
F. Zucchi f.

DIVI
THOMAE
AQUINATIS
DOCTORIS ANGELICI
ORDINIS PRAEDICATORUM

OPERA.

EDITIO ALTERA VENETA

ad plurima exempla comparata, & emendata.

ACCEDUNT

Vita, seu Elogium eius a IACOBO ECHARDO diligentissime concinnatum, & BERNARDI MARIAE DE RUBEIS in singula Opera Admonitiones præviæ.

TOMUS PRIMUS

complectens Commentaria in LIBRUM IOB, in PSALMOS LI. & in CANTICUM CANTICORUM.

VENETIIS
MDCCXLV.

Cudebat IOSEPH BETTINELLI

EX PRIVILEGIO EXCELLENTISSIMI SENATUS.

TYPOGRAPHUS
LECTORI BENEVOLO.

QUod Sacrarum Litterarum cultores multis ab hinc annis ardentioribus in votis habuerunt, quin hactenus illis factum satis fuerit, id mihi tandem perficiendum, bonis avibus, ut augurari licet, servatum est; ut videlicet *Angelici Doctoris D. Thomae Aquinatis Opera* meis typis recuderentur. Nihil profecto catholicae fidei ac disciplinae utilius accidere potest, quam ut tutissimae doctrinae Sol rursus nostris oculis quodammodo elucescat; nihil etiam in magna Operum eius sive seorsim, sive coniunctim editorum penuria commodum magis, quam nova ut editione & quaerentium frequentibus querimoniis, & gravioribus invenientium impensis consultum fieret.

Ferebantur S. Doctoris Opera, adulto iam ac vergente in finem saeculo sextodecimo, non uno in loco simul omnia excusa, sed quaedam hic, quaedam illic, alibi alia, pro temporum ratione, aut vigentium studiorum cursu, aut Editorum genio, ingenioque, aut Typothetarum demum quaesito lucro: ex quo tria oriebantur incommoda; maxima colligendi integram seriem Operum difficultas, gravissimi sumptus, si quidem omnia colligerentur, necessitas, ac apertissima patens via spuriis mercibus invehendis. His malis, quantum fieri potuit, provisum anno 1570. quo Sapientissimi Viri, iussu Sanctissimi Pii V. Pontificis Maximi ex Ordine Praedicatorum adsumpti, diligentissimam collocarunt operam ut omnium quae praecesserant absolutissima editio perficeretur; eamdemque anno praedicto perfecerunt Romae apud Heredes Antonii Bladi, & Ioannis Osmarini, in Tomos XVII. in folio tributam, in qua non parum adlaboratum fuit, ut sphalmata quae irrepserant corrigerentur, locis etiam qui omissi fuerant restitutis, ac non paucis falsariorum licentia corruptis ad pristinam fidem Codicum Mss. beneficio revocatis, expunctis quoque spuriis Operibus, ac dubiis demum impressis charactere diverso. Huic adamussim consonat editio Veneta totidem Tomis anno 1593. a Dominico Nicolino recusa.

Insequente Saeculo, cum audiret communes Opera D. Thomae legentium querimonias, utpote quae, summo licet gravissimorum Editorum studio vulgata, nondum tamen satis purgata ac detersa mendis essent, novam adornare editionem molitus est Cosmas Morelles S. T. D. & in Coloniensi Academia Professor, quam *ad fidem vetustissimorum Codicum Mss. & editorum emendatam, auctam, & cum exemplari Romano collatam* in fronte profitetur. Prodiit vero Antuerpiae, seu potius Coloniae anno 1612. Typis Ioannis Keerbergii, To-

mis

mis XVIII. in folio comprehensa. An Romana prodierit emendatior, sunt certe qui facta collatione inficiantur: eam tamen *auximus*, inquit ille, (*praeter supplementum tertiae partis Summae Theologiae*) *integro novo Tomo, qui Commentaria in Genesim, & Danielem, atque in duos libros Machabaeorum, nec non in omnes Epistolas canonicas, cum quibusdam concionibus de communi Sanctorum continet*: quod an feliciter Morellio cesserit, praeviae Admonitiones singulis nostris praemissae Tomis ostendunt. Nondum vero satis. Nova editio Parisiensis, curante Ioanne Nicolai, opemque suam praestantibus Viris doctis Antonio Mallet, & Petro Pelicano, anno 1660. comparere coepit, quae XXIII. Voluminibus in folio constat, apud Societatem Bibliopolarum; ita tamen ut ad hanc molem componendam concurrant quatuor vel quinque Volumina, quae pridem Dionysius Moreau Parisiensis Bibliopola typis edere ab anno 1640. inceperat, laudati Cosmae Morellii, & Caroli Rapinaei curis, ut fertur, mendis expurgata, ac illustrata. Spectant vero ad Ioannem Nicolai, qui primas agebat partes, I. *Expositio continua super quatuor Evangelistas*. II. *Commentaria in quatuor libros Sententiarum*. III. *Scriptum secundum super quatuor libris Sententiarum*. IV. *Quaestiones Quodlibetales*. V. *Summa Theologica*. VI. *Commentaria in omnes Epistolas D. Pauli*.

Ceteras, non omnium Operum, sed aliquorum editiones praeterire liceat omnes; unamque memorare, ac etiam commendare illam *Summae Theologicae*, quae Patavii ex Typographia Seminarii anno 1698. prodiit in quinque Tomos in folio tributa, *ad plurima exempla comparata, variis characteribus, luculentis ad marginem notis, & citatorum locorum, unde ea deprompta sunt, cum suis fontibus collatione illustrata*. Quam pollicentur fidem sine dubio liberarunt diligentissimi Editores.

Nolim ego in eas quarum meminisse intererat, severius inquirere editiones, scatentes illas mendis exaggerare, earum pretium minuere, ipsosque Editores non tam bonae fidei insimulare: cum satis mihi fuerit Opera D. Thomae, quae vix colligi, aut non nisi magno sumptu possunt omnia, faciliora inventu reddere, quaeque moderato admodum pretio comparari queant. Neque desunt etiam emolumenta plura, quae in aliis si frustra quaeri dixerim, a vero aberrasse non arbitror. Vita namque, sive elogium Doctoris Angelici praesto tibi erit, Lector humanissime, quod summo studio, subactoque iudicio contexuit Iacobus Echardus Gallus, notisque egregiis communivit, depromptum ex Tomo I. *Bibliothecae Scriptorum Ordinis Praedicatorum*, quam ipse Echardus post strenuam eodem in argumento a Iacobo Quetifo navatam operam, continuavit, absolvit, vulgavitque Parisiis anno 1719. & 1721. Tomis duobus in folio comprehensam. Tum singulis in editionis nostrae voluminibus exhibentur Bernardi Mariae de Rubeis (Virum nomino in Republica Litteraria notissimum) Admonitiones praeviae, in quibus diligentissima de genuinis D. Thomae Operibus ratio redditur, deque dubiis, suppositisque. Neque tamen putes crambem recoctam offerri, idque reagi unum quod egerunt alii, ac potissimum postremus omnium laudatus Echardus. Sunt quidem ex ipso doctissimo Scriptore Gallo decerpta plurima, sed etiam plura diligentiori examine pertractantur: addita quoque non pauca offendes quae criticam, & sacram eru-

eruditionem maxime illustrant : non semel etiam aut methodus exponendi Sacros Vates ab Angelico Doctore adhibita , aut alia eius documenta , data occasione , vindicantur : atque demum Casimiri Oudini , olim Præmonstratensis Canonici , dein apostatæ ac fidei catholicæ desertoris , quem Echardus non vidit, aut repelluntur minus æquæ censuræ , aut iniqua castigantur dicteria.

Accedit egregia cura quam adhibendam volui , frequentius etiam viris doctis in consilium vocatis , ut quamplurimis detersa mendis hæc editio prodiret, quibus fere singulis paginis memoratæ superiores inquinantur , ut cuique facile innotescet qui vel ipso primo paginarum conspectu, vel paulo attentiore collatione facta periculum capere velit . Exempla plura collata sunt , quæ si ab invicem discordantia invenimus, aut simul omnia eumdem errorem retinentia , insertum textui est quod visum est consonantius sententiæ , varietate tamen lectionis, quandoque etiam erroneæ , propter Editorum auctoritatem , non prætermissa. Quod si lectio hucusque in exemplis omnibus inspectis adhibita suspicari iure quidem, non tamen invicte demonstrari possit erronea, sub dubitandi particula , quid melius congruat , a textu seiunctim apponitur . Neque spernendam reputo diligentiam qua citationes omnes sæpe corruptas emendari curavi , novas itidem ubi opus erat apponi , quæ parenthesi ubique servabuntur inclusę . Quod præterea multum iuvare potest minus attentos præsertim Lectores , & lucem quandoque etiam sententiis afferre , typorum discrimen servatum est inter ea quæ ex proprio D. Thomas proloquitur , & ea quæ aliunde mutuatur, ex Scriptura præsertim, & Patribus. Hic itaque ordo est. In Commentariis verba libri expositi Commentariis ipsis intertexta (de iis enim quę in Textum posita sunt, nullum cuiquam dubium , ratione grandioris characteris, varięque dispositionis, oriri potest) typis , ut vocant , Italicis ubique exprimuntur, nisi quando ex alio eiusdem libri capite accersita , & cum verbis pręsentis capitis collata possent aliquam inducere confusionem, ad quam tollendam, sententia huiusmodi typis expressa rotundis , ut vulgo dicitur, atque duplicibus commatibus appositis initio & fine sententię , & initio præterea linearum intercurrentium, & a verbis tunc expositis secernitur, & a verbis Expositoris ; quę quidem commata adhibentur quoque in verbis desumptis ex Auctore, vel libro tunc non expositis . In reliquis autem, Auctoris verba rotundo, aliorum autem quorumque Italico charactere exprimuntur.

Hęc sunt de quibus te certiorem facere, Lector benevole , optimum duxi , ne te suspensum in legendo quidquam novitatis specie detineret . Ceterum quod nihil prętermiserim quo correctio redderetur castigatissima , eventu melius nihil probabit. Unum hoc superest advertendum, ne mireris, verba Scripturę aliter in Textu, aliterque in Commentariis quandoque se habere , in omnibus his morem D. Thomę scrupulose servatum esse , qui videlicet non ita se verbis verborumve ordini obstrinxit , quin quandoque in exponendo Textus verba ordinemve , integro tamen sensu , mutaret . Quod si in ipso quoque Textu quamdam cum Vulgata nostra discrepantiam reperias , illud attendas oportet , S. Doctorem longe ante Sixti V. correctionem scri-

psisse

psisse, quando nondum variantium licentia sublata erat, nec illa loca Ecclesię auctoritate emendata.

Quę cum ita se habeant, sin minus numeris omnibus absolutam, at certe prętantiorem dedisse editionem arbitror, in qua nec quid supersit, nec quid desiderare possis invenias; cum ad hoc & Commentaria aliorum in libros quosdam S. Doctoris, confusionem potius quam lucem allatura, reiecerim, & quidquid eruditis profuturum crederem nullo modo prętermissum voluerim. Deus faveat inceptis; tu interim utere libenti animo meis laboribus, quos nulli rei quam tuo profectui libentius dico. Vale.

V I-

VITA
S. THOMAE AQUINATIS

a P. IACOBO ECHARDO *concinnata Tomo I. Scriptorum Ordinis Prædicatorum, ad annum* 1274.

S. THOMAS DE AQUINO, quem scholæ suæ magistrum solemque splendidissimum habet ordo Prædicatorum, doctorem communem agnoscunt academiæ orbis christiani universæ, inter Patres suos veneratur Ecclesia catholica, suæque fidei ac doctrinæ tutissimum, ac fidelissimum ubique adhibet interpretem, omnes in hac Bibliotheca recensitos auctores merito præcedere debuisset, solem quippe suum sydera norunt; ratione tamen ordinis a nobis statuti hactenus prolatandus fuit. De quo sic agemus, ut sanctitatem ἁγιογράφοις describendam relinquentes, cum nostri non sit instituti, chronologiam eius vitæ a paucis accurate relatam ob oculos lectoris uno intuitu ponamus, tum deinde singula pro more nostro in similibus ad examen revocantes, quibus momentis in eam sententiam inducti fuerimus, addamus. Nam id licet in opusculo nostro, cui titulus *sancti Thomæ Summa suo Auctori vindicata*, exegerimus, quædam tamen tum nobis exciderant, quæ postea maiori disquisitione ac diligentia adhibita invenimus, quæque lectores necessarium est non ignorare.

Ex illustri ac præpotenti in regno Siciliæ comitum Aquini gente originem duxit Thomas; Landulphum Aquini comitem castrorumque Montis sancti Ioannis & Rupisiccæ dynastam, & huius paris nobilitatis coniugem Theodoram ex comitibus Theanensibus oriundam parentes habuit: germanos duos natu maiores Reginaldum, & Landulphum in exercitu Frederici imperatoris duces clarissimos: sorores quatuor, Mariam dominam Mariani in Aprutio, Theodoram Rogerio Sanseverinati Marsicensi comiti nuptam, tertiam comitis Fundensis coniugem, & quartam sanctimonialem, monasterii S. Mariæ Capuæ abbatissam. Natus est Thomas vel sub initium anni MCCXXV. ut quibusdam placet, vel secundum alios, quibus magis assentior, sub initium anni MCCXXVII. Quinquennis iuxta morem magnatum eius regni monachis Cassinensibus, quibus tum præerat abbas Landulphus eius patruus, traditus est ad pietatem & primas litteras informandus. Decennis circiter plus vel minus e Cassinensi monasterio eductus Neapolim amandatur, ubi Petro Hyberno ac Martino ludimagistris operam dedit, sub isto litteras humaniores, sub illo philosophiam addiscens. Anno MCCXLIII. ordinem Prædicatorum ibidem in S. Dominici cœnobio amplectitur, ac vestem, ut verisimilius, circa mensem augustum e manibus non F. Ioannis a Sancto Iuliano, sed F. Thomæ Agni de Lentino tum prioris induit. Hinc quantocius matris amantissimæ seu blanditias seu minas verentibus sodalibus, Romam primum, Romaque rursus quo eum mater insequebatur, in Gallias cum quatuor adiunctis sibi ex ordine sociis ablegatur. Verum Aquapendente ex itinere transiens, dum iuxta fontem quemdam nihil sinistri suspicatus paululum quiescit, a germanis suis ibidem in aula & exercitu Frederici imperatoris militantibus, quos scilicet irata mater litteris monuerat, e manibus sociorum vi eripitur, & ad castrum paternum satellitibus stipatus remittitur: quæ circa septembrem videntur evenisse. Anno MCCXLIV. postquam per annum circiter detentus, frustra de abiicienda

veste Dominicana tentatus fuisset, per fenestram dissimulante ac connivente utroque parente dimissus, ac sodalibus restitutus, Neapolim, indeque absque dilatione Romam ad magistrum ordinis adducitur. Is erat venerabilis F. Ioannes Theutonicus, qui eo ipso tempore in Franciam, ac inde in Germaniam, ubi capitulum generale anno sequenti congregandum erat, cogitans, iuvenem Thomam tenerrime amplexus, Parisios, ac vix ibi commoratus, recta Coloniam sub Alberto Magno tum maxime florente erudiendum secum ducit. Anno MCCXLV. Albertus Magnus, Parisiis ad legendas sententias assignatur, & cum eo iuvenis Thomas ad studium illud tum unicum generale, ut vocant, mittitur. Ambo eo venisse videntur circa octobrem, quo fieri solebat scholarum instauratio. Cum autem ex constitutionibus nostris ea ætate per quatuor annos Theologiam audivisse eum oporteret, qui eamdem publice professurus erat, Thomas, qui iam annum Coloniæ egerat, tres sequentes in gymnasio Saniacobeo perfecit: primum quidem sub Alberto baccalaureo in una e scholis nostris legente, & sub F. Ioanne Pungensasinum dicto Parisiensi recens laurea donato docente in altera: secundum sub eodem Alberto tum licentiato ac magistro, & sub F. Stephano da Varnesia Autissiodorensi baccalaureo in altera schola sub dicto F. Ioanne Pungensasinum, qui annum tertium magisterii agebat, Sententias legente: tertium sub eodem F. Stephano, at iam magistro, ac sub Alberto pro tertio anno magisterii primario scholarum regente, habente sub se in schola sua baccalaureum legentem sententias, quisquis ille fuerit. Anno MCCXLVIII. finito cursu ambo magister & discipulus Coloniam reversi sunt; cumque ibi eo anno in comitiis ordinis Parisiis ad Pentecosten VII. iunii coactis studium generale positum fuisset, in eo deinceps Albertus regentis functus est officio, Thomas vero sub eo iuxta leges ordinis de iis qui e studiis generalibus revertebantur, quatuor aut quinque annorum spatio Philosophiam, Scripturam Sacram, Sententias interpretatus est ac legit. Iis etiam annis quosdam tractatus edidit, scilicet *de ente & essentia* ad sodales, *de principiis naturæ* ad F. Silvestrum, forte etiam alia opuscula. Anno MCCLII. vel Coloniæ iisdem desudans lectionibus perstitit; vel si quis Parisios ivisse contendat, sacras Litteras interpretaturus ut lector biblicus, sic enim vocabant, qui primus erat ad magisterium gradus, versus septembrem missus fuerit. Certum enim est anno tantum MCCLIII. in instauratione scholarum versus octobrem lectionem Sententiarum Parisiis ut baccalaureum aggressum esse, quam integro anno prosecutus est in schola F. Heliæ Bruneti Petragoricensis tertium magisterii annum agentis, habens collegam in altera schola F. Hugonem Metensem F. Bonihominis Britonis S. T. M. successorem. Qui quidem Hugo laurea donari eo anno debuerat, sed ob acre ortum a quadragesima præcedenti academicos inter & nostros dissidium præsentari non potuerat; eiectis ipsis a gradu suo Bonohomine & Helia Bruneti, quantumvis magistris iam agnitis & officio functis. Anno MCCLIV. licentiandus erat, ac Sententias pro secundo anno ut magister legendas habebat; nec dubium quin lectiones persecutus fuerit; verum ad magisterium ob turbas illas admissus non fuit. Anno MCCLV. more veteri, at novo MCCLVI. mense februario iam a cancellario licentiatus erat, verum cum ea ratione principium in aula episcopali habere vellet, quod necesse erat ut magister agnosceretur, obstiterunt academici. Hinc in Italiam ad Alexandrum IV. summum Pontificem se contulit, vocante, ac, ut credere proclive, itineris etiam comite venerabili F. Humberto *de Romans* quinto ordinis magistro, qui ad Pentecosten IV. iunii Parisiis capitulum generale celebrarat. Certum est cum eodem & S. Bonaventura ordinis Minorum postea ministro generali, & Alberto Magno qui iam ab anno in curia, ut aiunt, Romana ea de causa commorabatur, Anagniæ ubi annum illum summus Pontifex resedit, mense septembri adfuisse, iura utriusque ordinis egregie propugnasse, omnia Guillelmi de Sancto amore obiecta solvisse, unde & adversus istum V. octobris sententia dicta est. Ex eo solemni iudicio litium finis expectabatur; resistentibus tamen adhuc toto anno sequenti academicis, non ante octobrem anni MCCLVII. Thomas ut magister in sacra facultate agnitus fuit. Interea quam Anagniæ pro utroque ordine

pro-

pronuntiaverat apologiam, recognovit, *contra impugnantes religionem* inscripsit, publicique iuris fecit. Pacatis tandem rebus laurea donatus quæstiones de veritate disputavit, ut qui duobus illis quibus antea docuerat annis suum in quatuor Sententiarum libros commentarium prælegerat. Eo etiam anno vel sequenti disputationes generales de more habuit, in quibus sex quodlibeta, ut aiebant, determinavit. Anno MCCLVIII. ab instauratione scholarum ad vacationes sequentes scholam rexit ut primarius regens, habens sub se baccalaureum forte F. Hannibaldum de Hannibaldis postea Cardinalem Sententias legentem, dum ipse maiores quasdam quæstiones tractaret, vel etiam quemdam librum Sacræ Scripturæ, seu Isaiam, seu Matthæum, aut alium publice exponeret. Nihilominus quadragesima illius anni, qui stylo novo MCCLIX., conciones habuit Parisiis, & ad Pentecosten sequentem capitulo generali Valencenis iunii I. celebrato affuit, vel ut socius Romanæ suæ provinciæ, nam erat capitulum provincialium, vel ob maiores causas a magistro ordinis accersitus. Sane ibidem cum Alberto Magno, Bonohomine Britone, Florentio Gallico, Petro de Tarentasia sacræ Theologiæ magistris Parisiensibus omnibus cognitor delegatus fuit ad rectam studiorum institutionem, qui simul eas posuerunt leges, quas universus ordo tum amplexatus est. Anno MCCLX. vivente adhuc Alexandro IV. vel MCCLXI. Urbano IV. ei suffecto, in Italiam reversus primum Romæ docuit, novumque scriptum super primum Sententiarum legit a se compositum, at quod deperditum: deinceps autem in illis in quibus Summi Pontifices pro libito agebant civitatibus, Urbe veteri, Anagniæ, Viterbii, Perusii, & ipse eos secutus commoratus est, scholam theologicam ubique regens apud nostros, ubique nova in rem Ecclesiæ condens ac edens opera. Tempore Urbani IV. die XXIX. augusti MCCLXI. electi, hæc ab eo prodiere: *Commentarii in Aristotelis physica, ethica, metaphysica: Summa contra gentiles: Quæstiones de anima: Expositio libri Iob: Officium festi Corporis Christi*: *Contra errores Græcorum tractatus*, aliaque opuscula. *Catenam auream in quatuor Evangelia* eodem iubente susceperat, Matthæumque ipsi nuncuparat; verum illo XXX. septemb. MCCLXIV. e vivis sublato, Marcum, Lucam, & Ioannem, qui citius compleri non potuerant, F. Hannibaldo superius laudato, at tum Cardinali, quicum summa illi animorum coniunctio, dedicavit. Certum etiam in Italia *quæstiones de potentia Dei & ultra* disputasse, sed & partem alteram quodlibetorum seu quinque seu sex in concertationibus publicis determinasse, sive ad hunc Pontificatum, sive ad sequentem hæc videantur referenda. Clemente IV. die V. febr. MCCLXV. electo, tum primum edendæ *Summæ theologicæ* consilium cepit, eius ideam efformavit, duoque ipsius priora volumina, primam partem scilicet, & primam secundæ quatuor solidis annis a MCCLXV. ad MCCLXIX. perfecit: ita autem isti operi ut omnium apici futuro incumbens, ut ab aliis edendis non cessaret. Anno MCCLXIX capitulo generali Parisiis ad Pentecosten XII. maii celebrato affuit Aquinas, vel ut provinciæ Romanæ diffinitor, quod verisimile, nam erat diffinitorum primus; vel alia ratione eo vocatus a magistro ordinis; tumque altera vice scholæ nostræ Parisiensis regens est institutus, quo munere tum biennium functus est, ac *quæstiones de virtutibus & ultra* disputavit: videtur etiam tum Evangelium S. Ioannis, & Epistolas S. Pauli publice exposuisse, utrumque enim opus auctorem præstat doctrinæ consummatæ. Iis etiam annis secundam secundæ, quam in Italia inchoarat, perfecit, nec mihi dubium quin iuris publici fecerit. Anno MCCLXXI. cathedram Parisiensem F. Romano de Roma Ioannis Caietani Cardinalis, qui postea Nicolaus III. S. P. fuit, nepoti cedens Italiam repetiit, & Romæ iterum docuit. Tantum vero cum hac altera vice Parisiis professus est, sui desiderium universitati reliquit, ut eius nomine Rector ad Patres ordinis anno sequenti in capitulo generali Florentiæ congregatos litteras amantissimas urgentissimasque scripserit, quibus Aquinatem sibi reddi, Parisiosque remitti instabat enixius. Verum Caroli utriusque Siciliæ Regis sanctique Francorum Regis Ludovici IX. fratris vota prævaluere, obtinuitque ille ut Thomas Neapolim mitteretur, in eaque urbe patriæ suæ primaria, cuius Archiepiscopatum olim sibi oblatum constanter detrectarat, saltem ca-

thedram theologicam ascenderet, ac sapientiæ suæ aquas tandem aliquando divideret. Anno igitur MCCLXXII. Neapolim adivit, & stipendiis regiis publice professus est ad finem vitæ: iis vero annis ab exitu e Francia & in Italiam reditu, partim Romæ, partim Neapoli tertiam summæ partem scripsit, & ad quæstionem xc. de partibus pœnitentiæ deduxit, imperfectam relinquens: neque enim a festo S. Nicolai VI. decembris MCCLXXIII. ut ultra scriberet persuaderi potuit. Anno MCCLXXIV. ad concilium Lugdunense II. generale a Gregorio X. vocatus iter arripuit mense ianuario, castrumque Magentiæ Terracinensis diœcesis, cuius dominus erat Hannibaldus de Ceccano huiusque uxor Francisca de Aquino sua neptis germani sui fratris filia, hos invisurus ingressus est; iamque infirmatus, cum morbum sentiret in dies ingravescere, ad monasterium Fossænovæ Cisterciensis ordinis non procul distans deferri se postulavit, ubi fere per mensem ægrotans, ac mortem proximam prævidens, sacramenta sibi ministrari instanter petiit, & tertio post die in osculo Domini placidissime obdormivit, quadraginta & octo annos tantum natus iuxta quosdam, aut iuxta alios quinquagesimum ætatis a quibusdam mensibus ingressus. Cum toto ordine indoluit universitas Parisiensis, quod litteris suis ad capitulum generale Lugduni eodem anno ad Pentecosten XX. maii coactum summa erga defunctum existimatione plenis testata est. Atque hæc est Sancti Doctoris vitæ seu annorum series; nunc autem singula ad examen revocanda.

Ex illustri ac præpotenti in regno Siciliæ &c. Sic de eo Tholomæus de Luca noster Histor. Ecc. Nov. lib. 22. cap. 20. *Secundus doctor fuit F. Thomas de Aquino, qui auditor fuit F. Alberti, origine nobilis, quia de magnis comitibus regni Apuliæ natus, & infra ipsos dilatatus, cuius progeniem in parte Federicus destruxit, quia fideles Ecclesiæ, sed prævaluit tempore Caroli.* Cetera de hac familia vide apud Ferrantem della Marra *Discorsi delle famiglie di Napoli*, Neapoli apud Octavium Beltrano 1641. fol.

Natus est Thomas &c. Annum certo non indico, quia pendet ab anno ætatis dies obitus, is autem apud auctores admodum incertus est. Tholomæus de Luca iam citatus ipsius tum Romæ tum Neapoli discipulus, eidemque familiarissimus Histor. cit. lib. 23. cap. 10. sic habet: *Obiit autem 50. vitæ suæ anno, alii vero dicunt 48.* Primum numerum sequitur F. Guillelmus de Tocco in vita Sancti Doctoris, & amplectuntur Actorum SS. Editores T. I. martii: secundo amplius favere videtur laudatus Tholomæus. Hinc lib. 23. cit. c. 20. sic habet: *Cum autem iam esset* XVI. *annorum habitum Fratrum Prædicatorum assumsit*, quem certo anno tantum MCCXLIII. induit, *& in eo in pura innocentia vixit* XXXII. *annis vel circa.* Favent & plures in processu canonizationis testes, qui vivum viderant. Sic enim in Actis SS. proc. canoniz. n. 42. F. Iacobus de Caiatia, ord. Præd. testatur *se vidisse F. Thomam Neapoli & Capuæ, & tunc F. Thomas erat* XLVI. *annorum & circa, quando primo eum vidit.* At anno tantum MCCLXXII. Neapolim rediit ex Tholomæo. Bartholomæus de Capua logotheta regni Siciliæ n. 76. dicit, quod *F. Thomas ut ad annos discretionis pervenit, multum anticipando nondum pubes adhuc intravit ordinem Prædicatorum*: quod annum sane circa XVII. indicat, neque enim hæc ad unguem accipienda. F. Iacobus de Viterbio Eremita Augustinianus, & Archiepiscopus Neapolitanus n. 83. miratur, *quod F. Thomas, qui in* XLVIII. *anno finivisse dicitur communiter dies suos, tot & tanta scripserit.*

Quinquennis iuxta morem monachis Cassinensibus traditus est. Sic narrat Tholomæus cap. 20. cit. *Hic nutritus in sua pueritia in abbatia Montis Cassini, qui sunt monachi nigri, & secundum morem nobilium illius patriæ, ut patet de B. Mauro & Placido, ibidem in sua pueritia in logicalibus & naturalibus optime profecit, habens semper secum specialem magistrum more nobilium regionis.* Id magis explicat Guillelmus de Tocco vitæ n. 5. *Quem sic enutritum libenter Deo offerunt, & quinquennem ad monasterium Montis Cassini per nutricem cum bona societate transmittunt, in quo instrueretur sanctis moribus &c. Parvulus adhuc a nobilium puerorum consortio, qui ibidem nutriebantur in moribus, ut moris erat patriæ, se frequentius absentabat &c.* Et n. 6. *Abbas autem prædicti monasterii providus, cum adverteret in puero tam certa & matura futuræ perfe-*

ctionis

ctionis indicia, advocato domino Landulpho patre prædicti pueri, provide ei consuluit ut puer mitteretur Neapolim ad studendum: unde puer de utriusque parentis consilio Neapolim mittitur, & sub magistri Martini in gramaticalibus & logicalibus, & magistri Petri de Hybernia studiis in naturalibus edocetur.

Ex quibus plane ruit visus quibusdam ex fide Calendarii Cassinensis secunda manu interpolati, referente D. Mabillonio *Itin. Ital. T. p.* Benedictinus Thomæ monachatus. Equidem eo fine a patre ambitioso Cassinensibus traditum, ut aliquando ibidem factus monachus & abbas tandem evaderet, non dissimulaverim: quo sensu intelligendus logotheta Bartholomæus citatus proces. canoniz. n.76. sic loquens: *Pater nobilis monachavit dictum F. Thomam puerum*; id est, in monasterio nutriendum curavit, *disponens* scilicet, ut addit ibidem, *eum abbatiæ præficere Cassinensi*: at non quod monasticam vestem, quamdiu ibi fuit, induerit umquam. Nam præter quam quod puerorum a parentibus donatio seu oblatio in monasteriis, speciatim in Cassinensi, iam ante sæculum XII. desueverat, ex S. Petro Damiani a Mabillonio laudato Analect. T. III., Thomam Cassini nec frocum gestasse, nec ut monachum habitum, sed ut familiæ illustrioris puerum cum sui similibus in veste sæculari educatum clarissime insinuant auctores citati. Ibi enim non sub magistro iuvenum monachorum, & in horum societate, quam sane numquam fugisset, sed in consortio puerorum nobilium regionis, a quibus non raro se segregabat, innutritur: habens specialem magistrum ceu cameræ præfectum non more monachorum, sed more nobilium puerorum, qui ibi educabantur. Nec de eo abbas aut de studiis eiusdem pleno iure ut de monacho suo statuere audet, at Landulphum patrem advocat, monetque ut si filio suo consultum velit, mittat Neapolim, aptiores in ea urbe quam in monasterio essent, præceptores nacturum. Neapolim vadit ille non cum litteris, aut ex præscripto abbatis, sed ex imperio parentis utriusque, & ex quo semel Cassino egressus est, ipsum utpote nihil ad se attinentem haud curant deinceps abbas vel monachi. Quod enim Constantinus Caetanus, eumque excipiens in Martyrologio suo Benedictino Bucelinus aiunt, præceptores Thomæ Neapoli Martinum, & Petrum Hybernum ordinis sui fuisse, quam gratis ab iis fingitur, tam facile ac iure reiicitur: immo contrarium innuunt auctores cum magistros vocant, quo titulo non monachos, sed pædagogos sæculares ornare solent. Si Cassinensis erat monachus Thomas cum Prædicatorum vestem induit, cur patre, matre, sororibus, fratribus infrendentibus, quod mendicanti ordini se addixisset, abbas & conventus se parentibus non iungunt? Cur suum sibi sublatum non conqueruntur? Sane Cistercienses Fossanovani externum apud se sepultum sibi ereptum gravissime doluere, Summumque Pontificem appellavere. Putas hos mortuum non suum tantis clamoribus repetiisse, vivum illos summæ spei adolescentem, cuius ingenium abbati ipsi horrori fuerat, ut nec parem ei apud se præceptorem agnosceret, ad maxima denique omnia natum, cucullo suo exutum, ac ab ordine vix nascente quasi subreptum neglexisse ac siluisse? Quod in domo paterna ceu in carcere detento meretricem obtrudere veriti non sint, hoc est quia nondum religioni addictum ac professum, at recens tantum & præcipitanter veste sancta indutum censebant, nec peccatum illud tanti faciebant in laico: at si Benedictinæ regulæ professione, vel saltem diuturniori ex voto parentum eiusdem habitus gestatione consecratum scivissent, ad tanti sacrilegii propositionem exhorruissent ipsi, nec instillare tentassent. Si iam monachus erat Cassinensis, cur pater, ut refertur *proc.canoniz. n.76. & 77.* monachales hinc, inde militares vestes offerens optionem dat, tantum ut nostras exuat, cui iam monacho a se devoto militem agere non liceret? Si iam monachus erat Cassinensis, cur nobis reddito Innocentius IV. abbatiam Cassinensem, ut familiæ faveret, conferre volens priorem professionem non obiicit? Cur referente Cantimpratano *de Apibus lib. 1. cap. 20. §. 10.* ut suavius ad eam dignitatem ineundam alliceret, etiam in veste Dominicana Benedictino ordini præesse concessit? Aliunde hæc omnia animi firmitatem ac constantiam angelicam in Thoma etiam iuniore testantia, argumento sunt cucullum Cassinen-

nensem si semel induisset, numquam ab eo dimittendum suisse, ut semel assumtum propositum ordinis Prædicatorum nullis aut vexationibus, aut blanditiis, dignitatum etiam amplissimarum collatione, ut desereret persuaderi potuit. Perpendat lector quæ fides adiectitiæ illi marginali in Calendario Cassinensi recentioris manus annotationi habenda sit, quæ nullo æqualis testimonio scriptoris fulcitur; cum tamen Thomæ in ordinem Prædicatorum ingressu nihil sit apud eos solemnius, cuius etiam circumstantias minutatim referre student, quique hanc ordinis mutationem, si vera esset, non tacuissent, ut aliorum plurium apud eos legere est: & an non potius ut pia monachi fabella difflanda, ac ridenda, quam serio refellenda videatur.

Anno MCCXLIII. *ordinem Prædicatorum &c.* Sic Tholomæus lib. 22. c. 22. *Hæc de ipso pro tempore Innocentii, quo ordinem intravit, nunc sint dicta.* At Innocentius IV. die XXIV. iun. MCCXLIII. Anagniæ electus fuit. Inscite vero quis dixerit, erratum esse amanuensis, & pro *Innocentio* legendum esse (*Gregorio*:) nam codices omnes MSS. quorum plures sunt Parisiis, & antiquissimi constanter legunt. *Pro tempore Innocentii.* Neque ex hoc ulla sequitur apud Tholomæum dictorum pugna. Vult quidem anno ætatis XVI. ordinem intrasse; sed addit XXXII. annis tantum in ordine vixisse, & anno MCCLXXIV. ætatis XLVIII. obiisse, quæ conveniunt. Qui ætatis L. obiisse volunt, ut Guillelmus de Tocco, natu etiam maiorem XVIII. aut XIX. annorum ordini nomen dedisse addunt, nam sub Innocentio, non sub Gregorio id factum astipulantur, lexque historiæ ita exigit. Vide sequentia.

Neapoli ingreditur. Sic idem Tholomæus cap. 20. *Dum F. Ioannes Theutonicus &c. de Neapoli F. Thomam adduceret, ubi ordinem intraverat &c.* Bartholomæus logotheta citatus *proc. can. n. 76.* sic loquitur: *F. Ioannes de S. Iuliano antiquus Frater valde, homo magnæ vitæ & humilitatis, dicebatur notorie dictum F. Thomam de Aquino recepisse in ordine Prædicatorum.* Quod sic interpretor, adolescentem Thomam consiliis suis ad ordinem adduxisse: nam cum F. Thomas Agni de Lentino tum priorem conventus ageret, eum veste induisse certum; & sic habet Bernardus Guidonis. Ceterum hinc emendandus Cantimpratanus, qui Bononiæ ordini nomen dedisse scribit.

Circa augustum mensem. Id probant Editores Actorum SS. ex quodam Reginaldo apud Odoricum Raynaldum citato & ex Ciaconio. Scilicet quamdiu Fredericus fuit in Regno Siciliæ, cum fratres Thomæ e primoribus aulæ simul adessent, Thomas eos veritus ordini nomen dare ausus non est. Imperator autem anno MCCXL. Viterbio potitus in Regnum secessit, nec in Tusciam rediit ante augustum MCCXLIII. quo Viterbium armis pontificiis sibi ereptum recuperaturus accurrit, ac repulsam passus mense septembri Aquapendentem cum copiis divertit: nihil ergo vero propius quam Thomam captata occasione exitus Frederici & cum eo fratrum suorum e Regno, tum habitum ordinis induisse. Hinc evertuntur omnia quæ habet Malvenda de Thomæ in ordinem ingressu, quæ nec cohærent.

Aquapendente ex itinere transiens. An laudatus magister ordinis Ioannes Theutonicus in eo itinere Thomam duceret, dubium est. Affirmat Gerardus de Fracheto, sic enim in Vitis Fratrum lib. 4. cap. 16. §. 3. *Fuit Frater quidam valde nobilis de partibus Romanis, quem cum secum duceret magister ordinis F. Ioannes Parisius ad proficiendum, consanguinei eius ipsum rapuerunt in via, confidentes de domino Frederico; cum quo tunc erant &c.* Consentit Tholomæus lib. 22. cap. 20. *In suo autem introitu passus est a consanguineis. Dum enim F. Ioannes Theutonicus magister generalis præfati ordinis vir maximæ famæ pro tempore illo in orbe de Neapoli F. Thomam adduceret, ubi ordinem intraverat versus Parisios, veniens in Tusciam ad quoddam imperatoris castrum, quod Aquapendente vocatur, ibidem Fredericum invenit: & unus germanus F. Thomæ cum ipso dictus dominus Reginaldus vir probitatis non modicæ, & inter maiores in curia Frederici, quamvis postea ab ipso fuerit interfectus: qui statim ut sensit fratrem suum advenisse, Frederico dissimulante, dominus Reginaldus cum Petro de Vineis & suis familiis germanum suum subtraxit: prædicto magistro &c.* Aliunde tamen non solum Guillelmus de Tocco in-

in illa priori iuvenis Thomæ deductione non meminit magistri ordinis, sed & in eo non levis est difficultas. Nam eo anno MCCXLIII. magister ordinis capitulum generale Parisiis ad Pentecosten XXXI. maii celebrarat: hinc Galliis relictis Romam & Anagniam se contulerat Innocentium IV. iunii XXIV. electum veneraturus: anno autem sequenti MCCXLIV. ad Pentecosten capitulum generale Bononiæ habiturus erat, & revera eidem præfuit, ut ex littera eius encyclica hinc scripta constat. Quis putet magistrum ordinis tanta itinera difficillima anni tempestate pedestrem, ut illi solemne, suscepisse, scilicet e Galliis Romæ reducem versus augustum MCCXLIII., iterum septembri vel octobri sequenti Parisios remeare aggressum, ut Parisiis Bononiam rediret, ibique adesset ante festum ascensionis sequens, quod XII. maii eo anno accidebat? Hæc tamen conciliari possent dicendo magistrum ordinis Roma exeuntem iuvenem Thomam secum assumsisse, non quidem Parisios usque a se deducendum, sed postquam Tusciam simul traiecissent, dimittendum cum quibusdam sociis versus Gallias, dum ipse in Longobardiam progrederetur, eam provinciam visitaturus ante capitulum generale: quæ lectoris arbitrio permitto. Id rursus invicte demonstrat Thomam non nisi anno MCCXLIII. ordini allectum, si quidem illo anno tantum Fredericus Aquapendente castra posuit.

Anno MCCXLIV. *postquam per annum circiter detentus*. Sic loc. cit. vit. Frat. *Ducentes autem eum ad castrum remotum, ubi tenentes eum quasi per annum &c.* Tholomæus citatus hæc solum habet: *Impositum equo violenta manu cum bona comitativa ipsum in Campaniam misit* Reginaldus eius germanus, *ad quoddam castrum ipsorum vocatum S. Ioannis. Ibi longo tempore vexatus est ad habitum ordinis relinquendum. Nec a sancto proposito averti potuit sive minis sive blanditiis sive quibuscumque modis, prohibentes accessum cuiuscumque Fratris*. Bartholomæus logotheta proc. canoniz. n. 76. *Potentia patris raptus fuit in castro paterno detentus, in quo plusquam per annum extitit arcte detrusus*. Idipsum evincit rerum series, quæ aliter stare non potest, ut mox patebit. Unde Guillelmus de Tocco, qui fere per duos annos custoditum ait in carcere, sic intelligendus, quod partem anni MCCXLIII. & maiorem partem anni sequentis reclusus fuerit: quod vero narrat Cantimpratanus *lib.* I. *de apibus cap.* 20. *§.* 10. *annis duobus vel tribus in carcere perdurasse*, cum exaggeratione ab eo dictum fatendum est, nec cum gestis convenit. Toccus citatus addit de novitii Thomæ raptu ac detentione apud Innocentium IV. tum in Tuscia commorantem ordinem conquestum esse, monitumque a Pontifice Imperatorem, ut se ad pacem pronum ostenderet, fratres Thomæ apprehendi iussisse. Hæc inter Pascha, scilicet tertiam aprilis MCCXLIV. & festum S. Petri XXIX. iunii accidisse necesse est. Nam Innocentius eo anno pacis cum Frederico ineundæ causa VII. iunii Roma discessit, ut habet F. Nicolaus de Curbio ord. Minorum eius confessarius in vita eiusdem, & in Etruriam venit, substititque, partim in civitate Castellana, partim Sutrii, tumque revera quædam fuerunt nunciorum utrinque missorum colloquia, multaque verba de pace ultro citroque habita: ipsa autem nocte S. Petri Pontifex fugienti similis Civitatem Veterem præcipiti cursu abiit, triremesque Ianuenses ascendit, a quibus Ianuam deportatus deinceps terrestri itinere circumeundo, ut Frederici insidias vitaret, Lugdunum appulit mense decembri. Itaque paulo post eas querelas a Pontifice Imperatori delatas Thomam liberum dimissum & ordini restitutum verisimilius est.

Neapolim indeque absque intervallo Romam ad magistrum ordinis adducitur. Hic plura apud Editores Actorum SS. emendanda. Censent illi Thomam Neapoli perstitisse ad capitulum generale sequens, quod Romæ anno MCCXLV. celebratum censent, tumque ad magistrum ordinis adductum fuisse, ut in eo capitulo ei provideretur de studio generali, & post illud capitulum Romanum Coloniam cum magistro ordinis ivisse. Sic enim capitula generalia sub Ioanne Theutonico celebrata numerant *annis* MCCXLIII. *Parisiis*, MCCXLIV. *Bononiæ*, MCCXLV. *Romæ*, *quod inquiunt* XXIII. *in ordine fuit*, *&* III. *sub Ioanne Theutonico, licet a Malvenda omissum*, MCCXLVI. *Parisiis*. Illa igitur expungen-

gen-

genda omnia, hæcque certissima reponenda. Ioannes Theutonicus electus fuit Parisiis ad Pentecosten MCCXLI. habuitque tum primum suum capitulum generale: MCCXLII. Bononiæ secundum: MCCXLIII. Parisiis tertium: MCCXLIV. Bononiæ quartum: MCCXLV. in ordine XXIII. revera, sed Ioannis Theutonici quintum, illudque non Romæ, sed Coloniæ, ubi prima vice cœperunt capitula generalia extra Bononiam & Parisios celebrari: propterea Malvenda de capitulo illo Romano MCCXLV. meminisse non potuit, quod nullum ibi coactum. At dices: Guillelmus de Tocco sic habet de Thoma e carcere egresso: *Fratres eo recepto ipsum Romam ad capitulum generale miserunt, in quo provideretur ei propter spem futuri profectus in proximo de studio generali*. Hæc sunt sane quæ eruditos Editores in errorem duxerunt, sed ordinis historiam tenenti facilem habent interpretationem. Sic enim construenda verba: *Fratres mox eo recepto ipsum Romam ad magistrum ordinis miserunt, qui ad capitulum generale anno sequenti* MCCXLV. *non Romæ, sed Coloniæ celebrandum se iam accingebat, propterea que Galliam meditabatur, ut hinc in Germaniam transiret, quod omnino commodum erat, ut eo iuvenis Thomas duceretur, ubi & eidem propter spem futuri profectus non expectato alio capitulo generali, sed in illo proximo provideretur de studio generali, scilicet Parisiensi, quod tum erat unicum generale*. Cum ista sint luce ipsa clariora, sic explicandum Guillelmum de Tocco nemo prudens negabit. Nam capitulum generale anno MCCXLV. Coloniæ habitum, nullumque ab instituto ordine Romæ ante MCCXCII. celebratum acta capitulorum generalium, ipsiusque Coloniensis anni MCCXLV. quæ ubique in ordine servantur, clamant. Narrationi nostræ assentitur Tholomæus citatus cap. 21. *Sed per præfatas* (sic Navar. sed Colbert. *privatas*) *personas ordinavit* (mater, vel Thomas ipse dissimulante matre) *quod Fratres sui ordinis de nocte venirent ad murum castri, quod se cum fune dimitterent*: (codex Colbert. 2818. *quia se cum fune dimitteret*) *sicque factum est, ac statim animalia sunt parata ad ipsum reducendum domum*. Sic in MS. Navar. at Colbert 527. *ad ipsum ducendum Romam*.

Parisios, ac vix ibi commoratus recta Coloniam ducit. Guillelmus de Tocco sic habet: *Duxit ipsum Parisios, & deinde Coloniam*. Idem S. Antoninus. Tholomæus nec Parisiorum quidem meminit. *Inde*, inquit, id est Roma, *vadit Coloniam ad F. Albertum*. Tholomæum sequitur Pizamanus. Auctor vitæ præfixæ editioni Romanæ: *Ducitur Parisios, ibique parum moratus Coloniam tendit*: & post pauca: *nullam ibi moram* (scilicet Neapoli) *traxit, sed magnis itineribus ad eam urbem* (sc. Coloniam) *protendit*. Unde pauci menses quos Leander Albertus, seu potius Ioannes Garço dicit illum tum remoratum Parisiis, ex mera eius liberalitate sunt, aliis omnibus ibidem vix aliquot dies stetisse, ac quantum necesse erat, ut paululum a grandiori itinere reficeretur, referentibus aut indicantibus. Et sane certum est Thomam sub Alberto Coloniæ primum studuisse, idque saltem per annum: tempus igitur urgebat, ut mense augusto vel septembri Roma egressus, Coloniam ante hiemem accederet, nec illi otium erat Parisiis vel mensem integrum remorandi.

Et cum eo iuvenis Thomas. Duo hic probanda sunt, primum Parisiense studium tum fuisse unicum generale, quod facile. Nam anno MCCXLVIII. tantum confirmata fuit Parisiis hæc constitutio: *Item ubi dicitur in constitutionibus, tres Fratres tantum mittantur Parisios de Provincia, addatur: Quatuor autem provinciæ, Lombardia, Theutonia, Anglia, Provincia provideant ut semper in aliquo conventu idoneo sit generale studium & solemne, & ad illum locum quilibet prior provincialis potestatem habeat mittendi duos Fratres idoneos ad studium. Et hæc habet tria capitula*, scilicet Parisiense MCCXLVI. ubi inchoata, & Monspeliense MCCXLVII. ubi approbata, & hoc alterum Parisiense MCCXLVIII. ubi confirmata. Cum autem constitutiones executioni mandari prohiberentur, usquequo confirmatæ forent, hinc constat anno demum MCCXLVIII. & non prius hæc quatuor alia generalia studia præter Parisiense fuisse instituta, Bononiense in Lombardia, Coloniense in Teutonia, Oxoniense in Anglia, & Monspeliense in Provincia. Alterum probandum est, iuvenem Thomam Parisios cum Alberto missum fuisse,

se, de quo etsi quidam dubitent, est mihi certissimum. Iam consentit Boulaeus *Hist. univ. Paris.* T. III. pag. 162. Revera vult anno tantum MCCXLVII. Parisios studiorum causa venisse; verum ita sentit, quia eo tantum anno Albertum existimat illuc accessisse. At ex triennio magisterii duobus annis prius ibidem legere incepisse evicimus ubi de eo. Petrus de Prussia in vita Alberti Magni videtur indicare, dum iste Parisios ivit laurea donandus, Thomam in Italiam rediisse, unde a magistro ordinis Ioanne Theutonico secundum reductus Coloniam fuerit, sub Alberto tum Parisiis reverso studia resumturus. Sed cum id exinde colligat tantum, quod Cantimpratanus meminerit circa haec tempora Thomam ad SummiPontificis curiam vocatum fuisse, iis non probabitur, qui norunt ab anno MCCXLIV. ad MCCLI. Innocentium IV. curiamque proinde Romanam Lugduni semper stetisse. Coloniae Aquinatem continuo studuisse censent alii, nec Parisios nisi ad legendas Sententias primum accessisse: at sic sentiunt, quod Albertum Magnum quem pluribus annis antea Parisiensi laurea donatum ariolantur, istis annis Colonia pedem non movisse velint, ibique etiam continuo docuisse. Verum contrarium (ubi de Alberto) evicimus ex Cantimpratano, cui sub oculis suis gesta & in sua regione narranti fides videtur adhibenda. Sic enim ille *de Apibus lib.* 1. *cap.* 20. §. 10. *Coloniam Agrippinam venit* iuvenis Aquinas, *studuitque in loco illo, quousque praeclarus lector Fratrum ibidem F. Albertus Parisius translatus est, & pro incomparabili scientia Theologiae cathedram sortitus est.* Ut enim ex his verbis cum Boulaeo *Hist. univ. Paris. cit.* evidenter concluditur, Albertum Parisios ad legendas sententias non ante missum fuisse, quam Coloniam Thomas adductus fuerit, sic ex iisdem colligere promtum est, & Thomam cum Alberto Parisiis assignatum fuisse. Si enim abeunte Alberto Thomas remansisset, dixisset Cantimpratanus: *Studuitque in loco illo etiam postquam praeclarus &c.* Illud *quousque*, si modum loquendi attendas, idem est ac si diceret, studuit in loco illo quamdiu ibidem stetit Albertus, at cum hic Parisios translatus est, & ille cum eo etiam translatus fuit, nec amplius ea vice saltem studuit in loco illo. Favet quod si per annum tantum Albertum Coloniae audivisset, & per tres annos sequentes alium Coloniae regentem, huius potius discipulus dicendus esset quam Alberti, cuius tamen κατ' ἐξοχὴν discipulus iactatur, non alia ratione quam quod eum diutius prae ceteris audierit, quamdiu fuit auditor tantum. Favet quod ex Guillelmo de Tocco supra referebamus, ad magistrum ordinis ideo potissimum missum, ut ab eodem in proximo capitulo generali, quod fuit Coloniense anni MCCXLV. ei de studio generali provideretur: at unicum studium generale, ut mox probatum, Parisiense tum erat. Et sane cum quaelibet provincia tres studentes in quolibet capitulo provinciali Parisios mittendi ius haberet, & mitteret revera; quem Romana misisset, si Thomam tantae spei iuvenem neglexisset? Denique nullum scio prioribus illis ordinis saeculis ad gradus in gymnasio Saniacobeo Parisiensi promotum, qui antea in eodem duobus saltem aut tribus annis ut studens assignatus non fuerit.

Per quatuor annos Theologiam audivisse &c. Sic enim in *constit. dist.* 2. *cap.* 14. *de studentibus* alias legebatur: *Nullus fiat publicus doctor, nisi ad minus quatuor annis Theologiam audiverit &c.* Et anno tantum MCCLX. in cap. Argentinensi haec conditio sublata est. Praeterea assignatio extraneorum, idest ex aliis a Francia provinciis in studio generali Parisiensi triennium durabat ut plurimum.

Primum quidem sub Alberto Magno &c. Hos tres Ioannem Pungensasinum, Albertum Magnum, & Stephanum de Varnesia, ab Aquinate Parisiis auditos statuimus, quia ex sententia Odonis Cardinalis legati adversus libros Thalmudicos, hos tres scholam nostram Parisiensem rexisse annis illis a MCCXLV. ad MCCXLVIII. obvium est. Praeterea traditio est conventus nostri Autissiodorensis in antiquis eius monumentis a me visis servata, iuvenem Thomam F. Stephani de Varnesia auditorem fuisse.

Ex hactenus dictis funditus ruit visa illa quibusdam & adeo vane decantata Aquina-

natis nostri sub Alexandro de Hales ordinis Minorum educatio & disciplina, quandoquidem hoc vivo illum Parisiis diebus non plus octo aut quindecim ad summum stetisse, ex auctoribus æqualibus certissimum fit. Fabellam illam ita expunxit noster Natalis Alexander in eleganti sua cum Minore collatione, ut iterato opus non sit; ac deinceps superbam illam S. Thomæ præceptoris nomenclaturam inter Halensis titulos nemo sit annumeraturus, nisi qui tenebras soli offundere, sibique ipsi illudere velit. Quamvis autem VVadinghi argumenta in laudata collatione solo tenus erasa sint omnia, non possum abstinere, quin addam VVadinghum ipsum secum pugnare. En ipsius verba non semel, at bis & tertio variis locis repetita: *Alexander Halensis scholam Minoritanam rexit usque dum ea cederet F. Ioanni de Rupella, & F. Ioannes de Rupella in eadem docuit continue usquequo eamdem S. Bonaventuræ resignaret*: Gonzagamque eadem narrantem testem adducit. Quam vera hæc sint, mox discutietur, at quod dant illi tam liberaliter, libenter accipio. Ex Gonzaga igitur & ex VVadingho Halensis tamdiu solum in cathedra Minorum legit, quousque ea in gratiam Rupellensis cessit, & ex quo iste eam ascendit, verum est Halensem in ea non amplius docuisse. Atqui anno MCCXXXVIII. iam Ioannes de Rupella Minoritana cathedra potiebatur: nam in convocatione de pluralitate beneficiorum eo anno a Guillelmo Parisiensi Episcopo habita, cui Theologiæ magistri Parisienses omnes adfuere, Ioannes de Rupella iam magister aderat; immo solus ex Minorum familia laudatur a Cantimpratano *Apum lib. 1. cap. 19. sect. 5.* quod indicium est tum apud eos celebriorem fuisse, ac forte tum Parisiis absentem Halensem. Ut ut sit, iam anno MCCXXXVIII. in schola Minorum regentem Ioannem de Rupella tenemus, si quidem nonnisi publica & solemni Sententiarum lectione ad magisterii gradum eo sæculo ascendebatur: ergo ea tum cesserat Halensis, nec ab eo anno amplius in ea docuit. Qui igitur vel unicam ex eius ore lectionem Aquinas audire potuit, qui anno tantum MCCXLIII. ordini Prædicatorum ascitus, anno sequenti MCCLIV. nonnisi paucis diebus Parisiis stetit, celeri cursu Coloniam pergens, neque ad gymnasium Saniacobeum anno MCCXLV. reversus est nisi mortuo sepultoque Alexandro. Verum audiendus ipsemet Gonzaga a Boulæo Hist. univ. Paris. T. III. pag. 202. exscriptus. *Itaque*, inquit, *F. Alexandri Alensis primi inter FF. Minores doctoris pietate ac celebritate permoti sacræ Facultatis Parisiensis proceres, virum monent rogantque, ut quem ex suis discipulis fratribusque aptiorem nosset, eidem Facultati quotannis præsentaret ad libros sententiarum perlegendos, & insignia doctoris Theologi tandem pro laboribus accipienda. Is secum perpendens quantum hoc ad Ecclesiæ obsequium & ordinis decus pertineret, orationibus ad Deum præmissis revelatione didicit F. Ioannem de Rupella huic rei valde idoneum. Is igitur multis laboribus, studiis, virtutibus, & scriptis publice editis clarus secundus in ordine doctor Parisiensis evasit, tertius S. Bonaventura &c.* Eadem habet VVadingus. Viden utrumque palam fateri ex præsentatione Halensis Ioannem de Rupella ad legendas publice Sententias a sacra Facultate acceptum, & ex scriptis editis doctoris lauream promeritum ac consecutum. Atqui anno MCCXXXVIII. iam illum doctoris gradum ascenderat ex Cantimpratano loco citato. Ergo anno MCCXXXVIII. iam schola Minorum quæ unica illis erat, potiebatur: ergo anno MCCXXXVIII. Halensis iam ea cesserat: ergo anno MCCXLIV. & MCCXLV. Rupellensis iuxta VVadingum, aut verius alter eius successor in ea docebat, non Halensis: ergo annis MCCXLV. & MCCXLV. extranei, qui nonnisi ad scholas publicas admittebantur, alium audiebant, non Halensem ante MCCXXXVIII. rude donatum, ac deinceps publice ac ordinarie non legentem. Qui Aquinas discipulus eius esse potuit, cuius vox sua ætate in schola publica Minorum non amplius audiebatur? Esto in privata Minorum schola, modo id documento antiquo probetur, lectiones habuerit, sed ad quas nullis nisi consodalibus Franciscanis accedere fas erat. His adde Thomam septemdecim tum annorum, aut si velis novemdecim ad summum natum professionis suæ ac sodalium societatis eo amantiorem, quod e carcere paterno

nuper

nuper egressus, ea vix frui eo usque concessum esset: adolescentem, inquam, totum verecundum & e superiorum nutu ex animo pendentem, nec Minores Parisienses, aut an esset & quis esset Halensis in hoc primo suo ad urbem regiam adventum agnoscentem, e gymnasio Saniacobeo egrediendi, ut ad Minorum scholam vel publicam vel privatam se conferret, desiderio pungi non potuisse, nisi sodalibus Saniacobeis studio deditis libera tum fuisset a superioribus data facultas magistros proprios & contubernales deserendi, & ad Minorum scholam accedendi, vel nisi astruatur Halensem a nostris advocatum in schola Saniacobea etiam docuisse. Quis vero umquam talia imaginatus est? Quis sodalium Saniacobeorum Halensem fuisse magistrum vel cogitavit? Quis nisi demens & vecors rem tam præposteram sibi fingat?

Mire sane VVadingus ratiocinatur. *Quæ*, inquit, *S. Thomæ iniuria, si Halensis discipulus dicatur?* Et quæ, repono ego, S. Francisco iniuria, si quod Augustiniani contendunt, eremita fuerit? Non quod Francisci iniuria sit, inquis, sed quod verum non sit, id nego, ac ex chronologia evidenter demonstro. Responsionem ipse mihi cudis. Halensis discipulum Aquinatem fuisse, non quia contumeliosum sit, esto: sed quia falsissimum est, ideo vero pernego, & ex chronologia duplici ex capite peremptorie evinco, & quod vivo Halensi Parisiis non steterit Aquinas, & quod cum Aquinas ordinem Prædicatorum amplexus est, iam amplius Halensis in schola vestra non doceret. Tantum abest ut Aquinatis magister ille fuerit, ut an ipsius fuerit Bonaventuræ anno tantum MCCXLIII. Minoritanam togam induti difficultas sit non mediocris. Quod & ex chronologia, & ex antiquis ac æqualibus de Seraphico doctore testimoniis, quo scilicet an primo an septimo professionis anno Parisios accesserit, cui etiam scientiæ primum post emissa vota applicitus, Philosophiæne, ut innuit VVadingus T. I. pag. 622. an statim Theologiæ, & ex sæculi illius moribus de provinciarum extranearum studentibus Parisios mittendis ἀκριβῶς illi Actorum SS. Editores solito criterio discutient.

In Bulla canonizationis S. Bonaventuræ a Sixto IV. data dicuntur ambo & Thomas & Bonaventura coætanei condiscipuli & commagistri; sed quod notandum, ibi nihil de Halensi, ne quidem eius nomen adducitur: eo loci præterea Sixtus IV. more aliorum Pontificum loquitur supposita rei veritate: & verum denique habent sensum verba Pontificis: coætanei fuerunt ambo, id est, eiusdem ferme ætatis, licet Thomas quibusdam annis iunior: condiscipuli, id est, iisdem annis Theologiæ operam dantes, Thomas sub magistris Saniacobeis, Bonaventura sub magistris Minoritis, vel etiam iisdem annis baccalaurei & in Facultate Parisiensi licentiam decurrentes: denique commagistri, eodem anno, forsan & mense laurea donati. Nec quid amplius sonat Pontificis oratio, qui eo fine hæc profert, ut simili honore utriusque festum colendum statuat, non ut in iis sanctitatem Bonaventuræ fundet, quam antea probaverat, & ob quam accurate perspectam eum iam sacro canoni inscripserat.

Etsi autem meum non sit annales Minorum reformare, dicam tamen audacter honori familiæ suæ VVadingum parum consuluisse, ac incredibilia narrare, immo aperte falsa (quod præfiscine velim accipi, nam Annalium Franciscanorum parentem eximie colo) cum xxv. annorum circiter spatio, ab anno scilicet MCCXXII. iuxta ipsum, aut iuxta alios, & certius ab anno circiter MCCXXX. quo tantum domum Parisiis habere cœperunt, tres nec plures Minoritas in schola sua publica magistros docentes agnoscit, Halensem, Ioannem de Rupella, Sanctumque Bonaventuram. Illud, inquam, ordini Minoritano parum honorificum & incredibile ut in numerosissima Ecclesiæ familia, ac doctorum virorum feracissima tot annis duos tantum habuerint, quos ad legendas publice Sententias Facultati præsentarent: nam Halensis priusquam ordini nomen daret, iam magisterii gradu insignitus erat. Quod si ita est, quam male ipsis, ut mox ex Gonzaga referebamus, a sacræ Facultatis proceribus concessa libertate usi sunt, de novo quotannis ex eorum gremio baccalaureo præsentando. Immo vero illud aperte falsum est. An F. Odonem Rigaudi sacræ Facultatis Parisiensis magistrum anno

 MCCXLVIII.

MCCXLVIII. electum Rotomagensem Archiepiscopum: an F. Guillelmum de Melitona, qui iubente Alexandro IV. Summam Halensis magna ex parte complevit, & in sententia citata Odonis Cardinalis prius nostro Ioanne Pungensasinum nominatum magistrum: nullus enim, nec ipse Boulæus in *Hist. univ. T. III. pag.* 685. dicit prius laurea donatum quam ad Minores se conferret: an F. Ioannem de Parma anno MCCXLVII. ad supremum Ordinis clavum promotum, dum actu teste VVadingo ad eum annum num. 4. scholæ Parisiensi præesset: an hos, inquam, negabit VVadingus publice Sententias legisse? En tres saltem post F. Ioannem de Rupella, & ante S. Bonaventuram cathedræ Minorum regentes. Itaque sic existimes, quæ apud nostros, eadem proportione servata πολιτείαν litterariam apud Minores viguisse. Exaggerationem quidem esse certum est, cum Gonzaga & sequaces testantur in Halensis gratiam ab universitate Parisiensi concessum fuisse, ut ex ordine Minorum novus quotannis præsentaretur, ut aiunt, licentiandus. Neque enim eo iure potiti sunt illi nec eo sæculo, nec sequenti saltem ad MCCCXXXV. Illud fuit privilegium Prædicatorum solum, qui cum duas scholas haberent, novum revera quotannis licentiandum præsentabant alternatim extraneum & intraneum. At Minores, qui unica schola gaudebant, quolibet biennio novum ad legendas publice Sententias baccalaureum produxisse nullus dubito. Hinc Halensis non alio modo apud eos se gessisse putandus est, quam Ioannes AEgidius apud nostros. Hic quamprimum Rolandum Cremonensem magisterio insigniri procuravit, e scholis nostris se subduxit, & quotannis deinceps suo quisque ordine novi semper prodibant baccalaurei, quibus antiquiores exacto triennio cedebant, non aliter apud Minores. Primus eorum agonotheta Halensis fuit, qui tantum apud eos legit, quousque baccalaureum ex suis licentiandum obtineret, sive ille Ioannes de Rupella fuerit, sive alius antiquior: at quolibet biennio deinceps novi ex numerosa illa familia arenam intrabant athletæ, qui Sententias publice quisque suo ordine legebant, antiquioribus post triennium magisterii schola cedentibus. Neque vero difficile foret plures etiam præter laudatos post Halensem, & ante Bonaventuram Theologiam in eorum schola publice professos in medium proferre; verum alicui ipsorum id potius reservandum, qui heroas illos suos ab VVadingo & Gonzaga omissos aliquando forte luci restituet, ac laude merita non frustrabit. Meminerit autem ille, quod ad inveniendum adiumento erit, non ex privata aut inani quemquam sive Prædicatorum, sive Minorum, sed ex certa & publica Sententiarum lectione magisterii gradum eo sæculo obtinuisse; ac sic quemcumque ex suis sacræ facultatis Parisiensis magistrum certo fuisse deprehenderit, hunc in schola Minoritana vice sua publice rexisse securus affirmet. Porro hæc omnia magis ac magis evincunt, non Halensem modo, sed & Rupellensem ante annum MCCXLIII. in schola Minorum legere cessasse, ac utrumque ut emeritos & rude donatos privatim tum & annis sequentibus libris scribendis & in lucem edendis forsan operam navasse.

Gratum autem lectori me facturum arbitratus sum, si epitaphium Halensis primo eius lapidi sepulcrali inscriptum, ac nonnisi mutilum, quod sciam, hactenus editum, integrum exhiberem. En ut a me lectum est anno MDCC. mense novembri in Cod. MS. sæc. XIII. Bibl. Sorbon. fol. mag. memb. num. 1. pag. 232. charactere minutiori, at emendato, qui est altera pars Summæ Halensis, quæ incipit, *Completis tractatibus*. Pag. 1. pura sic legitur:

In tumba quæ de directo distat per unam tumbam ab introitu chori ecclesiæ FF. Minorum Parisius hæc scribuntur. In tabernaculo capitis imaginis sculpta in dicta tumba scribitur:

HIC IACET FRATER ALEXANDER DE HALES, QUI OBIIT
ANNO DOMINI MCCXLV. XII. KALENDAS SEPTEMBRIS.

In circuitu dictæ tumbæ scribuntur ii versus.

Gloria doctorum, decus & flos philosophorum &c.

Versus quidem ab VVadingo relati; at superiora omissa, ex quibus certo diem obitus

tus noveris, in quo tamen quidam variarunt. Tenes præterea locum, quo primum sepultus fuit, modo chori ac templi totius, quæ olim fuit πολιτείαν perspectam habeas. Hinc etiam evincitur elegiam illam alias ad murum appensam & a Boulæo *Hist. univ. Par. T.* III. *pag.* 201. laudatam, novitiam esse, antiquis plane incognitam, nulliusque momenti.

Ut tandem hunc articulum finiam, Halensem magistrum a S. Thoma agnitum non omnino negaverim, ea scilicet ratione, qua qui nunc vivunt sacræ Facultatis Parisiensis baccalaurei & magistri prædecessores suos iam vita functos, etsi nec viderint umquam, nec audierint, sapientissimos magistros nostros, eo ipso quo maiores, agnoscere & appellitare summa etiam cum reverentia quotidie consueverunt: qua etiam ratione S. Bonaventura de Halensi, etiamsi docentem non audivisset umquam, vere dicere potuit, ut habet in 2. Sentent. dist. 23. *Hic unus est de decem articulis ab universitate magistrorum reprobatis tempore* .... *& F. Alexandri de Hales patris & magistri nostri*. Sic enim legitur in omnibus codd. MSS. & impressis, non vero *magistri mei*, ut Ioanni de la Haye in prolegomenis ad Apocalipsin scribere placuit. *Magistrum*, inquam, *nostrum* appellare potuit, quod esset scholæ Minorum primus fundator, &, ut dicam, primus aliptes. Unum hoc habeo addendum, nulla nobis de Bonaventuræ & Thomæ studiis quibuscumque cuiusvis ordinis scriptoribus sæculi XV. & posteriorum fides; solos sæc. XIII. aut XIV. audimus. Id ratum fixumque esto.

Anno MCCXLVIII. *post vacationes ambo magister & discipulus Coloniam reversi sunt. Thomas vero sub eo iuxta leges ordinis &c.* Coloniæ Thomam multo tempore fuisse testatur Tholomæus citatus cap. 21. *Ibi*, inquit, *multo tempore fuit, ac ibidem multa hausit, quamvis ex suo ingenio multa invenerit, quia in inventiva & iudicativa omnem hominem transcendit*. Cum ergo per annum tantum ibi fuerit, antequam Albertus Parisios veniret promovendus, post eius promotionem cum eodem rediisse consequens est. *Communi fama*, inquit Petrus de Prussia in vita Alberti Magni cap. 7. *in Coloniensi conventu dici solet B. Thomam Coloniæ sub Alberto novem annis studuisse*. Duo hic expendenda: primum illud *novem annis*, nisi enim triennium magisterii Parisiensis numeret, quod iuxta ipsum Prussum a primo Thomæ Coloniam adventu exegit Albertus, novem illos annos non reperiet. Siquidem anno MCCXLIV. sub finem in Germaniam primum advenit S. Thomas, & ad annum MCCLIII. cum tardissime ibi egit. Itaque novem annis sub Alberto fuit, tribus Parisiis, sex circiter Coloniæ, tum ante tum post studium Parisiense. Alterum expendendum est illud *studuit*: quod non stricte accipiendum, quasi per reditum e studio generali Parisiensi, ut discipulus & novitius studens Alberti lectiones exciperet, sed largo modo, scilicet quod Albertus primarius esset gymnasii Coloniensis regens, Thomas vero iuxta consuetudinem eorum, qui e Parisiensi studio revertebantur, Philosophiam, Scripturam Sacram, Sententias legeret ac interpretaretur, magistrique studentium, lectoris biblici, sic enim vocabant, cursoris ac Theologiæ secundarii munus obiret. Tum autem, scilicet vel ipso anno MCCXLVIII. cum Parisiis egressus Coloniam cogitaret, vel aliquo sequentium cum iam Coloniam pervenisset, accidisse vero propius est, quod de eo narrat Cantimpratanus *Apum lib.* 1. *cap.* 20. *§.* 10. scilicet ambitu fratrum carnalium & amicorum, quos in aula Pontificia habebat, ad Innocentii IV. præsentiam accitum fuisse, eique ab eodem præceptum, ut Montiscassini regimen susciperet, etiam servata, si vellet, Prædicatorum veste: quod ille constanter detrectavit: unde ex aula Pontificia clam elapsus Coloniam ad Albertum suum redierit. Neque enim id ante Concilium Lugdunense I. anno MCCXLV. mense iulio celebratum fieri potuit, cum fratres eius tum Frederici partes sequerentur. At post Concilium tota cognatio comitum Aquinorum, ut & plures eiusdem Regni Neapolitani, Fredericum depositum deserens, Summo Pontifici adhæsit. Hinc ira excandescens Imperator eam familiam gravius insectatus est, Reginaldumque ipsum Thomæ fratrem virum, ut nostri Tholomæi verbis

utar

atati, *probitatis non modicæ*, fortitudinis scilicet militaris gloria illustrem, & inter aulæ proceres e principibus unum morti addixit. Unde illi tum e Regno fugisse, & Lugdunum ad Summum Pontificem accessisse videntur: quibus favere volens Innocentius abbatiam Montiscassini Thomæ ad se accersito conditionibus a Cantimpratano relatis obtulerit. Quod si placeat, apud Cantimpratanum eo loci ὕστερον πρότερον agnoscendum erit, quod huic auctori non insolens: quique hic speciatim videtur omnia, quæ ad iuvenem Thomam ab ordine extrahendum variis licet temporibus tentata sunt, simul ac semel congerere voluisse, proptereaque hoc ultimum tentamentum Parisiensi studio prius narrat, licet posterius factum. Favet Tholomæus Lucensis, qui idem referens, non quidem ad aulam Romanam accitum Thomam, sed ei Coloniæ studiis insistenti rem propositam scribit; sed eum præstat audire lib. 22. cap. 21. *Et ibidem (* Coloniæ *) existens, oblata fuit eidem abbatia Montiscassini per Alexandrum gratia parentum, qui iam erant expulsi de Regno; sed recusavit*. Ubi vides, cum ea propositio facta est, parentes Thomæ a Regno Neapolitano extorres factos fuisse; sicque hæc nonnisi annis Concilium Lugdunense I. sequentibus evenisse: forte etiam post mortem Frederici, qui sub finem anni MCCL, ac Stephani II. abbatis Cassinensis, qui anno MCCLI. obiit: nam antea Cassinum in miserrimo statu erat, omnibus fere a Frederico eiectis monachis, bonisque illius monasterii militum direptioni ac dilapidationi derelictis. Ceterum hic emendandus vel Tholomæus, vel potius eius notarius, qui Alexandrum IV. scripsit pro Innocentio IV. Nam priusquam Alexander ad Ecclesiæ gubernaculum sederet, iam Colonia excesserat Thomas eo deinceps non reversurus.

Iis etiam annis quosdam tractatus edidit. Sic Tholomæus loco cit. *Infra magisterium quosdam libellos composuit; unus fuit contra magistrum Guillelmum de Sancto amore; qui incipit: Domine ecce inimici tui sonuerunt. 2. fuit de quidditate & esse. 3. fuit de principiis naturæ*. Primum opusculum certum est Anagniæ compositum fuisse anno MCCLVI. cum pro negotio Parisiensi, de quo mox, ibi adesset. At secundum & tertium nulli tempori aptius ascribere possumus, quam annis illis lectionum Coloniensium. Hinc Tholomæus lib. 23. cap. 12. dicit, Thomam tractatum de ente & essentia scripsisse *ad Fratres & socios*, qui loquendi modus indicat adhuc iuniorem. Forte & quædam alia opuscula edidit, ac in librum aliquem Scripturæ Sacræ commentatus est, at in primis scriptum suum in Sententias inchoavit, quod postea Parisiis perfecit.

Anno MCCLII. *vel Coloniæ iisdem detentus lectionibus perstitit*. Perstitisse verius existimo, quia ibi longo tempore fuisse consentiunt omnes; nec Parisios docturum venisse nisi ut legeret Sententias testantur: quas lectiones certo Parisiis non incepit nisi anno MCCLIII. Attamen sic habet Guillelmus de Tocco: *Post hæc autem cum F. Thomas sic mirabiliter in scientia & vita proficeret, & magistro Alberto ex commissione R. P. F. Ioannis magistri ordinis incumberet, ut Parisiensi studio de baccalario provideret, magister prædicti sui discipuli prævidens velocem in doctrina profectum, suasit per litteras magistro ordinis, ut dictum F. Thomam Parisius mitteret. Quem cum non duceret acceptandum, ignorans eius sufficientiam, suasu Hugonis Cardinalis, cui erat de ipso per litteras intimatum, prædictus magister ipsum in bacelarium Parisiensem acceptavit, scribens ei ut statim Parisios se conferret, & ad legendum Sententias se pararet*. Hæ litteræ certo scriptæ fuerunt ante IV. novembr. MCCLII. qua die obiit dictus Ioannes Theutonicus: unde si quis ex illis contendat Thomæ præceptum fuisse, ut statim Parisios adiret, non repugnabo; tumque eo anno librum aliquem Scripturæ Sacræ interpretatus fuerit: quamvis responderi possit iis litteris non præceptum, sed monitum tantum fuisse, ut ad legendas anno sequenti Parisiis Sententias se pararet, qui revera annus erat extraneis debitus.

Anno MCCLIII. *&c*. Audiendus hic Tholomæus lib. 22. cap. 21. *Post hæc vadit Parisius. Vigintiquinque autem annorum erat, cum primo Parisius venit*. Cum eam sententiam præferat Tholomæus, quæ anno ætatis XLVIII. mortuum Thomam asserit, non mirum quod 25. ætatis paulo plus, scilicet anno MCCLIII. Parisios docturum venisse

nisse scribat. Illud *cum primo Parisius venit*, sic intelligendum, cum primo venit Sententias lecturus: nam primos eius studiorum annos non ita scrupulose discussit, ut nec Alberti Magni.

In schola F. Heliæ Bruneti Petragoricensis. Ex historia universitatis Parisiensis, ex bullis summorum Pontificum, & ex catalogo magistrorum Parisiensium apud Bernardum Guidonis, F. Bonus homo Brito e provincia Franciæ, & F. Helias Bruneti e provincia Provinciæ ambo magistri scholas nostras regebant quadragesima anni MCCLII. stilo veteri, novo MCCLIII. cum Guillelmus de Sancto amore tantas in nos turbas excitavit. Igitur iuxta legem alternationis Bonushomo tertium annum magisterii, Helias secundum decurrebant: hinc ulterius sequitur illo eodem anno in instauratione scholarum circa octobrem Heliam tertium annum incepisse, iusque habuisse baccalaurei, qui in sua schola sub suo regimine Sententias legeret, isque fuit Aquinas noster.

Habens collegam in altera schola F. Hugonem Metensem. Bonushomo Brito anno MCCLII. mense octobri tertium magisterii annum agens baccalaureum Sententias in sua schola legentem habere debuit intraneum, idest ex eadem sua provincia: hunc autem Hugonem Metensem ea ætate celebrem fuisse contendimus, tum quod S. Thoma antiquior apud Auctores, & apud ipsum Bernardum Guidonis indicetur, tum quod cum Aquinate Parisiis docuisse traditio sit conventus nostri Metensis, quam testatur eius historia a ducentis & amplius annis ex antiquioribus monumentis scripta, mihique in schedis servata. Assentitur Boulæus *Hist. univ. Parif. T. III. p. 216. Hugo Metensis, qui cum D. Thoma aliquandiu rexit*. Alia autem, quæ ibidem narrat Boulæus, puta de privata S. Thomæ suis Symmystis Sententiarum lectione, & de F. Ioanne Pungensasinum, quem Heliæ postponit, cum Alberto Magno sit antiquior, nullo innituntur fundamento, nobisque non probantur.

Anno MCCLIV. *&c. nec dubium quin lectiones continuaverit*. Lectiones publicas non obstantibus Guillelmi de Sancto amore eiusque fautorum clamoribus, in scholis nostris fuisse continuatas certum est ex omnibus eius anni & sequentis instrumentis. Vide *Hist. univ. Parif. T. III.* p. 257. ubi bedellus seu apparitor scholas nostras ingressus silentium professori voluit indicere, sed ab auditoribus repulsus est. Videsis etiam p. 281. Thomas igitur docere perrexit, nam ad id muneris destinatus erat, tumque cum secundum annum ageret, licentiam de iure petebat.

Anno MCCLV. stylo veteri, novo MCCLVI. mense februario iam licentiatus erat. Id constat ex brevi Alexandri IV. ad cancellarium Parisiensem dato Laterani v. Nonas martii anno secundo. *Delectabile nobis est auditu percipere, quod te in his promptum reddis & vigilem, quæ pietatem continent, vel sapiunt honestatem, prout patenter agnoscitur quod dilecto filio F. Thomæ de Aquino ordinis Prædicatorum viro utique nobilitate generis, & morum honestate conspicuo, ac thesaurum litteralis scientiæ per Dei gratiam assecuto dedisti licentiam in Theologica facultate docendi, priusquam illuc nostræ litteræ pervenirent, quas tibi super hoc specialiter mittebamus. Quia vero condecens est, ut huiusmodi negotium a te laudabiliter incheatum festinum habeat exitum & felicem, devotionem tuam attente rogandam duximus & monendam per Apostolica tibi scripta mandantes, quatenus eumdem Fratrem in prædicta facultate cito facias regiminis habere principium &c.* Quo in diplomate tria veniunt annotanda: primo quanta cum gloria Aquinas Sententias duobus annis præcedentibus legerat, qui thesaurum litteralis scientiæ assecutus dicitur: secundo nequicquam reclamante Guillelmo de Sanctoamore cum suis sequacibus, nec expectato mandato Apostolico, ipsi licentiam iam nimium, per annum scilicet solidum, retardatam cancellarium Ecclesiæ Parisiensis Haimericum dictum concessisse: tertio tamen ut magister agnosceretur & esset, ipsi necessario habendum principium. Hoc vero principium solemne habebatur in aula Episcopali astante Sacræ Theologiæ magistrorum omnium conventu, quod etiamnum observatur. Breve relatum videsis *Hist. univ. T.* III. *p.* 281. & apud Baluzium T. II. Pap. Aven. p. I.

Non permiserunt academici. Sic refertur in bulla Alexandri IV. data XVII. iunii sequen-

quentis Mcclvi his verbis: *Nec non & illis, qui dilecti filii F. Thomæ de Aquino voluerunt interesse principio, se nequiter opponendo.*

Quinta celebris sententia dicta est. Plures Aquinatem censent hoc eodem mense die xxiii. anni Mcclvi. Parisiensem magistrum agnitum. At ut ab eorum sententia recedam, & ut in annum sequentem id prorogem, hæc me convincunt. Primo conveniunt omnes Thomam Anagniæ v. octob. præsentem fuisse, cum sententia adversus librum Guillelmi de Sancto amore data est. Præterea die xviii. eiusdem mensis tantum Odo de Duaco & Christianus Bellovacensis universitatis ad aulam Pontificiam legati Anagniæ coram notario publico manu propria se astrinxerunt, cum Parisios rediissent, Thomam magistrum recepturos, & ut ab universitate reciperetur bona fide curaturos. Hanc legatorum submissionem ac palinodiam, priusquam Anagnia abiret, Aquinatem expectasse verisimilius est, ne Parisios frustra reverteretur, ad magistrorum societatem non aliter recipiendus: sed etsi non expectasset, a die datæ sententiæ tam diligenter reversum esse difficile est, ut toto illo mense octobri Parisiis adesse potuerit. Tandem quandocumque Aquinas reversus feratur, verum est integro adhuc anno magistros Parisienses Guillelmi de Santo amore sequaces in pertinacia stetisse, noluisseque nec eum, nec alios magistros agnoscere. Unde a xv. novemb. Mcclvi. ad 2. octobris Mcclvii. undecim minimum bullæ a Sede Apostolica emanarunt, quolibet fere mense Alexandro IV. iteratis semper vicibus iubente, ut sententiæ Anagniæ latæ tandem acquiescerent: quod argumento est eos huc usque non obedivisse. Immo die illo 2. octobris Mcclvii. Summus Pontifex Episcopo Parisiensi mittit exemplum submissionis Anagniæ per Odonem de Duaco & Christianum Bellovacensem anno præterito factæ, & supra laudatæ, & promissionis eorumdem, & iubet nisi infra mensem promissis steterint, eos Episcopus publice denuntiet esse periuros. Igitur 2. octob. Mcclvii. promissis adhuc non steterant, neque Thomam in magistrorum societatem acceperant. At vero hæc ultima bulla lites omnes finivit, neque enim exinde ulla in actis huius temporis apparet intercessio: hinc Thomam tum principium habere regiminis in aula Episcopi permissum esse, & conventum, ut loquebantur, in Theologia recepisse autumo. Unde in cap. gener. Tolosæ ad Pentecosten xii. maii Mcclviii. celebrato Humbertus magister ordinis V. sic ad provincias scribebat: *Verum ne sub onere tali deficiat ipsorum humana fragilitas, eos in omni tribulatione sua consolatur dulciter* (*Deus*) *iuvat potenter, & abbreviat dies malos. Quod quidem experientia vos docuit, his diebus. Ecce enim, dilectissimi Fratres, in multis & gravibus & longe lateque diffusis, quas in servitio Christi pro nostro modulo laborantes passi sumus bis temporibus, præter consolationem, quæ intrinsecus in multorum cordibus est infusa, quantum consolatus est benignus mœrentium consolator in favore, quem Beatissimus Papa noster, Cardinalium cœtus, Christianissimi Regis Francorum Ludovici* (gratia) *aliaque innumera multitudo Deo devotorum fidelium ipso inspirante nobis in nostris vexationibus præstiterunt.* Et post plura: *Considerate quam cito pius Dominus, qui nos dereliquisse videbatur, ad punctum post tempestatem tranquillum fecit, ventis & mari potenter imperans, in succursum fere periclitantis naviculæ sua dominatione mitigans fluctus eius &c.* Ita autem in præcedenti capitulo generali Florentiæ xxvii. maii Mcclvii. non scripserat. Quod signum tempestatem illam Parisiensem, quæ totum ordinem involvebat ac fere opprimebat, non ante octobrem Mcclvii. pacatam fuisse. Consentit Tholomæus citatus cap. 21. *Viginti quinque autem annorum erat cum primo Parisius venit* (scilicet Sententias lecturus, ut supra notavimus) *ubi infra trigesimum annum & Sententias legit, & conventum in Theologia sive licentiam recepit.* Iam monuimus Tholomæum in eam sententiam propendere, quæ Thomam xlviii. ætatis anno mortuum statuit. Quo posito mense octobri Mcclvii. annum trigesimum parum excesserat: anno vero præcedenti mense februario Mcclvi iam licentiatus erat, & xxix. ætatis vix erat ingressus.

Quæstiones de veritate disputavit. Sic Tholomæus citatus: *Infra magisterium*, id est antequam fieret magister, *quatuor libros fecit super Sententias, videlicet primum, secundum, tertium & quartum.* Et cap. 22, seq. *Post hæc ipso magistrato fecit quæstiones de veritate.* *Sex*

Sex quodlibeta determinavit. Sic Trivetus. De quodlibetis respondere inter agones Theologicos magistrorum numerabatur, vocabantque disputationes suas generales. Videsis quodlibeta nostri Hervæi Britonis, Henrici de Gandavo, Godefridi de Fontibus &c.

Habens sub se baccalaureum. Quis ille fuerit incertum, præsertim cum discordia supra relata licentias non parum turbasse videatur. Hi in schola extraneorum Thomæ & sibi invicem successere: F. Guillelmus de Antona Anglicus ad Mcclix. licentiatus: F. Hannibaldus de Hannibaldis Romanus postea Cardinalis, F. Guillelmus de Quinciaco Petragoricensis post Mcclix. licentiati ex catalogo Bernardi Guidonis.

Conciones habuit Parisiis. Sic Alexander IV. in bulla VI. Kal. iulii anno quinto, scilicet XXVI. iunii Mccclix. data, quæ incipit, *Ex alto*. *Prædicante dilecto filio F. Thoma de Aquino eiusdem ordinis Prædicatorum in Dominica de Ramis palmarum proxime præterita*. Vide *Hist. univ. T.* III. *pag.* 352.

Isaiam & Matthæum publice exponeret. Hos libros Parisiis exposuisse referunt eius vitæ Scriptores.

Capitulo generali Valencenis celebrato affuit. Ita refertur in actis capituli provincialis provinciæ Provinciæ anno Mcclxi. Biteris coacti: *Apud Valencenas anno Domini* Mcclix. *de mandato magistri & diffinitorum ad promotionem studii ordinatum est per FF. Bonumhominem, Florentium, Albertum Teutbonicum, Thomam de Aquino, Petrum de Tarentasia magistros Theologiæ Parisius, qui interfuerunt dicto capitulo quod lectores &c.*

Anno Mcclx. *in Italiam reversus*. Quo anno certo Thoma Italiam repetierit, non deffinimus, cum Tholomæus clare non loquatur lib. 22. cap. 22. *Post tres annos*, ita codex Navarricus, & Colbertinus: *Post tertium annum sui magisterii rediit in Italiam, tempore videlicet Urbani* IV. Illud *post tres annos sui magisterii* indicare videtur annum Mcclx. at quod addit tempore Urbani IV. indicat annum Mcclxi. nisi dicas intelligendum eo Pontifice iam rediisse. Idem tamen cap. 24. postquam electionem Urbani IV. narravit, addit: *Tunc F. Thomas rediit de Parisius ex certis causis, & ad petitionem Urbani multa fecit & scripsit*. In Actis SS. vitæ S. Thomæ num. 28. F. Raimundus Severus vel Salernus dicit se Parisius in studio cum F. Thoma septem annis fuisse, alius codex legit octo annis, mutuo sibi per confessionem conscientiam detexisse: a Mccliii. ad Mcclx. sunt septem aut octo anni. In proc. canoniz. num. 47. F. Conradus de Suessa Sacerdos ord. Predic. senex LXXVII. annorum anno Mccexix. testatur se Romæ & Urbeveteri tempore Urbani IV. vidisse F. Thomam & LXII. annos iam transiisse ex quo primum viderat. Hæc annum circiter Mcclix. indicant.

Primo Romæ docuit. Sic Tholomæus lib. 23. cap. 15. *Scripsit etiam eo tempore quo fuit Romæ, de quo dictum est supra, iam magister existens primum super Sententias, quem ego vidi Lucæ, sed inde subtractum nusquam ulterius vidi*. Iactura sane dolenda, sed irreparabilis.

Anno Mcclxix. *altera vice scholæ Parisiensis regens est institutus*. Id nos fugerat alias cum lucubrationem, cui titulus *Sancti Thomæ Summa suo Auctori vindicata*, edidimus: sed monumentis veteribus diligentius inspectis & expensis iam est certissimum. Primo affuisse Aquinatem comitiis ordinis anno Mcclxix. Parisiis ad Pentecosten celebratis constat ex cod. MS. bibliothec. Victor. n. 635. fol. mag. memb. qui collectio est opusculorum Aquinatis, in quo sic legitur. fol. 255. *Quæstiones quæ sequuntur fuerunt propositæ in capitulo generali Parisius celebrato anno Domini* Mcclxix. *maii* XII. *coram magistro ordinis & diffinitoribus, inter quos erant septem lectores & unus magister; item coram magistris simul congregatis, scilicet Fratre Thoma de Aquino, F. Bonohomine, F. Petro de Tarentasia, F. Bartholomæo, F. Balduino, & F. Giliberto, qui omnes responderunt una voce, ut infra sequitur*. Et postea tamen, in quo F. Thomas ab aliis dissenserit refertur. Quas quæstiones F. Petrus Pelican noster facultatis Parisiensis magister edidit P.

11. opusculorum S. Thomæ iuxta novum ordinem a se institutum inter opuscula moralia, cum pluribus tamen erratis altera editione ad cod. MS. recognita emendandis. Tum autem Aquinatem iterato regentem in gymnasio Saniacobeo datum his momentis evincitur. Sic Nicolaus Trivetus noster habet ubi de operibus S. Thomæ: *Scripsit & primam partem de QQ. disputatis de veritate & ultra, quas Parisius disputavit*; nempe annis MCCLVII. & sequentibus. *Item secundam partem de QQ. disputatis, de potentia Dei & ultra, quas in Italia disputavit. Item & tertiam partem de QQ. disputatis, quarum initium est de virtutibus, quas disputavit, cum secundo Parisius legeret.* Igitur altera vice Parisiis regens positus est. Idem innuit Bartholomæus logotheta Regni Siciliæ a Baluzio T. 11. Pap. Aven. p. 7. relatus. *De QQ. disputatis partes tres: unam disputavit Parisius, scilicet de veritate; aliam in Italia, scilicet de potentia Dei & ultra; aliam item Parisius, scilicet de virtutibus & ultra.* Nisi altera vice rexisset Parisiis, istam tertiam partem distinguere non necesse erat. Præterea idem logothetæ proc. canoniz. num. 77. in Actis SS. *Item dixit dictus testis se audivisse a pluribus FF. Prædicatoribus fide dignis, quod quando idem F. Thomas una vice disputabat Parisiis, ubi erat F. Ioannes de Peckamo ordinis FF. Minorum, qui fuit postea Archiepiscopus Cantuariensis; quantumcumque dictus F. Ioannes exasperaret eumdem F. Thomam verbis ampullosis & tumidis, numquam tamen ipse F. Thomas restrinxit verbum humilitatis, sed semper cum dulcedine & humilitate respondit, &c.* Revera extant Oxonii in collegio Mertonensi *Disputationes MS. Thomæ & Peckami* ex Thoma Iames Ecloga Oxonio cantabrig. p. 10. num. 12. Has autem disputationes habere non potuit Peckamus cum Sancto Thoma, qua primum vice legit Parisius ab anno MCCLIII. ad MCCLX. quia tunc Peckamus iunior erat & discipulus auditor S. Bonaventuræ, ut testatur VVadingus: itaque hæ concertationes referendæ sunt ad annum MCCLXIX. & sequentes, quibus Peckamus post studium Parisiense Oxonii laura donatus, Parisios reversus est ad legendas Sententias, & ad gradus promovendus, ut habet idem VVadingus. Tum enim cum esset magister, contra Aquinatem obluctari potuit. Denique ab anno MCCLXIX. ad MCCLXXI. Thomam Parisiis rexisse evincit visio, quam eum habuisse Neapoli anno MCCLXXIII. referunt Tholomæus & Guillelmus de Tocco. Sic enim primus lib. 23. cap. 16. *Huius etiam tempore Pontificis* (scilicet Gregorii X.) *floruit F. Romanus ordinis Prædicatorum germanus D. Matthæi Rubei, ac nepos Nicolai III. Hic fuit vir magnæ excellentiæ in vita & doctrina, magister in Theologia, cui F. Thomas Parisius in cathedra cessit, & sequenti anno dictus F. Romanus migravit ad Dominum. De quo dictus Doctor F. Thomas talem habuit visionem. Apparuit ei F. Romanus in somno, & tunc quærebat ab eo qualiter esset eidem. Ille vero respondit quod bene. Et tunc F. Thomas quærebat ab eo de visione Dei per essentiam, si sic se haberet ut scribitur: ille vero quasi subridendo respondit quod nobiliori* (sic cod. Navar., at Colbert. 2818. *meliori*) *modo, & quod ipse in breve sciturus erat hoc idem, & sic disparuit. Quod & rei postea probavit eventus, quia in sequenti anno gloriosus Doctor migravit ad Dominum. Hanc autem visionem ego Neapoli audivi ab ipso referri, & cum quadam lætitia.*

Quasdam addit circumstantias Guillelmus de Tocco, quæ rem clariorem faciunt, vitæ S. Thomæ num. 46. *Alia fuit mirabilior dicto Doctori visio revelata, non imaginaria, sed corporalis & aperta, cui existenti in conventu Neapolitano in ecclesia ad orandum, apparuit ei F. Romanus Magister in Theologia, quem Parisiis legentem dimiserat: cui cum adesset F. Thomas & diceret: Bene veneritis, quando venistis? ille respondit: Ego ex hac vita transivi, & concessum est mihi pro tuo merito apparere. Tunc prædictus Doctor colligens spiritum, qui fuerat ex subita illa apparitione commotus, respondit &c. Quid est de te? Respondit: Ego sum in vita æterna, & fui in Purgatorio sexdecim diebus propter negligentiam quam commisi in quodam testamento, quod expediendum cito Episcopus Parisiensis commisit, & ego expedire ex mea culpa tardavi.*

Ex hac duplici relatione habetur tempore Gregorii X. kal. septemb. MCCLXXI. electi

Si F. Romanum Parisiis floruisse, huic Aquinatem cathedra Parisiensi cessisse, Romanum anno sequenti initio forsan anni MCCLXXIII. Parisiis mortuum & sepultum Thomæ Neapoli apparuisse; hunc qui vivum putabat, miratum quod quem Parisiis legentem dimiserat, tam cito rediisset non completo utique magisterii triennio, petiisseque quando venisset: denique anno hanc visionem sequenti ipsum Aquinatem obiisse. Quæ certe aliter intelligi non possunt quam dicendo Aquinatem, qui anno MCCLXIX. Parisios ad comitia ordinis venerat, constitutum altera vice regentem gymnasii Saniacobei, hocque munere functum ad electionem Gregorii X.

Ex his ulterius sequitur, cum Tholomæus scribat sub Pontificatu Clementis IV. & *tempore vacationis sequentis, quæ fuit spatio duorum annorum & novem mensium*, Aquinatem tres priores partes Summæ Theologiæ edidisse, scilicet primam partem, primam secundæ, & secundam secundæ, nos haud perperam colligere, quod secundam secundæ Parisiis, ubi erat tempore dictæ vocationis, confecerit. Favere videtur Guillelmus de Tocco vitæ Sancti num. 44. ubi sic habet: *Dicitur quod cum semel S. Lodovicus Rex Franciæ ipsum ad mensam suam invitasset, & ipse se humiliter excusasset propter opus Summæ in Theologia, quod dictaret tunc temporis &c.* & postea *accessit ad Regem &c.* Si, ut coniicere proclive, id evenerit anno MCCLXIX, en habemus Summæ Theologiæ scribendæ & accurandæ Parisiis incubuisse. Scio editores Actorum SS. annotare in alio suo MS. non legi *propter opus Summæ in Theologia*, sed *propter Summæ compendium*: at præterquam quod huiusmodi opera levior non legitimam præbuisset excusationem, non est quod huic alteri MS. maiorem fidem habeamus, quam edito: etsi facile credam isti compendio, quod socio suo F. Reginaldo de Piperno inscripsit, & incipit, *Æterni Patris Filius*, etiam tum una horis subcisivis allaborasse. Ludovicus a Valleoleti hæc eadem transcribens ex Guillelmo de Tocco *de Summa contra Gentiles* interpretatur, & alias assentiebar; sed si ita quis velit, id evenisse dicendum circa MCCLX. cum prima vice Parisiis legeret Aquinas: nam *Summam contra Gentiles* Parisiis in schedulis delineatam sub Pontificatu Urbani IV. in Italia consummavit, ex Tholomæo.

Non omittendum quod habet Guillelmus de Tocco vitæ numer. 18. *Unum videtur Deus in dicto Doctore ostendisse miraculum, ut tam modico tempore forte in viginti annis, qui inter magisterium eius & obitum in vita fluxerunt, bis eundo Parisius, & in Italiam redeundo, tot libros per suos scriptores scriptis redegerit.* Cum viginti illi anni numerandi sint a MCCLIV. sub finem, quo licentiam iure petebat, ad MCCLXXIV. quo mortuus est, primum iter illud censemus, quo anno MCCLVI. Anagnia Parisios reversus est, & Italiam anno MCCLX. vel sequenti repetiit: alterum iter, cum anno MCCLXIX. Parisios venit, & in Italiam anno MCCLXXI. remeavit. Unde, quod quibusdam recentioribus placet, Aquinatem XX. maii MCCLXIII. Londini affuisse comitiis ordinis ad pentecosten coactis, & ut diffinitorem provinciæ Romanæ abdicationi venerabilis Humberti magistri ordinis V. consensisse, mihi valde dubium; nec huius longioris itineris apud scriptores æquales, vel suppares ulla memoria.

Denique annotandum ad visionem illam F. Romani, huius Aquinatis responsionem a Guillelmo de Tocco aliter referri quam a Tholomæo: sed Toccus videtur Romano adaptasse quod in vitis FF. lib. 5. cap. 4. §. 4. legitur his verbis: *De duobus Fratribus iuvenibus, & valde ferventibus, qui se speciali affectione diligebant, narravit magister Iordanis, quod unus post obitum suum apparuit alteri sole splendidior, & ait: Frater, sicut audivimus & frequenter contulimus, sic vidi in civitate Dei nostri; & hoc dicto disparuit.* Quæ sane de aliis, at non de Aquinate & F. Romano narrare potuit Iordanus ordinis magister anno MCCXXXVII. mortuus. Hinc Tholomæi narrationem narrationi Guillelmi de Tocco iure præferas. Idem Toccus num. 47. vitæ quamdam iuvenis novitii tentationem de pastillo sibi dato, & dæmone coram eo in choro tripudiante refert, ceu quæ Neapoli acciderit, & ab Aquinate tum ibi morante ac præsente agnita fuerit, & sapienter correcta. Quod factum integrum habetur in Vitis FF.

 lib.

lib. 4. cap. 17. §. 3. ubi detectio illius tentationis cuidam Fratri spirituali tribuitur, qui non potuit, ut videtur, esse Aquinas, cum hic ante annum MCCLXXII. Neapolim non redierit, & vitæ illæ FF. iam scriptæ essent, & per ordinem vulgatæ anno MCCLX. nisi quis dicat id non Neapoli, sed alibi, puta Coloniæ vel Parisiis accidisse.

Universitas Parisiensis litteras &c. Has ad Patres ordinis Florentiæ anno MCCLXXII. coactos scriptas iam perditas dolemus; at revera datas testantur aliæ litteræ eiusdem Universitatis ad capitulum generale Lugdunense anno MCCLXXIV. coactum, quas ex Ludovici de Valleoleti opusculo, seu Tabula Scriptorum ordinis, Boulæus edidit *Hist. univ. T.* III. *pag.* 408., in quibus sic legitur: *Cum a nostro Collegio generali capitulo vestro Florentiæ celebrato requisissemus instanter, proh dolor! non potuimus obtinere &c.*

Caroli utriusque Siciliæ Regis vota prævaluere. Cæsar Engenius in sua Neapoli sacra anno 1624. edita pag. 268. refert ex Registr. Caroli I. anno MCCLXXII. ind. I. fol. I. haberi, Thomæ de Aquino dum in studio Neapolitano legeret, honorarium unius unciæ auri quolibet mense ab eo Rege constitutum fuisse. In cuius memoriam ad ianuam gymnasii nostri Neapolitani ad S. Dominicum marmor appensum est cum hac epigraphe: *Viator huc ingrediens siste gradum, atque venerare hanc imaginem & cathedram, in qua sedens Mag. ille Thomas de Aquino de Neap. cum frequente, ut par erat, auditorum concursu, & illius sæculi felicitate admirabili doctrina Theologiam docebat.* Accersito iam a Rege Carolo I. constituta illi mercede unius unciæ auri per singulos menses R. F. V. C. in anno MCCLXXII. D. SS. FF.

Anno MCCLXXII. *Neapolim adivit.* Sic Tholomæus lib. 23. cap. 10. *Etiam quod vidi de ipso ad indicium sanctitatis eius tacere non debeo. Cum enim ego cum ipso venirem de Roma, declinavit Molariam ad castrum Domni Richardi Cardinalis, ibique præfatus Doctor infirmatus est de tertiaria, socius vero suus F. Rainaldus de continua gravi; & cum non apparerent in eo signa critica, medici D. Ricardi male iudicabant de ipso. Tunc venerabilis Doctor accepit reliquias Agnetis, quas ex devotione secum ferebat de urbe, & iussit dicto Fratri quod super se poneret, & haberet fidem plenam in eis, quod & fecit, & curatus est ultra spem omnium medicorum. Propter quam causam disposuerat singulis annis facere festum solemne de ipsa* (B. Agnete) *cum bona refectione Fratrum. Quod & illo anno fecit Neapoli, sequenti vero transivit ad Deum.* Hinc habetur ex quo Neapolim accessit, duos tantum S. Agnetis festos dies accidisse, primum quem in ea urbe celebravit, alterum quo in itinere versus Lugdunum positus mortuus est. Cum igitur iste secundus anno MCCLXXIV. acciderit, priorem anno præcedenti MCCLXXIII. accidisse necesse est. Cum autem Neapolim studii regendi causa mitteretur versus augustum vel septembrem MCCLXXII. Roma exivisse, & ad villam Cardinalis Ricardi ex itinere divertisse probabilius.

Obdormivit. Pro coronide harum notarum placet hic Tholomæum transcribere lib. 23. cap. 8. & 9. *Huius etiam tempore* (Gregorii X.) *præclarus Doctor F. Thomas de Aquino migravit ad Dominum. Vocatus enim ad Concilium per D. Gregorium, ac recedens de Neapoli ubi regebat, & veniens in Campaniam ibidem graviter infirmatur. Et quia prope locum nullum ordo Prædicatorum conventum habebat, declinavit ad unam solemnem abbatiam, quæ dicitur Fossanova, & quæ ordinis erat Cisterciensis, in qua sui consanguinei Domini de Siccano* (Sic Colbert. 527. Vide *Famiglie di Napoli di Ferrante della Marra* pag. 52. ubi de affinitate DD. de Ceccano cum DD. de Aquino, codex tamen Navarr. *vero de Siccano* legit *de Aquino*) *erant patroni, ibique sua aggravata est ægritudo. Unde cum multa devotione, & mentis puritate & corporis, qua semper floruit, & in ordine viguit, quam ego probavi inter homines quos umquam novi, qui sæpius confessionem eius audivi, & cum ipso multo tempore conversatus sum familiari ministerio, ac ipsius auditor fui, ex hac luce transiit ad Christum. Tradunt autem quod ibidem multis miraculis claruit, & multis indiciis Deus suam sanctitatem ostendit. Propter quam causam sui consanguinei, cum sint potentiores de Campania, non permiserunt corpus inde transferri. Immo cum vidissent, quod Fratres sui ordinis hoc attentabant,*

bant, corpus eius occultaverunt, cum tamen prius sepultum fuerit valde honorifice in praesbyterio altaris maioris monasterii praedicti. Tradunt etiam monachi dicti loci, & Fratres qui cum ipso erant, quod cum morti appropinquaret, primo symbolum fidei confitetur cum multa devotione: deinde suam doctrinam asseruit per ipsum traditam, & conscriptam ad fidei robur & instructionem fidelium (in quo modernos Doctores transcendit sive in Philosophia, sive in Theologia, sive in quacumque materia secundum communem omnium hominum intelligentiam & opinionem: & inde in schola hodie Parisiensi communis Doctor appellatur propter suam claritatem doctrinae) ad maiorem tamen sui securitatem, & Ecclesiae Romanae reverentiam & honorem, quia erat homo, qui etiam errare potuit, sicut B. Augustinus asserit de se ipso, suos libros in manu exposuit Ecclesiae saepe dictae, prout recta fides catholica & apostolica hoc exposcit, & post haec verba in Domino obdormivit.

Cum toto ordine indoluit Universitas Parisiensis. Litteras has, ut iam monuimus, habuit & servavit Ludovicus a Valleoleti, & ex eius codice MS. in Bibl. Victor. servato numer. 616. & 278. typis edidit Boulaeus Hist. Univ. Paris. T. III. pag. 408.

Vitam Aquinatis, & laudes praeter hactenus citatos multi scripsere. Florent. in Medic. Pl. 29. cod. 8. MS. memb. in 4. Inter alia plura exstat carmen de eius gestis. Pr. *A teneris annis.*

F. IO. FRAN. BERNARDI MARIAE

DE RUBEIS

ORDINIS PRAEDICATORUM

ADMONITIO PRAEVIA.

in qua

I. *Antiqui testes afferuntur, quorum fide de genuinis Divi Thomæ Operibus suppositisque iudicandum sit.*
II. *Commentarii in Librum Iob eidem S. Doctori certo adiudicantur.*
III. *Itemque in primos quinquaginta & unum Psalmos Davidis.*
IV. *De Commentario in Cantica Canticorum operosius agitur. Commentarii duo exhibentur: ad examen uterque vocatur.*
V. *Postillæ in Genesim, imo & in totum Pentateuchum, & in Ecclesiasten veluti dubiæ, vel etiam reiiciendæ proponuntur.*
VI. *Specimen datur Libri de Viris illustribus sub nomine Ioannis de Columna Ord. Præd. cum criticis animadversionibus.*

I. SAncti Thomæ Aquinatis Commentarios in *Librum Iob*, *quinquaginta & unum Psalmos Davidis*, *& Cantica Canticorum* complectitur Volumen, quod primum typis Venetis Bettinellianis, materiæ & argumenti dignitatis ordine servato, prodit in lucem; reiectis illis, qui manuscripti servantur in Bibliothecis, aut etiam typis mandati fuerunt, *in Genesim*, *in totum Pentateuchum*, *in Ecclesiasten*. Certius vero & aptius argumentum nullum, quo de genuinis Divi Doctoris operibus iudicium ferri queat suppositisque, quam Veterum Scriptorum testimonium: quorum alii synchroni, familiares, ac discipuli, suppares alii simulque diligentissimi, Thomæ operum elenchum texuere, accuratissimumque ut texerent, studium adhibuerunt omne, optimamque crisim.

Primum memoro Ptolomæum, seu Tholomæum de Luca, illustrem Ordinis Prædicatorum alumnum, Episcopum in Venetis æstuariis Torcellanum, qui de S. Thomæ gestis ac Operibus fuse disserit in Historia Ecclesiastica libris XXIV. comprehensa, inter Scriptores Italiæ, cura & opera Doctissimi Muratorii, Tomo XI. typis vulgata. Testatur ille Libro XXIII. Capite VIII. se *confessionem* Doctoris nostri *sæpius audivisse*, *cum ipso multo tempore conversatum esse familiari ministerio*, *ac ipsius auditorem fuisse*. Obitum eius cum anno circiter 1322. illigandum censuit Iacobus Echardus in Bibliotheca Scriptorum Ordinis Prædicatorum; sed vitam adhuc ipsum egisse anno 1325. ex Monumentis vetustis conficitur, quæ in Veneta Italiæ Sacræ Ughellianæ editione allegantur.

Sequitur Guillelmus de Tocco Siculus eiusdem Ordinis in Vita, quam integram Sanctorum Actis inseruerunt Bollandi Continuatores ad diem VII. Martii. Libros eius Capite IV. enumerat omnes, quotquot elucubratos ab eodem certo nosse potuit: seque *vidisse* ipsum *scribentem*, *& audivisse prædicantem & legentem*, narrat in Actis Inquisitionis anno 1319. institutæ num. LVIII. apud eosdem Bollandistas: fuitque præcipuus Præceptoris sui canonizationis promotor. Adhuc anno 1323. adnotante Iacobo Quetifo in citata Scriptorum Ordinis Bibliotheca, vitam ducebat inter mortales. Ter-

Tertius est Nicolaus Trivetus, Anglus gente, origine Nortvvicensis, professione Dominicanus, anno 1328. denatus, ut habent post Baleum Quetisus & Echardus. In Chronico, quod a Luca Dacherio Asceta Benedictino e Congregatione S. Mauri typis editum est in Spicilegio, Thomæ *amplum texuit indicem Operum: atque emunctæ vir naris* (verba sunt ipsius Dacherii) *ac studio partium minime addictus, germanos a spuriis partus accurate descripsit*: neque mirum ab homine Anglo id agi potuisse, cum Philosophicis & Theologicis disciplinis imbutus in patria iuvenis excellenti ingenio præditus, Parisios postea missus fuerit perficiendus in Gymnasio Saniacobæo, quod annos plures rexerat illustravitque S. Thomas.

Quarto loco Bartholomæum de Capua, Logothetam & Protonotarium Regni Siciliæ numero, qui inter Acta laudatæ Inquisitionis pro apotheosi Sancti Doctoris *testis iuratus* habetur anno 1319. *die Mercurii* VIII. *mensis Augusti*. Lati ab eodem testimonii fragmentum, quod apud Bollandianos desideratur, Stephanus Baluzius vulgavit Tom. 2. Paparum Avenionensium: ubi locupletissimus Operum Thomæ index habetur, itemque illorum, *quæ non ipse scripsit & notavit, sed alii recollegerunt post eum legentem vel prædicantem*. Parem adhibitam a Triveto diligentiam cum Luca Dacherio adnotavimus.

Quinto succedit loco Bernardus Guidonis Gallus, ex Ordine Prædicat. ad Insulas Lodovenses adsumptus, fatoque demum mortali ereptus anno 1331 apud Quetisum & Echardum. Fusiorem scripsit *Legendam S. Thomæ de Aquino*, in duos libros tributam. Capitum titulos dumtaxat exhibent Bollandiani Editores: quorum quinquagesimum quartum libri primi *De numero & nominibus librorum & tractatuum S. Thomæ* vulgatum legimus a Casimiro Oudino in Commentario de Scriptoribus Ecclesiasticis Tomo III. Probatissimi testis fidem integram & ipse recognoscit ac plurimi facit Oudinus morosissimus censor.

Sextum profero Petrum Rogerium Lemovicensem in Gallia, Benedictinum Monachum, perque varios in Accademia Parisiensi & in Ecclesia honoris gradus ad summum Pontificatus fastigium anno 1342 erectum, dictumque Clementem Sextum. Inter quamplures Sermones, quos habuit vir litteratissimus & facundia pollens, adservabatque manuscriptos Telleriana Bibliotheca, & nunc possidet Regia, exstat *Sermo de laudibus Sancti Angelici Doctoris Thomæ Aquinatis*, cum Indice Operum eius apud eumdem Casimirum Oudinum typis vulgato: dignumque animadversione, habitum a Rogerio sermonem illum in ipsis Canonizationis eius solemniis coram Summo Pontifice anno 1323 mense Iulio.

His accedunt sequioris ævi Scriptores, Ludovicus de Valleoleti Hispanus, Laurentius Pignon Gallus Burgundus, & S. Antoninus Florentinus: quorum auctoritatem contemnere audeat nemo; cum & Veteres ab ipsis exscriptos fuisse constet, ac plurima usos etiam in elencho contexendo diligentia. Sæculum quartumdecimum ætate superant omnes. Index Valleoletani præsto cuique est apud Martene & Durand Tomo VI. amplissimæ collectionis: eiusdemque testimonia, ac Pignoni, ex eorum operibus MSS. decerpta afferunt Quetisus & Echardus: accuratissimumque demum S. Antoninus præstat Indicem Parte III. Chronici Tit. XVIII Capite X. §. I. & II.

Sub nomine F. Ioannis de Columna Ordinis Prædicatorum Veneta SS. Ioannis & Pauli Bibliotheca servat librum MS. *de Viris illustribus*, parte prima *Infidelibus*, & altera *Christianis* ordine alphabetico recensitis. Trium ex Ordine Prædicatorum elogia texuntur, *Alberti Theutonici*, *Dominici genere Hispani Ducis & Fundatoris Ordinis*, *Thomæ de Aquino Doctoris eximii* cum Indice operum: ac elogio demum Innocentii III. gesta inseruntur *Ioannis de Comite*, ex Ordine Prædicatorum ad Sedem primum Pisanam Episcopalem, deinde ad Archiepiscopalem Nicosiensem in Insula Cypro adsumpti. In elogio Alberti Theutonici *flos* vocatur *Doctorum* Thomas, & *sanctus*: ipsiusque Alberti indicatur obitus, quem anno 1280 ex hac vita sublatum scimus. In elogio Thomæ celebratam *a Papa Ioanne XXII.* eius apotheosim legimus *anno Incarnationis*

tionis Dominicæ 1325. (23) *in Avinione civitate Provinciæ*: notaturque demum Ioannis Nicosiensis obitus *in Insula Cypri anno* 1322. (1332.) *ultima die Iulii*. Quibus annorum notis notum fit compertumque, Auctorem libri *de Viris illustribus*, qualem exhibet Venetus codex, dici non posse Ioannem de Columna Romanum, Divo Thomæ synchronum, ad insulas Messanenses in Sicilia anno 1255 promotum ab Alexandro quarto, Scriptorem Chronici sub titulo *Maris Historiarum*, ac dimissis insulis Messanensibus Vicarium Urbis anno 1263 ab Urbano quarto deputatum. Hanc eius ætatem, hos dignitatis & honoris gradus referunt Rocchus Pirrus in Sicilia Sacra, & Iacobus Echardus. Obitum eiusdem inter annos 1280 & 1290 contigisse, idem coniicit Echardus, coniectura sumpta ex indicato Alberti Magni anno emortuali: sed æque vitam eius prorogandam ultra annum 1323 evinceret memorata Divi Thomæ apotheosis, imo & ultra annum 1332 notatus obitus Ioannis Nicosiensis. Latius infra ac diligentius agendum mihi est: in eamque sententiam iam pronus feror, ut coniiciam, librum *de Viris illustribus* a Ioanne de Columna scriptum quidem fuisse, recentiore tamen interpolatum manu Scriptoris, qui anno 1332 vitam adhuc agebat. Hinc fide omni dignissimus, novus adest Operum S. Thomæ testis, Ioannes de Columna: neque fides etiam interpolatori neganda est, qui Thomæ ætati suppar fuit, simulque florebat cum Bernardo Guidonis & Petro Rogerio.

II. Tot ergo maiorum omni exceptione testium fide & auctoritate, Divo Thomæ Aquinati, veluti certi ac genuini fetus, adiudicandi sunt Commentarii *in Librum Iob*, qui primi præstantur in hoc Volumine. Ptolomæus Lucensis in Hist. Ecclesiast. Libro 22. cap. 24. Opera Thomæ, qui Parisiis redux sub Pontificatu Urbani IV. edidit in Italia, recensens ait: ***Exposuit Iob***. Idem opus diserte memorat Guillelmus de Toceo in Vita citata cap. 4. simulque Operis methodum ac pretium patefacit: *Scripsit*, inquiens, *super Iob ad litteram: quem nullus Doctor litteraliter tentavit exponere propter profunditatem sensus litteræ, ad quem nullus potuit pervenire. In quo Opere quasi inter eum* (Iob) *& amicos suos arbiter fuisset de communi concordia positus, sic respondit ex utraque parte ad singula, velut si quislibet quod proponebat arguere, potuisset ei oretenus revelare.* Consentiunt Nicolaus Trivetus, Bernardus Guidonis, Petrus Rogerius, seu Clemens VI.

Ad hanc ætatem testimonium pertinet haud minore fide dignum Ioannis de Columna. In elogio Thomæ de Aquino hæc habentur. *Super Iob ad litteram, opus quidem mirabile*. Integrum Operum indicem pretium operæ duco proferre in lucem, ut locus nondum editus modo pateat, ex quo plura deinceps testimonia desumenda sunt. „ Scripsit autem hic incomparabilis Doctor super Isaiam, super Ieremiam, super Threnos, super Iob ad litteram, opus quidem mirabile. Ista superius scripsit super libros Veteris Testamenti. Super libros autem Novi hæc scripsit quæ sequuntur: primo super quatuor Evangelia ad Urbanum Papam, opus incomparabile: super Epistolam ad Romanos, super primam Epistolam ad Corinthios; & licet raro reperiantur, tamen a fide dignis audivi, quod ipse scripsit super omnes Epistolas Pauli. Scripsit super quatuor libros Sententiarum, cui non invenitur adhuc simile, cum plures alii post eum scripserint. Summam contra Gentiles fecit. Summam Theologiæ, quam divisit in quatuor Volumina. Super Dionysium de Divinis Nominibus. Super Boethium de Hebdomadibus: super eumdem de Trinitate. Quæstiones de Veritate, de Spiritualibus creaturis, de Potentia Dei, de Virtutibus, de Anima. Quodlibeta undecim. Super octo libros Physicorum. Super tres libros de Cælo & Mundo. Super primum de Generatione & corruptione. Super duos libros Mechanicorum (Meteororum). Super librum de Anima. Super librum de Sensu & sensato. Super librum de Memoria & reminiscentia. Super librum de Causis. Super duodecim libros Metaphysicorum. Super decem libros Ethicorum. Super quatuor libros Politicorum. Super primum librum Perihermenias. Super librum Posteriorum. Tractatum de Modalibus. Tractatum de Fallaciis. Opuscula contra impugnantes Dei cultum & religionem. Brevis compilatio Theologiæ. De

„ per-

„ perfectione vitæ spiritualis. De Regimine Regum ad Regem Cypri, quod quidem opus minime complevit. De æternitate Mundi contra Avverroistas. De operibus ocultis naturæ. De „ articulis fidei, & Ecclesiæ Sacramentis. Contra errorem Græcorum. Expositionem super „ orationem Dominicam. Expositionem Symboli. Expositionem decem præceptorum „ Decalogi. Tractatum de unitate formarum. De iudiciis astrorum. De forma absolu„ tionis. De motu cordis. De sortibus. De rationibus fidei. Expositionem super primum „ Decretalium. Declarationem quęstionum quarumdam ad Magistrum Ordinis. Declaratio„ nem quorumdam articulorum. De ente & essentia. De genere. Super Cantica Can„ ticorum. Composuit autem multa alia Opuscula, quæ a multis in diversis locis ha„ bentur. Hic autem S. Doctor adscriptus est catalogo Sanctorum a Papa Ioanne XXII. „ anno Incarnationis Dominicæ 1325 (23) in Avinione civitate Provinciæ. Compo„ suit autem & hic felix & sanctus Doctor Officium de Corpore Christi, quo devo„ tius in Ecclesia Dei non dicitur, nec cantatur. " Interpolatricem mihi videor in hoc Indice videre manum. Quid est enim Opera Sancti Doctoris recensere, tum eius narrare apotheosim, ac iterum ad eiusdem reverti Opera? Quid est præterea, sub initium Indicis Commentarios enumerare *super Isaiam, super Ieremiam, super Threnos, super Iob*; admonere vero, *ista superius* a Divo Doctore *scripta fuisse super libros Veteris Testamenti*; ac demum in calce Indicis addere Commentarium *super Cantica Canticorum*? Hæc recentioris cuiusdam, qui libros a primo scriptore omissos adiungebat, videntur indicia esse. Neque loci tamen huiusce auctoritatem fidemque minimi faciendam, iam adnotavimus, ac uberius dicemus infra.

Ad Commentarium *in Iob* quod attinet, testes denique accedunt qui eumdem pro genuino S. Thomæ fœtu habent, Ludovicus de Valleoleti, Laurentius Pignon, & S. Antoninus. Huiusce verba accipe, quæ digna sunt animadversione: *Scripsit super Iob ad litteram, quod nullus Doctor prius attentaverat. Nam Gregorius M. expositionem fecerat moralem potius quam litteralem, pulcherrimam. Nicolaus de Lyra post eum exposuit, ab ipso multa furatus, & aliter contra eum impingens, sed sine ratione.*

III. Sequitur *In Psalmos Davidis expositio*; in primam scilicet quinquagenam, ac etiam Psalmum quinquagesimum primum. Inter ea quæ a Thoma prædicante, vel e suggestu docente reportarunt Auditores exscripseruntque, hoc opus recensent Trivetus, & Logotheta. Illius verba sunt: *Iterum lectura super tertium Nocturnum, quam F. Reginaldus eiusdem socius recollegit*. Ita in editis apud Lucam Dacherium. Logotheta: *Item lecturam super quatuor* (tres) *Nocturnos: idem*; nempe ut supra, *quam recollegit idem F. Raynaldus* (Reginaldus de Piperno, seu Priverno socius eius.) Rem hanc pro certa non habent Bernardus Guidonis, & S. Antoninus. Ait ille: *Frater vero Reginaldus socius eius dicitur reportasse Postillam super tres Nocturnos Psalterii, ipso legente: quæ incipit: In omni opere suo dedit confessionem*. Ait iste: *Circa finem vitæ scripsit super tres Nocturnos Psalterii. F. Reginaldus dicitur reportasse, ipso legente, Postillam, quæ incipit: In omni opere dedit confessionem*. Sed hanc expositionem operibus ab ipso Thoma scriptis & elucubratis accensent Guillelmus de Tocco, & Ludovicus Valleoletanus. *Scripsit*, inquit ille, *super magnam partem Psalterii*: item, *Incepit scribere*, ait iste, *super Psalterium, & scripsit super tres primos Nocturnos, & præventus* (prævento) *morte remansit incompletum. Incipit. In omni opere suo.*

An discordiam componet Codex MS. Triveti, quem legebat Echardus? Hæc in eo primum habentur: *Iterum lectura super tres Nocturnos*. Et infra: *Super tertium Nocturnum Psalterii*: inter opera scilicet a Fratre Reginaldo reportata. Hinc vero ad id genus pertinere videtur *lectura super tertium* dumtaxat *Nocturnum*: etenim eadem sine dubio fulget ubique ac passim interpretandi ratio, eadem methodus, vis eadem, dictio eadem. Tres autem intellige Nocturnos, primos quinquaginta & unum Psalmos, qui matutinas Feriæ tertiæ horas claudunt. Silent quidem Ptolomæus Lucensis, Petrus Rogerius, & Ioannes de Columna: quod eorum silentium disertissimo testimonio suo fatis elevant ac elidunt cæteri quos laudavimus optimæ fidei testes.

IV. Tertium locum obtinet *Expositio in Cantica Canticorum*, de qua paulo operosius

accuratiusque agendum mihi est. Divinum hocce Canticum commentario suo expositum illustratumque a Divo Thoma, dubitare antiqui testes non sinunt. Silent Ptolomæus de Luca, Guillelmus de Tocco, Nicolaus Trivetus; at opus recenset Logotheta, qui enumeratis Commentariis in libros Novi, & Veteris Testamenti, continuo addit: *Super Cantica*. Bernardus Guidonis: *Scripsit & super Cantica Canticorum*. Petrus Rogerius: *Item super Cantica*. Ioannes de Columna, seu Interpolator ætate suppar: *Super Cantica Canticorum*. Idem perhibent Laurentius Pignon, & Ludovicus Valleoletanus testimonium. Denique S. Antoninus: *Scripsit & super Cantica Canticorum, multum tamen breviter, & ad litteram*.

An extremo laborans morbo in Monasterio Fossænovæ; an cum viribus & sanitate valeret, litterisque tradendis scribendisque libris operam daret, Sacrum Epithalamium exposuerit Thomas? Verba sunt Guillelmi de Tocco in Vita cap. 10. num. 58. *Rogatus ab aliquibus Monachis, qui capere poterant, ut aliquod memoriale suæ scientiæ eis in fine relinqueret, breviter eis exposuit Cantica Canticorum*. Hinc sibi colligere posse, ac definire non pauci Nostrates videntur editi ab Aquinate morituro Commentarii in Cantica tempus. Imo & nonnullis additamentis factum exornant illi, quæ refert omnia Sixtus Senensis Libro 4. Bibliothecæ Sanctæ. „ Cum in Monasterio... Fossænovæ... decumberet, rogatus a Monachis, qui lectulo eius assidebant, ut Canticum „ Salomonis ad imitationem sensus ac spiritus Divi Bernardi, sed longe brevius expli- „ caret: recusavit, inquiens: Date mihi spiritum Bernardi, & ego vobis expositionem „ spirantem Bernardi spiritum exhibebo. Verum cum illi enixius efflagitarent, ut sal- „ tem de proprio sensu brevem aliquam Canticorum explanationem depromeret, ac- „ cersitis ad se nonnullis Monachis, qui ex ore eius verba describentes exciperent, ex- „ orsus est secundam in Cantica enarrationem (*incipientem, Salomon inspiratus*) sty- „ lo & eruditione a priori (*quæ incipit, Sonet vox tua*) in eumdem librum expositione diversam, veluti tempus illud, & preces Monachorum, & ægritudinis postulabat „ occasio: scribens non quod ars, sed quod sincera pietas, & animus iamiam ad futu- „ ram immortalitatem properans, eructavit. In hac igitur explanatione, cum usque ad „ sextum libri caput exponendo pervenisset; eaque verba eiusdem capitis, quæ illi no- „ vissima fuerunt, vehementis spiritus ardore & summa vocis alacritate, erectis in cœ- „ lum oculis proferret, *Veni dilecte mi, egrediamur in hortum*: repente sanctissima eius „ anima de mortali corpore egressa, in hortum sempiternæ felicitatis ad Dilectum suum „ omnibus vitæ diebus expetitum, & postremis vitæ vocibus evocatum feliciter abiit... „ Reliquum vero expositionis usque in finem libri Studiosus quidam adiecit. " Eadem ac Sixtus, in Vita S. Thomæ anno 1737. gallice Parisiis edita narrat Antonius Touron: sed integrum Canticum, integro opere quod definit, *Nostra conversatio in Cælis est &c.*, ab Aquinate Monachis annuente explanatum contra Sixtum refert. In ora paginæ Tomus primus Martii Bollandiani pag. 677. allegatur, nempe Guillelmi de Tocco locus iam supra descriptus: ubi tamen nullum ex additamentis legas quæ a Sixto & a Touronio proferuntur. Tradit ille, nimia licet debilitate corporis pressum Thomam, benevolis hospitibus postulantibus, *breviter exposuisse Cantica Canticorum*: tum animadvertendum proponit, optime factum, *ut prædicti Doctoris transituri de corporis ergastulo studium suæ sapientiæ in Dilecti & Dilectæ Canticum terminaret amoris*: ac demum pergit num. 59. ea narrare quæ adscitis historiæ ornamentis adversari videntur. Ait nempe: *Deinde cum cœpisset prædictus Doctor nimia debilitate deficere, & sui exitum de hac vita præscire, cum magna devotione petiit exhiberi sibi Christianæ peregrinationis Viaticum, sacrosanctum Christi Corporis Sacramentum... Quo Sacramento suscepto, petivit consequenter die altera sacræ Unctionis oleum, exeuntium Sacramentum.... Post paullulum autem suum spiritum Domino reddidit*. Nulla in his verbis expositi sacri Cantici mentio, nulla inceptæ expositionis abruptio ad illum versiculum, *Veni Dilecte mi*; imo nullus inter hæc postrema morituri Thomæ pia officia pater divino Cantico, velut ab illo tunc explanato, videtur locus. Hinc etiam superiora Guillelmi de Tocco verba

sic

ſic intelligenda cenſet Echardus, ut nonniſi verſiculos quoſdam libri Canticorum Monachis petentibus, quoad permittebat aliquando morbus, quibuſdam collationibus expoſuerit Sanctus Doctor: quas ex eius ore exceptas Monachi illi ſibi privatim ſcripſerint, ſed non ediderint: *Quæ omnia*, inquit ille, *Sapientiorum cenſuræ libens permitto*.

At expoſitum a Divo Thoma Salomonis Canticum, ſive propria manu Commentarium ſcripſerit ipſe, ſive dictaverit excipiendum ab aliis, idque ab eodem vel ſano, vel morituro factum fuerit, dubitandi ratio nulla debet eſſe. Duæ ſub eius nomine circumferuntur, ac typis vulgatæ ſunt expoſitiones. Incipit altera, *Sonet vox tua*, quæ abſque loco editionis prodiit anno 1545. 8. apud Petrum Gualterum, & Lugduni anno 1562. 8. curante Amadeo Scoto, & Pariſiis anno 1634. 8. apud Guillelmum Perè, & iterum Pariſiis anno 1656. f. typis Ioannis Ioſt atque ſtudio Petri Pelicani. Eamdem ex Codice Mſs. Venetæ SS. Ioannis & Pauli Bibliothecæ erutam, procurante demum Innocentio Pencino eiuſdem Conventus alumno, prelo commiſit Venetus Typographus Bartholomæus Tramontinus anno 1670. f. in calce *Novæ Veteris legis myſtico ſacræ Galaxiæ*. Codicem memorat in ſuis Bibliothecis Venetis Mſs. Philippus Tomaſinus: qui tamen periit poſt editionem: ipſumque teſtatur Pencinus inſcriptum fuiſſe, *Aurea Divi Thomæ Aquinatis expoſitio in Cantica Canticorum*. De ipſa vero editione, præcedentibus longe præſtante, ſic ait ille in Præfatione: *Vidit* (expoſitio iſthæc) *alias lucem, quod exercitatis reor innoteſcere; at forte nuſquam correctior & purior*.

Alterius initium expoſitionis eſt: *Salomon inſpiratus*. Hanc ſub nomine Sancti Thomæ, ex Mſs. Codice Fabrianenſis Cœnobii deprομptam, primus in lucem protulit Laudatus Amadeus Scotus Lugduni anno 1562. 8. apud Heredes Iacobi Iuntæ. Una iſta in Romana Operum S. Doctoris editione ſub Pio V. anno 1570. f. iterum prodiit: ac ſimul utraque demum in citata Pelicani editione anno 1656. f. præſtatur. Sed iam antea ſub *Caſſiodorii* nomine ſeorſim anno 1538. 8. prodierat Friburgi: eidemque Noviſſimus Operum Caſſiodorii editor Garetius Monachus S. Mauri *conſulendum* cenſuit, *ne forte periret*, ut inquit, *deficiente editione Germanica, quæ rara eſt & unica*. At pridem Coloniæ typis edita fuerat anno 1533. ſub nomine *Haymonis Halberſtatenſis*: eamque demum in Mſs. codicibus tributam *Remigio Antiſſiodorenſi*, teſtatur Caſimirus Oudinus, ut infra latius dicendum. Quid? quod ſub nomine *Brunonis Aſtenſis*, Epiſcopi Signini, eamdem prorſus expoſitionem Tomo I. Operum eius anno 1651. f. excudendam Venetiis Maurus Marcheſius, ex Codice Caſinenſis Bibliothecæ deſcriptam, curavit.

Locum inter Opera Iſidori Hiſpalenſis, laudato admonente in Præfatione Garetio, idem Commentarius obtinet, adeo tamen preſſus & contractus, ut huiuſce, de quo agimus, videatur epitome. Rem ſub oculos ponere, pretium operæ duco.

Caput I. apud Garetium, & inter Opera S. Thomæ.	*Inter Opera Iſidori Hiſpalenſis.*
„ ℣. I. *Oſculetur me oſculo oris ſui.* „ Vox eſt Synagogæ deſiderantis Chriſti adventum. Quaſi diceret: Toties mihi adventum ſuum promiſit per Prophetas; veniat ergo iam, *& oſculetur me oſculo oris ſui*; ideſt per ſeipſum mihi loquatur.	„ *Oſculetur me oſculo oris ſui.* „ Tangat me dulcedine præſentiæ ſuæ, quem ſæpius a Prophetis promiſſum audivi.
„ *Quia meliora ſunt ubera tua vino.* „ Repente ad ipſum, cuius deſiderio flagrabat, verba convertens ſubdit: *Quia meliora ſunt ubera tua vino*. Per ubera Chriſti dulcedo Evangelii intelligitur, quia eo veluti lacte nutritur infantia credentium. *Vinum* autem auſteritatem legis ſignificat; ſed	„ *Quia meliora ſunt ubera tua vino.* „ Dulcedo Evangelicæ doctrinæ auſteritate legis melior eſt.

„ sed ubera Christi meliora sunt vino, quia „ dulcedo Evangelii melior est austeritate „ legis &c. "

„ ℣. II. *Fragrantia unguentis optimis*. „ Unguenta sunt dona Spiritus Sancti, vel „ etiam operationes virtutum, de quibus „ Apostolus: *Christi bonus odor sumus*. "

„ *Oleum effusum nomen tuum*. „ Nomen tuum, o Christe, effusum est. „ Chrisma græce, latine unctio, unde Christus.,... Hoc enim oleum effusum est, „ quando hæc gratia, quam Christus singulariter habuit, data est omnibus electis. „ Unde & a Christo Christiani dicuntur, „ participio nominis Christi. Et bene non „ stillatum, sed *effusum* oleum dicitur; „ quia abundanter hæc gratia omnibus data est fidem Christi recolentibus. "

„ *Ideo adolescentulæ dilexerunt te*. „ Adolescentulæ dicuntur animæ electorum, „ quæ in baptismo reliquerunt sordes veteris hominis, & renovatæ sunt in Christo „ &c. "

„ *Fragrantia unguentis optimis*; „ donis Spiritus Sancti. "

„ A chrisma Christus, idest ab unctione „ unctus; quod nomen cum gratia Sancti „ Spiritus in baptismo effunditur in omnes „ fideles. "

„ *Ideo adolescentulæ dilexerunt te*. „ Electorum animæ gratia baptismatis re„ novatæ. "

Paria sunt, quæ sequuntur, omnia. Verum & in eodem fusiore Commentario, quem alii Thomæ, alii Cassiodorio, aut Haymoni, aut Remigio Antissiodorensi, aut Brunoni attribuunt, discrimina quædam occurrunt, quorum nonnulla profero exempla. Eadem scilicet ubique servatur sententia: diversitas cubat in verbis, verborumque structura.

Apud Garetium.

„ Salomon inspiratus divino Spiritu composuit hunc libellum de nuptiis Christi „ & Ecclesiæ, idest Canticum super thala„ mos. Unde & Cantica Canticorum vo„ cavit hoc opus, quia omnia Cantica su„ perexcellit... Est autem in hoc obscurior „ iste libellus, quia nullæ ibi commemoran„ tur personæ, & quasi comico stylo com„ positus est. "

Paullo ante finem Capitis I. „ Et hoc „ attendendum, quod laquearia tignis affi„ xa sunt: sic & vita fidelium in Ecclesia „ a Doctoribus pendet, quia illorum do„ ctrina instruitur & roboratur. Bene au„ tem *Tigna cedrina & laquearia cypressi„ na* dicuntur &c. "

Caput II. „ *Ego flos campi, & lilium convallium*. "

„ Postquam Sponsa qualem domum i„ psa & Sponsus eius habeant ostendit; i„ pse quoque Sponsus de se qualis fit ostendit, „ dicens: *Ego sum flos campi* & reliqua &c. "

In calce totius Operis. „ Verumtamen „ ne

Inter Opera S. Thomæ.

„ Unde & Cantica Canticorum vocavit „ hunc libellum. "

„ Est autem in hoc obscurissimus iste li„ ber, quia nullæ ibi commemorantur per„ sonæ; cum tamen stylo quasi comico sit „ compositus. Ait ergo: *Osculetur &c.* "

„ Et hic attendendum est, quod sicut la„ quearia tignis affixa sunt: & sic vita fi„ delium in Ecclesia ex Doctoribus pendet, „ quia illorum doctrina instruitur & robo„ ratur. Bene autem &c. "

„ Ipse quoque sponsus de se qualis sit „ ostendit, postquam sponsa qualem domum „ ipsa, & sponsus eius habeant ostendit. „ dicens: *Ego flos campi* & reliqua &c. "

„ Verumtamen ne me in præsenti fine „ tua

„ ne me in præsenti fine tua visitatione deseras; sed dignare me crebra tua visitatione requirere, mihique te sæpius videndum præbere. Et hoc est quod dicit: *Similis esto capreæ, binnuloque cervorum super montes aromatum &c.*" „ tua visitatione relinquas, mihique te penitus subtrahas. *Similis esto capreæ binnuloque cervorum &c.*"

Cum Garetiana editione fere convenit idem Commentarius, quem sub nomine Haymonis Alberstatensis editum adnotavimus: Codicemque Mss. Sorbonicum citat Echardus, in quo non multum absimilis contineri videtur expositio, ab utraque editione, tum Garetiana Operum Cassiodorii, tum Romana Operum S. Thomæ, longe verbis discrepans. Incipit enim apud eumdem Echardum: *Osculetur me osculo oris sui. Hæc est vox Synagogæ, quæ Christum venturum in mundum didicerat ab Angelis &c.* ac verba sequuntur ab editis diversa. An vero hanc diversitatem pepererit nimia exscriptorum licentia?

Utrumque Commentarium Divo Thomæ adiudicat Sixtus Senensis loco citato, quem plerique sequuntur: alterum, *Sonet vox tua*, ab ipso dum integro esset corpore confectum; alterum, *Salomon inspiratus*, extrema cum laboraret ægritudine. Posterius opus istud Thomæ aliisque tribui in Codicibus & in editis, iam adnotavimus; sed etiam mirum est, apud Sixtum legi, elucubratam ab AEgidio Romano fuisse expositionem in Cantica, quæ incipit, *Sonet vox tua*. An Opera duo longe inter sese diversa idem habuerint initium? Ut ut se res habeat, non ita facile dictu, duplicem a Divo Thoma editum Commentarium in Sacrum Epithalamium: *cum duplicem super Cantica Postillam ipsum edidisse* (ut ait Echardus) *nemo Veterum astruat*: ac utramque præterea diligentius perpendenti expositionem, utraque appareat completum absolutumque opus, ut neutrum videatur Thomæ graviter ægrotanti, ac vehementibus paroxismis anhelanti ad mortem convenire.

At quandoquidem Sapientissimis Editoribus Romanis sub Pio V. (verba sunt eiusdem Echardi) visa est præferenda, & sub nomine Sancti Doctoris præstanda, quæ incipit *Salomon inspiratus*, eorum censuræ eo libentius subscribo, quod ista magis convenit cum idea, quam S. Antoninus dat Postillæ S. Doctoris. Verba scilicet eius sunt. *Scripsit & super Cantica Canticorum, multum tamen breviter, & ad litteram*. De styli diversitate, quam Scotus opponi posse præviderat, sic differit in Præfatione. „ Illud autem nec negare possumus, neque inficias imus, expositionem hanc ab illa (*Sonet vox tua*) reliquisque operibus, quæ Beatus Doctor paullo accuratius conscripsit, nonnihil apparatu „ & stylo distare. Sed & illud etiam constanter asseveramus, si qui diligenter hanc „ (*Salomon inspiratus*) inspiciat, & brevitatem styli, & cum ipsa styli brevitate sententiarum gravitatem, & devotionem castissimam quam illa præsefert, nonnisi consummatissimi viri atque itidem doctissimi hanc esse, nobiscum affirmabit. Ita prorsus „ ut eam Doctoris nostri Sanctissimi esse, credere obstet nihil: quemadmodum, ut prædiximus, & in antiquo illo exemplari (MS. Fabrianensi) prænotatum adhuc videre licet."

Nondum tamen in tuto res est. Argumentis opus foret, quæ Veterum nullius, nec Cassiodorii, nec Remigii, nec Haymonis, nec Brunonis Astensis fœtum esse Commentarium, quo de agimus, facile ac dilucide persuaderent. Præsto sunt vero argumenta allata a Garetio, quæ Cassiodorio abiudicant opus. Ipsius Cassiodorii silentium opponitur, qui Præfatione in librum de Ortographia libros omnes enumerans, quos Monachus ediderat, Commentarii in Cantica nullam ingerit mentionem. Gregorius M. laudatur in Expositione in Evangelia, quæ nonnisi post obitum Cassiodorii edi potuit. Styli diversitas apparet manifesta: adhibeturque Sacræ Scripturæ textus iuxta versionem S. Hieronymi, cum fuerit illi familiare uti versione τῶν 70.

Graviora difficultatum momenta sequuntur. Commentarium prædictum Casimirus Oudinus testatur, se vidisse in plurimis Galliarum & Belgii Bibliothecis *anonymum* in Codici-

dicibus MSS. *ducentos circiter annos ætatem S. Thomæ Aquinatis excedentibus* : ipsumque haberi MS. in Bibliotheca Cluniacensi intra Gallias celeberrima sub *Remigii Antissiodorensis* nomine, cui Nomenclatores omnes adscribunt Commentarium in Cantica Canticorum: ac istum profecto, de quo agimus, quantum coniecturis assequi datur, Remigio assignandum esse. Equidem & Sixtus Senensis recenset ipsius *Remigii* in Cantica Canticorum librum unum, *Salomon inspiratus*. Præmiserat ille, se quoque legisse sub nomine Haymonis Alberstatensis Commentarium in eadem Cantica, incipientem, *Cum omnium Sanctorum*, qua in re deceptum Sixtum pro certo habent Monachi S. Mauri in Hist. Litteraria Galliæ Tom. V. in Haymone §. II. cum revera istius expositio, ut inquiunt, incipiat, *Salomon inspiratus*. Hinc opus pro genuino Haymonis fœtu plerique habent: sub eiusque nomine Coloniæ prodiit anno 1533. 8. ex Officina Eucharii Cervicorni, Gareriano, quod memoravimus, simillimum, ut facta cognovimus collatione. Florebant porro, Sæculo nono adulto Haymo, & Remigius extremo.

Quidni diversa hæc, quæ in Codicibus occurrit, notatio nominum, Cassiodorii, Remigii, Haymonis, Brunonis etiam, adhuc integrum relinquat, ut inscriptum Codici Fabrianensi nomen Thomæ Aquinatis tueamur? Litem conficeret Codicum antiquitas, quæ profertur, ducentos circiter annos ætatem Aquinatis excedens: at eorum esto iudicium, quibus codices MSS. in Bibliothecis lustrare, diligentiusque expendere licet. Ex hocce tamen Commentario contendit nonnemo, iam undecimo sæculo plura decerpta, suumque translata fuisse in Glossarium a Papia, qui circa annum Christi 1063. florebat, adnotante Io. Alberto Fabricio. V. g. in eodem Papiæ Glossario, quod Venetiis impressum est anno 1485. f. per Andream de Bonetis, hæc habentur: *Grossi primitivæ & immaturæ ficus, non habiles ad edendum, quæ ad pulsum venti facile cadunt*. Item: *Cyprus est arbor aromatica, cuius semen simile coriandri, album & sublucidum, quod oleo coctum & expressum Cyprus vocatur*. Item: *Fistula brevis arbuscula est, quæ & Cassia dicitur, purpureum habens corticem*. Item: *Elatæ palmarum sunt productiores rami & excellentiores, interdum aurei coloris, crispantes, & ad excelsa semper tendentes*. Quæ totidem αὐτολεξεὶ habentur in Commentario, sive Cassiodorio, sive Remigio, sive Haymoni, sive Brunoni, sive Thomæ tributo Capite II. ꝟ. 13. IV. ꝟ. 14. V. ꝟ. 11. At nondum fortasse eliquata videtur quæstio, num Papias ex antiquiore scriptore, vel Remigio, vel Haymone; vel sequioris ætatis auctor ex Papia prædicta descripserit? Iniici quoque dubium potest, num potius fusiorem Ven. Bedæ Commentarium in Cantica Papias decerpserit? Paria namque in isto leguntur: *Grossos vocant primitivas & immaturas ficus, atque inhabiles esui: quæ etiam si concussæ fuerint, levi tactu decidunt*. Item: *Cyprus in Ægypto est arbor aromatica, zizyphi foliis, semine coriandri candidior. Coquitur hæc in oleo, premiturque postea: quod Cyprus vocatur*. Item: *Fistula, quæ & Cassia dicitur, inter aromaticas annumeratur arbores: est autem robusti corticis, & purpurei*. Item: *Comæ eius sicut elatæ palmarum, ut crispæ nimirum videantur & rutilæ .... ut palmarum instar excellant, auri instar refulgeant*. Sed & paria sunt, licet brevius expressa, in alio Commentario, qui incipit, *Sonet vox tua*; ac Papiæ certe ætate posterior est. Nempe, *Protulit grossos suos, idest protulit ficus suas, quæ licet non sint maturæ, sed sint grossæ &c*. Et *Cyprus secundum glossam arbor est aromatica, habens semen candidum*. Et *Fistula, seu Cassia*. Et *Comæ eius quasi elatæ palmarum; quia erectæ sunt superius huiusmodi comæ, sicut palmæ*.

Dignum vero animadversione, quod ab aliis prætermissum videtur: quemadmodum Commentarius in Cantica apud Isidorum Hispalensem, nihil aliud est quam pressa & contractissima epitome Commentarii, qui sub nomine Cassiodorii, & Haymonis, & Brunonis, ac Thomæ prostat; ita hunc nil aliud sine dubio esse, quam epitomen fusioris laudatæ Expositionis, quæ Bedam habet auctorem. Satis me puto Lectoribus facturum, si pauca nonnulla exempli causa loca subiiciam, cætera ipsis quæque omnia propriis, oculis initaque utriusque commentarii collatione exploraturis.

Inter

Inter Opera Ven. Bedæ.

„ *Osculetur me osculo oris sui*. Quod est „ aperte dicere: Obsecro non semper ad me „ erudiendum Angelos, non Prophetas de- „ stinet: veniat iam aliquando ipse, qui „ tamdiu promissus est, & præsentiæ suæ „ luce informet; ac veluti osculum offerens, „ proprio me ore alloquens, confortet &c.... „ *Osculetur me osculo oris sui*; idest ipse mi- „ hi dona suæ doctrinæ impertiatur. Repen- „ te ad ipsum, cuius desiderio flagrabat, „ verba convertens subdit: *Quia meliora sunt* „ *ubera tua vino*. Ac si patenter diceret: „ Ideo te advenire, tuis oculis recreari cu- „ pio, quia tuæ dulcedo præsentiæ cunctis „ incomparabiliter eis, quæ per præcones „ adventus tui misisti, muneribus antecel- „ lit. *Vinum* quippe fervorem scientiæ le- „ galis, *ubera* vero dicit rudimenta Evan- „ gelicæ fidei &c. “

Inter Opera Cassiodori, & Thomæ.

„ *Osculetur me osculo oris sui*. Vox est „ Synagogæ desiderantis Christi adventum; „ quasi diceret: Toties mihi adventum suum „ promisit per Prophetas: veniat ergo iam, „ & *osculetur me osculo oris sui*, idest per se „ ipsum mihi loquatur. “

„ Repente ad ipsum, cuius desiderio fla- „ grabat, verba convertens subdit: *Quia me-* „ *liora sunt ubera tua vino*. “

„ Per *ubera* Christi dulcedo Evangelii in- „ telligitur, quia eo veluti lacte nutritur „ infantia credentium. *Vinum* autem signi- „ ficat austeritatem regis &c. “

Illa in Commentario Bedæ verba, *Non semper ad me erudiendum Angelos ... destinet*, satis manifesto mihi sunt indicio, ex hac eadem Bedæ expositione & illum prodiisse Commentarium, quem in Codice MS. Sorbonico legebat Echardus, incipientem: *Hæc est vox Synagogæ, quæ Christum venturum in mundum didicerat ab Angelis*.

„ *Fragrantia unguentis optimis*. Unguen- „ ta optima sunt dona Spiritus Sancti, qui- „ bus ubera Christi fragrant: quia Docto- „ res Sancti, ministri videlicet lactis Evan- „ gelici, per unctionem Spiritus in virtu- „ tum amorem proficiunt &c. “

„ *Trahe me, post te curremus*. Hucusque „ Synagogæ vox, hoc est illius plebis, quæ „ incarnationem Salvatoris fide devota præ- „ cessit. ..... Hinc Ecclesiæ vox subinfer- „ tur, idest eorum, qui post tempora in- „ carnationis illius, ad fidem venerunt &c.“

„ *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea* „ *inter filias* (cap. 2.) Quia non solum „ adversa pati habes ab his qui sunt a te „ & mente & professione omnimodo extra- „ nei; sed illarum quoque animarum sæpius „ improbitate acriter compungeris quas per „ fontem regenerationis, perque fidem ac „ perceptionem Sacramentorum Cælestium, in „ filiarum te numero accepisse gaudebas &c.“

„ *In lectulo meo per noctes quæsivi &c.* „ (cap. 3.) ... *In lectulo meo quæsivi*, id- „ est illecebris adhuc carnis meæ subdita; „ quia per *noctes*, hoc est in tenebris pro- „ fundæ ignorantiæ quæsivi ... Hæc autem „ fuisse gentilitatis vota, Deum scire cu- pien-

„ *Fragrantia unguentis optimis*. Unguen- „ ta dona sunt Spiritus Sancti; vel etiam „ operationes virtutum, de quibus Aposto- „ lus &c. “

„ *Trahe me, post te curremus*. Nam ha- „ ctenus locuta est Synagoga; hinc incipit loqui Ecclesia de gentibus &c. “

„ *Sicut lilium &c.* Spinæ quæ pungunt „ & lacerant, significant pravos quosque, vel „ intra Ecclesiam, vel extra ... Non so- „ lum ab his qui extra Ecclesiam sunt, „ mala pateris, verum etiam ab illis, qui „ generati per baptismum in filiationem Dei „ venisse videntur. “

„ Vox Ecclesiæ de gentibus congregatæ. „ *In lectulo*, inquit, *meo*; hoc est, cum ad- „ huc in desideriis carnalibus requiescerem, „ & cum adhuc in tenebris infidelitatis & „ ignorantiæ posita essem ... Multi enim „ Philosophorum Deum ignorantes, sum- mo

„ pientis, sed necdum scientis, testantur „ studia Philosophorum, qui pro indagine „ veritatis ac sapientiæ tot lustravere ter- „ ras &c. “

„ mo studio illum requirebant, per creatu- „ ras Creatorem volentes agnoscere &c. “

„ *Quam pulcra es, amica mea, quam pul-* „ *cra!* (cap. 4.) Pulcram esse Ecclesiam di- „ xit, pulcram repetit, quia hanc & actio- „ ne & prædicatione vidit esse laudabilem. „ Actione videlicet, qua ad se per desertum, „ sicut virgula fumi ex aromatibus, ascen- „ dit; prædicatione autem, qua ad suum „ consortium etiam proximas suas ascendere „ satagit, dicens: *Egredimini, & videte &c.* “

„ Bis repetit, *Quam pulcra es, quam pul-* „ *cra es!* idest in opere, & in prædicatio- „ ne &c. “

„ *Veni in hortum meum, Soror mea, Spon-* „ *sa mea.* (cap. 5.) Veni, inquit, sæpissi- „ me in Ecclesiam meam: imo hoc facere „ nullo modo peregrinationis eius tempo- „ re, desisto. Venio autem, ut & errantes „ corrigam, & infirmantes adiuvem, & du- „ bitantes in fide confirmem, & bene agen- „ tium fructibus perfectis quasi suavissimis „ dapibus pascar, & certantes ab hostium „ defendam insidiis, & victores hostium per- „ petuæ meæ visionis corona remunerem. “

„ Desideranti Ecclesiæ, ut ad se veniat „ Sponsus, respondet se iam hoc fecisse. „ Ego iam *veni* . . . Venio ad eam ut er- „ rantes corrigam, infirmantes roborem, „ dubios confirmem, & perfectos quosque „ præmiis cęlestibus donem. “

„ *Dilectus meus descendit in hortum suum.* „ (cap. 6.) Iam notum est quid sit hor- „ tus dilecti: ipse enim dixit: *Hortus con-* „ *clusus soror mea sponsa.* Hortus quippe „ eius est Ecclesia: hortus eius est anima „ quæque electa. Et bene cum dixisset, „ *Dilectus meus descendit in hortum*, addit „ *suum*; idest, quem ipse fecit, ipse exco- „ luit, ipse virtutum pigmentis consevit; „ ipse fonte gratiæ suæ, ne deficeret, riga- „ vit; ipse muro custodiæ suæ, ne ab exte- „ ris prophanaretur, conclusit. “

„ Iam supra diximus, qui sit hortus Chri- „ sti; sancta videlicet Ecclesia, de qua su- „ pra dictum est: *Hortus conclusus soror* „ *mea sponsa.* Descendit, inquit, Christus „ in hortum suum; hoc est, quem ipse „ præparavit, & excoluit; quem virtutum „ germinibus consevit, quem muro suæ cu- „ stodiæ ab incursu malignorum spirituum „ defendit. “

In calce demum totius operis „ *Fuge er-* „ *go dilecte mi*, inquit, *& assimilare capreæ* „ *hinnuloque cervorum super montes aroma-* „ *tum*. Ac si aperte dicat: Quoniam in car- „ ne apparens, præcepta mihi ac dona vi- „ tæ cęlestis, quæ semper optabam, con- „ ferre dignatus es; iam nunc peracto mu- „ nere piæ dispensationis, ad superna iam, „ ad Patris sinum revertere; nec mihi ta- „ men obsecro penitus tuæ crebræ visita- „ tionis lucem subtrahas &c. “

„ Verumtamen ne me in præsenti sine „ tua visitatione deseras; sed dignare me „ crebra tua visitatione requirere, mihique „ te sæpius videndum præbere. Et hoc est „ quod dicit: *Similis esto capreæ &c.* “

Iam ergo fontem digito tangis, ex quo Commentarium, Divo Thomæ aliisque tributum, perspicue deductum derivatumque vides. Sed Haymoni in more positum fuisse ut ex antiquis plerumque Scriptoribus Commentarios suos decerperet adnotant periti de Scriptoribus Ecclesiasticis Tractatores; ac etiam Papias in Præfatione Glossarii enumerans

merans Auctores, quibus in opere concinnando usus est, inter alios *Bedam* recenset, & *Haymonem*. An quidpiam obstet vero, quominus id etiam aliquando S. Thomas egerit, quod ipsum agere potuisse negaverit nemo, iudicent Sapientiores.

De Brunone Astensi pauca postremo loco dicenda sunt, ne & hunc praeterire intactum videamur, quem putat nonnemo Commentarii, quo de agimus, auctorem. Obitum eius cum anno 1125. illigat Mabillonius in Annalibus Benedictinis. Inter Opera eius recenset Petrus Diaconus de Viris Ill. Cassinensibus capite 24. *expositionem super Cantica Canticorum*. Quis inde colligat, hunc ab illo confectum Commentarium, qui incipit, *Salomon inspiratus*? Huncce vero inter eiusdem Opera duobus comprehensa tomis in fol. typis edendum Venetiis apud Bertanos anno 1651. curavit Maurus Marchesius, clarissimus Congregationis Casinensis Monachus. In Dissertatione Historica de S. Brunone Astensi, atque ab eo conscriptis libris, haec solum Marchesius habet: *Ex eadem* (Casinensi) *Bibliotheca Commentarios in Cantica Canticorum accepimus*. Laudat hanc Venetam editionem Angelus de Nuce in Notis ad Chronicum Casinense Lib. IV. cap. 31. in eamque it ille sententiam, ut praedicta expositio adiudicari Brunoni omnino debeat. *Extat*, inquit, *in Bibliotheca Casinensi codex vetustissimus, & ut coniecto, ante Divi Thomae aetatem exaratus, Brunonem in Epigraphe praeferens in Canticum Canticorum*. Vim argumenti, quam voco ad examen, infirmam puto & exilem. Quandoquidem extabat etiam in Bibliotheca Coenobii Fabrianensis codex antiquissimus, nomine *Thomae* nostri praenotatus: ac servantur sine dubio in Bibliothecis Codices qui nomen *Cassiodorii*, & *Haymonis Alberstatensis*, & *Remigii Antissodorensis* praeperunt. *Coniectat* vero Nuceus, pro certo non habet, Codicem Casinensem excedere Divi Thomae aetatem: neque hanc vetustiorem aetatem Codicis aut allato specimine characterum, aut alia indubia nota, certam facit Erasmus Gattula, qui post Marchesium & Nuceum Brunoni tribuendum iubet praedictum Commentarium in Historia Casinensi Saeculo VII. num. 6. Quid? quod Doctissimi Congregationis S. Mauri Ascetae Benedictini in Hist. Litteraria Galliae pro genuino *Haymonis Alberstatensis* fetu illum habent: illumque *Remigio Antissiodorensi* adiudicandum censet Casimirus Oudinus, ut superius iam satis superque disseruimus. Litem ego Sapientiorum iudicio dirimendam relinquo. Huiusce vero demum Commentarii a Marchesio editi collatione facta cum Garetiana editione inter Opera Cassiodorii, & cum Romana inter opera S. Thomae, eas modo offendimus verborum discrepantias, quae in Garetiana sunt editione; modo illas, quae in Romana leguntur: passim vero cum editione priore consonantia occurrit, eademque structura verborum.

Expositionem alteram, *Sonet vox tua*, pro certo habet Casimirus Oudinus *accedere ad doctrinam, & pietatem, ad unctionem, aliasque dotes S. Thomae Aquinatis: nec abhorrere a stylo Saeculi XIII. extremi vel circiter, quo Angelicus Doctor floruit*. Liberrimi censoris, ac saepe audacis iudicium praetermittendum non fuerat. Verba quoque sunt Petri Pelicani in Monito: *Praesentem Commentarium magis stylum & doctrinam S. Thomae redolere: & ordine, dispositione, partitione, & nexu omnium illorum quae in Canticis continentur, evidentissime demonstrari, esse germanum foetum tanti Doctoris*. Quod mihi liceat argumentum paullo latius explanare. Prologus Commentario, quo de agimus, praemittitur cum themate ex Divina Scriptura desumpto, in eoque totius operis oeconomia, titulus, & scopus patefiunt: quod etiam constantissime in aliis genuinis ac indubitatis Commentariis exsequitur Thomas, ex aliquo sacri eloquii textu frequentius initio facto. Ad primum Cantici caput accedit, totius Cantici partitionem tradit, primum ipsum caput distribuit in partes, eodemque procedit ordine in sequentium expositione capitum: ac eamdem sine dubio in aliis Commentariis methodum servat, ut cuique singulos diligentius percurrenti innotescere poterit. Solet Doctor Sanctus dubitationes iniicere, miscere quaestiones, ac textus opponere Sacrarum litterarum, dictaque SS. Patrum, aptissimoque responso ex ipsis sacris litteris, sanctisque Patribus, ipsaque Theologiae penu deprompto conciliare omnia: & haec habes etiam in Commentario nostro.

Quam lucida vero, quam mira & constans doctrinæ consonantia passim conspicitur cum ceteris Aquinatis operibus! Loca plurima in ora paginarum indicarunt editores, quæ mirifice id evincunt.

Loca duo proferam ego, & expendo. Capite I. ℣. 1. ad illa verba, *Meliora sunt ubera tua vino*, hæc habentur: *Unde cum beatitudo Philosophorum consistat in intellectu, beatitudo vero spiritualis completive & consummative consistat in voluntate, ut suo loco poterit declarari &c.* Satis perspicue doctrina indicatur, quam ipse Thomas tradiderat in IV. Dist. 49. qu. 1. art. 1. quæst. 11. *Beatitudo*, inquiens, *quæ est ultimus finis hominis, in intellectu consistit; tamen id quod est ex parte voluntatis, scilicet quietatio eius in fine, quod potest dici delectatio, est quasi formaliter complens rationem beatitudinis*. Paria docet ille 1. 2. q. 4. art. 1. & 2. maximeque ad rem, qua de agit citato Canticorum loco, faciunt quæ disserit 2. 2. q. 180. art. 1. ubi post Gregorium Magnum ait: *Vitam contemplativam in caritate Dei constitui, inquantum aliquis ex dilectione Dei inardescit ad eius pulchritudinem conspiciendam: & quia unusquisque delectatur, cum adeptus fuerit id quod amat, ideo vitam contemplativam terminari ad delectationem, quæ est in affectu*. Quæ sequuntur verba illa, *ut suo loco poterit declarari*, haud mihi videntur opus polliceri postea edendum; sed referuntur ad ea quæ in eodem Commentario in Cantica deinceps discenda fuerant. Agit quippe citato capite I. ℣. 3. de beatitudine quam omnes appetunt, de sensilium bonorum discrimine ac spiritualium, deque delectatione longe differenti, quæ illorum adeptionem consequitur: & capite 2. ℣. 3. & seqq. vitæ contemplativæ & activæ notiones exponit ac differentias, ipsiusque contemplationis dulcedinem declarat: & capite 4. statum contemplantium, illustrem Ecclesiæ Christianæ portionem considerat, deque dotibus eorum ad voluntatem pertinentibus pertractat: & capite 5. multiplicem contemplationis delectationem expendit, quæ in uno causatur ex maiestate Dei, in alio ex pietate, & in alio ex sapientiæ profunditate. Similia passim habentur toto in Opere. Quod si quispiam contendat, Auctorem operis prodere, se citatis verbis novum aliquod opus vita comite scripturum; nihil obstat, quo minus S. Thomas Summam Theologicam indicare voluerit. Hanc elucubravit ille, teste Tholomęo Lucensi in Hist. Eccles. Libro 22. capite 39. *tempore Clementis IV.* qui sedit ab anno 1265. ad finem anni 1268. & tempore *vacationis sequentis* usque ad septembrem anni 1271. & *tempore Gregorii X.* successoris *ultimam* scribebat *partem, quæ Sacramentalis dicitur*. Hinc vero si quis intra prædictum annorum spatium explanati a Divo Thoma Cantici tempus definiat, per me licet. Quæ si ita se habeant, evidentissimum conficitur argumentum, eamdem Sancto Doctori, dum extremo in Monasterio Fossænovæ laborabat morbo, seque iam iam moriturum certo præsciebat, non convenire expositionem.

Locus alter citato capite 1. occurrit ad illa verba ℣. 3. *Trahe me post te, curremus &c.* Ait ille: *Notandum, quod Sponsa cum postulat se trahi, nominat se in singulari dicens: Trahe me post te. Cum dicit huiusmodi tractui se obedire, nominat se in plurali, dicens, Curremus. Cuius ratio est, quia Deus quantum est de se, uno modo trahit; quia secundum Dionysium 4. de Divinis Nominibus, sicut sol non ratiocinans, neque præeligens immittit radios suos sensibiles &c. Quomodo autem intelligendum sit dictum Dionysii, & quomodo se habeat uniformiter ad omnia, alibi declaravimus*. Dionysii dictum late simulque elegantissime declaratum habes in eius operis Commentario a Thoma confecto Lectione I. ac rursus 1. p. q. 47. art. 1. docet ille declaratque, *bonitatem quæ in Deo est simpliciter, & uniformiter, in creaturis esse multipliciter, & divisim*. Hæc vero iam satis, quæ facile nos induxere, ut in hoc Volumine duplex prædicta expositio in Cantica præstaretur, tum quam Editores Romani præferendam existimarunt, tum alteram, quam tot argumenta & peritorum auctoritas, veluti genuinum Sancti Doctoris fœtum commendant.

V. De Commentariis, quos ab hac editione reiectos voluimus, pauca proferre verba, dispendium operæ non erit. Prima est *Postilla, seu Expositio aurea in librum Geneseos*, *litte-*

litteralem sensum atque spiritualem complectens: cuius initium, *Liber iste dicitur Genesis*. Typis vulgari opus Sancto Doctori tributum, primus curavit Antonius Patria Lusitanus Ordinis Præd. ex peculiari erga Virginem Catharinam de Senis devotione vulgo dictus Senensis. Id vero præstitum Antuerpiæ anno 1572. 8. apud Bellerum: iterumque Lugduni anno insequente. Decem & septem Romanis Tomis additus est Antuerpiæ, seu potius Coloniæ, Tomus 18. in fol. anno 1672. ubi prostat idem *in Genesim* Commentarius; ac etiam in Editione Parisiensi anno 1636. Has memorat editiones omnes Echardus. Primi editoris Antonii Senensis verba sunt in calce operis: *Hunc Commentarium in Genesim, extante in suo Originali in Bibliotheca Minoritarum Middelburgensium sub titulo S. Thomæ, transcribi curavi, & perlegi ego F. Antonius Senensis S. Theologiæ Doctor Lovaniensis, & prelo dignum iudico pro utilitate Christianæ Reipublicæ. Datum Lovanii apud Prædicatores die 31. Augusti 1571. F. Antonius Senensis*. An *originalis* voce, qua utitur Antonius, Codicem ipsum autographum intellexerit, an vetustum apographum?

Suppositum opus evincere videtur altum de illo silentium veterum omnium, qui Thomæ vitam scripserunt, vel Operum eius elenchum adhibita summa texuere diligentia. Tam accuratum, quem confecerat, existimabat S. Antoninus, ut scribere P. III. Chronici Titulo 18. cap. 10. §. 2. veritus non sit: *Ex his patet* (ex indice nempe superius posito, in quo opus, quo de agimus, non recensetur) *quod Postillæ super Genesim & Ecclesiasten, quas vidi sibi* (Thomæ) *intitulatas; & Compendium quoddam Theologiæ quod incipit, Theologicæ facultatis* (lege, *Veritatis Theologicæ*) *quod etiam Beato Thomæ aliqui intitulant; non sunt eius, quum non connumerentur inter supradictos*. Antonini censuræ acquiescit Sixtus Senensis: editamque Postillam istam fuisse ab altero quodam Thoma eiusdem Ordinis, viro quidem erudito ac pio, sed nequiquam Thomæ Aquinati styli facilitate ac sensus gravitate comparando, ipsum Antoninum testem vocat id *affirmantem*. Pluris quidem iudicium Sixti de stylo operis faciendum: at fallitur ille, dum Thomæ alteri Dominicano *Postillam in Ecclesiasten* attribuit, Antonino teste: quem de so'o *Compendio Theologiæ* memorato loqui, satis evincunt quæ sequuntur eiusdem verba: *Compendium enim, quod B. Thomas edidit, de quo supra* (in indice) *facta est mentio, aliter incipit, & est multo brevius, & de paucis tractat. Sed illud quod incipit, Theologicæ, de omnibus pene brevissime tractat materiis Theologiæ... Sed nec Alberti Magni est, ut alii quidam dicunt; sed cuiusdam alterius doctissimi Viri, qui dictus est Frater Thomas*. At vero ad allata ex S. Antonino (verbis utor Echardi) respondet Antonius Senensis: Postillam a se visam negare Antoninum esse S. Thomæ, sed non omnem ab aliis inventam. *Quod nugatorie dictum*, inquit ille, *nemo non videt: qua enim ratione Postillam a se visam reiicit Antoninus, eadem omnem aliam respuit, cum nulla in antiquis operum Catalogis recenseatur*. An auctoritatem conciliaverint operi iudicia recentium quorumdam Scriptorum, ex quibus memorare sat fuerit Michaelem Pium seu Plodium Parte II. de Viris Illustribus Lib. I. pag. 81. editionis Bononiensis an. 1607. curatæ Paulum Nazarium in Opusculo de Scriptis Divi Thomæ Aquinatis Dubitatione. 4. & Ambrosium de Altamura in Bibliotheca Ord. Præd.? Unum Antonii Senensis, si quod est, argumentum instaurant illi, prætereaque nihil. Quod iterum refellit Echardus, *Dixerim*, inquiens, *S. Antonini argumentum eo efficacius esse, quod ab obitu S. Doctoris in id eius discipuli, imo omnes per ordinem sodales potissimum incubuerint, ut nec minimam quidem eius chartulam oblivioni deleri ac perdi finerent. Mirum autem esset, maioris molis opera, qualia illa in Genesim & Ecclesiasten Commentaria, illis fuisse incognita, & in indicibus operum eius omissa: præsertim cum Scriptores illi veteres tam accurate in Postillis eius secernant quas propria manu exaravit, & quas ex eius ore in Schola docentis auditores reportarunt. Itaque S. Antonini de his duabus Postillis iudicio vir cordatus omnis stabit*.

Iam vero & *Postillam in Ecclesiasten* pari efficacia reiectam vides. Narrat loco citato Nazarius Dubit. V. se prædictam Postillam *audivisse* ex antiquo exemplari desumptam, quod Senis in Conventu S. Dominici adservabatur: ac legi etiam in fine Codicis, *Expliciunt Postillæ Beatissimi Thomæ de Aquino super Ecclesiasten*. Testimonium addit Thomæ Boninsegnii: *Expositionem hanc suprascriptam valde pulcram atque utilem censet F.*

 Thomas

Thomas Boninsegnius S. Theologiæ Professor; & redolere satis phrasim, stylum, & modum exponendi, quo in suis libris utitur D. Thomas de Aquino, ut credi possit suam S. Doctoris esse interpretationem. Quod etiam tulere iudicium *nonnulli Doctissimi Patres, quibus Romæ a Reverendiss. nostro Generali Nicolao Rodulfio fuit Operis huius censura demandata*. De mala fide, deque imperitia Censores istos postulat audacissimus Casimirus Oudinus: quam immerito, dicendum infra.

Accipe vero Nazarii verba, silentium veterum & censuram Antonini elevantis. *Non obstat ... cum post catalogum Divi Antonini, & alios eo priores, multa S. Doctoris opera diu tenebris obvoluta in lucem prodierint; & a viris doctissimis ut eius legitimæ lucubrationes fuerint approbata, & ceteris eiusdem operibus annumerata; ut patet de Scriptis in quatuor libros Sententiarum ad Anibaldum, de Commentariis in libros Perihermenias, in libros de Cœlo & mundo; & aliis pluribus, quæ in solis recentioribus catalogis supra diximus contineri*. Hæc minus fortasse accurate dicta videri possunt. Inficias namque iveris primo, allegata non recenseri Opera ab antiquis. Disertissime memorant Commentarios in libros Perihermenias, deque Cœlo & mundo Ptolomęus de Luca, Trivetus, Logotheta, Rogerius, Pignon, Valleoletanus, S. Antoninus. Eorum indices consule. Adde, ex eorum addisci testimonio, non integra illa opera a S. Doctore elucubrata, sed maiorem partem: ac partem aliam suppletam fuisse a diversis Auctoribus: quod etiam testimonium fert Ioannes de Columna, Commentarios *super tres libros* dumtaxat *de Cœlo & mundo, & super primum librum Perihermenias* tribuens Aquinati. Suo loco de his diligentiore opera disserendum. Quod attinet demum ad Commentarium in quatuor libros Sententiarum, quem secundum numerant nonnulli, illum commemorant antiqui, & Divo Thomæ abiudicant. Satis hoc loco fuerint Ptolomæi Lucensis verba, quibus contra nonnulli pugnant. Ait ille Libro 22. Hist. Eccles. cap. 23. *Urbanus IV. fecit duas ordinationes, in quibus fuerunt creati duo Cardinales, quorum unus fuit nepos suus vocatus Dominus Ancherius; alter fuit nepos Domini Richardi de Anibaldis, qui vocatus est Frater Anibaldus de Ordine Fratrum Præd., qui fuit Magister in Theologia, & fuit vir magnæ humilitatis & veritatis, & sanctus homo, quem Frater Thomas multum dilexit: fecitque* (non F. Thomas, sed absque dubio F. Anibaldus) *Scripta super Sententias, quę intitulantur Domino Anibaldo* (hoc est attribuuntur D. Anibaldo Cardinali, seu vulgo circumferuntur sub nomine D. Anibaldi: minime vero nuncupantur, seu dedicantur ipsi D. Anibaldo) *quæ* (scripta) *nihil aliud sunt quam abbreviatio dictorum Fratris Thomæ*. Porro quam absurda & inepta locutio foret: *Fecitque Frater Thomas scripta super Sententias, quæ nihil aliud sunt quam abbreviatio dictorum F. Thomæ!* Quam bene vero coherent omnia, si legas: *Fecitque! D. Anibaldus Scripta super Sententias, quæ nihil aliud sunt quam abbreviatio dictorum Fratris Thomæ!* At si Anibaldus, inquies, fecerit scripta illa super Sententias, cur addit Ptolomæus, eadem *intitulari Domino Anibaldo*? Nempe admonitio est, prædicta scripta circumferri sub nomine Anibaldi, titulo *Domini* propter Cardinalitiam dignitatem insigniti. Integer ergo sensus est: *Fecitque Frater Anibaldus scripta super Sententias, quæ intitulantur Domino Anibaldo* (S. R. E. Cardinali) *quæ nihil aliud sunt quam abbreviatio dictorum Fratris Thomæ*. Quo demum intellectu verbum *intitulari* passim accipi solet; ut etiam in loco S. Antonini superius citato bis occurrit: *Postillas*, inquientis, *super Genesim & Ecclesiasten vidi sibi* (Thomæ) *intitulatos* (attributas nempe, minime nuncupatas:) Et infra: *Quod etiam Compendium Theologiæ Beato Thomæ aliqui intitulant*. At extra fines iam satis quodammodo vagati sumus, ut iniectas a Nazario difficultates expediremus.

Ad Commentarium denique *in Pentateuchum* accedo, de quo audiendus est Casimirus Oudinus loco citato cap. 15. „ Miror plurimum (inquit ille) oscitantiam Fratrum „ Dominicanorum, qui editioni Operum omnium S. Thomæ Aquinatis præfuerunt, quod „ in editionibus suis omiserint *Commentaria in quinque libros Moysis*, sub huius Docto„ ris nomine edita in folio Compluti anno 1595. apud Viduam Ioannis Graciani, ex „ fide Ms. codicis Bibliothecæ S. Pauli Vaelissoletani. Editionem hanc procuravit F. „ Franciscus de Mendoza Ord. FF. PP. in Academia Complutensi S. Theologiæ Pro-

fessor,

„ fessor, qui Sancto Dominico Ordinis FF. Præd. Patriarchæ opus dedicavit, ea inscri-
„ ptione atque pompatica ostentatione, quæ Monachum eiusdem Ordinis decet. In hoc
„ Opere nihil omnino est quod conveniat cum aliis Commentariis, quæ huic Doctori
„ edita inscribuntur: ita enim ieiunum est, ut ex nuda lectione mentiatur auctorem,
„ cuius nomen præfert. Unde prudenter abstinuerunt Editores omnium Operum D. Tho-
„ mæ Aquinatis ut opus istud stramineum cæteris accenserent." At si prudenter ab hoc Opere typis vulgando abstinuerunt Colonienses & Parisienses Editores, cur ergo paullo antea mirabaris, Oudine, eorum oscitantiam quod illud prætermiserint? Nempe ironice carpit ille *Zelum indiscretum Dominicanorum* (ut ait in citata de Operibus S. Thomæ dissertatione, idemque sæpe ad nauseam repetit,) *qui absque ullo delectu, absque ratione & iudicio, omnia undequaque anonyma collecta, sub S. Doctoris nomine temerarii & audaces evulgare satagunt ... Quod apud Mendicantes frequentissimum est*. Quid aliud expectandum fuerat quod promeret Oudinus; qui videlicet Monachorum & FF. Mendicantium osor, eorum castra deseruit simulque fidem catholicam? Cæteroquin vero si quæ Dominicani vulgarunt sub nomine S. Doctoris Opera, id ab illis sine dubio præstitum vel quadam styli similitudine, vel consonantia doctrinæ, vel codicum aliquorum fide permotis: quæ tamen argumenta peritioribus quibusque accuratius expendenda reliquerunt. An vero supradicti Commentarii, quos Aquinati adiudicare non audemus, tribui debeant Thomæ Anglo de Valleis seu Vallensi seu Guallensi, qui anno 1340. florebat, an Thomæ pariter Anglo de Iorz seu Iorsio, qui anno 1310. mortem obiit, in medio relinquendum puto.

VI. De opere Ioannis de Columna, quod in Veneta SS. Ioannis & Pauli Bibliotheca manuscriptum servatur, inscribiturque *Liber de Viris Illustribus*, nonnihil diligentius in huiusce Admonitionis præviæ calce agendum mihi est, ut quæ fides novo testi in Operum S. Thomæ censura adhibenda sit, splendidius innotescat; ac Operis etiam nondum editi, ac una in prædicta Veneta Bibliotheca extantis specimen aliquod exhibeatur. Codicem & opus vidit lustravitque Doctissimus Montfauconius, eiusque meminit in Diario Italico cap. 3. pag. 50. ubi testatur: *Codicem esse XV. Sæculi*, & *Opus non spernendum, & luce dignum*. Excerpta quædam a Iacobo Hyacintho Serry in Gymnasio Patavino Theologiæ primario Professore, & a Io. Benedicto Ioannelio Bibliothecæ Casanatensi Præfecto ac postea S. Palatii Magistro, accepit Iacobus Echardus, edidítque in Elogiis S. Dominici in Addendis, S. Thomæ, & Ioannis de Columna: quo etiam loco, *Utinam*, inquit, *aliquando SS. Ioannis & Pauli Sodalibus Deus O. M. inspiret, ut opus hoc iuris publici tandem faciant, & rei litterariæ, & scholæ nostræ adeo necessarium in tenebris diutius retinere in animum non inducant*.

Conspectum totius Operis præstare modo liceat, quem acceptum refero humanissimo viro Dominico Mariæ Berardello, eiusdem Cœnobii SS. Ioannis & Pauli alumno, ac Bibliothecæ præfecto. Animadversiones, prout occasio feret, appingo: quæ simul iunctæ conficere videntur, opus illud Ioannis de Columna tamquam primævi Auctoris fœtum esse, manu tamen recentiore interpolatum, aut quibusdam auctum additamentis. Proœmium legitur in hæc verba: „ De vita & moribus Virorum Illustrium, tam Sanctorum,
„ quam aliorum Philosophorum tractaturus, quæ in diversis libris de eisdem sparsim scri-
„ pta reperi, in unum colligere laboravi, ne ipsorum gloriosa exempla & dicta elegan-
„ tia memoratu digna (pereant:) & quæ ab Illustribus sunt dicta Auctoribus, huic li-
„ bello inserui, ut documenta virtutum sumere volentibus longæ inquisitionis labor ab-
„ sit: quæ etiam ad mores componendos, corrigendamque vitam, nec non & passiones
„ frenandas, atque domandos affectus plurimum valebunt; ad instar Socratis, qui, ut
„ ait Augustinus de Civit. lib. 8. cap. 3. *Socrates primum universam Philosophiam ad cor-*
„ *rigendos componendosque mores flexisse memoratur*. Hoc idem apud Græcos, ut ait Hie-
„ ronymus in Prologo de Viris Illustribus, Hermippus Peripateticus, Antigonus Cary-
„ stius, & longe omnium Aristoxenus musicus; apud Latinos autem Varro. Quod illi
„ in numerandis gentilium litterarum libris, viris fecerunt illustribus, Beatissimus Hie-

„ ronymus, Doctor doctorum excellentissimus, omnes qui in Scripturis sacris aliquid pro-
„ diderunt memoriæ, breviter disseruit. Ad cuius exemplum viri, provocati Gennadius
„ Massiliensis Presbyter, Isidorus Hispalensis multos subrogaverunt. Ego autem non so-
„ lum Ecclesiasticos Doctores in ordine digeram, sed & viros illustres gentilium litte-
„ rarum edoctos: nam in hoc maxime est litterarum & scriptorum fructus, cum res
„ scitu dignas aboleri non patiuntur .... Variis igitur occupationibus sic in Curia distra-
„ ctus sum, ut vix aliquid quandoque scribere licuerit. Sed illud volvens in animo, quod
„ Seneca Con. 27. *Otium sine litteris mors est, & vivi hominis sepultura*; ista agredi me coe-
„ git. Hæc quoque ipsa, quæ huic libello inserui, aliena sunt: & etiam quæ loquor ab
„ aliis accepi, ut antiquorum Scriptorum historias veteres annalesque replicans, possim
„ quasi de ingenti prato Opusculi nostri coronam texere. Omnesque igitur libros, qui
„ in hoc opere allegantur, me vidisse non arbitror; sed quamplurima de allegatis alibi
„ inde extraxi, & huic libello applicui. Ideo omnia tuo, Lector, reservantur examini,
„ ut tibi maior & iustior corrigendi, quam mihi scribendi gloria præbeatur. Sed, ut ait
„ Seneca Epist. 84. *quæcumque ex diversa lectione congessimus, separare debemus: melius e-*
„ *nim distincta servantur*. Ideo ut dicenda melius elucescant, præmittam distinctionem,
„ per ordinatas Alphabeti litteras & capitula incedendo. "

Verba illa, *Variis igitur occupationibus sic in Curia distractus sum*, Ioanni de Columna maxime conveniunt. Is Messanam in Sicilia anno 1255. ab Alexandro IV. missus est Archiepiscopus, testibus Bernardo Guidonis, Conrado Gratiadei, Thoma Fazello, aliisque. Turbis excitis Manfredorum, Romam ipsum repetiisse *post septem menses*, Echardus coniicit: sed apud Rocchum Pirrum, & Antoninum Mongitorem in Sicilia Sacra legimus, primum lapidem Templi in honorem S. Dominici in loco qui dicitur Monticellus, a Ioanne nostro anno 1259. positum fuisse. Romæ consistebat ille anno 1263. quo in Ecclesia S. Sabinæ *Altare ad honorem Beati Petri Martyris* Divino Numini nuncupatum fuit *per* ipsum *Venerabilem Patrem Fratrem Ioannem de Columna Archiepiscopum Messanensem, Vicarium tunc temporis D. Papæ Urbani* (IV.) Epigraphem præstat Vincentius Maria Fontana in Theatro Dominicano. Vacasse Messanensem Ecclesiam *anno* 1264. 5. *Kal. iulii*, constat ex Monumentis allatis a Roccho Pirro: neque tamen constat, tunc mortali fato functum fuisse Ioannem; quem dimissis Infulis Messanensibus, Romæ deinceps perstitisse, haud levis laudati Echardi coniectura est. En igitur virum habemus qualem se prodit Auctor libri *de Viris Illustribus*, quo de agimus, *variis occupationibus in Curia distractum*. Accedunt illa etiam verba, *Antiquorum Scriptorum historias annalesque replicans*; quæ sicuti virum historiarum studio maxime addictum declarant, ita satis indicare videntur Ioannem de Columna Chronici compilatorem quod inscribitur *Mare Historiarum*.

Pars prima Libri *de Viris Illustribus*, complectitur Ethnicos ordine alphabetico. Sunt vero

„ Anaximander.	Anaxtoma nes. (*Mendum*.)	Brutus.
„ Anaximenes.	Apuleius.	Chilo.
„ Anacharsis.	Archimenides.(*f. Archimedes.*)	Cleobolus.
„ Anaxagoras.	Athenodorus.	Crates.
„ Aristides.	Apollonius.	Carneades.
„ Archesilas.	Actius.	Cato.
„ Aristippus.	Aetalius. (*f. Aethlius.*)	Curio.
„ Aratus.	Ariston.	Cælius.
„ Antisthenes.	Asinius Pollio.	Democritus.
„ Archilogus.	Albucius.	Demosthenes.
„ Alcibiades.	Appion.	Diogenes.
„ Architas.	Arnicius. (*f. Arinasius.*)	Dernas. (*f. Demus.*)
„ Anaxarchus.	Bias.	Diodorus.
„ Antipater.	Basilius.	Demetrius.
„ Aristoteles.	Bocorus. (*f. Bocchoris.*)	Demochares.

Der-

„ Dernarachus. (f. *Demaratus*.)
„ Didymus.
„ Efopus.
„ Epimenides.
„ Euclides.
„ Efchines.
„ Empedocles.
„ Euripides.
„ Euripides Cretenfis.
„ Eraclitus.
„ Epicurus.
„ Emnius. (*Ennius*.)
„ Egefilaus. (*Agefilaus*.)
„ Eudoxius.
„ Ferecides. (*Pherecydes*.)
„ Fabianus Papyrius.
„ Gorgias.
„ Galenus.
„ Homerus.
„ Hefchilus.
„ Hefiodus.
„ Heumerus. (f. *Eumelus*, feu *Eumoeris*.)
„ Hermes.
„ Hyftafpes.
„ Herefiftratus.(*Erafiftratus*)
„ Iulius Cefar.
„ Iulius Celfus.(an *M. Livius Celfus*.)
„ Iuvenalis.
„ Kaliftratus. (*Califtratus*.)
„ Kaliftenes. (*Callifthenes*.)
„ Kanius. (*Canius*.)
„ Lycurgus.

Lucius.
Lucretius.
Lucanus.
Myffon. (feu *Miceion*, & *Mifchion*)
Menander.
Mæcenas.
Marius.
Numma Pompilius.
Nigidius.
Orphæus.
Ovidius.
Pittacus.
Periander.
Pythagoras.
Pericles.
Prothagoras.
Plato.
Plotinus.
Phædon.
Philemon.
Philemon(*alter*:an *Polemon*.)
Ptolomęus Philadelphus.
Parmecius.(an *Parmenifcus*.)
Poffidonius.
Pacubius. (*Pacuvius*.)
Plautus.
Philo Iudęus.
Pefcennius Feftus.
Perpecius. (*Perpetuus* .)
Quintilianus.
Quintus Curtius.
Solon.
Socrates.

Simonides.
Stilpo.
Sophocles.
Speufippus.
Sextius.
Salluftius.
Scaurus.
Serapion.
Seneca.
Secundus.
Sixtus Pythag.
Thales.
Themiftocles.
Theophraftus.
Terentius.
M. Tullius Cicero.
Titus Vefpafiani f.
Titus Livius.
Theodorus.
Taurus.
Timagenes.
Trogus Pompeius.
Varro.
Virgilius.
Titus Lucretius.
Valerius Maximus.
Victorius. (an *Veftorius*.)
Xyftus.
Yfocrates. (*Ifocrates*.)
Yppocrates. (*Hippocrates*.)
Zorafter.
Zeno I.
Zeno II.
Zeno III.

Explicit liber de Viris Illuftribus infidelibus editus a Fratre Ioanne de Columna Ordinis Fratrum Prædicatorum.

Pars altera Viros Illuftres Chriftianos continet eodem ordine alphabetico recenfitos.

„ Ariftides.
„ Agrippa Caftor.
„ Apollinaris.
„ Apollinaris Laod.
„ Ammonius.
„ Alexander.
„ Agatholus. (*Anatolius*.)
„ Ambrofius Diaconus.
„ Ambrofius Alex.

Ambrofius Mediol.
Archelaus.
Arnobius.
Athanafius.
Afterius.
Achilius. (*Aquilius*.)
Achacius. (*Acacius*.)
Appion.
Aratianus.

Afclepiades.
Antiochus.
Afclepiades.
Antiochus E.
Auguftinus Hip.
Arator.
Alcuinus.
Anfelmus Cantuar.

„ Albertus Theutonicus de Ordine Fratrum Prædicatorum, vir excellentis ingenii „ fuit. Hic a pueritia Ordinem Prædicatorum intravit, in quo in omni vitæ puritate „ proficiens, die noctuque ftudio & orationi vacabat, adeo ut infra breve tempus inter do„ ctos etiam doctiffimus fuo tempore habebatur. Quare Parifius honorem Magifterii me„ ruit, ubi diu in magna omnium opinione & reputatione rexit. Ad cuius fcholas Sa„ cræ

„ cræ Theologiç omnes confluebant, maxime quando contingebat, eum aliquam disputare vel determinare quæstionem. Sed cum aliquamdiu Parisius rexisset, rediit in Theutoniam, atque de mandato Fratrum suorum lectiones non intermisit: sed ipsas continuans, multos discipulos tam Seculares quam Religiosos habuit, qui ad ipsum audiendum undique convolabant propter eminentem & profundam Magistri scientiam. Inter quos fuit flos Doctorum S. Thomas de Aquino, iuvenis tunc nobilissimus de stirpe Comitum Aquinorum, de quo plenius suo loco dicemus. Cumque fama huius præclari Doctoris ubique clareret, factus est Episcopus vel Archiepiscopus Ratisponensis. Cum autem aliquamdiu cum omni solicitudine prædictam rexisset Ecclesiam, considerans onus & periculum pastoralis officii, propter quod plurimum ab illa sua consideratione & contemplatione divinæ scientiæ & studii retrahebatur; licet cum difficultate, & multa instantia, de voluntate tamen Summi Pontificis, Pontificali dignitate cedens, ad claustrum Fratrum sui Ordinis remeavit: ubi longo tempore, orationi & studio vacans, scribebat libros, & docebat indoctos. Scripsit autem super totam Logicam per modum Commenti. Item super totam Philosophiam naturalem & moralem, & commentavit excellentissime; adeo ut Commentator latinus ab omnibus appelletur. Vocatur autem Commentator latinus ad differentiam Averrois, & etiam quia in Commentis suis loquitur clarius & verius secundum Aristotelis intentionem. Scripsit etiam commentando super librum de Animalibus, opus utilissimum & necessarium omnibus Physicis. Item scripsit super quatuor libros Sententiarum. Item Summam Theologiæ. Item librum de Sacramentis. Item de Mineralibus. De Mysterio Missæ. Item de statu animæ de corpore separatæ, quem librum preventus morte non complevit. “

An in illis elogii verbis, *Factus est Episcopus vel Archiepiscopus Ratisponensis*, additio tituli *Archiepiscopi* manum indicet interpolatricem? An eadem titulum *Sancti* invexerit, quo Thomas insignitur? Alioqui vero tempus memoratæ Alberti mortis, quæ anno 1280. contigit, Ioanni de Columna convenire potest. Narrat Auctor libri de Vitis Fratrum, ipsum Ioannem missum Parisios fuisse a Patruo suo Cardinali, pariter Ioanne de Columna appellato: ad ipsumque in Ordinem Prædicatorum a B. Iordano Magistro Generali cooptatum datas *a Gregorio IX. ad instantiam* eiusdem Cardinalis *litteras Preceptorias*. Anno 1227. die 19. Martii Sedem Apostolicam conscendit Gregorius: ac Iordanus consistebat Parisiis anno 1228. celebraturus Generale Capitulum. Fac vero, Ioannem annos 20. aut 22. aut 24. natum Dominicanæ familiæ nomen dedisse: ætatem habes annorum duorum, vel quatuor, vel sex supra septuaginta, quæ iusto longior aut diuturnior non est.

„ Barnabas.
„ Bardesanes.
„ Beryllus.
„ Bacchylus.
„ Babyllus.
„ Bachiarius.
„ Basilius Cçsar.
„ Bembovolus. (*Mendum*.)
„ Bohetius.
„ Beda Ven.
„ Bernardus Clar.
„ Clemens Rom.
„ Clemens Alex.
„ Cyprianus.
„ Cornelius Ep.
„ Candidus.
„ Cassianus.
„ Cælestinus.
„ Cyrillus.

Cassiodorus.
Claudianus Mam.
Claudanus Poeta.
Dionysius Corinth.
Dionysius Areop.
Dionysius Alex.
Dorotheus.
Didymus Alex.
Damasus.
Dominicus genere Hispanus, Dux & fundator Ordinis Prædicatorum fuit &c.
Donatus.
Egisippus. (*Hegesippus*.)
Eraclas. (*Heraclas*.)
Eusebius Cæsar.
Eustathius.
Ephrem.
Evagrius Ponticus.

Eutropius Presb.
Epiphanius.
Faustinus Presb.
Fulgentius Rusp.
Faustus Ep.
Gregorius Neocæs.
Gregorius Nazianz.
Gregorius Nyss.
Gregorius Magnus.
Gaius.
Gelasius.
Gratianus Monachus.
Hirenæus. (*Irenæus*)
Hermas.
Hilarius Pictav.
Herius.
Hildebertus.
Hugo de S. Victore.
Hugo de Folieto.

Ioan-

„ Ioannes Evangel.	Iudas.	Ioannes Chrysostomus.
„ Iacobus Apostolus.	Iulius Afr.	Iulianus.
„ Iudas Apost.	Iacobus Sapiens.	Innocentius I.
„ Ignatius.	Iuvencus.	Ioachim Abbas.
„ Iosephus Iudæus Hist.	Iulius Rom. Ep.	Iustinianus Imp.
„ Iustinus Martyr.	Ieronymus. (*Hieronymus.*)	Innocentius III.

Romani Pontificis Innocentii III. elogio gesta inseruntur Ioannis Nicosiensis Archiepiscopi ex Ordine Præd. adsumpti. Locum integrum in lucem profero, ut probatissimi viri splendidior, ac tutior notitia habeatur, simulque certum innotescat manus recentioris interpolatricis argumentum. „ Ex huius Pontificis (Innocentii III.) clara prosapia, „ quæ usque nunc *Domus Comitum* vocatur, *Romæ originem traxit* ille recolendæ memo„ riæ F. *Iohannes de Comite* Ordinis Præd. qui in suo Ordine post Parisiense studium fa„ ctus est primo Lector Urbevetanus, postea Senensis: de qua Lectoria assumptus est ad „ Provincialem Provinciæ Romanæ, quam Provinciam rigidissime & religiosissime rexit. „ Nam *cum dicta Provincia tunc temporis nimium esset diffusa*, cum ab Insula Siciliæ „ inclusive usque ad alpes Bononienses protenderetur, numquam nisi pedes vel super a„ sellum sedens, ipsam visitavit, cum singulis annis ex sibi iniuncto officio ipsam circui„ re teneretur. Ex quo officio assumptus est ad Episcopatum Pisanum per Bonifacium Pa„ pam octavum: postea per Clementem V. factus est Archiepiscopus Nicosiensis, quæ „ est primas Regni Cypri. Ad quem locum, quamvis senio confectus, accessit hoc ani„ mo, ut terram illam promissionis, quam Christus sua præsentia... visitaret, quod sem„ per desideravit. Veniens ergo in Insulam Cypri, *multas ordinationes sanctas* in Clero „ instituit: & cum in divitiis ibidem se conspiceret abundare, cœpit magis solito pau„ peribus esse munificus, adeo ut ibidem ab omnibus pater pauperum diceretur. Nec „ immerito, nam eius affectum erga pauperes, ut uno verbo complectar, plura dabat „ quam etiam haberet: in hoc enim quidquid habere poterat, expendebat. Dicebat e„ nim, *me audiente frequenter*: omnia dabo, ut propter pauperes cogar etiam mendica„ re. Nam cum eius reditus usque ad viginti millia florenorum ascenderent, nihil sibi „ & familiæ præter victum & vestitum reservari volebat. *Et cum triginta annis & ul„ tra esset Prælatus*, numquam ab aliquo inclinari potuit, ut consanguineis aliquid lar„ giretur; sed talibus suasoribus respondebat: Unde exeunt flumina revertantur. Ut „ autem pauca de multis, imo infinitis eleemosynis referam, annuatim quingentos pau„ peres sua manu induebat, præter vestes quas dabat pauperibus infra annum. Semel „ autem cum quidam pauper Clericus coram venisset, & diceret quia non posset in „ publicum comparere, quia verecundabatur nudus apud alios apparere, cum in prom„ ptu nec pannus aliquis, nec forte pecunia non esset, *me cappa propria expoliari iussit*. „ & dicto Clerico tribuit. Pascebat omni die in aula sua vigintiquinque pauperes, de „ quorum cibis ante omnem escam Beatus Pontifex gustare volebat. In festis autem „ Christi, sicuti in Natali, in Circumcisione, in Epiphania, in Cœna Domini, in Pascha„ te, in Ascensione, in Pentecoste, in quatuor festivitatibus B. Virginis, in utroque festo „ SS. Iohannis Baptistæ & Evangelistæ, in utroque festo B. Dominici, in festo B. Petri „ Martyris, in festo B. Mariæ Magdalenæ, in festo Apostolorum Petri & Pauli, in An„ niversario patris & matris suæ, semper centum pauperes abundantissime pascebat. Præ„ terea in omni Feria quinta dabat omnibus advenientibus vitum, de quo comode illa „ die poterant sustentari. Omni mense maritabat unam pauperem orphanellam, cui vi„ ginti florenos ad minus dabat pro dote. In illis partibus multos captivos Christianos „ de manibus Saracenorum redemit, in quibus magnam summam pecuniæ expendebat. Sa„ racenos emebat, quibus ipse frequenter per interpretes prædicabat: & si qui forte in„ spirati a Deo verbum reciperent, cum multa solemnitate eos faciebat in Maiori Ec„ clesia baptizari; deinde reddebat eos libertati, & magnis ditabat bonis. Cuius san„ ctam famam Soldanus Babyloniæ audiens, sibi honorabiles litteras misit: inter alia „ scribens, quod sibi placeret suum Regnum personaliter visitare; quia eius sanctis o-

„ peribus

„ peribus provocatus, volebat quædam tractare, quæ erant ad magnam exaltationem „ fidei Christianæ: quod & fecisset nisi fuisset per suos Superiores impeditus. De or- „ namentis Ecclesiarum, quæ diversis donavit Ecclesiis, quid dicam, aut quid referam? „ Maxime Conventibus Ordinis sui, cum omnem excedant numerum. Nam vix fuit „ magnus Conventus in Ordine, quem aliquo pretioso iocali non dotaverit, maxime „ Conventum Bononiensem, quem ob reverentiam B. Dominici multis eleemosynis sus- „ tentavit, & multis iocalibus ornavit. Numquam Ordo Præd. habuit Prælatum cu- „ iuscumque status, qui tot bona Ordini faceret. Mortuus est autem in Insula Cypri *an.* „ *Domini* 1322. *ultima die Iulii*: ad cuius tumulum multi diversis infirmitatibus sunt curati.

Oscitantiam corrige Exscriptoris, ac lege, *anno Domini* 1332. Siquidem Ioannem ad Infulas Pisanas anno 1299. evexit Bonifacius Octavus. Bullam electionis refert clarissimus Antoninus Bremond in Bullario Dominicano, datam 4. *idus Februarii Pontificatus nostri anno quinto*. Sed ipsum *triginta annis & ultra* Ecclesiæ primum Pisanæ, deinde Nicosiensi præfuisse, testatur Auctor superioris elogii: adeoque vitam illum ultra annum 1329. produxisse, certum est compertumque. Ioanni vero in eamdem Sedem Nicosiensem suffectum Eliam de Nabinallis, narrat Vvadingus ad eumdem annum 1332. citatque Bullam Ioannis XXII. quæ incipit, *Militanti Ecclesiæ*, datam 16. *Kal. Decembris*. unde Ioannem nostrum ad annum 1332. pertigisse, satis conficitur. Hæc vero qui scribebat Auctor, post eumdem annum vitam agebat: ipsumque cum Ioanne Nicosiensi constitisse in Insula Cypro, dubitare non sinunt verba illa, *Me audiente, me cappa propria expoliari iussit*. In *constitutionibus* citatis, a Ioanne pro Insulæ clero latis anno 1320. editisque inter Acta Conciliorum, nomina occurrunt *Religiosorum virorum Fratrum, Benedicti de Burgo S. Sepulchri, & Iacobi de Urbeveteri Ordinis Fratrum Prædicatorum Sociorum Domini Archiepiscopi*. An ergo ex his alter fuerit, qui Ioannis Nicosiensis elogium concinnaverit? Divinare nolim. Certum vero sit, & omnino compertum, librum *de Viris illustribus*, si Ioannem de Columna auctorem habeat, additamentis auctum fuisse ab aliquo Scriptore, qui sequiore florebat ætate.

Antequam de tabula subduco manum, in Virum spectatissimum Ioannem Nicosiensem liceat paullo attentiorem figere obtutum. Hunc in Episcopis Pisanis vocat Ughellus *Ioannem de Provincialibus, seu de Caietanis nobilibus, Pisanum, quem alii de Polo appellant*. Apud Echardum dicitur *Etruscus patria, & professione Pisanus*: ac verba Laurentii Pignon, inter Viros dignitate conspicuos enumerantis *F. Ioannem Romanum Archiepiscopum Nicosiensem*, ita accipiuntur, ut ipse dictus fuerit *Romanus, non patria, sed quod esset Romanæ Provinciæ alumnus*. Nonnulli denique sunt, quibus Ioannem de Columna Archiepiscopum Messanensem ad Sedem placuit Nicosiensem transferre. At narrat superioris elogii scriptor, *ex clara* Innocentii III. *prosapia*, quæ *Domus Comitum* dicta est, *Romæ originem traxisse* Ioannem, ipsumque appellatum esse *Ioannem de Comite*: quo ipsum etiam cognomine nuncupatum legimus in Historia Regum ex Gente Lusignana apud Henricum Giblet, seu Ioannem Franciscum Lauretanum, *Giovanni del Conte Arcivescovo di Cipro*. Bulla exstat Cælestini V. data *anno* 1294. *die* 1. *Septembris* apud Bremondum Tom. 7. Bullarii in Supplemento, qua Romanæ Provinciæ divisio indicitur a Provincia Regni Siciliæ: simulque *F. Iohanni de Polo Priori Provinciali Romanæ Provinciæ* limites exercendæ iurisdictionis constituuntur. Is vero Ioannes de Polo non alius fuerit a Ioanne de Comite, quem etiam Auctor superioris elogii præfectum facit *Provinciæ Romanæ, ab Insula Siciliæ inclusive ad alpes Bononienses protensæ*. Cur ergo dictus *de Polo*? Nempe a loco Principatus vel Comitatus, quo potitur, quemve possedisse illo iam tempore videtur nobilissima familia *Comitum Romanorum*. Apud Ciaconium inter S. R. E. Cardinales a Lucio III. anno 1182. renunciatos occurrit ex eadem *Comitum Romanorum gente Octavianus, patruus Odonis de Polo, affinis Innocentii tertii*; & apud Riccardum de S. Germano ad Annum 1237. mentio ingeritur *Iohannis de Poli Senatoris Urbis Romæ*. Hæc vero satis. Ad Viros illustres revertor in libro, quo de agimus, recensitos.

„ Lucas

„ Lucas Evangel.
„ Lucianus Presb. Antioch.
„ Lucifer Calarit.
„ Lactantius Firmianus.
„ Leo I. Papa.
„ Lanfrancus Arch. Cant.
„ Matthæus Evangel.
„ Marcus Evangel.
„ Melito.
„ Modestus.
„ Musianus.
„ Melchiades.
„ Minutius Felix.
„ Malchion.
„ Methodius Tyri Ep.
„ Marcellus Ancyr.
„ Maximus Taurin.
„ Macarius Aegypt. Mon.
„ Maximus Cp. Ep.
„ Narcissus Hierosl. Ep.
„ Novatianus.
„ Nicetas.
„ Origenes.
„ Orosius.
„ Oriensis. (f. *Orientius*.)
„ Olympius.
„ Paulus Apost.

Petrus Apost.
Plutarchus Hisp.
Plinius secundus.
Ptolomæus Alex.
Polycarpus.
Papias
Pantænus.
Permitus Cretensis.
Philippus Cretensis.
Polycrates.
Pamphylus Cæsar.
Pierius Alex.
Phileas.
Petrus Alex.
Paulonas.
Pachomius.
Porphyrius Philos.
Prudentius Poeta.
Petronius Bononien.
Pelagius hæreticus.
Paulinus Nolanus.
Prosper Aquitanus.
Priscianus Grammaticus.
Petrus Damiani.
Petrus Alphonsus.
Petrus Lombardus.
Petrus Comestor.

Quadratus.
Rhodon.
Reticius.
Rufinus Aquil.
Ricardus de S. Victore.
Serapion Antioch.
Serapion Thmneos.
Sempronius.
Severianus.
Sabbatius.
Simplicianus.
Sidonius Apollinaris.
Symmachus.
Statius Rhetor & Poeta.
Theophilus Antioch.
Tatianus.
Tertullianus.
Theophilus Cæsariensis.
Tryphon.
Theodorus, qui & Gregorius Neocæsarien.
Theophilus Alex. Ep.
Triphyllius.
Ticonius Afer.
Theodorus Ciriæ. (*Theodoretus Cyri Ep.*)
Titus Bostrensis.

Menda plura occurrunt in Catalogo, quorum aliqua patefecimus, & emendavimus. Animadversione digna est Scriptorum ætas, qui sæculum duodecimum non excedunt, si Innocentium III. excipias, Dominicum, Albertum Magnum, Thomam Aquinatem, & Ioannem Archiepiscopum Nicosiensem: sæculo quippe XII. floruerunt *Hugo de S. Victore*, *Hugo de Folieto*, *Petrus Alphonsus*, *Petrus Lombardus*, *Petrus Comestor*. Ad sæculum quartumdecimum pertinet Ioannes Nicosiensis. An vero eiusdem sæculi scriptor, qui Viros illustres recensendos adsumpserit, illos omnes præteriisset silentio, qui tertiodecimo sæculo claruerunt, tribus vel quatuor exceptis, Innocentio III. Dominico, Alberto, Thoma? Quæ fortasse omissio non ita facile redargui debeat in Scriptore, qui tertiodecimo eodem sæculo etiam adulto, claros Viros, eosque non omnes, sed selectos recenseret. Qua coniectura Opus istud Ioanni de Columna veluti genuinus fœtus adiudicari potest; quod attamen recentior manus interpolaverit.

Elogium sequitur Thomæ Aquinatis, quod integrum in lucem profero. „ Thomas de „ Aquino, Doctor eximius de ordine FF. Prædicatorum, ex illustri prosapia Comitum „ Aquinorum oriundus fuit. Hic mirificus Doctor ab ipsa pueritia Ordinem Prædicato„ rum ingressus, totum se Christo tradidit, & studio litterarum. Sed scientia sua plus „ orationum suffragio, quam studii exercitio possidebat: unde veraciter ipsam scientiam „ ex infusione divina credimus habuisse. Nam quotiescumque ei in Scriptura Sacra ali„ quod dubium occurrisset, in oratione positus mox revelationem manifestam & de„ clarationem veridicam obtinebat. Hic enim magnus & mirabilis Doctor magnis etiam „ miraculis in vita dicitur claruisse. Talem quippe debuit scientiam tanti Doctoris existere, „ quam per se ad suos Sanctos Dei sapientia revelasset; sic debuit novi Magistri doctrina clare„ scere, quam virtutum & meritorum confirmasset. (Sensus mutilus.) Parisius revelatio„ ne contigit res miranda. Ad preces enim omnium Magistrorum scripserat hic Doctor „ determinationem difficilis quæstionis: quomodo scilicet dimensiones & accidentia sine „ subiecto in Altaris subsisterent Sacramento. Die autem, qua ipsam determinationem

„ pro

„ proferre debebat, librum, in quo ipsam conscripserat, super Altare deposuit, & in „ oratione se humiliter prostravit. Mox a socio eius, & Priore Conventus, & quibusdam aliis ad tam grande spectaculum convocatis, Christus super librum corporaliter „ stando residere conspicitur, & Doctor sanctissimus coram eo in aere quasi duobus cubitis elevatus. Quem cum obnixius precaretur, ut si vera essent quæ de sui Corporis Sacramento determinaverat dicere, confirmaret: si autem minus vera, secundum „ modum suæ providentiæ cognitum emendaret; Christus ei talia loquebatur, *Thoma „ quæ scripsisti & definivisti de mei Corporis Sacramento, sicut est possibile definiri per „ aliquem viatorem, verissima sunt.* Sed & alia vice in Conventu Neapolitano in quadam Capella visus est per duos cubitos elevari, & vox ei de Crucifixo ante quem orabat progrediens loquebatur: *Bene scripsisti de me, Thoma; quam ergo recipies pro tuo „ labore mercedem?* Cui Doctor: *Domine, non aliam nisi te ipsum*. Dum ipse super Isaiam scriberet, & quemdam textum ad plenum intelligere non valeret, ac se ad consueta orationum suffragia contulisset, Beati Apostoli Petrus & Paulus, eius corporali aspectui apparentes, audientem illum & interrogantem instruxerunt. Admiratus „ autem socius suus F. Rainaldus de Piperno, qui extra cameram existens, Doctorem „ inter Apostolos sic diu familiariter conferentem, licet nec verba discernere, nec personas cognoscere potuisset, eidem retulit ordinem gestæ rei, præcipiens & contestans, „ sicut erat humillimus & toto annisu gloriam fugiens vanæ laudis, ne alicui quandiu viveret, revelaret. Vocatus autem hic sacer Doctor a Summo Pontifice ad Generale Concilium Lugdunense, ut de factis & quæstionibus fidei cum eo tractaret, recedens de Neapoli, apud Fossam-novam Monasterium Cisterciense migravit ad Christum. Obiit autem eximius Doctor anno Domini 1274. nonis Martii." Tum Index Operum sequitur locupletissimus.

Quo attentius hocce elogium Thomæ lego, eo proclivius feror ut iudicem, scriptum illud ab Auctore fuisse paullo post obitum Sancti Doctoris. Verba illa, *Magnis in vita miraculis dicitur claruisse*, haud satis convenire scriptori videntur, qui post *Acta Processus* Canonizationis, in quibus de patratis in vita a Thoma miraculis testimonium ferunt probatissimi Viri, postque vitam eius a Guillelmo de Tocco editam, eiusque sacram apotheosim, elogium texuerit. Eiusdem etiam ætatis Scriptorem produnt apparitiones illæ Iesu Christi & Apostolorum Petri & Pauli cum ipsius Thomæ doctrinæ commendatione, quæ simplici illo modo describuntur, quo iam vulgo circumferebantur. Latiore sermone narrantur a Guillelmo de Tocco in Vita Aquinatis, ex quo addiscimus, apparitionem alteram statim post obitum Thomæ vulgatam fuisse a Reginaldo eiusdem socio, aliasque dum viveret ipse Thomas iam notas. Nihil est ergo quod obstet quominus Ioannes de Columna librum scriberet de Viris illustribus, ac inter eos Dominici, Alberti Magni, ac Thomæ elogia texeret. Indicem addit Operum S. Thomæ, quo in concinnando se *fide dignos* testes *audivisse* testatur. At vero iam animadvertimus num. 11. nonnulla eodem in Indice legi quæ nonnisi a sequioris ætatis scriptore exarari potuerunt.

Viros denique illustres, qui post S. Thomam in Catalogo recensentur, enumero, ut integer totius operis conspectus habeatur.

„ Victorinus Petaviensis Ep. (*Petavionensis*.)	„ Ursinus Monachus.
„ Victorinus Afer.	„ Ypolitus. (*Hippolitus*.)
„ Valentinus Hæreticus. (Lege *Vigilantius*.)	

Explicit liber de Viris illustribus Christianis editus a F. Ioanne de Columna Romano Ordinis FF. Præd.

Varias quas posuimus, attentius confer & expende animadversiones: illudque iudicium præsto erit, compositum librum *de Viris illustribus* a Ioanne de Columna Romano Archiepiscopo Messanensi, simulque recentioris alicuius manu interpolatum fuisse: utrumque vero in censura Operum S. Thomæ, veluti optimæ fidei testem advocari posse; nec enim audiendos illos puto qui teste nullo, nulla fide, duplicem Ioannem de Columna distinguunt, Archiepiscopum Messanensem alterum cadente sæculo tertiodecimo denatum, alterum sæculi quartidecimi iam adulti Scriptorem. Consule Iacobum Echardum.

DIVI

DIVI THOMÆ AQUINATIS DOCTORIS ANGELICI

IN LIBRUM BEATI IOB EXPOSITIO.

PROLOGUS S. THOMÆ.

SICUT in rebus quæ naturaliter generantur, paulatim ex imperfecto ad perfectum pervenitur; sic accidit hominibus circa cognitionem veritatis: nam a principio parum quid de veritate attigerunt, posterius autem quasi pedetentim ad quamdam pleniorem mensuram veritatis pervenerunt: ex quo contingit multos, propter imperfectam cognitionem, circa veritatem errasse; inter quos aliqui extiterunt, qui divinam providentiam auferentes, omnia fortunæ, & casui attribuebant: & priorum quidem in tantum ad hoc invaluit opinio, ut ponerent, Mundum casu factum esse, & ea quæ naturaliter generantur, casui attribuerent; sicut percipi potest ex opinionibus antiquorum Naturalium, ponentium solum causam materialem: posteriorum etiam quidam, ut Democritus & Empedocles, plurima casui attribuebant. Sed posteriorum Philosophorum diligentia perspicacius intuens veritatem, evidentibus indiciis & rationibus ostendit, res naturales providentia regi: non enim tam certus cursus in motu cæli, & siderum, & in aliis naturæ effectibus inveniretur, nisi hæc omnia a quodam intellectu supereminente ordinata gubernarentur. Opinione igitur plurimorum firmata in hoc, quod res naturales non casu, sed providentia regerentur, propter ordinem qui manifeste apparet in eis, dubitatio mansit apud plurimos de actibus hominum; utrum res humanæ casu procederent, an aliqua providentia vel ordine quodam superiori gubernarentur. Cui quidem dubitationi maxime fomentum ministravit, quod in eventibus humanis nullus certus ordo apparet: non enim semper bonis bona eveniunt, aut malis mala, neque rursus semper bonis mala, aut malis bona; sed indifferenter bonis & malis bona & mala. Hoc igitur est quod maxime corda hominum commoveat ad opinandum, res humanas providentia divina non regi: sed quidam eas casualiter procedere dicunt, nisi quatenus providentia & consilio humano reguntur; quidam vero cælesti fato eorum eventus attribuunt; hæc autem opinio maxime humano generi nociva invenitur: divina enim providentia sublata, nulla apud homines Dei reverentia, aut timor, cum veritate remanebit: ex quo quanta desidia circa virtutes, quanta pronitas ad vitia subsequeretur, satis quilibet perpendere potest: nihil enim est quod tantum revocet homines a malis, & ad bona inducat, quantum Dei timor, & amor: unde eorum qui divino spiritu sunt sapientiam consecuti ad aliorum eruditionem primum & præcipuum studium fuit hanc opinionem a cordibus hominum amovere; & ideo post datam Legem, & Prophetas, in numero agiographorum, idest librorum per spiritum Dei sapienter ad eruditionem hominum conscriptorum, primus ponitur liber Iob, cuius tota intentio in hoc versatur, ut per probabiles rationes ostendatur, res humanas divina providentia regi. Proceditur autem in hoc libro ad propositum ostendendum ex suppositione quod res naturales ex divina providentia gubernentur. Id autem quod præcipue providentiam Dei circa res humanas impugnare videtur, est afflictio iustorum. Nam quod malis interdum bona eveniant, etsi irrationabile primo aspectu videatur, & providentiæ contrarium, tamen utrum-

utrumque habere potest aliqualem excusationem ex miseratione divina; sed quod iusti sine causa affligantur, totaliter videtur subruere providentiæ fundamentum. Proponitur ergo ad quæstionem intentam, quasi quoddam thema, multiplex & gravis afflictio cuiusdam viri in omni virtute perfecti, qui dicitur Iob. Fuerunt autem aliqui quibus visum est, quod iste Iob non fuerit aliquid in rerum natura, sed quod fuerit quædam parabola conficta, ut esset quoddam thema ad providentiæ disputationem, sicut frequenter homines confingunt aliqua facta ad disputandum de eis: & quamvis ad intentionem libri non multum referat, utrum sic vel aliter fuerit, refert tamen quantum ad ipsam veritatem: videtur enim prædicta opinio auctoritati Sacræ Scripturæ obviare: dicitur enim Ezec. 14. ex persona Domini: „ Si fuerint tres viri in medio eius, Noe, Daniel, & Iob, ipsi iustitia sua liberabunt animas „ suas. " Manifestum est autem, Noe & Daniel homines in rerum natura fuisse: unde nec de tertio eis connumerato, scilicet de Iob, in dubium debet venire. Dicitur etiam Iacobi 5. „ Ecce beatificamus eos qui sustinuerunt: sufferentiam Iob audistis, & finem Domini vidistis." Sic igitur credendum est, Iob hominem in rerum natura fuisse. Quo autem tempore fuerit, vel ex quibus parentibus originem duxerit, & quis etiam huius libri fuerit auctor, utrum scilicet ipse Iob hunc librum conscripserit, de se quasi de alio loquens, an alius de eo ista retulerit, non est præsentis intentionis discutere. Intendimus enim compendiose, secundum nostram possibilitatem, de divino auxilio fiduciam habentes, librum istum, qui intitulatur beati Iob, secundum literalem sensum exponere: eius enim mysteria tam subtiliter, & discrete beatus Papa Gregorius nobis aperuit, ut his nihil ultra addendum videatur.

CAPITIS PRIMI

LECTIO I.

VIR erat in terra Hus, nomine Iob, & erat vir ille simplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens a malo; natique sunt ei septem filii, & tres filiæ; & fuit possessio ejus septem millia ovium, & tria millia camelorum, quingenta quoque iuga boum, & quingentæ asinæ, ac familia multa nimis; eratque vir ille magnus inter omnes Orientales. Et ibant filii ejus, & faciebant convivia per domos unusquisque in die suo. Et mittentes vocabant tres sorores suas, ut comederent & biberent cum eis. Cumque in orbem transissent dies convivii, mittebat ad eos Iob, & sanctificabat illos, consurgensque diluculo, offerebat holocausta per singulos, dicebat enim: Ne forte peccaverint filii mei, & benedixerint Deo in cordibus suis. Sic faciebat Iob cunctis diebus.

QUia, sicut dictum est, intentio huius libri ordinatur ad ostendendum, qualiter res humanæ providentia divina regantur; præmittitur, quasi totius fundamentum disputationis, quædam historia; in qua cuiusdam viri iusti multiplex afflictio recitatur. Hoc enim est quod maxime videtur divinam providentiam a rebus humanis excludere. Huius igitur viri primo persona describitur; & quantum ad sexum, dum dicitur: *Vir erat*: hic enim sexus ad perferendas molestias invenitur robustior: describitur etiam quantum ad patriam, cum dicitur: *In terra Hus*, quæ est in partibus Orientis: & quantum ad nomen, cum dicitur: *Nomine Iob*: & videntur hæc duo posita esse ad firmandum hoc quod dicitur, non esse parabolam, sed rem gestam. Et ne aliquis adversitates, quæ postmodum inducuntur, pro peccatis huius viri ei accidisse crederet, consequenter describitur eius virtus, per quam a peccatis demonstratur immunis. Sciendum quidem est, hominem tripliciter peccare. Sunt enim quædam peccata, quibus peccatur in proximum, sicut homicidia, adulteria, furta, & alia huiusmodi: quædam, quibus peccatur in Deum, sicut periurium, sacrilegium, blasphemia, & huiusmodi: quædam, quibus unusquisque in seipsum peccat, secundum illud Apostoli primæ Corinth. sexto: „ Qui fornicatur, „ in corpus suum peccat. " In proximum autem quis peccat dupliciter; occulte per dolum, & manifeste per vim. Hic autem vir non circumvenit per dolum proximum, unde dicitur: *Et erat vir ille simplex*: simplicitas enim proprie dolositati opponitur: nulli violentiam intulit, sequitur enim, *Et rectus*: rectitudo enim pro-

proprie ad iustitiam pertinet, quæ in æqualitate consistit, secundum illud Esai.26. „Semita iusti recta est, rectus callis justi ad ambulandum.“ Quod autem in Deum non peccaverit, aperte ostenditur per hoc quod sequitur: *Ac timens Deum*; in quo reverentia ad Deum designatur. Quod etiam in seipsum non peccaverit, ostenditur in hoc quod subditur: *Ac recedens a malo*: quia malum odio habuit propter seipsum, non solum propter nocumentum proximi, vel offensam Dei. Descripta ergo huius viri & persona, & virtute, eius prosperitas consequenter ostenditur, ut ex præcedenti prosperitate gravior sequens iudicetur adversitas: similiter etiam ad ostendendum, quod ex pura Dei intentione iustis semper bona tribuuntur, non solum spiritualia, verum etiam temporalia. Sed quod aliquando iusti adversitatibus premantur, accidit propter aliquam specialem causam: unde sic a principio homo institutus fuit, ut nullis subiaceret perturbationibus, si in innocentia permansisset. Principium autem prosperitatis temporalis, post bonam consistentiam personæ propriæ, consistit in personis coniunctis, & præcipue in natis, qui sunt quodammodo aliquid parentum: describitur igitur primo eius prosperitas, quantum ad fecunditatem prolis, cum dicitur: *Natique sunt ei septem filii, & tres filiæ*. Consequenter numerosior multitudo marium, quam feminarum ponitur, quia parentes affectare solent magis filios, quam filias: tum quia id quod perfectius est, desiderabilius est; mares autem comparantur ad feminas, sicut perfectum ad imperfectum: tum quia in auxilium rerum gerendarum solent esse parentibus magis potentes nati, quam natæ. Deinde ostenditur prosperitas eius, quantum ad multitudinem divitiarum, & præcipue in animalibus: nam circa principium humani generis propter hominum paucitatem, agrorum possessio non ita pretiosa erat, sicut animalium, & maxime in partibus Orientis, in quibus etiam usque hodie sunt pauci habitatores, præ latitudine regionis. Inter animalia autem primo ponuntur ea quæ maxime deserviunt ad victum & vestitum personæ, ut oves; unde dicitur: *Et fuit possessio ejus septem millia ovium*. Secundo ponuntur ea quæ maxime deserviunt ad onera deferenda, scilicet cameli, & hoc est quod subditur: *Et tria millia camelorum*. Tertio ponuntur ea quæ deserviunt ad culturam agrorum; & hoc est quod subditur: *Quingenta quoque iuga boum*. Quarto ponuntur animalia quibus homines ad vecturam utuntur: unde sequitur: *Et quingenta asinæ*; ex quibus muli generantur, quibus antiqui maxime insidebant. Sub istis autem quatuor generibus animalium comprehenduntur omnia alia quæ ad eosdem usus deserviunt: puta sub ovibus, omnia victui & vestitui necessaria: & sic de reliquis. Et quia homines multas divitias possidentes, ad eas gubernandas, multitudine indigent famulorum, convenienter subditur: *Ac familia multa nimis*. Consequenter ponitur prosperitas eius, quantum ad honorem & famam, quæ longe lateque diffundebatur; & hoc est quod dicitur: *Erat vir ille magnus inter omnes Orientales*, idest honoratus & famosus. Ad maiorem autem ipsius Iob commendationem, consequenter disciplina domus eius describitur, quæ immunis erat ab illis vitiis quæ opulentia generari solent plerumque; nam divitiarum abundantia discordiam parit: unde legitur Genes. 13. quod Abraham & Loth nequiverunt simul habitare, ad vitandum iurgium, quod ex rerum abundantia proveniebat. Frequenter etiam homines multa possidentes, dum ea quæ possident, immoderate amant, eis tenacius utuntur; unde dicitur Eccl.6. „Est & aliud malum quod vidi sub sole, & quidem frequens apud homines: vir, cui dedit Deus divitias, substantiam, & honorem, & nihil deest animæ eius ex omnibus quæ desiderat; nec tribuit ei Deus potestatem, ut comedat ex eo.“ Ab iis ergo malis immunis erat domus Beati Iob, erat enim ibi concordia iucunda, & æqua frugalitas; quod significatur, cum dicitur: *Et ibant filii eius, & faciebant convivia per domos unusquisque in die suo*: hæc autem caritas & concordia non solum inter fratres erat, sed usque ad sorores extendebatur, quæ frequenter despiciuntur a fratribus propter superbiam quam opulentia plurimum gignit: unde subditur: *Et mittentes vocabant tres sorores suas, ut comederent & biberent cum eis*. Similiter etiam designatur in hoc securitas quæ de castitate filiarum habebatur; alias enim non circumducendæ erant, sed includendæ, secundum illud Eccl. 26. „In filia non avertente se firma custodiam, ne inventa occasione utatur se.“ Sicut autem in domo Iob frugalitas, & concordia vigebat, sic in ipso Iob vigebat sancta solicitudo puritatis, quam frequenter divitiæ obruunt, vel etiam minuunt, secundum illud Deut.32. „Incrassatus est, dilatatus, & recalcitravit;“ & postea sequitur: „Dereliquit Deum factorem suum &c.“ Et quidem de sua puritate in tantum solicitus erat, quod ab iis quæ inquinare poterant, totaliter procul erat, unde non solum dicitur, quod erat timens Deum, & recedens a malo, sed etiam circa filiorum puritatem maxime solicitus erat: permittebat siquidem eos con-

convivia agere, eorum indulgens ætati. Quædam enim in iuvenibus tolerantur, quæ in personis gravibus reprehensibilia sunt. Et quia in conviviis vix aut numquam homines immunditiam vitare possunt, quin vel per ineptam lætitiam, vel per inordinatam loquacitatem, aut etiam immoderatum usum cibi offendant; filiis, quos a conviviis non arcebat, purificationis remedium exhibebat; unde dicitur: *Cumque in orbem transissent dies convivii, mittebat ad eos Iob, & sanctificabat illos*: dicuntur autem in orbem dies transire convivii, quia cum septem filii essent, & unusquisque in die sua convivium faceret, per omnes dies septimanæ seriatim huiusmodi consumebant convivia; postmodum quasi circulariter, sive orbiculariter, sicut in diebus septimanæ, ita in conviviis ad principium rediebatur. Notandum est, quod licet Iob filiis indulgeret ut convivia agerent, tamen ipse suam gravitatem conservans, eorum conviviis se non immiscebat: unde dicitur quod mittebat ad eos, non quod ipse ad eos iret. Modus autem sanctificationis, quo per internuntium sanctificabat eos, potest intelligi dupliciter: vel quia salubribus monitis eos instrui faciebat, ut si quid in conviviis deliquerant, emendarent: vel etiam quia aliquem expiationis ritum habebant, quo huiusmodi delicta expiabantur, sicut & sacrificia, quæ etiam ante legem data fuerant, & primitiarum, & decimarum oblatio. In conviviis autem homines interdum non solum impuritatem contrahunt modis prædictis, sed etiam gravioribus peccatis immerguntur aliquando usque ad Dei contemptum, & propter lasciviam, ratione absorpta, & a reverentia divina abstracta, sicut in Exodo dicitur: „Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere; " idest fornicari, vel idolis immolare. Iob ergo non solum contra levia delicta filiis, sanctificando, subveniebat, sed etiam contra graviora remedium studebat apponere, quo eis Deus placaretur; unde sequitur: *Consurgensque diluculo offerebat holocaustum per singulos*: in quibus verbis ostenditur perfectio devotionis ipsius, & quantum ad tempus, quia diluculo consurgebat, secundum illud Psal.5. „Mane astabo tibi &c." & quantum ad modum oblationis, quia holocausta offerebat, quæ totaliter comburebantur ad honorem Dei, nulla parte relicta in usum offerentis, vel eius pro quo offerebantur; sicut erat in hostiis pacificis, & pro peccato: dicitur enim holocaustum, quasi totum incensum: & quantum ad numerum, quia pro singulis filiis holocausta offerebat, singula enim peccata convenientibus satisfactionibus sunt expianda. Causam autem oblationis holocaustorum subiungit dicens: *Dicebat enim*, scilicet in corde suo Iob, non quidem de peccatis filiorum certus, sed dubitans: *Ne forte peccaverint filii mei*; scilicet opere, vel verbo; *& benedixerint Deo in cordibus suis*. Quod quidem dupliciter intelligi potest: uno modo, ut totum intelligatur coniunctim: quamvis enim benedicere Deum sit bonum, tamen benedicere Deum de hoc, quia homo peccavit, significat voluntatem in peccatis quiescentem, & quantum ad hoc vituperatur, sicut in Zach. 11. dicitur contra quosdam „Pasce pecora occisionis: quæ qui„ possidebant occidebant, & non dolebant, & „ vendebant ea dicentes: Benedictus Deus, di„ vites facti sumus." Alio modo, ut intelligatur divisim a contrario sensu; & sic per hoc quod dicitur, *Benedixerint*, intelligatur maledixerint. Crimen enim blasphemiæ tam horribile est, ut pia ora ipsum nominare proprio nomine reformident; sed ipsum per contrarium significant: & convenienter pro peccato blasphemiæ holocausta offeruntur: quia ea quæ in Deum committuntur, honoratione divina sunt expurganda. Solet autem contingere, quod divinus cultus a quibusdam devote perficiatur, si rarus sit; cum autem frequens fuerit, in fastidium venit: quod est peccatum accidiæ, cum aliquis scilicet tristatur de spirituali labore: cui quidem peccato Iob subiectus non erat; nam subditur: *Sic faciebat Iob cunctis diebus*; quasi perseverantem in divino cultu devotionem conservans.

LECTIO II.

Quadam autem die cum venissent filii Dei, ut assisterent coram Domino, affuit inter eos etiam Sathan, cui dixit Dominus, Unde venis? Qui respondens ait: Circuivi terram, & perambulavi eam. Dixitque Dominus ad eum: Numquid considerasti servum meum Iob, quod non sit ei similis in terra, homo simplex & rectus, ac timens Deum, & recedens a malo? Cui respondens Sathan ait: Numquid frustra Iob timet Deum? Nonne tu vallasti eum, ac domum eius, universamque substantiam eius per circuitum? Operibus manuum ejus benedixisti, & possessio eius crevit in terra. Sed extende paululum manum tuam, & tange cuncta quæ possidet; nisi in faciem be-

ne-

nedixerit tibi. Dixit ergo Dominus ad Sathan: Ecce, universa quæ habet, in manu tua sunt: tantum in eum ne extendas manum tuam.

POst prosperitatem beati Iob enumeratam, ponitur adversitas ipsius; & primo inducitur causa ipsius: & ne quis putaret adversitates iustorum absque divina providentia procedere, ac per hoc æstimaret res humanas providentiæ subiectas non esse, præmittitur quomodo Deus de rebus humanis curam habet, & eas dispensat. Hoc symbolice, & sub ænigmate proponitur secundum consuetudinem Sacræ Scripturæ, quæ res spirituales sub figuris rerum corporalium describit: sicut patet Esaiæ 6. „Vidi Dominum sedentem super „solium excelsum & elevatum;" & in principio Ezech. & in pluribus aliis locis. Et quamvis spiritualia sub figuris rerum corporalium proponantur, non tamen ea quæ circa spiritualia intenduntur per figuras sensibiles, ad mysticum pertinent sensum, sed literalem: quia sensus literalis est qui primo per verba intenditur, sive proprie dicta, sive figurate. Sciendum est autem, quod divina providentia tali ordine res gubernat, quod inferiora per superiora dispensat: corpora enim generabilia, & corruptibilia subduntur motui corporum cælestium: & similiter inferiores spiritus rationales mortalibus corporibus uniti, scilicet animæ, per superiores spiritus incorporeos administrantur. Hæc autem habet ecclesiastica traditio, quod inter incorporeos spiritus, quidam sunt boni, qui puritatem in qua creati sunt conservantes, divina gloria perfruuntur, a Dei voluntate numquam recedentes: & hi quidem spiritus in Scripturis interdum dicuntur Angeli, idest nuntii, quia divina hominibus annuntiant: interdum autem filii Dei dicuntur, in quantum Deo per participationem gloriæ similantur. Mali autem spiritus quidem sunt non per naturam, ant per creationem (cum uniuscuiusque naturæ auctor sit Deus, nec summum bonum potest esse causa nisi bonorum) sed sunt mali propter propriam culpam. Huiusmodi autem spiritus in Scripturis Dæmones dicuntur; & eorum primus dicitur Diabolus, quasi deorsum cadens; vel etiam Sathan, idest adversarius. Utique igitur spiritus homines ad aliqua agenda movent, boni quidem ad bona, mali autem ad mala. Et sicut homines moventur a Deo per spiritus supradictos, ita etiam ea quæ per homines aguntur, dicuntur in Scripturis, eisdem spiritibus mediantibus, ad divinum examen referri. Ad ostendendum igitur, quod tam bona, quam mala, quæ homines agunt, divino iudicio subsunt, dicitur: *Quadam autem die, cum venissent filii Dei ut assisterent coram Domino, affuit inter eos etiam Sathan*. Sciendum vero est, quod Angeli, qui hic filii Dei dicuntur, assistere dicuntur Domino dupliciter: uno modo in quantum Deus ab eis conspicitur, sicut scriptum est in Daniele 7. „Millia millium ministrabant ei, & decies mil„lies centena millia assistebant ei." Alio modo inquantum ipsi Angeli, & eorum actus a Deo conspiciuntur: nam qui alicui domino assistunt, & eum conspiciunt, & ab eo conspiciuntur. Primo igitur modo assistere non convenit Angelis nisi bonis, qui divina visione perfruuntur: nec iis omnibus, sed illis tantum qui inter eos superiores existunt, qui magis intime divina visione perfruuntur, & ad exteriora ministeria, secundum Dionysii sententiam, non exeunt: unde & a ministrantibus, in prædicta auctoritate Danielis, assistentes distinguuntur. Secundo autem modo assistere convenit non solum omnibus bonis Angelis, sed etiam malis, & etiam hominibus: quia quæcumque per eos aguntur, divino conspectui & examini subduntur: & propter hoc dicitur, quod cum venirent filii Dei, ut assisterent coram Domino, affuit inter eos etiam Sathan. Et quamvis ea quæ per Angelos bonos vel malos administrantur, continue divino conspectui & examini subiiciantur, & sic semper filii Dei assistant, & Sathan inter eos assistere dicatur &c. dicitur tamen, *Quadam die*, secundum morem Scripturæ, quæ ea quæ supra tempus sunt, interdum per tempus designat ex aliquibus quæ dicuntur in tempore: sicut in principio Gen. dicitur Deus aliqua dixisse primo, vel secundo die, quamvis eius dicere sit æternum, propter hoc quod ea quæ ab ipso dicuntur, fiebant in tempore: ita & nunc quia factum, de quo nunc intenditur, determinato tempore extitit, dicuntur administratores huiusmodi facti quadam die coram Domino astitisse; quamvis coram ipso assistere numquam desistant. Considerandum est etiam, quod ad Dei iudicium aliter referuntur ea quæ per bonos Angelos aguntur, aliter ea quæ per malos: nam boni Angeli hoc intendunt, ut ea quæ agunt referant in Deum; & ideo dicitur, quod filii Dei venerunt ut assisterent coram Domino, quasi primo motu & intentione omnia divino iudicio subdentes: mali vero Angeli non intendunt ea quæ agunt referre in Deum, sed eis nolentibus hoc accidit, ut quidquid agunt subdatur divino iudicio, vel divinæ providentiæ: & ideo non dicitur de Sathan quod venerit ut assisteret coram Domino, sed solum quod affuit

affuit inter eos. Dicitur autem, *Inter eos*, tum propter naturæ parilitatem; tum ad insinuandum, quod mala non sunt ex principali intentione, sed superveniunt bonis, quasi per accidens. Est autem differentia inter ea quæ per bonos Angelos, & malos aguntur: nam boni Angeli nil agunt, nisi ad quod divino iussu & voluntate moventur; in omnibus enim voluntatem divinam sequuntur: mali vero sua voluntate discordant a Deo; unde ea quæ ipsi agunt, a Deo aliena existunt, quantum ad eorum intentionem. Et quia non consuevimus interrogare de iis quæ nos facimus, sed de iis quæ absque nobis fiunt; ideo non dicitur, quod Dominus aliquid quæsierit a filiis Dei, sed solum a Sathan: & hoc est quod subditur: *Cui dicit Dominus, Unde venis*? Et notandum est, quod non dicit ei Dominus, Quid facis, aut ubi es? sed, *Unde venis*? Quia ipsa facta quæ per dæmones procurantur, interdum ex divina voluntate proveniunt, dum per eos vel puniuntur mali, vel exercentur boni: sed dæmonum intentio semper mala est, & a Deo aliena; & ideo a Sathan quæritur: *Unde venis*? quia eius intentio, a qua procedit omnis ipsius actio, a Deo est aliena. Sciendum autem est, quod dicere, dupliciter accipitur: nam quandoque refertur ad conceptum cordis; quandoque autem ad significationem qua huiusmodi conceptus alteri exprimitur. Secundum igitur primum modum, dicere Dei est æternum, & nil est aliud quam generare filium, qui est Verbum ipsius. Secundo vero modo specialiter Deus aliqua dicit, diversimode tamen, secundum quod congruit eis quibus dicit. Nam hominibus corporeos sensus habentibus aliquando Deus locutus est aereo sono, formato in aliqua subiecta creatura; sicut vox sonuit in baptismo, & in transfiguratione Christi: „Hic est filius meus dilectus." Aliquando autem per imaginariam visionem; sicut multoties legitur in Prophetis. Aliquando autem intelligibili expressione: & hoc modo intelligendum est Dominum ad Sathan dixisse, in quantum eum intelligere facit, quod ea quæ ipse agit, a Deo conspiciuntur. Sicut ergo dicere Dei ad Sathan est ei notitiam præbere, ita Sathan respondere Deo est, non quidem alicuius rei notitiam tradere Deo, sed considerare omnia sua divino conspectui aperta esse: & secundum hunc modum dicitur: *Qui respondens ait: Circuivi terram, & perambulavi eam.* Per hoc igitur quod Dominus dicit ad Sathan, *Unde venis*? intentionem & acta diaboli Deus examinat; per hoc autem quod Sathan respondet: *Circuivi terram, & perambulavi eam*, quasi suorum actuum Deo rationem reddit: ut ex utroque ostendat, omnia quæ per Sathan fiunt, divinæ providentiæ subiecta esse. Per circuitionem autem Sathan, calliditas eius ostenditur, ad explorandum quos decipere possit, secundum illud 1. Petr. ult. „Adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret." Convenienter autem per circuitum calliditas designatur; sicut per rectum simplex, & iustus: nam rectum est, cuius medium non exit ab extremis. Cum ergo actio iusti a suo principio, quod est Dei voluntas, & fine illi intento non discrepet, convenienter iustis adscribitur rectitudo: calidorum autem est, aliud protendere, ac aliud intendere; & sic id quod demonstrant de suo opere, exit ab extremis; dum nec principio concordat, nec fini. Unde recte callidi circuire dicuntur, propter quod scriptum est: „In circuitu impii ambulant." Sciendum autem est, quod etsi diabolus erga cunctos tam bonos quam malos calliditatis suæ studio utatur, effectus tamen calliditatis suæ in solis malis consequitur, qui recte terra nominantur. Cum enim homo compositus sit ex natura spirituali, & carne terrena, malum hominis in hoc consistit, quod derelictis spiritualibus bonis, ad quæ secundum rationem mente ordinatur, terrenis bonis inhæret, quæ sibi competunt secundum carnem terrenam: & ideo mali, in quantum carnem terrenam sequuntur, recte terra dicuntur. Huiusmodi igitur terram non solum circuit Sathan, sed etiam perambulat, quia in eis effectum suæ malitiæ complet. Per ambulationem enim complementum processus ipsius designatur: sicut e converso de viris iustis dicitur, quod in eis Deus perambulat, unde Apost. 2. Cor. 6. inducit: „Inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos." Potest etiam ex hoc aliud intelligi. Triplex igitur est status viventium: quidam enim sunt supra terram, idest in cœlo, ut Angeli, & beati homines: quidam in terra, sicut homines in mortali carne viventibus: quidam autem sub terra, ut dæmones, & damnati omnes. Primos igitur Sathan neque circuit, neque perambulat: quia in cælestibus civibus nulla malitia esse potest; sicut nec in cælestibus corporibus invenitur aliquod malum naturæ. Illos autem qui sunt in inferno, perambulat, sed non circuit; quia eos totaliter suæ malitiæ subiectos habet: nec oportet ut ad eos decipiendos aliqua calliditate utatur. Eos autem qui sunt in terra, circuit, & perambulat: quia & calliditate eos decipere nititur, & quosdam eorum ad suam malitiam trahit, qui maxime per terram designantur, ut dictum est. Et quod per terram homines terreni designentur, satis aperte ostenditur per hoc, quod Domi-

mi-

minus Iob, quamvis in terra habitantem, a terra tamen segregare videtur: nam cum Sathan dixisset: *Circuivi terram, & perambulavi eam*, subiungitur: *Dixitque Dominus ad eum: Numquid considerasti servum meum Iob, quod non sit ei similis &c.?* Frustra enim quæsitum videretur, an Iob considerasset, qui terram circuisse & perambulasse se asserebat, nisi servum suum Iob præter terram esse intelligeret: & maxime ostendit, in quo a terra segregetur, in hoc quod dicit, *Servum meum Iob*. Homo enim quasi medius constitutus est inter Deum & res terrenas: nam mente inhæret Deo, carne autem rebus terrenis coniungitur. Omne autem medium duorum eo magis ab uno extremo recedit, quo magis alteri appropinquat: homo igitur quanto magis Deo inhæret, tanto remotior est a terra: hoc autem est servum Dei esse, quod mente Deo inhærere, nam servus est qui non sui causa est: ille autem qui mente Deo inhæret, seipsum in Deum ordinat ut servus amoris, non timoris. Et notandum est, quod affectiones terrenæ aliquo modo a remotis imitantur spirituales affectus, quibus mens Deo coniungitur; sed ad eorum similitudinem nullo modo pervenire possunt. Nam & amor terrenus ab amore Dei deficit, & per consequens omnis affectio: nam cuiuslibet affectionis, amor est principium. Unde convenienter postquam dixerat: *Numquid considerasti servum meum Iob*, subditur: *Quod non sit similis ei in terra*: quia nihil in terrenis spiritualibus æquari potest; quamvis & possit aliter intelligi. Nam in unoquoque Sancto est aliqua virtutis præeminentia, quantum ad aliquem spiritualem usum: propter quod de singulis Confessoribus in Ecclesia canitur: „Non est inventus „ similis illi, qui conservaret legem excelsi: " nisi quod in Christo omnia secundum perfectissimam excellentiam fuerunt: & secundum hunc modum intelligi potest, quod nullus in terra habitantium similis erat Iob, inquantum Iob præeminebat, quantum ad aliquem usum virtutis. In quo autem Iob fuerit servus Dei, & nullus ei similis in terra fuerit, ostendit cum subdit: *Homo simplex & rectus, ac timens Deum, & recedens a malo*; quæ quia supra exposita sunt, ad præsens dimittantur. Considerandum autem, quod Dominus iustorum vitam non solum ad eorum bonum ordinat, sed etiam aliis eam conspicuam reddit; sed conspicientes eam non similiter afficiuntur ad ipsam: nam boni eam pro exemplo habentes, ex ipsa proficiunt; mali vero si non corriguntur ex ea, ut eius exemplo boni fiant, ex Sanctorum vita inspecta deficiunt, dum vel per invidiam torquentur, vel falsis iudiciis eam pervertere conantur, secundum illud Apost. 2. Cor. 2. „Christi bonus odor sumus Deo, & in iis qui „ salvi sunt, & in iis qui pereunt: aliis quidē odor „ mortis in mortem; aliis autē odor vitę in vitā. " Sic igitur Deus vitam Sanctorum non solum ab electis considerari vult ad profectum salutis, sed etiam ab iniquis ad cumulum damnationis: quia ex vita Sanctorum condemnabilis ostenditur perversitas impiorum, secundum illud quod dicitur Sap. 4. „Condemnat iustus mortuus „ vivos impios. " Et ideo Dominus ad Sathan dicit: *Numquid considerasti servum meum Iob?* quasi diceret: Terram quidem circuis, & perambulas; sed servum meum Iob solum considerare potes, & eius virtutem mirari. Solet autem perversorum hominum, quorum princeps est Sathan, & eorum hic personam gerit, talis esse consuetudo, ut cum Sanctorum vitam reprehendere non possunt, non ex recta intentione eos agere calumnientur, secundum illud Eccle. 11. „Bona in mala convertens „ insidiatur, & in electis imponit maculam. " Et hoc apparet ex hoc quod subditur: *Cui respondens Sathan ait: Numquid frustra Iob timet Deum?* Quasi dicat: Negare non possum quin bona faciat; sed hoc non agit recta intentione propter amorem & honestatem, sed propter temporalia, quæ a te consecutus est, & ideo dicit: *Numquid frustra Iob timet Deum?* Illud enim frustra facere dicimur ex quo id quod intendimus, assequi non possumus. Iob autem tibi servit propter temporalia, quæ a te assecutus est, unde non frustra, quod tibi serviendo, te timeat. Et quod temporalem prosperitatem consecutus sit, ostendit quantum ad duo: primo quantum ad immunitatem malorum: quia scilicet præservatus erat a Deo ab omni adversitate; & hoc est quod dicit: *Nonne tu vallasti*, idest protexisti sicut protegit vallum, aut murus; *eum*, quantum ad suam personam; *ac domum eius*, quantum ad eius prolem & familiam; *universamque substantiam eius*, quantum ad possessiones eius? Et addit, *Per circuitum*, ut perfecta immunitas ostendatur: quia illud quod per circuitum vallatur, ex nulla parte potest pati insultum. Secundo ostendit eius prosperitatem quantum ad multiplicationem bonorum; & hoc est quod dicitur: *Operibus manuum eius benedixisti*. Et quia cum Deus dicendo omnia faciat, benedicere Dei est bonitatem rei dare. Tunc ergo Deus alicuius operibus benedicit, quando ea ad bonum producit, ut finem debitum consequantur: & quia quædam bona proveniunt homini absque suo opere & intentione, propter hoc addit: *Et possessio eius crevit in terra*. Sic igitur Sathan calumniatur facta Beati Iob, quasi ea ageret ex intentione prosperitatis terrenæ.

renæ. Unde manifeſtum eſt, quod ea bona quæ agimus non referuntur ad proſperitatem terrenam, quaſi ad præmium: alias non eſſet perverſa intentio, ſi quis propter proſperitatem temporalem Deo ſerviret: & ſimiliter e converſo adverſitas temporalis non eſt propria pœna peccatorum; de quo fere in toto libro quæſtio erit. Vult autem oſtendere Sathan per ſuum reſponſum, quod propter proſperitatem terrenam, quam conſecutus erat, Iob Deo ſervierat, per oppoſitum: ſi enim ceſſante proſperitate terrena, Iob Dominum timere deſineret, manifeſtum fieret, quod propter proſperitatem terrenam, qua fruebatur, Deum timebat; & ideo ſubdit: *Extende paululum manum tuam, & tange cuncta quæ poſſidet*; ſcilicet ea auferendo; *niſi in faciem benedixerit tibi*; ideſt manifeſte maledixerit: ſupple malum mihi accidat. Et notandum, quod ex magna adverſitate etiam nec iuſtorum corda interdum commoventur; ſed ſimulate iuſti ex modica adverſitate turbantur, velut nullam virtutis radicem habentes. Vult ergo Sathan per hoc innuere, quod Iob non vere iuſtus erat, ſed ſimulate: & ideo dicit, quod ſi paululum adverſitate tangeretur, murmuraret contra Deum, quod eſt Deum blaſphemare: quod ſignanter dicit: *Niſi in faciem benedixerit tibi*: ut ſignificet, quia etiam in proſperitate in corde ſuo Deum quodammodo blaſphemabat, dum eius amori temporalia præponebat; ſed proſperitate ſublata, etiam in facie blaſphemare, ideſt manifeſte. Poteſt & aliter intelligi hoc quod dicit, *Niſi in faciem benedixerit tibi*; ut benedictio proprie ſumatur, & ſit ſenſus: Si tu paululum eum tangas, proſperitatem terrenam ſcilicet auferendo, hoc mihi accidat, niſi manifeſtum fiat, quod antea benedixerit tibi non in vero corde, ſed in facie, ideſt ad apparentiam hominum. Et quia, ſicut dictum eſt, Dominus Sanctorum virtutem vult omnibus eſſe notam, & bonis & malis; placuit ſibi, ut ſicut bona facta eius omnes conſpexerunt, ita & recta ejus intentio omnibus fieret manifeſta: & ideo voluit Iob proſperitate terrena privare; ut eo in Deo timore perſeverante, manifeſtum fieret, quod ex recta intentione, & non propter temporalia Dominum timebat. Sed ſciendum eſt, quod Deus malos punit & per bonos Angelos, & per malos; ſed bonis numquam adverſitatem inducit niſi per malos; immo ſuper Beatum Iob adverſitatem non niſi per Sathan induci voluit; & propter hoc ſubditur: *Dixit ergo Dominus ad Sathan: Ecce, univerſa quæ habet, in manu tua ſunt*, ideſt potentiæ vel poteſtati tuæ trado. *Tantum in eum ne extendas manum tuam*. Ex quo manifeſte datur intelligi, quod iuſtis viris Sathan non quantum vult, ſed quantum permittitur, nocere poteſt. Conſiderandum etiam eſt, quod Dominus non præcepit Sathan ut Iob offenderet, ſed ſolum ei poteſtatem dedit: quia voluntas nocendi ineſt cuilibet malo ex ſeipſo, ſed poteſtas non niſi a Deo. Patet igitur ex prædictis, hanc fuiſſe cauſam adverſitatis beati Iob, ut eius virtus omnibus fieret manifeſta: unde & de Tobia (Tobiæ 2.) dicitur, quod ideo Dominus ei tentationem evenire permiſit, ut poſteris daretur exemplum patientiæ ejus, ſicut & Sancti Iob. Cavendum eſt autem, ne credatur, Dominum ex verbis Sathan inductum eſſe ad permittendum Iob affligi; ſed æterna diſpoſitione hoc ordinari, ad manifeſtandam ſcilicet virtutem Iob contra omnes calumnias impiorum: & ideo præmittitur calumnia, & ſubſequitur divina permiſſio.

LECTIO III.

Egreſſuſque eſt Sathan a facie Domini. Cum autem quadam die filii & filiæ eius comederent, & biberent vinum in domo fratris ſui primogeniti, nuntius venit ad Iob, qui diceret: Boves arabant, & aſinæ paſcebantur iuxta eos; & irruerunt Sabæi, tuleruntque omnia, & pueros percuſſerunt gladio; & evaſi ego ſolus, ut nuntiarem tibi. Cumque adhuc ille loqueretur, venit alter, & dixit: Ignis Dei cecidit de cælo, & tactas oves pueroſque conſumpſit; & effugi ego ſolus, ut nuntiarem tibi. Sed adhuc illo loquente, venit alius, & dixit: Chaldæi fecerunt tres turmas, & invaſerunt camelos, & tulerunt eos; necnon & pueros percuſſerunt gladio; & effugi ego ſolus, ut nuntiarem tibi. Adhuc loquebatur ille, & ecce alius intravit, & dixit: Filiis tuis & filiabus veſcentibus, & bibentibus vinum in domo fratris ſui primogeniti, repente ventus vehemens irruit a regione deſerti, & concuſſit quatuor angulos domus, quæ corruens oppreſſit liberos tuos, & mortui ſunt; & effugi ego ſolus, ut nuntiarem tibi.

Poſita cauſa adverſitatis Beati Iob, conſequenter oſtenditur, qualiter ei huiuſmodi adverſitas ſupervenit: & quia tota hæc adverſitas inducta eſt per Sathan, ideo de ipſo dicitur primo:

mo: *Egressus est a facie Domini*; quasi dicat, ad utendum potestate sibi permissa: & signanter dicitur, quod egressus est a facie Domini: nam Sathan, secundum quod potestas ei permittitur nocendi alicui, coram facie Domini est, quia ex rationabili Dei voluntate hoc accidit: dum autem exequitur permissam potestatem, a facie Domini exit, quia ab intentione permittentis recedit; quod quidem in proposito apparet: permissum enim fuit a Deo, ut posset nocere Iob, ad manifestandam eius virtutem; sed Sathan non propter hoc eum afflixit, sed ut eum ad impatientiam & blasphemiam provocaret. Similiter autem in hoc apparet manifeste, verum esse quod supra diximus, Sathan affuisse inter filios Dei coram eo assistentes; secundum quod assistere dicuntur Deo aliqui, prout divino scilicet iudicio & examini subduntur, non secundum quod assistere Deo dicuntur qui Deum vident: unde & hic non dicitur quod Sathan abiecerit a facie sua Deum; sed quod egressus est a facie Domini; quasi † alias, quia † ab intentione providentiæ eius recedens, ordinationem providentiæ effugere non valens. Considerandum est autem, quod in adversitate enarranda ordo contrarius observatur ordini quo fuerat prosperitas enarrata: nam in prosperitate enarrata, a maioribus ad minora processit, incipiens a persona ipsius Iob; & post hoc posuit prolem; deinde animalia, & primo oves, & deinceps alia; & hoc rationabiliter: quia perpetuitas quæ in persona salvari non potest, quæritur in prole, ad cuius sustentationem possessionibus indigetur. In adversitate autem proponitur e converso: nam primo narratur amissio substantiæ, secundo oppressio prolis, tertio afflictio propriæ personæ; & hoc ad adversitatis augmentum, nam ille qui maiori adversitate oppressus est, minorem non sentit, sed post minorem sentitur maior: & ideo, ut a singulis adversitatibus Iob propriam afflictionem sentiret, & sic magis ad impatientiam commoveretur, incepit Sathan a minori adversitate Iob affligere, & paulatim processit ad maiora. Considerandum etiam est, quod ab iis quæ subito superveniunt hominibus, animus magis commovetur: nam præcogitata adversa facilius tolerantur: & ideo ut Iob magis commoveretur, in tempore maximæ iucunditatis, quando minus de adversitate cogitari poterat, ei Sathan adversitatem induxit, ut etiam ex ipsa præsenti iucunditate adversitas gravior appareret: nam contraria iuxta se posita magis elucescunt: & ideo dicitur: *Cum autem quadam die filii & filiæ comederent, & biberent vinum*: quod specialiter ponitur ad iucunditatis indicium, secundum illud Ecclesiastici 31. „Vinum in iucun„ditate creatum est, non in ebrietate ab ini„tio. " *In domo fratris sui primogeniti*; quod etiam ad maiorem solemnitatem ponitur: probabile enim est, quod in domo primogeniti solemne convivium celebraretur. *Nuntius venit ad Iob, qui diceret: Boves arabant*; ut ex memoria fructus, damnum intolerabilius videretur; *& asinæ pascebantur iuxta eos*; quod etiam ponitur ad augmentum doloris, dum consideraret, quod eo tempore supervenerunt, quo plura simul possent rapere; *& irruerunt Sabæi*, hostes a remotis venientes, a quibus non de facili recuperari possent, quæ rapuissent; *tuleruntque omnia*: ne, si aliqua reliquissent, ea saltem sufficerent ad necessarium usum, & ad propaginem: *& pueros percusserunt gladio*; quod viro iusto gravius fuit: *& evasi ego solus, ut nuntiarem tibi*; quasi dicat: Ideo hoc evenit divina dispensatione ut ego solus evaderem, ut tu posses habere nuntium tanti damni, quod Deus te dolore affligere intendit. Hac autem adversitate nuntiata, statim altera nuntiatur, ne, si aliquod intervallum fieret, intus ad cor suum rediret, & se ad patientiam præpararet, & sic sequentia facilius sustineret; & propter hoc subditur: *Cumque adhuc loqueretur ille, venit alius, & dixit: Ignis Dei*, idest a Deo missus, *descendit de cælo*; ut eius menti imprimeret, quod non solum ab hominibus, sed etiam a Deo persecutionem pateretur, & sic facilius contra Deum provocaretur; *& tactas oves puerosque consumpsit*; quasi divinitus hoc procreatum sit, ut statim ad tactum ignis, omnia consumarentur: quod est contra naturalem virtutem ignis: *& effugi ego solus, ut nuntiarem tibi*. Sequitur: *Sed adhuc illo loquente venit alius, & dixit: Chaldæi*; supple, quod erant feroces & potentes: unde ad eorum potentiam ostendendam subditur: *fecerunt tres turmas*, ut sic vindicta sperari non possit, nec recuperatio damni: de quo damno subditur: *& invaserunt camelos* &c. Sequitur de oppressione prolis: *Adhuc loquebatur ille, & ecce alius intravit, & dixit: Filii tui, & filiæ bibebant vinum in domo fratris sui*; ut ex hoc eius mens tristior foret, quo Iob poterat dubitare, eos in statu alicuius peccati fuisse morte præventos: nam propterea ipse sanctificabat, & holocausta per singulos offerebat, quia timebat ne in conviviis aliquod peccatum incurrissent: & ne forte posset credi, quod pœnituerint, & animæ suæ providerint, subditur: *Repente venit ventus vehemens, & irruit a regione deserti, & concussit quatuor angulos domus*; quod dicitur ad ostendendum vehementiam venti: & præter consuetudinem, totam domum subvertit simul. Et ut per hoc ostendatur ex divina vo-

luntate processisse; & sic facilius contra Deum moveretur, dum affligebatur ab eo cui devota mente servierat; & ad maiorem doloris cumulum subditur damnum interemptæ prolis, cum dicitur: *Quæ corruens oppressit liberos tuos, & mortui sunt*, scilicet omnes: ne saltem in aliquo evadente ex liberis, posteritatis spes remaneret: & hoc eo magis credebatur dolorosum, quo liberis omnibus interemptis, aliquis famulorum evadere potuit ad concitandum dolorem: nam sequitur: *Et evasi ego solus, ut nuntiarem tibi*. Considerandum est, quod cum omnis prædicta adversitas sit per Sathan inducta, necesse est confiteri, quod Deo permittente, dæmones possunt turbationem aeris inducere, ventos concitare, & facere ut ignis de cælo cadat: quamvis enim materia corporalis non obediat ad nutum Angelis nec bonis neque malis ad susceptionem formarum, sed soli creatori Deo; tamen ad motum localem natura corporea nata est spiritali naturæ obedire; cuius indicium † alias, iudicium † in homine apparet: nam ad solum imperium voluntatis moventur membra, ut affectum voluntate dispositum prosequantur. Quæcumque ergo solo motu locali fieri possunt, hoc per naturalem virtutem non solum spiritus boni, sed etiam mali facere possunt, nisi divinitus prohibeantur; venti autem, & pluviæ, & aliæ huiusmodi aëris perturbationes, ex solo motu vaporum resolutorum ex terra & aqua fieri possunt. Unde ad huiusmodi procuranda, naturalis virtus dæmonis sufficit; sed interdum ab hoc divina virtute prohibentur, ut non liceat eis facere omne quod naturaliter possunt: non est autem contrarium quod dicitur Hier. 14. „Numquid sunt in sculptilibus gentium qui pluant; „ aut cæli possunt dare imbres, nisi volueris?" Aliud est enim naturali cursu pluere, quod soli Deo convenit, qui causas naturales ad hoc ordinavit: aliud artificialiter uti aliquo ad pluviam, vel ventum interdum quasi extraordinarie producendum.

LECTIO IV.

Tunc surrexit Iob, & scidit vestimenta sua; & tonso capite, corruens in terram, adoravit, & dixit: Nudus egressus sum de utero matris meæ, & nudus revertar illuc. Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est; sit nomen Domini benedictum. In omnibus his non peccavit Iob labiis suis, neque stultum quid contra Deum locutus est.

Enumerata adversitate Beati Iob, agit hic de patientia quam in adversitate monstravit. Sciendum autem est, ad evidentiam eorum quæ hic dicuntur, quod circa corporalia bona, & circa animi passiones, antiquorum Philosophorum diversa opinio fuit. Nam Stoici dixerunt, bona exteriora nulla bona hominis esse, & quod pro eorum amissione, nulla tristitia in animo sapientis poterat inesse. Peripateticorum vero sententia fuit, quod bona exteriora sunt quædam aliqua hominis bona, non quidem principalia, sed quasi instrumentaliter ordinata ad principale hominis bonum, quod est bonum mentis: & propter hoc sapientem in amissionibus exteriorum bonorum moderate contristari concedebant; ita scilicet quod per tristitiam ratio non absorberetur, ut a rectitudine declinaret: & hæc sententia verior est, & ecclesiasticæ doctrinæ concordat, ut patet per Aug. in lib. de Civit. Dei. Hanc igitur sententiam Iob secutus, tristitiam quidem in adversitate monstravit, tamen sic moderatam, ut rationi subiecta esset; & ideo dicitur: *Tunc surrexit Iob, & scidit vestimenta sua*; quod apud homines solet esse tristitiæ indicium. Notandum vero est, quod dicit, *Tunc*, scilicet post mortem filiorum auditam, ut de eis magis quam de amissione rerum doluisse videatur: de amicis enim mortuis non dolere, duri & non sensibilis cordis esse videtur; sed virtuosi est hunc dolorem moderatum habere, secundum illud Apostoli Thess. 4. „Nolumus vos „ ignorare de dormientibus, ut non contristemini, sicut & ceteri qui spem non habent." Unde hæc in beato Iob fuit, unde & statum mentis eius per actum exteriorem aperuit: quia enim ratio stetit, congruenter dicitur, quod Iob surrexit, quamvis homines dolentes magis soleant prosterni; quia tristitiam patiebatur, sed non penetrantem usque ad intima rationis. Tristitiæ signum ostendit quantum ad duo, scilicet quantum ad ea quæ sunt extra naturam corporis, unde dicitur: *Et scidit vestimenta sua*: & quantum ad ea quæ de natura corporis procedunt, unde dicitur: *Et tonso capite*; quod apud eos qui comam nutriunt, solet esse doloris indicium: unde hæc duo signa tristitiæ convenienter præmissis adversitatibus respondent: nam scissio tunicæ respondet amissioni rerum, tonsio capitis amissioni filiorum. Tunc autem mens recta stat, quan-

quando humiliter Deo subiicitur: unumquodque enim in tanto maiori nobilitatis altitudine consistit, quanto magis suæ perfectioni substat: sicut aer dum subditur luci,& dum subditur materia formæ. Quod ergo mens Beati Iob per tristitiam deiecta non erat, sed in sui rectitudine existens, manifestatur per hoc, quod Deo humiliter se subdidit: nam sequitur: *Corruens in terram adoravit*, ad humilitatis, & devotionis indicium demonstrandum. Et non solum factis statum suæ mentis declaravit, sed etiam verbis: rationabiliter enim demonstravit, etsi tristitiam pateretur, se tristitiæ non debere succumbere, primo quidem ex conditione naturæ, unde dicit: *Et dixit*: *Nudus egressus sum de utero matris meæ*, scilicet terræ, quæ est communis mater omnium: *& nudus revertar illuc*, idest in terram: & secundum hunc modum dicitur Eccl.11. „Occupatio magna creata „ est hominibus, & iugum grave super filios A„ dam, a die exitus de utero matris eorum, „ usque in diem sepulturæ in matrem omnium." Potest & aliter intelligi, ut quod dicitur, *De utero matris meæ*, accipiatur ad literam de utero mulieris quæ genuit eum: quod autem dicitur, *Nudus revertar illuc*, intelligatur, quod hæc dictio, *illuc*, faciat simplicem relationem: non enim aliquis iterato in ventrem matris revertitur; sed revertitur in illum statum quem habuit in utero matris, quantum ad aliquid, scilicet quantum ad hoc, quod est alienum esse a conversatione humana. Hoc ergo dicens, rationabiliter ostendit, quod propter amissionem rerum, & exteriorum bonorum non debet homo tristitia absorberi: quia exteriora bona non sunt ei connaturalia, sed accidentaliter adveniunt: quod ex hoc patet, quod homo sine eis in hunc mundum † alias, in hoc mundo † venit, & sine eis recedit: unde accidentalibus bonis sublatis, si substantiale maneat, non debet homo tristitia obrui, etiam si eum tristitia tangat. Secundo ostendit idem ex divina operatione, scilicet quod tristitiæ homo non debet succumbere, dicens: *Dominus dedit*, *Dominus abstulit*. Ubi primo consideranda est vera eius sententia de providentia divina circa res humanas: in hoc enim quod dixit, *Dominus dedit*, confessus est prosperitatem mundanam hominibus advenire, non casualiter, nec ex fato stellarum, nec solo humano studio, sed ex dispositione & dispensatione divina; in hoc vero quod dicit, *Dominus abstulit*, confitetur etiam adversitates in hominibus divinæ providentiæ iudicio provenire: hic autem innuit, quod non habet homo iustam querelam de Deo, si temporalibus bonis spolietur, quia qui gratis dedit, potuit vel usque ad finem, vel usque ad tempus largiri: unde cum ante finem homini temporalia aufert Deus, homo conqueri non potest. Tertio ostendit idem ex beneplacito divinæ voluntatis dicens: *Sicut Domino placuit, ita factum est*: est autem amicorum idem velle & nolle: unde si ex beneplacito divinæ providentiæ procedit, quod aliquis bonis temporalibus spolietur, si Deum amat, debet voluntatem suam divinæ voluntati conformare, ut hac consideratione tristitia non absorbeatur. Hic ergo tres rationes debito ordine ponuntur: nam in prima ratione ponitur, quod bona temporalia sunt homini extranea; in secunda, quod a Deo homini dantur & auferuntur; in tertia, quod hoc accidit secundum beneplacitum divinæ voluntatis: unde ex prima ratione concluditur, quod homo propter amissionem temporalium bonorum non debet tristitia absorberi; ex secunda, quod nec etiam potest conqueri; ex tertia, quod etiam debet gaudere: non enim esset placitum Deo, quod aliquis adversitatem pateretur, nisi propter aliud inde proveniens bonum: unde adversitas, licet ipsa ex se amara sit, & tristitiam generet, tamen ex consideratione utilitatis, propter quam Deo placet, debet esse iucunda: sicut & de Apostolis dicitur: „Ibant „ Apostoli gaudentes &c." nam & de sumptione medicinæ amaræ aliquis ratione gaudet propter spem sanitatis, licet sensu turbetur. Et quia gaudium est materia gratiarum actionis, ideo hanc tertiam rationem in gratiarum actionem concludit dicens: *Sit nomen Domini benedictum*. Unde dicitur quidem nomen Domini ab hominibus benedicendum, inquantum de eius bonitate notitiam habent; quod scilicet omnia bene dispenset, & nil agat iniuste. Sic ergo concluditur innocentia Iob cum dicitur: *In omnibus his non peccavit Iob labiis suis*, ut scilicet per verba, impatientiæ motum exprimeret, *nec stultum quidquam contra Deum locutus est*, idest, ut supra, de divina providentia blasphemaret: stultitia enim sapientiæ opponitur, quæ proprie est divinorum.

CAPITIS SECUNDI

LECTIO I.

FActum est autem, cum quadam die venissent filii Dei, & starent coram Domino; venisset quoque Sathan inter eos, & staret in conspectu eius, ut diceret Dominus ad Sathan: Unde venis? Qui respondens ait: Circuivi terram, & perambulavi eam. Et dixit Dominus ad Sathan: Numquid considerasti servum meum Iob, quod non sit ei similis in terra, vir simplex & rectus, ac timens Deum, & recedens a malo, & adhuc retinens innocentiam? Tu autem commovisti me adversus eum, ut affligerem eum frustra. Cui respondens Sathan ait: Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua. Alioquin mitte manum tuam, & tange os eius, & carnem; & tunc videbis quod in faciem benedicat tibi. Dixit ergo Dominus ad Sathan: Ecce in manu tua est: verumtamen animam illius serva.

CUm triplex sit hominis bonum, scilicet animæ, corporis, & exteriorum rerum; hoc modo ad invicem ordinantur, ut corpus sit propter animam, res vero exteriores & propter corpus, & propter animam: sic † alias sicut, † ergo est perversa intentio, si quis bona animæ ordinet ad corporis salutem. Et quidem quod Iob in actibus virtutum abundavit, quæ sunt animæ bona, sensibiliter cunctis poterat esse manifestum: unde & Dominus ad Sathan supra dixerat: *Numquid considerasti servum meum Iob &c.* Sed Sathan calumniam inferebat, quasi Iob actibus virtutum intenderet propter temporalia bona; sicut & mali homines, quorum Sathan princeps est, experimento sui iudicant de intentione iustorum. Sed hæc calumnia repulsa erat per hoc quod post exteriorum bonorum amissionem adhuc in virtute stabilis permanebat: ex quo sufficienter est ostensum, quod eius intentio non erat ad exteriora bona obligata. Restat ergo ostendere ad perfectam demonstrationem virtutis Iob, quod nec etiam ad salutem proprii corporis incurvata erat eius intentio; & ideo rursus inducit divinum iudicium, quo hoc manifestatur, & hoc est quod dicitur: *Factum est autem, cum quadam die venissent filii Dei, & assisterent coram Domino, venisset quoque Sathan inter eos, & staret in conspectu eius, ut diceret Dominus ad Sathan: Unde venis?* Quibus verbis supra expositis diutius immorandum non est, nisi quod hoc notandum est, quod propter aliquod factum alia dies hic inducitur, sicut in principio Gen. secundum diversa rerum genera quæ creabantur, diversi dies describuntur. Quid autem Sathan examinatus respondit, ostenditur consequenter cum dicitur: *Qui respondens ait: Circuivi terram, & perambulavi eam*; & hoc ut supra. Et rursus Dominus virtutem Iob ei quasi conspicuam proponit, ut supra: unde sequitur: *Et dixit Dominus ad Sathan: Numquid considerasti servum meum Iob, quod non est illi similis in terra, vir simplex & rectus, ac timens Deum, ac recedens a malo?* Sed quia iam quædam virtus Beati Iob manifesta erat, quæ prius manifesta non fuerat, scilicet constantia in adversis; ideo nunc addit: *Et adhuc*, scilicet post amissionem temporalium bonorum, *retinens innocentiam*: ex quo ulterius Dominus ostendit, suspicionem Sathan fuisse calumniosam, & intentionem frustratam; unde sequitur: *Tu autem commovisti me adversus eum*. Non est intelligendum, quod Deus ab aliquo provocetur ad volendum quod prius nolebat, sicut est apud homines consuetum: dicitur enim Numer. 23. „Non est Deus ut homo, ut mentiatur; neque ut filius hominis, ut mutetur:" sed loquitur hic Scriptura de eo figuraliter more humano: homines enim quando aliquid facere volunt propter aliquem, ab illo moveri dicuntur; Deus autem vult quidem facere, sicut & facit hic, propter illum, † alias, illud † tamen absque omni mentis commotione, quia ab æterno in mente habuit id quod factum est. Disposuerat ergo Dominus ab æterno Iob temporaliter affligere, ad demonstrandam virtutem eius, ut omnis malignorum excluderetur calumnia: unde ad hoc signandum hic † alias, hoc † dicitur: *Tu autem commovisti me adversus eum*: quod autem dicitur, *ut affligerem eum frustra*, intelligendum quantum ad intentionem Sathan, non quantum ad intentionem Dei: expetierat enim Sathan adversitatem Iob, intendens ex hoc, eum in impatientiam & blasphemiam deducere, quod consecutus non erat. Deus autem hoc permisit, ad declarandam virtutem eius, quod & factum erat: sic ergo frustra afflictus est Iob, quantum ad intentionem Sathan, non quantum ad intentionem Dei. Repulsus autem Sathan non quiescit, sed adhuc calumniam in-

ferit; ostendere volens, quod omnia bona quæ Iob fecerat, & etiam hoc ipsum quod patienter adversa toleraverat, non pro amore Dei fecerat, sed pro sui corporis salute: unde sequitur: *Cui respondens Sathan ait: Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua*. Considerandum est autem, quod Iob afflictus fuerat, scilicet in amissione possessionum, & etiam in amissione natorum. Intendit igitur Sathan dicere quod utramque afflictionem Iob patienter toleraverat propter corporis sui salutem; & quod hoc non erat magnæ virtutis, sed erat humanum, & apud homines consuetum: & hoc est quod dicitur, *Homo*, quasi quicumque etiam non virtuosus, dabit de facili pellem pro pelle, idest carnem alienam pro carne sua: sustinet enim homo non virtuosus, ut quicumque alii, etiam quantumcumque coniuncti, potius corpore affligantur quam ipse: & similiter homo quicumque dabit cuncta exteriora quæ possidet, pro anima sua, idest pro vita sua conservanda: exteriora enim bona ad conservationem vitæ quæruntur, ut sint in subsidium victus, & vestitus, & aliorum huiusmodi, quibus vita hominis commode conservetur. Et quia posset aliquis dicere ad Sathan: Unde potest probari, quod amissionem natorum & possessionum patienter tulerit, timens damnum pellis suæ, & vitæ suæ? quasi huic quæstioni respondens subdidit: *Alioquin*, idest si simplici verbo non credatur, *mitte manum tuam*, idest exerce virtutem tuam, *& tange os eius, & carnem*, idest affligas eum in corpore; non solum in superficie, quod significatur per tactum carnis, sed etiam in profundum, quod significatur per tactum ossis: ut scilicet tactus usque ad intima perveniat; *& tunc videbis*, idest manifeste ab omnibus conspici poterit, *quod in faciem benedicat tibi*: quod exponendum est ut supra. Voluit igitur Dominus ostendere, quod Iob Deo non servierat propter corporis salutem, sicut supra ostenderat, quod ei non servivit propter exteriora bona: unde subditur: *Dixit ergo Dominus ad Sathan: Ecce in manu tua*; idest, potestatem tibi trado eum in corpore affligendi: *verumtamen animam illius serva*, idest vitam ne ei auferas. Non enim totaliter Deus servos suos voluntati Sathan exponit, sed secundum mensuram convenientem, secundum illud Apostoli 1.Cor.10. „Fidelis Deus, qui „non patitur vos tentari supra id quod potestis.“

LECTIO II.

Egressus igitur Sathan a facie Domini, percussit Iob ulcere pessimo, a planta pedis usque ad verticem eius: qui testa saniem radebat, sedens in sterquilinio. Dixit autem illi uxor sua: Adhuc tu permanes in simplicitate tua? Benedic Deo, & morere. Qui ait ad illam: Quasi una de stultis mulieribus locuta es: si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non sustineamus? In omnibus his non peccavit Iob labiis suis. Igitur audientes tres amici Iob omne malum quod accidisset ei, venerunt singuli de loco suo, Eliphaz Themanites, & Baldat Suhites, & Sophar Naamathites: condixerant enim, ut pariter venientes visitarent eum & consolarentur. Cumque elevassent procul oculos suos non cognoverunt eum, & exclamantes ploraverunt; scissisque vestibus sparserunt pulverem super caput suum in cælum; & sederunt cum eo in terra septem diebus & septem noctibus; & nemo loquebatur ei verbum: videbant enim dolorem esse vehementem.

Accepta potestate, Sathan ad eius executionem procedit: unde dicitur: *Egressus igitur Sathan a facie Domini, percussit Iob*: percussit quidem eum turpi & abominabili ulcere, incurabili, & doloroso; unde dicitur: *Pessimo*, & universaliter, *a planta pedis usque ad verticem eius*. Solent autem ægrotantium afflictiones remediis exterius adhibitis, & deliciis alleviari: sed Iob sic alleviatus non fuit, sequitur enim: *Qui testa saniem radebat*: in quo ostenditur, quod lenitiva medicamenta, & delicata ei non adhibebantur: *sedens in sterquilinio*; ex quo ostenditur quod non recreabatur nec loci amœnitate, nec stragulorum mollitie, nec alicuius odoris oblectatione; sed magis contrariis utebatur. Poterat autem hoc duplici ex causa contingere: vel quia percussus a Domino ipse etiam se magis sponte affligebat & humiliabat, ut misericordiam facilius obtineret; vel quia cuncta quæ habebat, amiserat, unde non poterat sibi convenientia remedia exhibere: & hoc satis probabile est ex hoc quod supra Dominus dixit. Solent etiam afflictiones hominum verbis consolatoriis relevari: sed afflicto † alias, afflictio † Iob verba exasperantia dicuntur, tanto magis provocantia, quanto a persona magis coniuncta proferuntur: sequitur enim: *Dixit autem illi uxor sua*, quam solam diabolus reliquerat ad occidendum, ut per eam viri iusti mentem pulsaret, qui per se-

feminam primum hominem deiecerat. Hæc autem primo in verba impatientiæ irruit dicens: *Adhuc tu permanes in simplicitate tua?* quasi dicat: Saltem post tot flagella cognoscere debes, quod inutile tibi fuit simplicitatem servare: sicut etiam ex quorumdam persona dicitur, Malachiæ 3. „Vanus est qui servit Deo: & quod „ emolumentum erit nobis, quia custodivimus „ præcepta eius?" Secundo procedit ad verba perversæ suggestionis dicens: *Benedic Deo*, idest maledic; quasi dicat: Ex quo tibi benedicenti Deo adversitas supervenit, maledic Deo, ut prosperitate potiaris. Ultimo prorumpit in verba desperationis dicens: *Et morere*; quasi dicat: Pro mortuo te habe: quia nihil tibi residuum est in simplicitate remanenti, nisi ut moriaris: vel aliter: *Benedic Deo, & morere*: idest, ex quo post tantam Dei reverentiam sic adversitate afflictus es, si adhuc Deo benedicas, nil restat, nisi ut mortem expectes. Sanctus autem vir, qui sua incommoda patienter tulerat, ait: *Quasi una de stultis mulieribus locuta es*. Recte eam stultitiæ arguit, quæ contra divinam sapientiam loquebatur: quod autem stulte locuta fuerit, ostendit dicens: *Si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non sustineamus?* In quo perfectam hominis sapientiam docet: cum enim temporalia bona, & corporalia non sint amanda, nisi propter spiritalia & æterna; istis salvatis, quasi principalioribus, non debet homo deiici, si illis privetur; nec elevari, si eis abundet. Docet ergo nos Iob tantam animi constantiam habere, ut bonis temporalibus, si nobis a Deo dentur, sic utamur, ut ex hoc in superbiam non elevemur; & contraria mala sic sustineamus, ut ex eis noster animus non deiiciatur: secundum illud Apost. ad Philip. ult. „Scio humilia- „ ri, scio & abundare;" & post subdit: „Omnia „ possum in eo qui me confortat." Deinde concluditur perseverans in innocentia Iob, cum dicitur: *In omnibus his non peccavit Iob labiis suis*. Non solum per uxorem diabolus mentem beati Iob exasperare nitebatur, sed etiam per amicos; qui quamvis ad solandum venirent, tamen ad verba increpationis processerunt, de quibus dicitur: *Igitur audientes tres amici Iob omne malum quod accidisset, venerunt singuli de loco suo, Eliphaz Themanites, Baldat Suhites, & Sophar Naamathites*. Et quia inter hos fere versatur tota disputatio huius libri, considerandum est, quod hi tres in aliquo eiusdem opinionis erant cum Iob; unde amici eius dicuntur: & in aliquo ab eo differebant, inter se invicem concordantes; unde † alias, unde ergo † invicem connumerantur, & a Iob discernuntur. Conveniebant enim cum Iob, quod non solum res naturales, sed etiam humanæ, divinæ providentiæ subiacerent; sed differebant ab eo, quod putabant hominem pro bonis quæ agit remunerari a Deo prosperitate temporali; quasi temporalia bona sint præmia virtutum, & temporalia mala sint propriæ pœnæ peccatorum. Hanc autem opinionem quilibet eorum propriis modis defendere nititur, secundum quod sibi proprium ingenium suggerebat, propter quod dicuntur venisse singuli de loco suo. Iob autem huius opinionis non erat; sed credebat bona opera hominum ordinari ad remunerationem spiritalem futuram post hanc vitam; & similiter peccata futuris suppliciis esse punienda. Quod autem prædicti amici Iob ad consolandum venerint, ostenditur ex hoc quod sequitur: *Condixerant enim, ut pariter venientes visitarent eum, & consolarentur*: in quo veros amicos se ostenderunt, in tribulationibus sibi non deficientes: & primo quidem ipsa visitatio consolatoria erat, nam videre amicum, & ei convenire, delectabilissimum est. Consolantur etiam ipsum factis, compassionis suæ ad eum signa ostendendo: pro quibus compassionis signis præmittitur provocamentum ad compassionem, cum dicitur: *Cumque elevassent procul oculos suos, non cognoverunt eum*: erat enim immutata facies ex ulcere, & habitu, & reliquo cultu, & rerum amissione. Quod autem dicit, *Procul*, intelligendum est secundum eam mensuram qua homo a remotis potest cognosci: hæc autem immutatio amici eos provocavit ad tristitiam & compassionem, quam per signa ostenderunt: sequitur enim: *Et exclamantes*, scilicet præ magnitudine doloris, *ploraverunt, scissisque vestibus sparserunt pulverem super caput suum*, in signum humilitatis & deiectionis, se ex deiectione amici deiectos reputantes: addit autem, *In cælum*, ut quasi hac humiliatione cælestem misericordiam provocarent. Considerandum est autem, quod amicorum compassio consolatoria est: vel quia adversitas quasi onus quoddam levius fertur, quoniam a pluribus portatur; vel magis quia omnis tristitia ex admixtione dilectionis alleviatur: delectabilissimum autem est, experimentum sumere de amicitia alicuius, quod maxime sumitur ex compassione in adversis; & ideo consolationem affert: non solum autem ex compassione ostensa consolabantur, sed etiam ei societatem exhibendo: sequitur enim: *Et sederunt in terra cum eo septem diebus & septem noctibus*. Intelligendum tamen est, non continue, sed congruentibus horis: indigebat enim magna tristitia consolatione diuturna. Sed tertium, quod maxime est consolatorium, scilicet verbum, non exhibebant, sequitur enim: *Et nemo loquebatur ei verbum*: taciturnitatis autem ostenditur causa,

sa, cum dicitur: *Videbant enim dolorem esse vehementem*: quæ causa magis redditur secundum consolantium opinionem, quam secundum statum afflicti: cum enim mens alicuius fuerit dolore absorpta, consolationis verba non recipit: unde & Poeta dicit: „Quis natus, nisi mentis inops, in funere nati flere vetat?" Iob autem sic erat dispositus, ut præ tristitia consolationem recipere non posset; sed magis ipse secundum rationem consolabatur seipsum, ut ex verbis eius supra inductis apparet.

CAPITIS TERTII

LECTIO I.

POst hæc aperuit Iob os suum, & maledixit diei suo, & locutus est: Pereat dies, in qua natus sum, & nox, in qua dictum est: Conceptus est homo. Dies ille vertatur in tenebras; non requirat eum Deus desuper: & non illustretur lumine. Obscurent eum tenebræ, & umbræ mortis: occupet eum caligo, & involvatur amaritudine. Noctem illam tenebrosus turbo possideat, non computetur in diebus anni, nec numeretur in mensibus. Sit nox illa solitaria, nec laude digna. Maledicant ei qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare Leviathan. Obtenebrentur stellæ caligine eius: expectet lucem, & non videat, nec ortum surgentis auroræ: quia non conclusit ostium ventris qui portavit me; nec abstulit mala ab oculis meis.

SIcut supra dictum est, circa passiones animæ duplex fuit antiquorum opinio. Stoici enim dixerunt, tristitiam in sapientem non cadere. Peripatetici vero dixerunt, sapientem quidem tristari, sed in tristitiis secundum rationem moderate se habere: & hæc opinio veritati concordat. Ratio enim contradictionem naturæ auferre non potest: est autem naturale sensibili naturæ, ut de convenientibus delectetur, & gaudeat; & de nocivis doleat, & tristetur. Hæc igitur ratio auferri non potest; sed sic moderatur per iustitiam ratio, quod a sua rectitudine non divertat: concordat enim hæc opinio Sacræ Scripturæ, quæ tristitiam in Christo ponit, in quo est omnis virtus, & sapientiæ plenitudo. Sic igitur Iob ex prænarratis adversitatibus tristitiam quidem sensit; alias patientiæ virtus in eo locum non haberet: sed propter tristitiam ratio a rectitudine non declinavit, quin post tristitiam dominaretur. Ad hoc igitur ostendendum dicitur: *Post hæc aperuit Iob os suum*; dicitur autem, *Post hæc*, idest post septem taciturnitatis dies. Ex quo manifestum fit, quod verba quæ sequuntur, secundum rationem prolata sunt, per tristitiam non perturbatam: si enim ex perturbatione mentis dicta fuissent, prius ea protulisset, quando vis tristitiæ vehementior erat; tristitia enim quælibet longitudine temporis mitigatur, & in principio magis sentitur: unde propter hoc tacuisse videtur, ne perturbata mente loqui videretur: quod etiam ostenditur per hoc quod dicitur: *Aperuit os suum*: cum enim aliquis loquitur ex impetu passionis, non ipse aperit os suum, sed passione agitur ad loquendum: non enim per passionem nostri actus domini sumus, sed per solam rationem: loquendo autem, tristitiam quam patiebatur ostendit: consuetum enim est apud sapientes, ut ex ratione loquantur passionum motus quos sentiunt; & Christus dixit: „Tristis est anima mea „usque ad mortem;" & Apostolus dixit Rom. 7. „Non enim, quod volo bonum, hoc ago; sed, „quod odi malum, illud facio." Sicut etiam Boetius in principio de consolatione tristitiam aperuit, ut ostenderet quo modo eam ratione mitigaret. Sic etiam Iob loquendo tristitiam suam aperuit: unde sequitur: *Et maledixit diei suo*: quod videtur contra illud Apostoli Rom. 12. „Benedicite, & nolite maledicere." Sed sciendum est, quod maledicere multipliciter dicitur. Cum enim maledicere, nihil aliud sit quam malum dicere, toties dicitur maledicere, quoties contingit malum dicere: contingit autem aliquem alicui maledicere, primo declarando malum quod alicui debetur; & sic sententia iudicis aliquem iudicantis, est causa pœnæ eius qui condemnatur. Per hunc modum intelligitur quod Dominus dixit Gen. 3. „Maledicta sit terra in opere tuo." Secundo imprecando malum, vel optando; sicut legitur in primo Regum, quod Philistæus maledixit David in Diis eius. Tertio contingit † alias, convenit † aliquem dicere malum, simpliciter enuntiando, vel in præsenti, vel in præterito, vel in futuro, sive vere, sive false. Prohibet igitur Apostolus maledicere tali maledi-

ledictione qua quis imprecatur malum alicui, vel cum falſe diffamatur; non autem eo modo quo iudex reum condemnat, vel aliquis verax malum alicuius rei ordinate demonſtrat, vel demonſtrando præſens, vel recitando præteritum, vel præmittendo futurum. Sic ergo intelligendum eſt, Iob ſic diei maledixiſſe, quia cum malum eſſe denuntiat, non ſecundum ſuam naturam qua a Deo creatus eſt; ſed ſecundum illam Scripturæ conſuetudinem qua tempus dicitur bonum, vel malum, ſed ſecundum ea quæ in tempore aguntur, ſecundum illud Apoſtoli Eph. 5. „Redimentes „ tempus, quoniam dies mali ſunt:" Maledixit igitur Iob diei ſuo, inquantum mala ſibi in ipſa die accidiſſe commemorat: quomodo autem maledixerit, ſubditur: *Et locutus eſt: Pereat dies in qua natus ſum, & nox in qua dictum eſt: Conceptus eſt homo*. Sciendum eſt autem, quod licet eſſe & vivere ſecundum ſe ſit appetibile; tamen eſſe & vivere in miſeria eſt fugiendum ſecundum quod huiuſmodi; licet interdum eſſe in miſeria libenter ſuſtineatur propter aliquem finem. Unde iſta miſera vita quæ non ordinatur ad aliquem finem bonum, nullo modo eſt eligenda: propter quod Dominus dicit Matth.26. „Melius erat ei, ſi natus non fuiſſet homo ille." Bonum autem quod ex aliqua miſeria expectatur, ſola ratio apprehendit. Vis autem ſenſitiva non percipit ipſum, ſicut amaritudinem medicinæ guſtus percipit; ſed ſola ratio in fine ſanitatis delectatur. Si quis ergo paſſionem ſui guſtus vellet exprimere, denuntiaret medicinam eſſe malam, quamvis ratio iudicaret eam eſſe bonam propter finem. Sic igitur miſeria quam Beatus Iob ſuſtinebat, ratione quidem poterat videri quantum ad aliquid utilem eſſe; ſed inferior pars animæ, quæ ex illa triſtitia afficiebatur, adverſitatem totaliter repudiabat; unde & ipſum vivere ſub tali adverſitate odioſum ei erat: quando autem eſt nobis aliquid odioſum, omnia abominamur per quæ in id devenimus. Et ideo Iob ſecundum inferiorem partem animæ, cuius paſſionem nunc exprimere intendebat, & nativitatem, & conceptionem ſuam, ex quibus in hanc vitam devenerat, odio habebat; & per conſequens diem nativitatis, & noctem conceptionis, ſecundum illum loquendi modum quo ex iis quæ in tempore aguntur, aliquid adſcribere tempori bonum, vel malum conſuevimus. Sic igitur Iob, quia ſecundum partem ſenſitivam, vitam ſub adverſitate repudiabat, numquam natum, vel conceptum fuiſſet optabat; & hoc eſt quod dicit: *Pereat dies in qua natus ſum*, ac ſi diceret, numquam natus fuiſſem; *& nox in qua dictum eſt*, ideſt, vere dici potuit: *Conceptus eſt homo*, ideſt, utinam numquam conceptus fuiſſem; & congrue ordinat: quia, nativitate ſublata, conceptio non auſertur; ſed e converſo. Congruenter etiam nocti conceptionem adſcribit, & nativitatem diei: quia ſecundum Aſtrologos, nativitas diurna eſt laudabilior, principaliori ſidere exiſtente ſuper terram, ideſt ſole. Hierem. 20. „Maledicta dies in „ qua natus ſum; & dies in qua peperit me „ mater mea, non ſit benedicta." Poſita ergo maledictione diei nativitatis, & noctis conceptionis, proſequitur ſingillatim de maledictione utriuſque: & primo de maledictione diei nativitatis dicens: *Dies illa vertatur in tenebras*. Conſiderandum eſt autem, quod, ſicut Hieronymus dicit in Prologo, a verbis Iob, in quibus ait: „*Pereat dies in qua natus ſum*;" uſque ad eum locum, ubi ante finem voluminis ſcriptum eſt: „*Idcirco ipſe me reprehen-„ dendo*;" exametri verſus ſunt, dactylo ſpondeo currentes: & ſic patet, quod liber iſte per modum poematis conſcriptus eſt: unde per totum hunc librum figuris & coloribus utitur, quibus poetæ uti conſueverunt. Solent autem poetæ, ut vehementius moveant, ad eamdem ſententiam diverſa inducere: unde & hic Iob ad maledicendum diei ſuæ ſecundum modum quem diximus ea inducit, quibus aliquis dies ſolet eſſe odioſus. Dignitas autem diei eſt claritas eius; hoc enim a nocte diſtinguitur: hanc igitur dignitatem excludit, dicens: *Dies ille vertatur in tenebras*: quæ quidem ſententia, quantum ad ſuperficiem literæ, frivola videtur & vana: dies enim nativitatis præterierat, & iam non erat; quod autem præteriit, immutabile eſt: quomodo ergo poterat dies quæ præterierat, in tenebras verti? Sciendum eſt igitur, quod quædam per modum optandi dicuntur ad exprimendum deſiderium quod de aliqua re habetur: ſic ergo dicitur: *Dies ille vertatur in tebras*; ac ſi diceretur: Dies nativitatis meæ debuiſſet eſſet tenebroſus, ut congrueret tenebris, & miſeriæ quam patior: quia enim aſpectus luminis delectabilis eſt, ſecundum illud Eccl. 11. „Dulce lumen, & delectabi-„ le eſt videre ſolem:" conſuetum eſt in Scripturis, ut per tenebras triſtitia ſignificetur, ſecundum illud Eccl. 5. „Comedet in te-„ nebris, & in curis multis, & in ærumna, „ atque triſtitia." Eſt autem aliquis dies clarus tripliciter. Primo quidem ex Dei ſanctificatione, qui eum celebrem eſſe inſtituit; ſicut habetur Exodi 12. „Memento ut diem Sab-„ bathi ſanctifices." Hanc ergo claritatem a prædicto die removet dicens: *Non requirat eum Dominus deſuper*; quaſi dicat: Non exigat Deus ab homini-

minibus, ut hunc diem celebrem agant : dies enim aliqui exiguntur a Deo ad celebritatem, propter aliquod insigne beneficium in illa die hominibus collatum, sicut sabbathum in veteri lege, propter beneficium creationis; & dies paschæ, propter beneficium liberationis ex AEgypto; quod etiam manifestum est in diebus festorum quæ in novo testimento celebrantur. Vult ergo propter hoc significare, quod sua nativitas non debet computari inter insignia Dei beneficia, cum magis ad miseriam natus esse videatur, quam ad lætitiam. Secundo aliquis dies clarus est ex hominum recordatione: solent enim homines aliquos dies celebres agere, in quibus aliqua magna & iucunda eis contigerunt; sicut Herodes, & Pharao diem nativitatis celebrabant. Hanc igitur claritatem a prædicto die removet dicens: *Et non sit in recordatione*, scilicet hominum: quia nihil iucundum in illa die accidit, sed magis triste, ut ex eventu apparet. Tertio dies clarus est ex corporali lumine: quæ quidem claritas minuitur, primo ex subtractione radiorum solis illuminantium terram, ut patet quando sol est eclipsatus; & quantum ad hoc dicit: *Nec illustretur lumine*. Secundo ex oppositione nubium, vel aliquorum huiusmodi occultantium radios solis; & quantum ad hoc dicit: *Obscurent eum tenebræ*. Tertio ex defectu propriæ virtutis: cum enim aliquis moritur, vel visu privatur, quantum ad eum obscuritas diei aufertur; & quantum ad hoc dicit: *Et umbra mortis*. Modum autem obtenebrationis præmissæ exponit dupliciter. Primo quidem quantum ad ordinem; & hoc est: *Vel occupet eum caligo*. Tunc enim dies caligine occupatur, quando diei prius splendenti subito & ex insperato tenebræ inducuntur: simile & in vita Iob apparet. Secundo quantum ad genus tenebrarum, in hoc quod dicit: *Et involvatur amaritudine*. Per hoc datur intelligi, quod totum quod de obtenebratione dictum est, ad tenebras tristitiæ est referendum. Hunc enim morem observare videtur, ut parabolicam locutionem ex aliquo subsequenti exponat. Per omnia igitur hic dicta, nil aliud dicere intendit, quam quod dies suæ nativitatis non debet iudicari dies gaudii, sed mœroris, cum quidem per suam nativitatem ad vitam tantæ adversitati subiectam devenerit. Post maledictionem igitur diei suæ nativitatis, consequenter maledicit nocti suæ conceptionis, secundum similem modum loquendi: & primo attribuit ei illud unde nox magis horribilis redditur. Cum enim nox propter tenebras secundum seipsam horrida sit, quanto magis tenebræ noctis augmentantur, tanto magis horrida redditur: quod contingit, cum aliqua magna tempestas in nocte oboritur; & quantum ad hoc dicit: *Noctem illam tenebrosus turbo possideat*; quasi dicat: Congruum fuisset noctem illam tenebroso turbine possideri, ut vitæ meæ congrueret, quæ tanto adversitatis turbine involvitur. Deinde removet ab ea illa quæ pertinere videntur ad bonum noctis, & primo quantum ad opinionem humanam. Cum enim homines tempora distinguant secundum ea quæ aguntur in tempore; in nocte autem pauca, vel non multa fiant memoria digna; nox non notatur per se ipsam in hominum memoriis, nisi ex die coniuncta. Hoc ergo bonum a nocte prædicta removet dicens: *Non computetur in diebus anni, nec numeretur in mensibus*; quasi dicat: Nox illa non est memoria digna, cum nil insigne in ea acciderit, sed magis aliquod dolorosum. Inter noctes autem quæ in memoriis hominum aguntur, quædam non solum memoriales sunt, sed etiam celebres, & festivæ, in quibus scilicet homines ad aliqua festa agenda congregantur; & hoc removet dicens: *Sit nox illa solitaria*; hoc modo autem hominum congregatio in aliqua nocte fit in laude & celebritate illius noctis, propter aliquod celebre factum, quod in illa nocte recolitur: sicut apud fideles agitur in nocte Dominicæ resurrectionis. Et ideo subdit: *Nec laude digna*: est enim aliqua nox digna laude, propter aliquod magnum factum in illa nocte contingens. Ex hoc ergo nihil aliud intendit quam significare, quod sua conceptio non fuit ad aliquod magnum, nec ad bonum ordinata, sed potius ad malum adversitatis quam sentiebat. Unde subdit: *Maledicant ei qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare Leviathan*: quod quidem secundum literam dupliciter potest exponi. Uno modo secundum quod per Leviathan intelligitur aliquis magnus piscis, prout videtur congruere iis quæ in fine huius libri de eo dicuntur, scilicet, *An extrahere*, inquit, *poteris Leviathan hamo*? & secundum hoc intelligendum est, quod illi qui huiusmodi magnos pisces piscantur, de nocte eos invadunt in tenebris; & ideo quando dies incipit apparere, maledicunt diei, quia per hoc eorum opus, & intentio impeditur. Alio modo potest intelligi, ut per Leviathan significetur draco antiquus, scilicet diabolus, secundum illud Esaiæ 27. „In die illa visitabit Dominus in gladio „suo duro, & grandi, & forti super Leviathan „serpentem tortuosum." Illi ergo parati sunt suscitare Leviathan, qui student ad suggestiones diaboli implendas, operibus inquinatis † alias, iniquitatis † vacando; qui etiam diei maledicunt: quia, ut dicitur Joannis 3. „Omnis, qui male „agit,

„ agit, odit lucem. " Et Iob 24. dicitur: „ Oculus adulteri observat caliginem. " Et infra: „ Si subito apparuerit aurora, arbitra„ tur umbram mortis. " Secundum hoc igitur, sicut per hoc quod dixerat, *Nec laude digna*, vult prædictam noctem esse odiosam bonis; ita per hoc quod subdit, *Maledicant ei &c.* vult eam esse odiosam malis: nam maledictionem & boni & mali abhorrent. Deinde excludit a prædicta nocte quæ videntur ad bonum noctis pertinere secundum veritatem: quorum unum est, quod nox decoratur aspectu stellarum; & hoc removet dicens: *Obtenebrentur stellæ caligine eius*: aliud est, quod decoratur ex specie diei; & hoc removet dicens: *Expectet lucem, & non videat*; quasi dicat: Quamvis naturale sit ut in nocte lux expectetur, illa tamen nox diei habeat tenebras infinitas, quæ numquam divinæ lucis successione terminentur: noctis quidem tenebræ plena luce diei totaliter excluduntur, aurora vero & crepusculo diminuuntur. Imprecatur autem prædictæ nocti, non solum ut eius tenebræ non excludantur per diem, sed quod nec minuantur per auroram: unde sequitur: *Nec ortum surgentis auroræ*. Sed quia quod dixerat, impossibile videbatur, ut scilicet nocti non succederet dies, nec aurora; ostendit ex quo supra id dictum est, subdens: *Quia non conclusit ostia ventris, qui portavit me*: vita enim hominis in ventre matris abscondita est, unde tenebris noctis comparatur. Cum autem per nativitatem in manifestum prodit, tunc claræ diei similitudinem habet; ideo ergo dixit, quod nox illa nec diem † alias, diem † nec auroram succedentem haberet, ut ostenderet se desiderare quod suus conceptus numquam venisset ad partum; nec ad pueritiam, quæ per auroram intelligitur; nec ad iuventutem, quæ per plenam lucem diei significatur: dicit enim: *Quia non conclusit ostia &c.* sed quia in nocte hoc agitur, ex ipsa enim conceptione potest præstari impedimentum, ne conceptus ad partum perveniat; & quia hoc videbatur mirabile, quod aliquis vitam abhorreret, dum omnibus desiderabile sit esse, & vivere; ostendit ex qua ratione id dixerit, cum subdit: *Nec abstulit mala ab oculis meis*; quasi dicat: Non ipsam vitam propter se abhorreo, sed propter mala quæ patior: & quamquam vita secundum se desiderabilis sit, non tamen vita miseriis subiecta. Unde considerandum est, quod omnia quæ supra figurative locutus est, hac finali clausula exposuisse videtur. Idem etiam in aliis eius dictis advertendum est.

LECTIO II.

Quare non in vulva mortuus sum; egressus ex utero non statim perii? Quare exceptus genibus; cur lactatus uberibus? Nunc enim dormiens silerem, & somno meo requiescerem cum Regibus & Consulibus terræ, qui ædificant sibi solitudines; aut cum Principibus, qui possident aurum, & replent domos suas argento; aut sicut abortivum absconditum non subsisterem, vel qui concepti non viderunt lucem. Ibi impii cessaverunt a tumultu, & ibi requieverunt fessi robore, & quondam vincti pariter sine molestia non audierunt vocem exactoris. Parvus, & magnus ibi sunt, & servus liber a domino suo.

Postquam diei nativitatis, & noctis conceptionis suæ maledixerat, ut ostenderet initia suæ vitæ abhorrere; nunc ostendit se abhorrere suam conservationem in vita, ut ex his manifestius ostenderet, quod vita eius est ei onerosa. Est autem duplex status vitæ: unus occultus, quo concepti vivunt in utero; alius manifestus, quo vivunt homines post nativitatem ex utero. Quantum ergo ad primum statum dicit: *Quare non in vulva mortuus sum?* Quantum ad secundum: *Egressus ex utero non statim perii?* Et de hoc secundo, primo prosequitur. Sciendum est autem, quod exterior vita dupliciter perditur: quandoque quidem ex aliquo nocumento supervenienti, vel intrinseco, sicut est morbus, vel extrinseco, sicut est gladius, aut aliud huiusmodi; & ad hoc potest referri, quod dixit: *Egressus ex utero non statim perii?* quandoque vero ex subtractione necessarii subsidii: quod quidem est vel extrinsecum, ut vehicula, fomenta, & alia huiusmodi adiumenta; & quantum ad hoc dicit: *Quare exceptus genibus?* vel intrinsecum, sicut est cibus; & quantum ad hoc dicit: *Aut lactatus uberibus?* his enim adminiculis indiget vita nati in sui primordio. Et quia cum aliquis dicit, Quare hoc factum est? dat intelligi hoc inutiliter esse factum; ideo consequenter ostendit inutile fore sibi, se fuisse conservatum in vita, immo potius nocumentum: quod quidem ostendit primo quantum ad mala, quæ nunc patitur, dicens: *Nunc enim dormiens silerem*. Mortem quidem somnum dicit propter spem resurrectionis, de qua postmodum plenius loquitur; per silentium autem intelligit quietem, quam non habet in adversitati-

tatibus, quas patiebatur; quasi dicat: Si statim post ortum mortuus fuissem, his malis quæ patior non inquietarer. Secundo ostendit quantum ad bona, quæ primo habuerat: posset enim aliquis dicere: Si in vita conservatus non esses, non habuisses bona, quæ dudum habuisti. Unde quasi ad hoc respondens ostendit, quod nec propter illa bona, vitæ conservatio sibi fuisset optanda: nam etiam illi qui in tota vita sua maximis prosperitatibus florent, hoc fine concluduntur, scilicet mortis: hoc est ergo quod dicit: *Et somno meo*, idest morte, *requiescerem*, a vitæ inquietudinibus immunis essem; *cum Regibus & Consulibus terræ*. Sciendum est autem, quod eorum qui in dignitatibus constituti sunt, qui maxime prosperari videntur, intentio est vel ad voluptatibus favendum; & quantum ad hoc dicit: *Qui ædificant sibi solitudines*; ad literam, causa venationis, vel aliarum voluptatum, solitarii esse volentes: vel ad divitias congregandum; & quantum ad hoc dicit: *Aut cum Principibus, qui possident aurum, & replent domos suas argento*; quasi dicat: Si statim mortuus essem post ortum, vel non minus haberem, quam habeant illi post mortem, qui in multis prosperantur. Considerandum est autem, quod cum quiescere non sit nisi subsistentis, ex his verbis dat intelligere, hominem secundum animam, post mortem subsistere. Si autem aliquis obiiciat, quod huiusmodi Reges, aut Principes, de quibus loquitur, forte non quiescunt, sed sunt in profundo inferni; vel etiam quod ipsi Iob in hoc fuit utilis vita, quod sibi meritum acquisivit: advertendum est, quod, ut supra diximus, Iob nunc loquitur ex persona sensualis partis exprimens eius affectum, qui non habet locum, nisi ad corporalia, & præsentia bona, vel mala: sic ergo postquam ostendit sibi desiderandum non fuisse, quod post ortum conservetur, consequenter ostendit sibi desiderandum non fuisse, quod conservatus in utero pervenit ad ortum: vel explicans quod supra dixerat: *Quare non in vulva mortuus sum*? Considerandum est autem, quod in vulva aliqui moriuntur ante infusionem animæ rationalis, quæ sola immortalis est; & quantum ad hoc dicit: *Aut sicut abortivum absconditum*: ab huiusmodi enim abortivis fetibus nihil perpetuum remanet: aliqui vero moriuntur post infusionem animæ rationalis; qui quidem post mortem subsistunt secundum animam, sed lucem huius mundi non vident; & quantum ad hoc dicit: *Vel*, supple, sicut, *qui concepti non viderunt lucem*, scilicet vitæ præsentis. Et quod hoc fuisset sibi optandum, ostendit per hoc, quod non esset subiectus malis huius vitæ: unde dicit: *Ibi*, scilicet in statu quem habent qui concepti non viderunt lucem, *impii cessaverunt a tumultu*; scilicet quem aliis inferebant, eos affligendo; quod refertur ad immunitatem a malo culpæ. *Et ibi*, scilicet in statu mortuorum, *fessi robore*, idest veri bellatores, qui bella gerendo fatigati sunt, *requieverunt*; caruerunt huiusmodi labore: quia, ut dictum est, non loquitur nunc nisi de quiete a malis præsentis vitæ. Potest etiam intelligi & de fatigatione in quocumque labore, quem quis patitur sua fortitudine operando. Et illi qui fuerunt *vincti*, erunt ibi *sine molestia*, idest sine priori angustia, *pariter*, cum eis qui eos vinctos detinebant: & ibi homines oppressi angariis, vel servitutibus, *non audierunt vocem exactoris*; secundum id quod dicitur Esaiæ 14. „Quomodo cessavit exactor, quievit tributum? " Et quod hoc sit verum, ostendit per hoc quod subdit: *Parvus, & magnus ibi sunt*: supple, pariter: quod parvitas & magnitudo est in hac vita secundum inæqualitatem prosperitatis terrenæ, qua sublata, remanent secundum naturam æquales. Quod ergo dicit, *Parvus & magnus*, intelligendum est ita: Illi qui fuerunt in hac vita differentes secundum magnitudinem terrenæ prosperitatis. Sciendum tamen est, quod differentia magnitudinis, & parvitatis secundum spiritualia bona remanet etiam ibi: sed de his nunc non loquitur, ut iam dictum est. *Et ibi erit servus liber a domino suo*: unde non habebit ibi locum exactor, vel aliquod huiusmodi.

LECTIO III.

QUare data est misero lux, & vita iis qui in amaritudine animæ sunt? Qui expectant mortem, & non venit, quasi effodientes thesaurum; gaudentque vehementer cum invenerint sepulcrum. Viro, cuius abscondita est via, & circumdedit eum Deus tenebris? Antequam comedam, suspiro; & quasi inundantes aquæ, sic rugitus meus, quia timor quem timebam evenit mihi, & quod verebar accidit. Nonne dissimulavi; nonne silui; nonne quievi? Et venit super me indignatio.

POstquam Iob vitam propriam detestatus fuerat multipliciter, nunc detestatur communiter totius humani generis vitam, tam ad eos qui in prosperitate sunt, quam ad eos

 qui

qui sunt in adversitate, de quibus primo prosequitur a manifestiori incipiens. Sciendum est autem, quod in viventibus duo videntur esse præcipua, scilicet vivere, & cognoscere; & quidem ipsum cognoscere, quamvis delectabilissimum sit, & nobilissimum, tamen cognoscere ea quæ hominem affligunt, pœnosum est; & ideo dicit: *Quare data est misero lux?* quasi dicat: Ad quid prodest homini in miseriis constituto, quod lucem cognitionis habeat, cum per eam consideret quibus affligitur? Vivere autem delectabile est propter animam: quia si anima in amaritudine sit, ipsum prorsus vivere redditur amarum: & ideo dicit: *Et vita iis qui in amaritudine animæ sunt?* resume, Quare data. Et quod inutile detur, ostendit hac ratione, quia contrarium eius desideratur a miseris: unde dicitur: *Qui expectant mortem, & non venit*; scilicet tam cito, sicut optant. Et ut ostendat, quod tales expectent mortem, non horrentes, sed desiderantes eam, subiungit: *Quasi effodientes thesaurum*; quasi dicat: Magno desiderio attendunt, ut fodiant terram sua sepultura: & quia desiderium, cum completur, gaudium parit, subiungit: *Gaudentque vehementer cum sepulcrum invenerint*; idest cum vident se pervenire ad mortem, per quam sepulcrum inveniunt. Quidam autem hoc referunt ad eos qui terram effodiunt, qui gaudent sepulcro invento: quia in sepulcris antiquis consueverunt thesauri inveniri. Sed prima expositio melior est. Et quia posset aliquis dicere, quod vita, etsi inutiliter detur miseris, utiliter tamen datur iis qui in prosperitate sunt; ad hoc removendum subdit: *Viro cuius abscondita est via*; supple, Quare data est lux, & vita: viri enim via abscondita est: quia nescitur primo, si status præsentis prosperitatis duraverit: dicitur autem Proverb. 1. „ Risus dolore miscebitur, & extre„ ma gaudii luctus occupat; “ & Hierem. 10. dicitur: „ Non est in homine via eius. “ & Eccl. 7. „ Quid necesse est homini maiora se quæ„ rere, cum ignoret quid conducat sibi in vita „ sua, numero dierum peregrinationis suæ? “ Quomodo autem sit via hominis abscondita, exponit subdens: *Et circumdedit eum Deus tenebris*. Quod quidem multipliciter manifestum est, & quantum ad ea quæ sunt ante & post, secundum illud Eccl. 8. „ Multiplex hominis „ afflictio, quia ignorat præterita, & ventura „ nullo scire potest nuntio; “ & quantum ad ea quæ sunt iuxta, scilicet homines, secundum illud primæ Cor. 2. „ Quis scit, quæ sunt ho„ minis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? “ & quantum ad ea quæ sunt supra, secundum illud primæ Tim. ult. „ Lucem habitat inac„ cessibilem (scilicet Deus) quem nullus ho„ minum vidit, sed nec videre potest, “ & in Psal. 17. dicitur: „ Qui posuit tenebras la„ tibulum suum; “ & quantum ad ea quæ sunt infra: dicitur enim Eccles. 1. „ Cunctæ res „ difficiles: non potest homo eas explicare ser„ mone. “ Dicitur autem Deus hominem tenebris circumdedisse, quia Deus ei talem intellectum tribuit, quod prædicta cognoscere non possit. Ostenso ergo quod vita hominum difficilis est propter miseriam, & amaritudinem, hæc quæ convenienter dixerat, sibi adaptat, exprimens suam amaritudinem, cum dicit: *Antequam comedam suspire*: sicut enim gaudii, risus signum est, ita suspirium, amaritudinis animæ: Ostendit ergo ex modo suspirii suæ amaritudinis modum: suspirium ergo eius tempestive incipiebat: dicit enim: *Antequam comedam suspiro*; & continuum erat, & magnum: unde subdit: *Et quasi inundantes aquæ, sic rugitus meus*: sicut enim suspirium moderatæ tristitiæ signum est, ita rugitus, vehementis, & quæ vix tolerari potest: hic autem rugitus, aquæ comparatur; aqua enim de facili motu, murmuris sonum facit; sic & homo in magna afflictione constitutus, ex levi memoria suæ miseriæ provocatur ad rugitum: addit autem, *Inundantes aquæ*; ut ostendat suæ amaritudinis continuitatem: aqua enim inundans continue movetur, & sonitum facit. Sed quia animæ amaritudo ex miseria nascitur, post amaritudinem animæ, de sua miseria subiungit dicens: *Quia timor quem timebam evenit mihi*. Et notandum est, quod miseria hominis ad amaritudinem proveniens, in duobus consistere videtur, in damnis rerum vel personæ, & in dehonorationibus. Quantum ergo ad personam, dicit: *Timor quem timebam evenit mihi*: idest ea quæ timebam evenerunt mihi: ubi magnitudo miseriæ, damnorum, & pœnarum exprimitur: quanto enim aliquis prudentior est, tanto in statu prosperitatis magis recogitat quæ in adversitatis tempore sibi accidere possunt, secundum illud Eccl. 11. „ In die bo„ norum ne immemor sis malorum. “ Magnam ergo miseriam Iob prudentissimus patiebatur, dum sibi quæ timuerat evenerunt. Quantum autem ad secundum, scilicet ad dehonorationes, dicit: *Et quod verebar accidit*: est enim verecundia secundum Philosoph. timor inhonorationis. Per hoc ergo ostendit quod in magna gloria multa opprobria, & dehonorationes acciderant. Solet autem aliquis miseriam, & amaritudinem pati, sed ex propria culpa. Sed hoc removet Iob dicens: *Nonne dissimulavi?* Et sciendum est, quod aliquis offendit, unde pœnam meretur a Deo, dupliciter. Uno modo quando ex iniuriis sibi illatis, ultra modum provocatur ad vindictam, secundum quod dicitur in Psal. 8. „ Si reddidi re„ tri-

„ tribuentibus mihi mala, decidam merito ab „ inimicis meis inanis. “ Hoc autem a se removet dicens: *Nonne dissimulavi*? scilicet iniurias mihi factas. Alio modo, dum ipse alium primitus offendit vel verbis; & hoc removet dicens: *Nonne silui*? quasi dicat: Nulli contumeliosa aut iniuriosa verba protuli: vel factis, & hoc removet a se, dicens: *Nonne quievi*? „ Impii autem quasi mare fervens, quod quiescere non potest. “ Esaiæ 57. Et quamvis innocens sim, tamen *Venit super me indignatio*, idest pœna a Deo. Ira enim in Deo non accipitur pro commotione animi, sed pro punitione: in quo recognoscit adversitates huius mundi, non a casu, sed divino nutu provenire. Si quis ergo colligere velit, quæ in hac deploratione Iob dicta sunt, sciendum est, tria in eo contineri: primo enim ostendit, sibi suam vitam esse odiosam: secundo magnitudinem miseriæ, quam patiebatur, ibi, *Antequam comedam*: tertio ostendit suam innocentiam, cum dicit: *Nonne dissimulavi, &c.*

C A P I T I S Q U A R T I

L E C T I O I.

Respondens autem Eliphaz Themanites dixit: Si cœperimus loqui tibi, forsitan moleste accipies: sed conceptum sermonem tenere quis poterit? Ecce docuisti multos, & manus lassas roborasti; vacillantes confirmaverunt sermones tui, & genua trementia confortasti: nunc autem venit super te plaga, & defecisti: tetigit te, & conturbatus es. Ubi est timor tuus, fortitudo tua, & patientia tua, & perfectio viarum tuarum?

Amici Iob, qui ad consolandum eum venerant, cum prius propter doloris magnitudinem tacuissent, post locutionem Iob audaciam sumpserunt loquendi. Et primo loquitur Eliphaz Themanites, qui verba a Iob proposita non eo animo accepit quo erant dicta: nam odium præsentis vitæ, quod dixerat se pati, desperationi imputabat, magnitudinem amaritudinis impatientiæ, innocentiæ confessionem præsumptioni. Primo igitur arguit eius impatientiam, & incipit loqui ad eum, quasi ad hominem impatientiæ vitio subiacentem, qui ex verbis ab eo prolatis indignatur, unde dicit: *Si cœperimus loqui tibi, forsitan moleste accipies*. Ubi satis impatientis, & irati consuetudinem exprimit, qui non patitur audire verba usque ad finem, sed statim in ipso verborum exordio provocatur. Addit autem, *Forsitan*, ne de temerario iudicio condemnetur; quamvis etiam in præsumptionibus in meliorem partem dicta vel facta interpretanda sint. Sed dum ipse Iob de impatientia arguit, se ipsum impatientiæ, & fatuitatis reum ostendit dicens: *Sed conceptum sermonem tenere quis poterit*? secundum illud Eccl. 19. „ Sagitta infixa femori canis, „ sic verbum in corde stulti. “ Quamvis & iusti ex zelo divino interdum ea quæ concipiunt ad honorem Dei dicenda, tacere non possint, secundum illud Hier. 20. „ Dixi: Non recor„ dabor eius (scilicet sermonis divini) nec „ loquar in nomine illius; & factus est in cor„ de meo quasi ignis exæstuans clausus in ossi„ bus meis, & defeci, ferre non sustinens. “ Ulterius autem procedit ad magis eius impatientiam ostendendam: exaggerat autem eius impatientiam ex duobus, scilicet ex præcedenti doctrina, & ex præcedenti vita: ex præcedenti quidem doctrina, quia turpe est homini, cum non servat id ad quod alios inducit, secundum illud Matthæi 23. „ Dicunt enim, & „ non faciunt. “ Iob autem antea multos ab impatientia retraxerat, & diversimode, secundum quod diversis congruebat: sunt enim aliqui, qui in patientia deficiunt ex ignorantia, dum nesciunt adversis uti ad virtutem; & quantum ad hoc dicit: *Ecce docuisti multos*. Quidam vero primo quidem in adversis virtuose agunt, sed, adversitate durante, quasi recta actione fatigati deficiunt; & quantum ad hoc dicit: *Et manus lassas roborasti*, scilicet bonis inductionibus. Sunt etiam aliqui, qui in adversis in dubitationem incidunt, scilicet an ex divino iudicio proveniant; & quantum ad hoc dicit: *Vacillantes confirmaverunt sermones tui*. Sunt etiam aliqui, qui parvam quidem adversitatem sustinent, sed sub magna adversitate, quasi sub magno pondere deficiunt; & quantum ad hos dicit: *Et genua trementia confortasti*, scilicet tuis sermonibus: tremunt, enim genua homini magnum pondus portanti. Ad prædicta autem implenda exhortatur Dominus Esaiæ 35. dicens: „ Confortate ma„ nus dissolutas, & genua debilia roborate. “ Vult autem consequenter ostendere, quod ea quæ docuerat non implevit; unde subdit: *Nunc autem venit super te plaga, & defecisti*, a fir-

firmitate scilicet mentis, quam habere videbaris, & quam aliis suggerebas; & hoc referendum ad adversitatem, quam passus fuerat in exterioribus rebus. *Tetigit te, & conturbatus es*: idest quietem mentis, quam habuisse videbaris, amisisti; quod referendum est ad afflictionem corporis, quam sustinebat: unde supra Sathan dixerat, *Mitte manum tuam, & tange os eius, & carnem*. Hic ergo Iob arguitur, quod praecedentem doctrinam subsequenti patientia non confirmaverit, contra id quod scriptum est Prov. 19. „ Doctrina viri per patientiam no- „ scitur. Sed vita praeterita, quae in Iob videbatur, subsequentem impatientiam exaggerat: videtur enim non fuisse vera virtus quae tam cito in tribulatione deficit: quia sicut scriptum est Eccl. 1. „ In igne probatur aurum, „ & argentum: homines vero receptibiles in „ camino humiliationis. “ Multiplici autem virtute aliquis in tribulationibus confirmatur, ne deficiat: primo quidem per reverentiam divinam, dum homines considerant, mala quae patiuntur, ex divina providentia provenisse, sicut & Iob supra dixerat: *Sicut Domino placuit ita factum est*: & ad hoc excludendum dicit: *Ubi est timor tuus?* quo scilicet Deum revereri videbaris. Secundo aliqui conservantur in animi firmitate, quae quidem duos gradus habet: in quibusdam enim tanta est animi firmitas, ut eorum animus adversitatibus non nimium molestetur; & hoc ad fortitudinem pertinere videtur: unde dicit: *Ubi est fortitudo tua?* Nec accipitur hic fortitudo secundum quod conservat hominem, ne succumbat timori; sed ut non deiiciatur. Quidam vero gravem tristitiae passionem ex adversitate patiuntur, sed ab ea per rationem bene dispositam non abducuntur; & hoc videtur ad patientiam pertinere, ut talis sit differentia inter patientiam & fortitudinem, qualem assignant Philosophi inter continentiam & castitatem; & ideo adiungit, *Patientia tua*. Tertio vero conservantur aliqui ex amore honestae actionis, & ex eo quod horrent turpiter agere; qui etsi interius conturbentur in adversitatibus, tamen nec verbo, nec facto in aliquid indecens prorumpunt; & propter hoc addit: *Et perfectio viarum tuarum?* per viam enim actiones intelliguntur, quibus quasi quibusdam viis pervenitur ad finem; vel per viam possunt intelligi excogitata consilia, quibus aliquis se evadere confidit, unde adversitates facilius tolerantur.

LECTIO II.

Recordare, obsecro te, quis umquam innocens periit, aut quando recti deleti sunt. Quin potius vidi eos qui operantur iniquitatem, & seminant dolores, & metunt eos, flante Deo periisse, & spiritu irae eius esse consumptos. Rugitus leonis, & vox leaenae, & dentes catulorum leonum contriti sunt. Tigris periit, eo quod non haberet praedam, & catuli leonis dissipati sunt.

Postquam Eliphaz arguerat Iob impatientiae, occasione accepta ex eo quod dixerat, *Antequam comedam, suspiro*; nunc intendit eum praesumptionis arguere, eo quod se dixerat innocentem. Ad ostendendum autem eum non esse innocentem, ex eius adversitate argumentum assumit dicens: *Recordare, obsecro te, quis umquam innocens periit, aut quando recti deleti sunt?* Ubi considerandum est hanc fuisse opinionem Eliphaz, & aliorum duorum, ut supra dictum est, quod adversitates huius mundi non adveniunt alicui, nisi in poenam peccati, & e contrario prosperitates pro merito iustitiae. Unde secundum eius opinionem inconveniens videbatur, quod aliquis innocens periret, aut quod aliquis rectus, idest iustus secundum virtutem, destrueretur † alias, destitueretur † per amissionem gloriae temporalis, quam credebant praemium esse iustitiae † alias, quia credebant principium esse iustitiae † & hanc quidem opinionem in tantum veram esse credebant, quod etiam Iob ab ea discordare non posset: existimabat tamen, quod perturbata mente ipsius, veritatem, quam aliquando cognoverat, quasi oblitus esset: unde dicit: *Recordare*. Posito ergo quod innocentibus & rectis adversitas non contingat, consequenter adiungit, quibus adversitas contingat dicens: *Quin potius vidi eos qui operantur iniquitatem, & seminant dolores, & metunt eos, flante Deo periisse, & spiritu irae eius esse consumptos*. In hoc autem quod dicit, *Vidi*, dat intelligere se ista per experimentum probasse. Per eos autem qui operantur iniquitatem, intelligit eos qui aliquam iniustitiam faciunt, & praecipue in nocumentum aliorum: per eos autem qui seminant dolores, & metunt eos, intelligit eos qui per dolum aliis nocent: ii enim dolores seminant, dum calumnias praeparant, quibus alios dolentes reddant: qui dolores metunt, dum malitiam suam ad effectum perducunt; & hoc pro magno fructu habent: quam quidem metaphoram ulterius prosequitur quantum

tùm ad pœnam: consueverunt enim segetes vento urente siccari, & consumi: unde dicitur Malach. 3. „ Increpabo (scilicet ventum) & non corrumpet fructum terræ „ vestræ. " Et hoc est quod dicit, *Flante Deo periisse*, quasi ipsum divinum iudicium ad vindictam iniquitatis procedens, flatus quidam venti sit. Ipsa autem Dei vindicta dicitur spiritus, idest ventus iræ eius: non solum autem dicit, quod pereunt, sed quod consumuntur: quia non solum in propriis personis puniuntur, sed & eorum familia tota periit, ut nil ex eis residuum videatur: in quo videbatur tangere Iob, qui & in suo corpore flagellatus erat, & filios, & familiam, & opes amiserat. Sed quia hoc videbatur esse contra opinionem Eliphaz, quod pro peccato parentis, filii, & familia puniretur, cum ipse intendat hanc opinionem defendere, quod adversitates in hoc mundo sunt pœnæ peccati; huic obiectioni respondens subiungit: *Rugitus leonis, & vox leænæ, & dentes catulorum leonis contriti sunt*. Ubi primo considerandum occurrit, quod homo ceteris animalibus præeminet ratione: cum ergo, ratione prætermissa, passiones brutales sequitur, efficitur similis bestiis, & illius bestiæ nomen sibi competit, cuius passionem imitatur; utpote qui subiacet concupiscentiæ passionibus, equo, vel mulo comparatur, secundum illud Ps. 31. „ Nolite fieri sicut equus, & mulus, quibus „ non est intellectus. " Propter ferocitatem autem, vel iram leo, aut ursus nominatur, secundum illud Prov. 28. „ Leo rugiens, & „ ursus esuriens, princeps impius. " Sic ergo & nunc hominem ferocem leoni comparat dicens, *Rugitus leonis*. Rugitus est leonicæ ferocitatis indicium. Contingit autem frequenter, quod ferocitas viro additur ex suggestione uxoris, & sic ea quæ vir ferociter agit, uxori imputantur in culpam; sicut patet de uxore Herodis, quæ impulit eum ad decollationem Ioannis: propter quod dicitur: *Et vox leænæ*. Iis autem quæ tyrannus aliquis ferociter acquirit, eius filii interdum luxoriose utuntur; & sic in rapina patris delectantur: unde & ipsi a culpa immunes non sunt: propter quod subditur: *Et dentes catulorum leonum contriti sunt*; secundum illud Naum: „ Et leo cepit sufficienter catulis „ suis. " Et sic obiectioni præmissæ respondisse videtur: quia cum pro peccato viri punitur uxor, & filii, non est iniustum, cum & ipsi culpæ participes fuerint; quod totum dicebat, volens Iob & eius familiam de rapina culpabilem reddere. Videbatur tamen hoc quod dixerat, ad Iob non pertinere: quia eius uxor punita non videbatur; & ideo ad hoc removendum subiungit: *Tigris periit, eo quod non haberet prædam*. Ii enim qui rapere consueverunt, in hoc ipso puniri se existimant quod eis rapere non licet. Considerandum est autem, quod mulierem leænæ comparat propter ferocitatem iræ, & tigridi propter promptitudinem, sive velocitatem ad iram: dicitur enim Eccl. 25. „ Non est ira „ super iram mulieris. " Et iterum: „ Brevis omnis malitia super malitiam mulie„ ris. " Et quia filii Iob totaliter perierant, subiungit: *Et catuli leonis dissipati sunt*.

LECTIO III.

PORRO ad me dictum est verbum absconditum, & quasi furtive suscepit auris mea venas susurrii eius. In horrore visionis nocturnæ, quando solet sopor occupare homines, pavor tenuit me, & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt; & cum spiritus me præsente transiret, inhorruerunt pili carnis meæ. Stetit quidam, cuius non agnoscebam vultum; imago coram oculis meis: & vocem quasi auræ lenis audivi. Numquid homo Dei comparatione iustificabitur, aut factore suo purior erit vir? Ecce qui serviunt ei non sunt stabiles; & in Angelis suis reperit pravitatem: quanto magis ii, qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur velut a tinea? De mane usque ad vesperam succidentur; & quia nullus intelligit, in æternum peribunt. Qui autem reliqui fuerint, auferentur ex eis: morientur, & non in sapientia.

QUIA asserebat Eliphaz, quod adversitates in hoc mundo non adveniunt alicui, nisi propter eius peccata; volens ex hoc arguere, Iob, & eius familiam fuisse peccatis subiectam, cuius contrarium videbatur ex iis quæ maxime in Iob, & in eius familia apparuerant: vult ostendere quod nec Iob, nec eius familia fuerit a peccato immunis; & quia propter auctoritatem Iob, & famam ipsius eius verbum invalidum videbatur, recurrit ad maiorem auctoritatem, ostendens, ea quæ propositurus est se ex revelatione didicisse; & ad ostendendum altitudinem revelationis proponit eius obscuritatem: quanto enim aliqua sunt altiora, tanto humano aspectu sunt minus perceptibilia: unde & Apostolus dicit 2. Cor. 12. quod

„ quod raptus est in paradisum Dei, & vidit arcana verba, quæ non licet homini loqui: " iuxta quem modum & Eliphaz vel vere, vel ficte loquitur dicens: *Porro ad me dictum est verbum absconditum*. Considerandum est autem, quod aliqua veritas, quamvis propter sui altitudinem sit hominibus abscondita, revelatur tamen quibusdam manifeste, quibusdam vero occulte. Ad effugiendam ergo notam iactantiæ, hanc veritatem abscondite dicit sibi esse revelatam: unde subdit: *Et quasi furtive suscepit auris mea venas susurrii eius*. Ubi triplex modus occultationis invenitur, qui solet in revelationibus contingere: quorum primus est, cum intelligibilis veritas alicui revelatur per imaginariam visionem, secundum quod dicitur Numeri 12. „ Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in „ visione apparebo ei, vel per somnium lo„ quar ad illum. At non talis servus meus „ Moyses, qui in omni domo fidelis est: „ ore ad os loquar ei palam; & non per ænig„ mata, & figuras videt Deum. " Moyses ergo hoc verbum absconditum per modum claræ vocis audivit; alii vero per modum susurrii. Secundus modus occultationis est, quia in ipsa imaginaria visione proferuntur quandoque aliqua verba expresse continentia veritatem, sicut est illud Esaiæ. 7. „ Ecce virgo concipiet: " quandoque vero sub quibusdam figuratis locutionibus, sicut est illud Esaiæ 11. „ Egredietur virga de radice Iesse, & flos „ &c. " In hoc igitur, quod Esaias audivit „ Ecce virgo concipiet, " percepit ipsum susurrium. In hoc autem, quod audivit „ Egredie„ tur virga de radice Iesse, &c. " percepit venas susurrii. Nam figuratæ locutiones sunt quasi quædam venæ, ab ipsa veritate per similitudinem derivatæ. Tertius modus occultationis est, quod aliquando aliquis revelationem divinam frequentem, & diuturnam habet; sicut dicitur de Moyse, Exodi 33. „ Quod „ locutus est Dominus ad Moysen facie ad fa„ ciem, sicut solet homo loqui ad amicum „ suum. " Aliquando autem aliquis habet revelationem subitam, & transitoriam. Hunc ergo subitum revelationis modum significat in hoc quod dicit, *Quasi furtive*, nam ea quasi furtive audimus, quæ raptim, & quasi pertranseundo ad nos perveniunt. Sic ergo altitudine visionis ostensa, prosequitur de circumstantiis revelationis, & primo de tempore dicens: *In horrore visionis nocturnæ, quando sopor solet occupare homines*; tempus enim nocturnum, propter quietem, magis est congruum revelationibus percipiendis: in die enim a tumultibus hominum, & occupationibus sensuum mens quemdam strepitum patitur, ita ut susurrium verbi absconditi percipere nequeat. Secundo ex dispositione percipientis, unde subdit: *Pavor tenuit me*: homines enim ad insolita pavere consueverunt: unde quando alicui fiunt insolitæ revelationes, in principio timorem patitur; & ad magnitudinem huius timoris ostendendam subiungit, *Et tremor*; est enim tremor corporis indicium magnitudinis timoris; & ad magnificandum huius tremorem subiungit: *Et omnia ossa mea perterrita sunt*. Quasi dicat: Tremor non fuit superficialis, sed vehemens, & intimus, qui etiam ossa concuteret. Simile est quod habetur Dan. 10. „ Vidi vi„ sionem hanc grandem, & non remansit in „ me fortitudo; sed & species mea immuta„ ta est in me, & emarcui, & non habui „ in me quidquam virium. " Causam autem huius timoris consequenter ostendit, dicens: *Et cum spiritus me præsente transiret, inhorruerunt pili carnis meæ*. Rationabile enim est, quod ad præsentiam maioris virtutis minor obstupescat † alias, offuscatur † manifestum est autem virtutem spiritus esse maiorem, quam carnis: unde non est mirum, si ad præsentiam spiritus pili carnis inhorrescunt, quod ex subito timore procedit, & præsertim cum præsentia spiritus aliquo corporali indicio insolito sentitur: quæ enim insolita sunt, admirationem, & timorem inducere solent. Et huic timori, quem se passum esse commemorat, temporis dispositionem convenire supra dixit: *In horrore visionis nocturnæ*: quia enim in tempore noctis res visu discerni non possunt, quæcumque modica commotio perturbationem inducere solet æstimantibus aliquod maius esse: iuxta quod dicitur Sapientiæ 17. „ Sive spiritus sibilans, aut inter „ spissos ramos avium sonus suavis deficien„ tes facit illos præ timore. " Tertio ponitur persona revelans, cum dicitur: *Stetit quidam, cuius non agnoscebam vultum: imago coram oculis meis*. Ubi tria ponit ad visionis certitudinem pertinentia. Sciendum est enim quod aliquando, propter nimiam commotionem fumositatum, & humorum, vel omnino non apparent somnia, vel perturbata, & instabilia, sicut & febricitantibus solent accidere; & huius somnia, cum parum aut nihil spiritualitatis habeant, omnino absque significatione existunt. Cum autem humores, & fumositates resederint, apparent somnia quieta, & ordinata, quæ cum sint magis spiritualia, in intellectiva parte etiam quemdam vigorem habent; & huius somnia solent esse veriora; & ideo dicit: *Stetit quidam*; quod stabilitatem visionis ostendit. Item considerandum est, quod somnia, cum sunt quieta, plerumque sunt reliquiæ præcedentium cogitationum: unde homo in somno frequentius videt illos cum quibus consuevit conversari: & quia talia somnia causam habent ex nobis, &

non

non ab aliqua superiori natura, non sunt magnæ significationis; & ad hoc ergo removendum dicit; *Cuius non agnoscebam vultum*: per quod ostendit huius visionem non traxisse originem ex prius visis, sed ex aliqua occultiori † alias, occultatiori † causa. Tertio considerandum est, quod huius visa, quæ ex aliqua superiori causa oriuntur, quandoque apparent dormientibus, quandoque autem vigilantibus; & veriora solent esse, & certiora, cum vigilantibus apparent, quam cum dormientibus, eo quod in vigilando est ratio magis libera, & quia in somno spirituales revelationes minus discerni possunt a somnis frivolis, & consuetis; ideo ut ostendat hanc revelationem non dormienti, sed vigilanti factam esse, subiungit: *Imago coram oculis meis*; per quod significat se hoc vidisse cum oculis per vigiliam apertis: quod etiam supra significavit, cum diceret: *Quando sopor solet occupare homines*: ubi innuit se sopore occupatum non fuisse. Deinde modum denuntiationis sibi factæ narrat dicens: *Et vocem quasi auræ lenis audivi*. Ubi considerandum est, quod huiusmodi apparitiones aliquando fiunt a spiritu bono, aliquando a malo: utroque autem modo in principio timorem patitur homo per insolitam visionem: sed cum a bono spiritu apparitio procedit, timor in consolationem finitur, sicut patet de Angelo confortante Danielem (Danielis 10.) & de Gabriele confortante Zachariam, & Mariam: sed malus spiritus hominem perturbatum relinquit. Per hoc ergo quod dicit: *Vocem quasi auræ lenis audivi*, consolationem quamdam sedantem pavorem præteritum demonstrat, ut per hoc visio demonstretur esse a spiritu bono, non a malo, a quo frequenter visiones mendaces ostenduntur, secundum illud Scripturæ 3. Reg. cap. 22. „ Egrediar, & ero spiritus „ mendax in ore omnium Prophetarum eius." Per hunc etiam modum 3. Reg. capit. 19. legitur de apparitione facta Eliæ, quod post commotionem tenuis auræ sibilus ubi Dominus auditus est. Sciendum tamen est, quod & in visionibus quæ a bono spiritu procedunt, interdum commotiones magnæ, & voces horribiles audiuntur, ut patet Ezechielis 1. ubi dicitur. „ Et vidi, & ecce ventus turbinis ve„ niebat ab Aquilone; " & post multa subditur: „ Et audiebam sonum alarum, quasi „ sonum aquarum multarum." Et Apoc. 1. dicitur: „ Audivi post me vocem magnam, tam„ quam tubæ." Sed hoc est ad significandum comminationes, aut aliqua gravia pericula quæ in huiusmodi revelationibus continentur. Sed quia hoc ad consolandum ordinabatur, ideo inducitur loquentis vox similis auræ leni. Ultimo autem ponuntur verba quæ sibi asserit esse revelata, cum dicit: *Numquid homo Dei comparatione iustificabitur*? Quæ quidem verba inducit ad confirmandum suam opinionem, quam supra tetigerat; quasi dicat: Adversitates in hoc mundo non proveniunt alicui, nisi pro peccato. Ut ergo nullus posset se excusare, quia adversa patitur per hoc quod se asserat a peccato immunem, inducit tres rationes: quarum prima sumitur ex comparatione ad Deum, & est ducens ad impossibile. Si enim homo absque culpa punitur a Deo, sequitur quod homo sit iustior Deo: cum enim opus iustitiæ sit reddere unicuique quod suum est; si Deus homini innocenti, cui non debetur pœna, inferat pœnam, homo iustior videtur esse Deo; homo autem qui a Deo patitur, nulli homini absque culpa pœnam intulit: quod oportet dicere, si homo innocens puniatur. Sequitur ergo, quod homo punitus a Deo sit iustior Deo: quod est, hominem comparatione Dei iustificari. Et quia forte alicui hoc non videretur inconveniens, ducit ad aliud apparentius inconveniens, dicens: *Aut factore suo purior erit vir?* Qualibet enim res puritatem habet, secundum quod in sua conservatur natura, quod ex causis propriis habet: puritas ergo uniuscuiusque effectus a sua causa dependet: unde suam causam in puritate superare non potest: unde nec vir potest esse purior suo factore, scilicet Deo. Secundam autem rationem ponit ex comparatione ad Angelos, & est a maiori, cum dicit: *Ecce qui serviunt ei, non sunt stabiles, & in Angelis suis reperit pravitatem*. Quæ quidem sententia secundum doctrinam Catholicæ Fidei plana est: tenet enim Fides Catholica, omnes Angelos bonos fuisse creatos: quorum quidam per propriam culpam ceciderunt a statu rectitudinis; quidam vero ad maiorem gloriam pervenerunt. Quod autem Angeli a statu rectitudinis ceciderunt, mirum videtur propter duo: quorum unum pertinet ad vitam contemplativam, aliud ad vitam activam ipsorum. Ex vita enim contemplativa videtur quod in Angelis esse deberet stabilitas: manifestum est enim, quod causa mutabilitatis est potentia, causa immutabilitatis est actus: est enim de ratione potentiæ, quod se habeat ad esse, & non esse; sed secundum quod aliquid magis perficitur ab actu, firmius fit in illo; id vero, quod secundum se actus est, omnino immutabile † alias, immutabilis † est. Sciendum est autem, quod sicut materia comparatur ad formam ut potentia ad actum, ita voluntas ad bonum: id ergo quod est ipsum bonum, scilicet Deus, omnino immutabile est. Ceterarum vero naturarum voluntates, quæ non sunt ipsum bonum, comparantur ad ipsum, ut potentia ad actum: unde quanto magis inhærent ei, tanto magis stabiliuntur in bono; & ideo cum Angeli inter ceteras creaturas ma-

gis & propinquius Deo videantur inhærere, utpote ipsum subtilius contemplantes, stabiliores inter ceteras creaturas videntur; & tamen non fuerunt stabiles: unde multo minus inferiores creaturæ, scilicet homines, quantumcumque Deo inhærere videantur ipsum colendo, quod est ei servire, stabiles iudicari non possunt. Ex vita vero activa videtur, quod in Angelis vel nihil, vel minimum de pravitate esse possit: quanto enim quis propinquior est primæ rectitudini, minus habet de obliquitate. Deus autem, in quo est prima † alias, primo † rectitudo, sua providentia dirigens universa, inferiores creaturas per superiores disponit: unde in superioribus creaturis, quæ dicuntur Angeli, quasi a Deo missi ad alia dirigenda, minimum videtur esse, vel nihil de pravitate: unde cum in Angelo inventa sit pravitas, credendum est, quod in quovis hominum, quantumcumque bonus appareat, pravitas possit inveniri. Cavendum autem est ne ex iis verbis aliquis in errorem incidat Origenis, qui etiam quoscumque spiritus creatos instabiles asserit, & posse ad pravitatem perduci: hoc enim aliqui per gratiam assecuti sunt, ut immobiliter Deo inhæreant, ipsum per essentiam videntes; & secundum hoc etiam aliquibus hominibus, quamvis sint inferioris naturæ, quam Angeli, per gratiam conceditur etiam in hac vita, quod sint a pravitate peccati immunes. Tertiam rationem ponit sumptam ex conditione humana, cui coniungitur conclusio præcedentis rationis: unde etiam posset ex duabus una ratio formari: & hoc cum dicit: *Quanto magis ii qui habitant domos*? Est autem humana conditio talis, quia ex terrena materia corpus eius compactum est, quod designat cum dicit: *Quanto magis ii qui habitant domos luteas?* Corpus enim humanum lutum dicitur, quia ex terra & aqua gravioribus elementis abundantius constat, quod eius motus declarat. Unde Gen. 2. dicitur quod „ formavit Deus hominem de limo terræ. " Hoc ergo luteum corpus, domus animæ dicitur: quia anima humana quantum ad aliquid est in corpore, sicut homo in domo, vel sicut nauta in navi, inquantum scilicet est motor corporis. Fuerunt autem aliqui qui propter hoc dixerunt, quod anima non unitur corpori nisi accidentaliter, sicut homo vestimento, aut nauta navi: sed ut hanc opinionem excluderet, subdit: *Qui terrenum habent fundamentum*. Per hoc datur intelligi quod anima humana unitur corpori etiam ut forma materiæ: dicitur enim materia fundamentum formæ, eo quod est prima pars in generatione, sicut fundamentum in constitutione domus: utitur autem tali modo loquendi, ut id quod est animæ, attribuat homini: non quod anima sit homo, ut quidam posuerant dicentes, hominem nihil aliud esse, quam animam indutam corpore; sed quia anima est principalior pars hominis: unumquodque autem consuevit appellari id quod est in eo principalius. Hæc autem duo quæ de hominis infirmitate dicit, videntur contraponi iis quæ supra de Angelorum excellentia dixerat. Nam hoc quod dicit, *Qui habitant domos luteas*, videtur ponere contra id quod dixerat, *Qui serviunt ei*; quod est inhærere ei, & etiam in ipso spiritaliter habitare. Quod vero dicit, *Qui terrenum habent fundamentum*, ei quod dixerat, *In Angelis suis*: Angeli enim incorporei sunt, secundum illud Psal. 103. „ Qui facit Angelos suos spiritus. " Præmissa autem hominis conditione, miserabilem eius eventum concludit dicens: *Consumetur velut a tinea*. Et quidem potest hoc secundum superficiem litteræ de morte corporali intelligi, quam homo necessario patitur ex eo quod terrenum habet fundamentum: & secundum hoc potest designari duplex mors: scilicet naturalis, in hoc quod dicit: *Consumetur velut a tinea*: sicut enim tinea vestimentum corrodit, quæ ex vestimento nascitur; ita mors naturalis ex causis interioribus corporis exoritur: & mors violenta, in hoc quod subditur: *De mane usque ad vesperam succidentur*: succisio enim arboris ex causa exteriori procedit; & sic signanter dicit: *De mane usque ad vesperam*: quia mors naturalis potest per aliqua naturalia signa præcognosci; sed mors violenta omnino ignota est, utpote diversis casibus subiecta: unde non potest sciri si homo de mane perveniat usque ad vesperum. Sciendum tamen, quod hæc non est intentio litteræ: nam supra proposuit de defectu peccati, cum diceret: *Et in Angelis suis*: unde ut conclusio præmissis respondeat, oportet hoc etiam ad peccatum referre: propter quod vita iustitiæ in homine consumitur dupliciter: uno modo ex interiori corruptione; quod significat, cum dicit: *Consumentur velut a tinea*: sicut enim vestimentum consumitur a tinea, quæ ex eo nascitur; ita iustitia hominis consumitur iis quæ in homine sunt, sicut est corruptio fomitis malæ cogitationis, & alia huiusmodi: alio modo ex exteriori tentatione, quod videtur in hoc dici: *De mane usque ad vesperam succidentur*. Sed considerandum est, quod interior tentatio non subito hominem prosternit, sed paulatim, dum per negligentiam aliquis in se ipso peccati initia reprimere non curat, secundum illud Eccl. „ Qui minima „ negligit, paulatim defluit: sic etiam vestimen„ tum, quod non excutitur, a tinea consumi„ tur. " Exterior autem tentatio † alias, attentatio † hominem plerumque subito prosternit; sicut

ſicut David ad aſpectum mulieris, in adulterium prorupit; & etiam multi in tormentis Fidem negaverunt. Quocumque autem modo homo per peccatum ruit, dummodo peccatum ſuum recognoſcat, & pœniteat, miſericordiam conſequetur. Sed quia nullus eſt qui omnia peccata poſſit cognoſcere, ſecundum illud Pſal. 18. „ Delicta quis intelligit? “ ſequitur quod plurimum homines peccata non cognoſcentes, eis remedia non adhibent, per quæ liberentur. Et hoc eſt quod ſubditur; *Et quia nullus intelligit*, ſcilicet lapſus peccatorum, *in æternum peribunt*, ſcilicet plurimi; quaſi dicat: A peccato numquam liberantur. Sed quia aliqui ſunt qui contra peccata remedia adhibent, licet ea non plene intelligant, ſicut David, qui dicebat: „ Ab occultis meis munda me „ Domine: “ ſubiungit: *Qui autem reliqui fuerint*, ſcilicet de numero eorum qui in æternum pereunt, *auferentur ex eis*; ideſt, ſegregabuntur ex eorum conſortio. *Morientur* quidem: quia quamvis homo a peccato pœniteat, a mortis tamen neceſſitate non liberatur; ſed ſapientia in eis non moritur; & hoc eſt quod dicit: *Et non in ſapientia*. Vel hoc, quod dicit: *Morientur, & non in ſapientia*, non reſpondet ad immediate dictum, ſed ad id quod ſupra dixerat: *In æternum peribunt*: ut ſit ſenſus, quod morientur ſine ſapientia. Vel hoc quod dicit: *Qui reliqui fuerint*, poteſt intelligi de filiis qui relinquuntur ex parentibus pereuntibus, & propter peccata parentum, quæ imitantur, & ipſi auferuntur ſine ſapientia morientes. Vult ergo ex omnibus iſtis Eliphaz habere, quod cum conditio hominis ſit tam fragilis, de facili cadit in peccatum: & quidem dum homo non cognoſcit, in perditionem vadit ipſe, & filii eius. Et ſic Iob, licet ſe peccatorem non cognoſceret, credendum erat, quod propter peccata aliqua ipſe, & filii eius perierint. Sic igitur poſtquam revelationem ſibi factam expoſuerat, quia poſſet Iob revelationi non credere, ideo ſubiungit quod ſequitur.

CAPITIS QUINTI

LECTIO I.

Voca ergo, ſi eſt qui tibi reſpondeat; & ad aliquem Sanctorum convertere. Virum ſtultum interficit iracundia, & parvulum occidit invidia. Ego vidi ſtultum firma radice; & maledixi pulchritudini eius ſtatim. Longe fient filii eius a ſalute, & conterentur in porta; & non erit qui eruat. Cuius meſſem famelicus comedet, & ipſum rapiet armatus, & bibent ſitientes divitias eius. Nihil in terra ſine cauſa fit; & de humo non egredietur dolor. Homo naſcitur ad laborem, & avis ad volatum.

Quaſi dicat: Si mihi hoc eſſe revelatum non credis, tu ipſe invoca Deum; ſi forte ipſe ad hanc dubitationem reſpondere tibi voluerit. Et ſi per merita propria hoc a Deo obtinere non putas, *Ad aliquem Sanctorum convertere*; ut eo mediante huius rei veritatem a Deo cognoſcere poſſis. Et notandum eſt, quod dicit, ad aliquem Sanctorum, quia non licet per immundos ſpiritus quocumque modo, vel arte occulta perquirere, ſed ſolum per Deum, vel Sanctos Dei, ſecundum illud Eſaiæ 8. „ Cum dixerint ad vos: Quærite a Pythonibus, & a divinis, qui ſtudent in incantationibus ſuis: numquid non populus a „ Deo ſuo requirit viſionem pro vivis, aut „ mortuis? “ *Virum ſtultum interficit iracundia*. Quia in revelatione quam ſibi factam eſſe commemorat Eliphaz, inter cetera hoc continetur, quod homines qui terrenum habent fundamentum, conſumuntur velut a tinea, vult hoc oſtendere per hominum diverſas conditiones: non eſt enim aliqua conditio hominum, cui non adſit pronitas ad aliquod peccatum. Sunt autem duæ hominum conditiones. Quidam enim ſunt magni & elati animi, qui facile provocantur ad iram; quod ideo eſt, quia ira eſt appetitus vindictæ, ex præcedenti offenſa proveniens: quanto autem aliquis eſt magis elati animi, tanto ex leviori cauſa ſe putat offenſum; & ideo facilius provocatur ad iram: & hoc eſt quod dicit: *Virum ſtultum interficit iracundia*. Vocat autem eum qui eſt ſuperbi & elati animi, ſtultum, quia per ſuperbiam homo præcipue metas rationis excedit; ſed humilitas viam † alias, iram † ſapientiæ parat, ſecundum illud Prov. 11. „ Ubi humilitas, ibi ſapien„ tia. “ Simul cum hoc etiam ſtultitia iracundiæ competit: iracundus enim, ut docet Philoſophus, utitur quidem ratione, dum pro offenſa intentat vindictam; ſed perverſe, dum in vin-

vindicta modum rationis non servat ; perversitas autem rationis stultitia est. Quidam vero sunt pusillanimes, & hi proni sunt ad invidiam; unde subdit : *Et parvulum occidit invidia*: & hoc rationabiliter dicitur: invidia enim nil aliud est quam tristitia de prosperitate alicuius, inquantum prosperitas illius existimatur propriæ prosperitatis impedimentum. Hoc autem ad parvitatem animi pertinet, quod aliquis non se existimet posse prosperari inter alios prosperantes. Sic ergo manifestum videtur, quod homo, cuiuscumque conditionis existat, pronus est ad aliquod peccatum: facile enim esset his similia de aliis peccatis inducere. Sic ergo per omnia supradicta Eliphaz probare intendit, quod adversitates in hoc mundo non adveniunt alicui nisi pro peccato. Contra quod videntur esse duæ obiectiones: quarum una est ex hoc quod multi iusti videntur adversitatibus subdi. Sed hanc obiectionem solvere visus est per hoc quod homines ostendit esse faciles ad peccandum. Secunda obiectio est, quod aliqui iniqui in hoc mundo prosperantur. Cui consequenter satisfacere intendit per hoc quod prosperitas eorum in malum ipsorum redundat; unde dicit: *Ego vidi stultum*, idest hominem in divitiis superbientem, *firma radice*, idest firmatum in prosperitate huius mundi, ut videbatur; sed eius prosperitatem non approbavi: quinimmo *maledixi pulchritudini eius statim*. Ubi considerandum est, quod loquitur de homine sub metaphora arboris: cuius enim radix fuerit firma, pulchritudinem habet in ramis, & fructibus. Comparat. ergo prosperitatem hominis in divitiis firmati pulchritudini arboris, quam maledicit; idest malam esse pronuntiat, & nocivam, secundum illud Eccles. 5. „ Est & alia „ infirmitas pessima, quam vidi sub sole: di„ vitiæ conservatæ in malum domini sui. “ Addidit autem, *Statim*, ut ostendat se de hac sententia nullatenus dubitare. Quod autem mala ex prosperitate stulti proveniant, ostendit primo quantum ad filios: frequenter enim contingit quod quando aliquis dives & potens filios sine disciplina nutrit, quod proprium est stulti, filii eius in multa pericula incidunt, & quandoque quidem propter odia quæ in se concitant, absque iudicio perimuntur, vel etiam dum ipsi sibi non cavent inordinate delectamento utentes, vitam amittunt; & quantum ad hoc dicit: *Longe fient filii eius a salute*: quandoque vero dum calumnias, & iniurias aliis inferunt, coram iudicibus conveniuntur, † alias, conveniunt † & ibi condemnantur; & quantum ad hoc dicit: *Et conterentur in porta*; idest per sententias iudicum: nam indices olim in portis sedere solebant: & quia homines stulti in prosperitatibus nullum dubitant offendere, in adversitatibus non inveniunt adiutorem; ideo subdit: *Et non erit qui eruat*. Sed quia posset aliquis dicere: Non curo quidquid accidat filiis meis, dummodo ego prosperitate fruar in hoc mundo; ideo secundo ponit mala provenientia ipsi stulto & in rebus, & in persona, dicens: *Cuius messem famelicus comedet*: frequenter enim homines stulti, divitiis abundantes, pauperes opprimunt; qui plerumque gravamina sustinere non valentes, quasi quadam necessitate ad rapienda bona divitum coguntur: & quia tales homines deliciose viventes solent per vitæ divitias animi vigorem amittere, & imbelles esse; de facili a pauperibus bellicosis destruuntur: unde sequitur: *Et ipsum rapiet armatus*, quasi absque omni resistentia: & ut quod dixerat de messe, generaliter intelligatur, subiungit: *Et bibent sitientes divitias eius*, idest homines cupidi. Remotis ergo prædictis obiectionibus, finaliter rationem inducit ad probandum principalem intentionem, scilicet quod adversitates in hoc mundo non proveniant alicui nisi pro peccato; & est talis. Quæcumque fiunt in terra, ex propriis, & determinatis causis proveniunt: si ergo adversitates huius mundi alicui accidunt, hoc habet determinatam causam, quæ nulla videtur esse nisi peccatum. Hoc est ergo quod dicit: *Nihil in terra sine causa fit*; videmus enim omnes effectus ex determinatis causis procedere: ex quo quasi concludens subdit: *Et de humo non orietur dolor*: & est metaphorica locutio: quædam enim herbæ sine semine producuntur: de quibus dicitur, quod eas humus sponte profert. Quidquid ergo sine causa propria videtur contingere, quasi sine semine per quamdam similitudinem metaphorice potest dici, quod oritur de humo. Dolor autem, idest adversitas, non orietur de humo, idest non est sine causa: quod autem dixerat: *Nihil in terra sine causa fit*, ex hoc præcipue redditur manifestum, quod omnia habent dispositionem naturalem, congruam propriæ operationi: ex quo apparet, quod dispositiones naturales rerum non sunt sine causa, sed propter determinatum finem; & ideo dicit: *Homo ad laborem nascitur, & avis ad volatum*: manifestum est enim, quod quia proprius motus quem natura avis requirebat, est volatus, ideo oportuit avem habere ex sua natura instrumenta congrua ad volandum, & alas, & pennas: homo vero, qui rationem habebat, per quam proprio labore posset sibi omnia necessaria adiuvamenta acquirere, naturaliter productus est absque omnibus adiuvamentis, quæ natura aliis animalibus dedit: scilicet absque tegumento, absque armis, & aliis huiusmodi, quæ sibi proprio labore parare poterat ex industria rationis.

LE-

LECTIO II.

QUamobrem ego deprecabor Dominum, & ad Deum ponam eloquium meum; qui facit magna, & inscrutabilia, & mirabilia absque numero; qui dat pluviam super faciem terræ, & irrigat aquis universa; qui ponit humiles in sublime, & merentes erigit sospitate; qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod cœperant; qui apprehendit sapientes in astutia eorum, & consilium pravorum dissipat. Per diem incurrent tenebras; & quasi in nocte sic palpabunt in meridie. Porro salvum faciet egenum a gladio oris eorum, & de manu violenti pauperem. Et erit egeno spes; iniquitas autem contrahet os suum.

QUia Eliphaz proposuerat, omnia quæ in terris sunt determinatam causam habere, & hoc probaverat per hoc quod res naturales apparebant esse dispositæ propter finem; hoc autem, scilicet quod res naturales sunt propter finem, potissimum argumentum est ad ostendendum, mundum regi divina providentia, & non omnia agi fortuito: idcirco Eliphaz statim ex præmissis concludit de regimine divinæ providentiæ. Sciendum est autem, quod, divina providentia sublata, orationis fructus tollitur, & cognitio Dei circa res humanas: quæ tamen necesse est ponere ei qui regimen providentiæ concedit; & ideo Eliphaz concludens dicit: Ex quo omnia quæ in terra fiunt sunt propter finem, necesse est concedere regimen providentiæ. *Quamobrem ego deprecabor Dominum*; quasi oratione fructuosa existente, utpote Deo disponente res humanas; *& ad Deum ponam eloquium meum*, utpote Deo cognoscente facta, & dicta, & cogitata humana: ad cuius confirmationem subiungit ea quæ maxime divinam providentiam ostendunt. Est autem sciendum, quod illi qui providentiam negant, omnia quæ apparent in rebus mundi, ex necessitate naturalium causarum provenire dicunt, utpote ex necessitate caloris, & frigoris, gravitatis, & levitatis, & aliorum huiusmodi; ideo ex his potissime providentia divina manifestatur: quorum ratio reddi non potest ex huiusmodi materialibus principiis: inter quæ unum est determinata magnitudo corporis huius mundi: non enim potest assignari ratio ex aliquo principio naturali, quare sol, ac luna, aut terra sit tantæ quantitatis, & non maioris, aut minoris; unde necesse est dicere, quod ista dispositio quantitatum sit ex ordinatione alicuius intellectus; & hoc designat in hoc quod dicit: *Qui facit magna*; id est, qui res interminata magnitudine disponit. Rursus si omnia ex necessitate principiorum naturalium provenirent, cum principia naturalia sint nobis nota, haberemus viam ad inquirendum omnia, quæ in hoc mundo sunt: sunt autem aliqua in hoc mundo, ad quorum cognitionem nulla inquisitione possumus pervenire, utpote substantiæ spirituales quot sint, distantiæ stellarum, & alia huiusmodi: unde manifestum est, non procedere omnia ex necessitate principiorum naturalium, sed ab aliquo superiori intellectu res esse institutas: propter hoc addit: *Et inscrutabilia*. Item quædam sunt quæ videmus, quorum rationem nullo modo possumus assignare; puta quod stellæ disponuntur secundum talem figuram in hac parte cæli, & in alia secundum aliam: unde manifestum est, hoc non provenire ex principiis naturalibus, sed ab aliquo superiori intellectu; & propter hoc addit: *Et mirabilia*: sic enim differt inscrutabile, & mirabile, quod inscrutabile est quod latet, & perquiri non potest: mirabile est quod ipsum quidem apparet, sed causa eius perquiri non potest. Sciendum est etiam, quod aliqui posuerunt dispositionem rerum per quemdam ordinem numeri a Deo procedere, utpote quod a primo uno simplici procedit tantum unus effectus primus, in quo iam aliquid compositionis, & pluralitatis habetur: & sic ex ipso procedunt duo, vel tria, quæ sunt adhuc minus simplicia; & sic gradatim secundum eos progreditur tota rerum multitudo; secundum quam quidem positionem totius universi dispositio non est ex ordinatione intellectus divini, sed ex quadam necessitate naturæ: unde ad hanc positionem removendam adiungit: *Absque numero*; vel quia absque necessitate ordinis numeralis res in se productæ sunt; vel quia a Deo immediate, & non ex ordine numeri productæ sunt: quod præcipue apparet in primo cælo, in quo sunt plurimæ stellæ. Sic ergo Eliphaz ostendit, productionem rerum esse a Deo, & non ex necessitate naturæ. Consequenter ostendit, & rerum factarum cursum divina providentia gubernari, & primo in rebus naturalibus, ex hoc quod res naturales contemperatæ esse videntur ad hominum, & aliorum animalium usum; licet naturalis cælorum ordo aliud requirere videatur: si quis enim in elementis gravitatem, & levi-

levitatem consideret, manifestum est naturaliter terram aquæ subiacere, aeri vero aquam, aerem autem igni: inveniuntur autem aliquæ partes terræ discoopertæ ab aquis immediate aeri subiacere: aliter enim animalia respirantia in terra vivere non possent: & rursus ne terra ab aquis discooperta sua siccitate infructuosa, & inhabitabilis redderetur, dupliciter humectatur a Deo. Primo quidem per pluviam, qua superficies terræ infunditur; & quantum ad hoc dicit: *Qui dat pluviam super faciem terræ*. Alio modo quantum ad fontes, rivos, & flumina, quibus terra irrigatur, quorum principium sub terra est, sicut pluviæ in alto; & quantum ad hoc dicit: *Et irrigat aquis universa*. Deinde cum dicit: *Qui ponit humiles in sublime*, operationem providentiæ etiam in rebus humanis ostendit. Et quidem si res humanæ currerent secundum quod earum dispositio videtur exigere, nullum videlicet, vel parvum in eis providentiæ divinæ vestigium appareret; sed rebus humanis alio modo currentibus, stulti qui superiores causas non considerant, hoc casui & fortunæ attribuunt; ex quorum persona Salomon Eccles. 9. dicit: „ Vidi sub sole nec velocium esse cursum, nec fortium bellum, nec sapientium panem, nec doctorum divitias, nec artificum gratiam, sed temporis casum in omnibus. " Eliphaz autem in altiorem causam refert hoc, scilicet in providentiam Dei: & primo quantum ad oppressos, qui de infimo elevantur in altum; & quantum ad hoc dicit: *Qui ponit humiles*, ideſt deiectos, *in sublime*: & qui de dolore transferuntur ad gaudium; & quantum ad hoc dicit: *Et merentes erigit sospitate*. Secundo quantum ad opprimentes, quorum duplex est genus. Quidam enim maxime alios opprimunt per potentiam; & quantum ad hoc dicit: *Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod cœperant*; quia scilicet in ipsa operis prosecutione impediuntur a Deo, ne umquam cogitationem possint perducere ad effectum. Quidam vero per astutiam aliquos decipiunt; & quantum ad hoc dicit: *Qui apprehendit sapientes in astutia eorum*; inquantum scilicet ea quæ astute cogitant, in contrarium propositi eorum cedit; *& consilium pravorum dissipat*: dum scilicet ea quæ ab eis sapienter consiliata videntur, aliquibus impedimentis superinductis ad effectum perducere non possunt. Quandoque vero stulte consiliata non solum impediuntur in opere, sed etiam eorum mens obscuratur, ne in consiliando possint discernere meliora: unde subdit: *Per diem incurrent tenebras*; scilicet, in re manifesta omnino quid faciant nesciunt: *& quasi in nocte sic palpabunt in meridie*; ideſt, in iis quæ nullo modo sunt dubia, sic dubitant, sicut in rebus obscuris; & quod hæc ex divina providentia prævideantur, subiungit utilitatem ex præmissis provenientem: dum enim malignorum astutia impeditur, pauperes ab eorum deceptionibus liberantur; & hoc est quod subdit: *Porro salvum faciet egenum a gladio oris eorum*: quia enim sunt astuti in malo, & blandis verbis, & fictis alios seducere solent: quæ quidem verba in nocendo gladio comparantur, secundum illud Psal. 56. „ Lingua eorum gladius acutus. " Cum vero operationes malorum potentum impediuntur a Deo, manifestum est etiam quod pauperes salvantur: unde sequitur: *Et de manu violenti pauperem*. Et ex hoc duo sequuntur. Quorum unum est, quod homines, qui ex se ipsis impotentes sunt, de divina potentia confidunt, tamquam Deo de rebus humanis curante: unde subdit: *Et erit egeno spes*. Aliud est quod homines potentes & iniqui se ipsos retrahunt, ne ex toto malignentur: unde sequitur: *Iniquitas autem contrahet os suum*; ne scilicet se ex toto effundat in perniciem aliorum.

LECTIO III.

Beatus homo qui corripitur a Domino. Increpationem Domini ne reprobes: quia ipse vulnerat, & medetur; percutit, & manus eius sanabunt. In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum. In fame eruet te de morte, & in bello de manu gladii. A flagello linguæ absconderis, & non timebis calamitatem, cum venerit. In vastitate, & fame ridebis, & bestias terræ non formidabis. Sed cum lapidibus regionum pactum tuum; & bestiæ terræ pacificæ erunt tibi. Et scies quod pacem habeat tabernaculum tuum, & visitans speciem tuam non peccabis. Et scies, quoniam multiplex erit semen tuum, & progenies tua quasi herba terræ. Ingredieris in abundantia sepulcrum, sicut infertur acervus tritici in tempore suo. Ecce hoc ut investigavimus ita est: quod auditum mente pertracta.

Sicut supra dictum est, Eliphaz in superioribus beatum Iob & impatientiæ arguebat, & præsumptionis, super hoc quod se asseruerat innocentem; nunc autem ab eo desperа-

ſperationem nititur auferre, ex qua verba illa provenire credidit, quibus Iob vitam ſuam fuerat deteſtatus. Sciendum eſt autem, quod providentiam tam circa res naturales, quam circa res humanas eſſe aſſeruerat: hoc accipit tamquam notum, quod omnes adverſitates hominibus divino iudicio inducantur; ſed quibuſdam ad ultimam condemnationem, qui ſunt incorrigibiles; quibuſdam autem ad correctionem, qui per adverſitates emendantur, quos aſſerit eſſe beatos, dicens: *Beatus homo qui corripitur a Domino*. Si enim correptio ab homine ſalubris eſt; qui tamen perfecte ſcire non poteſt menſuram & modum, ſecundum quod poſſit eſſe ſalubris correptio; nec eſt omnipotens, ad mala ſcilicet removenda, & ad bona tribuenda: multo magis reputari debet ſalubris, & felix Dei omnipotentis, & omnia ſcientis correptio: ex qua ſententia ad propoſitum concludit dicens: *Increpationem Domini ne reprobes;* quaſi dicat: Licet hanc adverſitatem patiaris a Deo propter tua peccata, tamen debes exiſtimare, quod hoc ſit quaſi quædam Domini increpatio ad te corrigendum: unde non debes hanc adverſitatem intantum reprobare, quod propter hoc vitam tuam habeas odioſam, & prædictorum cauſam ſubiungit dicens: *Quia ipſe vulnerat*, ſcilicet graviori adverſitate, *& medetur;* auferendo mala, & reſtituendo bona; *percutit*, ideſt leviori adverſitate, *& manus eius*, ideſt operationes ipſius, *ſanabunt*, ideſt liberabunt. Non enim Eliphaz eum qui corripitur a Deo beatum aſſeruit propter futuram vitam, quam non credebat, ſed propter præſentem, in qua poſt correptionem homo ex ſupradictis a Deo obtinebat immunitatem a malis, & abundantiam bonorum: unde conſequenter ſubiungit de immunitate a malis dicens: *In ſex tribulationibus liberabit te, & in ſeptima non tanget te malum*: quia enim ſeptenario dierum omne tempus agitur, ſolet ſeptenario numero univerſitas deſignari: ut ſit ſenſus, quod ei qui a Domino corripitur, poſt emendationem nulla nocebit adverſitas. Et quia ſecundum eius ſententiam, quanto aliquis magis fuerit purgatus a culpa, tanto minus adverſitatem patitur in hoc mundo, ideo dicit: *In ſeptima non tanget te malum*; quaſi ante emendationem homo ab adverſitate non liberetur: cum autem incipit liberari, ab ea tangitur, ſed non opprimitur, Deo liberante; poſt perfectam autem liberationem omnino non tangitur: quod quidem verum eſt quantum ad mentem, quæ dum finem ſuum in rebus mundanis conſtituit, adverſitatibus mundanis opprimitur; cum autem ab eis animum ſuum revocans, amare Deum cœperit, triſtatur quidem in adverſitatibus, ſed non opprimitur, quia ſpem ſuam non habet in mundo: cum autem totaliter mundum contempſerit, tunc eam adverſitates mundanæ vix tangunt: non eſt autem hæc ſententia vera quantum ad corpus, ſicut Eliphaz eam intellexit; cum perfectiſſimi viri interdum graviſſimas adverſitates patiantur, ſecundum illud Pſalm. 44. „ Propter te mortifica- „ mur tota die: " quod de Apoſtolis inducitur. Et quia ſeptem tribulationes tetigerat, eas ſubſequenter enumerat. Eſt autem prima adverſitas contra vitam corporalem eius qui patitur ſublationem neceſſariorum; & quantum ad hoc dicit: *In fame eruet te de morte;* quaſi dicat: Patieris quidem famem, utpote increpatus a Domino; ſed ex hoc non pervenies ad mortem, Deo te liberante; & hæc eſt prima tribulatio. Quandoque vero aufertur vita corporis per violentiam alicuius inferentis nocumentum; & quantum ad hoc dicit: *Et in bello de manu*, ideſt poteſtate, *gladii*; quaſi dicat: Superveniet tibi bellum, ſed in poteſtate gladii non deduceris; & hæc eſt ſecunda tribulatio. Aufertur autem & vita corporalis per mortem naturalem, ſed hæc inter tribulationes non computatur, cum natura hominis hoc requirat. Quandoque autem ſpirituale periculum eſt contra famam hominis, quæ pertinet ad vitam civilem; & quantum ad hoc dicit: *A flagello linguæ abſconderis*. Dicitur autem flagellum linguæ detractio graviter infamantis, a quo tunc homo abſconditur, quando facta ſua, de quibus poſſit infamari, latent detrahentem; & hæc eſt tertia tribulatio. Quandoque autem eſt adverſitas ex aliquo periculo generali, quod quidem imminet vel perſonis, vel rebus: perſonis quidem, utpote quando alicui patriæ exercitus hoſtium ſupervenit, per quem etiam contrahitur vel mors, vel captivatio; & quantum ad hoc dicit: *Et non timebis calamitatem, cum venerit;* quaſi dicat: In imminente calamitate ab hoſtibus tuæ patriæ, tu non timebis; & hæc eſt quarta tribulatio. Rebus autem imminet commune periculum vel per ſterilitatem terræ, quod eſt tempore famis, vel per aliquam devaſtationem fructuum ab hoſtibus; & quantum ad hæc duo dicit: *In fame, & vaſtitate ridebis;* ideſt abundantiam habebis, quæ erit tibi materia gaudii; & ſic tangit quintam & ſextam tribulationem. Quandoque autem eſt adverſitas ab impugnatione brutorum animalium, ſive in communi, ſive in particulari; & quantum ad hoc dicit: *Beſtias terræ non formidabis;* & hæc videtur eſſe ſeptima tribulatio, in qua non tangit malum. Poſt immunitatem autem a malis ponit abundantiam in bonis: & primo quantum ad fertilitatem terrarum, dicens:

cens: *Sed cum lapidibus regionum pactum tuum;* quasi dicat: Et etiam terræ lapidosæ, & steriles tibi afferent fructum, secundum illud Deut. 32. „ Ut sugeret mel de petra &c." Secundo quantum ad animalia bruta; & quantum ad hoc dicit: *Et bestiæ terræ erunt tibi pacificæ*; idest, non te offendent. Possent & hæc duo aliter exponi, ut scilicet per lapides intelligantur homines duri, & rudes; per bestias homines crudeles. Tertio quantum ad homines domesticos, cum dicit: *Et scies quod pacem habeat tabernaculum tuum;* idest, familia tua pacem habebit adinvicem. Quarto specificat quantum ad uxorem; & quantum ad hoc dicit: *Et visitans speciem tuam non peccabis;* quasi dicat. Habebis uxorem honestam, & pacificam, cum qua conversari poteris sine peccato. Quinto quantum ad filios; unde dicit: *Et scies, quoniam multiplex erit semen tuum, & progenies tua quasi herba terræ;* idest, habebis multos filios, & nepotes. Sexto quantum ad pacificam & quietam mortem; & quantum ad hoc dicit: *Ingredieris in abundantia sepulcrum;* quasi dicat, in bona prosperitate, non spoliatus rebus tuis: *sicut infertur acervus tritici in tempore suo;* quasi non præventus intempestiva & subita morte. Ultimo quidem approbat ea quæ supra dixerat, dicens: *Ecce hoc ut investigavimus ita est.* Et quia existimabat, Iob ita esse tristitia absorptum, quod talia non multum cogitaret, eum reddidit attentum dicens: *Quod auditum mente pertracta.*

CAPITIS SEXTI

LECTIO I.

Respondens autem Iob dixit: Utinam appenderentur peccata mea quibus iram merui, & calamitas quam patior, in statera. Quasi arena maris hæc gravior appareret: unde & verba mea dolore sunt plena: quia sagittæ Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum; & terrores Domini militant contra me. Numquid rugiet onager cum habuerit herbam; aut mugiet bos cum ante præsepe plenum steterit? Aut poterit comedi insulsum, quod non est sale conditum; aut potest aliquis gustare quod gustatum affert mortem? Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia cibi ei sunt. Quis det ut veniat petitio mea; & quod expecto tribuat mihi Deus; & qui cœpit, ipse me conterat; solvat manum suam, & succidat me? Et hæc mihi sit consolatio, ut affligens me dolore non parcat; nec contradicam sermonibus Sancti. Quæ est enim fortitudo mea, ut sustineam, aut quis finis meus, ut patienter agam? Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea est.

Sicut ex superioribus patet, Eliphaz in lamento Iob tria notaverat: desperationem quidem, quæ videbatur apparere propter odium præsentis vitæ; impatientiam autem, sive immoderatam tristitiam, propter suspiria, & gemitus quos se pati dicebat; præsumptionem vero, quia se innocentem asseruerat: & circa hæc tria totus superior Eliphaz sermo versatur: in quo ad ostendendum, Iob peccato fuisse subiectum, & ideo adversa tolerasse, proposuit inter cetera fragilitatem conditionis humanæ, ex qua nullus potest se præsumere immunem esse a peccato. Hinc ergo Iob sumit suæ responsionis initium: certum est enim quod ex fragilitate conditionis humanæ nullus homo est immunis a peccato, quantumcumque iustus appareat; sed tamen in viris iustis non sunt peccata gravia, & mortalia, sed sunt in eis peccata levia, & venialia, quæ ex negligentia, & surreptione proveniunt. Si autem hoc esset verum, quod Eliphaz asserere nitebatur, quod propriæ pœnæ peccatorum essent adversitates præsentis vitæ, homines paterentur & propter gravia peccata graves, & propter levia leves; & sic viri iusti numquam gravibus adversitatibus subiacerent: quod patet esse falsum. Hanc ergo rationem Iob contra disputationem Eliphaz proponit: unde dicitur: *Respondens autem Iob dixit: Utinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui*; quasi dicat: Dicere non possum, in me nulla esse peccata; confido tamen in me non esse mortalia, sed venialia: si ergo pro peccatis huiusmodi iram, idest pœnam, a Deo merui, debuisset saltem in statera iustitiæ appendi calamitas, & peccatum, ut secundum æqualitatem unum alteri responderet. Sed adversitas apparet multo maior ipso peccato; & hoc est quod subdit: *Quasi arena maris*, idest incomparabiliter, *hæc*, sci-

scilicet calamitas, *gravior appareret*. Si sententia Eliphaz esset vera, quod adversitates in hoc mundo infliguntur solum secundum peccata, pro gravibus peccatis hæretici graves pœnas sustinerent: sed hæc sua sententia non est vera; cum appareat, multos sceleratos, quorum peccatis peccata Iob comparata, quasi nulla erant, quasdam leves adversitates sustinere. Ex hoc autem ulterius procedit ad excusandum se a tristitia, quam verbis expresserat dicens: *Unde & verba mea plena dolore sunt*. Quasi concludendo infert, quia dolor ex adversitatis magnitudine causabatur. Causam autem doloris subiungit duplicem: causatur enim dolor interdum ex iis quæ aliquis iam perpessus est, interdum vero ex iis quæ pati timet. Primo ergo assignat causam sui doloris ex iis quæ perpessus fuerat, dicens: *Quia sagitta Domini in me sunt*. In quo ostendit ex improviso se fuisse afflictum: nam sagitta ex remotis, & ex improviso venit; & ut ostendat percussionis magnitudinem, subiungit: *Quarum indignatio ebibit spiritum meum*; idest me respirare non permisit; sed totaliter quidquid in me virium, aut consolationis esse poterat sustulit. Deinde ostendit causam doloris ex iis quæ pati timebat, dicens: *Et terrores Dei militant contra me*. Solent enim afflicti ex spe melioris status consolari; sed cum post afflictionem aliquis iterum similia vel maiora timet, nulla videtur esse consolatio residua. Posset autem aliquis dicere: Causam quidem doloris habes, sed ex ea in verba doloris prorumpere non deberes. Contra quæ respondet Iob ex iis quæ in aliis animalibus invenimus: homo enim aliis animalibus similis est in natura sensitiva: unde ea quæ naturam sensitivam sequuntur, adsunt homini, sicut & aliis animalibus; quod autem naturale est, non potest totaliter vitari: invenitur autem in aliis animalibus, quod afflictionem cordis ore exprimant, & hoc significat dicens: *Numquid rugiet onager, cum habuerit herbam; aut mugiet bos, cum ante præsepe plenum steterit?* quasi dicat, non. Rugit autem onager, & mugit bos, cum necessario victu caruerint: in quo apparet, naturale esse animalibus, quod interiorem afflictionem exprimant voce. Rursus aliquis dicere posset, naturale esse, quod dolor conceptus voce exprimatur, sed ad sapientem non pertinere, quod ex quibusdam causis tristitiam corde concipiat, ut Stoici posuerunt. Sed hoc ostendit Iob esse contra naturam sensitivam. Nam sensus non potest non refugere id quod est nocivum, vel inconveniens; & ideo dicit: *Aut poterit comedi insulsum, quod non est sale conditum?* quasi dicat, non: quia videt, quod huiusmodi insipida non conveniunt ad delectationem gustus; & similiter ea quæ non sunt delectabilia, non potest cor hominis libenter acceptare, & multo minus illa quæ sunt amara & noxia: unde subdit: *Aut potest aliquis gustare quod gustatum affert mortem?* quasi dicat, non. Et sicut hoc est impossibile in sensu exteriori, ita impossibile est quod ea quæ per sensus exteriores apprehenduntur ut noxia, sine tristitia recipiantur: sed quia sapiens, licet tristitiam patiatur, eius tamen ratio a tristitia non absorbetur, sic Iob, † alias, sicut Iob, qui † licet tristitiam pateretur, tamen ei maxima inerat solicitudo, & timor, ut se contra tristitiam tueretur, ne per tristitiam duceretur in aliquod vitiosum; quod ut vitaret, præoptabat mortem, & ad hoc exprimendum dicit: *Quæ prius tangere nolebat anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt*; quasi dicat: Ea quæ prius anima mea abhorrebat, nunc delectabiliter appetit; & quæ sint ista, ostendit dicens: *Quis det ut veniat petitio mea?* & ut hanc petitionem non ore teneat tantum, sed etiam ex intimo corde proponere ostendatur, subiungit: *Et quod expecto, tribuat mihi Deus?* Et quæ sit ista petitio, ostendit subdens: *Et qui cœpit*, scilicet me affligere, *ipse me conterat*, super mortem; & hoc est quod subdit: *Solvat manum suam, & succidat me*. Manum Dei dicit potentiam divinam, qua ipsum Deus afflixerat, quæ quidem manus quodammodo ligata videtur divina voluntate, dum per misericordiam affligere desistit; solvitur autem quodammodo, dum ad finem occisionis percussio divina perducitur. Et quia dixerat, ea quæ prius tangere nolebat, nunc cibos suos esse, ostendit quomodo hoc sit intelligendum: quia scilicet mors quæ sibi fuerat horribilis, nunc effecta est dulcis: unde subdit: *Et hæc mihi sit consolatio, ut affligens me dolore*, scilicet Deus *non parcat*; idest, non retrahat manum suam, sed me ad mortem perducat: & quare hoc optet, ostendit per id quod subdit: *Nec contradicam sermonibus Sancti*, idest Dei; hoc est, eius iudiciis sanctis, quibus me afflixit: timebat enim Iob, ne per afflictiones multas ad impatientiam deduceretur, ita quod ratio tristitiam reprimere non posset. Impatientiæ autem ratio est, cum ratio alicuius adeo a tristitia deducitur quod divinis iudiciis contradicat: si vero aliquis tristitiam quidem patiatur secundum sensualem partem, sed † alias, si † ratio divinæ voluntati se conformet, non est impatientiæ defectus: & sic falso Eliphaz arguebat Iob, ubi dixerat: *Nunc autem venit super te plaga, & defecisti*. Licet enim tristaretur, non tamen defecerat. Deinde assignat rationem de propria fragilitate, quare timebat ne ad hoc perduceretur ut contradiceret ser-

sermonibus Sancti: huiusmodi enim timor ex duplici causa posset tolli: primo quidem, si tanta esset sibi rationis fortitudo, ut nullo modo superari posset, sicut est in illis quorum est liberum arbitrium per gratiam confirmatum: sed hanc fortitudinem in se non sentiebat; unde dicit: *Quæ est enim fortitudo mea, ut sustineam?* scilicet tot tribulationes. Secundo, si tribulationes, & tristitias aliquo brevi tempore tolerare oporteret; & ideo ad hoc removendum adiungit: *Aut quis finis meus, ut patienter agam?* quasi dicat: Quis terminus tribulationibus meis positus est, ut usque ad illum expectans, possim præsumere me patientiam servaturum? Et ad horum expositionem subiungit dicens: *Nec fortitudo lapidum fortitudo mea*: fortitudo enim lapidis sine sensu est, fortitudo autem hominis est cum sensu eorum quæ noxia sunt; propter quod subdit: *Nec caro mea ænea est*, idest sine sensu: quia quantumcumque ratio mortalis hominis fortis sit, necesse est quod ex parte carnis experiatur sensum doloris: & per hoc excluditur increpatio Eliphaz, qui tristitiæ Beatum Iob arguebat. Etsi enim inesset Beato Iob fortitudo mentis, aderat tamen ex parte carnis sensus doloris, quem tristitia sequebatur. Similiter etiam per hoc confutatur opinio Stoicorum, dicentium, sapientem non tristari; cuius opinionis Eliphaz fuisse videbatur. Beatus autem Iob hoc defendere intendit, quod sapiens tristatur quidem, sed ad hoc studet per rationem ut ad inconveniens non deducatur: quod etiam Peripatetici posuerunt.

LECTIO II.

ECce non est auxilium mihi in me; & necessarii quoque mei recesserunt a me. Qui tollit ab amico suo misericordiam, timorem Domini derelinquit. Fratres mei prætericrunt me, sicut torrens qui raptim transit in convallibus. Qui timent pruinam, irruet super eos nix. Tempore quo fuerint, dissipati, peribunt; & ut incaluerint, solventur de loco suo. Involutæ sunt semitæ gressuum eorum :: ambulabunt in vacuum, & peribunt. Considerate semitas Themam, itinera Saba; & expectate paulisper. Confusi sunt, quia speravi. Venerunt quoque usque ad me, & pudore cooperti sunt. Nunc venistis, & modo videntes plagam meam timetis. Numquid dixi: Afferte mihi, & de substantia vestra donate mihi? Vel liberate me de manu hostis, & de manu robustorum eruite me? Docete me, & ego tacebo; & si quid forte ignoravi, instruite me. Quare detraxistis sermonibus veritatis, cum e vobis nullus sit qui possit arguere me? Ad increpandum tantum eloquia concinnatis, & in ventum verba profertis. Super pupillum irruitis; & subvertere nitimini amicum vestrum. Verumtamen quod cœpistis, explete. Præbete aurem, & videte an mentiar. Respondete, obsecro, absque contentione; & loquentes id quod iustum est, iudicate. Et non invenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis stultitia personabit.

OStenderat Iob in præcedentibus, se rationabiliter dolorem sensisse, & verba doloris protulisse, sed dolore non esse absorptum propter ea quæ passus erat. Sed quia interdum homo, licet aliqua adversa patiatur, ita se suo & alieno auxilio, & solatio contra adversa tuetur, ut vel parvum, vel nullum inde dolorem concipiat; vult ostendere Beatus Iob se huiusmodi remediis esse destitutum, ut ex hoc appareat evidentius, se rationabiliter verba doloris protulisse. Et primo quidem ostendit se prædictis remediis destitutum esse ex parte sua, cum dicit: *Ecce non est auxilium mihi in me*. Etsi enim bona eius aliqualiter direpta fuissent, posset hoc absque tristitia tolerare, si se posset adiuvare ad recuperandum bona amissa, & ad vindicandum iniuriam illatam; sed hoc non poterat, omnibus divitiis, filiis, & proprii corporis sanitate destitutus. Rursus multa per nos ipsos non possumus, quæ possumus per amicos; & ideo Iob secundo ostendit, se etiam auxilio amicorum destitutum esse, cum dicit: *Necessarii quoque mei*, idest familiares, & domestici, *recesserunt a me*: & quod hoc non sine culpa illorum sit, ostendit subdens: *Qui tollit ab amico suo misericordiam*, scilicet in tempore miseriæ, *timorem Domini derelinquit*, idest reverentiam quam debet habere ad Deum, propter quem, & in quo proximus diligendus est. „Qui non diligit fratrem suum, quem videt, „ Deum, quem non videt, quomodo potest „ diligere? “ ut dicitur Joann. Epistol. 1. Capitul. 4. Deinde ostendit, se etiam a consanguineis esse derelictum, dicens: *Fratres mei*, idest consanguinei mei, *prætericrunt me*. Loquitur ad similitudinem simul in via incedentium, ac si uno cadente in foveam, alii nihilominus præ-

præcedant, eo dimisso. Et quidem aliqualiter excusabiles essent, si postquam aliquo tempore auxilium tulissent, dimisissent, vel propter tædium, vel propter desperationem adiuvandi. Et ideo, ut inexcusabiles sint, ostendit, se statim, & subito ab eis esse desertum; quod significat cum subdit: *Sicut torrens qui raptim transit in convallibus*, qui velocissime movetur. Et ne hoc se impune fecisse credant, subiungit: *Qui timet pruinam, irruet super eum nix*; quasi dicat: Qui propter timorem minoris periculi, a iustitia, & misericordia discedit, in maiora pericula deducetur: unde & fratres Iob, qui eum præterierunt, compati nolentes, ipsi tristitiam in propriis personis suis sustinebunt; & quod eorum pericula futura sint sine remedio, ostendit subdens: *Tempore quo fuerint dissipati*, idest tempore quo incurrent aliqua pericula, *peribunt*, scilicet totaliter; *& ut incaluerint, solventur de loco suo*. Loquitur sub metaphora nivis, de qua fecerat mentionem; quæ cum multum firmata fuerit per congelationem, non statim a propria solis calefactione dissolvitur; sed cum non est congelata, statim ad radium solis dissolvitur, & fluit. Hoc est ergo quod dicit: *Ut incaluerint, solventur de loco suo*; idest, statim ad primum impetum adversitatis, quasi cuiusdam caloris, tota eorum prosperitas dissolvetur. Unde dicit: *Involutæ sunt semitæ gressuum eorum*. Illud enim quod involvitur, in se ipsum quadam tortuositate redit. Illorum quidem semitæ involutæ sunt, qui in consanguineis, & amicis nihil nisi propriam utilitatem quærunt: propter hoc, in tempore prosperitatis amicitiam simulant, sed in tempore adversitatis derelinquunt. Sed homines qui fraudulenter propriam utilitatem quærunt, plerumque a sua spe deficiunt; & ideo subdit: *Ambulabunt in vacuum*: tunc enim aliqui in vacuum ambulare dicuntur, quando a fine ambulationis deficiunt; & non solum eorum spes evacuabitur, sed etiam contrarium eis accidet: unde sequitur: *Et peribunt*; idest, totaliter destruentur. Sic ergo, cum Iob neque in seipso, nec in domesticis, nec in consanguineis auxilium haberet, non immerito doloris verba protulerat. Consequenter ostendit, quod nec in aliis amicis: unde dicit: *Considerate semitas Themam, itinera Saba*; in quibus regionibus maxime videbatur habuisse amicos: nam & Eliphaz de Themam venerat: *& expectate paulisper, considerantes*; scilicet, utrum aliqui per has vias veniant, ad auxilium mihi ferendum; & hoc non videbitis, quia *confusi sunt*, scilicet venire ad me, *quia speravi*; idest, quia tempus erat in quo ab eis auxilium sperare debebam: homines enim qui auxiliari nolunt, confunduntur visitare illos a quibus existimant sibi rationabiliter posse peti auxilium: venerunt quoque aliqui, qui scilicet non mihi dederunt auxilium, cum cognoscerent se debere; nec est mirum de aliis, cum etiam vos, qui sapientiores videmini, in hoc deficiatis. Unde subdit: *Nunc venistis, & modo videntes plagam meam timetis*: ne forte scilicet oporteat vos mihi auxilium ferre. Sed non timeatis, quia in nullo auxilium vestrum requisivi, nec requiro a vobis ut subveniatis mihi in denariis. Hoc est quod dicit: *Numquid dixi: Afferte mihi, & de substantia vestra donate mihi?* Nec petii a vobis auxilium in bello contra hostes; & hoc est quod subdit: *Liberate me de manu hostis, & de manu robustorum eruite me*. Nec petii a vobis auxilium doctrinæ; & hoc est quod dicit: *Numquid dixi: Docete me?* scilicet in speculativis, *& ego tacebo; & si quid forte ignoravi, instruite me*, scilicet in agendis. Nec solum vos mihi auxilium non præbetis, sed etiam quantum in vobis est, me verbis affligitis; & hoc est quod subdit: *Quare detraxistis sermonibus veritatis?* quos scilicet primo protuli in mea lamentatione, quam Eliphaz reprehendere visus est, ut dictum est. Et ut hæc detractio inexcusabilis ostendatur, excludit omnia illa quibus aliquis reprehensor a detractione potest excusari. Quorum primum est, cum aliquis maioris auctoritatis alium pro culpa reprehendit: & hoc excludit dicens: *Cum in vobis nullus sit qui possit arguere me*. Secundum est, cum aliquis contra aliquem verba dura profert ad eius utilitatem, & non ad ipsum exacerbandum; & hoc est quod subdit: *Ad increpandum tantum*, & non ad utilitatem, *eloquia concinnatis*, idest studiose componitis, ut non videantur leviter esse dicta. Tertium est, cum aliquis verba quæ profert contra aliquem efficacibus rationibus munit; & hoc removet dicens: *Et in ventum verba profertis*; quasi dicat: Verba vestra inania sunt, nullum robur rationis habentia. Quartum est, cum aliquis aliquem reprehendit eo tempore, & in illo statu in quo præsumi potest quod non fiat inde deterior, sed melior. Sed si aliquis eo tempore aliquem reprehendere velit, quo consternatus animo, & ad iram dispositus est, videtur non velle correctionem, sed subversionem. Et ideo dicit: *Super pupillum irruitis, & subvertere nitimini amicum vestrum*. Seipsum pupillum nominat, quia in tristitia positus, omni auxilio destitutus erat: & ne quis putaret, quod hoc diceret, timens contendere cum eis, quasi de veritate suæ sententiæ, & iustitia suæ causæ non præsumeret, subiungit: *Verumtamen quod cœpistis, explete*; ut scilicet

ex mutua disputatione veritas elucescat: unde subdit: *Prabete aurem*, idest auscultate, *& videte*, idest considerate, *an mentiar*. Hoc est enim primum impedimentum veritatis inveniendæ per disputationem, cum aliquis ea quæ ab adversario dicuntur, audire non vult. Secundum impedimentum est, cum ad audita clamose & contumeliose respondet; & ad hoc removendum dicit: *Respondete, obsecro, absque contentione*. „ Est enim contentio (ut Ambrosius „ dicit) impugnatio veritatis cum confidentia „ clamoris." Tertium impedimentum est, cum aliquis in disputatione non intendit ad veritatem, sed ad victoriam & gloriam, ut accidit in disputationibus litigiosis, & sophisticis; & quantum ad hoc dicit: *Et loquentes id quod iustum est, iudicate*; ut scilicet concedatis ea quæ vobis videntur vera, & negetis quæ videntur falsa; & si hoc feceritis, *Non invenietis in lingua mea iniquitatem*, scilicet aliquid contra iustitiam quæ debetur proximo, *nec in faucibus meis stultitia personabit*, scilicet aliquid contra sapientiam, qua recte sentitur de Deo. Intendebat enim circa divina, & circa humana & defendere, & probare veritatem.

CAPITIS SEPTIMI

LECTIO I.

Militia est vita hominis super terram, & sicut dies mercenarii dies eius. Sicut cervus desiderat umbram, & sicut mercenarius præstolatur finem operis sui; sic & ego habui menses vacuos, & noctes laboriosas enumeravi mihi. Si dormiero, dicam: Quando consurgam? Et rursum expectabo vesperam; & replebor doloribus usque ad tenebras.

Eliphaz in superioribus volens Beatum Iob a desperatione removere, ei quamdam terrenam beatitudinem repromiserat, si increpationem Domini non reprobaret. Unde Beatus Iob postquam tristitiæ suæ rationabiles causas ostendit, vult ulterius ostendere, prædictam consolationem Eliphaz ex repromissione terrenæ felicitatis esse incongruam. Et primo hoc ostendit ex conditione præsentis vitæ, postmodum vero id ostendet ex sua propria conditione. Circa conditiones vero præsentis vitæ, diversa fuit hominum sententia: quidam enim posuerunt, in hac vita ultimam felicitatem esse, & hanc sententiam videtur sequi Eliphaz: ibi enim est ultimus finis hominis, ubi expectat finalem retributionem pro bonis aut malis: unde si in hac vita homo remuneratur a Deo pro bene actis, & punitur pro malis, ut Eliphaz videbatur asserere, consequens videtur quod in hac vita sit ultimus hominis finis. Hanc autem sententiam intendit Iob reprobare, & vult ostendere, quod præsens vita hominis non habet in se ultimum finem, sed comparatur ad ipsum, sicut motus ad quietem, & via ad terminum, & ideo comparat eam illis statibus hominum qui tendunt ad aliquem finem, scilicet statui militum, quia militando ad victoriam tendunt; & hoc est quod dicit: *Militia est vita hominis super terram*; ac si dicat: Vita præsens, qua super terram vivimus, non est sicut status victoriæ, sed sicut status militiæ. Comparat etiam eam statui mercenariorum; & hoc est quod subdit: *Et sicut mercenarii dies eius*, scilicet hominis super terram viventis. Comparat autem præsentem vitam his duobus statibus propter duo quæ imminent homini in præsenti vita; ut scilicet resistat impedimentis, & nocivis, & propter hoc comparavit militiæ; & ut operetur utilia ad finem, & propter hoc comparavit mercenario. Ex utroque autem exemplo datur intelligi præsens vita divinæ providentiæ subdi: nam milites sub duce militant, & mercenarii a patrono operis mercedem expectant. Satis etiam in his duobus exemplis apparet falsitas sententiæ quam Eliphaz defendebat. Manifestum est enim quod dux exercitus strenuis militibus non parcit, periculis, aut laboribus, sed secundum quod militiæ ratio exigit, interdum eos & maioribus laboribus, & maioribus periculis exponit; sed post victoriam adeptam magis strenuos plus honorat: sic & paterfamilias melioribus mercenariis maiores labores committit, sed in tempore mercedis eis maiora munera largitur: unde nec divina providentia hoc habet, ut bonos magis ab adversitatibus, & vitæ præsentis laboribus eximat, sed quod in fine eos magis remuneret. Quia ergo ex his Eliphaz sententia tota subruitur, ad eorum confirmationem Iob intendit, & eam efficaci ratione demonstrat. Manifestum est enim quod quælibet res adepto ultimo fine quiescit: unde necesse est quod cum ipsa

ipsa voluntas humana ultimum finem consecuta fuerit, in illo quiescat, & ulterius ad alia desideranda non moveatur; hoc autem contrarium in praesenti vita experimur: nam semper homo quasi non contentus praesentibus, futura desiderat. Unde manifestum est, in hac vita ultimum finem non esse, sed hanc vitam ad alium finem ordinari, sicut ordinatur militia ad victoriam, & dies mercenarii ad mercedem. Sciendum est autem, quod in praesenti vita praesentia non sufficiunt, sed desiderium tendit in futura propter duo: scilicet propter afflictiones praesentis vitae; & propter hoc inducit exemplum animalis desiderantis umbram, dicens: *Sicut cervus*, ab aestu afflictus, *desiderat umbram*, qua refrigeretur; & propter defectum perfecti boni, & finalis, quod hic non habetur; & ideo ponit exemplum de mercenario, dicens: *Et sicut mercenarius praestolatur finem operis sui*. Perfectum enim bonum est hominis finis. *Sic & ego habui menses vacuos*; idest, reputavi menses praeteritos mihi vacuos praeteriisse; utpote in quibus perfectionem finalem adeptus non eram; *& noctes*, deputatas quieti contra afflictiones, *laboriosas numeravi mihi*; idest, reputavi ac si essent laboriosae, inquantum in eis retardabar a prosecutione finis. Quomodo autem habuerit menses vacuos, & noctes laboriosas, exponit subdens: *Si dormiero*; idest, cum fuerit tempus dormiendi de nocte, *dicam*, *Quando consurgam?* exoptans diem. *Et rursum*, facto die, *expectabo vesperam*; sic semper in futurum per desiderium tendens; & hoc quidem est commune omni homini viventi super terram; sed plus & minus hoc sentiunt homines, secundum quod magis aut minus gaudiis aut tristitiis afficiuntur: nam qui in gaudio est, minus considerat futurum, plus autem qui in tristitia; & ideo ut hoc desiderium Iob in se esse vehemens ostendat, subiungit: *Et replebor doloribus usque ad tenebras*: propter quos dolores praesens tempus si est mihi taediosum, futurum magis desidero.

LECTIO II.

INduta est caro mea putredine; & sordibus pulveris cutis mea aruit, & contracta est. Dies mei velocius transierunt quam a texente tela succiditur; & consumpti sunt absque ulla spe. Memento quia ventus est vita mea, & non revertetur oculus meus, ut videat bona; nec aspiciet me visus hominis. Oculi tui in me; & non subsistam. Sicut consumitur nubes, & pertransit; sic qui descendit ad inferos, non ascendet, nec revertetur ultra in domum suam, neque cognoscet eum amplius locus eius.

OStenderat supra Beatus Iob, consolationem Eliphaz ex promissione felicitatis in vita terrena † alias, aeterna † fuisse ineptam, ex generali conditione vitae hominis super terram; nunc autem intendit ostendere, eamdem consolationem ineptam esse ex sua propria conditione; & proponit duo, quae impediunt ipsum expectare prosperitatem super terram: quorum primum est infirmitas corporis quam patiebatur: homini enim gravi infirmitate detento nil potest contingere quod eum in hac vita faciat esse felicem; & ideo dicit: *Induta est caro mea putredine*; quasi dicat: Undique corpus meum circumdatum est putredine, sicut corpus circumdatur vestimento; & quia vulnera in principio curata ad sanitatem perveniunt, ostendit vulnera sua esse neglecta: unde dicit: *Et sordibus pulveris*: non enim erant debito modo curata, quia (ad litteram) in sterquilinio iacebat, ut supra dictum est. Expectatur autem sanitas vulnerum, etiamsi vulnera sint neglecta, quando natura est fortis; sed in Iob etiam vigor naturae defecerat: unde dicit: *Cutis mea aruit, & contracta est*: quia humor naturalis iam consumptus est, vel propter senectutem, vel propter infirmitatem: unde non videtur locus ut in hac vita ulterius felicitatem expectem. Secundum est, quod plurimum tempus vitae suae iam praeterierat: unde modicum tempus restabat, nec in eo poterat magnam felicitatem expectare; & propter hoc dicit: *Dies mei velocius transierunt quam a texente tela succiditur*; vita enim hominis quantum ad aliquid similis est texturae: sicut enim ille qui texit telam, fila filis adiungit, ut ad perfectionem telae perveniatur, qua perfecta, eam succidit; sic ad hoc ut vita hominis perficiatur, dies diebus adduntur; cum autem fuerit perfecta, totaliter succidetur. Ideo autem ait, quod velocius transeunt dies hominis quam tela succidatur, quia in opere telae textor interdum quiescit; sed tempus vitae hominis absque quiete continuo labitur. Sed posset aliquis dicere, quod licet plurimum temporis vitae eius transierit, adhuc tamen posset expectare reditum ad statum vitae praeteritae; posuerunt enim aliqui, quod post mortem transactis plurimis annorum circulis, homo rediturus

turus erat ad eamdem vitæ seriem, quam prius egerat; ut puta, quod Plato in futuris temporibus lecturus erit Athenis, & eadem acturus quæ prius egit; & sic homo, licet plurimum temporis vitæ eius transierit, posset expectare restitutionem beatitudinis in vita terrena: & ideo ad hoc removendum, subiungit Iob: *Et consumpti sunt absque ulla spe*, redeundi scilicet ad pristinos dies: & ad hoc probandum, subiungit, ad Dominum loquens, ad quem, ab illo loco, *Militia est vita hominis super terram*, videtur direxisse sermonem, dicens: *Memento quia ventus est vita mea*, idest vento similis: sicut enim ventus pertransit, & ultra non revertitur, ita vita hominis cum pertransierit, non redit; & hoc est quod subdit: *Et non revertetur oculus meus, ut videat bona*, scilicet terrenæ vitæ, quæ quondam habui, & nunc amisi; & sicut cum vita mea præterierit, ego non revertar, ut videam bona terrena, sic nec videbor ab oculo terreno: unde sequitur: *Nec aspiciet me visus hominis*. Ponit enim hic duo, ut significet quod non revertetur ad conversationem humanam, quæ maxime consistit in videre, & videri: nam visus, cum sit subtilior sensuum, principatum tenet in vita sensibili. Sed quamvis post mortem ab hominis oculo se dixerit non videndum, confitetur tamen se videndum esse ab oculo divino, in hoc quod subdit: *Oculi tui in me*, scilicet erunt. Deo enim mortui conspicui sunt, qui spiritualia intuetur, quia mortui secundum spiritum vivunt, non secundum carnem, quam visus hominis aspicere potest. Posset autem aliquis ex hoc intelligere, quod oculi Dei ita respiciant mortuum, non secundum statum præsentem, sed secundum quod respicit futura, quasi homo mortuus iterum rediturus sit ad vitam, quam dimisit; & ideo ad hoc excludendum, subiungit: *Et non subsistam*; quasi dicat: Sic dico, quod oculi tui in me erunt post mortem, quod tamen ego postmodum iterato non subsistam in statu huius vitæ terrenæ; & hoc probat per simile, cum subdit: *Sicut consumitur nubes, & pertransit, sic qui descendit ad inferos, non ascendet*. Dicuntur autem mortui ad inferos descendere, vel quia secundum animam ante Christi mortem omnes ad infernum descendebant, vel quia secundum carnem sub terra ponuntur. Quantum enim ad præsens pertinet, nihil differt quomodocumque exponatur: nihil enim aliud vult dicere, nisi quod mortui non redeunt ad vitam præteritam; & hoc probat in quadam simili probatione sufficienti. Sicut enim Philosophus docet in secundo de Generatione, tam in corporibus corruptibilibus, quam in corporibus incorruptibilibus quidam circularis motus apparet: sed hæc est differentia, quia in corporibus cælestibus secundum circulationem reiteratur idem numero, sicut idem sol numero, qui occidit, redit ad ortum; & hoc ideo, quia substantia non corrumpitur in tali mutatione, sed solus locus mutatur: in motu vero generabilium & corruptibilium non reddit idem numero, sed idem specie. Patet enim quod secundum circularem motum solis, nubium circulatio quædam fit in dispositione aeris: nam in hyeme sunt nubes, & postmodum in æstate consumuntur; & iterum redeunte hyeme, redeunt nubes, non tamen eædem numero, sed specie, quia illæ nubes quæ prius fuerunt, omnino disparuerunt: & similiter est in hominibus: non enim idem homines per generationes redeunt, qui prius fuerunt secundum numerum, sed solum secundum speciem. Ex quo patet solutio rationis illorum qui ponebant reditum ad eamdem vitam, & ad eosdem actus: credebant enim quod inferiora disponerentur secundum motum corporum cælestium: unde, cum redierit eadem constellatio post plurima temporum spatia, credebant quod rediret & eadem res numero: non est autem necesse quod redeant eædem numero, ut dictum est, sed solum similes secundum speciem. Ponebant autem isti, quod homo mortuus post certa temporum spatia, non solum rediret ad vitam, sed etiam ad easdem possessiones & domos quas prius habebat; & ideo ad hoc excludendum, subiungit: *Nec revertetur ultra ad domum suam*. Ponebant etiam quod eadem opera acturus erat quæ prius egit, & eadem officia, & dignitates habiturus: unde ad hoc etiam excludendum, subiungit: *Nec cognoscet eum amplius locus eius*; idest, non redibit ulterius ad locum suum: & accipitur hic locus pro statu personæ, illo modo loquendi quo dicere consuevimus: Iste habet magnum locum in ista civitate. Manifestum est autem ex his, quod Iob hic resurrectionem, quam fides asserit, non negat, sed reditum ad vitam carnalem, quam Iudæi ponunt, & alii quidam Philosophi posuerunt. Nec hoc etiam contradicit narrationi Scripturæ de hoc quod aliqui sunt resuscitati ad vitam præsentem: quia aliud est quod miraculose agitur, aliud est quod agitur secundum cursum naturalem, prout hic loquitur Iob. Considerandum est etiam, quia quod supra dixit: *Memento quia ventus est vita mea*; non ideo dixit quasi, in Deum oblivio cadat, sed loquitur ex hypothesi positionis adversariorum. Si enim Deus repromitteret homini, cuius vita iam quasi præteriit, bona in hac vita terrena, videretur quasi oblitus, quia vita hominis, ad modum venti, sine reditu transit.

LE-

LECTIO III.

Quapropter & ego non parcam ori meo; loquar in tribulatione spiritus mei; confabulabor cum amaritudine animæ meæ. Numquid mare ego sum, aut cetus, quia circumdedisti me carcere? Si dixero: Consolabitur me lectulus meus, & relevabor loquens mecum in strato meo; terrebis me per somnia, & per visiones horrore concuties. Quamobrem elegit suspendium anima mea, & mortem ossa mea. Desperavi; nequaquam ultra iam vivam.

Postquam ostendit Iob, consolationem Eliphaz, promittentis prosperitatem terrenam, fuisse incongruam per rationes ostensivas, nunc idem ostendit deducendo ad inconveniens: quia, si illi consolationi inniteretur quæ ex spe terrenæ prosperitatis sibi aliquando secundum Eliphaz danda erat; cum ista spes frivola sit & vana, ut ostensum est, sequeretur quod oporteret eum adhuc in tristitia remanere, & doloris verba proferre, & penitus desperare; & ideo quasi contra populum disputans, concludit: *Quapropter*; scilicet, vanum est expectare prosperitatem terrenam, ut ostensum est; & aliunde non habetis unde me consolemini: ergo, *& ego*, quasi consolatione destitutus, *non parcam ori meo*, quin loquar verba lamentationis, prout mens suggeret; & hoc est quod subdit: *Loquar in tribulatione spiritus mei*; scilicet, secundum quod tribulatio quam patior, spiritum meum impellit ad loquendum. Nec solum aderat ei tribulatio exterior, sed & tristitia interior exinde concepta; & ideo subdit: *Confabulabor cum amaritudine animæ meæ*; idest, in amaritudine quasi fabulosa verba loquar, secundum quod amaritudo animæ meæ mihi ministrabit. Inter cetera autem quæ homines amaricati confabulari solent, præcipue solent inquirere de causis suæ amaritudinis, quia vix est aliquis amaricatus quin videatur sibi vel penitus iniuste, vel plus iusto afflictus esse; & ideo Iob gerens personam hominis amaricati, inquirit de causa afflictionis suæ, dicens: *Numquid mare sum ego, aut cetus, quia circumdedisti me carcere?* Ubi notandum est, quia aliter providentia divina operatur circa creaturas rationales, & aliter circa irrationales. In creaturis enim rationalibus invenitur meritum, & demeritum, propter liberum arbitrium, & propter hoc debentur eis pœnæ, & præmia; creaturæ vero irrationales, cum non habeant liberum arbitrium, nec merentur, nec demerentur pœnas, & præmia; sed operatur Deus circa eas ad earum ampliationem, vel restrictionem, secundum quod competit ad bonum universi. Ex qua quidem provisione, seu ratione contingit quod Deus mare coercet, ne totam terræ superficiem occupet, ut sit locus animalibus ex terra nascentibus: sic etiam cete infra mare Oceanum coercet, ne si in alia maria deduceretur, aliquibus posset esse etiam nocumentum: & ideo inquirit Iob, utrum similis causa sit suæ afflictionis causæ propter quam coarctatur mare, aut cetus, ut scilicet afflictus sit, non propter aliquod suum detrimentum, sed propter aliquam utilitatem exinde aliis provenientem. Dicit autem se carcere circumdatum, eo quod ita oppressus erat tribulatione, quod ex nulla parte patebat sibi vel liberatio, vel consolatio: & ideo consequenter ostendit se privatum esse illis remediis, quibus afflicti solent consolari, quorum unum est somnus, nam propter somnum tristitia mitigatur; & hoc notatur, cum dicit: *Si dixero: Consolabitur me lectulus meus*, scilicet tempore dormitionis. Aliud remedium est cum homines sapientes per deliberationem rationis se ipsos consolantur; & hoc remedium tangit cum dicit: *Relevabor*, scilicet ab oppressione † alias, oppositione † tristitiæ, *loquens mecum*, per deliberationem rationis, *in strato meo*. Homines enim sapientes quando solitarii sunt, & a tumultibus hominum & negotiorum semoti, tunc magis secum loqui possunt, secundum rationem aliquid cogitando. Sed ista remedia eum iuvare non poterant, quia tempore quo his remediis uti debebat, aderant sibi alia impedimenta, quibus perturbabatur, scilicet somnia terribilia, & visiones horribiles; & hoc est quod subdit: *Terrebis me per somnia*, quæ scilicet dormienti apparent, *& per visiones*: quæ scilicet apparent vigilanti † alias, vigilantibus † ab usu exteriorum sensuum alienato, *horrore concuties*: solent enim nocturna phantasmata conformia esse diurnis cogitationibus. Unde quia Iob in die mœrores cogitabat, similibus phantasmatibus perturbabatur in nocte: infirmitas etiam corporis ad hoc operatur, ut perturbata phantasmata dormientibus appareant. Sic ergo undique consolatione exclusa, nullus modus mihi remanet tot angustias evadendi nisi per mortem; & ideo præelegi mortem quantumcumque abiectam, ut vitem tantam miseriam; & hoc est quod dicit: *Quamobrem elegit suspendium anima mea*. Et ne putaretur hæc electio ex aliqua infirma cogitatione provenire, aliis for-

fortibus cogitationibus repugnantibus, subiungit, nil esse in se tam forte, quod mortem non desideret; & hoc est quod dicit: *Et mortem ossa mea*: solet enim per ossa in Scriptura id quod est in homine robustius designari; & quare hoc eligit, ostendit cum subdit: *Desperavi*; idest, a spe quam mihi dedisti ut iterum fruar prosperitate terrena; & quare desperaverat ostendit subdens: *Nequaquam ultra iam vivam*: in quo duo possunt intelligi, quæ supra posuerat, scilicet quod maius tempus vitæ suæ iam præterierat, & quod non erat reditus post mortem ad eamdem vitam, ut scilicet viveret super terram. Hoc ergo inconveniens inferebat ipse Iob ex consolatione Eliphaz, quod scilicet desperatus mortem eligeret, & non haberet unde tristitiam reprimeret.

LECTIO IV.

PArce mihi, Domine, nihil enim sunt dies mei. Quid est homo, quia magnificas eum? Aut quid apponis erga eum cor tuum? Visitas eum diluculo, & subito probas illum. Usquequo non parcis mihi, nec dimittis me ut glutiam salivam meam? Peccavi. Quid faciam tibi, o custos hominum? Quare posuisti me contrarium tibi, & factus sum mihimetipsi gravis? Cur non tollis peccatum meum, & quare non aufers iniquitatem meam? Ecce nunc in pulvere dormiam; & si mane me quæsieris, non subsistam.

POstquam ostendit Iob, quod consolatio Eliphaz ex promissione felicitatis terrenæ, inducebat eum ad desperationem, & desiderium mortis, ostendit quid sibi sperandum relinquatur a Deo, ut scilicet tribulatio illata cesset; & hoc est quod dicit: *Parce mihi, Domine*; quasi dicat: A spe prosperitatis terrenæ decidi, hoc mihi sufficit ut parcas, idest flagellare desistas: & quia ad parcendum inducere solet parvitas, & miseria hominis, subiungit: *Nihil enim sunt dies mei*; quod videtur referri ad hominis parvitatem, & ad vitæ brevitatem, & communiter quantum ad omnes, & specialiter quantum ad seipsum, cuius dies iam præterierant. Utrumque autem consequenter prosequitur, & primo de parvitate dicens: *Quid est homo*, idest quam parvum quidem, & infirmum secundum corpus, *quia magnificas eum*? honore grandi inter ceteras creaturas. *Aut quid apponis erga eum cor tuum*? eum scilicet speciali cura custodiendo & protegendo. Ubi considerandum est, quod licet omnia subsint divinæ providentiæ; omnia tamen secundum statum suum ordine prosequenti a Deo aliter & aliter disponuntur. Cum enim omnia particularia bona quæ sunt in universo, ordinari videantur ad commune bonum universi, sicut pars ad totum, & imperfectum ad perfectum, eo modo aliqua disponuntur secundum divinam providentiam, secundum quod habent ordinem ad universum. Sciendum est autem, quod secundum modum quo aliqua participant perpetuitatem, essentialiter ad perfectionem universi spectant; secundum autem quod a perpetuitate deficiunt, accidentaliter pertinent ad perfectionem universi, & non per se: & ideo secundum quod aliqua perpetua sunt, propter se disponuntur a Deo; secundum autem quod corruptibilia sunt, propter aliud. Quæ ergo perpetua sunt & specie & individuo, propter se gubernantur a Deo. Quæ autem sunt corruptibilia individuo, perpetua specie tantum, secundum speciem quidem propter se dispensantur a Deo, secundum autem individuum propter speciem tantum; sicut bonum & malum quod accidit in brutis animalibus, utpote quod hæc ovis occiditur ab hoc lupo, vel aliquod aliud huiusmodi, non dispensatur a Deo propter aliquod meritum, vel demeritum huius lupi, vel huius ovis, sed propter bonum specierum, quia divinitus unicuique speciei ordinatus est proprius cibus; & hoc est quod dicit: *Aut quid apponis erga eum cor tuum?* dum scilicet ei provides propter eius bonum; non apponit autem in brutis erga singularia cor suum, sed erga bonum speciei, quod potest esse perpetuum. Quo modo autem apponat erga eum cor suum, ostendit, cum subdit: *Visitas eum diluculo*; idest, a principio nativitatis, tua providentia administrans ei quæ sunt necessaria ad vitam, & magnificationem, tam corporalem, quam spiritualem; *& subito probas illum*, per adversa, in quibus apparet qualiter se habeat ad virtutem: quia, sicut habetur Eccli. 27. „ Vasa figuli probat „ fornax, & homines iustos tentatio tribula„ tionis. " Dicitur autem Deus hominem probare, non ut ipse discat qualis est homo, sed ut alios eum cognoscere faciat, & ut ipsemet seipsum cognoscat. Hæc autem verba non sunt intelligenda tamquam improbantis divinam circa homines solicitudinem; sed tamquam inquirentis, & admirantis: id enim quod de homine videtur exterius, parvum quidem

dem est, fragile, & caducum. Unde mirum videtur quod Deus tantam solicitudinem habeat de homine, nisi aliquid lateret in eo quod esset perpetuitatis capax; & per hanc inquisitionem, & admirationem sententia Eliphaz excluditur: quia si non esset alia vita hominis, nisi quæ est super terram, non videretur condignus homo tanta Dei solicitudine circa ipsum. Ipsa ergo solicitudo, quam Deus specialiter habet de homine, demonstrat aliam esse vitam hominis post corporis mortem. Deinde aliam rationem subiungit, ut sibi parcatur, sumptam ex brevitate vitæ, eam sub interrogatione proponens, cum dicit: *Usquequo non parcis mihi?* quasi dicat: Tempus hominis breve est, & temporis vitæ meæ maior pars transiit: quis ergo terminus expectatur ut mihi parcas, si modo non parcis, ut saltem aliquod breve spatium habeam, in quo quiescam? Quod significat in hoc quod subdit: *Nec dimittis me, ut glutiam salivam meam?* homines enim dum verba proferunt, salivam glutire non possunt: necessarium est ergo in loquendo aliquam modicam pausam fieri, ut saliva vel expuatur, vel glutiatur: cui quidem morulæ † alias, horulæ † residuum tempus vitæ suæ comparat; ac si dicat: Si parcere differas, non remanebit mihi a laboribus aliqua quies, saltem illi pausæ similis qua loquentes salivam glutiunt. Et hoc etiam non procedit ex suppositione sententiæ Eliphaz, quia si non sit vita alia hominis, nisi quæ est super terram, non restat quando Deus parcat, si in hac vita non parcit. Posset autem aliquis dicere, Iob indignum esse ut sibi parcatur a Deo, quia peccata sua merentur eum ulterius affligi, secundum sententiam Eliphaz, qui eum propter peccata flagellari putabat; & ideo subdit: *Peccavi*; quasi dicat: Esto quod peccaverim, & propter hoc merear flagellari, adhuc remanet ratio, quare mihi parcere debeas; & subiungit adhuc tres rationes quare parcere Deus debeat, sumptas ex hominis infirmitate. Quarum prima sumitur ex impotentia satisfaciendi: homo enim nihil condignum facere potest propriis virtutibus, ad recompensandum offensam quam contra Deum commisit; & hoc est quod dicit: *Quid faciam tibi, o custos hominum?* quasi dicat: Si tantam solicitudinem de hominibus habeas quasi custos eorum, ut de singulis eorum actibus rationem requiras, non suppetunt meæ vires ad faciendum aliquod propter quod peccata mea remittas: unde si hoc expectatur, numquam mihi parceres; & ideo hoc non obstante, mihi parcere debes. Secunda ratio sumitur ex impotentia perseverandi: homo enim post corruptionem humanæ naturæ perseverare non potest sine gratia Dei: unde & in Sacra Scriptura consuetum est dici, quod Deus aliquem indurat, vel excæcat, ex hoc quod gratiam non largitur, per quam emolliatur, & videat: secundum ergo hunc modum hic loquitur dicens: *Quare posuisti me contrarium tibi?* idest, quare mihi gratiam non dedisti, per quam in hoc perseverarem, ut mihi contrarius non esses propter peccatum? Quicumque enim peccat, quantum in se est, Deo contrarius est, dum scilicet divinis mandatis repugnat, sive quæ sunt in lege scripta tradita, sive naturaliter indita hominis rationi. Sciendum est autem, quod hominis ratio fortior est inter omnes animæ virtutes: cuius signum est, quod aliis imperat, & eis utitur ad suum finem. Contingit tamen quod ratio interdum ad modicum absorbetur per concupiscentiam, vel iram, aut alias inferiorum partium, & sic homo peccat; non tamen inferiores vires sic possunt rationem ligatam tenere, quin semper redeat ad suam naturam, qua in spiritualia bona homo tendit, sicut in proprium finem. Sic ergo pugna quædam fit etiam hominis ad seipsum, dum synderesis remurmurat rationi, propter hoc quod per concupiscentiam vel iram absorpta peccavit, ex quo ex peccato præterito inferioribus viribus est addita pronitas; & ideo ad similes actus propter consuetudinem ratio non potest libere uti inferioribus viribus, ut eas scilicet ad superiora bona ordinet, & ab inferioribus retrahat; & sic homo, dum fit contrarius Deo per peccatum, fit etiam sibimetipsi gravis; & hoc est quod subdit: *Et factus sum mihimetipsi gravis?* In quo apparet, quod peccatum statim suam pœnam habet, & sic post hanc pœnam facilius videtur homini esse parcendum. Tertia ratio sumitur ex impotentia hominis ad purgandum peccatum: homo enim per seipsum in peccatum labitur; sed solius Dei est peccatum remittere; & ideo quærit Iob, si pœna mea cessare non debet quamdiu peccatum manet, & tu solus peccatum auferre potes: *Cur non tollis peccatum meum*, quod in te Deum, vel in meipsum commisi? Et adhuc subditur: *Et quare non aufers iniquitatem meam?* si qua est contra proximum commissa. Considerandum est autem, quod huiusmodi quæstiones Iob non facit, quasi temerarius divinorum iudiciorum inquisitor, sed ad felicitatem destruendam quam adversarii asserere nitebantur, scilicet quod in hac vita tantum essent expectanda a Deo bona, vel mala pro factis humanis: quo quidem posito, tota ratio divinorum iudiciorum turbatur, quibus homines in hac vita punit propter peccata, vel peccata remittit secundum quod eos præordinat ad vitam futu-

ram vel prædestinando, vel reprobando. Si autem non esset vita futura, sed tantum præsens, non esset ratio quare Deus differret parcere iis quibus parcere intendit, aut eos iustificare, & remunerare; & ideo Iob, ut suam intentionem aperiat, subdit: *Ecce nunc in pulvere dormiam*: quia iam in promptu est finis vitæ meæ, cum moriar resolvendus in pulverem, & propter incertitudinem mortis, tempus vitæ non potest expectari. Finitur etiam dies crastinus; & ideo subdit: *Et si mane me quæsieris, non subsistam*; quasi dicat: Non possum repromittere mihi tempus vitæ usque in mane, nedum longa vitæ spatia, in quibus expectare possim quod mihi parcas, si alia vita non erit. Considerandum est autem, quod Iob procedit more disputationis, cui a principio sufficit falsam opinionem repellere, & postmodum aperit quid ipse de veritate sentiat. Notandum est etiam, quod Iob in verbis præmissis tres rationes tetigit quare aliquis in hac vita flagellatur a Deo. Prima est, ut cohibeatur eius malitia, ne aliis possit nocere; & hanc rationem tetigit cum dixit: *Numquid mare sum ego, aut cetus, quia circumdedisti me carcere?* Secunda est, ut habeatur hominis experientia, ut scilicet virtus eius manifestetur; & hanc tetigit cum dixit: *Visitas eum diluculo, & subito probas illum*. Tertia est in pœnam peccatorum; & hanc tetigit cum dixit: *Peccavi, quid faciam tibi, o custos hominum?*

CAPITIS OCTAVI

LECTIO I.

RESpondens autem Baldat Suhites dixit: Usquequo loqueris talia, & spiritus multiplex sermonis oris tui? Numquid Deus supplantat iudicium, aut omnipotens subvertit quod iustum est? Etiam si filii tui peccaverunt ei, & dimisit eos in manu iniquitatis suæ; tu tamen si diluculo consurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris deprecatus, si mundus & rectus incesseris, statim evigilabit ad te, & pacatum reddet habitaculum iustitiæ tuæ, in tantum ut si priora tua fuerint parva, & novissima tua multiplicentur nimis.

IN superioribus, Beatus Iob dictis Eliphaz respondit, eius sententiam efficaciter & profunde evacuando; sed Baldat Suhites in eamdem sententiam cum Eliphaz concordans, profunditatem Beati Iob non comprehenderat, & ideo contra responsionem Beati Iob loquitur, sicut solent homines loqui contra sententias non intellectas. Homines autem non comprehendentes mentes loquentium, in duobus deficere solent: quorum unum est, quia nesciunt quando ille qui loquitur, ad finem propositi pervenerit; aliud est, quod ordinationem sermonum loquentis capere non possunt; & hoc in verbis Baldat Suhites manifeste apparet; dicit enim: *Respondens autem Baldat Suhites dixit*: *Usquequo loqueris talia?* Videbatur enim ei quod nimis protraxisset sermonem, non considerans, nec intelligens ad quem finem Iob suum sermonem producere volebat. Similiter etiam ordinationem eorum quæ Iob dixerat, qualiter scilicet adinvicem compacta erant, non capiebat; & ideo subiungit: *Et spiritus multiplex sermonis oris tui?* Reputabat enim (quia Iob multa protulerat, quorum ordinem ipse non capiebat) quod essent verba diffuta, & quasi hominis sine ratione, ex impetu spiritus varia loquentis absque ordine rationis. Et quia, ut dictum est, Baldat intentionem Iob non comprehenderat, eius verba in alia intentione accipiens, ad inconveniens deducere conatur. Volens enim Iob superioribus excludere sententiam Eliphaz, ponentis, quod adversitates in hoc mundo pro peccatis hominum contingebant, & quod peccatores flagellati a Deo, si convertantur, ad statum prosperitatis reducentur, contra utrumque locutus fuerat. Nam contra primum, ut supra expositum est, dixerat: *Utinam appenderentur peccata mea*. Contra secundum dixerat: *Desperavi, nequaquam ultra iam vivam*: & multa huiusmodi, ut ex superioribus patet. Hoc autem dicebat Iob, intendens quod pœna peccatorum, & iustitiæ præmium non sunt expectanda a Deo in hac vita. Baldat autem, qui aliam vitam nesciebat, sic accepit hæc verba, ac si Iob intenderet dicere, quod Deus peccata non punit, nec benefacta remunerat; quod videtur esse divinæ iustitiæ contrarium; & ideo Baldat proponit dicens: *Numquid Deus supplantat iudicium, & omnipotens sub-*

subvertit quod iustum est? quasi dicat: Hoc sequitur ex tuis verbis, si homines in hoc mundo absque peccato punit, aut ultra mensuram peccati, vel si ad se reversis bona non reddit. Et notandum est, quod iustitia dupliciter corrumpitur, scilicet per astutiam alicuius sapientis, & per violentiam alicuius potentis. In Deo autem utrumque est, & perfecta sapientia, & omnipotentia. Nec tamen per sapientiam, quæ nomine Dei intelligitur, quasi astute agens, supplantat iudicium, nec per omnipotentiam, quasi violenter subvertit quod iustum est. Duo autem erant, quæ videbantur impedire Iob, ne pristina prosperitas ei restitui posset, etiamsi converteretur ad Deum, ut Eliphaz dixerat: quorum unum erat, quia filii quos amiserat mortui erant, nec expectari poterat † alias, poterant † quod resuscitarentur per suam conversionem ad vitam; & ideo Baldat dicit: *Etiam si filii tui peccaverunt ei, & dimisit eos in manu iniquitatis suæ*; quasi dicat: Cum tu conversus fueris ad Deum, illa recuperabis quæ pro peccatis tuis amisisti; filii autem tui morte oppressi sunt, non propter peccata tua, sed propter peccata eorum. Unde non est contra sententiam Eliphaz, qua dixerat, quod per conversionem † alias, conventionem † redibis ad prosperitatem, si filii tui, te converso, non resuscitentur. Et notandum est, quod quia iste Baldat pœnas præsentis vitæ pro peccatis accidere credebat; ultima autem pœnarum præsentium est mors; tunc homo videtur perfecte pro peccatis punitus, quando usque ad mortem pro peccato perducitur; & ideo subiungit, & dicit: *Et dimisit eos in manu iniquitatis suæ*; quasi diceret, in potestate peccatorum suorum, ut absque aliquo retinaculo usque ad ultimam pœnam pro peccatis deducerentur. Aliud autem est, quod reditum ad pristinam prosperitatem impedire videbatur, quod plurimum tempus vitæ Iob iam transierat, & parum restabat, ut ipse supra dixerat: unde non videbatur quod in illo modico tempore sufficienter sibi pristina prosperitas posset restitui, etiamsi converteretur ad Deum: & ideo Baldat ei promittit possessionum recompensationem fiendam ad tempus, ut scilicet multo maiora bona obtineat quam prius habuit, per hoc quod modico tempore ea esset habiturus; & ideo Baldat primo describit ei modum debitæ conversionis, ad quam tria requiruntur. Quorum primum est ut a peccato celeriter surgat; & hoc est quod dicit: *Tu tamen si diluculo*, idest tempestive, *consurrexeris ad Deum*, relictis peccatis, secundum illud Eccli. 5. „ Ne tardes converti ad „ Dominum. “ Secundum est ut homo pro peccatis satisfaciat; & quantum ad hoc dicit: *Et omnipotentem fueris deprecatus*: inter satisfactionum enim opera, quasi præcipuum videtur esse oratio. Tertium est ut homo perseveret, cavens sibi a recidivo peccati; & ideo dicit: *Si mundus & rectus incesseris*, scilicet cavens tibi ab immunditiis carnis, & ab iniustitiis quibus læditur proximus. Sic autem perfecta conversione descripta, subiungit promissionem prosperitatis dicens: *Statim evigilabit ad te*, scilicet Deus: etenim quasi dormire videtur, cum iustos affligi permittit; evigilare autem, quando eos defendit, secundum illud: „ Exurge, quare obdormis Domine? “ Et effectum huius evigilationis subiungit dicens: *Et pacatum reddet habitaculum iustitiæ tuæ*; quasi dicat: Domus & familia tua tempore peccati tui, cum erat reproba, fuit perturbata; & tempore iustitiæ tuæ pacem habebit. Et ne posset conqueri de temporis brevitate, repromittit excessum prosperitatis dicens: *Intantum ut si priora tua fuerint parva*, scilicet comparatione sequentium; & hoc est quod subdit: *Et novissima tua multiplicentur nimis*: ita quod magnitudo prosperitatis recompenset tibi tempus quo in adversitate fuisti.

LECTIO II.

INterroga enim generationem pristinam, & diligenter investiga patrum memoriam. Hesterni quippe sumus, & ignoramus, quoniam sicut umbra dies nostri sunt super terram. Ipsi docebunt te, loquentur tibi, & de corde suo proferent eloquia. Numquid virere potest scirpus absque humore, aut crescere carectum sine aqua? Cum adhuc sit in flore, nec carpatur manu, ante omnes herbas arescit: sic viæ omnium qui obliviscuntur Deum; & spes hypocritæ peribit. Non ei placebit vecordia sua, & sicut tela aranearum fiducia eius. Innitetur super domum, & non stabit; fulciet eam, & non consurget. Humectus videtur antequam veniat sol; & in ortu suo germen eius egredietur. Super acervum petrarum radices eius densabuntur, & inter lapides commorabitur. Si absorbuerit eum de loco suo, negabit eum, & dicet: Non novi te. Hæc est enim lætitia viæ eius ut rursum de terra alii germinentur. Deus non proiiciet simplicem, nec porriget manum malignis: donec impleatur risu os tuum, & labia tua iubilo. Qui oderunt te, induentur confusione, & tabernaculum impiorum non subsistet.

Baldat Suhites in praecedentibus eamdem sententiam cum Eliphaz Themanites defendens, posuerat, homines pro peccato in praesenti vita divinitus punitos, post conversionem ad prosperitatis statum redituros: quod quidem placitum probare intendit dupliciter; primo quidem experimento, secundo ex similitudine: experimentum enim in rebus particularibus, maxime efficax est ad probandum, & tanto magis, quanto diutius est observatum, & infallibiliter inventum. Ea autem quae diuturnitatem temporis requirunt, per antiquorum memorias maxime probantur; & ideo ad propositi probationem, recurrit ad antiquorum memorias; quantum ad antiquos cum dicit: *Interroga enim generationem pristinam*; & quantum ad immediate praecedentes, cum dicit: *Et diligenter investiga patrum memoriam*, idest ea quae patres tui in memoria habent. Interrogatio autem generationis pristinae, est considerare antiquorum gestorum scripta, & ea quae de antiquis per famam feruntur. Et quia de rebus antiquis multa fabulose scribuntur & narrantur, ne ex hoc aliquis se falli reputet, remittit ad patres, qui narrare possunt ea quae viderunt. Necessitatem autem huius investigationis ostendit subdens: *Hesterni quippe sumus*, quasi heri nati, *& ignoramus*, scilicet haec antiqua; & hoc quidem dicit ad ostendendam vitae nostrae brevitatem: unde subdit: *Quoniam sicut umbra dies nostri sunt super terram*: umbra enim cito transit, statim scilicet dum removetur obstaculum lucis, & dum corpus movetur a quo fit umbra, prior umbra transit, & alia succedit; sic etiam dies hominis sunt in continuo transitu, dum alii aliis succedunt. Quid autem ex praecedenti investigatione utilitatis subsequatur, ostendit subdens: *Ipsi* enim pristini, scilicet patres interrogati, *docebunt te*, scilicet veritatem super praemissis, vel verbis patrum, vel scriptis & forma antiquorum; *& de corde suo proferent eloquia*: quod subdit, ad ostendendam veritatem huius doctrinae; quasi dicat: Non aliud docebunt, quam quod corde senserunt, quia nulla inest causa eis decipiendi. Deinde inducit similitudinem ad propositi probationem, ex rebus corporalibus sumptam; & ponit exemplum de duobus ex terra nascentibus, quorum unum ad sui conservationem exigit humorem in terra, scilicet scirpus, idest iuncus: unde dicit: *Numquid potest scirpus absque humore virere?* Aliud autem requirit loca aquosa, ut sunt herbae latae, & in summitate acutae, quae non crescunt nisi in locis aquosis: unde subdit: *Aut crescere carectum sine aqua?* dicitur enim carectum locus in quo huiusmodi herbae crescunt. Et quod scirpus humorem requirat, & carectum aquam, ostendit, quia per solam subtractionem humoris, aut aquae, faciliter desiccantur, nulla alia causa desiccationis existente. Est autem duplex causa in aliis ex terra nascentibus desiccationis: una est naturalis, quae est propter antiquitatem; altera autem est violenta, quae est quando evelluntur: utraque autem causa cessante, scirpus, & carectum arescunt ex sola subtractione humoris, & aquae; & hoc est quod subdit: *Cum adhuc sit in flore*; idest, cum adhuc sit in sua virtute, & suo vigore, per quod excluditur temporis antiquitas: *nec carpatur manu*, per quod excluditur violentia; *ante omnes herbas arescit*, idest prae omnibus aliis herbis facilius. Hoc autem aptat ad propositum. Ubi considerandum est, quod iste Baldat adhaesionem hominis ad Deum hoc modo intellexit esse causam prosperitatis mundanae, sicut humor est causa viriditatis herbae; & hoc ideo, quia bonum hominis existimabat esse prosperitatem terrenam; bonum autem hominis manifestum est esse ex hoc quod homo Deo inhaeret; & ideo credidit, quod ex quo Deo non inhaeret, eius prosperitas terrena deficiat: & quidem verum est de felicitate spirituali, quae est verum hominis bonum, non autem de prosperitate terrena, quae inter minima bona computatur, utpote organice deserviens ad veram hominis felicitatem; & ideo subdit: *Sic via omnium qui obliviscuntur Deum; & spes hypocritae peribit*. Ubi considerandum est, quod duobus supra positis duo hic correspondentia subdit: carectum enim manifestam aquam requirit ad sui viriditatem, & per eius subtractionem arescit; scirpus autem requirit aquam in terra occultatam, & per eius defectum siccatur. Sic & aliqui sunt qui secundum eius sententiam pereunt per hoc quod eis subtrahitur in manifesto adhaesio ad Deum, scilicet quia opera manifeste agunt Deo contraria; quos significat per eos qui obliviscuntur Deum: qui enim manifeste mala agunt, nec formidant, omnino Dei reverentiam postponere videntur, ut etiam eum in memoria non habeant. Aliqui autem sunt qui secundum eius sententiam pereunt propter subtractionem occultae adhaesionis ad Deum; & hi sunt hypocritae, qui exterius praetendunt ac si Deo inhaereant, sed cor eorum est ad terrena; & ideo de hypocrita loquens, nominavit *spem*, sed de obliviscentibus Deum, nominavit *vias*, idest operationes, quia eorum opera sunt aversa a Deo. Quomodo autem spes hypocritae pereat, ostendit cum subdit: *Non ei placebit vecordia sua*. Ubi considerandum est, quod hypocrita habet cor vanum, quod est negligens ad spiritualia, ad temporalia vero sollicitum: & hoc

hoc quidem ei placet, quamdiu in temporalibus ei succedit secundum quod sperat; si autem ei temporalia subtrahantur, tunc necesse est quod ei displiceat, quia circa Deum cor verum & firmum non habuit. Dicit ergo: *Non ei placebit vecordia sua*; idest adversitate veniente, displicebit ei quod ad Deum cor rectum non habuit, & solicitudo eius quam circa temporalia habuit, omnino deficiet; & hoc est quod subdit: *Et sicut tela aranearum fiducia eius*; idest, ea in quibus confidebat, de facili frangentur, sicut aranearum tela: confidebat enim non in divino auxilio, sed in fortitudine domus suæ, idest in abundantia divitiarum, multitudine consanguineorum, & aliis huiusmodi. Sed hæc ei de facili deficient: unde sequitur: *Innitetur super domum suam*; idest, fiduciam habebit stabilitatis, in prosperitate domus suæ; *& tamen non stabit*, quia cum defecerit ei divinum auxilium, ruet. Contingit autem quod aliquis in futurum adversa prospiciens, aliqua adminicula sibi, & domui suæ contra adversa parat; sed & hoc ei non valebit: sequitur enim: *Fulciet eam*, aliquibus scilicet remediis contra adversa, sicut domui quæ minatur ruinam, fulcimenta aliqua adhibentur; *& tamen non consurget*, vel ipse, vel domus sua ad prosperitatis statum. Ad hanc autem sententiam quam de fragilitate fiduciæ dixerat, præmissam similitudinem de scirpo adaptat: ex duobus enim de scirpo fiducia haberi videtur. Primo quidem ex propria viriditate, quæ tamen adveniente sole, & deficiente terræ humore, cito deficit; & quantum ad hoc dicit: *Humectus videtur*, scilicet scirpus, *antequam veniat sol*, qui eius viriditatem tollat; *& in ortu suo germen eius egredietur*, cito enim crescere, & proprium fructum facere videtur. Et similiter hypocritæ accidit, quia a principio sibi fortuna proficere videtur; sed veniente sole, idest tribulatione, cito prosperitas eius deficit. Secundo potest haberi fiducia de scirpo ex aliis, scilicet vel ex multitudine aliorum scirporum ei cohærentium, vel ex soliditate loci in quo crescit, dum nascitur in loco lapidoso; & ideo consequenter dicit: *Super acervum petrarum radices eius*, scilicet scirpi, *densabuntur*, in quantum simul coniunguntur multorum scirporum radices; & hoc dicit quantum ad primum. Quantum ad secundum dicit: *Et inter lapides commorabitur*. Ita aliquis hypocrita potest habere fiduciam de sua stabilitate non solum propter prosperitatem propriam, sed etiam propter multitudinem consanguineorum, & domesticorum, aut etiam propter multitudinem Regni, aut civitatis in qua habitat. Sed hæc fiducia eius deficit ei, sicut & circa scirpum accidit. Sequitur enim: *Si absorbuerit eum*, scilicet scirpum, aliquis *de loco suo*; locus eius *negabit*, *& dicet*: *Non novi te*; quasi dicat: Scirpus de loco suo evellitur, quod nec vestigium eius in loco apparet, nec locus eius. Quandoque autem aliquis operatur ad hoc quod ille idem scirpus iterum renascatur, & tamen subiungit dicens: *Hæc est enim lætitia viæ eius ut rursum de terra alii germinentur*; quasi dicat: Processus & vita scirporum in aliquo loco commorantium non ad hoc naturali appetitu tendit, nec per hoc conservatur quod idem numero scirpus, qui ereptus est, renascatur, sed ad hoc quod alii eiusdem speciei renascantur: ita etiam est cum aliquis per mortem, aut alio modo ab aliqua fortium societate separatur; statim quasi oblivioni traditur, secundum illud Psalm. 30. „ Oblivioni datus sum tamquam „ mortuus a corde. " Sed huius societas gaudet in iis qui ei succedunt, secundum illud Eccle. 4. „ Alius natus in Regno inopia consu- „ matur. " Hæc autem ad hoc introducta sunt ut ostendat, quod si aliqua prosperitas interdum malis eveniat, non tamen est firma, de qua confidere possint, sed cito transit: unde pro nihilo reputanda est. Ex omnibus autem supradictis ostendit consequenter quod intendit dicens: *Deus non proiiciet simplicem*; idest, a se eum non elongabit, ut non sustentet qui simplici corde ei adhæret; *nec porriget manum malignis*; idest, non dabit eis auxilium, ut eorum prosperitas confirmetur. Et quia posset dicere Iob: Quicquid tu dicas, & similitudinibus confirmare velis, tamen ego contrarium in me sum expertus, qui cum simplex essem, adversitatem patior, & maligni adversarii mei contra me prævaluerunt; ideo ad hoc excludendum subiungit: *Donec impleatur risu os tuum, & labia tua iubilo*; quasi dicat: Hoc quod dixi, intantum verum est, quod in te senties, si tamen fueris simplex; ita scilicet quod prosperitate quæ subsequetur, lætitia tua † alias, prosperitas, quam subsequetur lætitia tua, † prorumpet in risum, & iubilum, quæ solent ex magnitudine gaudii provenire; & e contrario: *Qui oderunt te, induentur confusione*; idest, manifeste, ac multipliciter confundentur, ut sic sit eis confusio quasi vestimentum. Et ne hoc alicui videatur impossibile propter prosperitatem præsentem, qua videntur florere, subiungit: *Et tabernaculum impiorum non subsistet*: per tabernaculum enim, in quo plurimi Orientalium habitare consueverunt, ibi suas divitias, & suppellectiles habentes, potest intelligi omne illud quod pertinet ad prosperitatem vitæ præsentis. Considerandum est autem, quod ideo Baldat de hypocrita, & simplici facit mentionem, quia existimabat, Iob non vere Sanctum, sed hypocritam fuisse, & quod propterea prosperitas eius firma non fuit. Sed si simplex esse inceperit, promittit ei prosperitatem affuturam.

CA-

CAPITIS NONI

LECTIO I.

ET respondens Iob ait: Vere scio, quod ita sit, & quod non iustificetur homo comparatus Deo. Si voluerit contendere cum eo, non poterit respondere ei unum pro mille. Sapiens corde est, & fortis robore. Quis restitit ei, & pacem habuit? Qui transtulit montes, & nescierunt hi quos subvertit in furore suo: qui commovet terram de loco suo; & columnæ eius concutiuntur: qui præcipit soli, & non oritur; & stellas claudit quasi sub signaculo:

BEatus Iob in superiori responsione, qua verbis Eliphaz responderat, unum prætermisisse videbatur, quod Eliphaz de Dei iustitia proposuerat, cum dixerat: *Numquid homo comparatione Dei iustificabitur?* quinimmo quadam quasi comparatione, vel disputatione visus est ad Deum loqui, cum dixit: *Numquid mare sum ego, aut cetus &c.* & iterum: *Usquequo non parcis mihi &c.* quod Baldat Suhites replicans contra responsionem Beati Iob, a defensione divinæ iustitiæ incepit dicens: *Numquid Deus supplantat iudicium &c.* & in hoc idem sermonem terminavit cum dixit: *Deus non proiiciet simplicem &c.* Et ideo Beatus Iob in hac responsione primo ostendit, se divinæ institiæ contradicere nolle, nec contra Deum velle contendere, ut illi suspicabantur; & hoc est quod dicit: *Respondens Iob ait: Vere scio quod ita sit*, scilicet quod Deus non supplantat iudicium, & quod non proiiciet simplicem, ut Baldat proposuit; & scio † alias, scit † *quod non iustificetur homo comparatus Deo*, idest comparatus ei; & hoc dicit respondens ei quod supra Eliphaz dixerat: *Numquid homo comparatione Dei iustificabitur?* Et unde hoc sciat, consequenter ostendit a quodam signo: cum enim aliquis comparatione alterius iustus est, libere & secure potest cum eo contendere, quia per mutuam disceptationem iustitia, & veritas manifestatur. Nulli autem homini tutum est cum Deo contendere; & ideo subdit: *Si voluerit contendere cum eo*, scilicet homo cum Deo, *non poterit respondere ei*, scilicet homo Deo, *unum pro mille*. Sciendum quidem est, quod maior numerus, qui apud nos proprium nomen habeat, est millenarius: nam apud nos maiores numeri per replicationem inferiorum minorum nominantur, ut puta decem millia, centum millia; & hoc rationabiliter accidit. Nam secundum quosdam antiquos, species numerorum usque ad decem protenduntur, postmodum enim priores numeri repetuntur quidem secundum denominationem maiorem, † alias, quod quidem secundum nominationem maiorem est, † quicquid sit secundum rei veritatem. Cubus autem ex denario consurgens millenarius est: decies enim decem decies, mille sunt: millenarium ergo numerum apud nos pro quantocumque magis indeterminato numero sumpsit. Idem est ergo quod dicit, quod non potest homo Deo respondere unum pro mille, ac si diceret, quod nulla determinata numeri mensura inveniri potest secundum quam divina iustitia humanam excedat, cum hæc sit finita, illa autem infinita. Quod autem homo in contendendo nulla proportione possit ad Deum accedere, ostendit consequenter, cum dicit: *Sapiens corde est, & fortis robore*, scilicet Deus: duplex enim est contentio: una qua contenditur disputando, & hæc est per sapientiam; alia qua contenditur pugnando, & hæc est per fortitudinem: in utroque autem excedit Deus, quia & fortitudine, & sapientia omnem fortitudinem, & sapientiam excedit; & utrumque horum excessum ostendit consequenter, & primo excessum fortitudinis, quem quidem ostendere incipit, quantum ad homines, cum dicit: *Quis restitit ei, & pacem habuit?* quasi dicat, nullus. Sciendum est siquidem, quod aliter homo obtinet pacem a potentiori, aliter a minus potente, vel ab æque potente: manifestum est enim, quod potentior a minus potente pacem acquirit contra eum pugnando, sicut cum Rex potens contra aliquem rebellem in Regno suo bellum movet, & victoriam obtinens, pacem Regni reformat. Similiter etiam ab æquipollente, cum aliquis pacem obtinet pugnando: licet enim eum superare non possit, tamen assiduitate pugnæ eum fatigat, ut ad pacem reducatur. Sed a magis potente numquam aliquis pacem obtinet resistendo, vel pugnando, sed se ei humiliter subdendo. Hoc est ergo evidens signum, quod fortitudo Dei omnem humanam fortitudinem excedit, quia nullus cum eo pacem habere potest resistendo, sed solum humiliter ei obediendo: unde dicitur Esa. 26. „ Serva vabis pacem, quia in te speravimus. " Sed impii, qui Deo resistunt, pacem habere non possunt, secundum quod dicit Esa. „ Non est „ pax impiis, dicit Dominus. " Et hoc est quod hic dicitur: *Quis restitit ei, & pacem habuit?* Demum ostendit, quod fortitudo Dei om-

omnem fortitudinem rerum naturalium excedit; & hoc quidem ostendit tam in corporibus superioribus, quam inferioribus: in inferioribus hoc quidem ostendit ex hoc quod ea quæ maxime videntur esse stabilita, & firma in inferioribus corporibus, pro sua voluntate movet. Inter corpora ergo magna, ad quæ post hominem transitum facit, maxime videntur esse firma, & stabilia montes, quorum stabilitati Sanctorum stabilitas in Scripturis comparatur, secundum illud Psalm. 124. „ Qui confidunt in Domino sicut mons Sion." Et tamen montes Deus sua virtute movet; & hoc est quod subditur: *Qui transtulit montes*; quod quidem etsi miraculose divina virtute fieri possit, cum hoc videatur firmitate fidei repromissum, secundum illud Matth. 21. „ Si habueritis fidem, „ & non hæsitaveritis, & si monti huic dixeritis: Tollere, & iactare in mare; fiet: " & 1. Corinth. 13. „ Si habuero omnem fidem, ita „ ut montes transferam: " tamen congruentius videtur ut hoc ad naturalem cursum rerum referatur: hoc enim habet naturæ ordo ut omne quod naturaliter generatur, etiam determinato tempore corrumpatur: unde cum generatio montium sit naturalis, necesse est quod quandoque montes naturaliter destruantur. Et hanc quidem naturalem montium corruptionem translationem vocat, eo quod dissolutio montium, & ruina, cum quadam translatione partium eius accidit. Nec est irrationale, ea quæ naturaliter contingunt, divinæ virtuti attribui, cum natura agat propter finem; omne autem quod ad finem certum ordinatur, vel seipsum dirigit in finem, vel ab alio dirigente in finem ordinatur: necesse est ergo quod res naturalis, quæ finis notitiam non habet, ut se in ipsum dirigere possit, ab aliquo superiori intelligente ordinetur in finem. Comparatur igitur tota naturæ operatio ad intellectum dirigentem res naturales in finem, sicut comparatur motus sagittæ ad sagittatorem: unde sicut motus sagittæ convenienter sagittatori attribuitur, ita consequenter tota naturæ operatio attribuitur naturæ divinæ: unde si per operationem naturæ montes subruuntur, manifestum est quod a virtute divina montium stabilitas subruatur. Contingit autem quandoque apud homines quod aliquis Rex sua virtute aliquam fortem civitatem expugnet, quod quanto citius, & insensibilius fit, tanto magis virtus Regis demonstratur. Hoc ergo quod montes transferuntur, maxime virtuti divinæ attestatur, cum quasi subito, & insensibiliter fiat, ita ut etiam ii qui circa montes habitant, per subversionem montis pereant, & sibi cavere non possint, cum huius subversio præcognosci non possit; & hoc est quod subditur: *Et nescierunt ii quos subvertit in furore suo*; quasi dicat: Adeo subito Deus tantam rem operatur, quod etiam ii qui circa montes habitant præcognoscere non possunt: quod manifeste evidens fit, quia si præcognoscerent, sibi caverent ut non subverterentur. Addit autem: *In furore suo*, ad ostendendum quod Deus interdum naturales operationes moderatur, secundum ordinem suæ providentiæ, prout necessarium est ad hominum peccata punienda, quibus quidem peccantibus, metaphorice irasci dicitur, cum in eos vindictam exercet, quæ apud nos solet esse iræ effectus. Ex corporibus autem mixtis transit ad elementa, inter quæ firmissimum & stabilissimum videtur esse terra, quæ est immobilis, sicut centrum motus totius; & tamen quandoque secundum aliquas partes suas movetur naturaliter ex vapore incluso, ut Philosophi tradunt; & hoc est quod subditur: *Qui commovet terram de loco suo*: non quidem totaliter secundum totum, sed secundum aliquas partes eius, quæ habitantur, sicut in terræmotu accidit: in quo quidem motu etiam montes concutiuntur, qui sunt quasi columnæ super terram fundatæ: unde sequitur: *Et columnæ eius concutientur*. Possunt per columnas ad litteram intelligi columnæ, & quæcumque alia ædificia, quæ videntur terræ adhærere, quæ in terræmotu conquassantur; vel possunt intelligi per columnas inferiores terræ partes, & intimæ: eo quod sicut domus stabilitas super columnas firmatur, ita stabilitas terræ ex centro procedit, ad quod omnes partes terræ naturaliter tendunt; & per consequens omnes inferiores partes terræ sunt superiorum partium sustentatrices, & quasi columnæ; & sic cum terræ motus ex profundis partibus terræ procedat, videtur quasi ex concussione columnarum terræ causari. Hoc habito, ultimo ad corpora cælestia procedit idem ostendendo, scilicet quæ etiam virtuti divinæ cedunt. Considerandum est autem, quod sicut de natura terræ est immobilitas & quies, ita de natura cæli est quod semper moveatur. Sicut ergo virtus terræ ostenditur superari a virtute divina per motum qui in ea apparet, ita virtus cælestis corporis ostenditur a virtute divina superari per hoc quod motus eius impeditur, per quem fit solis, & aliorum siderum ortus & occasus. Et ideo subdit: *Qui præcipit soli, & non oritur*: quod quidem non dicitur propter hoc quod ortus solis impediatur secundum rei veritatem, cum motus cæli continuus sit; sed quia secundum apparentiam alicubi oriri non videtur, puta, cum aer fuerit nubilosus intantum quod solis ortus habitantibus super terram in solita claritate apparere

re non possit: huius autem nubilositas cum per operationem naturæ fiat, convenienter divino præcepto attribuitur, a quo tota natura in sua operatione regulatur, sicut instrumentum ab agente, ut dictum est. Et quod sic intelligat solem oriri, scilicet inquantum solis ortus occultatur, maxime apparet ex hoc quod subditur: *Et stellas claudit quasi sub signaculo*: stellæ enim quasi sub signaculo claudi videntur, cum nubibus cælum obtegitur, ne stellæ inspici possint.

LECTIO II.

QUi extendit cælos solus, & graditur super fluctus maris: qui facit Arcturum, & Oriona, & Hyadas, & interiora Austri: qui facit magna & inscrutabilia, & mirabilia, quorum non est numerus.

POstquam Beatus Iob ostendit robur divinæ fortitudinis, hic incipit ostendere profunditatem divinæ sapientiæ; procedit autem contrario ordine nunc & prius: nam primo quidem incepit ab ostensione divinæ fortitudinis in rebus humanis, & processit usque ad corpora cælestia; hic autem incipit a corporibus cælestibus, & procedit usque ad res humanas, quasi circulum faciens; & hoc rationabiliter: nam sapientia factoris ostenditur in hoc quod opera stabilia facit; & ideo in ostensione divinæ sapientiæ, incipit a creaturis magis stabilibus, utpote ab habentibus evidentius divinæ sapientiæ indicium. Robur autem alicuius fortitudinis ostenditur ex hoc quod potest aliqua a suo statu immutare: unde homines consueverunt examinare in elevatione, vel projectione lapidum, prostratione hominum, & huiusmodi, fortitudinem suam: & propterea Iob, cum ostendebat robur divinæ fortitudinis, incepit ab iis in quibus manifestius apparet mutatio. Sic ergo ad ostendendam divinam sapientiam a corporibus cælestibus incipit dicens: *Qui extendit calos solus*. Sciendum autem est, quod sapientia Dei in tribus præcipue commendabilis apparet. Primo quidem in hoc quod aliqua magna suo intellectu & sapientia metiri potest; & quantum ad hoc dicit: *Qui extendit cælos solus*: in extensione enim cælorum magnitudo quantitatis eorum exprimitur. Sic igitur Deus solus extendisse cælos dicitur, inquantum ipse solus tantam quantitatem sua sapientia mensuratam cælis dare potuit. Secundo Dei sapientia commendabilis apparet in hoc quod variabiles, & quasi in incertum fluctuantes, in certum ordinem reducit, & suæ gubernationi subditas esse facit; & quantum ad hoc subdit: *Et graditur super fluctus maris*: fluctus enim maris inordinatissimi esse videntur, utpote qui a ventis variis nunc hac nunc illac circumferuntur; & tamen super eos Deus graditur, inquantum eos Deus suæ gubernationi subdit. Tertio Dei sapientia commendabilis apparet ex eo quod Deus multa condidit secundum suæ sapientiæ rationem, quæ mirabilia hominibus apparent, & eorum rationem investigare non possunt; & hæc præcipue sunt quæ in situ & dispositione stellarum apparent; quæ tamen a Deo sapientissime & rationabiliter sunt instituta: & hæc quidem enumerat incipiens a polo septentrionali, & procedens usque ad polum meridionalem: unde dicit: *Qui facit Arcturum*. Arcturus quidem est quædam constellatio in cælo, quæ vocatur Ursa maior, & habet septem stellas claras, quæ numquam nobis occidunt, sed semper circumeunt polum septentrionalem. Sequitur: *Et Oriona*. Orion est quædam constellatio multum evidens in cælo propter sui magnitudinem, & claritatem stellarum, quæ dicuntur esse in Tauro, & Gemini. Sequitur: *Et Hyadas*, quæ sunt quædam stellæ in pectore Tauri, ut dicitur, existentes, & sunt etiam multum notabiles visu. Sequitur: *Et interiora Austri*. Ubi considerandum est, quod iis qui sub æquinoctiali habitant, si tamen aliqui ibi habitant, uterque polus conspicuus est, cum orizon eorum ad rectos angulos æquinoctialem secet; & sic oporteat quod transeat per utrumque polum æquinoctialem: unde uterque polus redditur conspicuus habitantibus sub æquinoctiali, ut dictum est; recedentibus autem ab æquinoctiali, & accedentibus versus polum septentrionalem, elevatur super orizontem poli septentrionalis, & deprimitur polus australis secundum modum elongationis ab æquinoctiali: unde nobis, qui in parte septentrionali sumus, polus australis numquam potest esse conspicuus: & similiter stellæ ei vicinæ, occultæ sunt nobis secundum quantitatem qua elongantur ab æquinoctiali; & hæc dicuntur hic interiora Austri, quia sunt nobis occulta, quasi sub orizonte abscondita & depressa. Et ne aliquis credat quod in prædictis solum divina sapientia manifestetur, ostendit consequenter, quod multa alia & similia innumerabilia nobis Deus fecit, dicens: *Qui facit magna*: in quibus scilicet commendabilis apparet Dei sapientia ex commensuratione magnitudinis; & hoc respondet ei quod dixerat: *Qui extendit calos solus*: *& inscrutabilia*, quæ scilicet homines scrutari non

non possunt propter eorum instabilitatem, quæ tamen divina gubernatione ordinantur; & hoc respondet ei quod dixerat: „ Et graditur su- „ per fluctus maris: “ *& mirabilia*, quorum scilicet rationes homines considerare non pos- sunt, licet a Deo secundum rationem sint fa- cta; & hoc respondet ei quod dixerat: „ Qui facit Arcturum &c. “ quod autem addit: *Quorum non est numerus*, ad singula referendum est, ita tamen quod intelligatur, divina opera innumerabilia esse hominibus; sunt tamen numerabilia Deo, qui facit omnia in numero, pondere, & mensura.

LECTIO III.

SI venerit ad me, non videbo eum; si abierit, non intelligam. Si repente interroget, quis respondebit ei? Vel quis dicere potest ei: Cur ita facis? Deus, cuius iræ nemo resistere potest, & sub quo curvantur qui portant orbem. Quantus ergo sum ego, ut respondeam ei, & loquar verbis meis cum eo? Qui etiam si habuero quippiam iustum, non respondebo; sed meum iudicem deprecabor. Et cum invocantem me exaudierit, non credo quod audierit vocem meam. In turbine enim conteret me, & multiplicabit vulnera mea etiam sine causa. Non concedit requiescere spiritum meum, & implet me amaritudinibus. Si fortitudo quæritur, robustissimus est: si æquitas iudicii, nemo audet pro me testimonium dicere. Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me: si innocentem ostendere, pravum me comprobabit. Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea, & tædebit me vitæ meæ.

BEatus Iob volens ostendere, suam intentionem non esse ut cum Deo contendat, per plura indicia profunditatem divinæ sapientiæ in rebus naturalibus ostendit: nunc autem vult ostendere profunditatem divinæ sapientiæ in rebus humanis. Considerandum est autem, quod ad rectorem humanarum rerum tria pertinere videntur. Primum est, ut suis subiectis iustitiæ præcepta, & alia beneficia dispenset; secundum est, ut actus subditorum examinet; tertium est, ut quos culpabiles invenit, pœnis subiiciens exterminet, vel purget. In his ergo tribus immensam profunditatem divinæ sapientiæ ostendit. Primo quidem, quia tam profunde & subtiliter suis subditis providet sua beneficia, quod etiam eis incomprehensibile est qui recipiunt; & hoc est quod dicit: *Si venerit ad me, non videbo eum; si abierit, non intelligam eum*. Ubi considerandum est, quod in Scripturis Deus venire ad hominem dicitur, quando ei sua beneficia largitur, sive intellectum eius illuminando, sive affectum inflammando, sive qualitercumque ei benefaciendo: unde dicitur Esai. 35. „ Deus noster ipse veniet, & salva- „ bit nos. “ E contrario vero Deus ab homine recedere dicitur, quando ei sua beneficia, vel suam protectionem subtrahit, secundum illud Psal. 9. „ Ut quid, Domine, recessisti longe, de- „ spicis in opportunitatibus in tribulatione? “ Contingit autem quandoque quod Deus aliquibus vel tribulationes, vel etiam aliquos spirituales defectus evenire permittit, ad procurandum eorum salutem, sicut dicitur Rom. 8. „ Diligentibus Deum omnia cooperantur in „ bonum, “ Sic ergo Deus ad hominem venit eius procurando salutem; & tamen homo eum non videt, quia beneficium eius non percipit. E contrario vero multis Deus sua manifesta beneficia non subtrahit, quæ tamen in eorum perniciem vergunt; & ideo dicitur, quod Deus sic recedit ab homine, quod homo eum non intelligit recedentem. Sic ergo apparet profunditas sapientiæ divinæ in dispensatione suorum beneficiorum. Ostenditur autem secundo divinæ sapientiæ profunditas in examinatione humanorum actuum, quia videlicet sic subtiliter & efficaciter examinat, ut eius examinationem nullus per quamcumque cavillationem subterfugere possit; & hoc est quod dicit: *Si repente interroget, quis respondebit ei?* Interrogat autem Deus hominem, quando eum ad considerandum suam conscientiam reducit, vel interius inspirando, vel exterius provocando beneficiis, aut flagellis, secundum illud Ps. 10. „ Dominus interrogat iustum & impium. “ Tunc autem homo sufficienter Deo respondet, quando in eo nihil invenitur quod iuste a Deo reprehendi possit; quod nulli hominum in hac vita contingit, secundum illud Prov. 20. „ Quis „ potest dicere: Mundum est cor meum? “ scilicet purum a peccato. Signanter autem dicit: *Si repente interroget*, quia si homini spatium respondendi detur, potest per pœnitentiam delicta diluere. Contingit autem quandoque quod aliquis in examinando aliorum excessus, remissus invenitur, timens ne & sui excessus versa vice ab aliis examinentur; sed hoc Deo formidandum non est ut in sua examinatione molestetur, quia non habet superiorem qui de eius factis iudicare possit; & ideo sub-

subdit: *Vel quis dicere ei potest: Cur ita facis?* quasi eum castigando. Tertio autem ostenditur divinæ sapientiæ profunditas in punitione delictorum: quia quocumque se vertat homo, nulla astutia, nulla potentia, Dei vindictam declinare potest, secundum illud Psalm. 138. „ Quo ibo a spiritu tuo, & quo a facie tua „ fugiam? " Et hoc est quod dicit: *Deus, cuius iræ resistere nemo potest*. Ira enim, secundum quod Deo attribuitur in Scripturis, non importat commotionem animi, sed vindictam: huius autem probationem consequenter inducit dicens: *Et sub quo curvantur qui portant orbem*. Intelligendi autem sunt portare orbem cælestes spiritus, quorum ministerio tota corporalis creatura divinitus procuratur, ut dicit Aug. 3. de Trinit. hi autem cælestes spiritus sub Deo curvantur, quia ei per omnia obediunt, secundum illud Psal. 102. „ Benedicite Domino omnes Angeli eius, ministri eius, „ qui facitis voluntatem eius. " Sic igitur Angelis Deo obedientibus, manifestum est quod totus cursus rerum corporalium, qui per Angelos administratur, divinæ subiacet voluntati; & sic ex nulla creatura potest homo habere auxilium ad effugiendum Dei vindictam, secundum illud Psal. 138. „ Si ascendero in cælum, tu illic es; si descendero in infernum, „ ades. " Quinimmo, ut dicitur Sap. 5. „ Pugnabit cum illo orbis terrarum contra in„ sensatos. " Possunt etiam intelligi portare orbem Reges & Principes mundi, qui sub Deo curvantur, secundum illud Prov. 8. „ Per me Re„ ges regnant: " vel quia nec ipsi Reges iræ divinæ resistere possunt, ut ex hoc, a maiori, idem de aliis concludi possit. Sic igitur ostensa multipliciter immensitate divinæ potentiæ, & profunditate divinæ sapientiæ, concludit propositum, quod scilicet suæ intentionis non est cum Deo contendere; & hoc est quod dicit: *Quantus ergo sum ego*, idest quam potens, quam sapiens, *qui respondeam ei*, scilicet Deo interroganti potentissimo, & sapientissimo, *& loquar verbis meis cum eo?* examinando facta eius, & dicendo: Cur ita facis? ac si diceret: Non sufficiens sum ut contendam cum Deo. Contentio enim in respondendo & obiiciendo consistit: contingit autem quandoque quod aliquis, etsi non sit multum potens, aut sapiens, tamen propter securitatem suæ conscientiæ non formidat contendere cum quovis iudice. Sed hanc etiam causam contendendi cum Deo a se excludit dicens: *Qui etiam si habuero quippiam iustum, non respondebo*, scilicet Deo examinanti, quasi meam iustitiam defendendo; *sed meum iudicem deprecabor*, quasi non petens iudicium, sed misericordiam. Signanter autem dicit: *Si habuero quippiam iustum*, ad designandum incertitudinem humanæ iustitiæ, per hoc quod dicit, *Si habuero*, secundum illud Apostoli 1. ad Corinth. 4. „ Nihil mihi conscius „ sum, sed non in hoc iustificatus sum; " & ad ostendendum quod iustitia hominis parva est & imperfecta ad divinum examen relata: propter quod dicit, *Quippiam*, secundum illud Esa. 64. „ Omnes iustitiæ nostræ quasi pannus „ menstruatæ, sic sunt coram illo. " Quid autem ex sua deprecatione consequatur, ostendit, cum subdit: *Et cum invocantem me exaudierit, non credo quod audierit vocem meam*. Contingit enim quandoque quod Deus hominem exaudit non ad votum, sed ad profectum: sicut enim medicus non exaudit ad votum, sed ad profectum, infirmum postulantem amoveri medicinam amaram, si medicus eam non removeat, eo quod scit eam esse salutiferam; exaudit tamen ad profectum, quia per hoc sanitatem inducit, quam maxime infirmus desiderat; ita Deus homini in tribulationibus constituto tribulationes non subtrahit, quamvis deprecanti, quia scit eas expedire ad finalem eius salutem; & sic licet Deus vere exaudiat, tamen homo in miseriis constitutus se exaudiri non credit; & quare non credat, ostendit subdens: *In turbine enim conteret me*: & more suo, quod metaphorice dictum est exponit subdens: *Et multiplicabit vulnera mea etiam sine causa*. Hoc etiam est conterere, quod multiplicare vulnera & tribulationes: hoc est, *In turbine*, in horribili obscuritate: quod dicit, *Sine causa*, scilicet manifesta, & ab homine afflicto perceptibili. Si enim homo afflictus perciperet causam quare Deus eum affligit, & quod afflictiones sunt ei utiles ad salutem; manifestum est quod crederet se exauditum: sed quia hoc non intelligit, credit se non exauditum; & ideo non solum exterius affligitur, sed etiam interius: sicut infirmus, qui si nesciret se per medicinam amaram sanitatem habiturum, non solum affligeretur in gustu, sed etiam in animo: & ideo subdit: *Non concedit requiescere spiritum meum*. Requiescit enim spiritus, licet carne afflicta, propter spem finis, secundum quod Dominus docet Matthæi 5. „ Beati eritis cum male di„ xerint vobis homines; " & postea subdit: „ Gaudete, quoniam merces vestra copiosa est „ in cælis. " Et sic dum affligor exterius & interius, non requiesco. *Implet me amaritudinibus*, scilicet intus & extra: & est considerandum, quod ab illo loco, *Et cum invocantem &c.* evidenter proposuit quod supra occulte dixerat: *Si venerit ad me, non videbo*. Hoc enim fere ubique in dictis Iob observandum est, quod obscure dicta, per aliqua consequentia exponuntur. Et quia supra

pra breviter & summarie dixerat Iob: *Quantus ego sum, qui respondeam ei?* hic consequenter diffusius explicat, ubi etiam assignat causam quare non respondet, sed iudicem deprecatur. Quod enim aliquis audacter iudici respondeat, potest ex duobus contingere. Primo quidem, si iudex sit debilis, qui subditos coercere non possit; sed hoc excludit dicens: *Si fortitudo quaeritur*, scilicet in Deo ad subditos coercendum, *robustissimus est*, omne robur excedens. Secundo, aliquis audacter respondet iudici, quia confidit de sua causa, quod aliquando contingit, quia habet multos excusatores; sed hoc excludit dicens: *Si aequitas iudicii*, scilicet requiritur, secundum quam aliquis habens pro se multos testes absolvitur, *nemo pro me audet testimonium dicere*. Intellectus enim hominis hoc non capit, quod hominis iustitia sit maior quam veritas Dei redarguentis. Aliquando vero homo, etsi non habeat aliquos testes pro se, confidit tamen de causa sua, innitens testimonio conscientiae suae; sed testimonium conscientiae non potest valere homini contra redargutionem divinam: & hoc ostendit per singulos gradus. Habet enim testimonium conscientiae tres gradus. Quorum primus est, quando alicui conscientia sua testimonium reddit, quod sit iustus, secundum illud Romanorum 8. „ Ipse spiritus te-„ stimonium reddit spiritui nostro, quod si-„ mus filii Dei. “ Sed hoc testimonium non valet contra divinam reprehensionem; unde dicit: *Si iustificare me voluero*; idest, si voluero dicere me esse iustum, Dominus mihi obiiciet, quod sim impius; *os meum condemnabit me*; idest, condemnabilem me reddet propter blasphemiam. Secundus gradus est, quando aliquis etsi non praesumat se esse iustum, tamen non reprehendit eum conscientia de aliquo peccato, secundum illud 1. ad Corinthios 4. „ Nihil mihi conscius sum. “ Sed nec hoc testimonium valet contra Deum; unde dicit: *Si innocentem ostendere*; idest, si innocentem voluero me ostendere, & esse sine peccato; *pravum me comprobabit*, inquantum mihi vel aliis manifestabit peccata quorum mihi non sum conscius, quia, ut dicitur in Psal. 18. „ Delicta quis intelligit? “ Tertius gradus est, quando aliquis etsi sit sibi conscius de peccato, tamen praesumit, vel quia non habuit malam intentionem, aut quia non fecit illud ex malitia vel dolo, sed ex ignorantia, & infirmitate. Sed nec hoc testimonium valet homini contra Deum; ideo dicit: *Etiam si simplex fuero*, idest sine dolo, vel duplicitate pravae intentionis, *hoc ipsum ignorabit anima mea*: homo enim non potest ad liquidum motum sui affectus comprehendere, tum propter variationem eius, tum propter permixtionem, & impetum multarum passionum, propter quod dicitur Hier. 17. „ Pravum est cor hominis, & inscrutabile; „ quis cognoscet illud? “ & propter huius ignorantiam, quod homo seipsum non cognoscit, nec statum suum, redditur etiam iustis sua vita taediosa; & propter hoc subdit: *Et taedebit me vitae meae*.

L E C T I O IV.

UNum est quod locutus sum; & innocentem, & impium ipse consumit. Si flagellat, occidat semel; & non de poenis innocentum rideat. Terra data est in manus impii; vultum iudicum eius operit. Quod si non ille est, quis ergo est? Dies mei velociores fuerunt cursore; fugerunt, & non viderunt bonum. Pertransierunt quasi naves poma portantes, sicut aquila volans ad escam. Cum dixero: Nequaquam ita loquar, commuto faciem meam, & dolore torqueor. Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti. Si autem & sic impius sum, quare frustra laboravi? Si lotus fuero quasi aquis nivis, & fulserint velut mundissimae manus meae; tamen sordibus intinges me, & abominabuntur me vestimenta mea. Neque enim viro, qui similis mei est, respondebo, nec qui mecum in iudicio ex aequo possit audiri. Non est qui utrumque valeat arguere, & ponere manum suam in ambobus. Auferat a me virgam suam, & pavor eius non me terreat. Loquar, & non timebo eum: neque enim possum metuens respondere.

POstquam Beatus Iob ostendit, non esse suae intentionis ut cum Deo contendat, proponit illud de quo cum adversariis eius disputatio ei erat. Dixerat enim Eliphaz, quod poenae a Deo non nisi pro peccatis immittuntur, contra hoc quod in superiori responsione Iob locutus fuerat; & quia Baldat sententiam Eliphaz conatus fuerat asserere, Iob iterato sententiam suam repetit dicens: *Unum est quod locutus sum; impium, & innocentem ipse consumit*; quasi dicat: Non solum peccatoribus, sed etiam innocentibus mors a Deo immittitur; quae tamen est maxima poenarum praesentium: & sic non est verum quod dicis, quod solum

pro peccatis propriis homo puniatur a Deo. Quod autem mors a Deo sit, dicitur Deuter. 32. „ Ego occidam, & ego vivere faciam: “ sed cum mors communiter omnibus immittatur a Deo, unum est quod durum videtur, scilicet quod innocentes præter necessitatem communem multiplices adversitates sustinent in hac vita: cuius rei causam investigare intendit, & ideo subdit: *Si flagellat, occidat semel*; quasi dicat: Detur quod flagellum mortis omnibus sit commune, videtur tamen rationabile, quod innocentibus qui ex propriis peccatis non sunt rei, præter mortem quæ debetur pro peccato communi, aliam pœnam infligere non deberet. Si enim, ut vos dicitis, nulla alia causa est, quare iuste aliter pœna alicui infligi possit, nisi peccatum; & manifestum est innocentes pati pœnam in hoc mundo: videtur quod sine causa puniantur, ac si ipsæ pœnæ propter se Deo placerent; ideo subdit: *Et de pœnis innocentum non rideat*: de illis enim ridere solemus quæ nobis secundum se placent; si autem hoc est inconveniens, quod pœnæ innocentum Deo secundum se placeant, inveniuntur enim innocentes frequenter in terris puniri, videtur sequi aliud inconveniens, scilicet quod istæ pœnæ ex divino iudicio non procedant, sed ex malitia alicuius iniqui domini qui potestatem habet in terra, & punit innocentes: unde sequitur: *Terra data est in manus impii*; quasi dicat: Si ipsi Deo non placerent secundum se pęnæ innocentum, qui tamen puniuntur in terra, oportebit dicere, quod Deus regimen terræ alicui impio commiserit, ex cuius iniquitate iudicium in terra pervertitur, ut innocentes puniantur; & hoc est quod subdit: *Vultum iudicum eius operit*; idest, rationem eorum obnubilat, vel cupiditate, aut odio, aut amore, ne veritatem iudicii in iudicando sequantur. *Quod si ille non est*, scilicet impius † alias, ipsius † cui tradita est terra, a quo scilicet causatur innocentum punitio: *quis ergo est*? scilicet huius punitionis causa. Non enim dici potest, ut ostensum est, quod hoc sit a Deo, supposita vestra positione, quod solum peccatum sit causa pœnarum præsentium; hoc autem quod dixit: *Terra data est in manus impii*: est quidem secundum aliquid verum, inquantum scilicet terreni homines sub potestate diaboli a Deo relinquuntur, secundum illud Ioan. 8. „ Qui facit peccatum, servus est „ peccati; “ simpliciter autem est falsum, non enim diabolo absolute terræ dominium est concessum, ut scilicet libere in terra facere possit quod velit; sed quicquid facere permittitur, ex divina dispensatione procedit, quæ omnia ex rationabili causa dispensat. Unde hoc ipsum quod innocentes puniuntur, non dependet absolute ex malitia diabolica, sed ex sapientia Dei permittentis. Unde, si peccatum non est causa punitionis innocentum, non sufficit hoc ad malitiam diaboli reducere; sed oportet ulterius aliquam rationabilem causam esse, propter quam Deus permittit; & ideo signanter dicit: *Quod si non est ille, quis ergo est*? quasi dicat: Si malitia diaboli non est sufficiens causa punitionis innocentum, oportet aliam causam investigare. Ad investigandum igitur rationem, quare innocentes puniantur in hoc mundo, primo proponit defectum quem sustinuerat in amissione bonorum, ostendens mutabilitatem prosperitatis præsentis ex similitudine eorum quæ videntur velocissima in hoc mundo. Sed considerandum est, quod ad prosperitatem huius mundi aliqui diversimode se habent. Quidam enim ipsam prosperitatem pro fine habent, nihil ultra ipsam sperantes, ad quod videbatur declinare illorum opinio, qui omnia præmia, & pœnas in hac vita constituebant; tales autem non pertranseunt prosperitatem huius mundi, sed prosperitas huius mundi fugit ab eis, quando eam amittunt. Quidam vero, de quorum numero fuit Iob, in prosperitate huius mundi finem non ponunt, sed ad alium finem tendunt; & tales prosperitatem huius mundi magis pertranseunt, quam pertranseantur ab ea. Tendentibus autem ad aliquem finem tria sunt necessaria. Primum est, ut in nullo alio cor suum figant, per quod retardari possint a fine, sed festinent ad finem consequendum; & ideo ponit exemplum de cursore, qui sic tendit ad finem sui cursus quod in via moram non trahit: unde dicit: *Dies mei velociores facti sunt cursore*; in quibus verbis & instabilitatem præsentis fortunæ, & intentionem suam in aliud tendentem demonstrat; *fugerunt*, quasi in rebus huius mundi requie cordis non inventa: unde sequitur: *Et non viderunt bonum*, scilicet in quod mea intentio ferebatur, quod est verum bonum: unde pro iustitia me remuneratum non reputo. Quod si prosperitatem præsentem remunerationem putant, ea subtracta, innocens punitus sum. Secundo requiritur, quod tendens in aliquem finem, acquirat sibi illa per quæ possit ad finem pervenire, sicuti qui vult sanari, oportet quod acquirat medicinas quibus sanetur; sic qui vult ad verum bonum pervenire, oportet quod acquirat virtutes quibus illud consequi possit: unde subdit: *Pertransierunt quasi naves poma portantes*: in quo etiam duo demonstrat: & labilitatem præsentis fortunæ, quia naves poma portantes ad vendendum festinant, ne per moram putrescant; & studium tendentis in finem; quasi di-

si dicat: Dies mei pertransierunt vacui; sed virtutes congregavi, cum quibus tendo ad finem consequendum. Tertium restat consecutio finis: unde dicit: *Sicut aquila volans ad escam*; in quo etiam duo prædicta designantur: nam aquila velocius volat, præcipue cum a famè impellitur; & escam habet pro fine qua reficitur: quia ergo in his verbis quasi innuerat se esse iustum, & innocentem, quod præsumptuosum ab adversariis reputabatur; incipit de sua innocentia conferre cum Deo, qui solus est conscientiæ iudex: unde subdit: *Cum dixero*, scilicet in corde meo: *Nequaquam ita loquar*, ut scilicet sim iustus, & innocens; *commuto faciem meam*, scilicet a fiducia quam conceperam de mea innocentia, ad quamdam solicitudinem investigandi peccata; *& dolore torqueor*, in conscientiæ propriæ discussione recogitans, ne forte pro aliquo peccato sic puniar; & causam doloris subdit dicens: *Verebar omnia opera mea*: est enim alicui magna causa doloris, quando magnam solicitudinem habet de re aliqua, & tamen incidit in illud quod vitare studebat. Ipse autem circa omnia opera sua magnam solicitudinem apponebat, timens ne in aliquo a iustitia declinaret; & hoc est quod dicit: *Verebar omnia opera mea*: & causa quare sic verebatur in omni opere suo, erat timor de severitate divini iudicii: unde subdit: *Sciens quod non parceres delinquenti*, nisi scilicet convertatur, quia, sicut in Psalm. 7. dicitur, „ Nisi conversi fueritis, gladium suum „ vibrabit. “ *Si autem*, post tantum studium innocentiæ, *& sic impius sum*, ut tam gravibus pœnis a Deo puniri meruerim, *quare frustra laboravi*, in tanta solicitudine innocentiæ conservandæ? Frustra enim laborare dicitur qui suo labore tendit ad finem, ad quem non pertingit. Sed quia puritas hominis quantacumque sit, ad divinum examen relata, deficiens invenitur, ideo consequenter ostendit, quod cum se purum & innocentem dicit, se purum & innocentem intelligit quasi hominem, non quasi in nullo penitus a rectitudine divinæ iustitiæ recedentem. Est autem sciendum, quod duplex est puritas: una quidem innocentis, altera pœnitentis: utraque autem imperfecta est in homine, si ad perfectam rectitudinem divinæ regulæ comparetur. Dicit ergo quantum ad puritatem pœnitentis: *Si lotus fuero*, idest si a peccatis meis me purgare studuero, *quasi aquis nivis*, quæ valde ablutivæ esse dicuntur: quantum vero ad puritatem innocentis dicit: *& fulserint velut mundissimæ manus meæ*; idest, & in operibus meis quæ per manus designantur, nulla inveniatur immunditia; sed fulgeat in eis iustitiæ claritas: dicit autem, *Velut mundissimæ*, ad insinuandum quod in homine perfecta munditia esse non potest. Si, inquit, fuerint mundissimæ, *tamen sordibus intinges me*; idest, sordibus intinctus demonstrabor, tuæ iustitiæ comparatus, & per tuam sapientiam convictus: semper enim in operibus humanis aliquis defectus invenitur quandoque quidem ex ignorantia propter debilitatem rationis; quandoque autem ex negligentia propter infirmitatem carnis; quandoque autem aliqua infectio alicuius terrenæ affectionis etiam in bonis operibus admiscetur, propter mobilitatem humani cordis, quod non firmum in eodem perseverat: unde semper aliquid in humanis operibus invenitur quod deficit a puritate divinæ iustitiæ. Cum autem aliquis immundus est, & tamen exterius aliquam iustitiæ ostensionem habet, signa iustitiæ, quæ de eo exterius apparent, ei non competunt; & ideo subdit: *Et abominabuntur me vestimenta mea*: per vestimenta enim, exteriora opera designantur, quibus homo quasi contegitur, secundum illud Matth. 7. „ Veniunt ad vos in vestimentis o„ vium. “ Tunc ergo vestimenta alicuius eum abominantur, quando exteriora hominis quæ iustitiam prætendunt, interioribus non concordant. Quare autem, quantumcumque sit purus, non potest se defendere, quin a Deo convincatur impurus, consequenter ostendit ex duobus, in quibus Deus hominem excellit; videlicet ex iustitiæ puritate, & ex maiestatis auctoritate. Quantum ergo ad primum dicit: *Neque enim viro qui similis mei est, respondebo*; quasi dicat: Si aliquis homo me impurum vellet convincere, possem ei resistere, si mihi obiiceret, quam † alias, quæ † ipse sentiret in homine servari non posse, de perfecta iustitiæ puritate; sed sic respondere non possum Deo, in quo nullus defectus invenitur. Quantum ad secundum dicit: *Nec qui mecum in iudicio ex æquo possit audiri*: cum enim duo homines adinvicem contendunt, iudicem possunt habere, qui utriusque dicta examinet; sed hoc inter Deum & hominem esse non potest duplici ratione. Una ratio est, quia oportet quod in iudice sit altior sapientia, quæ sit quasi regula ad quam examinentur dicta utriusque partis. Manifestum est autem, quod divina sapientia est prima regula ad quam omnis veritas examinatur; & propter hoc subdit: *Non est qui utrumque valeat arguere*; quasi dicat: Non est alius superior Deo, ex cuius maiori sapientia corrigi possit. Alia ratio est, quia oportet quod in iudice sit maior potestas qua possit utramque partem comprimere; & hoc excludit dicens: *Et ponere manum suam in ambobus*; idest, coercere utrumque, hoc enim excluditur per immensitatem

tatem divinæ potentiæ, quam supra ostendit: & quia, ut dictum est, intendit perscrutari qua ratione innocentes puniantur in hoc mundo, consequenter ostendit quid eum impedire possit ab hac perscrutatione, & qua intentione hoc perscrutari velit. Impediri autem posset ab hac perscrutatione ex duobus. Primo quidem ex afflictione quam patiebatur: homines enim quorum mens occupata est tristitia, non possunt subtiliter perscrutari; & quantum ad hoc dicit: *Auferat a me virgam suam*. Secundo ex reverentia quam ad Deum habet: homines enim aliquando ex quadam reverentia quam ad Deum habent, omittunt ea quæ Dei sunt perscrutari; & quantum ad hoc dicit: *Et pavor eius non me terreat*; quasi dicat: Concedat spiritum meum requiescere ab afflictione quam patior, & non imputetur mihi ad irreverentiam quod de divinis disputo; & sic potero perscrutari: unde sequitur: *Loquar, & non timebo eum*; idest, ac si non timerem eum: *neque enim possum metuens respondere*; idest, dum a reverentia eius revocor a perscrutatione. Sciendum est autem, quod timor Dei aliquando timentes Deum a perscrutatione divinorum non revocat, quando scilicet perscrutantur divina, desiderio veritatis cognoscendæ, non ut incomprehensibilia comprehendant, sed semper eo moderamine, ut intellectum suum divinæ subiiciant veritati. Revocantur autem per timorem Dei, ne sic perscrutentur divina, quasi comprehendere volentes, & intellectum suum divina veritate non regulantes: sic igitur per hæc verba Iob intendit ostendere, quod eo moderamine de iis quæ ad divinam providentiam pertinent, perscrutatur, ut intellectum suum divinæ veritati subiiciat, non ut divinam veritatem impugnet; quod esset contra reverentiam divini timoris.

CAPITIS DECIMI

LECTIO I.

TÆdet animam meam vitæ meæ; dimittam adversum me eloquium meum. Loquar in amaritudine animæ meæ, dicam Deo: Noli me condemnare. Indica mihi, cur me ita iudices. Numquid bonum tibi videtur, si calumnieris me, & opprimas me opus manuum tuarum, & consilium impiorum adiuves? Numquid oculi carnei tibi sunt, aut sicut videt homo & tu videbis? Numquid sicut dies hominis dies tui, & anni tui sicut humana sunt tempora, ut quæras iniquitatem meam, & peccatum meum scruteris? Et scias quia nihil impium fecerim, cum sit nemo qui de manu tua possit eruere. Manus tuæ fecerunt me, & plasmaverunt me totum in circuitu, & sic repente præcipitas me? Memento, quæso, quod sicut lutum feceris me, & in pulverem reduces me. Nonne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti? Pelle & carnibus vestisti me, ossibus & nervis compegisti me: vitam & misericordiam tribuisti mihi, & visitatio tua custodivit spiritum meum. Licet hæc celes in corde tuo, tamen scio quia universorum memineris.

POstquam superius proposuit Iob, quod tam innocentes, quam impii in hoc sæculo tribulantur, & tetigit causam punitionis innocentum, quæ posset existimari, † alias, examinari † scilicet quod terra quasi derelicta a Deo, sit exposita voluntati iniquæ potestatis, innocentes pro libito punientis: hoc autem remoto, quia manifestum inconveniens continet, inquisivit quis esset innocentum punitor, & qua de causa; & hanc quæstionem hic prosequi intendit. Prius tamen quam ad investigationem procedat, ostendit quo animo hic loquatur: loquitur enim in persona hominis afflicti secundum conceptiones quas ei tristitia subministrat: unde primo ponit tædium quod patitur in hac vita; quod quidem tædium est propter tribulationes quas patitur, quæ intantum graves sunt quod etiam ipsam vitam reddunt tædiosam: licet enim vivere secundum se delectabile sit, tamen in angustiis vivere tædiosum est: unde dicit: *Tædet animam meam vitæ meæ*. Sicut autem homo cui delectabilis est sua vita, optat se vivere, ita cui tædiosa est sua vita, optat se vita privari; & ideo subiungit: *Dimittam adversum me eloquium meum*: tunc enim homo adversum se loquitur, quando se vita privari exoptat. Sed signanter dicit, *Dimittam*: multoties enim homo aliquos motus in corde patitur propter aliquam passionem, vel tristitiæ, vel

vel concupiſcentiæ, vel iræ, aut cuiuſcumque alterius; ſed tamen ita ratione eius motus reprimit quod ad verbum exterius non procedunt: quando autem ratio oſtendere vult quid interius patiatur, occultos motus in verba producit; & tunc hoc eloquium dimittere dicitur, quaſi prius retentum; & propter hoc ſubdit: *Loquar in amaritudine animæ meæ*; quaſi dicat: Verba quæ exterius proferam, interiorem amaritudinem oſtendent; ſcilicet, ut det intelligere ſe in perſona hominis amaricati loqui. Sed ne rurſus intelligatur, quod iſta eloqui dimiſſus ſit per hoc quod ratio a triſtitia ſuperatur, ſubiungit: *Dicam Deo: Noli me condemnare*. Cum enim ratio a paſſione vincitur, homo contra Deum murmurat, & quandoque uſque ad blaſphemiam procedit; ſed dum inter tribulationes hominis ratio recta manet, Deo ſe ſubdit, & ab ipſo remedium præſtolatur. *Dicam Deo: Noli me condemnare*. Simul etiam in hoc ad ſolvendam quæſtionem accedit: cum enim ſupra quæſiviſſet, quæ eſſet cauſa innocentum pœnæ in hoc mundo, hic confitetur Deum eſſe auctorem punitionis huius, dum petit quod ab eo non condemnetur, ſecundum illud 1. Reg. 2. „ Dominus mortificat, & vivificat: " ex quo Manichæorum hæreſis confutatur. Iis autem præmiſſis, ſuppoſito quod Dominus ſit punitionis auctor, inquirit de cauſa ſuæ punitionis, ad Deum loquens: *Indica mihi, cur me ita iudices*; ideſt, facias me cognoſcere cauſam propter quam a te punior. Sciebat enim, quod rationis inveſtigatio ad veritatis terminum pervenire non poteſt, niſi divinitus doceatur: ſcire autem cauſam ſuæ punitionis neceſſarium eſt homini, vel ad correptionem, vel ut patientius flagella ſuſtineat. Ad inquiſitionem autem huius quæſtionis procedit ſub quadam diſiunctione: neceſſe eſt enim quod ipſe qui punitur, vel ſit innocens, vel peccator. Primo autem procedit, ſupponendo quod ſit innocens; & quia ad cognitionem divinorum per res humanas pervenimus, proponit duos modos, quibus in humano iudicio quandoque innocentes puniuntur. Primus modus eſt propter malitiam punientis, ex qua contingit tripliciter pœnas innocentibus irrogari. Aliquando quidem dum per aſtutiam innocentibus calumnias ingerunt; & quantum ad hoc dicit: *Numquid bonum tibi videtur, ſi calumnieris?* Aliquando vero per potentiam opprimuntur; & quantum ad hoc ſubdit: *Et opprimas me opus manuum tuarum*? Aliquando vero ipſi quidem ex proprio motu innocentes non puniunt, ſed quia inordinate aliquos impios diligunt, eos etiam in oppreſſione innocentum iuvant: unde ſubdit: *Et conſilium impiorum adiuves?* Sed conſiderandum eſt, quod aliquando aliquid in diverſis naturis unum & idem poteſt eſſe bonum, & malum, ſicut iracundum eſſe, cani quidem eſt bonum, homini autem malum. Nullus autem ſanæ mentis hoc in dubitationem deducit quod Deus ex malitia aliquid operetur: non enim poteſt in ſummo bono aliquid mali eſſe; ſed poteſt contingere quod aliquod malum eſt in homine, quod ad divinam pertinet bonitatem; ſicut non miſereri, ſecundum quod miſericordia compaſſionem ſonat, in homine quidem vituperatur, quod tamen bonitas divina ex ſui perfectione requirit. Manifeſtum eſt autem quod tria prædicta, calumniari, opprimere, & conſilium impiorum adiuvare, in hominibus mala ſunt: unde hoc in quæſtione inducit, utrum Deo poſſint eſſe bona: unde non quærit: Numquid calumniaris, & opprimis; ſed: *Numquid bonum tibi videtur, ſi calumnieris, & opprimas?* ſcilicet ſupponens pro firmo, quod Deus numquam aliquid facit, niſi quod bonum ſibi videtur; & hoc vere eſt bonum. Item conſiderandnm eſt, quod ea quæ naturaliter ſunt non imputantur in culpam, vel in malum; naturale autem eſt quod unumquodque perdat ſuum contrarium: unde & Deus, qui eſt ſumme bonus, odit ea quæ contra ſe fiunt, & ipſa diſperdit, ſecundum illud Pſal. 5. „ Odiſti „ omnes qui operantur iniquitatem, perdes „ &c. " Si ergo homines non eſſent a Deo facti, ſed a principio contrario, nt Manichæi fabulantur, bonum videretur quod Deus homines opprimeret propter ſeipſum. Ad hoc igitur excludendum, non ſimpliciter dicit: *Et opprimas me*; ſed addit: *Opus manuum tuarum*. Item, bonum videtur quod Deus iuſtorum voluntates adimpleat; qui autem innocentem calumniari, aut opprimere volunt, non ſunt iuſti, ſed impii, & præcipue ſi non ignoranter, vel caſu, ſed ex conſilio & deliberatione hoc velint: unde cum ſe innocentem ſupponat in prima parte qnæſtionis, ſequitur impios eſſe qui eum ex deliberato conſilio opprimere, vel calumniari volunt; & ideo ſignanter dicit: *Et conſilium impiorum adiuves?* Hac igitur cauſa remota, quia Deo hoc bonum videri non poteſt, cnm ipſe ſit opus manuum Dei, & cum eius hoſtes, qui ipſum oppreſſerant, impii probentur, procedit conſequenter ad ſecundum modum, qno in humano iudicio quandoque innocentes affliguntur. Contingit enim quandoque, quod quando aliquis innocens falſo apud iudicem accuſatur, iudex ad exquirendam veritatem, eum tormentis ſubiicit, ſecundum iuſtitiam agens: ſed huius rei cauſa eſt defectus cognitionis humanæ, qui eſt triplex. Unus quidem eſt, quia

quia omnis cognitio hominis a sensu procedit; & quia sensus corporis, & corporalium sunt, non potest iudex interiorem conscientiam accusati cognoscere: ut ergo hoc excludat, ideo dicit: *Numquid oculi carnei tibi sunt?* ac si dicat: Numquid tu corporalibus sensibus cognoscis, ut sola corporalia videas, & interiora cognoscere non possis? Ponit autem oculos, quia visus inter alios sensus excedit. Secundus defectus est quod homo per sensus corporeos nec etiam omnia corporalia conspicere potest, non enim potest cognoscere quæ a remotis & in absconditis fiunt: quod a Deo removet, dicens: *Aut sicut videt homo*, ita *& tu videbis?* ut scilicet non possis quæ ubique fiunt etiam occulta cognoscere. Tertius defectus humanæ cognitionis est ex tempore; tum quia homo de die in diem plura cognoscit; tum etiam quia per temporis longitudinem obliviscitur ea quæ novit; ut sic oporteat eum iterato quasi addiscere. Hoc a Deo removet dicens: *Numquid sicut dies hominis dies tui*, ut scilicet de die in diem tua crescat cognitio, *& anni tui sicut humana sunt tempora?* ut scilicet per cursum temporum aliquid tuæ cognitioni decrescat. Et subdit: *Ut quæras iniquitatem meam, & peccatum meum scruteris?* idest, ut per flagella inquiras an ego peccaverim opere, & iniquus sim mente, sicut homines per tormenta peccata exquirunt; & sic post inquisitionem huiusmodi, in me peccata non invenies. *Et scias quod nihil impium fecerim*; quasi hoc aliunde cognoscere non possis, nisi per flagella peccata mea exquiras, & hoc libere facias absque contradictione; *cum sit nemo qui de manu tua possit eruere*. Aliquando enim ab hac inquisitione quæ est per tormenta, iudices deficiunt, dum ii qui torqueri debent, ab eorum manibus eruuntur. Et quia supra dixerat se esse opus manuum Dei, ut ex hoc ostenderet, quod bonum Deo videri non potest, ut eum opprimat propter se, quasi in oppressione eius delectetur; quod supposuerat manifestat, unde subdit: *Manus tuæ fecerunt me*. Et ne aliquis credat, secundum Manichæorum hæresim, hominis animam a Deo factam, corpus vero a contrario auctore † alias, actore † formatum, subiungit: *Et plasmaverunt me totum in circuitu*. *In circuitu* dicit, quia corpus videtur esse animæ in circuitu, sicut vestimentum vestito, vel sicut domus habitatori. *Totum* dicit, ut ad singula corporis membra referatur. *Plasmaverunt* dicit, ut alludat ei, quod homo ex limo terræ dicitur esse formatus: per *manus* autem operatio divina intelligitur: unde dicitur pluraliter, *Manus tuæ*: quia licet sit una divina virtus operans, multiplicatur tamen eius operatio in effectibus, tum propter diversitatem effectuum, tum etiam propter varietatem causarum mediarum, quibus mediantibus suos effectus producit. Subdit autem: *Et sic repente præcipitas me?* quia repentinum videtur esse ut aliquis qui aliquam rem produxit, eam absque causa manifesta corrumpat. Qui enim facit aliquid, vult illud esse, ad hoc enim facit ut sit; qui autem ipsum corrumpit, vult illud non esse. Si aliquis igitur destruat quod prius fecit, videtur repentina eius mutatio voluntatis, nisi aliqua manifesta causa de novo oriatur, ex qua appareat, prius illud esse corrumpendum quod prius fuit fiendum; huiusmodi autem repentina mutatio voluntatis in Deum cadere non potest; & ideo quasi admirative quærit: *Et sic repente præcipitas me?* quasi dicat: Hoc inconveniens videtur, si quem prius fecisti, sine causa nunc destruas: vel quod dixit, *Fecerunt me*, potest referri ad constitutionem substantiæ; quod autem dixit: *Et plasmaverunt me totum in circuitu*, potest referri ad ea quæ substantiæ adveniunt, sive sint bona animæ, sive corporis, sive exterioris fortunæ: & quia in generali se factum & plasmatum a Deo posuerat, in speciali prosequitur de modo suæ factionis ad similitudinem alicuius, qui cum alicui vult reducere aliquid ad memoriam, particulariter cuncta ei edisserit, ut sic videlicet ei in memoriam reducat: videtur autem Deus tunc benevolentiæ quam ad suam facturam habet, oblivisci, cum eam corruptioni exponit, & ad modum obliviscentis se habet; & secundum hunc modum dicitur in Psalmo 12. „ Usquequo Domine oblivisceris „ me in finem? " Et ideo dicit: *Memento, quæso, quod sicut lutum feceris me*. Ubi considerandum est, quod duplicem hominis factionem commemorat. Primo quidem eam quæ pertinet ad primam institutionem naturæ, alludens ei quod dicitur Gen. 1. „ Deus hominem de „ limo terræ formavit: " & ideo dicit: *Quod sicut lutum feceris me*. Ubi etiam compositionem hominis ex primis elementis tangere videtur; & quia etiam primo homini dictum est: „ Pulvis es, & in pulverem reverteris; " consequenter subiungit: *Et in pulverem reduces me*; quod etiam naturali materiæ competit: nam ea quæ ex terra generantur, consequens est secundum naturæ ordinem ut resolvantur in terram. Sed de hoc aliquis mirari potest, cum maius videatur de terra formare hominem, quam hominem formatum retinere ne in pulverem redigatur, unde est quod Deus, qui hominem formavit, eum in pulverem redigi permittit; utrum scilicet hoc sit solum ex necessitate materiæ, ut homo in hoc nihil plus habeat aliis quæ ex terra for-

man-

mantur, vel hoc fit ex divina providentia aliquam hominis culpam puniente. Consequenter autem tangit factionem hominis, quantum ad opus propagationis, secundum quod homo ab homine generatur: ubi considerandum est, quod quia omnia naturæ opera Deo attribuit, non excludit naturæ operationem; sed eo modo quo principali agenti attribuuntur ea quæ per causas secundas aguntur, ut artifici ipsa operatio serræ: † alias, fit † hoc enim ipsum quod natura operatur, a Deo habet, qui ad hoc eam instituit. In hac autem hominis generatione primo occurrit seminis resolutio; & quantum ad hoc dicit: *Nonne sicut lac mulsisti me?* Sicut enim semen est superfluum alimenti, ita & lac. Secundo autem concurrit compactio massæ corporeæ in utero mulieris; & quantum ad hoc subdit: *Et sicut caseum me coagulasti?* Ita enim se habet semen maris ad materiam quam femina ministrat in generatione hominis, & aliorum animalium, sicut se habet coagulum in generatione casei. Tertio autem occurrit distinctio organorum, quorum quidem consistentia & robur est ex nervis, & ossibus; circumdatur autem exterius a pelle, & carnibus: unde dicit: *Pelle, & carnibus vestisti me, ossibus, & nervis compegisti me*. Quartum autem est animatio fetus, & præcipue quantum ad animam rationalem, quæ non infunditur nisi post organizationem; simul autem cum anima rationali infunduntur homini divinitus quædam seminaria virtutum, aliqua quidem communiter omnibus, aliqua vero specialiter aliquibus, secundum quod homines quidam sunt naturaliter dispositi ad unam virtutem, quidam ad aliam. Iob autem dicit infra cap. 31. *Ab infantia crevit mecum miseratio, & de utero egressa est mecum*: unde & hic dicit: *Vitam, & misericordiam tribuisti mihi*. Ultimum autem est conservatio vitæ, tam in materno utero, quam post exitum ab utero; quæ quidem conservatio est partim quidem per principia naturalia, partim autem per alia Dei beneficia naturæ superaddita, sive pertineant ad animam, sive ad corpus, sive ad exteriora bona; & quantum ad hoc subdit: *Et visitatio tua custodivit spiritum meum*. Sicut enim Deus ab aliquo recedere dicitur in Scripturis, quando Deus ab eo sua dona subtrahit, sic eum visitare dicitur, quando ei sua dona largitur. Ne autem ex hoc quod Iob Deo dixerat: *Memento, quæso, quod sicut lutum feceris me*; aliquis credere posset eum huius opinionis esse, quod oblivio in Deum cadere posset, excusat se ab hoc dicens: *Licet hæc celes in corde tuo, tamen scio quia universorum memineris*. Dicitur autem Deus per similitudinem hominis aliquid in corde celare, quando non ostendit per effectum quod habet in cognitione vel affectione: sic itaque Deum prædicta in corde celare dicitur, quia in effectu non ostendit quod eum sua factura recognoscat, quam sic repente præcipitare videtur.

LECTIO II.

SI peccavi, & ad horam pepercisti mihi; cur ab iniquitate mea mundum me esse non pateris? Et si impius fuero, væ mihi est; & si iustus, non levabo caput saturatus afflictione & miseria. Et propter superbiam quasi leænam capies me; reversusque mirabiliter me crucias. Instauras testes tuos contra me, & multiplicas iram tuam adversum me; & pœnæ militant in me.

SUperius inquisivit Iob causam suæ punitionis, supposito quod innocens esset; nunc autem procedit ad inquirendum, si propter hoc puniatur quod peccator est: & quod propter peccatum non puniatur, primo ostendit utens tali ratione. Si enim peccatum commisit, maxime hoc commisisse videtur tempore prosperitatis: si autem peccatum est tota causa quare aliqui puniantur adversitate quam sustinent in præsenti, & posita causa, ponitur effectus; oporteret quod statim cum aliquis peccat, adversitas sequeretur. Manifestum autem erat, quod Iob tempore suæ prosperitatis eumdem modum vivendi servavit: unde si peccavit hoc modo vivendo, diu ante peccaverat quam adversitatem pateretur. Oporteret ergo dicere, quod cum statim post peccatum adversitas secuta non sit, quod Deus pro tempore illo ei pepercit quo adversitates non induxit: inconveniens autem est dicere, quod peccatum quod Deus pepercit, iterum imputet ad pœnam: non ergo videtur quod pro peccato prius ab eo commisso nunc puniatur. Hoc est ergo quod dicit: *Si peccavi*, scilicet tempore prosperitatis meæ, *& ad horam pepercisti mihi*; quia scilicet non statim adversitatem induxisti: *cur ab iniquitate mea mundum me esse non pateris?* quasi dicat: Cur ex quo reputasti me aliquo tempore quasi purum, parcendo mihi iniquitatem meam; nunc iterum me punis, quasi non sim purus? Aliam etiam rationem consequenter subiungit, quæ

talis est. Si peccatum est tota causa adversitatum præsentium, sequeretur quod non tam iusti quam peccatores convenienter adversitates in hoc mundo paterentur: videmus autem & iustis & peccatoribus adversitates esse communes; & hoc est quod dicit: *Et si impius fuero, va mihi est;* idest, adversitates sustineo; *& si iustus*, vel prius fui, vel modo factus sum; *non* propter hoc *levabo caput*, quasi a miseria sublevatus, ego, dico, existens *saturatus afflictione*, quantum ad dolores, *& miseria*, quantum ad penuriam, & confusionem. In saturitate autem abundantiam afflictionis & miseriæ designat; & hoc videtur dicere contra dictum Eliphaz, & Baldat Suhites. Dixerunt autem, quod si converteretur, ab adversitate liberaretur: contra quod dicit, quod etiam si iustus effectus sit, non tamen propter hoc a miseria relevatur; quamvis pro præcedentibus peccatis, si qua fuerint, iam sufficienter punitus sit: quod per saturitatem afflictionis & miseriæ designat. Et quia hoc ei ad superbiam Eliphaz imputaverat, quod se innocentem dicebat, subiungit: *Et propter superbiam quasi leænam capies me*; quasi dicat: Facis me reputari ab iis qui capiunt verba mea, quasi leænam propter superbiam. Et hoc ipsum quod sic malus reputabatur, erat ei pœna super pœnam: unde subdit; *Reversus mirabiliter me crucias*; quasi dicat: Prius venisti affligens me per subtractionem rerum, & corporis vulnera; & nunc iterato rediisti, & crucias me per amicos: quod est mirabile, quia ab amicis magis consolationem deberet accipere. Vel hoc dicit, quod maxime homo affligitur cum ab amicis deridetur. Qualis autem sit iste cruciatus, ostendit subdens: *Instauras testes tuos contra me*. Eliphaz enim, dum videbatur iustitiam Dei defendere, & similiter socii eius, in quo quasi testes Dei se demonstrabant, contra Iob loquebantur, eum de peccato arguentes. *Et* sic *multiplicas iram tuam*, idest effectum iræ tuæ, *adversum me*; scilicet, me multipliciter punis; *& pœnæ militant in me*; quasi cum quadam auctoritate, & sine contradictione me impugnant: milites enim consueverunt cum auctoritate regia, & absque ulla contradictione aliquem qui reputatur reus, invadere.

LECTIO III.

QUare de vulva eduxisti me? Qui utinam consumptus essem, ne oculus me videret. Fuissem quasi non essem de utero translatus ad tumulum. Numquid non paucitas dierum meorum finietur brevi? Dimitte ergo me, ut plangam paululum dolorem meum, antequam vadam, & non revertar ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine; terram miseriæ, & tenebrarum, ubi umbra mortis, & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.

TErminaverat Iob inquisitionem suam in hoc quod, sive iustus, sive peccator esset, tribulationibus multiplicibus subiacebat; & ne aliquis posset credere, Deum in eius tribulationibus delectari, vult inquirere, an hoc verum esse possit. Inconveniens autem videtur quod aliquis effectum suum producat ad hoc quod male se habeat, cum potius omne agens in suo effectu bonum intendat. Supponit autem, sicut ex præmissis patet, se esse opus Dei; & ideo ab eo quærit: *Quare de vulva eduxisti me?* quasi dicat: Numquid propter hoc me nasci fecisti ut tribulationibus subdas? Et quia posset aliquis dicere, quod etiam sic in tribulationibus esse, melius est simpliciter, quam natum non esse; excludit hoc dicens: *Qui utinam consumptus essem*, scilicet in materno utero, *ne oculus me videret*; idest, ne confusionem paterer ex tantis malis quæ in me oculi hominum conspiciunt: & tamen si in materno utero consumptus essem, habuissem dignitatem essendi sine miseria, quæ mihi existenti accidit; & hoc est quod dicit: *Fuissem*, quasi participans; idest, participassem id quod bonum est in esse, *quasi non essem*, immunis forem a malis huius vitæ, ac si numquam fuissem: non est enim dignitas humani esse ut in perpetuum conservetur, sed ut tandem homo moriatur, & transferatur ad tumulum, qui mortuo præparatur ad hoc, quod aliqualis eius memoria post mortem remaneat: & hoc etiam mihi non defuisset: unde sequitur: *Ex utero translatus ad tumulum*. Nullus autem qui in pœnis alicuius delectatur, ita crudelis invenitur, qui vel non ad modicum ab affligendo cesset. Dato ergo quod Deus causa nativitatis hominis non esset, tamen dies hominis breves sunt, & præcipue in comparatione ad æternitatem Dei; & ista etiam brevitas, quando homo iam magnam partem vitæ transiverit, cito finienda expectatur; & hoc est quod dicit: *Numquid non paucitas dierum meorum*, quia omnes dies vitæ meæ pauci sunt, *finietur brevi?* Iam ipsius paucitatis

tatis magna parte transacta, non est ergo magnum, si de cetero a percutiendo cesset; & hoc est quod concludit: *Dimitte ergo me*: & si tibi durum videtur quod vel ad horam absque afflictionibus sim, certum est quod etiam te cessante a percussione non mihi remanet unde gaudeam, sed unde doleam; & hoc est quod subdit: *ut plangam paululum dolorem meum*, scilicet quem ex praecedentibus percussionibus concepi. Hoc autem dicit, quia percuti se adhuc reputabat, dum amici eum obiurgabant, de quibus dixerat: *Instauras testes tuos contra me*. Et quia posset sibi responderi: Immo potius hoc modico tempore affligendus es: quando hinc transibis, consolationem invenies; quod posset esse dupliciter: uno modo iterato reducendo ad hanc vitam, & hoc excludit cum dicit: *antequam vadam*, scilicet per mortem, *& non revertar*, ut iterum vivam: quod potest exponi dupliciter. Uno modo, ut dicat se non reverti ad similem modum vivendi, ut quidam fabulantur; vel melius dicendum, quod more disputatoris loquitur secundum id quod adversarii sentiunt, antequam veritas manifestetur. Infra autem Iob manifeste resurrectionis veritatem indicabit; & ideo in omnibus praecedentibus loquitur de resurrectione, supponendo opinionem eorum cum quibus disputabat, qui non credebant aliam vitam esse nisi istam, & in hac sola homines aut puniri, aut praemiari pro malis ac bonis quae agunt. Alio modo posset post finem huius vitae consolationem expectare in ipso statu mortis; sed hoc excludit dicens: *Ad terram tenebrosam*, ad quam scilicet vadam post mortem. Et potest hoc exponi dupliciter: uno modo de inferno, ad quem animae omnium hominum descendebant, etiam iustorum, ante mortem Christi; licet iusti ibi poenas sensibiles non paterentur, sed solum tenebras; alii vero & poenas, & tenebras. Sed quia Iob sic locutus fuerat ac si dubium esset utrum ipse esset iustus, ut rei veritas erat, vel peccator, sicut amici eius calumniabantur; describit infernum communiter & quantum ad bonos, & quantum ad malos. Accipiendo ergo infernum sic communiter dicitur: *Terra tenebrosa*, inquantum caret claritate divinae visionis: dicitur *operta mortis caligine*, quantum ad peccatum originale, quod est caligo inducens ad mortem: dicitur *terra miseria*, quantum ad poenas, quas ibi reprobi patiuntur: *Terra tenebrarum*, quantum ad obscuritates peccatorum actualium, quibus mali involvuntur: dicitur autem esse ibi *umbra mortis*, idest similitudo mortis: quia sic affliguntur ac si semper morerentur: dicitur autem ibi *nullus ordo* esse vel propter confusionem mentium quam patiuntur damnati, vel propter hoc quod ille ordo non ibi servatur qui hic. Hic enim ignis ardet & lucet, quod ibi non est. *Sempiternus autem horror ibi inhabitat*, quia licet semper doleant de poenis praesentibus, semper tamen timent futuras. Sed quia illi contra quos disputabat, immortalitatem animae non ponebant, ut sic post mortem remaneret; ipse autem †alias, ipse adhuc† loquitur secundum positiones eorum: melius quantum ad sensum litterae sic exponitur ut totum referatur ad corpus, quod in terra sepelitur, & in terram convertitur. Dicit ergo: *Ad terram tenebrosam*, quantum ad ipsam proprietatem terrae quae in se opaca est; sed licet in se sit opaca, tamen viventes qui super terram habitant, illustrantur lumine aeris operientis terram; sed isto lumine mortui non perfruuntur: unde subdit: *Opertam mortis caligine*; quasi dicat: Mors facit ut post mortem aliquis non perfruatur lumine quo vivi utuntur. Contingit autem quandoque quod licet aliquis vivus lumine circumdante terram non perfruatur, tamen in aliquo occulto loco terrae existens, fruitur desideratis quoad appetitum, & considerat aliquas veritates quoad intellectum; sed hoc mortui carent: unde subdit: *Terram miseria*, quantum ad carentiam omnium desiderabilium, vel delectabilium, *& tenebrarum*, inquantum deficit consideratio veritatum. Inter alia etiam in quibus vivi delectantur, praecipuum est societas humana cum debito ordine, quo quidam praesunt, & alii subsunt, & alii serviunt; sed hoc mortui privantur: unde subdit: *Ubi umbra mortis*; quasi dicat: Apud mortuos non sunt nisi horribilia secundum existimationem viventium; ut dicitur Sap. 17. „ Personae apparentes tristes pavorem „ illis dederunt. " *Et nullus ordo*, quia absque doctrina honoris & dignitatis simul est conditio mortuorum. *Sed sempiternus horror inhabitat*, quantum ad viventes, quibus horrori sunt mortui; quasi dicat: Nihil est in statu mortuorum, nisi quae homines horrent, & hoc in sempiternum apud eos erit, si ad vitam non redeunt. Sic igitur Iob inquirendo causam suae tribulationis, ostendit hoc non esse ab aliquo impio, in cuius manu data sit terra; non esse a Deo calumniose opprimente; non esse a Deo culpam inquirente; non esse a Deo peccata puniente; non esse a Deo in poenis sibi complacente: unde adhuc remanet sub dubio causa tribulationis eius: quae omnia prosequitur Iob, ut de necessitate inducat eos ad ponendum aliam vitam, in qua & iusti praemientur, & mali puniantur; ex quo per ea nunc posita non potest reddi causa tribulationis iustorum, quos certum est aliquando in hoc mundo tribulari.

H 2 CA-

CAPITIS UNDECIMI

LECTIO I.

Respondens autem Sophar Naamathites dixit : Numquid qui multa loquitur non audiet, aut vir verbosus iustificabitur? Tibi soli tacebunt homines, & cum ceteros irriseris , a nullo confutaberis? Dixisti enim: Purus est sermo meus , & mundus sum in conspectu tuo . Atque utinam Deus loqueretur tecum , & aperiret labia sua tibi : ut ostenderet tibi secreta sapientiæ , & quod multiplex esset lex eius ; & intelligeres quod multo minora exigaris ab eo , quam meretur iniquitas tua . Forsitan vestigia Dei comprehendes, & usque ad perfectum omnipotentem reperies? Excelsior cælo est ; & quid facies ? Profundior inferno ; & unde cognosces ? Longior terra mensura eius , & latior mari. Si subverterit omnia, vel in unum coarctaverit, quis contradicet ei; vel quis dicere ei potest : Cur ita facis?

Superius Iob inter cetera mala quæ patiebatur , mirabiliter cruciari se dixerat ab amicis suis , qui contra eum insurgebant quasi testes pro Deo ; a quo verbo tactus Sophar respondit : unde dicit : *Respondens autem Sophar Naamathites dixit : Numquid qui multa loquitur non audiet*? quasi dicat : Tu multa locutus es inordinate , unde non est mirum, si ab amicis tuis reprehensus es . Quod si homo qui loquitur multa non reprehenderetur , sequeretur hoc inconveniens quod homines ex ipso quod sunt loquaces , iusti reputarentur : unde sequitur : *Aut vir verbosus iustificabitur*? idest, iustus reputabitur ? Et quia posset dicere Iob , sibi debere deferri propter suam dignitatem , excludit hoc subdens : *Tibi soli tacebunt homines , & cum ceteros irriseris , a nullo confutaberis*? Intellexerat enim, Iob dixisse alios esse irrisores in hoc quod testes Dei eos vocaverat , & in hoc quod supra dixerat : *Quare detraxistis sermonibus veritatis*? & ideo dicit non esse mirandum, si etiam alii contra ipsum loquantur . Sed forte posset dicere, quod non haberent quid dicerent contra eum, vel contra verba eius ; & ad hoc excludendum subdit : *Dixisti enim : Purus est sermo meus* . Hoc accipit ab eo quod supra dixerat : „ Non invenietis in lingua mea iniquitatem , nec in faucibus meis stultitia apparebit . “ *Et mundus sum in conspectu tuo*. Hoc Iob expresse non dixerat , sed ex verbis eius accipere volebat : quia disputaverat, se non propter peccatum punitum ; vel ex eo quod dixerat : *Scias quia nihil impium fecerim* ; vel ex eo quod supra dixit : *Nonne dissimulavi , nonne silui* ? Considerandum est autem, quod cum peccatum sit obliquatio a lege Dei , non potest plene cognosci peccatum, vel quantitas eius , nisi lex Dei cognoscatur : rectum enim, est iudex † alias, iudicium † sui ipsius, & obliqui . Quod igitur Iob se diceret immunem a peccato, & non ita graviter peccasse sicut puniebatur , ex hoc reputabat Sophar accidere quod Iob legem Dei non perfecte cognosceret ; & ideo dicit : *Atque utinam Deus loqueretur tecum , & aperiret labia sua tibi* . Hoc videtur in sugillationem Iob dicere , quia dixerat : *Indica mihi cur me ita iudices* . Et potest dicere , quod Deus simpliciter loquitur homini , cum eius cordi aliquid de sua sapientia inspirat , secundum illud Psal. 84. „ Audiam quid loquatur in me Dominus Deus . “ Labia autem sua aperit , cum per aliquos effectus hominibus aliquid revelat . Labiis enim formantur voces exterius , quibus interiores conceptus cordis exprimimus . Considerandum est autem , quod ab intellectu divinorum duplici ratione deficimus . Primo quidem , quia cum invisibilia Dei cognoscere non possimus , nisi per ea quæ facta sunt, ea vero quæ facta sunt , multum deficiunt a virtute factoris ; oportet quod remaneant multa in factore consideranda , quæ nobis occultantur ; & hæc vocantur secreta sapientiæ Dei ; de quibus dixit : *Ut ostenderet tibi secreta sapientia sua* . Secundo etiam , quia ipsum creaturarum ordinem ad plenum comprehendere non possumus , secundum quod a divina providentia dispensantur : aliter enim est in humano regimine , & aliter in divino . Nam apud homines quanto aliquis est superior in regendo , tanto eius ordinatio ad universaliora solum se extendit , particularia vero relinquit inferioribus rectoribus dispensanda ; & sic lex superioris rectoris est universalis & simplex : sed Deus quanto est superior in regendo , tanto eius ordinatio etiam usque ad minima se extendit : unde lex sui regiminis non solum est secreta , si respiciamus ad altitudinem rectoris excedentem universam proportionem causarum , sed etiam est multiplex , universa , & singularia , & minima sub certo ordine dispensans ; & ideo addidit : *Et quod multiplex esset lex eius* . Et hoc quidem

dem non solum in rebus naturalibus est considerare, prout divino subduntur regimini, sed etiam in rebus humanis. Leges enim humanæ, quia non potuerunt earum latores ad omnia singularia respicere, ad universalia quædam respiciunt, quæ ut in pluribus accidunt. Qualiter autem universalia statuta humana sint factis singularibus applicanda, relinquitur prudentiæ operantis: unde in multis homo potest deficere a rectitudine; in quibus tamen non contrariatur legi humanitus positæ. Sed lex divina, secundum quod est in sapientia Dei, ad omnia particularia & minima se extendit; & sic non potest contingere quod homo in aliquo a rectitudine discordet, & non contrarietur legi divinæ. Quia igitur homo ad ipsam legem divinam, prout est in secreto sapientiæ Dei, inspiciendam pertingere non potest, & per consequens nec eius multiplicitatem agnoscere, contingit quod aliquando non putet se contra legem Dei agere, cum tamen agat; vel parum delinquere, cum tamen multum delinquat: unde subdit: *Et intelliges*, scilicet si essent tibi ostensa secreta sapientiæ, & multiplicitas legis Dei, *quod multo minora exigaris ab eo*, scilicet in sufferendo pœnas, *quam meretur iniquitas tua*, quam vel non cognoscis, vel existimas parvam; & in hoc videtur reprehendere quod Iob supra dixerat: *Utinam appenderentur peccata mea quibus iram merui, & calamitas quam patior in statera. Quasi arena maris hac gravior appareret*. Et quia proposuerat, in divina sapientia esse aliquod secretum quod nondum erat Iob ostensum, ne hoc posset negari, per consequentia confirmat dicens: *Forsitan vestigia Dei comprehendes*? Vestigia signa sunt per viam procedentis; opera autem Dei viæ ipsius dicuntur, & productio creaturarum a Deo quidam processus Dei intelligitur in creaturas, prout scilicet divina bonitas ab eo in quo simpliciter & summe existit, gradatim ad effectus derivata procedit, dum superiora inferioribus meliora inveniuntur. Vestigia ergo Dei sunt signa quædam in creaturis inventa, ex quibus per eas Deus aliquatenus cognosci potest. Sed cum humana mens nec ipsas creaturas totaliter & perfecte cognoscere possit, multo minus & de ipso creatore perfectam notitiam habere potest; & ideo interrogando subdit: *Et usque ad perfectum omnipotentem reperies*? quasi dicat: Si creaturas perfecte cognoscere non potes, multo minus nec creatorem: & signanter dicit, *Reperies*, quia per quamdam inquisitionem ratio ab effectibus procedit ad causam, quam dum per effectus cognoscimus, eam dicimur invenire. Nec est mirum, si creaturis non perfecte cognitis, creator non perfecte cognoscitur, quia etiam creaturis perfecte cognitis, adhuc creator non perfecte cognosceretur: tunc enim per effectus perfecte causa cognosci potest, quando effectus adæquant causæ virtutem † alias, adæquantur causæ virtute † quod de Deo dici non potest; & ideo subdit: *Excelsior cælo est; & quid facies? Profundior inferno; & unde cognosces? Longior terra mensura eius, & latior mari*. Hæc sub metaphora dicuntur: non enim debet intelligi, quod Deus, qui incorporeus est, dimensionibus corporalibus distendatur; sed magnitudinem virtutis sub similitudine describit corporalis magnitudinis: quia quantumcumque corporea videntur esse magna altitudine, vel profunditate, vel longitudine, vel latitudine, deficiunt tamen a magnitudine virtutis Dei, quæ maiora facere potest; & ideo signanter Deum *omnipotentem* prius nominavit. Ex hoc ergo ostendit, quod perfectio in creaturis inveniri non potest, quia dato quod omnes creaturæ perfecte cognoscerentur, ex eis cognosci non posset virtus eius æqualiter, quia medium sumi non potest ad cognoscendum virtutem Dei; sed excedit omnem creaturam: & hoc significat cum dicit: *Quid facies.. & unde cognosces*? Non solum autem divina virtus excedit omnem creaturam in producendo, sed etiam in conservando: non enim creaturæ conservatio est, nisi a Deo: nec est aliqua virtus in creatura quæ divinæ voluntati resistere possit, si ipsam creaturam ulterius conservare non vellet; & ideo subdit: *Si subverterit omnia*, in nihilum redigendo, subtrahendo scilicet eis esse, *vel in unum coarctaverit*, confusionem inducendo, scilicet per subtractionem ordinis, quo res distinguit; *quis contradicet ei?* idest, quæ virtus creaturæ poterit esse contraria, contra eius voluntatem conservans vel se, vel alia in esse? Sed ne aliquis dicat, quod licet nihil posset conservari in esse, nisi per eum, tamen † alias, tamen, quia † quasi ex debito res in esse conservat; ideo ad hoc excludendum subdit: *Vel dicere ei poterit: Cur ita facis*? quasi ab eo exigens rationem de debito prætermisso.

LECTIO II.

IPse enim novit hominum vanitatem; & videns iniquitatem, nonne considerat? Vir vanus in superbiam erigitur, & tamquam pullum onagri se liberum natum putat. Tu autem firmasti cor tuum, & expandisti ad Deum manus tuas. Si iniquitatem quæ est in manu tua, abstuleris a te, & non manserit in tabernaculo tuo iniustitia; tunc levare poteris faciem tuam absque macula; & eris stabilis, & non timebis. Miseriæ quoque oblivisceris, & quasi aquarum quæ præterierunt, non recordaberis; & quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam. Et cum te consumptum putaveris, orieris ut lucifer, & habebis fiduciam, proposita tibi spe; & defossus securus dormies. Requiesces, & non erit qui te exterreat. Et deprecabuntur faciem tuam plurimi. Oculi autem impiorum deficient, & effugium peribit ab eis; & spes illorum abominatio animæ.

POstquam ostendit Sophar, quod in divina sapientia est aliquid secretum quod homini incomprehensibile est, procedit ad aliud manifestandum quod prius supposuerat; scilicet, quod Deus pro peccato ab homine exigat pœnam; & quod Deus facta hominum cognoscat: unde dicit: Recte dico, quod exiguntur tibi a Deo minora quam mereatur tua iniquitas: *Ipse enim novit hominum vanitatem*, idest hominum facta vana: vana autem dici consueverunt quæ instabilia sunt, eo quod debitis finibus non stabiliuntur. Ex hoc igitur est vanitas hominis quod cor eius in veritate non figitur, per quam solam potest stabiliri; & ex hoc quod a veritate recedit, iniquitatem operatur, dum videlicet appetit illud quod apparet bonum, loco eius quod est bonum: unde subdit: *Et videns*, scilicet Deus, *iniquitatem*, ex vanitate hominum procedentem, *nonne considerat*? scilicet ad puniendum. Tunc enim iudex peccatum videns, inconsiderate pertransire videtur, quando dissimulat, & pœnam apponere non curat; quod de Deo videtur non esse dicendum. Cum igitur ipse videat hominum vanitatem, pro iniquitate exigit pœnam. Sicut autem ex vanitate contingit quod homo ad iniquitatem declinat, ita ex eadem vanitate provenit, quod homo divino iudicio se subiectum esse non reputat; & ideo subdit: *Vir vanus in superbiam erigitur*, ut scilicet suo superiori se subditum esse non credat; & hoc est quod subdit: *Et tamquam pullum onagri se liberum natum putat*. Onager asinus silvester est, cuius pullus a dominio hominis nascitur liber; pulli autem asinorum qui ab hominibus possidentur, in servitutem hominum nascuntur. Homines igitur qui se divino iudicio subiectos esse non putant, reputant se quasi pullos onagri natos, licet videant alios homines eiusdem conditionis divino iudicio coerceri. Hoc in sugillationem Beati Iob dicere videbatur, intelligens ex verbis eius, quod quasi de pari cum Deo vellet contendere, quia dixerat: *Auferat a me virgam suam, & pavor eius non me terreat: loquar, & non timebo eum*: & ideo subdit: *Tu autem firmasti cor tuum*, ut scilicet defenderes iniquitatem tuam; & tamen cum hac cordis obfirmatione *expandisti ad Deum manus tuas*, orando scilicet supra, cum dixit: *Dicam Deo: Noli me condemnare*; & ideo inutilis est oratio tua: utilis † alias, talis † enim oratio est, quando homo primo iniquitatem dimittit, & postea a Deo petit ut a puniendo cesset; & hoc est quod subdit: *Si iniquitatem quæ est in manu tua, abstuleris a te*, ut scilicet desistas ab opere iniquo quod adhuc præ manibus habes, *& non manserit in tabernaculo tuo iniustitia*, ut scilicet quæ iniuste accepta reposita habes, restituas, vel tuos familiares corrigas, pro quorum delictis interdum domini puniuntur propter negligentiam corrigendi; *tunc levare poteris*, scilicet ad Dominum orando, *faciem tuam absque macula*, scilicet culpæ; & sic cessabit condemnatio: primo quidem quantum ad futura: unde subdit: *Et eris stabilis*, ut scilicet ulterius per tribulationes non movearis, *& non timebis*, futura pericula. Et quia aliquando licet homo non timeat de futuro, tamen affligitur pro iis quæ amisit, vel passus est, subiungit: *Miseriæ quoque*, scilicet quam hactenus passus es, *oblivisceris*, propter abundantiam bonorum supervehientium; & hoc exemplo confirmat cum subdit: *Et quasi aquarum quæ præterierunt, non recordaberis*; quasi dicat: Quia homo post tempestatem pluviæ, cum serenitas advenerit, pluviarum præcedentium obliviscitur; vel propter hoc quod aquæ fluviorum citissime fluunt, & earum, postquam transeunt, nulla restat memoria. Sed quia contra promissionem prosperitatis in hac vita Iob supra duo proposuerat, scilicet devastationem proprii corporis, cum dixit: *Induta est caro mea putredine*; & præteritionem dierum vitæ suæ,

fuæ, cum dixit: *Dies mei velocius transierunt cursore, &c.* ideo ad utramque obiectionem excludendam subiungit: *Et quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam*; ac si dicat: Licet tibi videatur quod dies tui pertransierint, & vita tua sit in fine quasi ad vesperam, tamen tanta poterit supervenire prosperitas, quod quasi reducet te ad gaudium iuventutis tuæ: sicut enim per vesperam intelligitur senectus, ita per meridiem iuventus: fulgorem autem vocat claritatem terrenæ prosperitatis. Contra hoc vero quod dixerat de consumptione proprii corporis, subiungit: *Et cum te consumptum putaveris*, scilicet propter infirmitatem quam passus es, *orieris ut lucifer*; idest, ad pristinum decorem revertetur corpus tuum. Et quia iterum supra Iob dixerat, quod dies sui consumpri erant absque ulla spe, ideo subiungit: *Et habebis fiduciam proposita tibi spe*; idest, quia supra Iob improbaverat opinionem dicentium, quod homo post mortem transactis multis sæculis iterum rediret ad hunc modum vivendi; non huius rei sibi spem dicit esse propositam, sed secundum quod homo post mortem vivit in memoriis hominum; quod quidem ex duobus contingit. Uno quidem modo ex tumulis in quibus corpora mortuorum conduntur, ut conservetur memoria defunctorum, unde & monumenta dicuntur; & quantum ad hoc dicit: *Et defossus securus dormies*; quasi dicat: Nullus sepulcrum tuum violabit; nec etiam timendum erit quod aliquis attentet: unde subdit: *Requiesces, & non erit qui te exterreat*. Alio modo mortui vivunt in memoriis hominum propter bona quæ fecerunt dum viverent, ex quibus eorum vita desideraretur; & quantum ad hoc subdit: *Deprecabuntur faciem tuam plurimi*; idest, plurimi exoptabunt præsentiam tuam, vel reverentiam exhibebunt tumulo tuo memorantes beneficia tua. Et quia hoc promiserat, si Iob ab iniquitate vellet discedere, ostendit consequenter, quod iniquis ista non dantur; & ideo subdit: *Oculi autem impiorum deficient*: quia videlicet bona quæ exoptant non obtinebunt: tunc enim oculi alicuius deficere dicuntur, quando aspicit ad aliquid apprehendendum ad quod attingere non valet; & sic bona desiderata non adipiscuntur: ita etiam mala quæ patiuntur, vel timent, vitare non possunt. Unde sequitur: *Et effugium peribit ab eis*: quia scilicet non poterunt fugere mala post mortem, vel non erunt in veneratione, vel desiderio, sed in abominatione propter mala quæ fecerunt; & hoc est quod subditur: *Et spes eorum abominatio animæ*; idest, illud quod de eis potest sperari post mortem, est quidem abominabile.

CAPITIS DUODECIMI

LECTIO I.

Respondens autem Iob dixit: Ergo vos estis soli homines, & vobiscum morietur sapientia? Et mihi cor sicut & vobis; nec inferior vestri sum. Quis enim hæc quæ nostis ignorat? Qui deridetur ab amico suo sicut ego, invocabit Deum, & exaudiet eum. Deridetur enim iusti simplicitas: lampas contempta apud cogitationes divitum, parata ad tempus statutum. Abundant tabernacula prædonum; & audacter provocant Deum, cum ipse dederit omnia in manus eorum. Nimirum interroga iumenta, & docebunt te; & volatilia cæli, & indicabunt tibi. Loquere terræ, & respondebit tibi; & narrabunt pisces maris. Quis ignorat quod omnia hæc manus Domini fecerit? In cuius manu anima omnis viventis, & spiritus universæ carnis hominis.

Sophar in verbis præcedentibus conatus fuerat ostendere, quod secreta sapientiæ Dei homo comprehendere non potest, ad sugillandum Iob, qui quasi cum Deo disputationem requirere videbatur: & sicut ex verbis eius, & aliorum amicorum perpendi potest, circa tria tota eorum versabatur intentio. Primo enim studebant ad dicendum aliqua magnifica de Deo, extollentes eius sapientiam, & potentiam, & iustitiam, ut ex hoc eorum causa favorabilior appareret. Secundo huiusmodi magnifica de Deo assumpta, ad falsa quædam dogmata applicabant, utpote quod propter iustitiam homines prosperarentur in hoc mundo, & propter peccata tribularentur; & quod post hanc vitam non esset aliquid expectandum. Tertio ex huiusmodi assertionibus, propter adversitatem quam patiebatur Iob, arguebant eum quasi iniquum, & promittebant ei quædam inania, si iniquitatem desereret, utpote

quod

quod defossus securus dormiret; & quod ad vesperam orietur ei fulgor meridianus: quæ Iob quasi irrisiones reputabat; & circa hoc tota Iob responsio versabatur. Primo ergo contra eos loquitur de hoc quod se extollebant, quædam magnalia de Deo proponentes, ac si soli ipsi ea scirent, & Iob ea ignoraret; & ideo dicitur: *Respondens autem Iob dixit: Ergo vos estis soli homines?* quod sequitur, si vos solos scire reputatis de magnitudine Dei quæ omnes homines cognoscunt. Et cum in cognitione magnitudinis Dei consistat sapientia, sequitur, quod si hoc soli vos scitis, quod in vobis solum sit sapientia, & ita vobis cessantibus, sapientia cessat; & ideo subdit: *Et vobiscum morietur sapientia?* quasi dicat: Inconveniens est vel quod vos soli sitis homines, vel quod vos soli sitis sapientes. Sed quia possent dicere: Non soli nos scimus, sed tamen tu nescis; respondet subdens: *Et mihi est cor*, scilicet ad hæc scienda, *sicut & vobis; nec inferior vestri sum*, quantum scilicet ad hanc cognitionem. Et ne hoc arrogantiæ posset adscribi, subiungit: *Quis enim hæc quæ nostis ignorat?* quasi dicat: Non est magnum si dico me scire ea quæ scitis, quia non est magnum ea scire, cum quilibet ea sciat: sed quia hæc me ignorare reputatis, me contemptui habere videmini, quasi ignorem ea quæ omnes sciunt. Unde subdit: *Qui deridetur ab amico suo, sicut ego* a vobis, scilicet dum me insipientem reputatis, *invocabit Deum, & exaudiet eum*: quia ubi deest auxilium humanum, ibi maxime adest auxilium divinum, secundum illud Psalm. 26. „ Quoniam pater meus & mater mea de- „ reliquerunt me, Dominus autem assumpsit „ me. " Et in hoc videtur quasi respondere ei quod alias dixerat Sophar: *Tunc levare poteris faciem tuam*; ac si dicat: Non oportet aliud me amplius expectare ad fiducialiter orandum: quia ex hoc ipso quod ab amicis derideor, datur mihi spes recurrendi ad Deum. Quare autem irrisus ab amico exaudiatur a Deo, ostendit subdens; *Deridetur enim iusti simplicitas*. Ubi ostendit & qui sunt qui derideant, & quare, & etiam a quibus, cum subdit: *Lampas contempta apud cogitationes divitum*. Derideri enim deficientis est, deridere autem superabundantis. Qui autem in virtutibus superabundant, eos qui in virtutibus deficiunt non irrident, sed magis compatiuntur, & iuvant, si possunt; sed illi qui in temporalibus abundant, maxime solent irridere eos qui in temporalibus deficiunt, & præcipue quando studium non adhibent ad temporalia conquirenda. Studium autem iustorum non est ad temporalia conquirenda, sed ad rectitudinem sectandam: unde a fraudibus & dolis abstinent, quibus plerumque divitiæ acquiruntur, & ex hoc simplices reputantur: ergo nt plurimum deridentur iusti. Causa autem irrisionis est simplicitas; sed non sic irridetur quasi malum manifestum, sed quasi bonum occultum; & ideo hæc simplicitas vocatur *lampas* propter claritatem iustitiæ; sed *contempta apud cogitationes divitum*, scilicet qui finem suum in divitiis ponunt: qui enim summum bonum in divitiis ponit, oportet quod cogitet, quod intantum sunt aliqua magna bona, inquantum magis prosunt ad divitias conquirendas: unde oportet quod ei sit contemptibilis iustorum simplicitas, per quam divitiarum multiplicitas impeditur. Sed licet ipsa simplicitas iustorum in cogitationibus divitum contemnatur, tamen suo tempore a fine debito non fraudabitur: unde dicit: *Parata ad tempus statutum*. Non autem dicit hoc, quasi in aliquo tempore præsentis vitæ iustis pro sua simplicitate aliqua terrena prosperitas sit reddenda; sed indeterminatum relinquit quod sit istud tempus statutum, & ad quem finem iustorum simplicitas præparetur: nondum enim ad hoc disputatio pervenit; sed in sequentibus ostendetur. Sic igitur Iob occulte insinuat, quare ab amicis irridetur, quos divites vocat, quia prosperitatem huius mundi finem hominis ponebant, quasi præmium iustitiæ hominis. Ipse autem sua simplicitate non hoc præmium quærebat, sed aliud in tempore statuto; & ideo fiduciam habebat ut, si invocaret Dominum, ab eo exaudiretur: quia divites, iusti simplicitatem irridentes, non in hoc sistunt, sed usque ad contemptum Dei procedunt: unde subditur: *Abundant tabernacula prædonum*. Consequens autem est, quod ex quo finem suum in divitiis ponunt, quod omnes vias exquirant ad hunc finem ultimum consequendum, vel fraudando, vel quocumque alio modo; & sic efficiuntur prædones, & dum prædantur, divitiis abundant: ex hac autem abundantia sequitur contemptus Dei: unde subditur: *Et audacter provocant Deum*: tunc enim aliquis aliquid audacter facit, quando credit hoc esse bonum quod facit: cum enim conscientia eum remordet de malo, non sine timore homo perpetrat malum, quia, ut dicitur Sapien. 17. „ Cum sit timida nequitia, „ data est in omnium condemnationem. " Qui autem finem ultimum in divitiis ponunt, ex hoc existimant bona omnia esse per quæ hunc finem consequuntur. Manifestum est autem, quod cum divitias acquirunt prædando, provocant Deum, contra eius iustitiam facientes: unde consequens est quod audacter provocent Deum: vel aliter ex divitiis, quod homo in superbiam erigitur, reputans se per eas sibi

ſibi ſufficere, & ex hoc contemnit Deum audacter, in divitiis ſuis confidens, ſecundum illud Deuter. 32. „ Incraſſatus eſt dilectus, „ & recalcitravit. “ Sed quia dixerat, abundare prædonum tabernacula, qui provocant Deum; ne forte reſponderetur, quia talis abundantia non eſt a Deo, ſubiungit: *Cum ipſe dederit omnia in manus eorum*, ideſt in poteſtate eorum: quia poteſtas nocendi alicui, non eſt niſi a Deo, voluntas autem malefaciendi non eſt niſi a ſeipſo; & ideo in hoc quod prædantur, Deum provocant: ſed abundantia conſequens eſt eis a Deo; & hoc conſequenter probat, cum ſubdit: *Nimirum interroga iumenta, & docebunt te; volatilia cæli, & indicabunt tibi. Loquere terræ, & reſpondebit tibi; & narrabunt piſces maris*. Quod autem omnia iſta interrogata reſpondeant, oſtendit ſubdens: *Quis ignorat, quod omnia hæc manus Domini fecerit?* Hoc ergo oſtenditur † alias, hoc ergo eſt † quod omnia confitentur ſe a Deo eſſe facta. Tunc autem homo creaturas interrogat, quando eas diligenter conſiderat; ſed tunc interrogatæ reſpondent, cum per conſiderationem ipſarum homo percipit, quod tanta ordinatio, & convenientia, quæ invenitur in diſpoſitione partium in ordine univerſi, nullo modo poſſet eſſe, niſi ab aliqua ſuperiori ſapientia diſpenſante. Si autem huiuſmodi creaturæ a Deo factæ ſunt, manifeſtum eſt, quod in Dei poteſtate ſunt, ſicut artificiata in poteſtate artificis; & ideo ſubdit: *In cuius manu*, ideſt poteſtate, *eſt anima omnis viventis*; & non ſolum aliorum animalium, ſed *& ſpiritus univerſæ carnis hominis*. Si autem in poteſtate eius ſunt, manifeſtum eſt, quod nullus rerum abundantiam habere poteſt niſi ab ipſo, ſecundum illud Dan. 4. „ Dominatur excelſus in regno hominum, & „ cuicumque voluerit dabit illud. “ Manifeſtum eſt igitur, quod & terram, & animalia, de quibus ſupra dixerat, in quibus humanæ divitiæ conſiſtunt, nullus homo habere poteſt, niſi Deus in manu eius dederit; & ſic, ſi prædones abundant, *Deus dedit in manibus eorum*. Per hoc ergo confutatur illorum opinio qui ponebant, divitias a Deo dari pro merito iuſtitiæ, cum etiam prædonibus a Deo dentur.

LECTIO II.

Nonne auris verba diiudicat, & fauces comedentis ſaporem? In antiquis eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia. Apud ipſum eſt ſapientia, & fortitudo; & ipſe habet conſilium, & intelligentiam. Si deſtruxerit, nemo eſt qui ædificet; ſi incluſerit hominem, nullus eſt qui aperiat. Si continuerit aquas, omnia ſiccabuntur; ſi emiſerit eas, ſubvertent terram. Apud ipſum eſt fortitudo, & ſapientia. Ipſe novit & decipientem, & eum qui decipitur. Adducit conſiliarios in ſtultum finem, & iudices in ſtuporem. Baltheum Regum diſſolvit, & præcingit fune renes eorum. Ducit Sacerdotes inglorios, & optimates ſupplantat: commutans labium veracium, & doctrinam ſenum auferens. Effundit deſpectionem ſuper Principes, & eos qui oppreſſi fuerant relevat. Qui revelat profunda de tenebris, & producit in lucem umbram mortis. Qui multiplicat gentes, & perdit eas, & ſubverſas in integrum reſtituit. Qui immutat cor Principum populi terræ, & decipit eos, ut fruſtra incedant per invium: palpabunt quaſi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quaſi ebrios.

Quia ſuperius poſuerat Iob, ea quæ Sophar de excellentia divinæ magnitudinis dixerat, eſſe omnibus manifeſta, intendit hic oſtendere quod hoc ad notitiam hominum pervenire poteſt per experimentum divinæ potentiæ, & ſapientiæ in rebus humanis. Unde primo manifeſtat, quomodo homines per experimentum a ſenſibus in rerum cognitionem deveniant, dicens: *Nonne auris verba diiudicat*, ſcilicet cum ea audit, *& fauces comedentis ſaporem* nonne diiudicant? Quia experimentum ſenſus eſt, convenienter per iudicium ſenſuum virtutem experimenti manifeſtat, & præcipue per auditum, & guſtum: quia auditus inter omnes ſenſus eſt diſciplinabilior, unde plurimum ad ſcientias contemplativas valet; guſtus autem eſt perceptivus ciborum, qui quidem ſenſus homini neceſſarii ſunt ad vitam: unde per iudicium guſtus experimentum ſignificat, quod de rebus activæ vitæ habentur; & propter hoc ex iudicio duorum ſenſuum oſtendit virtutem experimenti, tam in ſpeculativis, quam in operativis, cum ſubdit: *In antiquis eſt ſapientia*, quæ ad contemplationem pertinet, quia ſcilicet antiqui multa audierunt; *& in multo tempore prudentia*, quæ ad actionem pertinet, quia ſcilicet in multo tempore homines multa deguſtant utilia, vel nociva. Sic igitur manifeſtata experimenti virtute, ſubiungit id quod ho-

mines de Deo experiri possunt, cum dicit: *Apud ipsum est sapientia, & fortitudo; & ipse habet consilium, & intelligentiam.* Ubi quatuor Deo attribuit quæ se per ordinem habent. Nam primum quidem est, occulta cognoscere, quod ad intelligentiam pertinet. Secundum autem est, ex iis quæ homo intelligit, invenire in activis quidem vias commodas ad aliquem finem, quod ad consilium pertinet; sicut & in speculativis per ea quæ homo intelligit, rationes deducit ad aliquas conclusiones cognoscendas. Tertium autem est, ut de iis quæ homo adinvenit, rectum iudicium habeat, quod ad sapientiam pertinet. Quartum autem est, ut ea quæ aliquis iudicat esse facienda, potenter exequatur, & ad hoc pertinet fortitudo. Quia vero experimentum procedit a sensibilibus, quæ licet sint priora secundum nos, sunt tamen simpliciter, & secundum naturam posteriora; ideo incepit ostendere, quomodo homines experiri possunt fortitudinem divinam, & primo quidem in ipsis rebus humanis. Videmus enim quod aliqui homines totaliter destruuntur vel per mortem, quantum ad esse naturæ, vel per omnimodam abiectionem, quantum ad esse civile, cum non habeant multos manutentores. Unde cum adiuvari non possint, ne ad destructionem perveniant, manifestum est quod ab aliqua occulta causa, & divina, & excedente humanam virtutem hoc contingit, cum ei virtus humana resistere non possit; & hoc est quod dicit: *Si destruxerit, nemo est qui ædificet.* Item videmus aliquos homines in suis processibus impediri, etiam si non totaliter destruantur, licet habeant plurimos directores. Unde manifestum est quod hoc etiam ab aliqua excellentiori virtute fit: unde subditur: *Et si incluserit hominem*, scilicet involvendo eum diversis difficultatibus, *nullus est qui aperiat*, id est, qui eum expedire possit: Unde in Eccle. 7. dicitur. „ Nemo potest corrigere eum „ quem Deus despexerit. " Deinde ostendit, quo modo possint homines experiri divinam potentiam in rebus naturalibus, præcipue quantum ad pluvias & siccitates: unde dicit: Et *si continuerit aquas*, ne scilicet pluendo cadant, *omnia siccabuntur*, scilicet quæ e terra germinant; & *si emiserit eas*, scilicet in magna abundantia, *subvertent terram:* sicut in diluvio accidit. Et licet hoc ex aliquibus causis naturalibus proveniat, scilicet quod aliquando pluviæ cessent usque ad omnimodam siccitatem, aliquando autem abundent usque ad terræ subversionem; non tamen hoc a divina potentia subtrahitur, quæ ipsas naturales causas ad proprios ordinavit effectus. Sic igitur quasi ex præmissis concludens subdit: *Apud ipsum est fortitudo*; deinde incipiens progredi ad secundum membrum, adiungit, *& sapientia*, scilicet est; quasi apponens quod † alias, quod proponens † manifestare intendit. Est autem proprium sapientiæ ut per eam rectum iudicium habeatur de rebus; ille autem recte iudicat de rerum veritate qui potest discernere, quo modo aliquis decipiatur a veritate declinans. Ideo ad ostendendum quod in Deo sit sapientia, subdit: *Ipse novit & decipientem, & eum qui decipitur*; idest, discernit recto iudicio deceptiones, quibus aliquis prætermittit veritatem deviando a recta veritatis cognitione: & hoc quidem supponit ab eo in quo communiter ipse & amici conveniunt; hoc scilicet, quod res humanæ divino iudicio subduntur, de quibus iudicare non posset nisi peccata cognosceret, inter quæ magnum locum obtinent deceptiones & fraudes. Deinde ostendit per ea quæ in rebus humanis apparent, quod apud Deum sit consilium. Circa quod tamen considerandum est, quod sicut Deus scit & principia speculativarum scientiarum, & conclusiones, & ordines eorum adinvicem, non tamen per principia conclusionum cognitionem acquirit, sed omnia puro & simplici aspectu cognoscit: ita & in operativis & fines, & ea quæ sunt ad finem novit, & quæ viæ ad fines aliquos consequendos expediant; non tamen vias ex finibus inquirit, sicut nos dum consiliamur. Sic igitur in Deo dicitur esse ratio, inquantum cognoscit ordinem principiorum ad sequentia; non tamen ei convenit investigare aliquid per modum rationis, ut ratio facit. Sic apud ipsum dicitur esse consilium, non per modum inquisitionis, sed per modum simplicis & absolutæ cognitionis. Profunditas autem alicuius in consiliis ex duobus perpendi potest. Primo quidem, quando subtilitate sui consilii adversarios, etiam si exercitati in consiliis videantur, ad hoc deducit eos quod necesse sit eis deficientibus omnibus viis eorum ad finem inconvenientem pervenire; & quantum ad hoc dicit: *Adducit consiliarios in stultum finem*, impediendo scilicet profunditate sui consilii vias quas inveniunt ad finem huiusmodi evitandum. Secundo autem ostenditur profunditas alicuius in consiliis, quando adversarios ad hoc deducere potest subtilitate sui consilii ut ignorent quid eos oporteat agere; & quantum ad hoc subdit: *Et iudices in stuporem*, scilicet adducit. Dicit autem iudices, sapientes, qui de agendis rectum iudicium consueverunt habere, sicut etiam in disputationibus speculativis accidit, quod aliquis efficax disputator haberetur, quia adversarium ad inconveniens deducere posset, vel propositum taliter firmare, quod

quod in contrarium nihil dici possit. Sic autem & Deus contra suos adversarios facit, quia & per vias quas ipsi eligunt, eos ad perditionem ducit, & suam virtutem, & opera sic firmat ut ab adversariis commoveri non possint. Et quia hoc generaliter dixerat, consequenter per specialia exempla manifestat ostendens, quomodo omnia quæ in rebus humanis excellere videntur, profunditate divini consilii in stultum finem, & stuporem adducuntur. In rebus autem humanis excellunt Reges secundum potentiam; & quantum ad hoc dicit: *Baltheum*, idest cingulum militare, *Regum dissolvit*: in cingulo enim eorum potentia designatur, secundum illud Psalmi 44. „ Accinge„ re gladio tuo super femur tuum, potentis„ sime: " *& præcingit fune renes eorum*, scilicet dum in captivitatem trahuntur, in quo maximus potentiæ defectus denotatur. Sacerdotes autem excellunt quantum ad reverentiam in qua habentur, de quibus subdit: *Ducit Sacerdotes inglorios*. Primates autem, & consiliarii civitatis aut Regni excellere videntur secundum prudentiam in consiliis; & de iis subdit: *Et optimates supplantat*, idest decipit. Philosophi autem excellunt in consideratione veritatis; & de iis dicit: *Commutans labium veracium*, idest eorum qui ad veritatem loquendam student: aliquando enim Deus obnubilat eorum mentem per subtractionem suæ gratiæ, ut veritatem invenire non possint, & per consequens nec loqui, secundum illud Roman. 1. „ Dicentes se esse sapientes, stulti fa„ cti sunt. " Excellunt etiam senes in directione iuvenum; & de his subdit: *Et doctrinam senum auferens*: vel quia senes infatuantur, vel quia totaliter de medio subtrahuntur, secundum illud Esa. 3. „ Aufert Dominus iudi„ cem, & prophetam, & ariolum, & senem. „ Excellunt autem Principes in auctoritate quam habent aliis præcipiendi; & de his subdit: *Effundit despectionem super Principes*; ut scilicet despiciantur ab iis qui eis obedire debebant. Hæc omnia pertinere videntur ad hoc quod dixerat: *Adducit consiliarios in stultum finem*. Sed quod aliquando aliqui ex infimo statu promoveantur ad summum, pertinere videtur ad hoc quod dixerat: *Et iudices in stuporem*. Et quantum ad subditos: *Et eos qui oppressi fuerant relevat*, ut hoc referatur ad impotentes, potentia maiorum oppressos, qui oppressoribus deiectis interdum ad statum potentiæ elevantur. Quantum vero ad eos qui nullius sunt gloriæ, sed infimo statu latent, subdit: *Qui revelat profunda de tenebris*, scilicet homines in infimo statu positos: & propter hoc ignotos quasi in tenebris existentes in gloriam adducit, eis † alias, adducit eos, † aliqua revelando. Quantum vero ad eos qui ignorantes reputantur stulti, subdit: *Et producit in lucem umbram mortis*: umbra enim mortis ignorantia esse videtur, vel stultitia, cum per cognitionem maxime, viventia a non viventibus distinguantur. Producit ergo in lucem umbram mortis, quando vel ignorantibus sapientiam tribuit, vel eos qui sapientes non erant, sapientes esse demonstrat, quorum sapientia erat prius ignota; ut sic quod dictum est: *Eos qui oppressi fuerant relevat*: dicatur quasi in oppositum eius quod dixerat: *Balthеum Regum dissolvit*. Quod vero subditur: *Qui revelat profunda de tenebris*: contra id quod dixerat: *Ducit Sacerdotes inglorios*. Quod vero subdit: *Et producit in lucem umbram mortis*: contra omnia quæ sequuntur. Sicut autem huiusmodi alterationem sublimitatis & deiectionis contra singulares personas a Deo fieri dixerat, hoc idem & circa totam gentem ostendit subdens: *Qui multiplicat gentes*, scilicet ut numerositates hominum crescant, *& perdit eas*, idest destruit, aut bellis, aut pestilentiis; *& subversas*, vel ex his casibus, vel oppressione alicuius, vel aliquorum qui inique præsident, *in integrum restituit*, idest ad bonum statum reducit. Ostenso igitur quod in Deo sit fortitudo, sapientia, & consilium, ultimo ostendit quod in Deo sit intelligentia, quam diximus pertinere ad cognitionem occultorum, quæ maxime videntur esse circa ea quæ in corde latent: hæc autem Deum cognoscere ostendit per hoc quod in cordibus hominum operatur; & sic occulta cordium quasi suos effectus cognoscit: dicit ergo: *Qui immutat cor Principum populi terræ*, quantum scilicet ad voluntatem: unde & Proverb. 21. dicitur. „ Cor Regum in manu Domini: „ quocumque voluerit inclinabit illud. " Et licet omnium hominum Deus inclinet voluntates, tamen specialis mentio fit de Regibus, & Principibus, quia eorum voluntates mains pondus habent, utpote quorum voluntates multi sequuntur. Quantum vero ad intellectum subiungit: *Et decipit eos*: quod quidem dicitur, non quod in falsitatem eos inducat, sed quia lumen suum eis subtrahit, ne veritatem cognoscant, & eorum rationem obnubilat, ne ad mala quæ proponunt consequenda, vias idoneas invenire possint: unde sequitur: *Ut frustra incedant per invium*; idest, ut procedant per vias non convenientes, quibus ad finem suum pervenire non possint. Contingit autem aliquem errare in agendis dupliciter. Uno modo per ignorantiam; & quantum ad hoc dicit: *Palpabunt in tenebris, & non in luce*; ut per tenebras ignorantia, per lucem cognitio designetur: palpant autem aliqui per ignorantiam ad modum cæcorum, dum non considerant nisi

quæ præsentialiter tangendo sentiunt. Alio modo errant aliqui in agendis propter passiones, quibus eorum ratio ligatur circa particularia, ne universalem cognitionem applicent ad agendum; & quantum ad hoc subdit: *Et errare eos faciet quasi ebrios*: sic enim ligatur passione ratio, sicut quadam ebrietate.

CAPITIS DECIMITERTII

LECTIO I.

ECce omnia hæc vidit oculus meus, & audivit auris mea; & intellexi singula. Secundum scientiam vestram & ego novi; nec inferior vestri sum. Sed tamen ad omnipotentem loquar, & disputare cum Deo cupio; prius vos ostendens fabricatores mendacii, & cultores perversorum dogmatum. Atque utinam taceretis, ut putaremini esse sapientes. Audite ergo correctiones meas, & iudicium labiorum meorum attendite. Numquid Deus indiget vestro mendacio, ut pro illo loquamini dolos? Numquid faciem eius accipitis, & pro Deo iudicare nitimini? Aut placebit ei quem celare nihil potest; aut decipietur ut homo vestris fraudulentiis? Ipse vos arguet: quoniam in abscondito faciem eius accipitis. Statim ut se commoverit, turbabit vos; & terror eius irruet super vos. Memoria vestra comparabitur cineri; & redigentur in lutum cervices vestræ.

POstquam ostenderat Iob, quod per experimentum cognosci poterat divinæ virtutis excellentia, quasi concludens subdit: *Ecce hæc omnia vidit oculus meus, & audivit auris mea*; quasi dicat: Effectus prædictos, quibus divina fortitudo, & sapientia, & consilium, & intellectus ostenditur, partim visu, partim auditu cognovi; nec in his sensibilibus effectibus mea cognitio requievit, sed ex eis ad intelligentiam veritatis ascendi: unde subdit: *Et intellexi singula*, quidquid scilicet singuli effectus demonstrant circa divina, vel eius sapientiam, vel intelligentiam, vel consilium, vel fortitudinem. Unde eorum iactantiam excludens, qua magnifica de Deo proponendo, se Iob præferre videbantur, subdit: *Secundum scientiam vestram & ego novi*, ea scilicet quæ ad Dei magnificentiam pertinent; *nec inferior vestri sum*, quasi vel minus, vel imperfectius ea cognoverim, † alias, cognoscerem † vel a vobis modo addiscerim † alias, addiscerem. † Sed quia Sophar excellentiam divinam proposuerat, ad arguendum Iob de eo quod cum Deo disputare moliretur, subiungit: *Sed tamen ad omnipotentem loquar*; quasi dicat: Quamvis intelligam ex diversis effectibus excellentiam divinæ sapientiæ, & virtutis, non minus quam vos, tamen per hoc rationabiliter a meo proposito non mutor, quin Deum alloqui velim motus cordis mei aperiendo ei qui est cordium scrutator, & iudex; & ab eo qui totius veritatis est doctor veritatem exquirendo: unde subdit: *Disputare cum Deo cupio*; non quidem ut eius iudicia improbare velim, sed ut vestros errores destruam: quibus suppositis sequeretur quod essem iniustus apud Deum: unde subdit: *Prius vos ostendens fabricatores mendacii*: quia hoc mendacium adinvenerant, quod Iob iniquam vitam duxisset. In hoc autem mendacium devenerant propter hoc quod circa fidem, qua Deus colitur errabant, credentes, quod in hac vita tantum fieret præmiorum † alias, meritorum, † & pœnarum retributio; & ideo subdit: *Et cultores perversorum dogmatum*: quicumque enim a vera cognitione Dei declinat, non Deum, sed sua falsa dogmata colit. Non autem sic intelligendum est quod dicit, *Prius vos ostendens*, quasi prius in ordine sequentis doctrinæ destructurus sit prava eorum dogmata, & postmodum cum Deo disputaturus; sed quia dum cum Deo disputare intendit, hoc primum est in intentione sua ut eorum dogmata destruat. Contingit autem quandoque ut aliqui aliqua probabilia licet falsa proponant; sed dum ea verisimiliter defendere nesciunt, aut probare, in loquendo suam insipientiam manifestant; quod amicis Iob contingebat; & ideo subdit: *Atque utinam taceretis, ut putaremini esse sapientes*: quia hoc ipsum † alias, per hoc ipsum † quod vestra falsa dogmata inconvenienter defenditis & probatis, vos insipientes esse demonstrat † alias, demonstrant. † Quia ergo falsa dogmata proponitis, & ad eorum manifestationem inconvenientia media assumitis, ideo correctione indigetis; & hoc est quod concludit subdens: *Audite ergo correctiones meas*, quibus vestrum processum corrigam, *& iudicium labiorum meorum attendite*, quod vestra falsa dogmata condemnet. Primo autem intendit corrigere eorum inconvenientem processum; secundo ad eorum fal-

sa dogmata destruenda procedit sub figura divinæ dispositionis. Quando enim proponebant bonorum & malorum operum præmia & pœnas in hac vita retribui, ad iustitiam Dei defendendam iam oportebat quod quædam mendacia assumerent: cum enim manifestum sit quosdam innocentes & iustos in hac vita adversitatibus premi, necesse erat etiam iustis imponere crimina ad Dei iustitiam defendendam: & sic Iob, quem afflictum videbant, impietatis arguebant. Non autem convenienti medio utitur qui veritatem per mendacia defendit; & ideo dicit: *Numquid Deus indiget mendacio vestro?* quasi dicat: Numquid necessarium est quod ad defendendum divinam iustitiam mendacia assumantur? Quod enim non potest nisi per mendacia defendi, impossibile est esse verum. Cum autem aliquis contra manifestam veritatem mentiri nititur, cogitur aliquas dolosas & fraudulentas vias adinvenire, ut mendacium aliqua fraude possit colorare; sic & isti, cum contra iustitiam Iob, quæ omnibus manifesta erat, mentiri conarentur, quibusdam † alias, quorumdam † dolis utebantur, ostendendo scilicet fragilitatem humanam, quæ facile labitur in peccatum, & comparando eam ad divinam excellentiam, ut sic probabilius reputaretur, Iob iniquum fuisse, quam Deum esse iniustum; & ideo subiungit: *Ut pro illo loquamini dolos*: quia quasi pro Deo dolos loquebantur, dum dolose impietatem ipsi Iob imponere nitebantur, ut Deum esse iustum defenderent. Possent autem dicere, se non dolose contra Iob aliquid dicere, sed hoc tantum dicere quod putabant. Ostendit ergo Iob, quod si hoc verum esset, quod a dolositate excusarentur, in aliud vitium labebantur, scilicet in acceptionem personarum, quæ iustitiam iudicantis excludit. Est enim personarum acceptio, si aliquis iustitiam alicuius, quæ apparet, contemnit, aut negat propter magnitudinem alterius, licet iustitiam eius non cognoscat † alias, iustitiam eius cognoscat. † Si igitur amici Iob eum esse iniquum iudicabant, videntes in eo iustitiam manifestam, hac sola divinæ magnitudinis consideratione, licet intelligere non possent secundum sua dogmata qualiter Iob iuste puniretur a Deo; in suo iudicio, quo Iob condemnabant, quasi Dei personam accipere videbantur; & ideo subdit: *Numquid faciem eius accipitis, & pro eo iudicare nitimini?* quod signanter dicit, quia ille pro aliquo iudicare nititur qui eius iustitiam non cognoscit, & tamen conatur qualescumque vias adinvenire ad hoc quod eius causam iustam esse ostendat. Contingit tamen quandoque quod aliquis alicuius causam fraudulenter defendens ei placeat, etiamsi sit iustus: quod esse potest dupliciter. Uno modo quia ignorat suam causam esse iniustam, unde placet ei quod ab aliquo defendatur; & hoc a Deo excludit dicens *Aut placebit ei*, scilicet Deo, quod pro eo iniuste iudicare nitimini, cum hoc ei non possit esse ignotum; propter quod subdit: *Quem celare nihil potest?* Alio † alias, aliud † quando ille, cuius causa per fraudem defenditur, fraudibus defendentis decipitur, ut eius defensionem reputet esse iustam; & hoc ideo excludit subdens: *Aut despicietur ut homo vestris fraudulentiis?* Sic igitur manifestum est, quod divina bonitas & iustitia non indiget mendacio ad sui defensionem, quia veritas sine mendacio defendi potest: ex quo etiam patet, quod si positis eorum dogmatibus, hoc inconveniens sequitur, scilicet quod iustitia Dei mendacio indigeat ad sui defensionem, manifestum est dogmata proposita esse falsa. Sed ulterius considerandum est, quod ille qui ad ostendendam Dei iustitiam vel bonitatem mendacio utitur, non solum rem agit qua Deus non indiget, sed etiam hoc ipso contra Deum vadit: cum enim Deus veritas sit, omne autem mendacium veritati contrariatur; quicumque mendacio utitur ad Dei magnificentiam ostendendam, hoc ipso contra Deum agit: & hoc patet manifestum per Apostolum 1. ad Cor. 15. ubi dicit: „ Invenimur autem & falsi testes Dei, quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum, quem non resuscitavit, si mortui non resurgunt. “ Dicere ergo quod Deus mortuum suscitavit, si verum non sit, contra Deum est, quamvis videatur divinæ virtutis ostensivum, quia est contra Dei virtutem. Si igitur ad Deum defendendum mendacium assumunt, non solum præmium non acquirunt, quasi ei placentes, sed etiam pœnam merentur, quasi contra Deum agentes; & ideo subdit: *Ipse vos arguet: quoniam in abscondito faciem eius accipitis.* Et dicit, *In abscondito*, quia licet viderentur exterius causam Dei agere, quasi Dei iustitiam cognoscentes, tamen in conscientiis eorum hoc erat quod nesciebant qua iustitia Iob punitus esset; & sic quantum ad corda eorum absconditam faciem Dei accipiebant, dum eius iustitiam falso defendere nitebantur. Quo modo autem eos arguet ostendit subdens: *Statim ut se commoverit, turbabit vos*; quasi dicat: Vos, quia modo adversitatem non patimini, tranquilla mente de Dei iustitia disputatis; sed si super vos veniat tribulatio, quam commotionem Dei nominat, eo modo quo punitio in Scriptura ira Dei nominatur, mens vestra conturbabitur, & præcipue cum in veritate solidata non sit. Et quia non alia bona, vel mala reputabant nisi hoc tempore, dum a peccatis cavebant,

hic

ne mala eis supervenirent, propter solum præsentium timorem malorum Deo servire velle videbantur; & ideo subdit: *Et terror eius irruet super vos;* quasi dicat: Illud propter quod tantum Deum timetis, vobis superveniet, scilicet adversitas præsens, secundum illud quod dicitur Prov. 10. „Quod „ timet impius, veniet super eum". Et quia ipsi vane Iob promiserant, quod etiam post mortem in memoria hominum remaneret, ipse contrarium eis promittit, quasi eos irridens, dicens: *Memoria vestra comparabitur cineri*: sicut enim cinis post consumptionem lignorum ad modicum durat, ita fama hominis post mortem cito pertransit: unde expectare famam post mortem, vanum videtur. Promiserant etiam ei immunitatem, & reverentiam quamdam habendam ad eius sepulcrum post mortem; sed hoc etiam pro nihilo ducens, contrarium eis promittit dicens: *Et redigentur in lutum cervices vestræ*; per cervices eorum, potentiam, & dignitatem designans; quas dicit esse redigendas in lutum, idest in rem contemptibilem & infirmam.

LECTIO II.

TAcete paulisper, ut loquar quæcumque mihi mens suggesserit. Quare lacero carnes meas dentibus meis, & animam meam porto in manibus meis? Etiam si occiderit me, in ipso sperabo. Verumtamen vias meas in conspectu eius arguam, & ipse erit salvator meus. Non enim veniet in conspectu eius omnis hypocrita. Audite sermonem meum, & ænigmata percipite auribus vestris. Si fuero iudicatus, scio quod iustus inveniar. Quis est qui iudicetur mecum? Veniat. Quare tacens consumor? Duo tantum ne facias mihi; & tunc a facie tua non abscondar. Manum tuam longe fac a me; & formido tua non me terreat. Voca me, & ego respondebo tibi; aut certe loquar, & tu respondebis mihi. Quantas habeo iniquitates, & peccata, scelera mea, & delicta ostende mihi. Cur faciem tuam abscondis, & arbitraris me inimicum tuum? Contra folium quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam, & stipulam siccam persequeris. Scribis enim contra me amaritudines, & consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ. Posuisti in nervo pedem meum, & observasti omnes semitas meas, & vestigia pedum meorum considerasti: qui quasi putredo consumendus sum, & quasi vestimentum quod comeditur a tinea.

POstquam Iob correxerat amicorum processum, qui mendaciis divinam iustitiam nitebantur defendere, nunc procedit ad eorum falsa dogmata destruenda sub figura divinæ disputationis. Et primo petit audientiam, quasi grandia dicturus, dicens: *Tacete paulisper, ut loquar quæcumque mihi mens suggesserit.* Hoc addit, ne forte dicerent: Tu inania loqueris, ideo non es audiendus: sed paulisper audire quidquid aliquis loquatur, non est durum: licet hoc addat ad designandum, quod non componendo mendacia, vel adinveniendo dolos locuturus sit, sed illud quod habet in mente. Duo autem imposuerant Iob eius amici, scilicet impatientiam, & iactantiam, quorum utrumque a se excludit, ne videatur in sequenti disputatione vel ex ira, vel ex superbia locuturus. Considerandum est autem, quod impatientia contingit ex tristitiæ superabundantia non moderatæ per rationem; superabundans autem tristitia desperationem inducit; ex desperatione autem contingit quod homo salutem & corporis & animæ parvipendit. Ut ergo a se impatientiam excludat dicit: *Quare lacero carnes meas dentibus meis?* quasi dicat: Nulla est ratio quare de corporis salure desperem per impatientiam, ad modum eorum qui desperantes de corporali vita, fame oppressi carnes suas comedunt: & iterum: Quare *animam meam porto in manibus meis?* idest, nulla est ratio quare salutem animæ meæ parvipendam: illud enim quod in manibus portatur, de facili amittitur, unde videtur quod eius amissio non multum timeatur: quæ enim aliquis amittere timet, diligenter abscondit: & rationem quare nec per impatientiam carnem lacerare debeat, nec animam in manibus portare, subdit dicens: *Etiam si occiderit me, in ipso sperabo*; quasi dicat: Non credatis quod propter mala temporalia quæ patior, de Deo sperare cessaverim: si enim spes mea esset de Deo propter bona temporalia tantum, cogerer desperare, sicut supra dixerat: *Desperavi &c.* sed quia spes mea de Deo est propter bona spiritualia, quæ manent post mortem, etiam si me usque ad occisionem afflixerit, spes quam de ipso habeo non cessabit. Sed quia inordinata spes in præsumptionem degenerat, propter hoc subdit: *Verumtamen vias meas in conspectu eius arguam*; quasi dicat: Non sic spero in

ro in ipso, quasi ab ipso liberandus, etiam si in peccatis perseveravero; sed quia me liberabit, si peccata mea reprehendero; & hoc est quod subditur: *Et ipse erit salvator meus*, scilicet si peccata mea mihi displicuerint. Quare autem salvet eos qui in conspectu eius suas vias arguunt, ostendit subdens: *Non enim veniet in conspectu eius omnis hypocrita*, idest simulator, qui cum sit iniquus, se tamen iustum profitetur, & vias suas non arguit coram Deo: unde non veniet in conspectu eius, ut videat ipsum Deum, in quo ultima salus hominis consistit, sicut infra magis exponet; veniet tamen in conspectu eius, quasi ab eo iudicandus. Sic igitur non solum impatientiam a se excludit, sed etiam præsumptionem innocentiæ, dum profitetur quod vias suas arguit coram Deo, ut sic omnis amicorum calumnia cesset. Deinde ingressurus disputationem, primo reddit auditores attentos; secundo modum suæ disputationis determinat, ibi: *Quis est &c.* Primo suam disputationem ingreditur. *Duo tantum ne facias, &c.* Reddit autem auditores attentos dupliciter. Uno quidem modo per occultationem dicendorum: cum enim ea quæ dicenda sunt, difficilia profitemur, auditores attentiores redduntur: unde dicit: *Audite sermonem meum, & ænigmata percipite auribus vestris*. AEnigma dicitur sermo obscurus, qui aliud prætendit in superficie, & aliud interius significat: unde subdit: *Si fuero iudicatus, scio quod iustus inveniar*: quod non dicit de iustitia vitæ, cum supra dixerit: *Vias meas in conspectu eius arguam*: sed de veritate doctrinæ, de qua quasi in iudicio contendebatur. Ille autem in iudicio invenitur iustus, pro quo sententia fertur: unde cum aliquis in disputando verum dicere demonstratur, quasi in iudicio iustus invenitur. Postquam ergo auditores reddidit attentos, modum disputationis suæ determinat: vult enim disputare quasi cum aliquo contendens; & hoc est quod subdit: *Quis est qui iudicetur mecum?* idest, cum quo de veritate disputem. *Veniat*; idest, ad disputandum accedat. Causam autem quare de veritate disputare intendat, subdit dicens: *Quare tacens consumor?* homo enim per decursum præsentis vitæ paulatim consumitur, & præcipue cum est infirmitati subiectus, sicut erat Iob. Tacens autem consumitur, qui sic præsentem vitam decurrit, quod tamen suæ sapientiæ per doctrinam nullum vestigium relinquit. Ne ergo Iob hoc pateretur, disposuit non tacere de veritate, ut consumptus corpore post mortem viveret in sua doctrina. Vel potest hoc ad aliam intentionem referri: cum enim aliquis dolorem quem in corde patitur, exterius exprimit, quodammodo eius animus mitigatur; sed tacendo interius magis a dolore angustiatur, & quodammodo sua taciturnitate consumitur. Quia ergo disputatorem petierat dicens: *Quis est qui iudicetur mecum?* & supra dixerat: *Disputare cum Deo cupio*; ex nunc loquitur quasi Deum habens præsentem, & cum eo disputans. Videbatur autem disputatio hominis ad Deum esse indebita propter excellentiam qua Deus hominem excellit. Sed considerandum est, quod veritas ex diversitate personarum non variatur: unde cum aliquis veritatem loquitur, vinci non potest, cum quocumque disputet: certus autem erat Iob, quod veritatem loquebatur, sibi a Deo per donum fidei & sapientiæ inspiratam: unde de veritate non diffidens, petebat se divina fortitudine non premi, neque per mala præsentialiter illata, neque per timorem inferendorum; & hoc est quod dicit: *Duo tantum ne facias mihi; & tunc a facie tua non abscondar*; idest, non timebo tecum disputare: timentes enim, se abscondere solent a facie eorum quos timent. Quæ autem sint ista duo, ostendit subdens: *Manum tuam longe fac a me*; idest, non me percutias per flagella præsentia; *& formido tua non me terreat*, quantum ad flagella futura: his enim duobus modis potest impediri homo, ne etiam veritatem, quam certissime novit, disputando defendere possit, dum vel molestatur in corpore, vel solicitatur in anima timore, aut aliqua passione. Est autem disputatio inter duas personas, scilicet opponentem, & respondentem: ingrediens ergo disputationem cum Deo, dat ei optionem utramlibet personam eligendi, vel opponentis, vel respondentis: unde dicit: *Voca me, & ego respondebo tibi*; quasi dicat: Obiicias, & respondebo. *Aut certe loquar*, obiiciendo, *& tu responde mihi*. Hoc autem dicit ænigmatice, ostendendo paratum se esse ad utrumque, sive ad defendendum veritatem quam profitetur, sive ad impugnandum quod contra veritatem diceretur. Primo autem Deo dat personam opponentis: secundo respondet Iob ad illa quæ sibi possent responderi, ibi: *Cur faciem tuam abscondis?* Ad primum ergo dicit: *Quantas habeo iniquitates, scelera mea, atque delicta ostende mihi*. Ubi considerandum est, quod amici Iob, quasi causam Dei agentes, contra Iob disputare videbantur, secundum illud quod supra dixit: *Numquid faciem eius accipitis, & pro Deo iudicare nitimini?* Amici autem Iob hoc contra ipsum opponebant quod pro peccatis suis punitus erat. Hoc igitur sibi a Deo obiiciendum expetit dicens: *Quantas habeo iniquitates, & peccata, scelera mea, atque delicta ostende mihi*; quasi dicat: Si sic est,

est quod pro peccatis meis me affligis, ut amici mei pro te loqui conantes calumniantur, peto ut mihi ostendas pro quibus peccatis tam graviter me affligis: unde non dicit, quas habeo iniquitates, sed quantas: quia si non est alia ratio adversitatum præsentium, quam peccata hominum, ut amici Iob opinabantur, necesse est maxima peccata esse quæ maximis afflictionibus puniuntur. Peccatorum autem quædam sunt commissa, quæ contra præcepta legis negativa fiunt; quædam omissa quibus præcepta affirmativa negliguntur. Committitur autem aliquid contra præceptum legis tripliciter. Uno modo, quia est in nocumentum proximi, ut furtum, homicidium, & huiusmodi, quæ proprie iniquitates dicuntur: quia æquitati iustitiæ, quæ est ad alterum, contrariantur. Alio modo secundum quod homo peccat in seipsum † alias, seipso † per deordinationem sui actus, ut apparet in peccatis præcipue gulæ, & luxuriæ; & hæc dicuntur peccata, quasi deordinationes quædam hominis. Tertio modo committuntur aliqua directe contra Deum, ut blasphemiæ, sacrilegium, & huiusmodi; & hæc propter sui gravitatem scelera dicuntur. Omissiones autem proprie denominantur delicta. Deinde quasi tacente eo, cui partes opponentis dederat, ipse partes obiicientis assumit, & inquirit de causis suæ punitionis. Et primo, quia posset aliquis dicere, quod Deus eum punivit quasi inimicum, & hanc causam excludit, dicens: *Cur faciem tuam abscondis, & arbitraris me inimicum tuum?* Iniquum enim videtur quod aliquis alium sibi inimicum arbitretur absque causa; causa autem inimicitiæ conveniens esse non potest nisi offensa: tunc igitur manifestum est quod Deus hominem inimicum sibi arbitratur, quando eius peccata manifestantur. Petiverat autem Iob sibi ostendi sua peccata, nec erant ei ostensa: non ergo apparebat ratio quare Deus sibi inimicaretur; & hoc est quod insinuat dicens: *Cur faciem tuam abscondis?* quasi latenter, & ex ratione occulta eum odio habens: facies enim hominis odientis aperta est, quando rationem sui odii non occultat. Secundo, quia posset aliquis dicere, quod Deus eum punivit, ut in ipso ostenderet suam potentiam, hanc etiam causam excludit dicens: *Contra folium quod vento rapitur ostendis potentiam tuam*: non enim conveniens est quod aliquis fortissimus suam potentiam velit ostendere in re debilissima. Comparatur autem humana conditio folio quod vento rapitur, quia & in se ipso homo fragilis est, & infirmus, sicut folium quod de facili cadit, & nihilominus decursu temporis, & varietate fortunæ ducitur ut folium vento: unde videtur inconvenienter dici, quod Deus ad hoc solum aliquem hominem puniat quod in eo suam potentiam ostendat. Tertio ergo posset dicere, quod Deus punivit eum propter peccata quæ in sua iuventute commisit; & hoc etiam excludit dicens: *Et stipulam siccam persequeris. Scribis enim contra me amaritudines, & consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ.* Homo enim in iuventute comparatur herbæ virenti, sed in senectute comparatur quasi stipulæ siccæ: idem ergo videtur hominem punire in senectute pro peccatis adolescentiæ, ac si aliquis pro defectu herbæ virentis desæviret in stipulam. Sed considerandum est, quod in hac inquisitione ab hac sententia non recedit, quod adversitates hominum ex divino iudicio inferuntur; ad quod significandum dicit: *Scribis contra me amaritudines*, ac si amaritudines, idest adversitates hominum, ex scriptura divinæ sententiæ † alias, providentiæ † procedant. Quarto, quia posset aliquis dicere, quod licet Iob gravia peccata non commiserit, tamen aliqua peccata commisit, sine quibus præsens vita non agitur, & pro his sic punitus est; hoc etiam excludit dicens: *Posuisti in nervo pedem meum, & observasti omnes semitas meas, & vestigia pedum meorum considerasti: qui quasi putredo consumendus sum, & quasi vestimentum quod comeditur a tinea.* Ubi considerandum est, quod illi qui ponuntur in carceris nervo, sic ligantur quod a nervo divertere non possunt. Sicut autem pes hominis constringitur nervo, ita processus hominis constringitur lege divinæ iustitiæ, a qua divertere non licet; & hoc est quod dicit: *Posuisti in nervo pedem meum.* Ad divinam autem iustitiam pertinet ut facta hominum discutiat, non solum quid unusquisque faciat, sed etiam quo animo, vel quo fine: & ideo dicit: *Observasti omnes semitas meas*, quantum ad facta, *& vestigia pedum meorum considerasti*, quantum ad affectum facientis, vel etiam quantum ad quascumque circumstantias operis. Irrationabile autem videtur quod Deus tantam diligentiam de actibus hominum habeat, si totaliter esse desinunt per corporis mortem, quæ quidem quandoque est naturalis, quandoque autem violenta: unde de utraque subiungit dicens: *Qui quasi putredo consumendus sum*, quantum ad mortem naturalem, *& sicut vestimentum quod comeditur a tinea*, quantum ad mortem violentam; ac si dicat: Si, sicut amici mei suspicantur, non est alia vita nisi præsens, quam homo amittit vel per modum putredinis, vel per modum succisionis; irrationabile videretur quod Deus tanta districtione de actibus hominum curam haberet, ut etiam pro minimis peccatis & negligentiis ho-

hominem puniret. Et quia hoc quod ultimo dictum est magnam viam præstat ad inquisitionem veritatis, circa hanc potentiam manifestandam magis insistit; & quod de se singulariter dixerat, generaliter ad totum humanum genus reducit: ubi primo exponit fragilitatem humanæ conditionis; & quantum ad originem, cum dicit:

CAPITIS DECIMIQUARTI

LECTIO I.

HOmo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis: qui quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut umbra, & numquam in eodem statu permanet. Et dignum ducis super huiuscemodi aperire oculos tuos, & adducere eum tecum in iudicium? Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu qui solus es?

HOmo *natus de muliere*, quasi de re fragili; & quantum ad durationem, cum dicit: *Brevi vivens tempore*; & quantum ad conditionem, cum dicit: *Repletur multis miseriis*: ubi quasi exponere videtur quod supra dixerat: *Contra folium quod vento rapitur ostendis potentiam tuam*. Secundo excludit ea de quibus homines gloriari possent: quorum primum est corporis pulchritudo, qua pollet homo in iuventute; sed ista gloria nulla est, quia cito transit ad modum floris: unde dicit: *Qui quasi flos egreditur, & conteritur*, scilicet de facili. Secundum est fama, quæ diu non durat: unde dicit: *Et fugit velut umbra*: umbræ enim transeuntis nullum vestigium, aut memoria manet. Tertium est potestas & virtus, qua aliquis se & sua conservare conatur; & contra hoc dicit: *Et numquam in eodem statu permanet*. Et possunt hæc tria ad tria superiora referri. Homo enim natus de muliere quasi flos egreditur, & cito conteritur; sic autem brevi vivit tempore, ut velut umbra fugiat, cuius non restat vestigium; sic autem multis repletur miseriis, ut si interdum prosperitate & gaudio potiatur, numquam tamen in eodem statu permaneat. Tertio autem admiratur diligentiam divinæ providentiæ circa hominem: mirabile enim videtur quod de re tam fragili & despecta Deus tantam curam habeat. Quamvis autem omnia divinæ providentiæ subsint, specialiter tamen sollicitudo divina circa hominem apparet in tribus. Primo quidem quantum ad hoc quod ei leges & præcepta vivendi dedit; & hoc tangit cum dicit: *Et dignum ducis super huiuscemodi aperire oculos tuos*? eo modo loquendi quo aliquis dicitur super aliquem oculos suos aperire, cum eum dirigit, & vias eius considerat. Secundo quantum ad hoc quod Deus hominem pro bonis præmiat, & pro malis punit; & hoc tangit cum dicit: *Et adducere eum tecum in iudicium*? Tertio quantum ad hoc quod Deus eum virtutibus ornat, quibus contra fœditates peccati se mundum conservat; & hoc tangit cum dicit: *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine*? Semen quidem hominis immundum est, non secundum naturam, sed secundum concupiscentiæ infectionem; de hoc tamen immundo semine homo conceptus, interdum mundus invenitur per virtutem: sicuti autem de frigido facere calidum, est eius quod per se calidum est, ita de immundo facere mundum, est eius qui per se mundus est; & ideo subdit: *Nonne tu qui solus es*? scilicet vere & per te ipsum mundus: puritas enim & munditia in solo Deo perfecte invenitur, in quo nec impuritas, nec defectus aliquis esse potest: unde quicquid quocumque modo mundum vel purum est, a Deo munditiam & puritatem habet.

LECTIO II.

BReves dies hominis sunt; numerus mensium eius apud te est. Constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt. Recede paululum ab eo, ut quiescat, donec optata veniat, sicut mercenarii, dies eius.

ADmiratus fuerat Iob de dignatione divina circa homines, cum tamen homo sit tam fragilis, & miseræ conditionis, considerato statu vitæ præsentis; sed & hæc admiratio cessat,

sat, si consideretur, quod post hanc vitam homini alia vita reservatur, in qua in æternum permaneat; & ideo ad hoc ostendendum ex nunc conatur. Præmittit ergo, quasi supponens quod ostendere intendit, & brevitatem præsentis vitæ, cum dicit: *Breves dies hominis sunt*; *numerus mensium eius apud te est*. Sic apud nos numerum illorum esse dicimus quorum numerus a nobis stabilitur. Et iterum præmittit immutabilitatem divinæ determinationis, cum dicit: *Constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt*: divina enim dipositio non fallitur: unde hominem vel diutius, vel minus vivere, quam divina dispositio habet, est impossibile; licet hunc hominem nunc, vel prius mori, sit contingens, si in se consideretur. Sunt autem & termini humanæ vitæ præstituti ex aliquibus corporalibus causis, puta ex complexione, vel ex aliquo huiusmodi, ultra quos vita hominis protendi non potest. Quamvis autem possit deficere ex aliqua accidentali causa; sed terminos præstitutos secundum divinam providentiam, sub qua omnia cadunt, nec in plus, nec in minus vita hominis potest præterire. Præmittit etiam alterius vitæ expectationem, cum dicit: *Recede paululum ab eo ut quiescat, donec optata veniat, sicut mercenarii, dies eius*. Ubi considerandum est, quod sicut sol est causa diei, ita Deus est auctor vitæ: recedente autem sole, dies finitur, & nox venit: per recessum ergo Dei intelligit terminationem vitæ præsentis, quæ est homini a Deo; vita autem præsens multis turbationibus repletur: secundum hanc enim dictum est de homine, quod *repletur multis miseriis*. Et quia quies finis laboris esse videtur, ideo quietem mortem vocat: dicit ergo: *Recede paululum ab eo, ut quiescat*; idest, subtrahe virtutem tuam qua hominem vivificas, ut moriatur. Sed mors hominis non est in perpetuum, sed iterum reparabitur ad vitam immortalem: status ergo mortis humanæ, quantocumque tempore resurrectio differatur, brevis est in comparatione ad statum futuræ immortalitatis: unde signanter dicit, *Paululum*: ab aliis enim rebus quæ non rediturae intereunt, non paululum, sed in æternum Deus recedit; sed ab hominibus, qui sic intereunt ut resurgant, per modicum tempus. Dictum est autem supra, quod vita hominis super terram est sicut dies mercenarii desiderantis tempus mercedis; tempus autem retributionis hominis non est in hac vita, ut amici Iob opinabantur, sed in illa vita ad quam homo resurgendo reparatur: dicit ergo, *Ut quiescat*, idest ut moriatur; non tamen in perpetuum, sed *donec veniat optata dies eius, sicut mercenarii*. Dies mercenarii est optata, in qua mercedem recipit: ubi primo Iob suam intentionem aperuit: non enim sic negat adversitates præsentes, quasi Deus hominum actus non remuneret, vel puniat; sed quia tempus retributionis proprie est in alia vita.

LECTIO III.

Lignum habet spem: si præcisum fuerit, rursum virescit, & rami eius pullulant. Si senuerit in terra radix eius, & in pulvere emortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam, quasi cum primum plantatum est. Homo vero cum mortuus fuerit, & nudatus, atque consumptus, ubi, quæso, est? Quomodo si recedant aquæ de mari, & fluvius vacuefactus arescat; sic homo cum dormierit, non resurget. Donec atteratur cælum, non evigilabit, nec consurget de somno suo.

Posita sententia sua, hic Iob ad eius manifestationem procedit, & primo ostendit quod homo secundum ea quæ apparent in hac vita, est peioris conditionis quibusdam etiam infimis creaturis, quæ post interitum reparantur, ut præcipue apparet in lignis. Dupliciter autem vita arboris deficit, sicut & vita hominis; scilicet per violentiam, & per naturam. Quantum ergo ad violentum defectum arboris dicit: *Lignum, si præcisum fuerit, habet spem*, idest naturalem aptitudinem ut iterum reparetur, quia *rursum virescit*, ipsum in seipso, si plantetur, *& rami eius pullulant*: in quo ostenditur perfectam vitam recuperare, sicut & prius. Quantum autem ad defectum naturalem arboris subdit: *Si senuerit in terra radix eius*, cum non possit attrahere alimentum propter defectum virtutis naturalis, & sic consequenter *in pulvere emortuus fuerit truncus illius*, idest per putredinem in pulverem sit redactus, secundum aliquam partem, *ad odorem aquæ germinabit*, idest veniente pluvia, idest putredine ligni habente vim sensitivam, *& faciet comam*, scilicet frondium, *quasi cum primo plantatum est*. Hoc autem in homine non invenitur secundum decursum præsentis vitæ, unde subdit: *Homo vero, cum mortuus fuerit, & nudatus, atque consumptus, ubi, quæso, est?* Et ponit tria, quæ gradatim homo amittit. Primo enim anima separatur a corpore; & ad hoc

hoc pertinet quod dicit, *Cum mortuus fuerit*. Secundo vero tegumenta, & ornatus corporis, quæ interdum post mortem homini remanent, sed postea etiam his nudatur; & ad hoc pertinet quod dicit, *Et nudatus*. Ad ultimum vero etiam ipsa compago corporis solvitur; & ad hoc pertinet quod dicit, *Atque consumptus*: quæ cum peracta fuerint, nihil sensibiliter apparet de homine remanens: unde apud illos qui nihil nisi sensibilia & corporalia esse credunt, videtur totaliter ad nihilum redactus. Horum igitur dubitationem exprimens dicit: *Ubi, quaso, est?* Sciendum est autem, quod ea quæ non totaliter pereunt, reparari posse videntur, sicut de ligno præciso, vel senescente est dictum; sed ea quorum nihil remanet, impossibile videtur iterum reparari; sicut si totaliter aqua maris, aut fluminis desiccaretur: homo autem, sicut iam dictum est, videtur sic per mortem consumi ut nihil eius remaneat: unde secundum hanc rationem apparet quod impossibile sit ipsum iterum reparari ad vitam; & hoc est quod subdit: *Quomodo si recedat aqua de mari, & fluvius vacuefactus arescat, sic homo cum dormierit*, idest cum mortuus fuerit, *non resurget a morte*. Eiusdem autem impossibilitatis esse videtur ut incorruptibilia corrumpantur, & ut totaliter corrupta iterum reparentur: cælum autem incorruptibile est, & ideo subdit: *Donec atteratur cælum, non evigilabit*, quasi reviviscens, *nec consurget* † alias, *assurget* † *de somno suo*, ad opera vitæ peragenda; quasi dicat: Sicut impossibile est cælum atteri, idest corrumpi, ita impossibile est hominem mortuum resurgere; & hoc quidem dicitur, ut dictum est, supposito quod de homine nil remaneat post mortem, secundum hoc quod dictum est, *Ubi, quaso, est?* Vel potest hoc referri ad opinionem illorum qui ponebant, totum universum corporale istud corrumpendum, & iterum reparandum: in qua quidem reparatione ponebant eosdem homines redituros; ut sit sensus, durante isto mundo, homo a morte non resurget. Fides autem Catholica non ponit substantiam mundi perituram, sed huius mundi statum, qui nunc est, secundum illud 1. Corinth. 7. „ Præterit enim figura huius mundi " Huius ergo mundi immutatio secundum figuram potest hic intelligi per cæli attritionem: resurrectio enim mortuorum communis, in fine mundi expectatur, secundum illud Ioan. 11. „ Scio, quia resurget in resurrectione in novissimo die &c. "

LECTIO IV.

Quis mihi hoc tribuat ut in inferno protegas me, & abscondas me, donec pertranseat furor tuus, & constituas mihi tempus in quo recorderis mei? Putas ne mortuus homo rursum vivat? Cunctis diebus quibus nunc milito expecto donec veniat immutatio mea. Vocabis me, & ego respondebo tibi: operi manuum tuarum porriges dexteram. Tu quidem gressus meos dinumerasti; sed parce peccatis meis. Signasti quasi in sacculo delicta mea; sed curasti iniquitatem meam.

Postquam Iob ostenderat quid † alias, quod † ex iis quæ sensibiliter apparent, de resurrectione hominis convinci possit; † alias, possint † hic suam sententiam circa resurrectionem ponit. Esset autem valde horrendum & miserabile, si homo per mortem sic deficeret quod numquam esset reparandus ad vitam, quia unumquodque naturaliter esse desiderat: unde Iob suum desiderium ostendit de resurrectione futura: *Quis mihi hoc tribuat ut*, etiam post mortem, *in inferno protegas me*; idest, sub speciali † alias, spirituali † cura, qua homines protegis, me contineas, *donec pertranseat furor tuus?* idest tempore mortis, quia, sicut supra dictum est, mors hominis accidit per subtractionem divinæ operationis conservantis vitam: unde dixerat: *Recede paululum ab eo*: videtur enim Deus homini esse iratus, quando beneficium vitæ ei subtrahit, & præcipue cum credamus mortem ex peccato primi hominis provenisse. Quomodo autem se protegi velit etiam in inferno, exponit subdens: *Et constituas mihi tempus in quo recorderis mei?* videtur enim Deus hominis esse oblitus, quando ei subtrahit beneficium vitæ: tunc ergo eius recordatur, cum ipsum ad vitam reducit: constituere ergo tempus in quo Deus hominis mortui recordetur, nil est aliud quam constituere tempus resurrectionis; & satis convenienter hic nominat protectionem: cum enim artifex, dissoluto ædificio, † alias, artificio † ex eadem materia non intendit iterum ædificium reparare, utpote domum, vel aliquid huiusmodi, de materia dissoluti ædificii nullam curam habere † alias, agere † videtur; sed quando ex ea intendit ædificium reparare, diligenter custodit ne pereat: hanc ergo custodiam protectionem vocat. Postquam igitur desiderium suum de resurgendo expressit, quia desideria quandoque sunt etiam impossibilium, consequenter sub

quæstione ponit, utrum videlicet quandoque futurum sit † alias, utrum hæc quandoque futura sit, † quod ipse desideravit: unde subdit: *Putas ne mortuus homo rursum vivat?* & super hoc quid ipse sentiat, ostendit dicens: *Cunctis diebus quibus nunc milito expecto, donec veniat immutatio mea.* Ubi considerandum est, quod supra, vitam hominis super terram militiæ comparaverat, & diebus mercenarii, quia tam milites, quam mercenarii aliquid post statum præsentem expectant; & ideo sicut supra resurrectionis statum per diem optatam mercenarii expressit, ita & nunc sub similitudine militis idem ostendit. Et notandum est, quod optatum finem non expectat in aliqua parte temporis huius vitæ, quia cunctos dies huius vitæ statui militiæ deputat dicens: *Cunctis diebus quibus nunc milito.* Iterum notandum est, quod homo non expectat aliam vitam huic similem, quia tunc & illa esset militia; sed expectat vitam in qua non militet, sed triumphet, & regnet; & ideo dicit: *Expecto donec veniat immutatio mea*; quasi dicat: In hac tota vita milito, mutabilitati, laboribus, & angustiis subiectus; sed expecto immutari in statum alterius vitæ quæ sit sine labore & angustia; & de hac immutatione dicit Apostolus. 1.Cor. 15. „ Omnes quidem resurgemus, sed non o- „ mnes immutabimur. " Et ne aliquis crederet, quod naturali virtute homo in statum alterius vitæ immutaretur, hoc excludit subdens: *Vocabis me, & ego respondebo tibi*; quasi dicat: Futura immutatio ex virtute tuæ vocis, sive ex tuo imperio procedet, secundum illud Io. 5. „ Omnes qui in monumentis sunt, au- „ dient vocem filii Dei; & qui audierint vi- „ vent. " Vocare enim ad imperium pertinet, sed respondere ad obedientiam, qua creatura creatori obedit. Sed quia mortui ad imperium Dei non solum resurgent ad vitam, sed in quemdam altiorem statum mutabuntur, & hoc virtute divina; propter hoc subdit: *Operi manuum tuarum porriges dexteram*; quasi dicat: Homo resurgens non erit opus naturæ, sed opus tuæ virtutis; cui quidem operi adiutricem dexteram tuam porriges, dum per auxilium tuæ gratiæ in gloriam novitatis exaltabitur † alias, exultabitur. † Vel quod dicit: *Vocabis me, & ego respondebo tibi*, potest referri ad corporis reparationem; quod autem subdit: *Operi manuum tuarum porriges dexteram*, ad animam, quæ naturaliter appetit uniri suo corpori, cui Deus adiutricem dexteram porriget; dum quod sua virtute consequi non potest, virtute divina consequetur. Posita ergo sententia sua de resurrectione mortuorum futura, redit ad id quod supra admiratus fuerat, quod Deus tam solicite opera hominum considerat, cum dixit: *Observasti omnes semitas meas, & vestigia pedum meorum considerasti*: unde subdit: *Tu quidem gressus meos dinumerasti*; quasi dicat: Iam non est mirum si facta hominum sic diligenter examinas, ex quo eum ad aliam vitam reservas. Considerandum est autem, quod circa humanos actus divina providentia secundum duo attenditur. Primo quidem secundum hoc quod ea examinat & discutit, quod quidem significatur in hoc quod dicit: *Tu quidem gressus meos dinumerasti*: dinumeramus enim ea de quibus diligentiam habemus. Et ne videretur alicui esse magnæ severitatis, quod Deus hominis fragilis facta, tanta diligentia examinaret, innuit consequenter eius pronitatem ad parcendum, cum dicit: *Sed parce peccatis meis*; quasi dicat: Licet dinumeres, tamen hanc spem retineo, quod parcas. Secundo vero secundum hoc quod facta hominum bona vel mala in sua memoria conservat ad retribuendum pro eis bona vel mala: unde subdit: *Signasti quasi in sacculo delicta mea*: ea enim quæ signantur in sacculo, diligenter conservamus. Et ne ista signatio divinam misericordiam excluderet, subdit: *Sed curasti iniquitatem meam*; quasi dicat: Sic pro peccatis reservas pœnam, quod tamen † alias, quod tu † per pœnitentiam delicta curas.

LECTIO V.

Mons cadens defluit, & saxum transfertur de loco suo. Lapides excavant aquæ, & alluvione paulatim terra consumitur; & homines ergo similiter perdes? Roborasti eum paululum, ut in perpetuum transiret: immutabis faciem eius, & emittes eum. Sive nobiles fuerint filii eius, sive ignobiles, non intelliget. Attamen caro eius, dum vivet, dolebit, & anima illius super semetipsum lugebit.

Postquam Iob suam sententiam de futura resurrectione proposuerat, hic probabilibus rationibus eam innuit. Et prima ratio sumitur ex comparatione hominis ad inferiores creaturas, quæ totaliter consumuntur absque spe reparationis. Omnia enim quæ generantur, corruptioni subiecta sunt: unde & montes, licet videantur firmissimi, tamen ex certis causis post aliqua temporum curricula dissolvuntur; & hoc est quod dicit: *Mons cadens defluit*.

defluit. Saxa etiam, licet videantur fortissima, tamen vel per violentiam, vel aliqua naturali causa exciduntur; & hoc est quod sequitur: *Et saxum transfertur de loco suo*. Lapides etiam, licet videantur durissimi, aquis tamen excavantur; & hoc est quod subditur: *Lapides excavant aqua*. Terram autem, licet videatur stabilissima, tamen a sua dispositione paulatim immutatur; & hoc est quod subdit: *Et alluvione paulatim terra consumitur*. Inconveniens autem esset, si esset eadem ratio corruptionis hominis, & rerum prædictarum; & ideo concludit quasi inconveniens: *Et homines ergo similiter perdes?* quasi dicat: Non est conveniens quod similiter corrumpantur homines sicut aliæ creaturæ corporales: nam prædictæ creaturæ totaliter corrumpuntur, unde non reparantur eædem numero; homo vero, licet corrumpatur secundum corpus, remanet tamen incorruptibilis secundum animam, quæ totum genus corporalium transcendit, ut sic remaneat spes reparationis. Deinde inducit ad idem rationes sumptas ex proprietatibus hominis. In duobus autem excellit homo omnes inferiores creaturas, quorum unum est virtus operativa: est enim dominus sui actus per liberum arbitrium, quod nulli alii corporali creaturæ competit; & secundum hoc homo est potentior qualibet creatura corporali, unde & aliis utitur propter seipsum. Aliud autem in quo excellit est cognitio intellectiva, quæ cum sit in mente, aliquod tamen eius indicium apparet in corpore, & præcipue in facie, quam habet homo valde diversam ab aliis animalibus. Ex his duobus apparet, quod homo non sic corrumpitur sicut alia animalia, ut in perpetuum non sit. Quantum ad primum horum dicit: *Roborasti eum paululum, ut in perpetuum transiret*; quasi dicat: Non est conveniens quod tantum robur homini præstitum ad modicum tempus sit, quid postea in perpetuum non esset: stultum enim videretur, si aliquis faceret fortissimum instrumentum, ut ad modicam horam eo uteretur, & postea ipsum omnino proiiceret. Virtus autem cuiuscumque creaturæ corporeæ est determinata ad finitos effectus; sed virtus liberi arbitrii se habet ad infinitas actiones: unde hoc ipsum attestatur virtuti animæ, ad hoc quod in infinitum duret; & quantum ad hoc, scilicet ad intellectum, dicit: *Immutabis faciem eius, & emittes eum;* quasi dicat: Non est conveniens quod tu faciem eius mutaveris, idest diversificaveris ab aliis animalibus, & tamen emittas eum a statu vitæ in perpetuum non rediturum sicut alia animalia. Per faciem autem intellectiva cognitio accipi solet, propter hoc quod est proprium rationalis creaturæ. Intellectualis autem cognitio non potest convenire nisi substantiæ incorruptibili, ut a Philosophis probatur. Posset autem aliquis dicere, quod licet homo post mortem ad vitam non redeat, tamen non in perpetuum pertransit, inquantum quodammodo vivit in suis filiis: quod etiam verba Baldat sonant, cum supra dixit: *Hæc est lætitia viæ eius, ut rursum de terra alii germinentur*. Sed hanc responsionem excludit Iob subdens: *Sive nobiles fuerint filii eius, sive ignobiles, non intelliget*; quasi dicat: Homo per intellectum capit æternum bonum, unde & naturaliter ipsum desiderat. Bonum autem quod est in successione filiorum, non potest satiare appetitum intellectualem, si homo totaliter per mortem consumatur, ut in perpetuum non sit, quia appetitus intellectualis non quiescit nisi in bono intellecto; bonum autem quod est in successione filiorum, non intelligit homo neque dum vivit, neque post mortem, si totaliter desinat esse per mortem. Non ergo ad æternitatem huius boni tendit appetitus intellectivus hominis, sed ad bonum vel malum quod in seipso habet: unde subdit: *Attamen caro eius, dum vivet, dolebit, & anima ipsius super semetipso lugebit*. Ubi duplicem dolorem distinguit, unum quidem carnis in apprehensione sensus, alium autem animæ ex apprehensione intellectus, vel imaginationis, qui proprie dicitur tristitia, & hic luctus nominatur.

CAPITIS DECIMIQUINTI

LECTIO I.

RESpondens autem Eliphaz Themanites dixit: Numquid sapiens respondebit quasi in ventum loquens, & implebit ardore stomachum suum? Arguis verbis eum qui non est æqualis tibi, & loqueris quod tibi non expedit. Quantum in te est, evacuasti timorem, & tulisti preces coram Deo. Docuit enim iniquitas tua os tuum, & imitaris linguam blasphemantium. Condemnabit te os tuum, & non ego; & labia tua respondebunt tibi. Numquid primus homo tu natus es, & ante omnes colles formatus? Num-

Numquid consilium Dei audisti, & inferior te erit eius sapientia? Quid nosti quod ignoremus; quid intelligis quod nesciamus? Et senes, & antiqui sunt in nobis multo vetustiores quam patres tui. Numquid grande est ut consoletur te Deus? Sed verba tua prava hoc prohibent. Quid te elevat cor tuum, & quasi magna cogitans attonitos habes oculos? Quid tumet contra Deum spiritus tuus, ut proferas de ore tuo huiuscemodi sermones?

Auditis verbis Iob, Eliphaz non ad profunditatem sententiarum ei respondet, sed nititur ad calumniose reprehendendum aliqua verba a Iob prolata, secundum superficiem ipsorum verborum ea considerans, & non secundum profunditatem intellectus eorum. Et primo quidem reprehendit hoc quod Iob dixerat in principio suæ locutionis: *Et mihi est cor sicut & vobis, nec inferior vestri sum*: in quo quidem de duobus eum notat. Primo quidem de inani gloria, quia seipsum commendat; & hoc est quod dicit: *Numquid sapiens respondebit quasi in ventum loquens?* in ventum enim loqui videtur qui ad gloriam captandam verba componit. Secundo autem de iracundia, propter hoc quod obiurgando loqui inceperat, cum dixerat: *Ergo vos estis soli homines &c.* & ideo subdit: *Et implebit ardore stomachum suum?* idest iracundia animum suum. Deinde reprehendit eum de hoc quod dixerat: *Disputare cum Deo cupio*; & iterum: *Duo tantum ne facias mihi, & tunc a facie tua non abscondar &c.* in quo quidem eum notat multipliciter. Primo quidem de superbia, quia contra maiorem contendit; & hoc est quod dicit: *Arguis eum verbis qui non est aequalis tui*. Secundo de stultitia, quia Eliphaz talem disputationem nocivam reputabat, unde subdit: *Et loqueris quod tibi non expedit*, disputando scilicet cum Deo. Et quare non expediat cum eo disputare, ostendit per hoc quod huiusmodi disputatio duo valde necessaria excludere videtur, quorum primum est timor Dei: qui enim timet aliquem, non præsumit cum eo contendere: unde etiam & Iob supra dixerat: *Formido tua non me terreat*; & ideo Eliphaz hic subdit: *Quantum in te est, evacuasti timorem*: quia scilicet conatus es a te timorem Dei excludere. Secundum est oratio ad Deum, non enim est eiusdem contendere cum aliquo, & eum rogare; & ideo subdit: *Et tulisti*, idest abstulisti, *preces coram Domino*, contra id quod supra Eliphaz dixerat: *Quamobrem ego deprecabor Dominum*. Disputaverat autem Iob cum Deo, non ex superbia, sed ex fiducia veritatis; sed Eliphaz temerarie iudicavit, hoc ex iniquitate procedere, unde subdit: *Docuit enim iniquitas tua os tuum*; & hoc ex effectu apparet, quia blasphemas: unde sequitur: *Et imitaris linguam blasphemantium*: blasphemans enim est qui Dei iustitiam negat; sed lingua blasphemantis immutari videtur, qui cum Deo disputat de eius iustitia: disputare enim de aliquo videtur esse dubitantis de illo; dubitans autem est propinquus neganti. Volens ergo Eliphaz contra disputationem loqui, primo dicit, quod Iob tam manifeste male locutus est quod non indiget alio reprehensore; sed ipsa verba eius indicant eius malitiam; & hoc est quod dicit: *Et condemnabit te os tuum, & non ego; & labia tua respondebunt tibi*; quasi dicat: Non indigent verba tua alio respondente, sed ipsa se interimunt. Ostendit tamen multipliciter, disputationem prædictam non fuisse convenientem. Primo quidem per comparationem eius ad omnes creaturas: si enim aliqua creatura cum Deo contendere posset, hoc præcipue competeret primæ & excellentissimæ creaturæ, quod non conveniebat Iob: unde dicit: *Numquid primus homo tu natus es, & ante omnes colles formatus*; ut ex hoc scilicet competat tibi pro toto humano genere, vel pro tota creatura disputare cum Deo? Secundo per comparationem ad Deum: ille enim potest cum aliquo de factis eius disputare convenienter, qui cognoscit rationem qua ille cum quo disputat operatur: quam cognoscere potest dupliciter: uno modo ut ab eo addiscens, alio modo ut per superiorem sapientiam de factis alterius iudicans: sed neutrum competit Iob in comparatione hominis ad Deum; & hoc est quod dicit: *Numquid consilium Dei audisti*, quantum ad primum, *& inferior te erit eius sapientia*, quantum ad secundum, ut sic cum Deo disputare possis? Tertio per comparationem ad alios homines, quibus non magis sciens apparet, ut ex fiducia maioris scientiæ cum Deo disputare præsumat: unde dicit: *Quid nosti*, scilicet per fidem, vel revelationem, *quod ignoremus? Quid intelligis*, scilicet naturali cognitione † alias, per fidem, & revelationem naturali cognitione † *quod nesciamus*? Sed quia posset se Iob iactare de scientia accepta ab aliis, subdit: *Et senes*, scilicet dignitate scientiæ, & vitæ, *& antiqui*, tempore, *sunt in nobis multo vetustiores quam patres tui*, idest quam magistri a quibus scientiam accepisti, vel (ad litteram) quam tui progenitores. Per maiorem autem vetustatem, maiorem sapientiam vult intelligi, quia per

per experimentum longi temporis aliquis sapientior redditur. Quarto ex parte ipsius Iob ostendit, disputationem eius cum Deo non fuisse convenientem. Et primo quidem, quia fuit nociva, explicans quæ supra dixerat: *Loqueris quod tibi non expedit*: unde dicit: *Numquid grande est ut consoletur te Deus*? quasi dicat: Facile est Deo ut te ad statum prosperitatis reducat: *quia ipse vulnerat, & medetur*, ut supra dixerat. *Sed verba tua prava hoc prohibent*, quibus iram Dei magis contra te provocas. Secundo ostendit quod sit vana & superba, exponens quod supra dixerat: *Numquid sapiens respondebit?* quasi dicat: In ventum loqueris: unde subdit: *Quid te elevat cor tuum*, scilicet per superbiam, ut in tantum de divina sapientia præsumas? & signum superbiæ ostendit subdens: *Et quasi magna cogitans attonitos habes oculos*? cum enim aliquis aliqua magna & mirabilia considerat, in stuporem adducitur; & inde contingit quod oculos attonitos habeat. Tertio ostendit quod disputatio eius fuit præsumptuosa & impia, exponens quod supra dixerat: *Arguis eum verbis qui non est æqualis tibi*: unde subdit: *Quid tumet contra Deum spiritus tuus, ut proferas de ore tuo huiusmodi sermones*?

L E C T I O II.

QUid est homo, ut immaculatus sit, & ut iustus appareat natus de muliere? Ecce inter Sanctos eius nemo immutabilis, & cæli non sunt mundi in conspectu eius. Quanto magis abominabilis, & inutilis homo, qui bibit quasi aquam iniquitatem? Ostendam tibi; audi me, quod vidi narrabo tibi. Sapientes confitentur, & non abscondunt patres suos; quibus solis data est terra; & non transivit alienus per eos. Cunctis diebus suis impius superbit, & numerus annorum incertus est tyrannidis eius. Sonitus terroris semper in auribus illius; & cum pax sit, ille semper insidias suspicatur. Non credit quod reverti possit de tenebris ad lucem, circumspectans undique gladium. Cum se moverit ad quærendum panem, novit quod paratus sit in manu eius tenebrarum dies. Terrebit eum tribulatio, & angustia vallabit eum, sicut Regem qui præparatur ad prælium. Tetendit enim adversus Deum manum suam, & contra omnipotentem roboratus est. Cucurrit adversus eum erecto collo, & pingui cervice armatus est. Operuit faciem eius crassitudo, & de lateribus eius arvina dependet.

POstquam Eliphaz reprehenderat Iob de hoc quod Deum ad disputandum provocaverat, quod videbatur ad præsumptionem sapientiæ pertinere; nunc reprehendit eum de præsumptione iustitiæ super hoc quod dixerat: *Si fuero iudicatus, scio quod iustus inveniar*: quod quidem Eliphaz impugnat, primo quidem ex fragilitate conditionis humanæ, per quam homo difficulter vitat peccatum: unde dicit: *Quid est homo, ut immaculatus sit*? Et etiam difficulter operatur bonum, unde subdit: *Ut iustus appareat natus de muliere*? quia, ut dicitur in Proverbiis: „ In abundanti iustitia virtus maxima est: " quæ non videtur competere ei qui ex infirma re originem habet. Secundo impugnat idem ex comparatione sublimium creaturarum, unde subdit: *Ecce inter Sanctos eius*, idest Angelos, *nemo immutabilis*, scilicet per naturam propriam, sed solum dono divinæ gratiæ, quin possit in peccatum deflecti; *& cæli*, qui tenent supremum locum puritatis inter corpora, *non sunt mundi in conspectu eius*, per comparationem ad ipsum, quia sunt materiales, & corporales, & mutabiles. Tertio impugnat idem ex propria conditione ipsius Iob, quasi a minori concludens: *Quanto magis abominabilis*, per peccatum, *& inutilis*, per defectum iustitiæ, *homo qui bibit quasi aquam iniquitatem*? idest, qui pro nihilo, & absque aliqua observatione iniquitatem committit: qui enim bibit vinum, cum aliqua observatione bibit, ne inebrietur; quod in potu aquæ non observatur. In hoc ergo ipsum Iob notat quod de facili ad iniquitatem declinaret, sicut aliquis de facili & in promptu habet quod aquam bibat. *Ostendam tibi; audi me, &c.* Postquam Eliphaz reprehenderat Iob, quod Deum ad disputationem provocaverat, † alias, provocaret † & quod de sua iustitia præsumebat; nunc reprehendit eum de verbis quæ disputando dixerat, & præcipue de illis: *Arbitraris me inimicum tuum: contra folium quod vento rapitur ostendis potentiam tuam*: *& posuisti in nervo pedem meum*: & primo excitat attentionem, dicens: *Ostendam tibi*, scilicet illud quod a Deo quærebas: *audi me*, attente. Unde autem ostendere possit, manifestat subdens: *Quod vidi*, scilicet ex proprio intellectu inveniens, *narrabo tibi*. Et iterum: Non erubescam dicere quod ab aliis audivi, eos in auctoritatem inducens: quia *sapientes confitentur, & non abscondunt patres suos*, a qui-

quibus scilicet sapientiam perceperunt: hoc enim insipientium est & superborum, ut quæ ab aliis acceperunt, sibi adscribant. Et quare non sint abscondendi, ex eorum dignitate ostendit, cum subdit: *Quibus solis data est terra*: & potest hoc indifferenter & sub eodem sensu referri vel ad sapientes, vel ad patres sapientum, quos vult intelligi etiam sapientes: sapientibus enim solis terra data esse dicitur, quia bonorum terrenorum ipsi sunt domini, utentes eis ad suum bonum; insipientes autem utuntur eis ad suum damnum, secundum illud Sapien. 14. „ Creaturæ factæ sunt in mu„ scipulam pedibus insipientium. " Et iterum ad eorumdem dignitatem ostendendam subdit: *Et non transibit alienus per eos*: quia videlicet ii qui sunt a sapientia alieni, consortio sapientum annumerari non possunt; vel quia sapientes ab extraneis non suppeditantur: per illos enim alienus transire dicitur, qui ab aliquo alieno vincuntur, & subiiciuntur. Postquam auditorem attentum reddiderat, iam contra verba Iob disputantis respondere conatur, ex quibus duo intelligit. Primo quidem quod Iob in angustia & timore vivebat, quasi Deo eum persequente, & insidias ei ponente, quia dixerat: *Arbitraris me inimicum tuum, & observasti omnes semitas meas*. Secundo quia de sua consumptione credebat eum dubitare, quia dixerat: *Scribis contra me amaritudines, & consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ*. Primo ergo loquitur contra primum, & secundo contra secundum ibi: *Habitabit in civitatibus desolatis*. Ostendit ergo primo ex qua radice prædicta suspicio in corde Iob oriatur, quæ est ex † alias, quia ex † eius impietate & voluntate nocendi: unde dicit: *Cunctis diebus suis impius superbit*; idest, extollitur contra Deum, & in nocumentum hominum: dies autem suos dicit, non dies vitæ eius, sed dies potestatis, vel prosperitatis. Sed quia voluntas nocendi est homini a seipso, potestas autem a Deo, non potest scire quanto tempore ei detur potestas implendi suam impiam voluntatem: unde subditur: *Et numerus annorum incertus est tyrannidis eius*; & ex ista incertitudine sequitur suspicio & timor, quam consequenter describit dicens: *Sonitus terroris semper in auribus illius*: quia scilicet ad quemlibet rumorem timet aliquid contra se parari, quasi de nullo confidens; propter quod subdit: *Et cum pax sit, ille insidias suspicatur*: idest, cum nullus contra eum aliquid moliatur, ipse tamen de omnibus formidat per suam impiam voluntatem, qua paratus esset omnibus nocere. Cum autem aliquis de aliquibus suis inimicis timet, sperare potest liberationem, etiam si ad horam succumbat, per adiutorium amicorum; sed ille qui de nullo confidit, sed de omnibus timet, non potest sperare quod post oppressionem relevetur; & ideo subdit: *Non credit quod reverti possit de tenebris ad lucem*, idest de statu adversitatis ad statum prosperitatis, *circumspectans undique gladium*, idest ex omni parte inimicos sibi imminere videns; & hoc specialiter dicit propter hoc quod Iob dixerat: *Quasi putredo consumendus sum, & quasi vestimentum quod comeditur a tinea*: per quod intellexit Eliphaz Iob desperare de sua liberatione. Contingit autem quandoque quod aliquis tyrannus, etsi ab omnibus extraneis timeat, habet tamen alios familiares & domesticos, cum quibus secure conversatur; sed quando est superabundans malitia eius, etiam a domesticis suis timet, cum quibus vivit: unde sequitur: *Cum se moverit ad quærendum panem, novit quod paratus sit in manu eius tenebrarum dies*, idest mortis; quasi dicat: Non solum insidias suspicatur in actibus exterioribus in quibus necesse habet cum extraneis conversari, sed etiam in actibus domesticis, comedendo, & bibendo, & huiusmodi, a domesticis suis † alias, & ab his domesticis suis † mortem sibi parari credens: & cum ipse sic timeat de omnibus, non quiescit, sed contra eos quos timet, semper aliquid machinatur, & sic crescit ei timoris occasio: unde subdit: *Terrebit eum tribulatio*, scilicet ab aliis sibi imminens, *& angustia vallabit eum*, scilicet per mortis timorem ex omni parte, *sicut Regem qui præparatur ad prælium*. Rex enim qui præparatur ad prælium sic angustiatur timore, ne perdat, qui tamen molitur inimicos destruere. Quo autem merito in tantam miseriam timoris impius & tyrannus deveniat, ostendit subdens: *Tetendit enim adversus Deum manum suam*, contra Deum agendo, *& contra omnipotentem roboratus est*; idest, potentia sibi data usus est contra Deum. Et quomodo contra Deum egerit, ostendit subdens: *Cucurrit adversus eum erecto collo*, idest superbiendo: per superbiam enim maxime homo Deo resistit, cui per humilitatem subiici debet, secundum illud Eccli. 10. „ Initium „ superbiæ hominis apostatare a Deo. " Et sicut ille qui Deum diligit, in via eius currere dicitur propter promptitudinem voluntatis ad serviendum ei; ita & superbus, propter præsumptionem spiritus, contra Deum currere dicitur. Superbia autem ex abundantia temporalium rerum oriri solet: & ideo sequitur: *Et pingui cervice armatus est*, scilicet contra Deum superbiendo. Pinguedo enim ex abundantia humorum creatur, unde abundantiam temporalium significat, Sicut autem humili-

militas principium est sapientiæ, ita superbia sapientiæ est impedimentum: unde sequitur: *Operuit faciem eius crassitudo*: per operimentum enim faciei, impedimentum cognitionis designatur; nec solum opulentia, quæ est superbiæ causa, in ipso invenitur, sed etiam ad collaterales eius derivatur: unde sequitur: *Et de lateribus eius arvina dependet*: per quæ omnia significare intendit, quod Iob ex opulentia in superbiam incidit, per quam contra Deum se erexit, & tyrannidem in homines exercuit: & ideo in hanc suspicationem devenit, ut Deum sibi adversarium, & insidiatorem suspicaretur.

LECTIO III.

Habitabit in civitatibus desolatis, & in domibus desertis, quæ in tumulos sunt redactæ. Non ditabitur, nec perseverabit substantia eius, nec mittet in terram radicem suam, nec recedet de tenebris. Ramos eius arefaciet flamma, & auferetur spiritu oris sui. Non credet frustra errore deceptus, quod aliquo pretio redimendus sit. Antequam dies eius impleantur, peribit; & manus eius arescent. Lædetur quasi vinea in primo flore botrus eius, & quasi oliva proiiciens florem suum. Congregatio enim hypocritæ sterilis; & ignis devorabit tabernacula eorum qui munera libenter accipiunt. Concepit dolorem, & peperit iniquitatem, & uterus eius præparat dolos.

Postquam ostendit Eliphaz angustias timoris, quas impius patitur, etiam in statu prosperitatis existens, nunc loquitur de amaritudinibus, quibus in adversitatem deiectus consumitur, propter hoc quod Iob dixerat: *Scribis contra me amaritudines, & consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ*. Inter alias amaritudines primam ponit quod efficitur fugitivus; est autem fugitivorum consuetudo quod loca occulta & inhabitata quærunt; & ideo dicit: *Habitabit in civitatibus desolatis, & in domibus desertis, quæ in tumulos sunt redacta*: huiusmodi enim loca consueverunt esse fugitivorum receptacula. Secundam quod suis divitiis spoliatur: unde dicit: *Non ditabitur*, ut scilicet de novo divitias acquirat, *nec perseverabit substantia eius*, ut divitias prius acquisitas retinere possit. Tertiam ponit impossibilitatem recuperandi, dicens: *Nec mittet in terram radicem suam*: arbor enim, si extirpetur, & iterum plantetur, convalescit, si in terram mittat radicem; sed si in terram radicem mittere non possit, non potest iterum convalescere: & quasi hoc exponens subdit: *Non recedet de tenebris*, idest de statu adversitatis; & rationem redeundi ad lucem assignat subdens: *Ramos eius arefaciet flamma*: arbor enim, si extirpata fuerit ramis virentibus, adhuc remanet spes reparationis, quia possunt inseri, vel plantari; sed si rami comburantur, nulla spes ultra remanet recuperationis. Rami autem hominis sunt filii, & aliæ personæ coniunctæ, per quas homo interdum a statu adversitatis resurgat; sed filii Iob occisi erant, & eius familia perierat, & ipsemet infirmitate oppressus erat: quod innuit subdens: *Et auferetur spiritu oris sui*, idest superbia verborum suorum, ut non posset aliquo modo recuperationem sperare, nec etiam a Deo, quem superbia verborum offendit: unde subdit: *Non credet frustra errore deceptus, quod aliquo pretio redimendus sit*; idest, quod aliquo auxilio liberandus sit de tribulatione. Quartam amaritudinem ponit abbreviationem vitæ: unde subdit: *Antequam dies eius impleantur, peribit*; idest, morietur, antequam perficiatur tempus ætatis eius; *& manus eius arescent*; idest, eius filii, & propinqui deficient: & subdit exemplum dicens: *Lædetur quasi vinea botrus eius in primo flore*: quæ quidem læsio ex frigore solet accidere, unde significat exteriorem persecutionem: *& quasi oliva proiiciens florem suum*: quod solet accidere ex aliqua interiori causa, unde significat meritum adversitatis ex parte ipsius qui patitur: unde de hoc subdit: *Congregatio enim hypocritæ sterilis*; idest, illa quæ congregantur ab hypocrita, infructuosa redduntur; *& ignis devorabit tabernacula eorum qui libenter munera accipiunt*. Fit enim interdum ex divino iudicio ut ea quæ male acquisita sunt, de facili consumantur; & hoc dicit, notans Iob de impietate, & hypocrisi, quasi propter huiusmodi peccata ei adversitas acciderit. Et addit tertium peccatum, scilicet dolositatem: unde sequitur: *Concepit dolorem*; idest, præexcogitavit in corde suo qualiter aliis dolores inferret: eius quidem conceptus partus est nocumentum iniuste illatum: unde sequitur: *Et peperit iniquitatem*. Adiungit consequenter modum quo perficiat, dicens: *Et uterus eius præparat dolos*: hypocritarum enim est, non manifeste, sed dolose aliis nocumentum inferre. Per uterum autem cor intelligitur, in quo fiunt conceptus spirituales, sicut in utero conceptus corporales † alias, naturales. †

CAPITIS DECIMISEXTI

LECTIO I.

Respondens autem Iob dixit: Audivi frequenter talia: consolatores onerosi vos omnes estis. Numquid habebunt finem verba ventosa? Aut aliquid tibi molestum est, si loquaris? Poteram & ego similia vestri loqui; atque utinam esset anima vestra pro anima mea. Consolarer & ego vos sermonibus, & moverem caput meum super vos. Roborarem vos ore meo, & moverem labia mea quasi parcens vobis. Sed quid agam? Si locutus fuero, non quiescit dolor meus; & si tacuero, non recedet a me. Nunc autem oppressit me dolor meus, & in nihilum redacti sunt omnes artus mei. Rugæ meæ testimonium dicunt contra me, & suscitatur falsiloquus adversus faciem meam, contradicens mihi. Collegit furorem suum in me, & comminans mihi infremuit contra me dentibus suis: hostis meus terribilibus oculis me intuitus est. Aperuerunt super me ora sua, & exprobrantes percusserunt maxillam meam, satiati sunt pœnis meis. Conclusit me Deus apud iniquum, & manibus impiorum me tradidit. Ego ille quondam opulentus, repente contritus sum: tenuit cervicem meam, confregit me, & posuit me sibi quasi in signum. Circumdedit me lanceis suis; convulneravit lumbos meos, non pepercit, & effudit in terra viscera mea. Concidit me vulnere super vulnus, irruit in me quasi gigas. Saccum consui super cutem meam, & operui cinere carnem meam. Facies mea intumuit a fletu, & palpebræ meæ caligaverunt. Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ, cum haberem mundas ad Deum preces. Terra, ne operias sanguinem meum, neque inveniat in te locum latendi clamor meus. Ecce enim in cælo testis meus, & conscius meus in excelsis.

Eliphaz in sua responsione durius contra Iob locutus fuerat: unde Iob in principio sui sermonis eum arguit de inconvenienti consolatione. Primo quidem, quia frequenter eadem repetebat, tam ipse, quam amici eius: unde dicit: *Audivi frequenter talia*; quasi dicat: Vestra locutio circa idem versatur: diversis enim verbis ad idem intendebant, scilicet ad arguendum Iob, quod pro peccatis suis in adversitates inciderat; & ideo subdit: *Consolatores onerosi vos estis*: consolatoris enim officium est ea dicere quibus dolor mitigetur: onerosus ergo consolator est qui ea loquitur quæ magis animum exasperant. Possent tamen hæc excusamen habere, quando ad utilitatem aliquam verba exasperantia proferrentur, & veritatem continerent, aut etiam breviter & pertranseundo dicerentur; sed si aliquis verba exasperantia contra contristatum falso, inutiliter, & prolixe prosequatur, onerosus consolator videtur: unde subdit: *Numquid habebunt finem verba ventosa*? in hoc enim quod dicit, *Numquid habebunt finem*, ostendit quod prolixe immorabantur circa verba exasperantia; in hoc vero quod dicit, *Verba ventosa*, ostendit quod inutilia, & falsa erant, soliditatem non habentia. Ostendit autem consequenter, quod non erat paritas ex utraque parte in hac disputatione, quia amici Iob absque molestia loquebantur: unde dicit: *Aut aliquid molestum tibi est, si loquaris*? quasi dicat: Ideo ea prolixe loqueris in meam calumniam, quia ex hoc nullo modo molestiam sentis. Iob autem molestabatur. Et ne aliquis crederet, quod hæc disputatio esset facilis amicis Iob propter eminentem scientiam, Iob autem molesta propter scientiæ defectum; hoc excludit ostendens, quod si adversitate non deprimeretur, & esset in statu amicorum suorum, similia loqui posset: unde dicit: *Poteram & ego similia vobis loqui*, scilicet si adversitate non gravarer: & huiusmodi rei experiendæ sibi facultatem desiderat dicens: *Atque utinam esset anima vestra pro anima mea*, ut scilicet vos adversitatem pateremini quam ego patior: quod quidem dicit, non affectu odii, aut livore vindictæ, sed ut a crudelitate qua utebantur, suis verbis Iob exasperantes, revocarentur, dum sentirent sibi esse aspera verba similia, si eis dicerentur: unde subdit: *Consolarer & ego vos sermonibus*, scilicet similibus quibus vos me consolamini, *& moverem caput meum super vos*, in signum compassionis, vel in signum reprobationis, sicut vos me arguitis, & etiam *roborarem vos ore meo*, ne per impatientiam deficeretis, *& moverem labia*, scilicet ad loquendum, *quasi parcens vobis*, idest simulans me ex misericordia, quam ad vos habe-

haberem, loqui, † alias, quod ad vos haberem loqui † ficut vos contra me facitis: fic igitur leve effet mihi loqui, ficut & vobis, fi in ftatu veftro effem; fed nunc impedior dolore, qui non tollitur neque locutione, nec taciturnitate: unde fubdit: *Sed quid agam? Si locutus fuero, non quiefcit dolor meus; & fi tacuero, non recedet a me*. Eft autem duplex dolor: unus quidem interior, qui triftitia nominatur, proveniens ex apprehenfione alicuius mali inhærentis; alius autem eft dolor exterior, qui eft dolor fecundum fenfum, puta ex divifione continui proveniens, vel ex aliquo huiufmodi. Primus quidem horum dolorum collocutione tolli poteft, non autem fecundus; & ideo confequenter oftendit quod intelligit de hoc fecundo dolore, qui verbis non tollitur, dicens: *Nunc autem oppreffit me dolor meus*; ideft, impedivit me, ne faciliter, & libere uti poffim ratiocinatione, ficut antea folebam: nam cum eft dolor vehemens in fenfu, oportet quod intentio animæ evocetur, vel impediatur ab intellectualium confideratione. Et quod de dolore corporali intelligat, oftendit fubdens: *Et in nihilum redacti funt omnes artus mei*: omnia enim membra eius vulnerata erant, ficut fupra dictum eft, quod Sathan *percuffit Iob ulcere peffimo a planta pedis ufque ad verticem*. Et non folum diffipationes membrorum dolorem fenfibilem mihi ingerunt, fed etiam funt in argumentum contra me. Amici enim Iob videntes eum fic ulceratum, ex hoc argumentabantur, quod graviter peccaffet, putantes hoc ei in pœnam peccati accidiffe; & hoc eft quod fequitur: *Ruga mea teftimonium dicunt contra me*: ex infirmitatibus enim corrugatur corpus propter humidi confumptionem, ficut ex fenectute. Quomodo autem rugæ contra ipfum teftimonium perhibeant, oftendit fubdens: *Et fufcitatur falfiloquus adverfus faciem meam, contradicens mihi*: falfum enim dixerat Eliphaz, quod propter peccatum in hanc infirmitatem incurriffet. Vel poteft dici, quod Iob intellexit per Spiritum Sanctum fuam adverfitatem a diabolo procuratam, Deo permittente: unde quicquid paffus eft vel in damnis fuis & filiorum, vel in proprii corporis ulcere, vel etiam in moleftatione uxoris & amicorum, totum hoc diabolo attribuit quafi inftiganti: ipfum ergo vocat falfiloquum contra fuam faciem fufcitatum, quia intelligebat inftigante diabolo amicos fuos contradicentes ei: & fecundum hunc fenfum planius eft quod fequitur: *Collegit furorem fuum in me*: videtur enim diabolus totum furorem fuum contra Iob collegiffe, dum omni modo nocendi ipfum impugnavit. Et non folum in præterito me afflixit, fed in futurum mihi comminatur; & hoc eft quod fequitur: *Et comminans mihi infremuit contra me dentibus fuis*. Et loquitur per fimilitudinem beftiæ, quæ homini comminando, dentes contra ipfum parat: hoc autem dicit propter hoc quia Eliphaz ufque ad mortem ei fub perfona impii mala imminere prænuntiaverat: intelligebat autem huiufmodi comminationes per os Eliphaz a diabolo effe procuratas; & ideo dicebat, quod dentibus contra eum infremuerat. Non folum autem Eliphaz verbis comminationis contra eum ufus fuerat, mala prænuntiando, fed etiam de factis eius male iudicaverat, eum impium, & hypocritam nominans; & ideo fubdit: *Hoftis meus terribilibus oculis me intuitus eft*: placidis enim oculis aliquem aliquis intuetur, quando facta eius benigne interpretatur; fed quando bona interpretatur in malum, tunc terribilibus oculis intuetur; & ideo fubdit: *Aperuerunt fuper me ora fua*, fcilicet amici mei ab hofte meo inftigati, & hoc exponit fubdens: *Exprobrantes percufferunt maxillam meam*: ille enim dicitur aliquem in faciem percutere, quando ei improperium in facie dicit: amici autem Iob multa improperia contra eum dixerant, peccata multa exprobrantes. Et quia iufti homines videntes peccata puniri de iuftitia lætantur, fecundum illud Pfal. 57. „Lætabitur iuftus cum viderit vindictam: " amici Iob fe iuftos reputantes, Iob autem peccatorem, de pœnis gaudebant quodammodo, quafi divinæ iuftitiæ congratulantes; & ideo fequitur: *Satiati funt pœnis meis*. Et ne aliquis crederet, quod Iob opinaretur huiufmodi pœnas fibi a Deo inflictas non effe, quia dixerat ab hofte fe effe afflictum, ad hoc excludendum fubdit: *Conclufit me Deus apud iniquum*, ideft diabolum, concedendo me fcilicet poteftati ipfius, *& manibus impiorum me tradidit*, quantum ad eos qui inftinctu diaboli, eum vel factis, vel verbis afflixerant. Intellexit enim Iob, afflictiones fuas fibi per diabolum, non quidem per fe, fed permittente Deo irrogatas; & huius fignum evidens oftendit quadrupliciter. Primo quidem, quia a maxima profperitate non paulatim decidit, ficut confuetum eft in rebus humanis, fed fubito totaliter corruit; quod non videtur poffe fubito cafu accidere, fed ex fola divina ordinatione; & hoc eft quod dicit: *Ego ille opulentus quondam, repente contritus fum*: & in hoc quod dicit, *Opulentus*, defignatur divitiarum abundantia; in hoc autem quod dicit, *Ille*, defignatur claritas famæ eius, qua ab hominibus demonftrabatur. Secundum autem fignum eft quod totaliter corruit; ad quod fciendum fubdit: *Tenuit cervicem meam, con-*

 fre-

fregit me: & loquitur ad similitudinem alicuius fortissimi viri, qui alicuius debilis cervice apprehensa, eam confringeret, & sic totaliter eum de vita auferret: sic enim Iob videbatur totaliter prosperitatis statum amisisse. Tertium signum est quod non una adversitate, sed multis simul concurrentibus oppressus fuit, ut supra narratum est; & quantum ad hoc subdit: *Posuit me sibi quasi in signum*, quod ponitur diversis sagittis feriendum; & ideo subdit: *Circumdedit me lanceis suis*: ubi multitudinem suarum adversitatum tripliciter describit. Primo namque ostendit, se exterius vulneratum in rebus possessis; & ad hoc pertinet quod dicit: *Circumdedit me lanceis suis*: res enim exteriores circa nos sunt quasi extrinsecæ: tunc ergo homo lanceis adversitatis circumdatur, quando in rebus exterioribus damnificatur. Secundo autem dicit, se percussum interius, quantum ad corporalem afflictionem; & hoc est quod subdit: *Convulneravit lumbos meos*; quasi dicat: Non solum in circuitu lanceatus sum, sed vulnera pervenerunt usque ad interiora, in quibus delectabatur, quæ per lumbos significantur, in quibus est delectatio, vel etiam generationis origo: unde etiam per lumbos filii oppressi possunt assignari. Et insuper ostendit multiplicitatem percussionis ex acerbitate vulneris, cum subdit, *Non pepercit*, quasi retrahens manum suam a percussione, ne gravius offenderet, sed gravissime læsit; & hoc est quod subdit: *Et effudit in terra viscera mea*: quia scilicet omnes filios suos & filias una ruina oppressit. Tertio ostendit multitudinem percussionis ex iis quæ in propria persona est passus, unde subdit: *Et concidit me*, in propria scilicet persona, *ulcere*, ulcus proprium posuit, *super vulnus* mortis filiorum. Quartum signum est quod eius tribulatio ex divina providentia processerit, cui resisti non potuit, nec remedium adhiberi, secundum illud quod supra dictum est: *Deus, cuius iræ nullus resistere potest*; & hoc est quod subdit: *Irruit in me quasi gigas*, cui propter magnitudinem potestatis homo debilis resistere non potest: & possunt hæc omnia intelligi vel de Deo, qui conclusit, vel melius de iniquo, scilicet diabolo, apud quem conclusit. Hæc omnia commemoravit Iob de magnitudine suæ adversitatis, ad ostendendum quod non de pari poterat cum eis contendere, qui ab huiusmodi adversitatibus immunes erant. Verum Eliphaz eum de superbia notaverat dicens: *Quid te elevat cor tuum*, &c. quæ tanto fuisset detestabilior, quanto per graves adversitates emendari non potuisset, secundum quod contra quosdam in Psal. 34. dicitur: „ Dissipati sunt, nec compuncti; “ & ideo consequenter descripta sua adversitate ostendit se humiliatum. Primo quidem quantum ad exteriorem habitum, cum dicit: *Saccum consui super cutem meam*: talis enim habitus est humilitatis signum, ut legitur de Ninivitis Ionæ 3. Similiter etiam cinis adhibetur ad recognoscendum propriam fragilitatem: unde Abraham dixit Gen. 18. „ Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis, & cinis. “ Unde subdit: *Et operui cinere carnem meam*: legitur enim supra, quod in sterquilinio sedebat in signum humilitatis. Secundo ostendit suam humilitatem per multitudinem fletus, cuius duo signa ponit. Primo quidem tumorem faciei, cum dicit: *Facies mea intumuit a fletu*: ascendente enim multa lacrymarum materia ad caput, facies plorantium intumescit. Secundo vero impedimentum visus, & hoc est quod subdit: *Et palpebræ meæ caligaverunt*, scilicet a fletu. Ad litteram, propter discursum humorum visus oculorum impeditur. Ex iis autem quæ de gravitate suæ adversitatis præmisit, & de magnitudine suæ humilitatis, posset aliquis suspicari, quod ipse quasi recognoscens gravitatem suorum peccatorum se pœnitendo humiliaverit, reputans se pro suis peccatis afflictum; quod Eliphaz innuere volebat, dicens: *Ecce inter sanctos nemo immutabilis*, &c. & ideo ad hoc removendum dicit: *Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ*; per quod excludit a se peccata operum. Subdit autem: *Cum haberem mundas ad Deum preces*, ut excludat a se peccatum indevotionis, & omissionis, per quod videtur respondere ei quod supra c. 11. dixerat Sophar: *Si iniquitatem quæ est in manu tua abstuleris, levare poteris manum tuam absque macula*. Sed ad excludendum innocentiam Iob, Eliphaz iam bis usus fuerat argumento supraposito ex fragilitate terrenæ naturæ: nam supra dixerat: *Ecce qui serviunt ei non sunt stabiles, quanto magis ii qui habitant domos luteas?* & postea supra cap. 15. idem repetierat dicens: *Cæli non sunt mundi in conspectu eius; quanto magis abominabilis, & inutilis homo?* & ideo ad hoc excludendum subdit: *Terra, ne operias sanguinem meum*; & intelligit per sanguinem, sui corporis afflictionem: hic autem sanguis operiretur, si pro culpa fuisset effusus: sic enim non haberet gloriam. Operiretur autem a terra, si occasione terrenæ fragilitatis præsumptio de præcedenti culpa præsumeretur. Si autem sanguis eius absque culpa fuit effusus, iustam querelam habuit contra effundentem, sicut Gen. 4. dicitur: „ Ecce „ vox sanguinis fratris tui clamat ad me de „ terra. “ Hic autem clamor lateret, si iusta conquestio sua videretur, quasi eius qui pro

pro culpa fuerit punitus; & ideo subdit: *Neque inveniat in te locum latendi clamor meus*, ut scilicet ex terrenæ conversationis fragilitate videar iniuste conqueri, quasi simul culpa punitus. Verum est autem quod difficile est hominem terrena conversatione absque iniquitate peccati mortalis uti; non est autem impossibile, Deo adiuvante, qui etiam interioris puritatis est testis; & ideo subdit: *Ecce enim in cælo testis meus*; quasi dicat: Ideo terra non potest operire sanguinem, quia maius est testimonium cæli quam præsumptio de fragilitate terræ. Est autem hic testis cæli idoneus, quia etiam conscientiæ secreta rimatur; unde subdit: *Et conscius meus in excelsis*: quasi dicat: Ideo in infimo terræ non potest locum latendi clamor meus invenire, quia conscientia mea nota est in excelso.

L E C T I O II.

VErbosi amici mei: ad Deum stillat oculus meus. Atque utinam sic iudicaretur vir cum Deo, quomodo iudicatur filius hominis cum collega suo. Ecce enim breves anni transeunt, & semitam per quam non revertar ambulo.

POstquam Iob descripsit magnitudinem suæ adversitatis, & suam humilitatem, & innocentiam, procedit ulterius ad improbandam vanam consolationem quam amici eius frequenter ei iterabant, scilicet de spe temporalis prosperitatis recuperandæ: unde & Eliphaz supra dixerat: *Numquid grande est ut consoletur te Deus, &c.* unde huiusmodi consolationis vanitatem ostendere intendens, præmittit: *Verbosi amici mei*; quasi dicat: Verba inania mihi promittunt: non enim in temporalibus recuperandis est consolatio mea, sed in Dei fruitione adipiscenda; & hoc est quod subdit: *Ad Deum stillat oculus meus*, idest lacrymatur præ Dei desiderio, secundum illud Psal. 41. „ Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes „ die, ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: „ Ubi est Deus tuus? " & ad exponendum quod dixerat subdit: *Atque utinam sic iudicaretur vir cum Deo, quomodo iudicatur filius hominis cum collega suo*: iudicatur enim vir, cum unus alteri præsentialiter adest, & invicem sibi suas rationes depromunt: desiderat ergo Deo præsens existere, & rationes divinorum operum, & iudiciorum cognoscere, in quo felicitas humana consistit, in cuius spe erat eius consolatio, non in vanis amicorum verbis, quibus recuperationem temporalis prosperitatis promittebant; & ideo ad ostendendam vanitatem huiusmodi promissionis subiungit: *Ecce enim breves anni transeunt*; quasi dicat: Homo brevi vivit tempore, ut supra 14. dictum est; temporis autem vitæ Iob iam transierat magna pars, unde breves anni restabant, in quibus si esset prosperitas, non magnam consolationem afferret propter temporis brevitatem. Fuerunt autem aliqui qui credebant, hominem post mortem iterato ad præsentis vitæ cursum redire; & sic videri posset quod in spe terrenæ prosperitatis recuperandæ, saltem in illa futura vita, posset Iob consolationem habere; & ideo ad hoc excludendum subdit: *Et semitam per quam non revertar ambulo*: homo enim in hac mortali vita per ætatis processum tendit ad mortem, nec in hoc processu iteratio potest esse, ut scilicet iterato homo fit puer, & ætates huius vitæ perambulet.

C A P I T I S D E C I M I S E P T I M I

L E C T I O I.

SPiritus meus attenuabitur, dies mei breviabuntur, & solum mihi superest sepulcrum. Non peccavi, & in amaritudinibus moratur oculus meus. Libera me, & pone me iuxta te, & cuiusvis manus pugnet contra me. Cor eorum longe fecisti a disciplina, propterea non exaltabuntur. Prædam pollicetur sociis, & oculi filiorum eius deficient. Posuit me quasi in proverbium vulgi; & exemplum sum coram eis. Caligavit ad indignationem oculus meus, & membra mea quasi in nihilum redacta sunt. Stupebunt iusti super hoc, & innocens contra hypocritam suscitabitur: & tenebit iustus viam suam, & mundis manibus addet fortitudinem.

OStenderat superius Iob multiplicitatem suæ afflictionis, & mentis humilitatem, innocentiam, & vitæ irrevertibilis brevitatem, ex qua verbositas amicorum eius convincebatur; & ideo

& ideo in hoc capitulo intendit inanimare præmiſſa, & finaliter eorum ignorantiam concludere. Primo autem incipit manifeſtare quod dixerat de proceſſu vitæ humanæ, & præmittit cauſam brevitatis vitæ, cum dicit: *Spiritus meus attenuabitur*: vita enim corporis eſt per vitales ſpiritus, qui a corde ad omnia membra diffunduntur, qui quamdiu in corpore durant, corpus vivit; ſed quando virtus caloris naturalis incipit debilitari in corde, huiuſmodi ſpiritus minuitur; quam quidem diminutionem, & debilitationem per ſpiritus attenuationem deſignat, & huiuſmodi occaſione cauſæ ſubiungit effectum dicens: *Dies mei breviabuntur*: debilitas enim vitalis ſpiritus abbreviat dies vitæ. Et ne aliquis crederet, quod attenuatus ſpiritus iterum roborandus eſſet ſecundum ſpeciem huius vitæ mortalis, ad hoc excludendum ſubdit: *Et ſolum mihi ſupereſt ſepulcrum*; quaſi dicat: Finitis huius brevis † alias, brevibus † vitæ diebus, nihil de præſenti vita mihi relinquitur niſi ſepulcrum, & ea quæ ſepulcro conveniunt. Deinde alio modo conſolationem eorum vanam oſtendit: conſolabantur enim eum dicentes, huiuſmodi adverſitates propter peccata ei provenifſe, de quibus ſi pœniteret, ad proſperitatem rediret; ſed ipſe hoc excludens dicit: *Non peccavi*: quia ſcilicet non habebat conſcientiam remordentem de aliquo gravi peccato, propter quod tantas adverſitates incurriſſet: unde & infra 27. dicit: *Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea*. Et ideo non eſt contra id quod dicitur primæ Io. 1. „ Si dixerimus quia pec„ catum non habemus, ipſi nos ſeducimus;“ & per hoc exprimit quod ſupra dixerat de ſua innocentia: *Hæc paſſus ſum abſque iniquitate manus mea*. Subdit autem: *Et in amaritudinibus moratur oculus meus*. Pluraliter autem dicit, *Amaritudinibus* propter multiplices adverſitates quas ſupra enumeravit. Dicit autem, *Moratur*: quia quamvis inter amaritudines ſe humiliaverit, ſaccum conſuens ſuper cutem ſuam, adhuc tamen amaritudines perſeverant; attribuit autem amaritudines oculo propter fletum, de quo ſupra dixerat: *Facies mea intumuit a fletu*; & iterum: *Ad Deum ſtillat oculus meus*: quia ſic oculus eius flebat inter amaritudines quod ad ſolum divinum auxilium intendebat; & ideo hic ſubditur, *Et libera me*: intelligebat enim, ſe ab eo ſolo liberari poſſe qui eum apud iniquum concluſerat: non autem ſic ſe liberari ab adverſitate petebat, ſicut qui poſt adverſitatem, proſperitatem terrenam aſſequuntur; ſed petit ut ad celſitudinem ſpiritalem perducatur: unde ſubdit: *Et pone me iuxta te*: quia enim Deus eſt ipſa eſſentia bonitatis, neceſſe eſt ut qui iuxta Deum ponitur, a malo liberetur. Ponitur autem homo iuxta Deum, inquantum ei mente appropinquat per cognitionem, vel amorem; ſed hoc quidem imperfecte contingit in ſtatu viæ, in quo homo impugnationes patitur; & qui eſt iuxta Deum poſitus, ab eis non ſuperatur. Perfecte autem homo iuxta Deum mente ponitur, iuxta ſtatum ultimæ felicitatis, in quo impugnationes iam pati non poteſt; & hoc eſt quod deſiderare ſe oſtendit dicens: *Et cuiuſvis manus pugnet contra me*: quia ſcilicet quantumcumque aliqui me velint impugnare, ſi iuxta te perfecte poſitus fuero, nullius impugnatio me moleſtabit. Hoc eſt ergo in quo Iob inter amaritudines conſolationem habebat, ſperans ſe iuxta Deum ponendum, ubi impugnationes timere non poſſet. Hanc autem ſpiritalem conſolationem ipſius Iob, amici eius verbo ſi non intelligebant; & ideo ſubdit: *Cor eorum longe feciſti a diſciplina*, ſcilicet tua ſpiritali, per quam doces ſpiritalia bona, contemptis temporalibus, ſperare: quia ſolis † alias, in ſolis † temporalibus, & infimis rebus ad ſpiritalem altitudinem pervenire non poſſunt, niſi iuxta Deum ponantur; & hoc eſt quod ſubdit: *Propterea non exaltabuntur*. Et ex hoc quod longe facti ſunt a diſciplina ſpiritali, procedit quod ſola temporalia Eliphaz Iob in conſolationem promittebat; & hoc eſt quod ſubdit: *Prædam pollicetur ſociis*, ideſt temporalium adeptionem, quæ uni advenire non poſſunt, niſi alio amittente: unde temporalium acquiſitio deprædationi aſſimilatur. Non eſt autem hoc univerſaliter verum, ut poſt pœnitentiam homines temporalem proſperitatem recuperent, quia nec boni ſemper temporali proſperitate florent: unde ſubdit: *Et oculi filiorum eius deficient*. Filios eius dicit illos qui eius promiſſioni credentes, ex bonis quæ agunt, temporalia ſperant; ſed dum ea non aſſequuntur, oculi eorum deficiunt, quaſi a ſpe ſua decidentes. Sicut autem bene agentibus temporalia Eliphaz promittebat, ita etiam omnes adverſitates temporales propter peccata eius qui patitur aſſerebat provenire. Et quia Iob multas adverſitates paſſus erat, eum in exemplum apud vulgus ponebat; & hoc eſt quod ſubdit: *Poſuit me quaſi proverbium vulgi*; *& exemplum ſum coram eis*: quia ſcilicet ad ſuam ſententiam aſſerendam de cauſa adverſitatum, Iob in exemplum ponebat, ac ſi eſſet pro peccato punitus. Pertinet autem ad iuſtorum zelum, ut videntes per falſam doctrinam rectitudinem divinorum iudiciorum perverti, indignentur; & ideo Iob conſequenter magnitudinem ſui zeli oſtendit dupliciter. Primo quidem per quamdam mentis turbationem: ira enim per vitium, oculum cæcat; ſed ira per zelum,

zelum, oculum turbat, ut Greg. dicit; & ideo subdit: *Caligavit ad indignationem oculus meus*, scilicet rationis, cuius acies est per iram zeli turbata. Secundo per hoc quod ira per zelum etiam in corpore ex dolore quamdam commotionem facit, unde dicitur 1. Machab. 2. quod Matathias videns Iudaeum idolis sacrificantem „ doluit, & contremuerunt renes eius; " & ideo hic subditur: *Et membra mea quasi in nihilum sunt redacta*, inquantum scilicet per dolorem corpus hominis tabescere videtur. Posset autem aliquis credere, quod ista oculi caligatio contra iustitiam esset, & indignatio contra innocentiam; & ideo ad hoc excludendum subdit: *Stupebunt iusti super hoc*; quasi dicat: Etiam ad iustos pertinet ut videntes malorum doctrinam obstupescant; & hunc stuporem super caligationem dixit. Sequitur autem: *Et innocens contra hypocritam suscitabitur*; quasi dicat: Non est contra innocentiam, si aliquis contra hypocritam perversorem verae doctrinae, per zelum iustitiae indignatus, concitetur. Et quia, ut dictum est, ira per zelum animum turbat, sed non caecat; sic vir iustus stupet, vel caligat ex zelo, quod tamen a iustitia non recedit; & hoc est quod subdit: *Et tenebit iustus viam suam*: quia scilicet non deseret eam propter iram zeli: talis enim ira non praecedit rationem, sed sequitur; & ideo non potest hominem a iustitia separare: utilis tamen est ira per zelum, quia facit hominem cum maiore animi fortitudine insurgere contra mala; & hoc est quod subdit: *Et mundis manibus addet fortitudinem*, concitatus scilicet per zelum: unde & dicitur 3. Ethico. quod ira fortitudinem iuvat.

LECTIO II.

IGitur omnes vos convertimini, & venite; & non inveniam in vobis ullum sapientem. Dies mei transierunt, cogitationes meae dissipatae sunt, torquentes cor meum. Noctem verterunt in diem; & rursum post tenebras spero lucem. Si sustinuero, infernus domus mea est, & in tenebris stravi lectulum meum. Putredini dixi, Pater meus es: Mater mea & soror mea, vermibus. Ubi est ergo nunc praestolatio mea, & patientiam meam quis considerat? In profundissimum infernum descendent omnia mea: putas ne saltem ibi erit requies mihi?

POstquam Iob proposuerat ea ex quibus sententia Eliphaz confutatur, hic colligit praemissa, & ordinat ea ad propositum ostendendum; & primo excitat attentionem dicens: *Igitur*, scilicet ex quo praedicta sunt vera, *vos omnes*, qui scilicet contra me convenistis, & patres vestri, *convertimini*, a vestris erroribus, *& venite*, ad veritatem considerandam, qua perspecta, patebit quantum a vera sapientia longe sitis; & hoc est quod subdit: *Et non inveniam in vobis ullum sapientem*: & hoc subdit ad reprimendam iactantiam Eliphaz, qui supra 15. dixerat: *Quid nosti quod ignoremus &c.* & iterum: *Sapientes confitentur &c.* In hoc autem praecipue eorum insipientiam ostendere intendit quod ei consolationem temporalis prosperitatis promittebant, contra quod primo proponit, tempus vitae suae iam in magna parte esse elapsum; & hoc est quod subdit: *Dies mei transierunt*. Deinde proponit mala quae patitur, cum subdit: *Cogitationes meae dissipatae sunt*, quasi impeditae a quieta contemplatione sapientiae, propter acerbitatem corporalis doloris; & hoc est quod subdit: *Torquentes cor meum*: quia videlicet eius cogitationes a suavi consideratione veritatis erant deductae in amaritudinem, qua cor torquebatur. Hoc autem tormentum cordis nec nox interrumpebat, quae est tempus deputatum humanae quieti: unde subdit: *Noctem verterunt in diem*: quia videlicet propter praedictas cogitationes noctem ducebat insomnem, sicut & diem. Est autem gravius pati somni defectum in nocte quam in die, quia in die relevatur animus hominis ex hominum societate, & lucis aspectu; & ideo dum nox ei esset insomnis, desiderabat eam cito finiri; & hoc est quod subdit: *Et rursum post tenebras spero lucem*; idest, spero quod lux diei post tenebras noctis rursus adveniat. Sed quia Eliphaz eum inducebat, ut omnia adversa patienter toleraret sub expectatione futuri, ideo consequenter ostendit quid sibi in futurum de temporalibus rebus residuum videatur: unde dicit: *Si sustinuero*, idest patienter portavero huiusmodi dolores, nihil mihi restat nisi habitatio sepulcri; & hoc est quod dicit: *Infernus domus mea est*. Vocat autem infernum sepulcrum, secundum opinionem eorum contra quos disputabat, qui non credebant animam hominis remanere post mortem, sed solum corpus in sepulcro, quod vocabant infernum, quia intra terram situatur † alias, situatus. † Homo autem in sepulcro iacens, tenebras patitur, tum propter defectum sensus, tum etiam propter defectum exterioris lucis; & ideo subdit: *Et in tenebris stravi lectulum meum*. Sicut autem homo

mo nascens a parentibus originem sumit, ex qua cum eis affinitatem contrahit, ita post mortem in sepulcro iacens, in putredinem & vermes resolvitur, quæ ex eius corpore generantur; & ideo subdit: *Putredini dixi, Pater meus es: Mater mea, & soror mea, vermibus*; quasi dicat: Cum nulla alia re temporali remanebit mihi affinitas in sepulcro, nisi cum putredine & vermibus. Ex his ergo, quasi ad inconveniens reducens, concludit dicens: *Ubi est ergo nunc præstolatio mea?* quasi dicat: Si propter expectationem temporalis prosperitatis consolarer, vana esset expectatio mea: & iterum ad maius inconveniens deducit subdens: *Et patientiam meam quis considerat?* quasi dicat: Si sustinuero per patientiam, nihilominus non restat mihi nisi sepulcrum, & eius tenebræ, putredines, & vermes: si ergo propter temporalia bona promerenda a Deo, patientiam haberem, sequeretur quod Deus patientiam non consideraret, quod est abnegare providentiam divinam. Et ne forte aliquis diceret, quod etiam in sepulcro prosperitas sibi daretur a Deo, ideo hoc quasi irridens subdit: *In profundissimum infernum descendent omnia mea*; idest, quicquid meum est, ad sepulcrum deducetur, quod mihi solum superest. *Putas ne saltem ibi erit requies mihi?* idest, numquid ibi etiam debeo expectare prosperitatem terrenam? Manifestum est enim, hoc ridiculosum esse.

CAPITIS DECIMIOCTAVI

LECTIO I.

Respondens autem Baldat Suhites dixit: Usque ad quem finem verba iactabis? Intellige prius, & sic loquamur. Quare reputati sumus ut iumenta, & sorduimus coram te? Quid perdis animam tuam in furore tuo? Numquid propter te derelinquetur terra, & transferentur rupes de loco suo? Nonne lux impii extinguetur, nec splendebit flamma ignis eius? Lux obtenebrescet in tabernaculo illius, & lucerna quæ super eum est extinguetur. Arctabuntur gressus virtutis eius, & præcipitabit eum consilium suum. Immisit enim in rete pedes suos, & in maculis eius ambulat. Tenebitur planta illius laqueo; & exardescet contra eum sitis. Abscondita est in terra pedica eius, & decipula illius super semitam. Undique terrebunt eum formidines, & involvent pedes eius.

Quia præmissa verba Beati Iob Baldat Suhites comprehendere intellectu non potuit, putavit, ut quæ ipse non intelligebat, etiam a dicente inaniter proferrentur: unde in principio suæ responsionis dicit: *Usque ad quem finem verba iactabis?* Ubi de tribus videtur eum arguere. Primo quidem de inefficacia locutionis, ac si præmissa verba Iob ad nihil confirmandum efficaciam haberent; quod significatur in hoc quod dicitur: *Usque ad quem finem?* Secundo arguit eum de vana multiplicatione verborum, ac si præmissis verbis Iob pondus sententiarum deesset; quod significatur in hoc quod dicit, *Verba*. Tertio notat de inordinata connexione verborum, quod significatur in hoc quod dicit, *Iactabis*: ille enim dicitur iactare verba qui ea inordinate spargit; quamvis etiam possit hoc tertium ad iactantiam elationis referri. Hæc autem tria proveniunt in locutione alicuius ex defectu intellectus: cum eo autem qui deficit in intellectu inutilis est locutio; & ideo subdit: *Intellige prius, & sic loquamur*; quasi dicat: Ex hoc quod inefficaciter, leviter, & etiam inordinate loqueris, patet quod deficis in intellectu: unde prius insiste ut intelligas, & postea poterimus conferre ad invicem. Deinde arguit eum de præsumptione, quia eos non reputaverat sapientes, cum dixerat: *Non inveniam in vobis ullum sapientem*; & ideo ad hoc respondens subdit: *Quare reputati sumus ut iumenta, & sorduimus coram te?* homo enim qui sapientia caret, similis iumentis videtur, & sordibus, quia in sapientia honor hominis & ornatus consistit. Consequenter reprehendit eum de iracundia, quia dixerat: *Caligavit ad indignationem oculus meus*: quia prave intellexerat, credens quod esset talis indignatio quæ ei lumen sapientiæ abstulisset, non attendens id quod postea dixerat: *Et tenebit iustus viam suam*; & ideo subdit: *Quid perdis animam tuam in furore tuo?* ille enim in furore animam perdit qui propter † alias, & propter † furorem a sapientia, & iustitia excidit, quæ sunt præcipue animæ bona. His ergo præmissis quibus personam Iob notavit de defectu intellectus, de præsumptione, & de furore, accedit consequenter ad principale pro-

propositum, de quo controversia vertebatur, scilicet quod adversitates præsentis vitæ erant pœnæ prædictorum peccatorum; contra quod Iob dixit: *Non peccavi, & in amaritudinibus moratur oculus meus*. Sed quia Baldat ad assertionem suæ sententiæ rationibus uti non poterat, voluit suam sententiam astruere, quasi ex communi opinione firmissimam; ideo comparavit eam rebus quæ amoveri non possunt, scilicet terræ, & rupibus: unde dicit: *Numquid propter te derelinquetur terra, & transferentur rupes de loco suo?* quasi dicat: Hæc sententia, quod adversitates accidunt pro peccatis, firma est sicut terra, & rupes; numquid ergo poterit removeri propter tuas disputationes, ut innocens comproberis? Deinde prosequitur, diffusius suam sententiam enarrans per singula mala quæ peccatoribus proveniunt, inter quæ primo ponit cessationem prosperorum successuum, quos comparat luci: quia sicut qui ambulat in luce, non offendit, ut dicitur Ioan. 11. unde videntur in luce ambulare quibus prospere omnia succedunt ad votum. De huiusmodi ergo lucis, idest prosperitatis, amissione dicit: *Nonne lux impii extinguetur?* idest prosperitas cessabit. Sicut autem lux corporalis ex flamma ignis procedit, ita etiam claritas prosperitatis ex hominis affectu, dum sibi provenit quod optat; & ideo subdit: *Nec splendebit flamma ignis eius*: per ignem enim ardor amoris significari solet, secundum illud Cant. 8. „ Lampades eius „ lampades ignis atque flammarum. " Est autem considerandum, quod prosperitas successus humani ex duplici causa procedit. Quandoque quidem ex humana providentia, puta cum homo prudenter & caute singula quæque disponit; & quantum ad hoc de cessatione prosperitatis dicit: *Lux obtenebrescet in tabernaculo ipsius*: quia scilicet tam ipse quam sui familiares prudentia in consiliis careant. Quandoque vero prosperitas humani successus ex causa superiori procedit, scilicet ex divina providentia; & quantum ad hoc, cessationem prosperitatis describens, dicit: *Et lucerna quæ super ipsum est extinguetur*; non quidem ut in se non luceat, sed ut impium non illustret; & bene providentiam hominis dixit lucem, quasi ab alio mutuatam; providentiam vero Dei lucernam, quasi per se lucentem. Præmisit autem de luce humanæ providentiæ, quia per hoc quod homo lucem rationis dimittit, videtur mereri ut luce divinæ providentiæ non protegatur. Consequenter post cessationem prosperitatis, subiungit de adversitate; circa quam primo ponit impedimenta operationis & conatus. Ex duobus autem homo nititur ad effectum suæ operationis pervenire. Uno modo per propriam fortitudinem; & contra hoc dicit: *Arctabuntur gressus virtutis eius*: quia videlicet conatus fortitudinis eius amplos processus habere non potuit. Alio modo conatur homo ad aliquid obtinendum per sapientiam; & quantum ad hoc dicit: *Et præcipitabit eum consilium suum*, dum scilicet id quod excogitavit tamquam utile, fiet ei damnosum. Horum autem impedimentorum causam ex ipso eius peccato dicit procedere, cum subdit: *Immisit enim in rete pedes suos*: sicut enim ille qui sponte ponit pedem in rete, se præparat captioni, ita ille qui se sponte ingerit ad peccandum, ad hoc se disponit ut processus eius impediantur, secundum illud Prov. 5. „ Iniquitates suæ capiunt impium. " Et sicut in rete sunt diversæ maculæ, ita etiam in peccato sunt multæ diversitates, quibus homines diversimode illaqueantur; & ideo subdit: *Et in maculis eius ambulat*, dum scilicet procedit de uno genere peccati in aliud, vel de uno modo peccandi in aliud, quia ipse sponte ingerit se periculis; & non desistit, sed semper procedit ulterius; ideo quandoque impedimentum sentiet, unde subdit: *Tenebitur planta illius laqueo*; idest, processus voluntatis, & operationis eius aliquo contrario impedietur. Huiusmodi autem nocumenta ex triplici causa proveniunt in peccato procedentibus. Primo quidem ex parte ipsius peccantis, qui quanto plus peccat, tanto plus auget sibi desiderium peccandi; & quantum ad hoc subdit: *Et exardescet contra eum sitis*: quia videlicet quandoque homo peccator ex ratione considerat † alias, desiderat † aliquid sibi esse nocivum; sed fervens desiderium peccandi compellit eum contra suam sententiam agere. Secunda causa nocumenti eius quandoque est ex ipsis rebus in quibus peccat, sicut dicitur Eccle. 5. „ Divitiæ conservatæ in malum domi- „ ni sui. " Huiusmodi autem nocumenta proveniunt ex rebus iam adeptis; & quantum ad hoc dicit: *Abscondita est in terra pedica eius*: quia videlicet in ipsis terrenis rebus latet aliquod periculum, unde pedes peccatoris capiantur. Quandoque autem huiusmodi nocumenta proveniunt, dum homo est in via acquirendi; & quantum ad hoc dicit: *Et decipula eius super semitam*: quia videlicet antequam adipiscatur peccator quod quærit, in ipsa via latent eius pericula. Tertio causantur huiusmodi nocumenta ex parte aliorum hominum, quorum insidiæ, & impugnationes formidantur: unde subdit: *Undique terrebunt eum formidines*: quia, ut dicitur Sap. 17. „ Cum sit timida nequitia, „ dat testimonium condemnationis. " Cum autem homo ab omnibus sibi cavet, necesse est quod in multis actus eius impediantur: unde subdit: *Et involvent pedes eius*, ut scilicet non possit quoquam † alias, quoque † libere procedere.

LECTIO II.

Attenuetur fame robur eius, & inedia invadat costas illius. Devoret pulchritudinem cutis eius, & consumat brachia illius primogenita mors. Avellatur de tabernaculo suo fiducia eius, & calcet super eum, quasi Rex, interitus. Habitent in tabernaculo illius socii eius qui non est, aspergatur in tabernaculo eius sulphur. Deorsum radices eius siccentur, sursum autem atteratur messis eius. Memoria illius pereat de terra, & non celebretur nomen eius in plateis. Expellet eum de luce in tenebras, & de orbe transferet eum. Non erit semen eius, neque progenies in populo suo, nec ullæ reliquiæ in regionibus eius. In die eius stupebunt novissimi, & primos invadet horror. Hæc sunt ergo tabernacula iniqui, & iste locus eius qui ignorat Deum.

Præmiserat Baldat pœnas peccatorum ad exteriores adversitates pertinentes, hic autem incipit prosequi pœnas pertinentes ad personas eorum. Est autem considerandum, quod ipsa peccata exterioribus adversitatibus implicant; & ideo adversitates exteriores prosecutus est pronuntiando, quasi cum quadam certitudine. Pœnæ autem corporales non videntur directe causari ex ipsis peccatis, nisi forte ex aliquibus, sicut præcipue ex gula, & luxuria, quibus aliquis in proprium corpus peccat; & ideo corporales pœnas non prosequitur denuntiando, sed magis imprecando. Præmittit autem pœnas corporales præcedentes mortem. Et quia per nutrimentum conservatur vita, primo imprecatur ei nutrimenti subtractionem, ex qua primitus homo incipit debilitari; & quantum ad hoc dicit: *Attenuetur fame robur eius*. Deinde autem deficiente nutrimento, etiam subtrahitur vita; & quantum ad hoc subdit: *Et inedia invadat costas eius*: per quod significatur debilitatio vitalium operationum, quarum principium est cor, quod sub costis continetur. Corporis autem bona, quæ per famem attenuari incipiunt, per mortem totaliter consumuntur: bona autem præcipua corporis videntur esse pulchritudo, & fortitudo; & ideo subdit: *Devoret pulchritudinem cutis eius*, quia scilicet pulchritudo in exteriori apparentia consideratur, & *consumat brachia illius*, in quibus præcipue attenditur fortitudo, *primogenita mors*, idest tempestiva, naturalis ætatis finem præveniens. Mortuus autem homo a domo sua exportatur; & quantum ad hoc subditur: *Avellatur de tabernaculo suo fiducia eius*; quia scilicet spem suam non in Deo posuit, sed in opulentia & gloria domus suæ, de qua post mortem eiicitur. Eiectus autem de domo sua sepulcro includitur, ubi totaliter exterminatur a morte; & quantum ad hoc subdit: *Et calcet super eum, quasi Rex, interitus*; scilicet, mors, quasi Regis plena potestate, eum in pulverem conterat. Eo autem egresso de domo eius mortuo, remanent domestici, cum quibus in vita societatem habuit; & quantum ad hoc subdit: *Habitent in tabernaculo eius socii illius qui non est*, idest mortui, qui iam esse desiit in rebus humanis. Domestici autem, patrono mortuo, luctum agunt, & aliqua signa tristitiæ demonstrant, vel quantum ad nigras & sordidas vestes, vel quantum etiam ad aliquos fœtidos odores; & quantum ad hoc dicit: *Aspergatur in tabernaculo illius sulphur*: per quod intelliguntur omnia quæ possunt esse signa tristitiæ, sicut & boni odores assumuntur in signum lætitiæ. Homine autem mortuo, frequenter omnia quæ fuerunt eius depereunt: quod consequenter ostendit, primo incipiens a terrenis reditibus, quorum quædam, eo mortuo, remanent adhuc seminata; & quantum ad hoc dicit: *Deorsum radices eius siccentur*, ut scilicet si quid seminavit, vel plantavit, destruatur, ut fructum non ferat. Quædam vero iam producta sunt ad fructum; & quantum ad hoc subdit: *Sursum autem atteratur messis eius*; & potest hoc referri ad quæcumque negotia inchoata, vel iam pene perfecta. Deinde procedit ad famam, quæ de homine remanet post mortem; ex qua quidem desiderat se in memoria hominum vivere, & gloriam habere post mortem: unde quantum ad deletionem peccatoris de memoriis hominum, subdit: *Memoria illius pereat de terra*; quantum autem ad cessationem celebris famæ ipsius, subdit: *Et non celebretur nomen eius in plateis*; quod signanter dicit, quia non est celebritas nominis nisi apud multitudinem, quæ in plateis solet inveniri; & sic cessante memoria, & nominis celebritate, claritas gloriæ eius commutabitur in tenebras perpetuæ oblivionis; & hoc est quod subdit: *Expellet eum de luce in tenebras*, idest de gloria mundana in oblivionem. Cessante autem fama eius, & corpore consumpto per mortem, iam nihil ipsius remanebit, quia Baldat, & socii eius opinabantur, quod anima non remaneret post mortem. *Et de orbe transferet eum*, ut scilicet nihil

hil eius in mundo remaneat. Sed quia parentes etiam in filiis vivunt, ideo ad hoc excludendum subdit: *Non erit semen eius*, quia filii eius morientur, *neque progenies in populo sue*: quia nec nepotes, aut pronepotes remanebunt, nec etiam aliqui ad ipsum pertinentes: unde subdit: *Nec ulla reliquia in regionibus eius*, idest nec consanguinei, nec domestici, per quos de ipso memoria habeatur. Quis autem effectus ex hoc sequatur in cordibus aliorum auditorum, ostendit, cum subdit: *In die eius*, quæ scilicet est dies perditionis ipsius, *stupebunt novissimi*, idest minores de populo præ nimia admiratione, non valentes † alias, volentes † considerare, quomodo tanta gloria peccatoris subito in nihilum sit redacta; & quantum ad maiores subdit: *Et primos invadet horror*, timentes scilicet ne eis eveniat simile: & videtur hoc induxisse ad respondendum ei quod Iob supra 14. dixerat: *Sive nobiles fuerint filii eius, sive ignobiles, non intelliget*; *attamen caro eius dum vivet dolebit*: ex quo videbatur Iob comminationes amicorum, vel promissiones de eventibus futuris contingentibus post mortem, confutasse. Sed aliud hic Baldat respondet, quod huiusmodi infortunia, quæ post mortem accidunt, etsi mortuus non cognoscit, infliguntur tamen a Deo huiusmodi pœnæ propter correctionem aliorum. Et quia præmiserat quasdam pœnas peccatoris ad viam præsentis vitæ pertinentes, quasdam vero ad finem viæ, scilicet ad mortem, vel ad ea quæ post mortem eveniunt; ideo quasi epilogando subdit: *Hac ergo sunt tabernacula iniqui*, idest processus eius in via præsentis vitæ, tabernaculis enim viatores utuntur. Quantum ad ultimum finem, qui est quasi terminus motus, subdit: *Et iste locus eius qui ignorat Deum*, vel per infidelitatem, vel per inobedientiam.

CAPITIS DECIMINONI

LECTIO I.

RESpondens autem Iob dixit: Usquequo affligitis animam meam, & atteritis me sermonibus? En decies confudistis me, & non erubescitis opprimentes me. Nempe & si ignoravi, mecum erit ignorantia mea. At vos contra me erigimini, & arguitis me opprobriis meis. Saltem nunc intelligite, quia Deus non æquo iudicio afflixerit me, & flagellis suis me cinxerit. Ecce clamabo vim patiens, & nemo audiet; vociferabor, & non est qui iudicet. Semitam meam circumsepsit, & transire non possum; & in calle meo tenebras posuit. Spoliavit me gloria mea, & abstulit coronam de capite meo. Destruxit me undique, & pereo; & quasi avulsæ arbori abstulit spem meam. Iratus est contra me furor eius, & sic me habuit quasi hostem suum. Simul venerunt latrones eius, & fecerunt sibi viam per me, & obsederunt in gyro tabernaculum meum. Fratres meos longe fecit a me; & noti mei quasi alieni recesserunt a me. Dereliquerunt me propinqui mei, & qui me noverant obliti sunt mei. Inquilini domus meæ, & ancillæ meæ sicut alienum habuerunt me; & quasi peregrinus fui in oculis eorum. Servum meum vocavi, & non respondit; ore proprio deprecabor illum. Halitum meum exhorruit uxor mea; & orabam filios uteri mei. Stulti quoque despiciebant; & cum ab eis recessissem, detrahebant mihi. Abominati sunt me quondam consiliarii mei, & quem maxime diligebam aversatus est me. Pelli meæ, consumptis carnibus, adhæsit os meum, & derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos. Miseremini mei, miseremini mei saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me. Quare persequimini me sicut Deus, & carnibus meis saturamini?

BAldat in præmissis verbis ad duo attendisse videtur. Primo quidem ad confutandum Iob de insipientia, & superbia, & furore, per quod eum affligere intendebat, similiter & alii amici sui † alias, super aliis amicis suis † & ideo dicit: *Usquequo affligitis animam meam*? Secundo ad confirmandum suam sententiam, quod adversitates præsentis vitæ pro peccatis proveniant; quod quidem prolixe prosecutus fuerat, enumerando diversas adversitates absque alia probatione inducta: & quantum ad hoc subdit: *Et atteritis me sermonibus*? idest verbis fatigatis, non probationibus convincitis. Est autem tolerabile, si semel

mel aliquis contra amicum suum loquatur; sed si homo multiplicet huiusmodi verba, videtur esse malitiæ confirmatæ: unde subdit: *En decies confudistis me*, & ipsi loquendo, & me cum quadam indignatione audiendo. Ante hanc autem responsionem quinquies Iob invenitur locutus, si incipiamus ab hoc quod dixit: *Pereat dies in qua natus sum*; & quinquies ei respondisse amici sui inveniuntur. Saltem autem præ confusione, etsi non propter amicitiam, debuissent ab afflicti afflictione cessare: unde subdit: *Et non erubescitis opprimentes me*, scilicet tam opprobriis, quam prolixitate verborum me gravantes. Inter cetera autem opprobria, videtur eum Baldat de ignorantia notasse, cum dixit: *Intellige prius, & sic loquamur*: quæ quidem ignorantia toleranda ab amicis esset, & propter eam excusandus; non autem erat ei improperanda, maxime tempore adversitatis; & ideo subdit: *Nempe si ignoravi, mecum erit ignorantia mea*; quasi dicat: Nihil vos, sed me solum gravat: unde ad vos non pertinebat inter adversa mihi ignorantiam improperare; & ideo subdit: *At vos contra me erigimini*, scilicet scientiam vestram ostendentes, *& arguitis me opprobriis meis*, idest quæ ad me solum pertinent, & alios non gravant. Quibus præmissis ad confutationem amicorum pertinentibus, accedit ad principale propositum prosequendum, intendens ostendere falsum esse quod dicebant, quod præsentes adversitates semper propter peccata præterita proveniunt; ex qua suppositione statim a principio ad inconveniens ducit dicens: *Saltem nunc intelligite, quia Deus non æquo iudicio afflixerit me*; quasi dicat: Si adversitates non adveniunt nisi pro peccatis, non est æquum Dei iudicium, quo me non graviter peccantem, tam graviter afflixit. Dicit autem, *Saltem nunc*, quia hactenus non ita particulariter enumeravit suas adversitates, sicut nunc. Non solum autem se dicit adversitatibus afflictum, sed & eis conclusum, ut viam evadendi invenire non possit: unde sequitur: *Et flagellis suis me cinxerit*: quia scilicet ipsa flagella remediorum viam subtraxerunt; & hoc secundum primo incipit prosequi. Potest autem in adversitatibus remedium inveniri, primo quidem per auxilium humanum; & hoc dupliciter. Uno modo in ipso facto, puta cum aliquis ab aliquo violenter opprimitur, & ab alio † alias, illo † succursum habet; & ad hoc excludendum dicit: *Ecce clamabo vim patiens, & nemo exaudiet*; quasi dicat: Si clamarem contra eos qui me violenter opprimunt, nullus exaudiret ut auxilium ferret. Alio modo post factum, puta cum aliquis iniuriam passus, conqueritur iudici, qui eum sententialiter restituit & vindicat; & hoc excludens subdit: *Vociferabor, & non est qui iudicet*; idest, si vociferarer conquerendo, non adesset iudex, qui me suo iudicio liberaret. Secundo invenitur in adversitatibus remedium ab ipso homine qui adversitates evadit; & hoc dupliciter. Uno modo per potentiam; & hoc excludit dicens: *Semitam meam circumsepsit, & transire non possum*; quasi dicat: Tot impedimenta processibus meis apposuit, ut ea amovere non possim. Alio modo per prudentiam; & ad hoc excludendum subdit: *Et in calle meo tenebras posuit*, ut scilicet non videam qualiter sit procedendum. Deinde exclusis remediis, subiungit adversitates, incipiens ab exterioribus bonis, quæ perdidit, inter quæ primo ponit iacturam honoris & gloriæ, cum dicit: *Spoliavit me gloria mea*: quia cum prius in honore & reverentia haberetur, postea etiam iuniores tempore eum irridebant, ut dicitur infra 30. Secundo ponit dispendium dignitatis, unde subdit: *Et abstulit coronam de capite meo*: quia ante sedebat quasi Rex circumstante exercitu, ut infra 29. nunc sedens in sterquilinio, testa saniem radebat, ut dictum est supra 2. Tertio ponit damnum exteriorum rerum, cum dixit: *Destruxit me undique*, scilicet devastatis omnibus exterioribus bonis, & adversitate durante, quia non est spes recuperandi: unde subdit: *Et quasi avulsæ arbori abstulit spem meam*: arbor enim quamdiu radicibus terræ inhæret, habet spem, etiam si præcisi fuerint rami eius, ut rursum virescat: sed si evellantur eius radices de terra, necesse est ut siccetur & pereat: ita etiam ipse, quasi avulsis radicibus, nullam habebat spem prosperitatem temporalem recuperandi. Radix autem spei est duplex; una quidem ex parte divini auxilii, alia vero ex parte auxilii humani. Radix autem spei quæ est ex divino auxilio, videbatur esse avulsa propter hoc quod Deus ei graviter videbatur iratus, secundum illorum opinionem qui divinam punitionem in solis adversitatibus huius vitæ ponebant: unde dicit: *Iratus est contra me furor eius*; quod dicit ad designandum vehementiam iræ, nam furor est ira accensa. Solet autem furor, quo vehementior est, eo citius transire; & sic potest in futurum remanere spes de irato: sed si ira in odium transeat, iam non videbitur spes ulla restare; & ad hoc signandum subdit: *Et sic me habuit quasi hostem suum*: ab inimico autem non speratur remedium. Divinæ autem iræ & odii signum ponit, cum subditur: *Simul venerunt latrones eius*. Latrones nominat Sabæos, & Chaldæos, & dæmones, qui eius bona vastaverant simul, quasi ex condicto; quos nominat Dei latrones, quasi hoc ex ordinatione

tione divina contigerit, ſicut & amici Iob dicebant. Prædicti autem latrones deprædati ſunt Iob publice, abſque aliqua reverentia, vel metu: unde ſubdit: *Et fecerunt ſibi viam per me*: quaſi dicat: Ita me ſunt deprædati, ſicut hoſtis qui invenitur in via. Infeſtaverunt etiam univerſaliter, & perſeveranter; & quantum ad hoc ſubdit: *Et obſederunt*, ſcilicet perſeveranter, *in gyro*, univerſaliter quantum ad omnia, *tabernaculum meum*, ideſt bona domus meæ. Deinde oſtendit avulſam eſſe radicem ſpei quæ eſt ex humano auxilio, oſtendens, quod nihil auxilii poterat expectare ab illis de quibus magis videbatur: & enumerat primo illos qui non ſunt habitatione domus ſeparati, incipiens a fratribus dicens: *Fratres meos longe fecit a me*, ut ſcilicet auxilium mihi ferre vel non velint, vel non poſſint. Deinde ponit familiares amicos, cum ſubdit: *Et noti mei quaſi alieni receſſerunt a me*, mihi ſcilicet auxilium non ferentes. Quantum autem ad conſanguineos, vel quacumque alia neceſſitudine coniunctos ſubdit: *Dereliquerunt me propinqui mei*, auxilium non ferentes. Quantum vero ad illos cum quibus aliquando fuerat converſatus, ſubdit: *Et qui me noverant*, ſcilicet olim quaſi familiarem amicum, nunc in tribulatione *obliti ſunt mei*, ſcilicet de me non curantes. Poſt hos accedit ad enumerandum domeſticos, dicens: *Inquilini domus meæ*, qui ſcilicet mihi ſervire conſueverunt, *& ancillæ, ſicut alieni, habuerunt me*, de meis ſcilicet afflictionibus non curantes; *& quaſi peregrinus fui in oculis eorum*, me ſcilicet penitus contemnentes. Deinde de inobedientia ſervorum ſubdit: *Servum meum vocavi, & non reſpondit* mihi. Addit autem & ſuperbum contemptum: *Ore proprio deprecabar illum*; ideſt, oportebat me ad eum agere non imperio, ſed precibus, propter hoc quod me contemnebat. Deinde enumerat perſonas maxime coniunctas, ſcilicet uxorem, & filios. Solet autem uxoribus maxime delectabilis fieri præſentia viri, niſi forte ex aliqua gravi corruptione horribilis reddatur; & ad hoc ſignandum ſubdit: *Halitum meum exhorruit uxor mea*, ſcilicet propter fœtorem ulcerum, ex quibus ei horribilis reddebar. Filii autem ex ſolo nutu parentis ſolent eius voluntatem implere: ex magno autem contemptu parentis provenit, quod patrem, cui oportet a filio reverentiam exhiberi, oporteat ſuppliciter † alias, ſupplicem † filium deprecari; & ad hoc oſtendendum ſubdit: *Et orabam filios uteri mei*. Sed hoc videtur contra id quod dictum eſt ſupra I. quod filii eius & filiæ oppreſſi ſunt per domus ruinam: ſed poteſt dici, quod aliqui parvuli remanſerant, qui non interfuerant illi convivio; vel forte aliqui filii filiorum, qui mortem propriorum parentum peccatis propriis, imputantes peccatis Iob, ipſum contemnebant. Poſtquam ergo ſe deſpectum dixit a domeſticis, & a forenſicis, oſtendit conſequenter ſe deſpectum eſſe & a ſtultis, & a ſapientibus. Eſt autem ſtultorum proprium ut eos deſpiciant quos in miſeriis vident: quia ſola bona terrena honoranda putant; & ideo dicit: *Stulti quoque deſpexerunt me*, ſcilicet corde præſentem; *& cum ab eis receſſiſſem, detrahebant mihi*, ſcilicet ore pronuntiantes quæ in præſentia dicere verebantur. Deinde etiam ſe a ſapientibus deſpectum dicit, quos aliquando familiares habuerat: unde dicit: *Abominati ſunt me quondam conſiliarii mei*, quos ſcilicet, propter eorum ſapientiam, ad meum conſilium admittebam, *& quem maxime diligebam, averſatus eſt me*: & forte dicit propter aliquem eorum qui præſentes aderant, qui ei gravius adverſabatur. Sic igitur præmiſſis adverſitatibus quæ pertinent ad exteriora, ſubiungit de proprii corporis conſumptione, dicens: *Pelli meæ, conſumptis carnibus, adhæſit os meum*: quia ſcilicet propter gravitatem ægritudinis carnes eius conſumptæ erant, ita quod cutis eius oſſibus adhæreret: ſed quia labia ſunt carnea, quæ dentibus ſicut oſſibus adhærent, ideo ad hæc excipienda ſubdit: *Et derelicta ſunt tantummodo labia circa dentes meos*: per quod videtur occulte innuere, quod omnibus aliis officiis membrorum ceſſantibus, ſolum ei remanſerat locutionis officium. Enumeratis ergo adverſitatibus ſuis eos ad compaſſionem invitat, geminans nunc petitionem propter multitudinem miſeriarum, dicens: *Miſeremini mei, miſeremini mei ſaltem vos amici mei*, ex quo ab aliis ſum derelictus. Cauſa autem miſerendi eſt miſeria, quæ tanto gravior eſt, quanto a fortiori inducitur; ideo ſubdit: *Quia manus Domini tetigit me*: intelligebat enim ſe a Deo percuſſum: non videtur autem decens, ut homini afflicto afflictionem addatis; & ideo ſubdit: *Quare perſequimini me ſicut Deus?* quaſi dicat: Sufficit mihi perſecutio quæ eſt a Deo; veſtrum autem eſſet magis conſolationem adhibere. Qualiter autem perſequerentur oſtendit ſubdens: *Et carnibus meis ſaturamini?* quod proprie ad detractores pertinet, qui carnibus humanis veſci dicuntur, inquantum iniquitatibus aliorum delectantur. Caro enim eſt infirmior pars animalis.

LE-

LECTIO II.

Quis mihi tribuat ut scribantur sermones mei? Quis mihi det ut exarentur in libro stylo ferreo, & plumbi lamina, vel celte sculpantur in silice? Scio enim, quod Redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum: & rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum: quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius. Reposita est hæc spes mea in sinu meo. Quare ergo nunc dicitis: Persequamur eum, & radicem verbi inveniamus contra eum? Fugite ergo a facie gladii, quoniam ultor iniquitatum gladius est; & scitote esse iudicium.

Dixerat superius Iob, spem suam esse ablatam, quasi arboris avulsæ; quod quidem dixit, referens ad spem temporalis prosperitatis recuperandæ, ad quam eum amici eius multipliciter incitabant: hanc autem spem sibi habendam non esse, supra multipliciter ostendit, ad diversa inconvenientia deducendo; nunc autem manifeste suam intentionem aperit, ostendens, se prædicta non dixisse, quasi de Deo desperans, sed quia altiorem spem de eo gerebat, non quasi relatam ad præsentia bona, sed ad futura. Et quia grandia, & mira, & certa dicturus erat, præostendit desiderium suum, ad hoc quod sententia quam dicturus erat, in fide † alias, fine † posterorum perpetuetur. Transmittimus autem sensus & verba nostra in posteros per scripturæ officium; & ideo dicit: *Quis mihi tribuat ut scribantur sermones mei*? scilicet quos dicturus sum de spe quam in Deo firmavi, ne oblivione deleantur. Solent autem ea quæ atramento scribuntur, per longinquitatem temporis deleri; & ideo quando volumus aliquam scripturam in longinquum servari, non solum per modum scripturæ eam describimus, sed per aliquam impressionem sive in pelle, sive in metallo, sive in lapide: & quia illud quod sperabat, non erat in proximo futurum, sed in fine temporum reservatur implendum, ideo subdit: *Quis mihi det ut exarentur in libro stylo ferreo*, quasi in impressione aliqua, facta in pelle; aut si hoc parum est, impressione facta fortiori, *in lamina plumbi*; vel, si & hoc parum videtur, *celte sculpantur* stylo ferreo *in silice*? Qui sint autem hi sermones quos tanta diligentia velit conservari, ostendit subdens: *Scio enim quod Redemptor meus vivit*. Signanter hoc per modum causæ assignat: ea enim quæ pro certo non habemus, non curamus mandare memoriæ; & ideo signanter dicit, *Scio enim*, quia scilicet per certitudinem fidei. Est autem hæc spes de gloria resurrectionis futuræ, circa quam primo assignat causam, cum dicit: *Redemptor meus vivit*. Ubi considerandum, quod homo, qui immortalis constitutus fuerat a Deo, mortem per peccatum incurrit, secundum illud Roma. 5. „ Sicut per unum hominem peccatum intravit in hunc „ mundum, & per peccatum mors: " a quo quidem peccato per Christum redimendum erat genus humanum: quod Iob per spiritum fidei prævidebat. Redemit autem nos Christus de peccato per mortem pro nobis moriendo; non autem sic mortuus est quod eum mors absorberet: quia etsi mortuus sit secundum humanitatem, mori tamen non potuit secundum divinitatem: ex vita autem divinitatis etiam humanitas est reparata ad vitam resurgendo, secundum illud 2. ad Cor. ult. „ Nam etsi crucifixus est „ ex infirmitate naturali, sed vivit ex virtute „ Dei. " Vita autem Christi resurgentis ad omnes homines diffundetur in resurrectione communi: unde & ibidem subdit Apostolus: „ Nam & nos infirmi sumus in illo, sed vi„ vimus cum eo, ex virtute Dei in nobis: " unde & Dominus dixit Ioan. 5. „ Quando „ mortui audient vocem filii Dei, & qui „ audierint, vivent. Sicut enim pater habet „ vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam „ habere in semetipso. " Est ergo primordialis causa resurrectionis humanæ, vita filii Dei, quæ non sumit initium ex Maria, sicut Ebionitæ dixerunt, sed semper fuit, secundum Apostolum Hebræorum ultimo: „ Iesus Chri„ stus heri, & hodie; ipse & in sæcula. " Et ideo signanter non dicit, *Redemptor* vivet, sed *vivit*; & ex hac causa futuram resurrectionem pronuntiat, tempus ipsius determinans, cum subdit: *Et in novissimo die de terra surrecturus sum*. Ubi considerandum est, quod quidam ponentes, motum cæli, & hunc statum mundi in æternum duraturum, posuerunt, quod circa revolutiones annorum, redeuntibus stellis ad situs eosdem, homines mortui repararentur ad vitam; cum autem dies ex motu cæli causetur, si motus cæli in æternum durabit, nullus erit novissimus dies: & ideo ad prædictum errorem tollendum signanter dicit: *In novissimo die*: & concordat sententiæ Domini, qui dicit Ioan. 6. „ Ego resuscitabo eum in no-

„ vis-

„ vissimo die. “ Fuerunt alii qui dixerunt, quod homines resurgent, resumendo non terrena, sed quædam celestia corpora; sed ad hoc excludendum subdit: *Et rursum circumdabor pelle mea*: quod signanter dicit, quia supra dixerat, solam pellem circa ossa remansisse. Ex ipso autem modo loquendi, rationem resurrectionis assignat, ne scilicet anima a proprio indumento semper remaneat denudata. Rursus fuerunt alii qui dixerunt, animam idem corpus quod deposuerat resumpturam; sed secundum conditionem eamdem, ut scilicet indigeat cibis & potibus, & alia opera carnalia huius vitæ exerceat: sed hoc excludens subdens: *Et in carne mea videbo Deum*: manifestum est enim, quod caro hominis secundum statum vitæ præsentis corruptibilis est. „ Corpus autem quod corrumpitur, aggravat „ animam, “ ut dicitur Sap. 9. Et ideo nullus in hac mortali carne vivens potest videre Deum; sed caro quam anima in resurrectione resumet, eadem quidem erit per substantiam, neque corruptionem habebit ex divino munere, secundum illud Apostoli 1. ad Cor. 15. „ Oportet corruptibile hoc induere incorru„ ptionem; “ & ideo illa caro huius conditionis erit quod in nullo animam impediat quin Deum possit videre, sed erit ei omnino subiecta: quod ignorans Porphyrius dixit, quod „ anima, ad hoc quod fiat beata, omne cor„ pus fugiendum est; “ quasi anima sit Deum visura, non homo; & ad hoc excludendum subdit: *Quem visurus sum ego ipse*; quasi dicat: Non solum anima mea Deum videbit, sed *ego ipse*, qui ex anima & corpore subsisto. Et ut ostendat, quod illius visionis etiam suo modo erit † alias, erat † particeps corpus, subiungit: *Et oculi mei conspecturi sunt*: non quia oculi corporis divinam essentiam sint visuri, sed quia oculi corporis videbunt Deum hominem factum. Videbunt etiam gloriam Dei in creatura refulgentem, secundum Aug. in fine de Civitate Dei. Et ut idem numero, non solum specie, reparandus homo credatur ad Deum videndum, subiungit: *Et non alius*, scilicet numero; scilicet ne credatur talem se vitæ reparationem expectare, qualem describit Arist. in 2. de generatione, dicens, quod „ quorumcumque substantia est corruptibilis, „ reiterantur eadem specie, non eadem nu„ mero. “ His ergo præmissis de causa resurrectionis, tempore, & modo, & gloria resurgentis, & identitate eiusdem, subiungit: *Reposita est hæc spes mea in sinu meo*: ad ostendendum, quod hanc spem non solum habebat in verbis, sed in corde absconditam; non dubiam, sed firmissimam; non quasi vilem, sed quasi pretiosam: quod enim in sinu absconditur, in occulto habetur, & firmiter conservatur, & carum reputatur. Sic ergo ostensa altitudine spei suæ, quam habebat de Deo, excludit eorum calumnias, quas contra eum quærebant, quod Dei spem, & amorem abiecisset, quia in temporalibus spem non ponebat: unde subdit: *Quare ergo nunc dicitis: Persequamur eum*, scilicet tamquam de Deo desperantem, vel Deum non timentem, *& radicem verbi inveniamus contra eum?* improbando dicta mea, quasi providentiam Dei negaverim, quam non nego, sed assero, dicens, præmia & pœnas a Deo præparari hominibus etiam post hanc vitam: & ideo subdit: *Fugite ergo a facie gladii*, idest divinæ ultionis in futura vita nobis reservatæ, quamvis temporali prosperitate floreatis: *quoniam ultor iniquitatum gladius est*, idest ultio, quam ipse proprie inducet post mortem; *& scitote esse iudicium*, non solum in hac vita, sed post hanc vitam in resurrectione bonorum & malorum.

CAPITIS VIGESIMI

LECTIO I.

Respondens autem Sophar Naamathites dixit: Idcirco cogitationes meæ variæ succedunt sibi, & mens in diversa rapitur. Doctrinam qua me arguis audiam, & spiritus intelligentiæ meæ respondebit mihi. Hoc scio a principio ex quo est positus homo super terram, quod laus impiorum brevis sit, & gaudium hypocritæ ad instar puncti. Si ascenderit usque ad cælum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine perdetur; & qui eum viderant dicent, Ubi est? Velut somnium avolans non invenietur; transiet sicut visio nocturna. Oculus qui eum viderat non videbit, neque ultra intuebitur eum locus suus. Filii eius atterentur egestate, & manus illius reddent ei dolorem suum. Ossa eius implebuntur vitiis adolescentiæ eius, & cum eo in pul-

pulvere dormient. Cum enim dulce fuerit in ore eius malum, abscondet illud sub lingua sua. Parcet illi, & non derelinquet illud, & celabit in gutture suo.

Sophar, audita sententia Iob de spe futuræ vitæ, acquievisse videtur: unde & post hanc secundam eius responsionem tertio nihil contradixit; sed tamen adhuc erat aliquid in corde eius quod a priori sententia eum non permittebat omnino recedere: putabat enim, quod etsi in futura vita fierent retributiones & punitiones pro meritis, ut Iob dixerat; nihilominus tamen adhuc ei videbatur quod prosperitates huius vitæ hominibus dispensarentur a Deo pro merito virtutum, vel peccatorum; & ideo quasi in parte convictus, & in parte adhuc primam sententiam tenens, dicit: *Idcirco*, scilicet propter verba quæ dicis de spe futuræ vitæ, *cogitationes meæ variæ succedunt sibi*. Et ut non intelligantur huiusmodi variæ cogitationes ad eamdem sententiam pertinere, sicut cum aliquis eamdem conclusionem per varias rationes excogitat, subdit: *Et mens in diversa rapitur*; scilicet, violentia rationum quæ induci possunt pro utraque sententia, nunc ad unum, nunc ad aliud ducor, quasi non sufficiens ad contrarias rationes solvendas. Videbatur enim ei quod sententiam Iob de spe futuræ vitę repudiare non deberet; & ideo subdit: *Doctrinam qua me arguis audiam*, credendo scilicet quod dixisti de resurrectione futura; sed tamen adhuc totaliter primam sententiam non dimitto; & hoc est quod subdit: *Et spiritus intelligentiæ meæ respondebit mihi*; quasi dicat: Adhuc intellectus meus habet quid pro sententia sua respondeat. Hoc autem videbatur ei certissimum, & experimento probatum, quod mali, etsi aliqua prosperitate gaudeant, tamen illa sit brevis, & cito in hac vita etiam finiatur vel per festinam mortem, vel per aliquam subsequentem adversitatem; & hoc est quod subdit: *Hoc scio a principio ex quo est positus homo super terram*; quasi dicat, a principio humani generis; *quod laus impiorum brevis sit*: laudantur enim quandoque ad modicum, propter aliqua bonitatis signa quæ in eis apparent; sed illa statim obnubilantur ex iniquis operibus quæ in eis apparent; & ideo gaudium quod habent de favore quem capiunt ex sua simulatione, in brevi pertransit; & hoc est quod subdit: *Et gaudium hypocritę ad instar puncti*, quasi in momento pertransiet, quia ex fructibus suis cognoscitur, ut dicitur Matth. 7. Contingit tamen quandoque quod ex illo favore quem brevi tempore ex sua simulatione captavit, ad aliquem alium statum sublimatus est: unde consequenter ostendit, quod nec hoc ei † alias, nec ei † stabile erit, dicens: *Si ascenderit usque in cælum superbia eius*; idest, propter altum statum quem adeptus est, in tantam ascendat superbiam quod non reputet se caducum quasi terrenum, sed immobilem quasi cælestem; *& eius caput nubes tetigerit*, ut scilicet ultra communem statum hominum promoveatur; *quasi sterquilinium in fine perdetur*, vel propter festinam mortem, ex qua redderetur humanum cadaver vile, & abominabile quasi stercus, secundum illud Hier. 9. „ Cadet morticinum hominis quasi „ stercus super faciem regionis: “ vel per hoc quod eius malitia detegetur, & ab omnibus reputabitur vilis, secundum illud Eccli. 9. „ Omnis mulier quæ est fornicaria, quasi „ stercus in via conculcabitur. “ Eius autem superbia deiecta, stupor in cordibus hominum orietur de tam subita deiectione; & reverentia quæ habebatur ad ipsum, cessabit: unde subdit: *Et qui eum viderant dicent, Ubi est?* vel admirantes, vel contemnentes. Et ut ostendat eius deiectionem irreparabilem esse, subdit: *Et velut somnium avolans non invenietur*: sicut enim avis faciliter avolando aufertur ab oculis hominum, ita etiam somnia de facili auferuntur a cognitione humana; & quia eorum nullum manet vestigium vel debile, neque aliquod testimonium, per quod, si perdatur, possit requiri, ideo irreparabiliter transit eius cognitio: & similiter dat intelligere, quod casus impiorum sit irrecuperabilis, & huiusmodi irrecuperabilitatis causam ostendit multiplicem. Primo quidem ex parte ipsius peccatoris qui perit, unde dicit: *Transibit sicut visio nocturna*, quæ quidem est visio phantasmatis non permanentis; & ideo postquam desierit, ad eam reditus haberi non potest. Visio autem diurna est alicuius rei permanentis, quam si aliquis videre desierit, ad eam videndam rursus recurrere potest: & similiter quamdiu peccator manet, si adversitas ei adveniat, potest reparatio sperari; sed quando ipse ex hac vita transierit, nulla ulterius reparatio speratur. Secundo autem ex parte aliorum hominum ostendit casum † alias, causam † esse irreparabilem, cum subdit: *Oculus qui eum viderat non videbit*: ea enim quæ ab oculis recedunt, de facili etiam a memoria transeunt: unde mortui qui subtrahuntur humanis aspectibus, de facili oblivioni traduntur; ut sic nec in memoriis hominum gloriam habeant, nec amici eius amplius auxilium præstare curent. Tertio ostendit causam irrecuperabilitatis eius, quia non potest redire ad priorem statum: unde subdit: *Nec ultra intuebitur eum locus eius*: non enim potest homo

mo redire post mortem ad eumdem modum vivendi. Et non solum ipse deiicietur in propria persona transiens, & oculis hominum subtractus, proprio loco numquam restituendus, sed etiam filii pro peccato eius punientur: unde sequitur: *Filii eius atterentur egestate*, iusto scilicet Dei iudicio; ut quia pro divitiis filiorum peccavit, in hoc etiam spe sua frustretur, filiis eius pauperibus effectis. Deinde, quasi acquiescens iam sententiæ Iob, subiungit etiam de pœnis futuræ vitæ, dicens: *Et manus illius reddant ei dolorem suum*; idest, pro operibus peccatorum quæ fecit, dolorem patietur in pœnis. Et quod ista retributio doloris sit intelligenda post mortem, apparet per hoc quod subditur: *Ossa eius implebuntur vitiis adolescentiæ eius, & cum eo in pulvere dormient*; quasi dicat: Etiam post mortem, quando carnes eius in pulverem resolvuntur, solis ossibus in sepulcro remanentibus, pœnam patietur pro peccatis, non solum quæ in senectute, sed etiam quæ in adolescentia commisit, quæ est magis præceps ad peccandum: & causam etiam quare post mortem puniatur pro peccatis, ostendit: *Cum enim dulce fuerit in ore eius malum, abscondet illud sub lingua sua*: & loquitur ad similitudinem hominis dulcem cibum comedentis, qui non cito illum absorbet, sed diu tenet in ore, ut diutius delectetur: unde hanc similitudinem exponens subdit: *Parcet illi*, scilicet malo vel peccato, quod est ei dulce, nolens illud destruere; quod quidem destrueretur deserendo: unde sequitur: *Et non derelinquet illud*. Quare autem non relinquitur, ostendit subdens: *Et celabit in gutture suo*, idest nulli manifestabit; & propter hoc nullus ei peccatum occultum dissuadebit, nec aliquod remedium adhibebit, quod adhibetur peccata sua confitentibus. Hæc est ergo causa quare peccata alicuius puniuntur post mortem, quia ea in vita relinquere noluit.

LECTIO II.

Panis eius in utero illius vertetur in fel aspidum intrinsecus. Divitias quas devoravit evomet, & de ventre illius extrahet eas Deus. Caput aspidum surget, & occidet eum lingua viperæ. Non videat rivos fluminis, torrentes mellis & butyri. Luet quæ fecit omnia; nec tamen consumetur: iuxta multitudinem adinventionum suarum, sic & sustinebit. Quoniam confringens nudavit pauperes; domum rapuit, & non ædificavit eam; nec est satiatus venter eius; & cum habuerit quæ concupierat, possidere non poterit. Non remansit de cibo eius, & propterea nihil permanebit de bonis eius. Cum satiatus fuerit arctabitur, æstuabit, & omnis dolor irruet super eum. Utinam impleatur venter eius, ut emittat in eum iram furoris sui, & pluat super illum bellum suum. Fugiet arma ferrea, & irruet in arcum æreum. Eductus, & egrediens de vagina sua, & fulgurans in amaritudine sua; vadent, & venient super eum horribiles. Omnes tenebræ absconditæ sunt in occultis eius: devorabit eum ignis qui non succenditur; affligetur relictus in tabernaculo suo. Revelabunt cæli iniquitatem eius, & terra consurget adversus eum. Apertum erit germen domus illius, detrahetur in die furoris Dei. Hæc est pars hominis impii a Deo, & hereditas verborum eius a Domino.

Quia dixerat, quod ossa impii replenda sunt vitiis adolescentiæ eius, ut scilicet pro eis puniatur post mortem, nunc de pœnis eius prosequitur latius: & primo ostendit, quod bona quæ in hoc mundo habuit, ei vertentur in mala; & utitur similitudine comedentis, cui cibus quandoque in malum convertitur; & hoc duobus modis. Uno modo, quando cibus indigestus interius manet, & convertitur in humores venenosos; & quantum ad hoc dicit: *Panis eius in utero illius vertetur in fel aspidum intrinsecus*; quasi dicat: Sicut quandoque cibus comestus convertitur in humores venenosos, ita & bona quæ in hoc mundo habuit perseveranter usque ad mortem, convertuntur in amaritudinem mortis. Secundo cibus comestus, si digeri non potest, per vomitum extra eiicitur cum abominatione, & dolore: ita quandoque etiam contingit quod homines peccatores bona temporalia quæ in hoc mundo acquirunt, quia eis bene non utuntur, quasi indigesta, divino iudicio, cum dolore amittunt: unde subdit: *Divitias quas devoravit*, idest rapaciter acquisivit, *evomet*, idest cum abominatione perdet; *& de ventre eius*, idest de eius dominio, *extrahet eas Deus*, quia scilicet, divino iudicio, per quamdam violentiam ei auferentur: nec solum bona quæ habuit, ei vertentur in malum, sed etiam ab inimicis mala patietur & facto, & verbo; & ideo duo exempla ponit. Primum quidem de aspide, quæ mordendo interficit: unde dicit:

Caput aspidis surget, scilicet contra eum ad eum mordendum; per quod significatur aliquis malefactorum princeps, vel etiam diabolus eum invadens. Secundum exemplum ponit de vipera, quæ lingua sua venena diffundit: unde sequitur: *Et occidet eum lingua viperæ*, per quam intelligitur quodcumque nocumentum proveniens ex lingua hominis, quasi venenum ex lingua viperæ. Deinde subiungit pœnam ex privatione bonorum: *Non videat rivos fluminis, torrentes mellis & butyri*: mel autem & butyrum in hoc conveniunt, quod utrumque suave est ad edendum; sed mel officio apum ex floribus colligitur, butyrum autem ministerio hominum, & lacte domesticorum sumitur: unde per mel potest significari quodcumque bonum delectabile proveniens absque industria hominum; per byturum autem designatur aliquod bonum delectans, ex studio humano proveniens. Torrens autem subito & ex insperato superveniens in flumine, abundantiam designat propter aquarum multitudinem; in rivulis autem distributio bonorum designatur: non enim omnes omnia habent, neque temporalia, neque spiritualia bona; sed quidam hæc, quidam illa. Datur ergo intelligi, quod bonis, secundum Sophar sententiam, suavitas bonorum proveniat abundanter, & ex insperato, tum ex humano ministerio, tum ex providentia divina sine humana industria, secundum tamen quamdam ordinatam distributionem; qua quidem distributione privandum asserit peccatorem. Et quia quandoque ex multitudine pœnarum homo deficit, ut ulterius pœnas sustinere non possit, subiungit, quod peccator, quamvis in hac vita multipliciter puniatur, tamen ulterius reservatur ad pœnas futuræ vitæ: unde sequitur: *Luet quæ fecit omnia*, idest pro singulis peccatis suis pœnam patietur; *nec tamen consumetur*, scilicet secundum animam, quæ futuris pœnis reservatur. Consequenter ostendit convenientiam pœnarum ad culpas, cum subdit: *Iuxta multitudinem adinventionum suarum*, idest peccatorum, quæ solicite excogitat, *sic & sustinebit*: scilicet quia pœna per quamdam convenientiam culpæ respondebit. Et post hoc manifestat quantum ad culpam rapacitatis, in qua duo per ordinem ponit, quorum primum est violenta deprædatio; quod significat subdens: *Quoniam confringens nudavit pauperes*: in confractione quidem violentiam significans, in nudatione rapinam. Secundo ponit restitutionis negligentiam; & quantum ad hoc subdit: *Domum rapuit, & non ædificavit eam*; quasi dicat: Ea quæ de domo rapuit, vel quæ in domo confringendo destruxit, recompensare neglexit. Huic autem culpæ convenientem pœnam subiungit dicens: *Nec est satiatus venter eius*; quasi dicat: Quia nudavit domum pauperis, eum de bonis suis satiari non sinens, ideo appetitus eius non est satiatus nec de bonis quæ iure possidet, neque de iis quæ iniuste acquisivit: quia, sicut dicitur Eccle. 5. „ Avarus non implebitur pecu„ nia; & qui amat divitias, fructum non ca„ piet ab eis: " & quantum ad hoc subdit: *Et cum habuerit quæ concupierat, possidere non poterit*: quia vel ipse subtrahetur eis, vel illa subtrahentur ei; & hoc conveniens est ut quia ea quæ rapuit, sponte restituere noluit, ea invitus amittat. Deinde manifestat † alias, videtur † idem in culpa voracitatis, quam ponit subdens: *Non remansit de cibo eius*: quia scilicet quidquid habuit, in suos usus convertit, nec in aliorum necessitatem reservavit; & ideo subiungit † alias, reservans, subiungit † convenientem pœnam, dicens: *Propterea nihil permanebit de bonis eius*, scilicet ei, quia omnia perdet; & hæc est conveniens pœna quantum ad hoc quod de bonis suis aliis noluit reservare, unde iustum est ut ei nihil reservetur. Quantum vero ad hoc quod superflua in suos usus consumpsit, subiungit aliam convenientem pœnam, dicens: *Cum satiatus fuerit, arctabitur*: & loquitur ad similitudinem hominis qui nimis comedit, cuius viscera arctantur ex nimio cibo compressa; per quod significatur, quod homo qui superflua sibi acquisivit, arctationem quamdam patietur, non valens omnia acquisita recte disponere, sicut patet Luc. 12. de divite cuius ager uberes fructus protulit, quod voluit horrea sua destruere, ut faceret ampliora. Ex arctatione viscerum sequitur inordinatus calor, & anxietas: unde subdit: *Et æstuabit*: & similiter illi qui multa sibi immoderate congregant, multa solicitudine affliguntur. Demum ex superfluo cibo ad omnia membra solet dolor pervenire: unde subdit: *Et omnis dolor irruet super eum*. Similiter etiam iis qui superflua congregaverunt, multiplex dolor exoritur, dum in pluribus dispendia patiuntur. Considerans ergo Sophar, quod saturitas impii est ei nociva, quasi ex zelo iustitiæ, optat ei saturitatem bonorum temporalium, ut pœnam patiatur: unde sequitur: *Utinam impleatur venter eius*, scilicet abundantia temporalium bonorum, *ut emittat in eum*, scilicet Deus, *iram furoris sui*, idest vindictam sine misericordia; & modum iræ ostendit subdens: *Et pluat super eum bellum suum*; & in hoc quod dicit, *Pluat*, designat malorum abundantiam; & in hoc quod dicit, *Super illum*, idest super viros peccatores, designat impotentiam resistendi; in hoc autem quod dicit, *Bellum suum*, ostendit quod mala non inferuntur ei ad correctionem per modum disciplinæ,

næ, qua pater castigat filium, sed per modum exterminii, quo hostes perduntur: unde subdit: *Fugiet arma ferrea*, idest pœnas præsentis vitæ, impatienter eas sustinendo, quæ ad modum gladii ferrei feriunt de propinquo: *& irruet in arcum æreum*, idest in pœnas futuræ vitæ, quæ quasi feriunt a remotis ad modum arcus ærei, qui est infrangibilis, ut futurarum pœnarum interminabilitas designetur. Exponit autem consequenter huius arcus processum dicens: *Eductus, & egrediens de vagina sua*: supple est arcus ille: quamdiu enim arcus est in vagina, non percutit, & similiter ultio futuræ damnationis, quamdiu est in Dei præsentia, quasi in quadam vagina non damnat, sed educitur de hac vagina per malitiam provocantem Deum, & tunc egreditur per dispositionem divinam; & eius effectum ostendit subdens: *Et fulgurans in amaritudine sua*: sicut enim fulgur de supernis, & subito, & cum violentia, & claritate venit; ita illa ultio infertur peccatori a Deo ex improviso, cum tanta violentia quod resisti non poterit, & cum tanta claritate iustitiæ, quod excusationis locus non erit: & ex hoc peccator replebitur amaritudine. Deinde pœnas ultionis explicat per partes: & primo quantum ad hoc quod sub potestate dæmonum tradetur; & quantum ad hoc subdit: *Vadent, & venient super eum horribiles*; idest, liberam potestatem accipient super eum dæmones. Deinde ponit pœnam damni, cum subdit: *Omnes tenebræ absc ondita sunt in occultis eius*, quia scilicet perfectas tenebras exteriores & interiores patietur, elongatus a claritate Dei: quod quidem in occulto dicit esse, quia sicut Sanctorum claritas in hac vita nobis occulta est, ita & tenebrositas impiorum. Deinde ponit pœnam sensus, cum dicit: *Devorabit eum*, non quidem consumendo, sed sua afflictione absorbendo, *ignis*, scilicet gehennæ, *qui non succenditur*, scilicet humano studio, sed divina virtute, secundum illud Esa. 30. „ Flatus Domini sicut „ torrens sulphuris succendens eam. “ In his autem pœnis nullum auxilium sibi aderit: unde subdit: *Affligetur relictus in tabernaculo suo*, ex hoc quod relinquitur sine auxilio in loco pœnarum sibi deputato. Positis ergo pœnis quas in seipso patietur, subiungit pœnas quæ pertinet ad ipsum, secundum quod post mortem remanet in hac vita: & primo quidem quantum ad hoc quod remanet in memoriis hominum, dicens: *Revelabunt cœli iniquitatem eius* idest cælesti virtute fiet quod iniquitas eius reveletur post mortem, quæ latebat in vita; *& terra consurget adversus eum*: quia manifestata † alias, manifesta † eius iniquitate, homines terreni etiam contra mortuum turbabuntur, qui forte vivum reverebantur. Deinde ponit pœnam eius quantum ad hoc quod remanet in filiis, cum dicit: *Apertum erit germen domus illius*; idest, filii eius expositi erunt tribulationibus; & hoc germen *detrahetur*, scilicet de hac vita, *in die furoris Domini*, idest in die vindictæ divinæ: quamvis possit & hoc ad finale iudicium referri, in quo Sancti revelabunt iniquitatem peccatoris, & totus mundus pugnabit contra insensatos: & germina, idest opera peccati, manifestabuntur, & tandem impius detrahetur in infernum. Deinde epilogando subdit: *Hæc est pars impii a Deo*, idest quam sibi acquisivit pravis verbis, & operibus, *& hereditas verborum eius a Domino*, idest quam sibi acquisivit pravis sermonibus. Considerandum, quod inter præmissa præsentibus pœnis futuras commiscuit.

CAPITIS VIGESIMIPRIMI

LECTIO I.

Respondens autem Iob dixit: Audite, quæso, sermones meos, & agite pœnitentiam. Sustinete me, ut & ego loquar, & post mea, si videbitur, verba ridete. Numquid contra hominem disputatio mea est, ut merito non debeam contristari? Attendite me, & obstupescite, & superponite digitum ori vestro. Et ego, quando recordatus fuero, pertimesco; & concutit carnem meam tremor. Quare ergo impii vivunt, sublevati sunt, confortatique divitiis? Semen eorum permanet coram eis, propinquorum turba, & nepotum in conspectu eorum. Domus eorum securæ sunt & pacatæ; & non est virga Dei super illos. Bos eorum concepit, & non abortivit; vacca peperit, & non est privata fetu suo. Egrediuntur quasi greges parvuli eorum, & infantes eorum exultant lusibus. Tenent tympanum, & citharam, & gaudent ad sonitum organi. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Qui dixerunt Deo, Recede a nobis; &,

Scientiam viarum tuarum nolumus. Quis est omnipotens, ut serviamus ei? Et quid nobis prodest, si oraverimus illum? Verumtamen, quia non sunt in manu eorum bona sua, consilium impiorum longe sit a me. Quoties lucerna impiorum extinguetur, & superveniet eis inundatio; & dolores dividet furoris sui; erunt sicut paleæ ante faciem venti, & sicut favilla quam turbo dispergit. Deus servabit filiis illius dolorem patris; & cum reddiderit, tunc sciet. Videbunt oculi eius interfectionem suam, & de furore omnipotentis bibet. Quid enim ad eum pertinet de domo sua post se, & si numerus mensium eius dimidietur?

QUia Sophar in præmissis verbis, quantum ad aliquid, iam sententiæ Iob consenserat, ut poneret, peccata puniri post mortem, quamvis adhuc in hoc suam sententiam retineret quod etiam in vita illa peccata temporaliter puniuntur; erectus fuit Iob in spem convertendi eos totaliter ad veram sententiam; & ideo primo humiliter inducit eos ad attentionem, cum dicit: *Audite, quæso, sermones meos*: & quia hactenus cum quadam irrisione eius verba audierant, subdit: *Et agite pœnitentiam*, scilicet de hoc quod verba mea irrisistis, vel quia veritati contradixistis: & quia omnes bis locuti estis, *Sustinete me, ut & ego loquar*, respondebo scilicet ad ea quæ ultimo proposita sunt. Et ne antequam audirent, iudicium condemnationis proferant, subdit: *Et post mea, si videbitur, verba ridete*; quasi dicat: Si iudicatis meam hanc sententiam derisibilem esse, prius tamen meam responsionem audiatis: quæ si vobis non satisfaciat, postea poteritis iustius ridere. Et ne videantur eius verba despicienda fore, ostendit, quod de magnis locuturus est, scilicet de divinis iudiciis, non de humanis: unde subdit: *Numquid contra hominem disputatio mea est, ut merito non debeam contristari*? quasi dicat: Si ad hoc tenderet meæ disputationis intentio, ut inquirerem, an aliquis homo iuste vel iniuste me afflixerit, qualitercumque accidisset, merito tristitia carerem; sed disputatio mea tendit ad inquirendum quomodo hoc iusto Dei iudicio acciderit. Et quia de magna re est ista disputatio, ideo audienda est attente: unde dicit: *Attendite me*. Est autem audienda non leviter, & cum irrisione, sed magis graviter, & cum stupore: unde subdit, *Et obstupescite*. Est autem audienda silenter, & sine mussitatione: unde subdit: *Et superponite digitum ori vestro*. Et ne videatur hoc iactanter dicere, quasi ad deferendum honorem suæ auctoritati, ostendit se etiam in altitudine huius quæstionis stupere: unde subdit: *Et ego, quando recordatus fuero, pertimesco*, ne scilicet in tanta quæstione in aliquo a veritate deficiam, aut irreverenter de divinis iudiciis loquar. Timor autem iste non sistit in mente, sed pervenit usque ad carnem: unde subdit: *Et concutit carnem meam tremor*: ex vehementi enim passione etiam caro immutatur. Quibus præmissis sufficientibus ad attentionem excitandam, procedit ad quæstionem. Et quia Sophar dixerat, quod prosperitates malorum, si quæ sint, brevi tempore finiuntur, & bona in malum eis vertuntur; ideo hæc statim Iob improbat dicens: *Quare ergo impii vivunt*? scilicet diu; quasi dicat: Si impius velut avis volans, & velut visio nocturna cito transit, unde est quod multi impii habent vitæ diuturnitatem? Item si hypocritæ gaudium est ad instar puncti, & eius ascensus cito deiicietur, quare *sublevati sunt*? idest in honoribus promoti. Item, si divitias quas devoravit evomet, quare *sublevati sunt, confortatique divitiis*? idest quare eorum divitiæ sunt eis confirmatæ? Contra hoc etiam quod dixerat: *Filii eius atterentur egestate*, dicit: *Semen eorum permanet coram eis*; idest filii, eis videntibus, perseverant: & idem subiungit de aliis personis coniunctis, dicens: *Propinquorum turba, & nepotum in conspectu eorum*: per quod duplicem prosperitatem designat, quia nec eorum propinqui subtrahuntur per mortem; quod significat in hoc quod dicit: *Coram eis, & in conspectu eorum*. Deinde prosequitur per partes præmissam prosperitatem impiorum. Primo quidem quantum ad ipsos præmittens immunitatem a malo, cum dicit: *Domus eorum*, idest familiæ eorum cum necessariis rebus, *securæ sunt*, scilicet ab insultu hostium, *& pacatæ*, idest carentes interna dissensione, & etiam immunes sunt a divino flagello; & quantum ad hoc subdit: *Et non est virga Dei super illos*, quia scilicet pro peccatis suis non corriguntur in hac vita: & subiungit de multiplicatione bonorum, quia scilicet bona eorum non sunt sterilia, nec fructu suo privantur; & hoc manifestat in specie boum, qui apud antiquos acceptissimi erant propter agriculturam: unde dicit: *Bos eorum & vacca concepit*; secundum quod tollitur sterilitas. Est autem conceptio primum in fructificatione animalium. Secundum est formatio fetus concepti in ventre, & productio ad perfectum, quod impeditur per abortum; & quantum ad hoc dicit: *Et non abortivit*. Tertium autem est partus;

tus; & quantum ad hoc dicit: *Vacca peperit*, idem significans nomine bovis & vaccæ: & utitur utroque, vel propter ornatum sermonis, vel necessitatem metri. Quartum autem est educatio prolis; & quantum ad hoc subdit: *Et non est privata fetu suo*, morte scilicet præoccupante. Consequenter autem subdit de prosperitate quantum ad filios; circa quod primo ponit prolis multitudinem, cum dicit: *Egrediuntur*, scilicet in plateis ambulantes, non præventi morte, *quasi greges parvuli eorum*, scilicet in multitudine, & mutua concordia. Secundo ponit eorum incolumitatem, cum subdit: *Et infantes eorum exultant lusibus*; quasi dicat: Non gemunt infirmitatibus. Tertio ponit eorum disciplinam, qua apud antiquos liberi instruebantur in musicis; unde dicit: *Tenent tympanum, & citharam, & gaudent ad sonitum organi*, quasi instructi ad quod ipsi convenienter musica utantur, & alios audiendo prudenter iudicent. Sed ne aliquis dicat, quod hæc eorum prosperitas modicum durat ad instar puncti, contra hoc subdit: *Ducunt in bonis dies suos*; quasi dicat: Omnes dies vitæ suæ in prosperitate peragunt. Necesse est autem ex communi conditione quod finaliter sentiant mortem, sed tamen hanc patiuntur absque præcedenti angustia: unde subdit: *Et in puncto ad inferna descendunt*, idest in mortem: omnes enim antiqui ante Redemptoris adventum, de quo supra locutus fuerat, ad inferna descendebant; sed quidam adversitatibus pressi in via, non subito, sed per multas amaritudines ad inferna descendebant; sicut Iacob dixit Gen. 37. „ Descendam ad filium meum, lugens in infernum. “ Sed illi qui prosperitate vigent usque ad mortem, quasi in puncto usque ad inferna descendunt. Posset autem responderi, quod impii inter multa mala quæ faciunt, meruerunt a Deo prosperitatem terrenam, eum amando, vel cognoscendo, vel ei quibuscumque operibus serviendo, vel saltem bona temporalia ab ipso petendo; sed hoc excludit subdens: *Qui dixerunt Deo*, scilicet ex cordis † alias, corde † proposito, quasi ex certa malitia peccantes: *Recede a nobis*; quod pertinet ad defectum amoris; *scientiam viarum tuarum nolumus*; quod pertinet ad defectum cognitionis per ignorantiam affectatam. Viæ autem Domini dicuntur præcepta & iudicia eius, quibus ab ipso disponimur. *Quis est omnipotens, ut serviamus ei?* quod pertinet ad defectum bonorum operum provenientem ex Dei contemptu. *Et quid nobis prodest, si adoraverimus eum?* quod pertinet ad contemptum petitionis propter defectum spei. Sic ergo evidentissime confutavit eorum sententiam, ostendens quod prosperitas temporalis non semper est præmium virtutis, nec adversitas temporalis est pœna peccati: quia impii frequenter prosperantur in hac vita nihil boni merentes a Deo. Et cum hi † alias, hic † nullas graves adversitates patiuntur, posset aliquis obiicere: Si malis prospera eveniunt, & adversitatibus carent; ergo nulla est ratio a malitia declinandi: unde Eccle. 9. dicitur: „ Eadem cunctis eveniunt: unde & corda filiorum hominum implentur malitia. “ Sed huic obiectioni respondet dicens: *Verumtamen quia non sunt in manu eorum bona sua, consilium impiorum longe sit a me*. Circa quod sciendum est, quod in manu hominis, idest in potestate ipsius, sunt quædam bona, scilicet voluntaria virtutum opera, quorum est dominus per liberum arbitrium, gratia Dei iuvante; & ideo huiusmodi bona semper possunt retinere virtuosi quamdiu volunt: propter hoc, consilium sectandi huiusmodi bona, est acceptandum. Sed bona temporalis prosperitatis non sunt in potestate habentium, ut possint ea acquirere, vel retinere cum velint. Et ideo abiiciendum est eorum consilium, quo Deum, & iustitiam contemnunt, ut prospere vivant, quia per hoc non possunt assequi quod intendunt, sed quandoque adversitatibus premuntur. Est autem considerandum ulterius, quod adversitas impii gravior est quam iusti, qui, si adversitatem patitur temporalem, remanet ei fulcimentum virtutis, & consolatio in Deo, unde non totaliter dissipatur; sed malis, amissis temporalibus bonis, quæ sola sibi quæsierunt, nullum remanet fulcimentum: unde subditur: *Quoties lucerna*, idest prosperitas, *impiorum extinguetur*, idest finietur, *& superveniet eis*, divino iudicio, *inundatio*, idest gravis tempestas adversitatis; & quoties Deus *dividet*, idest sub certa mensura distribuet, *dolores*, idest afflictiones aliquas, *furoris sui*, idest ex eius furore provenientes: *erunt*, scilicet impii, *sicut palea ante faciem venti*, quæ scilicet propter levitatem resistere non possunt vento, *& sicut favilla*, quæ scilicet remanet ligno combusto, *quam turbo dispergit*, quia scilicet non habet humorem ut simul se teneat: ita etiam impii, adveniente adversitate, resistere non possunt, quia carent fulcimento divinæ spei; & per diversas cogitationes disperguntur carentes humore virtutis. Et post hoc subdit de adversitate quantum ad filios, cum dicit: *Deus servabit filiis illius dolorem patris*, scilicet quia peccata patris pertingunt usque ad filios imitatores paternæ malitiæ; nec differtur hoc usque post mortem patris, sed vivente & cognoscente patre, hoc erit: unde subdit: *Et cum reddiderit*, scilicet Deus pœnam filiis, *tunc sciet*, scilicet pater: unde subdit: *Videbunt*

bunt oculi eius interfectionem suam, idest filiorum suorum, vel quamcumque adversitatem; & in hoc ipso *de furore omnipotentis bibet*, quia hoc ipsum pertinet ad pœnam patris quod filii eo vivente puniuntur; non autem si punirentur post eius mortem: unde subdit: *Quid enim ad eum pertinet de domo sua post se?* idest non affligeretur a futuris infortuniis posterorum, & maxime cum peccator post mortem hoc ignoret, sicut supra 14. dictum est: *Sive nobiles fuerint filii eius, sive ignobiles, non intelliget*. Aut quid pertinet ad eum, *si numerus mensium eius dimidietur*? Non potest de hoc dolere in vita, quia hæc ignorat † alias ignorabat † futura.

LECTIO II.

NUmquid Deum docebit quispiam scientiam, qui excelsos iudicat? Iste moritur robustus & sanus, dives & felix. Viscera eius plena sunt adipe, & medullis ossa illius irrigantur. Alius vero moritur in amaritudine animæ suæ absque ullis opibus. Et tamen simul in pulvere dormient, & vermes operient eos. Certe novi cogitationes vestras, & sententias contra me iniquas. Dicitis enim: Ubi est domus Principis, & ubi tabernacula impiorum? Interrogate quemlibet de viatoribus, & hæc eadem illum intelligere cognoscetis. Quia in diem perditionis servatur malus, & ad diem furoris ducetur. Quis arguet coram eo viam eius, & quæ fecit, quis reddet illi? Ipse ad sepulcra ducetur, & in congerie mortuorum vigilabit. Dulcis fuit glareis Cocyti; & post se omnem hominem trahet, & ante se innumerabiles. Quomodo igitur consolamini me frustra, cum responsio vestra repugnare ostensa sit veritati?

QUia supra Iob proposuerat, quod impiis in hac vita quandoque prospera, quandoque adversa adveniunt, quod facit homines dubitare; ideo ad huiusmodi dubitationis solutionem accedens præmittit, quod hoc non provenit ex defectu divinæ scientiæ, quasi eum lateat malitia eorum quibus prospere succedit; & ideo dicit: *Numquid Deum docebit quispiam scientiam?* quasi dicat: Nihil indiget ut ab aliquo instruatur de meritis hominum, ut sciat quibus prospera, & quibus adversa reddat. Quod autem subdit: *Qui excelsos iudicat*, potest dupliciter intelligi. Uno modo ut sit sensus, quod Deus non indiget instructione alicuius ad hoc quod possit excelsos iudicare, idest eos qui prosperantur in hoc mundo; sicut in rebus humanis indigent iudices instrui per testes de meritis iudicandorum. Alio modo potest intelligi ut inducatur quasi probatio præcedentis: quod enim Deus omnia sciat, & quod hoc ab aliis instrui non indigeat, patet per hoc quod ipse habet iudicium super quemcumque excelsum: nullus autem iudicat quæ ignorat: unde non potest esse quod alicuius, quantumcumque excelsi, scientia lateat ipsum. Præmissa igitur sufficientia divinæ scientiæ, subdit dubitationis materiam, quæ potest accidere super diversa humanarum rerum dispositione, in qua quidam prosperantur usque ad mortem, quidam vero in miseria moriuntur. Consistit autem temporalis prosperitas primo quidem in potestate; & quantum ad hoc subdit: *Iste moritur robustus*. Secundo in corporis sanitate; & quantum ad hoc subdit, *Et sanus*. Tertio in exteriorum rerum opulentia; & quantum ad hoc subdit, *Dives*. Quarto, in consiliorum & operum prospero successu; & quantum ad hoc subdit, *Felix*: dicitur enim felix apud quosdam cui omnia succedunt ad votum. Ut autem non solum divitias sufficientes, sed etiam superabundantes significet, subdit: *Viscera eius plena sunt adipe*: adeps enim propter superabundantiam nutrimenti generatur. Et ut rursus ostendat eius potentiam multiplicibus auxiliis suffultam, subdit: *Et medullis ossa illius irrigantur*: per ossa enim fortitudo designatur, quorum robur nutrimento medullarum sustentatur. Subiungit autem de aliorum adversitate dicens: *Alius vero moritur in amaritudine animæ suæ*: quod scilicet pertinet ad interiores dolores, quos homines concipiunt vel de corporalibus nocumentis, vel etiam ex infortunatis eventibus; addit autem, *Absque ullis opibus*, ad designandum exteriorum rerum defectum. Sed tamen, cum sic diversificentur in vita cum æqualitate meritorum, non potest dici quod saltem in iis quæ sunt post mortem diversa ad corpus pertinentia, eorum sors commutetur: æqualiter enim eorum corpora disponuntur post mortem: unde subdit: *Et tamen simul in pulvere dormient*, idest æqualiter in terra sepelientur, *& vermes operient eos*, idest æqualiter eorum corpora putrescent. Unde patet, quod non potest assignari ratio differentiæ quæ est inter homines, secundum prosperitatem & adversitatem, in iis quæ sunt æqualis meriti vel demeriti, ex diversa corporum dispositione post mortem. Erat autem opinio amicorum Iob, quod ratio prædictæ diversitatis esset

esset ex diversitate meritorum: quod est contra id quod experimento apparet de hoc quod impiorum quidam prosperantur, quidam adversa patiuntur. Unde quasi iam improbatam eorum opinionem vituperando commemorat, cum subdit: *Certe novi cogitationes vestras*, quibus scilicet Iob temerarie condemnabant, *& sententias*, scilicet exterioribus verbis prolatas, *contra me iniquas*: quia scilicet inique impietatis me arguitis ex adversis quæ patior: unde subdit: *Dicitis enim: Ubi est domus Principis, & ubi sunt tabernacula impiorum?* quasi dicat: Tu simul cum familia tua ex altitudine tanti Principatus cecidisti, sicut solent deficere tabernacula impiorum. Sic igitur per ea quæ supra dixerat, ostensa iniquitate sui & ipsorum, accedit ad determinandum veritatem; & præmittit, hoc quod dicturus est non esse novum, sed apud multos divulgatum: subdit enim: *Interrogate quemlibet de viatoribus*; quasi dicat: Non oportet me cum magno studio testimonium quærere, quia haberi poterit a quibuscumque transeuntibus per viam. Vel viatores dicit eos qui hac vita utuntur, non ut termino, sed ut via. *Et hac eadem illum intelligere cognoscetis*, quæ scilicet dicturus sum vobis: unde inexcusabiles estis, qui a veritate receditis, quam omnes communiter tenent: quam quidem veritatem exponit subdens: *Quia in diem perditionis servatur malus*; quasi dicat: Quod in hac vita non punitur malus, sed prosperatur, hoc ideo est quia reservatur eius punitio in aliud tempus, quando gravius punietur: unde subdit: *Ad diem furoris ducetur*: quia enim furor est ira accensa, nomine furoris acrior vindicta significatur. Quare autem ad diem perditionis furoris servetur, ostendit subdens: *Quis arguet coram eo viam eius, & qua fecit, quis reddet illi?* Ubi duas rationes assignare videtur, quarum prima est, quia intantum est sapientiæ imperceptibilis, ut nec per pœnas erudiretur, ut suam cognosceret culpam, sed inter flagella murmuraret, quasi punitus iniuste; & hoc est quod dicit: *Quis arguet coram eo*, idest ut ipse recognoscat, *viam eius?* scilicet iniquam. Alia ratio est, quia pœnæ huius vitæ non sunt sufficientes ad tantarum culparum punitionem: quia si acerbæ sunt, cito interimunt; & hoc est quod dicit: *Et qua fecit, quis reddet illi?* scilicet in hac vita: & ideo quasi concludit, quod dies perditionis & furoris non est in hac vita, sed post † alias, per † mortem: subdit enim: *Ipse ad sepulcrum ducetur*, † *alias*, *deiicietur* †, idest mortuus secundum animam vivet; & hoc est quod subdit: *Et in congerie mortuorum vigilabit*: quia scilicet licet videatur dormire per corporis mortem, vigilabit tamen per animæ vitam. Et ne videatur post mortem transire ad gaudium, subdit: *Dulcis fuit glareis Cocyti*: quia enim testimonium viatorum invocavit, veritatem de pœnis malorum post mortem proponit sub fabula quæ vulgariter ferebatur, quod † alias, quia † scilicet in inferno inter alios esset quidam fluvius nomine Cocytus, qui interpretatur luctus, quo animæ malorum perducuntur: & sicut alii fluvii trahunt glareas, ita ille fluvius quodammodo involvebat animas impiorum. Dicitur ergo impius dulcis fuisse glareis Cocyti, quia eius conversatio acceptabilis fuit malis; & ideo inter malos qui sunt in luctu locum habebit. Effectum autem huius fluvii quantum ad homines subdit: *Et post se omnem hominem trahit*; quasi scilicet omnes homines cum quodam luctu moriuntur: quod enim est post mortem, est quasi postremum huius fluvii, cuius anterius est quod in hac vita agitur; & ideo subdit: *Et ante se innumerabiles*: quia scilicet etiam plurimos in hac vita præoccupat luctus. Sic igitur Iob per ordinem suam sententiam explicavit, primo quidem supra 19. ostendens spem iustorum tendere in remunerationem futuræ vitæ; hic autem exprimit, pœnam reservari malis post mortem; & ideo ex utraque parte confutata adversariorum sententia, subdit: *Quomodo ergo consolamini me frustra*, scilicet promittendo temporalem prosperitatem, *cum responsio vestra repugnare ostensa sit veritati?* in hoc quod dicitis, hominibus deputari præmium & pœnas in hac vita, quod supra multipliciter est improbatum.

CAPITIS VIGESIMISECUNDI

LECTIO I.

RESpondens autem Eliphaz Themanites dixit: Numquid Deo potest comparari homo, etiam cum perfectæ fuerit scientiæ? Quid prodest Deo, si iustus fueris; aut quid ei confers, si immaculata fuerit vita tua? Numquid timens arguet te, & veniet tecum

tecum in iudicium; & non propter malitiam tuam plurimam, & infinitas iniquitates tuas? Abſtuliſti enim pignus fratrum tuorum ſine cauſa, & nudos ſpoliaſti veſtibus. Aquam laſſo non dediſti, & eſurienti ſubtraxiſti panem. In fortitudine brachii tui poſſidebas terram, & potentiſſimus obtinebas eam. Viduas dimiſiſti vacuas, & lacertos pupillorum comminuiſti. Propterea circumdatus es laqueis, & conturbat te formido ſubita. Et putabas te tenebras non viſurum, & impetu aquarum inundantium non oppreſſum iri. An cogitas quod Deus excelſior cælo ſit, & ſuper ſtellarum verticem ſublimetur? Et dicis: Quid enim novit Deus? &, Quaſi per caliginem iudicat. Nubes latibulum eius, nec noſtra conſiderat, & circa cardines cæli perambulat.

Finitis ſermonibus Beati Iob, Eliphaz eius verba, non ea intentione qua dicebantur accepit. Primo namque quod Iob dixerat ad oſtendendum altitudinem materiæ: *Numquid contra hominem diſputatio mea?* Eliphaz ſic accepit dictum ac ſi contentioſe cum Deo diſputare intenderet: unde eum præſumptionis arguit ex triplici conſideratione. Primo namque aliquis provocatur ad diſputandum vel contendendum cum aliquo, quando videt eum comparabilem ſibi in ſcientia veritatis, ut ex mutua collocutione aliquid occultum indagetur. Eſt autem valde præſumptuoſum quod homo ſuam ſcientiam divinæ audeat comparare: unde dicit: *Numquid Deo comparari poteſt homo, etiam cum perfecta fuerit ſcientia?* quaſi dicat, non, eo quod Dei ſcientia ſit infinita. Secundo provocatur aliquis ad diſputandum vel ratiocinandum cum aliquo, propter aliqua quæ ab eo accepit, ut fiat collatio datorum & acceptorum. Eſt autem præſumptuoſum quod homo putet bona quæ facit, eſſe Deo utilia: unde & Pſal. 15. dicitur: „ Dixi Domino: „ Deus meus es tu, quoniam bonorum meo„ rum non eges. " Unde ſubdit: *Quid prodeſt Deo, ſi iuſtus fueris*, ſcilicet recta opera faciendo; *aut quid ei confers, ſi immaculata fuerit vita tua?* ſcilicet a peccatis abſtinendo. Tertio provocatur aliquis ad hoc quod iudicio contendat cum aliquo, propter timorem ſuperioris poteſtatis, eum in iudicium vocantis; quod nefas eſt de Deo cogitare: unde ſubdit: *Numquid timens*, ſcilicet aliquem iudicem, *arguet te*, ſcilicet accuſando, *& veniet tecum ad iudicium*, quaſi de pari citatus? Deinde quia Iob dixerat, iniquas eſſe eorum ſententias qui dicebant, domum eius periiſſe, ſicut tabernacula impiorum, intendit oſtendere, ſuam ſententiam rectam eſſe, cum ſubdit: *Et non propter malitiam tuam plurimam, & infinitas iniquitates tuas?* quaſi dicat: Deus arguit pœnas infligendo, non propter timorem, ſed propter amorem iuſtitiæ, ut puniat tua peccata: unde malitia poteſt referri ad peccata quibus alios læſit; iniquitas autem ad peccata quibus iuſtitiæ opera prætermiſit: unde malitiam dicit plurimam, ſed iniquitates infinitas, quia in pluribus peccat homo omittendo, quam committendo: unde ſubiungit primo de nocumentis proximo illatis, quæ quandoque per calumniam inferuntur † alias, inferunt † ſub prætextu iuſtitiæ: unde ſubdit: *Abſtuliſti enim pignus fratrum tuorum ſine cauſa*, ſcilicet neceſſaria, quia de fratribus tuis ſine pignore confidere poteras. Quandoque autem inferuntur nocumenta ſine aliquo colore iuſtitiæ: & quantum ad hoc ſubdit: *Et nudos ſpoliaſti veſtibus*: quod poteſt intelligi dupliciter: uno modo, quia ſpoliando nudos reliquiſti, nihil eis reſervans; alio modo, quia cum eſſent nudi, ideſt non ſufficienter veſtiti, illud modicum quod habebant eis ſubtraxiſti. Subiungit autem de omiſſione bonorum operum dicens: *Aquam laſſo non dediſti*, qui ſcilicet ea indigebat propter ſitim ex labore viæ exortam; quaſi dicat: Laborantibus & afflictis opem & ſolatium non tuliſti: *& eſurienti ſubtraxiſti panem*; quaſi dicat: Indigenti non ſubveniſti. Et hæc quidem dicta ſunt quantum ad peccata quæ commiſit ſicut privata perſona; ſubiungit autem de peccatis pertinentibus ad principatum ipſius, inter quæ primo ponit quod principatum non per iuſtitiam, ſed per violentiam obtinuit: unde dicit: *In fortitudine brachii tui poſſidebas terram*; ideſt, per potentiam tuam dominium terræ acquiſiviſti. Secundo ponit quod ſubditos non gubernabat per iuſtitiam, ſed per potentiam, ſecundum illud Sapien. 2. „ Sit fortitudo noſtra lex iuſtitiæ: " unde ſubdit: *Et potentiſſimus obtinebas eam*: quia ſcilicet per excellentiam poteſtatis ſubditis utebaris ad nutum. Tertio ponit iniqua iudicia, quia ſcilicet infimis perſonis iuſtitiam non reddebat: unde ſubdit: *Viduas dimiſiſti vacuas*, ſcilicet dum non feciſti eis iuſtitiam de adverſariis, ſecundum illud Eſa. 1. „ Cauſa viduę non „ ingreditur ad eos: " & iterum, quod amplius eſt, infimas perſonas opprimebat: unde ſubdit: *Et lacertos pupillorum comminuiſti*; quaſi dicat: Si quid iurium in eis erat, annullaſti, contra illud quod dicitur in Pſ. 9. „ Iudica„ re pupillo, & humili; " & pro his culpis ſubdit ſibi pœnas proveniſſe, unde ſubdit: *Propterea circumdatus es laqueis*, ideſt adverſitatibus

bus undique te opprimentibus, ut evasionis locus non pateat, postquam in eas incidisti: neque etiam ante potueras, quia subito tibi supervenerant: unde subdit: *Et turbat te formido* † *alias, fortitudo* † *subitanea*, quia scilicet mala ei subito supervenerant, ex quibus poterat etiam alia timere. Causam autem quare subito ei supervenerunt ostendit subdens: *Et putabas te tenebras non visurum*; idest, non perventurum ad has turbationes, in quibus nescis quid facias; quod refertur ad laqueos. Deinde quantum ad formidinem † alias, fortitudinem † conturbantem subdit: *Et impetu aquarum inundantium non oppressum iri*; quasi dicat: Putabas quod numquam ad hoc pervenires quod opprimereris violentia & multitudine adversitatum in te supervenientium, secundum illud 1. ad Thess. 5. „Cum „ dixerint, Pax & securitas, repentinus eis „ superveniet interitus." Quod autem pro peccatis non putet aliquis se pœnas passurum, ad hoc pertinet quod non credit, Deum de rebus humanis providentiam habere: ad quod forte voluit retorquere quod Iob dixerat: *Numquid Deum docebit quisquam scientiam*? quod ad defectum scientiæ divinæ prave interpretatus est; & ideo videtur ei consequenter imponere quod Iob Dei providentiam neget. Est autem considerandum, quod aliqui negant, Deum habere cognitionem & providentiam rerum humanarum propter altitudinem suæ substantiæ, cui proportionari dicunt suam scientiam, ita ut nihil sciat nisi seipsum, putantes quod scientia eius vilesceret, si se ad inferiora extenderet: unde subdit: *An cogitas quod Deus excelsior cælo sit*, idest tota universitate creaturarum, *& super stellarum verticem sublimetur*? idest super altissimam creaturarum: & huius cogitationis conclusionem subdit: *Et dicis: Quid enim novit Deus*? scilicet de istis inferioribus rebus. Non tamen † alias, tamen quod † huiusmodi homines rerum cognitionem Deo totaliter subtrahunt, sed dicunt, quod eas cognoscit in universali, cognoscendo naturam entis, vel universales causas: unde subdit: *Et, Quasi per caliginem iudicat*: cognoscere enim aliquid solum in universali, est cognoscere imperfecte; & ideo huiusmodi cognitionem vocat quasi caliginosam, sicut contingit de eo quod a remotis videtur quasi caliginose, quia percipitur esse homo, sed non quis homo sit; & adhibet similitudinem de iis quæ apud homines contingunt, apud quos, qui in aliquo loco latet, sicut non videtur ab iis qui extra locum sunt, ita nec eos videt: unde dicit: *Nubes latibulum eius, nec nostra considerat*; quasi dicat: Sicut ipse latet nos, quasi nubibus occultatus, inquantum ea quæ supra nubes sunt, plene cognoscere non valemus; ita e contrario nec ipse ea quæ ad nos pertinent, quasi sub nubibus existentia, ex quibus ipse non videt, † alias, existentia, ipse non videt † sicut Ezech. 9. ex persona quorumdam dicitur: „ Dereliquit Dominus „ terram, & Dominus non videt." Putabat enim quod quia ea quæ in terris sunt, multis defectibus & inordinationibus subiacent, divina providentia non reguntur, sed solum cælestia, quorum ordo indeficiens perseverat: unde sequitur: *Et circa cardines cæli perambulat*. Dicitur autem cardo in quo volvitur ostium: unde per hoc designat, per Dei providentiam cælum moveri, ex cuius motu, sicut ex quodam ostio, providentia divina usque ad hæc inferiora descendat: sicut enim dicunt, quod Deus cognoscit humana, sed in universali: ita dicunt, quod gubernat humana, sed per universales causas, quas per se gubernat; & forte ad hoc referre voluit quod supra dixerat Iob: (cap. 21.) *Qui excelsos iudicat*.

LECTIO II.

NUmquid semitam sæculorum custodire cupis, quam calcaverunt viri iniqui? qui sublati sunt ante tempus suum, & fluvius subvertit fundamentum eorum: qui dicebant Deo, Recede a nobis; & quasi nihil posset facere omnipotens, existimabant eum; cum ille implesset domos eorum bonis: quorum sententia procul sit a me. Videbunt iusti, & lætabuntur; & innocens subsannabit eos. Nonne succisa est erectio eorum, & reliquias eorum devoravit ignis? Acquiesce igitur ei, & habeto pacem; & per hæc habebis fructus optimos. Suscipe ex ore illius legem, & pone sermones eius in corde tuo. Si reversus fueris ad omnipotentem, ædificaberis, & longe facies iniquitatem a tabernaculo tuo. Dabit pro terra silicem, & pro silice torrentes aureos. Eritque omnipotens contra hostes tuos, & argentum coacervabitur tibi. Tunc super omnipotentem deliciis afflues, & elevabis ad Deum faciem tuam. Rogabis eum, & exaudiet te; & vota tua reddes. Decernes rem, & veniet tibi, & in viis tuis splendebit lumen. Qui enim humiliatus fuerit erit in gloria, & qui inclinaverit oculos suos ipse salvabitur. Salvabitur innocens, salvabitur autem in munditia manuum suarum.

QUia Eliphaz in verbis præmissis imposuisse videtur Iob quod non crederet, Deum habere providentiam de rebus humanis; nunc consequenter videtur ei imponere huius infidelitatis effectum: solent enim illi qui Deum res humanas curare non credunt, contempto Dei timore, in omnibus sequi propriam voluntatem: unde dicit: *Numquid semitam sæculorum custodire cupis?* idest processum eorum qui nil credunt, nisi ista temporalia quæ videntur, & ex hoc procedunt ad iniustitiæ opera: unde subdit: *Quam calcaverunt viri iniqui?* Illi autem calcare aliquam viam dicuntur qui frequenter, & sine aliqua dubitatione ex proposito viam terunt: sic illi qui non credunt divinam providentiam, frequenter, & secure, & ex proposito iniustitię opera agunt; quod non contingit illis qui in divinam providentiam credunt, quamvis quandoque ex infirmitate ad iniustitiam declinent. Et ne hoc impune fecisse videantur, subdit: *Qui sublati sunt ante tempus suum*; idest, qui mortui sunt, nondum completo naturali spatio vitæ: & causam assignat subdens: *Et fluvius subvertit fundamentum eorum*. Est autem uniuscuiusque hominis fundamentum id cui principaliter spes eius innititur: tales autem non in Deo spem suam ponnnt, sed in solis temporalibus rebus, quæ corrumpuntur ipso cursu mutabilitatis rerum, quem fluvium nominat. Quę autem sit prædicta semita, exponit subdens: *Qui dicebant Deo, Recede a nobis*, scilicet contemnentes ipsum, & spiritalia bona eius quantum ad affectum † alias, effectum; † sed quantum ad intellectum incredulitatem eorum describit subdens: *Et quasi nihil possit facere omnipotens, existimabant eum*: quia scilicet si ad eum non pertinet cura rerum humanarum, nec bene, nec male homini facere potest: quod contrariatur omnipotentis rationi. Et ad exaggerandum culpam, subiicit de eorum ingratitudine, dicens: *Cum ille implesset domos eorum bonis*, scilicet temporalibus, quæ a Deo dantur hominibus: & ad eorum assertionem improbandam subdit: *Quorum sententia sit procul a me*. Et ne videretur, quod simul cum impiis etiam iusti subverterentur, hoc excludit subdens: *Videbunt iusti, & lætabuntur*; per quod dat intelligi, quod ipsi non subvertentur, sed in lætitia erunt. Et ne videretur quod ex hoc ipso a iustitia deficerent quod de subversione aliorum gauderent, subdit: *Et innocens subsannabit eos*; quasi dicat: Salva innocentia, eos poterunt subsannare de hoc quod contra suam opinionem subvertuntur, in hoc enim iusti congaudent divinę iustitiæ; & videtur hoc proprie respondere ad id quod Iob dixerat: *Post mea, si videbitur, verba ridete*, quasi conquerens se derideri ab eis. Et ne aliquis dubitaret fundamentum impiorum a fluvio esse submersum, hoc quasi manifestum sub interrogatione proponit dicens: *Nonne succisa est erectio eorum?* videbantur enim per prosperitatem terrenam, vel per propriam elationem ad modum arboris erigi in sublime; sed sicut arboris erectio per succisionem subito impeditur, ita etiam eorum elevatio per subtractionem subito cessat. Contingit autem quandoque quod arbor succisa in altius quidem crescere non potest, sed tamen adhuc eius remanet longitudo; si tamen ignis apponitur, nullum vestigium præteritæ altitudinis restat; ita etiam, si mortuo vel deiecto homine peccatore per ignem adversitatis, etiam filii eius pereant, & divitiæ diripiantur, nil residuum videbitur de altitudine præterita remanere: unde sequitur: *Et reliquias eorum devoravit ignis?* idest ardor tribulationis, secundum illud Iacobi 1. „ Exor„ tus est sol cum ardore, & arefecit fenum. " Dicuntur autem reliquiæ hominis vel filii, vel quæcumque aliæ res eius post eum remanentes. Quia igitur huiusmodi subversionem impiis accidere dixerat ex hoc quod contra Deum nitebantur, ut similia Iob evitare posset, subdit: *Acquiesce ergo ei, & habeto pacem*; quasi dicat: Propter hoc perturbatus es, quia contra eum contendere voluisti; *& per hæc*, scilicet per pacem qua ei reconciliaberis, *habebis fructus optimos*; quasi dicat: Quicquid optimum esse potest, quasi fructum huius pacis consequeris † alias, prosequeris. † Qualiter autem ei acquiescere debeat, ostendit subdens: *Suscipe ex ore illius legem*; quasi dicat: Non existimes quod res humanæ divina providentia non regantur, quinimmo secundum legem regimi nis eius tuam vitam disponas. Et quia quidam legem divini regiminis profitentur, sed tamen eam opere non sequuntur; ideo subdit: *Et pone sermones eius in corde tuo*, ut scilicet mandata eius mediteris, & ea servare disponas. Qualiter autem per hoc fructus optimos habiturus sit, ostendit subdens: *Si reversus fueris ad omnipotentem*, scilicet ut eius omnipotentiam credas, & ei te subiicias, *ædificaberis*; quasi dicat: Domus tuæ prosperitas, quæ destructa est, reparabitur. Quomodo autem ad Deum perfecte reverti debeat, ostendit subdens: *Et longe facies iniquitatem a tabernaculo tuo*: & est subintelligendum, ut scilicet littera sic legatur: Si longe facias iniquitatem a tabernaculo tuo, *dabit*, scilicet Deus, *pro terra silicem, & pro silice torrentes aureos*: ut hoc quod dicit: *Longe facies iniquitatem a tabernaculo tuo*: sit expositivum eius quod dixerat: *Si reversus fueris ad omnipotentem*. Et non dicit,

dicit, si longe feceris iniquitatem a te, sed *a tabernaculo tuo*, volens innuere, quod adversitas ei acciderat non solum pro peccato suę personæ, sed etiam pro peccato suæ familiæ: sic quod † alias, quod sic † dicit: *Dabit pro terra silicem*, refertur ad hoc quod dixit, *Aedificaberis*; ut scilicet detur intelligi, quod restauratio sit futura, sed ad aliquid maius, ut scilicet pro amissis maiora reddat: silex enim pretiosior est quam gleba terræ, & aurum quam silex. Quæ sint autem ista bona quæ ei restituenda promittit, enumerat consequenter, primo ponens securitatem ex Dei protectione, cum subdit: *Eritque omnipotens contra hostes tuos*, ne scilicet iterato possint surripere quæ tibi restituentur a Deo. Secundo ponit divitiarum abundantiam, cum dicit: *Et argentum coacervabitur tibi*: nomine enim argenti, omnes divitiæ significantur, quia ex argento pecunia fieri solet. Et ne videatur solum corporalia bona promittere, subiungit de spiritualibus bonis, inter quæ primum ponit, ut homo Deum diligat, & delectetur in eo: unde sequitur: *Tunc super omnipotentem deliciis afflues*; idest, quando pacem cum eo habebis, in eo delectaberis. Et quia unusquisque libenter respicit id in quo delectatur, subdit: *Et elevabis ad Deum faciem tuam*, idest mentem tuam, ut ipsum frequenter contempleris; idest, fiduciam accipies recurrendi ad ipsum: unde subdit: *Rogabis eum*; & hoc non sine fructu, sequitur enim: *Exaudiet te*. Solent autem exauditi a Deo vota implere † alias, solent autem exaudiri a Deo vota implentes † quæ postulando promiserunt: unde subdit: *Et vota tua reddes*, quasi in signum exauditionis. Deinde promittit prosperum propositi successum, cum dicit: *Decernes rem*, idest ordinabis per tuam providentiam qualiter aliquid sit futurum, *& veniet tibi*; idest, dispositio tua non frustrabitur. Et ne dubites quid sit decernendum, hoc etiam tibi manifestabitur: unde subdit: *Et in viis tuis splendebit lumen*; idest, clare apparebit tibi per quas vias procedere debeas. Rationem autem harum promissionum ostendit subdens: *Qui enim humiliatus fuerit*, scilicet Deo se subiiciendo per affectum, *erit in gloria*, quam scilicet consequetur a Deo; *& qui inclinaverit oculos suos*, ne scilicet per intellectum aliquid superbum contra Deum sentiat, *ipse salvabitur*, a malis scilicet liberatus, & in bonis stabilitus. Non solum autem requiritur ad salutem interior humilitatis affectus & intellectus, sed etiam exterior puritas operum: unde subdit: *Salvabitur innocens*. Et quo merito salvetur, ostendit subdens: *Salvabitur autem in munditia manuum suarum*, innocentia operum suorum. Et est considerandum, quod hic † alias, hoc † Eliphaz non solum promittit Iob, si convertatur, bona temporalia, quæ possunt esse bonis & malis communia, sicut supra fecerat, sed etiam bona spiritualia, quæ sunt propria bonorum, sed tamen solum in hac vita.

CAPITIS VIGESIMITERTII

LECTIO UNICA.

Respondens autem Iob ait: Nunc quoque in amaritudine est sermo meus, & manus plagæ meæ aggravata est super gemitum meum. Quis mihi tribuat ut cognoscam, & inveniam illum, & veniam usque ad solium eius? Ponam coram eo iudicium, & os meum replebo increpationibus: ut sciam verba quæ mihi respondeat, & intelligam quid loquatur mihi. Nolo multa fortitudine contendat mecum, nec magnitudinis suæ mole me premat. Proponat æquitatem contra me; & perveniet ad victoriam iudicium meum. Si ad orientem iero, non apparet; si ad occidentem, non intelligam eum. Si ad sinistram, quid agam? Non apprehendam eum. Si me vertam ad dexteram, non videbo illum. Ipse vero scit viam meam, & probabit me quasi aurum, quod per ignem transit. Vestigia eius secutus est pes meus; viam eius custodivi, & non declinavi ex ea. A mandatis labiorum eius non recessi, & in sinu meo abscondi verba oris eius. Ipse enim solus est; & nemo avertere potest cogitationem eius; & anima eius quodcumque voluit hoc fecit. Cum expleverit in me voluntatem suam, & alia multa similia præsto sunt ei. Et idcirco a facie eius turbatus sum, & considerans eum, timore solicitor. Deus mollivit cor meum, & omnipotens conturbavit me. Non enim perii propter imminentes tenebras, nec faciem meam operuit caligo.

Eliphaz in verbis præmissis duo contra Iob proposuisse videtur: primo quidem quod propter malitiam suam plurimam fuerit punitus; secundo quod de Dei providentia dubitaverit, vel etiam negaverit. Solent autem homines cum eis falso aliqua crimina imponuntur, ex hoc contristari: unde quia Iob hoc in se non recognoscebat, dicit: *Nunc quoque in amaritudine est sermo meus*; quasi dicat: Sicut supra me contristastis opprobriis vestris, ita etiam nunc, ut cogar cum amaritudine loqui. Cum autem alicui afflicto de novo afflictio additur, priores afflictiones ad memoriam revocantur, ex quibus præsens gemitus aggravatur: unde subdit: *Et manus*, idest potestas, *plaga mea*, idest adversitatis quam olim sum passus, *aggravata est super gemitum meum*, idest facit præsentem gemitum graviorem. Incipit autem primo respondere ad hoc quod dixerat, propter malitiam suam eum punitum. Recognoscebat autem se Iob punitum divino iudicio, unde supra 16. dixerat: *Conclusit me Deus apud iniquum*. Unde inquirere causam quare quis punitus sit, est inquirere rationem divini iudicii; quam quidem nullus cognoscere potest nisi ipse Deus: ex quo patet præsumptuose Eliphaz asseruisse, eum propter malitiam fuisse punitum: unde super hoc non vult cum Eliphaz contendere, sed disputationem suam vertit ad Dominum, qui solus sui iudicii rationem novit. Reputaret autem se divino iudicio prægravatum, si propter malitiam plurimam esset punitus. Solent autem qui ab aliquo iudice sunt gravati, primo quidem ad iudicem accedere; quod facere non possunt, nisi locum eius inveniant, quod etiam non possunt, nisi prius eum cognoscant: nullus enim potest quærere id quod omnino ignorat: unde dicit: *Quis mihi tribuat ut cognoscam, & inveniam illum, & veniam usque ad solium eius?* sciebat enim quod Deus eius cognitionem excederet; & ideo non poterat perfecte de se invenire viam per quam usque ad solium eius perveniret, idest usque ad plenam cognitionem iudiciorum ipsius. Solet autem gravatus a iudice, cum ad eum pervenerit, causæ suæ iustitiam demonstrare: unde subdit: *Ponam coram eo iudicium*; quasi dicat: Proponam ei qualiter debeat esse iustum iudicium causæ meæ. *Et os meum replebo increpationibus*, idest conquæstionibus; non quidem ut credam divinum iudicium esse iniustum, sed per modum quærentis: sicut solent disputantes contra dicta aliorum obiicere, ut plenius veritatem intelligant. Unde subdit: *Ut sciam verba quæ mihi respondeat*, quod pertinet ad veritatem responsionis cognoscendam, *& intelligam quid loquatur mihi*, quod pertinet ad percipiendam verborum intelligentiam. Non enim potest homo scire, an verum sit quod ei dicitur, nisi intelligat quid ei dicatur. Frequenter autem supra, quasi ad divinum iudicium sustinendum, proposuerant divinam fortitudinem, & magnitudinem: sicut Sophar supra 11. *Excelsior cælo est, & quid facies* &c. quæ ibi sequuntur; & ideo hanc responsionem excludit subdens: *Nolo multa fortitudine contendat mecum, nec magnitudinis sua mole me premat*; quasi dicat: Non sufficit mihi ista responsio, ut solum contra me allegetur Dei potentia, & magnitudo: quia sicut ipse est fortissimus, & maximus, ita est etiam iustissimus & æquitatis amator: unde subdit: *Proponat æquitatem contra me*; idest, assignetur ratio ad æquitatem pertinens; & ita apparebit quod non propter malitiam sim punitus: unde subdit: *Et perveniet ad victoriam iudicium meum*, quo scilicet contra vos contendo, asserens me non pro peccatis punitum. Et ne quis credat ex eo quod dicit: *Quis mihi tribuat ut cognoscam, & inveniam illum, & veniam usque ad solium eius*? quod crederet, eum corporali loco concludi, aut per creaturas sufficienter posse cognosci, subiungit: *Si ad orientem iero, non apparet*. Ubi considerandum est, quod, secundum Aristotelem, in cælo distinguuntur sex positionis differentiæ, scilicet sursum, & deorsum; destrorsum, & sinistrorsum; ante, & retro: principium enim motus totius firmamenti manifeste apparet in oriente. Est autem in quolibet animali principium motus a dextro. Si ergo imaginemur motum firmamenti sicut motum unius animalis, oportebit ponere dexrrum cæli in oriente, sinistrum vero in occidente, sursum in meridie, deorsum vero in septemtrione, anterius vero in superiori hemisphærio, posterius vero in posteriori hemisphærio; idest, velut si imaginemur unum hominem, qui sua dextera moveret cælum ab oriente versus superius hemisphærium, consequens esset quod caput teneretur versus meridiem, & postera † alias, postea † versus septemtrionem; & pars anterior hominis esset versus superius hemisphærium, posterius vero hominis, idest dorsum † alias, deorsum † versus inferius. Quidam tamen non respicientes ad dispositionem humani corporis, sed magis ad ordinem motus cæli, posuerunt superius cæli esse partem orientalem, eo quod ibi incipit motus; dextrum autem cæli in parte meridionali, versus quam partem, quo ad nos, procedunt motus planetarum: unde per oppositum inferius cæli intelligitur occidens, sinistrum autem cæli intelligitur pars septemtrionalis; & hoc modo videntur hic procedere verba Iob, nam dextrum & sinistrum dividit contra orientem & occidentem: potest

ergo

ergo simpliciter intelligi, quod in nulla parte cæli Deus localiter concluditur, ut sit sensus: *Si ad orientem iero, non apparet*, quasi ibi vicinior existens, ac si ibi localiter existeret: *si ad occidentem, non intelligam illum*, quasi propinquiorem, & ibi conclusum. *Si ad sinistrum*, idest versus septemtrionalem partem, *quid agam? Non apprehendam eum*, quia † alias, qui † scilicet non est ibi corporaliter situatus. *Si me vertam ad dexteram*, idest versus partem meridionalem, *non videbo illum*, quasi ibi existentem. Vel possunt hæc verba induci non ad excludendum a Deo localem situm, sed ad ostendendum, quod non potest sufficienter per inferiores effectus inveniri. Inter omnes autem effectus in rebus corporalibus apparentes universalior est & maior motus firmamenti; & quamvis manifeste appareat huius motus principium in oriente, tamen huius motus principium non sufficienter demonstrat infinitatem divinæ virtutis: unde dicit: *Si ad orientem iero*, scilicet progressu meæ considerationis quasi considerans principium motus firmamenti, *non apparet*, scilicet sufficienter per hanc considerationem. Secundus autem effectus divinæ virtutis in rebus corporalibus est motus planetarum, qui est ex adverso motus firmamenti, unde principium est in occidente; ex quo etiam non sufficienter potest considerari virtus divina: unde subdit: *Si ad occidentem*, scilicet iero, considerans principium motus planetarum, *non intelligam illum*: & valde signanter loquitur: hic enim motus magis intelligitur ex diversitate situs planetarum, quam appareat oculis; ex parte autem septemtrionali non videtur esse principium nobis nisi tenebrarum, quia versus illam partem sol numquam accedit: tenebræ autem impediunt actionem, secundum illud Ioann. 9. „ Venit nox, quando nemo potest operari: " unde subdit: *Si ad sinistram*, scilicet per considerationem perrexero, *quid agam?* idest non invenio ibi nisi defectum actionis, unde nullum vestigium dabitur ad eum cognoscendum: unde subdit: *Non apprehendam eum*, etiam qualitercumque. Ex parte vero meridionali est nobis principium luminis propter corpora luminarium ex illa parte nobis apparentium: unde subdit: *Si me vertam*, idest per considerationem, *ad dexteram*, idest ad partem meridionalem cæli, *non videbo illum*; quasi dicat: Inveniam ibi lumen corporale, per quod tamen ipse videri non potest. Et quamvis ipse sic me lateat, eum tamen non latent quæ circa me aguntur: unde subdit: *Ipse vero scit viam meam*, idest totum processum vitæ meæ: quod videtur Iob dicere contra id quod Eliphaz supra induxerat ex persona impiorum, quasi imponendo illud Iob: *Nubes latibulum eius; nec nostra considerat*. Et quia posset aliquis dicere: Si scit viam tuam, ergo propter peccata tua te punivit; ipse respondet: *Et probabit me quasi aurum, quod per ignem transit*. Ubi primo manifeste exponit causam suæ adversitatis, quæ fuit ei inducta, ut ex ea approbatus hominibus appareret, sicut aurum approbatur, quod potest ignem sustinere. Et sicut aurum non fit verum aurum ex igne, sed eius veritas hominibus manifestatur; ita Iob per adversitatem probatus est, non ut eius virtus appareret coram Deo, sed ut hominibus manifestaretur. Dicit autem, *Probabit*, de futuro, quasi exhibens se per patientiam & ad futuram examinationem. Quod autem non sit punitus pro peccato præcedenti probat per rectitudinem vitæ suæ. Ubi considerandum est, quod unumquodque ostenditur rectum per hoc quod suæ regulæ conformatur. Est autem duplex regula humanæ vitæ. Prima quidem est lex naturalis a Deo mentibus hominum impressa, per quam naturaliter homo intelligit quod est bonum ex similitudine divinæ bonitatis. In quo primo attendendum est, quod homo secundum suum posse imitetur in suis affectionibus & operibus divinæ bonitatis operationem, secundum illud Matth. 5. Estote perfecti, sicut & pater vester cælestis perfectus est; " & Eph. 5. „ Estote imitatores Dei sicut filii carissimi. " Unde dicit: *Vestigia eius*, idest, aliqua licet ex parva parte, similitudinem bonitatis divinæ operantis, *secutus est*, scilicet per imitationem, *pes meus*, idest affectus meus, quo ad operandum procedimus. Secundo requiritur quod aliquis tota mente solicitudinem adhibeat ad Dominum imitandum: unde subdit: *Viam eius custodivi*; quasi solicitus, ne ab ea recedam. Tertio requiritur quod homo in ea perseveret, & totaliter in ea maneat, non ex parte: unde subdit: *Et non declinavi ex ea*, idest ex nulla parte recessi. Secunda autem regula humanæ vitæ est lex exterior divinitus tradita, contra quam homo peccat dupliciter. Uno quidem modo per contemptum; & contra hoc dicit: *A mandatis labiorum eius non recessi*. Fuerunt enim Noe aliqua præcepta divinitus data, & forte aliquibus aliis sanctis viris, in quorum labiis Deus loquebatur. Secundo aliquis peccat contra legem Dei per ignorantiam, vel oblivionem; & contra hoc subdit: *Et in sinu meo*, idest in occulto cordis mei, *abscondi verba eius*: secundum illud Psal. 118. „ In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. " Et ne aliquis diceret, hanc probationem, quam induxit ex rectitudine suæ vitæ, non esse convenientem, ostendit conse-

quen-

quenter, quod de divinis iudiciis certissima & demonstrativa probatio induci non potest, propter incomprehensibilitatem divinæ voluntatis: unde subdit: *Ipse enim solus est*; quasi non habeat aliquam creaturam similem, vel æqualem, quæ eum comprehendere possit, & per consequens nec eius voluntatem: unde subdit: *Et nemo advertere potest*, idest per certitudinem cognoscere, *cogitationes eius*, idest dispositiones iudiciorum ipsius. Et sicut non potest comprehendi eius dispositio, ita neque ei potest ab ulla creatura resisti: unde sequitur: *Et anima eius*, idest voluntas eius, *quodcumque voluit hoc fecit*, quasi nullo resistere valente. Contingit autem quandoque, maxime in aliquo sapiente, quod † alias, qui † voluntatem suam moderatur secundum suam virtutem, ultra quam facere non potest; sed hoc in Deo † alias, ideo † excludit, cum subdit: *Cum expleverit in me voluntatem suam, & alia multa similia præsto sunt ei*; quasi dicat: Quod mihi ultra adversitatem non inducat, non est quia ultra non possit, sed quia ultra non vult. *Et idcirco*, quia scilicet scio, quod ultra facere potest, & non possum advertere utrum ultra facere velit, *turbatus sum*, idest turbatione timoris: unde subdit: *Et considerans eum*, idest potentiam eius, *timore solicitor*, ne scilicet adhuc me probaturus sit adversitate graviori. Causam autem huius solicitudinis formidolosæ assignat per hoc quod est expertus in se divinam percussionem: unde subdit: *Deus mollivit cor meum*, quasi liquefaciens ipsum, firmitate securitatis sublata, *& omnipotens conturbavit me*; idest, per omnipotentiam suam perturbationem tristitiæ de præsentibus malis, & timoris de futuris induxit. Quare autem timeat in futurum, cum non sit sibi conscius de culpa, ostendit subdens: *Non enim perii*, idest adversitatem passus sum, *propter imminentes tenebras*, idest errores, vel peccata, quæ quidem imminere dicuntur, quando in mente hominis confirmantur, puta cum quis ex malitia peccat. Contingit autem quandoque quod malitia in homine non firmatur, sed ex aliqua subita passione, puta concupiscentiæ, vel iræ, ad peccandum impellitur; & hoc a se excludit subdens: *Nec faciem meam operuit caligo*: quasi enim caligat oculus rationis, quando propter passionem iudicium eius in opere particulari decipitur.

CAPITIS VIGESIMIQUARTI

LECTIO UNICA.

AB omnipotente non sunt abscondita tempora; qui autem noverunt eum, ignorant dies illius. Alii terminos transtulerunt, diripuerunt greges, & paverunt eos. Asinum pupillorum abegerunt, & abstulerunt pro pignore bovem viduæ. Subverterunt pauperum viam, & oppresserunt pariter mansuetos terræ. Alii quasi onagri in deserto egrediuntur ad opus suum, vigilanteſque ad prædam præparant panes liberis. Agrum non suum demetunt, & vineam eius quem vi oppresserunt vindemiant. Nudos dimittunt homines, indumenta tollentes, quibus non est operimentum in frigore. Quos imbres montium rigant; & non habentes velamen amplexantur lapides. Vim fecerunt deprędantes pupillos, & vulgum pauperem spoliaverunt. Nudis, & incedentibus absque vestitu, & esurientibus tulerunt spicas. Inter acervos eorum meridiati sunt qui calcatis torcularibus sitiunt. De civitatibus fecerunt viros gemere; & anima vulneratorum clamavit; & Deus inultum abire non patitur. Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias eius, nec reversi sunt per semitas illius. Mane primo consurgit homicida, interficit egenum & pauperem; per noctem vero erit quasi fur. Oculus adulteri observat caliginem, dicens: Non me videbit oculus; & operiet vultum suum. Perfodit in tenebris domos, sicut in die condixerant sibi; & ignoraverunt lucem. Si subito apparuerit aurora, arbitrantur umbram mortis; & sic in tenebris quasi in luce ambulant. Levis est super faciem aquę. Maledicta sit pars eius in terra, nec ambulet per viam vinearum. Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium, & usque ad inferos peccatum illius. Obliviscatur eius misericordia; dulcedo illius vermes; non sit in recordatione, sed conteratur sicut lignum infructuosum. Pavit enim sterilem quæ non parit; & viduæ bene non fecit. Detraxit fortes in fortitudine sua; & cum steterit, non credet vitæ suæ. Dedit ei Deus locum pœniten-

nitentiæ, & ille abutitur eo in superbiam: oculi autem eius sunt in viis illius. Elevati sunt ad modicum, & non subsistent, & humiliabuntur sicut omnia, & auferentur, & sicut sumitates spicarum conterentur. Quod si non est ita, quis me potest arguere esse mentitum, & ponere ante Deum verba mea?

IN præcedenti capitulo Iob se non esse propter malitiam punitum dixit, ut Eliphaz asseruerat; † alias, asseverat † nunc autem vult manifestare quod non existimat, Deum non habere curam rerum humanarum, sicut Eliphaz ei imponebat. Est autem considerandum, quod aliqui ponebant, Deum humanarum rerum notitiam & curam non habere, propter differentiam eius a nobis: credebant enim quod sicut propter huiusmodi distantiam nos eum cognoscere non valemus, ita nec ipse nos; sed hoc ipse primo excludit dicens: *Ab omnipotente non sunt abscondita tempora*; quasi dicat: Quamvis omnipotens sit extra temporum mutabilitatem, ipse tamen temporum cursum cognoscit. Isti vero qui sunt in tempore, ita eum cognoscunt, quod tamen modum æternitatis eius comprehendere non valent: unde subdit: *Qui autem noverunt eum*, idest homines temporales, eius notitiam qualemcumque habentes, vel naturali cognitione, vel per fidem, vel aliqua maiori sapientiæ illustratione, *ignorant dies illius*, idest comprehendere non valent modum æternitatis eius. Et quia dixerat, temporalium cursum Deo ignotum non esse, consequenter ostendit, qualiter temporalia iudicat, præmittens diversas hominum culpas, quorum quidam fraudulenter aliis inferunt nocumenta: unde dicit: *Alii*, scilicet inter homines, *terminos transtulerunt*, furtive scilicet mutantes possessionum confinia; & similia fecerunt in animalibus quæ gregatim pascuntur: unde subdit: *Diripuerunt*, scilicet furtive, *greges*, scilicet alienos, *& paverunt eos*, ut sic videantur esse eorum: & eorum culpam aggravat † alias, aggregat † vel exaggerat ex conditione personarum quibus inferunt nocumenta. Consueverunt enim homines misereri pupillorum propter defectum ætatis, & carentiam sustentationis parentum; & contra hoc dicit: *Asinum pupillorum abegerunt*, idest aberrare fecerunt, ut eum raperent, non miserantes pupillum. Similiter etiam viduarum consueverunt homines misereri propter fragilitatem sexus, & quia destitutæ sunt virorum solatio; sed contra hoc subdit: *Et abstulerunt pro pignore bovem viduæ*, quasi sub quodam colore iustitiæ eam gravantes. Consueverunt etiam homines misereri pauperum, qui divitiarum sustentatione carent; & contra hoc subdit: *Subverterunt pauperum viam*; idest, abstulerunt eis facultatem sibi necessaria procurandi, eos multipliciter molestando. Solent etiam homines desistere a nocumento eorum qui aliis nocere non consueverunt, sed inter alios suaviter conversantur; & contra hoc subdit: *Et oppresserunt pariter mansuetos terræ*, qui scilicet nec provocari, nec provocare alios noverant. Sunt etiam quidam qui non fraudulenter, ut prædicti, sed per manifestam violentiam aliis nocent, qui ad mala facienda prorumpunt, quasi nulla disciplina legis contineantur; de quibus subdit: *Alii quasi onagri in deserto*, idest asini silvestres, qui hominum servituti non subsunt, *egrediuntur ad opus suum*, idest ad latrocinium, cui quasi proprio operi solicite intendunt: unde subdit: *Vigilantesque ad prædam*, scilicet diripiendam, *præparant panem liberis*, scilicet suis ex præda direpta. Deinde genus prædæ determinat subdens: *Agrum non suum demetunt*, scilicet per violentiam messes alienas colligentes, *& vineam eius quem vi oppresserunt vindemiant*; quia scilicet prius aliquem opprimunt, ad hoc quod eius bona liberius rapiant. Nec solum exteriora bona per violentiam abstrahunt, sed etiam ea quæ iam sunt ad usum corporis tovendi assumpta: unde subdit: *Nudos dimittunt homines*, idest nihil eis relinquunt, *indumenta tollentes*. Et ut magis exaggeret huiusmodi rapinæ culpam, subiungit afflictiones quas ex nuditate patiuntur, unde dicit: *Quibus non est operimentum in frigore*: esset enim aliqualiter tolerabile, si aliunde possent nuditati subvenire. Nec solum indumenta sunt necessaria ad calefaciendum contra frigus, sed etiam ad tegumentum contra pluviam; unde oportet a latronibus denudatos non solum frigore affligi, sed etiam pluvia perfundi; & hoc est quod subdit: *Quos imbres montium rigant*: solent enim homines ad loca montana quasi ad tentoria confugere pre timore latronum vel hostium, ubi propter aeris frigiditatem & frequentiores, & graviores sunt pluviæ, maxime nudis hominibus. Est autem qualecumque nuditatis remedium, si ille qui vestimentorum operimentum non habet, saltem operimento domus non careat; sed contra hoc subdit: *Non habentes velamen*, scilicet vestimenti, nec domus, *amplexantur lapides*; idest, abscondunt se in cavernis lapidum, quæ inveniuntur in locis montanis. Ulterius autem exaggerat eorum culpam ex condicione miserabilium personarum quas gravant: unde subdit: *Vim fecerunt de-*

pre-

pradantes pupillos, qui scilicet magis erant sustentandi, *& vulgum pauperem spoliaverunt*, cui scilicet magis erat subveniendum. Esset autem utrumque tolerabile, si saltem habentibus sufficientia subtrahere vellent; & ideo ad maiorem aggregationem iniquitatum eorum subdit: *Nudis*, idest non habentibus vestimenta, *& incedentibus absque vestitu*, idest prae nimia necessitate etiam ad publicum sine vestibus nudis procedentibus, quod pertinet ad magnam inopiam vestitus. Et ut ostendat, etiam in victu eos inopiam pati, subdit: *Et esurientibus*: his autem nihil magis auferre possunt; sed & id modicum quod habent, eis surripere non verentur: unde subdit: *Tulerunt spicas*; quasi dicat: Non tulerunt eis messem, quam non habent, sed aliquas paucas spicas quas sibi collegerant; & si forte in aliquo abundare videantur, illud subtrahunt, non pensantes quantam penuriam in aliis patiuntur: unde subdit: *Inter acervos*, frugum scilicet *eorum*, *meridiati sunt*, idest in meridie quieverunt, quasi lascivientes de bonis eorum *qui calcatis torcularibus sitiunt*, idest qui statim post vindemiam modicum habent de vino. Nec solum homines spoliant in rebus exterioribus, sed etiam laedunt in personis: unde subdit: *De civitatibus fecerunt viros gemere*: quia scilicet, quibusdam laesis, multi ex civibus conturbantur, & ipsi qui laesi sunt conqueruntur: unde subdit: *Et anima vulneratorum clamabunt*; *& Deus*, a quo scilicet non sunt abscondita quae in tempore aguntur, *inultum abire non patitur*: quod scilicet non esset, si de rebus humanis providentiam non haberet. Causam autem quare Deus hoc inultum abire non patitur, ostendit per hoc quod non per ignorantiam, sed per malitiam peccant, ex qua sapientiam odiunt ipsorum peccata arguentem: unde subdit: *Ipsi fuerunt rebelles lumini*, scilicet ex proposito agentes contra id quod eis lumen rationis dictat. Sicut autem sapientia praeoccupat eos qui eam concupiscunt, ita fugit ab eis qui ei renituntur: unde subdit: *Nescierunt vias eius*; idest habentes sensum per malitiam depravatum, non potuerunt sapientiae processus cognoscere; vel nescierunt, idest non approbaverunt, nec experiri voluerunt sapientiae mandata. Et impoenitentiam eorum demonstrat subdens: *Nec reversi sunt per semitas illius*. Illi quidem per semitam sapientiae revertuntur qui etsi sapientiae peccando rebellent, tamen poenitendo ad sapientiam revertuntur. In signum autem quod spiritali lumini sapientiae divinae repugnent, inducit quod & lumen exterius detestantur, tenebras amantes, secundum quod Ioannis 3. dicitur: „ Omnis qui male agit odit „ lucem: " unde & hoc subditur: *Mane primo*, adhuc scilicet existentibus tenebris, *consurgit homicida*, *& interficit egenum & pauperem*: quia scilicet illa hora nondum communiter homines vadunt per viam, sed aliqui pauperes necessitate ducti praeoccupant tempus operis, quibus latrones insidiantur in via. Ad hoc autem quod de domibus aliquid furtive surripiant, profundioribus indigent tenebris: unde subdit: *Per noctem erit quasi fur*, scilicet spolians domos, quod † alias, quia † primo mane facere tutum non esset, quia tunc homines evigilare incipiunt. Idem autem in adultero ostendit, subdens: *Oculus adulteri*, qui scilicet insidiatur alieno thoro, *observat caliginem*, ut scilicet deprehendi non possit: unde subdit: *Dicens*: *Non videbit me oculus*; idest, in hoc proposito observat caliginem, ne a cuiusquam oculo videatur; & quia non sufficit occultatio noctis, adhuc alias occultandi artes assumit: unde subdit: *Et operiet vultum suum*, qualicumque scilicet mutatione habitus. Et sicut ad incipiendum opus observat caliginem, ita etiam opus exequitur in tenebris: unde subdit: *Perfodit in tenebris domos*, scilicet qualicumque fraude, vel violentia obstacula auferens, *sicut in die condixerant sibi*, scilicet adulter & adultera; *& ignoraverunt lucem*, idest abiecerunt, in tota executione † alias, excaecatione † nefarii operis. *Si subito*, quasi ex impraemeditato, quia tempus eis breve videtur, dum carnali delectationi vacant, *apparuerit aurora*, quae est diurnae lucis principium, *arbitrantur umbram mortis*; idest, existimant eam odiosam, sicut umbram mortis, dum se vident suas lascivias ulterius non posse protrahere. Solent autem homines dupliciter a suis operibus impediri: uno modo, quando non prospiciunt rei eventum; alio, quando habent in suo proposito debile fulcimentum. Sed adulteri qui ex concupiscentia ducuntur, e contrario primo quidem inconsiderate se periculis ingerunt, quamvis ignorent quid sequatur; & ad hoc significandum dicit: *Et sic in tenebris*, idest in dubiis & obscuris, *quasi in luce*, idest in manifestis, *ambulant*, idest procedunt. Secundo ex re modica & fragili magnam fiduciam capiunt: unde subdit: *Levis est*, scilicet adulter, *super faciem aquae*; quasi dicat: Adeo leviter movetur, ut videatur ei quod per aliqua mollia, sicut est aqua, possit pertransire ad suum propositum prosequendum. Vel (ad litteram) quod dicit: *Sic in tenebris, quasi in luce ambulant*: potest referri ad hoc quod uterque, scilicet adulter & adultera, sua opera in tenebris agere amant; quod vero subdit: *Levis est super faciem aquae*, refertur specialiter ad adulterum, cui propter impetum concupiscentiae, videtur quod etiam super aquam, & super quamcumque difficultatem,

tatem, vel adversitatem leviter pertransire possit, ad hoc quod perveniat ad fruitionem rei concupitæ. Enarratis ergo diversis generibus peccatorum, subiungit de pœna; & primo quidem quantum ad pœnam præsentis vitæ, cum subdit: *Maledicta sit pars eius in terra*: illud enim unicuique pars esse videtur quod quasi potissimum bonum desiderat; peccator autem in rebus terrenis quasi in sua parte ultimum finem constituit, secundum illud Sapientiæ 2. „ Hæc est pars nostra, & hæc est „ sors; " quæ quidem maledicta est, quia bona huius mundi, quibus male utitur, ei vertuntur in malum; & hoc manifestat subdens: *Nec ambulet per viam vinearum*: solent enim viæ vinearum umbrosæ esse, & per consequens temperatæ, vineæ etiam contemperatum locum requirunt: nam in locis nimis frigidis destruuntur per glaciem, & in locis nimis calidis aduruntur per calorem. Impius ergo per viam vinearum non ambulat, quia rebus huius mundi moderate non utitur, sed quandoque declinat ad unum extremum, quandoque ad aliud; & quantum ad hoc subdit: *Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium*; quasi a contrario vitio in contrarium transeat, quod in medio virtutis non manet. Et ista pœna consequitur omnes malos, quia inordinatus animus sibi ipsi est pœna, ut Aug. dicit in primo Confessionum. Deinde ponit pœnam quæ erit post mortem, cum subdit: *Et usque ad inferos peccatum illius*; quasi dicat: Non solum in terra pars eius maledicitur, dum inordinate utitur rebus mundi, sed etiam per hoc in inferno pœnas patietur: ad quas pœnas referri potest quod dixerat: *Ab aquis nivium &c.* quia in inferno nulla erit temperies. Et ne crederet aliquis, pœnas illas per Dei misericordiam finiendas, subdit: *Obliviscatur eius*, scilicet peccatoris in inferno damnati, *misericordia*, scilicet Dei, ut numquam exinde liberetur. Qualis autem sit illa pœna, ostendit subdens: *Dulcedo illius vermis*; idest, delectatio peccati convertetur in vermem, idest conscientiæ remorsum, de qua dicitur Esa. ultimo: „ Vermis eo„ rum non morietur: " unde & huius pœnæ interminabilitatem subdit: *Non sit in recordatione*; idest, ita totaliter relinquatur a Deo sine remedio liberationis ac si eius esset oblitus; & ponit similitudinem cum subdit: *Sed conteratur quasi lignum infructuosum*: „ Arbor enim quæ non facit fructum bonum, excidetur, & „ in ignem mittetur, " ut dicitur Matth. 3. Lignum autem fructuosum præciditur, ut purgetur, secundum illud Ioan. 15. „ Omnem pal„ mitem, qui non fert fructum purgabit eum, „ ut fructum plus afferat. " Impii ergo puniuntur ad exterminium, iusti autem ad profectum. Quare autem infructuoso ligno comparetur, manifestat ex duobus. Primo quidem quia bona sua in res inutiles consumpsit: unde dicit: *Pavit enim sterilem quæ non parit*; & loquitur de illo qui bona sua in res inutiles consumpsit, ad similitudinem eius qui uxorem sterilem inutiliter nutrit. Secundo quia indigentibus non subvenit, quod ei esse poterat fructuosum: unde subdit: *Et viduæ bene non fecit*. Per viduam, homines indigentes significat. Nec solum fuit infructuosus, sed etiam fuit nocivus, sicut lignum proferens fructus venenosos: unde subdit: *Detraxit fortes in fortitudine sua*; idest, potestate sua usus est, non ad subveniendum oppressis, sed magis ad opprimendum fortes; & hoc quia quod aliis nocet, etiam in suum nocumentum redundat; quasi scilicet in se securam vitam agere non possit, timens etiam lædi ab eis quos læserat: unde subdit: *Et cum steterit*, idest cum nihil adversum passus fuerit, *non credet vitæ suæ*, idest non erit de vita sua securus, secundum illud quod Eliphaz supra dixerat 15. *Sonitus terroris semper in auribus eius, & cum pax sit, ille semper insidias suspicatur*. Causam autem quare absque misericordia sit puniendus, assignat ex hoc quia misericordia noluit uti dum potuit: unde subdit: *Dedit ei Deus locum pœnitentiæ*, scilicet differens pœnam; & hæc est ratio quare permissus est in prosperitate aliquis diu vivere; sed hoc quod Deus exhibuit ei in bonum, ipse pervertit in malum: unde subditur: *Et ille abutitur eo in superbiam*, non attribuens divinæ misericordiæ, quod post peccatum non statim punitur; sed ex hoc sumit peccandi †alias, peccati† audaciam, usque ad Dei contemptum. Et quamvis peccator tenebras quærat ad peccandum, non tamen potest facere quin videatur: unde subdit: *Oculi enim*, scilicet Dei, *sunt in viis eius*, idest considerant processus eius, quamvis in tenebris ambulet; & inde est, *quod elevati sunt ad modicum*, idest ad aliquam terrenam sublimitatem & caducam, Deo dante eis locum pœnitentiæ, *& non subsistent*, scilicet finaliter, quia abutuntur Dei misericordia in superbiam; & adhibet huius rei similitudinem. Omnia enim quæ in tempore generantur, determinato tempore crescunt, & postea incipiunt deiici, & tandem totaliter destruuntur; & ita contingit de impiis: unde subdit: *Et humiliabuntur sicut omnia*, quæ scilicet in tempore crescunt, *& auferentur*, scilicet totaliter, quando ad summum pervenerint: & adhibet similitudinem, subdens: *Et sicut summitates spicarum conterentur*: non enim conteruntur fruges, quamdiu sunt in herba, & crescunt; sed quando iam ad perfectam maturitatem pervenerunt, secun-

cundum mensuram a Deo prævisam. Hoc autem induxit ad ostendendum, quod hoc quod impii statim non puniuntur, sed prosperam vitam agunt, non contingit ex defectu divinæ providentiæ, sed ex hoc quod differt Deus pœnam in congruum tempus: & sic patet falsum esse quod Eliphaz ei calumniose imposuerat de negatione providentiæ divinæ; unde subdit: *Quod si non est ita*, sicut prædixi de punitione malorum, sicut vos opinamini † alias, arbitramini † credentes semper homines in hac vita puniri pro peccatis, *quis me potest arguere esse mentitum*, quasi scilicet divinam providentiam denegem, *& ponere ante Deum verba mea*; idest, verba mea in accusationem vertere coram Deo, ac si sint contra eius providentiam?

CAPITIS VIGESIMIQUINTI

LECTIO UNICA.

Respondens autem Baldat Suhites dixit: Potestas & terror apud eum est qui facit concordiam in sublimibus suis. Numquid est numerus militum eius? Et super quem non surget lumen illius? Numquid iustificari potest homo comparatus Deo, aut apparere mundus, natus de muliere? Ecce luna etiam non splendet, & stellæ non sunt mundæ in conspectu eius: quanto magis homo putredo, & filius hominis vermis?

Iob in sua responsione duas calumnias quas ei Eliphaz iniecerat in præcedenti sua responsione, iam repulit, ostendens, se neque pro peccatis punitum, neque divinæ providentiæ negatorem. Ostenderat autem valde expresse, quod divinæ providentiæ non repugnabat, si impii in hoc mundo prosperarentur, † alias, prosperantur † quia reservatur eorum pœna in aliud tempus; & ideo contra hoc ulterius resistere non potuerunt. Sed alterum, scilicet quod non fuerit pro peccatis punitus, non tam evidenter ostenderat, quin potius debilitatem suæ ostensionis significavit, cum dixit: *Nemo advertere potest cogitationes eius*; & ideo contra hoc ulterius Baldat resistere nititur redarguens Iob, quod se asserebat non pro peccatis suis punitum; & quasi immemor verborum Iob, quibus dixerat, non sibi sufficere, si contra eum ex Dei fortitudine contendatur, a divina potestate disputationis suæ sumit exordium, & proponit magnitudinem divinæ potestatis dupliciter. Primo quidem quantum ad hoc quod potentiam exercet in superiores creaturas, in summa pace eas conservans: unde dicit: *Potestas & terror*, idest ex qua timeri debet, *apud eum est*, scilicet Deum, *qui facit concordiam in sublimioribus suis*: in inferioribus enim creaturis discordia multiplex invenitur, tam in creaturis rationalibus, ut patet per contrarios motus humanarum voluntatum, quam in creaturis corporalibus, ut ex earum contrarietate apparet, per quam generationi & corruptioni subduntur; sed in superioribus corporibus nulla contrarietas reperitur, unde & incorruptibilia sunt; sic & superiores intellectuales substantiæ etiam in summa concordia vivunt. Hæc autem summa concordia superiorum creaturarum ex potestate divina procedit, quæ superiores creaturas in perfecta suæ unitatis participatione constituit, quasi sibi propinquiores; & ideo signanter dicit: *In sublimioribus suis*, idest sibi magis conformibus. Secundo commendat divinam potestatem ex iis quæ operatur in inferioribus creaturis, in quibus operatur per ministerium superiorum creaturarum, quarum multitudo homini est ignota: unde subdit: *Numquid est numerus militum eius?* Milites quidem Dei vocat omnes cælestes virtutes, quæ divinum nutum sequuntur, sicut milites obediunt duci. Harum autem cælestium virtutum numerus ignotus est homini; & simile est quod habetur Esa. 40. „Qui educit in „numero militiam eorum." Et ne aliquis crederet quod cælestes virtutes non se haberent sicut milites parentes alieno imperio, sed sicut duces & principes ex suo arbitrio cuncta agentes, sicut æstimaverunt multorum deorum cultores, subiungit: *Et super quem non surgit lumen eius?* quasi dicat: Omnes cælestes virtutes per illuminationem divinam diriguntur, sicut homines per hoc quod super eos surgit lux solis. Proposita ergo potestate divina, accedit ad propositum dicens: *Numquid iustificari potest homo comparatus Deo?* quasi dicat: Ex quo Deus tam magnus est, & in iustitia præcellens, ut etiam in sublimibus concordiam faciat, quæ est iustitiæ effectus, secundum illud Esa. 32. „Opus iustitiæ pax:" omnis iustitia hominis divinæ iustitiæ comparata quasi nihil reputabitur; nec solum Deo homo comparatus, non potest iustus videri, sed, quod plus

plus est, ei comparatus, apparet iniustus; sicut in comparatione ad res pulcherrimas quæ, quamvis pulchritudinem habeant, videntur immundæ: unde subdit: *Aut apparere mundus, natus de muliere?* quod signanter dicit, quia ex hoc ipso quod homo de muliere per concupiscentiam carnis nascitur, maculam contrahit. Hoc autem quod dixerat, consequenter per simile confirmat, cum subdit: *Ecce etiam luna non splendet, & stella non sunt munda in conspectu eius*. Ubi considerandum est, quod de sole mentionem non facit, quia non apparet sensibiliter quod ad præsentiam maioris luminis lumen eius obtenebretur; sed luna, & stellæ etiam ad præsentiam corporalis solis obfuscantur: unde multo magis earum claritas quasi obscuritas quædam est immensitati divini luminis comparata; & ex hoc concludit propositum subdens: *Quanto magis homo putredo, & filius hominis vermis*, scilicet non potest reputari splendens splendore iustitiæ, si divinæ iustitiæ comparetur; neque mundus per innocentiam, si comparetur puritati divinæ? Singulariter autem hominem putredini † alias, hominum putredinem † comparat quasi ex materia existente putrefactioni vicina; & filium hominis vermi, quia vermis ex putredine generatur. Hoc autem inducit ad ostendendum, quod homo non potest, quantumcumque iustus & innocens, iustitiam & innocentiam suam proponere, quasi nihil reputatam in comparatione ad Deum, cum agitur de divino iudicio.

CAPITIS VIGESIMISEXTI

LECTIO UNICA.

Respondens autem Iob dixit: Cuius adiutor es? Numquid imbecillis? Et sustentas brachium eius qui non est fortis? Cui dedisti consilium? Forsitan illi qui non habet sapientiam? Et prudentiam tuam ostendisti plurimam? Quem docere voluisti? Nonne eum qui fecit spiramentum? Ecce gigantes gemunt sub aquis, & qui habitant cum eis. Nudus est infernus coram illo; & nullum est operimentum perditioni. Qui extendit aquilonem super vacuum, & appendit terram super nihilum: qui ligat aquas in nubibus suis, ut non erumpant pariter deorsum: qui tenet vultum solii sui, & expandit super illud nebulam suam. Terminum circumdedit aquis, usque dum finiantur lux, & tenebræ. Columnæ cæli contremiscunt, & pavent ad nutum eius. In fortitudine illius repente maria congregata sunt; & prudentia eius percussit superbum. Spiritus eius ornavit cælos, & obstetricante manu eius, eductus est coluber tortuosus. Ecce hæc ex parte dicta sunt viarum eius: & cum vix parvam stillam sermonis eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri?

Baldat in verbis præmissis Iob convincere voluit ex consideratione divinæ potestatis omnibus tremendæ, respectu cuius nullus potest iustitiam aut innocentiam prætendere, ut se asserat non absque † alias, asserat absque † peccato punitum: unde Iob triplicem responsionem subiungit, quarum prima specialiter est contra Baldat, qui Iob terrere conatus fuerat ex consideratione divinæ potestatis. Solent autem homines non ratione contra aliquem condemnatum utentes, sed iudicis potentiam & sapientiam allegantes, hoc facere in iudicis favorem. Adhibetur autem favor alicui personæ dupliciter: uno modo propter defectum potentiæ illius cui favetur; alio modo propter defectum sapientiæ. Quantum ergo ad primum dicit: *Cuius adiutor es? Numquid imbecillis?* quasi dicat: Hæc quæ locutus es, non secundum viam rationis, sed quasi in Dei favorem, numquid ad hoc dixisti ut ferres auxilium quasi infirmo? Adiuvare autem videtur aliquem qui eius operationem defendit: unde subdit: *Et sustentas brachium eius qui non est fortis?* quasi dicat: Numquid vis tu iis verbis defendere operationem qua punitus sum ab eo, ac si non esset fortis ad se defendendum? Deinde quantum ad favorem qui alicui adhibetur propter defectum sapientiæ, considerandum est, quod hic favor est duplex. Unus quidem ex hoc quod consilium datur alicui circa res agendas; & quantum ad hoc dicit: *Cui dedisti consilium?* Videtur aliquis alicui consilium dare, quando eius causam sine ratione defendit; non autem consilio Deus indiget, qui est in sapientia perfectus: unde subdit: *Forsitan illi qui non habet sapientiam?* quasi dicat: Numquid dubitas Deum sapientiam non habere, ut tam stulte pro eo loquaris? Qui au-

autem sapienti consilium dat videtur hoc facere ad suam sapientiam ostendendam: unde subdit: *Et prudentiam tuam ostendisti plurimam?* quasi dicat: Numquid per hoc voluisti tuæ prudentiæ abundantiam ostentare? Alius autem modus favoris contra defectum sapientiæ est ut quis instruat ignorantem circa scibilia; & quantum ad hoc subdit: *Quem docere voluisti?* visus es enim Deum docere, inquantum eius potentiam contra me allegasti; sed ipse doceri non indiget, qui est totius humanæ scientię causa: unde subdit: *Nonne eum qui fecit spiramentum?* idest, qui creavit humanam animam, per quam homo & intelligit, & spirat: una enim & eadem anima est, quæ per intellectum scientiam percipit, & per alias vires corpus vivificat. Deinde, ne videatur in aliquo potentiæ Dei derogare, commendat ipsum multo diffusius quam Baldat, enumerans multos effectus divinæ potentiæ; & incipit ab iis quæ potenter fecit in genere humano circa diluvium. Legitur enim Gen. 6. quod „ gigantes „ erant super terram in diebus illis: “ & postea subditur: „ Cumque vidisset Deus terram „ esse corruptam; omnis quippe caro corru- „ perat viam suam super terram; dixit ad „ Noe: Finis universæ carnis venit coram „ me: “ & postea subdit: „ Ecce ego addu- „ cam aquas diluvii super terram, & inter- „ ficiam omnem carnem. “ Hunc ergo effectum divinæ potentię ostendit subdens: *Ecce gigantes*, scilicet antiqui, *gemunt*, scilicet in pœnis inferni, *sub aquis*, idest qui fuerunt submersi aquis diluvii. Et quia non soli ipsi perierunt, sed multi alii cum eis, ideo etiam postea subiungit: *Et qui habitant cum eis*; scilicet, similiter gemunt, scilicet a virtute potestatis ipsius. Et ne aliquis crederet, quod divina providentia se extenderet solum ad iudicandos homines in hac vita, non autem post mortem, sicut amici Iob sentire videbantur, ad hoc excludendum subdit: *Nudus est infernus coram illo*; quasi dicat: Ea quæ in inferno aguntur conspicua sunt oculis eius, & secundum eius iudicium aguntur: unde ad huiusmodi expositionem subdit: *Et nullum est operimentum perditioni*, idest iis qui sunt perditi in inferno, ut possint ab oculis Dei occultari, sicut occultantur a nobis. Deinde enumerat effectus divinæ providentiæ in rebus naturalibus, & incipit ab extremis, scilicet a cęlo, & terra, in quorum utroque aliquid apparet ex divina potentia institutum, quod humanas vires excedit. Secundum autem id quod sensibiliter apparet, videtur cælum extensum esse super terram, sicut quoddam tabernaculum, terram autem esse sub cælo sicut tabernaculi pavimentum. Quicumque autem tabernaculum erigit, aliquid supponit quo tabernaculum sustentatur; sed hoc in cælo non apparet, non enim videtur aliquid cælum sustentans, nisi virtus divina: unde dicit: *Qui extendit aquilonem super vacuum*: per aquilonem intelligit superius hemispherium quo ad nos: nobis enim aquilonaris polus supra orizontem elevatur; australis vero sub orizonte deprimitur, unde dicit: *Aquilonem extendit super vacuum*: quod de superiori hemispherio cæli nihil nobis apparet, nisi spatium aere plenum, quod vulgares homines reputant vacuum: loquitur enim secundum existimationem vulgarium hominum, prout est mos in Sacra Scriptura. Sic etiam qui pavimentum facit, super aliquid ipsum firmat; terra autem, quæ est quasi cæli fundamentum, non apparet super aliquod firmata, quod eam possit sustentare, sed sola Dei potentia sustinetur: unde subdit: *Et appendit terram super nihilum*. Hæc autem non ita dicuntur, quasi cælum sit ponderosum, ut indigeat sustentamento, ne cadat, aut terra possit descendere nisi usque ad centrum; sed ipsas naturales virtutes, quibus in suis locis corpora naturaliter continentur, ex divina potestate processisse significat: sicut enim motus violentus est a potestate humana, ita inclinatio naturalis est ex virtute divina, quæ est naturæ principium. Deinde enumerat effectus divinæ potentiæ in spatio medio, quod est inter cælum & terram; & primo in aere, in quo hoc admirabile videtur quod aqua in aere suspendatur, vaporaliter elevata, & non tota simul cadat, sed guttatim, ut appareat in pluviis: unde dicit: *Qui ligat aquas in nubibus suis*, idest eius virtute causatis, *ut non erumpant*, scilicet aqua pluviarum, *pariter deorsum*; sed guttatim, secundum quod expedit ad temperiem terræ, quasi divina virtute illud quod remanet in nubibus esset ligatum, ut non a principio cadat: fit enim divina virtute ut vapores non simul condensentur, ut oporteat simul eos in aquam conversos pariter cadere, pluviis ex nubibus deorsum cadentibus. Remanent autem quædam vaporum reliquiæ, ex quibus nebulæ generantur, per quas nobis tegitur cælum, quod est quasi solium Dei, secundum illud Esa. ult. „ Cælum mihi sedes est; “ & quantum ad hoc subdit: *Qui tenet vultum solii sui*; idest, qui tenet quasi occultatam faciem cæli, quod est solium eius; & hoc per nebulas, quibus prohibemur cælum videre: unde subdit: *Et expandit super illud nebulam suam*, idest eius virtute productam. Deinde ostendit effectum divinæ potentiæ in aquis, cum subdit: *Terminum circumdedit aquis*: aquæ enim secundum elementorum naturalem ordinem undique terram operire de-

b:-

berent; sed quod aliqua pars terræ remaneat discooperta ab aquis, hoc factum est divina virtute, quæ usque ad certum terminum terram fecit operiri ab aquis: & hoc præcipue videtur ad oceanum pertinere, qui undique terram circumdat; & propter hoc subdit: *Usque dum finiantur lux, & tenebræ*: sumitur enim lux diei, & tenebræ noctis, sole accedente, vel recedente ab hemisphærio superiori, quod supponitur nostræ habitabili, quæ quasi undique oceano concluditur. Vel potest intelligi, quod terminus aquarum intransmutabilis permanebit, manente hoc statu mundi, in quo est successio lucis & tenebrarum. Sic ergo enumeratis effectibus divinæ potentiæ in corporalibus creaturis, ostendit eius effectum in creaturis spiritalibus, quas vocat columnas cæli, quia scilicet eorum officio administratur motus cælorum: unde dicit: *Columnæ cæli*, scilicet Angeli, *contremiscunt, & pavent ad nutum eius*, idest obediunt ei ad nutum: & loquitur ad similitudinem alicuius ad nutum obedientis domino propter timorem & tremorem ipsius, ut timor referatur ad animam, tremor ad corpus. Non est autem putandum quod inferatur Angelis timor pœnalis, sed eorum reverentia ad Deum hic timor nominatur; & sic pavor refertur ad affectum, tremor autem ad exteriorem effectum. Et quia in Angelis aliqui sunt qui a debita Dei reverentia discesserunt, de quibus supra 4. dictum est: *In Angelis suis reperit pravitatem*; ideo consequenter de distinctione bonorum & malorum Angelorum subiungit. Creditur autem simul cum distinctione creaturæ corporalis, etiam creaturæ spiritualis distinctionem fuisse; ideo ad insinuandam distinctionem creaturæ spiritualis præmittit de creatura corporali, dicens: *In fortitudine illius repente maria congregata sunt*, secundum illud Gen. 1. „ Congregentur aquæ quæ sunt super terram, in locum „ unum, & appareat arida. " Et sicut creaturæ corporales sunt distinctæ divina virtute, ita etiam creaturæ spirituales: unde subdit: *Et prudentia eius percussit superbum*. Per virtutem prudentiæ ipsius, diabolus superbiens de sua gloria privatus est; & sic eo percusso, bonis Angelis sunt spiritualia dona augmentata: unde subdit: *Spiritus eius ornavit cælos*, idest cælestes spiritus, ornamentis scilicet spiritualium donorum. Non erat autem conveniens ut percussus per privationem gloriæ, cum ornatis per Spiritum sanctum remaneret: unde subdit: *Et obstetricante manu eius, eductus est*, idest a societate bonorum Angelorum, *coluber tortuosus*, idest diabolus, qui colubro comparatur propter malignitatis venenum; & tortuosus dicitur propter caliditatem. Signanter autem dicit eum eductum *obstetricante manu Dei*: sicut enim obstetrix sic educit infantem, quandoque mortuum, ut mater non lædatur; ita Deus sic eduxit diabolum de medio Angelorum ut bonorum Angelorum societas in nullo detrimentum sit passa. Et ne aliquis crederet, hos effectus, licet sint magni, divinam potentiam adæquare, subdit: *Ecce hæc ex parte sunt dicta viarum eius*, idest operum eius, quibus & nos in Dei cognitionem ascendimus, & Deus nobis se quodammodo communicat. Et ne videantur hæc, etsi non totam divinam potentiam adæquare, tamen magna ex parte ad eius æqualitatem accedere, subiungit: *Et cum vix parvam stillam sermonis eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri?* quasi dicat: Omnium quæ nunc dicta sunt de effectibus divinæ potentiæ, minor est comparatio ad divinam potentiam, quam unius parvi sermonis quasi silenter stillantis ad maximi tonitrui sonum.

CAPITIS VIGESIMISEPTIMI

LECTIO UNICA.

Addidit quoque Iob, assumens parabolam suam, & dixit: Vivit Deus, qui abstulit iudicium meum, & omnipotens, qui ad amaritudinem adduxit animam meam: quia donec superest halitus in me, & spiritus Dei in naribus meis, non loquentur labia mea iniquitatem, nec lingua mea meditabitur mendacium. Absit a me ut iustos vos esse iudicem: donec deficiam, non recedam ab innocentia mea. Iustificationem meam, quam cœpi tenere, non deseram: neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea. Sit ut impius inimicus meus, & adversarius meus quasi iniquus. Quæ est enim spes hypocritæ, si avare rapiat, & non liberet Deus animam eius? Numquid Deus audiet clamorem eius, cum venerit super eum angustia? Aut poterit in omnipotente

tente delectari, & invocare Deum omni tempore? Docebo vos per manum Dei, quæ omnipotens habeat, nec abscondam. Ecce vos omnes nostis; & quid sine causa vana loquimini? Hæc est pars hominis impii apud Deum, & hæreditas violentorum quam ab omnipotente suscipient. Si multiplicati fuerint filii eius, in gladio erunt; & nepotes eius non saturabuntur pane. Qui reliqui fuerint ex eo, sepelientur in interitu; & viduæ illius non plorabunt. Si comportaverit quasi terram argentum, & sicut lutum præparaverit vestimenta; præparabit quidem, sed iustus vestietur illis, & argentum innocens dividet. AEdificavit sicut tinea domum suam, & sicut custos fecit umbraculum. Dives cum dormierit, nihil secum afferet; aperiet oculos suos, & nihil inveniet. Apprehendet eum quasi aqua inopia; nocte opprimet eum tempestas. Tollet eum ventus urens, & auferet, & velut turbo rapiet eum de loco suo. Et mittet super eum; & non parcet; & de manu eius fugiens fugiet: stringet super eum manus suas, & sibilabit super illum, intuens locum eius.

IN præmissis verbis, Iob confutaverat dicta Baldat, qui contra eum divinam potestatem allegaverat, quasi Iob eius magnitudinem ignoraret. Finita autem sua responsione intelligitur expectare, ut tertius amicorum, scilicet Sophar, more solito, suo ordine responderet. Sed quia ille quasi convictus tunc tacuit, Iob iterato sermonem assumit, & per aliam rationem ostendit non esse contra divinam providentiam, si mali in hoc mundo prosperantur, & boni adversitates patiuntur: unde dicitur: *Addidit quoque Iob*, postquam scilicet ei nullus respondebat, *assumens parabolam suam*, quia scilicet per similitudines loquebatur ad modum parabolas inducentium. Antequam autem propositum ostendat, se in amicorum sententiam numquam transiturum esse denuntiat, & ad huius firmitatem iuramentum præmittit: unde subdit: *Et ait: Vivit Deus, qui abstulit iudicium meum*, supposita scilicet vestra sententia, qua asseritis, ad iustitiam divini iudicii pertinere ut adversitates præsentes non nisi peccatoribus inducat: & ideo ad exponendum in quo iudicium suum dixerit, subdit: *Et omnipotens, qui ad amaritudinem adduxit animam meam*, idest qui absque culpa præcedente mihi adversitates exteriores induxit, ex quibus amaritudinem in anima patior, nec tamen ab eius reverentia & amore discedo; quod patet ex hoc quod per ipsum iuro. Inducit autem prædictum iuramentum ad hoc quod subditur: *Quia donec superest halitus in me*; idest, donec habebo vitam, quæ per respirationem conservatur. Et ut ostendat, se vitæ beneficium a Deo recognoscere, subdit: *Et spiritus Dei in naribus meis*: respiratio enim præcipue fit per nares, nam respiratio quæ fit per os, non est adeo congrua, ut Aristoteles dicit in Lib. de Historiis Animalium: respiratio ergo hominis, quæ principaliter in naribus posita est, hic spiritus Dei dicitur, quia hoc habet homo ut vivendo possit respirare: & huic beneficio ipse non vult esse ingratus peccando, unde subdit: *Non loquentur labia mea iniquitatem*, ut scilicet dicam, omnes qui adversitatem patiuntur, esse iniquos, *nec lingua mea meditabitur mendacium*, ut scilicet dicam, hoc pertinere ad divinam iustitiam ut iustorum merita præsenti prosperitate remuneret, & iniquorum peccata temporali adversitate condemnet. Et quia amici Iob ista asserebant, subiungit: *Absit a me ut iustos vos esse iudicem*: non enim poterat iustos eos iudicare, nisi eorum iniustam sententiam approbaret, per quod a sua iustitia recederet: unde subdit: *Donec deficiam*, scilicet per mortem, *non recedam*, idest propono non recedere, *ab innocentia mea*, a qua scilicet recederem, si sanctos adversitatem in hoc mundo patientes, vobiscum impios iudicarem. Et sicut ab innocentia ad nocendum transferri non propono, ita nec iustitiæ viam deserere: unde subdit: *Iustificationem meam*, quæ scilicet pertinet ad iustitiæ executionem, *quam cœpi tenere*, scilicet non approbando hominem pro prosperitate quam habet, nec condemnando pro adversitate quam patitur in hac vita, *non deseram*, scilicet declinando in vestram sententiam. Solent autem qui semel peccaverunt, proniores esse ad iterato peccandum: qui vero peccatorum sunt inexperti, difficilius ad peccata prolabuntur: unde subdit: *Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea*; quasi dicat: Ideo confido quod non recedam ab innocentia, nec iustitiam deseram, quia hoc per experientiam didici: non enim habeo conscientiam remordentem de aliquo gravi quod commiserim in tota vita mea. Vel aliter potest continuari: quia enim dixerat se non recessurum ab innocentia sua, nec iustificationem, quam tenere cœperat, deserturum; posset aliquis dicere, quod ipse ante hoc neque innocentiam, neque iustitiam habuerat; sed ipse hoc excludit dicens: *Nec enim reprehendit me cor meum &c.* Declinarem autem ab innocentia, & desererem iustitiam, si vobis

bis faverem, qui iniustitiam & impietatem sustinetis: unde subdit: *Sit ut impius inimicus meus*, inquantum scilicet contra veritatem divini iudicii loquitur, *& adversarius meus quasi iniquus*, inquantum scilicet iniquam sententiam profert, mihi adversando, dum dicit me impium esse, quia graviter sum afflictus. His igitur præmissis pertinentibus ad amicorum suorum confutationem, & suæ sententiæ firmitatem, accedit ad principale propositum, ut scilicet ostendat non esse contrarium divinæ providentiæ, si mali in hoc mundo temporaliter prosperentur, & iusti temporaliter affligantur. Et supra quidem hoc manifestaverat ex futuris præmiis & flagellis, quæ reservantur bonis & malis post hanc vitam; nunc autem hic ostendit ex debilitate bonorum temporalium quæ mali possident in hac vita, & magnitudine bonorum spiritualium quæ bonis conceduntur. Asserit ergo primo, inutile esse peccatoribus, si in hac vita bona temporalia consequantur absque animæ bonis: unde dicit: *Quæ est enim spes hypocritæ, si avare rapiat*, idest si iniuste divitias congreget, *& non liberet Deus animam eius*, scilicet a peccato per gratiæ dona? idest, quid boni potest ex hoc consequi? Et loquitur de hypocrita, scilicet simulatore, loco omnium peccatorum, quia simulata æquitas est duplex iniquitas; & hypocritæ tamquam falsarii virtutis, videntur maxime esse abominabiles apud Dominum, sicut infra 36. dicitur: *Simulatores & callidi provocant iram Dei*. Ostendit autem consequenter eos duplici spe privari, quarum una est quam habent iusti de Deo, quod in tempore necessitatis eorum orationem exaudiat; sed hoc ab impiis excludit dicens: *Numquid Deus audiet clamorem eius, cum venerit super illum angustia?* quasi dicat, non: & ratio huius assignatur Prov. 1. ex ore Sapientiæ dicentis: „ Vocavi, & renuistis: " & post pauca subdit: „ Tunc scilicet quando venit super eos angustia, invocabunt me, & non exaudiam: " & Prover. 28. dicitur: „ Qui declinat aurem suam ne audiat legem, oratio eius fiet execrabilis." Secunda autem spes iustorum est quod si † alias, non † deficit eis temporalis consolatio in tempore tribulationis, fruuntur delectatione divina, & delectantur in laude ipsius: sed hoc ab impiis excludit subdens: *Aut poterit in omnipotente delectari*, quem scilicet non diligere in operibus comprobatur, *& invocare Deum omni tempore*? Ex magna enim delectatione Dei provenit quod semper sit in aliquorum ore laus Dei. Et quia ostenderat parum valere bona temporalia quæ impii possident, sine spe iustorum quam sancti habent, ostendit consequenter temporalia bona, quæ interdum impii possident, fragilia esse: & ad assertionem eorum quæ dicturus est, duo præmittit. Primo quidem quod ea quæ dicturus est, sapientiæ divinæ conveniunt: unde dicit: *Docebo vos per manum Dei*, idest per virtutem ipsius, *quæ omnipotens habeat*, scilicet in sua sapientia quasi certum, *nec abscondam*, quæ scilicet, Deo instruente me, didici. Secundo ostendit, quod ea quæ dicturus est tam sunt manifesta ut etiam ipsi ea ignorare non possint: unde subdit: *Ecce vos omnes nostis*, scilicet vera esse quæ dicturus sum; & ideo mirum est quod tam irrationabiliter contra veritatem manifestam loquamini; & hoc est quod subdit: *Et quid sine causa vana loquimini?* idest, ea quæ rationis fulcimentum non habent. Solent enim homines hebetes, eum cognoscant præmissa, non advertere quid ex eis sequatur. Est autem considerandum, quod cum Deus sit creator omnium, & gubernator, omnes ab eo suscipiunt aliquid, quasi hæreditatem suam a patre; mali autem homines quasi suam partem, & suam hæreditatem a Deo accipiunt bona temporalia huius mundi: unde ex eorum persona dicitur Sap. 2. „ Hæc pars nostra, & hæc est sors. " E converso autem boni percipiunt quasi suam partem, & hæreditatem spiritualia bona, secundum illud Psal. 15. „ Funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hereditas mea præclara est mihi. " Describens ergo, quam fragilis sit & caduca pars impiorum, quam in rebus temporalibus accipiunt, dicit: *Hæc est pars impii apud Deum*; idest, tale est quod eis in sortem venit, dum bonis spiritalia, & eis temporalia distribuuntur; *& hereditas violentorum*, idest iniuste acquirentium temporalia bona, *quam ab omnipotente suscipient*, eo scilicet permittente, & facultatem præbente, sicut supra 22. dictum est: *Cum ille implevisset domos eorum bonis*. Ostendit autem hanc partem, sive hereditatem esse caducam. Primo quidem quantum ad hoc quod frequenter circa impiorum prolem accidit, quod tamen inter temporalia bona potissimum reputatur. Contingit autem quandoque quod impiorum filii, qui in hoc mundo prosperati sunt, occiduntur: unde dicit: *Si multiplicati fuerint filii eius*, quod scilicet ad magnam prosperitatem computabatur, *in gladio erunt*, idest occidentur. Et quamvis raro contingat quod divitum filii ad magnam paupertatem deveniant, tamen hoc circa nepotes & posteros frequenter contingit: unde subdit: *Et nepotes eius non saturabuntur pane*, scilicet propter inopiam. Quantum autem ad alios familiares eius subdit: *Qui reliqui fuerint ex eo*, scilicet domestici, & amici, *sepelientur in interitu*, idest absque solemnitate, quasi occisi: unde

de & quantum ad uxores ſubdit: *Et viduæ illius non plorabunt*, quod ſcilicet fieri ſolet in ſolemnibus ſepulturis. Sicut ergo fragilis eſt & caduca eorum felicitas quantum ad filios, & amicos, ita etiam quantum ad divitias poſſeſſas, inter quas quædam ſunt divitiæ artificiales, ſcilicet pecunia, quæ eſt adinventa quaſi menſura commutationis rerum, ut Philoſophus dicit; & quantum ad hoc ſubdit: *Si comportaverit quaſi terram argentum*; ideſt, ſi tantam copiam pecuniæ acquirat quanta habetur terra. Aliæ vero ſunt divitiæ naturales, quæ ſcilicet hominum naturali neceſſitati ſubveniunt, ſicut panis, & vinum, & veſtimenta, & alia huiuſmodi; & quantum ad hoc ſubdit: *Et ſicut lutum præparaverit veſtimenta*, ut ſcilicet tantam eorum copiam habeat quantam & luti; *præparabit* ‡ *alias*, *præparavit* † *quidem*, ideſt habebit † alias, habuit † ſolicitudinem in præparando, alius tamen habebit fructum, & quandoque bonus, qui circa hoc non ſolicitatur: unde ſubdit: *Sed iuſtus veſtietur illis*, ſcilicet veſtimentis ad ſuam neceſſitatem, *& argentum innocens dividet*, ideſt diſtribuet, & dabit pauperibus, non reſervabit coacervatum, quod contra innocentiam eſſet. Pertinet etiam ad proſperitatem terrenam ſpatioſitas domorum; ſed etiam hoc oſtendit eſſe caducum propter duo. Primo quidem, quia quandoque ſibi domum ædificat per violentiam in loco alieno, a qua depellitur: unde ſubdit: *Ædificavit ſicut tinea domum ſuam*, quæ ſcilicet corrodendo veſtem alienam præparat ſibi locum, a quo, excuſſa veſte, deiicitur. Alio modo, quia etſi in ſolo proprio domum ædificet, non tamen eſt ſibi datum ut diu illius poſſeſſionis curam & dominium habeat, ſed ad modicum tempus: unde ſubdit: *Et ſicut cuſtos*, ſcilicet vineæ, *fecit umbraculum*, quod ſcilicet deiicitur finito tempore cuſtodiæ eius. Quomodo autem acquiſita bona amittat, oſtendit ſubdens: *Dives, cum dormierit*, ideſt cum mortuus fuerit, *nihil ex his quæ poſſidet ſecum afferet*, ſcilicet in alia vita; *aperiet oculos ſuos*, ſcilicet in reſurrectione, *& nihil inveniet*, quia ſcilicet non revertetur ad temporalia bona poſſidenda. Quandoque & in hac vita ſubito ea perdit, ad modum quo pluvia ſubito homini ſupervenit: unde ſubdit: *Apprehendet eum quaſi aqua*, ſcilicet pluvialis, *inopia*, ideſt ſubito ſuperveniet ei. Et quamvis pluvia in die aliqualiter prævideri poſſit, in nocte tamen omnino præoccupat hominem: unde ſubdit: *Nocte opprimet eum tempeſtas*, ſcilicet adverſitatis, ideſt omnino ex improviſo. Ultimo autem oſtendit fragilitatem mundanæ proſperitatis quantum ad ipſam perſonam hominis, quæ quandoque perit per aliquam febrem, vel per aliquam perſecutionem; & quantum ad hoc ſubdit: *Tollet eum ventus urens*, ideſt occidet eum, *& auferet*, ſcilicet a ſocietate viventium; & hoc fiet ſubito, & ex improviſo: unde ſequitur: *Velut turbo rapiet eum de loco ſuo*, ideſt violenter & abſque mora. Quandoque vero non ab interiori infirmitate, ſed ab exteriori perſecutione occiditur; unde ſubdit: *Et mittet*, ſcilicet Deus, *ſuper eum*, aliquem perſecutorem, qui potentior eo ſit, cui non poſſit reſiſtere; *& non parcet*, ipſe ſcilicet perſecutor: unde ipſe impius *de manu eius*, ideſt de poteſtate eius, *fugiens fugiet*, vel per mortem; vel poſtquam occiderit, non habet amplius quid faciat. Eo autem mortuo, amicis eius remanet ſtupor, & luctus: unde ſubdit: *Stringet ſuper illum manus ſuas*, quaſi præ ſtupore; *& ſibilabit ſuper illum*, quaſi compatiens ei, *intuens locum eius*, ideſt conſiderans eius priſtinam dignitatem.

CAPITIS VIGESIMIOCTAVI.

LECTIO I.

Habet argentum venarum ſuarum principia, & auro locus eſt in quo conflatur. Ferrum de terra tollitur, & lapis ſolutus calore in æs vertitur. Tempus poſuit tenebris, & univerſorum finem ipſe conſiderat, lapidem quoque caliginis, & umbram mortis. Dividit torrens a populo peregrinante eos quos oblitus eſt pes egentis hominis, & invios. Terra de qua oriebatur panis in loco ſuo, igni ſubverſa eſt. Locus ſapphiri lapides eius, & glebæ illius aurum. Semitam ignoravit avis, nec intuitus eſt eam oculus vulturis: non calcaverunt eam filii inſtitorum, nec pertranſivit per eam leæna. Ad ſilicem extendit manum ſuam; ſubvertit a radicibus montes. In petris rivos excidit, & omne pretioſum vidit oculus eius. Profunda quoque fluviorum ſcrutatus eſt, & abſcondita produxit in lucem.

Supra

Supra Iob ostenderat quàm fragilis & caduca sit pars impiorum quam a Deo recipiunt; nunc autem ostendere intendit e contrario dignitatem spiritalis boni quod homines iusti a Deo percipiunt etiam in hoc mundo: quod quidem spiritale bonum sub sapientia comprehendit; & ideo intendit præferre sapientiam omnibus corporalibus rebus, & quantum ad originem, & quantum ad pretiositatem. Et incipit primo ostendere, quod omnia quæ in rebus corporalibus pretiosa videntur, habent in certis locis originem, & incipit a metallis, quæ apud homines pretiosa habentur. Est autem considerandum, quod metalla generantur ex vaporibus humidis resolutis a terra per virtutem solis, & aliarum stellarum, & in terra retentorum: unde & metalla ductibilia & liquabilia sunt, sicut e contrario lapides, & alia huiusmodi quæ non molliuntur, neque funduntur, generantur ex sicca exhalatione intra terram retenta. Diversificantur autem metallorum species secundum maiorem vel minorem puritatem vaporis resoluti, & secundum differentiam caloris digerentis; inter quæ aurum videtur purissimum, & post hoc argentum, & sub hoc æs, infimum autem ferrum; & secundum maiorem vel minorem puritatem, metalla ut plurimum habent diversas origines. Quia ergo aurum est purissimum, invenitur ut plurimum generatum in sua puritate inter arenas fluminum propter multitudinem evaporationis, & caliditatem arenæ; argentum autem invenitur ut plurimum in quibusdam venis terræ, vel etiam lapidum; æs autem invenitur ut incorporatum lapidibus; ferrum autem quasi in terra fæculenta, nondum perfectam digestionem habente, ut sit perventum usque ad generationem lapidis. Enumerans ergo diversa metallorum loca, dicit: *Habet argentum venarum suarum principia*, scilicet in aliquibus determinatis locis, ex quibus tales vapores resolvuntur qui sint apti ad generationem argenti; & sic dum miscentur terræ, vel lapidi prædicti vapores, efficiuntur ibi venæ argenteæ. Quantum autem ad aurum subdit: *Et auro locus est in quo conflatur*, quia scilicet ex multis arenis colliguntur quædam granula auri, quæ in unum ligantur: quod quidem non fit in omni loco, sed in aliquo loco determinato, in quo concurrit debita proportio virtutis activæ ad materiam proportionatam tali speciei. Deinde quantum ad ferrum subdit: *Ferrum de terra tollitur*, scilicet quia in terra quasi indigesta invenitur. Deinde quantum ad æs dicit: *Et lapis*, cui scilicet vapor proportionatus † alias, proportionatur, † naturæ eius permiscetur, *solutus calore*, scilicet ignis vehementis, *in æs vertitur*, dum scilicet id quod est ibi de natura æris, per calorem ignis eliquatur. Deinde prosequitur de aliis rebus, quæ habent determinatum tempus, & locum ex dispositione divina: unde divinæ cognitioni subiacent pleraque ipsorum quæ ab hominibus sunt occulta. Occultantur autem a nobis & sol, & alia multa per tenebras noctis; sed hoc fit per dispositionem divinam: unde dicit: *Tempus posuit tenebris*. Occultantur etiam quædam a nobis per eorum corruptionem, dum resolvuntur in sua principia, quæ Deo sunt nota, nobis autem occulta: unde subdit: *Et universorum finem ipse considerat*, idest terminum resolutionis rerum. Inveniuntur etiam quædam ab hominibus occulta propter locum invium, sicut quandoque sunt quidam montes inaccessibiles, in quibus sunt quædam invisa hominibus; & quantum ad hoc subdit: *Lapidem quoque caliginis*, idest aliquam rupem alicuius excelsi montis, quæ quasi semper caligine nebularum obtegitur, *& umbram mortis*, idest aliquem locum umbrosum inter convalles montium, ad quem vitalis calor solis numquam pertingit. *Dividit torrens a populo peregrinante*: solent enim in radicibus quorumdam montium defluere innumerabiles torrentes, ita quod ex una parte torrentis est via per quam peregrini transeunt, & ad aliam partem ripæ non patet accessus. Contingit autem quandoque quod in huiusmodi inaccessibilibus locis aliqui rari homines habitant, ad quos etiam pauperes, qui omnia circumeunt, accedere non possunt propter accessus difficultatem: unde subdit: Et *torrens dividit a populo peregrinante eos*, scilicet homines, *quos*, in locis inaccessibilibus habitantes, *oblitus est pes egentis hominis*, ut scilicet ad eos non accedat, *& invios*, idest propter hoc quod ad eos via non patet. Sunt etiam quædam loca non propter situm, sed propter aliqua accidentia inaccessibilia, puta quia per aliquam alterationem subvertuntur, ut legitur Gen. 19. de Sodoma & Gomorrha: unde subdit: *Terra de qua oriebatur panis in loco suo*, idest quasi in proprio & convenienti loco, *igni subversa est*; scilicet, subversionis eius causa ex superabundantia caloris procedit. Calore autem superabundante sequitur quod resolutiones, tam siccæ, quam humidæ, ad magnam digestionem perveniant, ut exinde generentur aliqua pretiosa, puta lapides, vel metalla: unde quantum ad lapides pretiosos, qui generantur ab exhalatione sicca, subdit: *Locus sapphiri lapides eius*, scilicet terræ subversæ igni. Quantum autem ad pretiosa metalla, quæ generantur ex vaporatione humida, subdit: *Et gleba illius aurum*. Huiusmodi autem loca sic subversa propter corruptionem

aeris ex abundantia sulphuris, non solum homines vitant, sed etiam animalia bruta: unde primo quantum ad aves, de quibus minus videtur, dicit: *Semitam*, scilicet illius terræ, *ignoravit avis*, quia scilicet super eam volare non audet, propter aeris corruptionem, nec etiam appropinquare: unde subdit: *Nec intuitus est*, scilicet eam, *oculus vulturis*, qui tamen valde a remotis solet videre. Vel potest aliter exponi: Terra illa ignoravit, idest non est exposita ad semitam avis, quasi scilicet nec avis per eam transit, *nec intuitus est*, scilicet aliquis in terra illa, oculos *vulturis*. Deinde quantum ad homines dicit: *Non calcaverunt eam filii institorum*, idest mercatorum, qui tamen difficilia loca solent adire ad lucrandum. Deinde quantum ad quadrupedia subdit: *Nec pertransibit per eam leæna*, quæ silvestria loca inhabitat. Hæc autem quamvis hominibus sint occulta, Deum tamen non latent, qui & in montibus, & in fluminibus suam virtutem exercet: unde subdit: *Ad silicem*, idest ad montes lapidosos, *extendit manum*, idest potestatem suam: & hoc in duobus effectibus manifestat. Primo per hoc quod montes quandoque funditus diruunt, & hoc est quod subdit: *Subvertit a radicibus montes*. Secundum autem est quod inter medium montium pertranseunt aquæ, quasi divina virtute esset eis via excisa a Deo in petris: unde subdit: *In petris rivos excidit*, idest meatus rivorum. Et sicut potentia sua se extendit ad omnia magnifica facienda, ita eius sapientia se extendit ad omnia pretiosa cognoscenda: unde subdit: *Et omne pretiosum vidit oculus eius*: si enim ipse montes potest subvertere, si potest petras excidere, & similem potestatem exercere in totam terram, conveniens est quod pretiosa videat quæ ibi latent, quamvis oculus hominis ea videre non possit; & non solum ea quæ latent in terris oculus eius videt, sed *profunda quoque fluviorum scrutatus est*; idest, ea quæ in profundis fluviorum latent, ita perfecte cognoscit, sicut si ea scrutaretur: & hoc signum est quia *abscondita produxit in lucem*, ad manifestationem hominum.

LECTIO II.

Sapientia vero ubi invenitur; & quis est locus intelligentiæ? Nescit homo pretium eius, nec invenitur in terra suaviter viventium. Abyssus dicit, Non est in me; & mare loquitur, Non est mecum. Non dabitur aurum obrizum pro ea, nec appendetur argentum in commutatione eius. Non conferetur tinctis Indiæ coloribus, nec lapidi sardonycho pretiosissimo, vel sapphiro. Non adæquabitur ei aurum, vel vitrum: nec commutabuntur pro ea vasa auri. Excelsa & eminentia non commemorabuntur comparatione eius: trahitur autem sapientia de occultis. Non adæquabitur ei topazius de AEthiopia; nec tincturæ mundissimæ componentur. Unde ergo sapientia venit, & quis est locus intelligentiæ? Abscondita est ab oculis omnium viventium; volucres quoque cæli latet. Perditio, & mors dixerunt: Auribus nostris audivimus famam eius. Deus intelligit viam eius, & ipse novit locum illius. Ipse enim fines mundi intuetur, & omnia quæ sub cælo sunt, respicit. Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in mensura. Quando ponebat pluviis legem, & viam procellis sonantibus, tunc vidit illam & enarravit, & præparavit, & investigavit. Et dixit homini: Ecce timor Domini, ipse est sapientia; & recedere a malo, intelligentia.

Quia ostenderat, omnia pretiosa quæ in corporalibus inveniuntur, determinatis locis contineri, quæ si ignota sint hominibus, sunt tamen cognita Deo; ad ostendendum eminentiam sapientiæ, primo inducit, quod determinato loco non continetur: unde dicit: *Sapientia vero ubi invenitur?* quasi dicat: Nullo corporeo loco concluditur, quia non est aliquid corporale; ea vero quæ sunt in corporibus pretiosa, non solum ipsa, sed & eorum principia locis corporalibus concluduntur. Sed hoc de sapientia Dei non potest dici: unde subdit: *Et quis est locus intelligentiæ?* Intellectus enim est principium scientiæ, & sapientiæ: sicut autem sapientia non concluditur loco, ita etiam nec intelligentia, quæ est principium eius. Secundo ostendit dignitatem sapientiæ, eo quod pretio æstimari non potest: unde subdit: *Nescit homo pretium eius*; idest, nihil quod homo cognoscat, est sufficiens sapientiæ pretium. Utrumque autem præmissorum per consequentia manifestat; & primo quidem quod dixerat, sapientiam in loco determinato non inveniri. Inveniuntur autem quæ apud homines pretiosa reputantur, partim quidem apud homines deliciosos, qui pretiosa lapidum, & metallorum congregare nituntur; sed in talibus non invenitur sapien-

ſapientia: unde ſubdit: *Nec invenitur in terra ſuaviter viventium*, ideſt delicioſorum, quia ipſi maxime a ſapientiæ perceptione impediuntur cor habentes deliciis occupatum. Partim autem inveniuntur huiuſmodi pretioſa corporalia in aliquibus profunditatibus obſcuris; ſed non eſt ita de ſapientia: unde ſubdit: *Abyſſus dicit, Non eſt in me*: quod ſcilicet ea quæ in abſconditis profundorum latent, maxime ſapientiæ humanæ ſunt abſcondita. Partim autem inveniuntur in mari: tum quia ibi generantur, ſicut margaritæ in conchis marinis, ſive quia ibi deperennt in navibus ibi ſubmerſis; ſed non eſt ita de ſapientia: tum etiam quia per mare ſolent huiuſmodi pretioſa de loco ad locum portari: unde ſubdit: *Et mare loquitur, Non eſt mecum*: quinimmo ea quæ ſunt in mari, maxime latent ſapientiam humanam. Deinde manifeſtat id quod dixerat de hoc quod ſapientia pretio æſtimari non poteſt, & enumerat ea quæ ſunt apud homines pretioſiſſima, dicens: *Non dabitur aurum obrizum*, ideſt puriſſimum, *pro ea*: quia nullo auro poteſt pretium ſapientiæ æſtimari. Poſt aurum autem inter cetera pretioſius reputatur argentum, de quo ſubdit: *Nec appendetur argentum in commutatione eius*. Sunt etiam præter metalla pretioſiſſimi lapides diverſorum colorum, qui maxime inveniuntur in India, de quibus ſubditur: *Non conferetur*, ideſt non comparabitur ſapientia, *tinctis Indiæ coloribus*, ideſt lapidibus pretioſis, diverſis coloribus naturaliter in India tinctis: & ſubiungit de quibuſdam pretioſis lapidibus qui etiam in aliis terris inveniuntur: unde ſubdit: *Nec lapidi ſardonycho pretioſiſſimo*, qui ſcilicet eſt compoſitus ex duobus lapidibus, ſcilicet ex ſardio, qui eſt rubei coloris, accendens animum ad gaudium, & acuens ingenium, & onychino, qui ab eo ligatur, quaſi habens quaſdam noxias virtutes, ſcilicet excitandi triſtitias, & timores, cuius nocumentum refrenatur per ſardium: unde ptoprietatem habere dicitur quod luxuriam depellat, hominem caſtum & pudicum reddens: unde & pretioſiſſimus nominatur. Subdit autem: *Et ſapphiro*, qui eſt cæleſtis coloris, qui etiam pretioſus eſt propter multas virtutes quas habet. Nec refert quod aliqui alii lapides pretioſiores ſunt, quia ptetia lapidum non ſunt eadem nec in omnibus locis, nec in omnibus temporibus. Subdit autem de iis qui hanc habent pretioſitatem ex pulchritudine, dicens: *Non adæquabitur ei aurum*, quod habet pulchritudinem ex ſplendore, *vel vitrum*, quod habet pulchritudinem ex perſpicuitate, quamvis non ſit præcellens pretii æſtimatione. Subdit autem de iis quæ habent pulchritudinem ex artificio, cum dicit: *Non commutabuntur pro ea vaſa auri excelſa*, ſcilicet quantitate, *& eminentia*, ſcilicet in comparatione: & ſicut non poſſunt pro ſapientia commutari, ita etiam omnia prædicta nihil reputantur in comparatione ad ſapientiam: unde ſubdit: *Nec commemorabuntur in comparatione eius*; ideſt, non eſt dignum quod vel memoria de his habeatur, cum ſit de excellentia ſapientiæ mentio. Et quia dixerat quædam corporalia eſſe occulta, & ob hoc pretioſa reputantur, conſequenter oſtendit quod hæc etiam pretioſitas ſapientiæ non deeſt, cum ſubdit: *Trahitur autem ſapientia de occultis*. Eſt enim humanæ ſapientiæ origo occulta dupliciter. Uno modo ex parte intellectualis luminis, quod derivatur ad nos ab occultiſſima omnium † alias, omni † cauſa, ſcilicet a Deo. Alio modo ex parte rerum cognitarum, quantum † alias, quare † occultas proprietates, & eſſentias ſapientia inquirit, & ex his in divinorum cognitionem aſcendit, quæ maxime ſapientiæ appropriatur. Unde concludit quod neque ratione pretioſitatis, neque ratione occultationis aliquid poteſt ei comparari, neque in lapidibus pretioſis: unde ſubdit: *Non adæquabitur ei topazius de Æthiopia*, qui ſic vocatur a loco primævæ ſuæ inventionis, vel quia in colore auri ſimilitudinem prætendit. Quantum autem ad pretioſas veſtes, ſubdit: *Nec tinctura mundiſſima*, ideſt cuiuſcumque panni ſerici vel lanei, *componentur*, ideſt comparabuntur ſapientiæ. Quia ergo ſapientiam incomparabilem dixerat, & occultam habere originem, inquirit unde ſit eius principium, cum ſubdit: *Unde ergo ſapientia venit*, & unde derivatur; *& quis eſt locus intelligentiæ?* A quo principio homines lumen intellectus participant. Oſtendit autem hoc principium excedere omnem cognitionem humanam: unde ſubdit: *Abſcondita eſt ab oculis omnium viventium*: quia, „fons „ ſapientiæ eſt verbum Dei in excelſis, " ut dicitur Eccli. 1. Fnerunt aliqui auguriorum ſectatores, qui traderent quaſdam aves augurales quemdam effectum † alias, affectum † ſapientiæ participare ſupra homines, inquantum ſcilicet ex eis ad homines pervenire credebant cognitionem futurorum: ſed quod ſapientia hanc coniecturam excedat, oſtendit ſubdens: *Volucres quoque cæli latet*: per quod poteſt intelligi quod origo ſapientiæ excedit cæleſtia corpota, a quibus huiuſmodi aves moventur. Fuerunt † alias, ſunt † etiam aliqui qui a mortuis futurorum cognitionem exquirerent; ſed nec hoc attingit ad ſapientiæ originem: unde ſubdit: *Perditio, & mors dixerunt: Auribus noſtris audivimus famam eius*: & recte famam ſapientiæ morti, & perditioni attribuit, quia perditio, & mors important receſſum & elongationem a bonis quæ ſapientiam conſe-

quuntur. Possunt tamen tria prædicta secundum metaphoram ad tria rationalis creaturæ pertinere, ut quod dicit: *Abscondita est ab oculis omnium viventium*: referatur ad homines; quod vero subdit: *Volucres cæli latet*: referatur ad Angelos: quod vero additur: *Perditio, & mors dixerunt*: *Audivimus famam eius*: referatur ad dæmones, qui a Deo damnabiliter elongati, a remotis, quasi ex sola fama, divinæ sapientiæ notitiam habent. Ut ergo ostendat sapientiæ radicem, subdit: *Deus intelligit viam eius*, idest totum sapientiæ processum, dum ipse est & origo sapientiæ, & locus intelligentiæ. Et quia ipse seipsum perfecte novit, ideo subdit: *Et ipse novit locum illius*, idest seipsum, in quo plene sapientia invenitur sicut in prima origine. Derivatur autem sapientia ab ipso in omnes creaturas, quæ per Dei sapientiam fiunt, sicut ars derivatur a mente artificis in opera eius: unde dicitur Eccli. 1. quod Deus „ effudit sapientiam super omnia „ opera sua: " unde etiam ipsa universitas creaturarum est quasi quidam sapientiæ secundarius locus; & ideo ad ostendendum quod Deus cognoscit sapientiæ locum, subiungit, quod ipse cognoscit universitatem creaturarum. Primo quidem hoc ostendit quantum ad extremas creaturas sub † alias, super † quibus aliæ continentur: unde subdit: *Ipse enim fines mundi intuetur*, idest excellentiores creaturas, in quibus ordo creaturarum terminatur ab inferioribus ascendendo, sicut sunt cælestia corpora, & cælestes spiritus. Deinde hoc ostendit quantum ad alias creaturas sub eis contentas, sicut sunt elementa: unde subdit: *Et omnia quæ sub cælo sunt, respicit*. Et ne aliquis crederet, quod notitiam rei habeat a rebus acceptam, sicut nos habemus, ostendit consequenter quod cognoscit res sine omni causa: unde subdit quantum ad quasdam creaturas, scilicet ventos, & pluvias: *Quis fecit ventis pondus*; idest, dedit eis inclinationem motus, ut scilicet quandoque moveantur ad hanc partem, quandoque ad illam. Deinde loquitur de pluviis, & primo quidem secundum quod sunt vaporaliter elevatæ in nubibus: unde subdit: *Et aquas*, scilicet vaporales, *appendit*, idest appensas tenet in aere; & hoc *in mensura*; ne scilicet, si superexcederent, omnia submergerent; aut, si plus debito diminuerentur, omnia siccarentur. Secundo quantum ad ipsam generationem pluviarum, cum dicit: *Quando ponebat pluviis legem*, ut scilicet certis temporibus & locis descenderent. Tertio quantum ad effectum, præcipue in mari, quod maxime ex immutatione aeris commovetur: unde subdit: *Et viam*, scilicet ponebat, *procellis*, scilicet marinis, *sonantibus*, scilicet ex magna commotione: quia & huiusmodi procellæ certis temporibus, & secundum certam quantitatem consurgunt. Quia vero ex ipsis creaturis sapientiam non acquirit sicut nos, sed potius ex sua sapientia creaturas produxit; ideo subiungit: *Tunc*, scilicet quando creaturas faciebat, *vidit illam*, idest sapientiam, *in seipso*, inquantum per actualem suæ sapientiæ considerationem res in esse produxit. Ab ipso autem sapientia derivata est, primo quidem ad Angelos, qui facti sunt participes sapientiæ divinæ; & quantum ad hoc dicit: *Et enarravit*, sapientiam suam eis manifestando. Secundo vero ad universitatem creaturarum, eam per suam sapientiam disponendo; & ad hoc pertinet quod subdit: *Et præparavit*, scilicet in sapientia sua orbem terrarum. Tertio quantum ad homines, qui non per simplicem apprehensionem percipiunt sapientiam veritatis, sicut Angeli, quibus enarratur, sed per inquisitionem rationis ad eam perveniunt: unde subdit: *Et investigavit*, idest homines eam investigare fecit; & hoc est quod subdit: *Et dixit homini*, scilicet per interiorem inspirationem illuminando ipsum, & sapientiam communicando: *Ecce timor Domini*, quem scilicet principaliter tibi do, *ipse est sapientia*, quia per timorem Domini, homo Deo inhæret, in quo est vera sapientia hominis, sicut in altissima omnium † alias, omni † causa: *& recedere a malo*, idest a peccato, quo homo amittit Deum, est *intelligentia*, quia scilicet intelligentia præcipue ad hoc homini est necessaria ut per intelligentiam discernat mala a bonis; quibus evitatis, per executionem bonorum operum ad sapientiæ divinæ participationem perveniat. Sic ergo, quia *timor Domini est sapientia, & recedere a malo* est *intelligentia*, consequens est quod iusti, qui Deum timent, & recedunt a malo, habeant sapientiam & intelligentiam, quæ præferuntur omnibus bonis terrenis, quæ mali homines possident: & sic manifestum est quod in hoc salvatur ratio providentiæ divinæ, quod iustis dantur bona spiritalia, tamquam meliora; malis autem bona temporalia, tamquam caduca,

CAPITIS

CAPITIS VIGESIMINONI

LECTIO UNICA.

ADdidit quoque Iob, assumens parabolam suam, & dixit: Quis mihi tribuat ut sim iuxta menses pristinos, secundum dies quibus Deus custodiebat me? Quando splendebat lucerna eius super caput meum, & ad lumen eius ambulabam in tenebris. Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ, quando secreto Deus erat in tabernaculo meo: quando erat omnipotens mecum, & in circuitu meo pueri mei: quando lavabam pedes meos butyro, & petra fundebat mihi rivos olei: quando procedebam ad portam civitatis, & in platea parabant cathedram mihi. Videbant me iuvenes, & abscondebantur, & senes assurgentes stabant. Principes cessabant loqui, & digitum superponebant ori suo. Vocem suam cohibebant duces, & lingua eorum gutturi suo adhærebat. Auris audiens beatificabat me, & oculus videns testimonium reddebat mihi: eo quod liberassem pauperem vociferantem, & pupillum cui non erat adiutor. Benedictio perituri super me veniebat; & cor viduæ consolatus sum. Iustitia indutus sum; & vestivi me, sicut vestimento, & diademate, iudicio meo. Oculus fui cæco, & pes claudo. Pater eram pauperum, & causam quam nesciebam, diligentissime investigabam. Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam. Dicebamque: In nidulo meo moriar, & sicut palma multiplicabo dies. Radix mea aperta est secus aquas, & ros morabitur in messione mea. Gloria mea semper innovabitur, & arcus meus in manu mea instaurabitur. Qui me audiebant, expectabant sententiam, & intenti tacebant ad consilium meum. Verbis meis addere nihil audebant, & super illos stillabat eloquium meum. Expectabant me sicut pluviam, & os suum aperiebant quasi ad imbrem serotinum. Si quando ridebam ad eos, non credebant; & lux vultus mei non cadebat in terram. Si voluissem ire ad eos, sedebam primus; cumque sederem quasi Rex circumstante exercitu, eram tamen mærentium consolator.

QUia Iob in præmissis verbis in universali ostenderat rationem ex qua evidenter apparet, non esse contra divinam iustitiam, quod mali prosperantur, & boni interdum in hoc mundo temporali prosperitate carent, quibus conceduntur maiora, scilicet spiritalia bona; manifestat hoc in seipso, quasi in exemplo, intendens eorum confutare sententiam, etiam quantum ad hoc quod asserebant, eum pro peccato adversitates passum. Et primo commemorat prosperitatem præteritam, qua virtuose utebatur, & deinde magnitudinem adversitatis in quam inciderat, & ad ultimum multipliciter suam innocentiam demonstrat. Datur autem intelligi, quod sicut, postquam satisfecerat verbis Baldat, Sophar tacente, processerat † alias, processerit † ad suum propositum ostendendum, ita etiam manifestato proposito, expectavit si aliquis aliorum loqueretur. Omnibus autem tacentibus, ipse iterato sermonem resumpsit: unde dicit: *Addidit quoque Iob, assumens parabolam suam*, quia scilicet metaphorice locuturus erat, *& dixit: Quis mihi tribuat*, quod ponitur ad desiderium designandum, magis quam ad petitionem formandum, *ut sim iuxta menses pristinos*; idest, ut in prosperitate vivam sicut olim. Et quia hanc prosperitatem non fortunæ, neque suis viribus, sed divino attribuebat auxilio, subdit: *Secundum dies quibus Deus custodiebat me*; protegendo scilicet contra adversa, & etiam promovendo dirigebat ad bona: in quibusdam quidem perducendo † alias, producendo † ad bonos effectus etiam supra meam intentionem; & hoc est quod dicit: *Quando splendebat lucerna eius*, scilicet providentia ipsius, *super caput meum*, idest mentem meam, dirigens in multa bona ad quæ mens mea non attingebat; in quibusdam vero dirigebatur a Deo quasi ab eo instructus de iis quæ erant agenda: unde subdit: *Et ad lumen eius*, idest ad instructionem ipsius, *ambulabam*, idest procedebam, *in tenebris*, idest in dubiis. Et ut non attribuatur hoc merito iustitiæ præcedentis, subiungit: *Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ*, quando scilicet adhuc non potueram tantam prosperitatem promereri. Deinde seriatim exponit bona status præteriti, & incipit quasi a principio a familiaritate divina quam in oratione & contemplatione percipiebat: unde dicit: *Quando secreto Deus erat in tabernaculo meo*; idest, Dei præsentiam sentiebam, dum secre-

to in tabernaculo meo orabam, & meditabar, quod pertinet ad contemplationem. Quantum vero ad actionem subdit: *Quando erat omnipotens mecum*, quasi scilicet mihi cooperans ad bene agendum. Deinde describit prosperitatem suam ex parte prolis, cum subdit: *In circuitu meo pueri mei*, adolescentis enim patris filios pueros esse oportet. Ulterius autem procedit ad affluentiam rerum quæ pertinent ad usum vitæ, cum subdit: *Quando lavabam pedes meos butyro*: apud antiquos enim divitiæ præcipue in pecudibus erant, a quibus propter hoc, secundum Aug. pecunia nominatur: inter fructus autem pecudum pretiosius videtur esse butyrum, quod est lactis pinguedo, cuius affluentiam parabolice designat per pedum lotionem; puta si aliquis diceret, tantum † alias, diceret, se tantum † sibi abundare aliquem pretiosum liquorem usque ad pedum lotionem: & sicut butyrum videtur esse pretiosius inter fructus animalium, ita etiam oleum inter fructus terrarum. Solent autem olivæ optimum oleum habentes in locis lapidosis & arenosis esse: unde subdit: *Et petra fundebat mihi rivos olei*; per quod abundantiam designat, & fructus bonitatem. Deinde exponit magnitudinem pristinæ gloriæ, cum subdit: *Quando procedebam ad portam civitatis*; per quod dat intelligere, se habuisse auctoritatem iudicandi, quia apud antiquos iudicia exercebantur in portis. Et ut ostenderet se non fuisse quasi unum ex pedaneis iudicibus, subdit: *Et in platea parabant cathedram mihi*, ut per hoc ostendatur singularis dignitatis fuisse. Ostendit autem consequenter auctoritatem sui iudicii, primo quidem per signum acceptum ex parte iuvenum, cum dicit: *Videbant me iuvenes*, qui scilicet solent esse ad peccata proclives, *& abscondebantur*, quasi scilicet meum iudicium formidantes. Secundo quantum ad senes, cum subdit: *Et senes assurgentes stabant*, quia scilicet meo iudicio subiecti: habebat enim auctoritatem non solum ad iudicandum iuvenes, sed etiam senes. Tertio quantum ad civitatum rectores, qui eius iudicio reverentiam exhibebant. Primo quidem quantum ad hoc quod verba inchoata dimittebant, dum ille loqui volebat: unde subdit: *Principes cessabant loqui*. Secundo, quia eo loquente, ipsum interrumpere non audebant: unde subdit: *Et digitum superponebant ori suo*. Tertio quantum ad duces bellorum, qui solent audaciores esse & promptiores ad loquendum, qui tamen coram eo præsumptuose & tumultuose loqui non audebant: unde subdit: *Vocem suam cohibebant duces*, scilicet plane & humiliter loquendo; & quandoque intantum stupebant quod loqui penitus non auderent: unde subdit: *Et lingua eorum gutturi suo adhærebat*, quasi loqui non valerent. Et quia solent homines tam rigidæ auctoritatis a populo potius timeri, quam amari, ostendit se populo amabilem fuisse: quia ad magnanimum pertinet ut apud magnos auctoritatem servet, & tamen minoribus condescendat: unde subdit: *Auris audiens*, scilicet ab aliis recitari, scilicet meam gloriam, vel mea iudicia, non odiebat, nec invidebat; sed *beatificabat me*; idest, beatum me reputabat, & beatitudinem mihi optabat; & hoc pertinet ad absentes. Quantum autem ad præsentes subdit: *Et oculus videns*, scilicet meam gloriam & iudicia, *testimonium*, scilicet de virtute, *reddebat mihi*, scilicet apud alios; & hoc propter opera misericordiæ quæ exercebam: & hoc primo ostendit quantum ad pauperes: unde subdit: *Eo quod liberassem*, scilicet de manu opprimentis, *pauperem vociferantem*, idest conquerentem. Secundo quantum ad pupillos: unde subdit: *Et pupillum cui non erat adiutor*, scilicet amisso patre. Tertio quantum ad homines in periculis existentes: unde subdit: *Benedictio perituri super me veniebat*; idest, ille qui in periculis erat, per me adiutus, mihi benedicebat. Quarto quantum ad viduas: unde subdit: *Et cor viduæ consolatus sum*, quæ scilicet solatium viri amiserat. Non est autem sic in iudicio aliquibus miserendum, quod iustitia relinquatur: unde subdit: *Iustitia indutus sum*; idest, undique in processibus meis iustitia apparuit: vestimento enim homo undique circumdatur. Et ut ostendat se non esse coactum, sed voluntate fecisse iustitiam, subdit: *Et vestivi me*, quasi propria sponte iustitia, *sicut vestimento*, scilicet undique protegens & ornans. Sicut autem in concertatione bellorum victoribus datur corona, ita etiam & iudex, cum per iudicium suum iustitiæ victoriam tribuit, coronam meretur: unde subdit: *Et diademate, iudicio meo*; ac si dicat: Indutus sum iudicio meo sicut diademate. Et ut ostendat, qualiter simul cum iustitia potuerit misericordiam conservare, subdit: *Oculus fui cæco*; idest, instruxi simplices, qualiter in negotiis suis procederent, ne per ignorantiam detrimentum paterentur. Et quia non solum ignorantibus dabat consilium, sed etiam impotentibus præbebat auxilium, subdit: *Et pes claudo*; idest, illi qui non poterat procedere in suo negotio, auxilium dedi, ut posset procedere: tuebatur etiam illos qui tutela carebant; unde subdit: *Pater eram pauperum*, scilicet eos protegendo & fovendo. Contingit autem quandoque quod simplices, & impotentes, & pauperes aliqui per fraudulentiam calumniose læduntur; sed contra hoc adhibebat diligentem sollicitudinem, ut calumniosos processus malignorum excluderet: un-

unde subdit: *Et causam quam nesciebam, diligentissime investigabam*, ne scilicet aliquid fraudis ibi lateret. Quidam vero per violentiam pauperes opprimunt, eos quodammodo per rapinam deglutientes; quorum violentiam Iob per suam potentiam destruebat: unde subdit: *Conterebam molas iniqui*; idest, destruebam violentiæ rapacitatem, ne scilicet posset ulterius rapere; *& de dentibus illius auferebam prædam*; quia scilicet eos restituere cogebam totum id quod iam acceperant per rapinam. Ex præmissis autem bonis operibus confidebat, quod eius prosperitas perduraret: cuius continuationem primo describit quantum ad propriam personam: unde subdit: *Dicebamque: In nidulo meo moriar*; idest, sperabam propter præcedentia merita, quod in quiete domus meæ moriturus essem, non exul a domo, non etiam domo mea perturbata; nec tamen credebat se tempestiva morte præoccupari: unde subdit: *Et sicut palma*, quæ scilicet diutissime vivit, *multiplicabo dies*, scilicet per vitæ longitudinem. Secundo describit continuitatem prosperitatis quantum ad divitias, quarum augmentum describit subdens: *Radix mea aperta est secus aquas*: arbores enim quæ secus aquas radices habent, solent abundare in fructibus, unde per hoc designat temporalium fructuum multiplicationem. Contingit autem quandoque quod fructus alicuius hominis multiplicantur, sed propter aliqua impedimenta supervenientia eos colligere non potest: unde ad hoc excludendum subdit: *Et ros morabitur in messione mea*. Contingit enim in terris quod propter vehementiam æstus, messores in agris consistere non possunt ad metendum; sed nubes roris eis refrigerium præstat, ut a metendo non impediantur, secundum illud Esa. 18. „ Sicut nubes roris in diebus messis. " Tertio describit processus continuitatem quantum ad gloriam, cum subdit: *Gloria mea semper innovabitur*, scilicet per bona opera, quæ multiplicare proponebat. Quarto quantum ad continuationem potentiæ subdit: *Et arcus meus in manu mea instaurabitur*: per arcum enim potentia designatur: talibus enim armis maxime orientales utuntur ad bella. Sic igitur in præmissis describit & severitatem, & misericordiam quam exhibebat in iudicando; nunc autem tertio ostendit quomodo etiam sapientia utebatur, & primo quidem in iudiciis; & quantum ad hoc dicit: *Qui me audiebant*, scilicet meo iudicio subiecti, *expectabant sententiam meam*, scilicet credentes etiam se aliquid sapientissimum audire. Quantum vero ad consilia subdit: *Et intenti tacebant ad consilium meum*, scilicet expectantes ipsum, & avide audientes; & postquam consilium dederam, erant eo contenti: unde subdit: *Verbis meis addere nihil audebant*, propter scilicet magnam sapientiam quam in me existimabant: & non solum firmum tenebant meum consilium, sed etiam in eo consolabantur, percipientes illud esse efficax ad suum propositum consequendum: unde subdit: *Super illos stillabat eloquium meum*, idest ad modum stillarum eos refrigerabat. Quia igitur iam dixerat qualis erat in consiliis & in iudiciis, consequenter ostendit qualis erat in communi hominum conversatione. Et primo ostendit, quod erat gratiosus: quia cum erat absens, eius præsentia desiderabatur: unde dicit: *Expectabant me sicut pluviam*, per quam scilicet homines refrigerantur; quando autem erat præsens, ex eius aspectu & sermonibus consolabantur: unde subdit: *Et os suum*, idest suum animum *aperiebant*, scilicet versus me, ut consolationem reciperent; & hoc est quod subdit: *Quasi ad imbrem serotinum*, qui scilicet refrigerium præstat post æstum diei. Secundo ostendit, quod erat in conversatione moderatus, neque enim dissolvebatur gaudio: unde dicit: *Si quando ridebam ad eos*, scilicet aliquam magnam lætitiam ostendens, *non credebant*, scilicet me esse risibus deditum. Similiter etiam non erat per tristitiam depressus: unde subdit: *Et lux vultus mei non cadebat in terram*: solent enim homines mærore depressi oculos ad terram demissos † alias, demersos † habere. Tertio ostendit, quod non erat immoderatus circa honores, quia scilicet neque eos cupiebat: unde subdit: *Si voluissem ire ad eos*, quod tamen non de facili faciebat, *sedebam primus*, scilicet apud eos in honore existens; neque tamen erat in honoribus fastuosus: unde subdit: *Cumque sederem, quasi Rex circumstante exercitu*, omnibus scilicet me hinc inde admirantibus, *eram tamen mærentium consolator*, quasi non despiciens eos.

CAPITIS TRIGESIMI

LECTIO UNICA.

NUnc autem derident me iuniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei: quorum virtus manuum mihi erat pro nihilo, & vita ipsa

monstrat. Ostendit autem consequenter, quod nec in huiusmodi tam vilibus cibis abundabant, ostendens quod huiusmodi cibos acquirebant etiam laboriose; quod signat cum dicit: *Qui de convallibus ista rapientes*, idest cum magna difficultate accipientes propter ascensum & descensum; & in parva quantitate; quod signat cum dicit: *Cum singula reperissent*; & cum quadam contentione; quod signat cum dicit: *Ad ea cum clamore currebant*, ut scilicet unus alium præveniret: & omnia ista per oppositum respondent ei quod supra dixerat: *Lavabam pedes meos butyro*. Septimo ostendit eorum abiectionem ex parte habitationis, quia scilicet domos non habebant ad manendum; quod signat subdens: *In desertis habitabant torrentium*, idest in alveis torrentium desiccatis, in quibus se protegebant a calore, *& in cavernis terræ*, scilicet propter umbram, *vel super glaream*, scilicet propter refrigerium aquæ vicinæ, vel propter mollitiem arenæ; & hoc etiam eis iucundum videbatur, quando talia loca invenire poterant ad manendum: unde subdit: *Qui inter huiusmodi delectabantur*, quasi etiam talium locorum copiam non habentes: & si aliquando contingeret quod commodiora loca invenirent, hoc quasi deliciosum reputabant: unde subdit: *Et esse sub sentibus*, idest sub umbra parvorum arborum, *delicias computabant*: quia scilicet talis locus erat commodior ad manendum quam præmissa; hoc autem videtur respondere per oppositum ad id quod supra dixerat: *In nidulo meo moriar*. Enumeratis autem per singula miseriis eorum, quasi epilogando colligit quod dictum est, subdens: *Filii stultorum*, scilicet mente, *& ignobilium*, scilicet genere, *& in terra penitus non parentes*, idest nulla dignitate vel gloria conspicui. Consequenter exponit quod ab eis patiebatur; & primo quidem ostendit, quod ab eis irridebatur ore, & in ludis; quod significat † alias, signat † cum dicit: *Nunc in eorum canticum versus sum*, quia scilicet de eo faciebant irrisorias cantilenas; & quantum ad hoc subdit: *Et factus sum eis in proverbium*: quia scilicet in communi quasi proverbiis utebantur infortuniis Iob, inducentes eum in exemplum culpæ & miseriæ. Secundo ostendit quomodo contemnebant eum corde suo: unde subdit: *Abominabantur me*, scilicet quasi vile & immundum. Tertio ostendit quomodo contemnebant eum facto: primo quidem inquantum eius præsentiam horrebant, unde subdit: *Et longe fugiunt a me*, contra id quod supra dixerat: *Expectabant me sicut pluviam*. Secundo vero inquantum ei iniurias irrogabant, unde subdit: *Et faciem meam conspuere non verentur*, scilicet in signum contumeliæ & despectus. Et ne putaretur propter aliquam culpam commissam in despectum venisse, ostendit causam prædicti contemptus ex parte divinæ percussionis, ostendens primo quidem se divinitus afflictum, cum dicit: *Pharetram enim suam aperuit, & afflixit me*. De pharetra sagittæ extrahuntur, quibus aliqui utuntur ad percutiendum: per sagittas autem intelliguntur divina flagella, secundum quod supra 6. dixerat: *Sagittæ Domini in me sunt quarum indignatio ebibit spiritum meum*. Pharetra ergo Dei est divina dispositio, ex qua hominibus adversitates proveniunt, quam apertam esse dicit propter abundantiam adversitatum, ex quibus non solum exterius, sed etiam interius se afflictum dicit. Secundo asserit se impeditum a Deo, ne saltem verbo suas iniurias repellere possit: unde subdit: *Et frenum posuit in os meum*: quia scilicet per flagella divina sibi auferebatur fiducia respondendi, cum alii ex ipsis flagellis argumenta sumerent contra eum. Ostendit autem consequenter huiusmodi adversitates esse sibi a Deo immissas, ex eo quod præter consuetum modum humanarum adversitatum advenerint: quod quidem primo ostenditur ex loco, unde adversitates adveniunt: solent enim, & præcipue in terris illis, impugnationes insurgere a parte septemtrionali, in qua habitant barbaræ nationes, & homines magis feroces & bellicosi, secundum illud Hier. 1. „ Ab aquilone pandetur omne „ malum. " Sed impugnatores Beati Iob provenerunt ex parte meridiei, ubi solent homines minus bellicosi & feroces habitare. Dictum est enim supra, quod eius adversitas incepit a Sabæis, qui tulerunt boves & asinas, & pueros occiderunt: unde dicit: *Ad dexteram orientis*, idest ex parte meridiei, quæ est dextrum respectu orientis: si quis enim se ad orientem convertat, meridies erit ei ad dextrum. *Calamitates meæ illico surrexerunt*, idest statim a principio Sabæis irruentibus. Secundo ostendit suas adversitates esse præter communem modum, quantum ad multiplicitatem impugnationis: impugnatus enim fuit etiam quantum ad amissionem bonorum, ex quibus homo habet facultatem operandi, quæ per pedes significatur: unde subdit: *Pedes meos subverterunt*, idest omnes facultates meas destruxerunt; & hoc fecerunt faciliter, & totaliter: unde subdit: *Et oppresserunt*, scilicet pedes meos, *semitis suis*, quasi in suo transitu sine aliqua difficultate: & exemplum addit cum dicit: *Quasi fluctibus*: fluctus enim maris subito cooperiunt terram, sive navem, & totaliter eam absorbent. Subversis autem pedibus & facultatibus, per consequens sequitur quod eius processus fuerint impediti: unde sequitur:

tur: *Diſſipaverunt itinera mea*, ideſt omnes proceſſus operum meorum; ulterius etiam me in perſona perſecuti ſunt, & doloſe; quod ſignificat † alias, ſignat † cum ſubdit: *Inſidiati ſunt mihi, & prævaluerunt*: in hoc quod addit, *Et prevaluerunt*, ideſt ſine contradictione, quia non fuit qui eos impediret in hoc facto: unde ſubdit: *Et non fuit qui ferret auxilium*, ſcilicet mihi, dum ab eis opprimerer; nec etiam qui eos impediret ne ad me accederent: unde ſubdit: *Quaſi rupto muro, & aperta ianua irruerunt ſuper me*, ideſt ac ſi nullum obſtaculum fuiſſet neque ex ipſa ſubſtantia negotii, quod ſignificatur per murum; neque ex ſolicitudine humana, quod ſignificatur per ianuam. Ad me autem tam libere intrantes, non ſunt miſerti: unde ſubdit: *Et ad meas miſerias devoluti ſunt*; ideſt, totaliter ad hoc intenderunt, ut me miſerum redderent. Tertio oſtendit huiuſmodi adverſitates eſſe a Deo immiſſas, ex effectu earum, quia ſcilicet per eas totaliter erat deſtitutus: unde ſubdit: *Redactus ſum in nihilum*; quod dixit, quia nihil ei de priſtina proſperitate remanſerat; quæ quidem in duobus conſiſtebat. Uno quidem modo in exterioribus rebus, quæ per violentiam amiſerat: unde ſubdit: *Abſtulit quaſi ventus*, ſcilicet per violentiam, *deſiderium meum*, ideſt omne deſiderabile quod in rebus exterioribus habebam. Alio modo conſiſtebat eius proſperitas in ſalute propriæ perſonæ; & quantum ad hoc ſubdit: *Et velut nubes*, ideſt ſubito, & totaliter, *pertranſiit ſalus mea*, ſcilicet meæ perſonæ. Ablatis autem deſiderabilibus bonis, eius anima in triſtitia remanebat; unde ſubdit: *Nunc autem in memetipſo marceſcit*, ſcilicet per triſtitiam, *anima mea*: non enim poterat non triſtari, filiis & rebus amiſſis. Recedente autem ſalute corporali, conſequens erat ut etiam corporalem dolorem ſentiret, qui in die non † alias, nec † dabat ei requiem, unde ſubdit: *Et poſſident me dies afflictionis*, ideſt corporalis doloris; quo etiam in nocte aggravabatur, unde ſubdit: *Nocte os meum perforatur doloribus*; quaſi dicat: Ita in nocte increſcunt dolores mei, quod videtur mihi quod perveniant uſque ad oſſium perforationem. Cauſam autem doloris ex vulneribus putrefactis fuiſſe oſtendit: unde ſubdit: *Et qui me comedunt*, ſcilicet vermes ex putredine vulnerum generati, *non dormiunt*, quia ſcilicet nullam requiem ei dabant. Et ut eorum multitudinem oſtendat, ſubdit: *In multitudine eorum conſumitur veſtimentum meum*; quaſi dicat: Tanta eſt vermium multitudo, quod non ſolum carnem comedunt, ſed etiam veſtimenta corrodunt. Et ut oſtendat eos non in una tantum parte corporis eſſe, ſed quaſi per totum corpus uſque ad caput diffundi, ſubdit: *Et quaſi capitio tunicę ſuccinxerunt me*; quaſi dicat: Præ multitudine non continentur ſub velamine ligaturæ veſtimenti, ſed prorumpunt in apertum, & circumdant collum. Ex huiuſmodi autem pœna oſtendit, ſe abominabilem hominibus factum: unde ſubdit: *Comparatus ſum luto*, ut ſcilicet mihi præ multitudine putredinis & vermium nullus appropinquare velit, ſicut nec luto, *& aſſimilatus ſum favillæ & cineri*, ideſt deiectus & contemptui habitus. Solent autem qui ab hominibus deſpiciuntur, auxilium habere a Deo; ſed ipſe a Deo relinquebatur in temporali adverſitate: unde ſubdit: *Clamo* † *alias*, *clamabo* † *ad te*, ſcilicet continue petens liberari ab hac adverſitate, *& non exaudis* † *alias*, *exaudies* † *me*, ſcilicet tam cito; *ſto*, ideſt perſevero in orando, *& non reſpicis me*, ſcilicet ab adverſitate liberando: & ita ſi conſiderarem tantum temporalem ſtatum, reputarem te crudelem, & durum hoſtem: unde ſubdit: *Mutatus es mihi in crudelem*, ſecundum ſcilicet quod videtur ex exterioribus flagellis, dum nec mihi deprecanti parcis, *& in duritia manus tuæ adverſaris mihi*, ſcilicet graviter me affligendo: & ſecundum quod ex exterioribus apparet, videtur quod in malum meum mihi priſtinam proſperitatem conceſſeris: unde ſubdit: *Elevaſti me*, ſcilicet in tempore proſperitatis, *& quaſi ſuper ventum ponens*, ideſt in altiſſimo ſtatu, inſtabili tamen † alias, tantum † ad modum venti, *eliſiſti me valide*, ideſt graviter me læſiſti, quaſi de alto in terram proiiciens. Et ne videretur hoc ex deſperatione dixiſſe, ſubdit: *Scio quod morti trades me*; quaſi dicat: Non patior hæc quaſi inexcogitata, ſed ſcio quod adhuc ad ulteriorem defectum deducar, ſcilicet uſque ad mortem. Hoc autem dicit ſe ſcire propter conditionem mortalis vitæ: unde ſubdit: *Ubi conſtituta eſt domus omni viventi*: quia videlicet ad mortem omnes homines tendunt, ſicut homo ad ſuam domum. Nec tamen homo per mortem totaliter conſumitur, quia remanet anima immortalis: unde ſubdit: *Verumtamen non ad conſumptionem eorum*, ſcilicet hominum viventium, *emittis manum tuam*, ut ſcilicet per tuam potentiam eos in nihilum redigas; *& ſi corruerint*, ſcilicet per mortem, *ipſe ſalvabis*, animas ſcilicet beatificando; & hoc de tua benignitate ſpero, quantumcumque in temporalibus adverſus mihi, crudelis, & durus videaris. His igitur præmiſſis de priſtina proſperitate, & ſubſecuta adverſitate, quaſi ſub quodam compendio præmiſſa recolligit dicens: *Flebam 'quondam*, ſcilicet proſperitatis tempore, *ſuper eo qui afflictus erat*, ſecundum illud Apoſtoli Ro. 12. „ Flere cum flentibus; " & compatiebar

dese-

defectum patientibus; quod ostendit subdens: *Et compatiebatur anima mea pauperi*, scilicet non solum in affectu, sed etiam in effectu, ut supra dixi; & pro his misericordiæ operibus *expectabam bona*, scilicet prospera huius mundi, secundum opinionem amicorum suorum; *& venerunt mihi mala*, idest adversa; per quod patet eorum sententiam esse falsam; *præstolabar lucem*, idest consolationem, vel consilium, quo a malis eriperer, *& eruperunt tenebræ*, idest amaritudinum, & desolationum. Exponit autem consequenter mala supervenientia; & incipit ab inferioribus malis, cum dicit: *Interiora mea efferbuerunt absque ulla requie*; quod potest referri ad infirmitatem interiorum viscerum procedentem ex inordinati caloris fervore. Et ut huiusmodi inquietudinem nimis tempestivam ostenderet, subdit: *Prævenerunt me dies afflictionis*: omnes enim homines senectutis tempore affliguntur propter invaletudinem; sed ipse in iuventute fuit præventus afflictionibus. Deinde quantum ad exteriora subdit: *Mærens incedebam*; idest, cum inter homines ambulabam, propter miseriam & tristitiam procedebam; sed licet tristitia sit causa iræ, hoc tamen in me non fuit: unde subdit: *Sine furore consurgens in turba clamavi*, exponens scilicet meas miserias, quæ scilicet partim erant ex defectu amicorum, de quibus subdit: *Frater fui draconum*; idest, illi qui me debebant ut fratrem diligere, mordebant me ut dracones; *& socius struthionum*, qui scilicet solent oblivisci proprii fetus: ita & ipsi obliti sunt mei ut mihi non subvenirent. Partim autem erat ei † alias, eius† adversitas ex infirmitate corporali: unde primo quantum ad exteriora dicit: *Cutis mea denigrata est super me*, scilicet propter interiorem corruptionem humorum, & vermium. Deinde quantum ad interiora subdit: *Et ossa mea aruerunt præ caumate*; idest, tanta est vis inordinati caloris in me, quod quasi medullæ ossium aruerunt. Partim autem consistebat eius adversitas in exterioribus tristitiæ signis, in quæ commutata erant signa gaudii, quæ quidem sunt vel musica instrumenta; & quantum ad hoc dicit: *Versa est in luctum cithara mea*; quasi dicat: Succedit mihi luctus citharæ, qua ad iucunditatem utebar: vel sunt humanæ vocis cantica, unde subdit: *Et organum meum*, quo scilicet utebar ad gaudium, *in vocem flentium*, scilicet versum est.

CAPITIS TRIGESIMIPRIMI

LECTIO I.

PEpigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine. Quam enim partem haberet in me Deus desuper, & hereditatem omnipotens de excelsis? Numquid non perditio est iniquo, & alienatio operantibus iniustitiam? Nonne ipse considerat vias meas, & cunctos gressus meos dinumerat? Si ambulavi in vanitate, & festinavit in dolo pes meus, appendat me in statera iusta, & sciat Deus simplicitatem meam. Si declinavit gressus meus de via, & si secutus est oculus meus cor meum, & si in manibus meis adhæsit macula; feram, & alius comedat, & progenies mea eradicetur. Si deceptum est cor meum super muliere, & si ad ostium amici mei insidiatus sum; scortum alterius sit uxor mea, & super illam incurventur alii: hoc enim nefas est, & iniquitas maxima. Ignis est usque ad perditionem devorans, & omnia eradicans genimina. Si contempsi subire iudicium cum servo meo, & ancilla mea, cum disceptarent adversum me. Quid enim faciam cum surrexerit ad iudicandum Deus, & cum quæsierit, quid respondebo illi? Numquid non in utero fecit me qui & illum operatus est; & formavit me in vulva unus? Si negavi quod volebant pauperibus, & oculos viduæ expectare feci; si comedi bucellam meam solus, & non comedit pupillus ex ea; (quia ab infantia mea crevit mecum miseratio, & de utero matris meæ egressa est mecum) si despexi prætereuntem, eo quod non habuerit indumentum, & absque operimento pauperem; si non benedixerunt mihi latera eius, & de velleribus ovium mearum calefactus est; si levavi super pupillum manum meam, etiam cum viderem me in porta superiorem; humerus meus a iunctura sua cadat, & brachium meum cum suis ossibus confringatur. Semper enim, quasi tumentes super me fluctus, timui Deum, & pondus eius ferre non potui.

Postquam Iob narraverat pristinam prosperitatem, & subsequentem adversitatem, hic consequenter innocentiam suam ostendit, ne credatur propter peccata in adversitates incidisse. Incipit autem innocentiam suam ostendere per immunitatem a peccato luxuriæ, quod plures involvit. Quod quidem peccatum in lubrico positum est, & nisi aliquis principia vitet, vix a posterioribus possit pedem retrahere. Primum autem in hoc peccato est aspectus oculorum, quo mulier pulchra aspicitur, & præcipue virgo; secundum autem est cogitatio; tertium delectatio; quartum consensus; quintum opus. Voluit igitur Iob principia huius peccati excludere, ut eo non involveretur: unde dicit: *Pepigi fœdus*, idest in corde meo firmavi, sicut pacta firmantur, *cum oculis meis*, ex quorum scilicet aspectu pervenitur in concupiscentiam mulierum, ita ab inspiciendis mulieribus abstinere, *ut ne cogitarem quidem de virgine*, idest ut nec primum gradum interiorem attingerem, scilicet cogitationem: videbat enim esse difficile si in primum incideret, scilicet in cogitationem, quin in alia laberetur, scilicet in delectationem, & consensum. Deinde ostendit, quare tam solicite hoc peccatum vitaverit. Et primo quidem rationem assignat ex hoc quod per peccatum luxuriæ homo maxime videtur a Deo discedere. Accedit autem homo ad Deum per spirituales actus, qui maxime impediuntur per delectationem veneream: unde subdit: *Quam enim partem haberet Deus desuper in me*? quasi dicat: Intantum in me Deus partem habet, inquantum ad superiora mea mens rapitur; si vero per luxuriam mens mea ad carnalem delectationem deiiciatur † alias, eiiciatur † nullam partem in me Deus desuper habebit. Contingit autem quandoque quod etiam luxuriosi ad horam aliquid de Deo spiritaliter cogitant, sed mox per delectationis concupiscentiam ad ima vocantur: unde pars Dei in eis firma esse non potest quasi hereditas: unde subdit: *Et hereditatem*, idest firmam possessionem, in me, scilicet ad inferiora prolapso, habere non poterit, *omnipotens de excelsis*, idest qui in excelsis habitat: unde oportet quod hereditas eius sit in iis qui sublimia petunt, scilicet spiritalia, non autem in iis qui ad carnalia descendunt. Secundo ostendit causam quare luxuriæ peccatum vitaverit, ex damno quod homini infert, quod est duplex. Unum quidem corporale, dum scilicet homo propter peccatum luxuriæ incurrit periculum personæ & rerum: unde subdit: *Numquid non perditio est iniquo*? quasi dicat: Iniquus qui hoc peccato involvitur, in perditionem vadit, Aliud vero damnum est impedimentum a bonis operibus: unde subdit: *Et alienatio operantibus iniquitatem*? quia enim vehemens delectatio magis animum ad se trahit, inde est quod homines luxuriæ dediti, a bonis operibus discedunt, & etiam a bonis prædicationibus. Tertio assignat causam, quam considerat ex parte divinæ providentiæ, quæ omnia facta hominum prospicit; & sic nullus potest a pœna esse immunis: unde subdit: *Nonne ipse considerat vias meas?* idest processum meorum operum ad remunerandum: nec solum totalem processum ipse cognoscit, sed & singulas partes illius processus: unde subdit: *Et cunctos gressus meos dinumerat*? idest, omnia etiam modica quæ in actibus meis reprehensibilia videntur, suo iudicio examinat; & ita non transirem de eis impunitus. Secundo se purgat a vitio dolositatis, utens in hoc, & in omnibus subsequentibus quodam iuramento, quod fit per execrationem, dum scilicet homo, si non est verum quod dicitur, obligat se ad pœnam: unde dicit: *Si ambulavi*, idest si processi, *in vanitate*, idest in aliqua falsitate: dicuntur enim vana illa quæ soliditatem non habent; soliditas autem in anima maxime est per veritatem. Quomodo autem ambuletur in vanitate, ostendit subdens: *Et festinavit in dolo pes meus*, idest affectus meus, & quæcumque alia virtus animæ, quæ est motionis principium; signanter autem dicit, *Festinavit in dolo*, quia tunc homo festinare dicitur quando per aliquas vias dolosas intendit velociter obtinere quod per viam veritatis cum magna difficultate obtineretur. Quod autem aliquis absque dolo ambulet, considerari potest ex inspectione rectitudinis iustitiæ, a qua dolosus declinat: unde subdit: *Appendat me in statera iusta*, scilicet Deus, ut ex eius iustitia discernatur, an ego in dolo processerim. Cum autem dolus præcipue in intentione cordis consistat, ille solus potest de dolo iudicare, cui patet cordis intentio, scilicet Deus: unde subdit: *Et sciat Deus simplicitatem meam*, quæ scilicet duplicitati dolositatis opponitur. Dicit autem, *Sciat Deus*, non quasi de novo cognosciturus, sed quasi alios de novo scire facturus; vel quia in ratione suæ iustitiæ hoc ab æterno cognovit. Et quia universaliter a se dolum excluserat, descendit ad quædam specialia peccata, quibus aliquis dolose rebus alienis insidiatur; quod quidem contingit in furto, & in adulterio: in furto enim aliquis dolose insidiatur rebus possessis a proximo; & hoc excludit a se dicens: *Si declinavit gressus meus de via*, scilicet iustitiæ, contemnendo ipsam; ex quo sequitur quod homo res proximi insidioso oculo videat ad rapiendum: unde subdit: *Si secutus est oculus meus*, ad rapiendum scili-

scilicet, *cor meum*, idest desiderium meum; quasi dicat: Si ad hoc habendum oculus meus intendit quod cor desideravit. Tertio autem contingit quod homo contempta iustitia, & intentione directa ad acquirendum quod cor concupiscit, adhibet manum ad rapiendum aliena: unde sequitur: *Et manibus meis adhæsit macula*, scilicet per ablationem rei alienæ. Iustum est autem ut si quis bona aliena rapiat, & bona eius ab aliis diripiantur: unde subdit: *Seram, & alius comedat*; quasi dicat: Si bona aliena rapui, bona mea ab aliis rapiantur; quod est execrationis iuramentum. Solent autem homines aliena rapere ut filiis suis divitias congregent, secundum illud Nahum 2. " Leo " cepit sufficienter catulis suis: " & ideo iustum est ut homini qui aliena rapit, non solum sua diripiantur, sed etiam filii moriantur: unde subdit: *Et progenies mea eradicetur*, cui scilicet videretur rapina fuisse conservata. In adulterio vero homo uxori proximi dolose insidiatur; in quibus insidiis quædam cordis deceptio præcedit, dum scilicet ratio per concupiscentiam obtenebratur: unde subdit: *Si deceptum est cor meum super mulierem*, scilicet alienam concupiscendam. Ex quo autem cor a concupiscentia mulieris vincitur, consequens est ut mulierem concupitam quibuscumque dolis habere conetur: unde subdit: *Et si ad ostium vicini mei insidiatus sum*, ut scilicet eius uxore abuterer. Iuste autem puniri videtur qui alienam uxorem adulterio polluit, quod etiam eius uxor ab aliis polluatur: unde subdit: *Scortum alterius sit uxor mea*, ut scilicet aliis se venalem exhibeat: ex quo sequitur quod alii ea abutantur: unde subdit: *Et super illam incurventur alii*, scilicet adulterium committendo. Quare autem hoc peccatum vitaverit, ostendit subdens: *Hoc enim nefas est*: quia scilicet est contra statutum Dei, qui virum & mulierem in matrimonio coniunxit; & si consideretur humana iustitia, est *iniquitas maxima*: quia scilicet quanto est maius bonum quod surripitur, tanto est iniustitia maior: si quis enim furatur bovem, maior est iniquitas quam si furaretur ovem: unde & maiori pœna punitur, ut habetur Exod. 22. Ille autem qui adulterium committit, maximum † alias, maxime † quid ei subtrahit, scilicet uxorem, quæ est una caro cum ipso † alias, ipsa; † & prolem certam, & per consequens totam patrimonii successionem, quæ propter adulterium quandoque ad extraneum pervenit: unde subdit: *Ignis est*, scilicet adulterium, *usque ad consumptionem devorans*: quia scilicet defraudat hominem in toto patrimonio, ut dictum est; *& omnia eradicans genimina*, dum scilicet filiorum successionem facit incertam: unde dicitur Eccli. 23. " Mulier omnis relinquens virum suum peccabit statuens hereditatem ex alieno matrimonio. " Sic ergo postquam expurgavit se de iniustitia quantum ad hoc quod aliis iniuriam non fecit nec in rebus surripiendis, nec in persona coniuncta abutenda, excusat se consequenter quod iniustitiam non incurrit per iustitiæ defectum: unde subdit: *Si contempsi iudicium subire cum servo meo, & ancilla mea, cum disceptarent adversum me*; quasi dicat: Si minoribus meis iustitiam reddere contempsi, hæc & illa gravia mihi accidant. Quare autem cum servis suis iudicium subire non contempserit, ostendit subdens: *Cum surrexerit ad iudicandum Deus*; idest, cum apparuerit iudicaturus ipse cuius iudicium modo despicitur, non haberem ad cuius consilium, vel auxilium confugerem, † alias, resurgerem † nec etiam possem Deo rationabiliter in iudicio respondere: unde subdit: *Et cum quæsierit*, idest cum facta mea examinaverit, *quid respondebo illi*? idest, quam rationem reddere potero quare cum servis meis iudicium subire noluerim? quasi dicat, nullam. Et hoc ostendit consequenter ex hoc quod naturaliter est eadem conditio omnium hominum: unde subdit: *Numquid non in utero fecit me qui & illum operatus est*? quasi dicat: Eamdem animam cum servis meis habeo a Deo creatam; corpus etiam meum eadem divina virtute formatum est: unde subdit: *Et formavit me in vulva unus*? scilicet Deus, qui & illum formavit; & ideo manifestum est, quod cura est Deo qualiter illum tractem. Postquam igitur ostendit se non fuisse luxuriosum, neque iniustum, consequenter ostendit se non fuisse immisericordem: quod quidem primo ostendit ex hoc quod beneficia miseris non subtraxit. Solent autem quidam pauperi eleemosinam petenti, statim a principio negare quod petitur; quod a se excludit dicens: *Si negavi pauperibus quod volebant*. Quidam vero non negant, sed tamen dare differunt; quod a se excludit dicens: *Et oculos viduæ expectare feci*. Alii vero non negant, nec dare differunt quæ petuntur, sed nihil ex proprio victu darent; sed hoc a se excludit ostendens quod nec modicis solus voluit uti quin aliis communicaret: unde subdit: *Si comedi bucellam meam solus, & non comedit pupillus ex ea*; & subintelligitur, hæc vel illa gravia mihi accidant. Est autem considerandum, quod valde signanter loquitur. Pauperes enim non solum petere, sed etiam instare solent: unde beneficium misericordiæ non subtrahitur eis, nisi per omnimodam negationem. Viduæ autem petunt quidem, sed instare verentur; & ideo nisi cito eis subveniatur, misericordiæ beneficio privantur. Pupilli

pilli autem nec petere audent: unde oportet quod etiam eis non petentibus misericordia impendatur. Quare autem tam misericors fuerit, ostendit ex duobus. Primo quidem ex antiqua consuetudine quam a pueritia inchoavit: unde subdit: *Quia ab infantia mea crevit mecum miseratio*: quanto enim magis crescebat in annis, tanto magis in misericordiæ operibus exercebatur. Secundo quia naturalem inclinationem habebat ad misericordiam, sicut diversi homines ad diversas virtutes, quasdam naturales inclinationes habere solent: unde subdit: *Et de utero matris meæ egressa est mecum*: quia scilicet ex primis generantibus sic dispositus fui ut essem ad miserendum promptus. Solet autem esse duplex misericordiæ impedimentum: quorum primum est contemptus miseri, quem non reputat miseratione dignum. Consueverunt autem despici qui vilibus induuntur, & honorari qui utuntur vestibus pretiosis: unde dicitur Eccli. 19. quod „ amictus corporis enun„ tiat de homine. " Sed hoc misericordiæ impedimentum a se excludit subdens: *Si despexi prætereuntem*, idest quemcumque extraneum per viam transeuntem, *& pauperem, eo quod non habuerit indumentum*, scilicet notum, eo quod esset *absque operimento*; subaudi, hæc, vel alia mihi accidant. Nec solum non despexi vestimentis carentem, sed etiam de vestimentis providi ei: unde subdit: *Si non benedixerunt mihi latera eius*, quæ scilicet discooperta operui, & sic fuerunt occasio quod mihi benedixerunt. Et rationem huius exponit subdens: *Et de velleribus ovium mearum calefactus est*, scilicet per vestimenta sibi exhibita; & est subaudiendum idem quod est supra. Aliud autem impedimentum misericordiæ est fiducia propriæ potestatis, ex qua homini videtur quod impune possit alios gravare, & maxime inferiores personas; & hoc a se excludit dicens: *Si levavi super pupillum manum meam*, ut scilicet eum opprimerem, *etiam cum viderem me in porta*, idest in loco iudicii, *superiorem*, idest magis potentem. Iustum est autem ut homo membris privetur, quibus ad iniustitiam utitur; & ideo subiungit amissionem, quasi pœnam, non solum manus, sed etiam brachii, in quo radicantur manus, & humeri, cui brachium colligatur: unde subdit: *Humerus meus a iunctura sua cadat, & brachium meum cum suis ossibus conteratur*, si scilicet manu mea sum abusus ad pauperum oppressionem. Ostendit autem consequenter quare, licet esset superior, super pupillos manum non levaret, quia scilicet, etsi non dimitteret propter hominem, dimitteret tamen propter Deum, cuius scilicet iudicia timebat: unde subdit: *Semper enim, quasi tumentes super me fluctus, timui Deum*; & loquitur ad similitudinem in mari navigantium, qui, intumescentibus fluctibus super altitudinem navis, timent ne ab eis submergantur: similiter timebat comminationes divinas, quasi fluctus intumescentes; & etiam auctoritati divinæ cedebat, ex qua prohibetur pupillorum oppressio: unde subdit: *Et pondus eius*, idest auctoritatem Dei protegentis pupillos, *ferre non potui*, quin scilicet ei me inclinarem.

LECTIO II.

Si putavi aurum robur meum, & obrizo dixi, Fiducia mea: si lætatus sum super multis divitiis meis, & quia plurima reperit manus mea: si vidi solem cum fulgeret, & lunam incedentem clare; & lætatum est in abscondito cor meum, & osculatus sum manum meam ore meo: (quæ est iniquitas maxima, & negatio contra Deum altissimum) si gavisus sum ad ruinam eius qui me oderat, & exultavi quod invenisset eum malum: (non enim dedi ad peccandum guttur meum, ut expeterem maledicens animam eius) si non dixerunt viri tabernaculi mei: Quis det de carnibus eius, ut saturemur? foris non mansit peregrinus; ostium meum viatori patuit: si abscondi quasi homo peccatum meum, & celavi in sinu meo iniquitatem meam: si expavi ad multitudinem nimiam, & despectio propinquorum terruit me; & non magis tacui, nec egressus sum ostium: quis mihi tribuat adiutorem, ut desiderium meum audiat omnipotens, & librum scribat ipse qui iudicat: ut in humero meo portem illum, & circumdem illum quasi coronam mihi? Per singulos gradus meos pronuntiabo illum, & quasi Principi offeram eum. Si adversum me terra mea clamat, & cum ipsa sulci eius deflent: si fructus eius comedi absque pecunia, & animam agricolarum eius afflixi: pro frumento oriatur mihi tribulus, & pro hordeo spina.

Finita sunt verba Iob.

Post-

Postquam Iob excusavit se de iniustitia, & de immisericordia, hic consequenter excusat se de inordinato affectu ad divitias: quod quidem contingit dupliciter. Uno modo per hoc quod homo nimis de divitiis confidit; & hoc excludit dicens: *Si putavi aurum robur meum*, ut in divitiis principaliter virtutem meam reputarem, *& si obrizo*, idest si auro purissimo, *dixi*, *Fiducia mea*, scilicet tu es, contra id quod Apostolus dicit 1. ad Timoth. ult. „ Divitibus huius sæculi præcipe, non „ sperare in incerto divitiarum. " Secundo deordinatur hominis affectus circa divitias per hoc quod nimis de divitiis gaudet; & ideo quantum ad divitias iam habitas subdit: *Si lætatus sum*, scilicet inordinate, *super multis divitiis meis*, quas sicut propria possidebam. Quantum autem ad acquisitionem divitiarum subdit: *Et quia plurima reperit manus mea*: solent enim homines de iis quæ de novo acquirunt magis gaudere. Deinde excusat se a peccato superstitionis, quod est contra Deum. Colebant autem antiquitus idolatræ stellas cæli, & præcipue luminaria, propter maximam eorum claritatem; & hoc a se excludit dicens: *Si vidi solem cum fulgeret, & lunam incedentem clare*, propter quæ scilicet ab idolatris coluntur, *& lætatum est in abscondito cor meum*, quasi interiori cultu eis devotus existens: & quantum ad exteriorem cultum subdit: *Et osculatus sum manum meam ore meo*, quasi in eorum reverentiam. Et quare hoc vitaverit, ostendit subdens: *Quæ est iniquitas maxima*: si enim iniquum est ut illud quod est uni homini debitum, alteri exhibeatur, maxime videtur esse iniquum ut cultus Deo debitus exhibeatur creaturæ. Et quia impossibile est quod homo simul Deo & creaturæ exhibeat latriam, ideo subdit: *Et negatio contra Deum altissimum*: si enim quibusdam creaturis nomen Dei per participationem attribuatur, soli tamen Deo altissimo latriæ cultus debetur, qui vocatur altissimus, etiamsi aliis talis cultus exhibeatur. His igitur præmissis quæ pertinent ad communem iustitiam, subiungit quædam quæ pertinent ad perfectionem virtutis; inter quæ primo odium inimicorum excludit, quod maxime manifestatur quando aliquis gaudet de totali ruina eius; & hoc excludit a se dicens: *Si gavisus sum ad ruinam eius qui me oderat*: vel de aliquo malo ei superveniente; quod a se excludit subdens: *Et si exultavi quod invenisset eum malum*, idest ex insperato ei supervenisset. Et quare hoc vitaverit, ostendit subdens: *Non enim dedi ad peccandum guttur meum, ut expeterem maledicens animam eius*: naturaliter enim homo desiderat ea de quibus gaudet, & desiderium interius explicat verbis: consequens igitur est ut si aliquis de malis alicuius gaudeat, quod ea desideret, & per consequens quod maledicendo ei malum imprecetur. Deinde perfectionem suæ virtutis ostendit quantum ad superabundantiam bonorum quæ aliis exhibuit; & primo quidem quantum ad domesticos suos dicit: *Si non dixerunt viri tabernaculi mei: Quis det de carnibus eius, ut saturemur?* cum enim aliquid est delectabile ad usum comestionis, desiderant homines eius carnibus saturari: per hoc ergo dat intelligere, quod eius conversatio tam fuit suis domesticis grata, quod eius carnali præsentia cuperent saturari. Quantum autem ad extraneos subdit: *Foris non remansit peregrinus*, quin scilicet in domo mea reciperetur; *ostium meum viatori patuit*, ut scilicet ei non esset difficilis ingressus. Ulterius ad ostendendam suæ virtutis perfectionem, quantum ad exclusionem timoris indebiti. Solent autem homines propter confusionis timorem interdum contra iustitiam suam culpam occultare, vel eam negando, quod a se excludit dicens: *Si abscondi quasi homo*, idest sicut homines solent facere, *peccatum meum*, illud scilicet indebite negando, vel excusando; vel etiam astutiis aliquibus palliando, unde subdit: *Et celavi in sinu meo*, idest per aliquam occultam simulationem, *iniquitatem meam*, cum scilicet eam confiteri vererer. Consequenter autem excludit a se inordinatum timorem corporalium periculorum, qui quidem maxime solet procedere ex multitudine contra hominem insurgente, secundum illud Eccli. 26. „ A tribus ti„ muit cor meum: delaturam civitatis, & „ collectionem populi, &c. " unde dicit: *Si expavi ad multitudinem nimiam*. Additur autem ad hunc timorem, si homo despiciatur a propinquis, a quibus iuvari debuerit: unde subdit: *Et despectio propinquorum terruit me*. Solent autem homines impavidi in contrarium incidere per præsumptionem, & quandoque quidem saltem verbis loquuntur contra fortiores; & hoc a se excludit dicens: *Et non magis tacui*. Quandoque autem ulterius procedunt, ut præsumptuose multitudinem adversariorum invadant; sed hoc excludit dicens: *Nec egressus sum ostium*. Et quia multa & magna de se dixerat, super his divinum testimonium invocat: unde subdit: *Quis mihi tribuat adiutorem?* qui scilicet mecum interpellet ad Deum. Et ad quid adiuvari velit, ostendit subdens: *Ut desiderium meum audiat omnipotens*. Et quod sit suum desiderium † alias, quod sit desiderium † exponit subdens: *Et librum scribat*, scilicet meæ accusationis, vel commendationis super præmissis, *ipse qui iudicat*, scilicet omnes actus humanos, scilicet interiores & exteriores.

res. Et si quidem per huius libri testimonium, idest per certam veritatis manifestationem, ego culpabilis appaream, volo portare pœnam: unde subdit: *Ut in humero meo portem illum*; si vero manifestata veritate commendabilis appaream, ex inde coronam præmii accipiam: unde subdit: *Et circumdem illum quasi coronam mihi*? per quod dat intelligere suum desiderium esse ut qui iniuste condemnabatur ab amicis, iusto Dei iudicio reservetur. Prædicto autem libro divini testimonii se non contradicturum promittit: unde subdit: *Per singules gradus meos*, idest processus operum meorum, *pronuntiabo illum*; idest, confitebor veritatem divini testimonii, nec recusabo subire sententiam secundum testimonium divinum: unde subdit: *Et quasi Principi offeram illum*; scilicet gratanter ferens ut secundum divinum testimonium cum eo agatur. Deinde excludit a se vitium superfluæ cupiditatis, etiam in rebus acquirendis ex propriis possessionibus: quod quidem dupliciter manifestatur. Uno modo per hoc quod homo per nimium cultum superfluos fructus a suis possessionibus extrahere nititur; & ad hoc excludendum metaphorice subdit: *Si adversum me terra mea clamat*; quasi non permiserim eam quiescere, sed nimis eam coluerim: unde subdit: *Et cum ipsa sulci eius deflent*: & loquitur per similitudinem hominis qui nimis angariaretur. Alio modo manifestatur superflua cupiditas per hoc quod homo operariis suis pretium denegat laboris: unde subdit: *Si fructus eius comedi absque pecunia*, scilicet soluta operariis, *& animam agricolarum eius afflixi*, scilicet nimis cogendo ad laborandum, vel mercedem subtrahendo. Est autem debitum ut qui superflua, & inconsueta cupit, etiam debita, & consueta perdat: unde subdit: *Pro frumento*, quod scilicet seminatur ad victum hominis, *oriatur mihi tribulus*, qui scilicet non solum est inutilis, sed & pungitivus; *& pro hordeo*, quod scilicet seminatur in cibum iumentorum, *spina*, quæ scilicet etiam iumenta pungendo lædit. Quibus præmissis, subditur epilogus, cum dicitur: *Finita sunt verba Iob*, quæ scilicet adduxit ad suæ sententiæ assertionem; nihilque post hoc proposuit.

CAPITIS TRIGESIMISECUNDI

LECTIO UNICA.

Omiserunt autem tres viri isti respondere Iob, eo quod iustus sibi videretur. Et iratus, indignatusque est Eliu Filius Barachel Buzithes, de cognatione Ram. Iratus est autem adversum Iob, eo quod iustum se esse diceret coram Deo. Porro adversum amicos eius indignatus est, eo quod non invenissent responsionem rationabilem, sed tantummodo condemnassent Iob. Igitur Eliu expectavit Iob loquentem, eo quod seniores essent qui loquebantur. Cum autem vidisset quod tres respondere non potuissent, iratus est vehementer. Respondensque Eliu filius Barachel Buzithes, dixit: Iunior sum tempore, vos autem antiquiores; idcirco demisso capite veritus sum vobis indicare meam sententiam. Sperabam enim, quod ætas prolixior loqueretur, & annorum multitudo doceret sapientiam. Sed, ut video, spiritus est in hominibus; & inspiratio omnipotentis dat intelligentiam. Non sunt longævi sapientes, nec senes intelligunt iudicium. Ideo dicam: audite me, ostendam vobis etiam ego meam sapientiam. Expectavi enim sermones vestros, audivi prudentiam vestram, donec disceptaremini sermonibus vestris; & donec putabam vos aliquid dicere, considerabam. Sed, ut video, non est qui possit arguere Iob, & respondere ex vobis sermonibus eius. Ne forte dicatis: Invenimus sapientiam: Deus proiecit eum, non homo. Nihil locutus est mihi, & ego non secundum sermones vestros respondebo illi. Extimuerunt, nec responderunt ultra, abstuleruntque a se eloquium. Quoniam igitur expectavi, & non sunt locuti; steterunt, nec responderunt ultra: respondebo & ego partem meam, & ostendam sententiam meam. Plenus sum enim sermonibus, & coarctat me spiritus uteri mei. En venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas novas disrumpit. Loquar, & respirabo paululum; aperiam labia mea, & respondebo. Non accipiam personam viri, & Deum homini non æquabo: nescio enim quamdiu subsistam, & si post modicum tollat me factor meus.

Fini-

Finita disputatione Iob, & trium amicorum eius, subditur disputatio Eliu contra Iob: qui quidem quibusdam acutioribus rationibus contra Iob utitur, quam priores, & magis ad veritatem accedit: unde & Iob ei non respondet: licet tamen in aliquo a veritate deviet, & verba Iob sinistre interpretetur, ut infra patebit. Præmittitur autem causa ex qua motus fuit ad loquendum, scilicet ex indignatione contra Iob, & contra amicos eius. Præmittit ergo trium amicorum silentium, cum dicit: *Omiserunt autem tres viri isti*, scilicet de quibus supra habitum est, *respondere Iob*. Ubi notandum est, quod eos viros non nominaret, si non fuisset res gesta, sed parabola conficta. Causam autem silentii ostendit subdens: *Eo quod iustus sibi videretur*: multa enim dixerat Iob quæ ad suæ iustitiæ ostensionem pertinebant, quibus prædicti tres viri contradicere non valebant. Ex utroque horum, scilicet ex silentio amicorum, & ex hoc quod Iob sibi iustus videbatur, commotus fuit Eliu, qui astabat, ad iram; & ideo subditur: *Et iratus*, scilicet in corde, *indignatusque*, scilicet ostendendo iræ signa exterius, *est Eliu*, in quo describitur ex nomine; *filius Barachel*, in quo describitur ex origine; *Buzithes*, in quo describitur ex patria; *de cognatione Ram*, in quo describitur ex genere; quæ tota descriptio ad hoc valet ut ostendatur ad rem gestam pertinere. Causam autem iræ explicat consequenter; & primo quidem contra Iob, cum dicit: *Iratus est adversus Iob, eo quod iustum se esse diceret coram Deo*, idest secundum divinum testimonium; quod maxime accipi potest ex eo quod dixerat supra 23. *Ipse scit viam meam*; & post subdit: *Vestigia eius secutus est pes meus*. Quantum autem ad amicos subdit: *Porro adversus tres amicos eius indignatus est, eo quod non invenissent responsionem rationabilem*, qua scilicet responderent verbis eius, quibus se iustum asserebat; *sed tantummodo condemnassent Iob*, dicentes scilicet eum esse iniquum. Ostendit autem consequenter causam quare Eliu prius in nullo responderat Iob, cum subdit: *Igitur Eliu expectavit Iob loquentem*, idest in nullo contradicens eius sermonibus, *eo quod seniores essent qui loquebantur*, eis scilicet deferens quasi sapientioribus, quod ætas senectutis requirebat. Sed quia non videbatur ei quod alicui deberet reverentiam exhibere in præiudicium veritatis, iratus contra tres seniores, ipse iunior respondere incepit: unde dicitur: *Cum autem vidisset quod tres respondere non potuissent*, scilicet rationibus Iob, *iratus est vehementer*, quasi existimans quod per illorum ignaviam veritas deperiret; & ideo loco illorum voluit veritatem, ut credebat, defendere; & hoc est quod subdit: *Respondensque Eliu filius Barachel Buzithes*, scilicet sermonibus & rationibus Iob. In hac autem sua responsione primo excusat pristinum silentium ex sua ætate, unde sequitur: *Dixit: Iunior sum tempore*; tum etiam ex illorum antiquitate, unde subdit: *Vos autem antiquiores*. Iuvenes autem debent reverentiam deferre senioribus, unde sequitur: *Demisso capite*, scilicet in signum reverentiæ, *veritus sum indicare vobis meam sententiam*, ne scilicet præsumptuosus viderer impediendo meis sermonibus sapientiorum verba. Probabile autem videtur quod senes sapientius loquantur propter duo. Primo quidem quia iuvenes ex fervore † alias, furore † animi frequenter multa, & inordinate proponunt; senes autem propter gravitatem ætatis maturius loquuntur: unde subdit: *Sperabam enim quod ætas prolixior loqueretur*, scilicet gravius & efficacius. Secundo vero quia senes per experientiam longi temporis multa cognoscere potuerunt, & per consequens sapientius loqui: unde sequitur: *Et annorum multitudo*, propter quam scilicet experimentum accipi potest, *doceret sapientiam*, scilicet experimento acceptam. Consequenter excusat se, quare nunc loqui incipiat, quia scilicet expertus est, quod ætas non est sufficiens sapientiæ causa, sed magis inspiratio divina: unde subdit: *Sed, ut video*, idest per effectum considero, *spiritus* Dei *est in hominibus*, inquantum scilicet in eis operatur; & hoc est quod subdit: *Et inspiratio omnipotentis*, quæ scilicet hominibus inspirat spiritum sanctum, qui est spiritus sapientiæ, & intellectus, *dat intelligentiam*, scilicet veritatis, quæ est sapientiæ principium iis quibus inspiratur. Quod autem hæc inspiratio sit sapientiæ præcipua causa, ostendit per hoc quod ætas non perficit sapientiam, sed causat: unde subdit: *Non sunt longævi sapientes*, quantum scilicet ad cognitionem divinæ veritatis, *nec senes intelligunt iudicium*, quantum scilicet ad ordinationem humanorum actuum. Et quia licet non esset senex, considerabat tamen se inspiratum a Deo, ideo loqui audebat: unde subdit, *Ideo dicam*. In hac autem sua locutione primo inducit eos ad audiendum ex auctoritate Dei, cuius inspiratione loquebatur: unde dicit: *Audite me*, ut scilicet eius sermonem non interrumpant. Audientibus autem præmittit scientiæ documenta: unde subdit: *Ostendam vobis etiam ego*, scilicet quamvis sim iuvenis, *scientiam meam*, scilicet ex qua respondeo rationibus Iob. Iustum autem erat quod ipsi eum audirent, quia etiam ipse eos audierat: unde subdit: *Expectavi enim*, scilicet diu, *sermones vestros*, quos scilicet contra Iob protulistis. Et quia reputabat se posse discernere, quid ab eis bene dictum esset, & quid non bene, subdit: *Audivi* pru-

prudentiam vestram; quasi dicat: Audiendo diu cogitavi, & dijudicavi quid in verbis vestris ad prudentiam pertineret. Non autem parum, sed diu expectaverat. Terminum autem expectationis suæ determinat ex duobus. Primo quidem ex illorum voluntate: unde subdit; *Donec disceptaremini sermonibus vestris*; idest, donec placuit vobis contra Iob disceptare. Secundo ex spe quam de eorum sapienti doctrina habebat: unde subdit: *Et donec putabam vos aliquid dicere, considerabam*. Non est autem amplius audiendus de quo non speratur quod aliquid utile sit dicturus. Videbat autem quod verba eorum quibus contra Iob utebantur, efficacia non erant. Primo quidem quia eum rationibus vincere non poterant: unde subdit: *Sed, ut video, non est qui possit arguere Iob*, scilicet eum convincendo rationibus. Secundo quia non poterant eius rationibus obviare: unde subdit: *Et respondere*, scilicet sufficienter, *ex vobis*, idest ex vestro sensu: vel non est qui possit ex vobis, idest ex vestro numero; *sermonibus eius*, quibus † alias, de quibus † scilicet contra vos utitur. Præcipuæ autem eorum rationes contra Iob fundabantur in hoc quod adversitates Iob attribuebant divino iudicio, quod errare non potest. Quam quidem responsionem esse insufficientem consequenter ostendit dicens: *Ne forte dicatis: Invenimus sapientiam*; idest, istud sufficit ad sapientem responsionem: *Deus proiecit eum*, scilicet in adversitates, qui errare non potest, *& non homo*, qui potest decipi, & decipere. Ipse autem intendebat efficacius respondere, unde subdit: *Nihil locutus est mihi*: ex quo vult ostendere, quod non loquitur quasi provocatus; *& ego non secundum sermones vestros respondebo illi*; idest, non sequar vias vestras in respondendo: sed alias efficaciores ad respondendum vias inveniam. Intendit autem se de futura responsione excusare, non solum apud ipsos, sed etiam apud alios; & ideo ad alios convertit sermonem suum dicens: *Extimuerunt*, scilicet ulterius loqui, ne manifestius convincerentur, *nec responderunt ultra*, scilicet rationibus Iob. Et ut ostendat hoc fuisse propter eorum ignaviam, non propter efficaciam rationum Iob, ideo subdit: *Abstuleruntque a se eloquium*, scilicet negligenter tacendo. Quando autem homo efficaci ratione convincitur, non ipse a se aufert eloquium, sed potius ei ab alio aufertur: quia ergo illi defecerant, dicit se velle eorum defectum supplere, unde subdit: *Quoniam igitur expectavi*, scilicet diu, ut eis deferrem, *& non sunt locuti*, scilicet respondentes sufficienter sermonibus Iob; sed *steterunt*, idest cessaverunt, & siluerunt, falsitati scilicet non resistentes, *nec responderunt ultra*, scilicet pro testimonio veritatis aliquid dicentes: *respondebo & ego partem meam*; quia scilicet defensio veritatis pertinet ad omnes; & unusquisque debet ibi ponere, quasi pro parte sua, quod potest. Non solum autem zelo veritatis defendendæ, sed etiam ex inani gloria movebatur: unde subdit: *Et ostendam scientiam meam*: quærit enim inanis gloriæ cupidus ut si quid in se excellens est, manifestet; & ideo consequenter ostendit, maximam sibi facultatem animi esse ad respondendum, cum subdit: *Plenus sum enim sermonibus*; quasi dicat: Abundanter occurrit mihi quod respondeam. Et quia facultas non sufficit ad agendum, nisi homo ab aliquo incitetur; ideo subdit: *Et coarctat me spiritus uteri mei*. Uterus est locus conceptionis: unde per uterum hic metaphorice signatur intellectus, intelligibilia diversa concipiens. Spiritus vero uteri est voluntas, impellens hominem ad manifestandum conceptiones cordis per sermonem. Est autem homini molestum, cum non implet quod desiderat; & ideo anxietatem, quam patiebatur tacendo, exponit per similitudinem subdens: *En venter meus*, idest mens mea, *quasi mustum*, scilicet quod fervet, *absque spiraculo, quod lagunculas novas disrumpit*: nisi enim vapor musti ferventis ex parte aliqua evaporet, multiplicatur vapor interius quandoque usque ad vasis confractionem: & ita etiam se musto propter iuventutem comparat; & ideo ex magno desiderio loquendi periculum sibi existimat imminere, nisi loquatur: unde subdit: *Loquar, & respirabo paululum*: quia scilicet per verba evaporabo interiorem fervorem, ut ab anxietate desiderii quiescam. Quid autem loqui velit, ostendit subdens: *Aperiam labia mea, & respondebo*, scilicet verbis Iob. Quem autem modum in respondendo observare debeat, ostendit subdens: *Non accipiam personam viri*: ille enim in respondendo personam hominis accipit, qui veritatem relinquit, ut homini placeat, vel deferat. Quare autem hoc ipse facere nolit, ostendit subdens: *Et Deum homini non aequabo*. Talis enim sibi videbatur esse disputatio præsens, ut si homini deferret, excellentiæ divinæ reverentiam debitam non servaret. Quod quidem quare facere timeat, ostendit subdens: *Nescio enim quam diu subsistam*, scilicet in hac mortali vita, ut possim mihi diuturna spatia temporis ad pœnitendum repromittere, *& si post modicum tollat me factor meus*, per mortem assumat ad suum iudicium. Ex quo patet quod Eliu in hoc concordabat cum Iob quod retributio peccatorum esset post mortem; alias enim frustra videretur timuisse Deum offendere propter vicinitatem mortis.

CA-

CAPITIS TRIGESIMITERTII

LECTIO I.

AUDI igitur, Iob, eloquia mea, & omnes sermones meos ausculta. Ecce aperui os meum; loquatur lingua mea in faucibus meis. Simplici corde meo sermones mei, & sententiam labia mea puram loquentur. Spiritus Dei fecit me, & spiraculum omnipotentis vivificavit me. Si potes, responde mihi, & adversus faciem meam consiste. Ecce & me sicut & te fecit Deus, & de eodem luto ego quoque formatus sum. Verumtamen miraculum meum non te terreat, & eloquentia mea non sit tibi gravis. Dixisti ergo in auribus meis, & vocem verborum tuorum audivi: Mundus sum ego, & absque delicto immaculatus; & non est iniquitas in me. Quia querelas in me reperit, ideo arbitratus est me inimicum sibi. Posuit in nervo pedes meos, custodivit omnes semitas meas. Hoc est ergo in quo non es iustificatus.

DIctum est supra, quod Eliu indignatus fuit contra Iob, & contra amicos eius. Postquam autem locutus fuerat contra ignaviam amicorum Iob, nunc contra ipsum Iob incipit loqui; & ideo primo eum ad attentionem excitat dicens: ***Audi igitur, Iob, eloquia mea***, quia scilicet ego iam respondere intendo. Et ut significet singula se cum pondere dicturum, subdit: ***Et omnes sermones meos***; quasi nihil sit in vanum dicturus. Et ne Iob quæreret, quare prius locutus non fuerit, subdit: ***Ecce aperui os meum***; quasi dicat: Prius, dum tacui, os meum clauseram propter reverentiam seniorum; nunc quia ipsi deficiunt, necessitas cogit me loqui: unde subdit: ***Loquatur lingua mea in faucibus meis***; quasi dicat: Non sequar verba aliorum, sed proprios conceptus enuntiabo. Et quia Iob in præcedentibus contra amicos suos dixerat, quod eum verbis affligebant, & confundebant; ideo hoc a se excludit subdens: ***Simplici corde meo sermones mei***, scilicet sunt; quasi dicat: Non loquar ad calumniandum, vel ridendum, sed simplici animo ad veritatem manifestandam. Et quia prædictis tribus viris Iob imposuerat, (cap. 13.) quod essent ***fabricatores mendacii***, ***& cultores perversorum dogmatum***, hoc a se excludit dicens: ***Et sententiam labia mea puram loquentur***, idest, absque admixtione alicuius falsitatis, vel erroris. Unde autem fiduciam veritatis manifestandæ acceperit, ostendit subdens: ***Spiritus Dei fecit me***; & ideo non est mirum si suam facturam movet & perficit; & hoc est quod subdit: ***Et spiraculum omnipotentis vivificavit me***, scilicet ad opera vitæ movet & perficit, inter quæ præcipuum est intelligentia veritatis. Et ne videatur hoc induxisse quasi præiudicium afferre intendens Iob, ne contra divinitus loquentem respondere, subdit: ***Si potes, responde mihi***, quantum scilicet ad ea quæ contra te dicam, ***& adversus faciem meam consiste***, ut scilicet tu etiam contra me obiicias, si quid dixero quod tibi non placet. Et ne Iob dedignaretur cum eo disputare propter suam famosam sapientiam, & illius iuventutem, ad hoc excludendum subdit: ***Ecce & me sicut & te fecit Deus***; & ita ex parte factoris uterque nostrum eamdem spem veritatis inquirendæ potest habere; ex parte vero materiæ utrique adiacet idem impedimentum: unde subdit: ***Et de eodem luto ego quoque formatus sum***; ex cuius scilicet grossitie lumen intelligentiæ obtenebratur. Videbat autem Eliu sibi posse responderi, hoc quasi ad miraculum pertinere, si iuveni tanta sapientia & facundia præberetur quod contra sapientissimum senem sufficeret disputare; & ideo, quasi innuens hoc miraculose se esse assecutum, subdit: ***Verumtamen miraculum meum non te terreat***, scilicet ut respondere non audeas miraculose scientiam adepto, ***& eloquentia mea non sit tibi gravis***, ut scilicet ex ea obstupescas. His igitur præmissis quasi proœmialiter, subiungit ea in quibus Iob reprehendere intendit: unde subiungit: ***Dixisti ergo in auribus meis***; quasi dicat: Excusare te non potes, cum dixeris; ***& vocem verborum tuorum audivi***, scilicet per solicitudinem attentionis. Primo ergo in verbis Iob notaverat, quod se immunem esse dixerat a peccato: unde dixit: ***Mundus sum ego***, scilicet ab immunditiis carnis, ***& absque delicto***, scilicet peccato omissionis, ***immaculatus***, idest gravibus peccatis quæ sunt contra Deum, puta idololatria, vel aliquid huiusmodi; ***& non est iniquitas in me***, ut scilicet proximos læserim. Secundo notat in verbis eius quod Deo iniquitatem iudicii imposuerit. Iniquitas autem iudicii solet ex odio iudicantis procedere; & quantum ad hoc commemorat, Iob dixisse: ***Quia querelas in me*** repe-

reperit, *ideo arbitratus est me inimicum sibi*. Supra quidem 13. Iob dixerat interrogative: *Cur faciem tuam abscondis*, *& arbitraris me inimicum tuum?* Hoc autem quod dicitur hic, *Querelas in me reperit*, non invenitur dixisse: unde hæc est additio Eliu, prave interpretantis verba Iob. Iudicis enim odium iustum esse videtur, si certificatus de malitia alicuius, odio cum habeat ad puniendum; sed si ex levibus querelis iudex provocetur ad odium alicuius, erit odium iniustum: & taliter interpretabatur quod Iob dixerat, se a Deo inimicum reputatum esse. Secundo ad iniquitatem iudicis pertinere videtur, si alicui facultatem iustæ defensionis auferat; & quantum ad hoc subdit: *Posuit in nervo pedes meos*, idest compedivit, quasi impediendo me a meis operibus. Tertio pertinet ad iniquitatem iudicis ut quælibet levia ad condemnationem congreget alicuius; & quantum ad hoc subdit: *Custodivit omnes semitas meas*, quasi in singulis operibus eum observans: hoc autem Iob non dixerat ad ostendendum perversitatem divini iudicii, sed quasi figuraliter loquens, ut supra 13. ostensum est: unde & ibi præmittitur, *Aenigmata percipite auribus vestris*. Et quia hoc secundum excludit, primum subdit: *Hoc est ergo in quo non es iustificatus*; quasi dicat: Non potes te iustum dicere, quia hoc ipsum ad iniustitiam tuam pertinet quod Deo iniustitiam imponis.

LECTIO II.

Respondebo tibi, quia maior sit Deus homine. Adversus eum contendis, quod non ad omnia verba responderit tibi. Semel loquitur Deus, & secundo idipsum non repetit. Per somnium in visione nocturna quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo, tunc aperit aures virorum, & erudiens eos instruit disciplina, ut avertat hominem ab iis quæ fecit, & liberet eum de superbia: eruens animam eius a corruptione, & vitam illius, ut non transeat in gladium. Increpat quoque per dolorem in lectulo, & omnia ossa eius marcescere facit. Abominabilis ei fit in vita sua panis, & animæ illius cibus ante desiderabilis. Tabescet caro eius, & ossa quæ tecta fuerant nudabuntur: appropinquabit corruptioni anima eius, & vita illius mortiferis. Si fuerit pro eo Angelus loquens unus de millibus, ut annuntiet hominis æquitatem; miserebitur eius, & dicet: Libera eum, ut non descendat in corruptionem; inveni in quo ei propitier. Consumpta est caro eius a suppliciis, revertatur ad dies adolescentiæ suæ. Deprecabitur Deum, & placabilis ei erit; & videbit faciem eius in iubilo; & reddet homini iustitiam suam. Respiciet homines, & dicet: Peccavi, & vere deliqui, & ut eram dignus non recepi. Liberavit animam suam, ne pergeret in interitum, sed vivens lucem videret. Ecce hæc omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos, ut revocet animas eorum a corruptione, & illuminet luce viventium. Attende, Iob, & audi me, & tace, dum ego loquor. Si autem habes quid loquaris, responde mihi, loquere: volo enim te apparere iustum. Quod si non habes, audi me: tace, & docebo te sapientiam.

Proposuerat supra Eliu ea de quibus contra Iob disputare intendebat. Verum quia Iob antequam præmissa verba diceret, præmiserat supra 13. *Disputare cum Deo cupio*; videtur autem inconveniens eum qui anhelat ad disputandum cum superiore, revocare ad hoc quod cum inferiore disputet: antequam super præmissis cum Iob disputationem Eliu incipiat, de hoc ipso eum redarguit quod cum Deo disputare cupiebat. Et primo quidem, quia hoc ipsum magna præsumptio videtur quod aliquis maiorem se provocet ad disputandum: unde dicit: *Respondebo tibi*, idest tuo desiderio, quo disputare cum Deo cupis, *quod maior sit Deus homine*: unde præsumptuosum est quod homo cupiat disputare cum Deo. Et in hoc quidem iuste argueretur Iob, si cum Deo disputare voluisset ad contradicendum quasi de pari. Iob autem cum Deo disputare volebat quasi ad addiscendum, sicut discipulus cum magistro: unde supra 13. dixit: *Os meum replebo increpationibus*, *ut sciam verba quæ mihi respondeat*: quod tamen Eliu interpretabatur, quasi hæc Iob contentiose contra Deum dixerit conquerendo, quod ei non responderet: unde subdit: *Adversus eum contendis*, *quod non ad omnia verba responderit tibi*; quod quidem ex prædictis verbis Iob colligere voluit, & ex hoc quod etiam supra 19. dixerit: *Ecce clamabo vim patiens*, *& nemo exaudiet*; *vociferabor*, *& non est qui iudicet*: quæ quidem verba, & si qua similia superius dicta sunt, non per modum contentionis dicebantur, sed quia desiderabat rationes divinæ sapientiæ cognoscere. Ad repellendum autem præ-

prædicta verba Iob, quæ interpretabatur Eliu ac si essent contentiose dicta, consequenter ostendit Eliu, non esse necessarium quod Deus homini ad singula verba respondeat, si unicuique sufficienter loquitur ad eius instructionem: unde subdit: *Semel loquitur Deus*, scilicet homini sufficienter ad eius instructionem: unde deinceps non oportet quod ad singulas hominis interrogationes respondeat: unde subdit: *Et secundo idipsum non repetit*: quia quod sufficienter factum est, iterare superfluum esset. Quomodo autem loquatur Deus homini, ostendit subdens: *Per somnium in visione nocturna*. Potest autem & alius esse sensus, ut hoc † alias, per hoc † quod dixit, *Semel loquitur Deus*, scilicet homini, referatur ad mentis instructionem, quæ est per lumen rationis naturalis, secundum illud Psal. 4. „ Multi dicunt: Quis ostendit nobis bona? " & quasi respondens, subdit: „ Signatum est super nos lumen vultus tui Domine; " per quod scilicet discernere possumus bonum a malo. Et quia naturalis ratio immobiliter in homine manet, ut non sit necesse eam iterare, ideo subdit: *Et secundo idipsum non repetit*: & deinde ostendit modum quo aliquando † alias, aliquando modum quo † Deus homini loquitur per imaginariam visionem in apparitionibus somniorum: unde subdit: *Per somnium in visione nocturna*; quod quidem potest referri ad propheticam revelationem, secundum illud Num. 12. „ Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, per somnium, aut in visione loquar ad eum. " Vel potest referri etiam ad communia somnia, quæ credebat Eliu divinitus procurari. Modum autem & ordinem somniorum consequenter exponit. Primo quidem tangens naturalem causam, cum dicit: *Quando irruit sopor super homines*; quod quidem fit debilitatis exterioribus sensibus per vapores descendentes ad principium somniandi. Secundo ponit dispositionem ex parte voluntatis humanæ, cum subdit: *Et dormiunt in lectulo*: quia scilicet homines maxime ordinata & significativa somnia vident, quando quiete dormiunt: unde infirmis propter inquietudinem apparent distorta somnia: unde signanter dicitur Dan. 2. „ Somnium tuum, & visiones capitis tui in cubiculo tuo huiuscemodi fuerunt. Tu, Rex, cœpisti cogitare in stratu tuo, &c. " Tertio ponit operationem divinam circa dormientem: quæ quidem attenditur primo quantum ad hoc quod debilitatis exterioribus sensibus per soporem in homine in lectulo quiescente, datur divinitus facultas quædam percipiendi divinam instructionem, quia eius anima circa exteriora non occupatur: unde subdit: *Tunc aperit aures virorum*; & satis convenienter vim perceptivam divinæ instructionis in somniis vocat aures, quia de huiusmodi instructione loquitur sicut de quadam locutione, eo quod non fit per inspectionem ipsarum rerum, sed per signa quædam, sicut & locutio. Data autem facultate audiendi, consequens est ut doceat: unde subdit: *Et erudiens eos instruit disciplinam*: & sumitur hic disciplina pro instructione eorum quę homini occurrunt agenda, vel vitanda, non pro cognitione scientiarum speculativarum, quæ non consueverunt in somno revelari: unde subdit: *Ut avertat hominem ab iis quæ fecit*: frequenter enim homo in somniis corripitur de peccatis commissis. Et quia principium peccatorum est superbia, qua Dei præcepta contemnuntur, subdit: *Et liberet eum de superbia*. Per hoc autem quod homo liberatur a culpa, consequens est ut evadat pœnam: quod quidem consequenter ostendit quantum ad duplicem pœnam. Primo quidem quantum ad spiritualem pœnam animæ, unde subdit: *Eruens animam eius de corruptione*, quæ scilicet est per deordinationem potentiarum animæ. Secundo vero quantum ad pœnam corporalem, unde subdit. *Et vitam illius*, scilicet corporalem, *ut non transeat in gladium*, puniendus scilicet pro suo peccato. Vel potest utrumque referri ad mortem corporalem, quæ quandoque accidit per interiorem corruptionem; sicut cum aliquis ex ægritudine moritur, quam Deus immittit pro peccato: quandoque vero accidit ex violentia gladii. Deinde subiungit alium modum divinæ locutionis, quod scilicet corrigit hominem per ægritudinem corporalem: in qua primo notat dolorem sensibilem, unde dicit: *Increpat quoque*, scilicet hominem de peccatis præteritis, *per dolorem*, scilicet corporalem ex ægritudine provenientem: unde subdit: *In lectulo*, secundum illud Psal. 40. „ Super lectulum doloris eius. " Secundo tangit debilitatem infirmorum, cum dicit: *Et omnia ossa illius marcescere facit*; idest, fortitudinem eius annihilat, quæ in ossibus consistit. Tertio ponit amissionem appetitus, cum subdit: *Abominabilis ei fit in vita sua*, idest dum adhuc vivit, scilicet propter infirmitatem, *panis*, qui scilicet est cibus communis, *& anima illius cibus ante desiderabilis*; quod refertur ad alios cibos, qui diversimode a diversis desiderantur. Quarto ponit maciem ex hoc provenientem, cum subdit: *Tabescet caro illius*, idest deficiet; & sic per consequens *ossa quæ tecta fuerant*, scilicet carne, *nudabuntur*, idest manifestabuntur sola cute contecta. Quinto ponit mortis periculum, & timorem, unde subdit: *Appropinquabit corruptioni anima eius*, idest vita ipsius, quæ est per animam: unde subdit: *Et vita illius mortiferis*, idest causis

ſis inducentibus mortem. Notandum eſt autem, quod hoc propoſuit ad reſpondendum conqueſtioni Iob, quod Deus non ad ſingula ei reſpondebat: voluit enim ei per prædicta probare, quod tripliciter ei Deus ſit locutus. Primo quidem per naturalem rationem, ſicut ad omnes homines. Secundo arguendo per ſomnia: dixerat enim ſupra (cap. 7.) *Terrebis me per ſomnia, & per viſiones horrore concuties*. Tertio per infirmitatem, dixerat enim ſupra 30. *Nunc in memetipſo marceſcit anima mea*. Item conſiderandum eſt, quod Eliu, ſicut & tres alii, credebat, omnes infirmitates pro peccato homini advenire, non tamen principaliter ad puniendum, ſicut ſonabant verba illorum trium, ſed magis ad redarguendum: Et quia Iob non ſolum videbatur conqueſtus fuiſſe, quod Deus ei non loqueretur, ſed etiam quod ipſe accedere non poſſet ad colloquendum Deo, & ad ponendum iudicium ſuum coram ipſo, ut patet ſupra 23. ideo huic quæſtioni ſatisfacit: quia etſi homini non pateat manifeſte acceſſus ad Deum, ſunt Angeli medii inter Deum & homines, qui iuſtitiam Deo proponunt, non quaſi eum inſtruentes, ſed ſicut ſuis deſideriis homines adiuvantes: & ſic nihil deperit homini, quod ipſe per ſe ipſum uſque ad ſolium Dei non poteſt accedere, ut ei iuſtitiam ſuæ cauſę proponat: unde ad hoc oſtendendum ſubdit: *Si fuerit pro eo*, ideſt pro homine afflicto, *Angelus loquens*, ideſt intercedens. Et ne timeretur quod unus Angelus non ſufficeret ad interpellandum pro omnibus, ſubdit: *Unus de millibus*; ſecundum illud quod ſupra 25. dictum eſt: „ Numquid eſt numerus militum eius? “ *ut annuntiet æquitatem*, ſcilicet Deo, *hominis*, ſcilicet afflicti; *miſerebitur eius*, *& dicet* † alias, *ut enuntiet hominis æquitatem*, ſcilicet Deo, *hominis*, ſcilicet afflicti, *& dicet*, † ideſt Angelo imperabit: *Libera eum*: ut ſcilicet ſicut ipſe eſt allegator iuſtitiæ hominis apud Deum, ita etiam ipſe ſit executor miſericordiæ apud homines. Et a quo liberandus ſit „ ſubdit: *Ut non deſcendat in corruptionem*, ideſt in mortem. Et ut hanc liberationem Deo eſſe gratam oſtendat, ſubdit ex perſona Dei dictum: *Inveni in quo ei propitier*; ideſt, apparet in homine aliquid æquitatis, ex quo ei miſereri poſſim, quod † alias, quam † quærebam. Et quia primo ſupra 7. quaſi reparari non poſſet, dixerat: *Induta eſt caro mea putredine*; ad hoc excludendum ſubdit: *Conſumpta eſt caro eius a ſuppliciis*; quaſi dicat: Hoc meæ poteſtati non præiudicat: unde ſubdit: *Revertatur ad dies adoleſcentia ſua*; ideſt, recuperet vigorem ſicut in adoleſcentia. Sic igitur poſitis Dei verbis liberantis, Eliu utens ſuis verbis, deſcribit modum liberationis humanæ, dicens: *Deprecabitur Deum*; quaſi dicat: Non ſufficit quod Angelus pro eo loquatur, ſed ad hoc quod liberetur, oportet quod ipſe etiam pro ſe oret. Vel aliter poteſt continuari: quia enim ſupra oſtenderat quod homo non poteſt conqueri de hoc quod iudicium ſuum coram Deo ponere non poſſit, quia Angelus pro eo efficaciter proponit, nunc oſtendit, quod etiam ipſe pro ſe proponere poteſt orando: & ut oſtendat etiam hoc eſſe efficax ſicut & primum, ſubdit: *Et placabilis erit ei*, ſcilicet Deus homini, ſecundum illud Ioelis 2. „ Benignus & miſeri„ cors eſt, & placabilis ſuper malitiam: “ & ex hoc ſequitur in homine fiducia cogitandi de Deo cum quadam ſpiritali lætitia: unde ſubdit: *Et videbit*, ſcilicet homo, *faciem eius*; ideſt, conſiderabit bonitatem ipſius, in præſenti quidem vita imperfecte, in futura autem perfecte; *in iubilo*, ideſt in quodam inexplicabili gaudio; *& ſic reddet*, ſcilicet Deus, *homini iuſtitiam ſuam*; ideſt, remunerabit eum pro meritis, remoto impedimento peccati. Sed hoc eſſe non poteſt, niſi homo humiliter ſuum peccatum recognoſcat, & confiteatur: unde ſubdit: *Reſpiciet homines*, quaſi ultro ſe offerens ad confeſſionem peccati: unde ſubdit: *Et dicet*, *Peccavi*. Et ut non credatur hoc ex humilitate dicere, ſubdit: *Et vere deliqui*; quod inducit contra Iob, quia ſupra dixerat 17. *Non peccavi, & in amaritudinibus moratur oculus meus*. Et in ſua confeſſione non murmurabit de pœnæ gravitate: unde ſubdit: *Et ut eram dignus non recepi*; quaſi dicat: Graviorem pœnam merui: & hoc videtur dicere contra hoc quod ſupra 6. dixerat: *Utinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui*. Et fructum humilitatis oſtendit ſubdens: *Liberavit animam ſuam*, confitendo peccatum, *ne pergeret in interitum*, ideſt in mortem, corporalem ſcilicet, vel ſpiritalem, ut ulterius bona conſequeretur: unde ſubdit: *Sed vivens videret lucem*, ſcilicet vel corporalem, vel ſpiritalem ſapientiæ. Et quia Deus non ſtatim hominem finaliter damnat, ſed multoties monet; ideo ſubdit: *Ecce hæc omnia*, ſcilicet quæ pertinent ad inſtructionem per ſomnia, & increpationem per dolores, & ſanationem, *operatur Deus tribus vicibus*, ideſt multoties, quamdiu viderit expedire; ſed utitur numero ternario, ut congruat humanæ conſuetudini, per quam ſolent homines ter moneri vel citari. Et hoc non facit uni tantum, ſed omnibus indigentibus: unde ſubdit: *Per ſingulos*, quos ſcilicet viderit inſtruendos, & increpandos: & aſſignat utilitatem, ſubdens: *Ut revocet animas eorum a corruptione*, quod pertinet ad liberationem a malo, *& illuminet luce vi-*

pentium, quod pertinet ad consecutionem bonorum; & potest utrumque exponi corporaliter, vel spiritualiter. Quod autem dicitur hic de tribus vicibus, referendum est ad duos secundos modos locutionis. Nam de primo dictum est, quod *secundo id ipsum non repetit*. Inducit autem hoc ad ostendendum rationem quare aliquando peccatores sustinentur in prosperitate, & non statim condemnantur. Et quia videbatur ei quod efficaciter locutus esset, inducit Iob ad tacite audiendum ea quæ restant: unde subdit: *Attende, Iob*, scilicet corde, *& audi me*, scilicet auribus, *& tace*, *dum ego loquor*, scilicet ne me impedias. Et ne videatur ei auferre facultatem respondendi, subdit: *Si autem habes quid loquaris, responde mihi*: & quasi desiderans eius responsionem subdit: *Loquere*; & causam desiderii subdit dicens: *Volo enim te apparere iustum*; quod dicit ad ostendendum, quod non intendebat ad eius confusionem † alias, ad eius confessionem. † Et quia non credebat eum iustum, subdit: *Quod si non habes*, quid scilicet pro tua iustitia dicas, *audi me*: *tace, & docebo te sapientiam*, quam scilicet ignoras.

CAPITIS TRIGESIMIQUARTI

LECTIO I.

PRonuntians itaque Eliu, etiam hæc locutus est: Audite, sapientes, verba mea, & eruditi auscultate me. Auris enim verba probat, & guttur escas gustu diiudicat. Iudicium eligamus nobis, & inter nos videamus quid sit melius. Quia dixit Iob: Iustus sum, & Deus subvertit iudicium meum. In iudicando enim me mendacium est: violenta sagitta mea absque ullo peccato. Quis est vir ut est Iob, qui bibit subsannationem quasi aquam, qui graditur cum operantibus iniquitatem, & ambulat cum viris impiis? Dixit enim: Non placebit vir Deo, etiam si cucurrerit cum eo. Ideo viri cordati audite me. Absit a Deo impietas, & ab omnipotente iniquitas. Opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias singulorum restituet eis. Vere enim Deus non condemnabit frustra, nec omnipotens subvertet iudicium. Quem constituit alium super terram; aut quem posuit super orbem, quem fabricatus est? Si direxerit ad eum cor suum, spiritum illius, & flatum ad se trahet. Deficiet omnis caro simul, & homo in cinerem revertetur. Si habes ergo intellectum, audi quod dicitur, & ausculta vocem eloquii mei. Numquid qui non amat iudicium sanari potest? Et quomodo tu eum qui iustus est in tantum condemnas? Qui dicit Regi apostata; qui vocat duces impios; qui non accipit personas Principum, nec cognovit tyrannum, cum disceptaret contra pauperem: opus enim manuum eius sunt universi. Subito morientur, & in media nocte turbabuntur populi, & pertransibunt, & auferent violentum absque manu. Oculi enim eius super vias hominum, & omnes gressus eorum considerat. Non sunt tenebræ, & non est umbra mortis, ut abscondantur ibi qui operantur iniquitatem. Neque enim ultra in hominis potestate est ut veniat ad Deum in iudicium.

POstquam Eliu reprehendit Iob de hoc quod cum Deo disputare cupiebat, accedit ad disputandum contra illa duo quæ supra præmiserat. Et primo disputat contra id quod, sicut sibi † alias, ibi † videbatur, Iob dixerat, divinum iudicium esse iniustum. Et quia hæc materia est valde difficilis & sublimis, non est contentus in hac disputatione † alias, dispositione † ad solum Iob verba dirigere, præcipue quia putabat in hac materia eum esse erroneum; sed invocat sapientes ad hanc rem diiudicandam. Hominum autem quidam sapientiam per seipsos considerant; & quantum ad hoc dicit: *Audite, sapientes, verba mea*. Quidam vero de iis quæ ad sapientiam pertinent instruuntur; & quantum ad hoc subdit: *Et eruditi*, scilicet ab aliis, *auscultate me*. Quare autem alios ad sapientiam invitat, seu ad audientiam, ostendit subdens: *Auris enim verba probat*; quasi dicat: Vos invito ad hoc quod verba mea audientes, ea diiudicetis; & inducit similitudinem, cum subdit: *Et escas guttur gustu diiudicat*; quasi dicat: Sicut gustus habet diiudicare de esca, ita auditus de verbis. Ad quid autem hoc pertineat, exponit subdens: *Iudicium eligamus nobis*; quasi dicat: Ex communi consensu iudicemus quid verius sit; & hoc est quod subdit: *Et inter nos videamus quid sit melius*,

lius, utrum ſcilicet id quod Iob dixit, aut id quod ego ſum contra eum dicturus. Unde conſequenter proponit verbum Iob, ſubdens: *Quia dixit Iob, Iuſtus ſum*. Hoc idem dixerat ſupra 17. *Iuſtificationem meam quam cœpi tenere, non deſeram*: & ulterius ſuam iuſtitiam manifeſtaverat quantum ad multa, ſupra 31. Subdit autem ſecundo: *Deus ſubvertit iudicium meum*. Hoc idem accipit ex hoc quod Iob ſup. 27. dixerat: *Vivit Deus, qui abſtulit iudicium meum*. Et ad idem pertinere videtur quod ſupra 19. dixerat: *Deus non æquo iudicio afflixit me*: quæ quidem verba Eliu in peius interpretatus eſt. Iob enim ſuum iudicium ablatum eſſe dixerat, quia pœnas ſibi irrogatas eſſe exiſtimabat, non ex iudicio punientis culpam, ſed ex providentia probantis iuſtitiam: unde ſupra 23. dixerat: *Probavit me quaſi aurum, quod per ignem tranſit*. Non autem quicumque non utitur iudicio, ſubvertit iudicium, ſed ſolum ille qui iudicium profert iniuſtum. Sic ergo interpretatus eſt quod Iob dixerat, *Deus abſtulit iudicium*, ac ſi dixiſſet: Deus ſubvertit iudicium meum, iniuſte iudicando: unde ſubdit: *In iudicando enim me eſt mendacium*, ideſt falſitas iudicii; quod quidem Iob numquam dixerat. Sed Eliu hanc eſſe eius intentionem in verbis præmiſſis credidit, ut diceret ſe eſſe iniuſte punitum. Ideo autem hanc opinionem Eliu conceperat, quia non videbat qualiter aliquis abſque peccato poſſet affligi, niſi iniuſte: & quia Iob ſine peccato ſe eſſe dicebat, exiſtimabat quod Iob ſentiret ſe a Deo percuſſum per violentiam contra iuſtitiam: unde ſubdit: *Et violenta eſt ſagitta mea abſque peccato*; quaſi dixiſſet Iob: Cum ſim abſque omni peccato, ſagitta qua Deus me vulneravit, ideſt adverſitas immiſſa, violenta fuit & iniuſta: & videtur alludere verbis Iob quibus ſupra dixerat (cap. 6.) *Sagitta Domini in me ſunt*. Poſtquam ergo hanc diverſitatem Eliu impoſuerat ipſi Iob, eum ſuper hoc vituperare incipit dicens: *Quis eſt vir ut eſt Iob?* quaſi nullus, qui vir videatur, eſſet ita perverſus ut ipſe: nam maxima perverſitas eſſe videtur ut aliquis Deum irrideat, eius iudiciis detrahendo: unde ſubdit: *Qui bibit ſubſannationem*, ideſt divinorum irriſionem, & reprobationem, *quaſi aquam*, quæ ſcilicet & faciliter, & cum refrigerio bibitur; ac ſi ei imponeret, quod hoc in contumeliam Dei prorumpere ei eſſet † alias, prorumperet, & eſſet † tribulationis refrigerium, & abſque obſtaculo conſcientiæ contradicentis hoc ageret. Solet autem hoc proprium eſſe in peccatis perſeverare volentium ut divina contemnant iudicia: unde ſubdit: *Qui graditur*, ideſt conſentit, *cum operantibus iniquitatem*, qui ſcilicet iudicia divina deſpiciunt. Homines autem contra pietatem divinæ religionis agentes, non ſolum deſpiciunt divina iudicia, ſed etiam ea negant, vel aſſerunt iniuſta: quorum participem Iob eſſe credebat, unde ſubdit: *Et ambulat cum viris impiis*, qui ſcilicet pietatem divinæ religionis abiiciunt. Quare autem eum cum eis conſentire dicat; oſtendit ſubdens: *Dixit enim: Non placebit vir Deo, etiam ſi cucurrerit cum eo*, ideſt ſi eum ſecutus fuerit per viam iuſtitiæ. Hoc autem Iob non dixerat, ſed verbis eius Eliu abutens, hoc ei imponit: dixerat enim ſupra Iob 23. *Veſtigia eius ſecutus eſt pes meus*; & poſtea ſupra 30. dixerat: *Mutatus es mihi in crudelem, & in duritia manus tuæ adverſaris mihi*. Ex quibus verbis credebat, Iob hoc ſentire, quod Deo diſpliceret, quamvis † alias, quia † eum fuerat ſecutus. Sed Iob prædicta verba retulerat ad exteriorem perſecutionem, non ad interiorem reprobationem. Quia ergo Eliu verbis Iob abutens, ei imponere nitebatur quod ipſe non ſentiebat, nec in ſuis verbis intellexerat, manifeſtum eſt quod tota ſequens diſputatio contra Iob non erat. Quia tamen Eliu exiſtimabat Iob tantæ perverſitatis eſſe ut Dei iudicium reputaret iniuſtum, dedignatur eum ſuper hoc ad diſputationem provocare; ſed alios ſapientes advocat ad iudicandum: unde ſubdit: *Ideo viri cordati*, ideſt intelligentes, *audite me*: ſicut enim cor eſt principium vitæ corporalis, ita intellectus eſt principium totius intellectualis vitæ: unde & ſupra 12. cor pro intellectu poſuerat dicens: *Et mihi eſt cor, ſicut & vobis*. In ſua autem diſputatione Eliu proponit primo quod probare intendit: quod ſcilicet in divino iudicio iniuſtitia eſſe non poſſit: ipſe enim eſt Deus, cui debetur pietatis cultus, & per ſuam omnipotentiam omnibus dominatur, leges iuſtitiæ ſtatuens homini; & ideo contra divinitatem eius eſſet, ſi impietati faveret; & ideo dicit: *Abſit a Deo impietas*: eſſet enim contra dominium omnipotentiæ eius, ſi ad iniuſtitiam declinaret: unde ſubdit: *Et ab omnipotente iniquitas*, ſcilicet abſit. Remota autem divina iniuſtitia, oſtendit modum divinæ iuſtitiæ, ſubdens: *Opus enim hominis reddet ei*; ideſt, retribuet ei bonum vel malum pro ſuis operibus. Et quia eorum qui bene operantur, quidam aliis melius faciunt, & eorum qui male operantur, quidam aliis magis peccant; ideo ſubdit: *Et iuxta vias ſingulorum reſtituet eis*, ſcilicet melius meliori, & peius peiori. Quod autem in Deo non ſit iniuſtitia, probat, primo quidem ex hoc quod ſi ipſe iniuſtus eſſet, nuſquam iuſtitia reperiretur, quia ad ipſum pertinet univerſale iudicium omnium: unde ſubdit: *Quem conſtituit alium ſuper terram?* quaſi dicat: Numquid credendum eſt quod aliquis ſit conſtitu-

tus

tus a Deo, qui iuste iudicet omnem terram, si apud ipsum sit iniquitas? Ideo autem dicit credendum non esse quod alius terram iudicet, quia idem est factor mundi & gubernator: unde sicut alii nulli commisit quod faceret mundum, ita nullum alium præposuit gubernationi mundi; & hoc est quod subdit: *Aut quem posuit super orbem quem fabricatus est*; idest, totius mundi gubernatorem? quasi dicat, nullum: quia sicut ipse per seipsum orbem fabricatus est, ita etiam per seipsum orbem gubernat & iudicat. Habet quidem gubernationis suæ executores tamquam ministros, sed ipse est omnium ordinator: nullo autem modo possibile est quod universalis mundi gubernatio sit iniusta. Secundo ostendit, quod apud Deum non sit violentia & iniquitas per experimentum: tanta est enim eius potentia, qua res conservat in esse, ut si violentia uti vellet contra iustitiam, omnes homines subito posset extinguere: unde subdit: *Si direxerit*, scilicet Deus, *ad eum*, scilicet ad hominem conterendum, *cor suum*, idest voluntatem suam; *spiritum illius*, idest animam eius, *& flatum*, idest corporalem vitam ex anima subsecutam *ad se trahet*, idest ad Deum † alias, eum, † scilicet virtute sua a corpore separans, secundum illud Eccle. ultimo. „ Et spiritus revertatur ad Dominum qui dedit illum. " Ablato autem spiritu divinitus homini dato, consequens est ut carnalis vita deficiat: unde subdit: *Deficiet omnis caro simul*; idest, species carnis cessabit, & ulterius in sua componentia resolvetur: unde subdit: *Et homo in cinerem revertetur*, secundum illud Psal. 103. „ Auferes spiritum eorum, & deficient, & in pulverem suum revertentur. " Pulverem autem in quem caro resolvitur, cinerem nominat, vel quia apud antiquos corpora mortuorum igne combusta resolvebantur in cinerem, vel quia ea in quæ corpus mortuum resolvitur, sunt quædam reliquiæ naturalis caloris, qui in humano corpore vigebat. Quia ergo tam facile est Deo, si velit, in cinerem redigere totum genus humanum, ex ipsa hominum conservatione apparet quod ad eos violentia iniusta non utitur. Quia ergo Eliu putavit prædictas rationes esse sufficientes, ad earum considerationem Iob invitat, cum subdit: *Si ergo habes intellectum*, ut scilicet vim mearum rationum percipere possis, *audi quod dicitur*, scilicet interioribus auribus, *&*, interiori attentione, *ausculta vocem eloquii mei*, ut scilicet iustitiam divini iudicii cognoscas; ad quod etiam eum inducit ex proprio periculo, vel utilitate, cum subdit: *Numquid qui non amat iudicium sanari potest?* quasi dicat: Tu qui sanari indiges, quasi multis infirmitatibus oppressus, hoc consequi non potes, nisi ames divinum iudicium. Improbat autem eius sententiam, quam esse putabat de iniustitia divini iudicii, per multa evidentia indicia divinæ iustitiæ: unde subdit: *Et quomodo tu eum*, scilicet Deum, *qui iustus est*, ut scilicet per multa apparet, *in tantum condemnas*, ut scilicet eum dicas iudicii subversorem? Ad commendationem autem divinæ iustitiæ primo assumit, quod potentum personas Deus non accipit, sed eos arguit, & punit pro suis peccatis. Inter potestates autem humanas præcellit regia dignitas, & quantum ad hoc primo dicit: *Qui*, scilicet Deus, *dicit Regi apostata*; idest, non veretur Regem arguere de apostasia propriæ professionis, qua profitetur se iustitiam servaturum. Secundum autem locum tenent duces exercituum, de quibus subdit: *Qui vocat duces impios*; quasi dicat: Non timet eos de crudelitate arguere. Tertio loco ponit rectores civitatum, cum subdit: *Qui non accipit personas Principum*, quin scilicet eos arguat, & iudicet pro peccatis. Quarto autem loco tangit eos qui non habent legitimam, sed usurpatam potestatem, scilicet tyrannos, & quantum ad id subdit: *Nec cognovit*, idest approbavit, *tyrannum*, scilicet ei deferendo, *cum disceptaret*, scilicet tyrannus, *contra pauperem*; quasi dicat: Non favit potentibus contra impotentes, quod ad eius iustitiam pertinet. Et quare eis non deferat subdit: *Opus enim manuum eius sunt universi*, scilicet tam magni quam parvi; & ideo parvos non despicit, sed amat, sicut sua opera, nec potentes timet, cum sint suæ potestati subiecti. Et ne crederet aliquis quod potentes Deus solum argueret, non autem eos ulterius puniret, subdit de eorum duplici pœna. Primo quidem de morte ex improviso eis supervenienti: unde subditur: *Subito morientur*; secundum illud Esa. 30. „ Subito, dum non speratur, veniet contritio eius. " Si enim consueto modo eis mors expectata superveniret, non imputaretur hoc divino iudicio, sed inferioribus causis. Secundo ponit pœnam rebellionis subditorum, per quam potestatem amittunt: unde subdit: *Et in media nocte turbabuntur populi*; idest, populi Regibus & Principibus subiecti subito turbabuntur ex aliqua occulta machinatione, ad hoc quod Principes suos deserant: unde subdit: *Et pertransibunt*, scilicet dominium commutantes, *& auferent*, idest deponent a dominio, vel etiam occident, *violentum*, idest eum qui, spreta iustitia, violentiam subditis inferebat, *absque manu*, scilicet armatorum. Cum enim aliquis Princeps ab extraneis aufertur, requiritur quod habeant manum armatam contra ipsum; sed quando subditi, in quibus erat tota eius potentia, fu-

subito eum deserunt, videtur auferri sine manu: quamvis & hoc possit referri ad pœnam populorum subditorum; sed primum melius est, quia nunc agitur de iustitia quam Deus exercet in magnos; postea autem dicetur de iustitia quam exercet in populos. Ut autem huiusmodi pœnæ ex divino iudicio provenire credantur, subdit: *Oculi enim eius*, idest prospectus divinæ providentiæ est *super vias hominum*, idest super opera eorum. Et ut exprimat, Deum singulariter omnia particularia opera humana † alias, humanorum † cognoscere, subdit: *Et omnes gressus eorum*, idest omnes processus operationum humanarum, *considerat*, scilicet distinctè, non solum in generali. Posset autem aliquis credere, quod, quia Deus lux est, impii autem in tenebris sunt, occultentur † alias, quod occultentur † a Deo; sed hoc excludit subdens: *Non sunt tenebræ*, scilicet ignorantiæ, *& non est umbra mortis*, idest obscuritas culpæ ducens ad mortem, *ut abscondantur ibi qui operantur iniquitatem*; quasi dicat: Sicut ipsi cognoscere Deum nolunt, ita Deus eos non cognoscit; dicitur tamen eos ignorare, reprobando. Et quia dixerat, Principes pro suis peccatis subito mori, & auferri, quod videtur esse irremediabilis pœna, huius rationem ostendit consequenter ex hoc quod ex quo Deus hominem iudicat pro suis peccatis subito mori, & finaliter condemnandum, non datur homini facultas ut ulterius in iudicio decertet † alias, in iudicium deveniat † cum Deo; & hoc est quod subdit: *Neque enim ultra*, scilicet postquam Deus iudicat eum condemnandum, *in hominis potestate est, ut veniat ad Deum † alias, eum † in iudicium*; quasi Deus sit † alias, quasi dicat Deus † propter eum, suum iudicium retractaturus: & hoc præcipue videbatur dicere contra Iob, qui postquam condemnatus erat ad pœnam, supra 23. dixerat: *Veniam usque ad solium eius, & ponam coram eo iudicium.*

LECTIO II.

Conteret multos, & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis. Novit enim opera eorum; & idcirco inducet noctem, & conterentur. Quasi impios percussit eos in loco videntium. Qui quasi de industria recesserunt ab eo, & omnes vias eius intelligere noluerunt: ut pervenire facerent ad eum clamorem egeni; & audiret vocem pauperum. Ipso enim concedente pacem, quis est qui condemnet? Ex quo absconderit vultum, quis est qui contempletur eum, & super gentes, & super omnes homines? Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Quia ergo ego locutus sum ad Deum, te quoque non prohibebo. Si erravi, tu doce me; si iniquitatem locutus sum, ultra non addam. Numquid a te Deus expetit eam, quia displicuit tibi? Tu enim cœpisti loqui, & non ego: quod si quid nosti melius, loquere. Viri intelligentes loquantur mihi; & vir sapiens audiat me. Iob autem stulte locutus est, & verba illius non sonant disciplinam. Pater mi, probetur Iob usque ad finem: ne desinas ab homine iniquitatis. Qui addidit super peccata sua blasphemiam, inter nos interim constringatur; & tunc ad iudicium provocet sermonibus suis Deum.

Duo sunt propter quæ homines maxime solent a iustitia declinare: quorum primum est, quia deferunt magnatibus; secundum est, quia deferunt multitudini contra iustitiam. Ostenderat autem supra perfectionem divinæ iustitiæ ex eo quod magnatibus non defert: unde nunc consequenter ad commendationem divinæ iustitiæ addit, quod nec etiam multitudini peccantium defert: unde dicit: *Conteret multos*, scilicet peccatores, eos occidendo, vel aliter puniendo. Et ne credatur usque ad aliquam certam quantitatem multitudinis procedere † alias, præcedere † divinam iustitiam, & non ultra, subdit: *Et innumerabiles*; quasi dicat: Certo numero comprehendi non possunt illi quos propter peccata, Dei iustitia conterit. Sed ne ex hoc deperire credatur humani generis status, subdit: *Et stare faciet alios pro eis*: quia scilicet quibusdam morientibus, alii succedunt, & quibusdam a prosperitate decedentibus, alii sublevantur; ut sic quodammodo uniformitas in genere humano appareat. Solet autem contingere quod quando sunt multi puniendi, non possunt iudices singulorum causas sufficienter perscrutari; sed ne hoc de Deo credatur, subdit: *Novit enim opera eorum*, quid scilicet unusquisque mereatur, & ideo singulis secundum sua opera retribuit: unde subdit: *Idcirco inducet noctem*, idest subitam & inopinatam adversitatem, *& conterentur*, scilicet ex improviso. Quare autem in nocte opprimantur, ostendit ex hoc quod cum ipsi possent videre illud quod eis expediebat, hoc contempserunt; &

& ideo iustum est ut non detur eis facultas prævidendi supervenientia mala ad cavendum; & hoc est quod subdit: *Quasi impios*, idest pietatis notitiam respuentes, *percussit eos*, scilicet existentes *in loco videntium*, idest in statu in quo videre poterant, tum per naturalem rationem, tum per sacram doctrinam, quid esset faciendum, & quid esset vitandum. Sed hoc ipsi respuerunt, unde subdit: *Qui quasi de industria recesserunt ab eo*, scilicet Deo, peccantes ex certa malitia. Unde ponit consequenter in eis ignorantiam affectatam, cum subdit: *Et omnes vias eius*, idest mandata Dei, *intelligere noluerunt*. Et sic patet quod propter ignorantiam non excusantur, sed magis damnabiles redduntur. Effectum autem huius malitiæ affectatæ ostendit subdens: *Ut pervenire facerent ad eum clamorem egeni*; quasi dicat: Intantum ostendunt se viarum Dei ignaros, ut pauperes opprimerent, quos Deus exaudit: unde sicut non exhorrent pauperum oppressionem, ita non timent Dei indignationem: unde subdit: *Et audiret vocem pauperum*; quasi dicat: Parvipendunt quod Deus voluntatem suam adhibet ad pauperes exaudiendum. Et quia multitudinis contritionem attribuerat iudicio divino, posset aliquis credere hoc provenire non ex divino iudicio, quod aliqua multitudo conteratur, & alia prosperetur, sed per alicuius potentis Principis aut gubernationem, aut impugnationem; ideo ad hoc excludendum subdit: *Ipse enim concedente pacem, quis est qui condemnet*? quasi dicat: Ideo dico, quod ipse est qui conterit multos, & innumerabiles, quia si ipse vellet eis pacem temporalis prosperitatis concedere, nullus posset multitudinem condemnare; & e contrario, si ipse condemnare intendit, nullus est qui possit pacem præbere: unde subdit: *Ex quo absconderit vultum*, scilicet faciem suam subtrahendo, scilicet suæ consolationis præsentiam, *quis est qui contempletur eum*? idest, qui possit in eum consolationem invenire, quasi eius pulchritudinem videndo? Est autem & alia pœna multitudinis præter contritionem, qua scilicet affligitur tyrannorum dominio; & quantum ad hanc pœnam subdit: *Et super gentes, & super omnes homines*; quasi dicat: Non solum in una gente iudicium suum exercet per contritionem, vel tyrannorum oppressionem, sed etiam in omnes homines; & subdit de tyrannorum oppressione: *Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi*, qui scilicet ex eius regimine affligitur: in quo etiam videtur respondere quæstioni quam Iob proposuerat supra 21. *Quare impii vivunt, & confortati sunt, sublimatique divitiis*? hoc enim esse asserit, non propter eorum merita, sicut ibidem Iob probaverat, sed propter aliorum demerita, qui ex eorum prosperitate puniuntur. Sic ergo manifestata iustitia Dei ex iudiciis quæ exercet in Principes, & in multitudinem, dat locum respondendi: unde subdit: *Quia ergo ego locutus sum ad Deum*, idest ea quæ ad Dei honorem spectant, *te quoque non prohibebo*, dans scilicet tibi locum respondendi. Et ad quid debeat sua responsio tendere, ostendit subdens: *Si erravi*, scilicet sicut aliis amicis tuis imposuisti, scilicet quod essent „ cultores perversorum dogmatum; " *tu doce me*, scilicet veritatem tuam, ut possim ab hoc errore liberari. Potest autem aliquis in loquendo deficere, non solum errando contra veritatem doctrinæ, sed etiam in particulari iudicio, deficiendo contra veritatem iustitiæ: unde subdit: *Si iniquitatem locutus sum, ultra non addam*, ostendens scilicet correctioni se paratum. Et quia existimabat quod Iob contra eum graviter turbaretur, consequenter ostendit eius turbationem esse iniustam, subdens: *Numquid a te Deus expetit eam*? quasi dicat: Etiam dato quod sim iniquitatem locutus, tu pro ea Deo non debes respondere: unde non debes graviter per hoc turbari: unde subdit: *Quia displicui tibi*, scilicet per inordinatam animi turbationem. Ostendit autem consequenter secundo, quod non debet inde graviter turbari, quia ipse Iob verba inceperat dicens (cap. 3.) *Pereat dies &c.* ex quibus tota disputatio habuit ortum: unde dicit: *Tu enim cœpisti loqui, & non ego*. Tertio ostendit eum non debere graviter turbari, quia ipse etiam habet facultatem dicendi quod sibi placuerit: unde subdit: *Quod si quid nosti melius*, scilicet quam ego dixerim, *loquere*, scilicet ostendendo errorem, vel iniquitatem meam. Et ne videretur hoc dixisse quasi dubitans de sua iustitia, & veritate suorum verborum, intendit asserere consequenter, Iob in sapientia, & intellectu deficere; & propter hoc reputabat eum indignum sua disputatione: cuius una pars pertinet ad opponentem, in qua maxime requiritur acumen intellectus, ad inveniendum rationabiles vias ad propositum ostendendum: unde subdit: *Viri intelligentes loquantur mihi*, scilicet mihi obiicientes. Altera vero pars disputationis pertinet ad respondentem, in quo maxime requiritur sapientia ut bene iudicet de auditis: unde subdit: *Et vir sapiens audiat me*, scilicet opponentem, paratus † alias, scilicet paratum † ad respondendum. Horum autem defectum in Iob ex eius verbis collegerat: unde subdit: *Iob autem stulte*, idest contra sapientiam, *locutus est*, quantum scilicet ad hoc quod reputabat eum aliquid dixisse contra rectitudinem divini iudicii; *& verba illius non sonant disciplinam*, quæ sci-

scilicet pertinet ad ordinatam intelligentiam; & hoc videtur retulisse ad hoc quod Iob se iustum asserebat. Et quia Iob istos defectus in se non recognoscebat, convertit Eliu verba sua ad Deum, postulans ut Iob suos defectus recognosceret: unde subdit: *Pater mi*, idest, o Deus, quem patrem reputo propter reverentiam quam ad te habeo, iustitiam tuam ubique defendens: *probetur Iob*, idest ostendatur sibi per flagella suus defectus, *usque ad finem*, idest quousque recognoscat se iniustum; vel, *usque ad finem*, idest usque ad mortem. Et huiusmodi petitionis iustitiam ostendit subdens: *Ne desinas ab homine iniquitatis*; quasi dicat: Iniquitas sua hoc meretur ut flagella non cessent. Et ad maiorem exaggerationem subdit: *Qui super peccata sua*, scilicet præterita, pro quibus flagellatus est, *addit blasphemiam*, ut scilicet se iustum, Deum vero asserat iniustum: pro quo exoptat ei, primo quidem pœnam in præsenti, unde subdit: *Inter nos interim constringatur*, scilicet adversitatibus. Secundo autem innuit pœnam futuram, unde subdit: *Et tunc*, scilicet iam temporaliter afflictus, *ad iudicium*, scilicet futuræ ultionis, *provocet sermonibus suis Deum*, quibus scilicet contra eum blasphemat.

CAPITIS TRIGESIMIQUINTI

LECTIO UNICA.

IGitur Eliu hæc rursum locutus est. Numquid æqua videtur tibi tua cogitatio, ut diceres: Iustior sum Deo? Dixisti enim: Non tibi placet quod bonum est; vel quid tibi proderit, si ego peccavero? Itaque ego respondebo sermonibus tuis, & amicis tuis tecum. Suspice cælum, & intuere, & contemplare æthera, quod altior te sit. Si peccaveris, quid ei nocebis; & si multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra eum? Porro si iuste egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet? Homini qui similis tui est, nocebit impietas tua, & filium hominis adiuvabit iustitia tua. Propter multitudinem calumniatorum clamabunt, & eiulabunt propter vim brachii tyrannorum. Et non dixit: Ubi est Deus qui fecit me, qui dedit carmina in nocte, qui docet nos super iumenta terræ, & super volucres cæli erudit nos? Ibi clamabunt, & non exaudiet, propter superbiam malorum. Non ergo frustra audiet Deus, & omnipotens causas singulorum intuebitur. Etiam cum dixeris, Non considerat; iudicare coram illo, & expecta eum. Nunc enim non infert furorem suum, nec ulciscitur scelus valde. Ergo Iob frustra aperit os suum, & absque scientia verba multiplicat.

POstquam Eliu improbaverat verba Iob quantum ad hoc quod sicut ipse existimabat, imposuerat iniquitatem divino iudicio; hic intendit improbare verba eius quantum ad hoc quod dixerat se esse iustum: unde dicitur: *Igitur Eliu hæc rursum locutus est*, interrupto scilicet sermone, expectans si Iob responderet; quo non respondente, iterato sermonem assumpsit dicens: *Numquid æqua videtur tibi tua cogitatio, ut diceres: Iustior Deo sum?* Hoc quidem numquam Iob dixerat, nec Eliu ei imponit quod hæc verba protulisset; sed quod verba quæ protulit, ex hac cogitatione provenirent: unde signanter fecit de cogitatione mentionem. Ex quibus autem verbis hanc cogitationem habuisset, Eliu ostendit subdens: *Dixisti enim: Non tibi placet quod bonum est*;) alia littera habet: *Quod rectum est vel*) *quid tibi prodest, si ego peccavero?* Hæc duo verba in præmissis Iob verbis numquam inveniuntur; sed primum horum, scilicet quod Deo non placeat quod bonum est, videtur accipere ab eo quod Iob supra 10. dixerat: *Si impius fuero, væ mihi est*; *si iustus, non levabo caput*: quod Iob dixerat ad signandum quod temporalibus pœnis iusti pariter & iniusti affliguntur. Sed Eliu hoc interpretabatur esse dictum, quasi Deo hominis iustitia non placeret. Hoc vero quod secundo proponit: *Quid tibi prodest, si ego peccavero?* numquam legitur Iob dixisse; sed hoc accipere voluit Eliu ex hoc quod idem Iob dixerat: (ibidem) *Si peccavi, & ad horam pepercisti mihi, cur ab iniquitate mea mundum me esse non pateris?* quod Iob dixerat ad ostendendum, quod prosperitas temporalis non semper innocentiam comitatur; alioquin ipse prosperitatis tempore innocens fuerat. Dimissis igitur sibi peccatis, non erat ratio quare post peccatorum remissionem iterato a Deo peccatis mundaretur; sed Eliu ad hanc sen-

sententiam hæc verba retorsit, quasi Iob putaverit, peccatum suum, aut pœnam peccati Deum induxisse propter suam utilitatem. Ex his autem duobus, scilicet quod Deo non placeret quod bonum est, & quod ipse utile sibi reputaret peccatum, sequi videretur quod Iob iustior Deo esset, cum de se supra dixerit, quod displicuerint ei mala, & placuerint bona. Concludit autem ex præmissis, propter eorum absurditatem se compelli ad respondendum: unde dicit: *Itaque ego respondebo sermonibus tuis, & amicis tuis tecum*, qui scilicet talia dicentem convincere non potuerunt: & incipit ab eo quod ultimo dictum est, ostendens quod Deus non potest iuvari, nec lædi ex operibus nostris bonis, vel malis, & hoc propter eius sublimitatem, quam primo proponit dicens: *Suspice*, idest sursum inspice, *cœlum*, quod scilicet est sedes Dei, *& intuere*, scilicet visu, *& contemplare*, scilicet mente, *æthera*, idest totum superius corpus: ex cuius non solum altitudine, sed etiam magnitudine, motu, & ornatu conijcere potes, hoc scilicet *quod altior te sit*, intantum scilicet quod opera tua ei nec proficere, nec nocere possint: unde subdit: *Si peccaveris*, scilicet vel in te, vel in Deum, *quid ei nocebis*? quasi dicat: In nullo ex hoc detrimentum patietur. Quantum autem ad peccata quæ committuntur in proximum, subdit: *Et si multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ*, quibus scilicet iniuste proximos lædis, *quid facies contra Deum*? quasi dicat: In nullo ex hoc læditur. Quantum vero ad bona quæ in proximum fiunt subdit: *Porro si iuste egeris*, scilicet ius suum proximis reddens, *quid donabis ei*? Quasi dicat: Quid ex hoc lucrabitur? Quantum autem ad opera divini cultus subdit: *Aut quid de manu tua accipiet*? scilicet in sacrificiis & oblationibus; quasi dicat, nihil, secundum illud Psal. 49. „ Non accipiam „ de domo tua vitulos. " Et quia posset aliquis credere quod ad eum non pertineret, utrum homo ageret iuste, vel iniuste, ad hoc excludendum subdit: *Homini qui similis tui est, nocebit impietas tua*, qui scilicet susceptibilis est nocumenti; *& filium hominis adiuvabit iustitia tua*, qui scilicet auxilio iustitiæ indiget: propter hoc prohibetur a Deo impietas, & iustitia mandatur, quia Deo est de hominibus cura, quia per hoc vel iuvantur, vel læduntur. Et ex hac fide contingit quod oppressi clamant ad Deum contra oppressores: quorum quidam dolose opprimuntur per calumniam, unde subdit quantum ad hos: *Propter multitudinem calumniatorum clamabunt*, scilicet ad Deum illi qui ab eis † alias, quia ab eis illi † oppressi sunt. Quidam vero opprimuntur manifeste per violentiam; & quantum ad hos subdit: *Et eiulabunt propter vim brachii tyrannorum*; idest, clamabunt ad Deum propter violentiam & potentiam tyrannorum: ex quo datur intelligi, quod non solum Deo non placet † alias, Deo prodest † quod aliquis peccat, sed ei displicet, & punit; alioquin frustra clamarent oppressi. Deinde convertit se ad improbandum aliud verbum quod præmiserat: *Non tibi placet quod rectum est*; quod divinæ sapientiæ repugnaret: quod primo quidem apparet in rerum creatione. *Et non dixit*: scilicet Iob sentiens quod Deo bona non placerent, *Ubi est Deus qui fecit me*? non enim Deus fecit res nisi propter bonum: unde dicitur Gen. 1. „ Vidit Deus quod esset bonum &c. " unde manifestum est quod placet Deo bonum. Secundo inducit beneficium humanæ instructionis, quo aliqui instruuntur ad bonum ex revelatione divina: unde subdit: *Qui dedit*, scilicet per revelationem, *carmina*, humanæ instructionis dogmata, quæ ab antiquis multoties carminibus comprehendebantur, *in nocte*, idest (ad litteram) in somnio nocturno, vel in quiete contemplationis, sed obscuritate visionis. Non autem erudiret homines ad bonum familiariter, nisi bonum ei placeret. Tertio inducit infusionem naturalis luminis, quo bonum a malo discernimus per rationem, in qua excedimus bruta: unde subdit: *Qui docet nos super iumenta terræ*, quæ scilicet ratione carent. Et quia antiqui avium garritus, & motus observabant, quasi divinitus instructarum, ac si rationem haberent; ideo ad hoc excludendum subdit: *Super volucres cœli erudit nos*, quæ etiam rationem non habent. Et quia odit malum, & placet ei bonum, ideo oppressos clamantes audit, oppressores non audit; unde subdit: *Ibi † alias, illi † clamabunt*, scilicet oppressores & tyranni, quasi petentes a Deo desideriorum suorum impletionem, *& non exaudiet*, scilicet Deus: & hoc propter *superbiam malorum*, scilicet hominum, secundum illud Psal. 101. „ Respexit in orationem humilium." Et ne crederet aliquis, Deum indifferenter omnes exaudire, subdit: *Non ergo frustra*, idest sine ratione, *exaudiet Deus*: quia scilicet iustissima ratione hos exaudit, & non illos: unde subdit: *Et omnipotens singulorum causas intuebitur*, ut scilicet dignos exaudiat, non indignos. Maxime autem videtur quod Deus singulorum causas non videat ex hoc quod quandoque impii prosperantur; sed ad hoc excludendum subdit: *Etiam cum dixeris*; idest, corde tuo cogitaveris: *Non considerat*, idest Deus facta hominum; *iudicare coram illo*, idest præparare ut iudicium eius suscipias, *& expecta eum*, scilicet in futurum iudicantem, etsi hic non puniat: tardat enim ut in futuro gravius con-

condemnet: unde subdit: *Nunc enim*, idest in praesenti vita, *non infert furorem suum*, idest magnitudinem poenae, *nec ulciscitur scelus valde*; idest, non punit in praesenti secundum quod exigit gravitas culpae: quia poenae praesentis vitae sunt ad correctionem; & ideo illos quos correctione indignos iudicat, futurae damnationi reservat; & haec est alia ratio quare impii in hoc mundo prosperantur: in quo concordat cum opinione Iob. Sed quia eius verba prave intellexerat, ideo ea reprehendit, concludens ex dictis Iob: *Ergo frustra Iob*, idest sine causa & ratione, *aperit os suum*, quasi prolixitatem sermonis in eo reprehendens, *& absque scientia verba multiplicat*; in quo arguit in ipso ignorantiam, & loquacitatem inutilem.

CAPITIS TRIGESIMISEXTI

LECTIO I.

ADdens quoque Eliu, haec locutus est. Sustine me paululum, & indicabo tibi: adhuc enim habeo quod pro Deo loquar. Repetam scientiam meam a principio, & operatorem meum probabo iustum. Vere enim absque mendacio sermones mei; & perfecta scientia probabitur tibi. Deus potentes non abiicit, cum & ipse sit potens; sed non salvat impios; & iudicium pauperibus tribuit. Non aufert a iusto oculos suos; & Reges in solio collocat in perpetuum, & illi eriguntur. Et si fuerint in catenis, & vinciantur funibus paupertatis, indicabit eis opera eorum, & scelera eorum, quia violenti fuerunt. Revelabit quoque aurem eorum, ut corripiat; & loquetur, ut revertantur ab iniquitate. Si audierint, & observaverint, complebunt dies suos in bono, & annos suos in gloria. Si autem non audierint, transibunt per gladium, & consumentur in stultitia. Simulatores, & callidi provocant iram Dei, neque clamabunt, cum vincti fuerint. Morietur in tempestate anima eorum, & vita eorum inter effeminatos. Eripiet de angustia sua pauperem, & revelabit in tribulatione aurem eius. Igitur salvabit te de ore angusto latissime, & non habente fundamentum subter se; requies autem mensae tuae erit plena pinguedine. Causa tua quasi impii iudicata est; causam, iudiciumque recipies. Non te ergo superet ira, ut aliquem opprimas; nec multitudo donorum inclinet te. Depone magnitudinem tuam absque tribulatione, & omnes robustos fortitudine. Ne protrahas noctem, ut ascendant populi pro eis. Cave ne declines ad iniquitatem: hanc enim coepisti sequi post miseriam.

PRaemiserat Eliu supra duo in verbis Iob, contra quae disputare intendebat. Primo, quia dixisse esse iustum; & quod Deo imposuerat iniquitatem iudicii, prout Eliu verba Iob interpretatus fuerat: & contra haec duo Eliu in superioribus iam disputaverat; nunc iterato per aliam viam contra eadem disputare intendit: unde dicitur: *Addens quoque Eliu*, scilicet subsequentes rationes ad praemissas, *haec locutus est*, scilicet quae sequuntur: inter quae primo eum ad attentionem excitat: *Sustine me paululum*: quia scilicet brevi sub una responsione contra duo praemissa disputare intendit: unde subdit: *Et indicabo tibi*, scilicet veritatem rei de qua agitur. Et ne videatur superfluus, quia scilicet hoc iam supra ostendisse videbatur, quod volebat, subdit: *Adhuc enim habeo quod pro Deo loquar*; quasi dicat: Adhuc mihi aliae suppetunt rationes quibus aequitatem divinae iustitiae defendam. Et quia contra utrumque praemissorum iterato intendit rationes inducere, subdit: *Repetam scientiam meam a principio*; quasi dicat: Contra totum id quod est a principio dictum, iterato secundum meam sententiam rationes adducam; & quod huiusmodi rei sit debitor, subdit: *Et operatorem meum*, idest Deum qui me fecit, *probabo iustum*, excludens scilicet iniquitatem ab eius iudicio, quam tu Iob ei imponere videris, ut te asseras iustum. Et ne aliquis diceret, quod ea quae dicturus erat, non ex vera scientia, sed ex falsa opinione procedebant, subdit: *Vere enim absque mendacio sermones mei*; quasi dicat: Non sum dicturus nisi vera, quae rectae scientiae conveniunt: unde subdit: *Et perfecta scientia probabitur tibi*; idest, probationes sequentes tibi concludent ex iis quae videntur pertinere ad perfectam scientiam. His igitur quasi prooemialiter praemissis, incipit disputare super praemissis verbis quae Iob imponebat: & pri-

& primo contra hoc quod Iob dixerat, se esse iustum; ad quod excludendum, hoc modo procedit. Iam prosperitatis tempore magnæ potestatis erat. Contingit autem quandoque quod aliqui aliquos potentes persequuntur, vel propter invidiam, vel propter timorem, quo timent ne ab eis per potentiam opprimantur: quod quidem proprie est impotentum, qui & potentioribus invident, & ab eorum oppressionibus timent; sed hoc de Deo dici non potest, qui est in potentia excellens: unde subdit: *Deus potentes non abiicit, cum & ipse sit potens*: ex quo datur intelligi, quod Deus nihil in homine odit, in quo ei assimilatur: quia cum Deus sit ipsa essentia bonitatis, non potest esse quod aliquid similetur ei nisi in bono: ex quo patet quod Deus non persequitur aliquos, quia sunt potentes, sed quia in eis quandoque invenitur iniquitas; & pro hac puniuntur a Deo: unde subdit: *Sed non salvat impios*, idest damnat eos: & causam damnationis ostendit subdens: *Et iudicium pauperibus tribuit*; idest, iudicium facit de potentibus iniquis, pauperibus qui ab eis sunt oppressi. Non autem propter potentiam desistit a subventione iustorum: unde subdit: *Non aufert a iusto*, scilicet homine etiam potente, *oculos suos*, idest prospectum suæ benignitatis, & misericordiæ, secundum illud Psal. 33. „ Oculi Domini „ super iustos. " Et quod a potentibus, si sunt iusti, non auferat suam misericordiam, manifestat per beneficia quæ potentibus confert: primo quidem stabiliendo potestatem eorum, unde subdit: *Et Reges in solio collocat in perpetuum*, scilicet si fuerint iusti. Secundo quia eos promovet in maius, unde subdit: *Et illi* † *alias, illic* † scilicet in solio collocati, *eriguntur*, idest ad maiora exaltantur, dum scilicet Deus eis & potentiam, & divitias auget. Tertio per hoc quod, etiam si puniti fuerint propter peccata, miseretur eorum, si pœnitere voluerint: unde subdit: *Et si fuerint*, scilicet Reges, *in catenis*, idest in carcere positi, *& vinciantur*, idest ligentur, *funibus paupertatis*; idest, si in carcere positi paupertatem patiuntur, quæ est quoddam vinculum quo homines ligantur, ne opera sua possint implere; & insuper multis miseriis astringantur; tamen † alias, astringentur, & tamen † eis sic in miseriis constitutis primo quidem Deus hoc beneficium confert quod eos recognoscere facit pristina peccata, pro quibus puniti sunt: unde subdit: *Indicabit eis opera eorum*; idest, faciet ut cognoscant ea quæ fecerunt esse iniusta: unde subdit: *Et scelera eorum*; quasi dicat: Faciet cognoscere quod opera quæ fecerant erant scelerata; & quantum ad hoc quod † alias, quid † peccaverint, ostendit subdens: *Quia violenti fuerunt*: hoc enim est peccatum proprium potentum ut subditis violentiam inferant, utentes sua potentia quasi lege iustitiæ. Nec solum facit eos peccata sua præterita cognoscere, sed etiam ostendit eis quod pro suis peccatis puniuntur: unde subdit: *Revelabit quoque aurem eorum*; idest, faciet ut intelligant quod eis Deus puniendo loquitur; quod scilicet propter peccata sua puniuntur: unde subdit: *Ut corripiat*; quasi dicat: Hoc † alias, hic † faciet eos recognoscere quod Deus eos punivit ad correctionem; & ulterius persuadebit eis quod pœniteant: unde subdit: *Et loquetur*, scilicet interius, vel per exteriorem admonitionem, *ut revertantur ab iniquitate*, pœnitendo scilicet a pristinis peccatis: & huiusmodi pœnitentiæ fructum ostendit subdens: *Si audierint*, scilicet corde proponentes, *& observaverint*, opere implentes, reducentur ad statum pristinum; & ita *complebunt dies suos in bono*, scilicet virtutis, vel prosperitatis terrenæ, *& annos suos in gloria*, scilicet terrena. *Si autem non audierint*, idest si non obediverint interiori inspirationi ut pœniteant, *transibunt per gladium*, idest de carcere reducentur ad occisionem gladii, *& consumentur*, idest destruentur, *in stultitia*, idest propter suam stultitiam. Unde considerandum est, quod Eliu in hoc dicitur cum amicis Iob convenire quod possint adversitates præsentes esse pœnas peccatorum; & quod per pœnitentiam quis redit ad pristinam prosperitatem. Hæc autem, etsi aliquando contingant, non tamen semper, secundum opinionem Iob. Sed quia quandoque contingit quod aliqui adversitates patiuntur quorum peccata non apparent, ne per hoc prædicta eius sententia elidatur, interpretatur eos simulatores esse quantum ad hoc quod prætendunt iustitiam quam non habent, & callidos, inquantum scilicet astutiis quibusdam utuntur ad hoc quod sub colore iustitiæ iniustitiam faciant; & ex hoc ipso gravius peccant: unde subdit: *Simulatores, & callidi provocant iram Dei*, quia scilicet hos Deus magis detestatur. Tales etiam non de facili pœnitent in pœnis; ideo ab adversitate non liberantur etiam inter flagella, quia existimant se iustos, sicut ab aliis laudantur: unde subdit: *Neque clamabunt*, scilicet ad Deum, misericordiam petentes, *cum vincti fuerint*, scilicet catenis, & funibus paupertatis: in quo dat intelligere, quod existimaverat Iob simulatorem & callidum fuisse; & ideo inter pœnas peccatum suum non recognoscere † alias, recognoscat. † Et quia tales non pœnitent in pœnis, ideo ab adversitate non liberantur: unde subdit: *Morietur in tempestate anima eorum*, quia scilicet usque ad mortem

tem diversas angustias patietur, *& vita eorum*, scilicet deficiet, *inter effeminatos*, quibus scilicet non est virtus ut se de manu opprimentium liberent. Recte autem simulatores effeminatis comparat, quia ex parvitate animi contingit quod homines sint simulatores: est enim proprium magnanimi esse manifestum, ut dicitur in quarto Ethicorum. Et quia dixerat, quod Deus potentibus in tribulatione constitutis subvenit, ne videatur Deum dicere acceptorem personarum, ostendit quod etiam idem beneficium pauperibus confert: unde subdit: *Eripiet pauperem de angustia*, scilicet eum ab adversitate liberando: & ordinem liberationis ostendit subdens: *Et revelabit in tribulatione aurem eius*; idest, faciet eum intelligere quod pro peccatis suis punitur; & ad pœnitentiam eum inducet, sicut & supra de potentibus dicit. Ea autem quæ supra communiter de potentibus dixerat, applicat ad personam Iob. Et primo quidem, quia dixerat, quod Deus in tribulatione salutem affert & pauperibus, & potentibus, concludit quod etiam Iob huiusmodi salutem sperare potest a Deo, cum subdit: *Ideo salvabit te de ore angusto latissime*, idest de tribulatione quæ est sicut quoddam foramen angustum, per quod homo in quamdam latitudinem diversarum miseriarum intrat: unum enim malum fit homini causa diversorum malorum; & horum malorum multiplicatio procedere potest usque ad infinitum, ut numquam sit pervenire ad statum quietis; & hoc est quod subdit: *Et non habente fundamentum*, scilicet in quo homo possit quiescere, *subter se*, idest cum descenderit in profundum malorum; quod præcipue pertinere videtur ad pœnas quę sunt post mortem, quæ in perpetuum durant sine quiete. Non solum autem promittit ei liberationem a malis, si peccatum recognoscere, & pœnitere voluerit, sed etiam abundantiam bonorum: undę subdit: *Requies autem mensæ tuæ erit plena pinguedine*; quasi dicat: Cum saturitate & quiete comedere poteris abundanter de bonis quæ tibi divinitus restituentur. Et quia ostenderat, quod Deus potentes non abiicit, sed iniquos; Iob autem videbatur a Deo deiectus per multiplices adversitates, subdit: *Causa tua quasi impii indicata est*; quasi dicat: Non es punitus, quia potens eras, sed quia impius: & contra hoc recompensationem promittit, si pœnituerit, cum subdit: *Causam iudiciumque recipies*; idest causa & iudicium restituentur tibi, ut possis aliorum causas discutere, & de eis iudicare. Et quasi iam hoc factum esset, monet eum qualiter in statu illo se debeat habere. Contingit autem quandoque quod iudices a iustitia declinant propter iram; & quantum ad hoc dicit: *Non te ergo superet ira, ut aliquem opprimas* iniuste, quando scilicet *causam & iudicium recipies*. Quandoque vero iudices a iustitia declinant propter cupiditatem munerum; & quantum ad hoc subdit: *Nec multitudo donorum inclinet te*, in illo scilicet statu futuræ auctoritatis. Contingit etiam quandoque quod aliquis ex sola superbia aliis iustitiam facere contemnat; & quantum ad hoc subdit: *Depone magnitudinem tuam*, idest superbiam animi tui, *absque tribulatione*, idest, antequam tibi tribulatio immittatur a Deo ad tuam humiliationem. Quandoque vero contingit quod iudices a iustitia declinant deferentes aliquibus potentibus propter timorem; & quantum ad hoc subdit: *Et omnes robustos fortitudine*, scilicet tua, deponas: vel quantumcumque robustos in sua fortitudine, tu non dubites deponere propter iustitiam. Quandoque autem contingit quod aliqui iudices a iustitia deficiunt, parcentes propter suam quietem: unde subdit: *Ne protrahas noctem*; idest ne velis nimis dormire, ut expeditioni iustitiæ non intendas. Vel: *Ne protrahas noctem*; idest, non permittas diu latere iustitiam causæ, sed festina, ut veritas manifestetur: & causam ostendit subdens: *Ut ascendant populi pro eis*, scilicet robustis; quasi dicat: Non ita protrahas iudicium, quousque totus populus concitetur ex violentiis robustorum, & pro eorum iniuriis ad te inquirendum accedant. Vel aliter: *Ne protrahas noctem, ut ascendant populi pro eis*; quasi dicat: Ne differas iudicium contra robustos exercere, ne forte per suam potentiam inveniant multos fautores, qui pro eorum defensione consurgant, ut sic tuum iudicium impediatur. Omnia autem ista ad hoc tendunt ut in statu futuræ prosperitatis iniustitiam vitet: unde subdit: *Cave ne declines ad iniquitatem*, scilicet per aliquem prædictorum modorum, vel aliquos alios. Posset autem Iob dicere, hanc admonitionem esse superfluam, quia ipse solebat iustitiam diligenter exequi, sicut dixerat supra 29. & ideo Eliu subiungit: *Hanc enim*, scilicet iniquitatem, *cœpisti sequi post miseriam*, scilicet in hoc quod te reputas Deo iustiorem; & ideo cavendum est tibi ne a iustitia declines, si te contingat ad statum prosperitatis redire.

LECTIO

LECTIO II.

Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus. Quis poterit scrutari vias eius; aut quis audet ei dicere: Operatus es iniquitatem? Memento quod ignores opus eius, de quo cecinerunt viri. Omnes homines vident eum; unusquisque intuetur procul. Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram: numerus annorum eius inaestimabilis. Qui aufert stillas pluviae, & effundit imbres ad instar gurgitum, qui de nubibus fluunt, quae praetexunt cuncta desuper. Si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum, & fulgurare lumine suo desuper, cardines quoque maris operiet. Per haec enim iudicat populos, & dat escas multis mortalibus.

Postquam Eliu improbaverat verba Iob quantum ad hoc quod se iustum dicebat; hic nititur improbare verba eius quantum ad hoc quod credebat eum locutum esse contra iustitiam divini iudicii: unde primo proponit sublimitatem divinae potestatis, cum dicit: *Ecce Deus excelsus in fortitudine sua*, idest habet potestatem ceteris sublimiorem: non est autem rationi consonum ut maior potestas a minori de iniustitia condemnetur. Secundo proponit eius auctoritatem, cum subdit: *Et nullus ei similis in legislatoribus*: quia scilicet legum conditores per eius sapientiam iusta decernunt, ut dicitur Prov. 8. unde nullis legibus potest ipse de iniustitia condemnari, quin potius sua sapientia est regula & mensura omnium legum. Tertio proponit incomprehensibilitatem operum eius, cum subdit: *Quis poterit scrutari vias eius?* idest sufficienter investigare rationes operum ipsius; & ex hoc concludit quod non potest de iniustitia condemnari: unde subdit: *Aut quis audet ei dicere: Operatus es iniquitatem?* ad hoc enim quod aliquis de iniquitate condemnetur, requiritur quod sit subiectus superiori potestati, & quod legibus alienis adstringatur, & quod eius opera cognoscantur; quae in Deo locum non habent, ut dictum est. Consequenter manifestare incipit quod vias Dei, idest opera eius, homo perscrutari non possit, dicens: *Memento quod ignores opus eius, de quo cecinerunt viri*, idest sapientes, quos viros nominat, propter animi virtutem; dicit autem, *Cecinerunt*, propter antiquam sapientum consuetudinem, qui metrice divina & prophetica describebant. Quantumcumque autem homines aliqui sint sapientes, non possunt pertingere ad cognoscendam & enarrandam scientiam eius; sed tota hominis cognitio & sermo est de Deo per opera eius, quae tamen neque Iob, neque aliquis alius homo perfecte cognoscere potest; & ideo subdit: *Omnes homines vident eum*, scilicet per sua opera: nullus enim adeo in sapientia deficit quin aliqua divinorum operum † alias, ope † percipiat; & rursus nullus est adeo sapiens cuius cognitio non multum vincatur ab excellentia claritatis divinae: unde subdit: *Unusquisque intuetur procul*; idest, cognitio hominis longe distat a perfecta comprehensione divinae essentiae: tum quia non potest homo nisi per opera cognoscere, quae in infinitum distant ab excellentia essentiae eius; tum quia etiam opera eius perfecte homo non cognoscit; & ex hoc concludit, quod Deus per suam excellentiam hominis cognitionem excedit, iuxta illud Psal. 138.: „ Mirabilis scientia tua: “ unde subdit: *Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram*: quod enim a nobis perfecte Deus cognosci non possit, non contingit propter defectum ipsius, sicut contingit de motu & tempore, sed propter eius excellentiam. Posset autem aliquis dicere, quod quamvis de Deo non possimus cognoscere quid sit, possumus tamen cognoscere de Deo an est, quod pertinet ad eius durationem. Sed quod hoc etiam excedat hominis cognitionem, ostendit subdens: *Numerus annorum eius inaestimabilis*, quia videlicet aeternitas durationis ipsius humano intellectu comprehendi non potest. Ostendit autem consequenter magnitudinem operum Dei, quae humanam rationem excedunt, enumerans diversas aeris transmutationes, qui quandoque per siccitatem disponitur; & quantum ad hoc dicit: *Qui aufert pluvia stillas*, scilicet impediendo ne pluat. Quandoque vero in aere abundant pluviae, quarum magnitudinem describit dicens: *Et effundit imbres ad instar gurgitum*, qui scilicet fluunt in terram: & huiusmodi abundantia pluviae admirabilis apparet, si consideretur pluviarum origo, ut scilicet tanta aqua prorumpat de nubibus, quae soliditatem non habent; & quantum ad hoc subdit: *Qui*, scilicet gurgites, *de nubibus fluunt*; non tamen ita quod actu tanta pluvia in nubibus existat, sed quia ipsi vapores nubium successive in pluvias condensantur. Est autem & aliud in pluviis mirabile, quod longo spatio terrarum superessunduntur: unde subdit: *Quae praetexunt cuncta desuper*, scilicet loca in regione in qua pluit, ut nulla pars illius

lius terræ remaneat non completa. Consequenter de ipsis nubibus loquitur dicens: *Si voluerit nubes extendere quasi tentorium suum*: quia scilicet per nubes occultatur cælum, quod est sedes Dei, sicut sedes alicuius hominis occultatur tentorio. De nubibus autem procedunt fulgura propter collisionem venti: unde subdit: *Et fulgurare lumine suo desuper*. Nubes autem quandoque contegunt cælum usque ad orizontem alicuius regionis, infra quem extremitates maris claudi videntur; & ideo dicit: *Cardines quoque maris operiet*, tentorio nubium. Dicit autem, *Si voluerit*, ut ostendat divinam voluntatem principium esse naturalium operum. Est autem proprium voluntatis ut propter finem operetur; & ideo finem horum operum ostendit subdens: *Per hæc enim iudicat populos*, quantum scilicet ad aliquos qui per hoc puniuntur, *& dat escas multis mortalibus*, quantum ad hoc scilicet quod pluviæ sunt utiles ad terræ fecunditatem, per quam hominibus cibaria nascuntur.

LECTIO III.
NEC NON
CAPITIS TRIGESIMISEPTIMI
LECTIO I.

IN manibus abscondit lucem, & præcipit ei ut rursus adveniat. Annuntiat de ea amico suo, quod possessio eius sit, & ad eam possit ascendere.

SUper hoc expavit cor meum, & emotum est de loco suo. Audiet auditionem in terrore vocis eius, & sonum de ore illius procedentem. Subter omnes cælos ipse considerat, & lumen illius super terminos terræ. Post eum rugiet sonitus; tonabit voce magnitudinis suæ, & non investigabitur, cum audita fuerit vox eius. Tonabit Deus in voce sua mirabiliter, qui facit magna & incrutabilia: qui præcipit nivi ut descendat in terram, & hyemis pluviis, & imbri fortitudinis suæ: qui in manu omnium hominum signat, ut noverint singuli opera sua. Ingredietur bestia latibulum suum, in antro suo morabitur. Ab interioribus egredietur tempestas, & ab arcturo frigus. Flante Deo concrescit gelu, & rursum latissimæ funduntur aquæ. Frumentum desiderat nubes, & nubes spargunt lumen suum: quæ lustrant cuncta per circuitum, quocumque eas voluntas gubernantis duxerit, ad omne quod præcepit illis super faciem orbis terrarum; sive in una tribu, sive in terra sua, sive in quocumque loco misericordiæ suæ eas iusserit inveniri.

PRosecutus est Eliu supra de mutatione aeris quæ fit secundum siccitatem, & pluviam, & nubium superinductionem, ex quibus Deus lumine suo fulgurat; nunc autem de ipso lumine, quod a nubibus quandoque occultatur, & quandoque reseratur; & de tonitruo, quod ex nubibus oritur, latius prosequitur: & incipit a lumine dicens: *In manibus abscondit lucem*; idest, per opera virtutis suæ facit ut quandoque lux solis & stellarum nubibus occultetur. Sed quia hæc occultatio non est perpetua, sed ad tempus, subdit: *Et præcipit ei ut rursus adveniat*, videlicet descendentibus nubibus. Vel possunt hæc verba referri ad obtenebrationem, & illuminationem aeris per solis occasum & reditum. Est autem considerandum, quod sensibilia sunt quædam intelligibilium signa: unde per effectus sensibiles ad cognitionem intelligibilium devenimus. Inter omnes autem sensibiles effectus spiritalior est lux, unde & efficacior est ad perducendum in intelligibilium cognitionem † alias, ad producendum intelligibilium cognitionem, † inquantum scilicet visus, cuius cognitio per lucem perficitur, plurimum intellectualem cognitionem iuvat. Quia igitur ista lux sensibilis ex potestate Dei hominibus occultatur, & communicatur; datur per hoc intelligi, quod apud ipsum sit quædam excellentior lux, scilicet spiritalis, quam Deus in præmium virtutis hominibus reservet: unde subdit: *Annuntiat de ea*, scilicet luce spiritali per corporalia signata, *amico suo*, scilicet virtuoso, quem Deus amat, *quod possessio eius sit*, idest, quod illa

la

la lux spiritalis sit thesaurus quem Deus amicis suis reservat in præmium; *& quod ad eam possit ascendere*, scilicet per opera virtutum ipsam promerendo, & ad ipsam possidendam se præparando: quamvis etiam hoc posset exponi de luce corporali. Posuerunt enim Platonici, quod animæ hominum derivabantur ab animabus stellarum: unde quando animæ humanæ suam dignitatem servant secundum rationem vivendo, revertuntur ad claritatem stellarum, unde defluxerunt: unde in somnio Scipionis legitur, quod civitatum rectores & servatores hinc profecti, scilicet a cælo, huc revertuntur. In quo etiam dat intelligere, quod non ponebat ultimam remunerationem virtutis in temporalibus bonis, sed in bonis spiritalibus post hanc vitam. Hoc autem est inter omnia maxime admirandum, quod homo terrenus & corruptibilis ad spiritalium & cælestium possessionem promoveatur; & ideo subdit: *Super hoc*, scilicet quod homo possit ascendere ad lucem possidendam, *expavit cor meum*, timore scilicet admirationis & stuporis, *& motum est de loco suo*, ut scilicet non solum desideret & concupiscat quæ videntur ei connaturalia secundum sensibilem vitam, sed etiam ad spiritalia & cælestia transferatur. Post visum autem, qui est cognoscitivus lucis corporalis, maxime deservit intellectui auditus, inquantum est perceptivus vocum, quibus intellectuales conceptiones exprimuntur. Sicut autem per visionem lucis corporalis homo reducitur in cognitionem & expectationem cuinsdam altioris lucis; ita etiam & per auditum corporalium sonorum divina virtute formatorum, homo manuducitur ad audiendam spiritalem Dei doctrinam: unde subdit: *Audiet*, scilicet homo a Deo, *auditionem*, scilicet spiritalis doctrinæ, *in terrore vocis eius*, idest signo tonitrui, quod quasi terribilis vox Dei est. Auditionem autem prædictam exponit subdens: *Et sonum de ore illius procedentem*: sonus enim tonitrui corporalis est quasi manu eius, idest potestate, formatus; sed sonus ex ore eius procedens est doctrina sapientiæ eius, secundum illud Eccli. 24. „ Ego ex ore Altissimi prodii. “ Et ne aliquis crederet, Deum non habere aliam superiorem lucem quam sit lux corporalis cæli, hoc excludit subdens: *Subter* † *alias, super* † *omnes celos ipse considerat*; quasi dicat: Eius visio non est infra cælum, sed supra cælum. Nihil autem videtur nisi in aliquo lumine, quia „ omne quod manifestatur, lumen „ est, “ ut dicitur ad Ephes. 5. unde necesse est quod lux Dei sit excellentior ista luce corporali, quæ primo invenitur in cælis: unde subdit: *Et lumen illius*, scilicet intelligibile, est *super terminos terræ*, idest super omnem corpoream creaturam. Et sicut lux corporea cæli est infra ipsum, ita etiam & sonus tonitrui corporalis est inferior ipso: unde subdit: *Post eum*, idest sub ipso, *rugiet sonitus*, scilicet tonitrui corporalis. Habet autem aliam vocem spiritalem, scilicet sapientiæ doctrinam, quæ est homini incomprehensibilis, de qua subdit: *Tonabit voce magnitudinis suæ*, idest quæ docet magnitudinem eius. Et hanc vocem non omnes audiunt sicut tonitruum corporale; & illi qui aliqualiter audiunt, eam comprehendere non possunt: unde subdit: *Et non investigabitur*, scilicet perfecte, *cum audita fuerit*, idest percepta spiritaliter ab aliquo homine, *vox eius*, idest sapientiæ doctrina. Huius autem vox non solum ordinatur ad doctrinam hominum, qui eam audiunt, sed etiam ad perfectionem naturalium operum, quæ ex præcepto divinæ sapientiæ fiunt: unde † alias, inde † secundo repetit: *Tonabit Deus in voce sua*, idest in imperio sapientiæ suæ, *mirabiliter*, idest mirabiles effectus producendo; & hoc est quod subdit: *Qui facit magna*, scilicet secundum eorum veram rationem, *& inscrutabilia*, scilicet rationi humanæ; & horum enumerationem † alias, manifestationem † incipiens, subdit: *Qui præcipit nivi*, scilicet voce sapientiæ suæ, *ut descendat super terram*: quia scilicet ex eius imperio nives generantur, & etiam pluviæ, & imbres: unde subdit: *Et pluviis hyemis*, quæ scilicet in hyeme abundant, *& imbri* † *alias, imbribus* † *fortitudinis suæ*, qui scilicet ex aliqua vehementiori causa generatur † alias, generantur, † & cum impetu venti. Et quia omnia quæ in rebus inferioribus fiunt, ad homines quodammodo ordinantur, ideo subdit: *Qui in manu omnium hominum signat, ut noverint singuli opera sua*: diversis enim hominum operibus diversæ dispositiones aeris congruunt: aliud enim est opus noctis, & aliud diei; & rursum aliud opns exercet homo tempore serenitatis, & aliud tempore pluvioso. Quod autem opus cuilibet tempori congruat discernit homo secundum rationem sibi divinitus datam; & hoc est signum quod Deus posuit in manu, idest in operativa virtute omnium hominum, ut sciant congrue distribuere sua opera diversis temporibus; & ista providentia usque ad animalia bruta protenditur, quæ scilicet quodam naturali instinctu diversis temporibus diversa operantur: unde subdit: *Ingredietur bestia latibulum suum*, scilicet tempore pluvioso, *& in antro suo morabitur*, scilicet tempore congruo. Deinde ostendit effectus diversorum ventorum. Circa quod considerandum est, quod meridionales venti pluvias, & tempestates producunt; venti autem septemtrionales causant frigus in

aere: meridionales autem venti oriuntur nobis ex parte quæ est versus polum antarcticum, qui occultatur a nobis, utpote depressus sub nostro orizonte, secundum quantitatem qua polus arcticus super orizontem elevatur; & ideo dicit: *Ab interioribus egredietur tempestas*; quasi dicat: Tempestas apud nos causatur per ventum procedentem a parte cæli quæ † alias, quæ quidem † semper deprimitur sub nostro orizonte; qui quidem ventus dicitur auster: & quantum ad aquilonem subdit: *Et ab arcturo frigus*: arctos enim in græco dicitur pars septemtrionalis: unde arcturus vocatur constellatio ursæ, quæ semper elevatur supra orizontem; & ex illa parte procedit aquilo, qui causat frigus propter remotionem solis ab illa plaga cæli; & ut hoc attribuatur divinæ sapientiæ, subdit: *Flante Deo concrescit gelu*; quasi dicat: Ventus aquilo, qui causat gelu, oritur Deo flante, idest ipsum flatum causante: *& rursum*, scilicet Deo flante, idest producente ventum australem, *latissimæ*, idest abundantissimæ, *funduntur aquæ*, scilicet pluviarum, quæ causantur ex austro. Et ut huiusmodi etiam effectus ad utilitatem hominum referri ostendat, subdit: *Frumentum desiderat nubes*; quasi dicat: Nubes ordinantur ad frumentum sicut ad quemdam finem, propter quem sunt utiles. Quælibet autem res desiderat suum finem, & pro tanto dicit, quod nubes desiderat frumentum, quia videlicet ex nubibus utilitas frumento provenit, vel ratione pluviæ ex nube descendentis, quæ irrigando terram fecundet eam ad productionem frumenti; vel etiam quantum ad hoc quod utile est frumento, quod aliquando nubibus obumbretur, ne desiccetur continuis solis ardoribus. Subiungit autem aliam utilitatem nubium, cum dicit: *Et nubes spargunt lumen suum*: quod potest referri vel ad lumen coruscationum, secundum id quod supra in præcedenti capitulo prædixerat: *Si voluerit extendere nubes, & fulgurare lumine suo*: vel magis potest referri ad lumen quod resplendet in aere ex radio solis reverberantis ad nubes quodammodo contemperati per ipsas: unde claritas solis apparet in aere ante ortum solis, & etiam post occasum propter reverberationem radiorum solis ad nubes quæ sunt in loco sublimiori, ad quem citius accedunt radii solares, & tardius eas deserunt. Posita autem utilitate nubium, describit eorum motum dicens: *Quæ lustrant cuncta per circuitum*: non enim nubes super unam tantum partem terræ resident, ex qua vapores sunt elevati, sed ventorum impulsu ad diversas partes transferuntur. Solent autem venti ut plurimum gyrum quemdam facere sequentes motum solis: unde & in mane flant † alias, fiunt † venti orientales, postea meridionales, & tandem versus vesperas occidentales: unde ex consequenti nubes circuitu quodam moventur. Et ut ostendat hoc ex providentia divina procedere, subdit: *Quocumque eas voluntas gubernantis*, scilicet Dei, *duxerit*: quia scilicet non semper ad omnem partem terræ nubes proveniunt, sed quandoque ad hanc, quandoque ad illam secundum Dei dispositionem. Procedunt autem ex nubibus diversi effectus, puta pluviæ, nives, grandines, tonitrua, & similia: & sicut ex divina dispositione dependet, ad quam partem terræ nubes perveniant, ita etiam ex ea dependet, quis effectus ex nubibus consequatur: unde subdit: *Ad omne quod præceperit illis super faciem terræ*; quasi dicat: Ex præcepto divino dependet, quis effectus sequatur ex nubibus super terram. Et quia dixerat: *Quocumque eas voluntas gubernantis duxerit*; hic exponit subdens: *Sive in una tribu*, quia scilicet contingit quandoque quod in uno territorio nubes apparent, & in alio non apparent, secundum illud Amos 4., "Plui super unam civitatem, & super alteram civitatem non plui." Et hoc dupliciter contingit: quia quandoque nubes apparent in eadem regione ex qua vapores generantur, quod contingit quando ex impulsu venti ad loca remota vapores non transferuntur; & quantum ad hoc subdit: *Sive in terra sua*, scilicet nubium, unde sunt exortæ: quandoque vero transferuntur ad aliam regionem; & quantum ad hoc subdit: *Sive in quocumque loco misericordiæ suæ eas iusserit inveniri*: ex magna enim misericordia Dei procedit quod nubes & pluvias alicui regioni provideat temporibus optimis, & præcipue in terris calidis, ubi sunt pluviæ rariores.

LECTIO II.

Ausculta hæc, Iob; sta, & considera mirabilia Dei. Numquid scis quando præcepit Deus pluviis, ut ostenderent lucem nubium eius? Numquid nosti semitas nubium, magnas, & perfectas scientias? Nonne vestimenta tua calida sunt, cum perflata fuerit terra austro? Tu forsitan cum eo fabricatus es cælos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt? Ostende nobis quid dicamus illi: nos quippe involvimur tenebris. Quis narrabit ei quæ

ei quæ loquor? Etiam si locutus fuerit homo, devorabitur. At nunc non vident lucem; subito aer cogetur in nubes, & ventus transiens fugabit eas. Ab aquilone aurum venit, & ad Deum formidolosa laudatio. Digne eum invenire non possumus: magnus fortitudine, & iudicio, & iustitia, & enarrari non potest. Ideo timebunt eum viri, & non audebunt contemplari omnes qui sibi videntur esse sapientes.

POstquam Eliu multa mirabilia operum divinorum narraverat, hic invehitur contra Iob, qui Deum de iniustitia arguere videbatur; cum tamen eius opera comprehendere non posset: & ideo dicit: *Ausculta hæc* † *alias, enim* † *Iob*, quæ scilicet a me dicuntur de magnitudine divinorum operum; *sta*, scilicet per mentis rectitudinem, *& considera*, scilicet per re ipsum, *mirabilia Dei*, quæ scilicet in eius operibus manifestantur: inter quæ mirabilia a pluviis incipit, quas quidem sensibiliter homines percipiunt; sed tamen earum primam originem, secundum quod a Deo sunt institutæ, scientia comprehendere non potest: unde subdit: *Numquid scis quando Deus præcepit pluviis*, quæ scilicet ex divina ordinatione super terram cadunt; & post eorum casum aer, qui prius erat tenebrosus ex densitate nubium, eis rarescentibus, redditur clarus: unde subdit: *Ut ostenderent*, scilicet pluviæ cadentes, *lucem nubium eius*? idest lucem solis per nubes rarefactas splendentem, quæ per nubes condensatas occultabatur; de quarum motu subdit: *Numquid nosti semitas nubium?* quomodo scilicet, & ex qua causa ad diversas partes propellantur flatu ventorum. Nubium autem cognitio est principium cognoscendi omnes aeris permutationes, puta ventos, pluvias, nives, grandines, tonitrua, & cetera huiusmodi; & ideo subdit: *Magnas, & perfectas scientias*: magnas quidem propter hoc quod huiusmodi impressiones in sublimiori corpore fiunt; perfectas autem, quia per nubium scientiam comprehendit omnem notitiam prædictarum impressionum, & effectuum, qui ex eis consequuntur in his inferioribus † alias, consequitur ex his inferioribus. † Et quia nubes a ventis impelluntur, consequenter de effectu venti subiungit dicens: *Nonne vestimenta tua calida sunt, cum perflata fuerit terra austro*? ventus enim auster, quia procedit ex regionibus calidis, aerem calefacit; ex cuius calore vestimenta hominis magis calefacere eum possunt: & signanter facit mentionem de effectu austri, quia ipse quasi ab imo veniens, vapores congregando condensat in nubes, & eas moves. Aquilo vero, quasi ab alto veniens, magis eas dispergit. Et quia ad omnes huiusmodi effectus virtus cælestium corporum operatur, ideo ulterius procedit usque ad cælestia corpora: unde subdit: *Tu forsitan cum eo fabricatus es cælos*? in quo metaphorice causalitatem Dei super cælestia corpora exprimit. Nam sicut artifex est causa fabricæ, ita Deus est causa cælestium corporum; aliter tamen & aliter: nam artifex fabricam constituit ex materia præiacenti, cælestia autem corpora ex materia præiacenti fieri non potuerunt, sed simul in eorum productione fuit materia cum forma producta. Et ut distingueret superiores cælos a cælis qui dicuntur aerei, subiungit: *Qui solidissimi quasi ære fusi sunt*. Sciendum est autem, quod apud nos quædam corpora sunt quæ cedunt tangenti, & a transeuntibus dividi possunt, sicut aer, & aqua, & huiusmodi; quædam vero sunt quæ non cedunt tangenti, nec pertransiri possunt, sicut corpora lapidum, & metallorum: & ideo ut ostendat, superiores cælos non esse divisibiles, aut pertransibiles ad modum aeris, & aquæ, comparat eos æri præcipue inter cetera metalla, quia eo ut plurimum homines ad talia opera utebantur. Et ne forte præsumptuose Iob diceret se Dei opera perfecte cognoscere, irrisorie subdit dicens: *Ostende nobis quid dicamus illi*; quasi dicat: Si tu es ita sapiens, quod omnia Dei opera cognoscas, & quod super his etiam possis disputare cum eo, doceas nos ut possimus ei respondere: & necessitatem ostendit subdens: *Nos quidem involvimur tenebris*; quasi dicat: Multum indigeremus, quod prædicta nobis ostenderes, quia nos ea penitus ignoramus. Et quia ipse multa de effectibus divinis locutus fuerat, ne hoc ei ad præsumptionem imputaretur, quasi ipse æstimaret se prædicta perfecte cognoscere, ad hoc excludendum subdit: *Quis narrabit ei quæ loquor*? quasi dicat: Hæc quæ de effectibus eius locutus sum, nullus sufficienter narrare potest, prout convenit ei, secundum excellentiam scilicet suæ virtutis. Et si quis in tantam præsumptionem erigeretur, ut sufficienter de eis † alias, eo † loqui se æstimaret, ex hoc ipso sibi periculum immineret † alias, imminet: † unde subdit: *Etiam si locutus fuerit homo*, quasi volens divinos effectus comprehendere, *devorabitur*, quasi absorptus a magnitudine materiæ de qua loquitur, secundum illud Prov. 25. „ Qui perscrutator est maiestatis, opprimetur a gloria. " Vel potest aliter intelligi, ut sit sensus: Non solum homo non potest sufficienter, & convenienter enarrare divinos effe-

effectus, sed etiam si ipse Deus eos locutus fuerit homini, scilicet revelando, homo devorabitur, quasi tantam rem capere non valens: unde dicitur Ioan. 16. „ Multa habeo „ vobis dicere, quæ non potestis portare modo. " Et Deuteron. 5. dicitur: „ Quid est „ omnis caro, ut audiat vocem Dei viventis?" Sed ne aliquis crederet, quod cognitio veritatis divinæ in perpetuum esset homini subtrahenda, ad hoc excludendum subdit: *At nunc*, idest in præsenti tempore, *non vident*, scilicet homines, *lucem*, idest claritatem divinæ cognitionis. Amico tamen Dei annuntiatur, quod ad eam quandoque possit ascendere, ut supra dictum est, & ad hoc similitudinem inducit, dicens: *Subito aer cogetur in nubes*, propter congregationem vaporum ab austro; & ex hoc redditur aer tenebrosus; sed huius tenebræ postmodum transeunt nubibus fugatis: unde subdit: *Et ventus transiens*, scilicet aquilo, *fugabit eas*; quasi dicat: Per hunc modum, licet nunc tenebris involvatur, tamen superveniente morte, quæ est quasi quidam transitus venti, prædictæ tenebræ fugabuntur. Contingit autem quandoque quod in aliquo loco tenebroso aliquid fulgidum invenitur: sicut pars septemtrionalis tenebrosa dicitur propter elongationem eius a sole, & tamen in septemtrionalibus regionibus multum auri invenitur, quod est inter cetera metalla fulgidius; & hoc ideo quia calore propter circumstans aeris frigus recurrente ad interiora viscera terræ, efficacius ibi operatur ad auri generationem; & hoc est quod subdit: *Ab aquilone aurum venit*; quasi dicat: In regione aquilonari aurum magis abundat. Et sicut in tenebris septemtrionis invenitur fulgor auri, ita etiam inter tenebras ignorantiæ huiusmodi vitæ invenitur aliqua licet obscura refulgentia divinæ cognitionis: unde subdit: *Et ad Deum † alias, a Deo † formidolosa laudatio*: si enim nihil divinæ lucis in nobis fulgeret, nullatenus eum laudare possemus. Rursus, si fulgeret nobis divina veritas manifeste, sicut in meridie, eum secure laudaremus; sed quia in terra cum quadam obscuritate nobis aliquid de divina luce fulget, cum formidine ipsum laudamus; sicut cum formidine homo facit illud quod scit se perfecte facere non posse: unde subdit: *Digne eum invenire non possumus*, ut scilicet per nostram inventionem perveniamus ad eum cognoscendum sicuti est; quod quidem ex eius excellentia contingit: unde subdit: *Magnus fortitudine*, quia scilicet eius virtus in infinitum excedit omnes effectus suos: unde ex eis digne inveniri non potest. Et ne credatur propter virtutis magnitudinem, sola violentia uti in hominum gubernatione, subdit, *Et iudicio*, scilicet magnus est, quia scilicet incomprehensibilia sunt iudicia eius: nec hoc propter iustitiæ defectum, sed propter excellentem iustitiam: unde subdit, *Et iustitia*, scilicet magnus est, & propter suam magnitudinem, nec mente cogitare, nec ore sufficienter de eo loqui possumus: unde subdit: *Et narrari non potest*, scilicet digne ab homine; & hæc est causa quare est eius laudatio formidolosa: unde subdit: *Ideo timebunt eum viri*, scilicet quantumcumque fortes propter fortitudinis magnitudinem, *& non audebunt contemplari*, scilicet præsumentes ad plenum cognoscere, *omnes qui sibi videntur esse sapientes*: & hoc signanter dicit, quia sapientia hominis, quantacumque † alias, quantumcumque † er, vel aliis videatur, divinæ sapientiæ comparata, quasi nihil est. Est autem considerandum ex præmissis Eliu verbis, quod partim cum Iob conveniebat, partim cum amicis eius: in hoc enim conveniebat cum Iob quod credebat remunerationem bonorum futuram post hanc vitam, & punitionem malorum; cum amicis autem Iob conveniebat in hoc quod credebat omnes adversitates præsentis vitæ pro peccatis provenire; de quibus si quis pœniteat, ad prosperitatem redibit; conveniebat etiam cum amicis Iob quantum ad personam ipsius Iob, quia putabat eum pro peccato punitum, & quod iustitia, quæ in eo primitus fundabatur, seu videbatur, fuerit simulata: prave etiam verba Iob accipiebat, sicut & alii. Circa prosperitatem autem malorum in hoc mundo, solus tangit hanc causam, quod prosperantur pro peccatis aliorum. Similiter etiam solus manifeste tangere videtur, Angelos esse medios inter Deum & homines. Iob autem verbis eius non respondet: primo quidem quia in principalibus dogmatibus cum eo concordabat, in quibus amici eius errabant, quos supra 13. vocaverat *perversorum dogmatum cultores*. Quid autem de sua persona sentiret Eliu, non tantum cura erat ei quod propter hoc cum Eliu vellet contendere, præsertim quod puritatem conscientiæ suæ non aliter quam supra poterat probare, scilicet divino testimonio. Secundo quia ex iuvenili quadam præsumptione more contentiosorum, Iob imponebat verba quæ non dixerat, vel quæ aliter dixerat quam ipse acceperit; & ideo ut se a contentionibus separaret, decrevit magis esse silendum, & divino iudicio committendum.

CAPI-

CAPITIS TRIGESIMIOCTAVI

LECTIO I.

RESpondens autem Dominus Iob de turbine dixit: Quis est iste involvens sententias sermonibus imperitis? Accinge sicut vir lumbos tuos: interrogabo te, & responde mihi. Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ? Indica mihi, si habes intelligentiam. Quis posuit mensuram eius, si nosti? Vel quis tetendit super eam lineam? Super quo bases illius solidatæ sunt, aut quis demisit lapidem angularem eius; cum me laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filii Dei? Quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat quasi de vulva procedens; cum ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud quasi pannis infantiæ obvolverem? Circumdedi illud terminis meis, & posui vectem, & ostia. Et dixi: Usque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos. Numquid post ortum tuum præcepisti diluculo, & ostendisti auroræ locum suum?

PRæmissa disputatione Iob, & amicorum eius de providentia divina, dum Eliu sibi vices determinantis assumpserat, in quibusdam redarguens Iob, in quibusdam autem amicos ipsius; sed quia humana sapientia non sufficit ad veritatem divinæ providentiæ comprehendendam, necessarium fuit ut prædicta disputatio, divina auctoritate terminaretur; sed quia Iob circa divinam providentiam recte sentiebat, in modo autem loquendi excesserat, intantum quod malorum cordibus exinde scandalum proveniret, dum putabant eum Deo debitam reverentiam non exhibere: ideo Dominus tamquam quæstionis determinator, & amicos Iob redarguit ex hoc quod non recte sentiebant, & ipsum Iob de inordinato modo loquendi, & Eliu de inconvenienti determinatione: unde dicitur: *Respondens autem Dominus Iob*: quia scilicet propter eum ista responsio fiebat, quamvis non fuerit ipse immediate ante locutus. Modum autem respondendi ostendit subdens, *De turbine*: quod quidem potest ad litteram intelligi, ut dicatur formatam esse vocem Dei miraculose in aere cum quadam aeris turbatione, sicut in monte Sinai factum legitur Exod. 19. vel sicut ad Christum vox facta est, quando quidam dixerunt, „ Tonitruum factum esse, “ ut legitur Ioan. 12. vel potest intelligi, ut sit metaphorice dictum, ut hæc responsio dicta sit inspiratio interior divinitus facta ipsi Iob: & sic dicitur Dominus ei de turbine respondisse, tum propter turbationem quam adhuc patiebatur, cum etiam propter turbinis obscuritatem: quia scilicet divinam inspirationem in hac vita non possumus clare percipere, sed cum quadam obumbratione sensibilium similitudinum, ut Diony. dicit primo capitulo Cælestis Hierarchiæ; & hoc etiam significavit Dominus supra, si de turbine corporali vocem suam sensibiliter fecit audiri. Determinata autem disputatione quasi per sententiam iudicis † alias, iudicii, † nihil ultra restat dicendum, nisi determinationis sententia reprobetur; & ideo Dominus primo improbavit determinationem disputationis quam Eliu fecerat: improbat autem, quia veras sententias quas proposuerat, involverat multis falsis, & frivolis verbis: unde sequitur: *Dixit: Quis est iste involvens sententias sermonibus imperitis?* Sententias quidem Eliu dixerat arguendo Iob de hoc quod dixerat se velle disputare cum Deo; & de hoc quod intantum se iustum dixerat quod quasi videbatur iustitiæ divini iudicii derogare. Sed istas sententias involverat multis præsumptuosis, & etiam falsis sermonibus, ut ex supradictis patet: qui hic dicuntur sermones imperiti, quia omnis inordinatio ex defectu rationis procedere videtur. Sic ergo exclusa determinatione Eliu, Dominus ipse incipit determinare disputationem: & primo excitat Iob ad attendendum, cum dicit: *Accinge sicut vir lumbos tuos*; quod metaphorice dicitur: homines enim solent lumbos præcingere ad hoc quod sint prompti ad iter, vel ad quamlibet actionem: unde volebat eum Dominus esse promptum ad considerandum quæ ei dicebantur, remotis quibuslibet impedimentis: unde signanter de præcinctione lumborum facit mentionem, quia per lumbos voluptas carnalis intelligitur, quæ præcipue impedit spiritalem auditum, secundum illud Esa. 28. „ Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet „ auditum? Ablactatos a lacte, avulsos ab ube„ ribus. “ Primo autem incipit in sua determinatione Iob arguere de hoc quod præsumptuose videbatur esse locutus, dum Deum ad disputandum provocaret. Et quia supra 13. videtur

detur Deo dedisse duorum optionem, cum dixit: *Voca me, & ego respondebo tibi; aut certe loquar, & tu responde mihi*: quia Iob iam satis locutus fuerat, Deus quasi alteram partem elegit, cum subdit: *Interrogabo te, & responde mihi*; quæ quidem interrogatio Dei non est ut addiscat, sed ut hominem de sua ignorantia convincat. Interrogat autem ipsum de suis effectibus, quæ humanis sensibus præsto sunt, quos cum homo ignorare ostenditur, multo magis convincitur sublimiorum scientiam non habere. Inter alios autem sensibiles effectus incipit interrogare de principalibus partibus mundi, inter quas terra est nobis notior, utpote propinquior: de qua interrogare incipiens dicit: *Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ*? Recte fundamento terram comparat: quia sicut fundamentum est infima ædificii pars, ita etiam terra est infimum corpus, quod subiacet omnibus. Et quia terra est præcipue materia humani corporis, materia autem tempore præcedit id quod ex ea fit, & multo magis ratio artificis, qui materiam condit † alias, condidit; † ideo signanter dicit: *Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ*? ac si dicat: Cognoscere rationem fundationis terræ non potes, quia cum terra fundata est, nondum eras in rerum natura. Est autem considerandum, quod quidam antiquorum situm terræ & aliorum elementorum non attribuebant alicui rationi ordinanti, sed necessitati materiæ, secundum quod gravia levibus succedunt. Ut autem hæc opinio excludatur, Dominus consequenter comparat fundationem terræ fundationi ædificii, quæ fit secundum ædificatoris rationem: & similiter fundatio terræ est facta secundum providentiam divinam, quam humana intelligentia comprehendere non valet; & hoc signat cum subdit: *Indica mihi, si habes intelligentiam*; quasi dicat: Ideo horum rationem indicare non potes, quia ad hæc capienda intelligentia tua non sufficit. Est autem considerandum, quod artifex in ædificii fundatione quatuor disponit. Primo quidem, quantum debeat esse fundamentum; & similiter divina ratione dispositum est, quod tanta debeat esse quantitas terræ, & non maior, vel minor; & quantum ad hoc subdit: *Quis posuit mensuram eius*? scilicet secundum omnes dimensiones; & signanter dicit, *Posuit*: non enim species terræ ex necessitate talem quantitatem requirit, sed hæc quantitas est terræ imposita ex sola ratione divina, quam homo recognoscere non potest: & ideo subdit, *Si nosti*, quia scilicet hæc homo nec noscere, nec indicare potest. Secundo artifex per suam rationem disponit determinatum situm fundamenti, quem comprehendit per extensionem lineæ mensuralis: unde subdit: *Vel quis tetendit super eam lineam*? per quam scilicet significatur ratio divinæ dispositionis, designans determinatum situm terræ in partibus universi. Tertio excogitata quantitate fundamenti, & ubi collocandum sit, disponit artifex in quo possit fundamentum firmiter collocari; & quantum ad hoc subdit: *Super quo bases illius*, scilicet terræ, *solidatæ sunt*? quia firmata est super centrum mundi. Quarto autem prædictis tribus excogitatis, artifex iam incipit iacere lapides in fundamentum, & primo lapidem angularem, ad quem diversi parietes congregantur; & quantum ad hoc subdit: *Aut quis demisit*, idest deorsum misit, *lapidem angularem eius*? per quem scilicet significatur ipsum centrum terræ, cui diversæ partes terræ connectuntur. Solet autem homo fundamentum ædificii collocare propter necessitatem habitationis; sed ut ostendatur Deus non ex indigentia fundamenta terræ iecisse, subiungit: *Cum me laudarent simul* † *alias, singula* † *astra matutina*; quasi dicat: Quamvis adesset mihi habitatio cæli, cuius astra me laudant, terram tamen fundavi, non ex indigentia famulantium, qui eam inhabitarent, sed ex sola voluntate. Non autem hoc † alias, hic † dicitur quasi cælum prius sit factum quam terra, præsertim cum in Gene. (cap. 1.) legitur in principio Deum creasse cælum & terram: astra autem, de quibus hic fit mentio, leguntur facta fuisse quarta die. Sed hoc dicitur ad ostendendum, quod ordine naturæ cælum, & † alias, vel † astra priora sunt terra, sicut incorruptibile corruptibili, & movens moto. Dicit autem, *Astra matutina*, idest de novo condita, sicut apud nos astra matutina dicuntur quæ in principio diei solent apparere. Quod autem dicuntur astra matutina Deum laudare, potest uno modo intelligi materialiter, inquantum scilicet propter sui claritatem, & nobilitatem erant materia divinæ laudis, & si non hominibus, qui adhuc non erant, saltem Angelis, qui iam erant. Secundum illos qui dicunt corpora cælestia animata, astra in suæ institutionis initio Deum laudabant, non laude vocali, sed mentali; quod etiam potest referri ad Angelos, quorum ministerio cælestia corpora moventur, ut quod subditur † alias, ut subditur, † *Et iubilarent omnes filii Dei*, referatur ad Angelos supremæ hierarchiæ, quos Dionysius dicit esse collocatos in vestibulis deitatis; & ideo signanter illis tamquam inferioribus laudem, istis autem tamquam superioribus attribuit iubilationem, quæ excellentiam quamdam laudis importat. Præmisso igitur de fundatione terræ, subiungit consequenter de

aquis

aquis, quæ immediate superponuntur terræ. Videtur autem naturalis ordo elementorum requirere, ut aqua ex omni parte circumdaret terram, sicut aer ex omni parte circumdat terram, & aquam; sed divina dispositione factum est propter generationem hominum, animalium, & plantarum, ut aliqua pars terræ discooperta remaneret ab aquis, Deo sua virtute aquas maris sub certis limitibus retinente: unde subdit: *Quis conclusit ostiis mare?* idest certis terminis. Fuerunt autem aliqui qui putaverunt, per actionem solis aliquam partem terræ exsiccatam esse; sed Dominus ostendit, a principio ita fuisse dispositum ut mare non undique terram operiret. Describit autem productionem maris sub similitudine nativitatis rei viventis, scilicet pueri, quia aqua est res maxime formabilis in res vivas: unde & omnia semina generativa humida sunt. Puer autem primo de utero matris progreditur; & hoc significat cum dicit: *Quando erumpebat, quasi de vulva procedens*. Utitur autem in productione maris verbo erumpendi, quia scilicet proprium est aquæ quasi continue moveri. Dicitur autem quasi de vulva procedere, non quia ortum habuit ex alia materia corporali, sed quia ex occulto divinæ providentiæ processit † alias, procedebat, † quasi ex utero quodam. Secundo autem puer natus induitur; & quantum ad hoc subdit: *Cum ponerem nubem vestimentum eius*: quia enim nubes ex vaporibus resolutis ex aqua generantur, consequens est ut in locis maritimis huiusmodi nubes magis multiplicentur. Tertio autem puer natus quibusdam fasciis involvitur; & quantum ad hoc subdit: *Et caligine illud quasi pannis infantiæ obvolverem*. Et possunt per caliginem designari vapores non elevati, nec condensati in nubes, sed super maris superficiem aerem obscurantes; & forte alludit ei quod dicitur Gen. 1. quod „ tenebræ erant super „ faciem abyssi. " His igitur positis, quæ pertinent ad novam maris productionem, explicat eius conclusionem, ac si dicat: Quando in aere de novo factum est, tunc *circumdedi illud terminis meis*: & videtur tria ponere pertinentia ad conclusionem maris: quorum primum signatur, cum dicit, *Terminis meis*, idest a me positis: secundum signatur, cum dicit, *Et posui vectem*: tertium est, cum dicit, *Et ostia*. Hæc autem tria pertinent ad imperium divinæ virtutis: unde quasi exponens prædicta, subdit: *Et dixi: Hucusque venies*; quod pertinet ad rationem terminorum, nam terminus est ultimus motus; *& non procedes amplius*; quod scilicet pertinet ad vectem, per quem processus alicuius impeditur; *& hic confringes tumentes fluctus tuos*; quod pertinet ad ostia, quæ ad hoc ponuntur quod aliquis non passim egrediatur, aut ingrediatur, sed secundum certam regulam; ita etiam mare non passim transgreditur litus, sed secundum quamdam mensuram fluctuum intumescentium. Post terram autem, & aquas ulterius procedit ad aerem, qui secundum aspectum cælo continuatur. Prima autem dispositio communis ad totum corpus quod superiacet aquæ, & terræ, est variatio noctis & diei, quæ fit secundum motum diurnum, qui est primus motus; & ideo consequenter dicit: *Numquid post ortum tuum præcepisti diluculo?* quasi dicat: Numquid ex præcepto tuo alternatur nox & dies super terram? diluculum enim est quoddam confinium diei & noctis; & signanter dicit: *Numquid post ortum tuum?* sicut & supra quando de terra loquebatur, dixerat, *Ubi eras?* quia sicut terra est principalius † alias, principaliter † materiale principium hominis, ita etiam supremum cælum, quod suo motu variat † alias, generat † diem & noctem, est principale principium humani corporis inter causas corporales. Est autem considerandum, quod claritas diluculi, sive auroræ, diversificatur secundum diversas partes elevationis signorum quæ sol perambulat: quia quando est in signo velocis ascensionis, in quo scilicet cito oritur † alias, quo cum oritur, † parum durat aurora; quando autem est in signo tardæ ascensionis, amplius durat, & est determinata mensura loci, ex quo sole ibi existente incipit claritas diluculi apparere: & hoc est quod subdit: *Ostendisti auroræ locum suum?* quasi dicat: Numquid tu dispensasti loca in cælo, ex quibus aurora illucescat? quasi dicat, non. Et ex his omnibus datur intelligi, quod tua ratio deficit a comprehensione divinorum operum: unde patet quod tu non es idoneus ad disputandum cum Deo.

LECTIO II.

Numquid tenuisti concutiens extrema terræ, & excussisti impios ex ea? Restituetur ut lutum signaculum, & stabit sicut vestimentum. Auferetur ab impiis lux sua, & brachium excelsum confringetur. Numquid ingressus es profundum maris, & in novissimis abyssi deambulasti? Numquid apertæ sunt tibi portæ mortis, & ostia tenebrosa vidisti? Numquid considerasti latitudinem terræ? Indica mihi si nosti omnia. In

qua via lux habitet, & tenebrarum quis locus sit: ut ducas unumquodque ad terminos suos, & intelligas semitas domus eius. Sciebas tunc quod nasciturus esses, & numerum dierum tuorum noveras? Numquid ingressus es thesauros nivis; aut thesauros grandinis aspexisti? Quæ præparavi in tempus hostis, in diem pugnæ & belli? Per quam viam spargitur lux, dividitur æstus super terram? Quis dedit vehementissimo imbri cursum, & viam sonantis tonitrui, ut plueret super terram absque homine in deserto, ubi nullus mortalium commoratur, ut impleret inviam, & desolatam, & produceret herbas virentes? Quis est pluviæ pater, vel quis genuit stillas roris? De cuius utero egressa est glacies, & gelu de cælo quis genuit? In similitudinem lapidis aquæ durantur, & superficies abyssi constringitur. Numquid coniungere valebis micantes stellas pleiades, aut gyrum arcturi poteris dissipare? Numquid producis luciferum in tempore suo, & hesperum super filios terræ consurgere facis? Numquid nosti ordinem cæli, & pones rationem eius in terra? Numquid elevabis in nebula vocem tuam, & impetus aquarum operiet te? Numquid mittes fulgura, & ibunt; & revertentia dicent tibi, Adsumus?

POstquam Dominus connumeravit principales partes creaturæ corporalis, scilicet terram, mare, & cælum; hic incipit prosequi mirabilia divinorum operum quæ in dispositione prædictarum trium partium mundi apparent; & incipit a terra, in qua præcipue admirandum apparet quod accidit circa terræ motum, de quo metaphorice loquitur ad similitudinem hominis qui tenens corpus aliquod concutit ipsum: unde dicit: Numquid *tenuisti*, idest virtute tua comprehendisti, *concutiens extrema terræ*? quod non est sic intelligendum quod tota terra simul concutiatur in terræ motu, sed quia aliquæ extremitates terræ concutiuntur. Omnia vero quæ accidunt in corporali creatura, in utilitatem hominum redundant: terræ motus autem, & alia huiusmodi utilia sunt ad hoc quod homines territi, a peccatis desistant: unde subdit: *Et excussisti impios ab ea*? & loquitur ad similitudinem hominis qui concutit vestimentum, ut ex eo excutiat pulverem, seu tineam; ita etiam Deus videtur concutere terram, ut excutiat peccatores ex ea; quandoque quidem per mortem, quandoque autem per emendationem vitæ. Solet autem in terræ motu contingere quod aliqua aperta recluduntur, sicut parietes, vel aliquid huiusmodi; & quantum ad hoc subdit: *Restituetur ut lutum signaculum*: lutum enim quando dividitur, de facili ad eamdem dispositionem reintegratur; ita etiam aliquod signaculum, puta in pariete, vel in quocumque aliquo huiusmodi, quod videbatur immutatum per apertionem parietis, quandoque divina virtute restituitur in pristinum statum. Contingit etiam quandoque quod turres, & arbores, & alia huiusmodi per terræ motum concutiantur, & non cadant; & quantum ad hoc subdit: *Et stabit sicut vestimentum*, quod scilicet si concutiatur, pristinam integritatem non perdit. Contingit autem quandoque e contrario quod homines, vel absorpti terra, vel etiam oppressi parietibus per motum terræ cadentibus, moriuntur; & quantum ad hoc subdit: *Auferetur ab impiis lux sua*, per mortem. Contingit etiam quandoque quod munitiones, & turres fortissimæ per terræ motum deiiciuntur; & quantum ad hoc subdit: *Et brachium excelsum confringetur*, idest aliqua fortissima munitio, vel aliquis potens amicus, in quo homo confidit sicut in suo brachio. His igitur præmissis de terræ motu, & de effectibus eius, procedit ad dispositionem medii elementi, scilicet maris, in quo hominibus videntur occulta & mirabilia primo quidem ea quæ sunt in profundo maris, puta piscium dispositiones in mari viventium; & quantum ad hoc dicit: *Numquid ingressus es profundum maris*? ut scilicet cognosceres animalia quæ in eo latent. Aliud autem quod in mari videtur occultum, & admirandum, est dispositio terræ sub aquis maris existentis; & quantum ad hoc subdit: *Et in novissimis abyssi deambulasti?* idest in infimis eius partibus. Post dispositionem autem terræ, & maris procedit ad dispositionem cæli, sub quo etiam continetur aer; & in hoc latius immoratur, propter multa mirabilia quæ in eo apparent. Et primo incipit a dispositione lucis & tenebrarum, quæ communiter respicit totum superius corpus. Est autem considerandum, quod corpora cælestia per lucem suam agunt in ista inferiora, eo quod lux est quasi qualitas activa cælestium corporum, sicut calor, & frigus elementorum; & ideo effectus cælestium corporum in istis inferioribus, coniungit cum consideratione lucis & tenebrarum. Inter alios autem effectus cælestium corporum in istis inferioribus, communior est generatio & corruptio; & ab hoc incipit dicens: *Numquid apertæ sunt tibi portæ mortis*? mors enim est corruptio corporis viventis; & sic proprie ad hominem pertinet, cui præ-

præsens sermo dirigitur: portæ autem mortis sunt causæ corruptionis quantum ad virtutes cælestium corporum, per quas primo proceditur ad talem effectum. Est autem difficillimum cognoscere, quis sit periodus † alias, quis periodus † vitæ & permanentiæ cuiuslibet rei; & ideo portæ mortis nobis apertæ non sunt, quia non possumus in corporibus cælestibus cognoscere propriam causam corruptionis cuiuscumque rei: morti autem competit ratio tenebrarum † alias, competit tenebra, † tum quia per mortem homo privatur corporali visu, cuius cognitio est per lumen; tum etiam quia post mortem homo in oblivionem quasi in tenebras quasdam vadit; & ideo subdit: *Et ostia tenebrosa vidisti*: ut intelligatur idem appellare ostia tenebrosa propter proprietatem mortis quod prius appellaverat portas mortis. Vel hoc quod dicit, *Ostia tenebrosa*, potest referri ad alium effectum cælestium corporum, qui est obtenebratio aeris: ut sic hoc quod dixit de portis mortis, referatur ad sola viventia corpora; quod autem dixit de ostiis tenebrosis, ad corpora perspicua. Subdit autem de diversitate caloris & frigoris circa terram, dicens: *Numquid considerasti latitudinem terræ?* Ubi considerandum est, quod longitudo terræ secundum Astrologos attenditur secundum progressum ab oriente in occidentem: latitudo autem eius attenditur a meridie in septemtrionem, eo quod in alia qualibet re maior dimensio vocatur longitudo, minor autem dimensio vocatur latitudo. Est autem experimento probatum, quod dimensio terræ a nobis habitatæ maior est ab oriente usque ad occidentem, quam a meridie usque in septemtrionem: unde latitudo terræ accipitur secundum progressum a meridie usque in septemtrionem: in quo quidem progressu est diversitas caloris & frigoris, quia quanto magis appropinquatur a meridie in nostro habitabili, tanto locus calidior est propter solis propinquitatem: unde quod de latitudine terræ dicitur, potest referri ad diversitatem locorum calidorum & frigidorum. His ergo præmissis quæ pertinent ad effectus cælestis lucis in his inferioribus, facit mentionem de ipsa luce, cum subdit: *Indica mihi, si nosti omnia*, ut scilicet sis idoneus ad disputandum cum Deo, qui omnia novit. *In qua via lux habitet*. Ubi considerandum est, quod lux in luminaribus mundi invenitur, quæ propter hoc luminaria dicuntur, quia sunt luminis vasa; sed quia via ad motum refertur, quæstio de via in qua lux habitat, refertur ad luminarium motum. † alias, quomodo de via in qua lux habitat, refertur ad luminarium motum? † Excedit autem humanam cognitionem qualiter luminaria moveantur: quod ostenditur ex diversis opinionibus hominum circa motus eorum: dum quidam asserunt ea moveri per excentros & epicyclos; quidam autem per motum diversarum sphærarum: & sicut lux ex motu luminarium causatur, prout in superiori hemisphærio moventur, ita etiam tenebræ procedunt ex motu eorum, prout moventur in hemisphærio inferiori; quod etiam habet eamdem difficultatem: unde subdit: *Et tenebrarum quis locus sit*. Non potest autem perfecte mensurari motus alicuius corporis, nisi via per quam ambulat cognoscatur, quia magnitudo mensuratur motu, & motus magnitudine, ut dicit Philos. in 4. Phy. & ideo quia per certitudinem via motus luminarium cognosci non potest ab homine, consequens est quod nec mensura motuum eorum perfecte sciri possit: unde subdit: *Ut ducas unumquodque*, scilicet lucem, & tenebras, *ad terminos suos*, ostendendo scilicet rationem apertionis & occultationis uniuscuiusque luminarium quantum ad principium, & finem, & etiam quantum ad medium; ad quod pertinet quod subdit: *Et intelligas semitas domus eius*, scilicet lucis: quando enim in meridie circa summum cæli movetur, tunc quasi perambulat semitas domus suæ; termini autem eius sunt apud ortum & occasum. Secundum autem motum cælestium corporum mensurantur durationes inferiorum corporum, & tempora generationis, & corruptionis, ut Diony. dicit 4. ca. de Divinis Nominibus; & ideo ignoratis illis causis, consequens est ut hi effectus ignorentur; & ideo subdit: *Sciebas tunc quod nasciturus esses?* quasi dicat: Numquid præcognoscere potuisti per considerationem motus cæli, tempus tuæ nativitatis? Et tu quidem hoc non potuisti, quia antequam nascereris non eras; sed nec alius homo hoc præcognoscere potuit propter debilitatem cognitionis humanę. (Loquitur enim Dominus ad Iob in persona omnium hominum.) Et sicut non potuisti præcognoscere tempus nativitatis tuæ, ita non potes præcognoscere terminum vitæ tuæ: unde subdit: *Et numerum dierum tuorum noveras?* quasi dicat: Cognoscere hoc non poteras ex computatione cælestium motuum, quorum terminum, & certam mensuram ignoras. His autem præpositis quæ pertinent ad immutationem lucis & tenebrarum, procedit ad diversas immutationes aeris, secundum quod aer variatur per tempestatem & serenitatem; & incipit a nive, & grandine dicens: *Numquid ingressus es thesauros nivis; aut thesauros grandinis aspexisti?* Thesauros nivis, & grandinis vocat vapores sursum elevatos, ex quibus nives, & grandines generantur. Sed quia grandines grossioris substantiæ sunt, & in loco multo

magis propinquo nobis generantur, frigore ad interiora nubis expulso a circumstante calore; ideo circa grandines facit mentionem de visu, quia magis visui subiici possunt; circa nives autem de ingressu, quia magis propter eorum tenuitatem possunt penetrari. Huiusmodi autem quandoque Deus utitur ad hominum correctionem, sicut supra 36. habitum est: *Per hac iudicat populos*: unde subdit: *Qua praparavi in tempus hostis*, idest in tempus quo est ultio sumenda de hostibus, contra quos Deus utitur his quasi bellicis armis: unde subdit: *In diem pugna*, idest actualis conflictus, *& belli*, idest guerrae, in qua fit praeparatio ad pugnam. Finita autem tempestate nivis, & grandinis subsequitur serenitas, in qua claritas, & calor aeris praeparantur: unde subdit: *Per quam viam spargitur lux*, quod pertinet ad claritatem, *dividitur astus super terram*, quod pertinet ad calorem. Ubi considerandum est, quod supra, ubi de luce loquebatur, quantum ad ipsa luminaria in quibus habitat, fecit mentionem solum de via eius: quia scilicet lux per motum luminarium viam suam peragit, sive sit tempestas, sive serenitas; sed ad nos ex ea non pervenit claritas, & calor, nisi cessante tempestate. Non autem sensibiliter diversificatur claritatis intensio in diversis terris, cum aer fuerit serenus; sensibiliter autem diversificatur intensio caloris: & ideo lucem spargi dixit, quasi indifferenter effusam; aestum autem dividi, quasi pro diversitate locorum diversimode distributum. Consequenter autem procedit ad effectus quosdam ventorum in aere, ex quibus dum pluvia impellitur, causatur imber: unde dicit: *Quis dedit vehementissimo imbri cursum*? est enim vehementia imbris cursus ex forti impulsu ventorum, quos divina virtus producit. Similiter autem dum ex ventis nubes impelluntur causatur sonus tonitrui, propter quod non auditur huiusmodi sonus in uno loco, scilicet quasi alicuius corporis transeuntis: unde subdit: *Et viam sonantis tonitrui*. Subdit autem rationem quare pluviae, & nubes a ventis impellantur, cum dicit: *Ut plueret super terram absque homine in deserto*, quod scilicet habitari non potest propter terrae ariditatem: vapores autem pluviosi elevantur maxime ex locis humidis: unde si nubes, & pluviae non impellerentur a ventis, sequeretur quod numquam in locis siccis plueret. Contingit autem quandoque quod aliqua loca humana industria irrigantur, idest cessantibus pluviis; sed hoc ibi accidere non potest: unde subdit: *Ubi nullus mortalium commoratur*; & sic illi terrae per humanam industriam provideri non potest: & propter hoc Deus ordinavit ut ventis impellerentur nubes, & pluviae, ut etiam in locis desertis plueret: unde subdit: *Ut impleret*, scilicet pluviis, *inviam*, idest terram per quam nec transire potest homo, *& desolatam*, idest destitutam humana procuratione; & sic sola procuratione divina produceret herbas virentes, sci[licet] ad decorem terrae, & ad pastum animalium silvestrium, quae etiam divina providentia procurantur. Consequenter autem facit mentionem de pluviis absque vento, cum dicit: *Quis est pluvia pater*? idest efficiens causa, non ex necessitate, sed ex ordine providentiae, quae convenit patri: a Deo enim movetur sol & alia caelestia corpora, quae sunt proxima causa efficiens generationis pluviarum; ros autem ex eadem causa generatur ex qua & pluvia, nec differt nisi secundum multitudinem & paucitatem materiae: unde dicit: *Vel quis genuit stillas roris*? Signanter stillas nominat, ad designandum parvitatem guttarum. Est autem considerandum, quod sicut pluviae congelatae fiunt † alias, sunt † nives, ita ros congelatus est pruina: unde subdit: *De cuius utero egressa est glacies*. Ubi notandum, quod glaciei causa est frigus, quae est qualitas feminina; pluviarum autem, & roris causa est calor resolvens, & non permittens congelari vaporem: calor autem est qualitas masculina; & ideo signanter circa generationem pluviae, & roris usus est nomine patris; circa generationem autem glaciei, usus est nomine uteri, qui pertinet ad matrem. Ex frigore autem duplex glacies causatur: una quidem in aere, quod pertinet ad pluviam de caelo cadentem: unde subdit: *Et gelu de calo quis genuit*? quod adhuc attribuit patri, quia non apparet tanta vis † alias, virtus † frigoris in pruina, sicut in ulteriori glacie. Alia vero est glacies quae generatur in inferioribus aquis, in qua maior vis frigoris apparet: unde subdit: *In similitudinem lapidis aqua durantur*, scilicet per vehemens frigus in glaciem condensatae: & hoc quandoque intantum procedit quod in frigidissimis terris etiam maria congelantur; & hoc est quod subditur: *Et superficies abyssi constringitur*, scilicet aqua quae est in eius superficie per frigus condensata; non autem frigus aeris irrumpere potest usque ad maris profundum. His ergo enarratis de variis mutationibus aeris, procedit ulterius ad immutabiles immutationes caelestium corporum: circa quae primo in stellis fixis consideratur immobilitas figurae, quia quaelibet earum conservat situm suum, ita quod una alteri non appropinquat magis vel minus; & hoc praecipue apparet in stellis vicinis, quae numquam coniunguntur: unde subdit: *Numquid coniungere valebis micantes stellas pleiades*? Stellae pleiades dicuntur quaedam stellae

ſtellæ quæ lucent in capite tauri: quarum ſex apparent valde propinquæ, ſeptima autem eſt obſcurior. Secundo conſideratur in cæleſtibus corporibus uniformitas primi motus, quo revolvitur totum cælum, & omnes ſtellæ in eo, ſemel in die & nocte ſuper polos mundi: hic autem motus ſenſibilius percipitur ex ſtellis propinquis polo ſeptemtrionali, quæ ſunt nobis perpetuo apparentes † alias, perpetuæ apparentiæ † propter elevationem poli ſuper noſtrum orizontem: inter quas ſtellas vocatur maxima † alias, maxime † conſtellatio arcturi, qui eſt urſa maior, cuius ſtellæ manifeſte apparent uniformiter moveri in gyro circa polum mundi; & quantum ad hoc ſubdit: *Aut gyrum arcturi poteris diſſipare?* ut ſcilicet non circumeat lum. Tertio admirabilis apparet in cæleſtibus corporibus motus planetarum: in quo cum ſit † alias, ſit † omnino uniformis quædam planetarum varietas † alias, quædam irregularitas, † ad ſenſum videtur; & hoc maxime deprehendi poteſt in ſtella veneris, quæ quandoque oritur ante ſolem, & tunc vocatur lucifer; quandoque autem occidit poſt ſolem, & tunc vocatur heſperus. Manifeſtum eſt autem quod ſtellæ quæ ſemper ſunt tardioris motus quam ſol, incipiunt primo apparere in mane ante ortum ſolis, eo quod ſol proprio ſuo motu, quo movetur ab occidente in orientem, deſerit eas, ſicut patet in ſaturno, iove, & marte. Luna autem quæ habet velociorem motum quam ſol, ſemper incipit apparere in ſero, quaſi deſerens ſolem, præcedens ipſum verſus orientem. Venus autem & mercurius quandoque incipiunt apparere de mane, quandoque autem de ſero; ſed de mercurio, quia raro videtur, & eſt parvæ quantitatis, non ita eſt manifeſtum; in venere autem clarius † alias, omnibus † apparet: unde manifeſtum eſt quod quandoque habet velociorem motum quam ſol, quandoque tardiorem; ex quo manifeſte apparet varietas † alias irregularitas † in motu planetarum; & ad hoc deſignandum ſubdit: *Numquid produces luciferum*, ideſt venerem mane apparentem, *in tempore ſuo*, ideſt in determinato tempore, quia hæc diverſitas ſemper in eo contingit, *& heſperum*, ideſt eamdem venerem ſero apparentem, *ſuper filios terræ conſurgere facis?* Et notandum eſt, quod per hoc quod dicit, *Conſurgere*, & producere *facis*, deſignatur nova apparitio ſtellæ. Quarto autem admirabilis videtur in cæleſtibus corporibus ordo, ſitus, & motus ipſorum: unde dicit † alias, ſubdit: † *Numquid noſti ordinem cæli?* qui ſcilicet ab homine comprehendi non poteſt. Quintum autem admirabile eſt diſpoſitio inferiorum corporum ſecundum ſuperiora; & quantum ad hoc ſubdit: *Et pones rationem eius in terra?* ut ſcilicet cognoſcas effectus proprios ſingularum cauſarum cæleſtium corporum. Prædicti autem effectus divinæ virtutis maximi † alias, maxime † quidem ſunt, non tamen in eis apprehenditur a multitudine vulgata illa magnitudo virtutis divinæ, ſicut in tonitruo, & fulgure; & ideo iſtos effectus ultimo ponit: unde quantum ad tonitruum dicit: *Numquid elevabis in nebula vocem tuam?* tonitruum enim generatur in nube, cuius ſonitus videtur quaſi vox Dei. Poſt tonitruum autem ut plurimum pluviæ magnæ ſubſequuntur, propter condenſationem nubium ex commotione ventorum, ex quibus tonitruum cauſatur: unde ſubdit: *Et impetus aquarum operiet te?* videtur enim multitudo pluviæ quaſi Deum operire, inquantum nobis occultatur cælum, quod dicitur ſedes Dei. Conſequenter ſubiungit de fulgure, dicens: *Numquid mittes fulgura?* ideſt, numquid per tuam virtutem erit motus eorum; *& ibunt*, quaſi ſcilicet obediant tuo imperio? Solent autem motus fulgurum repercuti ab uno loco in alium; & hoc deſignat ſubdens: *Et revertentia dicent tibi, Adſumus?* quaſi in ſua reverſione parata ſint † alias, eſſe † ut iterum obediant divino imperio; ut ad alium locum vadant, ſeu mittantur. Hæc autem omnia inducuntur ad oſtendendum, quod homo non poteſt attingere neque ad ſapientiam, neque ad virtutem divinam.

LECTIO III.

QUis poſuit in viſceribus hominis ſapientiam; vel quis dedit gallo intelligentiam? Quis enarrabit cælorum rationem, & concentum cæli quis dormire faciet? Quando fundebatur pulvis in terra, & glebæ compingebantur. Numquid capies leænæ prædam, & animam catulorum eius implebis, quando cubant in antris, & in ſpecubus inſidiantur? Quis præparat corvo eſcam ſuam, quando pulli eius clamant ad Deum vagantes, eo quod non habeant cibos?

POſtquam Dominus commemoravit mirabilia ſuorum effectuum quantum ad principales partes mundi, quæ ſunt terra, mare, cælum, & quantum ad diſpoſitiones eorum; nunc acce-

accedit ad enarrandum mirabilia suorum operum, specialiter quantum ad diversas proprietates animalium, inter quas præpollet cognitio, quæ quidem perfectius in homine quam in ceteris animalibus invenitur; & ideo ab homine incipiens dicit: *Quis posuit in visceribus hominis sapientiam*? Per viscera hominis intelliguntur intimæ vires animæ ipsius, scilicet intellectus, & ratio, quibus Deus sapientiam indidit, & in quantum lumen rationis homini dedit, & inquantum quædam seminaria sapientiæ & scientiæ naturaliter indidit rationi ipsius in cognitione † alias, ipsius cognitionem † primorum principiorum. In aliis autem animalibus multa indicia apparent naturalis cuiusdam prudentiæ; sed præcipue hoc manifestatur in gallo, quasi in animali noto & domestico: unde subdit: *Aut quis dedit gallo intelligentiam*? Intelligentia hic sumitur pro naturali quadam æstimatione, secundum quam ad modum intelligentis operatur, quia ipsa eius naturalis æstimatio ab intellectu divino ei datur. In hoc autem videtur gallus quamdam intelligentiæ similitudinem habere, quod determinatis horis in cantum prorumpit, ac si cognosceret proportiones cælestium motuum: unde subdit: *Quis enarrabit*, scilicet gallo, *cælorum rationem*, idest proportionem cælestium motuum, ut possit ex hoc determinatas horas cognoscere, seu discernere ad cantandum? Solent autem vigiles quodam cantu, aut alicuius instrumenti sono propinquitatem diei declarare, & certarum horarum noctis; non autem potest dici, quod aliquis sonitus cæli determinatis temporibus audiatur, & aliis temporibus sileat, ut ex hoc gallus discernat ad cantandum: unde subdit: *Et concentum cæli quis dormire faciet*? quasi dicat: Concentus cæli non silet sicut vigilis dormientis, ut ex eius auditu, vel silentio possit gallus instrui ad cantandum. Considerandum autem est hic, quod ex motu cælorum Pythagorici posuerunt sonitum armonizatum provenire propter convenientissimam proportionem cælestium motuum: & quia ponebant cælestia corpora animata, ideo talis consonantia sonorum posset concentus cæli vocari. Sed Aristoteles in 2. de Cælo probat quod ex motu cælestium corporum nullus sonitus procedit; & ideo hic concentum accipere possumus metaphorice positum pro sola convenientia cælestium motuum, qui numquam requiescunt. Huius autem inspiratio sapientiæ, vel intelligentiæ, aut etiam concentus cæli ab initio fundationis terræ fuit: unde subdit: *Quando fundebatur* † *alias fundabatur* † *pulvis in terra*; quod refertur ad situm terræ, quæ in imo ponitur sicut in fundamento; *& glebæ compingebantur*; quod refertur ad humorem continentem in unum partes terræ, ne scilicet terra propter sui siccitatem in pulverem resolvatur. Deinde accedit ad aliam proprietatem animalium, quæ attenditur secundum acquisitionem nutrimenti, circa quam admirabile aliquid apparet in leæna: cum enim leo multo cibo indigeat, mirabile videtur, quomodo in aliqua regione tantum potest de præda animalium capere quod sibi sufficiat, & filiis suis: unde subdit: *Numquid capies leænæ prædam*? idest, numquid tantam abundantiam prædæ ei parabis † alias, prædæ æquiparabis, † ut habeat sufficienter sibi, & filiis suis? Unde subdit: *Et animam catulorum eius implebis*? Hoc autem non videtur multum difficile, quando per diversa loca discurrunt, sed quando in eodem loco manent; vel propter necessitatem nutritionis filiorum; ad quod pertinet quod dicit: *Quando cubant in antris*; vel quia † alias, qui † *in specubus insidiantur*, scilicet animalibus aliis capiendis. Apparet etiam aliquid mirabile in avibus circa corvum: dicitur enim quod corvus pullos ex ovibus eductos non pascit, donec suos deprehendens plumis nigrescere viderit: unde septem diebus eis cibos non ministrat; sed a Deo sustentantur per naturalem virtutem eis inditam: unde subdit: *Quis præparat corvo escam suam, quando pulli eius clamant ad Deum vagantes*, idest huc & illuc prospicientes, *eo quod non habeant cibos*? quasi a parentibus derelicti. Hoc autem non est intelligendum, quasi pulli corvorum Deum cognoscant; sed hoc dicitur, quia qualibet res naturali † alias, naturalis † suo desiderio in hoc ipso quod aliquod bonum appetit, quasi intendit aliquid a Deo inquirere, qui est auctor † alias, actor † bonorum omnium.

CAPITIS TRIGESIMINONI

LECTIO UNICA.

NUmquid nosti tempus partus ibicum in petris, vel parturientes cervas observasti? Dinumerasti menses conceptus earum, & scisti tempus partus earum? Incurvantur ad

ad fetum, & pariunt, & rugitus emittunt. Separantur filii earum, & pergunt ad pastum; egrediuntur, & non revertuntur ad eas. Quis dimisit onagrum liberum, & vincula eius quis solvit? Cui dedi in solitudine domum, & tabernacula eius in terra salsuginis. Contemnit multitudinem civitatis, clamorem exactoris non audit. Circumspicit montes pascuæ suæ, & virentia quæque perquirit. Numquid volet rhinoceros servire tibi, aut morabitur ad præsepe tuum? Numquid alligabis rhinocerota ad arandum loro tuo, aut confringet glebas vallium post te? Numquid fiduciam habebis in magna fortitudine eius, & derelinques ei labores tuos? Numquid credes illi quod sementem reddat tibi, & aream tuam congreget? Penna struthionis similis est pennis herodii, & accipitris. Quando derelinquit ova sua in terra, tu forsitan in pulvere calefacies ea? Obliviscitur quod pes conculcet ea, aut bestia agri conterat. Duratur ad filios suos quasi non sint sui, frustra laboravit nullo timore cogente. Privavit enim eam Deus sapientia, nec dedit illi intelligentiam. Cum tempus fuerit, in altum alas erigit, deridet equum, & ascensorem eius. Numquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo eius hinnitum? Numquid suscitabis eum quasi locustas? Gloria narium eius terror. Terram ungula fodit, exultat, audacter in occursum pergit armatis. Contemnit pavorem, nec cedit gladio. Super ipsum sonabit pharetra, vibrabit hasta, & clypeus. Fervens & fremens sorbet terram, nec reputat tubæ sonare clangorem. Ubi audierit buccinam, dicit, Vah; procul odoratur bellum, exhortationem ducum, & ululatum exercitus. Numquid per sapientiam tuam plumescit accipiter, expandens alas suas ad austrum? Numquid ad præceptum tuum elevabitur aquila, & in arduis ponet nidum suum? In petris manet, & in præruptis silicibus commoratur, atque inaccessis rupibus. Inde contemplatur escam, & de longe oculi eius prospiciunt. Pulli eius lambent sanguinem; & ubicumque cadaver fuerit, statim adest. Et adiecit Dominus, & locutus est ad Iob: Numquid qui contendit cum Deo, tam facile conquiescit? Utique qui arguit Deum, debet & respondere ei. Respondens autem Iob Domino, dixit: Qui leviter locutus sum, respondere quid possum? Manum meam ponam super os meum. Unum locutus sum, quod utinam non dixissem, & alterum, quibus ultra non addam.

Commemoraverat Dominus in præcedentibus id quod pertinet ad vim cognoscitivam, loquens de sapientia hominis, & intelligentia galli; commemoraverat etiam de præda leonum, & esca corvorum, quæ pertinent ad vim nutritivam: nunc autem commemorat quædam pertinentia ad vim generativam, & incipit agere de partu ibicum, & cervarum, in quibus aliquid occultum esse videtur. Ibices enim sunt quædam animalia parva corpore, quæ in locis petrosis habitant, in quibus & pariunt: unde ad huiusmodi loca de facili non patet hominibus accessus; propter quod dicit: *Numquid nosti tempus partus ibicum in petris?* quasi dicat: Hoc hominibus est ignotum propter asperitatem locorum in quibus pariunt. Cervæ autem, ut dicitur, eligunt loca occulta in quibus pariant, ubi lupi accedere non solent; & ideo ad ostendendum occultationem partus ipsarum, subdit: *Vel parturientes cervas observasti?* quod dicitur ad divinæ providentiæ commendationem: mulieres enim cum pariunt, indigent obstetricum obsequio; sed animalibus, quorum partus homines latet, Deus sua providentia exhibet auxilium quod est eis necessarium ad pariendum, inquantum scilicet dat eis industriam naturalem, ut cognoscant ea quæ sunt in talibus cognoscenda: quorum primum est, quod sciatur spatium temporis quo fetus in utero perficitur; & quantum ad hoc dicit: *Dinumerasti menses conceptus earum?* ut scilicet eis indicares, quando se debent præparare ad partum: unde subdit: *Et scisti tempus partus earum?* ut scilicet eis indicares quando parere deberent. In his enim solent mulieres puerperæ ab aliis instrui; sed animalia quæ etiam sunt longe a conversatione humana, per naturalem industriam eis divinitus inditam hoc cognoscunt, & determinato tempore se præparant ad partum, eo modo quo facilius possit partus emitti: unde subdit: *Incurvantur ad fetum*, scilicet emittendum, *& pariunt*, scilicet per seipsa, instruente natura; & tamen partus non est eis delectabilis, sed pœnosus: unde subdit: *Et rugitus emittunt*, scilicet propter dolorem quem pariendo patiuntur. Et sicut matres naturali industria se præparant ad partum, ita etiam & filii naturali industria divinitus indita sibi necessaria conquirunt: unde subdit: *Separantur filii earum*; quod dicit ad differentiam fetus humani: nam puer mox natus non potest se

ſe movere ut diſcedat a matre ; quod tamen in prædictis animalibus contingit : ſtatim enim poſtquam naſcuntur , moventur , & primus eorum motus eſt ad eſcam quærendam: unde ſubdit : *Et pergunt ad paſtum* : ſed tamen in principio indigent paſci lacte matris , unde ſic a matre ſeparantur quod tamen ad eam redeant . Poſtmodum vero , cum perfecta fuerint hæc animalia , totaliter a matre ſeparantur : unde ſubdit : *Egrediuntur , & non revertuntur ad eas* , quia ſcilicet ulterius ab eis lactari non indigent . His autem præmiſſis ad ſpeciales quaſdam animalium proprietates pertinentibus , ſcilicet ad cognitionem, eſcam, & partum ; commemorat ea quæ pertinent ad totam conſervationem † alias , converſationem † vitæ: circa quam primo mirabile apparet , quod quædam animalia dum ſunt domeſtica , ſuſtentari non poſſunt abſque hominis cura ; inveniuntur tamen aliqua ad illud genus pertinentia, quæ ſunt ſilveſtria, & abſque hominum providentia gubernantur ; & hoc maxime mirabile apparet in aſino, qui cum eſt domeſticus, totaliter videtur humanæ ſervituti deputatus ; a qua tamen ſervitute aſini ſilveſtres, qui onagri dicuntur, liberi eſſe apparent: unde dicit: *Quis dimiſit onagrum*, ideſt aſinum ſilveſtrem, *liberum* ? ideſt ab hominum ſervitute ; quod quidem dicitur ſecundum id quod conſuetum eſt apprehendi ab hominibus quaſi naturale: unde quia conſueti ſunt homines non videre aſinos niſi ſervituti ſubiectos , videtur eis quod ſint naturaliter ſervi ; & ideo ſi inveniantur aliquando liberi , videtur eis quod ſint a ſervitute dimiſſi . E contrario autem ſe habet : nam prius fuerunt huiuſmodi animalia homini non ſubiecta per modum quo nunc ſunt , poſtmodum autem humano artificio ſunt domita, & hominum ſervitiis deputata . Signa autem ſervitutis aſinorum ſunt vincula quibus ligantur, ſicut camus, vel aliquid huiuſmodi; & quantum ad hoc ſubdit : *Et vincula eius quis ſolvit* ? onagri enim vinculis carent. Apparet etiam in aſinis domeſticis, quod pereant, ſi remanent abſque habitaculis ab hominibus præparatis ; ſed onagri habent ſibi per divinam providentiam habitaculum præparatum: unde ſubdit : *Cui dedi in ſolitudine*, ſcilicet ad quam homo non accedit, *domum* , puta aliquod antrum , vel cavernam quamcumque , *& tabernacula eius* , puta ſub herbis aut arboribus, *in terra ſalſuginis* , ideſt in aliqua terra inhabitata propter ſiccitatem , & ſolis exuſtionem , ex qua humor eius quaſi in ſaporem ſalis convertitur. Et quamvis huiuſmodi habitatio videatur incultior & horridior propter ſolitudinem, tamen eam præfert quantumcumque nobili civitati: unde ſubdit : *Contemnit multitudinem civitatis*, ſcilicet in comparatione ad habitationem deſerti . Et aſſignat duplicem rationem: quarum prima eſt quod ibi non exiguntur ab eo laborioſa opera : unde ſubdit: *Clamorem exactoris non audit*, ideſt domini exigentis ab eo portationem onerum, vel aliquid huiuſmodi . Alia ratio eſt quia ibi liberius evagatur ad paſtum quærendum : unde ſubdit: *Circumſpicit montes paſcua ſua*: quia ſcilicet patet ei liber aditus ad diverſa loca pro paſcuis quærendis ; & ipſa etiam paſcua pro ſuo libitu accipit : unde ſubdit : *Et virentia quæque perquirit* . Aſinis autem domeſticis non dantur omnia paſcua , ſed interdum viliora , melioribus paſcuis nobilioribus animalibus reſervatis . Sicut autem aſinus ſervit homini ad onera deferenda, loco cuius in ſilveſtribus invenitur onager; ita etiam ſervit homini inter domeſtica animalia bos ad arandum propter ſui fortitudinem , cui comparat inter ſilveſtria rhinocerotem, ideſt unicornium , quod eſt animal quadrupes, valde forte & ferum , habens unum cornu in media fronte: hoc autem animal propter ſui ferocitatem non de facili poteſt domari, ſicut bos domatur : unde ſubdit: *Numquid volet rhinoceros*, ideſt unicornis, *ſervire tibi* ? ut ſcilicet domeſticatus ſponte tibi obediat. Animalia autem domeſtica cibum libenter ab hominibus capiunt ; ad quod excludendum ſubdit : *Aut morabitur ad præſepe tuum* ? ut ſcilicet paratus ſit comedere quod a te ei offertur . Boves autem domeſticati ad hoc nutriuntur ut in miniſterio arationis applicentur ; & ad hoc excludendum ſubdit : *Numquid alligabis loro tuo rhinocerota*, ideſt unicornem , *ad arandum* ? ſicut ſcilicet aratur in bobus. Utuntur etiam homines bobus ad aliud miniſterium, ut ſcilicet trahentes quoddam raſtrum , terram aratam complanent , glebas comminuendo: unde ſubdit: *Aut confringet glebas vallium*, quæ ſcilicet ſolent diligentius excoli propter maiorem fecunditatem , *poſt te* ? ideſt poſtquam terram araveris. Vel , *poſt te*, ideſt ut te præcedente , ille ſequatur glebas confringens. Dimittuntur etiam quædam animalia fortia ad agrorum cuſtodiam contra latrones , vel animalia quæ poſſent ſegetes devaſtare, ſicut cuſtodiuntur agri per aliquos canes feroces; ſed hoc per unicornem fieri non poteſt, quia non domeſticatur : unde ſubdit : *Numquid fiduciam habebis in magna fortitudine eius, & derelinques ei labores tuos*, ideſt fructus agrorum ad cuſtodiendum? Sic ergo non potes eo uti ſicut bove ad arandum, neque ſicut cane ad cuſtodiendum; ſimiliter non potes eo uti ſicut forti agricola ad fructus terræ procurandos : unde ſubdit: *Numquid credes ei , quod reddat ſementem tibi , & aream tuam congreget* ? ſicut ſci-

licet

licet facit operarius, qui semen domini † alias, a domino † serit, & multiplicatum reddet, segetes congregando in aream † alias, horreum †, & post trituram in horreum domini reportando. His igitur, positis in quibus quędam animalia silvestria a domesticis diversificantur, subdit quasdam proprietates quorumdam animalium, in quibus videntur ab omnibus aliis animalibus quædam proprietates diversæ; & hoc præcipue apparet in struthione, qui est avis quædam appropinquans ad genus bestiarum: unde licet habeat pennas ad modum animalium alte volantium, non tamen se potest in altum elevare: unde dicit: *Penna struthionis similis est pennis herodii*, idest nobilissimi falconis, qui grifalcus dicitur, *& accipitris*, quæ est avis nota; & ambo sunt aves boni volatus. Est autem & alia proprietas struthionis, diversa ab aliis avibus, quod scilicet sua ova non fovet, sed fodiens in arena, ea dimittit, & operit sabulo: unde subdit: *Quæ derelinquit in terra ova sua*. Habet autem hanc naturalem industriam, quod observat tempus calidum, scilicet quando incipiunt stellæ apparere, quæ dicuntur vergiliæ, scilicet in mense iulii, & tunc parit ova, & sic ex calore temporis & loci, quia scilicet non moratur nisi in locis calidis, ova vivificantur, & ex eis pulli nascuntur: unde subdit: *Tu forsitan in pulvere calefacies ea*? quasi dicat, non; sed hoc agitur providentia divina, per quam etiam in pulvere conservantur illæsa. Struthio enim est naturaliter animal obliviosum, & nullam curam adhibet de conservatione ovorum: unde subdit: *Obliviscitur quod pes*, scilicet hominis transeuntis per viam, *conculcet ea*, scilicet ova, *aut bestia agri conterat*, vel casu transeundo, vel propter appetitum cibi: & sicut non habet curam de conservatione ovorum, ita non habet curam de nutritione pullorum: unde subdit: *Duratur ad filios suos quasi non sint sui*, quia scilicet nullam curam habet de nutritione eorum; & ita, quantum in se est, perdit fructum generationis: unde subdit: *Frustra laboravit*, scilicet concipiendo, & conceptum portando, ex quo filios non nutrit. Contingit etiam quandoque quod etiam alia animalia fetus suos deserunt propter timorem; sed struthio hoc facit, *nullo timore cogente*; facit tamen hoc, etsi non propter timorem, tamen propter defectum naturalis industriæ, quam circa hæc & alia animalia habent: unde subdit: *Privavit enim Deus eam*, scilicet feminam struthionis, *sapientia*, scilicet ad ordinate nutriendum, & gubernandum fetum, *nec dedit illi intelligentiam*, per quam scilicet solicitudinem habeat de pullis suis. Sapientiam autem & intelligentiam nominat industriam naturalem. Et quia supra dixerat, quod habet pennas similes pennis herodii, & accipitris, consequenter ostendit ad quid ei huiusmodi pennæ prosint, dicens: *Cum tempus fuerit*, idest cum aliqua necessitas velocitatis motus sibi immineat, *in altum alas erigit*, ita tamen quod per alas corpus eius sursum elevari non potest, sed per eas iuvatur ad velociter currendum: unde subdit: *Deridet equum*, quia scilicet velocius currit, quam equus hominem deferens, *& ascensorem eius*, scilicet equi, quia scilicet velocius curreret quam homo, si suis pedibus iret. Sicut autem struthio habet quasdam proprietates a pluribus animalibus diversas, quibus ab aliis animalibus differt, ita equus habet quasdam proprietates ad nobilitatem pertinentes, in quibus ab aliis animalibus differt. Primo autem equi fortitudinem commemorat, cum dicit: *Numquid præbebis equo fortitudinem*? scilicet non solum corporis, prout est potens ad onus ferendum, sed etiam animi, prout audacter ad pericula vadit. Aliam autem proprietatem eius commemorat, quod scilicet ex exteriori ornatu ad libidinem provocatur: dicitur enim de equis quod iubarum decore ad coitum concitantur, & iubis abscissis eorum libido extinguitur; ad quod significandum subdit: *Aut circumdabis collo eius hinnitum?* solent enim equi hinnire propter libidinem, secundum illud Hier. 5. „ Equi „ amatores in feminas, & emissarii facti sunt: „ unusquisque ad uxorem proximi sui hinnie„ bat. “ Ergo hinnitus collo equi a Deo circumdatur, quando iubæ ei dantur a Deo, ex quarum † alias, qua † consideratione ad libidinem provocatur. Est autem alia equi proprietas, quod velociter † alias, vehementer † salit, contra morem multorum quadrupedum: unde subdit: *Numquid suscitabis eum*, scilicet elevando in altum, *quasi locustas?* quæ scilicet saliendo moventur. Alia vero proprietas equi est audacia ipsius in bellis, quam diffusius describit, quia est nobilis & admiranda. Et primo manifestatur eius audacia, quando adhuc odoratu bellum percipit a remotis: unde sequitur: *Gloria narium eius terror*; idest, bellum, quod est aliis ad terrorem, naribus ab equo perceptum est ei ad gloriam, idest ad quamdam animi magnitudinem; & hoc signum statim in eo apparet, de quo subditur: *Terram ungula fodit*, quasi præparans se ad pugnandum. Ex hoc autem quod bellum percipit, interius gaudet: unde subdit: *Exultat*, scilicet percepta opportunitate pugnandi; & hoc per effectum ostendit cum subdit: *Audacter in occursum pergit armatis*. Nec in ipso prælio existens terrore deiicitur: unde subdit: *Contemnit pavorem*; & quod est amplius, etiam vulnerum dolore non pellitur: unde subdit: *Nec cedit gladio*,

Solent autem plura animalium ex solo strepitu terreri; sed hoc equo non accidit, unde subdit: *Super ipsum sonabit pharetra*, scilicet plena sagittis, cum concutitur ad motum militis equo insidentis. Similiter etiam ex hasta, & clypeo militis sonus aliquis procedit: unde subdit: *Vibrabit hasta*, idest hasta, dum vibratur, sonum emittit. Similiter clypeus, dum movetur, & ad arma colliditur, sonum facit: unde subdit: *Et clypeus*, scilicet sonat; sed tamen ad hunc sonitum equus non stupescit: unde subdit: *Fervens*, scilicet interius per audaciam, *& fremens*, scilicet hinnitu, quem fremitum nominat, qui est proprie leonum, propter equi audaciam. Et non solum voce interiorem fervorem animi demonstrat, sed etiam exteriori actu: unde subdit: *Sorbet terram*; idest, videtur eam sorbere pedibus fodiendo. Et non solum non obstupescit sonitu pharetræ, hastæ, & clypei; sed nec etiam sono tubæ, qua utuntur in bellis: unde subdit: *Nec reputat tuba sonare clangorem*, ut scilicet propter hoc obstupescat; quinimmo gaudere dicitur ad sonum buccinæ: unde subdit: *Ubi audierit buccinam, dicit, Vah*, idest emittit exultationis vocem: nam vah est interiectio exultantis. Et quia hæc quæ prædicta sunt pertinent ad equi audaciam, subiungit de perspicacitate, dicens: *Procul odoratur bellum*, idest cum hostes adhuc procul sunt, odoratu percipit bellum imminere. Et quia videtur sentire belli præparationem, dum scilicet duces suis exhortationibus animant milites, & quantum ad hoc subdit: *Exhortationem ducum*, scilicet percipit, *& ululatum*, idest confusum clamorem & strepitum, *exercitus*, scilicet præparantis se ad bellum. His autem præmissis de animalibus quæ gradiuntur in terra, accedit ad animalia quæ volant in aere; & primo commemorat naturalem industriam accipitris, qui tempore mutationis pennarum expandit alas suas ad austrum, qui est ventus calidus, ut apertis poris veteres pennæ decidant, & novæ renascantur: unde dicit: *Numquid per sapientiam tuam plumescit accipiter*, scilicet quando pennæ eius renovantur, *expandens alas suas ad austrum?* ut scilicet facilius pennas mutet. Ultimo autem loquitur de aquila, quæ cæteris avibus altius volat: unde dicit: *Numquid ad præceptum tuum elevabitur aquila?* scilicet sicut ad meum: facit enim hoc aquila naturali instinctu. Omnis autem naturalis cursus rerum est quædam motio creaturæ ad præceptum Dei, secundum illud Psal. 148. „ Ignis, grando, nix, glacies, spiritus „ procellarum, quæ faciunt verbum eius. “ Et sicut aquila habet motum in altum, ita etiam in altis conversatur; quod pertinet ad nobilitatem suæ naturæ; & ideo dicit: *Et in arduis ponet nidum suum?* ut pulli eius statim nati consuescant in altis morari; & ideo subdit: *In petris manet*, quasi gaudens aeris puritate, eo quod in petrosis locis non sit multa vaporum resolutio, *& in præruptis silicibus commoratur*, ad quas scilicet noxiis bestiis non patet accessus, *atque inaccessis*, scilicet homini, *rupibus*; per quod scilicet eius securitati providetur. Habet autem aquila visum valde acutum, ut possit ex longinquo videre necessarium cibum: unde subdit: *Inde*, scilicet de locis altis, *contemplatur escam*, scilicet non solum propinquam sed etiam remotam: unde subdit: *Et oculi eius de longe prospiciunt*. Est autem aquila potens in præda, sicut & leo inter quadrupedia; & ad hoc designandum subdit: *Pulli eius lambent sanguinem*, scilicet animalium viventium, quem aquila ad nidum defert. Pascitur autem aquila non solum animalibus vivis, sicut falcones, & accipitres, sed etiam cadaveribus animalium mortuorum: unde subdit: *Et ubicumque cadaver fuerit, statim adest*; per quod etiam velocitatem volatus eius designat. Hæc autem omnia sunt inducta ad ostendendum magnitudinem divinæ sapientiæ, & virtutis, per quam tam mirabiles effectus producuntur: unde datur intelligi, quod Iob auditis tot mirabilibus divinorum effectuum, stupens siluit. Sed Dominus eum excitat ad considerandum, quod homo non est idoneus ad disputandum cum Deo: unde subditur: *Adiecit Dominus*, scilicet super verba præmissa, *& locutus est ad Iob*, scilicet eo tacente: *Numquid qui contendit cum Deo*, idest qui offert se disputaturum cum eo, *tam facile conquiescit?* scilicet quasi sit superatus, sicut tu qui taces. *Utique qui arguit Deum*, quasi de eius iudiciis disputans, *debet & respondere illi*: iustum est enim ut qui alium ad disputandum provocat, etiam ipse paratus sit respondere. Et ne videretur Iob, licet convictus, in sua sententia obstinatus permanere, in verba humilitatis prorumpit: unde sequitur: *Respondens autem Iob Domino dixit*: *Qui leviter locutus sum, respondere quid possum?* Ubi considerandum est, quod Iob coram Deo, & sua conscientia loquens, non de falsitate locutionis, aut de superba intentione se accusat, quia ex puritate animi fuerat locutus, sed de † alias, a † levitate sermonis: quia etiam si non ex superbia animi locutus fuerat, verba tamen eius arrogantiam sapere videbantur; unde amici eius occasionem scandali sumpserant. Oportet autem vitare non solum mala, sed etiam ea quæ habent speciem mali, secundum Apostolum 1. ad Thessal. 5. „ Ab omni specie „ mala abstinete vos: “ & ideo subdit: *Manum meam ponam super os meum*, ut scilicet

ad

ad similia verba de cetero non prorumpam: & de his quæ dixi pœniteo: unde subdit: *Unum locutus sum, quod utinam non dixissem*, scilicet quod dixi me velle disputare cum Deo, *& alterum*, scilicet quod meam iustitiam præferuli, dum de divinis iudiciis ageretur. Tertium autem quod ei Eliu imposuerat, ut scilicet diceret iudicium Dei esse iniustum, non recognoscit: quia hoc non pertinet ad levitatem locutionis, sed ad blasphemiam. Sic autem de leviter dictis pœnitet, quod emendationem proponit: unde subdit: *Quibus ultra non addam*, ut scilicet alia verba levia proferam. Est autem considerandum, quod prædicta locutio Domini ad Iob non fuit per exteriorem sonum prolata, sed interius inspirata. Iob tripliciter in hoc libro invenitur fuisse locutus. Primo quidem quasi repræsentans affectum sensualitatis in prima quæstione, cum dixit, *Pereat dies*. Secundo exprimens deliberationem rationis humanæ, dum contra amicos disputaret. Tertio inspirationem divinam, dum ex persona Domini verba induxit: & quia humana ratio dirigi debet secundum inspirationem divinam, post verba Domini, quæ secundum rationem humanam dixerat reprehendit.

CAPITIS QUADRAGESIMI

LECTIO I.

Respondens autem Dominus Iob de turbine dixit: Accinge sicut vir lumbos tuos: interrogabo te, & indica mihi. Numquid irritum facies iudicium meum, & condemnabis me, ut tu iustificeris? Et si habes brachium sicut Deus, & si voce simili tonas? Circumda tibi decorem, & in sublime erigere, & esto gloriosus, & speciosis induere vestibus. Disperge superbos in furore tuo, & respiciens omnem arrogantem humilia. Respice cunctos superbos, & confunde eos, & contere impios in loco suo. Absconde eos in pulvere simul, & facies eorum demerge in foveam; & ego confitebor quod salvare te possit dextera tua.

In præcedentibus Dominus per commemorationem mirabilium quæ apparent in eius effectibus, demonstravit suam sapientiam & virtutem, ut ex hoc manifestum fit quod nullus homo nec sapientia, nec potestate potest cum Deo contendere; nunc autem ulterius procedit ad arguendum Iob de hoc quod suam iustitiam commemoraverat, quod † alias, per quod † aliquibus sonare videbatur in derogationem divini iudicii. Præmittitur etiam modus divinæ locutionis, cum dicit: *Respondens autem Dominus Iob de turbine dixit*; & excitatio attentionis, cum subditur: *Accinge sicut vir lumbos tuos*; & petitio responsionis, cum subditur: *Interrogabo te, & indica mihi*: quæ quia supra exposita sunt, hic iterare non oportet expositionem eorum. Est autem considerandum, quod Iob suam iustitiam commemorando, non intendebat imponere iniquitatem divino iudicio, sicut tres amici eius, & Eliu perverse intelligebant; sed intendebat ostendere, quod non erat punitus in ultionem peccatorum, sicut ei imponebant, sed ad probationem, sicut supra 23. dixerat: *Probavit me quasi aurum quod per ignem transit*. Verumtamen hoc ipsum reprehensibile videbatur quod sic suam iustitiam commendabat, quod aliis videbatur hoc redundare in derogationem divinæ iustitiæ: unde subdit: *Numquid irritum facies iudicium meum?* quasi dicat: Numquid hoc tibi videtur ut commendando tuam iustitiam, facias ab hominibus reputari, idest falsum esse iudicium meum? Falsitas autem iudicii est condemnatio iudicantis, qui iniquum iudicium profert vel ex ignorantia, vel ex malitia: unde subdit: *Et condemnabis me, ut tu iustificeris?* quasi dicat: Numquid intantum vis te ostendere iustum, quod ego apud alios condemnabilis videar? Est autem notandum, quod si fuerint duo æquales, si oporteat alteri culpam imponi, non est reprehensibile, si alter eorum a culpa imposita se expurget, quamvis alter culpabilis in aliorum opinione remaneat, quia homo plus se quam alium naturaliter diligit; sed ubi est tanta distantia quanta est Dei & hominis, potius homo debet pati culpam iniuste in se referri, quam quod iniuste referatur in Deum; & ideo Dominus ad arguendum Iob proponit excellentiam Dei super homines: quæ quidem excellentia ex eius effectibus manifestatur. Sed quia nunc agitur de comparatione iustitiæ, quæ proprie attenditur

tur respectu irrationabilium rerum, ideo ad ostendendam divinam excellentiam accipit effectus quos Deus operatur in rationabilibus creaturis; qui quidem effectus secundum duo considerari possunt. Uno modo secundum virtutis suæ operationem; & quantum ad hoc dicit: *Si habes brachium sicut Deus?* per brachium enim potentia divinæ virtutis exprimitur, quo quidem brachio utitur & ad sustentationem bonorum, secundum illud Esa. 40. „ In brachio suo congregabit agnos: “ & ad punitionem malorum, secundum illud Luc. 1. „ Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis sui. “ Alio modo operatur Deus in rationabilibus creaturis per suæ sapientiæ doctrinam, quam propter eius excellentiam tonitruum nominat; & quantum ad hoc subdit: *Et si voce simili tonas?* Hoc autem tonitruo utitur Deus ad instructionem bonorum, secundum illud supra 26. *Cum vix parvam stillam sermonis eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis eius intueri?* & ad terribilem increpationem malorum, secundum illud Psal. 76. „ Vox tonitrui tui in rota: “ & postea sequitur: „ Commota est, & contremuit terra. “ Et in huiusmodi effectibus excellentiam divinam demonstrat quantum ad tria. Primo quidem ad decorem, cum dicit: *Circumda tibi decorem*; quasi dicat: Si tam potens es in effectibus sicut Deus, attribuas tibi eius decorem: unde signanter dicit, *Circumda tibi*: Deus enim non habet circumdatum decorem, quasi superadditum eius essentiæ; sed ipsa essentia eius est decor, per quem intelligitur ipsa claritas suæ virtutis, & puritas suæ simplicitatis, & perfectio essentiæ eius † alias, ipsa claritas, sive veritas, & puritas, sive simplicitas, & perfectio essentiæ eius; † sed homo non potest habere decorem nisi circumdatum, quasi participando ipsum a Deo, ut superadditum suæ essentiæ. Secundo tangit divinam altitudinem, cum subdit: *Et in sublime erigere*. Attenditur autem divina sublimitas non loco, quia Deus loco non comprehenditur, sed perfectione, & virtute, quia quidquid de eo dicitur, convenit ei in summo: huiusmodi autem sublimitas essentialis † alias, essentialiter † Deo esse convenit, unde ad eam non erigitur, sed in ea immobiliter manet. Homo autem secundum suam naturam est infimæ conditionis, unde ad illam sublimitatem divinam pervenire non posset, nisi se erigeret supra se sublevando; & ideo signanter dicit: *In sublime erigere*. Tertio tangit eius gloriam, cum subdit: *Et esto gloriosus*. Gloria quidem importat notitiam de bonitate alicuius: unde Ambr. dicit, quod „ gloria est clara cum laude notitia. “ Bonitas autem Dei infinita est, cuius notitia perfecta non est nisi apud Deum; & ideo gloria in solo Deo est, inquantum seipsum cognoscit; ad quam gloriam homo pervenire non potest, nisi participando cognitionem divinam, secundum illud Hier. 9. „ In hoc glorietur qui gloriatur, scire & nosse me: “ & ideo signanter dicit: *Esto gloriosus*, quia homo essentialiter hanc gloriam non habet. His igitur positis quæ pertinent ad excellentiam divinæ potestatis, & naturæ, procedit ulterius ad commemorandum divinos effectus in rationabilibus creaturis, & quantum ad bonos, & quantum ad malos. Sed sciendum est, quod effectus quos Deus operatur in sublimatione iustorum, magis attribuuntur misericordiæ; effectus autem quos operatur in punitione malorum, proprie attribuuntur iustitiæ: & ideo quia nunc agitur de iustitia, primo breviter tangit effectum divinæ operationis quantum ad bonos, cum dicit: *Et speciosis induere vestibus*: omnes enim boni, tam Angeli, quam homines, speciosi sunt ex participatione divinæ essentiæ, sapientiæ, & iustitiæ. Et sicut homo ornatur ex specioso vestimento, ita omnis decor sanctorum Angelorum, & hominum redundat in ornatum Dei, inquantum ex hoc Dei bonitas commendatur, per modum quo dicitur Esa. 49. „ His omnibus velut ornamento vestieris. “ Est autem considerandum, quod hoc ad misericordiam Dei pertinet quod sanctos suos faciat speciosos, sed quod eorum decore utatur ad suam gloriam, hoc ad iustitiam pertinet, de qua nunc loquitur; & ideo non dicit, Speciosas fac vestes; sed, *Speciosis induere vestibus*. Deinde diffusius prosequitur effectus divinæ iustitiæ, quos exercet in malos: & primo prosequitur † alias, hoc sequitur † quantum ad homines. Sciendum est autem, quod omnis malitia hominum a superbia initium habet, secundum illud Eccli. 10. „ Initium omnis peccati superbia: “ inter cuncta etiam vitia Deus maxime superbiam detestatur, unde dicitur Iac. 4. quod „ Deus superbis resistit: “ & hoc ideo, quia superbi quasi Deo rebellant, dum ei humiliter subdi non volunt; & ex hoc in omnia peccata incidunt, divinis præceptis contemptis. Unde & terreni Principes maxime detestantur rebelles. Et ideo Dominus specialiter commemorat effectum suæ potentiæ, quem contra superbos exercet. Est autem duplex genus superborum: quidam enim ex bonis quæ habent, se super alios efferunt, sicut ille qui dicebat Luc. 18. „ Non sum sicut ceteri hominum: “ & hi proprie superbi dicuntur, ut ipsum nomen sonat. Est autem propria superborum pœna discordia: quia dum quilibet alii superesse nititur, & subii-

sublici recusat, ad invicem concordare non possunt: unde dicitur Proverb. 13. „ Inter superbos semper iurgia sunt: “ & ad hoc designandum dicit: *Disperge superbos in furore tuo*; quasi dicat: Exerce officium Dei, quod est dispergere ut in unum convenire non possint. Per furorem autem Dei intelligitur gravis vindicta. Aliud autem genus superborum est qui sibi arrogant id quod supra ipsos est; & hi proprie arrogantes dicuntur: unde dicitur Hier. 48. „ Arrogantiam, & altitudinem cordis ipsius ego scio, ait Dominus, „ iactantiam eius; & quod non sit iuxta eam „ virtus eius. “ Horum autem pœna propria est deiectio: cum enim volunt se erigere supra posse, consequens est ut periculose † alias, per infirmitatem † corruant, secundum illud Psal. 72. „ Deiecisti eos dum allevarentur. “ Unde subdit: *Et respiciens omnem arrogantem humilia*, idest deiicias ex prospectu tuæ providentiæ. Communis autem utrorumque prima pœna est confusio: quia cum non possunt consequi altitudinem quam prætendebant, confunduntur apparente defectu eorum: unde subdit: *Respice cunctos superbos, & confunde eos*. Consequenter autem ponit omnes pœnas eorum: unde & supra 20. dictum est: *Si ascenderit usque in cælum superbia eius, quasi sterquilinium in fine perdetur*. Secunda autem pœna eorum est eorum destructio, quam designat subdens: *Et contere impios in loco suo*. Superbos impios nominat, quia, sicut Eccli. 10. dicitur, “ Initium superbiæ hominis est „ apostatare a Deo; “ quod repugnat divino cultui, qui pertinet ad pietatem. Conveniens autem pœna est superborum quod conterantur: quod enim conteritur, quadam violentia fortioris corporis in minimas partes resolvitur. Iustum est autem ut superbi, qui se inordinate magnos existimant, fortiori virtute, scilicet divina, ad minimum deducantur. Signanter etiam addit, *In loco suo*, ut ostendatur, quod id in quo confidunt, eos liberare non potest: unumquodque enim in suo loco conservatur: unde multitudo divitiarum, vel status dignitatis, vel si quid aliud eiusmodi est, in quo homo confidat, locus eius dici potest; quibus non obstantibus, superbus a Deo conteritur, ut quasi in loco suo videatur contritus. Tertia pœna est quod postquam sunt ad minimum redacti, claritas famæ eorum cessat. Iustum est enim ut qui gloriæ pompam † alias, gloriam, & pompam † quærebant, ab hominum memoriis deleantur, secundum illud Prov. 10. „ Nomen impiorum putrescet: unde sequitur: *Absconde eos in pulvere*; idest, fac † alias, facies † eos obscuros propter statum vilitatis ad quem deducentur. Quod autem addit, *Simul*, potest ad duo referri, videlicet ad hoc quod omnes superbi talem finem simul patiuntur, & ad hoc quod non successive superbi depereunt, sed simul, idest subito, deiiciuntur. Quarta autem pœna eorum est ut † alias, quod † non solum ipsi ab aliis non cognoscantur, sed etiam bona de quibus superbierunt, agnoscere non sinantur: unde subdit: *Et facies eorum*, per quas scilicet virtutes eorum cognoscitivæ significantur, eo quod visus hominis in facie ponitur, *Demerge in foveam*, idest, in profundum inferni: & loquitur de damnatione mortis secundæ, per similitudinem mortis primæ, per quam homines in corporalem pulverem rediguntur † alias, reducuntur † in foveam demersi. Hæc autem Dominus præmiserat quasi propria opera sua. Eius autem proprium est ut non egeat auxilio alieno, quod homini convenire non potest, sicut nec potest prædicta opera exercere: unde subdit: *Et ego confitebor quod salvare te possit dextera tua*; quasi dicat: Si prædicta opera facere potes, quæ sunt Dei solius, potes rationabiliter tibi attribuere quod divino auxilio non egeas ad salutem; sed sicut illud non potes, ita nec hoc: unde non debes de tua iustitia gloriari.

LECTIO II.

Ecce Behemoth, quem feci tecum, fenum quasi bos comedet. Fortitudo eius in lumbis eius, & virtus illius in umbilico ventris eius. Stringit caudam suam quasi cedrum; nervi testiculorum eius perplexi sunt. Ossa eius velut fistulæ æris, cartilago illius quasi laminæ ferreæ. Ipse est principium viarum Dei, qui fecit eum; applicabit gladium eius. Huic montes herbas ferunt: omnes bestiæ agri ludent ibi. Sub umbra dormit in secreto calami, & in locis humentibus. Protegunt umbræ umbram eius, circumdabunt eum salices torrentis. Ecce absorbebit fluvium, & non mirabitur; & habet fiduciam quod influat Iordanis in os eius. In oculis eius quasi hamo capiet eum, & in sudibus perforabit nares eius.

Supra Dominus narraverat effectus virtutis suæ, quos in malis hominibus operatur; nunc autem accedit ad describendum malitiam diaboli. Manifestum est autem ex præmis-

missis, quod apud Iob, & amicos eius eadem erat opinio de dæmonibus, quam nunc Ecclesia catholica tenet, ut scilicet ex Angelica dignitate per peccatum corruerint: unde supra 4. dictum est: *Ecce qui serviunt ei non sunt stabiles*. Et sicut homo per peccatum decidit a ratione dignitatis, & contra rationem agens irrationabilibus comparatur; ita etiam diabolus per peccatum avertens se a supremis, & intelligibilibus bonis, dum principatum super inferiora & terrena appetiit, animalibus brutis comparatur, in quorum effigie dæmones frequenter apparent hominibus, Deo providente ut tales figuras corporum sinantur assumere, per quas eorum conditio designetur. Est autem considerandum, quod sicut Angeli in sua dignitate remanentes, excellentiam quamdam habent super hominum dignitatem, unde & in fulgentiori quadam claritate apparent hominibus; ita etiam dæmones excellentiam quamdam, & principatum in malitia supra homines habent, & ideo sub figura quorumdam excellentium, & quasi monstruosorum animalium describuntur. Inter omnia autem terrestria animalia excellit elephas magnitudine & virtute; inter animalia vero aquatica excellit cetus; & ideo Dominus describit diabolum sub figura elephantis & ceti, ut hoc nomen Behemoth, quod significat animal, referatur ad elephantem, qui inter cetera animalia terrestria quæ communiter † alias, communius † animalia dicuntur, quoddam principatum tenet propter magnitudinem corporis; nomen autem Leviathan, quod significat additamentum eorum, referatur ad cete grandia, quæ habent magnitudinis additamentum supra omne animalium genus. Posset autem forte alicui videri quod Dominus ad litteram intenderet exprimere proprietates elephantis, & ceti † alias, proprietates horum animalium † propter magnitudinem qua cetera animalia superant. Sed quod proprietates horum animalium in figuram alterius describantur, manifestum est ex hoc quod proprietatibus positis ad figuram pertinentibus, subditur veritas: nam præmissis proprietatibus Behemoth, idest elephantis, quasi exponendo veritatem, subdit: *Ipse est* enim *principium viarum Dei*: præmissis autem proprietatibus Leviathan, idest ceti, subdit (cap. seq.) *Rex super omnes filios superbiæ*: & quasi satis convenienter, in hac disputatione Domini, in descriptione diaboli terminatur disputatio Iob, quæ est de adversitate ipsius: quia etiam supra commemoratur Sathan fuisse principium adversitatis ipsius: & sic dum amici Iob causam adversitatis eius ad ipsum Iob referre niterentur, putantes ipsum propter peccata sua a Deo esse punitum, Dominus postquam Iob redarguerat de inordinata locutione, quasi finalem determinationem disputationi † alias, disputationum † adhibens, agit de malitia Sathan, quæ fuit principium adversitatis Iob, & est principium damnationis humanæ, secundum illud Sapien. 2. „ Invidia diaboli introivit mors in „ orbem terrarum. " Primo ergo incipiens describere Sathan sub figura Behemoth, assignat convenientiam eius ad hominem, dicens: *Ecce Behemoth, quem feci tecum*: & si quidem hoc referatur ad tempus inchoationis utriusque quantum ad figuram, veritas apparet: nam sexto die simul cum homine terrena animalia sunt producta; si referatur ad diabolum, de quo figuraliter, sive metaphorice hæc dicuntur, non videtur simul diabolus factus cum homine: nam homo factus legitur die sexto; Sathan autem inter Angelos factus creditur in principio quo creavit Deus cælum & terram. Sed si illa dierum enumeratio non designat temporis successionem, sed diversa genera rerum productarum, secundum sententiam Augustini; nulla repugnantia invenitur: si autem, secundum aliorum expositionem, Angelorum creatio duratione præcessit hominis productionem, potest dupliciter hoc verbum intelligi. Uno modo ut sit sensus: *Quem feci tecum*, idest quem feci sicut & te; & hoc dicit ad excludendum errorem eorum qui considerantes malitiam diaboli, æstimaverunt eum non esse Dei boni creaturam. Alio modo ut sit sensus: *Quem feci tecum*, idest similitudinem tecum habentem, quantum ad naturam intellectualem, ut huius etiam similitudinis aliquod vestigium in elephante apparet: dicit enim Arist. in 8. de Animalibus (cap. 9.) quod „ maxime domesticabile animalium silvestrium est „ elephas: ad multa enim eruditur, & in„ telligit, quoniam etiam adorare Reges doce„ tur: " quod non ideo dicitur, quia habeat intellectum, sed propter bonitatem naturalis æstimativæ. Descripta igitur convenientia Behemoth cum homine, describit proprietates ipsius. Et ut hoc primo ad figuram referamus, tria videtur circa Behemoth describere. Primo quidem cibum ipsius, cum dicit: *Fenum quasi bos comedet*: ad litteram enim non est animal comedens carnes, sed herbas, & alia huiusmodi ad modum bovis. Et quia herbæ nascuntur in terra, per hoc signatur quod Sathan pascitur, idest delectatur in terrenorum dominio: unde & iactanter de se dicit Lucæ 4. „ Mihi tradita sunt regna orbis terræ, & „ cui voluero do illa. " Secundo describit coitum eius: in cibo enim, & coitu præcipue delectationes animalium consistunt. Describit autem coitum elephantis primo quidem

dem quantum ad principium libidinis, ex qua animalia commoventur ad coitum, cum dicit: *Fortitudo eius in lumbis eius*: nam ex lumbis, sive ex renibus semen ad membra genitalia derivatur. Secundo describit figuram coitus, nam, sicut Philosophus dicit in 5. Animalium (cap.2.) „ Patitur coitum femella elephantis concidens, „ & masculus ascendit; " & hoc significat subdens: *Et virtus illius in umbilico ventris eius*, scilicet quia umbilicum superponit in coitu dorso femellæ; & oportet quod sit in umbilico magna virtus, ne frangatur propter collisionem corporum tam magnorum. Animalia autem in quibus talis figura coitus invenitur, dum coeunt, caudam inter tibias posteriores stringunt: unde subdit: *Stringit caudam suam quasi cedrum*; quod dicitur propter magnitudinem eius. Tertio describit organa coitui deservientia, cum subdit: *Nervi testiculorum eius perplexi sunt*, idest revolutiones quasdam habent, ut Philosophus describit in 3. Animalium de testiculis animalium gressibilium & generantium. Hæc autem ad diabolum litteraliter referri non possunt, quasi ipsi ad modum animalium corporaliter coeant, quasi ipso coitu delectati: etsi enim, ut August. dicit in 15. de Civit. Dei, „ Quidam incubi sæpe „ dicuntur extitisse mulieribus improbi, & „ earum appetiisse, ac peregisse concubitum;" non tamen hoc agunt quasi coitu delectati, sed delectantur in hoc quod omnes homines ad peccata talia inducunt, ad quæ maxime sunt proni: unde Augustinus dicit in 2. de Civitate Dei: „ Quis non intelligat, quantum „ moliantur maligni spiritus exemplo suo au„ ctoritatem præbere sceleribus? " Et propter hoc, ut ipse in eodem libro alibi dicit, „ Huiusmodi spiritus, luxuriæ obscænitati„ bus delectantur. " Quæ quidem eorum delectatio metaphorice in verbis præmissis exprimitur, quod propter concupiscentiam carnis, secundum hoc vitium maxime possunt homines superare. Ideo dicit: *Fortitudo eius in lumbis eius*, ut hoc referatur ad viros, *& virtus illius in umbilico ventris eius*, ut hoc referatur ad mulieres. *Stringit caudam suam sicut cedrum*, quia quos in hoc peccatum deiicit, dulcedine voluptatis finaliter ligatos tenet: *Nervi testiculorum eius perplexi sunt*, quia si aliquis in hoc vitium deiectus evadere nititur, diversis occasionibus iterato irretitur. Tertio describit motum elephantis, de quibus dicitur quod habent inflexibiles pedes, tibias, & crura propter pondus corporis sustentandum; & habent ossa solida sine iuncturis; & ad hoc designandum dicit: *Ossa eius velut fistulæ æris*, quia flecti non possunt, sicut nec fistulæ æris; & hoc refertur ad exteriora organa motus, quæ sunt tibiæ, & crura. Interiora autem organa motus sunt cartilagines quædam, & nervi, quæ etiam in elephantibus non facile flectuntur; & quantum ad hoc subdit: *Cartilago illius quasi lamina ferrea*, quæ scilicet incurvari, & extendi non possunt; & per hoc significatur obstinatio diaboli, qui a proposito suæ malitiæ retrahi non potest, & crudelitas eius, per quam ab exteriori hominum nocumento non cessat. Hæc autem quæ figuraliter dicta sunt, exponit Dominus subdens: *Ipse*, scilicet Sathan, de quo prædicta metaphorice dicta sunt, *est principium viarum Dei*, idest operum eius. Et si quidem hoc referatur ad opera creationis, hoc ea ratione dicitur, quia Sathan inter primas creaturas est conditus; vel etiam quia, secundum quosdam, fuit excellentior inter ceteras creaturas. Sed convenientius proposito videtur ut per vias Dei intelligamus opera providentiæ eius. Considerandum est autem, quod Deo unum solum proprium est opus suæ bonitati conveniens, scilicet benefacere, & misereri: quod autem puniat, & adversitates inducat, hoc contingit propter malitiam creaturæ rationalis, quæ primo est in diabolo inventa, & per eius suggestionem est ad homines derivata; & ideo signanter dicit, quod *ipse principium viarum Dei est*; idest, quod Deus diversis viis utatur, scilicet benefaciendo, & puniendo. Et ne credatur sic esse principium viarum Dei quod per se ipsum sit potens ad nocendum, hoc excludit subdens: *Qui fecit eum*, scilicet Deus, *gladium eius applicabit*, idest noxiam operationem ipsius. Voluntas autem nocendi inest diabolo a seipso, propter quod dicitur: *Gladium eius*; sed effectus nocendi non habet nisi ex voluntate, vel permissione divina. Et quia dixerat, quod fenum sicut bos comedet, ostendit unde fenum accipiat ad edendum, unde subdit: *Huic montes herbas ferunt*; per quod intelligitur, quod sublimes in hoc sæculo, & superbi afferunt diabolo suæ delectationis, seu refectionis materiam. Et quomodo hoc fit, ostendit subdens: *Omnes bestiæ agri ibi ludent*: sicut enim ad litteram in montibus silvestria animalia congregantur ad securitatem & otium; ita sub quadam sublimium virorum † alias, vitiorum † protectione homines bestialiter sævientes securi requiescunt; quod signatur Danielis 4. ubi dicitur, quod „ subtus arbo„ rem (per quam significatur regia dignitas) „ habitabant animalia & bestiæ. " Deinde describit mansionem ipsius. Ubi considerandum est, quod, sicut Aristoteles dicit in 5. Animalium (cap. 2.) „ elephantes in solitudinibus ma„ nent: " & quia circa fluvios maxime † alias, & maxime quia circa fluvios † solent esse arundineta, & salices, & loca umbrosa; ideo ad desi-

designandum elephantis mansionem, dicit: *Sub umbra dormit in secreto calami, & in locis humentibus*. Et quia hoc animal non qualemcumque umbram habitat, sed condensam, subdit: *Protegunt umbra umbram eius*, ut scilicet inferior umbra per superiorem umbram contra aestum defendatur: & causam facientem umbram designat subdens: *Circumdant eum salices torrentis*: nam salices densiorem umbram faciunt, & frigidiorem quam arundines. Inhabitat autem, ad litteram, hoc animal umbrosa loca, quia est animal melancholicum, & siccae complexionis; & habitat in terris calidis: unde contra calorem & siccitatem aestus quaerit refrigerium humiditatis & umbrae; per quod designatur, quod gladius diaboli non solum effectum habet in montibus, idest in superbis, qui ei & ipsi herbas ferunt, & bestias agri ludentes sustinent, sed etiam in hominibus, qui in otio quasi in umbra vivunt, quam ipsi multiplici studio continuare procurant, ut sic umbrae protegant umbras, & qui in deliciis quasi in locis humentibus nutriuntur. Propter eamdem autem causam propter quam hoc animal humentia, & umbrosa loca quaerit, etiam multum de aqua potat: unde Aristoteles dicit in 8. de Animalibus (c. 9.) quod „ iam „ quidam elephas bibit aquae Metretas Mace„ donicas 14. pro semel, & iterum alias octo. " Et ideo ad describendum magnitudinem potus eius, subdit: *Ecce absorbebit fluvium, & non mirabitur*: quia scilicet consuevit multum bibere, & postquam multum bibit, expectat alium multum potum: unde subdit: *Habet fiduciam quod fluvius Iordanis influat in os eius*, qui scilicet fluvius notus est in terra illa, ubi haec dicebantur. At haec quidem hyperbolice dicuntur, secundum quod referuntur ad elephantem; secundum autem quod referuntur ad diabolum, in cuius figura haec dicuntur, significatur eius praesumptio, qua se confidit de facili sibi incorporare per consensum omnes homines instabiles, etiam si habeant aliquam Dei cognitionem: ad quod significandum inducitur specialiter de Iordane, qui est fluvius in terra in qua vera Dei cognitio habebatur. In his enim tribus generibus hominum, maxime diabolus habet effectum, scilicet in superbis, voluptuosis, & instabilibus, sive curis saeculi deditis, qui possunt per fluvium designari. Aliqui tamen sunt qui a diabolo non superati sunt, sed potius contra ipsum victoriam obtinent; quod quidem principaliter convenit Christo, de quo dicitur Apoc. 5. „ Ecce vicit „ leo de tribu Iuda. " Consequenter autem convenit aliis per gratiam Christi, secundum illud 1. ad Corinth. 15. „ Deo autem gratias, „ qui dedit nobis victoriam per Dominum „ nostrum Iesum Christum. Et hanc quidem victoriam describit Dominus sub similitudine venationis elephantis, dicens: *In oculis eius quasi hamo capiet eum*; scilicet venator, per quem Christus & sui significantur. Dicitur enim esse unus modus venationis elephantis, quod † alias, quia † fit fovea subterranea in via elephantis, in quam incidit ignoranter, ad quam veniens unus venator percutit, & pungit ipsum; alter autem venator veniens percutit primum venatorem, & amovet eum ne percutiat ipsum elephantem; & dat ei comedere hordeum; quod cum ter vel quater fecerit, diligit se liberantem, & deinceps ei obediens mansuescit: & sic capiuntur per cibum eis oblatum, sicut pisces hamo. Est autem alius modus venationis elephantum, ut Aristoteles dicit in 8. de Animalibus, ubi dicit, quod „ venatores domesticos elephantes equi„ tant, & persequuntur elephantes silvestres, „ & pungunt eos cum quibusdam instrumen„ tis: " & ad hoc potest pertinere quod subditur: *Et in sudibus perforabit nares eius*, in quibus scilicet habent carnem magis sensibilem, & ideo magis ibi punguntur a venatoribus. Per hoc autem mystice designatur quod Christus diabolum superavit, ostendens ei naturam infirmam, ut sic quasi hamo ab eo caperetur; & postmodum virtutem suam in eum exercuit, secundum illud Coloss. 2. „ Expolians princi„ patus & potestates, traduxit confidenter. "

LECTIO III.

An extrahere poteris Leviathan hamo, & fune ligabis linguam eius? Numquid pones circulum in naribus eius, aut armilla perforabis maxillam eius? Numquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia? Numquid feriet tecum pactum, & accipies eum servum sempiternum? Numquid illudes ei quasi avi, aut ligabis eum ancillis tuis? Concident eum amici, divident illum negotiatores? Numquid implebis sagenas pelle eius, & gurgustium piscium capite illius? Pone super eum manum tuam: memento belli, nec ultra addas loqui. Ecce spes eius frustrabitur eum, & videntibus cunctis praecipitabitur.

Post-

POstquam Dominus descripsit proprietates diaboli in similitudine elephantis, qui est maximum animalium terrestrium, describit ipsum sub similitudine Leviathan, idest ceti, quod est maximum animalium marinorum, &, sicut Plinius dicit, est magnitudinis quatuor iugerum; & Isidorus dicit, quod habent corpora æqualia montibus; ad quod refertur nomen Leviathan, quod interpretatur additamentum eorum; &, ut Isidorus dicit, hoc animal dicitur balena a βαλεῖν, quod est emittere, quia altius ceteris animalibus emittit aquas. Et potest dici, quod sicut diabolus comparatur elephanti, qui vivit in terris, propter effectus manifestos quos operatur in terrenis & corporalibus creaturis; ita comparatur ceto, vel balenæ in fluctibus maris degenti, propter effectus quos operatur in fluctuatione interiorum motuum. Et quia supra, victoriam hominis contra diabolum expresserat sub figura venationis elephantis, ne credatur quod homo sua virtute possit diabolum superare, hic incipit excludere sub figura animalis † alias, animalium † Leviathan, de quo primo ostendit quod non potest superari per modum quo capiuntur pisces: unde dicit: *An extrahere poteris*, scilicet de aquis, *Leviathan hamo*? quod fieri non potest duplici ratione. Primo quidem quia tantæ est magnitudinis, quod nulla hominis virtute, aut instrumento sursum elevari possit; & ad hoc significandum dixit: *An extrahere poteris*? Secundo quia tantæ est fortitudinis, quod hamo retineri non possit; & ad hoc significandum subdit: *Et fune ligabis linguam eius*? pisces enim qui capiuntur hamo, per funem cui hamus appenditur, retinentur; per quod significatur, quod nullus homo potest diabolum neque a malitia sua extrahere, neque etiam eum ligare, ut in sua malitia non procedat. Secundo ostendit, quod non potest superari ab homine per modum quo quædam animalia terrestria magna superantur: retinetur enim bubalus ab homine per annulum ferreum, qui naribus eius imponitur, per quem homo ducit ipsum quo vult; & ad hoc excludendum subdit: *Numquid pones circulum in naribus eius*? Subiicit sibi etiam equum, aut asinum, vel camelum, imponendo frenum, vel camum in ore eius; & ad hoc excludendum subdit: *Aut armilla perforabis maxillam eius*? Prædictorum enim animalium quasi perforantur maxillæ armilla, idest ferro, quod ponitur in ore ipsorum. Sicut autem circulo naribus imposito, ducitur bubalus, ita etiam freno vel camo maxillis equi imposito, regitur gressus equi, ut hominem convenienter ferat. Per hoc ergo datur intelligi, quod nullus potest diabolum ducere quo vult, nec eum dirigere, ut suæ voluntati deserviat. Tertio ostendit, quod Leviathan superari non potest per modum quo homo subiicitur homini: quod quidem fit dupliciter. Uno modo per simplex verbum, puta cum aliquis in tantum alteri humiliatur quod eum rogat; & hoc tangit cum dicit: *Numquid multiplicabit ad te preces*? vel etiam cum addit blanditiarum verba; & ad hoc pertinet quod subdit: *Aut loquetur tibi mollia*? idest blanda verba ad te placandum, secundum illud Proverb. 15. „ Responsio mollis frangit iram. " Alio modo accedente aliqua obligatione, quæ fit vel per aliquod particulare pactum; ad quod pertinet quod dicit: *Numquid feriet tecum pactum*? vel per servitutem perpetuam; ad quod pertinet quod dicit: *Et accipies eum servum sempiternum*? Et ista quatuor quandoque per ordinem se habent: namquandoque aliquis primo quidem propter timorem preces porrigit victori: secundo blanditur: tertio ad pactum suscipitur: quarto per pactum servituti perpetuæ subiugatur: per quæ omnia datur intelligi, quod diabolus non timet hominem, ut ei quasi superiori aut fortiori preces ex timore, aut blanditias, aut pactum, aut servitutem exhibeat; & si huiusmodi silenter facit, facit ad hominum deceptiones, ut potius eos sibi subiiciat, quam eis subiiciatur. Quinto ostendit, quod non potest superari, quomodo aves ab homine superantur. Circa quod considerandum est, quod aves primo quidem aliqua deceptione capiuntur per retia, vel per viscum, vel per aliquid huiusmodi; & hoc excludens subdit: *Numquid illudes ei sicut avibus*, ut scilicet decipiendo ipsum in tuam redigas potestatem? Secundo postquam iam captæ fuerint, ligantur ne avolare possint, & exhibentur pueris, & ancillis ad ludum; & hoc significatur cum subdit: *Aut ligabis eum ancillis tuis?* per quod datur intelligi, quod homo non potest sua industria decipiendo diabolum superare, nec eum aliis decipiendum exponere. Sic igitur ostenso quod non potest subiici per modum quo alia animalia subiiciuntur, ostendit consequenter, quod homo non potest uti eo, etiam si subiiceretur, per modum quo utitur aliis animalibus magnis, quando sunt in potestate hominis redacta. Et primo hoc ostendit assumens modum quo homines utuntur animalibus terrestribus captis, puta cervis, & apris, & aliis huiusmodi; quorum carnes dividuntur dupliciter. Uno modo gratis distribuendo amicis; & hoc excludit subdens: *Concident eum amici*? & hoc interrogative legatur. Alio modo, vendendo diversis; & quantum ad hoc subdit: *Divident illum negotiatores*? quasi dicat: Non tanta est enim huius animalis magnitudo, quod si quandoque capiatur, toti re-

ti regioni sufficiat: unde nec particulariter dividitur inter amicos, nec venditur in macello ad modum aliorum animalium: per quod designatur, quod homo non potest auxilium dæmonis vel alteri gratis communicare, vel etiam vendere. Secundo ostendit, quod non potest homo uti Leviathan ad modum quo utitur piscibus captis, quorum maioribus piscatores implent maximas sagenas; & quantum ad hoc dicit: *Numquid implebis sagenas pelle eius?* & forte signanter dicit, *Pelle*, ad exprimendum modum quo maximi ceti capiuntur, qui longissimis culmis quos habent, quando dormiunt, in rupibus pendent ad saxa, ut dicitur; & tunc piscator appropinquans, quantum potest de pelle solvit a lardo iuxta caudam: est enim animal valde pingue, & propter pinguedinem talem incisuram non sentit; & sic immissis funibus, quos ligat ad saxa, vel arbores, excitat cetum lapidibus fundæ, qui volens recedere pellem dimittit. Minoribus autem piscibus implent quædam alia minora instrumenta; & quantum ad hoc subdit: *Et gurgustium piscium capite illius*: dicitur enim gurgustium quoddam instrumentum de viminibus factum, quod piscatores in gurgite ponunt ad capiendum pisces. Est autem tanta magnitudo ceti, quod nec totus, nec etiam una pars eius, puta caput, potest in gurgustio quantumcumque magno contineri: dicitur enim habere tam magnum caput, quod ab ipso 40. lagenæ sanguinis effluant; & hoc ponitur ad figuraliter ostendendum, quod diabolus virtute humana includi non potest; sicut quidam nigromantici se eum posse includere opinantur. Sed hoc totum provenit ex eius astutia, qua utitur ad homines decipiendos. Et si quis recte consideret, omnia præmissa pertinere videntur ad præsumptionem nigromanticorum confutandam, qui nituntur cum dæmonibus pactum inire, aut etiam sibi subiicere, vel qualitercumque constringere. Ostenso ergo, quod homo nullo modo sua virtute diabolum superare potest, quasi ex omnibus præmissis concludit subdens: *Pone manum tuam super eum*, subaudi, si potes; quasi dicat: Nullo modo potes tua virtute manum tuam ponere super eum, ut eum tibi subiicias. Sed quamvis non possit ab homine superari, superatur tamen divina virtute: unde subdit: *Memento belli*, quo scilicet contra eum pugno, *nec ultra addas loqui*, scilicet contra me, dum scilicet vides eum mea virtute superari, quem tua virtute superare non potes. Et de superatione qua superatur a Deo, subditur: *Ecce spes eius frustrabitur eum*: quod quidem si referatur ad cetum, manifestum est: dum enim cetus prosequitur pisces, sperans eorum capturam, impingit ad aliquod littus, unde propter parvitatem aquæ se eruere non potest, frustratus spe sua, quam habebat de piscium captura; & sic super aquam apparens præcipitatur in mortem; & hoc est quod subditur: *Et videntibus cunctis præcipitabitur*: quia undique homines eum videntes concurrunt ad eum occidendum; per quod significatur, quod spes diaboli, quam habet de subversione sanctorum, frustrabitur; & ipse cum omnibus suis sequacibus, sanctis videntibus, in die iudicii præcipitabitur in infernum.

CAPITIS QUADRAGESIMIPRIMI

LECTIO I.

NOn quasi crudelis suscitabo eum: quis enim resistere potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, ut reddam ei? Omnia quæ sub cælo sunt, mea sunt. Non parcam ei verbis potentibus, & ad deprecandum compositis. Quis revelabit faciem indumenti eius, & in medium oris eius quis intrabit? Portas vultus eius quis aperiet? Per gyrum dentium eius formido. Corpus illius quasi scuta fusilia, compactum squamis se prementibus. Una uni coniungitur, & ne spiraculum quidem incedit per eas. Una alteri adhærebit, & tenentes se nequaquam separabuntur.

POstquam Dominus enumeraverat virtutem Leviathan quantum ad hoc quod non potest superari ab homine, sed solum a Deo; nunc enarrat potestatem ipsius quantum ad hoc quod ipse potest contra alios agere. Et quia „ non est potestas nisi a Deo ", ut dicitur Rom. 13. Posset aliquis ad crudelitatem Deo adscribere, quod tam noxiæ creaturæ tantam potentiam dedit; & ideo ad hoc excludendum dicit: *Non quasi crudelis suscitabo eum*, idest altum esse permittam per potentiam sibi datam: & videtur hic respondere ad id quod supra Iob 30. dixerat: *Mutatus es mihi in crudelem*. Quod autem hoc sibi ad crudelitatem adscri-

adſcribi non debeat, oſtendit triplici ratione. Primo propter poteſtatem ipſius Dei, cum dixit: *Quis enim poteſt reſiſtere vultui meo?* ideſt providentiæ meæ; quaſi dicat: Quantumcumque Leviathan iſte ſit potens, non tamen poteſt providentiæ meæ reſiſtere, ut potentia ſua utatur, niſi quantum mihi placuerit; & mea voluntas non ad perniciem, ſed ad ſalutem hominum tendit. Secundo oſtendit idem ex largitate bonitatis ipſius, qua gratis omnibus bona ſua diſtribuit: unde ſubdit: *Quis* † *alias, & quis* † *ante dedit mihi, ut reddam ei?* quaſi dicat, nullus: ex quo patet, quod omnia quæ feci, diligo, quibus bona mea gratis communico: unde non habeo contra ipſa quæ feci, crudelitatis animum; & ad idem pertinet quod ſubdit: *Omnia quæ ſub cælo ſunt, mea ſunt*, quia ſcilicet ſunt a me creata, conſervata, & gubernata; nullus autem rebus ſuis adverſatur. Tertio oſtendit ſe non eſſe crudelem permittendo Sathan in ſua potentia exaltari, per hoc quod in nullo ei deſert. Videtur enim ad crudelitatem quamdam pertinere quod aliquis, dum vult alicui tyranno favere, patienter tolerat afflictiones multorum. Duplici autem ratione homo alicui potenti favet. Uno modo timens comminationes ipſius; ſed hoc Dominus a ſe excludit dicens: *Non parcam ei*, ideſt in nullo ei deferam, quin ei reſiſtam ſecundum quod oportet, *verbis potentibus*, ideſt propter aliqua comminationis verba, quæ eius præſerant poteſtatem. Alio modo favet aliquis alicui potenti, quaſi allectus ab eo blanditiis; & ad hoc excludendum ſubdit: *Et ad deprecandum compoſitis*; quaſi dicat † alias, ſcilicet eſt quaſi dicat: † Quamvis potenter, vel deprecatorie loqueretur, tamen in nullo ei deſero, quia non eſt convenientia lucis ad tenebras, ut dicitur 2. ad Corinth. 6. His igitur præmiſſis ad removendum opinionem ſuæ crudelitatis, accedit ad deſcribendum virtutem Leviathan; & primo deſcribit figuram † alias, virtutem † eius, a capite incipiens. Dicitur autem quod ſuper oculos ceti ſunt quædam additamenta cornea in figura magnæ falcis; & ſunt ducenta quinquaginta ſuper unum oculum, & totidem ſuper alterum; & utitur eis cetus pro opertorio oculi tempore magnæ tempeſtatis; & ad hoc exprimendum dicit: *Quis revelabit faciem indumenti eius?* ideſt, quis homo poteſt accedere ita prope cetum ut a prædictis operculis poſſit faciem eius detegere? per quod datur intelligi quod aſtutia diaboli nullus homo ſufficit aperire. Dicitur etiam quod in gutture habet quamdam pellem in modum membranæ, & hæc multis meatibus perforata, ne ſcilicet quicquam corpulentum magnum ingredi ventrem eius poſſit, quia ſcilicet per hoc impediretur eius digeſtio, ſcilicet ſi aliquod magnum animal integrum abſorberet; & ad hoc deſignandum ſubdit: *Et in medium oris eius quis intrabit?* ut ſcilicet perſcrutetur ſtrictos illos meatus, quibus parvi piſces in eius ventrem deſcendunt: per quod deſignatur, quod intentionem dæmonis, qua ad homnes ſpiritualiter abſorbendos utitur, nullus homo poteſt cognoſcere. Dicitur etiam de ceto, quod habet aperturam oris dentatam valde, longis & magnis dentibus, & præcipue duo dentes ſunt aliis longiores ad modum dentium elephantis, vel apri. Ergo ad deſignandum hos duos dentes extremos maximos, dicit: *Portas vultus eius quis aperiet?* videntur enim illi duo dentes maximi, quaſi duæ portæ, quibus os ceti aperiatur: per quod deſignatur, quod nullus homo poteſt os diaboli aperire ad extrahendum de poteſtate eius peccatores quos abſorbet quaſi duabus portis, ſcilicet violentia, & aſtutia. Quantum autem ad alios dentes ceti ſubdit: *Per gyrum dentium eius formido*: quia ſcilicet in circuitu oris habet dentes tam magnos ut aſpicientibus terrorem incutere poſſit: per quod ſignificatur terror, quem dæmon hic hominibus incutit, ut per hoc eos impellat ad peccandum: & poteſt dici, quod dentes eius ſunt ceteri dæmones, vel etiam mali homines, qui potentia ſua alios terrendo ad malum inducunt. His igitur præmiſſis de diſpoſitione capitis Leviathan, procedit ad diſpoſitionem corporis eius, quod deſcribit ad modum piſcium habentium ſquamas: unde ſecundum magnitudinem ſui corporis debet habere maximas ſquamas ad modum ſcutorum: unde dicit: *Corpus eius quaſi ſcuta fuſilia*, ideſt quæ quidem ſunt continua: nam ſcuta lignea per colligationem adunantur. Comparatur autem diabolus ad homines † alias, omnes † malos, ſicut caput ad corpus: unde peccatores qui alios in malitia defendunt, ſunt quaſi ſcuta corporis diaboli. Oſtendit autem conſequenter, quod ſquamæ eius non ſolum ſunt magnæ, ſed etiam compreſſæ ad modum piſcium multas ſquamas habentium; & hoc eſt quod ſubdit: *Compactum ſquamis ſeſe prementibus*; per quod deſignatur multitudo malorum; & perverſa eorum concordia in malo oſtenditur conſequenter, cum ſubditur: *Una uni coniungitur*: quia ſcilicet ſicut in corpore alicuius piſcis non quælibet ſquama coniungitur cuilibet, ſed una uni per ordinem, ita etiam in multitudine malorum non omnes omnibus ſocialiter concordant, ſed quidam quibuſdam. Quamdiu autem piſcis eſt vivus, & fortis, & ſquamæ eius ſunt in ſuo vigore, ita & ad invicem, & cuti corporis ſtricte adhærent, quod nec aer poteſt inter eas tranſire; quando vero piſcis fuerit vel mortuus,

tuus, vel infirmus, aut ex aliqua occasione eius squamæ desiccantur, tunc paulatim prædicta coniunctio squamarum remittitur, ita quod ipsæ squamæ incurvantur, & potest etiam aliquid grossius inter eas transire. Ad ostendendum ergo vigorem squamarum Leviathan, subdit: *Et ne spiraculum quidem incedit per eas*, idest per intermedium squamarum: per quod designatur, quod ad consensum malitiæ non disiunguntur per aliquam spiritalem persuasionem, aut per inspirationem internam; & ideo ad ostendendum obstinatum eorum consensum in malitia, subdit: *Una alteri adhærebit*, per mutuum favorem & consensum, *& tenentes se nequaquam separabuntur*, propter obstinatum scilicet consensum eorum in malum; sicut nec squamæ Leviathan humana virtute possunt ab invicem disiungi.

LECTIO II.

Sternutatio eius splendor ignis, & oculi eius ut palpebræ diluculi. De ore eius lampades procedunt sicut tædæ ignis accensæ. De naribus eius procedit fumus, sicut ollæ succensæ atque ferventis. Halitus eius prunas ardere facit, & flamma de ore eius egreditur. In collo eius morabitur fortitudo, & faciem eius præcedit egestas. Membra carnium eius cohærentia sibi: mittet contra eum fulmina, & ad locum alium non ferentur. Cor eius indurabitur tamquam lapis, & stringetur quasi malleatoris incus. Cum sublatus fuerit, timebunt Angeli, & territi purgabuntur. Cum apprehenderit eum gladius, subsistere non poterit, neque hasta, neque thorax: reputabit enim quasi paleas ferrum, & quasi lignum putridum æs. Non fugabit eum vir sagittarius; in stipulam versi sunt ei lapides fundæ. Quasi stipulam æstimabit malleum, & deridebit vibrantem hastam. Sub ipso erunt radii solis; & sternet sibi aurum quasi lutum. Fervescere faciet quasi ollam profundum maris, & ponet quasi cum unguenta bulliunt. Post eum lucebit semita, æstimabit abyssum quasi senescentem. Non est super terram potestas quæ comparetur ei, qui factus est ut nullum timeret. Omne sublime videt. Ipse est rex super universos filios superbiæ.

Postquam descripsit Dominus dispositionem Leviathan, hic describit operationem fortitudinis eius. Et sicut prius † alias, primo † descripserat dispositionem capitis quam corporis, ita etiam prius incipit enumerare operationes ad caput pertinentes. Prima autem & principalior pars capitis est cerebrum, ex cuius commotione sternutatio animalis causatur; & ideo sternutationem Leviathan describens dicit: *Sternutatio eius splendor ignis*; quia scilicet ex sternutatione Leviathan tanta fit aquarum commotio, quod causatur quidam candor aquarum commotarum ad modum splendoris ignis: vel etiam potest referri ad hoc quod fortiter commoto capite vel oculis, videtur nobis quod emittatur quidam splendor ignis: unde cum multo maior sit commotio capitis Leviathan ex eius sternutatione, multo magis talis splendor procedit. Significatur autem per hoc quod per commotionem capitis diaboli, idest per tentationem ipsius, emittatur splendor ignis, scilicet iræ, aut concupiscentiæ, aut etiam inanis gloriæ. Inter alias autem partes capitis sunt præcipui oculi: unde subdit: *Et oculi eius ut palpebra diluculi*: oculus enim ratione suæ levitatis lucidus est. Habet autem cetus maximos oculos secundum magnitudinem capitis & corporis totius, & ideo in inspectione ipsorum apparet quædam claritas diffusa, sicut est claritas diluculi; per quam designatur temporalis prosperitas, quam diabolus homini repromittit. Tertio autem describit operationem, sive effectum oris eius, cum dicit: *De ore eius lampades procedunt sicut tedæ ignis accensæ*. Ubi considerandum est, quod tæda est quoddam lignum quod accensum suavem odorem emittit. Dicitur autem de ceto quod quando multum esurit, vaporem odoriferum ad modum odoris ambræ ex ore suo emittit, in quo pisces delectati, os eius ingrediuntur, & sic ab ipso devorantur. Huiusmodi vapores ergo emissi ab ore ceti, lampades dicuntur propter magnitudinem caloris, qui ex interioribus eius egreditur; tedæ autem accensæ comparantur propter redolentiam, ut dictum est. Per hoc autem designatur quod diabolus ad concupiscentiam peccati homines incendit per ostentationem alicuius boni, quasi per redolentiam quamdam. Quarto ponitur operatio narium eius: hoc enim animal habet pulmonem, & respirat sicut delphinus; & ad hoc designandum subdit: *De naribus eius*, quæ scilicet sunt præcipua instrumenta respirandi, *procedit*, scilicet per respirationem, *fumus*, idest aer per respirationem adustus ex multitudine caloris qui est necessarius huic animali ad

ad tantam molem movendam; & ideo signanter subdit: *Sicut olla succensa atque ferventis*: aer enim qui respirando emittitur, in pulmone continebatur, in quo calefit per calorem cordis, qui pulmoni coniungitur, sicut aqua in olla calescit & fervet per hoc quod apponitur igni. Et quia animal respirat non solum per nares, sed etiam per os, ideo quinto subdit operationem oris, dicens: *Halitus eius*, idest exhalatio de ore procedens, *prunas ardere facit*; idest, tam calidus est, & vehemens † alias, calidus, & vehemens, † quod sufficeret ad prunas accendendas: loquitur enim ad similitudinem eorum qui sufflando, prunas accendunt: unde subdit: *Et flamma de ore eius egreditur*, quia scilicet tam calidus, & ignitus est vapor de ore eius egrediens, quod merito potest flammæ comparari. Per hæc autem omnia designatur, quod diabolus sua occulta, vel manifesta suggestione perversæ cupiditatis ignem in homine accendit. His igitur præmissis quæ pertinent ad virtutem capitis Leviathan, accedit ad narrandum ea quæ pertinent ad virtutem aliorum membrorum ipsius. Est autem considerandum, quod, sicut Aristoteles dicit in 2. Animalium, „ nullus piscis habet „ collum nisi illi qui generant animalia, sicut „ delphini"; & ex horum genere sunt etiam ceti; & ideo incipit describere fortitudinem colli eius, cum dicit: *In collo eius morabitur fortitudo*, quæ quidem necessaria est tanto animali ad pondus capitis eius portandum. Et quia per collum caput coniungitur corpori, possunt per collum Leviathan designari illi per quos diabolus in alios malitiam suam exercet, qui ut plurimum sunt potentes, quos alii reverentur, aut etiam timent. Est autem manifestum quod hoc animal, cum sit magni corporis, multo indiget cibo; & ideo cum in aliqua parte maris fuerit cetus, absorbet multitudinem piscium ibi existentium, ut quasi mare in conspectu eius remaneat piscibus vacuum; & hoc est quod subdit: *Et faciem eius præcedit egestas*: quia scilicet attrahit ad se pisces, ut supra dictum est, & mare remanet piscibus vacuum ante eum: per quod significatur, quod egestas virtutum in hominibus causatur ante faciem diaboli, idest per suggestionem ipsius. Consequenter autem ostendit fortitudinem eius quantum ad alias partes corporis, cum dicit: *Membra carnium eius cohærent sibi*, scilicet propter earum spissitudinem: per quod designatur consensus membrorum diaboli in malum. His igitur præmissis de fortitudine Leviathan ad agendum, consequenter agit de fortitudine eius ad resistendum. Quamvis autem possit resistere virtuti humanæ agenti, tamen virtuti actionis divinæ usquequaque resistere non potest; & ideo primo ostendit, quod Deus contra ipsum agat, cum dicit: *Mittet contra eum fulmina*. Manifestum est enim quod frequenter in mari fulmina cadunt, quibus quandoque etiam naves periclitantur: unde etiam probabile est quod quandoque ceti fulmine feriantur; & hoc opus præcipue attribuitur Deo propter magnitudinem, & terrorem huius effectus: unde supra 38. Dominus dixit: *Numquid mittes fulgura, & ibunt, &c.*? Subdit autem: *Et ad locum alium non ferentur*; quod potest ad duas intentiones referri. Primo quidem ad designandum magnitudinem corporis eius: solet enim fulgur aliquem locum percutiens per quamdam repercussionem † alias, percussionem † ad alia loca reflecti, propinqua tamen; sed corpus Leviathan tam magnum est, ut fulmen in ipsum percutiens, extra corpus eius non reflectatur. Alio modo potest referri ad infallibilitatem divinæ operationis. Sicut ergo sagittarius sapiens directe sagittas emittit, ita quod non percutit nisi ad signum, ita cum Deus contra Leviathan, sive quamcumque aliam creaturam fulgura quasi sagittas quasdam emittere vult, non ad alium locum pergunt, nisi quo ipse emittit, secundum illud Sap. 5. „ Ibunt directe emissiones fulgu„ rum": per quod designatur quod divina flagella quæ Deus immittit contra diabolum, & membra eius, ita emittit quod contra alios non feruntur. Nam si quandoque boni per temporales adversitates flagellantur a Deo, hoc tamen cedit in glorificationem sanctorum, & in maiorem damnationem diaboli, & impiorum. Secundo ostendit qualiter se habeat Leviathan ad ea quæ Deus contra ipsum agit, cum dicit: *Cor eius indurabitur quasi lapis*: durum autem significat potentiam naturalem, ut scilicet aliquid non facile corrumpatur ab exteriori actione agente: per hoc ergo virtus naturalis designatur, quæ est in corde ceti, ut non de facili corrumpatur ab exteriori actione inferente aliquod nocumentum: & ad istam duritiem designandam sufficiebat exemplum lapidis quantum ad leves percussiones, non autem quantum ad graves: lapis enim etsi non confringatur manu, confringitur tamen malleo ferreo. Et ideo ad designandam virtutem ceti etiam contra gravia nocumenta, subdit: *Et stringetur quasi mulleatoris incus*, qui scilicet ex percussione malleorum non confringitur, sed magis solidari videtur. Per hoc ergo significatur obstinatio diaboli, & membrorum eius, quia nulla percussione divina a sua malitia emolliuntur. Tertio ostenditur finalis effectus divinæ percussionis: quantumcumque enim flagellis divinis resistere videatur, oportet tamen quod finaliter ab eis superetur: unde

de subdit: *Cum sublatus fuerit*, scilicet virtute divina de loco suo, *timebunt Angeli*, admirando divinam virtutem, in qua admiratione multi effectus divinæ virtutis eis innotescunt; & ideo subdit: *Et territi purgabuntur*: ut enim Dionysius dicit 5. capitulo de Divinis Nominibus, Angeli purgari dicuntur non ab immunditia, sed a nescientia. Sed quia omnis creatura corporalis modicum quid est in comparatione sanctorum Angelorum, ideo videtur principaliter hoc esse dictum ad significandum, quod cælestes Angeli multum admirentur de occisione alicuius corporalis ceti; nisi forte per Angelos, sanctos homines intelligamus. Sed melius est ut principaliter referatur ad spiritualem Leviathan, scilicet diabolum, qui sublatus fuit virtute divina, quando de cælo cecidit per peccatum: & tunc Angeli admirantes divinam maiestatem, sunt purgati per separationem ab eius societate. Similiter etiam in die iudicii, quando diabolus cum omnibus membris suis detrudetur in infernum, Angeli, & omnes Sancti admirabuntur divinam potestatem, & erunt de cetero purgati per totalem separationem a malis: & hoc significatur Apoc. 12. ubi postquam proiectus est diabolus, auditur magna vox in cælo dicens: „ Nunc facta „ est salus, & virtus, & regnum Dei nostri. “ Sic igitur ostenso qualiter se habeat ad impugnationem Dei, ostendit qualiter se habeat ad impugnationem creaturæ; & primo qualiter se habeat ad impugnationem hominis. Impugnat autem homo de propinquo, & a remotis: & de propinquo quidem munitus gladio & hasta ad percussionem, & thorace ad sui munitionem; & quantum ad hoc dicit: *Cum apprehenderit eum*, scilicet Leviathan, *gladius*, scilicet hominis, *subsistere non poterit*, scilicet gladius hominis, qui frangitur propter duritiem corporis eius, *neque hasta*, scilicet subsistere poterit, *neque thorax*, quo scilicet munitur pectus; subsistere poterit contra Leviathan: & huius rationem assignat subdens: *Reputabit enim ferrum quasi paleas*: quia scilicet sicut homo non potest lædi a paleis, & de facili eas frangit; ita Leviathan non potest lædi a ferro gladii, vel hastæ, sed de facili ea frangit. *Et* similiter reputabit *æs*, scilicet thoracis, *quasi lignum putridum*, quod scilicet resistere non potest percussioni. Per hoc autem significatur quod nulla virtus humana efficax est ad diabolum lædendum, vel ad resistendum ei; sed omnis virtus humana pro nihilo a diabolo reputatur. Impugnat etiam homo a remotis per sagittas, & lapides fundæ; sed nec ista contra cetum valent: unde subdit: *Non fugabit eum vir sagittarius*, scilicet emissione sagittarum, quas non timet, utpote ab eis lædi non valens. Sicut autem sagittæ de longinquo emissæ lædunt interius vulnerando, ita lapides fundæ lædunt exterius atterendo. Sed cetus sicut non potest perforari sagittis, ita non potest conteri lapidibus in eum proiectis: unde subdit: *In stipulam versi sunt ei lapides fundæ*: quia scilicet sicut stipula propter suam levitatem nullum conterere potest, ita nec cetus potest lapidibus fundæ aliquod nocumentum pati. Per hoc autem significatur, quod sicut diabolus non potest lædi virtute humana quasi quadam percussione propinqua, ita etiam non potest lædi hominis astutia quasi quadam percussione a longinquo. Sicut autem per lapides fundæ aliquis atteritur a remotis, ita etiam per malleum aliquid atteritur de propinquo. Sed nec sic etiam cetus ab homine lædi potest: unde subdit: *Quasi stipulam æstimabit malleum*: quod etiam referri potest ad eamdem significationem cum præmissis, nisi quod mallei est gravior percussura quam lapidum fundæ: unde potest significari quod quantumcumque intendatur hominis fortitudo & conatus, a diabolo contemnitur. Solent autem homines aliquos superare non solum percutiendo, sed etiam percussionem † alias, percussioni † comminando: sed nec cetus, nec diabolus aliquam hominis comminationem timet: unde subditur: *Et deridebit vibrantem hastam*: vibratio enim hastæ videtur esse quædam comminatio percussuræ. Sicut autem homo quandoque alium superat comminando, ita etiam promissis alliciendo. Maxime autem solent aliqua dona promissa allicere hominem propter pulchritudinem, vel propter pretiositatem: nihil autem videtur esse pulchrius in corporalibus rebus quam radii solares; ad quorum pulchritudinem Leviathan, vel corporaliter vel spiritaliter intellectus, non allicitur; & ad hoc significandum subditur: *Sub ipso erunt radii solis*: quia scilicet non appretiatur eos tamquam aliquid magnum; & per consequens datur intelligi quod nihil aliud præclarum in rebus humanis appretiatur. Aurum autem reputatur valde pretiosum inter res quæ in usum hominis veniunt; & quantum ad hoc subdit: *Et sternet sibi aurum quasi lutum*, idest quasi vile aliquid contemnit ipsum; & sic patet quod ab homine allici † alias, elici † non potest. Sic ergo ostenso quod non potest superari ab homine, consequenter ostendit quod non potest superari neque a mari, neque ab aliquo pisce maris; & hoc propter fortes operationes quas in mari exercet. Dicit autem Plinius, quod quædam belluæ sunt in mari orientali tantæ magnitudinis, ut ab imo vertant maria, & faciant tempestates in mari: quæ quidem belluæ ad naturam ceti pertinere videntur; & ad hoc significandum subdit: *Fervescere*

re faciet quasi ollam profundum maris: ſicut enim quando olla fervet, aqua fervens in ea commovetur, ita ex violentia huius piſcis fluctus maris commoventur; & incipit hæc commotio a profundo, & pervenit uſque ad aquæ ſuperficiem: unde ſubdit: *Et ponet quaſi cum unguenta bulliunt*: quæ ſcilicet faciunt maiorem ſpumam, & commotionem in ſuperficie quam ſimplex aqua, in qua non tantum de aere continetur. Per hoc autem ſignificatur turbatio quam diabolus concitat in hoc mundo. Et ſicut facit magnum effectum quando movetur in profundo maris, ita etiam facit magnum effectum quando movetur in ſuperficie; & ad hoc ſignificandum ſubdit: *Poſt eum lucebit ſemita*: ſicut enim quando navis movetur per mare ad longum ſpatium, veſtigium navis tranſeuntis relinquitur propter commotionem, & ſpumam generatam in aqua; ita etiam contingit ex motu iſtius piſcis præ ſua magnitudine. Per hoc autem ſignificatur, quod effectus perturbationis quam diabolus in mundo concitat, non ſtatim aboletur, ſed diutius durat. Ex hoc autem quod tam fortes operationes cetus in mari operatur, in nullo timet maris profunditatem: unde ſubdit: *Aeſtimabit abyſſum*, ideſt profundum maris, *quaſi ſeneſcentem*, ideſt quaſi finem habentem, & quaſi impotentem ad abſorbendum ipſum: nam quod ſeneſcit, & debile eſt, & fini propinquum. Ex hoc autem ſignificatur quod diabolus damnationem inferni non tantum æſtimat, ut propter eam deſinat contra Deum niti, ac ſi eius damnatio eſſet terminanda. Et ſicut Leviathan non poteſt ſuperari ab homine, nec a mari, neque ab aliqua creatura maris, ita etiam non poteſt ſuperari a quacumque alia creatura terreſtri: unde ſubdit: *Non eſt poteſtas ſuper terram quæ ei comparetur*: non enim eſt in terra aliquod animal tam magnum, ſicut cetus maris. Unde & Plinius dicit, quod in mari ſunt maiora animalia terreſtribus: & cauſa evidens eſt humoris luxuria & ſuperfluitas. Per hoc autem ſignificatur quod nulla virtus corporalis poteſt æquari poteſtati dæmonis, quæ eſt poteſtas ſpiritualis naturæ. Quia igitur multa præmiſerat de proprietatibus Leviathan in figura diaboli, conſequenter prædictam metaphoram exponit; &, ſicut dictum eſt, omnes prædictæ proprietates ad duo pertinere videntur: quorum unum eſt quod ipſa ab alio lædi non poteſt; & quantum ad hoc exponens ſubdit: *Qui factus eſt, ut nullum timeret*; ideſt, hoc habet diabolus ex conditione ſuæ naturæ, in qua factus eſt a Deo, ut neque hominem timeat, neque aliquam creaturam corporalem. Aliud autem eſt quod Leviathan habet facultatem ad magnas & fortes operationes exercendas; quod † alias, & † exponens ſubdit: *Omne ſublime videt*; ideſt, intentio diaboli eſt ad quæcumque ſublimia aggredienda. Et quia hæc videntur ad ſuperbiam pertinere, oſtendit conſequenter quod diabolus non ſolum in ſe ſuperbus eſt, & homines in ſuperbia excedit, ſed eſt etiam aliis ſuperbiendi initium: unde ſubdit: *Ipſe eſt rex ſuper univerſos filios ſuperbiæ*, ideſt ſuper eos qui ſuperbiæ ſubiiciuntur, qui omnes ſequuntur eius ducatum. Ubi conſiderandum eſt, quod Dominus operationem ſuam, quam exercet in malos, contra ſuperbos manifeſtare incepit, & in ſuperbis narrationem terminat, ut oſtendat hoc præcipue Iob fuiſſe timendum, ne diabolus qui eum expetierat ad tentandum, præcipue eum ad ſuperbiam inducere conaretur, ut ſic transferretur in regnum ipſius; & ideo cavere † alias, tacere † debebat affectum, & verba quæ ſuperbiam ſaperent.

CAPITIS QUADRAGESIMISECUNDI

LECTIO UNICA.

Reſpondens autem Iob Domino dixit: Scio quia omnia potes, & nulla te latet cogitatio. Quis eſt iſte qui celat conſilium abſque ſcientia? Ideo inſipienter locutus ſum, & quæ ultra modum excedunt ſcientiam meam. Audi, & ego loquar: interrogabo te, & reſponde mihi. Auditu auris audivi te; nunc autem oculus meus videt te. Idcirco ipſe me reprehendo, & ago pœnitentiam in favilla & cinere. Poſtquam autem locutus eſt Dominus verba hæc ad Iob, dixit ad Eliphaz Themanitem: Iratus eſt furor meus in te, & in duos amicos tuos, quoniam non eſtis locuti coram me rectum, ſicut ſervus meus Iob. Sumite ergo vobis ſeptem tauros, & ſeptem arietes, & ite ad ſervum meum Iob, & offerte holocauſtum pro vobis. Iob autem ſervus meus orabit pro vobis: faciem eius ſuſcipiam, ut non vobis imputetur ſtultitia: neque enim locuti

eſtis

estis coram me rectum, sicut servus meus Iob. Abierunt ergo Eliphaz Themanites, & Baldat Suhites, & Sophar Naamathites, & fecerunt sicut locutus fuerat Dominus ad eos; & suscepit Dominus faciem Iob. Dominus quoque conversus est ad pœnitentiam Iob, cum oraret ille pro amicis suis. Et addidit Dominus omnia quæcumque fuerant Iob duplicia. Venerunt autem ad eum omnes fratres sui, & universæ sorores suæ, & cuncti qui noverant eum prius; & comederunt cum eo panem in domo eius; & moverunt super eum caput, & consolati sunt eum super omni malo quod intulerat Dominus super eum; & dederunt ei unusquisque ovem unam, & inaurem auream unam. Dominus autem benedixit novissimis Iob magis quam principio eius. Et facta sunt ei quatuordecim millia ovium, & sex millia camelorum, & mille iuga boum, & mille asinæ: & fuerunt ei septem filii, & tres filiæ. Et vocavit nomen unius Diem, & nomen secundæ Cassiam, & nomen tertiæ Cornustibii. Non sunt autem inventæ mulieres speciosæ, sicut filiæ Iob in universa terra. Deditque eis pater suus hereditatem inter fratres earum. Vixit autem Iob post flagella hæc, centum quadraginta annis; & vidit filios suos, & filios filiorum suorum, usque ad quartam generationem; & mortuus est senex, & plenus dierum.

POstquam Dominus redarguit Iob de incauta locutione, quæ superbiam sapere videbatur; quia scilicet intantum se iustum asserebat quod hoc quibusdam videbatur in derogationem cedere divini iudicii; Iob † alias, ideo Iob † humiliter convictum se reputans respondet, primo quidem confitendo divinam excellentiam quantum ad potentiam: unde subdit: *Respondens autem Iob Domino dixit: Scio quia omnia potes*; & etiam quantum ad scientiam, unde subdit: *Et nulla te latet cogitatio*: per quorum primum confitebatur, quod Deus poterat adversitatem removere a diabolo inductam, quem Dominus sub figura Behemoth, & Leviathan descripserat; per secundum autem recognoscit, se interius fuisse aliqua cogitatione † alias, cognitione † superba pulsatum, quod Deum non latuisse recognoscit; & ideo consequenter invehitur contra eos qui divinam providentiam negant, dicens: *Quis est iste qui celat consilium absque scientia?* idest, quis est tam temerarius, & stultus, qui dicit humanum consilium posse celari a Deo absque hoc quod Deus illud cognoscat? Ex consideratione autem divinæ excellentiæ procedit ad considerationem propriæ culpæ, cum subdit: *Ideo insipienter locutus sum*, idest debitam reverentiam non exhibens divinæ excellentiæ in meis verbis, *& quæ ultra modum excedunt scientiam meam*, scilicet culpam confitendo, idest discutiendo divina iudicia. Et quia insipienter locutus sum, de cetero loquar sapienter; unde subdit: *Audi, & ego loquar*, meam scilicet culpam confitendo. Et quia locutus sum quæ excedunt scientiam meam, de cetero de ea non audeo loqui, sed solum de his te interrogare: unde subdit: *Interrogabo te*, scilicet petendo, orando, pulsando, *& responde mihi*, scilicet interius instruendo. Quare autem sic mutatus sit, ostendit subdens: *Auditu auris audivi te*, scilicet olim cum insipienter loquerer; *nunc autem oculus meus videt te*; idest, plenius te cognosco quam prius, sicut id quod videtur oculis, certius cognoscitur quam quod aure auditur. Profecerat enim tum ex percussione, tum ex revelatione divina. Quanto autem aliquis magis Dei iustitiam considerat, tanto plenius culpam suam recognoscit: unde subdit: *Idcirco ipse me reprehendo*, propriam scilicet culpam considerando. Et quia non sufficit culpam confiteri, nisi sequatur satisfactio, ideo subdit: *Et ago pœnitentiam in favilla & cinere*, in signum scilicet fragilitatis naturæ corporeæ. Convenit enim humilis satisfactio ad expiandam superbiam cogitationis. Quia ergo superius Dominus redarguerat Eliu, & etiam Iob, nunc tertio redarguit amicos eius, inter quos præcipuus erat Eliphaz; quod patet ex hoc quod primo loqui inceperat: unde dicitur: *Postquam autem locutus est Dominus verba hæc ad Iob, dixit ad Eliphaz Themanitem: Iratus est furor meus in te, & in duos amicos tuos*, scilicet Baldat, & Sophar. Ubi considerandum est, quod Eliu ex imperitia peccaverat, Iob autem ex levitate; & sic neuter eorum graviter peccaverat, unde nec Dominus dicitur iratus fuisse contra eos; sed contra tres amicos Iob graviter dicitur fuisse iratus, quia graviter peccaverant, perversa dogmata asserendo, ut supra habitum est: unde subdit: *Quoniam non locuti estis coram me rectum*, idest fidelia dogmata, *sicut servus meus Iob*, qui scilicet a veritate fidei non recessit. Pro gravibus autem peccatis expiandis antiqui consueverunt sacrificia offerre: unde subdit: *Sumite ergo vobis septem tauros, & septem arietes*, quia scilicet ipsi erant duces populorum. Septenarius autem est numerus universitatis: unde septenarius sacrificiorum competit ad gravium deli-

delictorum expiationem. Sed quia infideles per fideles Deo reconciliari debent, subdit: *Et ite ad servum meum Iob*, ut scilicet eo mediante reconciliemini mihi, *& offerte pro vobis holocaustum*, ut scilicet vos satisfaciatis, qui peccastis; sed vestra satisfactio indiget fidelis viri patrocinio: unde subdit: *Iob autem servus meus orabit pro vobis*, qui scilicet dignus est exaudiri propter suam fidem: unde subdit: *Faciem eius*, scilicet deprecantis, *suscipiam* scilicet exaudiendo eius orationem, *ut non imputetur vobis stultitia*, scilicet infidelis dogmatis: & hoc exponit subdens: *Neque enim locuti estis coram me rectum, sicut servus meus Iob*. Accepta autem spe veniæ, impleverunt quod eis fuerat mandatum: unde sequitur: *Abierunt ergo Eliphaz Themanites, & Baldat Suhites, & Sophar Naamathites, & fecerunt sicut locutus fuerat Dominus ad eos*; & ita per obedientiam, & humilitatem suam digni facti sunt ut pro eis oratio Iob exaudiretur: unde sequitur: *Et suscepit Dominus faciem Iob*, rogantis scilicet pro amicis suis. Nec solum humilitas amicorum efficaciam præstitit eius orationi, sed etiam humilitas propria: unde subdit: *Dominus quoque conversus est*, scilicet a furore in clementiam, *ad pœnitentiam Iob, cum oraret ille pro amicis suis*: dignum enim erat ut qui pro levi suo peccato humiliter pœnitebat, etiam aliis graviter peccantibus veniam impetraret. Plus autem prodest unicuique sua pœnitentia quam aliis: unde si oratio, & pœnitentia Iob meruit amotionem indignationis divinæ ab amicis, multo decentius fuit ut etiam ipse ab adversitate liberaretur. Et quamvis Iob spem suam non referret ad prosperitatem temporalem recuperandam, sed ad consequendam futuram felicitatem; Dominus tamen ex abundanti etiam prosperitatem temporalem ei restituit; secundum illud Matth. 6. „ Primum quærite regnum Dei, & iustitiam eius; & hæc „ omnia adiicientur vobis. “ Et hoc quidem tempori erat congruum, propter statum veteris testamenti, in quo temporalia bona promittebantur, ut sic per prosperitatem quam recuperaverat, aliis daretur exemplum ut converterentur ad Deum. Erat etiam congruum personæ ipsius Iob, cuius apud aliquos opinio erat læsa propter multiplices adversitates quæ supervenerant ei; & ideo ut ei famam restitueret, ad statum maioris prosperitatis eum reduxit: ideo sequitur: *Et addidit quoque Dominus omnia quæ fuerant Iob duplicia*. Inter adversitates autem Iob, quasi præcipua erat, quod fuerat ab amicis suis desertus; & ideo huiusmodi adversitatis primo remedium ponitur, cum dicitur: *Venerunt autem ad eum omnes fratres sui, & universæ sorores suæ, & cuncti qui noverant eum prius*; in quo designatur pristinæ amicitiæ recordatio; *& comederunt cum eo panem in domo eius*; in quo designatur reditus ad antiquam familiaritatem; *& moverunt super eum caput*, scilicet compatiendo afflictioni ipsius. Et quia non solum oportet afflictis compati, sed etiam eorum afflictioni remedium præbere, primo quidem præbuerunt remedium eius interiori dolori per consolatoria verba: unde subdit: *Et consolati sunt eum super omni malo* † alias, *omne malum* † *quod intulerat Dominus super eum*. Secundo autem adhibuerunt subventionis remedium contra exteriorem inopiam. Et quia amiserat & animalia in campis, & supellectilia in subversione domus; ideo in utroque ei subveniunt: sequitur enim: *Et dederunt ei unusquisque ovem unam*, quantum ad animalia, *& inaurem auream unam*, quantum ad supellectilia. Hoc autem modicum fuisset ad reparationem † alias, recuperationem † ipsius; sed Dominus manum suam adhibuit, ut ex his in maiora proficeret: unde sequitur: *Dominus autem benedixit novissimis Iob*, scilicet multiplicando ea, *magis quam eius principio*, idest quam primæ eius prosperitati. Est enim potens facere plus quam intelligimus, aut petimus, ut dicitur Eph. 3. Desideraverat antem Iob supra 29. ut esset iuxta menses pristinos. Sed Dominus ei maiora restituit, & in duplo, ut supra dictum est: unde sequitur: *Et facti sunt ei quatuordecim millia ovium*, supra enim (cap. 1.) dictum est, quod fuit possessio eius septem millia ovium, *& sex millia camelorum*, nam primo habuerat tria millia camelorum, ut supra dictum est. Fuerant etiam ei quingenta iuga boum: unde hic duplum ponitur cum dicitur: *Et mille iuga boum*. Supra etiam dictum est quod habuerat quingentas asinas; sed hic duplum ponitur cum sequitur: *Et mille asinæ*. Amiserat autem non solum possessiones, sed etiam filios, qui ei restituuntur, sed non in duplum: sequitur enim: *Et fuerunt ei septem filii, & tres filiæ*: cuius ratio duplex potest esse. Una pertinens ad futuram vitam: quia scilicet filii quos habuerat, non totaliter ei perierant, sed reservabantur in futura vita, cum eo victuri. Alia ratio potest esse quantum ad vitam præsentem: nam si duplicatis ceteris rebus, etiam numerus filiorum esset duplicatus, non videretur fortuna domus augmentata fuisse: quia eamdem quantitatem in bonis eius unusquisque filiorum habuisset quam prius. Et ideo decentius fuit ut proles ei augeretur non numero, sed magis in valore; quod occulte insinuatur in filiabus, quæ pulcherrimæ fuisse leguntur; quarum pulchritudini etiam nomina convenerunt: sequitur enim: *Et vocavit nomen* *unius*

unius Diem, scilicet propter claritatem eius; *& nomen secundæ Cassiam*, quæ est species aromatica, propter suavitatem ipsius; *& nomen tertiæ Cornustibii*; est autem stibium quo mulieres utuntur ad ornatum oculorum, secundum illud 4. Reg. 9. „ Depinxit oculos stibio, „ & ornavit caput suum: " quod quidem stibium in cornu a mulieribus conservatur, ut habeant ipsum paratum, cum opus fuerit: unde vocavit eam Cornustibii ad designandam abundantem pulchritudinem oculorum: unde & de pulchritudine earum subditur: *Non sunt autem inventæ mulieres speciosæ sicut filiæ Iob in universa terra*. Propter quod etiam datur intelligi quod filii eius erant in virtute præcellentes: sequitur enim: *Deditque eis pater suus hereditatem inter fratres earum*, scilicet ad designandam convenientiam virtutis in utrisque. Et quia Iob etiam in proprio corpore fuerat flagellatus, additur ei ad prosperitatis augmentum longitudo dierum: unde sequitur: *Vixit autem Iob post flagella hæc, centum quadraginta annis*. Et ut intelligatur toto hoc tempore in prosperitate vixisse, subdit: *Et vidit filios suos, & filios filiorum suorum, usque ad quartam generationem*. Et ista prosperitas datur intelligi durasse usque ad mortem: unde sequitur: *Et mortuus est senex*, quod pertinet ad diuturnitatem vitæ, *& plenus dierum*, quod pertinet ad vitæ prosperitatem: unde supra (cap. 7.) ad significandum suam adversitatem, dixit: *Sic & ego habui menses vacuos*: unde per plenitudinem dierum designatur abundantia ipsius & quantum ad bona fortunæ, & quantum ad bona gratiæ, quibus perductus est ad futuram gloriam; quæ durat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

DIVI

DIVI THOMAE AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI

IN PSALMOS DAVIDIS EXPOSITIO.

PROOEMIUM S. THOMAE.

In omni opere suo dedit confessionem Sancto, & Excelso in verbo gloriae. *Eccli.* 47.

VERBA haec dicuntur de David ad litteram, & satis convenienter assumuntur ad ostendendum causam huius operis: in quibus ostenditur quadruplex causa huius, scilicet materia, modus seu forma, finis, & agens. Materia est universalis: quia cum singuli libri canonicae Scripturae speciales materias habeant, hic liber generalem habet totius Theologiae. Et hoc est quod dicit Dion. 3. libro Caelest. Hierar. *Divinarum odarum* (idest Psalmorum) *sacram scripturam intendere est sacras & divinas operationes universas decantare.* Unde signatur materia in hoc quod dicit, *In omni opere*, quia de omni opere Dei tractat. Est autem quadruplex opus Dei; scilicet creationis, Gen. 1. cap. *Requievit Deus die septimo ab omni opere &c.* gubernationis, Ioan. 5. *Pater meus usque modo operatur &c.* reparationis, Ioan. 4. *Meus cibus est ut faciam voluntatem eius qui misit me, ut perficiam opus eius*; glorificationis, Eccli. 42. *Gloria Domini plenum est opus eius.* Et de his omnibus complete in hac doctrina tractatur. Primo de opere creationis Psalm. 8. *Videbo caelos tuos opera digitorum tuorum.* Secundo gubernationis, quia omnes historiae veteris testamenti tanguntur in hoc libro: Psalm. 77. *Aperiam in parabolis os meum &c.* Tertio reparationis, quantum ad caput, scilicet Christum, & quantum ad omnes effectus gratiae: Psalm. 3. *Ego dormivi, & somnum &c.* Omnia enim quae ad fidem incarnationis pertinent, sic dilucide traduntur in hoc opere, ut fere videatur Evangelium, & non Prophetia. Quartum † alias, quarto † est opus glorificationis: Psalm. 149. *Exultabunt sancti in gloria &c.* Et haec est ratio quare magis frequentatur Psalterium in Ecclesia, quia continet totam Scripturam. Vel, secundum Glossam, ad dandam nobis spem divinae misericordiae: quia cum peccasset David, tamen per poenitentiam est reparatus. Materia ergo universalis est, quia omne opus. Et quia hoc ad Christum spectat, Coloss. 1. *In ipso complacuit omnem plenitudinem divinitatis inhabitare*; ideo materia huius libri est Christus, & membra eius. Modus seu forma in Sacra Scriptura multiplex invenitur. Narrativus, Eccli. 42. *Nonne Deus fecit sanctos suos enarrare omnia mirabilia sua?* Et hoc in historialibus libris invenitur. Admonitorius, & exhortatorius, & praeceptivus, ad Titum 2. *Haec loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio*: secun. Tim. 2. *Haec commone, testificans coram Deo &c.* Hic modus invenitur in Lege, Prophetis, & Libris Salomonis. Disputativus; & hoc in Iob, & in Apostolo: Iob. 13. *Disputare cum Deo cupio.* Deprecativus, vel laudativus; & hic † alias, hoc † invenitur in isto libro: quia quicquid in aliis libris praedictis modis dicitur, hic ponitur per modum laudis, & orationis: infra (Psalm. 9.) *Confitebor tibi, Domine, &c. narrabo &c.* Et ideo dicit, *Dedit confessionem*, quia per modum confitendi loquitur. Et hinc sumitur ratio tituli qui est, *Incipit liber hymnorum, seu soliloquiorum Propheta David de Christo.* Hymnus est laus Dei cum cantico; canticum autem exultatio mentis de aeternis habita, prorumpens in vocem. Docet ergo laudare Deum cum exultatione. Soliloquium est collocutio hominis cum Deo singula-

gulariter, vel secum tantum, quia hoc convenit laudanti, & oranti. Huius scripturæ finis est oratio, quæ est elevatio mentis in Deum. Damasc. lib. 3. *Oratio est ascensus intellectus in Deum*. Psalm.140. *Elevatio manuum mearum, sacrificium vespertinum*. Sed quatuor modis anima elevatur in Deum: scilicet ad admirandum celsitudinem potestatis ipsius. Esa. 40. *Levate in excelsum oculos vestros, & videte quis creavit hæc*. Psalm. 103. *Quam magnificata* † *alias, mirabilia* † *sunt opera tua, Domine!* Et hæc est elevatio fidei. Secundo elevatur mens ad tendendum in excellentiam æternæ beatitudinis. Iob. 11. *Levare poteris faciem tuam absque macula; eris stabilis, & non timebis: miseriæ quoque obliviseeris; & quasi fulgor meridianus consurget tibi*. Et hæc est elevatio spei. Tertio elevatur mens ad inhærendum divinæ bonitati & sanctitati. Esa. 51. *Elevare, consurge, Hierusalem &c*. Et hæc est elevatio charitatis. Quarto elevatur mens ad imitandum divinam iustitiam in opere. Tren. 3. *Levemus corda nostra cum manibus ad Deum in cælos*. Et hæc est elevatio iustitiæ. Et iste quadruplex modus insinuatur cum dicit: *Sancto, & Excelso*: quia duo ultimi modi elevationis pertinent ad hoc quod dicit, *Sancto*; duo primi ad hoc quod dicit, *Excelso*. Et quod hic sit finis scripturæ huius, habetur in Psalmis. Primo de † alias, proinde † *Excelso* Psalm. 112. *A solis ortu .... &* post, *Excelsus super omnes &c*. Secundo de *Sancto* Psalm. 95. *Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile, & sanctum est*. Ideo Gregor. 1. Hom. dicit super Ezech. quod *vox psalmodiæ si cum intentione cordis agitur, omnipotenti Deo per eam ad cor iter paratur, ut intenta animæ aut prophetiæ mysteria, aut gratiam compunctionis infundat*. Finis ergo est, ut anima coniungatur Deo, sicut Sancto, & Excelso. Auctor autem huius operis significatur ibi *In verbo gloriæ*. Notandum autem, quod aliud est in Sacra Scriptura, & aliud in aliis scientiis. Nam aliæ scientiæ sunt per rationem humanam editæ, hæc autem Scriptura per instinctum inspirationis divinæ. 2. Pet. 1. *Non enim voluntate humana allata est Prophetia, sed Spiritu Sancto inspirati locuti sunt &c*. Et ideo lingua hominis se habet in Scriptura Sacra, sicut lingua pueri dicentis verba quæ alius ministrat. Psalm. 44. *Lingua mea calamus &c*. 2. Reg. 23. *Spiritus Domini locutus est per me, & sermo eius per linguam meam*. Et ideo dicit: *In verbo Domini, vel gloriæ*: quæ per revelationem dicuntur. Unde 3. Regum 20. *Percute me] in sermone Domini*, idest in revelatione divina. Et potest dici hæc scriptura verbum gloriæ quatuor modis: quia quadrupliciter se habet ad gloriam; scilicet quantum ad causam a qua fluit, quia a verbo glorioso Dei hæc doctrina emanavit. 2. Pet. 1. *Voce delapsa huiuscemodi a magnifica gloria: Hic est filius meus dilectus &c*. Quantum ad continentiam, quia in isto libro gloria Dei continetur quam annuntiat Psalm. 96. *Annuntiate inter gentes gloriam eius*. Quantum ad modum emanationis. Gloria enim idem est quod claritas. Et revelatio huius Prophetiæ gloriosa fuit, quia aperta. Triplex est enim modus Prophetiæ. Per sensibiles res: Dan. 5. *Apparuerunt digiti, quasi hominis scribentis .... Rex aspiciebat articulos manus scribentis*. Per similitudines imaginarias, sicut patet de somnio Pharaonis, & interpretatione facta per Ioseph Gen. 41. Esa. 6. *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, & elevatum, &c*. Per ipsius veritatis manifestationem; & talis modus Prophetiæ convenit Danieli, qui solius Spiritus Sancti instinctu, sine omni exteriori adminiculo, suam edidit Prophetiam. *Alii namque Propheta*, sicut dicit Augu. *per quasdam rerum imagines atque verborum tegumenta, scilicet per somnia, & visiones facta, & dicta prophetaverunt; sed iste unde doctus fuit de veritate?* Unde 2. Reg. 23. cum diceret David: *Spiritus Domini locutus est &c*. statim addidit: *Sicut lux auroræ oriente sole mane absque nubibus rutilat*. Sol est Spiritus Sanctus illuminans corda Prophetarum, qui quandoque sub nubibus apparet, quandoque per duos modos prædictos Prophetis illucet, quandoque sine nubibus, sicut hic. Et ad hoc adduci potest quod dicitur 2. Regum 6. *Quam gloriosus fuit hodie Rex Israel, discooperiens se ante ancillas servorum suorum, & nudatus est*. Et quia per eam nos invitat ad gloriam, Psalm. 149. *Gloria hæc est omnibus sanctis eius*, bene præmittitur, *Quam gloriosus &c*. Patet ergo materia huius operis, quia de omni opere Domini. Modus, quia deprecativus, & laudativus. Finis, quia ut elevati coniungamur Excelso & Sancto. Auctor, quia ipse Spiritus Sanctus hoc revelans. Sed antequam ad litteram veniamus, circa hunc librum tria in generali consideranda sunt. Primo de translatione huius operis. Secundo de modo exponendi. Tertio de eius distinctione. Translationes sunt tres. Una a principio Ecclesiæ tempore Apostolorum; & hæc vitiata erat tempore Hieronymi propter scriptores. Unde ad preces Damasi Papæ Hieronymus Psalterium correxit, & hoc legitur in Italia. Sed quia hæc translatio discordabat Græco, transtulit rursus Hieronymus ad preces Paulæ de Græco in Latinum; & hoc Damasus Papa fecit cantari in Francia, & concordat de verbo ad verbum cum Græco. Post quidam Sophronius aliquando disputans cum Iudæis, cum dicerent Iudæi aliqua non sic se habere, sicut ex secunda

da translatione Psalterii introduxerat, dictus Sophronius rogavit Hieronymum, ut Psalterium de Hebræo in Latinum transferret. Cuius petitioni annuit Hieronymus, quæ translatio concordat omnino cum Hebræo; sed non cantatur in aliqua Ecclesia, habetur tamen a multis. Circa modum exponendi sciendum est, quod tam in Psalterio quam in aliis Prophetiis exponendis evitare debemus unum errorem damnatum in quinta Synodo. Theodorus enim Mopsuestenus dixit, quod in Sacra Scriptura, & Prophetiis nihil expresse dicitur de Christo, sed de quibusdam aliis rebus; sed adaptaverunt Christo: sicut illud Psalm. 21. *Diviserunt sibi vestimenta mea &c.* non de Christo, sed ad litteram dicitur de David. Hic autem modus damnatus est in illo Concilio; & qui asserit sic exponendas Scripturas, hæreticus est. Beatus ergo Hieronymus super Ezech. tradidit nobis unam regulam, quam servabimus in Psalmis; scilicet quod sic sunt exponenda de rebus gestis, ut figurantibus † alias, figurantes † aliquid de Christo, vel Ecclesia. Ut enim dicitur 1. Cor. 10. *Omnia in figura contingebant illis*. Prophetiæ autem aliquando dicuntur de rebus quæ tunc temporis erant, sed non principaliter dicuntur de eis, sed inquantum figura sunt futurorum; & ideo Spiritus Sanctus ordinavit quod quando talia dicuntur, inserantur quædam quæ excedunt conditionem illius rei gestæ, ut animus elevetur ad figuratum. Sicut in Daniele multa dicuntur de Antiocho in figura Antichristi: unde ibi quædam leguntur quæ non sunt in eo completa, implebuntur autem in Antichristo; sicut etiam aliqua de Regno David & Salomonis leguntur quæ non erant implenda in talium hominum Regno, sed impleta fuere in Regno Christi, in cuius figura dicta sunt, sicut Psalm. 71. *Deus iudicium &c.* qui est secundum titulum de Regno David & Salomonis; & aliquid ponit in eo quod excedit facultatem ipsius, scilicet: *Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur luna*: & iterum: *Dominabitur a mari usque ad mare, & a flumine usque ad terminos &c.* Exponitur ergo Psalmus iste de Regno Salomonis, inquantum est figura Regni Christi, in quo omnia complebuntur ibi dicta. Distinctio autem prima est † alias, dictio eius in prima est † quod sunt centum quinquaginta Psalmi; & competit mysterio, quia componitur numerus iste ex 70. & 80. Per 7. a quo denominatur 70. significatur decursus huius temporis, quod peragitur septem diebus; per 8. vero, a quo denominatur 80. status futuræ vitæ. Octava enim secundum Glossam est resurgentium; & significat quod in hoc libro tractantur ea quæ pertinent ad decursum præsentis vitæ, & gloriam futuræ. Item per septem significatur vetus testamentum. Patres namque veteris testamenti septenario serviebant: observabant enim septimum diem, septimam septimanam, septimum mensem, & septimum annum septimæ decadis, qui dicitur Iubileus. Per octo vero significatur novum testamentum: celebramus enim diem octavum, scilicet diem Dominicum propter solemnitatem dominicæ resurrectionis; & in hoc libro continentur † alias, complentur † mysteria veteris & novi testamenti. Secunda distinctio est secundum quosdam qui dicebant, quod Psalterium dividitur in quinque libros per quinque Psalmorum distinctiones, quæ fiunt per *Fiat, fiat*; & hoc in Græco ubi Hebræus habet *Amen, amen*. Et in hoc notatur finis libri cuiuslibet secundum eos; & hoc est primo in Psalmo 40. *Beatus qui intelligit*. Item in 71. *Deus indicium tuum*. Item in 88. *Misericordias Domini*. Item in 106. scilicet in secundo *Confitemini*; & sunt quinque libri. Sed hæc distinctio non est apud Hebræos, sed pro uno libro habetur: Act. 1. *Sicut scriptum est in libro Psalmorum*: *Fiat commoratio &c.* Quod autem dicit, *Fiat, fiat*, vel *Amen, amen*, non refertur ad finem libri, quia in aliis libris multoties hoc ponitur, nec est finis libri. Tertia distinctio est, quia Psalmi distinguuntur in tres quinquagenas; & hæc distinctio comprehendit triplicem statum populi fidelis: scilicet statum pœnitentiæ; & ad hunc ordinatur prima quinquagena, quæ finitur in *Miserere mei Deus*, qui est Psalmus pœnitentiæ. Secunda iustitiæ; & hæc consistit in iudicio, & finitur in Psalmo 100. *Misericordiam, & iudicium*. Tertia laudem gloriæ concludit æternæ, & ideo finitur, *Omnis spiritus laudet Dominum*. Sed circa ordinem Psalmorum sciendum est, quod Psalmi quidam tangunt historias, sed non sunt ordinati secundum ordinem historiæ. Nam *Diligam te Domine*, pertinet ad historiam Saulis; sed *Domine, quid multiplicati sunt*, ad historiam pertinet Absalonis, & hæc est posterior: unde aliquid aliud significant præter historiam tantum. Prima ergo quinquagena pertinet ad statum pœnitentiæ, & ideo figuraliter tractatur in ea de tribulationibus, & impugnationibus David, & liberatione eius. Et ut divisio fiat secundum litteram, David in Regno suo existens contra duplicem impugnationem, vel persecutionem orat. Primo contra eam quæ fuit contra totum populum Dei; & hoc in quinta decade Psalm. 41. *Quemadmodum desiderat cervus ad fontem aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus*. Universaliter autem iustus in persona sua dupliciter affligitur. Quandoque a temporaliter persequentibus, quan-

quandoque ab aliquibus iniuste viventibus. 2. Pet. 2. *Animam iusti iniquis operibus cruciabant* . Psalm. 118. *Defectio tenuit me &c.* Et ideo primo ponit Psalmos pertinentes ad primam persecutionem David, secundum quod significat aliquid contra Christum, & Ecclesiam. Secundo, ad secundam tribulationem pertinentes, in quarta decade, Psalm.31. *Beati quorum remissa sunt iniquitates*. Item David in Regno suo existens duplicem tribulationem passus est, quia a specialibus personis, & a toto populo. Primo ergo ponuntur Psalmi contra primam † alias, personam. † Secundo Psalmi in quibus orat contra secundam, & hoc in tertia decade (Ps. 21.) scilicet *Deus Deus*. A specialibus autem personis duabus persecutionem passus est, scilicet ab Absalone, & a Saule. Et per hoc significatur persecutio quam sancti patiuntur vel a domesticis, vel ab extraneis: sic Christus passus est a Iuda, & a Iudæis. Primo ergo ponuntur Psalmi contra primum; secundo contra secundum, & hoc in secunda decade, Psal. 11. *Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus, quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum*. Primo ergo agendum est de prima decade, in qua præmittitur Psalmus iste, scilicet *Beatus vir &c.*

PSALMUS I.

MORALIS.

(a) BEatus vir qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit; sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.

(b) Et erit tamquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium eius non defluet.

(c) Et omnia quæcumque faciet, prosperabuntur. Non sic impii, non sic; sed tamquam pulvis quem proiicit ventus a facie terræ. Ideo non resurgent impii in iudicio, neque peccatores in concilio iustorum. Quoniam novit Dominus viam iustorum; & iter impiorum peribit.

(a) HIc Psalmus distinguitur contra totum opus: non enim habet titulum, sed est quasi titulus totius operis. Sed & David Psalmos composuit per modum orantis, qui non servat unum modum, sed secundum diversas affectiones & motus orantis se habet. Hic ergo primus Psalmus exprimit affectum hominis elevantis oculos ad totum statum mundi, & considerantis quomodo quidam proficiunt, quidam deficiunt. Et inter beatos Christus fuit primus; inter malos Adam. Sed notandum, quod in uno omnes conveniunt, & in duobus differunt. Conveninnt in beatitudine, quam omnes quærunt. Differunt autem in processu ad beatitudinem, & in eventu huius, quia quidam perveniunt, & quidam non. Dividitur ergo Psalmus iste in partes duas. In prima describitur processus omnium ad beatitudinem. In secunda eventus, ibi, *Et erit tamquam lignum quod plantatum est secus decursus &c.* Circa primum duo facit. Primo tangitur processus malorum. Secundo bonorum, ibi, *Sed in lege Domini voluntas eius &c.* In processu malorum tria consideranda sunt. Primo deliberatio de peccato, & hoc in cogitatione. Secundo consensus, & executio. Tertio inductio aliorum ad simile, & hoc est pessimum. Et ideo primo ponit consilium malorum, ibi, *Beatus vir &c.* Dicit autem, *Qui non abiit*, quia quamdiu homo deliberat, est in eundo. Secundo ponit consensum, & executionem dicens, *Et in via peccatorum*, idest in operatione: Prov.4. „ Via impiorum tenebrosa, nesciunt ubi corruant; " *non stetit*, scilicet consentiendo, & operando. Dicit autem, *Impiorum*, quia impietas est peccatum contra Deum, & *peccatorum*, contra proximum, *& in cathedra*; ecce tertium, scilicet inducere alios ad peccandum. In cathedra ergo quasi magister, & alios docens peccare; & ideo dicit, *Pestilentia*, quia pestilentia est morbus infectivus. Prov. 29. „ Homines pestilentes dissipant civitatem. " Qui ergo sic vadit non est beatus, sed qui contrario modo. Beatitudo autem hominis in Deo est. Ps. 143. *Beatus populus cuius est Dominus Deus eius &c.* Est ergo processus rectus ad beatitudinem, primo ut subdamus nos Deo; & hoc dupliciter. Primo per voluntatem obediendo mandatis eius; & ideo dicit: *Sed in lege Domini*; & hoc specialiter pertinet ad Christum. Ioan.8. „ De-

„ Descendi de cælo non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit „ me". Convenit similiter & cuilibet iusto. Dicit, *In lege*, per dilectionem, non sub lege per timorem. 1. Timoth. 1., Iusto non est lex „ posita &c." Secundo per intellectum iugiter meditando; & ideo dicit: *In lege eius meditabitur die ac nocte*, idest continue, vel certis horis dici & noctis, vel in prosperis & adversis.

(b) Describitur in hac parte felicitatis eventus: & primo ponit diversitatem eius; secundo assignat rationem, ibi, *Quoniam novit Dominus &c.* Circa primum duo facit. Primo ponit eventum bonorum, secundo malorum, ibi, *Non sic impii &c.* Circa eventum bonorum utitur similitudine; & primo proponit eam, secundo adaptat, ibi, *Et omnia quæcumque faciet &c.* Similitudo namque sumitur a ligno, in quo tria considerantur, scilicet plantatio, fructificatio, & conservatio. Ad plantationem vero necessaria est terra humectata ab aquis, alias aresceret; & ideo dicit: *Quod plantatum est secus decursus aquarum*, idest iuxta fluenta gratiarum. Ioan. 7. capit. „ Qui credit in me, „ flumina de ventre eius fluent aquæ vivæ." Et qui iuxta hanc aquam radices habuerit fructificabit bona opera faciendo; & hoc est quod sequitur: *Quod fructum suum dabit*. Gal. 5. „ Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, „ pax, & patientia, longanimitas, bonitas, „ benignitas &c." *In tempore suo*, scilicet modo, quando est tempus operandi. Galat. ultimo: „ Dum tempus habemus, operemur bonum ad „ omnes". Sed nec arescit, immo conservatur. Quædam arbores conservantur in substantia, sed non in foliis; quædam etiam in foliis conservantur: sic & iusti, unde ait: *Et folium eius non defluet* † *alias, desinet*, † idest nec in minimis operibus & exterioribus deseruntur a Deo. Proverbiorum 11., Iusti autem quasi vi„ rens folium germinabunt."

(c) Deinde cum dicit, *Et omnia*, adaptat similitudinem: quia beati in omnibus prosperabuntur, & hoc quando consequentur finem intentum quantum ad omnia quæ desiderant, quia iusti perveniunt ad beatitudinem. Psal. 117. *O Domine, salvum me fac, o Domine, bene prosperare &c.* Eventus malorum contrarius est, qui describitur ibi, *Non sic &c.* Et circa hoc duo facit. Primo ponit similitudinem, secundo adaptat, ibi, *Non resurgent*. Sed nota quod hic præmittit *non sic*, & *non sic* bis, propter maiorem certitudinem. Gen. 41., Quod secundo vidi„ sti, iudicium firmitatis est." Vel *non sic* faciunt in processu, ideo *non sic* recipiunt in eventu. Luc. 16. „ Recepisti bona in vita tua, „ & Lazarus similiter mala: nunc autem hic „ consolatur, tu vero cruciaris." Comparantur vero proprie pulveri, qui tria habet contra ea quæ de viro iusto sunt dicta: quia non adhæret terræ pulvis, sed est in superficie; lignum vero plantatum est radicitus. Item lignum in se compactum est, item humidum est; sed pulvis in se divisus, siccus, & aridus est: per quod signatur, quia boni adunati sunt caritate sicut lignum: Psalm. 117. *Constituite diem solemnem in condensis, usque ad cornu altaris*: mali vero divisi: Proverbiorum 13. „ Inter superbos semper iurgia sunt." Item boni inhærent radicitus in spiritualibus & bonis divinis, sed mali in exterioribus bonis sustentantur. Item sunt sine aqua gratiæ, Gen. 3. „ Pulvis es &c." Et ideo omnis malitia eorum defluet, „ sicut defluit folium de vinea, „ & de ficu", Esa. 34. De bonis vero dicitur hic, quod *folium eius non defluet*. Luc. 21. „ Capillus de capite vestro non peribit". Sed de istis malis dicitur, quod totaliter proiiciuntur *a facie*, idest bonis superficialibus, quos ventus, idest tribulatio, *proiicit a facie terræ*. Iob 4. „ Vidi eos qui operantur iniquitatem, „ & seminant dolores, & metunt eos, flante Deo periisse, & spiritu iræ eius esse con„ sumptos." Deinde adaptat similitudinem „ ibi, *Non resurgent*, quia sicut pulvis sunt.

Sed contra 2. Corin. 4. „ Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi." Item „ 1. Cor. 15. „ Omnes quidem resurgemus."

Ad quod dicendum, quod dupliciter hoc potest legi. Resurgere enim proprie in iudicio dicitur homo, quando causa sua sublevatur per sententiam iudicis. Isti ergo non resurgunt, quia sententia pro eis in iudicio non fertur, sed potius contra: unde alia littera habet, *Non stabilientur*. Boni vero sic: quia licet afflicti sint ex peccato primi parentis, tamen habebunt sententiam pro se. *Neque peccatores*, congregabuntur, *in concilio iustorum*: quia boni congregabuntur in vitam æternam, ad quam mali non admittentur. Vel dicendum, quod hoc intelligitur de reparatione iustitiæ, ad quam reparantur proprio iudicio. 1. Cor. 11. „ Si nosmetipsos iudicaremus, non utique iudicare„ mur". Et quantum ad hoc dicit: *Non resurgent in iudicio*, scilicet proprio, de quo dicitur Ephe. 5. „ Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus." Quidam vero reparantur consilio bonorum, & isto modo etiam mali non resurgunt a peccato. Vel *impii*, idest infideles, *non resurgent in iudicio*, discussionis, & examinationis, quia secundum Gregorium quidam condemnabuntur, & non iudicabuntur, ut infideles. Quidam non iudicabuntur, nec condemnabuntur, scilicet Apostoli, & viri perfecti. Quidam iudicabun-

buntur, & condemnabuntur, scilicet mali fideles. Sic ergo fideles non resurgent in iudicio discussionis, ut examineentur. Ioan. 3. „ Qui „ non credit, iam iudicatus est. " Peccatores vero non resurgent in concilio iustorum, ut scilicet iudicentur, & non condemnentur.

Deinde ratio † alias, non † redditur quare huiusmodi non resurgent in iudicio: *Quoniam novit &c.* Et proprie loquitur: quia quando aliquis scit quod perditum est, reparatur; quando vero nescit, non reparatur. Iusti autem per mortem dissolvuntur, sed tamen Deus novit eos. 2. Tim. 2. „ Cognovit Deus qui sunt „ eius". Novit scilicet notitia approbationis, & ideo reparantur. Sed quia non novit viam impiorum notitia approbationis, ideo *iter impiorum peribit*, Psal. 118. *Erravi sicut ovis quæ periit: quære servum tuum, quia mandata tua non sum oblitus*. Psal. 34. *Fiant viæ illorum tenebræ & lubricum &c.*

PSALMUS II.

PROPHETICUS.

(a) QUare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt Reges terræ, & Principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum eius.

(b) Dirumpamus vincula eorum, & proiiciamus a nobis iugum ipsorum.

(c) Qui habitat in cælis irridebit eos, & Dominus subsannabit eos. Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabit eos.

(d) Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius.

(e) Dominus dixit ad me: Filius meus es tu; ego hodie genui te.

(f) Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.

(g) Reges eos in virga ferrea, & tamquam vas figuli confringes eos.

(h) Et nunc Reges intelligite; erudimini qui iudicatis terram.

(i) Servite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta.

(k) Cum exarserit in brevi ira eius, beati omnes qui confidunt in eo.

(a) PRæmisso Psalmo, in quo quasi universaliter descripsit statum, & processum humani generis, in hoc procedit ad materiam propriam, scilicet tribulationes suas significantes tribulationes Christi. Et circa hoc tria facit. Primo implorat divinum auxilium contra tribulationes imminentes orando. Secundo gratias agit exauditus, & hoc in octavo Psalmo: *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!* Tertio ostendit fiduciam inde conceptam; & hoc in decimo Psalmo: *In Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ: Transmigra in montem sicut passer?* In tribulationibus autem potest homo duo petere. Primo petit ut liberetur; secundo ut hostes deprimantur, & hoc facit in septimo Psalmo: *Domine Deus meus, in te speravi*. Circa primum duo facit. Primo implorat auxilium contra tribulantes; secundo contra decipere molientes, & hoc in quinto Psalmo, *Verba mea*. Circa primum tria facit. Primo commemorat machinationes insurgentium contra ipsum; secundo implorat auxilium contra iam insurgentes, & hoc in tertio Psalmo: *Domine quid multiplicati &c.* Tertio confidens se exauditum invitat alios ad confidendum de Deo, & hoc in quarto Psalmo, *Cum invocarem*. Sed attendendum est, quod totus iste Psalmus nihil continet de oratione, sed de malitia insurgentium. Circa quem Psalmum in generali sciendum est, quod de eo fuit duplex opinio. Quidam enim dixerunt, quod idem est cum primo Psalmo, & hæc fuit Gamalielis. Et propter hoc dicebant, quod sicut ille Psalmus *Beatus vir qui &c.* ita iste quasi pars ipsius finit, *Beati omnes qui confidunt in eo*, ut sit quasi circularis. Sed contra hoc sunt duo. Primo quia sic non essent centum quinquaginta Psalmi. Sed ad hoc respondetur, quia addunt unum qui invenitur in pluribus Psalteriis; & incipit, *Pusillus eram &c.* Et secundo, quia in Hebræo Psalmi secundum ordinem litterarum ordinantur, ut quotus sit Psalmus statim occurrat.

rat. Nam in primo est *Aleph*, ad designandum quod sit primus; in secundo est *Beth*, ut designetur quod sit secundus; in tertio est *Ghimel*; & sic est in aliis. Quia ergo *Beth*, quæ littera est secunda in ordine alphabeti, ponitur in principio huius Psalmi, patet quod est secundus Psalmus; & hoc tenet Augustinus. Dicendum est ergo, quod Psalmus iste in ordine Psalmorum est secundus, sed primus in titulo; & hic est titulus eius. Psalmus proprie dicitur a psalterio, quod est quoddam instrumentum decachordum, quod manu tangitur: unde dicitur a psallere, quod est manu tangere, & habet tactum a superiori: unde Psalmus proprie dicitur canticum, quod David cantabat, vel cantari faciebat ad psalterium. Mystice autem per decachordum psalterium signatur lex Dei, quæ in decem præceptis consistit, & oportet quod tangatur manu, idest bona operatione, & a superiori, quia præcepta sunt implenda propter spem æternorum, alias tangeretur ex inferiori. Est ergo Psalmus David, quia ab eo compositus, & de Regno eius in figura Regni Christi agit. Per David enim Christus convenienter significatur, quia David dicitur manu fortis, & Christus „ Dei virtus " 1. Corint. 1. Dicitur etiam David aspectu desiderabilis, & Christus „ splendor gloriæ, " Hebr. 1. Ipse est „ in quem desiderant Angeli prospicere, " 1. Petri 1. *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania?* Psalmus iste dividitur in duas partes. In prima narratur machinatio molientium contra Regnum David, & Christi. In secunda ponitur eorum repressio, ibi, *Qui habitat in cælis irridebit eos*. Circa primum tria facit. Primo narrat machinantium rebellionem. Secundo contra quem machinantur. Tertio propositum machinantium. Secundum ibi, *Adversus Dominum*. Tertium ibi, *Dirumpamus vincula eorum*. Primo ergo historialiter sciendum, quod quando populus molitur rebellionem, primo surgit murmur in populo, post accedit auxilium magnatum ad perficiendum. Primo ergo ponit conatum populi murmurantis; secundo auxilium magnatum, ibi, *Astiterunt Reges terræ, & Principes convenerunt in unum*. In populo autem sunt quidam minus habentes de ratione, qui sunt impetuosi; quidam plus, qui cauti dicuntur. Primi non moventur sensu ad rebellandum, sed magis impetu. Et ideo dicit de his, *Fremuerunt*, quod est bestiarum. Proverbiorum. 19. „ Sicut fremitus leonis, „ ita & Regis ira ". Secundi moventur consilio, & ideo de his dicit, *Meditati sunt inania*, quia *vanæ sunt cogitationes hominum*, Psal. 93. Populus est multitudo hominum iuris consensu sociata; & ideo Iudæi dicuntur populus, quia cum lege, & sub lege Dei sunt. Alii dicuntur gentes, quia non sunt sub lege Dei. Vel ad litteram, in Regno David erant gentes subiugatæ, & Iudæi fideles, & utrique moliebantur contra eum: ideo dicit: *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania?* Non interrogat, sed increpat, sicut ibi, Sapient. 5. „ Quid nobis profuit superbia, aut divitiarum iactantia quid contulit nobis? " Item minores nihil per se facere possent nisi haberent auxilium maiorum: unde ponit quosdam præbentes auxilium. Primo per potentiam adiuvando; & quantum ad hoc dicit: *Astiterunt Reges terræ, & Principes convenerunt in unum adversus Dominum, & adversus Christum eius*; quasi dicat: Illi *fremuerunt*, sed alii *astiterunt*, idest assuerunt huic malitiæ. Item quidam præbuerunt auxilium per sapientiam consulendo; & quantum ad hoc dicit, *Convenerunt in unum*, scilicet ad consiliandum. Littera Hieronymi habet, *Tractabant pariter*. Hierem. 5. „ Ibo igitur ad optimates, & loquar eis: ipsi enim cognoverunt viam Domini, & iudicium Dei sui &c." Deinde cum dicit: *Adversus Dominum, & adversus Christum eius &c.* ponit patientes rebellionem. Ostendit enim contra quos fuit rebellio, quia contra Dominum, & contra Regem eius. Reges enim dicuntur Christi, idest uncti. Psal. 104. *Nolite tangere Christos meos*. Qui ergo rebellat Regi instituto per Deum, rebellat etiam Deo. Romanorum 13. „ Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. " Et ideo dicit: *Adversus Dominum, & adversus Christum eius*. Primo Regum 8. „ Non te abiecerunt, „ sed me. " Mystice hæc dicta sunt sub similitudine David de Christo. Actuum 4. Domine, tu dixisti per os patris nostri pueri tui David: *Quare fremuerunt gentes &c.* Convenerunt enim vere in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Iesum, quem unxisti &c. " Et secundum hoc intelligendum est, quod *gentes*, scilicet milites, convenerunt contra Christum, & *populi*, scilicet Iudæi, *meditati sunt inania*, credentes eum occidere totaliter, scilicet quod non resurgeret. Et *Reges terræ*, scilicet Herodes Ascalonita prior qui occidit infantes; & posterior † alias, posterius† Herodes Antippas eiusdem filius, qui Pilato consensit, & *Principes*, idest Pilatus, ut ponatur plurale pro singulari per sinecdochem. Vel *Principes* sacerdotum *convenerunt in unum*, idest in unam pravam voluntatem, adversus Dominum, & adversus Christum eius.

(b) Consequenter ponit propositum machinantium: unde dicit: *Dirumpamus vincula eorum &c.* quod proprie dicitur: nam Regis dominium dicitur iugum. 3. Regum 12. dicitur ad Roboam, quod alleviaret de iugo quod impo-

posuerat eis Salomon. Sicut enim boves iunguntur iugo ad opus, ita homines ad dominium Regni. Iugum autem removeri non potest, nisi solvatur. Vincula autem sunt in Regno illis quibus firmatur potestas regia in Regno, sicut milites, castra, & arma. Primo ergo oportet ista dissolvere, & tunc removere iugum. Spiritualiter in Christo est iugum lex charitatis. Matthæi 11. „ Iugum meum suave „ est &c. “ Vincula sunt virtutes, spes, fides, charitas. Ephes. 4. „ Soliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis. “ Eccli. 6. „ Vincula illius alligatura salutaris. “ Quod ergo conscientia hominis non sit sub iugo legis Christi, non potest esse nisi prius rumpantur hæc vincula. Quod faciunt qui dicunt Deo: „ Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus &c.“ Iob. 12. Hier. 2. „ A sæculo confregisti iugum, dirupisti vincula, & „ dixisti, Non serviam. “ Vel hoc dicitur in persona David a Christo ad suos servos. Glo. „ Quasi ipsi ita moliuntur; sed, o mei, *dirumpamus &c.*“ sed non facit ad propositum.

(c) Deinde cum dicit, *Qui*, ponitur oppressio molientium in Regnum David. Et circa hoc duo facit. Primo ostenditur quomodo opprimuntur a Domino. Secundo quomodo a Christo eius, ibi, *Ego autem constitutus &c.* Contra hos, scilicet Dominum, & contra Christum eius moliti sunt, ut dictum est. Circa primum nota quatuor; scilicet irrisionem, subsannationem, iratam locutionem, & conturbationem. Nam sicut aliquis puer nullius virtutis & potestatis, si pugnat contra gigantem, irridetur a gigante; ita si aliquis nullius potestatis moliri vult contra eum qui habitat in cælis, irridetur ab eo. Iob. 35. „ Suspice cælum, & intuere, & contemplare „ æthera, quod altior te sit. Si peccaveris „ quid ei nocebit? “ Et si perseveret impotens, tunc ille qui est potentior reprehendit, & subsannat. Irrisio namque fit bucca, secundum Hieronymum in Glo. sed subsannatio rugato naso, atque contracto, ex quadam scilicet levi indignatione. Proverbiorum 1. „ Ego „ quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cum vobis id quod timebatis advene„ rit. “ Si autem nullo modo desistat, procedit ad vindictam. Et ideo dicit: *Tunc loquetur ad eos in ira sua*, idest proferet sententiam vindictæ contra eos. Nam in Deo non cadit ira; sed quod est creaturæ aliquando attribuitur creatori per atropospatos, quod est humana propassio. Psal. 6. *Domine, ne in ira tua &c.* Ultimo autem sententia executioni mandatur; & ideo dicit: *Et in furore suo conturbabit eos*, in corpore † alias, corde †, & in anima æterna pœna, hoc est sua virtute, punietet eos. Iob. 15. „ Cum se moverit ad quærendum pa„ nem, novit quod paratus sit in manu eius „ tenebrarum dies: terrebit eum tribulatio, „ & angustia vallabit eum. “ Hæc quatuor erunt in iudicio, Quia *irridebit* statuens eos a sinistris, Matth. 25. *Subsannabit* dicens, „ Esu„ rivi &c.“ improperando. *Loquetur in ira* sententiando. „ Ite maledicti in ignem æternum „ &c.“ *Conturbabit*, sententiam exequendo. „ Ibunt hi in supplicium æternum &c.“

(d) Sequitur consequenter ostendere quomodo comprimantur a Christo eius, cum dicit: *Ego autem*. Insurrexerunt autem contra Christum David populus, gentes, & principes. Primo ergo ostendit quomodo Christus se habeat ad populum. Secundo quomodo ad gentes, ibi, *Dominus dixit ad me*. Tertio quomodo ad Reges, ibi, *Et nunc Reges intelligite &c.* Dicit ergo: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius &c.* Sciendum est autem, quod constitutus est Rex a Deo in Hierusalem; & sua prædicatione reduxit populum; quasi dicat: Illi sic faciunt, sed intentum suum habere non possunt, quia *sum constitutus*, idest stabilitus, *Rex super Sion*, idest super populum Iudæorum, qui erat in Hierusalem, cuius arx est Sion, *ab eo*, scilicet a Deo. Psal. 117. *Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo*. Iob. 17. „ Pone me „ (Domine) iuxta te, & cuiusvis manus pu„ gnet contra me. “ *Sum autem constitutus Rex super Sion montem sanctum eius*, non propter me, sed ut regam populum secundum legem Dei; & ideo dicit: *Prædicans præceptum eius*. Mystice autem constitutus est Rex secundum illud Hieremiæ 23. „ Regnabit Rex, & sa„ piens erit &c.“ *Sion*, idest Ecclesiam Iudæorum, quæ dicitur mons sanctus, quia prius recepit radios Solis. Matth. 15. „ Non sum mis„ sus nisi ad oves &c. “ 2. Reg. 19. „ An „ ignoro me hodie Regem factum super Israel? “ *Prædicans præceptum*, idest evangelium, vel illud speciale præceptum de quo dicitur Ioannis 13. „ Mandatum novum do vobis, ut di„ ligatis invicem. Et eiusdem 15. Hoc est „ præceptum meum &c. “ Hoc autem præceptum personaliter prædicavit Iudæis, in persona scilicet propria. Matth. 4. „ Circuibat „ Iesus totam Galilæam docens in synagogis eo„ rum, & prædicans Evangelium Regni. “ Rom. 15. „ Dico autem Christum Iesum mini„ strum fuisse circumcisionis propter veritatem „ Dei &c. “

(e) Deinde cum dicit, *Dominus*, ex eadem historia ostenditur, quomodo se habet ad gentes. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quod Christo convenit habere potestatem super gentes; secundo ponit usum potestatis:

Reges

Reges eos. Circa primum duo facit. Primo ostendit quo iure potestas sibi competit super gentes, secundo ponit acceptionem ipsius potestatis, ibi, *Dabo tibi gentes*. Dicit ergo: *Dominus dixit ad me*. Hoc non usquequaque completur de David; & ideo intelligitur de Christo cui competit dominium super gentes duplici iure, scilicet hereditario, & meritorio. Primo ergo ponit ius, secundo meritum, ibi, *Postula &c.* Est autem Christus heres † alias, Rex † universorum, sicut dicitur Hebræ. 1. Et hoc competit ei, quia filius. Gala. 4. „ Si „ filius, & heres per Deum. " Et ideo agit de æterna generatione Christi, in qua tria notantur. Primo modus generationis, secundo proprietas filiationis, tertio æternitas filii generati. Modus ostenditur in hoc quod dicit, *Dominus dixit*, quia scilicet processit per modum intellectus. Uniuscuiusque generatio est per modum eius. Modus divinæ naturæ non est carnalis, sed intellectualis, immo est ipsum intelligere. Secundo generatio est processio secundum originem, quæ invenitur in re intelligibili, quæ est secundum conceptionem verbi procedens ab intellectu. Et hoc est dicere verbum in corde; & ideo dicit, *Dominus dixit*, quasi dicendo me generavit. Unde Filius est verbum quod Pater dixit, idest gignendo produxit. Proprietas vero ostenditur in hoc quod dicit, *Filius meus*, non adoptivus, sicut illi de quibus dicitur Io. 1. „ Dedit eis potesta„ tem filios Dei fieri &c. " sed proprietate naturæ. Unde *Filius meus es tu*, natura„ lis, singularis, consubstantialis. Matth. 17. „ Hic est filius meus dilectus " Aeternitas ponitur in hoc quod subiungit: *Ego hodie genui te*, idest æternaliter. Non enim est nova, sed æterna generatio. Et ideo dicit, *Hodie genui te*, quia hodie præsentiam signat, & quod æternum est, semper est. Dicit etiam, *Genui te*, & non genero, ad designandum generationis perfectionem. Cum enim generatio sit sine motu, simul est generari & generatum esse. Dicit etiam, *Hodie*, ut designet præsentialitatem cum claritate, quæ conveniunt Christo, qui & „ lucem inhabitat inac„ cessibilem " 1. Timot. 6. & qui vere est, in quo nihil est præteritum, vel futurum, vel obscurum, sed clarum.

(f) Supra positum est privilegium æternæ generationis, ex quo Christo competit dominium gentium iure hereditario; hic ostendit, quomodo acquisivit per suum meritum. Ubi considerandum est, quod sicut in naturalibus formæ infunduntur secundum dispositionem materiæ, ita Deus gratuita dona largitur. Philip. 2. „ Deus est qui operatur in nobis „ velle & perficere &c. " Et ideo vult ut recipiamus dona petendo & orando. Hoc exemplum voluit ostendere per Christum, quia voluit quod peteret quod sibi iure hereditario competebat. Hæc autem postulatio pro gentibus vocandis, potest intelligi dupliciter. Primo per orationem, quia pro eis oravit. Io. 17. „ Non pro eis rogo tantum, sed pro eis „ qui credituri sunt per verbum eorum in „ me. " Item per passionem. Hebr. 9. „ Ut „ morte intercedente, in redemptionem ea„ rum prævaricationum quæ erant sub prio„ ri testamento, repromissionem recipiant qui „ vocati sunt æternæ hereditatis. " Quæ quidem postulatio non fuit vacua, quia in omnibus „ exauditus est pro sua reverentia. " Heb. 5. Unde subditur concessio, cum subditur: *Et dabo tibi gentes*. Ubi notandum est, quod ad Christum nullus venit nisi dono Patris. Io. 6. „ Nemo potest venire ad me nisi Pater qui „ misit me traxerit eum. " Datio autem gentilium est pure donum. Nam Iudæi quasi redditi sunt, quia ante dati erant. Rom. 15. „ Di„ co Iesum Christum ministrum fuisse circum„ cisionis &c. " Et ideo dicit: *Dabo tibi gentes*, ut scilicet subiiciantur tibi, & sint tua hereditas. Phil. 2. „ Ut in nomine Iesu omne ge„ nu flectatur, cælestium, terrestrium, & inter„ norum. " Psal. 15. *Hereditas mea præclara est mihi*. Item non habet eas, sicut ministri habent, ut Petrus, vel Paulus, sed sicut dominus. Hebr. 3. „ Et Moyses quidem fidelis erat „ in tota domo eius tamquam famulus, in te„ stimonium eorum quæ dicenda erant; Chri„ stus vero tamquam filius in domo sua, quæ „ domus sumus nos. " Et ideo dicit, *Possessionem tuam*. Esa. 49. „ Ut possideres heredi„ tates dissipatas, ut diceres his qui vincti „ sunt, Exite, & his qui sunt in tenebris, Re„ velamini. " *Terminos terræ*: quia per totum mundum ædificata est Ecclesia. Sed postmodum per Nicolaum hæreticum, & Mahumetum ad infidelitatem redierunt. Vel expectatur fundanda. Esa. 49. „ Parum est ut sis mi„ hi servus ad suscitandas tribus Iacob, & „ fæces Israel convertendas. Dedi te in lu„ cem gentium, ut sis salus mea usque ad ex„ tremum terræ. " Hebr. 1. „ Quem consti„ tuit heredem universorum &c. "

(g) Deinde cum dicit, *Reges*, ponitur executio potestatis; & secundum historiam posset exponi, quia erat constitutus Rex Iudæorum; ideo & dominabatur gentibus aliquibus quas subiugaverat, in figura universalis dominii Christi. Sed quia aliter reguntur cives, nam cives reguntur regimine misericordiæ, aliter hostes subiugati, scilicet regimine severæ iustitiæ; ideo dicit, *In virga ferrea*. Sed melius est ut referatur ad dominium spirituale Chri-

sti. Necesse est enim quod qui regit habeat virgam. Psal. 44. *Virga directionis virga Regni tui*. Ad hoc enim necessarii sunt Reges, ut virgam habeant disciplinæ, qua puniant delinquentes. Et quia Christus constitutus est Rex a Deo ad populum regendum, ideo dicit: *Reges eos in virga ferrea*: & addit, *Ferrea*, ad designandum inflexibilem iustitiæ disciplinam. Virga namque qua regebantur Iudæi non fuit ferrea, quia frequenter excusserunt se adorando idola. Sed hæc est virga ferrea qua regit gentes, quia non recedent amplius a dominio Christi, quando plenitudo gentium intraverit. Apocalyp. 12. „ Mulier peperit ma„ sculum, qui recturus erat omnes gentes in „ virga ferrea. " *Et tamquam vas figuli confringes eos*; quod exponitur per illud Hierem. 18. „ Descendi in domum figuli, & ecce ipse „ faciebat opus super rotam, & dissipatum est „ vas quod ipse faciebat e luto manibus suis. „ Conversusque fecit illud vas alterum: " & post: „ Sicut lutum in manu figuli, sic vos „ in manu mea. " Quando enim vas figuli est recens, frangitur de facili a mala forma, & restituitur in bonam. Iudæi conversi erant: unde non erant confringendi. Eadem enim est fides eorum & nostra. Gentiles autem erant idololatræ; & ideo erant confringendi, ut aliam formam acciperent, idest aliam fidem veram. Vel aliter: *In virga ferrea*, bonos scilicet, *& tamquam vas figuli*, malos, qui finaliter conterendi sunt. Luc. 2. „ Ecce positus „ est hic in ruinam, & in resurrectionem mul„ torum. " Esa. 30. „ Subito dum non spe„ ratur veniet contritio eius, & comminuetur, „ sicut conteritur lagena figuli contritione per„ valida &c. " ut sic „ qui iustus est iustifice„ tur adhuc, & qui in sordibus est sordescat „ adhuc, " Apoc. ultimo.

(h) Deinde cum dicit, *Et nunc*, ostenditur quomodo se habeat ad Reges. Reprimit autem eos admonendo, & attrahendo ad servitutem Dei. Circa hoc ergo duo facit. Primo ponit admonitionem; secundo assignat admonitionis rationem, ibi, *Ne quando irascatur*. Monet autem ad tria. Ad doctrinæ veritatem, ad obsequii humilitatem, ad correctionis susceptionem. Secundum ibi, *Servite*; tertium ibi *Apprehendite*. Veritas autem dupliciter cognosci potest ab aliquo: vel per inventionem, & tales dicuntur bene intelligentes; vel per eruditionem, & tales dicuntur bene dociles. Item regentium duplex est gradus. Quibusdam enim committitur universalis gubernatio, qui dicuntur Reges. Quidusdam aliquod speciale iudicium, & hi dicuntur iudices. Primos ergo exhortatur ad intelligendum: nam „ intelli„ gens gubernacula possidebit, " Prov. 1. Secundos ad erudiendum, ut scilicet ab aliis formam iudicii accipiant; & ideo dicit: *Intelligite, & erudimini*. Sapien. 6. „ Audite Re„ ges, & intelligite; discite, iudices finium „ terræ. "

(i) Deinde cum dicit, *Servite*, post intellectum convenienter ponit servitutem, quia † alias, qui † servitus Dei, quæ est latria, est professio fidei. Et ideo primo oportet quod credat, & postea confiteatur, & serviat. Rom. 10. „ Corde creditur ad iustitiam, ore au„ tem &c. " Dicit autem, *Domino*: qui enim servit homini, sufficit ut exterius subiiciatur ei obediendo; sed qui servit Deo, oportet quod interius secundum animam subiiciatur ei, bonum affectum habendo. Psal. 61. *Nonne Deo subiecta erit anima mea*? Dicit autem, *In timore*, qui sanctus permanet, nec sinit peccare, ut „ qui stare se existimat, videat ne cadat, " Rom. 10. Et notandum, secundum Augustinum, quod Rex servit Deo inquantum homo, in se iuste vivendo, sed inquantum Rex, leges ferendo contra ea quæ sunt contra Dei iustitiam: unde in hoc Psalmo præfiguratur status Ecclesiæ. Nam a principio Reges terræ faciebant leges contra Christum & christianos, sed postea condiderunt leges pro Christo. Et primum ostenditur, cum dicit, *Astiterunt*; secundum ibi, *Servite Domino*. Ne autem hæc servitus miseria videatur, addit: *Et exultate ei cum tremore*: quia timor Domini non est miseriæ, sed gaudii: propter quod Levi. 10. respondit Aaron ad Moysen: „ Quo„ modo possum placere Deo mente lugubri? " Sed ne ista lætitia præsumptionem haberet, vel negligentiam, ideo subiungit, *Cum tremore*, qui est metus subitaneus. Phil. 2. „ Cum „ metu & tremore vestram salutem operami„ ni. " Consequenter monet ad susceptionem, cum subdit, *Apprehendite*, ut nemo vivat ut libet, sed ut decet. Et ideo dicit, *Disciplinam*, præcepta, & bonos mores; vel adversa, quasi præsidium & munimentum. Psal. 17. *Et disciplina tua &c.* Et ponitur ratio admonitionis: *Ne quando irascatur*: & est duplex ratio ad evitandam pœnam, & ad consequendam gloriam, ibi, *Beati omnes qui confidunt in eo*. Dicit autem, *Ne quando*, propter patientiam Dei, quia in hoc sæculo diu sustinet. Psal. 7. *Numquid irascitur per singulos dies*? dicens: *Nisi conversi fueritis*; quasi dicat: Servetis admonitionem, ne veniat tempus punitionis: *Ne pereatis de via iusta*, scilicet iustitiæ & societatis bonorum; quod est valde pœnosum his qui dulcedinem iustitiæ gustaverunt. Littera Hierony. habet: *Pereatis de via*: non est ibi, *iusta*. Quando enim homo in mundo est, est sicut in via. Nam si cadit, potest resur-

surgere. Nec dicitur perire quod reparari potest, nec etiam † alias, potest, etiam † quod non cadit de via, sed in via. Sed si perit de via, irreparabilis est. Iob 5. „ Et quia nullus „ intelligit, in æternum peribunt. "

(k) Et ideo dicit, *Cum*. Ponitur alia ratio, quæ est ad consequendam gloriam; quasi dicat: *Apprehendite disciplinam*, quia *cum exarserit in brevi ira eius*, *beati* erunt *omnes qui confidunt in eo*. Bene dicit, *Cum exarserit*: modo enim non ardet, cum castigat ut pater; sed in futuro absorbebit & ardebit, quando puniet pœna æterna. Esaiæ 30. „ Ecce nomen „ Domini venit de longinquo, ardens furor „ eius, & gravis ad portandum; labia eius „ repleta sunt indignatione, & lingua eius „ quasi ignis devorans. " Dicit autem, *In brevi*, quia non singula peccata separatim, sed simul omnia discutiet. Unde illud iudicium in brevi fiet; nec durabit per mille annos, ut Lactantius dixit. Prim.Cor.15. „ In momen- „ to, in ictu oculi, in novissima tuba. " Et tunc omnes boni in immortalitatis gloriam immutabuntur: unde *Beati qui confidunt*; quasi dicat: Vindicta non modo non attinget † alias, modo attinget † confidentes; sed beati erunt, quia ad Regnum pervenient. Quæ beatitudo, vel gloria, maior apparebit ex pœna malorum. Hier. 17. „ Benedictus † alias, beatus † „ vir qui confidit in Domino, & erit Dominus „ fiducia eis, &c. "

(a) Cum fugeret a facie Absalon filii sui,

PSALMUS DAVID III.

HISTORICUS, ALLEGORICUS, ET MORALIS.

Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me? Multi insurgunt adversum me. Multi dicunt animæ meæ: Non est salus ipsi in Deo eius.

(b) Tu autem, Domine, susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum.

(c) Voce mea ad Dominum clamavi; & exaudivit me de monte sancto suo. Ego dormivi, & soporatus sum, & exurrexi, quia Dominus suscepit me.

(d) Non timebo millia populi circumdantis me: exurge, Domine, salvum me fac, Deus meus. Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa; dentes peccatorum contrivisti.

(e) Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua.

(a) Superior Psalmus ostendit conatum adversariorum; hic contra eorum conatum implorat auxilium divinum. Et est hic Psalmus editus per modum orationis. In quo Psalmo possumus ponere fundamentum historiæ, & postea ponere sensum allegoricum, & ulterius moralem. Sensus historicus patet per titulum qui est, *Cum fugeret a facie Absalon filii sui*. Ut 2. Reg.15. habetur, Absalon filius David persequens patrem suum quærebat eum occidere: cui David cessit cum suis exiens de Hierusalem nudis plantis. Intellexit hoc sibi contingere propter peccatum homicidii, & adulterii, sicut Nathan Propheta ei prædixerat 2. Reg. 12. „ Non recedet gladius de domo tua „ in sempiternum, eo quod despexeris me. " Dum autem Absalon persequeretur David, conversus est contra eum exercitus David. Absalon autem impetu muli ductus est sub ramosam quercum, ubi circumnectentibus ramis collum eius, ibique capite intercepto pendens, a Ioab, Principe militiæ David, interfectus est. Quo mortuo, David restitutus in Regnum, in pace regnavit. Contra istam ergo persecutionem est iste Psalmus: *Domine, quid &c.* Per hanc tamen præfigurabatur persecutio quam Christus passus est a filio suo Iuda. Io. 13. „ Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. " Et iterum, Mat. 9. „ Numquid possunt filii „ sponsi lugere? &c. " A quo Iuda Christus fugit, quan doillo discedente † alias, descendente † cum ceteris apostolis in montem Oliveti secessit imminente passione. Et sicut David pacem exhibuit iniquo filio, quando præcepit populo eunti ad bellum: „ Servate puerum Absalon; " & eo interempto dixit: „ Quis mihi det ut mo- „ riar pro te, fili mi Absalon? &c. " ita Christus Iudæ proditori, ut patet in convivio, & in osculo. Propter quod bene Absalon pax patris dicitur: *Ab* enim Hebraice, Latine *pater* interpretatur; *Salon* vero *pax*. Et ipse Iudas cum prolatione pacis prodidit Christum. Et

sicut

ficut Abfalon, ita & Iudas fufpenfus interiit. Quo mortuo Chriftus in pace regnavit, quia in gloria refurrexit. Et poteft ad omnes tribulationes Ecclefiæ referri: poteft & moraliter contra tribulationes quas quis ab inimicis five temporalibus, five fpiritualibus patitur. Et ideo exprimitur affectus hominis implorantis auxilium divinum. Circa hoc ergo duo facit. Primo præmittit adverfariorum conatum, five exponit Deo fuum tormentum; fecundo confitetur adeffe fibi divinum auxilium: *Tu autem, Domine &c.* Perfecutionem autem exponit quantum ad nocentium numerum. *Multiplicati funt*, fcilicet gentes, populi, Reges, & Principes. Et non folum hi extranei, fed etiam filius. Pf. 39. *Multiplicata funt fuper caput meum &c.* Et quantum ad nocendum, motivum, quia fine caufa. Unde, *Quid*? Prim.Reg. 26. „Quid feci, aut quod eft in manu mea „ malum? " Et quantum ad multiplex tormentum, quia vexant multipliciter tribulando. Unde, *Tribulant*. Tribulus eft herba pungitiva. Gen. 3. „ Spinas & tribulos germina„ bit tibi. " Illi igitur tribulant qui pungunt. Chriftum autem punxerunt colaphizando, flagellando, confpuendo, & illudendo, & mortem intentando. Et hoc eft quod dicit, *Multi infurgunt*, fcilicet factis. Abfalon enim voluit occidere David, ut patet in confilio Chufi, 2. Reg. 17. Similiter & Iudas tradidit Chriftum ad mortem. Item tribulant verbis detrahendo, five falfa proponendo. Unde, *Multi dicunt &c.* Contra illud quod dicitur in Pf. 36. *Salus autem iuftorum a Domino*. Si enim hoc confiderarent impii, non de facili infurgerent contra iuftos; fed quia hoc non credunt, vel quia contemnunt Dei potentiam, vel hominis iuftitiam, ideo dicunt ore, & opere: *Non eft falus illi &c.* ideft in eo quem colit, & fibi Deum facit. Hoc dicunt etiam perfecutores de Chrifto. Si enim refurrecturum fperarent, nec Iudas traderet, nec illi occiderent. Er eft fenfus: Non falvabit eum, nec eft filius Dei: unde dicebant, Matth. 27. „ Si „ filius Dei es, defcende de cruce: " & infra: „ Si Rex Ifrael eft, defcendat nunc de „ cruce, & credimus ei. "

(b) *Tu*. Hæc eft pars fecunda, ubi oftendit fibi a Deo paratum auxilium. Et circa hoc duo facit. Primo oftendit fibi fpecialiter adeffe divinum auxilium; fecundo generaliter omnibus, ibi, *Domini eft falus*. Et circa primum tria proponit. Primo auxilium divinum; fecundo auxilii experimentum, ibi, *Voce mea*; tertio fecuritatis conceptum, ibi, *Non timebo*. Dicit ergo: *Tu autem Domine*; quafi dicat: Illi infurgunt ad bellandum, fed tu fufcipis ad protegendum. Et hoc eft melius per litteram Hieronymi, quæ dicit: *Clypeus meus circa me*, quafi defendens me ficut clypeus. Item non folum fervans in vita contra delere volentes, fed etiam in gloria contra infamantes. Unde ait, *Gloria mea*. Secund. Cor. 10. „ Qui gloriatur in Domino glorietur." Hiere. 9. „ In hoc glorietur qui gloriatur, fcire, „ & noffe me. " Et non folum contra infamantes mihi affiftis, fed etiam prævalere me facis contra opprimentes: unde fubiungit: *Exaltans caput meum*. Pfalm. 26. *Et nunc exaltavit caput meum fuper inimicos meos*. Hæc poffunt referri ad Chriftum, qui conceptus fuit fecundum humanam naturam in incarnatione, quoniam „ Verbum caro factum eft, " Ioan. 1. Efa. 42. „ Ecce fervus meus, fufcipiam eum; „ electus meus, complacuit fibi in illo anima „ mea. " Pfalm.64. *Beatus quem elegifti & affumpfifti*. Item gloriofus fuit in refurrectione. Io. 17. „ Clarifica me tu, Pater. " Item exaltatus in afcenfione. Phi. 2. „ Propter quod „ & Deus, &c. "

(c) Deinde cum dicit, *Voce*, oftendit experimentum auxilii. Et ponit tria: fcilicet orationem, ibi, *Voce mea*; fecundo exauditionem, ibi, *Exaudivit me*; tertio oftendit in quo eft exauditus, ubi ait, *Ego dormivi &c.* Circa primum duo tangit, quæ debent effe in oratione. Nam debet effe attenta; & ideo dicit, *Voce mea*, fcilicet cordis, quæ fonat Deo, qua Moyfes, tacens ore, clamabat corde ad Dominum. Exo. 14. „ Dixit Dominus: Quid „ clamas ad me? &c. " Hac etiam voce clamans Sufanna eft exaudita. Dan. 13. „ Quæ flens „ fufpexit in cælum: erat enim cor eius ha„ bens fiduciam in Domino &c. " Pri. Reg. 1. „ Porro Anna loquebatur in corde fuo &c. " Pri. Cor. 14. „ Orabo fpiritu, orabo & men„ te. " Et ideo dicit, *Mea*: vox enim quæ non procedit ex corde, non eft mea. Item debet effe recta. Tunc autem † alias, enim † eft recta, quando tendit ubi debet; & ideo dicit, *Ad Dominum*, ubi eft auxilium. Sec.Paral. 20. „ Cum ignoramus quid agere debeamus, „ hoc folum habemus refiduum ut oculos no„ ftros dirigamus ad te. " Pfalm. 120. *Auxilium meum a Domino*. Item debet effe devota: unde addit, *Clamavi*. Clamofa namque dicitur oratio propter magnitudinem affectus. Pf. 101. *Clamor meus ad te veniat &c.* Hebr. 5. „ Cum clamore valido & lacrymis &c. " Deinde ponitur exauditio, cum dicit: *Et exaudivit me de monte*, ideft de fublimitate divinæ maieftatis, quæ inacceffibilis eft. Pfalm. 23. *Quis afcendet in montem Domini*? ideft ad omnipotentiam fuam. Vel de altitudine iuftitiæ fuæ, quæ incomprehenfibilis eft. Pfalm. 35. *Iudicia tua abyffus multa*. Vel *de monte fancto*, ideft de

de me, qui eram mons sanctus, de quo Es. 2. „ Et erit in novissimis diebus præparatus mons „ domus Domini &c. " Sequitur, *Ego dormivi*, ubi ostendit in quo sit exauditus: quia *surrexi*. Est autem differentia inter mortuum & dormientem, quia mortuus non resurgit. Iob. 14. „ Putasne mortuus homo rursum vi„ vat? " Dormiens vero resurgit. Psalm. 40. *Numquid qui dormit non adiiciet ut resurgat*? Sic ergo quando tribulatio est tanta ut homo non redeat ad statum priorem, dicitur mors. Sed quando tribulatus, vel tentatus cadit in peccatum, & resurgit, dicitur dormire. Sic David quasi dormivit, quia liberatus est a filio, & peccato. Dicitur autem dormire, quasi parum; soporari vero, quasi multum: unde alia littera dicit, *Somnum cepi*, idest profunde dormivi. Sic Christus dicitur dormivisse, quia sponte se passioni obtulit; & quia soporatus est, mors subsecuta est. Unde a dormitione transivit ad somnum. Iste sopor signatur in sopore Adam. Gen. 2. „ Immisit Dominus „ soporem in Adam &c. " quia de latere Christi in cruce mortui formata est Ecclesia. Ait ergo, *Et exurrexi*, propria scilicet virtute. Ioan. 10. „ Potestatem habeo ponendi a„ nimam meam, & potestatem habeo iterum „ sumendi eam. " Et hoc est, quia *Dominus suscepit me*. Alia littera, *Sustentavit*. Habuit enim virtutem divinitatis, qua † alias, quod † surgeret. Psalm. 36. *Cum ceciderit iustus non collidetur, quia Dominus supponit manum suam*.

(d) Deinde cum dicit, *Non timebo*, ponitur fiducia securitatis, quasi dicat: Ex quo sic sum exauditus, *non timebo &c.* Infra Psalm. 26. *Si consistant adversum me castra &c.* In quo signatur, quod Christi Ecclesia non potest omnino deprimi. Christo etiam post resurrectionem multitudo populi quæ crucifixum circumstetit, nihil nocere potuit. Nam „ Christus re„ surgens ex mortuis iam non moritur, " Romanor. 6. Et unde habeat istam fiduciam, ostendit cum dicit, *Exurge*, idest manifesta virtutem tuam, faciendo me resurgere a morte. Et hoc est, *Salvum me fac &c. Quoniam tu percussisti &c.* Supra duo dixerat. Quod tribulant eum, Psalm. 3. *Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me?* & contra hos dicit: *Quoniam tu percussisti*. Item infamabant: *Non est salus illi &c.* & contra hos. *Dentes peccatorum contrivisti*, idest maledicta verba in irritum deduxisti. Iob 19. „ Conterebam molas iniqui &c. " Littera Hieronym. habet: *Percussisti molas, & dentes*; quasi dicat: Ita fortiter percussisti quod dentes contriti sunt. Maxilla fuit Absalon, dentes vero adhærentes sibi. Unde destructo Absalone, alii sunt contriti.

(e) Ultimo cum dicit, *Domini*, ostendit auxilium divinum esse toti populo. Et primo quantum ad præservationem † alias, conservationem † a malo; & ideo dicit: *Domini est salus*. Et ideo oratio fieri debet ad Deum. Secundo quantum ad multiplicationem bonorum; & ideo dicit: *Super populum tuum benedictio tua*; idest, super populum qui de te, & in te sperat, & non in alio. *Benedictio tua*. Benedictio Domini semper importat multiplicationem bonorum. Prov. 10. „ Benedictio „ Domini divites facit. " Potest autem aliter legi Psalmus iste secundum Glo. ut scilicet loquatur hoc totus Christus, idest Ecclesia & caput eius inter procellas persecutionum constituta. Vel moraliter potest legi Psalmus iste in persona uniuscuiusque fidelis, qui a vitiis & cupiditatibus impugnatur. Et secundum hoc per David accipitur quilibet fidelis, per Absalon vitia & carnales concupiscentiæ, sicut patet in Glossa.

(a) In finem Psalmus cantici David

I V.

HISTORICUS, ET MORALIS.

Cum invocarem, exaudivit me Deus iustitiæ meæ: in tribulatione dilatasti mihi. Miserere mei, & exaudi orationem meam.

(b) Filii hominum usquequo gravi corde? Ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?

(c) Et scitote quoniam mirificavit Dominus sanctum suum: Dominus exaudiet me; cum clamavero ad eum.

(d) Irascimini, & nolite peccare: quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini. Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino.

(e) Mul-

(e) Multi dicunt: Quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.

(f) Dedisti lætitiam in corde meo. A fructu frumenti, vini, & olei sui, multiplicati sunt.

(g) In pace in idipsum dormiam, & requiescam, Quoniam tu, Domine, singulariter in spe constituisti me.

(a) IN præcedenti Psalmo David imploravit auxilium Dei contra tribulationes orando; & sentiens se exauditum, hortatur alios ut in Deo confidant. Et exprimit Psalmus iste affectus hominis, qui expertus divinam misericordiam, & beneficia, & iustitiam, hortatur alios ut non desperent. Titulus eius est, *In finem Psalmus cantici David*. In hoc titulo duo consideranda sunt pro toto libro: scilicet quod dicit, *Psalmus cantici*; secundo quod dicit, *In finem*. Quo ad primum ergo nota, quod David, sicut legitur 2. Reg. 6. faciebat Psalmos metrice, & cantabat ante arcam cum psalterio. Ergo Psalmus dicitur quod cantatur ad psalterium, sed non absque psalterio. In quibusdam autem Psalmis describitur, *Psalmus David*, ubi intelligitur quod est factus ad psalterium: in aliquibus præscribitur, *Canticum David*, quia cantabatur sine instrumento. In aliquibus, *Psalmus cantici David*, vel e converso: eo quod ille Psalmus cantabatur simul voce humana, & ad psalterium. Sed in aliquibus incipiebat unus, vel multi voce humana sine instrumento, & unus respondebat cum psalterio, & hi intitulantur *Canticum Psalmi*; in aliquibus vero unus cantabat Psalmum cum psalterio, & alii respondebant sine psalterio, & hi intitulantur *Psalmus cantici*. Et hæc est differentia litteralis; sed mystice, & secundum Glos. Psalmus significat bonam operationem; canticum vero exultationem mentis de æternis. Quando vero simul utrumque ponitur in uno Psalmo, significatur † alias, significat † quod de utroque agitur. Quod vero dicit, *In finem*, si consideretur hoc quantum ad rem per Psalmum figuratam, manifestum est, quia *In finem* intelligitur, in † alias, idest in † Christum. Rom. 10. „ Finis legis Christus ad „ stitiam omni credenti. “ Sed si consideretur *In finem* secundum figuram, datur intelligi, quod cantabatur pro consumptione operis, vel negotii † alias, operis negotii, † sicut hic Psalmus pro consumata liberatione David a persecutione Absalonis factus fuit, quasi pro victoria. Alii dicunt: *Victori*, scilicet David, *in Psalmis*: quoniam omnes in Psalmis faciendis vincebat; sed hoc verum non videtur. Dividitur autem Psalmus iste in duas partes. Nam primo incipit a gratiarum actione pro receptis beneficiis: unde ait: *Cum invocarem &c*. Secundo finitur in exhortatione aliorum ut convertantur ad Deum, ibi, *Filii hominum &c*. Circa primum duo facit. Primo enim agit gratias de præteritis; secundo orat pro futuris, ibi, *Miserere mei &c*. Circa primum duo facit. Primo agit gratias, quod est exauditus; secundo ostendit qualiter est exauditus, ibi, *In tribulatione &c*. Sed notandum, quod hic est duplex littera: una dicit, *Exaudivit*, alia habet, *Exaudisti*; & huic concordat Hieronymus dicens, *Exaudisti*: in hoc tamen non est vis: Dicit ergo: *Cum invocarem exaudivit † alias, exaudisti &c*. † Ubi quatuor consideranda sunt. Primo ponit orationem, & exauditionem: unde dicit, *Exaudivit † alias, exaudisti*; † sed non *exaudivit* non clamantem: unde dicit, *Cum invocarem*, quod est implorare auxilium in necessitate. Ps. 119. *Ad Dominum cum tribularer clamavi, & exaudivit me*. Item requiritur quod sit iustus; quia si audit peccatores, est ex misericordia, non ex iustitia; & ideo dicit, *Iustitia mea*. Ibi Gloss. „ idest „ dator iustitiæ, vel iustificationis meæ.“ Ps. 33. *Oculi Domini super iustos*. Aliud, quod est primum, quod iustitiam suam homo attribuat Deo, & non sibi; & ideo dicit, *Deus*: contra quod Ro. 10. “ Ignorantes Dei iustitiam, & „ suam volentes statuere &c.“ Primo ergo debet bonum suum attribuere Deo, secundo habere iustitiam, tertio clamare, quarto exaudiri. Modus autem exauditionis describitur, cum dicit, *In tribulatione*. Dicit, *Exaudivit*, & *Dilatasti*: vel quia forte † alias, vel forte † metrice factus est Psalmus, ubi oportuit mutari constructionem propter metrum: vel quia per modum orantis, ubi ex diversis affectibus mutat homo loquendi modum. Dicit autem *In tribulatione dilatasti mihi*, quia plus est dilatasti † alias, plus dilatasti † quam liberasti; quasi dicat: Non solum liberasti, sed in ipsa tribulatione cordis latitudinem tribuisti. Psal. 17. *Dilatasti gressus meos subtus me, & non sunt infirmata vestigia mea*. Vel latitudinem animi ad patienter sustinendum, vel latitudinem potestatis, de qua dicitur (Gen. 9.) „ Dilatet Deus Iaphet. “ Deinde dicit † alias, cum dicit: † *Miserere mei*, removendo scilicet quicquid remansit miseriæ præteritæ, *& exaudi me*, orantem pro futuris bonis.

(b) Deinde cum dicit, *Filii &c*. convertit se ad

ad aliorum exhortationem. Et circa hoc duo facit. Primo redarguit peccatores; secundo exhortatur eos ad emendam, ibi, *Et scitote &c.* Circa primum duo facit. Primo commemorat conditionem; secundo arguit culpam, ibi, *Ut quid diligitis*? Et conditionem commemorat dicens, *Filii hominum*; quod dupliciter potest intelligi. Primo in malo, sic, *Filii hominum*, quasi homines secundum naturam inferiorem corruptibiles, & proni ad peccandum. Gen. 6. „ Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est. " Et iterum 8. cap. „ Sensus & cogitatio hominum in malum proni sunt ab adolescentia sua. " *Filii ergo hominum*; quasi dicat: Ostenditis vos esse filios hominum, idest peccatorum, scilicet Evæ & Adæ. *Usquequo gravi corde*? Esa. 1. „ Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate &c." Secundo in bono, quia homo, inquantum homo, est imago Dei: unde, *Filii hominum*, non bestiarum. Psalm. 48. *Homo, cum in honore esset, non intellexit &c.* Et, *O gravi corde*, idest, quia debetis habere cor grave, & stabile, *usquequo* non convertimini ad Deum? Et hoc est quod Hieronymus habet: *Filii viri, usquequo incluti mei ignominiose diligitis vanitatem, quærentes mendacium*? Et sic convenienter arguit culpam. *Ut quid diligitis &c.* in peccato namque sunt duo consideranda; scilicet voluntas inhærens rei, & intentio inordinata. Primo ergo tangit inordinatum amorem, cum dicit: *Ut quid diligitis &c.* idest, aliquid vanum, non solidum. Temporalia quippe vana sunt, quia non continent solidum, sed pertransiens bonum. Eccle. 1. „ Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. " *Ut quid* ergo *diligitis &c.* quasi dicat: Ut quid diligitis temporalia? Secundo tangit pravam intentionem, cum dicit: *Et quæritis mendacium*; idest, quare amatis divitias, ut habeatis sufficientiam? Nam Eccle. 5. „ Avarus non implebitur pecunia. " Hier. 5. „ Aspexi terram &c. " Vel, *Mendacium*, idest idolum. Pri. Cor. 8. „ Idolum nihil est. " Usquequo ergo diligitis, & quæritis hoc; & non convertimini ad Deum?

(c) Secundo cum dicit, *Et scitote*, hortatur peccatores ad emendam. Et circa hoc tria facit. Primo commemorat beneficia sibi exhibita; secundo hortatur ut ad Deum redeant, ibi, *Irascimini &c.* tertio ostendit præeminentiam sui ad illos in bonis, ibi, *Dedisti lætitiam &c.* Dicit ergo: *Et scitote &c.* Sed notandum est, quod hic in Græco est *Dyapsalma*, in Hebræo vero est *Sela*, quod Hieronymus transtulit *feliciter*, vel *semper*. Dyapsalma ergo divisio Psalmi est, quia quando cantabant, fiebant aliqua intervalla in Psalmo, ut ostenderetur quod sequentia ad aliam materiam pertinebant, secundum Aug. Sed contra hoc est, quia secundum hoc, Dyapsalma numquam inveniretur in fine Psalmi, sed in Psalterio Hieronymi Sela invenitur in fine Psalmi. Et ideo sumptum est ex Sela *Dyapsalon*, idest *pacifice*. Et concordat cum Hieronymo, qui interpretatus est *feliciter*. Sic ergo melius *pacifice*, quasi semper; & hoc Sela importat. Beneficium autem quod commemorat est duplex: unum de præterito, & aliud de futuro, ibi, *Dominus exaudiet*. Quantum ad primum dicit, *Et scitote &c.* & cum sit principium sententiæ, continuatur cordi Prophetæ, sicut illud in principio Ezechielis: „ Et factum est in trigesimo anno &c." Nam Sela, quod interpretatum est Dyapsalma, ponitur hic, quod notat interruptionem; vel continuatur ad præcedentia; quasi dicat: Nolite diligere vanitatem, *& scitote*, quare? *Quoniam mirificavit Dominus &c.* Ecce quot bona mihi fecit, quia scilicet *mirificavit &c.* idest mirabilem reddidit. Potest etiam aliter continuari secundum Glo. quasi dicat. Quia vana *scitote*, *& scitote* quid sequamini. *Quoniam Dominus mirificavit &c.* idest Christum per figuram principaliter intellectum, qui est Sanctus sanctorum, de quo Dan. 9. Hunc Deus ostendit mirabilem suscitando, & ad dexteram eius eum collocando. Quilibet etiam iustus mirabilis est, quia maiora sunt opera iustitiæ, quam miracula exteriora. Psalm. 67. *Mirabilis Deus in sanctis suis*. Sed Christus est maxime mirabilis. Esa. 9. „ Et vocabitur nomen eius admirabilis. " Quantum ad secundum dicit: *Dominus exaudiet*. Esa. 65. „ Antequam clament ego exaudiam &c. "

(d) Deinde cum dicit, *Irascimini*, exhortatur eos ad emendationem vitæ. Et circa hoc tria facit. Primo exhortatur ut recedant a malo; secundo ut tendant in bonum, ibi, *Sacrificate sacrificium*; tertio movet quæstionem, ibi, *Multi dicunt &c.* Circa primum considerandum est, quod peccatum in nobis ut plurimum ex tribus consurgit; scilicet ex corruptione irascibilis, rationalis, & concupiscibilis. Primo ergo prohibet peccatum quod consurgit ex primo: unde dicit: *Irascimini &c.* Hoc autem intelligitur tribus modis. Primo de ira inordinata; quasi dicat: Permittitur nobis quod motus iracundiæ surgat in nobis; non tamen perducatis iracundiam ad actum peccati. Ephes. 4. „ Sol non occidat super iracundiam vestram. " Secundo sic, *Irascimini*, scilicet contra vestra peccata. Esa. 63. „ Indignatio mea ipsa auxiliata est mihi &c." *Et nolite peccare*, scilicet iterum; quasi dicat: Sic irascimini contra peccata præterita ut non committatis alia. Tertio de ira per zelum sic expo-

exponitur: *Irascimini* contra vitia aliorum, & tamen *nolite peccare*, eos inordinate corrigendo, quia debet ira dirigi per rationem. Secundo prohibet vitium rationalis, scilicet simulationem, dicens: *Quæ dicitis in cordibus vestris*, supple sint in vobis; quasi dicat: Non aliud ficis in corde, & aliud prætendatis extra. Tertio prohibet quod surgit ex concupiscibili: *Compungimini*, scilicet de peccatis quæ fecistis, *in cubilibus vestris*. Rom. 13. „ Non „ in cubilibus, & impudicitiis &c." Vel dicendum, quod tangit duplex peccatum, scilicet iræ, sicut dictum est, *Irascimini*, de ira per zelum; secundo concupiscentiæ: *Compungimini quæ dicitis in cordibus vestris*, idest male cogitatis, *in cubilibus vestris*, idest de occultis, vel in occultis. Et hoc magis sonat littera Hieronymi qui dicit: *Loquimini, & tacete*; idest, non publicetis inordinate exequendo. Vel de ira per vitium, quam prohibet non procedere ad opus, quod peius est. Vel de ira contra peccata. Consequenter hortatur eos ut faciant bonum. Et primo dirigit eos circa principium boni: *Sacrificate sacrificium iustitiæ*; quasi dicat: *Compungimini*, quia Levit. 4. mandatur quod offerant sacrificium pro peccatis. Sed Dominus de huiusmodi non multum curat. Psalm. 39. *Sacrificium, & oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi*. Unde & vos *sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino*; *multi dicunt*: *Quis ostendit &c.* idest satisfactionis & pœnitentiæ. Rom. 12. „ Exhibeatis corpora vestra Deo, hostiam vi„ ventem, sanctam, Deo placentem &c." Secundo dirigit eos circa finem boni dicens: *Et sperate in Domino &c.* quasi dicat: Sitis sperantes in Domino, qui dedit vobis hæc operari.

(e) Deinde cum dicit, *Multi*, movet quæstionem quam *dicunt multi*, idest stulti. Dicunt autem: *Quis ostendit nobis bona*? quasi dicat: Quomodo scire possumus quæ sunt hæc sacrificia Deo acceptabilia? Hanc autem quæstionem solvit cum dicit: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*; quasi dicat: Ratio naturalis indita nobis, docet discernere bonum a malo. Et ideo dicit: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine &c.* Vultus Dei est id per quod Deus cognoscitur, sicut homo cognoscitur per vultum suum, hoc est veritas Dei. Ab hac veritate Dei refulget similitudo lucis suæ in animabus nostris. Et hoc est quasi lumen, & est signatum super nos, quia est superior in nobis, & est quasi quoddam signum super facies nostras; & hoc lumine cognoscere possumus bonum. Psalm. 88. *In lumine vultus tui ambulabunt &c.* Super hoc autem signamur signo spiritus. Eph. 4. „ Nolite contristare Spiritum sanctum Dei in quo „ signatis estis." Et iterum signo crucis, cuius signaculum nobis impressum est in Baptismo, & quotidie debemus imprimere. Cant. 8. „ Pone me ut signaculum super cor tuum."

(f) Deinde cum dicit, *Dedisti*, ponit præeminentiam eius ad illos peccatores in bonis, quasi dicerent ei: Tu nos exhortaris ad beneficia tua, sed nos habemus nostra; ideo comparat temporalia spiritualibus. Et primo ponit spiritualia; secundo temporalia, ibi, *A fructu &c.* tertio præeminentiam spiritualium, ibi, *In pace &c.* Dicit ergo: Verum est quod omnes habent lumen vultus desuper se, sed, o Domine, sanctis, & mihi *dedisti lætitiam*, scilicet spiritualem, *in corde meo*, ut scilicet de te gaudeam. Rom. 14. „ Non est Regnum Dei „ esca & potus: sed iustitia, & pax, & gau„ dium in Spiritu sancto: " & hoc est beneficium spirituale. Mali autem habent abundantiam temporalium; & ideo dicit: *A fructu frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt*, idest dilatati. Et per omnia ista temporalia intelliguntur omnia alia, quia omnia referuntur ad necessitatem vivendi; & sic frumentum pro cibo, & vinum pro potu, oleum vero pro condimento accipitur. Alia littera habet: *A tempore frumenti*; ubi duplex bonorum istorum defectus innuitur: quia temporalia dicuntur a tempore. Sap. 2. „ Umbræ enim „ transitus est tempus nostrum." Et quia unum non sufficit, oportet quod sint multa; ideo dicit, *Multiplicati sunt*.

(g) Deinde cum dicit, *In pace*, ponit præeminentiam spiritualium; quasi dicat: Quid inter hæc excedit? Certe lætitia cordis. Et hoc patet duplici ratione. Primo quia hoc bonum erit æternum, illud vero temporale; secundo quia est unum & simplex, illud est multiplex. Secundum ponit ibi, *Quoniam tu, Domine, singulariter &c.* Dicit ergo, *In pace &c.* quasi dicat: Alii in tempore, sed ego non, immo *in idipsum*. Nota ergo, quod etiam in præsenti vita dicitur iustus stare in bono propter quatuor. Primo quia non impeditur exterius; & ideo dicit, *In pace*. Esai. 31. „ Sedebit populus meus in pulchritudine pacis „ &c." Secundo ex immutatione rerum habitarum, quia hoc semper idem manet: unde, *In idipsum*. Psalm. 121. *Hierusalem quæ ædificatur ut civitas, cuius participatio eius in idipsum*. Tertio quia sine solicitudine: unde, *Dormiam*. Cant. 5. „ Ego dormio &c." Quarto ex quiete a labore conquirendi: unde dicit, *Et requiescam*. Et hoc potest esse etiam hic in præsenti vita secundum incohoationem, quia sancti omnia ista habent hic aliqualiter in Deo; sed hæc omnia perfecte erunt in patria. Et hoc

hoc ideo habeo, dicit David, quia unum habeo in quo sunt omnia hæc: & hoc est quod ait: *Quoniam tu, Domine, &c.* quasi dicat: Uno modo in quadam spe singulari *constituisti me*, scilicet vita æterna, de qua infra dicitur Ps. 26. *Unam petii a Domino &c.* Et hoc respondet contra id quod dicit, *Multiplicati sunt*: ut *Quoniam tu, Domine, &c.* sit quasi dicat: In te singulariter spero. Et hoc magis sonat littera Hieronymi, quæ dicit: *Quia tu, Domine, specialiter securum habitare me fecisti*. Psalm. 177. *Bonum est confidere*, vel sperare *in Domino, &c.*

(a) In finem pro ea quæ consequitur hereditatem.

PSALMUS DAVID V.

VErba mea auribus percipe, Domine; intellige clamorem meum. Intende voci orationis meæ, Rex meus, & Deus meus: quoniam ad te orabo, Domine.

(b) Mane exaudies vocem meam. Mane astabo tibi, & videbo, quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. Neque habitabit iuxta te malignus, neque permanebunt iniusti ante oculos tuos.

(c) Odisti omnes qui operantur iniquitatem; perdes omnes qui loquuntur mendacium. Virum sanguinum, & dolosum abominabitur Dominus.

(d) Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.

(e) Domine deduc me in iustitia tua, propter inimicos meos: dirige in conspectu tuo viam meam.

(f) Quoniam non est in ore eorum veritas; cor eorum vanum est. Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant.

(g) Iudica illos Deus. Decidant a cogitationibus suis, secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, quoniam irritaverunt te, Domine.

(h) Et lætentur omnes qui sperant in te; in æternum exultabunt, & habitabis in eis. Et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum.

(i) Quoniam tu benedices iusto. Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.

(a) SUpra Psalmista orationem proposuit contra persequentes manifeste, hic contra dolosos orat, ne decipiatur. Et circa hoc duo facit. Primo ponitur petitio contra dolosos, ne decipiatur. Secundo, ut lapsus reparetur, ibi, *Domine ne infurore tuo, &c.* Hic Psalmus habet titulum, in quo est aliquid novi, qui talis est: *In finem pro ea quæ consequitur hereditatem*; ubi tangitur figura, & mysterium. Figura quidem intelligi potest dupliciter. Primo secundum quod Glo. exponit, & habetur in historia Genes. 21. quod Sara videns ludentem Ismaelem cum Isaac filio suo turbata est, & dixit ad Abraham: „ Eiice ancillam hanc, & „ filium eius: non enim erit heres filius ancil- „ læ cum filio meo Isaac. “ Intellexit quidem Sara, ludum illum persecutionem esse contra Isaac. Abraham autem dure accepit quod dixerat Sara de filio suo Ismaele: sed dixit ei Deus: „ Non tibi videatur asperum super „ puero, & ancilla tua: omnia quæ dixerit „ tibi Sara, audi vocem eius, quia in Isaac „ vocabitur tibi semen, &c. “ quasi dicat: Isaac † alias, Isaac tibi † heres erit tuus; non Ismael. Unde infra 25. dicitur: „ Dedit Abra- „ ham cuncta quæ possederat filio suo Isaac; „ filiis autem concubinarum largitus est mu- „ nera, &c. “ Potest ergo hic Psalmus referri ad hoc quod populus Iudæorum secundum figuram consequebatur hereditatem promissam Abrahæ, cuius erat caput David, & Rex. Secundum mysterium vero populus Christianus. Gal. 4. „ Nos autem fratres, secundum Isaac pro- „ missionis filii sumus “. Ergo Psalmus iste tendit *in finem*, idest in Christum, quem laudat *pro ea*, scilicet pro Ecclesia, *quæ consequitur hereditatem*, reprobata synagoga. Alio modo secundum litteram Hieronymi titulus est: *Victori pro hereditatibus canticum David*; & sic potest intelligi, quod iste Psalmus factus est pro victoria quam David habuit ad litteram. Et sciendum, quod David fugiens, hereditatem amisit per Absalonem, sicut habetur 2. Reg. 16. Unde, sicut præcedens Psalmus fuit pro libe- ratio-

ratione, & victoria contra Absalonem, ita hunc fecit pro recuperatione hereditatis: quia David reverso in Hierusalem adhuc malitiose insurrexerant ibi † alias, sibi † & quidam alii contra eum. Unde 2. Reg. 20. mandavit David Amasæ, quod usque in diem tertium convocaret omnes viros Iuda, ut persequeretur Siba filium Bochri: quia „ magis afflicturus est nos „ filius Bochri quam Absalon... Pertransiverat „ enim omnes tribus Israel usque Abelam, „ omnesque electi congregati erant ad eum: " quo decapitato regnavit David super omnem Israelem. In hoc ergo Psalmo, secundum litteram tria considerantur. Primo petit exaudiri; secundo ostendit fiduciam suæ exauditionis, ibi, *Mane exaudies*; tertio proponit petitionem, ibi, *Domine, deduc me*. Circa primum duo facit. Primo petit exaudiri; secundo assignat † alias, signat † rationem exauditionis, ibi, *Rex meus*. Notandum, quod qui vult petere aliquid ab aliquo, sic procedit. Primo desiderat quod vult petere; secundo meditatur verba proponenda; tertio proponit ea apud exaudientem. Et e converso auditor primo percipit verba auditu; secundo, intellectu capit sensum verborum; tertio inclinatur ad implendum desiderium petentis. Loquitur ergo David ad Deum secundum similitudinem hanc. Et primo petit primum, scilicet ut audiat verba eius exteriori auditu, cum dicit: *Verba mea auribus percipe, Domine*. Secundo petit sensum, scilicet intellectum verborum, cum dicit: *Intellige clamorem meum*, non exteriorem, sed interiorem affectum. Psal. 17. *Clamor meus in conspectu eius*. Hieronymus: *Intellige murmur meum*, quod cogitavi proponendum; & consonat illi translationi quæ dicit, *Meditationem*. Tertio petit tertium, scilicet exauditionem: *Intende voci orationis meæ*, idest velis exaudire orationem meam. Psal. 69. *Deus in adiutorium meum intende*.

Sed numquid Deus hæc seorsum facit, audit, intendit, exaudit?

Dicendum, quod metaphorice loquitur, scilicet ut omnia hæc approbet.

Secundo ponit rationem exauditionis, cum dicit, *Rex meus*; & est hoc principium versus secundum Græcum. Ponitur autem triplex ratio exauditionis: duplex scilicet ex parte Dei; quarum una est, *Rex meus*: Regis enim est gubernare. Ex quo ergo ad Deum pertinet, pertinet ad eum necessaria providere. Hiere. 10. „ Quis non timebit te, o Rex gentium? " Alia ratio est, quia *Deus*: Deus enim finis est voluntatum nostrarum, & conservator. Ps. 27. *In Deo speravit cor meum, & adiutus sum &c.* Et ideo dicit, *Deus meus*. Isa. 8. „ Numquid „ non populus a Deo suo requiret visionem pro „ vivis & mortuis &c." Tertia ratio sumitur ex parte orantis, cum dicit: *Quoniam ad te orabo, Domine*; quasi dicat: Conveniens est, quia promisisti orantibus exauditionem. Matth. 7. „ Omnis qui petit accipit, & qui quærit in- „ venit, & pulsanti aperietur." Nec refert quod dicit Hieronymus, *Deprecor*, & hic dicitur, *Orabo*: quia hoc designat continuationem orationis sine intermissione, quasi dicat: Ita *orabo*, quod tamen semper deprecor. Luc. 18. „ Oportet semper orare, & non deficere."

(b) Hæc est secunda pars Psalmi. Ubi primo ostendit fiduciam se habere de exauditione; secundo fiduciæ rationem, ibi, *Mane astabo &c.* Dicit ergo: *Exaudies vocem meam mane*, secundum litteram, idest celeriter; quasi dicat, tempestive. Hoc enim sperare debemus de Deo quod cito exaudiet. Esa. 30. „ Ad vocem clamoris tui statim ut audierit „ respondebit tibi." Idem penul. „ Adhuc is- „ lis loquentibus ego audiam." Ratio fiduciæ ponitur cum dicit, *Mane astabo &c.* Nota quod mane quadrupliciter dicitur: scilicet naturalis diei. Gen. 1. „ Factum est vespere & „ mane dies unus." Item vitæ humanę, & sic iuventus dicitur mane: Psal. 89. *Mane floreat, & transeat*. Item diei gratiæ in prima conversione hominis ad Deum, quia tunc incipit habere lumen gratiæ: Psal. 89. *Repleti sumus mane misericordia tua*. Item æternitatis: Psal. 29. *Ad vesperum*, scilicet in vita præsenti *demorabitur fletus, & ad matutinum*, scilicet æternitatis, *lætitia*. Duplex ergo ratio assignatur confidentiæ. Primo quia mane astat, idest Deo adhæret, & ad Deum se præparat: unde Hieronymus habet, *Praparabor*. Eccl. 18. „ Ante orationem præpara animam tuam, & „ noli esse quasi homo qui tentat Deum." *Mane* ergo diei, idest in matutinis, *astabo tibi*, idest tibi intendam. Et hoc, quia tunc est homo liber a solicitudinibus, & magis habet cor liberum ad cogitandum de Deo. Psal. 62. *In matutinis*, Domine, *meditabor in te*. Esaiæ 26. „ Sed & spiritu meo in præcordiis meis de „ mane vigilabo ad te, & exaudies vocem „ meam &c." Quia devotos audit. Vel, *Mane*, scilicet gratiæ, propulsis tenebris culpæ, *astabo, & contemplabor*, ut habet littera Hieronymi. Sec. Reg. 23. „ Sicut lux auroræ ma- „ ne absque nubibus rutilat oriente sole &c." *Exaudies vocem meam*, scilicet liberando a culpa, & pœna. Vel, *Mane*, scilicet in die æternitatis. Iob. 38. „ Ubi eras cum me lauda- „ rent astra matutina? &c." Et tunc homo totaliter exauditur. Vel, *Mane*, idest a iuventute, *astabo tibi*. Tren. 3. „ Bonum est viro „ cum portaverit iugum (Domine) ab adolescen- „ tia sua." Eccle. ult. „ Memento creatoris tui „ in

„ in diebus Iuventutis tuæ &c." *Exaudies vocem* „ *meam*: quia Prover. 8. „ Diligentes me dili„ go, & qui mane vigilaverint ad me invenient „ me." Secunda ratio fiduciæ est, quia videt: unde dicit, *Et videbo*: & exponit hoc primo quomodo astet, cum dicit: *Ego autem in multitudine*. Primo dicit quid videt, scilicet qui sunt illi qui impediuntur ab exauditione, & quæ sunt huiusmodi impedimenta; & isti sunt mali: unde dicit: *Videbo*, scilicet *quoniam Deus &c.* Ubi notanda sunt duo. Primo quod mali excluduntur ab istis; secundo quod inducuntur in mala pœnæ, ibi, *Odisti omnes &c.* Circa primum loquitur de Deo sicut de aliquo homine qui diligit aliquos, seu odit. Ubi triplex gradus potest esse: quia alicui, peccatoris placet peccatum, alicui placet persona peccantis, alicui neutrum, sed tamen libenter, & sine indignatione videt eum; hoc autem non est in Deo, quia Deo non placet peccatum, nec respicit ad familiaritatem peccatoris. Item dedignatur eum videre; & ideo dicit quantum ad primum: *Videbo quoniam tu non es Deus volens iniquitatem*, idest non placet tibi. Quantum ad secundum dicit: *Neque habitabit iuxta te malignus*, idest non habes cum in familiaritate tua. Psa. 100. *Non habitabit in medio domus meæ &c.* Item 25. *Odivi ecclesiam malignantium*. Quantum ad tertium dicit: *Neque permanebunt iniusti*, idest peccatores, *ante oculos tuos*, scilicet approbationis. Habacuch. 1. „ Mundi sunt oculi tui, & respicere „ ad iniquitatem non poteris."

(c) Hic ostendit quomodo inducuntur ad pœnam, & ponit triplicem ordinem. Triplex enim gradus est, quo modo aliquis odit aliquem. Primo habet eum odio, volendo ei malum in corde. Secundo hoc exequitur inferendo pœnam. Tertio si quando punivit, tamen reconciliat eum sibi. Sed Deus primo odit: unde dicit: *Odisti omnes &c.* Sapien. 14. „ Similiter sunt odio Deo impius & impietas „ eius."

Sed contra Sapien. 11. „ Diligis omnia quæ „ sunt &c."

Respondeo: Quod Deus fecit non odit: sed quod non fecit, scilicet peccatum. Sed si nos pertinaciter insistamus, peccatorem odit, inquantum non revocat, & per pœnas ordinat.

Secundo infert pœnam; & ideo dicit: *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*. Sapien. 1. „ Os quod mentitur occidit animam." Nota quod triplex est mendacium: scilicet perniciosum, quod fit in nocumentum alterius sive spiritualis, sive temporalis rei, puta in doctrina; & hoc est gravissimum. Iocosum, quod dicitur ad delectandum. Officiosum, quo quis loquitur ad proficiendum sive temporaliter, sive spiritualiter. Et secundum Augustinum, nullum mendacium officiosum est sine peccato: quia si mentiris ut liberes aliquem, hoc non est bonum: quia Apostolus dicit Rom. 3. Non sunt facienda mala ut veniant bona. Præterea omne malum posset fieri propter bonum. Potest tamen officiosum esse aliquando veniale. Sed iocosum semper est veniale. Perniciosum vero semper est mortale; & de isto hic intelligitur. Tertio Deus sic odit sicut pœnas inferens qui non reconciliatur: unde subdit: *Virum sanguinum, & dolosum abominabitur Dominus*. Illa abominamur quæ in cognitione nostra non patimur. Viri sanguinum dicuntur illi quorum affectus est ad effundendum sanguinem. Prover. 1. „ Pedes eorum ad ma„ lum currunt, & festinant ut effundant san„ guinem." Sec. Regum. 16. „ Egredere vir san„ guinum." Dolosus est qui in dolo loquitur. Sed advertendum, quod ordinate procedit Psalmista: quia primo homo simpliciter operatur malum cogitando; & hos Deus odit. Sed quando addunt malitiam exequendo, provocant Deum ad puniendum. Sed quando perdurant, tunc Deus abominatur. Prov. 17. „ Abominatio est Deo via impii &c."

(d) Consequenter cum dicit, *Ego*, ostendit, quomodo astat Domino. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quomodo accedit ad Deum; secundo quam orationem porrigit, ibi, *Adorabo*. Dicet ergo aliquis sibi: Tu dicis quod *non habitabit iuxta te malignus*; Sed numquid non tu es peccator? Quomodo ergo astabis? Et ideo dicit: Non secundum mea merita, sed *in multitudine misericordiæ tuæ introibo*, idest appropinquabo tibi, *in domum tuam*. Vel ad litteram dicitur templum, vel congregatio fidelium. Pri. Tim. 3. „ Quomodo oporteat te in „ domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei" Dan. 9. „ Non enim in iustificationibus nostris „ prosternimus preces ante faciem tam &c." Sed tu cum sis peccator, idest vir sanguinum, quomodo appropinquas, vel adoras? Certe *in timore tuo*. Eccli. 1. „ Qui sine timore est, non „ poterit iustificari." Ideo dicit, *In timore tuo*, scilicet cum reverentia.

(e) Supra petiit orationem exaudiri, hic proponit eam. Et primo orat pro se, secundo pro aliis. Circa primum duo facit. Primo proponit orationem; secundo ponit eius rationem, ibi, *Quoniam non est*. Circa primum duo petit: scilicet deduci, & dirigi: & hoc ideo, quia homo in mundo est sicut in via. Esa. 30. „ Hæc est via: ambulabitis in ea." Qui autem vadunt per viam indigent duobus: quia si via non sit secura, indigent ducatu, vel dirigente, si sit dubia. In mundo undique sunt hostes, Psal. 141. *In via hac qua ambulabam*, *abscon-*

abscenderunt laqueum mihi. Item ignota est via. Iob. 3. „ Viro cuius abscondita est via &c. " Er ideo primo petit: *Domine, deduc me in iustitia tua*, secundum iustitiam tuam, vel ut ambulem in tua iustitia; & hoc *propter inimicos meos*. Psalm. 142. „ Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam: propter nomen „ tuum, Domine, vivificabis me in æquitate „ tua. " *Dirige in conspectu tuo viam meam*. Alia translatio habet: *Dirige in conspectu meo viam tuam* † *alias, meam.* † Prima concordat cum Hieronymo, secunda cum Græco; sed tamen idem est sensus, quasi dicat: Domine, sum in via occulta. Prov. 14. „ Est via quæ videtur homini recta, novissime autem † alias, „ novissima † deducit ad mortem: " & ideo *dirige me in conspectu tuo*, idest secundum tuam provideotiam, quia tibi nihil est occultum. Vel *in conspectu tuo*, ut tibi semper placeam. Vel *in conspectu meo viam tuam*, ut scilicet semper sit in corde meo, ut te semper sequi possim.

(f) Deinde cum subiungit, *Quoniam*, assignat rationem petitionis, & describit inimicos, & periculum imminens. Primo ex defectu boni; secundo ex abundantia mali, ibi, quia *cor eorum &c.* Defectus quidem est, „ quia si servarent pacem, possem eis pacificari, & secure incedere. Sed *non est in ore eorum veritas*, quia aliud habeot in ore, & aliud in corde. Osee. 4. „ Non est veritas: " & ideo non possum secure incedere. Item ex abundantia mali; & primo quantum ad meditationem, cum dicit: *Cor eorum vanum est*, idest vana meditantur, ad quæ attingere non possunt, scilicet decipere pauperes qui custodiuntur a te. Eccl. 11. „ Multæ insidiæ sunt dolosi. " Secundo ex aviditate, quia *sepulcrum patens est guttur eorum*: guttur servit ad gustum, & locutionem. Uno modo potest legi, ut exponatur secundum quod ordinatur ad locutionem, quasi dicat: *Guttur eorum est sepulcrum patens*: nam sicut sepulcrum est locus mortuorum, & de eo egreditur fætor, ita locutiones eorum mortificant alios, vel spiritualiter, vel corporaliter. Pri. Cor. 15. „ Corrumpunt bonos mo„ res colloquia prava. " Item fætida sunt eloquia talium, quia turpia loquuntur. Eccl. 11. „ Eructant præcordia fætentium. " Alio modo ut exponatur quantum ad comestionem, & aviditatem; & hoc possumus accipere vel ad litteram, & sic sunt *sepulcrum patens*, quia sunt vocaces: & propter hoc ut impleant voracitatem suam adulantur, & inique agunt. Vel figuraliter; & sicut sepulcrum, quantum est de se, paratum est ad suscipiendum mortuos, sic isti semper sunt parati ad decipiendum. Hierem. 5. „ Pharetra eius quasi sepul„ crum patens. " Tertio quantum ad eorum oppressionem: *Linguis suis &c.* quasi dicat: Per verba blaoda ducunt ad mortem. Rom. 16. „ Per dulces sermooes, & blande seducunt „ corda innocentum. " Hier. 9. „ Sagitta vul„ nerans lingua eorum &c. " Hæc potest esse oratio iusti & Ecclesiæ.

(g) Consequenter cum dicit, *Iudica*, orat pro aliis. Et primo conrra malos; secundo pro bonis, ibi, *Et lætentur*. Circa primum tria facit. Primo petit eorum iudicium. Secundo determinat iudicii modum, ibi, *Decidant &c.* Tertio assignat iudicii causam, ibi, *Quoniam irritaverunt*. Dicit ergo, *Iudica illos*, ex quo sunt mali. Sed advertendum, quod duplex est iudicium: scilicet discretionis, quo etiam boni iudicantur, Psalm. 42. *Iudica me, Deus, & discerne causam meam, &c.* Secundo condemnationis, Ioan. 3. „ Qui non credit, iam iudicatus „ est. " Hic loquitur de iudicio condemnationis, quo mali iudicabuntur in extremo iudicio: unde Hieronymus habet: *Condemna eos, Deus*.

Sed contra Matth. 5. „ Orate pro persequen„ tibus & calumniantibus vos. "

Respondeo dicendum, quod Prophetæ in sua Prophetia non loquebantur voluntate propria. Sec. Petr. 1. „ Non enim voluotate humana al„ lata est aliquando Prophetia, sed Spiritu san„ cto &c. " Et ideo quæ proferebant dicebant secundum intellectum divinæ iustitiæ; & ideo hæc erant magis prædictiones † alias, prædicationes † futurorum, quam orationes eorum: unde, *Iudica*, idest scio quod iudicabis. Modus iustitiæ duplex ponitur. Primo ut deficiant ab intento; secundo ut removeantur a loco. Per primum impediuntur mala quæ intendunt; & ideo dicit: *Decidant a cogitationibus suis*, idest consiliis. Iob. 5. „ Qui appre„ hendit sapientes in astutia eorum &c. " Vel *decidant*, idest puniaotur propter cogitationes suas. Rom. 2. „ Cogitatiooibus accusantibus „ &c. † alias, Cogitationum accusantium „ &c. " † Sed per secundum expelluntur a societate bonorum: unde sequitur, *Secundum multitudinem &c.* Hoc erit tunc, quando Matt. 25. dicetur: „ Ite maledicti &c. Iob. 18. " Ex„ pellet eum de luce in teoebras &c. „ Et di„ cit: *Secundum multitudinem impietatum*, quia secundum eas erit modus condemnativus. Deut. 25. „ Pro mensura delicti erit & pla„ garum modus. " Causa ponitur, *Quoniam irritaverunt*, idest ad iram provocaverunt. Hoc io Deo non iram, sed voluntatem puniendi ostendit. Alia littera: *Amaricaverunt te*, qui dulcis es, in te pertinaciter peccando. Peccatores primo peccant, post aggravant peccatum suum ex pertinacia; & Deus tunc non

non parcit, sed irritatur, idest inducitur ad vindictam. Rom. 2. „ An ignoras quod benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Tu „ autem secundum duritiam tuam &c." Deut. 32. „ Ipsi me provocaverunt in eo qui non est „ Deus &c."

(h) Consequenter cum dicit, *Et lætentur* ponit petitionem. Et primo ponit eam; secundo subdit expositionem, *In æternum*. Circa primum duo facit. Primo enim ponit quid petit, quia lætitiam; unde dicit *Lætentur*, hoc est enim finis bonorum omnium. Psal. 67. *Iusti epulentur, & exultent in conspectu Dei, & delectentur in lætitia*. Secundo quibus petit, quia sperantibus: unde, *Qui sperant in te*. Consequenter cum dicit, *In æternum exultabunt*, exponit primo, & dicit, *Lætentur*. Secundo, cum dicit, *Sperent*, ibi, *Quoniam tu benedixisti iusto*. Lætitia namque sanctorum in patria est sempiterna, & ideo dicit, *In æternum*; & secura, unde addit, *Et habitabis in eis*; & plena, propter quod subdit, *Et gloriabuntur &c.* Sempiterna quidem est, non temporalis. Esa. 51. „ Lætitia sempiterna super caput eorum &c." Secura absque perturbatione. Esa. 32. „ Sedebit populus meus in „ pulchritudine pacis, & in tabernaculis fi„ duciæ." Et ideo dicit, *Et habitabis in eis*, sicut protector: unde Hieronymus habet: *Et proteges eos*. Apoc. 21. „ Ecce tabernaculum „ Dei cum hominibus, & habitabit cum eis." Est etiam plena; & hoc patet ex quatuor. Primo ex gloria inde concepta: unde *gloriabuntur*, quia non gloriatur quis de re † alias non gloriatur de re, † nisi habeat eam excellenter. Sancti vero excellentissime Deum habent; ideo dicit, *Gloriabuntur*. Secundo ex materia, quia gloriantur de re plenissima, & de omni bono, Ioan. 16. „ Usque modo non „ petistis quicquam in nomine meo; petite, „ & accipietis, ut gaudium vestrum sit ple„ num." Ioan. 15. Ut gaudium meum in vobis sit &c." Et ideo dicit, *In te*. Tertio ex societate, quia solus homo non potest bene gaudere de aliquo, sed quando amicos habet secum participes illius boni. Et ideo dicit, *Omnes*. Psalm. 86. *Sicut lætantium omnium habitatio est in te*. Quarto ex perfectione, *Qui diligunt*: hoc enim proprium est amicorum gaudere de bono amici; nec facile homo dimittit quod diligit.

(i) Consequenter cum dicit, *Quoniam*, ostendit quare sperant. Quia primo de dono gratiæ; secundo ex misericordia prædestinationis &c. Ex dono namque gratiæ: unde ait: *Quoniam tu benedixisti iusto*, dando scilicet eis specialem gratiam. Ephes. 1. „ Benedixit nos „ in omni benedictione spirituali in cælesti„ bus." Ex † alias & † misericordia prædestinationis. Ephe. 1. „ Prædestinati sumus „ secundum propositum voluntatis eius, qui „ operatur omnia in omnibus." (1. Corin. 12.) Et hoc est quod ait: *Scuto bonæ voluntatis*, scilicet æterna voluntate misericordiæ suæ, qua † alias quæ † ab æterno disposuit salvare. Ephes. 1. „ Elegit nos ante mundi constitu„ tionem, ut essemus sancti & immaculati." Quod autem ait, *Ut scuto*, innuit quod ipsa voluntas Dei bona est; sicut scutum contra omnia mala. Sec. Reg. 22. „ Dominus scu„ tum, & robur meum &c." Vel est hic ut scutum protegens, in patria vero ut scutum coronans. Consuetudo namque fuit Romanis antiquitus uti scutis rotundis; & in illis habebant spem victoriæ; & quando triumphabant, illomet scuto utebantur ut corona. Et inde sancti pinguntur cum scuto rotundo in capite: quia de hostibus adepti triumphum, scutum rotundum ad instar Romanorum gerunt in capite pro corona. Dicit ergo: *Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos*; quasi dicat: Pro scuto coronationis nostræ habemus bonam voluntatem tuam, quæ nos hic defendit † alias nos defendit, † & ibi coronat.

(a) In finem in carminibus pro octava

PSALMUS DAVID VI.

DOmine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.
(b) Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum; sana me, Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea; & anima mea turbata est valde: sed tu, Domine, usquequo? Convertere Domine, & eripe animam meam; salvum me fac propter misericordiam tuam.

(c) Quoniam non est in morte qui memor sit tui; in inferno autem quis confitebitur tibi?

(d) La-

(d) Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum; lacrymis meis stratum meum rigabo.

(e) Turbatus est a furore oculus meus; inveteravi inter omnes inimicos meos.

(f) Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei. Exaudivit Dominus deprecationem meam; Dominus orationem meam suscepit.

(g) Erubescant, & conturbentur vehementer omnes inimici mei; convertantur, & erubescant valde velociter.

(a) IN praecedenti Psalmo petiit David ut deduceretur in via iustitiae propter inimicos, hic autem ut lapsus reparetur. Et videtur hic Psalmus exprimere affectus hominis qui pro peccatis castigatus, & in manibus inimicorum datus, poenitentia peracta, liberationem obtinuit; & ideo hic est primus Psalmus septem poenitentialium; qui septem sunt propter septem dona Sancti Spiritus, per quem quis poenitet; & omnes incipiunt a luctu, & terminantur in laetitiam, quia per planctum poenitentiae pervenitur ad regnum gloriae. Matth. 5. „ Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. " Titulus talis est: *In finem Psalmi David pro octava*. Hieronymus transtulit: *Victori in Psalmis super octava canticum David*. De isto titulo restat videre, quid sibi velit hoc quod dicitur, *pro octava*, nam cetera exposita sunt. Sciendum ergo, quod tituli ab Esdra facti sunt partim secundum ea quae tunc agebantur, & partim secundum ea quae contigerunt. Habetur enim in historia Levit. 23. quod in mense septimo Iudaei faciebant festum tabernaculorum septem diebus; & octavus dies inter omnes erat celeberrimus. Erat enim dies coetus atque collectae, quae fiebant pro necessariis ad cultum divinum, & pauperibus. Et forte David fecit hunc Psalmum in ista solemnitate, & dicebatur in octavo die. Pertinet autem festum istud ad mysterium: quia per octo significatur resurrectio, quando colligentur omnes a quatuor ventis a summo terrae usque ad summum celi, Matth. 13. Vel dicitur octava propter quorumdam falsam opinionem, qui dicebant, quod post septem millia annorum futura esset resurrectio, Domino ad iudicium veniente. Sed nulli hoc tempus notum existit. Act. 1. „ Non est vestrum nosse tempora vel momenta &c." Matth. 24. „ De die autem illa & hora nemo scit, neque Angeli celorum, nisi Pater solus. " Unde alia ratio est, quare per octavam designatur resurrectio: quia in praesenti saeculo duplex vita est. Una qua vacat homo rebus corporalibus, alia spiritualibus. Prima vita significatur per quaternarium, qui † alias quia † est numerus corporum, ut etiam dicit Plato: quia per ipsum significantur dimensiones. In solidis namque primus numerus corporalis est pyramis, ut tradit Boetius in Arithmetica sua. Cum igitur pyramis illa sit prima, quae triangula basi in altitudinem se tollit, sequitur quod quaternarius sit primus numerus solidus: ut, verbi gratia, si posito † alias, verbi gratia, posito † triangulo, super tres angulos erigantur lineae, & ad unum medium punctum vertices iungantur † alias iungant, † fit pyramis; cuius basis est unum triangulum, latera vera triangula. Secunda vero vita, quae spiritualis est, significatur per trinarium. Nam in planis figuris, ternarius primus numerus superficialis existit. Et idem Boetius in eodem libro dicit: „ Est enim prima superficies triangularis omni prorsus crassitudine carens. " Septenario, qui † alias, septenarius, quod † ex huiusmodi quaternario & trinario constituitur, succedit octava resurrectio, corporum scilicet, & animarum. In Glossa tamen alia ratio assignatur, ut dicatur: Ad corpus pertinet quaternarius, quia constat ex quatuor elementis, & quatuor afficitur qualitatibus, scilicet sicca, & humida, calida, & frigida; & quatuor temporibus administratur, vere, aestate, autumno, & hyeme. Ad animam vero pertinet trinarius propter tres vires animae, scilicet rationabilem, irascibilem, & concupiscibilem. Peracta vero utraque vita, scilicet corporali & spirituali, quasi septenario numero transacto, veniet dies iudicii, & suis unicuique pro meritis ius reddetur. Vel ideo per octava significatur resurrectio, quia octava aetate erit. Nam prima aetas currit ab Adam usque ad Noe. Secunda a Noe usque ad Abraham. Tertia ab Abraham usque ad David. Quarta a David usque ad transmigrationem Babylonis. Quinta a transmigratione Babylonis usque ad Christum. Sexta a Christo usque ad finem mundi: currunt simul sexta & septima aetas, scilicet quiescentium & laborantium; & post has erit octava aetas resurgentium. Dividitur autem Psalmus iste in tres partes. Primo enim ponitur poenitentia; secundo poenitentiae fletus, ibi, *Laboravi &c.* tertio utriusque fructus, ibi, *Discedite*. Sed homo existens in peccato, tria incommoda patitur, a quibus petit liberari.

rari. Primum est perversitas actus. Secundum est vulneratio naturæ, & debilitas. Tertium reatus pœnæ imminens. Primo ergo petit liberari a primo; & ideo dicit: *Domine, ne in furore &c.* Secundo contra secundum; & ideo addit orans: *Miserere mei &c.* Tertio contra tertium; & ideo subiungit: *Sed tu, Domine &c.* Dicit ergo: *Domine, ne in furore tuo.* A malis actibus liberat aliquis aliquem, arguendo verbis, & corripiendo pœnis; & utrumque facit Deus. Sed argutio quandoque fit ad emendationem, & hoc est misericordiæ † alias in misericordia. † Psal. 140. *Corripiet me iustus in misericordia &c.* Quandoque ad condemnationem, & hoc est iræ; & ideo dicit: *Domine, arguas me*, sed *non in furore*, quia hoc est vindictæ; & hoc fiet in iudicio, quando dicet, Matth. 25. „ Discedite a me maledicti „ &c. Esurivi enim &c. " Esa. 30. „ Ardens „ furor eius, & gravis ad portandum &c. " Modo autem arguit, sed non in furore, quia ad emendandum arguit, & non ad condemnandum; & hoc petit iste cum dicit: *Neque in ira tua corripias me*; quasi dicat: Corripe me, sed non in ira vel in furore, sed per flagella temporalia. Augustinus: „ Hic ure, hic seca, „ ut in æternum parcas. " Hier. 10. „ Corripe „ me, verumtamen non in iudicio. "

(b) Deinde cum dicit, *Miserere*, petit liberari a secundo, scilicet a vulneratione naturæ, & debilitate. Et primo in generali infirmitatem exponit; secundo in speciali, ibi, *Sana &c.* Dicit ergo: *Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum.* Peccatum est spiritualis infirmitas: nam infirmitas corporalis ex solutione debitæ proportionis humorum accidit; sic quando affectiones animæ non sunt proportionatæ, est ibi spiritualis ægritudo; & ideo dicit, *Infirmus sum.* Glos. „ Infirmus sum natu- „ ra, & vitio, adeo quod iustitiam tuam susti- „ nere nequeo ". Sap. 9. „ Servus tuus ego „ sum, & filius ancillæ tuæ, homo infirmus, „ & exigui temporis, & minor ad intellectum „ iudicii, & legum. " Deinde cum dicit, *Sana &c.* exponit in speciali quomodo sit infirmus; & hoc dupliciter. Primo quia amisit suam fortitudinem; secundo quia perdidit suam discretionem, ibi, *Et anima mea turbata est &c.* Dicit ergo: *Sana me, Domine.* Hierem. 17. „ Sana me, Domine, & sanabor &c. " Quia si homo est liber a peccato, aptus est ad retinendum gratiam, & virtutes, quæ sunt fortitudo hominis; & ideo *sana me, Domine.* Et hoc oro, quia *ossa mea*, idest fortitudo mea, animæ scilicet meæ virtus & fortitudo turbata est. Item turbatur discretio, inquantum peccatori videtur recte agere cum peccat; & ideo dicit: *Et anima mea turbata est valde*, quia perversum habet iudicium de agendis, ut scilicet quod bonum est iudicet esse malum, & e converso. Deinde cum dicit: *Sed tu, Domine &c.* orat contra reatum damnationis. Ubi tria facit. Primo enim ostendit periculum imminere; secundo petit auxilium gratiæ, ibi, *Convertere*; tertio exponit periculum imminens, ibi, *Quoniam non est in morte &c.* Dicit ergo: *Infirmus sum*, non possum per me surgere; *sed tu, Domine*, qui potes, *usquequo* non exaudies? Psal. 12. *Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem? &c.* In hoc videbatur periculosum sibi, quod non convertebatur. Eccli. 5. „ Ne tardes „ converti ad Dominum, & ne differas de „ die in diem: subito enim veniet ira illius, „ & in tempore vindictæ disperdet te. " Habacuch 1. „ Usquequo clamabo, & non „ exaudies; vociferabor ad te vim patiens „ † alias verum patrem, † & non sanabis? &c. " quasi dicat: Quamdiu ero in peccato, & non dabis auxilium ut resurgam? Ideo petit auxilium dicens, *Convertere &c.* Et tangit tria: scilicet conversionem, ereptionem, & salvationem. Oculus hominis non illuminatur a sole nisi habeat directam oppositionem ad illum; ita anima si debet recipere lumen divinum, debet habere directum aspectum ad Deum: & huiusmodi directus aspectus semper est paratus a Deo, sed homo avertit se; & oportet quod Deus convertat, inquantum prius convertitur ad nos, convertendo nos ad se: & ideo dicit, *Convertere.* Tren. 5. „ Con- „ verte nos, Domine, & convertemur ad te „ &c. " Si aliquis compeditus traheretur ad suspendium, ac videret aliquem de quo confideret, rogaret attente ac diceret, Eripe me. Hoc modo orat iste dicens: *Eripe animam meam*; quasi dicat: Eripe me tractum ad peccatum, ductum ad mortem. Proverb. 24. „ Erue eos „ qui ducuntur ad mortem. " Psal. 68. *Eripe me de luto, ut non infigar &c.* Colos. 1. „ Eripuit „ nos de potestate tenebrarum. " Item, *Salvum me fac*; postquam liberaveris me a malis, perduc ad salutem. Psal. 61. *In † alias, ab † ipso salutare meum.* Et hoc non propter merita mea, sed *propter misericordiam tuam.* Ad Titum 3. „ Non ex operibus iustitiæ quæ fe- „ cimus nos, sed secundum suam misericor- „ diam salvos nos fecit. "

(c) Deinde cum dicit, *Quoniam*, ostendit periculum imminens. Et primo periculum præsentis mortis, scilicet naturalis; secundo damnationis æternæ, a qua non est reditus: unde: *Quoniam non est in morte*, idest post mortem, *qui memor sit tui*, scilicet cogitando bonitatem tuam, si de ea non fuit memor in vita. Et hoc ideo, quia anima rationalis non habet flexibilitatem arbitrii post mortem. Ec-

Eccle. 11. „ Sive ceciderit lignum ad au-„ strum, sive ad aquilonem, in quocumque „ loco ceciderit, ibi erit. " Secundum periculum est, quia in inferno est obstinatio, & non est ibi confessio, illa scilicet de qua dicit Apostolus Rom. 16. „ Ore autem fit con-„ fessio ad salutem: " & ideo dicit: *In inferno autem quis confitebitur tibi?* Vel aliter: *In morte*, scilicet peccati, *quis memor sit tui?* quasi dicat: Te deprecor, eripe animam meam, ne consentiam, quia in peccato meo non ero memor tui. Daniel. 13. „ Declina-„ verunt oculos suos ut non viderent cælum, „ nec recordarentur iudiciorum iustorum. " *In inferno autem*, idest in profundo peccatorum, *quis confitebitur tibi?* Proverb. 18. „ Im-„ pius cum in profundum venerit peccato-„ rum, contemnet. "

(d) Deinde cum dicit, *Laboravi*, ponit gemitum pœnitentis: ubi tria videtur tangere. Primo tristitiam cordis; secundo defectum rationis, ibi, *Turbatus est*; tertio infirmitatem virtutis, ibi, *Inveteravi*. Tristitia cordis tripliciter indicatur. Primo per gemitum & suspiria; secundo per corporis inquietudinem; tertio per lacrymas. Quantum ad primum dicit: *Laboravi in gemitu meo*, scilicet suspirando. Tren. 1. „ Multi gemitus „ mei, & cor meum mærens &c. " Psal. 37. *Rugiebam a gemitu cordis mei*. Dicit autem, *Laboravi*, quia labor est pugnare contra se: & tamen labor iste bonum fructum habet. Sapien. 3. „ Bonorum laborum gloriosus est „ fructus. " Quantum ad secundum dicit, *Lavabo*: ubi duo ponit, scilicet lectum † alias luctum, † & stratum; & hæc duo, licet pro eodem accipiantur, tamen proprietatem sequimur. Stratum dicuntur panni, qui sternuntur in lecto; lectum illud quod subtus ponitur; & dicitur lectus ab eligendo, scilicet stramina, & similia, unde fit lectus. Per hoc ergo quod dicit: *Lavabo per singulas noctes lectum meum*; dat intelligere quod qualibet nocte surgebat, & appodiatus iuxta lectum plorabat. Littera Hieronymi est: *Natare faciam lectum meum*; & est parabolica locutio. Vel, *Natare faciam*, idest ad modum natantis faciam habere, ex inquietudine mea in eo. Dicit autem: *Lacrymis stratum meum rigabo*, quia etiam in lecto iacens plorando perfundebat pannos lecti, quasi irriguum lacrymarum. Moraliter lectus in quo homo quiescit, est conscientia: hanc lavat homo per lacrymas in pœnitentia. Hierem. 4. „ Lava a „ malitia cor tuum. " Per stratum vero designantur peccata, quæ supersternuntur conscientiæ, quæ quidem abluenda sunt lacrymis: nam lacrymæ lavant delictum, quod pudor est confiteri. Glos. Treno. 2. „ Defece-„ runt præ lacrymis oculi mei &c. " *Per singulas*, ait, *noctes*, idest per singula peccata. De singulis enim peccatis debet homo pœnitendo plorare. Datur autem hic intelligi quod pœnitens habeat vices interpolatas: quia inter bona quæ faciebat aliquando peccabat, & de singulis plorabat: unde non dicit per unam, sed *per singulas noctes*. Dicit autem, *Rigabo*, per inundantiam lacrymarum. Hier. 9. „ Quis dabit capiti meo aquam, & „ oculis meis fontes lacrymarum? &c. " Tren. 2. „ Deduc quasi torrentem lacrymas „ per diem; & nocte ne taceant pupillæ ocu-„ li tui. "

(e) Consequenter cum dicit, *Turbatus*, ponit defectum rationis: tristitia enim est causa iræ; & ideo tristis irascitur de facili: ira autem semper turbat oculum rationis; turbati autem minus prævident; & ideo dicit: *Turbatus est oculus meus*, idest ratio mea, sed *a furore* aliorum: irascebatur enim David, & turbabatur, quando videbat insurrexisse contra se Absalonem filium suum, & consiliarios eius. Vel *a furore* suo, quia turbabatur contra peccata propria: recognoscebat enim in statu persecutionis illius, quod propter peccata sua iuste affligeretur: & hæc ira non cæcat, sed turbat; alia vero ira excæcat. Vel *a furore* tuo, Domine Deus, quo me punis, quasi provocatus a me: quia te turbavi. Esai. 38. „ Attenuati sunt oculi mei, „ suspicientes in excelsum. " Iob. 16. „ Fa-„ cies mea intumuit a fletu &c. " Tertio ostendit infirmitatem virtutis, cum ait: *Inveteravi &c.* Quando aliquis in iuventute victoriosus fuit & fortis, si postmodum patiatur, non solum ab extraneo, sed etiam a suis, reputatur senescere. Ita David qui in iuventute † alias qui iuventute † sua vicerat omnes, modo autem fugiebat filium suum, dicit, *Inveteravi*, scilicet aliorum reputatione, *inter omnes inimicos meos*, manifestos scilicet, & occultos. Hebr. 8. „ Quod autem antiquatur & „ senescit, prope interitum est. " Vel peccator inveterascit, recedens a novitate Christi, de qua dicit Apostolus Rom. 9. „ In no-„ vitate vitæ ambulemus . . . . ut serviamus „ in novitate spiritus, " Rom. 7. Glos. „ Ser-„ viamus operibus novi hominis, idest Christi, „ quæ non nostris viribus, vel lege attingi-„ mus, sed gratia Spiritus sancti. " Rom. 6. „ Scientes quia vetus homo noster simul cruci-„ fixus est, ut destruatur corpus peccati, & † „ alias, ut † ultra non serviamus peccato. " Per quam servitutem reducitur quis in vetustatem peccati, membrum factus veteris hominis: propter quod monet Apostolus & suadet

det Rom. 12. „ Reformamini in novitate sen-„ sus vestri, " vel mentis vestræ. „ Reformamini (dicit Glos.) quia in Adam sui-„ stis deformati, in novitate &c. novum hominem (scilicet Christum) videlicet imitantes. " Hanc vetustatem, & deformitatis miseriam Propheta sub interrogatione deplorat dicens (Baruch 3.) „ Quid est, Israel, „ quod in terra inimicorum es? Inveterasti in „ terra aliena &c. " Et consonat ei quod hic dicitur, *Inveteravi inter omnes inimicos meos*, vel dæmones, vel omnia peccata, quibus omnibus consensi: & sic hoc quod dicit, *Inveteravi*, secundum hunc sensum est materia gemitus; quasi dicat: Ideo *lavabo &c.* quia *inveteravi*, veterem hominem imitatus, vitiis omnibus me subiiciens: & tunc hoc quod dictum est, *Turbatus est &c.* refertur ad statum pœnitentis. Vel potest referri ad materiam iustitiæ; & hoc quantum ad statum peccati; quasi dicat: Ideo *inveteravi*, idest peccavi, quia *oculus meus*, idest caro mea turbata est *a furore*, idest ab impetu passionis. Psalm. 57. *Supercecidit ignis*, scilicet concupiscentiæ, secundum Glos. Augustini, *& non viderunt solem*, scilicet iustitiæ. Daniel. 13. „ Concu-„ piscentia subvertit cor tuum. " Item idem (ibid.) „ Exarserunt in concupiscentiam e-„ ius. . . . ut neque recordarentur iudicio-„ rum iustorum. " Ab impetu ergo passionis dicit David, in eo forte turbatum oculum rationis, ut non videret cælum; & hoc fuit in concupiscentia Bersabee, 2. Reg. 11. quam ad se vocatam cognovit. Et postmodum cognito quod esset gravida, ad crimen adulterii addidit crimen homicidii. Unde Uriam virum Bersabee proditorie iussit occidi: pro quibus peccatis gravissimis, iusto Dei iudicio, passus est a filio persecutionem.

(f) *Discedite*. Hæc est tertia pars principalis, in qua fructus pœnitentiæ ponitur: unde hic se exauditum ostendit, & exinde gratulatur. Et circa hoc tria facit. Primo enim repellit a se inimicos; secundo confitetur se esse exauditum, ibi, *Quoniam exaudivit* † *alias exaudisti*; † tertio prænuntiat inimicorum eventum, ibi, *Erubescant*. Dicit ergo, *Discedite &c.* Detur quod aliquis propter peccatum afflictus fuerit, post datam indulgentiam insultare potest inimicis, vel inducentibus ad peccatum, vel persequentibus corporaliter. Ad litteram Hieronymus dicit: „ *Discedit a* „ *me* inducentes me ad peccatum, quia societa-„ tem vestram nolo. " Sec. Corinth. 6. „ Pro-„ pter quod separamini, dicit Dominus, & „ immundum ne tetigeritis, & ego recipiam „ vos. " Vel *Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem*, idest vos operarii iniqui persequendo me iniuste. *Discedite*, inquam, *a me*: quia „ Dominus mecum est tamquam bellator „ fortis: " Hierem. 29. Unde Psalm. 26. *Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum*. Et per hoc signatur futura persecutio, & separatio malorum a bonis. Matth. 13. „ Se-„ parabunt malos de medio iustorum. " Item, eiusdem 25. „ Separabunt eos abinvicem, sic-„ ut pastor segregat &c. " Et infra eodem capitulo: „ Discedite a me maledicti &c. " Consequenter cum dicit, *Quoniam exaudivit*, pronuntiat † alias, prænuntiat † se exauditum. Ubi advertendum est, quod superius tria præmisit, scilicet orationem, cum dixit, *Miserere*; secundo deprecationem, ut liberaretur, *Convertere*; tertio luctum, *Laboravi &c.* Et hæc tria dicit exaudita ordine retrogrado † alias, retrogradiendo. † Et primo gemitum, dicens: *Exaudivit Dominus &c.* Gemitus sanctorum vocem habet apud Deum. Eccli. 35. „ Non despiciet vocem pupilli, nec „ viduam, si effundat loquelam gemitus. Non-„ ne lacrymæ viduæ ad maxillam descendunt, „ & exclamatio eius super deducentem eas? „ A maxilla enim ascendunt usque ad cælum, „ & Dominus exauditor declarabitur in illis. " Et Genes. 4. „ Vox sanguinis fratris tui cla-„ mat ad me de terra. " Propterea dicebat illa sancta domina Iudith. 8. „ Indulgentiam eius „ cum lacrymis postulemus. " Secundo deprecationem: est namque deprecatio proprie, secundum Glo. Cassiodori, pro removendis malis. Luc. 1. „ Exaudita est deprecatio tua. " Dicit ibi Glo. „ Qua rogasti pro liberatione „ plebis. " Ut ergo ostendat se liberatum a malis pro quibus rogaverat dicens, *Convertere &c.* subiungit hic: *Exaudivit Dominus deprecationem meam*. Tertio orationem, ut scilicet intret in conspectu eius; & hoc est quod subinfert: *Dominus orationem meam suscepit*. Et nota, quod ponit hic ter *Dominus*, ut ostendat se exauditum a tota Trinitate. Psalm. 66. *Benedicat nos Deus, Deus noster; benedicat nos Deus*.

(g) Consequenter cum dicit, *Erubescant*, ponit inimicorum eventus, ac si diceretur: Tu dicis inimicis tuis, *Discedite*. Sed quid erit eis discedentibus a te? Certe *erubescant &c.* Hæc verba possunt exponi in bono, & in malo. Si in bono, tunc dicta sunt per modum orationis. Ubi petit quatuor pro eis: scilicet erubescentiam de peccatis, quia hoc est principium emendationis vitæ. Eccli. 4. „ Est confusio adducens gloriam. " Unde, *Erubescant*. Secundo dolorem de peccatis: *Conturbentur*. Psalm. 59. *Commovisti terram, & conturbasti eam &c.* Debet enim pœnitens habere vehementiam doloris, plus quam habuerit delecta-

lectationem in peccato. Tertio conversionem ad Deum. Unde, *Convertantur*. Esa. 31. „Convertimini, sicut in profundum recesseratis, „ filii Israel. “ Et quarto erubescentiam: *Erubescant*, *& conturbentur vehementer &c.* Est autem erubescentia principium & finis emendationis. Sed aliter posset reddi ratio: quia scilicet a principio erubescit quis oculos hominum, & ex hoc dolet, & vitat mala; in fine vero erubescit oculum rationis suæ, & oculum Dei. De primo Rom. 6. „ Quem fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc „ erubescitis? “ De secundo Luc. 18. “ Publicanus a longe stans nolebat nec oculos „ ad cælum levare. “ Hoc autem fieri debet *valde velociter*, ut non tardetur. Eccli. 5. „ Ne tardes converti ad Dominum &c. “ Si autem accipiantur in malo, tunc per modum prænuntiationis intelligenda sunt; quasi dicat: *Erubescant* præ detectione peccati eorum coram omnibus. Esa. 1. „ Erubescetis „ super hortis, quos elegeratis, cum fueritis „ velut quercus defluentibus † alias, defluens † „ foliis &c. *Et conturbentur*, timore, & tristitia mirabili. Sap. 5. „ Turbabuntur timore „ horribili &c. “ Et ideo dicit: *Vehementer omnes inimici mei*, *convertantur*, recognoscendo culpam propriam, & gloriam sanctorum. Sap. 5. „ Hi sunt quos aliquando habuimus „ in derisum, & in similitudinem improperii. „ Nos insensati &c. “ *Et erubescant*, quia erit eis hæc recognitio ad confusionem; & hoc *valde velociter*. Esa. 30. „ Subito dum non speratur veniet contritio eius &c. “ Iob. 21. „ In puncto ad inferna descendunt. “ Thess. 5. “ Dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet. Cum enim dixerint, Pax & securitas „ &c. “

(a) In finem Psalmus David, quem cantavit Domino pro verbis Chusi filii Iemini.

PSALMUS VII.

DOmine Deus meus, in te speravi; salvum me fac ex omnibus persequentibus me, & libera me. Ne quando rapiat ut leo animam meam, dum non est qui redimat, neque qui salvum faciat. Domine Deus meus, si feci istud; si est iniquitas in manibus meis; si reddidi retribuentibus mihi mala:

(b) Decidam merito ab inimicis meis inanis. Persequatur inimicus animam meam, & comprehendat, & conculcet in terra vitam meam, & gloriam meam in pulverem deducat.

(c) Exurge, Domine, in ira tua, & exaltare in finibus inimicorum meorum. Et exurge, Domine Deus meus, in præcepto quod mandasti; & synagoga populorum circumdabit te. Et propter hanc in altum regredere.

(d) Dominus iudicat populos. Iudica me, Domine, secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam super me. Consumetur nequitia peccatorum, & diriges iustum.

(e) Scrutans corda, & renes Deus. Iustum adiutorium meum a Domino, qui salvos facit rectos corde.

(f) Deus iudex iustus, fortis, & patiens, numquid irascitur per singulos dies?

(g) Nisi conversi fueritis, gladium suum vibrabit, arcum suum tetendit, & paravit illum. Et in eo paravit vasa mortis; sagittas suas ardentibus effecit.

(h) Ecce parturit iniustitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem.

(i) Lacum aperuit, & effodit eum; & incidit in foveam quam fecit. Convertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendet.

(k) Confitebor Domino secundum iustitiam eius, & psallam nomini Domini altissimi.

(a) SUpra præmissi sunt Psalmi pro liberatione ad hostibus; hic ponitur Psalmus in quo petit vindictam de eis; & præponitur titulus talis: *In finem*, *quem cantavit Domino pro verbis Chusi filii Iemini*. Historia habetur 2. Reg. 17. quod David fugit a facie filii sui,

fui, & Achitophel sapientissimus adhæsit Absaloni. Chusi vero adhæsit David; quem remisit ut sciret consilia Achitophel, & ea sibi significaret. Cum autem Achitophel consilium dedisset Absaloni nocivum valde patri suo David, scilicet ut statim eum invaderet antequam tutaretur alicubi, Chusi secreto significavit David, ut de campestribus fugeret, ubi erat, & transiret Iordanem ad loca munitissima. Isto ergo nuntio Chusi audito David, hoc canticum cecinit Domino; & ideo dicitur hic: *Quem cantavit Domino pro verbis Chusi filii Iemini:* Dicitur autem *filius Iemini*, quia forte de tribu Beniamin erat, vel ex aliquo descenderat qui habebat hoc nomen: Hieronymus non habet, *In finem*, nec *Pro victoria*, sed *Pro ignoratione*, vel *ignorantibus*. Et dicit: *Super verbis Æthiopis*; tamen nescitur an fuerit Æthiops. Mystice autem hic Psalmus potest esse Ecclesiæ, & contra persecutores. Et dicitur, *Pro verbis Chusi*, qui interpretatur silentium; sed *Iemini* dextera; quasi dicat: Occulto divinæ providentiæ iudicio factum est ut Achitophel, qui fratris ruina interpretatur, scilicet Iudas Iscariothis in ruinam, idest in mortem fratris sui, Christi videlicet, „ qui non „ confunditur eos vocare fratres, " Heb. 2. consilio, & auxilio conspiravit. „ Sed quod „ ille ad perniciem unius hominis fecit, Chri„ stus ad salutem omnium inflexit, " ut dicit August. in Glossa. Hic autem Psalmus habet tres partes. Primo ponitur oratio; secundo exauditio, ibi, *Dominus iudicat*; tertio gratiarum actio: *Confitebor Domino*. Circa primum duo facit. Primo orat ut liberetur † alias, liberaretur † ab hostibus; secundo ut hostes deprimantur: *Exurge, Domine, in ira tua*. Circa primum duo facit. Primo petit misericordiam; secundo allegat suam innocentiam: *Domine Deus meus, si feci istud*. Circa primum tria facit. Primo præmittit orantis affectionem; secundo proponit petitionem: *Salvum me fac*; tertio petitionis rationem: *Ne quando rapiat*. Affectus orationis est ut speret in Domino. Eccli. 2. „ Quia nullus speravit in Domino „ & confusus est. " Et ideo dicit, *In te speravi*. Petitio est duplex: petit enim salvari, & liberari secundum Dionysium. Liberari est removeri a malo; salvari conservari in bonis. Sic ergo petit quod salvetur a corruptione hostium, & liberetur ab eis. Et potest intelligi de corporalibus hostibus, & de spiritualibus; quasi dicat: *Salvum me fac* ab hostibus, & a tentationibus. Psalm. 21. *Salva me ex ore leonis*. Item (ibidem aliis verbis) *Libera animam meam a malignitate eorum*. Ponit petitionis rationem, cum dicit: *Ne quando rapiat &c.* quasi dicat: Nisi subvenias mihi, devorabit me Absalon sicut leo. Sec. Reg. 15. „ Surgite fugiamus: neque enim erit nobis „ refugium a facie Absalonis: " Et supra dicit in plurali: *Ab omnibus persequentibus*; hic in singulari: *Ne quando rapiat ut leo*: quia omnes sub uno capite comprehenduntur. Spirituales sub uno diabolo; corporales sub Absalone. De primo 1. Petri 5. „ Adversarius vester diabolus „ tamquam leo rugiens &c. " Psalm. 9. *Insidiatur in abscondito, quasi leo &c. Rapiat* quasi subito, & velociter. Ioan. 10. „ Lupus rapit: " quia diabolus insidiose facit. Et hoc faciet, *dum non est qui redimat &c.* Redimitur quis, dum liberatur a malo; & hoc refertur ad liberationem a pœna. Osee. 13. „ De morte „ redimam eos. " *Neque qui salvum faciat*, per liberationem a culpa. Matth. 1. „ Ipse „ salvum faciet populum suum a peccatis eo„ rum. " Hieronymus: *Ne forte rapiat ut leo animam meam, & laceret; & non sit qui eripiat*. Deinde allegat suam innocentiam: *Domine Deus meus, si feci istud*. Et hoc potest intelligi dupliciter; vel per modum iuramenti, vel prænuntiationis. Si per modum iuramenti, sciendum † alias, sic sciendum † est quod duplex est iuramentum: scilicet per contestationem, sicut ad Rom. 1. „ Testis est mihi Deus cui „ servo in spiritu meo &c. " & per execrationem, ut cum dicitur: Si ita feci, sic contingat mihi. Iob. 31. „ Si gavisus sum ad rui„ nam illius qui me oderat &c. " Sec. Cor. 1. „ Ego testem Deum invoco in animam „ meam; " quasi dicat: Si non sum innocens, rapiat me. Vel potest intelligi per modum prænuntiationis; quasi dicat: Si ego sum in istis defectibus, hæc erit pœna mea: *Decidam &c.* Et secundum hoc, excludit primo a se culpam: *Si feci istud &c.* secundo determinat sibi pœnam: *Decidam &c.* Excludit autem a se culpam, primo in generali, cum dicit: *Domine Deus meus, si feci istud*. Quid *istud*? Peccatum, scilicet superbiæ secundum Glos. quod est universale peccatum. Eccli. 10. „ Initium „ omnis peccati superbia. " Vel aliter, *Istud*, quia quando quis patitur tribulationem aliquam ex culpa sua, dicitur ei: Tu fecisti tibi istud; quasi dicat: Tu es in causa, ut hoc fiat. Et sic dicit: *Si feci istud*: ego huic persecutioni causam dedi. Sec. Reg. 8. „ Faciebat David iudicium, „ & iustitiam cum populo suo. " Mich. 7. „ I„ ram Domini portabo, quia peccavi ei &c. " Secundo, cum dicit, *Si est iniquitas &c.* excludit culpam in speciali: ubi tria facit. Nam primo dicit, quod nulli fecit iniuriam; & ideo dicit: *Si est iniquitas*. Iob. 11. „ Si iniqui„ tatem quæ est in manu &c. " Prim. Reg. (cap. 24.) „ Animadverte, & vide, quoniam „ non est in manu mea malum, neque iniqui„ tas.

„ tas. Unde cum homo nulli facit iniuriam, iniustum videtur quod affligatur. Secundo quod † alias, quidem † remisit offensam; & ideo dicit: *Si reddidi &c.* & hoc 1. Reg. 24. „ Pe„ percit tibi oculus meus. Dixi enim: Non „ extendam manum meam in dominum meum, „ quia Christus Domini est. “ Levit. 19. „ Ne „ queras ultionem; nec memor eris iniuriæ „ civium tuorum. “ Tertio quod inimicis benefecit, quod est tertium bonum. Unde littera Hieronymi habet: *Dimisi hostes meos vacuos*. Rom. 12. „ Noli vinci a malo, sed vin„ ce in bono malum. “ Proverb. 25. „ Si e„ surierit inimicus tuus, ciba illum &c. “ Matth. 5. „ Benefacite eis qui oderunt vos. “ IV. Reg. 6. Regi Samariæ mandavit Heliseus ut apponeret cibos exercitui regis Syriæ, qui venerat ad capiendum eum: „ Appositaque est „ eis ciborum magna præparatio. “

(b) Consequenter cum dicit, *Decidam*, determinat sibi pœnam quæ sequitur; quasi dicat: Si ista non sunt vera quæ dico, fiant mihi ista. Et primo ponit detrimentum pecuniæ; secundo personæ; tertio gloriæ. Dicit ergo quantum ad primum: Hoc malum accidat mihi, scilicet quod *decidam merito*, idest iuste, *ab inimicis*; idest, auferantur mihi bona mea. Iob. 31. „ Si adhæsit membris meis „ macula; seram, & alius comedat. “ Quo ad personam tria ponit, quæ homo patitur in se. Primo persecutionem; secundo captivitatem; tertio mortem. Quantum ad primum dicit, *Persequatur*; quantum ad secundum, *Comprehendat*; quantum ad tertium, *Et conculcet*, vel occidendo, vel totaliter me prosternat. Quantum ad gloriam subiungit: *Et gloriam meam &c.* ac si diceret: Quicquid sit illud in quo glorior, redigatur in pulverem, & dispergatur. Mystice inimicus diabolus persequens tentando. Tren. 4. „ Velociores fue„ runt persecutores nostri aquilis cæli &c. “ *Comprehendat*, per consensum peccati, Tren. 1. „ Omnes persecutores eius apprehenderunt „ eam inter angustias. “ *Conculcet*, per consuetudinem, & contemptum. Esai. 51. „ In„ curvare, ut transeamus. “ Gloria hominis duplex est; naturalis scilicet, & spiritualis. De prima 1. Cor. 11. „ Vir non debet (id„ est mens) velare caput suum: quia gloria, „ & imago Dei est. “ De secunda 2. Cor. 1. „ Gloria nostra hæc est testimonium conscien„ tiæ nostræ. “ Gloriam ergo hominis deducit diabolus in pulverem, quia imago Dei deturpatur, quia maculatur † alias, maculatus. † 1. Thim. 4. „ Cauteriatam habentes conscien„ tiam. “ Psalm. 72. *Domine, in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.*

(c) Supra proposuit orationem pro se, petens liberari & salvari. Hic petit contra inimicos; ubi duo facit. Primo petit eorum punitionem; secundo punitionis fructum, ibi, *Et exaltare*. Legamus primo litteram secundum historiam, sicut potuit competere David. *Exurge*, duobus generibus hominum dicitur, dormienti, & iacenti. Deus autem quando peccata non punit, dormire videtur, quasi non haberet prudentiæ vigilantiam. Psalm. 43. *Exurge, quare obdormis, Domine?* Item quando non punit videtur impotens iacere. Sed tunc surgere videtur, quando potestatem manifestat adversarios puniendo. Esa. 26. „ Exaltetur ma„ nus tua, & † alias, ut † non videant, vi„ deant, & confundantur zelantes populi, & „ ignis hostes tuos † alias hereditatem tuam † „ devoret. “ *In ira* dicit, idest in punitione, quæ est iræ effectus. Fructum autem punitionis ponit triplicem. Unum ex parte Dei, ut Deus exaltetur non in se, sed in opinione hominum: quia per hoc reputatur altus & potens; & ideo dicit, *Exaltare*; quasi dicat: Deprime inimicos meos, & in hoc altus apparebis. Eccli. 36. „ Sicut in conspectu illo„ rum magnificatus es † alias, est † in no„ bis, ita in conspectu nostro magnificaberis „ in eis. “ Et dicit, *In finibus*, ut totaliter deprimat, & nihil remaneat, invadendo fines eorum. Hieronymus habet: *Elevare indignans super hostes*; quasi dicat: Irascere, & in hoc *elevare*. Alius fructus est ex parte David. Nam 1. Reg. 13. legitur: „ Invenit Dominus vi„ rum secundum cor suum; cui præcepit ut „ esset dux super populum suum. “ Et ipse David de se dicit 2. Reg. 6. „ Præcepit mi„ hi Dominus, ut sim dux &c. “ Hoc ergo præceptum videbatur evacuari, David depressio; & ideo dicit: *Exurge in præcepto quod mandasti*; scilicet ut † alias, scilicet sim † sim dux in Regno; & ideo Hieronymus habet: *Exurge ad me in iudicium quod mandasti*. Alius fructus est ex parte populi. In veteri lege ordinabatur per homines de aliis principibus populi; sed de summo Principe solum dispensabatur per Deum. Num. „ 27. Provideat Dominus Deus spirituum omnis „ carnis hominem &c. “ Deut. 17. „ Cum „ intraveris terram, quam Dominus Deus tuus „ dabit tibi, & possederis eam, habitaveris„ que in illa, & dixeris: Constituam super „ me Regem, sicut habent omnes per circui„ tum nationes; illum constitues Principem „ quem Dominus tuus elegerit. “ Ergo populus † alias, Dominus † in magno Principatu, debebat sequi divinam ordinationem; Et ideo subdit: *Et synagoga populorum circumdabit te*, idest sequetur tuam ordinationem, ut revertatur in me. *Et propter hoc in altum regredere*; idest, apparebit magnificentia tua; quasi

quasi dicat: Non solum propter vindictam, sed ut homines revertantur ad me. Sed prout refertur ad Christum, petit incarnationis mysterium: in quo duplex est fructus. Primus depressio dæmonum; secundus † alias, & † conversio hominum. *Exurge Domine*. Quantum ad primum dicit, *Exurge*, idest appare in mundo per incarnationem; & hoc *in ira tua*, idest ut punias dæmones. Ioan. 12. „ Nunc iudicium est mundi &c. " Marc. 1. „ Quid „ nobis & tibi, Iesu Nazarene? Venisti ante „ tempus perdere nos. " *Et exaltare in finibus inimicorum*, auferendo eorum possessionem. Luc. 11. „ Cum fortis armatus custodit atrium „ suum, in pace sunt omnia quæ possidet. Si „ autem fortior illo supervenerit, & vicerit „ eum, universa arma eius auferet, in qui„ bus confidebat, & spolia eius distribuet. " Et Matth. 12. „ Quomodo potest quisquam „ intrare domum fortis, & vasa eius diripe„ re, nisi prius alligaverit fortem, & tunc „ domum eius diripiet? " Vel contra Iudæos, ut sit petitio ecclesiæ gentium contra eos. Et dicit: *Exaltare in finibus inimicorum*. Alia non mutantur. Illud quod exaltatur homini apparens, ex hoc occultatur, ut puta quando nimis in altum exaltatur. Sicut ergo quod latet in profundo, si exaltetur, apparet: Iob. 28. „ Profunda fluviorum † alias, fluvii † scrutatus est, & abscondita produxit, † alias, „ producit † in lucem: " sic ait, *Exaltare*, idest manifestare. Et sicut quod nimis exaltatur occultatur, unde Act. 1. „ Elevatus est, „ & nubes suscepit eum ab oculis eorum: " sic *exaltare* ut efficiaris Iudæis occultus; ut te non cognoscant, & sic crucifigant, & redimantur. Quantum ad secundum dicit: *Exurge, Domine Deus, in præcepto*, pro conversione hominum. Ubi primo ponitur motivum conversionis; secundo perfectio; tertio punitio. Dicit ergo, *In præcepto*, scilicet mansuetudinis, & humilitatis, *quod mandasti*. Matt. 11. „ Discite a me, quia mitis sum, & humilis „ corde. " *Exurge* ergo *in* hoc *præcepto*, idest appare humilis altus existens; quasi dicat: Ita humilitatem accipias ut altitudinem non deseras. Vel, *Exurge* a mortuis, & sic *synagoga populorum circumdabit te*; congregatio scilicet beatorum qui remunerabuntur, & malorum qui punientur. Can. 1. Oleum effusum nomen „ tuum &c. " Esa. 2. „ Præparabitur mons „ domus Domini in vertice montium, & e„ levabitur super colles; & fluent ad eum „ omnes gentes. " Et cap. 49. „ Leva ocu„ los tuos in circuitu: omnes isti congregati „ sunt, venerunt tibi. " *Et propter hanc in altum regredere*, scilicet ut hanc synagogam perficias, credentium scilicet congregationem. Ephes. 4. „ Ascendens in altum captivam du„ xit captivitatem &c. " Mich. 2. „ Ascen„ det † alias, ascendit † pandens iter ante „ eos. " Vel, *In altum* absconderis ab oculis Iudæorum &c. *Synagoga populorum circumdabit te*, contemnendo, & persequendo: in quo maxime punientur.

(d) Secunda pars est istius Psalmi, in qua agitur de exauditione petitionis. Et quia exauditio petitionis fit iudicio Dei, ideo introducitur divinum iudicium. Et primo præmittit ipsum; secundo agit de dilatione eius. *Deus iudex, iustus fortis, & patiens, numquid irascitur per singulos dies*? Circa primum tria facit. Præmittit enim primo iudicium; secundo eius modum: *Iudica me, Domine &c.* tertio iudicis idoneitatem: *Scrutans corda & renes Deus*. Dicit ergo: Habeo inimicos persequentes, & peto divino auxilio liberari; & de hoc confido: quia *Dominus iudicat populos*. „ Iudicat „ (enim) orbem terræ in æquitate, & popu„ los in veritate sua. " Psalm. 95. Esai. 3. „ Stat ad iudicandum Dominus, & stat ad „ iudicandos populos. " Et nota, quod postquam dixit, *Propter hanc in altum*, subiungit de iudicio: quia post ascensionem revertetur ad iudicandum. Act. 1. „ Quemadmodum vi„ distis eum ascendentem in cælum, ita veniet " ad iudicandum. Modus iudicii ponitur in forma orationis: quia orando ostendit quid fiet in iudicio, dicens, *Iudica me*. Et primo ponit bonorum retributionem; secundo malorum punitionem, *Consumetur*. In iudicio duo retribuuntur: quia bonis bona, & malis mala. Qui ergo bonus est, & qui caret malis, habebit abundantiam bonorum, & sublationem malorum. Prover. 1. „ Qui me audierit, „ abundantia perfruetur, timore malorum „ sublato &c. " Et ideo quantum ad primum dicit: *Iudica me secundum iustitiam meam*, scilicet quam dedisti mihi, secundum quod sum iustus; & hæc iustitia est ut mihi retribuantur bona. Matth. 5. „ Beati qui esuriunt, & „ sitiunt iustitiam, quoniam &c. " Quantum ad secundum dicit: *Secundum innocentiam meam*; & hæc iustitia est ut nihil mali patiar. Iob 22. „ Salvabitur innocens; salvabitur autem „ in munditia manuum suarum. " Et nota, quod petit hoc iudicium secundum iustitiam. Supra dicit † alias, nota † in pœnitentiali Psalmo, *Secundum misericordiam*, nullum meritum commemorans; nunc autem, quia iam iustificatus fecerat aliqua bona, quibus debebatur præmium, petit iudicari secundum iustitiam. Quod ait, *Super me*, designat quia iustitia hominis, & innocentia non sunt ab homine, sed a Deo. Contra hoc quod petit, ut sibi sint bona, & mali nihil patiatur, videtur ali-

aliquando bonum esse & utile opprimi à malis; & etiam universaliter boni habent mala in mundo isto, & mali bona. Luc. 16. „ Recordare quia recepisti bona in vita tua &c." Et ratio huius assignatur: *Consumetur*, idest ad finem deveniet † alias, deveniat † *nequitia peccatorum*. Apoc. ult. „ Qui in sordibus est, „ sordescat adhuc. " Nota quod quandoque Deus differt pœnam, ut prædestinati convertantur. Esa. 30. „ Propterea expectat vos Deus, „ ut misereatur vestri. " Unde tunc *consumetur nequitia peccatorum*, idest deficiet. Quandoque ut mali malitiam suam amplius manifestent, & iudicia Dei appareant iusta; & tunc *consumetur*, idest perficietur, *nequitia peccatorum*, ut iustior appareat vindicta: propter quod dicit Gene. 15. „ Scito prænoscens quod „ peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, & subiicient eos servituti, & „ affligent quadringentis annis. Verumtamen „ gentem cui servituri sunt, ego iudicabo: „ & post hæc egredientur cum magna substantia. Tu autem ibis ad patres tuos in pace, sepultus in senectute bona. Generatione autem quarta revertentur huc: necdum „ enim completæ sunt iniquitates Amorrhæorum. † Alias, semen tuum &c. usque „ necdum completæ sunt iniquitates Amorrhæorum. †" Et Act. 7. „ Et non dedit ei „ hereditatem in ea, nec passum pedis; sed „ repromisit dare illi eam in possessionem, & „ semini eius post ipsum, cum non haberet „ filium. Locutus est autem ei Deus: Quia „ erit semen eius accola in terra aliena, & „ servituti eos subiicient, & male tractabunt „ eos annis quadringentis: & gentem cui „ servierint, iudicabo ego, dixit Dominus. „ † Alias, passum pedis &c. usque dixit Dominus. " † Sic ait, *Consumetur*, quasi dicat: Faciant quicquid possunt, quia tandem *consumetur nequitia* ipsorum *peccatorum*. Sed numquid mali gravabunt bonos? Non: quia Deus diriget iustos. Unde, *Diriges iustum*. Prover. 11. „ Simplicitas iustorum diriget eos."

(e) Deinde cum addit, *Scrutans*, ostendit iudicis idoneitatem. Et primo ponit idoneitatem iudicis; secundo confidentiam de eo conceptam, ibi, *Iustum adiutorium meum*. Duo autem requiruntur ad idoneitatem iudicis: scilicet ut sit sapiens, & ut sit iustus. Hæc autem sunt in Deo; & ideo iudex est idoneus. Prov. 20. „ Rex qui sedet in solio iudicii, „ dissipat omne malum intuitu suo. " Est enim sapientissimus omnia cognoscens, etiam interiora. Heb. 4. „ Omnia nuda & aperta sunt „ oculis eius. " Est etiam iustissimus. Hiere. 11. „ Tu autem Domine sabbaoth, qui iudicas „ iuste &c." Et ideo dicit, *Scrutans corda*, Hieronymus habet sic: *Probator cordis*, *& renum*, *Deus iustus*; & post sequitur alius versus, *Clypeus meus in Deo*; ubi littera nostra habet: *Iustum adiutorium &c.* Dicit ergo, *Scrutans*. Tria sunt in homine. Unum apparens, scilicet exterius opus; & duo quæ latent, scilicet intentio, & delectatio. Hæc duo nobis latent, sed Deo patent: & quia Deo sunt nota, licet nobis occulta, ideo dicit, *Scrutans corda*, quia novit intentionem, *& renes*, idest delectationem; utrum scilicet delecteris in laude Dei, vel hominum. Sed quia scrutari est inquirere, inquirere autem est ignorantis, hoc a Deo removet: & ut ostendat quod Deus evidenter scit, cum dixit, *Consumetur &c.* convenienter dixit, *Scrutans*: quia in tribulatione maxime apparet conditio hominum. Deinde subinfertur: *Iustum adiutorium meum a Domino &c.* Ubi ponitur fiducia concepta de iudice, a quo adiutorium est sperandum. Est enim duplex adiutorium Dei, unum scilicet † alias, Dei, scilicet † misericordiæ, & aliud iustitiæ. Adiutorium quo liberamur a malis & peccatis, est misericordiæ; & non est iustum, quia non ex meritis. Sed quando quis iustificatur, Deus perficit; & hoc est iustitiæ, quia respondet aliqualiter merito. De primo dicitur Psal. 9. *Adiutor in opportunitatibus &c.* De secundo Psal. 45. *Adiuvabit eam Deus &c.* Sed quare? Quia *salvos facit &c.* Prov. 2. „ Custodiet rectorum „ salutem." *Rectos corde*, idest qui intentione tendunt in Deum.

Sed quærit Cassiodorus, quare non dicit: Qui salvos facit rectos renibus, sed *rectos corde*.

Respondeo. Rectitudo pertinet in ordine ad finem, & ad hoc est intentio; & ideo oportet quod intentio sit recta. In renibus autem est delectatio sensibilis.

(f) Supra præmisit divinum iudicium; hic autem agit de dilatione futuri eventus, scilicet pœnæ. Et primo ostendit causam dilationis. Secundo præparationem ad vindictam: *Nisi conversi &c.* Proponit autem tres causas quare Deus potest putari non punire peccatores. Una est, eo quod non sit iustus; ut auferatur providentia humanorum actuum. Ezech. 9. „ Iniquitas domus Israel, & Iuda „ magna est nimis valde; & repleta est terra sanguinibus; & civitas repleta est aversione. Dicunt enim: Dereliquit Dominus terram; & Dominus non videt. " Iob. 22. „ Circa cardines cæli perambulat; nec nostra „ considerat. " Et hanc excludit a Deo, qui index est, & iustus. Esa. 32. „ Ecce in iustitia regnabit Rex, & Princeps in iudicio præerit. " Alia causa est, quia non est potens; sed hoc excludit, quia *Deus fortis*. Iob. 9. „ Si „ for-

„ fortitudo quæritur, robustissimus est. " Quç ergo causa? Quia *patiens*; & ideo dicit: *Numquid irascitur per singulos dies*? idest, non quolibet die puniet; sed expectat aliquando & dissimulat. Sap. 12. „ Dissimulas peccata „ hominum propter pœnitentiam. " Esa. 30. „ Expectat vos Deus, ut misereatur vestri &c." & 28. „ Non in perpetuum triturans triturabit." Hieronymus habet: *Comminans tota die*, scilicet per Sacram Scripturam.

(g) Deinde cum dicit, *Nisi*, ostendit quod Dominus parat se ad pœnam inferendam, etsi differat ex causa. Et ponitur hæc præparatio primo ex parte Dei punientis; secundo ex parte hominis puniti, sive recipientis, ibi, *Ecce parturit*. Præparatio ex parte Dei describitur secundum præparationem hominis, contra meritum, vel peccatum: quia „ odio sunt Deo „ impius & impietas eius: " Sap. 14. Et sicut homo præparat se gladio contra hostes qui sunt prope, sed arco contra remotos; ita divina vindicta contra eos qui videntur sibi adhærere, & possunt videre causam punitionis, dicitur gladius, quasi contra propinquos, sed arcus contra remotos: & ideo non statim te punit, sed præparat se ut convertaris. *Et nisi conversi fueritis, gladium suum &c.* idest vindictam suam. Iob. 19. „ Fugite a facie gladii: „ ultor enim iniquitatis est gladius &c." Zac. 9. „ Exibit ut fulgur iaculum eius. " *Vibrabit*, ad terrendum, & ad propinquos, ut fortius percutiat. Quia nisi per comminationes homo convertatur, fortiter percutit. Maximus Valerius: „ Lento gradu ad vindictam „ sui procedit divina ira; tarditatemque sup„ plicii gravitate compensat. " Hieronymus habet: *Gladium suum acuet*, idest præparabit maiorem damnationem. Deuteron. 32. „ Si acuero ut fulgur gladium meum &c." Matth. 10. „ Non enim veni mittere pacem in „ terram, sed gladium &c." Secundum Gl. Gladius Dei Christus est. Vibratio ergo est comminatio gehennæ in quo percutientur impii, sicut eo vindicante. Esa. 27. „ In die illa „ visitabit Deus in gladio suo duro &c." Præparat etiam se arcu, quasi ad remotos: unde, *Arcum suum &c.* Et primo agit de præparatione arcus; secundo sagittarum. *Et in eo paravit*. Qui parat arcum, primo tendit; secundo ordinat in manu. Quantum ad primum dicit, *Arcum suum*, idest divinam vindictam, quasi ex inopinato punientem. Quantum ad secundum dicit, *Et paravit illum*. Esa. 30. „ Præparata est enim ab heri Thophet, a „ Rege præparata, profunda, & dilatata, " scilicet ad puniendum. Secundo agit de præparatione sagittarum: *Et in eo &c.* Et primo quantum ad ipsas sagittas; secundo quomodo in eis aliquid † alias, aliquis † magis nocivum ponit, puta ignem, vel venenum. Dicit ergo: *Et in eo*, scilicet arcu, *præparavit vasa*, idest instrumenta, *mortis*, scilicet occidentia. Ezech. 9. „ Unusquisque habet vas interitus in „ manu sua. " *Ardentibus effecit*, quia ibi aliquid combustivum, per quod intelligitur pœna ignis æterni. Sed dicitur quod in Hebræo est: *Sagittas suas persequentibus me effecit*. Per hunc arcum, secundum Aug. in Glo. intelligitur Sacra Scriptura. Iob. 29. „ Arcus meus in „ manu mea instaurabitur. " Hic tenditur quando duritia veteris testamenti est emollita pro novum; præparatur, quando exponitur: *Et in eo paravit vasa mortis*. Vasa mortis possunt dupliciter accipi, scilicet in bono, vel in malo. Hi sunt hæretici, qui ex Sacra Scriptura mortem simplicibus parant; & sic *paravit*, idest parari permisit. Ps. 106. „ Erra„ re fecit eos &c." *Effecit*, idest extra fecit; hoc est in apparentia posuit *sagittas*, penetrabiles sententias. Ps. 119. *Sagitta potentis acutæ &c.* Vel in bono. *Vasa mortis*. Apostolus in obedientibus, 2. Corinth. 2. „ Aliis sumus odor „ mortis in mortem. " Et hos effecit aptos ad comburendum igne caritatis. Eccli. 48. „ Surrexit Helias quasi ignis, & verbum ipsius „ quasi facula ardebat. "

(h) Deinde cum dicit, *Ecce*, agit de præparatione ex parte hominis puniendi: ubi duo proponit: progressum scilicet in peccatum, quo paratur, scilicet ad punitionem; & secundo incursum pœnæ. *Lacum &c.* In progressu peccati tria occurrunt: malum propositum, conatus, & effectus. Et sic inimici David primo conceperant; sed tunc temporis erant in conatu, & post effecerunt. Propositum autem est sicut conceptio; conatus sicut parturitio; effectus sicut partus. Et ideo dicit: *Ecce parturit*, idest nititur efficere, *iniustitiam* contra proximum, *concepit dolorem*; quia Hierem. 9. „ Ut inique agerent laboraverunt. " Esa. 59. „ Conceperunt iniquitatem. Iac. 1. Concupi„ scentia cum conceperit parit peccatum. " *Peperit* autem *iniquitatem* conceptam, quia abstulerant Hierusalem Absalon, & Achitophel cum suis complicibus.

(i) *Lacum*. Agit de pœna. Et primo ponit metaphoram; secundo exponit eam, ibi, *Convertetur*. Venatores ponunt ingenia, ut capiant lupos in foveis. Ipsi etiam inimici, ut capiant homines, exercent ingenia sua; & hoc fit per proditionem, & ideo est sicut fovea. Apud Hebræos fovea dicitur lacus. Zach. 9. „ Tu autem in sanguine testamenti tui, edu„ xisti vinctos de lacu in quo non erat aqua. " *Lacum* ergo, idest foveam profundam, *aperuit*, idest excogitavit fraudem, *fodit*, profunde co-

gitando, & hoc explendo; *incidit &c.* quia cogitabat occidere, & fuit occisus. Psal. 56. *Foderunt ante faciem meam foveam, & inciderunt in eam.* Et hoc exponit. Quomodo meam? Quia *convertetur &c.* Quia conceperunt dolorem, *dolor convertetur in caput eius*, scilicet *iniquitas* quam peperit *descendet* † *alias, descendit* † *in verticem ipsius* Esa. 24. „ Gravabit eum „ iniquitas sua &c."

(k) *Confitebor.* Hæc est tertia pars, ubi ponit gratiarum actionem. *Secundum iustitiam eius*, quia præcessit meritum. Psal. 110. „ Confessio & magnificentia opus eius. " *Et psallam* cum psalterio. Ps. 80. *Sumite psalmum, & date tympanum &c.*

(a) In finem pro torcularibus

PSALMUS DAVID VIII.

Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra! Quoniam elevata est magnificentia tua super cælos.

(b) Ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos; ut destruas inimicum, & ultorem.

(c) Quoniam videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum, lunam & stellas, quæ tu fundasti.

(d) Quid est homo quod memor es eius; aut filius hominis quoniam visitas eum?

(e) Minuisti eum paulo minus ab Angelis; gloria, & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti sub pedibus eius; oves, & boves universas, insuper & pecora campi: volucres cæli, & pisces maris, qui perambulant semitas maris. Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!

(a) Supra posuit Psalmum in quo David orabat pro sua persecutione; hic ponit Psalmum ad gratiarum actionem; & primo præmittitur Psalmus pro beneficiis collatis toto humano generi; secundo alius pro beneficiis collatis sibi pro destructione inimicorum: vel primo pro † alias, vel pro † bonis concessis; secundo pro malis sublatis, ibi, *Confitebor.* Nam hic exprimit affectionem hominis considerantis beneficia Dei concessa humano generi, & gratias agentis. Titulus: *In finem Psalmi David pro torcularibus.* Quia aliud est supra expositum, exponam hic solum ultimum: ubi considerandum est, quod Deut. 16. dicitur: „ Septem diebus facies festum tabernaculorum: quando de area & torculari colliges „ fruges tuos &c." Sciendum enim est, quod David specialem devotionem habebat in festis celebrandis, & aliquid faciebat speciale ad laudem Dei. Festum autem tabernaculorum præcipuum erat. Et hoc fiebat in vindemiis in commemorationem divini beneficii, quando eduxit de Aegypto filios Israel in tabernaculis, & induxit in terram promissionis, ubi sunt fructus; & ideo oportebat quod haberent fructus pulcherrimos, quo tempore erant torcularia. Et ideo dicitur, *Pro torcularibus.* Hoc ad litteram; sed spiritualiter torcular est Ecclesia. Esai. 5. „ Plantavit vineam electam, & „ torcular extruxit in ea. " Matth. 21. Plantavit vineam, & fodit in ea torcular." Dicit ergo, *Pro torcularibus*, idest Ecclesiis orbis: & dicitur Ecclesia torcular, quia sicut in torculari separatur vinum a vinatiis, sic in Ecclesia boni separantur a malis opere ministrorum; & si non loco semper, affectu tamen. Eadem ratione dicitur & area, quia separatio fit grani a paleis. Item a verbis litteraliter positis separatur sensus spiritualis. Item torcularia sunt martyria, in quibus fit separatio animarum a corporibus, dum corpora eorum qui pro Christi nomine afflictione & persecutione calcantur, quassatim remanent in terra, animæ vero ad requiem in cælestibus evolant † alias, manant. † Psalmus iste dividitur in duas partes. Primo enim Psalmista admiratur divinam excellentiam; secundo eius clementiam, ibi, *Quid est homo?* Circa primum duo facit. Primo ostendit maiestatem Dei esse admirabilem; secundo esse manifestam, ibi, *Ex ore infantium.* Circa primum duo facit: quia primo ponit eum mirabilem; secundo rationem dicti manifestat, ibi, *Quoniam elevata &c.* Dicit ergo: O *Domine* omnium: Esther 13. „ Dominus omnium tu es: " sed specialiter *Dominus noster*, qui te colimus, tibi adhæremus,

remus. Hieronymus habet: *Dominator noster*. Iudic. 8. „ Non dominabor vestri, nec „ filius meus; sed dominabitur super vos Dominus. “ *Quam admirabile est nomen tuum &c.* scilicet divinitatis. Psal. 92. *Mirabiles elationes maris &c.* Genes. 32. „ Cur quaeris nomen meum, “ quod est mirabile? Item Christi incarnati. Esa. 9. „ Vocabitur nomen eius „ admirabilis. “ Sed numquid solum in Iudaea, ut dicunt Iudaei, vel in Africa, ut Donatistae? Non; sed *in universa terra*. Malach. 1. „ Ab „ ortu solis usque ad occasum, magnum est „ nomen meum in gentibus. “ Ratio admirationis subiungitur: *Quoniam elevata est magnificentia tua*, quia in caelis apparet magnitudo tua. Admiratio est quando aliquis videt effectum, & ignorat causam. Dupliciter est ergo aliqua causa admirabilis: vel quia ignota totaliter, vel quia non producit effectum manifestantem causam perfecte. Primum non est in Deo, quia producit effectum. Rom. 1. „ Invisibilia Dei per ea quae facta sunt &c. “ Producit, dico, effectum, non tamen manifestantem perfecte causam; & ideo remanet admirabilis: & hoc est quod dicit: *Magnificentia tua*, idest laus, vel virtus tua, quae potest facere magna, *est elevata super caelos*, improportionaliter excedens factionem caelorum. Unde excludit errorem dicentium, quod Deus sit forma caeli. Esset enim secundum hoc proportionatus caelis. Item dicentium, quod agit ex necessitate naturae: quia non extenderet se supra caelos: & tamen potest in infinitum maius facere. Vel, *Super caelos*, idest Scripturas, quia plus est quam in Scripturis commendetur. Eccli. 43. „ Glorificantes Deum „ quantumcumque poteritis, supervalebit ad- „ huc, & admirabilis magnificentia eius. “ Vel, *Magnificentia tua*, idest filius tuus Deus homo, *elevata est*, in ascensione, *super caelos*. Ephes. 4. „ Qui descendit, ipse est qui ascendit super „ omnes caelos &c. “

(b) Deinde cum dicit, *Ex ore*, ostendit quod est maxime manifesta. Et primo ostendit manifestationem; secundo eius rationem, ibi, *Quoniam videbo*. Quod sit manifesta, probat: quia illud est manifestum quod est omnibus inditum, quantumcumque simplicibus, quasi quadam naturali cognitione. Duplex namque est genus hominum, qui consequuntur † alias, consequitur † naturalem & rectum instinctum. Scilicet † alias, sicut † sunt simplices, vel sapientes. Quod sapientes cognoscant Deum, hoc non est magnum; sed quod simplices, sic. Sunt autem quidam qui naturalem instinctum pervertunt; & isti cognitionem Dei repellunt. Psal. 81. *Nescierunt*, idest nescire voluerunt, *neque intellexerunt &c.* Iob. 22. „ Dixerunt Deo: Recede a nobis; scien- „ tiam viarum tuarum nolumus. “ Deus autem facit ut per illos, idest per simplices qui sequuntur naturalem instinctum, confundantur qui pervertunt naturalem instinctum. Per infantes designantur simplices, 1. Petr. 2. „ Sicut modo geniti infantes, rationabiles, „ sine dolo &c. “ Dicit ergo: *Admirabile* quidem *est nomen tuum*; ita tamen quod *ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem*, quam interius instigas ad hoc: & hoc *propter inimicos tuos*, qui adversantur scientiae & cognitioni tuae. Phil. 3. „ Inimicos crucis Christi &c. “ *Ut destruas inimicum, & ultorem*: quemcumque persecutorem, vel Pharaonem qui velit ulcisci contra confitentem nomen tuum. Sec. Cor. 10. „ Consilia destruentes, & omnem altitu- „ dinem extollentem se adversus scientiam „ Dei. “ Vel tyrannum, qui armis impugnat nomen sanctum tuum. Pri. Pet. 2. „ Ut bene- „ facientes obmutescere faciatis imprudenti- „ tium hominum ignorantiam. “ Hoc fecit Christus: nam Matth. 21. de pueris Hebraeorum respondit Christus, quod ex eorum verbis perfecta sit laus, qui Spiritu Sancti instinctu laudabant: quod tamen videbatur pueriliter agi. Hoc † alias, hic † locum habet quando simplices recognoscunt Deum; & alii pervertunt studia cognitionis naturalis, ne cognoscant ipsum Deum. Item hoc in Apostolis qui „ sine litteris & idiotae, “ Act. 4. „ Simplices „ sicut columbae, Matth. 10. “ & „ sicut oves „ in medio luporum “ destruxerunt † alias, & destruxerunt † omnes inimicos Christi. Prim. Cor. 1. “ Quae stulta sunt mundi elegit Deus, „ ut confundat sapientes, & infirma mundi „ elegit Deus, ut confundat fortia. “

(c) Consequenter huius manifestationis rationem subnectit dicens, *Quoniam*. Tullius dicit in libro de Natura deorum, & fuit dictum etiam ab Arist. quamvis in eius libris quae apud nos habentur non inveniatur, quod si aliquis homo intraret palatium, quod videret bene dispositum, nullus est ita amens, qui, licet non videret quomodo factum fuerit, quin percipiat quod fabricatum sit ab aliquo. Nos intramus mundum, nec videmus quomodo factum sit; sed ex hoc ipso quod est ita bene ordinatus, debemus percipere quod est factus ab aliquo. Et hoc specialiter ostendit ordo corporum caelestium. Fuerunt quidam errantes qui causas rerum attribuunt necessitati materiae: unde dicunt facta omnia propter calidum, & frigidum, siccum, & humidum: ut elementa quae sic convenerunt. Hoc autem si apparentiam posset habere in aliis, nullo tamen modo in caelestibus corporibus; quia non possunt attribui necessitati materiae,

quod tantum distet hoc ab illo, & tanto tempore compleant cursum suum. Hoc autem non nisi in causam intellectivam † al. intellective † oportet reducere. Et ideo Scriptura quando vult manifestare Dei potentiam, reducit nos in considerationem cælorum. Esa. 40. „ Levate in excelsum „ oculos vestros, & videte quis creavit hæc. " Ideo dicit: *Quoniam videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum*. Dicit autem, *Opera digitorum* propter tria. Quia quæ † alias, aliqua † cum digitis facimus, attente & distincte facimus. Et quæ de corporibus cælestibus consideranda sunt, non reducuntur nisi in causam intelligibilem; & ideo dicit: *Opera digitorum tuorum*. Psal. 135. *Qui fecit cælos in intellectu*. Vel respondet ad id quod dicit, *Elevata*. Quando quis facit elevari quod grave est, supponit humerum; sed quando facit elevari quod est leve, supponit digitum; & ideo dicit, *Opera digitorum*, quasi leve sit ei facere cælos. Esa. 40. „ Quis appendit tribus digitis molem ter„ ræ, & cælos palmo ponderavit? " Vel quæ digitis facimus subtilia opera sunt. Ut ostendat ergo quod hæc subtiliora sunt aliis, dicit: *Opera digitorum &c.* Lunam vero nominat, & non solem propter gentiles, qui credebant eum summum Deum; & ideo ponit specialiter, *Lunam, & stellas*, in quibus non est manifesta ratio erroris. Eccli. 43. „ Species cæli „ gloria stellarum, mundum illuminans in ex„ celsis Dominus." Mystice Apostolos, vel Scripturas. *Opera digitorum*. Tres digiti, tres personæ, quasi dicat, Opera totius Trinitatis, vel Spiritus sancti: *lunam*, Ecclesiam, *stellas*, Doctores. Et hæc Deus fundavit.

(d) *Quid*? Supra Psalmista admiratus est divinæ maiestatis excellentiam; & nunc commemorat duo beneficia divinitus collata hominibus. Secundo ex hoc Psalmum terminat in laudem, ibi, *Domine, Dominus noster &c.* Circa primum tria facit. Primo ostendit clementiam Dei ad homines, per comparationem ad ea quæ sunt supra homines; secundo per comparationem ad primum hominem, ibi, *Gloria & honore*; tertio per comparationem eorum quæ sunt sub homine, *Et constituisti*. Supra hominem duplex est natura, divina scilicet, & angelica. Primo ergo ponit beneficia per comparationem ad Deum. Secundo per comparationem ad Angelos, ibi, *Minuisti*. Primo exponatur secundum quod competit quantum ad beneficia naturalia; secundo quantum ad gratuita. Et secundum primum modum, circa † alias, & circa † eum duo facit. Primo ponit specialem curam hominis a Deo; secundo familiaritatem specialem: *Aut filius hominis*. Mirabile est quod quis magnus alicui parvo speciali familiaritate coniungatur; & ideo primo Psalmista commemorat parvitatem hominis ex conditione. *Quid est homo*, tam parva res? Iob. 14. „ Homo natus de muliere: " & 25. „ Homo „ putredo, & filius hominis vermis. " Secundo quantum ad originem, quia etiam vilis. Iob. 14. „ Quis potest facere mundum de im„ mundo conceptum semine? " & 10. „ Non„ ne sicut lac &c. " Et ideo dicit: *Aut filius hominis*? Sed isti sic parvo, sic vili, dicit, quod duo facit: scilicet quod memoratus est eius, & quod visitat eum. Primum pertinet ad curam; secundum ad familiaritatem specialem. Et est talis modus loquendi. Sicut si aliquis artifex fecisset magna, & inter aliqua unum minimum, scilicet acum: & quando fecit acum, ostendit se habere eius scientiam; sed quod in dispositione operum curaret de acu, esset valde mirabile: & ideo dicit: *Quid est homo*, quod inter magnas creaturas recordaris eius? Eccli. 16. „ Ne dicas: A Deo abscondar „ &c." & „ Quæ est anima mea in tam im„ mensa creatura? " Quia propter parvitatem Deus non obliviscitur tui. Sed quid magnum est hoc? Deus enim habet curam de omnibus. Sap. 12. „ Nec est enim alius quam tu, cui cu„ ra est de omnibus. " Dicendum, quod de homine habet specialem curam, scilicet quod in iudicio remunerentur actus eius. Iob. 14. „ Dignum ducis super huiuscemodi aperire o„ culos tuos? &c." Item non solum curam habet † alias, non curam habet solum † de homine, sed familiaritatem habet cum eo; & hoc est quod dicit, *Quoniam visitas eum*. Sola natura rationalis est capax Dei, cognoscendo, & amando. Inquantum ergo Deus nobis præsens efficitur per amorem, vel cognitionem, visitat nos. Iob. 10. „ Visitatio tua cu„ stodivit spiritum meum. " Sic ergo magna clementia Dei est in comparatione hominis ad Deum; sed sequitur de homine hoc in comparatione ad Angelos, quibus homo invenitur propinquus.

(e) *Minuisti*. In Angelis invenitur imago Dei per simplicem intuitum veritatis, absque inquisitione; in homine vero per discursum; & ideo in homine aliquantulum. Inde est quod homines dicuntur Angeli. Malac. 2. „ Legem „ requirent ex ore eius, quia Angelus Domi„ ni exercituum est. " Est etiam homo corruptibilis, sed modicum: quia aliquando homo in patria omnia sine discursu cognoscet; & erit secundum corpus incorruptibilis. Pri. Cor. 15. „ Oportet corruptibile hoc induere in„ corruptionem. " Consequenter ostendit clementiam Dei ad hominem, per comparationem ad ipsum hominem, cum dicit: *Gloria & honore &c.* Coronari est Regum. Deus fecit hominem quasi Regem inferiorum; & est glo-

ria,

ria, scilicet claritas divinæ imaginis; & hæc est quædam corona hominis. Pri. Corint. 11. „ Vir imago est, & gloria Dei. " Psal. 4. *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.* Sed ille honoratur qui non subiicitur alicui. Homo autem † alias, enim † nulli creaturæ naturali corporali subiicitur, quantum ad animam, nec in ingressu, nec in progressu. Non in ingressu: quia a creatura non producitur; & libere agit, nec perit cum corpore; & in hoc honor hominis consistit; & ideo dicitur Sapient. 2. „ Nec iudicaverunt honorem † alias, „ hominem † animarum sanctarum: quoniam „ Deus creavit hominem inexterminabilem, „ & ad imaginem similitudinis suæ fecit il„ lum. † alias sanctarum &c. usque, fecit illum. † Psal. 48. *Homo, cum in honore esset, non intellexit &c.* Consequenter cum dicit, *Constituisti*, ponit clementiam Dei ad hominem per comparationem ad ea quæ sunt sub homine, quia voluit habere hominem dominium super ista inferiora. Et circa hoc tria facit. Primo proponit dominium; secundo facultatem dominandi; tertio numerum subditorum. Secundum ibi, *Omnia subiecisti*; tertium ibi, *Oves, & boves*. Dicit ergo: Ex quo homo est Rex, dedisti ei dominium. *Super opera manuum tuarum*. Gen. 1. „ Ut præsit piscibus maris, & „ volucribus cæli, & bestiis universæ terræ, „ & reptili quod movetur in terra. " Hoc habet per rationem, qua excedit omnia animalia; & ideo statim cum dixit, *Gloria & honore*, subdidit, *Constituisti*, idest dedisti dominium. Sed nota quod dicit, quod homo habet auctoritatem *super opera manuum*, non digitorum: quia non sunt subtilia ut cæli, qui sunt opera digitorum. Homo non potest sibi ea subiicere; & ideo secundo ostendit facultatem dominandi. *Omnia*, inquit, *subiecisti*, ut præesset & dominaretur ad nutum. Hoc signatur Gen. 2. ubi Deus adduxit omnia animalia ad Adam. Et hæc subiectio plenaria fuit ante peccatum; sed aliqua nunc resistunt in pœnam peccati. Tertio, cum dicit, *Oves, & boves &c.* enumerat subiecta; & ponit animalia, ut etiam plantæ intelligantur. In animalibus autem quædam subiiciuntur secundum totum genus suum; scilicet animalia mansueta & domestica secundum suam naturam, scilicet oves, & boves; & hoc in feminino dicit, *Universas*, quia armenta fiunt præcipue de vaccis & ovibus. Alia sunt quæ non subiiciuntur secundum totum genus: & horum quædam sunt gressibilia; & quantum ad hoc dicit: *Insuper & pecora campi &c.* scilicet apri, cervi, & huiusmodi: quædam volatilia, scilicet aves; & quædam natatilia, sicut pisces. Possunt & hæc † alias, hoc † ad beneficia gratiæ referri; & tunc in his omnia in mysteria Christi numerantur. Primo incarnatios. *Quid est homo?* Duo tangit, scilicet causam incarnationis, & ipsam incarnationem; & dicit: *Quid est homo?* Videbatur enim Deus oblitus hominis, quando expulit eum de Paradiso: huiusmodi recordatur quando reducitur ad illud. Psal. 105. *Memento nostri Domine*. Et sic † alias, hic † sequitur incarnatio, quia visitat; & ideo dicit: *Aut filius hominis &c.* Quia licet totum genus humanum visitaverit, specialiter tamen illum hominem assumptum in unitate hypostasis. Heb. 1. „ Numquam † alias, nusquam † Angelos „ apprehendit, sed semen Abrahæ apprehen„ dit. " Secundum est passionis. *Minuisti* propter passionem. Heb. 2. „ Eum autem qui mo„ dico quam Angeli minoratus est &c. " In Hebræo habetur: *Et minues eum parum a Deo*: quia coniunctus est Deo in unitate personæ, sed minutus propter passibilitatem assumptam. Tertium est beneficium resurrectionis in honore exhibito Apostolis: quæ numerat per passionem. Phil. 2. „ In nomine Iesu omne genu fle„ ctatur &c." Ioan. 5. „ Ut omnes honorifi„ cent filium, sicut honorificant patrem. " Quartum mysterium est ascensionis. *Constituisti eum super &c.* Ephes. 1. „ Constituens eum ad „ dexteram suam, super omnem principatum, „ & potestatem &c. " Quintum mysterium est adventus ad iudicium. *Omnia subiecisti &c.* idest, constituisti eum iudicem super omnia. Hebr. 2. „ Nunc autem necdum videmus o„ mnia subiecta ei. " Tunc omnia subiicientur sub pedibus eius, idest humanitate eius, quia „ caput Christi Deus, " Corint. 11. & sunt pedes humanitas. Io. 5. „ Potestatem dedit ei iu„ dicium facere. " Et hi in iudicio quidam boni; & horum quidam subditi sunt signati per *oves*. Sec. Reg. ult. „ Isti, qui sunt oves, quid „ fecerunt? " Quidam prælati, & hi signati sunt per *boves*. Prov. 14. „ Ubi plurimæ sege„ tes, ibi manifesta fortitudo bovis. " Quidam mali; & horum sunt tria genera. Pri. Ioan. 2. „ Omne quod est in mundo aut est con„ cupiscentia oculorum, aut concupiscentia „ carnis, aut superbia vitæ. " Et primo ponit luxuriosos; & hi sunt *oves, & boves, & pecora campi*: quia bestialibus delectantur. Ioe. 1. „ Putruerunt iumenta in stercore suo, & „ demolita † alias, demoliti † sunt horrea „ campi. " Dicit hoc, quia vadunt per amplam viam, Matth. 7. Secundo superbos, *Volucres*. Matth. 14. „ Aves cæli comederunt il„ lud. " Deut. 32. „ Devorabunt eos aves „ morsu amarissimo. " Tertio cupidos, *qui perambulant semitas maris*, ad litteram, vel mundi. Psal. 11. *In circuitu impii ambulant*, Iob. 1. „ Circuivi terram, & perambulavi eam. "

eam. " Et ficut Deus eſt mirabilis ex eminentia maieſtatis, ita oſtenditur ex clementia; & ideo concludit admiratione † alias, admirationem † *Domine Dominus noſter &c.* Tamen ſciendum eſt, quod iſte Pſalmus eſt circularis, quia eumdem verſum habet in principio & in fine. Quidam ſunt ſemicirculares; quia non repetunt totum verſum, ſed partem, ſicut. *Benedic anima mea Domino*; finis, *In omni loco dominationis eius*.

(a) In finem pro occultis Filii

PSALMUS DAVID IX.

Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo; narrabo omnia mirabilia tua.

(b) Lætabor, & exultabo in te; pſallam nomini tuo, Altiſſime.

(c) In convertendo inimicum meum retrorſum, infirmabuntur, & peribunt a facie tua.

(d) Quoniam feciſti iudicium meum, & cauſam meam; ſediſti ſuper thronum qui iudicas iuſtitiam.

(e) Increpaſti gentes, & periit impius; nomen eorum deleſti in æternum, & in ſæculum ſæculi.

(f) Inimici defecerunt frameæ in finem; & civitates eorum deſtruxiſti.

(g) Periit memoria eorum cum ſonitu; & Dominus in æternum permanet. Paravit in iudicio thronum ſuum, & ipſe iudicabit orbem terræ in æquitate, iudicabit populos in iuſtitia. Et factus eſt Dominus refugium pauperi: adiutor in opportunitatibus, in tribulatione.

(h) Et ſperent in te qui noverunt nomen tuum, quoniam non dereliquiſti quærentes te, Domine. Pſallite Domino qui habitat in Sion; annuntia te inter gentes ſtudia eius. Quoniam requirens ſanguinem eorum recordatus eſt; non eſt oblitus clamorem pauperum.

(i) Miſerere mei, Domine; vide humilitatem meam de inimicis meis: qui exaltas me de portis mortis:

(k) Ut annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion.

(l) Exultabo in ſalutari tuo; infixæ ſunt gentes in interitu quem fecerunt. In laqueo iſto quem abſconderunt, comprehenſus eſt pes eorum. Cognoſcetur Dominus iudicia faciens: in operibus manuum ſuarum comprehenſus eſt peccator.

(m) Convertantur peccatores in infernum, omnes gentes quæ obliviſcuntur Deum. Quoniam non in finem oblivio erit pauperis, patientia pauperum non peribit in finem.

(n) Exurge, Domine; non confortetur homo; iudicentur gentes in conſpectu tuo. Conſtitue, Domine, legiſlatorem ſuper eos; ut ſciant gentes quoniam homines ſunt.

(o) Ut quid, Domine, receſſiſti longe; deſpicis in opportunitatibus, in tribulatione? dum ſuperbit impius, incenditur pauper; comprehenduntur in conſiliis quibus cogitant.

(p) Quoniam laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & iniquus benedicitur. Exacerbavit Dominum peccator: ſecundum multitudinem iræ ſuæ non quæret.

(q) Non eſt Deus in conſpectu eius: inquinatæ ſunt viæ illius in omni tempore.

(r) Auferuntur iudicia tua a facie eius: omnium inimicorum ſuorum dominabitur. Dixit enim in corde ſuo: Non movebor a generatione in generationem ſine malo.

(ſ) Cuius maledictione os plenum eſt, & amaritudine, & dolo; ſub lingua eius labor, & dolor.

(t) Sedet in inſidiis cum divitibus in occultis, ut interficiat innocentem. Oculi eius in pauperem reſpiciunt; inſidiatur in abſcondito, quaſi leo in ſpelunca ſua.

(u) Inſidiatur ut rapiat pauperem; rapere pauperem, dum attrahit eum.

(x) In

(x) In laqueo suo humiliavit eum; inclinabit se, & cadet, cum dominatus fuerit pauperum. Dixit enim in corde suo: Oblitus est Deus; avertit faciem suam, ne videat in finem.

(y) Exurge, Domine Deus, & exaltetur manus tua: ne obliviscaris pauperum. Propter quid irritavit impius Deum? Dixit enim in corde suo, Non requiret.

(z) Vides quoniam tu laborem, & dolorem consideras; ut tradas eos in manus tuas.

(aa) Tibi enim derelictus est pauper; orphano tu eris adiutor.

(bb) Contere brachium peccatoris, & maligni; quæretur peccatum illius, & non invenietur. Dominus regnabit in æternum, & in sæculum sæculi: peribitis gentes de terra illius.

(cc) Desiderium pauperum exaudivit Dominus; præparationem cordis eorum audivit auris tua. Iudicare pupillo, & humili; ut non apponat ultra magnificare se homo super terram.

(a) Supra in Psalmo gratias egit pro beneficiis toti humano generi collatis; in isto autem Psalmo specialiter gratias agit pro beneficio sibi collato in destructione inimicorum; & hoc patet ex titulo secundum Hieronymum, quod talis est: *Victori pro morte filii canticum David*. Et tangit historiam 2. Reg. 18. & 19. quod mortuo Absalone recuperavit Regnum; & pro isto beneficio fecit istum Psalmum. Sed in nostra littera titulus occultior est. *In finem pro occultis filii Psalmus David*. *Occulta filii*, mors filii scilicet, quia per eam occultatur ab oculis omnium. Secundum mysterium refertur ad Christum, qui dicitur filius antonomastice, qui est filius naturalis Dei Patris. Ioan. 8. „ Si filius vos liberaverit, vere liberi eritis. " Item filius David principaliter repromissus. Luc. 18. „ Miserere mei, fili David. " *Pro occultis filii*, idest Christi, quæ occulta sunt. Duplex est filii Dei adventus. Primus fuit occultus, quantum ad divinitatem & eius gloriam, quæ latebat in infirmitate carnis. Esa. 45. „ Vere tu es Deus absconditus. " Secundus erit manifestus. Luc. 21. „ Videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna & maiestate. " Item est duplex Christi iudicium. Unum occultum, & hoc est in dispositione mundi, secundum quod permittit bonos persecutionem pati a malis. Ps. 25. *Iudicia tua abyssus multa*. Item aliud est manifestum in fine. Prim. Cor. 4. „ Quousque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. " Agit enim de occulto iudicio, secundum quod boni afflictionem patiuntur a malis. Iob. 30. „ Expectabam bona, & venerunt mihi mala † alias, & ecce mala; † præstolabar lucem, & eruperunt tenebræ. " Et totum in idem redit: quia gratias agit de liberatione ab inimicis. Dividitur autem iste Psalmus in duas partes. Primo ponit gratiarum actionem; secundo materiam gratiarum actionis, † alias, actionum † ibi, *In convertendo*. Gratias agit tripliciter, corde, ore, & opere. Ore dupliciter, laudando, & prædicando. Laudando † al. laudabo, † quia dicit, *Confitebor*. Est autem triplex confessio. Scilicet fidei: Rom. 10. „ Confessio fit ad salutem. " Ps. 31. *Dixi: Confitebor &c.* Peccatorum: Iac. ult. „ Confitemini alterutrum peccata vestra. " Laudis: (Tobiæ 12.) „ Coram omnibus viventibus confitemini ei &c. " Et de hac confessione agit hic. O *Domine confitebor tibi*, idest gratias agam, idest laudabo te. Ps. 68. *Laudabo nomen Dei mei &c.* Et † al. hæc † *in corde*: quia 1. Reg. 16. „ Homines vident quæ apparent, Deus autem intuetur cor. " Contra quod Esai. 29. & Mar. 7. „ Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. " Sed dicit, *In toto*, quia Deus est maior corde nostro. (1. Ioan. 3.) Et ideo quantumcumque laudemus secundum posse nostrum, minus est ipso. Deut. 6. „ Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. " Qui ergo non totum cor dat Deo, sed aliquid aliud vult habere simul cum ipso, perdit eum. Esa. 28. „ Angustatum est stratum, ita ut alter † alias, aliter † decidat; & pallium breve est, & utrumque operire non potest. " Ille ergo toto corde laudat eum, qui nihil acceptat contra Deum; sed totum in eum actu, vel habitu refert. (Tob. 12.) „ Opera Dei revelare, & confiteri (scilicet annuntiando) honorificum est. " *Narrabo* prædicando & annuntiando aliis: quia Deus dat beneficia aliis communicanda; & hoc bene fit aliis annuntiando. Luc. 8. „ Vade, & annuntia quanta fecerit tibi Deus. " Et ideo dicit: *Narrabo mirabilia tua*. Sed rationem habet quod dicit, *Mirabilia*, quia opera Dei mirabilia sunt. Psal. 76. *Tu es Deus, qui facis mirabilia*.

Sed

Sed quid est quod dicit, *Omnia*? Hoc videtur impossibile. Iob 5. „ Qui facit magna, & „ inscrutabilia, & mirabilia absque † alias, & „ absque † numero. “ Quomodo ergo dicit, *Omnia*?

Dicendum, quod omnia secundum genus: vel omnia quæcumque narrat, sunt † alias, omnia sunt † mirabilia: vel omnia, quia intentio narrantis non debet sistere in aliquo, sed procedere quantum potest. Hilarius in lib. de Trinitate: „ Qui pie infinita prosequitur, „ etsi numquam perveniet, proficiet tamen „ prodeundo. “ Eccli. 43. „ Glorificantes Deum „ quantum potestis, supervalebit adhuc, & „ admirabilis maiestas eius. “ Et 42. Nonne fecit Deus sanctos suos enarrare mirabilia?

(*b*) *Lætabor*. Hic gratias agit, quantum ad cor. Aliqui narrant aliis bona sua; & gaudent de se, sicut peccatores. Luc. 18. de Pharisæo qui dicebat: „ Gratias tibi ago, quia „ non sum &c. “ Sed hic gaudet in Deo semper. Eccli. 35. „ In omni dato hilarem fac „ vultum tuum; & in exultatione sanctifica „ decimas tuas. “ *Lætabor*, interius in corde, *& exultabo in te*, exiliens ad exteriorem lætitiam. Habac. 3. „ Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo. “ *Psallam*. Hic gratias agit quantum ad opus. Psallere enim est opus manuale; & per hoc intelligitur bona operatio: quia omnia opera nostra ad gloriam Dei terminari debent. Matth. 5. „ Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. “ Psalm. 145. *Psallam Deo meo, quamdiu fuero*. Sed addit: *Nomini tuo, Altissime*; quasi dicat: Deus, non proficis ex hoc quod *confitebor*, & *psallam* tibi, quia nomen tuum altissimum est; sed nobis proficit. Psalm. 34. *Oratio mea in sinu meo convertetur*. Iob. 35. „ Si iuste egeris, „ quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet? “ & 22. „ Quid prodest Deo, si „ iustus fueris, aut quid ei conferes, si im„ maculata fuerit via tua? “

(*c*) *In*. Hic ponitur materia gratiarum actionis. Primo in speciali pro se; secundo in generali, *Convertantur*. Circa primum tria facit. Primo proponit factum; secundo auctoritatem facientis laudat, ibi, *Dominus in æternum permanet*; tertio subdit fructum, ibi, *Sperent in te*. Duo proponit: factum, & facti iustitiam. Secundum ibi, *Quoniam fecisti*. Factum est destructio inimici, in qua dicit tria: quia si aliquis destruitur, primo deficit a proposito; & quantum ad hoc dicit: *In convertendo inimicum meum retrorsum*, supple in hoc, *confitebor*, idest dabo gratias Deo. Tunc convertitur inimicus retrorsum, quando deficit ab eo quod proponit. Psalm. 69. *Avertantur retrorsum, & erubescant, qui cogitant mihi mala*. Secundo debilitatur eius virtus; & quantum ad hoc dicit, *Infirmabuntur*, scilicet in sua potestate. Hier. 20. „ Dominus mecum „ est tamquam bellator fortis; idcirco qui „ persequuntur † alias, prosequuntur † me „ cadent, & infirmi erunt. “ Tertio pereunt ipsi; ideo dicit, *Peribunt*, vel desinendo impietatem; & hoc, *a facie tua*, idest cognitione, vel condemnatione tua. Vel *peribunt* te vindicante & sententiante eorum malitiam. Vel *peribunt a facie tua*, quia te videre non poterunt. Esa. 26. secundum aliam translationem. „ Tollatur impius ne videat gloriam „ Dei. “

(*d*) Hic ponit iustitiam facti. Primo ex parte sua, cum dicit, *Quoniam fecisti*. Aliquando quis habet iustitiam, non tamen habet iudicem qui faciat ea. Aliquando habet iudicem, sed non testem, vel advocatum. Sed iste habens iustitiam, invenit iudicem; & ideo dicit: *Quoniam fecisti iudicium meum*, idest dedisti, *& causam meam*, idest testis meus. Hier. 29. „ Ego sum testis, & iudex, dicit Domi„ nus. “ Deus enim est iudex, & testis: inquantum iudex facit iudicium, inquantum testis causas defendit. Secundo ponit iustitiam facti ex parte iudicis; & dicit de Deo auctoritatem iudicandi. *Sedisti super thronum*, qui sedes iudicis est, idest habes regiam potestatem ad destruendum malum. Prov. 20. „ Rex „ qui sedet in solio, intuitu suo dissipat omne „ malum. “ Item habes amorem iustitiæ; ideo dicit: *Qui iudicas iustitiam*. Hier. 11. „ Tu „ autem Domine sabbaoth, qui iudicas &c. “ Quasi dicat: Tibi proprium est hoc. Psal. 10. *Iustus Dominus, & iustitias dilexit*. Esa. 63. „ Ego qui loquor iustitiam, & propugnator „ sum ad salvandum. “ Vel si hoc ad Christum referatur: *Quoniam fecisti &c.* Christus iudicatus fuit, & causam habuit. Iob 36. „ Causa tua quasi impii iudicata est. “ Sed fuit causa sua, quia pervenit ad gloriam suam. *Sedes*, scilicet Deus pater, *super thronum*, idest animam Christi. Vel Christus ad dexteram Dei patris sedet. Cetera adapta ut vis.

(*e*) *Increpasti*. Supra ostendit Psalmista iudicium facti ex parte sua, quia in hoc est factum sibi iudicium debitum, & ex parte iudicis; hic ostendit iudicium sive iustitiam factam sibi ex parte vindicatorum. Et primo ponit ipsam iustitiam; secundo exponit, ibi, *Inimici defecerunt*. Dominus puniens malos tria per ordinem facit in eis. Primo quia non statim procedit ad ultimam pœnam, sed primo reprehendit; secundo, nisi corrigantur, punit;

rit, tertio exterminat. Quantum ad primum dicit, *Increpasti*, per prædicatores. Esa. 58. „ Annuntia populo meo scelera eorum, & „ domui Iacob peccata eorum. “ Sec. Tim. 4. „ Argue, obsecra, increpa, in omni patien- „ tia, & doctrina. “ Item per tribulationes. Iob 33. „ Increpat quoque per dolorem in „ lecto, & ossa illius marcescere facit. “ Et quantum ad hoc dicit, *Periit impius*, vel Absalon, vel diabolus. Iob. 4. „ Quia nullus in- „ telligit, in æternum peribunt. “ *Increpasti gentes*, idest deceptas; *& impius*, concitans, *periit*, quia tota multitudo rebellavit; sed non est destructa, quia fuit seducta. Quantum ad tertium dicit, *Nomen eorum delesti*, quod impii perpetuare nituntur; sed ipsi in perpetuum non inveniuntur.

Contra. Nomen Iudæ est in memoria.

Dicendum, quod homines non intendunt nomen magnificare in malo, sed in bono; sed nomen Iudæ manet in malo. Prov. 10. „ Nomen impiorum putrescet. “ Hieronymus dicit, quod quidam ignotus ut in memoria esset combussit templum; & sic in malo remanet nomen malorum.

(f) *Inimici*. Hic exponit quomodo periit; & duo facit. Primo assignat causam quare periit; secundo modum, ibi, *Periit memoria*. Causa quare periit est, quia periit illud unde sibi voluit facere nomen. Quandoque scilicet aliqui faciunt sibi nomen ex potentia militari & bellorum: unde Genes. 6. „ Hi sunt „ potentes a sæculo viri famosi. “ Aliquando ædificando civitatem. Eccli. 40. „ AEdificatio „ civitatis confirmabit nomen; & super hæc „ † alias, hanc † mulier immaculata compu- „ tabitur. “ Sicut nomen Romuli per Romam. Sed Dominus destruxit utrumque. *Frameæ*, scilicet gladii, *inimici*, scilicet hominis, *defecerunt in finem*. Psalm. 75. „ Ibi confregit „ potentias. “ *Civitates eorum destruxisti*. Esa. 1. „ Terra vestra deserta, civitates ve- „ stræ succensæ igni. „ Hic inimicus specialiter diabolus. Matth. 13. „ Inimicus homo „ hoc fecit. “ Framea eius, tentationes. Civitates, mala consilia quibus utitur ad pervertendum bonos.

(g) *Periit*. Hic ponitur modus quo periit. Dupliciter exponitur hoc. *Periit*, idest simul pereunt memoria & sonitus eorum. Mali sonitum faciunt: concutiendo Regna, destruunt civitates. Ezech. 31. „ Omnes traditi sunt in „ mortem ad terram ultimam in medio fi- „ liorum hominum, ad eos qui descendunt „ in lacum. “ Vel, *Impii*, quando quis malus homo destruitur, sed non sine magno tumultu: quia oportet aliquam tribulationem pati, ut patet Mar. 9. quando diabolus exivit clamans, & multum discerpens. Littera Hieronymi habet: *Periit memoria cum impius*, quia nihil boni fecerunt, unde memoria eorum maneret in bono. Eccle. 6. „ Frustra ve- „ nit, & pergit ad tenebras; & oblivione „ delebitur nomen eius. “ *Et Dominus in æternum permanet*. Hic ponit auctoritatem facientis, & tangit sex conditiones circa iudicium Dei. Primo quod non est momentaneum, sed æternum. Aliorum potentatus vita brevis; ideo Psalmista † alias, Psalmus † dicit: *Dominus in æternum permanet*. Hieronymus habet: *Sedet quasi ad iudicium Dominus*. Item dicit, quod semper promptum est; aliorum non sic est: unde dicit: *Paravit in iudicio thronum suum*, idest paratum habet. Esai. 3. „ Stat ad iudi- „ candum Dominus, stat ad iudicandos popu- „ los. “ Item dicit, quod est universale, unde dicit: *Iudicabit orbem terræ*, & non solum Iudæos. Gen. 18. „ Absit a te, Domine, ut „ perdas iustum cum impio. Item, quod est iustum, unde dicit: *In æquitate, iudicabit populos in iustitia*. Duo dicit, scilicet æquitatem, & iustitiam: quia iustitia importat executionem eorum quæ sunt secundum se iusta, quæ non sunt iusta in aliquo casu: quia regulæ & numerus sunt circa contingentia; nec possunt adaptari ad singula particularia, sed in aliquo casu intermittuntur; sicut sunt quædam regulæ, & numerus, & conclusiones quæ in casu propter aliquid non servantur. Applicatio autem horum principiorum universalium ad facta particularia † alias, universalia, † pertinet ad æquitatem. Hieronymus dicit: *Iudicabit populos in æquitate*, quia ad singularia est æquitas, quæ quodammodo restringit, & regulat iustitiam. Item dicit, quod est misericordia plenum. Hoc commendatur ex persona cui fit misericordia, puta si facis indigenti. Luc. 14. „ Cum facis prandium, aut cœnam, noli vo- „ care amicos tuos, aut cognatos, neque vi- „ cinos divites; ne forte te & ipsi reinvitent, „ & fiat tibi retributio: sed cum facis con- „ vivium, voca pauperes, debiles, claudos, „ & cæcos. “ Iob. 30. „ Flebam quondam „ super eo qui afflictus erat; & compatieba- „ tur anima mea pauperi. “ Et ideo dicit: *Factus est Dominus refugium pauperi*, scilicet oppresso. Esa. 1. „ Subvenite oppresso, iudicate a „ pupillo, defendite viduam. “ Psalm. 81. *Iudicate egeno, & pupillo; & humilem, & pauperem iustificate*. Et hoc verum est, ubi habent iustitiam. Lev. 19. „ Non iniuste iudicabis: „ neque consideres personam pauperis; & non „ honores vultum potentis. “ Item ex tempore: quia scilicet tempore quando indigent, est accepta misericordia eius. Eccli. 35. „ Spe- „ ciosa est misericordia Dei in tempore tri- „ bula-

„ bulationis; quasi nubes pluviæ in tempore ficcitatis. “ Et ideo dicit, *Adjutor in tribulatione*, & addit, *In opportunitatibus*, quia tempore tribulationis homines convertuntur ad Deum; & tunc est eis prædicandum. Et possunt hæc de Christo exponi. *Dominus in æternum permanet*, quia „ Iesus Christus heri, & hodie “ (Heb. 13.) *Paravit iudicium*, quia sedet in throno suo iudicans. *Et ipse iudicabit orbem terræ in æquitate*. Esa. 59. „ Indutus est iustitia ut lorica, & galea salutis in capite eius. “

(h) *Et sperent*. Supra Psalmista posuit factum, de quo gratias egit, & auctoritatem facientis; hic ponit fructum facti. Et primo quantum ad alios; secundo quantum ad se, ibi, *Miserere mei Domine*; *vide &c.* Primo ponit triplicem fructum in alios. Primus est notitia, vel fiducia nominis Dei; secundus spiritualis lætitia diligentium eum; tertius denuntiatio nominis eius. Secundum ibi, *Psallite*; tertium ibi, *Annuntiate*. Hos fructus inducit per modum exhortationis. Et circa hoc tria facit. Primo inducit ad sperandum; secundo ostendit quibus convenit sperare; & tertio quare. Dicit ergo, *Et sperent in te*. Eccl. 2. „ Qui timetis Dominum sperate in illum. “ Sed unde venit? Quia *noverunt nomen tuum*. Ex duobus enim spes consurgit: quod sit potens, & hoc patet, quia *Dominus nomen illi* (Psal. 67.) & quod sit volens, quia summe bonus: unde Luc. 18. „ Nemo bonus nisi solus Deus. “ Et præcipue hoc nomen Iesus. Matth. 1. „ Ipse salvum faciet populum suum a peccatis eorum. “ Philip. 2. „ In nomine Iesu omne genu flectatur. „ Et quare? Quia *non derelinquis quærentes te*. Sapien. 1. „ Invenitur ab his qui non tentant illum, „ apparet autem eis qui fidem habent in illum; “ scilicet qui quærunt eum bona intentione: quia mali non inveniunt eum. Ioan. 7. „ Quæretis me, & non invenietis. “ Item ubi est: quia „ non inter cognatos, & notos “ Luc. 2. Iob. 28. „ Nec invenitur in „ terra suaviter viventium. “ Tertio inducit ad secundum fructum, scilicet ad lætitiam. *Psallite Domino, qui habitat in Sion*. Dominus dicitur habitare in loco non corporaliter. Sec. Reg. 6. „ David posuit arcam in Sion; “ sed secundum veritatem habitat in Ecclesia. Sion interpretatur specula; & in Ecclesia speculamur æterna. Isti ergo debemus psallere, idest gaudere, corde, ore, & operibus, pro beneficiis datis. Tertio inducit ad tertium fructum. *Annuntiate*. Pri. Pet. 4. „ Unusquisque prout accepit gratiam in alterutrum illam administrantes. “ Et ideo primo inducit quod debeant annuntiare. Greg. „ Ille uberes fructus suæ prædicationis colligit qui semina bonæ operationis præmittit. “ *Inter gentes*, idest inter gentiliter viventes, idest inter peccatores. Esa. 21. „ Occurrentes sitienti ferte aquam. “ *Studia*, idest curam eius, sive solicitudinem de salute humani generis. Hier. 29. „ Ego cogito cogitationes pacis. “ Secundo hæc studia exponit ibi, *Quoniam requirens &c.* Illud quod aliquis cum studio & diligentia facit, non obliviscitur quin illud faciat; Deus autem studiosus est ad salutem hominum; & ideo non obliviscitur. Duo faciunt oblivionem: scilicet mors, Ps. 30. *Oblivioni datus sum tamquam mortuus a corde*. Item paupertas, Prover. 19. „ Fratres hominis pauperis oderunt eum. “ Apoc. 6. „ Quare non vindicas &c. “ si Deus non obliviscitur mortuorum? *Quoniam requirens sanguinem eorum*, scilicet te quærentium; etsi contingat eos occidi; & hoc iudicando. Vel requiret sanctorum sanguinem, in resurrectione reparando illum. Sap. 5. „ Ecce „ quomodo computati sunt inter filios Dei &c. “ Dicitur autem, *Recordatus*, non quod sit oblitus, sed quia videtur oblitus propter dilationem. Item non obliviscitur pauperum, & parvorum: unde, *Non est oblitus clamorem pauperum*. Psal. 33. *Iste pauper clamavit*, vel in periculis, vel in oratione. Iac. 5. „ Clamor „ eorum in aures Domini sabaoth introivit. “ Psal. 21. *Non sprevit, neque despexit deprecationem pauperis*. Exo. 3. „ Videns vidi afflictionem populi mei qui est in AEgypto; & descendi liberare eum. “

(i) *Miserere*. Hic ponit fructum quantum ad se. Et primo commemorat beneficium; secundo ponit fructum, ibi, *Ut annuntiem &c.* Beneficium duplex: unum futurum, aliud habitum. *Qui exaltas, &c.* Primo duo facit. Primo ponit misericordiam; secundo misericordiæ motivum. Futurum est misericordia. *Miserere mei*. Psal. 32. *Misericordia Domini plena est terra*. Motivum ad eam consideratio Dei. *Vide*, idest considera, *humilitatem meam*. Hæc humilitas non importat virtutem, sicut illud, (Psal. 130.) *Si non humiliter sentiebam*; sed deiectionem. Unde Hieronymus habet: *Afflictionem de inimicis meis*, quia scilicet affligunt. Vel aliter, *Vide humilitatem*, quia „ humilibus dat gratiam. “ (Iac. 4.) Sed hoc potest considerari † alias, considerare † ex consideratione inimicorum, qui sunt superbi & mali. Consequenter confitetur beneficium habitum. *Qui exaltas me &c.* quasi dicat: De tanto periculo eruisti me, quod non restabat nisi ut morerer. Hierem. 9. „ Ascendit mors „ per fenestras nostras: ingressa est domos nostras disperdere parvulos deforis. “ Spiritualiter autem portæ mortis sunt hæretici,

„ Matt.

„ Matt. 16. Portæ inferi non prævalebunt „ adversus eam. “ Et sensus hominis, Hier.9. „ Mors introivit per fenestras. “ Odium verbi Dei. Psal. 106. *Omnem escam abominata est anima eorum; & appropinquaverunt usque ad portas mortis*. Tentationes, & vitia. Sap. 16. „ Deducis ad portas mortis, & reducis. “ Qui ergo liberatur ab istis, dicat: *Exaltas me*, idest liberasti me de portis mortis.

(k) Consequenter cum dicit, *Ut*, ponit fructum; sed ordine retrogrado. Primo annuntiationis, secundo exultationis, ibi, *Exultabo*; tertio cognitionis, ibi, *Cognoscetur*. Dico quod misertus es, & peto quod miserearis; & hoc ut *annuntiem prædicationes*. Antiquitus iudicia fiebant in portis; & ideo dicit: *In portis filiæ Sion*, idest Hierusalem, quia subiecta erat arci, quæ vocabatur Sion; quasi dicat: In multitudine populi Hierosolymitani *annuntiem omnes laudationes*, non quod omnes, sed de omni genere laudis. Item portæ filiæ Sion dicuntur Doctores Ecclesiæ. Esa. 54. „ Ponam portas eius in lapides sculptos; universos filios tuos doctos a Domino. “ Item iustitiæ. *Hæc porta Domini; iusti intrabunt in eam*: ut dicit Psal. 117. Item bonæ cogitationes. Psal. 147. *Seras portarum*. In his ergo portis annuntiabo laudes tuas.

(l) *Exultabo*. Posito uno fructu, scilicet prædicatione divinæ laudis, hic ponit secundum, scilicet lætitiam spiritualem a Deo. Et primo ponit suam exultationem; secundo occasionem exultandi, ibi, *Infixæ sunt gentes*. Dicit ergo: *Annuntiem omnes laudes tuas*; scilicet hæ essent † alias, non essent † steriles, si ita essent in ore quod non in corde esset iucunditas. Psal. 146. *Deo nostro iucunda sit laudatio*. Et ideo subdit: *Exultabo in salutari tuo*: non in mundo, vel in carne, sed in tua salvatione qua me exaltas. Vel in Christo salvatore. Hab. 3. „ Exultabo in Deo Iesu meo. “ Pri. Re. 2. „ Lætata sum in salutari tuo. “ Occasio exultationis est inimicorum destructio, qui persequuntur sanctos. Et persequuntur sanctos dupliciter. Primo violentia, secundo fraudulentia. Dicit ergo quantum ad primum: *Infixæ sunt gentes*; ex hoc quod paraverunt occisionem † alias, occasionem † aliis, ipsi occisi sunt. Et ideo dixit, *Infixæ*, secundum Hieronymum, *Submersæ*: quia illud quod infigitur, deprimitur cum violentia. Et illi qui alios cum violentia occidere videbantur, violenter oppressi sunt. Esa. 56. „ Semitæ eorum incurvatæ sunt in eis. “ Psal. 36. *Gladius eorum intret &c.* Vel spiritualiter quis immergitur in interitum, quando facit peccatum: quia ex hoc pœnam æternam intrat, & damnatur: & in his operibus infiguntur ex consuetudine. Iob. 18. „ Immisit in rete „ pedem suum, & in macula eius ambulat. “ Quantum ad secundum dicit, *In laqueo isto*. Insidiatores avibus & animalibus ponunt laqueos, sic quod insidiose procedunt. Psal. 56. *Laqueum paraverunt pedibus meis*. Et dicit, *Absconderunt*, quia ad litteram aucupes abscondunt laqueos: sic fraudulenter per verba pacis quæ dant parant venenum seductionis. Psal. 141. *In via hac qua ambulabam, absconderunt superbi laqueum mihi*. Tertius fructus est agnitio divinæ maiestatis. *Comprehensus est pes eorum*, idest malus affectus eorum: Oseæ. 13. „ Colligata est iniquitas Ephraim, absconditum est peccatum eius: “ qui inclinantur solum ad malum. Et isti abscondunt laqueum, sed frustra: quia *cognoscetur Dominus*. Et per quæ? Quia *in operibus*. Aliquando aliqui in prosperitate non cognoscunt Deum, sicut Pharao; sed in adversitate. Psal. 82. *Imple facies eorum ignominia*. Et ideo dicit, *Iudicia faciens*. Quæ autem sint iudicia Dei, subdit, *In operibus*. Proprium divinæ sapientiæ est quod disponat omnia suaviter: Sap. 8. Et hoc facit dando rebus ut per proprias formas in proprios fines tendant: sic per ea per quæ cogitant peccatores offendere, incidunt in pœnas. Iob. 5. „ Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, “ Et ideo dicit: *In operibus manuum suarum comprehensus est peccator*. Prov. 5. „ Iniquitates suæ capiunt impium; & funibus „ peccatorum suorum constringitur. “ Iob. 18. „ Præcipitabit eum consilium suum. Item, *Cognoscetur Dominus*, hic a sanctis. Etiam fugient † alias, fugiens † laqueum. Prov. 1. „ Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum. “ Dicit ibi Glossa: „ Facile evadit „ laqueos in terris, qui semper habet oculos „ in cælis. “ Hieronymus: „ Unusquisque „ secum portat funes, vincula, & tormenta, „ unde sustinet mala: & occulto Dei iudicio comprehenduntur peccatores in laqueis „ quos abscondunt; & iusti evadunt. “

(m) *Convertantur*. Supra Psalmista prosecutus est de iudicio Dei quantum ad suos adversarios; hic prosequitur quantum ad totum humanum genus, & quantum ad mala quæ ubique per peccatores aguntur. Et circa hoc duo facit. Primo per modum orationis prænuntiat Dei iudicium contra malos; secundo ponit malorum progressum. *Ut quid Domine &c.* Circa primum duo facit. Primo prænuntiat peccatorum pœnam; secundo exposcit divinum iudicium puniens, ibi, *Exurge Domine*. Circa primum tria facit. Primo prænuntiat optandam pœnam; secundo ponit causam pœnæ ex parte peccatorum, ibi, *Omnes gentes*; tertio ex parte iustorum, *Quoniam non in*

finem. Dicit ergo, *Convertantur*. Hæc petitio dupliciter potest intelligi. Uno modo de punitione malorum in præsenti per mortem; alio modo in futuro per pœnam æternam. Et dicit, *Convertantur peccatores*, idest puniantur.

Sed numquid hoc est petendum?

Dicendum est, quod Propheta dicit hoc per modum prænuntiationis, & non petitionis, vel conformando se divinæ voluntati. Psa.62. *Introibunt in inferiora terræ*. Es. 14. „ Verumtamen in infernum detraeris, in profundum laci. " Vel per infernum intelligitur obstinatio mentis in peccato &c. Etiam vivus in infernum convertitur peccator, quando innititur in obstinationem. Ro. 1. „ Tradidit „ illos Deum in reprobum sensum. " Quasi dicat: In hac vita deiiciantur. Est ergo pœna conversio in infernum, ut dictum est. Causa pene est oblivio Dei. Qui enim recedit ab uno termino, disponit se ad tendendum in alium. Duo termini hominis sunt, Dei fruitio, & gehenna: & hoc est quod dicit: *Convertantur &c.* scilicet illi peccatores qui *obliviscuntur* Dei mandatorum, & beneficiorum eius. Ps. 77. *Obliti sunt beneficiorum, & mirabilium eius, quæ ostendit eis*. Deut. 32. „ Deum „ qui te genuit dereliquisti, & oblitus es „ Domini creatoris tui. " Ex parte iustorum est alia causa, quæ petit vindictam de peccatoribus. Sunt autem in iustis duo quæ exigunt vindictam: scilicet abiectio temporalis, & virtus spiritualis. Quantum ad primum dicit: *Quoniam non in finem oblivio erit pauperis*. Res viles habentur despectui; sermo traditur oblivioni: sed non sic traduntur oblivioni iusti apud Deum. Iac. 2. „ Deus elegit paupe„ res divites in fide, heredes Regni quod re„ promisit Deus diligentibus se. " Mat. 5. „ Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est „ Regnum cælorum. Ergo licet hic videantur oblivioni traditi, hoc tamen non est *in finem*, scilicet finaliter. Esa. 54. „ Ad pun„ ctum in modico dereliqui te; & in mise„ rationibus magnis congregabo te. " Et sequitur: „ Et in misericordia sempiterna „ misertus sum tui. " Quando enim recordabitur, tunc puniet opprimentes. Psalm. 76. *Non obliviscetur misereri Deus, neque continebit in ira sua misericordias suas*. Quantum ad secundum, *Patientia pauperum &c.* Vel *expectatio* secundum Hieronymum. Cum enim hic sustineant oppressionem patienter, & paupertatem, ex patientia merentur vindictam: nec expectatio *peribit in finem*, quia consequentur bonum quod expectant. Aliter, *In finem*, qui scilicet est vita æterna.

Sed numquid patientia est in patria?

Dicendum, quod non secundum essentiam; sed secundum fructum: secus de caritate, & iustitia, quæ erunt etiam secundum essentiam.

(n) Consequenter cum dicit, *Exurge*, prænuntiat divinum iudicium. Et circa hoc tria facit. Primo excitat iudicem; secundo implorat iudicium; tertio ostendit iudicii fructus. Dicit, quod non est oblitus in finem pauperum: unde ipse quasi unus de pauperibus dicit: Domine, rogo ut non differas usque in finem præmiare; sed *exurge*. Et circa hoc tria facit. Primo repudiat pravum, sive humanum iudicium. Homo enim humanitus absque ratione opprimens *non confortetur*, idest non valeat facere quod vult. Prov. 29. „ Cum im„ pii sument principatum, gemet populus. " Secundo exposcit iudicium alterius, *Iudicentur gentes*, non secundum voluntatem humanam, sed *in conspectu tuo*, idest tuo iudicio; quasi, appello ad te. Act. 25. „ Ante tribunal Cæ„ saris sto, ibi oportet me iudicari. " Psal. 25. *Iudica me, Domine, quoniam &c.* Tertio petit auditorem † alias, adiutorem. † *Constitue legislatorem*, scilicet filium tuum. Esa. 33. „ Dominus legifer noster. " Vel aliter, *Constitue legislatorem*, idest punitorem secundum legem tuam: secundum enim legem pœna infertur. Hieronymus habet: *Pone eis terrorem*. Alia translatio: *Mitte eis amaritudinem*. Glossa: *Non confortetur homo*, idest Antichristus. *Iudicentur*, idest puniantur. Fructus iudicii, quia recognoscunt se esse homines. *Sciant gentes quoniam homines sunt*, fragiles, peccatores, & mortales. Esa. 28. „ Vexatio dat „ intellectum. " Sic Alexander quando fuit percussus recognovit se non filium Iovis, sed mortalem, ut ipse ait suis militibus.

(o) Hic ponit processum impiorum. Et primo ponit causam nequitiæ eorum; secundo describit nequitiam, ibi, *Cuius maledictione &c.* tertio contra eam implorat divinum auxilium, ibi, *Exurge Domine Deus*. Causa nequitiæ est duplex: scilicet permissiva, & inductiva. Secunda ibi, *Quoniam laudatur peccator*. Circa primum tria facit. Primo ponit divinam dissimulationem, quæ videtur causa male agendi malis. Eccle.8. Quia non profertur „ cito contra malos sententia, absque timo„ re filii hominum perpetrant mala. " Unde subdit: *Ut quid, Domine, recessisti longe* a nobis? inquantum non punis affligentes nos: & in hoc videris nos despicere *in opportunitatibus*, idest tempore in quo deberes ferre auxilium. Vel, *In opportunitatibus*, idest opportune hoc facis: quia sancti inde proficiunt ad meritum vitæ æternæ. Secundo ponit dissimulationis effectum: *Dum superbit impius*. Et ponit dupli-

cem effectum in malis. Superbiam, eo quod non statim puniuntur a Deo; & ideo dicit, *Superbit impius*, in potestatibus, *incenditur pauper*, idest affligitur. Vel, *Incenditur* spiritualiter ex consideratione superbiæ impiorum, & eorum peccatis. Psal. 68. *Zelus domus tuæ comedit me*. Tertius effectus est, quia *comprehenduntur in consiliis quibus cogitant*: quia consilia eorum finaliter destruent eos. Prov. 5. „ Iniquitates suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringitur. “

(p) *Quoniam*. Hic ponuntur tres causæ inducentes ad peccatum. Prima est adulatio; secunda contemptus Dei, ibi, *Dixit enim in corde suo*; tertia præsumptio, ibi, *Non est Deus*. Circa primum tria facit. Primo ponit adulationem eius, secundo effectum, tertio divinam clementiam. Laudantur autem secundum Glossam peccatores de duplici peccato: scilicet carnalis concupiscentiæ quantum ad seipsos † al. seipsum; † & iniustitiæ quantum ad proximum; ideo superbiunt. Sed, secundum Hieronymum, *Quoniam laudatur*, & ideo *exacerbavit* in desideriis, quantum ad concupiscentiam, *& iniquus*, quantum ad iniustitiam contra proximum. Littera Hieronymi habet, *Vir avarus*. Alia littera, *Raptor*. Esa. 5. „ Væ qui „ dicunt bonum malum: “ quoniam ita est, *Exacerbavit Dominum peccator*, idest ad iracundiam provocavit. Hieronymus habet totum hoc sub uno versu; & alius versus incipit ibi, *Peccator secundum multitudinem &c.* Potest autem legi: *Secundum multitudinem iræ suæ non quæret*. Vel quia citra condignum punit, vel quia magna ira non punit modo, ut fortius puniat in futuro. Vel, *Iræ suæ*, scilicet peccatori. *Non quæret*, peccator Deum.

(q) *Non*. Supra posuit Psalmista quasdam causas malitiæ impiorum, quarum una erat permissiva, quia Deus recedebat longe; secunda inductiva, scilicet lingua blandiens. Hic ponuntur aliæ causæ motivæ, scilicet intrinsecæ; quæ sunt duæ, scilicet Dei contemptus, & propria præsumptio. Secunda, ibi, *Dixit enim in corde suo*. Circa primum duo facit. Ponit primo quod de Deo non recogitat. Secundo quod eius iudicia non formidat, ibi, *Auferuntur*. Circa primum duo facit. Quia primo ponit aversionem a Deo, sive eius contemptum; secundo aversionis effectum, ibi, *Inquinatæ*. Dicit ergo: *Non est Deus in conspectu eius*. Hieronymus habet, *In cogitationibus*, quia nihil de eo cogitat; & continuatur sic: *Non quæret* Deum peccator, quia *non est in conspectu eius*, idest in intentione, vel cogitatione. Iob. 21. „ Dixerunt Deo: Recede a nobis; „ scientiam viarum tuarum nolumus. “ Effectus est, quia *inquinatæ sunt*, idest sordent, *omni tempore viæ suæ*. Viæ peccatoris sunt cogitationes, vel voluntates. Sap. 1. „ In malevolam animam non introibit sapientia; nec „ habitabit in corpore subdito peccatis. “ Et dicuntur inquinari per peccatum, vel ad similitudinem peccatorum præcedentis temporis. Hoc allegorice de Antichristo, moraliter de peccatoribus dici potest: quia eo ipso quod Deus non est in intentione eorum, convertunt se ad temporalia, ex quibus anima inquinatur, in quantum permiscetur eis quæ sunt peiora quam anima. Sed anima permixta Deo, qui est anima melior, non inquinatur, sed clarificatur. Tren. 1. „ Sordes eius in pedibus eius: nec re„ cordata est finis sui. “ Psal. 34. *Viæ illorum tenebræ, & lubricum*. Hier. 2. “ Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ; & foderunt sibi „ cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas. “ Hieronymus habet: *Parturiunt † alias, pereuntiunt † viæ eius*: quia peccatores proponunt facere diversa. Luc. 12. „ Anima mea „ habes multa bona reposita in annos pluri„ mos: comede, & epulare. Et dixit Domi„ nus: Stulte, hac nocte &c. Psal. 7. *Concepit dolorem, & peperit iniquitatem*. Temporalibus adhærens in uno non infigitur, quia non sufficit; & propter hoc diversa cogitat.

(r) *Auferuntur*. Hic ostendit quomodo contemnunt divinum iudicium. Et primo ponit causam; secundo ostendit effectum, ibi, *Omnium inimicorum*. *Iudicia tua*, idest beneficia tua, *auferuntur a facie eius*, idest a mente & memoria eius; & sic non timebit, quia non cogitat de eis. Prov. 28. „ Viri mali non cogi„ tant iudicia; qui autem requirunt Deum a„ nimadvertunt omnia. “ Dan. 13. „ Declina„ verunt oculos suos, ne viderent cælum. “ Sed Hieronymi littera † alias, litteram † oportet extorte dicere: *Omnes inimicos suos despicient*; quasi scilicet non credit iudicia Dei. *Et dominabitur*, supple, in corde suo. Vel aliquando ex Dei permissione mali dominantur inimicis; & hæc est causa quare non cognoscunt divina iudicia. Habac. 1. „ Ipse de Re„ gibus triumphavit. “ Ibidem: „ Impius præ„ valet adversus iustum: propterea egreditur „ est iudicium perversum. “ Alia causa est præsumptio de seipso: & præsumunt duo. Stabilitatem; & hoc est quod dicit: *Dixit in corde suo: Non movebor a generatione*; idest dominium meum non extendetur ab una gente in aliam, non multis mala inferam. *Non movebor*, idest non amittam prosperitatem. Esa. 47. „ Aggravasti iugum tuum valde; dixisti: „ In sempiternum ero domina. Hieronymus habet: *Et dixit: In æternum ero. A generatione sine malo*, idest numquam patiar malum. Apoc. 18. „ Sedeo Regina, & vidua non sum. “

Et

Et Luc. 3. in Glo. exponens unam: „ Dixit peccator volens perpetuare nomen suum: Non „ ibit per celebritatem & famam. " *Sine malo*, idest non faciam malum. Vel, *Non movebor*; idest, non perveniam ad possessionem domorum *sine malo* violentiæ & iniustitiæ. Et sic faciet Antichristus secundum Glossam. Vel, ego Antichristus *non movebor*, idest inquietabor, *a generatione in generationem sine malo*, scilicet ero secundum quod est licitum.

(s) *Cuius*. Hic ponit processum malitiæ. Et primo in corde, de quo iam dictum est; secundo de ore; tertio de opere. *Sedet in insidiis &c.* Circa primum duo ponit. Peccatum oris, quod committitur tripliciter. Aliquando maledicendo Deum, vel proximum, quod est in blasphemiam prorumpere. Esa. 1. „ Blasphemaverunt sanctum Israel. " Quia aliqui maledicunt semiplene, quando timore retrahuntur. Aliquando in iniurias prorumpendo; & hoc est *os plenum amaritudine*. Gloss. „ Amaris verbis, & minis. " Eph. 4. „ Omnis amaritudo, indignatio, blasphemia, & clamor tollatur a vobis. " Aliquando decipiendo; & hoc est *plenum dolo*. Pri. Corint. 6. „ Neque maledici, neque raptores Regnum Dei possidebunt. " Hebr. 12. „ Ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat; & per eam inquinentur multi. " Secundo ponit radicem cordis. *Sub lingua*, idest in interiore † alias, interiora † cordis labor latet. Glo. „ Iniquitas. " Cogitat enim perficere iniquitatem in qua laborat. Hier. 9. „ Ut inique agerent laboraverunt. " Iob. 20. „ Cum dulce fuerit in ore eius malum, abscondet illud sub lingua sua. " Vel, *Labor*, quia aliis cogitat inferre laborem & dolorem. *Dolor*, idest pernicies ex labore sequens. Esai. 59. „ Labia viri locuta sunt mendacium, & lingua vestra mendacium, & iniquitatem facit. "

(t) Hic ostendit processum malorum quantum ad corpus. Et circa hoc duo facit. Primo proponit eorum processum; secundo processus terminum, *In laqueo*. Circa primum tria facit. Primo proponit cum quibus insidietur, ibi, *Cum divitibus*; secundo contra quos, *Ut interficiat innocentem*; tertio quomodo insidiatur, *Insidiatur in abscondito*. Dicit ergo: Mali non contenti locutione, laborant perficere: unde, *Sedet in insidiis*, cogitans quomodo noceat aliis. *In occultis*, propter simulationem. Eccli. 11. „ Multæ insidiæ sunt dolosi. " *Cum divitibus*, idest consiliariis. Eccli. 13. „ Venatio leonis onagri in eremo; sic pascua divitum pauperes. " Hieronymus habet: *Iuxta vestibulum*, idest cameram suam. Contra quos tendit † alias, ostendit? † Certe contra innocentem: unde, *Ut interficiat innocentem*, corporaliter, vel spiritualiter. Exod. 23. „ Insontem & iustum non occides. " Et contra pauperes: unde, *Oculi eius in pauperem respiciunt*. Esa. 3. „ Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis? " Glossa: „ Antichristus cum divitibus habebit consilium contra pauperes. " Hieronymus habet: *Oculi eius in robustos*, quia pauperes in temporalibus non sunt robusti, sed in spiritualibus. Iob 16. „ Hostis meus terribilibus oculis intuitus est me. "

(u) *Insidiatur*. Hic ponitur modus insidiandi. Et primo ponit similitudinem: *Sicut leo in spelunca sua*: scilicet sic Principes mali pauperes opprimunt. Prov. 28. „ Leo rugiens, & ursus esuriens Princeps impius super populum pauperem. " Secundo ipsum modum insidiarum: *Insidiatur, ut rapiat*. Prov. 12. „ Verba impiorum insidiantur sanguini. " Vel, *Insidiatur, ut rapiat pauperem*, idest bona pauperis per violentiam & fraudulentiam. Subdit modum rapinæ: *Dum attrahit*, alliciendo promissis, vel violentia, vel fraudulentia. Pro. 7. „ Blanditiis labiorum attrahit illum in sagena. "

(x) *In laqueo*. Hic ponuntur duo. Et primo ad quid pervenit eorum conatus; secundo causam, ibi, *Dixit enim*. Pervenit enim conatus peccatoris secundum eius intentionem ad prostrationem pauperis: unde, *In laqueo suo*; sed secundum Dei ordinationem pervenit primo ad evacuationem potestatis: unde, *Inclinavit se*. Contingit enim bellicosos quandoque in principio postea converti ad delicias; & sic facti effeminati expelluntur. Et ideo Philosophus dicit, quod servantes dominium, non faciant filios suos delicate nutrire. Eccli. 47. „ Inclinasti femora tua mulieribus † alias, muliebris. " † Psal. 13. *Omnes declinaverunt*. Secundo ad totalem casum. Prov. 16. „ Ante ruinam exaltatio: " quia signum ruinæ exaltatio. Glossa exponit de Antichristo. Hieronymus habet aliter: *Dum attrahit eum ad laqueum suum. Et confractum subiiciet, & irruet viribus suis valenter*. Leo primo prosternit animal captum; secundo subiicit; tertio incumbit super eum. Causa enim est falsa securitas quam concipit. Primo de præterito: quia *oblitus est Deus*, scilicet peccatoris. Contra Eccli. 16. „ Ne dicas in corde tuo: A Deo abscondar; & ex summo quis mei memorabitur? " Item ibidem 23. „ Delictorum meorum non rememorabitur Altissimus. Et non intelligit, quoniam omnia videt oculus eius. " Secundo de futuro: *Avertit faciem suam ne videat in finem*. Iob. 37. „ Nubes latibulum eius &c. "

(y) *Exurge*. Supra Psalmista diligenter prosecutus est ordinem humanæ iniquitatis; hic quasi

quasi zelo ductus exclamans implorat auxilium contra huiusmodi nequitiam. Et primo implorat auxilium; secundo inducit rationes, & exauditiones; tertio praenuntiat suam exauditionem. Secundo, ibi, *Ne obliviscaris*; tertio ibi, *Contere*. Et petit unum, & aliud praesupponit: petit quod surgat: *Exurge*. Videtur dormire Dominus quando patitur bonos affligi. Surgit quando liberat. Esa. 53. „ Consurge, consurge, induere fortitudine tua, Sion." Supponit divinam potentiam: *Exaltetur manus tua*, in potentia: & loquitur ad similitudinem percutientis irati quando vult percutere hostem qui sublevat manum. Eccli. 36. „ Alleva „ manum tuam super gentes alienas, ut vi„ deant potentiam tuam." Esa. 26. „ Exal„ tetur manus tua, ut non videant: videant, „ & confundantur zelantes populi." Rationes ponit: *Ne obliviscaris*. Et nota, quod quia † alias, quia quod † iste Psalmus est factus contra peccatores persequentes iustos, semper ponit ex una parte malitiam peccatorum, & ex alia iustorum afflictionem. Ponit ergo primo rationes; secundo ostendit eas efficaces. *Vide quoniam &c.* Et ponit duas rationes: unam ex parte iustorum, & aliam ex parte malorum, ibi, *Propter quid irritavit*? Dicit ergo, *Et exaltetur*, quia alias videbitur verum quod mali dicunt, te esse oblitum pauperum. Esai. 49. „ Numquid potest oblivisci mulier infantem „ suum, ut non misereatur filio uteri sui? Et „ si illa oblita fuerit, ego tamen non oblivi„ scar tui." Ps. 136. *Adhaereat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui*. Alia ratio ex parte malorum, qui gravius peccant, si non puniantur. Eccle. 8. „ Et quia non cito pro„ fertur contra malos sententia, absque timo„ re ullo filii hominum perpetrant mala." Et ideo dicit, *Propter quid*? quasi dicat: Propter hoc peccando Deum irritant impii, quia non credunt ab eo requiri per poenas. Iob. 22. „ Circa cardines caeli perambulat; nec „ nostra considerat. Et dicis, Quid novit „ Deus? &, Quasi per caliginem iudicat." Ezech. 9. „ Dereliquit † alias, derelinquet † „ Deus terram."

(z) *Vides*. Fortificat rationes, primo secundam dicens: *Tu solus vides laborem*, quem inferunt mali bonis; ut ex hoc *tradas*, idest in posterum, *eos in manus tuas*, idest iustitiae tuae, qui modo habes eos in manibus potestatis tuae, & modo iustitiam non exerces. Hoc autem ignorant peccatores: quia ratio providentiae tuae eis ignota est. Iob. 11. „ Videns iniquita„ tem nonne considerat?" Item ibidem 12. cap. „ Apud ipsum est fortitudo, & sapientia; „ ipse novit decipientem, & eum qui decipi„ tur; & adducit consiliarios in stultum finem, & iudices in stuporem." Rom. 11. „ Incomprehensibilia sunt iudicia eius." Vel, *In manus tuas*, idest filii tui. Io. 13. „ Sciens „ quod omnia tradidit ei Pater in manus." Vel secundum Augustinum hic versus dictus est ex parte impiorum, quod *dixit in corde suo* † *alt.tuo*, † *Non requiret*, scilicet Deus. Et iterum dixit: *Quoniam vides tu laborem*. Praelatus aliquando videt culpam subditi, & non punit, timens laborem, vel etiam poenam a punito. Et ideo dicit: *Impius dixit*: O Deus, non punis, quia non te sequitur labor, & dolor: sed prima est melior littera.

(aa) *Tibi*. Hic confirmat primam rationem; quasi dicat: Non debes oblivisci, quia *tibi derelictus est pauper*: unde ad te spectat cura de eo. Esa. 52. „ Gaude & laetare simul deserta „ Hierusalem, quia consolatus est Dominus „ populum suum." Omnes qui nihil habent in mundo nisi solum Deum, auxilium eorum a Deo solo expectant † alias, ad Deum solum spectant. † 2. Paral. 20. „ Cum ignoremus quid „ agere debeamus, hoc solum habemus resi„ gii ut oculos nostros dirigamus ad Deum." Sed signanter loquitur. Homines enim in mundo isto defendunt se quandoque per divitias. Psal. 48. *Qui confidunt in virtute sua, & in multitudine divitiarum suarum gloriantur*. Quandoque per consanguineos, & amicos, & defensores. Sed qui † alias, quia † non habent ista derelinquuntur Deo; & ideo dicit: *Tibi enim derelictus est pauper*. Iob 36. „ Eripiet pauperem „ de angustia sua." Item ibid. 30. „ Flebam „ quondam super eo qui afflictus erat &c." Tre. ult. „ Pupilli facti sumus absque patre." Psal. 87. *Sicut homo sine adiutorio*. Et si sic de paupere ex necessitate, multo magis de paupere ex spiritu; & hoc quantum ad primum. Quantum ad secundum dicit: *Orphano tu eris adiutor*, qui non habet defensorem. Psal. 67. *Patris orphanorum, & iudicis viduarum*. Item † alias, idem † 26. *Quoniam pater meus, & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me.*

(bb) *Contere*. Hic annuntiat suam exauditionem. Et primo quantum ad peccatores; secundo quantum ad pauperes, ibi, *Desiderium pauperum &c.* Circa primum duo facit. Primo annuntiat cessationem potestatis malorum, qua mala inferebant; secundo cessationem ipsorum malorum. Quantum ad primum dicit: *Contere brachium peccatoris*, qui contra Deum peccat. Es. 14. „ Contrivit Dominus brachium, „ (sive baculum) impiorum, virgam caedentium „ populos &c." *Et maligni*, qui peccat contra proximum. Ps. 36. *Brachia peccatorum conterentur &c.* Iob. 38. „ Auferetur ab impiis lux sua, „ & brachium eorum confringetur." Sed quandoque contingit quod aliquis tyrannus facit

cit malitiam; & licet ipse consumatur, in malitia durat. Sed non ita: quia *quaeretur peccatum illius, & non invenietur*; idest opus peccati illius actu transit, sed non reatu; & poena peccatoris manet. Vel, *Quaeretur peccatum illius, & non invenietur*, in mundo. Pri. Machab. 2. „ Hodie extollitur, & cras non invenietur. " Aliquando Deus permittit aliquos peccare propter bonum quod inde elicit; sicut ex ira tyranni passio, vel patientia martyrum: & ideo hic invenitur locus malorum; sed tunc non invenietur habere peccatum aliquam utilitatem. Sed quomodo fiet hoc? Quia Regnum Dei auferri non potest, ideo ab eo impii conterentur. *Dominus regnabit in aeternum*, quod comprehendit omnia saecula, *& in saeculum saeculi*, idest aeternaliter. Vel *in saeculum* quod succedit saeculo. Dan. 4. „ Potestas eius potestas aeterna, " quae non auferetur, & Regnum eius quod non corrumpetur; & vos impii peribitis de terra ista viventium. Psal. 1. *Tamquam pulvis quem proiicit ventus a facie terrae.* Ps. 36. *Vidi impium superexaltatum, & elevatum sicut cedros Libani. Et transivi, & ecce non erat; & quaesivi eum, & non est inventus locus eius.*

(cc) *Desiderium*. Hic pronuntiat exauditionem ex parte pauperum; & ponit tria. Primo exauditionem, ibi, *Desiderium*; secundo in quo exaudivit, ibi, *Iudicare*; tertio quo fructu, ibi, *ut non apponat*. Circa primum ostendit quod exaudiuntur pauperes efficaciter: quia Deus dat eis quod desiderant. Prov. 10. „ Desiderium suum iustis dabitur. " Aliquando vero exaudiuntur in particularibus desideriis, ut exaudiuntur sancti in his quae plus desiderant. Item, *Exaudivit*, velociter, *praeparationem*. Esa. penul. „ Antequam clament ego exaudiam. " Psa. 90. „ Clamavit ad me, & exaudiam eum. " *Exaudivit* autem in hoc, quod *indicat pupillo*, quia pupillus est. Esa. ult. „ Iudicabit in iustitia pauperes; & arguet in aequitate pro mansuetis terrae. " *Humili*. Humilis dicitur qui non innititur suae virtuti. Hier. 5. „ Iudicium pauperum &c. " Iob 36. „ Iudicium pauperibus tribuit. " Et quo fructu? *Ut non apponat homo*, scilicet territus: hoc non est bonum, quia superbia &c. Ps. 130. *Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam. Sicut ablactatus*. &c. Item 11. *Linguam nostram magnificabimus*.

(a) In finem

PSALMUS DAVID X.

IN Domino confido; quomodo dicitis animae meae: Transmigra in montem sicut passer? Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum; paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde. Quoniam quae perfecisti destruxerunt.

(b) Iustus autem quid fecit? Dominus in templo sancto suo, Dominus in caelo sedes eius.

(c) Oculi eius in pauperem respiciunt; palpebrae eius interrogant filios hominum. Dominus interrogat iustum, & impium.

(d) Qui autem diligit iniquitatem odit animam suam. Pluet super peccatores laqueos: ignis, & sulphur, & spiritus procellarum, pars calicis eorum. Quoniam iustus Dominus, & iustitias dilexit; aequitatem vidit vultus eius.

IN praecedentibus Psalmis posita est gratiarum actio pro liberatione ab hostibus; hic ostendit fiduciam ex hoc conceptam. Et loquitur ex persona hominis desiderantis Dei beneficia, quae consequitur securitatem. Titulus: *In finem Psalmus David.* Hieronymus habet, *Victori*, † *alias*, *Victor* † Hoc supra expositum est. Hic Psalmus potest exponi litteraliter de David; mystice autem de Christo, sive allegorice; moraliter vero de viro iusto, & haereticis, ut exponit Glossa. Primo ergo David proponit suam fiduciam. *In Domino confido*, quasi liberatus per iustum Dei iudicium deprimens peccatores, & exaltans pauperes. Hierem. 17. „ Beatus vir qui confidit in Domino; & erit „ Dominus fiducia eius. " Dan. 3. „ Non est „ confusio confidentibus in te. " Secundo ponit fiduciae eius impugnationem, quae fiebat verbis: *Quomodo dicitis &c.* David enim fugienti consulebant quidam ut iret ad loca munita, & montes: vel ut ibi latitaret, ut passer est factus. Quomodo? *Ecce peccatores &c.* Et exponitur dupliciter. Primo ut sint verba non David, sed aliorum; quasi dicat: Ideo *transmigra*, quia *tetenderunt arcum*. Vel sint verba David, quasi dicat: *In Domino confido*: qui teten-

tetenderunt arcum, *paraverunt peccatores sagittas &c.* Et facit tria. Primo ponit eorum pravam sollicitudinem; secundo perversam intentionem, *Ut sagittent*; tertio iniustam operationem, *Quoniam quæ perfecisti*. Mystice de Christo sic: Ego Christus in Domino confido: *quomodo* ergo vos, pharisæi, *dicitis*: *Transmigra in montem*, idest ad legis observantias datas in monte Sinai. Deut. 33. „ Dominus de Sinai venit; & de Seir ortus est nobis. " Et nisi hoc feceris, *ecce peccatores intenderunt arcum &c.* idest paraverunt se ad occidendum te, & discipulos tuos; & hoc *quoniam quem* † *alias*, *quæ* † *tu perfecisti destruxerunt*, idest occiderunt. Vel moraliter dicit fidelis hæreticis secundum Glossam: *In Domino confido*, tenens eius fidem: *quomodo* ergo vos, hæretici, *dicitis*: *Transmigra*, ad nos, *in montem*, idest Christum quem crediderunt habere hæretici? Es. 2. „ Erit præparatus mons domus Domini in vertice montium. " Sec. Reg. 1. „ Montes Gelboe, nec ros, nec pluvia veniant super vos; neque sint agri primitiarum, quia ibi abiectus est clypeus fortium, " idest Iudæorum, vel magnorum hæreticorum. Hier. 51. „ Ecce ego mons pestifer, qui corrumpo universam terram. " Vel mons altitudo intellectus, quem fingunt se habere. Sed si hoc facerem, essem passer levis, non mansionarius. *Quoniam ecce peccatores*, idest hæretici, *intenderunt arcum*, idest ad se traxerunt Sacram Scripturam, sicut qui tendunt arcum; *paraverunt sagittas*, venenosa eloquia, *in pharetra*, idest memoria, vel scientia. Hier. 5. „ Pharetra eius quasi sepulcrum patens. " Hieronymus habet: *Sagittas suas super nervum*, idest cordam. Intentio perversa, *ut sagittent rectos corde*, idest iustos, *in obscuro*, idest dolose. Hier. 9. „ Sagitta vulnerans lingua eorum. " Vel, *In obscuro*, idest subtilitatibus Sacræ Scripturæ. Alia littera habet: *In obscura luna*: luna est Ecclesia. Cant. 6. „ Pulcra ut luna, " propter eius claritatem, & propter eius obscurationem. Claritas lunæ est a sole: sic claritas Ecclesiæ est a Christo. Io. 1. „ Erat lux vera, quæ illuminat &c. " Item medius lunæ globus est clarus, & medius obscurus: sic in Ecclesia aliqui sunt clari, aliqui obscuri. Obscuratur autem luna secundum Glossam quandoque per revolutionem, & sic fit obscura; quandoque per eclypsim, & tunc in sanguinem convertitur; quandoque per interpositionem nubis, & tunc fit nigra. Sic Ecclesia fit obscura in novitate, quando non sunt in ea prædicatores & doctores; sanguinea per persecutionem tyrannorum; nigra per nubes, idest per seductionem hæreticorum; & tunc vult sagittare. Hic ponitur iniusta actio eorum: *Quoniam quæ perfecisti destruxerunt*. Alia littera: *Quoniam quem perfecisti*; sed prima melior est, & secundum Hieronymum: *Quoniam leges quas perfecisti destruxerunt*. Esa. 48. „ Scio quod prævaricans prævaricatus es: & transgressorem ex utero vocavi te. " Hier. 2. „ A sæculo fregisti iugum, rupisti vincula, dixisti, Non serviam. " Quasi dicat: Destruent legem tuam, quam tu præcepisti servari. Exod. 33. „ Innocentem & iustum non condemnabis. " Sed isti volunt eum occidere. Ps. 118. *Dissipaverunt* iniqui *legem tuam*; & Deus perfecit eam, quia dedit eam. Psal. 147. *Non fecit taliter omni nationi*. Matth. 5. „ Non veni solvere legem; sed adimplere. " Si dicatur: *Quem perfecisti destruxerunt*; sic intelligitur de Christo, *Quem tu perfecisti*.

(b) *Iustus*. Hic ponitur ratio fiduciæ. Et primo ponitur quæstio; secundo solutio, ibi, *Dominus in templo &c.* tertio solutionis ratio. *Quoniam iustus Dominus*, *& iustitias dilexit*. Dicit ergo: Sic faciunt isti; sed iustus Dominus auctoritate videns hoc quod facit. Hier. 33. „ Hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. " Solvit quæstionem, & ponit quid facit hic iustus: & primo eius iudiciariam potestatem, vel conditionem iudicis; secundo iudicii discussionem, *Oculi eius*; tertio condemnationem concussorum, *Qui autem diligit*. Iudex, si semper punit, crudelis est; si semper parcit, remissus. Deus autem utrumque facit; & ideo locum habet tribunal misericordiæ; & hoc est templum. Hebr. 4. „ Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ. " Et ideo dicit: *Dominus in templo sancto suo*. Prim. Corint. 3. „ Nescitis quia templum Dei estis, & Spiritus Sanctus habitat in vobis? " Habet etiam locum iustitiæ, unde punit, scilicet cælum; & hoc est etiam, *Dominus in cælo sedes eius*: ubi enumeratur potestas eius. Esa. ult. „ Cælum mihi sedes est. " Templum dicuntur fideles propter devotionem, cælum propter sapientiam. Item cælum dicitur cuna in qua Deus sedet ut faciat eum cælum, idest secreta scientem. Item dicitur anima templum Dei, quia in templo Deus adoratur; similiter in anima fideli. Matth. 6. „ Intra in cubiculum tuum (idest secreta animæ tuæ) & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito. " Item ibi offeruntur sacrificia; similiter in anima fideli. Psal. 50. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus*. Item in templo funduntur orationes ad Deum; ita in anima operatur Deus. Esa. 26. „ Omnia opera nostra operatus es in nobis, Domine. " Item quia Deus eam sanctificat, & in eam descendit sicut in templum. Sap. 4. „ Gratia Dei in sanctos eius, & respectus in electos illius. "

(c) *Oculi*. Hic agit de discussione iudicii: & primo ponit divinæ cognitionis perfectionem;

nem; secundo diligentem examinationem, ibi, *Palpebra eius interrogant filios hominum*; tertio iudicii æquitatem, ibi, *Dominus interrogat iustum, & impium*. Per primum nullus potest occultari, quia videt affectum pauperis, & impii, peccatoris, & iusti. Eccli. 23. „ Oculi Domini „ lucidiores sunt super solem, circumspicien„ tes super omnes vias hominum, & profun„ dum abyssi, & hominum corda intuentes. " Prov. 16. „ Omnes viæ hominum patent oculis „ eius; spirituum ponderator est Dominus, " idest cogitationum, vel animarum secundum Glossam. Et ideo dicit: *Oculi eius in pauperem respiciunt*, ad miserandum. Ps. 30. *Miserere mei, Domine, quoniam tribulor*. Item Psal. 27. *Dominus protector meus: in ipso speravit cor meum &c.* Ad protegendum etiam probando. Psalm. 33. *Oculi Domini super iustos*. Item Psal. 31. *in via hac qua gradieris, firmabo super te oculos meos*. Et sic respiciens examinat diligenter. *Palpebra eius interrogant &c.* Per palpebras significatur discretio; quia sicut palpebræ oculi dirigunt visum, sic discretio moderatur humanam sapientiam. Prov. 4. „ Palpebræ tuæ præce„ dant gressus tuos. " Ipsa ergo discretio Dei interrogat, idest probat, & examinat. Sap. 1. „ Cogitationibus impii interrogatio erit, ser„ monum autem illius auditio ad Deum ve„ niet. " Et quomodo? Quia quandoque punit, quandoque parcit, quandoque dat beneficia, quandoque aufert. Iob 6. „ Sagittæ Domi„ ni in me sunt &c. " Etiam claudit palpebras, & aperit. Marc. 8. „ Misereor super turbam &c. Item Matt. 21. „ Auferetur a vobis Regnum „ Dei. " Ps. 146. *Dat iumentis escam ipsorum &c. Interrogat filios hominum*, quia efficiuntur quidam ex ipsis meliores, quidam peiores; vel quidam ex Scriptura efficiuntur mali, quidam boni: quia quidam eam bene intelligunt, & non fatigantur, sed exercentur; mali vero e converso faciunt. Iudicii æquitas ponitur, quia *interrogat iustum, & impium*: quia immittit flagella iustis, & iniustis; & tribuit bona temporalia bonis, & malis. Sap. 11. „ Hos (scilicet bonos) tamquam pater monens „ probasti; illos autem (scilicet malos) tam„ quam Rex durus interrogans condemnasti. " Propterea dicit: *Dominus interrogat iustum, & impium*, idest per tribulationes probat. Gregorius: „ Pœna inflicta interrogat, si quis „ in tribulatione positus Deum veraciter a„ mat. " *Iustum interrogat*, idest examinat Dominus, ut præmietur. Sap. 10. „ Reddidit Deus „ mercedem laborum sanctorum suorum. " Sed impium sive peccatorem interrogat, ut condemnetur. Matth. 23. „ Ligatis manibus & „ pedibus, proiicite eum in tenebras exte„ riores. "

(d) Hic ponitur condemnatio. Et circa hoc duo facit: quia primo ponit culpam; secundo pœnam, ibi, *Pluet super peccatores*. Ostendit, quod quantum est ex parte Dei non est perditio malorum; sed ex parte nostra. Unde dicit: *Qui diligit iniquitatem*, idest peccatum. Pri. Io. 3. „ Omnis qui facit peccatum & iniquitatem „ facit, quia peccatum iniquitas est. " *Odit animam suam*. Sap. 16. „ Homo per malitiam „ occidit animam suam. "

Sed quæritur, quomodo quis se odire possit.

Dicendum, quod quodammodo odit peccator seipsum; sed simpliciter nullus seipsum odit † alias, nullus odit. † Ephes. 5. „ Nemo um„ quam carnem suam odio habuit. " Sed quod mali quodammodo odiunt seipsos, & etiam boni quodammodo se odiunt, declaratur hoc modo. Anima nostra duas habet facies: unam versus Deum secundum rationem, aliam versus carnem secundum naturam sensitivam, quæ tantum corporalia comprehendit. Et sicut quælibet res diligit proprium bonum, ita homo diligit illud quod æstimat animam suam. Peccatores enim æstimant animam suam quod principaliter intendunt: quia quælibet res est illud quod est principium in ea, sicut Rex dicitur Regnum. Qui ergo naturam sensitivam habent principale, diligunt eam. Qui autem intellectivam, eamdem amant. Nullus ergo odit animam quantum ad id quod æstimat principale. Boni ergo odiunt quantum ad naturam sensitivam, mali quantum ad intellectivam.

Secundo ponit pœnam. Et hoc possumus exponere de præsenti, vel de futuro. De præsenti sic, & servat metaphoram. Dixit, quod Dominus est in cælo, quia ibi est sedes eius: sed de cælo venit pluvia, ideo eorum pœna signatur cum dicitur: *Pluet super peccatores*. Et quid? *Laqueos*. Et si exponatur hic in præsenti, notandum est, quod in peccato sunt quatuor. Primum est seductio. Unde dicit: *Pluet super peccatores laqueos*: quasi iusto iudicio permittit eos illaqueari, & seduci. Esa. 8. „ Et offendent ex eis plurimi, „ & cadent, & conterentur, & irretientur, „ & capientur. " Secundum est concupiscentia; & ideo dicit, *Ignis*, concupiscentiæ. Psal. 57. *Supercecidit ignis*, scilicet carnalis concupiscentiæ, *& non viderunt solem*. † Alias. *Supercecidit ignis, & non viderunt solem*, scilicet carnalis concupiscentiæ. † Tertium est fœtor infamiæ; & ideo dicit, *Sulphur*. Sic pluit Dominus super Sodomam & Gomorrham ignem, & sulphurem. Potest addi & quartum, scilicet inquietudo mentis; & ideo dicit, *Spiritus procellarum*. Esa. 57. „ Cor impii quasi mare fer„ vens. " *Pars calicis eorum*, quia calix est quædam mensura, & ipsi pœnas habent secundum eorum peccata. Esa. 27. „ In mensura contra

„ mea-

„ mensuram, cum abiecta fuerit, iudicabit. " Sed si exponatur de futuro, sic punientur ibi motus, quia ligabuntur, ut nec mala vitare, nec bona consequi possint. Ideo dicit: *Pluet super peccatores laqueos*, idest colligantes sensus; & sic referuntur ad odoratum sulphur, ad tactum ignis. Esa. 66. „ Ignis eorum non ex„ tinguetur. " Apoc. 20. „ Missi sunt in sta„ gnum ignis. " Item affectus, quia non quiescunt: quia *Spiritus procellarum pars calicis eorum*, idest dæmones inquietantes, molestantes, & affligentes. *Quoniam iustus Dominus, & iustitias dilexit*; ideo non expectandum est ab eo nisi iustitia. Hier. 9. „ Ego Dominus qui „ facio misericordiam, iudicium, & iustitiam „ in terra. " Psalm. 144. „ Iustus Dominus in „ omnibus viis suis. " *Æquitatem vidit vultus eius*; vel facies, idest æquitas, visa est in notitia eius; quasi dicat: Illis quibus innotescit, & quos diligit, æquitatem ostendit.

(a) In finem pro octava

PSALMUS DAVID XI.

SAlvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus, quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum.

(b) Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum; labia dolosa in corde & corde locuti sunt.

(c) Disperdat Dominus universa labia dolosa, & linguam magniloquam. Qui dixerunt: Linguam nostram magnificabimus; labia nostra a nobis sunt: quis noster dominus est?

(d) Propter miseriam inopum, & gemitum pauperum, Nunc exurgam, dicit Dominus. Ponam in salutari; fiducialiter agam in eo. Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum. Tu, Domine, servabis nos, & custodies nos a generatione hac in æternum. In circuitu impii ambulant; secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.

(a) IN præmissa decade Psalmista tractavit de persecutione † alias, percussione † quam ipse passus est ab Absalone filio suo, per quam figurabatur persecutio quam passurus erat Christus a Iuda; in hac autem secunda decade, sicut ex titulis quorumdam Psalmorum apparet, agit de persecutione quam passus est a Saule, per quam figurabatur persecutio quam Christus erat passurus a principibus sacerdotum. Dividitur autem decas hæc † alias, deca huius † in duas partes. In prima petit liberari ab inimicis; in secunda iam liberatus orat † alias, erat † pro sui exaltatione in Psalmo, *Exaudiat te Dominus*; qui quidem competit quantum ad historiam David, quia mortuo Saule David promotus est in Regem; & quantum ad mysterium Christo † alias, Christi, † cuius Regnum in morte eius confirmatum est. Phil. 2. „ Propter quod (quia scilicet factus est obe„ diens patri usque ad mortem) Deus exalta„ vit illum. " In prima parte facit duo. Primo petit liberationem; secundo de liberatione gratias agit; & hoc in 17. Psalmo, *Diligam te*. Circa primum tria facit. Primo exaggerat persecutorum malitiam; secundo commemorat propriam iustitiam, ibi, *Domine, quis habitabit?* tertio propter suam iustitiam petit exauditionis efficaciam, ibi, *Exaudi Domine &c.* Circa primum duo facit. Primo reprehendit adversariorum dolositatem; secundo arguit eorum iniquitatem, ibi, *Dixit insipiens*. Circa primum duo facit. Primo commemorat dolositatem eorum; secundo petit divinum lumen, ne ab eis illaqueetur, ibi, *Usquequo Domine*. Hoc etiam satis competit quantum ad historiam David, contra quem Saul dolose procedebat. Præmittit autem huic Psalmo talem titulum: *In finem pro octava Psalmus David*; quod expositum est supra. Circa primum tria facit. Primo describit commemorationem dolositatis eorum; secundo petit eorum destructionem, ibi, *Disperdat Dominus*; tertio ponit orationis exauditionem, ibi, *Propter miseriam &c.* Circa primum duo facit. Primo describit eorum defectum; secundo subdit defectus signum, ibi, *Vana locuti sunt*. Circa primum sciendum est, quod David considerans malitiam adversarii contra se invalescentem, quasi stupefactus, primo recurrit ad divinum auxilium dicens: O *Domine, salvum me fac*; & merito,

 quia

omnia præter eum non est salvator, ut dicitur Isa. 45. Secundo enumerat eorum defectus. Duo autem præservant hominem a malo, scilicet timor Dei: Eccli. 2. „ Qui timet Deum „ custodiet mandata illius: " & amor veritatis: quia scilicet recta opera dicuntur vera quasi concordantia regulæ; quæ si non sint recta, pertinent ad infamiam. Aliqui enim, etsi propter timorem Dei mala non vitent, retrahuntur tamen ab eis propter infamiam. Sed aliquis nec infamiam timet: unde dicitur Luc. 18. de quodam quod nec Deum timet, nec hominem reveretur. Et ista duo excludit ab adversariis Psalmus. Primo quidem timorem Dei, cum dicit: *Quoniam defecit sanctus*: sanctitas enim in timore & cultu Dei consistit: unde & divino cultui dedicata sancta dicuntur; quasi dicat: Non invenitur in hoc mundo homo qui Deum timeat. Mich. 7. „ Periit „ sanctus de terra, & rectus in hominibus non „ est. " Secundo excludit veritatis amorem, cum dicit, *Quoniam diminutæ*.

Sed quærendum est quare dicit, *Veritates* in plurali. Oseæ 4. „ Non est veritas Dei in „ terra. "

Ad quod dicendum est, quod una est primordialis veritas quæ est in intellectu divino. Io. 14. „ Ego sum via, veritas, & vita. " Sicut autem ab una facie hominis diversæ similitudines resultant in diversis speculis, & in uno similiter speculo fracto; ita in diversis animabus ab una veritate divina diversæ veritates resultant. Et similiter in una anima, quia non attingit ad simplicitatem divinam, sed est composita ex quo est, & quod est, apparent ab illa una veritate qua sancta anima illustratur, diversæ veritates; quæ quidem veritates, cum anima recedit a Deo per culpas, diminuuntur. Vel dicendum, quod dicit veritates propter triplicem veritatem creatam quæ est in sanctis; scilicet vitæ, de qua Esa. 38. „ Memento quomodo ambulaverim coram te in „ veritate: " doctrinæ, Mat. 21. „ Scimus quia „ verax es, & viam Dei in veritate † alias „ Dei veritate † doces: " & iustitiæ, de qua Exod. 18. „ Provide de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus sit ve„ ritas. " De ista veritate videtur loqui Psalmus iste, scilicet de veritate iustitiæ; a qua quidem recessit Saul, cum persequeretur ipsum David iniuste. Dicendum ergo est, quod huiusmodi veritates diminutæ sunt non a seipsis, sed *a filiis hominum*, per quorum culpas depravantur. Et quidem veritas vitæ diminuitur, quando bonum iudicatur malum; doctrinæ, quando lux dicitur tenebræ; veritas vero iustitiæ, quando amarum iudicatur dulce, & e converso. Esa. 5. „ Væ qui dicitis bonum ma„ lum, & malum bonum; ponentes lucem te„ nebras, & tenebras lucem: ponentes ama„ rum in dulce, & dulce in amarum. " Dicit autem sanctitatem deficere, quia cum sit a Deo per gratiam, statim tollitur unico peccato mortali. Veritas autem quasi successive diminuitur. Hieronymus habet: *Quoniam defecit misericors*, & *quoniam diminuti sunt fideles*: quia misericordia, & iustitia requiruntur ad proximum. Proverb. 20. „ Virum autem fidelem quis „ inveniet? "

(b) Consequenter cum dicit, *Vana*, ponit signum defectus sanctitatis; & est duplex, scilicet vanitas, & dolositas. Primum signum defectus est vanitas; & quantum ad hoc dicit: *Vana locuti sunt &c.* Vanum est quod non habet subsistentiam. Vera ergo quibus nihil vanitatis subest sunt: unde 1. Thi. 1. „ Finis præ„ cepti est caritas, de corde puro, de con„ scientia bona, & fide non ficta; a qua qui„ dem aberrantes conversi sunt in vanilo„ quium. " Hier. 9. „ Unusquisque a proximo „ suo se custodiat. " Gregorius: „ Sermo vanus, „ vanæ mentis index est. " Item vanum est quod intellectu non tenetur. Etiam superflua verba vana sunt. Prov. 14. „ Ubi plurima ver„ ba, ibi frequenter egestas. " Item vanum est quod non est stabile, & sic verba de temporalibus vana sunt. Io. 3. „ Qui de terra est „ de terra loquitur. " Esa. 29. „ De humo „ mussitabit eloquium tuum. " Sed ad quem loquuntur vana? „ *Ad proximum*, cui debent † alias, debet † dicere verum. Eph. 4. „ Lo„ quimini unusquisque veritatem cum proximo „ suo. " Secundum signum defectus sanctitatis est dolositas; & quantum ad hoc dicit: *Labia dolosa in corde & corde locuti sunt*. Geminatio duplex cor significat. Ostendunt autem ore se habere unum, corde autem habent aliud. Ostendunt se dolere, & gaudent; diligere, & odiunt; compati, & lætantur. Iacobi 1. „ Vir duplex animo inconstans est in „ omnibus viis suis. " Eccli. 2. " Væ duplici „ corde & labiis scelestis. "

(c) *Disperdat*. Hic petit destructionem eorum. Et primo petit eam; secundo innuit causam, ibi, *Universa labia dolosa &c.* quasi, bis perdat, scilicet in anima, & corpore. Hier. 17. „ Induc super eos diem afflictionis, & dupli„ ci contritione contere eos, Domine Deus. " Consequenter ponit causam malitiæ eorum; & ponit tria: scilicet fraudulentiam, quia *labia dolosa*. Est enim dolus cum quis aliud agit, & aliud simulat. Dolus in corde concipitur, sed tegitur verbis, vel factis. Prov. 12. „ Dolus „ in corde cogitantium mala. " Hos dispergit Deus, quoniam detegit: tunc enim non habet rationem doli, dolus enim est occulta malitia.

titia. Unde non petit eorum destructionem, sed malitiæ detectionem. Vel petit eorum perditionem per gratiam. Prov. 19. „ Pestilente „ flagellato stultus sapientior erit. " Unde dicit, *Labia dolosa*. Glossa: „ Quasi ratio petitionis „ est dolositas. " Vel disperdet eos, quasi de malitia puniendo, ut ipsi in ea incidant iusto Dei iudicio, ut de Aman dicitur, Esther 7. contra Madochæum: „ Suspensus est Aman in pati„ bulo quod paraverat Mardochæo. " Ezech. 3. „ Linguam tuam adhærere faciam palato tuo; „ & eris mutus; " quasi non audens ulterius fraudes facere. Prov. 21. „ Mulctato pestilen„ te sapientior est parvulus. " Ibidem † alias, idem † 22. „ Stultitia colligata est in corde pue„ ri, & virga disciplinæ fugabit eam. " Secundo ponit iactantiam: *Et linguam magniloquam* de se apud eos qui eos magnos reputant. Psal. 72. *Posuerunt in cælum os suum, & lingua eorum transivit in terram*. Illud autem quod est maius in alio consuevimus revereri, & quod minus non reputare. Ut ergo appareant magni, & Deo æquales, contemnunt Deum, idest divinos honores. Sic de Antichristo dicitur (Dan. 11.) quod „ adversus Deum „ deorum loquetur † alias, loquitur. † Sec. Thes. 2. „ Adversatur, & extollitur super omne „ quod dicitur Deus & colitur, ita ut in tem„ plo Dei sedeat, ostendens se quasi ipse sit „ Deus. " Et de Antiocho 2. Mach. 9. „ Iu„ stum est subditum esse Deo, & mortalem „ Deo non paria sentire. " Et Act. 12. de Herode, quod „ acclamabat ei populus: Voces „ Dei, & non hominis. " Et ne possent excusari, quod non ex proposito fecerunt, subdit: *Qui dixerunt*, scilicet ex proposito: *Linguam nostram magnificabimus*. Tertio ponit eorum blasphemiam, sive superbiam: *Labia nostra a nobis sunt*. Hæc est enim prima species superbiæ, quando quis æstimat se habere a semetipso. Pri. Reg. 2. „ Nolite multiplicare loqui sublimia, „ gloriantes. " Cor. 3. „ Non sumus sufficien„ tes cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis; „ sed sufficientia nostra a Deo est. " Secunda species superbiæ est, quando aliquis vult in aliquo gloriari præ ceteris. Unde dicit: *Quis noster dominus est*? Iob. 21. „ Quis est omnipotens „ ut serviamus ei? " Oseæ 7. „ Reversi sunt „ ut essent absque iugo, & facti sunt quasi „ arcus dolosus. " Iob 11. „ Vir vanus in su„ perbiam erigitur, & quasi pullum onagri se „ liberum natum putat. "

(d) *Propter*. Hic tertio ponit orationis exauditionem. Et primo præmittit eam; secundo ponit eius certitudinem, ibi, *Eloquia Domini*; tertio ponit suam credulitatem, ibi, *Tu Domine*. Dicit ergo, *Propter miseriam*, idest multiplicem defectum, *inopum*, idest carentium opibus, *& gemitum*, idest singultus, *pauperum*, idest parum habentium. Psalm. 9. *Tibi derelictus est pauper*. Exo. 2. „ Audivit gemitus eo„ rum, & recordatus est fœderis. " *Nunc exurgam, dicit Dominus*. Nunc in tempore opportuno. Psalm. 9. *Adiutor in opportunitatibus, in tribulatione*. Esa. 49. „ Tempore accepto „ exaudivi te, & in die salutis adiuvi te. " *Ponam in salutari* tuo, idest apponam, *Fiducialiter agam in eo*, idest ego ero in eo. Hie. 1. „ Ne timeas a facie eorum, quia ego te„ cum sum. " Esa. 14. „ Dominus exerci„ tuum decrevit; & quis poterit infirmare? „ Manus eius extenta; & quis avertet eam? " Hierem. 1. „ Bellabunt adversum te, & non „ prævalebunt, quia tecum sum ut liberem „ te. " Et 39. „ Erit tibi anima tua in sa„ lutem, quia in me habuisti fiduciam, ait „ Dominus. " Consequenter ponit promissionis certitudinem. *Eloquia Domini, eloquia casta*, non adultera per admixtionem alicuius extranei, vel castigata a superfluitate, vel incorrupta: quia castus quis dicitur ante experientiam, sed continens post: non vana, sed firma. Matth. 24. „ Cælum & terra transi„ bunt, verba autem mea non transibunt. " Secundo sunt plena veritate: unde, *Argentum igne examinatum*. Argentum est album sine maculatione, sonorum sine simulatione, odoriferum sine infectione. *Probatum terra*, idest a terra. Græci autem ablativo carent. Hæc autem est translatio de Græco. *Purgatum septuplum*, idest perfecte. Et respondet Propheta: *Tu ergo, Domine, servabis nos*, a malo, *& custodies nos* in bono *a generatione hac in æternum*. Ergo *in circuitu impii ambulant*, ita quod ad finem itineris quem intendunt numquam veniant † alias, venient, † scilicet ut affligant alios, sicut volunt. Esa. 59. „ Se„ mitæ eorum incurvatæ sunt † alias, in † „ eis. " Et quare? Quia *secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum*: quia in domo mea „ non solum sunt vasa aurea, & argen„ tea, sed lignea, & fictilia; & quædam qui„ dem in honorem, " sanctificata, ad omne opus bonum parata: 2. Timoth. 2. Vel, *In circuitu*, vitiorum, *ambulant impii*, non pertingentes ad medium virtutis. Pri. Reg. 25. „ Anima inimicorum tuorum rotabitur &c. "

(a) In

(a) In finem

PSALMUS DAVID XII.

Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem; usquequo avertis faciem tuam a me?

(b) Quamdiu ponam consilia in anima mea, dolorem in corde meo per diem?

(c) Usquequo exaltabitur inimicus meus super me?

(d) Respice, & exaudi me, Domine Deus meus. Illumina oculos meos, ne umquam obdormiam in morte; ne quando dicat inimicus meus, Prævalui adversus eum. Qui tribulant me, exultabunt, si motus fuero.

(e) Ego autem in misericordia tua speravi. Exultabit cor meum in salutari tuo, cantabo Domino qui bona tribuit mihi, & psallam nomini Domini altissimi.

(a) IN præcedenti Psalmo Psalmista posuit adversariorum dolos; hic contra eos petit remedium a Deo. Titulus: *In finem Psalmus David*: hoc supra expositum est. Dividitur autem Psalmus iste in tres partes. In prima ponitur conquestio; in secunda, quæstio, ibi, *Respice, & exaudi me*: tertio exauditio, ibi, *Ego autem in misericordia tua*. Conquestio tria continet. Admiratur divinam dissimulationem, confitetur proprium defectum, conqueritur de adversariorum potestate. Secundum ibi, *Quamdiu*; tertium ibi, *Usquequo exaltabitur*? Qui dissimulat iniurias alicuius, hoc ideo facit, aut quia non recordatur eius, aut quia non vult remedium apponere; & ideo dicit: O *Domine*, ego gravor ab adversariis, & non apponis remedium? *Usquequo oblivisceris me in finem*? idest, finaliter videtur quod velis me vitare. Esa.49. „Dixit Sion: „ Dereliquit me Dominus, & Dominus obli„ tus est mei.“ Habac. 1. „ Quare non respi„ cis super inique agentes, & taces devoran„ te impio iustiores se?“ *Usquequo avertis faciem tuam a me*? Avertit faciem quando non ponit remedium quis. Psal. 43. *Quare faciem tuam avertis, oblivisceris inopia nostra, & tribulationis nostræ*? Hoc secundum historiam David, qui diu est persecutus a Saule. Allegorice dicitur de patribus veteris testamenti, qui continue expectabant Christum; & Deus quasi oblitus eorum differebat remedium adhibere; & dicunt: *Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem*; *usquequo avertis faciem tuam a me?* idest præsenciam filii tui a nobis. Vel ut sit conquestio modernorum iustorum de secundi adventus dilatione. *Usquequo, Domine, oblivisceris me*? Erit hoc usque *in finem*, idest in die iudicii, vel usque ad mortem. Et *usquequo avertis faciem tuam a me*, idest faciem gloriæ tuæ, ut videam te facie ad faciem? Exod. 33. „ Ostende faciem tuam mihi.“ Psal.79. *Ostende faciem tuam, & salvi erimus*. Possunt tamen assignari & multæ causæ, quare antiqui patres tantum desiderabant adventum Christi in carnem. Prima propter exaltationem humanæ naturæ, in cuius persona dicitur, Tren.1. „ Vide, Domine, quoniam „ facta sum vilis.“ Sed exaltata est per incarnationem. Psal. 72. *Cum gloria suscepisti me*; idest, facta sum gloriosa, sicut mulier ignobilis sublimatur, si contrahat cum nobili viro. Inde est quod omne peccatum post adventum Salvatoris gravius est, quam fuerit ante. Sicut si mulier nobilis, vel homo aliquam turpitudinem faceret, est magis ignominiosus, quam si faceret unus rusticus. Secunda causa est, ut liberarentur captivi de carcere inferni, sive limbi. Iob 17. „ In profundissimum in„ ferni descendent ossa mea: putasne saltem ibi „ erit requies mea?“ quasi dicat, non. Sed per Christum liberati sumus ab eo. Zach. 9. „ Tu „ quoque in sanguine testamenti tui eduxisti „ vinctum de lacu in quo non erat aqua.“ Tertio propter depressionem diaboli. Psa. 88. *Tu humiliasti sicut vulneratum superbum*, idest minorasti potentiam eius. Quarto quia per adventum Christi pacificatus est nobis Deus. Ephe. 2. „ Lapis angularis qui facis utraque „ unum.“ Quinto propter delectationem quam sperabant habere cum Christo, videndo, audiendo, conversando cum ipso. Matth. 13. „ Beati oculi qui vident quæ vos videtis &c.“ Moderni vero secundo adventum desiderant. Primo quia tunc exaltabimur † alias, exaltabitur. † Sap. 3. „ Iudicabunt (sancti) na„ tiones, & dominabuntur populis.“ Et iterum (ibidem 5.) „ Computati sunt inter fi„ lios Dei. „ Secundo quia liberabimur † a„ lias, liberamur † ab omni pœna. Es.25. „ „ Auferet Dominus omnem lacrymam ab omni „ facie,“ idest causam lacrymandi, vel pœnam. Tertio quia liberabimur † alias, liberamur

ramur † ab omni peccato. Esa. 25. „ Opprobrium populi sui auferet Dominus de universa terra. " Quarto quia tunc eripiemur a potestate diaboli. Esa. 11. „ Non nocebunt, neque occident in universo sancto meo. " Quinto quia liberabimur a servitute corporis. Psal. 141. *Educ de carcere animam meam*. Rom. 8. „ Ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis. " Sexto quia videbimus Deum facie ad faciem. Pri. Ioan. 3. „ Scimus quoniam cum apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. " Hier. 31. „ Omnes cognoscent me a minimo usque ad maiorem. " Vel potest esse conquestio cuiuslibet hominis iusti pressi adversitate, vel corruptione peccati, & concupiscentiæ.

(b) Hic confitetur proprium defectum; & circa hoc duo facit. Primo ponit anxietatem cordis; secundo dolorem consequentem, ibi, *Dolorem in corde meo per diem*. Quantum ad primum dicit Philosophus in Rhetoricis: „ Timor consiliativos facit. " Hoc idem habetur Esa. 16. „ Ini consilium, coge concilium † alias, consilium. " † Sic homo aliquando in adversitate & tentatione consiliatur quomodo resistat; & ideo dicit: *Quamdiu ponam consilium in anima mea?* idest, quamdiu oportet me habere nova consilia ad resistendum inimicis? Sic patres veteris testamenti habuerunt diversa consilia ad figurandum Christum. Quando autem homo in consilio accipit unam viam, & tamen deficit ab ea, tunc sequitur dolor; & ideo dicitur: *Quamdiu ponam*, Domine, *consilium in corde meo?* idest quotidie, dum continue deficio. Hier. 8. „ Dolor meus super dolorem, in me cor meum mærens. "

(c) Hic conqueritur de prosperitate inimici, qui exaltatur † alias, exaltabitur, † scilicet Saulis super David, & inimici qui ducit in consensum peccati & carnis, quoniam habent concupiscentias suas. Habac. 1. „ Propter hoc non pervenit usque in finem iudicium, quia prævalet impius adversus iustum. "

(d) Secunda pars huius Psalmi ponitur oratio, sive petitio. Et primo ponitur petitio respondens divinæ dissimulationi; secundo, proprio defectui, ibi, *Illumina oculos meos &c.* tertio prosperitati inimicorum, ibi, *Ne quando dicat &c.* Primo dicit de divina dissimulatione oblivionem, & aversionem † alias, adversionem, † quasi dicat: *Respice*, idest converte qui avertis; tunc oblitus, nunc *exaudi me*. Esa. 64. „ Respice, populus tuus omnes nos. " Secundo ponitur petitio correspondens proprio defectui: unum ex multis consiliis, & aliud ex doloribus. Et ideo, quia non habeo consilia ex me, *illumina oculos meos, ne umquam obdormiam in morte*, idest doce me. Item Luc. 1. „ Illuminare his qui in tenebris &c. " Hoc competit ad litteram David fugienti a facie Saulis, quem oportebat sępius cavere, ne aliquando in manus ipsius incideret, & occideretur. Similiter & quamdiu homo solicitus est, ut peccato resistat, non cadit in mortem; sed quando dormit, occiditur. Sic 2. Reg. 4. quando Isboseth dormiebat, & illa purgabat triticum, occisus est. Eph. 5. „ Exurge qui dormis. " Petitio contra adversarium: *Ne quando dicat inimicus*. Et ponit duo. Primo petitionem; secundo eius rationem, ibi, *Qui tribulant me*. *Illumina*, *ne quando dicat inimicus* exultando: *Pravalui adversus eum*. Et diabolus exultat quando tentat, & trahit in peccatum. Similiter, *Exurge, Domine*, non prævaleat homo; & huiusmodi est ratio ne gaudeat: quia *exultabunt, si motus fuero*, si dimisero statum iustitiæ, & labar in peccatum. Eccli. 18. „ Post concupiscentias animæ tuæ non eas, & a voluntate tua avertere. Si præstes animæ tuæ concupiscentias eius, faciet te venire in gaudium inimicorum tuorum. " Dan. 9. „ Propter temetipsum, Deus, inclina aurem tuam, & audi; aperi oculos tuos, & vide desolationem nostram, & civitatem super quam invocatum est nomen tuum. "

(e) Hic signatur exauditio suæ orationis. Et circa hoc tria facit. Primo ponit † alias, petit † spem exauditionis; secundo gaudium de exauditione facta, ibi, *Et exultavit cor meum*; tertio gratias agit, ibi, *Cantabo*. Dicit ergo: *In misericordia tua speravi*, non in mundo: Tren. 3. „ Misericordiæ Domini multæ quod non sumus consumpti: " non in potestate mea, quia nulla est contra diabolum. Iob 41. „ Non est potestas super terram quæ possit ei comparari. " Et ponit hic tria per quæ homo iuvatur contra diabolum: scilicet per lætitiam spiritualem, per orationem devotam, & per bonam operationem. Propter primum dicit: *Exultabit cor meum in salutari tuo*, non in temporalibus, vel vanitatibus, sicut faciunt peccatores, de quibus Iob 21. „ Gaudent ad sonitum organi, & ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. " Oseę 9. „ Noli lætari, Israel, noli exultare, sicut populi; " sed *in salutari tuo*, idest in Christo, qui ad hoc venit ut salvet nos. Matt. 1. „ Ipse enim salvum faciet &c. " Et hæc lætitia armat hominem contra diabolum. Prover. 17. „ Animus gaudens ætatem floridam facit; spiritus tristis exsiccat ossa. " Secundum est oratio, sive laus Dei: unde addit, *Cantabo Domino*, idest laudabo eum. Psal. 21.

Qui

Qui timetis Dominum laudate eum. Laus enim Dei multum valet ad expugnandum diabolum. Matth. 17. „ Hoc genus dæmoniorum „ non eiicitur nisi per orationem, & ieiu- „ nium. " Habac. 3. „ Ego autem in Domi- „ no gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo. " Et hoc pro beneficiis concessis; & ideo sequitur: *Qui bona tribuit mihi*, idest quia bona tribuit. Iacob. 1. „ Omne datum optimum „ &c. " Et dicit, *Bona*, quia sunt quædam bona temporalia quæ Dominus tribuit. Matt. 15. „ Tradidit illis bona sua, & uni dedit „ quinque talenta &c. " Item bona spiritualia, quæ sunt bona gratiæ, & virtutes. Pri. Cor. 12. „ Divisiones gratiarum sunt.... „ Hæc omnia operatur unus atque idem spi- „ ritus, dividens singulis prout vult. " Iob 2. „ Si bona suscepimus de manu Domini &c. " Item bona gloriæ. Psal. 26. *Credo videre bona Domini in terra viventium*. Hæc omnia bona tribuit Dominus; & ideo merito laudandus est. Eccli. ult. „ Danti mihi sapientiam, da- „ bo gloriam. " Tertium est bonum opus, de quo subiungitur, *Psallam*, idest operabor. Psallere est manu tangere psalterium. Hieronymus: „ Semper aliquid boni facito, ut te „ diabolus inveniat occupatum. " Matth. 12. „ Cum immundus spiritus exierit ab homine, „ ambulat per loca arida, quærens requiem, „ & non invenit. Tunc dicit: Revertar in „ domum meam, unde exivi. Et veniens inve- „ nit eam vacantem, scopis mundatam, & „ ornatam. Tunc vadit, & assumit septem „ alios spiritus secum nequiores se; & in- „ trantes habitant ibi: & fiunt novissima ho- „ minis illius peiora prioribus. " *Nomini* † *alias, Nomen* † *Domini*, idest ad laudem nominis Domini, *altissimi*. Luc. 1. „ Gloria in altis- „ simis Deo. " Matth. 5. „ Sic luceat lux „ vestra coram hominibus, ut videant &c. "

(a) In finem

PSALMUS DAVID XIII.

Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus. Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studiis suis: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.

(b) Dominus de cælo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens, aut requirens Deum. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.

(c) Sepulcrum patens est guttur eorum; linguis suis dolose agebant; venenum aspidum sub labiis eorum.

(d) Quorum os maledictione, & amaritudine plenum est; veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.

(e) Contritio, & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognoverunt; non est timor Dei ante oculos eorum.

(f) Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam sicut escam panis? Dominum non invocaverunt; illic trepidaverunt timore ubi non erat timor. Quoniam Dominus in generatione iusta est, consilium inopis confudistis: quoniam Dominus spes eius est.

(g) Quis dabit ex Sion salutare Israel? Cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ, exultabit Iacob, & lætabitur Israel.

Supra Psalmista exprobravit dolositatem inimicorum; hic ponit eorum malitiam. Titulus: *In finem Psalmus David*. Et circa hoc duo facit. Primo manifestat eorum malitiam; secundo ponit spem liberationis suæ ab eis, ibi, *Nonne cognoscent &c.* Et circa primum duo facit. Primo proponit eorum malitiam; secundo certificat, hanc malitiam eis inesse, ibi, *Dominus de cælo &c.* Prima in duo. Primo proponit radicem malitiæ eorum; secundo processum malitiæ, *Corrupti sunt &c.* Sicut dicitur Eccli. 10. „ Initium omnis peccati „ superbia, & initium superbiæ hominis apo- „ statare a Deo. " Quod homo ergo non habeat Deum in corde, principium malitiæ est: & ideo dicit: *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus*. Sapient. 1. „ In malevolam animam „ non introibit sapientia, aut habitabit in „ corpore subdito peccatis. "

Sed numquid potest dicere? Dicere in corde est cogi-

cogitare. Sed numquid potest cogitare Deum non esse? Anselmus dicit, quod nullus potest. Item Damascenus: „ Cognitio Dei naturaliter omnibus est inserta; naturaliter cognita; nullus potest cogitare non esse. "

Sed sciendum, quod de cognitione Dei dupliciter loqui possumus: scilicet secundum se, vel quo ad nos. Si primo modo, sic proculdubio non potest cogitari non esse. Nulla enim propositio potest cogitari falsa ex sua natura, cuius prædicatum includitur in diffinitione subiecti. Notandum est autem, quod in Deo est aliter esse quam in aliis, quia esse Dei est eius substantia. Ergo qui dicit Deum secundum se, dicit ipsum esse; & ideo secundum se non potest cogitari non esse. Et verbum Damasceni solvitur, quia quod naturaliter insertum est, indeterminate scitur, scilicet quod Deus sit: sed non item † alias, idem † quod Deus; sed per fidem habetur. Deus dicitur a *Thees* quod est ardere omnem malitiam. Tunc ergo dicit aliquis, quod non est Deus, quando cogitat quod non est omnipotens, & quod non habet curam rerum humanarum. Iob 21. „ Quis est omnipotens ut serviamus ei? " Potest referri ad Iudæos dicentes Christum hominem purum esse, non Deum. Io. 10. „ Tu, homo cum sis, facis teipsum Deum. " Qui Iudæi, non credentes ipsum qui promissus erat in lege, dicunt: *Non est Deus*, iste scilicet qui nobis prædicat. Et hoc dixit *insipiens*: quia Dei sapientiam recipere noluerunt habentes oculos mentis excæcatos. Psalm. 81. *Nescierunt, neque intellexerunt*. Sap. 2. „ Excæcavit enim eos malitia eorum. "

Vel hic reprehenditur peccator. Primo de peccato cordis in consensu, ibi, *Dixit insipiens*; secundo de peccato † alias, secundo, peccato † operis, ibi, *Corrupti sunt*; tertio de peccato consuetudinis, ibi, *Et abominabiles*. Primo vocat peccatorem insipientem, quia sapientiam non habet, ut dicit. Item quia non sapiunt ei spiritualia. Pri. Corin. 2. „ Animalis homo non percipit quæ Dei sunt. " Consequenter ponitur processus malitiæ. *Corrupti sunt, & abominabiles*. Sicut duæ partes iustitiæ sunt facere bonum, & vitare malum; sic iniustitiæ duæ partes sunt, facere malum, & vitare bonum. Et primo ponit primam partem; secundo secundam. Circa primam duo ponit. Primo perversitatem vitiorum; secundo abominationem eorum. In corporibus sequitur corruptio per exhalationem naturalis caloris expulsi ab extraneo calore. Calor namque naturalis animæ est amor Dei. Quando ergo subintrat extraneus amor concupiscentiæ, & aliorum peccatorum, recedit Deus. Et ideo cum dixit, *Non est Deus*, statim subdidit, *Corrupti sunt*. Hier. 5. „ Negaverunt Deum, & dixerunt, Non est ipse, " scilicet peccatorum damnator, iustorum remunerator. Eccli. 21. „ Cor fatui (scilicet peccatoris) quasi vas confractum. " *Corrupti* ergo *sunt* peccatores per malum actum. Ioan. 3. „ Erant autem eorum mala opera. " Quia postquam per consensum amittunt bona gratuita, corrumpuntur in eis naturalia; & ideo sequitur eos pœna. Psalm. 96. *Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius*. Item quando corpus putrescit, redditur abominabile: sic anima hominis, quamdiu amor Dei est in ea, est Deo accepta; sed quando corrumpitur per peccatum, fit abominabilis. Abominabile est quod humanus appetitus refugit; & ideo dicit: *Et abominabiles facti sunt*, scilicet Deo, & hominibus, peccatores per consuetudinem peccandi. Hier. 2. „ Quam vilis facta es nimis, iterans vias tuas! " Oseæ 9. „ Alienati sunt in confusione, & facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt. " Et dixit, *In studiis*, quia per ea deveniunt ad abominabilia. Vel, *Studiose faciunt*, secundum Hieronymum: plus enim abominatur Deus studiosam voluntatem peccandi, quam ipsum peccatum. Iob 34. „ Quasi de industria recesserunt ab eo; & vias eius intelligere noluerunt. " Alia littera habet: *Corrumpunt, & abominati sunt studium*, scilicet sapientiæ, & disciplinæ. Prov. 1. „ Exosam habuerunt disciplinam, & timorem Domini non susceperunt. " Ezec. 8. „ Adhuc videbis abominationes maiores. " Consequenter agit de vitatione boni. *Non est qui faciat bonum*: quia „ non est iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet: " Eccle. 7. *Usque ad unum*, idest Christum, quia ipse solus nec peccatum contractum habuit, nec commissum. Beata Virgo habuit contractum peccatum. Eccle. 7. „ Virum de mille unum reperi, mulierem ex omnibus non inveni. " Vel, *Usque ad unum*, quia nec unus est qui perfecte faciat bonum. Verum est, supposito quod dixerunt, *Non est Deus*, &, *Corrupti sunt*,

(b) *Dominus*. Hic primo certificat culpam; secundo exponit, ibi, *Sepulcrum*. Peccatum certificatur per iniquitatem; & ideo hic ponit Dei inquisitionem dicens: Vos dicitis, quod *non est Deus*; sed falsum est, quia *Dominus de cælo prospexit super filios hominum*. Prov. 16. „ Omnes viæ hominis patent oculis eius. " Prospexit ergo mittendo filium suum Dominus Pater *de cælo*, idest de sinu pietatis suæ. Esa. ult. „ Cælum mihi sedes est. " Vel, *De cælo*, idest Christus, per quem iudicabit peccatores. Vel aliter. Dicunt ali- qui,

qui, quod Deus non cognoscit singularia, & mutabilia, quia est immaterialis, & simplex, & æternus; & sic non cognoscit secundum motus rerum, & secundum modum suæ cognoscibilitatis. Respondetur immo, quia cognoscit materialia immaterialiter, ut Dionysius concludit. Et ita etiam cognoscit intellectus; & ideo dicit: *De cælo*, idest de altitudine suæ dignitatis & naturæ, *prospexit super filios hominum*. Et vult invenire in nobis voluntate antecedente, qua vult omnes salvos fieri, id quod pertinet ad salutem, scilicet ut cognoscamus Deum per intellectum, & amemus per affectum, & desideremus. Et ideo dicit: Ut videre faciat, quia ipse semper videat, idest videt, *si est intelligens*, per intellectum: Deut. 32. „ Utinam saperent, & „ intelligerent &c. " *aut requirens Deum*, per affectum. Quid inveniet, cum hic quæsierit † alias, quæsivit, † contrarium? Quia *omnes declinaverunt*. Et ponit tria, scilicet declinationem a Deo, inutilem operationem, & cessationem a bono. Dicit ergo: *Omnes declinaverunt*, scilicet a Deo. Deut. 31. „ Novi „ quod post mortem meam inique agetis, & „ declinabitis de via quam præcepi vobis. " Oseę 4. „ Non est veritas, non est scientia, „ non est misericordia Dei in terra. " Hiere. 8. „ Nemo quod bonum est loquitur, nullus „ est qui agat pœnitentiam de peccato suo. " item ex hoc quod declinat a Deo, efficitur inutilis: quia illud est inutile quod non attingit ad id ad quod factum est. Homo autem factus est ad fruendum Deo. Sap. 4. „ Multigena impiorum multitudo non erit „ utilis. " Unde dicit; *Simul inutiles facti sunt*. Item cessant a bono, quia *non est qui faciat bonum &c.* Hoc iam expositum est.

(c) *Sepulcrum*. Hieronymus dicit, quod Apostolus utitur testimonio istorum versuum, *Sepulcrum patens est*: & invenitur alibi in Sacra Scriptura: Roman. 3. ubi dicit quod aliquam partem accepit ex Esa. 59. aliam ex aliis partibus Psalterii, & non ex isto Psalmo tantum; cum ipse Hebræus esset, & sciret hoc in Hebræo non haberi: habetur tamen in versione † alias, meditatione † vulgata, qua vulgus utitur, vel quæ non attribuitur alicui certæ personæ. A sepulcro patenti exalat fœtor; & ideo supra Psalmista certificavit malitiam, sive culpam inimicorum; hic autem exponit eam; & circa hoc duo facit. Primo ostendit quomodo sunt peccatores inutiles aliis; secundo quomodo sibi, ibi, *Contritio, & infelicitas*. Circa primum duo proponit. Primo quomodo noceant aliis verbo; secundo quomodo facto, ibi, *Veloces &c.* Circa primum duo facit. Primo ponit promptitudinem oris ad nocendum; secundo modum nocendi, ibi, *Linguis suis dolose agebant*. Dicit ergo: *Sepulcrum patens est guttur eorum*. Tale autem ad nihil aliud est paratum nisi ut recipiat cadavera: sic os eius qui semper est paratum ad mortificandum per detractionem, est sepulcrum patens. Apoc. 9. „ De „ ore eorum procedebat ignis, & fumus, & „ sulphur. " Vel nota voracitatem eorum, quia guttur servit etiam ad comestionem. Sed quandoque nocent dolo, quandoque malitia, & quandoque iniuria. Et primo ponit dolum quem habent in lingua. *Linguis suis*, exterius blande loquendo. Hier. 9. „ Sagitta „ vulnerans lingua eorum, dolum locuta est. " Secundo dolum in corde † alias, Secundo in corde. † *Venenum aspidum sub labiis eorum*. Occultatum venenum mortificativum est; sed venenum aspidum insanabile est, & incantari non potest. Psal. 57. *Sicut aspidis surdæ, & obturantis &c.* cuius venenum dormiendo interficit. Hier. 5. „ Inventi sunt in populo „ meo impii insidiantes, quasi aucupes ad ca- „ piendos viros. " Ibidem: „ Sicut decipula „ plena avibus, sic domus eorum plenæ do- „ lo; " qui dulci sono attrahunt ad laqueum aves. In quo designatur crudelitas, & pertinacia, & malitia. Crudelitas, quia nitunrur occidere: pertinacia, quia semper odium est in corde ipsorum; & ideo dicit: *Venenum &c.*

(d) *Quorum os maledictione*. Hic ostendit quomodo aperte nocent, quia per verba detractoria. *Et amaritudine*, idest amara verba. Lev. 19. „ Non maledices surdo, " idest absenti. Vel quando verba contra Deum dicir provocariva ad iniuriam, vel iram. Esa. 5. „ Rugitus eius „ ut leonis. " *Veloces*. Hic ostendit quomodo noceant facto. *Ad effundendum sanguinem*. Prov. 1. „ Pedes eorum ad malum currunt, „ & festinant ut effundant sanguinem. "

(e) *Contritio*. Hic ostendit quomodo sint nocivi sibi ipsis. Dupliciter aliquis sibi nocet; perdendo scilicet bonum quod habet, & deficiendo ab eo quod sperat. Dicit ergo: *In viis eorum est contritio*, quia conteritur bonum quod habent, *& infelicitas*, quia non perveniunt ad bonum speratum, scilicet felicitatem. Esa. 59. „ Vastitas, & contritio in viis eorum, & „ viam pacis nescierunt; non est iudicium „ gressibus eorum. " Vel *contritio* in mundo isto, *infelicitas* post mortem, quæ felicitari est opposita. Iob 21. „ In diem perditionis „ servatur malus, & ad diem furoris duce- „ tur. " Hoc provenit ex uno quod est contra dilectionem proximi, quia *viam pacis non cognoverunt*, scilicet quid sit. Vel, *Viam pacis non cognoverunt*, scilicet Christum, quia

viæ

viæ eius sunt viæ pacis. Prover. 3. „ Viæ „ eius, viæ pulchræ, & omnes semitæ illius pacificæ. " *Non cognoverunt*, quia ipsum Christum peccando occiderunt. Aliud contra dilectionem Dei: unde dicit: *Non est timor Dei ante oculos eorum*. Et ex hoc peccant, quia, ut dicitur Prov. 17. „ Per timorem Domini „ declinat omnis homo a malo. " Quia ergo hoc non habent, ideo sunt sepulcrum patens.

(f) *Nonne*. Hic agit de spe liberationis. Et primo ostendit, quod impii non habent spem: quia *nonne cognoscent*? secundo ostendit quæ sit huiusmodi spes, ibi, *Quis dabit ex Sion*? Circa primum duo facit. Primo ostendit, quod non cognoscent spem hanc; secundo ponit signum, ibi, *Consilium inopis*. Movet primo quæstionem, & interponit in ea culpam impiorum, & loquitur sic. Dico quod sunt sepulcrum patens, & quod non est Deus in corde eorum. Sed numquid cognoscent, quod Dominus est in generatione iusta? quasi dicat: Hoc debent cognoscere, & quod Dominus sit in ea. Hiere. 14. „ Tu in nobis „ es, Domine, & nomen sanctum tuum &c. " Psalm. 21. *Tu autem in sancto habitas, laus Israel*. Est ergo Dominus in eo sicut in templo. Et *omnes qui operantur iniquitatem*, scilicet quantum ad Deum, *& devorant plebem meam sicut escam panis*, quantum ad proximos, quos devorant auferendo bona eorum. Zachar. 11. „ Voret unusquisque carnem pro„ ximi sui. " Micheæ 3. „ Comederunt car„ nem populi mei, & pellem eorum desuper „ excoriaverunt. " Eccli. 34. „ Panis egen„ tium vita pauperis: qui defraudat illum ho„ mo sanguinis est. " *Non invocaverunt Deum*, idest non habent spem de Deo. Esa. 63. „ Deum „ non invocaverunt. " Et sequitur ex hoc quod non habeant † alias, quod habent † securitatem; ideo dicit: *Illic trepidaverunt &c.* Proverbiorum 28. „ Fugit impius nemine perse„ quente. " Iob 15. " Sonitus terroris sem„ per in auribus illius, &, pax cum sit illi, „ semper insidias suspicatur. " Sed qui invocant Deum salvantur. Ioel. 2. „ Omnes qui " invocaverint nomen Domini, salvi erunt. " Proverbiorum 18. „ Turris fortissima nomen „ Domini. " Non ergo tales cognoscent, quia *Dominus in generatione iusta est*. Et ostendit quod non, per signum, quia *confudistis consilium inopis*, idest confusibilem reputastis, & blasphemastis quantum in vobis est; & hoc est consilium inopis, ut sciat *quoniam Dominus spes eius est*. Psal. 21. *Speravit in Domino, eripiet eum, salvum faciet eum, quoniam vult eum*. Matth. 27. Qui dicit (ib. 19.) „ Si vis perfe„ ctus esse, vade, vende quæ habes, & da pau„ peribus. " Hoc consilium semper divites contemnunt. Proverb. 1. „ Despexistis omne „ consilium meum, & increpationes meas ne„ glexistis. " Et unde? *Quoniam Dominus spes eius est*, quia non habent in mundo unde sperent nisi in Deo, qui spes sanctorum est.

(g) Omnes antiqui expectabant hoc. Gen. 49. „ Non auferetur sceptrum de Iuda &c. " Sed hoc expectabatur ex Sion, idest ex Iudæis. Ioan. 4. „ Salus ex Iudæis est. " Sed quando? Responsio. Hoc habebimus, *cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ*; qui sunt in captivitate peccati, & carcere inferni. Esaiæ 49. „ Equidem captivitas a forte tol„ letur, & quod captum fuerit a robusto. " Et tunc lætetur *Iacob*, idest populus Dei, interius, & exultet *Israel*, exterius.

(a) PSALMUS DAVID XIV.

DOmine, quis habitabit in tabernaculo tuo; aut quis requiescet in monte sancto tuo?

(b) Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam; qui loquitur veritatem in corde suo; qui non egit dolum in lingua sua:

(c) Nec fecit proximo suo malum, & opprobrium non accepit adversus proximos suos.

(d) Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus; timentes autem Dominum glorificat.

(e) Qui iurat proximo suo, & non decipit, qui pecuniam suam non dedit ad usuram, & munera super innocentem non accepit. Qui facit hæc non commovebitur in æternum.

SUpra Psalmista egit de malitia & dolo adversariorum † alias, adversationum; † hic agit de propria iustitia. Et primo ostendit qualis sit iustitia quam Deus acceptat; se-

cundo, quasi gratias agens, ostendit qualis sit sua iustitia, ibi, *Conserva me*. Titulus: *Psalmus David*. In Psalmo isto duo facit. Nam quasi sacerdos existens coram Deo, consulit Deum. Primo ponitur quæstio; secundo responsio † alias, expositio † ibi, *Qui ingreditur sine macula*. Præmittit ergo duplicem quæstionem, quia duplex est status, præsentis Ecclesiæ, & futuræ. Primus est militantium. Apocalyp. 14. „ Amodo iam dicit spiritus ut „ requiescant. " Et hi duo status signati sunt in veteri testamento. Quia primo habuerunt tabernaculum, Exod. 26. quamdiu habuerunt bella & labores. Sec. Regum 7. „ Factum est „ cum dedisset Dominus requiem David ab „ universis inimicis suis, dixit ad Nathan: „ Vides quod ego habitem in domo cedrina, „ & arca Dei posita est in medio pellium? " Postea fecit templum, quando habuit pacem. Per tabernaculum designatur Ecclesia militans, per templum in monte factum status futuræ vitæ; & ideo dicit: *Quis habitabit in tabernaculo tuo?* idest in præsenti Ecclesia; quasi dicat: Quis est dignus habitare? Peccatores enim habitant numero, non merito. Hieronymus habet: *Quis peregrinabitur?* Psal. 67. *Habitare facit unanimes in domo*. Secunda quæstio. *Quis requiescet in monte sancto tuo?* Et dicit, *Mons sanctus*, quia nihil est ibi coinquinatum. Hierem. 31. „ Benedicat tibi Do- „ minus, pulchritudo iustitiæ, mons san- „ ctus. " Esa. 35. „ Via sancta vocabitur. " Exod. 15. „ Introduces eos, & plantabis in „ monte hereditatis tuæ, firmissimo habitaculo „ tuo, quod operatus es, Domine. "

(b) *Qui*. Hic ponitur responsio. Et circa hoc duo facit. Primo commemorat merita habitantium in prædictis locis, scilicet in tabernaculo, & in monte sancto Dei; secundo præmium, ibi, *Qui facit hæc, non commovebitur in æternum*. Ponit autem decem effectus virtutum. Sed actio virtuosi consideratur dupliciter. Primo per comparationem ad se; secundo per comparationem ad alios. Primo proponit ea per quæ homo bene operatur in se; secundo ea per quæ se bene habet ad proximum, ibi, *Nec fecit proximo suo &c.* In se, quantum ad exteriora, in opere, & in locutione. In opere quantum ad duo. Primo quod fugiat malum; & ideo dicit: *Qui ingreditur sine macula*. Vita ista quædam via est ad vitam æternam. Et ideo dicit, *Ingreditur*, idest in via graditur. Psal. 41. *Ingrediar in locum tabernaculi*. Item 118. *Beati immaculati in via*. *Sine macula*, scilicet mortali, quia peccatum veniale non habet maculam proprie. Eccli. 31. „ Beatus dives qui inventus est si- „ ne macula. " Sed in Christo, & in Virgine Maria nulla omnino macula fuit, & istis appropriatur temperantia, quia contra temperantiam maculatur. Secundo ut faciat bona; & ideo sequitur: *Et operatur iustitiam*, idest ea ad quæ iustitia inclinat, & reducuntur † alias, reducitur † ad eam prout est specialis † alias, spiritualis † virtus. In sermone, primo ut faciat bonum: *Qui loquitur veritatem*, idest facit † alias, faciat † bonum locutionis. Esa. 33. „ Quis habitabit † alias, „ poterit † ex vobis cum ardoribus sempi- „ ternis? Qui ambulat in iustitiis, & loqui- „ tur veritatem. " Et dicit, *In corde*, contra illos qui loquuntur veritatem a casu, non ex proposito. Proverb. 12. „ Labium verita- „ tis firmum erit. " Pri. Pet. 2. „ Deponen- „ tes omne mendacium, & omnem dolum, quasi „ modo geniti infantes. " Secundo ut vitet malum, scilicet dolositatem. Hier. 9. „ Sa- „ gitta vulnerans lingua eorum, dolum locu- „ ta est. " *Qui non egit dolum in lingua sua*. Alia littera: *Qui non est facilis in lingua sua*. Proverb. 25. „ Urbs patens, & absque mu- „ rorum ambitu, vir qui non potest in lo- „ quendo coercere spiritum suum. " Alia littera: *Et non est accusatio in lingua eius*: quia scilicet non est detractor, & relator, vel quia verba sua non sunt accusabilia. Eph. 4. „ Omnis sermo malus de ore vestro non „ procedat. "

(c) *Nec fecit*. Supra egit Psalmus de virtuosa operatione quam Deus acceptat, connumerando ea per quæ homo bene operatur in se; hic autem connumerat ea, per quæ se bene habet ad proximum. Et hic quantum ad proximum petit tria. Primo ut ei non noceat. Secundo quod non consentiat nocenti: Rom. 1. „ Qui talia agunt Regnum Dei non con- „ sequentur; sed digni sunt morte; non solum „ qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt „ facientibus. " Tertio quod non decipiat ipsum. Dicit ergo quantum ad primum: *Nec fecit proximo suo malum*, nec corporaliter, nec spiritualiter. Rom. 12. „ Nulli malum pro „ malo reddentes. " Gal. 6. „ Dum tempus „ habemus, operemur bonum. " Quantum ad secundum dicit: *Et opprobrium non accepit adversus proximos suos*. Aliquis dicit aliquid contra alium; sed non est sustinendum; & ideo dicit: *Opprobrium non accepit*, tunc scilicet quando ille qui audit verba detractoria contra eum, & ex his detestatur illum de quo dicuntur; vel etiam ipse dicit aliis. Eccli. 19. „ Audisti verbum contra proximum „ tuum, commoriatur in te &c. " Eccli. 28. „ Sepi aurem tuam spinis, & noli audire lin- „ guam nequam. " Hieronymus: Si non est „ auditor, non est detractor. " Bernardus: „ De-

„ Detrahere, aut detrahentem audire, quid „ horum damnabilius sit, non facile dixero. " Prov. 25. „ Ventus aquilo dissipat pluviam, „ & facies tristis linguam detrahentem. " Quia ad litteram detrahens cessat cum audiens contristatur.

(d) *Ad nihilum*. Hic ostendit, quod non despiciat. In homine sunt duo, scilicet vitium, & virtus. Vitium est despiciendum, & ideo dicit, *Malignus*, inquantum talis *ad nihilum est deductus*, idest nihil reputatur. Et hoc est bonum. Primo ad tollendum æmulationem. Quandoque enim aliquis malus † alias, malis † exaltatur. Hier. 12. „ Via impiorum prosperatur &c. " Sed propter hoc nullo modo debet eum reputare magnum, sed debet eum despicere. Prim. Mac. 2. Gloria hominis peccatoris stercus, & vermis, est: hodie extollitur, & cras non invenitur: quia conversus est in terram suam, & cogitatio eius periit. " Vel aliquis magnus intendit nocere, sed ex quo est malignus, contemnas eum: quia talium derogatio est nostræ vitæ approbatio. Psal. 26. *Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum*, idest peccatores. Sed virtuosum hominem reputa magnum; ideo dicit: *Timentes autem Dominum glorificat*. Eccli. 25. „ Quam magnus est qui invenit sapientiam & scientiam? Sed non est „ super timentem Dominum. " Glossa aliter exponit: „ *Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus*, idest diabolus victus † alias, vinctus † est ab eo. Pri. Io. 2. „ Vicistis malignum &c. & Dominus *glorificat timentes Dominum*, scilicet se. " Sed prima expositio est magis litteralis.

(e) Hic prohibet ne decipiat proximum. In tribus autem proximus decipitur; videlicet in promissis, & hoc per iuramentum; & ideo dicit: *Qui iurat &c.* idest firmat ad decipiendum: quia non servat. Zach. 8. „ Iuramentum „ mendax non diligas. " Levi. 19. „ Non periurabis in nomine Dei tui, & non pollues „ illud. " Iurare non pertinet ad virtutem, sed iuramentum servare. Item in contractibus. Unde, *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram*: Luc. 6. „ Mutuum date nihil inde sperantes: " *& munera super innocentem non accepit*. Prover. 17. „ Munera de sinu (idest Ecclesiæ) impius accipit † alias, accepit, † ut „ pervertat semitas iudicii. " Deut. 23. prohibetur quod non detur fratri ad usuram, quia vendit quod non est, cum non habeat usumfructum. Item in iudiciis, quando dat sententiam contra innocentes. Et ideo dicit, *Et munera*. Esa. 5. „ Væ qui iustificatis impios propter munera. " Iob 15. „ Ignis devorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt. " Consequenter ponitur præmium. *Qui facit*, idest servat, *hæc* omnia prædicta: Iacobi 1. „ Estote factores verbi: " Rom. 2. „ Non „ auditores legis iusti sunt apud Deum, sed „ factores: " *non commovebitur in æternum*; idest, hic habitabit in monte sancto meo. Infra 124. *Qui confidunt in Domino sicut mons Sion &c.* Psalm. 54. *Non dabis in æternum fluctuationem iusto*.

(a) Inscriptio tituli ipsius David.

PSALMUS XV.

Conserva me, Domine, quoniam speravi in te. Dixi Domino: Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.

(b) Sanctis qui sunt in terra eius, mirificavit omnes voluntates meas in eis.

(c) Multiplicatæ sunt infirmitates eorum; postea acceleraverunt.

(d) Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus, nec memor ero nominum eorum per labia mea.

(e) Dominus pars hereditatis meæ, & calicis mei; tu es qui restitues hereditatem meam mihi. Funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hereditas mea præclara est mihi.

(f) Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum: insuper & usque ad noctem increpuerunt me renes mei. Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear. Propter hoc lætatum est cor meum, & exultavit lingua mea.

(g) Insuper & caro mea requiescet in spe: quoniam non derelinques animam meam in

in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitæ; adimplebis me lætitia cum vultu tuo; delectationes in dextera tua usque in finem.

(a) IN præcedenti Psalmo enumeravit iustitias, quas Deus requirit ab homine; hic autem ostendit quomodo iustitiam sequebatur. Titulus talis est: *Inscriptio tituli ipsius David*. Et quantum ad litteram significat quod editus est specialiter de his quæ pertinent ad personam David. Sed quia David gerebat etiam personam Christi ex eius semine nascituri, ideo quædam hic de David, quædam de Christo ponuntur. Et ideo Petrus Act. 2. „ Providebam „ Dominum &c. " de resurrectione Christi dicit proprie dictum esse, & non de David. Et secundum hoc tangit historiam in Psalmo isto de novo testamento, secundum quod dicitur Io. 9. quod Christo crucifixo imposuit Pilatus titulum super caput eius. „ Hic est Iesus Nazare„ nus Rex Iudæorum: " & hic est quasi titulus Regni eius. Triplex titulus consuevit describi. Aliquando in sepulcro alicuius: Hoc est sepulcrum talis. Aliquando in domo: Hæc est domus talis. Aliquando pro triumpho, sicut Romæ fiebat: & hic titulus Christi est, qui triumphavit per crucem. Col. 2. „ Palam triumphans „ istos in seipso, expolians principatum & po„ testates. " Signatur ergo hic quod in Psalmo specialiter de Regno Christi agitur. Titulus Hieronymi talis est: *Humilis, & simplicis Psalmus David*. Et signatur quod agitur in Psalmo isto de simplicitate, & humilitate David, sive singularis, sive figurati, scilicet Christi. Dividitur ergo Psalmus iste in duas partes. In prima ostendit, sive ex parte sua, sive ex parte Christi loquens, se soli Deo inhærere; secundo commemorat beneficia quæ a Deo recepit, ibi, *Benedicam Dominum qui &c.* Primum ad simplicitatem, secundum ad humilitatem pertinet. Circa primum duo facit. Primo ostendit quod soli Deo inhæret; secundo rationem assignat, ibi, *Dominus pars &c.* Circa primum tria facit. Primo ostendit quomodo se habeat ad Deum; secundo quomodo se habeat ad sanctos Dei; tertio quomodo se habeat ad inimicos Dei. Secundum † alias, secunda † ibi, *Sanctis*; tertium † alias, tertia † ibi, *Multiplicata &c.* Ad Deum se habet ut sibi soli inhærens; & hoc dupliciter: per spem, & fidem, ibi, *Dixi Domino*. Circa primum duo proponit, scilicet signum spei, & ipsam spem. Signum spei, ibi, *Conserva me Domine*; quasi, non confido per me servari posse; sed tu, *Domine, conserva me*, vel in se, vel in membris suis. Ioa. 17. „ Pater, serva eos in nomine tuo quos de„ disti mihi. " Et hoc *quoniam speravi in te*. Sed numquid speravit Christus?

Dicendum est, quod sic: speravit quidem pro aliis vitam æternam, pro se autem claritatem corporis. Claritatem autem animæ habuit in instanti suæ conceptionis. *Dixi &c.* Hic primo ponit actum fidei; secundo rationem assignat, ibi, *Quoniam bonorum &c.* Actus fidei est confiteri Deo, vel in corde credendo, vel exterius laudando, factis approbando. Rom. 10. „ Corde creditur ad iustitiam, ore autem con„ fessio fit ad salutem. " Et ideo, *Dixi*, corde, ore, & opere, quia *Deus meus es*: Gen. 28. „ Erit mihi Dominus in Deum. " Et ideo est, *quia bonorum meorum non eges*. Et hoc est proprium Dei, quia infinitæ bonitatis est, & nihil ei addi potest, quia est substantiale bonum ad omnia extendens bonitatem, sicut sol lumen, non per participationem, sed per ipsum esse illuminans omnia. Cuilibet autem alii creaturæ potest addi, etiam sanctis, & propter hoc aliquid eis accrescit; & ideo aliquo modo indigent nobis; sed Deus solus non indiget bonis nostris. Iob 35. „ Porro si iuste egeris, „ quid donabis ei, aut quid de manu tua acci„ piet? " Hieronymus habet: *Quoniam bene non est nobis sine te*; quasi, ex hoc apparet, quia tu es Deus meus, quia tu es bonitas, nec mihi bene est sine te.

(b) *Sanctis*. Hic ostendit quomodo se habet ad sanctos, etiam ut legitur ex persona Christi. Et sciendum, quod voluntas Patris sicut voluntas Christi est, & inquantum homo, ut impleat voluntatem Patris. Psal. 39. *Ut faciam voluntatem tuam, Deus meus, volui*. Thess. 4. „ Hæc est „ voluntas Dei, sanctificatio vestra. " Ioan. 6. „ Descendi de cælo non ut faciam volunta„ tem meam, sed voluntatem eius qui misit „ me Patris, ut omne quod dedit mihi non „ perdam, sed resuscitem illud in novis„ simo die. " Christus autem multa voluit; & hoc propter nostram utilitatem. Sed quid voluit? Pati, mori, resurgere, ut nos vivificaret. Dicit ergo Deus Pater: *Omnes voluntates meas mirificavit*, idest mirifice adimplevit, *in eis*. In quibus eis? *In sanctis qui sunt in terra eius*, idest in Ecclesia militante & triumphante. Hieronymus habet sic: *Sancti qui sunt in terra, & magnificis, omnis voluntas mea in eis*. Alia littera habet, *Robustis*. Et dato quod aliquis terrenus confidat in potestate robusti exercitus; sed David dicit: *Ego speravi in te*. Eccli. 2. „ Nullus speravit in Domino, & con„ fusus est. " Et robusti mei sunt sancti tui, qui magna faciunt. Psal. 100. *Oculi mei ad fideles* (dicit Christus) *ut sedeant mecum*. Quod ipse

ipse Christus diligat sanctos, patet Prover. 8. „ Ego diligentes me diligo. “

(c) *Multiplicatæ*. Hic ostendit quomodo se habeat ad adversarios Dei, sive ad peccatores. Et primo ponit eorum conversionem; secundo conversionis modum, ibi, *Non congregabo*. Circa primum duo facit. Primo proponit statum præcedentis culpæ; secundo ponit statum subsequentis gratiæ, ibi, *Postea acceleraverunt*. Dicit ergo: *Multiplicatæ sunt infirmitates eorum*, idest diversa peccata. Vel *infirmitates*, idest pœnalitates ex peccato consequentes. Tren. 1. „ Multi gemitus mei. “ Et ex hoc sequitur, *Postea acceleraverunt*, idest conati sunt ad curandum vitam, ut redimerent tempus perditum. Et signanter hoc faciunt, quia „ ubi „ abundat delictum superabundat gratia; “ ut dicitur Roman. 5. Item post tribulationes homo currit ad Deum. Oseæ 6. „ In tribulatione „ sua mane consurgent ad me. Venite, revertamur ad Dominum. “ Ps. 82. *Imple facies eorum ignominia; & quærent nomen tuum, Domine*.

(d) *Non*. Hic ponit modum conversionis. Et primo ostendit ad quem ritum convertantur; secundo quomodo perfecte, ibi, *Nec memor ero &c.* Dicit ergo, *Acceleraverunt*. Sed quomodo convertentur? In veteri lege illi qui convertebantur, offerebant diversa sacrificia. Sed ego adunabo ex diversis partibus ad fidem, sed non ut effundant sanguinem: quia, ut Apostolus dicit Hebr. 10. „ impossibile est per sanguinem taurorum, aut hircorum, auferre peccata. “ *Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus*, idest de ritu legis; sed hæc congregatio est de sanguine novo, idest Christi. Heb. 9. „ Christus semel oblatus est ad multorum „ exhaurienda peccata. “ Heb. 10. „ Una oblatione consummavit in æternum sanctificatos &c. “ Zac. 9. „ Tu autem in sanguine „ testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu „ in quo non est aqua &c. “ Sed quomodo perfecta erit ista congregatio? Quia *non ero memor nominis illorum*, quod habebant in statu peccati, quia unus dicebatur fornicator, alius latro. Sed nullus post conversionem debet sic nominari, quia huiusmodi nomina sunt deleta. Vel non ero memor peccatorum in iudicio, cum congregabo iustos. „ Venite benedicti, “ Matth. 25. Et, hoc *per labia mea*, vel per prædicatores meos. Sed dicetur eis: „ Ite ma„ ledicti &c. “ Hier. 15. „ Si separaveris pre„ tiosum a vili, quasi os meum eris. “ Hieronymus habet: *Multiplicata sunt idola eorum, post tergum sequentium: non libabo libamina eorum de sanguine, neque assumam nomina eorum in labiis meis*; quasi dicat: Te colo, non idola. Sed illorum idola multa sunt. Oseæ 8. „ Multiplicavi post dorsum recedentes a te. “ Hierem. 2. „ Verterunt ad me tergum, & non „ faciem; nec ero particeps libaminum eo„ rum. “ Deut. 33. „ De quorum victimis co„ medebant adipes, & bibebant vinum liba„ minum. “ Nec iurabo per illa idola.

(e) *Dominus*. Hic assignat rationem suæ inhæsionis soli Deo, quia scilicet ipse solus est hereditas sua; quasi dicat: Ideo solum huic inhæreo † alias, hoc in cælo, † quia hæc est hereditas mea. Primo dicit, Deum esse suam hereditatem; secundo commendat eam, quod est contentus de ea, ibi *Etenim hereditas mea &c.* Ipse est bonum nostrum quo fruimur. Homines in mundo isto quærunt possessiones, & usus earum, sed possessio sua est Deus: unde, *Dominus pars hereditatis mea*, intransitive, idest hereditas quæ venit mihi in partem. Quidam habent pro hereditate delectationes carnis. Sap. 2. „ Hæc est „ pars, & hæc est sors nostra. “ Alii autem alia delectabilia mundi; sed Deus est sors mea. Tren. 3. „ Pars mea Dominus, dixit anima „ mea. “ Sed non solum est hereditas mea, sed *pars calicis mei*, idest calix meus veniens mihi in sortem: quia tota delectatio mea, & potus est Deus. Psalm. 22. *Calix meus inebrians quam præclarus est*. Vel Christus habet hereditatem fideles; & huiusmodi hereditatis, scilicet fidelium, Deus est pars, sicut dictum est. *Dominus pars calicis mei*, quia passio mea ordinatur ad Deum. Ipse etiam est dator huius hereditatis. *Tu es qui restitues hereditatem meam mihi*, scilicet æternæ gloriæ. Et sic Christus loquitur ex persona suorum, qui eam perdiderant peccante primo parente. Vel, *Hereditatem*, idest claritatem corporis, quam perdidit homo peccando. *Funes ceciderunt mihi in præclaris*. Divites terram mensurant fune. Deut. 32. „ Iacob funiculus here„ ditatis eius. “ Et ideo portio dicitur quasi funiculus funis; idest, portio mea cedit mihi in rebus optimis, quia nihil melius ipso Deo. Hier. 3. „ Tribuam tibi terram desiderabilem, „ præclaram hereditatem. “ Secundo ostendit quod sit ea contentus: *Etenim hereditas mea præclara est mihi*; quasi dicat: Non solum hereditas mea in se præclara est, sed est ita præclara mihi, quod nullo modo mutarem eam. Psal. 131. *Hæc requies mea in sæculum sæculi; hic habitabo, quoniam elegi eam*.

(f) *Benedicam*. Supra Psalmista posuit rationem quare soli Deo inhæret, quia scilicet ipse est pars hereditatis suæ; hic recognoscit beneficia. Et primo proponit beneficia suscepta; secundo speranda, ibi, *Insuper & caro mea*. Circa primum duo facit. Primo commemorat beneficia suscepta; secundo ostendit gaudium quod habet ex eis, ibi, *Propter hoc lætatum est cor meum*. Commemorat ergo duplex beneficium; unum

unum in adeptione boni, aliud conservando contra mala. Quantum ad primum dicit: *Benedicam Dominum &c.* ut intelligam quam præclara sit illa hereditas æterna. Psal. 118. *Da mihi intellectum, & scrutabor &c.* Psalm. 31 *Intellectum tibi dabo, & instruam te*. Eccli. ult. „ Danti mihi sapientiam dabo gloriam. “ Dedit autem Dominus homini rationem ad sapientiam, sed non totaliter abstulit infirmitatem; sed hoc erit in gloria † alias, dando gloriam. † Et primo proponit eam; secundo ponit auxilium contra eam, ibi, *Providebam Dominum*. Omnis homo habet a Deo secundum rationem lumen intellectus; & iustus reformatur lumine gratiæ. Sed adhuc infirmitas carnis restat; & ideo dicit: *Insuper adhuc increpuerunt me renes mei*, idest infirmitates meæ, scilicet culpæ, vel peccata. Et hoc *usque ad noctem*, idest usque ad mortem, *increpuerunt me renes mei*, idest reprehensibilem me ostenderunt: alia littera. Quia in renibus incentivum luxuriæ sedem habet, & sic delectationem tentando molestat. Sec. Corint. 12. „ Ne „ magnitudo revelationum extollat me, datus „ est mihi stimulus carnis meæ angelus Sa- „ thanæ qui me colaphizet. “ Sed in Christo non sunt infirmitates culpæ, vel infectionis, quia caro eius non repugnat adversus spiritum; & ideo intelligitur solum de pœna. Hebr. 4. „ Tentatum per omnia, “ quantum ad infirmitates corporales. Sed si de nobis intelligatur, dicendum, quod homo qui donum intellectus habet, vel gratiam, dicat adhuc cum Apostolo Rom. 7. „ Video aliam legem in „ membris meis repugnantem legi mentis „ meæ. “ Vel, *Renes*, idest Iudæi sibi coniuncti, *usque ad noctem*, idest usque ad passionem, sive usque ad passibilitatem carnis. Et quia caro timebat passionem, ego in illa passione *providebam Dominum*, erectis oculis in cælum, non in mundo. Providentia est prævisio rerum fiendarum in futuro, sed visio sive conspectus est rerum præsentium. Sed si adhuc tales renes impugnant, non est timendum, quia paratum habet auxilium Dei. Et ideo primo ponit recordationem auxilii, dicens: *Providebam Dominum &c.* quando scilicet *increpuerunt me renes mei*. Psal. 24. *Oculi mei semper ad Dominum, quoniam &c.* Et hoc ideo, quia *a dextris est mihi, ne commovear*, non ad sinistram. Prov. 3. „ Dominus erit in latere tuo, & custodiet „ pedem tuum, ne capiaris. “ Esa. 50. „ Stemus simul &c. “ *Propter hoc lætatum est cor meum*. Pri. Regum 2. „ Exultavit cor meum „ in Domino. “ Psalm. 63. *Lætabitur iustus in Domino &c. Et exultavit lingua mea &c.* exterius cum exteriori gaudio prorumpit in laudem vocis. Esa. 12. „ Cantate Domino, quo- „ niam magnifice fecit. “ Psalm. 80. *Exultate Deo &c.*

(g) *Insuper*. Hic enumerat beneficia speranda. Primo quantum ad resurrectionem carnis; secundo quantum ad animam, ibi, *Notas*. Prima in duo. Primo ponit spem resurrectionis; secundo modum, ibi, *Quoniam non derelinques*. Dicit ergo: Dedisti mihi intellectum, & astitisti mihi homini; sed *insuper & caro mea requiescet in spe*, resurrectionis. Psal. 3. *Ego dormivi, & soporatus sum, & resurrexi*. Et etiam habebit caro mea spem in resurrectione. Sap. 3. „ Spes illorum immortalitate plena est. “ Ratio, quia resurrectio requirit unionem corporis & animæ. Et ideo non debuit anima coniuncta divinitati remanere in inferno, sed tamdiu debebat ibi stare, donec probaretur veritas humanitatis, & veræ carnis; nec plus decebat relinqui in inferno, ubi descenderat ad liberandum sanctos. Eccli. 24. „ Penetrabo „ omnes inferiores partes terræ, & inspiciam „ omnes dormientes, & illuminabo omnes „ &c. “ Item ex parte corporis, quia *nec dabis sanctum*, idest corpus meum a te sanctificatum, *videre corruptionem*, idest putrefactionis, vel resolutionis, quam non est passus; sed mortis corruptionem passus est. Beneficia quæ pertinent ad animam commemorat, cum dicit, *Notas*. Hoc refertur ad Christum pro membris suis, & hæc sunt documenta, & præcepta, † alias, documenta, fides, & præcepta † quæ sunt via in beatitudinem. Prover. 7. „ Serva „ mandata mea, & vives. “ Et ideo dicit: *Notas mihi fecisti vias vitæ*. Secundo, commemorat beneficium, ubi tria dicit. Primo plenam Dei visionem: *Adimplebis me lætitia cum vultu tuo*, idest videbo vultum tuum. Pri. Cor. 13. „ Nunc cognosco ex parte (idest im- „ perfecte) tunc cognoscam facie ad faciem. “ Plenam lætitiam. Ioan. 16. „ Ut gaudium ve- „ strum plenum sit: “ quia de summo bono, & delectationes † alias, bono delectationes † indeficientes: quia *in dextera tua usque in finem*. Esa. 51. „ Lætitia sempiterna super capita eo- „ rum, gaudium, & lætitiam obtinebunt, „ & fugiet ab eis dolor, & gemitus. “ Prov. 3. „ Longitudo dierum in dextera eius, & in „ sinistra illius divitiæ, & gloria. “

Oratio

(a) Oratio David.

PSALMUS XVI.

EXaudi, Domine, iustitiam meam, intende deprecationem meam. Auribus percipe orationem meam, non in labiis dolosis. De vultu tuo iudicium meum prodeat; oculi tui videant æquitatem. Probasti cor meum, & visitasti nocte: igne me examinasti, & non est inventa in me iniquitas: ut non loquatur os meum opera hominum: propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras. Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non moveantur vestigia mea.

(b) Ego clamavi, quoniam exaudisti me Deus; inclina aurem tuam mihi, & exaudi verba mea.

(c) Mirifica misericordias tuas, qui salvos facis sperantes in te. A resistentibus dexteræ tuæ custodi me, ut pupillam oculi. Sub umbra alarum tuarum protege me, a facie impiorum qui me afflixerunt.

(d) Inimici mei animam meam circumdederunt, adipem suum concluserunt, os eorum locutum est superbiam. Proiicientes me, nunc circumdederunt me; oculos suos statuerunt declinare in terram. Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam, & sicut catulus leonis habitans in abditis.

(e) Exurge, Domine, præveni eum, & supplanta eum; eripe animam meam ab impio, frameam tuam ab inimicis manus tuæ. Domine, a paucis de terra divide eos in vita eorum: de absconditis tuis adimpletus est venter eorum. Saturati sunt filiis, & dimiserunt reliquias suas parvulis suis.

(f) Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo: satiabor cum apparuerit gloria tua.

SUpra describit Psalmista divinam iustitiam, & ostendit quod eam servabat; hic proponit orationem, in qua petit exaudiri propter iustitiam. Titulus, *Oratio David*: & est primus Psalmus qui intitulatur ab oratione, quia huiusmodi totaliter est oratio; & ideo ab oratione incipit, quia inter tribulationes singulare refugium est oratio. Psalm. 108. *Pro eo ut me diligerent detrahebant mihi; ego autem orabam*. Dividitur ergo Psalmus iste in duas partes. In prima orat pro stabilitate propria; in secunda petit liberationem a malo, ibi, *Ego clamavi*. Circa primum duo facit. Primo petit exaudiri; secundo proponit petitionem suam, ibi, *De vultu tuo*. Considerandum est autem, quod in exauditione fit triplex gradus. Primo ille cui fit petitio audit verba; secundo attendit sensum † alias, seorsum; † tertio implet petitum. Primo ergo petit ut exaudiatur, dicens, *Exaudi &c.* Dan. 9. „Exaudi, Domine Deus, orationem servi tui." Secundo in exauditione ponit meritum petentis; & ideo dicit, *Iustitiam meam*; quasi dicat: In me est meritum ut exaudias. Glossa: „Iustitia habet vocem apud Deum, qua penetrat cælum." Iacob. ult. „Multum valet deprecatio iusti assidua." Ioan. 9. „Peccatores Deus non audit; sed si quis Dei cultor est, hunc Deum exaudit." Secundo petit quod intendat ad sensum orationis: *Intende deprecationem meam*. Glossa dicit: „Deprecationem, quæ est pro malis amovendis." Alia littera: *Intende ad canticos meos*, quasi ad spiritualem intellectum. Psal. 129. *Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ*. Tertio quod audiat verba orantis; & ideo dicit: *Auribus percipe orationem*, quæ est, *non in labiis dolosis*, sed simplicibus. Esa. 53. „Dolus non fuit in ore eius."

Sed cum omnia audiat, quare dicitur quædam audire, & quædam non? Sap. 1. „Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum, & auferet se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu." Deus non dicitur † alias, debet † audire nisi verba vera, & non quæ proveniunt ex labiis dolosis; & ideo dicit: *Non in labiis dolosis*. Psal. 11. *Labia dolosa in corde*. Et sic dolosum dupliciter accipitur, scilicet fictio respectu oris, & respectu operis, cum opus non concordat ori. Pharisæus qui dicebat (Lucæ 18.) „Non sum sicut ceteri hominum &c." non fuit exauditus; sed alius qui non in labiis dolosis, sed recte orabat, fuit exauditus, quia „descendit iustificatus in do„mum

„ mum suam. “ Glossa (ibid.) „ Labia dolo- „ sa sunt qui dicunt, Domine, Domine, & „ non faciunt voluntatem Patris mei. “ *De vultu tuo*. Iudex non profert sententiam nisi audita petitione, & discussa causa; & ideo hic petitionem ponit, & petit tria. Primo sententiam; secundo causæ examinationem, ibi, *Probasti*; tertio sententiæ qualitatem, *Perfice*. Circa primum duo facit. Primo petit iudicium; secundo temperamentum, ibi, *Oculi tui*. Dicit ergo: *De vultu tuo*, idest de cognitione † alias, cogitatione tua, † *iudicium meum prodeat*, idest pro me. Hier. 10. „ Corripe me, „ Domine, verumtamen in iudicio, non in „ furore tuo: ne forte ad nihilum redigas „ me. “ Sed hic petit iudicium non securitatis: Esa. 64. „ Omnes iustitiæ vestræ quasi „ pannus menstruatæ; “ sed æquitatis secundum quod patitur humana natura; & ideo dicit: *Oculi tui videant æquitatem*, idest iudicent iudicium æquitatum. Esa. 11. „ Arguet in „ æquitate pro mansuetis terræ. “ Iob 22. „ Aequitatem proponat contra me, & ad vi- „ ctoriam proveniet iudicium meum: “ quasi dicat: Non peto iudicium, quia causa mea tibi examinata est. Et quod causa sua sit examinata coram eo, ostendit cum dicit, *Probasti &c.* Et primo ponit ordinem examinationis; secundo quid sit inventum exponit: *Et non est inventa*. Dicit ergo, *Probasti cor meum*. Differentia est inter probare & examinare: probare quærit rationem facti, examinare quærit ipsum factum. Ratio autem facti magis tangit cor, sed factum magis tangit corpus. Dicit ergo, *Probasti cor meum*, idest probatum ostendisti, quod non est turbatum propter tribulationes quas patior. Deus cum examinat, tria facit. Probat, visitat, & examinat. Probat cum diiudicat, an habeat cordis rectitudinem, quia si non habet, non curat examinare. Sed quando hoc habet, indiget examinari, utrum habeat firmitatem. Hier. 17. „ Ego Dominus scrutans corda, & pro- „ bans renes, qui do unicuique iuxta viam „ suam. “ Sed hæc examinatio est dura, & fortis, ita quod nullus sustineret, nisi adiutus ab eo. Iob 6. „ Quæ fortitudo mea ut subsi- „ stam, & quis finis meus ut patienter agam? „ Nec fortitudo mea, nec caro mea ænea „ est. “ Et ideo præmittit visitationem. Psal. 88. *Visitabo in virga*, vel adiuvando, vel corrigendo. *Visitasti nocte*. Sed potest idem intelligi per noctem & ignem, quia turbat animam. Iob 30. „ Nocte os meum perfora- „ tur doloribus: “ & incendium facit hoc idem. Vel, *Nocte*, idest defectu spiritualis intelligentiæ. Quandoque quis habet rectum cor, si supervenit sibi tentatio, & negligentia; & est in nocte: & in hac visitat Dominus adiuvando contra tentationes, & negligentiam excutit, & confortat. Psal. 70. *Cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me*. Vel, *Nocte*, idest quiete & silentio; & tunc visitat per consolationes. Matth. 25. „ Media nocte „ clamor factus est; ecce sponsus venit. “ *Examinasti igne*, idest tribulatione, quia tunc apparet si est bonus amicus, & non recedit. Eccli. 6. „ Est amicus secundum tempus „ suum, & non permanebit in die tribulatio- „ nis. “ Invenitur autem per istam examinationem innocentia & perfectio, quia examinat si in eo inveniatur innocentia. Hoc autem in isto invenitur. Et primo ponit eius innocentiam; secundo perfectionem, ibi, *Non est inventa in me iniquitas*.

Sed contra. Pri. Ioan. 1. „ Si dixerimus, quia „ peccatum non habemus, nos ipsos seduci- „ mus, & veritas in nobis non est. “ Et Prov. 20. „ Quis potest dicere: Mundum est „ cor meum? “ Eccle. 7. „ Non est homo iu- „ stus in terra, qui faciat bonum, & non „ peccet. “ Glossa: „ Nec infans unius diei. “

Dicendum, quod loquitur de iniquitate peccati, per quam in tribulatione recedit a Deo. Perfectio innocentiæ invenitur in eo, in tantum quod non loquitur *opera hominum*, idest peccatum; quasi dicat: Non solum in corde, sed nec in ore eius est iniquitas. Iob 6. „ Non invenietis in lingua mea iniquita- „ tem, nec in faucibus meis iniquitas perso- „ nabit. “ Eph. 4. „ Omnis sermo malus de „ ore vestro non procedat. “ Vel sic, *Non est inventa in me iniquitas: ut non loquatur os meum*, cum post sequitur, *Opera hominum &c.* quasi dicat: Tu vidisti quod in me non est iniquitas; & hoc, quia non decet me loqui; tu tamen vidisti hoc. Prov. 27. „ Laudet te „ alienus, & non os tuum; extraneus, & „ non labia tua. “ Hieronymus habet sic: *Probasti cor meum, visitasti nocte: conflasti me, & non invenisti cogitationes meas ascendere super os meum*. Quasi dicat: Non intantum turbatio processit, ut veniret a corde ad os per murmura. Secundo exponit quo igne sit examinatus, cum dicit: *Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras*. Viæ duræ sunt adversitates; & hoc sustinui *propter verba labiorum tuorum*, idest ut servarem verba, aut annuntiarem verba tua. Hier. 20. „ Factus „ est sermo Domini in opprobrium, & in de- „ risum. “ Hieronymus habet: *Vias latronis † alias, ut vias latas*. † Latrones quærunt diverticula ut lateant: ita David quando sequebatur eum Saul. Psalm. 17. *Posuit pedes meos quasi cervorum*. Spiritualiter dicitur de Christo punito inter latrones ut malefactor.

Ioan.

Ioan. 18. „ Si non esset hic malefactor, non tibi „ tradidissemus eum, " Si incipias versum ibi, *Propter opera hominum custodivi vias duras*; dicas vias duras quæ sunt opera hominum. Prov. 4. „ Viam sapientiæ monstrabo tibi, „ ducam te per semitas æquitatis, quas dum „ ingressus fueris &c. " Consequenter determinat quid petit: *Perfice gressus meos in semitis tuis*, scilicet iustitiæ. Iob 4. „ Ubi est for„ titudo tua, patientia, & perfectio via„ rum? " Et hoc ut *vestigia*, idest affectus meus non moveatur † alias, *moveantur* † a mandatis tuis. Vel petit Christus pro Ecclesia ut gressus eius perficiantur, & vestigia, idest sacramenta, non moveantur. Item, cum ex actibus generentur habitus, actus vestigia relinquuntur in voluntate. Vel ad litteram petit David, quod non præcipitetur de præruptis per quæ transibat fugiens Saulem. Pri. Reg. 24. „ Sequebatur eum Saul per „ præruptissimas petras. " Alia littera habet: *Sustenta gressus meos in calcibus meis, & non labentur vestigia mea*. Vel quod Christus secundum quod homo perficiatur in sempiternum gloria divinitatis. Ioan. 17. „ Clarifica „ me Pater apud temetipsum claritate quam „ habui priusquam mundus fieret. "

(b) *Ego*. Supra posuit Psalmista ut stabiliatur in bono; hic autem petit ut liberetur a malo. Et circa hoc tria facit. Primo petit exaudiri in sua petitione; secundo ponit eam, ibi, *Mirifica misericordias tuas*; tertio exauditionem suæ petitionis manifestat, ibi, *Ego autem*. Circa primum duo facit. Primo proponit spem conceptam de Deo; secundo ex hac petit se exaudiri, ibi, *Inclina aurem*. Dicit ergo, *Ego clamavi*. Videtur ordo præposterus: quia convenientius videtur dici, *Quoniam clamavi, exaudisti me*. Et ideo tripliciter exponitur. Uno modo secundum Glossam: „ *Ego clamavi*. In clamore validior inten„ tio mentis est, & libera. " Tunc ergo clamant qui cum magna devotione orant, & libertate cordis. Et unde hoc? *Quoniam exaudisti*, dando scilicet libertatem. Gregorius: „ Ne„ minem exaudit Deus nisi quem ut prece„ tur inspirat: " animam scilicet per aliquam devotionem. Psal. 118. *Concupivit anima mea desiderare &c.* Alio modo, secundum Augu. 10. de Civit. Dei, quod ly *quoniam* non designat causam, sed signum; quasi dicat: Hoc est signum quod clamavi, quia exaudisti me. Tertio modo, quia cum quis exauditur semel, iterum fiducialius petit; & ideo dicit: *Quoniam exaudisti, ego clamavi*. Hieronymus habet: *Plane quoniam exaudies* † *alias, exaudisti*. † Semper hæc duo coniungit, clamorem, & exauditionem, quia qui sic clamat exauditur. Ionæ 2. „ Clamavi de tribulatio„ ne mea ad Dominum, & exaudivit me. " Psal. 141. *Clamavi ad te, dixi: Tu es &c.* Consequenter petit exaudiri; & qui exaudit primo audit: ideo dicit, *Inclina*. Si † alias, nisi † Dominus sit in alto loco, oportet quod inclinet aurem ad audiendum illum qui est in imo. Dominus sedet in maiestate sua, & si vellet nostra agere secundum altitudinem suæ iustitiæ, non salvaremur, quia (Esa. 64.) „ qua„ si pannus menstruatæ iustitiæ nostræ. " Et ideo oportet quod inclinet, & tunc exaudiat. Dan. 9. „ Inclina, Domine, aurem „ tuam, & audi. "

(c) *Mirifica*. Hic ponitur petitio, & est duplex. Prima de sui liberatione; secunda de inimicorum deiectione: *Exurge, Domine, præveni eum*. Circa primum duo facit. Primo petit liberationem; secundo subdit necessitatem liberationis, ibi, *Inimici mei*. Circa primum tria facit. Primo petit misericordiam; secundo salutem, ibi, *Qui salvos facis &c.* tertio liberationis modum, ibi, *Custodi me ut pupillam oculi*. Dicit ergo, *Mirifica*. Quod quis liberetur a parvo hoste, non est mirum; sed cum quis liberatur a maximo malo, vel hoste, hoc est mirum; & hoc petit. *Mirifica*, idest mirabiliter libera me; & hoc non secundum iudicium hominis, sed secundum *misericordiam tuam*. Eccli. 36. „ Innova signa, „ & immuta mirabilia; glorifica manum, & „ brachium dextrum; excita furorem, & ef„ funde iram; extolle adversarium, & affli„ ge inimicum. " Et huius ratio est, quia tuum est & proprium, *qui salvos facis sperantes in te*. Eccli. 2. „ Nullus speravit in Do„ mino, & confusus est: " & salvas *a resistentibus dextera tua*. Dextera Dei sive virtus est operativa spiritualiter in bonis † alias, dextera Dei virtus est operativa sive spiritualiter in bonis. † Prover. 3. „ Longitudo die„ rum in dextera eius, & in sinistra illius „ divitiæ, & gloria. " Dicuntur resistere dexteræ Dei dæmones, sive peccatores, qui impediunt spiritualia. Vel dextera Dei dicitur Christus. Psal. 117. *Dextera Dei fecit virtutem*. Cui resistunt Iudæi contradicendo eius doctrinæ: Ioan. 7. „ Quomodo hic litteras „ scit, cum non didicerit? " & detrahendo illius operationi: Ioan. 9. „ Non est hic ho„ mo a Deo, qui sabbathum non custodit. " Luc. 11. „ In Beelzebub principe dæmonio„ rum eiicit dæmonia. "

Sed est quæstio contra Psalmum. (Psal. 75.) *Tu terribilis es, & quis resistet tibi?* Nullus ergo suæ voluntati potest contradicere. Iob 9. „ Deus cuius iræ nullus potest resistere. "

Et dicendum, quod nullus efficaciter potest

„ mum suam. “ Glossa (ibid.) „ Labia dolosa sunt qui dicunt, Domine, Domine, & „ non faciunt voluntatem Patris mei. “ *De vultu tuo*. Iudex non profert sententiam nisi audita petitione, & discussa causa; & ideo hic petitionem ponit, & petit tria. Primo sententiam; secundo causæ examinationem, ibi, *Probasti*; tertio sententiæ qualitatem, *Perfice*. Circa primum duo facit. Primo petit iudicium; secundo temperamentum, ibi, *Oculi tui*. Dicit ergo: *De vultu tuo*, idest de cognitione † alias, cogitatione tua, † *iudicium meum prodeat*, idest pro me. Hier.10. „ Corripe me, „ Domine, verumtamen in iudicio, non in „ furore tuo: ne forte ad nihilum redigas „ me. “ Sed hic petit iudicium non securitatis: Esa. 64. „ Omnes iustitiæ vestræ quasi „ pannus menstruatæ; “ sed æquitatis secundum quod patitur humana natura; & ideo dicit: *Oculi tui videant æquitatem*, idest iudicent iudicium æquitatum. Esa. 11. „ Arguet in „ æquitate pro mansuetis terræ. “ Iob 22. „ Aequitatem proponat contra me, & ad vi„ ctoriam proveniet iudicium meum: “ quasi dicat: Non peto iudicium, quia causa mea tibi examinata est. Et quod causa sua sit examinata coram eo, ostendit eum dicit, *Probasti &c.* Et primo ponit ordinem examinationis; secundo quid sit inventum exponit: *Et non est inventa*. Dicit ergo, *Probasti cor meum*. Differentia est inter probare & examinare: probare quærit rationem facti, examinare quærit ipsum factum. Ratio autem facti magis tangit cor, sed factum magis tangit corpus. Dicit ergo, *Probasti cor meum*, idest probatum ostendisti, quod non est turbatum propter tribulationes quas patior. Deus cum examinat, tria facit. Probat, visitat, & examinat. Probat cum diiudicat, an habeat cordis rectitudinem, quia si non habet, non curat examinare. Sed quando hoc habet, indiget examinari, utrum habeat firmitatem. Hier. 17. „ Ego Dominus scrutans corda, & pro„ bans renes, qui dô unicuique iuxta viam „ suam. “ Sed hæc examinatio est dura, & fortis, ita quod nullus sustineret, nisi adiutus ab eo. Iob 6. „ Quæ fortitudo mea ut subsi„ stam, & quis finis meus ut patienter agam? „ Nec fortitudo mea, nec caro mea ænea „ est. “ Et ideo præmittit visitationem. Psal. 88. *Visitabo in virga*, vel adiuvando, vel corrigendo. *Visitasti nocte*. Sed potest idem intelligi per noctem & ignem, quia turbat animam. Iob 30. „ Nocte os meum perfora„ tur doloribus: “ & incendium facit hoc idem. Vel, *Nocte*, idest defectu spiritualis intelligentiæ. Quandoque quis habet rectum cor, si supervenit sibi tentatio, & negligentia; & est in nocte: & in hac visitat Dominus adiuvando contra tentationes, & negligentiam excutit, & confortat. Psal. 70. *Cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me*. Vel, *Nocte*, idest quiete & silentio; & tunc visitat per consolationes. Matth. 25. „ Media nocte „ clamor factus est; ecce sponsus venit. “ *Examinasti igne*, idest tribulatione, quia tunc apparet si est bonus amicus, & non recedit. Eccli. 6. „ Est amicus secundum tempus „ suum, & non permanebit in die tribulatio„ nis. “ Invenitur autem per istam examinationem innocentia & perfectio, quia examinat si in eo inveniatur innocentia. Hoc autem in isto invenitur. Et primo ponit eius innocentiam; secundo perfectionem, ibi, *Non est inventa in me iniquitas*.

Sed contra. Pri.Ioan.1. „ Si dixerimus, quia „ peccatum non habemus, nos ipsos seduci„ mus, & veritas in nobis non est. “ Et Prov. 20. „ Quis potest dicere: Mundum est „ cor meum? “ Eccle.7. „ Non est homo iu„ stus in terra, qui faciat bonum, & non „ peccet. “ Glossa: „ Nec infans unius diei. “

Dicendum, quod loquitur de iniquitate peccati, per quam in tribulatione recedit a Deo. Perfectio innocentiæ invenitur in eo, in tantum quod non loquitur *opera hominum*, idest peccatum; quasi dicat: Non solum in corde, sed nec in ore eius est iniquitas. Iob 6. „ Non invenietis in lingua mea iniquita„ tem, nec in faucibus meis iniquitas perso„ nabit. “ Eph. 4. „ Omnis sermo malus de „ ore vestro non procedat. “ Vel sic, *Non est inventa in me iniquitas: ut non loquatur os meum*, cum post sequitur, *Opera hominum &c.* quasi dicat: Tu vidisti quod in me non est iniquitas; & hoc, quia non decet me loqui; tu tamen vidisti hoc. Prov. 27. „ Laudet te „ alienus, & non os tuum; extraneus, & „ non labia tua. “ Hieronymus habet sic: *Probasti cor meum, visitasti nocte: conflasti me, & non invenisti cogitationes meas ascendere super os meum*. Quasi dicat: Non intantum turbatio processit, ut veniret a corde ad os per murmura. Secundo exponit quo igne sit examinatus, cum dicit: *Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras*. Viæ duræ sunt adversitates; & hoc sustinui *propter verba labiorum tuorum*, idest ut servarem verba, aut annuntiarem verba tua. Hier. 20. „ Factus „ est sermo Domini in opprobrium, & in de„ risum. “ Hieronymus habet: *Vias latronis* † *alias, ut vias latas*. † Latrones quærunt diverticula ut lateant: ita David quando sequebatur eum Saul. Psalm. 17. *Posuit pedes meos quasi cervorum*. Spiritualiter dicitur de Christo punito inter latrones ut malefactor,

Ioan.

Ioan. 18. „ Si non esset hic malefactor, non tibi „ tradidissemus eum. “ Si incipias versum ibi, *Propter opera hominum custodivi vias duras*; dicas vias duras quæ sunt opera hominum. Prov. 4. „ Viam sapientiæ monstrabo tibi, „ ducam te per semitas æquitatis, quas dum „ ingressus fueris &c. “ Consequenter determinat quid petit: *Perfice gressus meos in semitis tuis*, scilicet iustitiæ. Iob 4. „ Ubi est for„ titudo tua, patientia, & perfectio via„ rum? “ Et hoc ut *vestigia*, idest affectus meus non moveatur † alias, *moveantur* † a mandatis tuis. Vel petit Christus pro Ecclesia ut gressus eius perficiantur, & vestigia, idest sacramenta, non moveantur. Item, cum ex actibus generentur habitus, actus vestigia relinquuntur in voluntate. Vel ad litteram petit David, quod non præcipitetur de præruptis per quæ transibat fugiens Saulem. Pri. Reg. 24. „ Sequebatur eum Saul per „ præruptissimas petras. “ Alia littera habet: *Sustenta gressus meos in calcibus meis, & non labentur vestigia mea*. Vel quod Christus secundum quod homo perficiatur in sempiternum gloria divinitatis. Ioan. 17. „ Clarifica „ me Pater apud temetipsum claritate quam „ habui priusquam mundus fieret. “

(b) *Ego*. Supra posuit Psalmista ut stabiliatur in bono; hic autem petit ut liberetur a malo. Et circa hoc tria facit. Primo petit exaudiri in sua petitione; secundo ponit eam, ibi, *Mirifica misericordias tuas*; tertio exauditionem suæ petitionis manifestat, ibi, *Ego autem*. Circa primum duo facit. Primo proponit spem conceptam de Deo; secundo ex hac petit se exaudiri, ibi, *Inclina aurem*. Dicit ergo, *Ego clamavi*. Videtur ordo præposterus: quia convenientius videtur dici, *Quoniam clamavi, exaudisti me*. Et ideo tripliciter exponitur. Uno modo secundum Glossam: „ *Ego clamavi*. In clamore validior inten„ tio mentis est, & libera. “ Tunc ergo clamant qui cum magna devotione orant, & libertate cordis. Et unde hoc? *Quoniam exaudisti*, dando scilicet libertatem. Gregorius: „ Ne„ minem exaudit Deus nisi quem ut prece„ tur inspirat: “ animam scilicet per aliquam devotionem. Psal. 118. *Concupivit anima mea desiderare &c.* Alio modo, secundum Augu. 10. de Civit. Dei, quod ly *quoniam* non designat causam, sed signum; quasi dicat: Hoc est signum quod clamavi, quia exaudisti me. Tertio modo, quia cum quis exauditur semel, iterum fiducialius petit; & ideo dicit: *Quoniam exaudisti, ego clamavi*. Hieronymus habet: *Plane quoniam exaudies* † *alias, exaudisti*. † Semper hæc duo coniungit, clamorem, & exauditionem, quia qui sic clamat exauditur. Ionæ 2. „ Clamavi de tribulatio„ ne mea ad Dominum, & exaudivit me. “ Psal. 141. *Clamavi ad te, dixi: Tu es &c.* Consequenter petit exaudiri; & qui exaudit primo audit: ideo dicit, *Inclina*. Si † alias, nisi † Dominus sit in alto loco, oportet quod inclinet aurem ad audiendum illum qui est in imo. Dominus sedet in maiestate sua, & si vellet nostra agere secundum altitudinem suæ iustitiæ, non salvaremur, quia (Esa.64.) „ qua„ si pannus menstruatæ iustitiæ nostræ. “ Et ideo oportet quod inclinet, & tunc exaudiat. Dan. 9. „ Inclina, Domine, aurem „ tuam, & audi. “

(c) *Mirifica*. Hic ponitur petitio, & est duplex. Prima de sui liberatione; secunda de inimicorum deiectione: *Exurge, Domine, preveni eum*. Circa primum duo facit. Primo petit liberationem; secundo subdit necessitatem liberationis, ibi, *Inimici mei*. Circa primum tria facit. Primo petit misericordiam; secundo salutem, ibi, *Qui salvos facis &c.* tertio liberationis modum, ibi, *Custodi me ut pupillam oculi*. Dicit ergo, *Mirifica*. Quod quis liberetur a parvo hoste, non est mirum; sed cum quis liberatur a maximo malo, vel hoste, hoc est mirum; & hoc petit. *Mirifica*, idest mirabiliter libera me; & hoc non secundum iudicium hominis, sed secundum *misericordiam tuam*. Eccli. 36. „ Innova signa, „ & immuta mirabilia; glorifica manum, & „ brachium dextrum; excita furorem, & ef„ funde iram; extolle adversarium, & affli„ ge inimicum. “ Et huius ratio est, quia tuum est & proprium, *qui salvos facis sperantes in te*. Eccli. 2. „ Nullus speravit in Do„ mino, & confusus est: “ & salvas *a resistentibus dextera tua*. Dextera Dei sive virtus est operativa spiritualiter in bonis † alias, dextera Dei virtus est operativa sive spiritualiter in bonis. † Prover. 3. „ Longitudo die„ rum in dextera eius, & in sinistra illius „ divitiæ, & gloria. “ Dicuntur resistere dexteræ Dei dæmones, sive peccatores, qui impediunt spiritualia. Vel dextera Dei dicitur Christus. Psal. 117. *Dextera Dei fecit virtutem*. Cui resistunt Iudæi contradicendo eius doctrinæ: Ioan. 7. „ Quomodo hic litteras „ scit, cum non didicerit? “ & detrahendo illius operationi: Ioan. 9. „ Non est hic ho„ mo a Deo, qui sabbathum non custodit. “ Luc. 11. „ In Beelzebub principe dæmonio„ rum eiicit dæmonia. “

Sed est quæstio contra Psalmum. (Psal.75.) *Tu terribilis es, & quis resistet tibi?* Nullus ergo suæ voluntati potest contradicere. Iob 9. „ Deus cuius iræ nullus potest resistere. “

Et dicendum, quod nullus efficaciter pot-

est resistere ei; sed potest habere voluntatem sive propositum resistendi.

Consequenter ponit modum liberationis, quia diligenter, & tute; ideo dicit: *Custodi me ut pupillam oculi*. Pupilla oculi cum diligentia custoditur, quia nihil quod lædere possit permittitur appropinquare; sic & facit Deus in custodia servi sui. Deuteron. 32. „ Circumduxit eum, & docuit, & custodivit „ quasi pupillam oculi sui. “ Zach. 2. „ Qui „ vos tetigerit tangit pupillam oculi mei. “ Vel, secundum Glossam, pupilla oculi dicitur Christus dirigens, Eccl. 3. Virtus visiva est in pupilla qua discernimus bonum a malo; & Christus discernit fideles ab infidelibus, & a bonis malos. Ad hanc diligentem custodiam manifestandam utitur duplici metaphora, scilicet umbræ, & alarum. Umbra enim refrigerat ab æstu; sic & tutela Dei refrigerat dans securitatem. Item alis gallina pullos contra milvum custodit; sic & Deus suis alis, quæ sunt caritas & misericordia, iustos defendit a rapacitate dæmonum. Matth. 23. „ Quoties volui congregare vos quemad- „ modum gallina congregat pullos sub alas, „ & noluistis? “ His ergo alis Deus nos elevat ad superna. Psal. 88. *Misericordia, & veritas præcedent faciem tuam: beatus populus &c.* Hier. 31. „ In caritate perpetua dilexi „ te, ideo attraxi te miserans. “ Vel *Pupilla oculi* dicitur anima: quia sicut pupilla quæ est in medio oculi circumdatur multis pellibus ad defensionem, & homo apponit manum, & fere omne quod habet, ne lædatur; sic debet homo facere pro anima. Iob 2. „ Pellem pro „ pelle, & cuncta quæ habet homo dabit pro „ anima sua. “ Quia, ut dicitur Mar. 8. „ Quid prodest homini, si lucretur mundum to- „ tum, animæ vero &c. “ Vel, *Custodi me ut pupillam oculi*, idest ut Christum. *Sub umbra alarum tuarum protege me*, idest sub custodia Angelorum. Psal. 90. *Angelis suis mandavit de te &c.* Vel duæ alæ sunt duo brachia Christi extenta in cruce. Deut. 32. „ Expandit alas suas, & assumpsit eos, at- „ que portavit in humeris suis. “ Consequenter ostendit a quibus competit liberari, quia *a facie impiorum qui me afflixerunt*, idest a potestate & præsentia dæmonum, vel falsorum fratrum. Sec. Corin. 11. „ Periculis in falsis „ fratribus. “ *Qui me afflixerunt*, tentationibus, & persecutionibus. Exo. 1. „ Oderant „ filios Israel Aegyptii, & affligebant, illu- „ dentes eis. “ Sic nos debemus petere liberari a peccato. Eccli. 21. „ Quasi a facie co- „ lubri fuge peccatum. “

(d) *Inimici*. Hic ponit necessitatem liberationis; & circa hoc duo facit. Primo proponit afflictionem quam patitur; secundo afflictionis similitudinem, ibi, *Susceperunt me*. Circa primum duo facit. Primo præmittit afflictionem; secundo afflictionis modum, ibi, *Adipem &c.* Dicit ergo: *Inimici*, dæmones, sive peccata, ita affligunt me quod *circumdederunt animam meam*; idest, sic undique concludunt quod non inveniam viam liberationis. Et dicit, *Animam*, quia nihil quærunt nisi animam. Hostes corporales quærunt tollere vitam, hostes vero spirituales quærunt animam. Vel potest intelligi de Christo, cuius animam Iudæi suis malitiis circumdabant. Psal. 117. *Circumdederunt me sicut apes &c.* Item (Psal. 21.) *Circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me*. Consequenter ponit modum, unde dicit, *Adipem*. Adeps in Scriptura quandoque in bono, quandoque in malo accipitur. In bono secundum quod signat devotionem mentis. Psalm. 62. *Sicut adipe, & pinguedine repleatur anima mea*. In malo primo secundum quod signat nequitiam cordis, secundo oris, tertio operis: & ideo designat detestabilem malitiam. Iob 21. „ Vi- „ scera impii plena sunt adipe, & medullis „ ossa illius irrigantur. “ Et hoc est multiplex. Quandoque delectatio de peccato quod faciunt. Prover. 2. „ Qui lætantur cum ma- „ le fecerint, & exultant in rebus pessimis. “ Item superbia, & falsitas. Iob 11. „ Vir va- „ nus in superbiam erigitur, & quasi pullum „ onagri se liberum natum putat. “ Item carnalis sensus. Dicit ergo: *Adipem suum*, idest carnalem sensum, vel superbiam, vel delectationem, *concluserunt* in se, ut non capiant spiritualem sensum. Hieronymus habet: *Adipe suo*, idest abundantia temporalium, & sæcularis potestatis *concluserunt* me. Secundo, quo ad os, quia *os eorum locutum est superbiam*. Et hoc quando Iudæi dicebant contra Christum: (Matth. 27.) „ Si Rex Israel „ est, descendat nunc de cruce. “ Tertio quo ad opus. Et primo ostendit quomodo procedit ad opus; secundo causam huius, ibi, *Oculos suos*. In operatione autem duo ponit. Primo defectum; secundo solicitudinem nocendi; & tamen quando quis contemnit non solicitatur nocere. Et ideo dicit, *Proiicientes*, idest despicientes. Esa. 33. „ Proiecit civita- „ tes, non reputavit homines; „ Et tamen circumdederunt me undique solicite. Et hoc fecerunt Iudæi Christo, quando „ proie- „ cerunt eum extra civitatem, “ Luc. 2. Et *circumdederunt me*, convenientes ad spectaculum ut irriderent, Act. 7. Et huius ratio est, quia non respiciunt ad Deum, sed ad terrena. Psalm. 3. *Non est salus illi in Deo eius*. *Statuerunt oculos suos declinare in terram*; scilicet,

licet, peccatores statuerunt intentionem cordis sui declinare in terram, cum deliberatione, & mora. Prov. 17. „ Oculi stultorum „ (idest peccatorum) in finibus terræ; “ & ideo non recipiunt lumen gratiæ. Eccle. 2. „ Oculi sapientis in capite eius; stultus (idest „ peccator) in tenebris (idest in peccatis) ambulat. “ Dan. 13. „ Declinaverunt oculos „ suos ut non viderent cælum. “ Et hoc ad litteram fuit in Iudæis, cum dicebant, Ioan. 11. „ Ne forte veniant Romani, & tollant „ locum nostrum, & gentem. “ Vel, *In terram*, idest in carnem Christi, cuius infirmitatem tantum considerabant, & non eius divinitatem; quasi dicat: *Statuerunt oculos suos &c.* De industria similitudo ponitur quantum ad violentiam, quia *sicut leo paratus ad prædam susceperunt me*, vel a Deo, vel a Pilato milites; quantum ad fraudulentiam, quia *sicut catulus leonis habitans in abditis*. Leo in agro invadit, sed catulus eius in occulto morans, raptam prædam comedit, vel invadit. Matth. 26. Osculo enim fuit traditus, de nocte captus, per falsos condemnatus, & princeps sacerdotum scidit vestimenta sua.

(e) *Exurge*. Hic ponit aliam petitionem, idest deiectionem inimicorum; & ponit tria. Primo petitionem; secundo expositionem, ibi, *Eripe animam meam*; tertio petitionis rationem, ibi, *De absconditis*. Circa primum duo facit. Primo petit occultationem auxilii; secundo destructionem adversarii. Dicit ergo: Dormire videris dum pateris me affligi; sed *exurge, Domine, praveni eum*, ut citius subvenias quam nocere possit, *& supplanta eum*, idest destitue eum quasi astute. Iob 5. „ Qui apprehendit sapientes in astutia eorum. “ Prov. 19. „ Astutia hominis supplantat gressus eius. “ *Supplanta eum*, in duobus, scilicet in mei liberatione; & quantum ad hoc dicit: *Eripe animam meam ab impio*, quia contra iustitiam persequitur me, & ideo impius est. Psal. 42. *Ab homine iniquo & doloso eripe me*. Et huius ratio est, quia anima mea est framea, idest gladius acutus ex utraque parte, qua destructus est diabolus. Et hoc proprie dicitur de anima Christi. Esa. 27. „ In die illa visitabit Dominus „ super Leviathan in gladio duro & forti. “ Dicit: *Frameam tuam ab inimicis manus tua*, supple, *eripe*. Psal. 68. *Intende animæ meæ, & libera eam*. Vel, *Eripe frameam tuam ab inimicis*, idest aufer gladium & potestatem quam habent a te. Sap. 6. „ Data est vobis a Deo „ potestas. “ Et voluntatem quam habent a se. Zach. 13. „ Framea suscitare super pastorem meum. “ Vel, *Supplanta eos*, in eorum frustratione; & *eripe animam meam ab inimicis manus tuæ*, idest Christi filii tui. Nam filius dicitur manus patris. Deut. 32. „ Tollam „ in cælum manum meam, “ idest filium meum. *Domine, a paucis de terra divide eos*, quia propter hoc persequuntur me, ut Regnum suum stabiliant. Hæc est duplex littera: in Psalmo Romano sic: *O Domine, dispartire eos in vita eorum*; quasi dicat: Ipsi oculos habent ad terram, & ideo mala faciunt; sed tu exclude eos de terra, quam dedisti eis. Sed quomodo? Numquid ut vadant in unum locum? Non. Sed dispartire eos per totum mundum. Alia littera: *Domine, a paucis de terra dimitte eos*; quasi dicat: *Divide eos de terra, & a paucis*, idest a societate electorum, *in vita eorum*, idest dum vivunt. Vel quia legitur quod imminente destructione sunt admoniti per Angelum, quod fideles recederent, & irent in Regnum Agrippæ. Et ideo, *Divide eos a paucis*, idest Christianis, qui sunt reservati. *De absconditis tuis adimpletus est venter eorum*; idest de peccatis non confessis. Pro. 28. „ Qui abscondit scelera sua non dirigetur. “ Iob 31. „ Si abscondi quasi homo peccatum meum, & celavi in sinu meo iniquitatem meam. “ Vel hic ponitur ratio petitionis; & huiusmodi ratio est duplex; videlicet quia potest referri ad peccata, vel ad beneficia Dei, quibus † alias, de quibus † sunt ingrati. Si primo modo, sic primo ponit abundantiam peccatorum. Si secundo modo, ostendit quomodo beneficia Dei derivabantur ad filios. Dicit ergo quantum ad primum: *De absconditis tuis adimpletus est venter eorum*, idest de peccatis, quæ sibi abscondita sunt: non quod non videat, sed quia non vult ea videre. Habac. 1. „ Mundi sunt oculi tui, Domine, ne „ videant malum, & ad iniquitatem respicere non possunt. “ *Adimpletus est venter eorum*, idest conscientia, vel memoria, vel carnalis concupiscentia, vel sensualitas. *Saturati sunt filiis*, idest peccatis, vel malis operibus: Mala opera dicuntur filii malorum, sicut bona opera filii bonorum. Alia littera habet: *Saturati sunt porcina*, idest immunditia peccatorum; & est expositio eius quod dicit, *De absconditis*. *Et dimiserunt reliquias suas parvulis suis*; quasi dicat: Derivantur ad filios, qui imitati sunt peccata eorum. Sap. 4. „ Ex ini„ quis omnes filii qui nascentur, testes sunt „ nequitiæ adversus parentes in interrogatio„ ne sua. “ Vel, *Saturati sunt filiis*, idest ad utilitatem filiorum, *& diviserunt reliquias suas parvulis suis*, quia eos ad peccatum quantum in eis fuit obligaverunt. Matth. 27. „ Sanguis e„ ius super nos, & filios nostros. “ Vel, *Saturati sunt filiis*, idest pro filiis, quasi ita saturati sunt peccatis quod sufficit eis, & filiis suis; idest, reliqua peccata, quæ non fecerunt ipsi, dimiserunt facienda filiis suis. Si secundo modo,

modo, sic duo beneficia receperunt. Primo spiritualia, quia legem; & ideo dicit: *De absconditis*, sapientiæ tuæ, *adimpletus est venter eorum*, idest carnalis sensus. Psal. 147. *Non fecit taliter omni nationi*. Secundo bona temporalia, quia *saturati sunt filiis*, &, quod plus est, reliquerunt ea eis. Hieronymi littera habet ab illo loco, *Eripe animam meam ab impio, quasi*, scilicet impius, *sit gladius tuus*: Esai. 10. „ Væ Assur virga furoris: " *A viris manus tua, qui sunt mortui in profundo, quorum pars est in vita*; quasi dicat: *Eripe animam meam ab impio*, idest a Saule, *& a viris manus tua*, qui contradicunt manui tuæ, *qui sunt mortui in profundo*, idest peccato, *quorum pars est in vita*, scilicet ista. *Quorum venter adimpletus est &c.* Saul, secundum Glo. significat mortem; & sicut mortuo Saule David regnavit in pace, ita Christus morte devicta post resurrectionem.

(f) *Ego*. Hic ostendit spem suæ exauditionis, & ponit duo; scilicet iustitiam quam habet, & visionem Dei. Et consequuntur se, quia per iustitiam pervenitur ad Dei visionem. Psal. 14. *Quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam*. Alia littera, *Ego autem in iustitia videbo faciem tuam*; & ideo *apparebo in conspectu tuo*, idest veniam ad videndum te; & *satiabor cum apparuerit gloria tua*; idest, quando videbo te, replebor omnibus bonis. Psal. 102. *Qui replet in bonis desiderium tuum*, scilicet gloria tua, in qua omnia bona sunt. *Illi satiantur porcina*, secundum LXX. Nostra littera dicit: *In terra sanctorum, &c.* Esa. 26. „ Tollatur impius, ne videat „ gloriam Dei. " *Ego autem satiabor*. Pri. Ioa. 3. „ Cum apparuerit, similes ei erimus. "

(a) In finem puero Domini David, qui locutus est Domino verba cantici huius in die qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saulis.

PSALMUS XVII.

Diligam te, Domine, fortitudo mea: Dominus firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus.

(b) Deus meus adiutor meus, & sperabo in eum. Protector meus, & cornu salutis meæ, & susceptor meus. Laudans invocabo Dominum, & ab inimicis meis salvus ero.

(c) Circumdederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbaverunt me.

(d) Dolores inferni circumdederunt me; præoccupaverunt me laquei mortis. In tribulatione mea invocavi Dominum, & ad Deum meum clamavi. Et exaudivit de templo sancto suo vocem meam; & clamor meus in conspectu eius introivit in aures eius.

(e) Commota est, & contremuit terra, fundamenta montium conturbata sunt, & commota sunt, quoniam iratus est eis.

(f) Ascendit fumus in ira eius, & ignis a facie eius exarsit: carbones succensi sunt ab eo.

(g) Inclinavit cælos, & descendit; & caligo sub pedibus eius. Et ascendit super Cherubin.

(h) Et volavit; volavit super pennas ventorum. Et posuit tenebras latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum eius; tenebrosa aqua in nubibus aeris. Præ fulgore in conspectu eius nubes transierunt, grando, & carbones ignis.

(i) Et intonuit de cælo Dominus, & Altissimus dedit vocem suam: grando, & carbones ignis. Et misit sagittas suas, & dissipavit eos.

(k) Fulgura multiplicavit, & conturbavit eos.

(l) Et apparuerunt fontes aquarum; & revelata sunt fundamenta orbis terrarum. Ab increpatione tua, Domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ.

(m) Misit de summo, & accepit me, & assumpsit me de aquis multis.

(n) Eri-

(n) Eripuit me de inimicis meis fortissimis, & ab his qui oderunt me, quoniam confortati sunt super me. Prævenerunt me in die afflictionis meæ; & factus est Dominus protector meus. Et eduxit me in latitudinem; salvum me fecit, quoniam voluit me. Et retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam; & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi. Quia custodivi vias Domini, nec impie gessi a Deo meo. Quoniam omnia iudicia eius in conspectu meo, & iustitias eius non repuli a me.

(o) Et ero immaculatus cum eo, & observabo me ab iniquitate mea. Et retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum eius.

(p) Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris: & cum electo electus eris, & cum perverso perverteris. Quoniam tu populum humilem salvum facies, & oculos superborum humiliabis.

(q) Quoniam tu illuminas lucernam meam, Domine: Deus meus illumina tenebras meas.

(r) Quoniam in te eripiar a tentatione; & in Deo meo transgrediar murum.

(s) Deus meus, impolluta via eius, eloquia Domini igne examinata: protector est omnium sperantium in se. Quoniam quis Deus præter Dominum; aut quis Deus præter Deum nostrum?

(t) Deus qui præcinxit me virtute, & posuit immaculatam viam meam.

(u) Qui perfecit pedes meos tamquam cervorum, & super excelsa statuens me. Qui docet manus meas ad prælium: & posuisti ut arcum æreum brachia mea:

(x) Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ: & dextera tua suscepit me: & disciplina tua correxit me in finem: & disciplina tua ipsa me docebit. Dilatasti gressus meos subtus me; & non sunt infirmata vestigia mea.

(y) Persequar inimicos meos, & comprehendam illos; & non convertar donec deficiant.

(z) Confringam illos, nec poterunt stare: cadent subtus pedes meos.

(aa) Et præcinxisti me virtute ad bellum; & supplantasti insurgentes in me subtus me: & inimicos meos dedisti mihi dorsum, & odientes me disperdidisti.

(bb) Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret, ad Dominum; nec exaudivit eos. Et comminuam eos ut pulverem ante faciem venti; ut lutum platearum delebo eos.

(cc) Eripies me de contradictionibus populi, constitues me in caput gentium. Populus quem non cognovi, servivit mihi; in auditu auris obedivit mihi.

(dd) Filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inveterati sunt, & claudicaverunt a semitis suis.

(ee) Vivit Dominus, & benedictus Deus meus; & exaltetur Deus salutis meæ.

(ff) Deus, qui das vindictas mihi, & subdis populos sub me, liberator meus de inimicis meis iracundis. Et ab insurgentibus in me exaltabis me; a viro iniquo eripies me. Propterea confitebor tibi in nationibus, Domine; & nomini tuo Psalmum dicam. Magnificans salutes Regis eius, & faciens misericordiam Christo suo David, & semini eius usque in sæculum.

(a) IN præcedenti Psalmo Psalmista petivit orando liberari ab inimicis; hic autem liberatus gratias agit. Et primo gratias agit de beneficio liberationis; secundo prorumpit in laudem liberatoris, ibi, *Cæli enarrant gloriam Dei.* Titulus: *In finem puero Domini David. Et locutus est verba cantici huius in die qua eripuit eum Dominus de manu inimicorum eius, & de manu Saulis.* Et Psalmus iste de verbo ad verbum habetur 2. Reg. 22. Et historia manifesta est, quia 1. Reg. 19. legitur quomodo Saul quærebat eum occidere. Et eo mortuo 2. Reg. 2. iterum Abner & filius eius fuit contra eum. Tandem victoriam habuit David contra eos; & ideo fecit hunc Psalmum. Et Hieronymus dicit idem. Et quia per David significatur Christus, omnia ista referri possunt ad Christum, vel secundum caput, vel secundum corpus, scilicet Ecclesiam: quia liberatus est a Saule, idest morte: Saul enim interpretatur petitio, quia ad

ad petitionem populi datus fuit, immo potius extortus. Unde non fuit datus ad permanendum. Sic Christus primo sustinet mortem, postea remanet quietus secundum Glossam. Liberatur etiam ab inimicis omnibus, Iudæis, & dæmonibus, & quantum ad corpus suum, idest Ecclesiam. Dividitur autem ista pars in tres, In prima in generali commemorat beneficium liberationis; in secunda ostendit potentiam liberantis, ibi, *Commota est*; in tertia modum liberationis, ibi, *Misit de summo &c.* Circa primum duo facit. Primo commemorat affectum quem concepit ex beneficio prædicto; in secunda ostendit effectum inde sequentem, ibi, *Laudans*. Duplex affectus surrexit in eo ex huiusmodi beneficio, scilicet amoris, & spei. Et primo ponit primum; secundo secundum, ibi, *Deus meus*. Primo ponit affectum amoris ad Deum; secundo rationem eius, ibi, *Fortitudo*. Dicit ergo: O *Domine*, qui me liberasti, ego semper *diligam te*, quia in te manebo. Io. 15. „ Manete in dilectione. " Rom. 8. „ Certus sum, quia neque vita, neque mors, neque Angeli, neque creatura „ alia poterit nos separare a caritate Christi. " Diligere enim est rationabilium, amare generale est. Iudic. 5. „ Qui diligunt te, sicut sol „ in ortu suo splendet, ita rutilant. " Ratio autem dilectionis alicuius est proprium bonum. Unde quando quis reputat bonum suum dependere ab aliquo, hæc est ratio quare diligat eum. David reputabat totum bonum suum a Deo: unde dicit: *Diligam te*, quia tu es *fortitudo mea*. Fortitudo habet firmare animum, ne quis recedat a bono propter difficultates imminentes. Quomodo autem sit eius fortitudo, ostendit. Homo indiget fortitudine ad duo. Primo in bonis, ut stabiliatur in eis; & ideo dicit, *Dominus firmamentum*, idest firmum fundamentum. Sec. Reg. 22. „ Dominus „ petra mea. " Mat. 7. „ Omnis qui audit ver- „ ba mea, & facit ea, similis est viro ædifi- „ canti domum suam supra petram. " Item in malis, & hoc ad duo. Uno modo antequam adveniant † alias, adveniat, † ut fugiat: unde dicit, *Refugium meum*. Proverb. 18. „ Tur- „ ris fortissima nomen Domini. " Psalm. 103. *Petra refugium herinaciis*. Alio modo postquam evenerint † alias, evenerit, † ut liberet: unde dicit, *Et liberator meus*.

(b) *Deus meus*. Hic ponit affectum † alias, effectum † spei: & differt inter spem & amorem, quia amor est vis unitiva: amamus enim aliquid inquantum reputamus illud nostrum. Et ideo dicit, quod ipse est fortitudo sua. Esa. 12. „ Fortitudo, & laus mea Dominus, „ & factus est mihi in salutem. " Spes importat defensionem ab extrinseco: & utrumque Deus facit. Vel sic. Obiectum spei est bonum arduum futurum, possibile adipisci. Sicut ergo quis amat propter bonum iam datum, ita sperat futurum ex fiducia ex amore concepta, & ex similibus, inquantum credit similia in futurum recipere. Et ideo hic † alias, sic † tria facit. Primo sperat refugium & firmamentum, quod est in bonis; secundo petit protectorium, quod est in malis, quæ iam evenerunt. Dicit ergo primo: *Deus meus adiutor meus*. Psa. 93. *Nisi quia Dominus adiuvit me, paulo minus habitasset in inferno anima mea &c. Et* ideo *sperabo in eum*. Eccli. 2. „ Qui „ timetis Dominum, sperate in illum, & cum „ oblectatione venient vobis misericordiæ. " Secundo speramus liberari a malis, quibus nondum subiecti sumus, quia defendit nos: primo ne lædamur; secundo quod ea vincamus; & pro victoria coronat. Quantum ad primum dicit, *Protector meus*. Hieronymus habet, *Scutum*, quod protegit ne transfigi possit a malis. Sic facit Deus. Ps. 63. *Protexisti me, Deus, a conventu malignantium*. Quantum ad secundum dicit, *Et cornu salutis*, quia animalia cornu impingunt; ita virtus Dei contra adversarios resistit, quia pugnat, ut vincat mala temporalia & spiritualia. Psa. 43. *In te inimicos nostros ventilabimus cornu; & in nomine tuo spernemus insurgentes in nos*. Pri. Reg. 2. „ Exul- „ tavit cor meum in Domino, & exaltatum „ est cornu meum in Deo meo, " idest virtus mea. Quantum ad tertium, *Et susceptor meus*. Quando quis vincit suscipitur cum triumpho. Sic etiam facit Deus. Io. 14. „ Iterum veniam, „ & accipiam vos ad me ipsum, ut ubi sum „ ego, & vos sitis. " Ps. 72. *Cum gloria suscepisti me*. Simile habetur 2. Reg. 22. Consequenter ponit effectum sequentem, scilicet laudem. Laus est sermo elucidans magnitudinem virtutis, vel ex hoc saltem sequitur. Primo ergo ponit laudem; secundo eius efficaciam. Dicit ergo: *Laudans invocabo Dominum*; quasi dicat: Ex hoc laudem propriam non habeo; sed quæro tuam, quia tu fecisti. Esa. 63. „ Miseratio- „ num Domini recordabor, laudem Domini „ super omnibus quæ retribuit mihi. " Et *invocabo* te secure cum efficacia, quia sic invocans *salvus ero ab inimicis meis*. Ioel. 2. „ Qui- „ cumque invocaverit nomen Domini, salvus „ erit. "

(c) *Circumdederunt*. Hic ponitur necessitas liberationis. Et primo magnitudinem liberationis ostendit; secundo orationem quam fundit ad Deum *in tribulatione*; tertio ponit exauditionem, *Exaudivit*. Nota quod ista tria sic sunt adinvicem ordinata, iniquitas, mors, & infernus, quod ex iniquitate homo inducitur ad mortem, & per mortem deducitur ad infer-

fernum. Et ficut primum eft via ad fecundum, ita eft fecundum ad tertium. Et ideo primo dicit de primo progreffu; fecundo de fecundo, quod de morte vadunt ad infernum, ibi, *Dolores inferni &c.* Primo duo facit. Primo ponit modum; fecundo viam ad eam, fcilicet iniquitatem: *Torrentes iniquitatis*. Dolor mortis maximus eft. Pri. Reg. 15. „ Siccine fe„ paras amara mors? " Eccli. 41. „ O mors, „ quam amara eft memoria tua! " Unde quandoquis non poteft eam effugere, tunc circumdant eum dolores, & tanto magis quanto funt ineffugabiles. Via eft iniquitas; quafi: Ideo timeo eam, quia *torrentes iniquitatis conturbaverunt me*. Torrens eft fluxus aquæ decurrentis cum impetu. Iob 6. „ Sicut torrens qui ra„ ptim tranfit in convallibus. " Impetus ergo fubitus iniquitatis interioris, puta fubitæ tentationis & gravis, eft torrens impellens ad peccatum: vel exterioris, ficut impetus alicuius hoftis. Et hi *conturbaverunt me*.

(d) *Dolores*. Hic profequitur fecundum progreffum; & ideo dicit: *Dolores inferni*, ideft fimiles infernalibus. Gen. 37. „ Lugens in in„ fernum defcendam. " Vel dolores qui concipiuntur ex timore inferni. Et hi circumdant quando inevitabiles funt; & veniunt hi dolores, quia *praeoccupaverunt me laquei mortis*. Quæ mors? Prov. 21. „ Qui congregat thefauros lin„ gua mendacii, vanus & excors eft; & im„ pingetur ad laqueos mortis. " Ecce neceffitas. Sed remedium appofuit orationis. Et primo ponitur oratio; & ideo dicit: *In tribulatione mea invocavi Dominum*. Ofeæ 6. „ Intri„ bulatione fua mane confurgent ad me. " Baruch 3. „ Nunc Domine Deus Ifrael, anima „ in anguftiis, & fpiritus anxius clamat ad te. " Efa. 55. „ Quærite Dominum dum inveniri po„ teft &c. " Pfal. 49. *Invoca me in die tribulationis, & eruam te*. Sap. 7. „ Invocavi, & ve„ nit in me fpiritus fapientiæ. " Confequenter ponitur orantis devotio, quia *ad Dominum meum clamavi*, ideft cum magnitudine devotionis orantis. Pfal. 119. *Ad Dominum cum tribularer clamavi, & exaudivit me*. Heb. 5. " Cum „ clamore valido, & lacrymis offerens exau„ ditus eft. " Et dicit: *A d Dominum meum clamavi*, non alienum. Deut. 10. „ Dominum „ Deum tuum adorabis &c. " Tertio ponitur exauditio, *Exaudivit*. Duo dixerat, fe invocaffe, & clamaffe; & ideo dicit exauditam vocem, & clamorem. Unde, *De templo fancto fuo vocem meam exaudivit*. Templum Dei eft ipfa excellentia fuæ fanctitatis, quia Dominus eft templum fuum. Apo. 21. „ Templum „ non vidi in ea, Dominus enim Deus omni„ potens templum illius eft &c. " Item templum eft ipfe Chriftus. Ioan. 2. „ Hoc autem di„ cebat de templo corporis fui, " in quo Deus eft per unionem perfonæ. Item anima iufta, in qua Deus eft per gratiam. Pri. Cor. 3. „ Tem„ plum enim Dei fanctum eft, quod eftis vos. " Item Beata Virgo. Pfal. 5. *Adorabo ad templum fanctum tuum*; in qua, ideft per quam exaudivit nos Deus. Pfal. 33. *Exaudivit me, & ex omnibus tribulationibus meis eripuit me*. Item Ecclefia. Pf. 10. *Dominus in templo fuo*. Et de quolibet templo ifto exaudivit. Ter. Reg. 8. „ Si „ quis cognoverit plagam cordis fui, & ex„ panderit manus fuas in domo hac, tu exau„ dies in loco habitationis tuæ. " Et non folum orationem dicit exauditam, fed etiam clamorem; & ideo dicit: *Et clamor meus in confpectu eius introivit in aures eius*. Et dicit, *In confpectu*, ideft in oculis eius, quia omnia videt. Exo. 3. „ Videns vidi afflictionem, &c. " Vel, *In confpectu*, ideft in beneplacito; vel in corde, ubi ipfe folus confpicit. Pri. Reg. 16. „ Homo videt ea quæ apparent, Deus autem „ intuetur cor. " *Et introivit in aures eius*, per acceptationem. Iac. 5. „ Clamor eorum in „ aures Domini. " Vel, *In aures*, ideft in clementiam eius. Eccli. 35. „ Oratio humiliantis „ fe nubes penetrat. "

(e) *Commota*. Supra egit Pfalmifta de affectu † alias, effectu † concepto ex beneficiis liberationis; hic agit de potentia liberantis. Potentia agentis oftenditur ex effectu agentis: quæ autem hic dicuntur poffunt ad duplicem Dei effectum pertinere; fcilicet ad illum qui oftenditur in corporalibus, & ad effectum redemptionis. Et forte verius ad utrumque: quia ea quæ hic dicuntur fub figura corporalium, fpiritualiter complentur per effectum redemptionis. Effectus autem divinæ potentiæ maxime manifeftatur in rebus corporalibus, quia fpiritualia minus funt nobis nota, & præcipue in illis quas homines admirantur; & hæc funt commotiones elementorum, fcilicet terræ, aeris, aquæ, & ignis. Dividitur ergo pars ifta in tres partes. Primo oftendit Dei potentiam in effectibus qui funt circa terram; fecundo in permutationibus aeris; tertio in permutationibus aquarum. Secunda ibi, *Inclinavit cælos*; tertia ibi, *Apparuerunt fontes aquarum*. Sed fi ad myfterium referatur, dividitur in duo. Primo oftendit fructum divinæ redemptionis factæ per Chriftum; fecundo modum ipfius, ibi, *Inclinavit cælos*. Prima in duo. Ad primum referendo primo agit de effectu terræ, quæ eft ab imo; fecundo de eo qui a fummo afcendit. Si myftice, fic oftenditur duplex effectus redemptionis, fcilicet pœnitentia peccatorum, & devotio iuftorum, ibi, *Afcendit*. Sed fecundum quod refertur ad corporalem effectum qui eft ab imo terræ, maxime mi-

rabilis effectus est terræmotus, &c. Hic tria tangit. Primo ipsam commotionem; secundo id quod mirabilem eam reddit; tertio eius causam. Dicit ergo: *Commota est, & contremuit terra*. Dupliciter aliquid movetur. Uno modo movetur aliquid de loco in locum; & sic non movetur terra. Alio modo ad modum trementis; & sic mirabilem facit esse terræmotum concussio montium: quia si terra mollis moveretur, non esset mirabile; sed quando moventur montes, tunc mirabile est; & ideo dicit, *Conturbata sunt*, quia videntur stabilitatem amisisse. Prima causa est voluntas divina, & hanc exprimit metaphorice, cum dicit: *Quoniam iratus est eis*, scilicet Deus. Sicut cum Dominus turbatur, qui ei assistunt, tremunt; ita ad commotionem Dei omnia turbantur. Mystice designatur per hoc commotio hominum ad pœnitentiam. Item inter eos quidam sunt minores, & hi designantur per terram: unde dicit: *Commota est, & contremuit terra*, idest qui prius peccatores erant, & terreni. Esa.51. „Posuisti ut terram cor tuum, „ & quasi viam transeuntibus. " Hæc commota est per affectum † alias, effectum † a terrenis ad cælestia; & hoc a tremore quem concepit de pœnis. Esa.26. „ A timore tuo, Do„ mine, concepimus; & quasi parturivimus, „ & peperimus spiritum salutis. " Quidam sunt magni, & hi dicuntur montes, idest superbientes in sæculo. *Commota sunt* per Christi adventum. Montium fundamenta sunt illa in quibus firmantur, scilicet divitiæ, potestates, & honores. Psal. 45. *Transferuntur montes in cor maris*: puta turbantur, quando veniunt adversitates, & post totaliter commoventur. Esa. 23. „ Dominus exercituum cogi„ tavit hoc, ut detraheret omnem superbiam „ gloriæ, & ad ignominiam deduceret uni„ versos inclytos terræ. " Omnia Regna, & potestates quæ habent initium habebunt occasum. Ratio est, *quoniam turbatus est eis*. Hoc potest dupliciter intelligi. Si de malis, non est dubium quin ex vindicta Dei, quæ dicitur ira, traserentur. Si de bonis, idest quoniam ira Dei eis innotuit, ideo convertuntur. Innotuit enim per eum. Rom. 1. „ Revelatur „ ira Dei de cælo super omnem impietatem, „ & iniustitiam hominum eorum qui verita„ tem Dei in iniustitia detinent. "

(f) *Ascendit*. Hic ponitur corporaliter exponendo effectus qui est a fummo. Effectus autem terræ a fummo est, quando terra cælesti igne in aliqua sui parte comburitur. Et circa hoc duo facit. Primo tangit materiam ipsam; secundo accensionem ignis, & combustionem. Materia eius est fumus siccus resolutus ascenden: quousque inflammetur; & ideo dicit: *Ascendit fumus in ira eius*, idest in voluntate eius, idest Dei per quam sic punit. *A facie*, idest a potestate eius, *ignis exardescit*, idest accenditur; *& carbones*, idest materia combustibilis † alias, combustionis, † hic incenditur. Mystice per hoc innuuntur duo, scilicet devotio orationis, & inflammatio caritatis. *Ascendit*. Et ex hoc consideratur ira Dei contra peccatores. *Ascendit fumus* devotæ orationis, Apocal. 8. „ Ascendit fumus aroma„ tum, " idest ignis caritatis. *A facie eius*, idest Christi, *exardescit*. Lucæ 12. „ Ignem ve„ ni mittere in terram. " *Carbones succensi sunt ab eo*, scilicet isti susceptivi accensionis. Carbo aliquando habuit ignem; sic homo a principio habuit caritatem; sed extinctus erat; sed isti succensi sunt a Christo. Item carbones non humidi sic incenduntur, sed humidi non; sicut humidi fluxu carnalium. Ps.119. „ *Sagitta potentis acuta cum carbonibus &c. Commota est, & contremuit terra; fundamenta montium conturbata sunt, & commota sunt, quoniam iratus est eis*. Deus irasci dicitur, quia ad modum irati se habet non in se, sed quantum ad effectum. Dominus autem iratus facit tremere servum, & leo catulum; pro quo sciendum, quod virtus continens membra dimittit exterius, & revertitur interius, puta ad cor, quasi fugiens, & cedens malo imaginato, vel virtuti surgenti contra eam, cui resistere non potest; & membra tremunt, sicut murus cum concutitur fundamentum. Anima enim continet corpus, & est quasi fundamentum eius; & pars animæ partem corporis. Unde concusso fundamento concutitur murus, & concussa virtute concutitur membrum. Sic ergo effectus iræ in animali est tremor. Dicitur autem animal tremere, quando concutitur pars eius, toto in eodem loco manente: & similiter quia contingit hoc in terræmotu, dicitur terra tremere per similitudinem ad animalia. Dicitur enim Deus irasci terræ in terræmotu. Vel sic. In homine sunt quatuor, scilicet ratio, vires sensitivæ, vires naturales, & corpus. Sed in mundo sunt Deus, Angeli, animalia, plantæ, & elementa. Videmus enim quod ad malum imaginatum, cui corpus non potest resistere, corpus statim tremit; non ex cognitione, sed quodam naturali ordine, sive naturaliter, inquantum virtus mali imaginati est potentior. Et similiter Deus, cum vertit virtutem suam supra terram, licet non cognoscat iram, naturaliter tremit. *Fundamenta*, idest aliquæ concavitates, sive terra concava, qua mota montes concutiuntur. *Quoniam iratus &c.* Prima causa est voluntas Dei, sive virtus eius volens in eis agere; sed mediantibus causis secundis hoc agit, ita quod omnes

causæ

causæ secundæ comparantur ad terram, sicut imaginatum malum commovens membra. *Ascendit fumus*. Ubi nota secundum Philosophum, quod a terra humida resolvitur virtute caloris solis vapor calidus & humidus; a terra autem sicca vapor siccus & calidus. Sed naturaliter plus ascendit secundus quam primus: hic enim assimilatur igni, ille aeri. Et hunc vaporem Psalmus vocat fumum, scilicet calidum & siccum; Philosophus vero vocat eum materiam incendii: sursum enim latus hic vapor cum modico augmento caloris factus, per modum circulationis accenditur. Qui quidem fumus siccus, si habeat longitudinem & latitudinem, postquam accensus est, vocatur flamma: est enim flamma secundum Philosophum spiritus sicci ardoris; si longitudinem tantum, vocatur daly, sive titiones & ægibes; sive capræ, & sydera. Daly quidem, quando est materia illa incendii longa continua sine scintillatione. Capræ vocatur quando est cum scintillatione, idest quando videtur salire, & discurrere sicut capræ. Sydera, quando est materia discontinua, & videtur volare sicut sydera; & hoc habet minimum de materia. Est & aliud genus syderum quod est frigus expellens calidum; & talia sydera non videntur volare, sed magis proiici, ut dicit Philosophus; & generantur non ex fumo omnino sicco, sed ex vapore magis humido & calido, qui secundum naturam suam non tantum ascendit sicut siccus, sicut dictum est. Et quia est siccum, patitur a frigido, & repercutitur, & inferius proiicitur: & fit hoc in die, & in sereno; alias extingueretur a densitate, & humiditate aeris. Et quia videtur in die, signum est quod est prope terram. Accenditur † alias, ascendit † autem dupliciter: & per continuationem, sicut superior flamma accendit inferiorem lucernam; sive per motum a frigore, & constrictione, sive conglobatione calidi. Sic ergo dicit: *Ascendit fumus*, idest exhalatio sicca, *in ira eius*, idest per voluntatem ipsius volentem agere in eo, *& ignis*, idest ille fumus qui vocatur ignis etiam a Philosopho in principio Metaph. quasi eo quod non habeat proprium nomen; sicut exhalatio humida, quæ vocatur vapor; sed dicitur ignis, quia disposita est ad accensionem; & quia est calida & sicca sicut ignis: iste, inquit, † alias, enim † ignis *exarsit*, idest accensus est, scilicet a Deo tamquam a prima causa. Qui quidem ignis accensus vocatur dalus, flamma, & sydera: sydera, dico, generata primo modo, ut dictum est. *Et carbones succensi sunt ab eo*, idest sydera secundo modo generata. Vel sic. *Commota est &c.* Vapor siccus virtute caloris solis a terra elevatus aliquando est subtilis; & tunc elevatur superius, & facit incensionem † alias, intensionem, † ut dictum est supra: aliquando in superficie terræ est aliquantulum grossior, unde a frigore repercussus non tantum ascendit, & est ventus: aliquando infra terram elevatur grossior vapor siccus, qui propter suam grossitiem, & terræ soliditatem & profunditatem non expirat extra, sed clauditur in terra, & congregatur in aliqua concavitate terræ simili sibi, vel † alias, & † coarctatur ab aliquo corpore non sibi simili in specie; & sic agitatur in terræ visceribus, & sic commovet eam: nec mirum, cum videamus ventum in mari facere undas quasi montes, & in terra elevare arbores, & ædificia corruere, & in aere tempestates maximas facere. Quod autem ventus sit causa terræmotus, signum est quod ante terræmotum consuevit fieri tranquillitas a ventis; sed post terræmotum sunt venti. Materia autem terræmotus subtiliata per calorem solis expirat a terra; & sic cessat terræmotus, & fit ventus. Causa terræmotus est impulsio unius venti ab alio; & propterea non potest esse in tota terra simul, sed durat per ducenta miliaria ad plus, ut dicit Seneca. Et dicit, quod terræmotus divisit Siciliam a Calabria, & Hispaniam ab Africa. Et durat aliquando per quadraginta dies, aliquando per unum annum. Item nota, quod terra solida, a qua non potest vapor exire extra, apta est ut cito moveatur: ea enim quæ est de natura lapidea, non leviter movetur & concutitur; oportet tamen ab aliqua parte porosam esse, unde ingrediatur vapor, ut per poros intret, & per soliditatem contineatur. Et si dicas: Si ingrediatur, non potest egredi; dicendum, quod non potest semper hoc facere: quia aliquando semper continuatur ingressus, & elevatio vaporis ad locum illum. Et iterum quia calidum non vadit inferius, ad hoc cooperatur unda maris claudens poros, & præ frigore recludens inferius: unde loca cavernosa circa mare faciunt frequenter terræmotum. Item nota, quod iste vapor continue egreditur de terra quantum ad aliquid, & propterea tempore terræmotuum animalia quæ portant caput iuxta terram sæpe ex hoc inficiuntur per vaporem illum venenosum egredientem de terra.

(g) *Inclinavit*. Hic agit de ventis. Ubi nota, quod materia venti est vapor, vel exhalatio sicca calefacta, sed non ita subtiliata quod possit ad supremum locum ascendere, nec ita calefacta: unde impeditur a frigore, & ingrossatur, & repercutitur inferius; & hæc repercussa movet aerem. Habet tamen tantum de caliditate quod non ita vincitur a frigore ut convertatur ad terram; & dicitur, *Caligo*,

rigo; & dicitur, *Sub pedibus*, quia non est alta sicut illa quæ accenditur in flamma. Aliquando autem non statim repercutitur, sed agitat nubes, quia non totaliter vincitur; nec directe redit inferius ad terram; & propter hunc motum tortuosum quasi nititur sursum ascendere, & non valet propter repercussionem.

(h) Et hoc est quod dicit, *Et volavit*. Hic agit de permutationibus aeris secundum corporales effectus; & est triplex permutatio, scilicet in ventis, in nubibus, & tonitruis; & agit de qualibet. Circa primum proponit tria. Primo causam effectivam omnium istarum transmutationum; secundo materiam; tertio modum. Causam autem omnium istorum est corpus cæleste, quod suo motu causat has alterationes aeris; & ideo dicit: *Inclinavit cælos*, idest virtutem cælestium corporum ordinavit ad hos effectus, quia hoc habent a Deo, *&* *descendit*. Licet Deus immobilis manens omnia operetur, dicitur tamen moveri per effectum, inquantum facit mobiles effectus. Sap. 7. „ Omnibus mobilibus mobilior est sapientia; “ & secundum hoc dicitur descendere, inquantum facit descendere virtutem cælorum. Materia ventorum est caligo, sive fumus siccus, non ita subtilis quod ascendat usque ad ignem, sed subsistens; & dicit, *Sub pedibus*, idest sub potestate eius; & totum est a Deo. Modus. *Ascendit super Cherubin*. Notandum, quod Iudæi fingunt quod sicut Rex habet currum, ita habet Deus etiam currum, qui est Cherubin; & imaginantur Deum corporalem, & similem Cherubin. Et ideo in Psalmo Hieronymi etiam de verbo ad verbum dicitur: *Equitavit super Cherubin*. Et isti habent falsam imaginationem: quia quæ imaginabiliter dicuntur in Scriptura, signa sunt spiritualis veritatis. Divina autem sapientia moveri dicitur, inquantum motum causat in mobilia. Quicquid autem causat Deus in istis inferioribus, causat ministerio spiritualis creaturæ: unde dicit Augustinus, quod Deus movet corporalem creaturam mediante spirituali; sed non facit hoc sua virtute spiritualis creatura, sed Deo præsidente. Et dicitur hoc specialiter † alias, spiritualiter † facere Cherubin, quia interpretatur plenitudo scientiæ; & Deus omnia per suam scientiam facit. Et dicitur esse super Cherubin, quia scientia Dei excedit scientiam Angelorum. Et ideo facit hoc Deus, volans, idest volare faciens, & per Cherubin, idest per suam scientiam, & super eos, quia † alias, qui † excedit illos. Et dixit, *Volavit, volavit*, quia motus venti non est uniformis; & dicit, *Pennas ventorum*, propter velocitatem motus eorum. Mystice hic ponitur mysterium incarnationis. Et primo ponitur Christi incarnatio, per quam exivit, & venit in mundum; secundo eius ascensio, qua ivit ad Patrem, ibi, *Ascendit super Cherubin*; tertio ea quæ post Christi ascensionem in Ecclesia facta sunt, *Et posuit tenebras*. Dicit ergo: *Inclinavit cælos, & descendit &c.* Si quis magnus facit humilitatem alicui parvo de villa, dicitur facere iniuriam, & deiectionem toti loco, cui præsidet; sic filius hominis dicitur humiliare se, & inclinare cælos, quia voluit venire ad nos humilis. *Descendit*, idest visibilis apparuit. Baruch 3. „ Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est. “ Pri. Ioan. 1. „ Quod vidimus, & audivimus, & manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ. “ *Descendit* ergo per humilitatem accipiendo carnem humanam, moriendo, & docendo humilia. Vel *Inclinavit &c.* idest prædicatores, *& descendit*, faciens eos dicere capacia hominibus. *Et caligo*, idest diabolus, & omnes mali, *sub pedibus eius*, idest Christi. Psalm. 109. *Ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*. De ascensione dicit, *Ascendit super Cherubin*. Eph. 4. „ Qui „ descendit ipse est & qui ascendit super omnes „ cælos ut adimpleret omnia. “ *Super Cherubin*, idest super ordines Angelorum. Ephe. 1. „ Constituens eum ad dexteram suam in „ cælestibus super omnem principatum, & „ potestatem, & virtutem, & dominationem, „ & omne nomen quod nominatur non solum „ in hoc sæculo, sed etiam in futuro: & omnia subiecit sub pedibus eius, & ipsum „ dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ „ est corpus ipsius. “ Hier. 32. „ Fortissime, „ magne, potens, Dominus exercituum, nomen tibi magnus consilio, & incomprehensibilis cogitatu. “ Et dicit specialiter, *Super Cherubin*, quia non solum ascendit ut esset etiam † alias, esset † eis superior; sed quia eis incomprehensibilis. *Volavit, volavit*. Duplex volatus intelligitur hic. Primo inquantum fama eius post ascensionem in brevi tempore per totum mundum crevit: unde dicit, *Super pennas ventorum*, idest plusquam pennæ quæ sparguntur impulsu ventorum, quia in modico tempore ante tres annos: Psal. 18. *In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum*: quia ante destructionem Hierusalem. Vel, *Volavit &c.* ascendens in cælum factus invisibilis, & *volavit* ab aspectu nostro. Act. 1. „ Nubes suscepit eum ab „ oculis eorum. “ Item, *Volavit super pennas ventorum*, idest super scientiam Angelorum. Psalm. 103. *Qui facit Angelos suos spiritus &c.* Unde dicitur in lib. 5. de Causis, quod prima causa superior est omni narratione;

ne; & non deficiunt linguæ a narratione eius, nisi quia deficiunt a narratione esse ipsius, quia est super omnem causam. Et dicit commentator, quod eius non est iudicium, nec cognitio. *Et posuit tenebras &c.* Sicut dictum est, quæ hic inducuntur ad ostendendum Dei miram potentiam, qua David liberatus est, possunt referri ad corporales effectus in figura, & ad spirituales in mysterio. Primo ergo introducit Psalmus, secundum quod exponitur secundum corporales effectus, excellentiam divinæ potentiæ in aere. Et hoc tripliciter; scilicet quantum ad ventos, quantum ad pluvias & nubes, & quantum ad fulgura. Et quia de ventis supra dictum est, dicendum est de pluviis in aere. Secundum ergo nubes & pluvias, invenimus duplicem commutationem in aere; unam de sereno in nubilum, aliam de nubilo in serenum. Primo ergo ponit primam commutationem; secundo secundam ibi, *Præ fulgore*. Circa primum tria facit. Primo ostendit nubilosi temporis obscuritatem; secundo adhibet similitudinem; tertio ponit obscuritatis causam. Dicit ergo quantum ad primum: *Posuit tenebras latibulum suum*. Dicitur quod Deus habitat in cælo: unde quando nubes occultant cælum, videtur Deus habitare in occulto. Eze. 32. „ Cælum nube tegam. " Et posuit similitudinem de tabernaculo; & ideo dicit: *In circuitu eius tabernaculum eius*. Tabernaculum enim ponitur, & deponitur sicut nubes. Dicit: *Tenebrosa aqua in nubibus aeris*. Consequenter agit de secunda: *Præfulgore &c.* & utitur tali similitudine: quando venit lux expelluntur tenebræ; & sic Deo ostendente lumen suum, fugit obscuritas nebularum; & ideo dicit: *Præ fulgore in conspectu eius nubes transierunt*: præ fulgore luminis a facie tua nubes transierunt; sicut fulgore sive splendore solis nubes fugiunt, & liquefiunt, ut in lib. Metheor. dicitur. Daly, vel titiones ponuntur in transitu nubium: quia similem causam generationis habet grando, & fulgur, sive ignis. Antiqui vero dicunt, quod generantur in loco supremo, quod ostendit fortiorem congelationem a forti frigore causari: unde plus requirit de frigore nix quam aqua pluviæ, & grando plusquam nix; & tantum potest esse frigus quod statim condensat in grandinem; aliquando prius in aquam, & postea in grandinem. Et dicunt, quod vapores superius elevati congelantur multum, & ideo generantur grossi grandines. Sed Philosophus e contra dicit † alias, contradicit, † quod grossiores essent in montibus, & in hyeme, cuius contrarium videmus: quia grossiores sunt in valle, & fiunt in vere, & autumno, & generantur in loco propinquo. Item secundum Philosophum, aliquando veniunt angulares, quod est signum quod veniunt de propinquo: anguli enim citius liquefiunt. Unde sciendum, quod naturale est quod oppositum fortius agat in oppositum. Constat autem quod in nubibus admiscetur frigidum & calidum: ergo quando calor aeris circumstans constringit frigidum, quod non potest consumere, tunc frigidum agit interius circumdante extra calore. Titiones autem cadentes habent duplicem causam generationis: unam per fumum superius ascendentem usque ad locum inflammationis, qui inflammatur; & sic secundum inflammationem descendit quousque invenit materiam combustibilem; & hoc tetigit quando dixit: *Carbones succensi sunt ab eo*. Et hic tangit alium modum, qui est per contra resistentiam. In nube autem aliquando est aliquid calidum, & istud a frigido exteriori constringitur interius, & multiplicatur, ita quod materiam grossam adducit, & cadit; & ideo carbones ignis, & grando habent similem generationem, scilicet constrictionem frigoris, vel caloris, ut dictum est. Dicit ergo: *Præ fulgore in conspectu eius nubes transierunt*. Et hæ transierunt simul cum carbone, & grandine, quæ generantur ex nubibus, ut dictum est.

(i) Hic agit de tertia permutatione: & primo de tonitruo; secundo de fulgoribus, ibi, *Misit sagittas*. Sciendum, quod Psalmus loquitur hic secundum hanc similitudinem, quod quicquid fit in cælo, attribuatur Deo: unde sonum auditus in cælo accipit, quasi vox Dei esset. Est autem duplex sonus in cælo. Unus qui est in tonitruo; & hic, licet aliqui dicant extinctionem ignis in nube, Psalmus reprobat & dicit, quod fit per concussionem ventorum; ita & nubes. Et ideo Psalmus dicit: *Intonuit de cælo Dominus*. Item aliquando nubes grossæ, ex quibus grandines generantur quandoque cum sonitu: unde Philosophus dicit, quod aliquando ante grandinem est fragor nubium, aliquando non. Sicut enim vapor calidus & siccus expulsus a frigido scindens nubem facit sonum, ut patet in fulgure; sic vapor humidus congelatus in grandinem, & expulsus a calido scindit aliqualiter, & facit sonum. Et ideo dicit: *Altissimus dedit vocem suam*, idest manifestavit potentiam suam. Et sequitur: *Grando, & carbones ignis*, quæ ex his nubibus generantur, ut dictum est. Vel sic. *Intonuit de cælo*. Nota, quod aliquando ad locum superiorem ascendit vapor humidus; & quia est de natura aquæ, fiunt ex eo impressiones humidæ, quæ sunt nebula, ros, caligo, pluvia, grando, & nix, & huiusmodi. Diversificantur autem ista aliquando diversitate quantum ad caloris & frigoris tenui-

tenuitatem & spissitudinem: aliquando enim ascendit vapor siccus: & si solus ascendit, facit ventos; si autem sit comprehensus ille vapor siccus in vapore humido, tunc quando vapor humidus sursum ascendit, & incipit inspissari propter frigus, vapor siccus in vapore illo humido inclusus facit agitationem magnam, & inflammatur: talis enim vapor cito inflammatur, ut est videre in vapore qui egreditur de ventre hominis; & hæc inflammatio causa est fulgoris & coruscationis. Agitatus autem vapor siccus in interioribus nubibus, multiplicem sonum facit: si enim † alias, etiam † sic inflammatus percutiat latera nubis, & non scindat, tunc micat non clare, sicut si aliquis aliquem splendorem videret per pannum. Est enim nubes aliquantulum pervia: unde aliqualiter videtur. Sonat autem sicut sonus flammæ in medio incendio. Aliquando etiam sine inflammatione, & per consequens sine coruscatione fit sonus, quasi tumultuans; & hoc fit cum percutit non inflammatus in lateribus nubis. Si autem percutiat latera, & scindat, tamen cum difficultate quadam, & hoc in parte grossiori nubis; tunc est terribilis sonus, quasi aliquis pannum immensæ latitudinis scinderet; & tunc visus fulguris, vel coruscationis est curvus: quia non recte egreditur de nube, ut dictum est. Aliquando scindit nubem virtute magna, & quasi subito, & totus vapor simul egreditur; & tunc sonat sicut vesica inflammata, vel si uter inflatus frangeretur super caput alicuius; & percutit aerem percussione fortissima. Aliquando vapor ille siccus ex inflatione crescit, & quærens maiorem locum facit dissolvere nubem subito, & sonare ad modum viridium lignorum crepitantium † alia, trepidantium † in igne, vel ovorum maxime; & hoc maxime apparet in castaneis, quibus in igne positis, cum humidum incipit resolvi, & maiorem locum quærere, frangit testam resistentem, & cum impetu & sono magno exit. Aliquando etiam non valens exire extinguitur, & sonat ad modum ferri candentis in aqua extincti, quem sonum vocat Philosophus sitinum, vel stridorem. Aliquando etiam ille vapor facit diversa foramina in locis nubis minus spissis, & tunc facit quasi sonum sibili, sicut ventus quando exit per foramina. Aliquando antequam incendatur erumpit de nube, & tunc sonat sicut folles fabriles cum sufflant.

(k) *Fulgura*. Hic describit motum fulgurum, & comparat ea sagittæ propter vehementiam venti, a quo moventur. *Et dissipavit eos*, scilicet peccatores, qui aliquando ex eis moventur: secundum diversitatem enim ventorum est diversitas motus fulguris. Nam sicut superius, cum de modo ventorum agebatur, dixit, *Volavit, volavit &c.* ut ostenderet diversum motum † alias, modum † ventorum; ita hic dicit, *Fulgura &c.* ut ostendat diversum motum † alias, modum † fulgurum. Dicit, *Conturbavit eos*, quia dicit Plinius (lib. 2. cap. 12.) quod secundum fulgura sunt augurationes: quia quandoque est bonum signum, scilicet quando est ab oriente; aliquando non est bonum; & ideo homines augurantes conturbantur propter præsagia futurorum.

(l) *Et apparuerunt*. Hic agit de generatione aquarum, quæ ex aliquibus principiis emanant, qui fontes dicuntur, ex quibus est omnis generatio aquarum. Hi autem dupliciter generantur. Aliquando ex causa consueta, & naturali, sicut cum vapores super terram elevantur, & ex hac elevatione infrigidantur superius, & descendunt, & fiunt pluviæ; ita etiam ex calore terræ interius, & quando vapores non exeunt, congregantur, & resolvuntur in aquam, & fiunt fontes aquarum: sicut pluviæ generantur in aere, ita fontes in terra; & ideo circa montes, a quibus vapores non exeunt, fiunt fontes. Et hoc est quod dicit: *Apparuerunt fontes aquarum*. Aliquando generantur fontes ex subversione terræ ex terræmotu, ex cuius commotione apparent venæ aquæ in profundo terræ submersæ; & ideo dicit: *Et revelata sunt fundamenta orbis terrarum*. Philosophus: „ Subversio est a vento „ intus incluso; sicut ventus in aere commo„ vet aerem. " Sed quando retinetur ventus, fit terræmotus; & uterque ventus videtur ira Dei; & ideo dicit factam per terram, sicut terræmotum. Mystice secundum spirituales effectus: & sicut supra ostensum est mysterium incarnationis signans ipsam incarnationem, per quam descendit, & ascensionem; ita hic designantur ea quæ secuta sunt post. Primo ergo ostendit eius occultationem; secundo Ecclesiæ congregationem, ibi, *In circuitu eius*; tertio Apostolorum prædicationem, ibi, *Tenebrosa aqua*. Quantum ad primum dicit, *Posuit tenebras*. Glo. distinguit quadrupliciter tenebras. Primo humanitatem. Ezec. 32. „ Solem nu„ be tegam. " Esa. 45. „ Vere tu es Deus „ absconditus. " Secundo species sacramentales, sicut baptismus, & alia sacramenta, in quibus divina virtus operatur secrete. Tertio latuit in fide fidelium. Sec. Cor. 5. „ Quam„ diu sumus in corpore, peregrinamur a Do„ mino. " Quarto latenter operatur aliquid per malos, qui sunt tenebræ. Io. 1. „ Lux „ in tenebris lucet, & tenebræ eam non com„ prehenderunt. " Aliquando mali permittuntur aliquid facere contra sanctos; sed his

tene-

tenebris existentibus, *tabernaculum eius*, idest Ecclesia, est *in circuitu eius*. Psal. 45. *Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus*. Apoc. 21. „ Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & „ habitabit &c. " per fidem, & caritatem, inquantum sibi inhærent tamquam medio, qui eis æqualiter favet, ut dicit Glossa. *Tenebrosa aqua in nubibus aeris*. Hic agit de prædicatione Apostolorum: & primo ponit qualitatem prædicationis; secundo conditionem prædicantium, ibi, *Nubes*; tertio prædicationis effectum, *Apparuerunt fontes aquarum*. Dicit ergo: *Tenebrosa aqua*, idest doctrina, *in nubibus*, idest in Prophetis & prædicatoribus. Hos vocat nubes, quia a † alias, qui a † terrenis elevati in floribus compluunt verbum Dei. Esai. 60. „ Qui sunt isti qui ut nubes volant? &c. " & 45. „ Rorate cæli desuper, & nubes pluant „ iustum. " Vel dicit, *In nubibus aeris*, idest Apostolis elevatis a terra. Esai. 5. „ Mandabo nubibus ne pluant super eam imbrem. " Et dicuntur Apostoli aqua tenebrosa in comparatione ad fulgorem, idest Christum, qui apparebit videntibus eum. Pri. Cor. 13. „ Videmus nunc per speculum in ænigmate, „ tunc autem facie ad faciem. " Vel aliter, & sic punctetur: *Tenebrosa aqua in nubibus aeris: præ fulgore in conspectu eius nubes transierunt*. Postea sequitur, *Grando, & carbones ignis &c.* Et distinguitur duplex doctrina; scilicet Prophetarum, & hæc est obscura, quia velamen habet, ut dicitur 2. Corin. 3. „ Usque in hodiernum diem idipsum velamen in „ lectione veteris testamenti manet non re„ velatum, quoniam in Christo evacuatur. " Ideo dicitur, *Tenebrosa aqua*, in Prophetis, idest doctrina. Sed doctrina novi testamenti est clara; & ideo dicit, *Præ fulgore*: tota est una dictio, idest fulgida, quia, ut dicitur Eph. 3. „ Aliis generationibus non est agnitum. " Ps. 147. *Non fecit taliter omni nationi*. Consequenter agit de ipsis doctoribus, & comparantur nubibus, sagittis, & fulgoribus. Nubibus pro prædicatoribus. Et dicit tria. Primo eorum transitum, *Nubes*; qualitatem prædicationis, *Grando, & carbones ignis*; auctoritatem prædicandi, *Intonuit*. *Nubes*, idest Apostoli, *transierunt* de Iudæis ad gentes. Iob 37. „ Nubes „ spargunt lumen suum, quæ lustrant per cir„ cuitum. " Act. 13. „ Vobis oportebat pri„ mum loqui verbum Dei; sed quia repellitis „ illud, & indignos vos iudicatis æternæ vi„ tæ; ecce convertimur ad gentes. " Grando nocet multum fructibus, & floribus; & eorum prædicatio fuit quasi grando comminationis. *Et carbones ignis*, idest verba inflammantia. Et auctoritas, quia Dominus per eos loquebatur. Unde, *Intonuit de cælo Dominus*, idest de ipsis Apostolis intonuit verba comminationis. Matt. 10. „ Non enim vos estis qui „ loquimini, sed spiritus Patris vestri qui loqui„ tur in vobis &c. " *Et Altissimus dedit vocem suam*, scilicet mansuetudinis, inflammando. Iac. 1. „ In mansuetudine suscipi te insitum ver„ bum &c. " Ex † alias, & † primo sequitur verbum, *Grando*; ex secundo *carbones ignis*. Vel aliter, *Intonuit*, super Christum. Io. 12. „ Venit vox de cælo dicens: Et clarificavi, „ & iterum clarificabo. Dicebat turba quæ „ audiebat, tonitruum factum esse. " *Et Altissimus dedit vocem suam*, in transfiguratione. Luc. 3. „ Hic est filius meus dilectus. " *Misit sagittas*. Comparantur hic isti doctores sagittis propter fervorem Spiritus sancti in eis. Esai. 49. „ Posuit me quasi sagittam electam. " Et 27. „ Qui egredientur impetu a Iacob, & imple„ bunt faciem orbis semine. " *Et dissipavit eos*, quia „ aliis odor vitæ in vitam, aliis fuerunt „ odor mortis in mortem: " 2. Cor. 2. *Fulgura multiplicavit* † alias, *multiplicabis*. † Hæc dicit propter claritatem miraculorum. Iob 38. „ Numquid mittes fulgura, & ibunt, & re„ vertentia dicent tibi, Adsumus? " *Et conturbavit eos*, idest fecit † alias, facit † eos obstupescere. Act. 3. dicitur de miraculo Petri, quod „ repleti sunt omnes stupore, & extasi „ in eo quod contigerat. " *Apparuerunt fontes*. Hic ponitur effectus prædicationis. Et primo ponitur effectus; secundo principium, *Ab increpatione*. Et est duplex effectus. Unus ostenditur cum dicit: *Apparuerunt fontes aquarum*, idest documenta sapientiæ. Esa. 41. „ Aperiam in supinis collibus flumina, & in me„ dio camporum fontes: ponam desertum in „ stagna aquarum, & terram inviam in rivos „ aquarum. " Item 12. „ Haurietis aquas in „ gaudio de fontibus Salvatoris. " Vel dona Spiritus sancti. Zac. 13. „ Erit fons patens „ domui David, & habitatoribus Hierusalem, „ in ablutionem peccatoris, & menstruatæ. " Alius effectus ponitur cum dicit: *Revelata sunt fundamenta*, scilicet sancti Patriarchæ & Prophetæ, supra quos fides nostra fundata est: quia quod in eis dictum, vel factum est figuraliter, revelatum est per Apostolos. Principium autem horum est, quando Christus incepit increpare. Matth. 4. „ Pœnitentiam agi„ te: appropinquavit † alias, appropin„ quabit † enim Regnum cælorum. " Luc. 13. „ Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul „ peribitis. " *Ab inspiratione spiritus iræ tuæ*, quando inspiravit quod omnes turbaremur contra peccata.

(m) *Misit*. Supra egit Psalmista de potentia liberantis; hic prosequitur per ordinem beneficium liberationis; & circa hoc duo facit. Primo

mo agit gratias de liberatione quantum ad præterita; secundo quantum ad futura quæ sperat, ibi, *Et ero immaculatus cum eo*. Circa primum tria ponit. Primo narrat a quibus sit liberatus; secundo liberationem, ibi, *Et factus est*; tertio liberationis causam, ibi, *Salvum me fecit &c.* Circa primum duo facit. Primo se ostendit liberatum a magnis tribulationibus; secundo exponit quomodo tribulationes sint magnæ, ibi, *Eripuit me*. Dicit Glo. secundum litteram: „ *Misit de summo*: quasi dicat: Deus potens est, quia omnia prædicta facit, scilicet commovere &c. *Intonuit &c.* habens summam † alias, suam † potestatem; & hoc *de summo*, scilicet potestate, *accepit me*, eripiendo; *& assumpsit me*, idest elevavit me protegendo *de aquis multis*, idest de multis tribulationibus. " Psal.33. *Multæ tribulationes iustorum, & de omnibus liberavit eos Dominus*. Eccli. 51. „ Liberasti me de portis tribulationum, quæ circumdederunt me; & a pressura flammæ quæ circumdedit me. " Mystice misit Deus Pater Filium suum de summo, idest de cælo. Ioan. 8. „ Descendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam &c." Hoc est quod petebat Psalm. 143. „ Emitte manum tuam de alto. " *Et liberavit me de aquis multis*. (Psal. 18.) *A summo cælo egressio eius &c.* Vel Spiritum sanctum. Tren.1. „ De excelso misit ignem. " *Et accepit me*, infirmum ad sanandum, *& assumpsit me de aquis multis*, scilicet baptismi, vel de multitudine peccatorum. Vel, *Misit de summo*, idest viris iustis gratiam suam. Iac.1. „ Omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est &c. " *Et accepit me*, ad pœnitentiam. Esa. 40. „ Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos &c. " Oseæ 11. „ Ego quasi nutritius Ephraim portabam eum in brachiis meis. " Vel populorum, quia fideles de multitudine gentium sunt assumpti.

(n) *Eripuit*. Hic probat quomodo tribulationes sunt multæ. Et primo ex conditione inimicorum; secundo ex persecutione eorum, ibi, *Quoniam confortati sunt*. Conditio inimicorum nociva est valde, quia potentes, & odientes: unde, *Eripuit me de inimicis fortissimis, & ab his qui oderunt me*. Potentes mystice sunt peccata carnalia. Eccli. 18. „ Si præstes animæ tuæ concupiscentias eius, faciet te in gaudium inimicis tuis. " Esa. 49. „ Numquid tollitur a forti præda? " Odientes sunt dæmones. (Exod. 1.) Oderunt Aegyptii filios Israel. " Psal. 88. *Concidam a facie ipsius inimicos eius &c.* Consequenter ponitur persecutio. Dupliciter potest quis liberari ab inimicis: vel quod non permittat se vinci, vel quod fugiat. Utrumque autem excludit a se. Primo quia fortes, & confortati, idest multiplicati, vicerunt eum; nec potuit fugere: & hoc est quod dicit, *Prævenerunt me*, præcludentes modo viam ad fugiendum. Tren. 4. „ Velociores fuerunt persecutores nostri † aquilis, mei † aquilis cæli, super montes persecuti sunt nos. " Et hoc *in die afflictionis*, quia tunc homo debilior est quando est afflictus. Tren. 1. „ Omnes persecutores eius apprehenderunt eam inter angustias. " Auxilium liberatoris ponit duplex. Primo contra invalescentes hostes: unde dicit: *Et factus est Dominus protector meus*, ut non noceant. Ps. 63. *Protexisti me a conventu malignantium &c.* Secundo contra prudentes: unde sequitur: *Eduxit me in latitudinem*, de angusto in quo eram positus, nesciens quid facerem, dans vias quid facerem. Vel *in latitudinem* caritatis. Ps. 118. *Latum mandatum tuum nimis*. Causa liberationis est duplex, scilicet divina gratia, & meritum humanum: unde dicit: *Salvum me fecit, quoniam voluit me*. Hæc est potentissima causa liberationis, scilicet voluntas sua. Eph. 1. „ Qui operatur omnia cum consilio voluntatis suæ. " Et tamen subsequenter operatur ibi aliquid meritum humanum. Pri. Corint. 15. „ Gratia Dei in me vacua non fuit. " Et ideo subdit: *Retribuet mihi Dominus &c.* ubi tria facit. Primo proponit meritum; secundo in quo consistit; tertio ponit viam perveniendi ad hoc meritum. Secunda ibi, *Quia custodivi &c.* tertia ibi, *Quoniam omnia iudicia*. Meritum hominis consistit in duobus, scilicet in operatione boni, & in evitatione mali. Ps. 33. *Declina a malo, & fac bonum*. Et ideo quantum ad primum dicit: *Retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam*, quam ipse in me operatus est. Sap. 3. „ Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum malitiæ &c." Prov. 11. „ Seminanti iustitiam, merces fidelis † alias, fideles. † Quantum ad secundum dicit: *Secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi*, idest innocentiam. Iob 22. „ Salvabitur innocens; salvabitur autem in munditia manuum suarum. " (Psal.83.) *Non privabit bonis eos qui ambulant in innocentia*. Hæc autem iustitia consistit in observatione viarum Dei. Psa. 118. *Viam mandatorum tuorum cucurri*, Et ideo dicit: *Quia custodivi vias Domini*: Iob 23. „ Vestigia eius secutus est pes meus: viam † alias, vias † eius custodivi, & non declinavi ex ea: " & quia *non impie gessi*, recedendo *a Deo*, quia per peccatum homo recedit a Deo, & inquinatur. Psal. 43. *Non recessit retro cor nostrum*. Quomodo pervenit ad hoc? *Quoniam omnia iudicia*

eius

eius in conspectu meo. Valet valde ad operandum bona, & evitanda mala, cogitare divina iudicia. Iob 19. „ Fugite a facie gladii, „ quoniam ultor iniquitatum est gladius. " Et custodivi hoc, quia *iustitias eius non repuli a me*, de industria peccando. Iob 21. „ Di- „ xerunt Deo, Recede a nobis; " & sequitur: „ Perveniet eis inundatio. „ Qui ex infirmitate, vel ignorantia peccat, faciliter veniam consequitur.

(o) *Et ero*. Supra commemoravit Psalmista beneficium liberationis de præterito; hic de futuro quantum ad spem. Et primo commemorat beneficia in generali; secundo in speciali quæ accepit, & quæ sperat, ibi, *Deus meus, impolluta via eius*; tertio commendat iustitiam divinam. Circa primum duo facit. Primo proponit orationem ad Deum; secundo commendat spem exauditionis, ibi, *Quoniam tu illuminas*. Tria proponit. Primo propositum perseverandi in innocentia; secundo meritum retributionis; tertio rationem assignat. Secunda ibi, *Retribuet*; tertia ibi, *Cum sancto sanctus eris*. Dicit ergo: *Et ero immaculatus cum eo*, idest adhærebo Deo: quia loquitur ex persona sua & aliorum, quorum quidam innocentes sunt; & ideo dicit, *Et ero*, idest stabo & perseverabo in innocentia. Eccli. 31. „ Beatus vir qui inventus est sine macu- „ la. " Vel, *Ero immaculatus cum eo*, idest adhærebo Deo: Pri. Cor. 6. „ Qui autem ad- „ hæret Deo unus est spiritus: " conservans me ab omni macula. Iob 27. „ Donec „ deficiam non recedam ab innocentia mea. " Quidam sunt pœnitentes; & ad hos pertinet ne iterum in peccatum labantur: & ideo dicit: *Et observabo me ab iniquitate mea*: sicut „ canis qui revertitur ad vomitum, & sus lo- „ ta in volutabro luti: „ 2. Pet. 2. Eccli. 26. „ In duobus contristatum est cor meum, & „ in tertio iracundia mihi advenit. Vir „ bellator deficiens præ inopia, & vir sen- „ satus contemptus, & qui transgreditur de „ iustitia in peccatum, Deus paravit illum ad „ rhomphæam. " Consequenter ponit spem retributionis, cum dicit: *Et retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam*. Et est duplex retributio. Una quæ datur pro bonis impletis; & propter hoc dicit: *Retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam*. Anselmus: „ Iustitia est rectitudo voluntatis propter se „ servata. " Vel secundum opera hominis reddet ei. Psal. 62. *Reddet unicuique secundum opera sua*. Dicit, *Observabo*, & *Retribuet*: quia si homo aliquando fuit iustus, & fecit opera iustitiæ, & non observat se a peccatis, vel non conservat se in operibus iustitiæ; ideo mortificatur, nec meretur retributionem. Ezec. 18. „ Omnes iustitiæ eius non recorda- „ buntur. " Alia est quæ datur pro beneficiis: unde dicit: *Retribuet secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum eius*. Aliqui habent exterius tantum manus, idest operationes puras, & illis Deus non retribuet; sed quando habent puras in corde operationes, tunc retribuet. Et hoc est *in conspectu oculorum eius*, non illis bonis quæ sunt in conspectu nostro, sed in conspectu Dei. Esa. 64. „ Oculus non vidit, Deus, absque te. " Et quid retribuet? Iucunditatem ineffabilem, & augumentum gratiæ; quæ proveniunt ex mandatis Dei servatis. Psal. 18. „ In custodiendis „ illis retributio multa. " *Et retribuet secundum puritatem manuum mearum*, idest operum. Dicitur autem opus impurum, ratione carnalis affectus. Esa. 1. „ Manus vestræ sangui- „ ne plenæ sunt. " Item ratione inanis gloriæ. Matth. 6. „ Attendite ne iustitiam ve- „ stram faciatis coram hominibus, ut videa- „ mini ab eis; alioquin mercedem non habe- „ bitis. " Gregorius: „ Vecordia est magna „ agere, & laudi inhiare, qui unde cælum „ mercari potuit, inde vanum & transitorium „ sermonem quærit. "

(p) Consequenter ponitur ratio retributionis: ideo sequitur, *Cum sancto*. Circa hoc duo facit. Primo ponit rationem retributionis; secundo exponit eam, ibi, *Quoniam tu populum*. Primi duo versus dupliciter possunt intelligi. Uno modo ut intelligatur ad Deum loqui, & sic est litteralis sensus, quasi dicat: Tu, Domine, *cum sancto sanctus eris*. Et sic dicit duo: scilicet quod Deus sit remunerator & approbator bonorum; secundo quomodo est reprobator malorum: unde sequitur: *Et cum innocente innocens eris, & cum electo electus eris, & cum perverso perverteris*. Est autem sciendum, quod nominat sanctum † alias, nominat scilicet sanctum † innocentem, & electum. Electus autem potest dupliciter intelligi. Uno modo a Deo, & hoc est commune omnibus sanctis. Ephes. 1. „ Elegit nos Deus „ ante mundi constitutionem &c. " Alio modo dicitur electus qui habet excellentiam innocentiæ & sanctitatis. Cant. 5. „ Dilectus „ meus candidus, & rubicundus, electus ex mil- „ libus. " Si primo modo sumatur electus, tunc secundum ponit ex parte nostra, & tertium ex parte Dei. Si secundo modo, sic proponit duo, quæ ex parte nostra sunt. Primum est operatio boni quæ fit propter Deum, & quæ proprie habet rationem sanctitatis: quia omnia quæ ordinantur ad Deum, dicuntur sancta; & hoc est quod dicit: O Domine, tu *eris sanctus cum sancto*, sanctitatem in eo causando. Levit. 21. „ Ego Deus qui sanctifico

„ vos. „ Vel sic. Tu *eris sanctus* effective, idest ostendens te amare, & approbare sanctitatem. Non enim ostendit se, nisi per opera: substantiam enim eius non videmus; nec aliter est sanctus cum sancto, nisi ostendendo sanctitatem. Non est enim visibilis nunc nobis, ut dicamus quod conformat se sancto in motibus exterioribus † alias, exterius, † sicut de homine qui diversis diversimode se conformat, maxime amicis: quia omne animal diligit sibi simile, & quod diligit quis, illud remunerat. Unde ostendens te sanctum, quando remunerabis, inquit, sanctitatis † alias, remunerabis sanctitatis † opera? *Et cum viro innocente innocens eris*, effective, & remunerando. *Et cum electo*, quem tu diligis, *electus eris*: quia facies quod ipse te eliget. Ioannis 15. „ Non vos me elegistis, sed „ ego elegi vos, " primordialiter. Deut. 4. „ Dilexit patres tuos, & elegit semen eorum „ post eos. " Et 26. „ Deum elegisti hodie, „ ut sit tibi Deus, & obedias eius imperio; & „ Dominus elegit te hodie, ut sis ei populus „ peculiaris; & faciet te excelsiorem cunctis „ gentibus, ut sis populus sanctus. " Vel, *Electus*, idest excellenter separatus. *Et cum perverso perverteris*, idest permittes eum esse perversum. Vel perversi sunt illi qui non sequuntur illos quos debent sequi. Qui ergo non sequitur voluntatem Dei videtur perversus. Ergo tu contra voluntatem Dei, & Deus contra voluntatem tuam; quasi dicat: Tu vis habere beatitudinem, & Deus dabit miseriam. Lev. 26. „ Si ambulaveritis mihi ex adverso, „ & ego contra vos adversus incedam, & „ percutiam vos septies propter peccata ve„ stra. " Et ideo dicit: *Cum perverso perverteris*, idest agens contra voluntatem perversorum. Alio modo potest legi, ut referat sermonem ad aliquem hominem; & sic: O homo, cum sancto homine, vel cum Christo sanctus eris: quia non audies de Deo nisi sanctitatem. Exod. 37. „ Cum viro religioso tracta de san„ ctitate. " *Et cum innocente innocens eris*: quia secundum conversationem informantur mores. Pri. Corinthiorum 15. „ Corrumpunt bonos mo„ res colloquia mala. " *Et cum perverso perverteris*. Eccli. 13. „ Qui tetigerit picem inqui„ nabitur ab ea, & qui communicat superbo „ inducet superbiam. " Consequenter exponit præmissa secundum primam lecturam. Quare eris, Domine, cum sancto? *Quia tu populum humilem salvum facies*; idest, in hoc quod humilem salvum facies, ostendis te cum sancto sanctum esse. Iacobi 4. „ Humilibus dat „ gratiam. " Matth. 19. „ Sinite parvulos ve„ nire ad me, talium enim est Regnum cælo„ rum. " Psalmus 137. *Excelsus Dominus, & humilia respicit*. Quare *cum perverso perverteris*? quia *oculos superborum humiliabis*. Luc. 14. „ Omnis „ qui se exaltat humiliabitur. " Isa. 2. „ Oculi „ sublimis humiliati sunt, & incurvabitur al„ titudo virorum. " Et dicit, *Oculos*, quia superbia in hoc consistit quod homo aspectum suum ad maiora quam sit sua proportio, erigit. Esa. 16. „ Superbia eius, & arrogantia eius „ plusquam fortitudo eius. " Et ideo Ps. 130. *Domine non est exaltatum cor meum; neque elati sunt oculi mei*.

(q) *Quoniam*. Hic convertit se ad orationem; quasi dicat: Ita iustus es, *quoniam tu illuminas lucernam meam*. Et duo facit. Primo refert gratiarum actionem de beneficio suscepto; secundo ponit petitionem de suscipiendo, ibi, *Deus meus, illumina tenebras meas*. Dicit ergo: *Tu illuminas &c.* Hoc totum potest secundum litteram dupliciter exponi; ut per lucernam intelligatur prosperitas, per tenebras intelligatur adversitas. Sicut quando homo est lætus, videntur sibi clara omnia; quando est tristis, videntur sibi omnia obscurari. Hoc est ergo quod dicit: *Quoniam tu illuminas lucernam meam, Domine*, quia tu dedisti mihi prosperitatem, & continue das, *illumina tenebras meas*; idest, si quid adversitatis remansit in me, expelle & remove a me. Alio modo potest intelligi moraliter, ut per lucernam intelligatur mens sive anima hominis. Prov. 20. „ Lu„ cerna Domini spiramentum hominis. " Mens ergo hominis est quasi lucerna Dei accensa divino lumine. Psal. 4. *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*. Quamdiu sine peccato sumus, lucerna nostra accensa est, idest anima nostra splendet lumine gratiæ; sed quando aliquid tenebræ corruptibilis carnis remanet, est extincta. Rom. 7. „ Ego ipse mente „ servio legi Dei, carne autem legi peccati. " Et hoc est quod dicit: *Quoniam tu illuminas lucernam meam*, idest quia anima mea illuminata est lumine gratiæ, *illumina tenebras meas*; idest, remove a me defectus, & corruptiones, per quæ homo incidit in tenebras. Vel potest legi allegorice, ut dicantur verba quasi ex persona Christi, vel cuiuscumque viri iusti. In Ecclesia sunt multi lucentes, sicut fideles & sancti. Philip. 2. „ Inter quos lucetis „ sicut luminaria in mundo, verbum vitæ con„ tinentes. " Item multi tenebrosi, sicut infideles & peccatores. Eph. 5. „ Eratis aliquan„ do tenebræ &c. " Ergo homo orans pro Ecclesia, vel Ecclesia pro se, dicit: *Quoniam tu illuminas lucernam meam*, idest fideles qui lucent, *illumina tenebras*, idest peccatores.

(r) Spem exauditionis ponit cum dicit, *Quoniam*. Hic facit duo. Primo tangit liberationem a malo; secundo victoriam super malo. Dicit ergo: Oro, quia spero *in te*, idest in virtute

tute tua. *Eripiar a tentatione*, idest a quacumque tribulatione, sive impugnatione. Pri. Cor. 10. „ Fidelis Deus, qui non patietur tentari „ supra id quod potestis. " *Et in Deo meo transgrediar murum*; idest, victoriam a peccato virtute Dei habebo. Tunc enim hostis habet victoriam civitatis quando transgreditur murum. Murus iste est quæcumque difficultas quæ impedit nos ad bene operandum, sive peccata, quæ provocant nos ad male faciendum. Hieronymus dicit, *Frangam murum*, quia non possumus esse in mundo sine peccato. Pri. Ioan. 1. „ Si dixerimus quia peccatum non habemus „ ipsi nos seducimus. " Sed transgredimur, quia superamus illud, dum non consentimus concupiscentiis eius.

(s) Sequitur, *Deus*. Supra commemoravit in generali beneficia quæ in futurum expectat a Deo, quia *in te eripiar &c.* hic in speciali prosequitur ea. Et notandum quod loquitur ad modum habentis adversitatem, & adversarios, de quibus sperat victoriam: in qua triplex est gradus. Primo ut persequatur adversarios fugientes, & sicut captos destruat; secundo ut in eis regnet, ibi, *Et præcinxisti me*; † alias, secundo ut in eis repugnat. Secunda ibi, *Et* &c. † tertio ut exaltetur, ibi, *Eripies me*. Circa primum tria facit. Primo commendat suum adiutorem, scilicet Deum; secundo ostendit quomodo a Deo iam data sunt ei quædam per quæ idoneus est ad persequendum eos; tertio agit de persecutione. Secunda ibi, *Deus qui præcinxisti*, tertia ibi, *Persequar*. Prima in duo. Primo commendat Deum; secundo commendationem probat, ibi, *Quoniam quis Deus &c.* Commendat ergo Deum de tribus: quod sit iustus in opere, verax in sermone, & quod sit misericors in subventione. Quantum ad primum dicit: *Eripiar a tentatione*, dum considero divinæ iustitiæ puritatem, quia *Deus meus, impolluta via eius*. Iterum dum considero eius dispositionem, quia nihil iniustum est in eo. Ezec. 18. „ Numquid „ via mea æqua non est † alias, æqua est, † „ & non magis viæ tuæ pravæ sunt? " Vel via Dei per quam Deus vadit ad animam est impolluta, & est hæc caritas. Pri. Corint. 12. „ Adhuc excellentiorem viam vobis demon„ stro: " idest ut securi eatis. Hæc est impolluta, quia „ caritas non agit perperam, " idest perverse. Vel via Dei est ipse Christus, „ qui † alias, quia † peccatum non fecit. " Esa. 35. „ Via sancta vocabitur, & non transibit „ per eam pollutus, & erit via recta, ita ut „ stultus non erret per eam. " Vel via Christi est Virgo Beata. Psal. 76. *In mari via tua*. Hæc est impolluta. Can. 4. „ Tota pulchra es, „ amica mea, &c." Esa. 54. „ Dilata locum tentorii tui. " Quantum ad secundum dicit, *Eloquia Domini*: & loquitur ad similitudinem auri, & argenti, quod, si sit purum, probatur per ignem. Unde sicut aurum per ignem purgatum nihil habet impuritatis; ita sunt purgata verba Domini. Prov. 8. „ Iusti sunt o„ mnes sermones mei, & non est in eis quic„ quam contrarium atque perversum &c. " *Igne examinata*. Ps. 11. *Eloquia Domini eloquia casta; argentum &c.* Et dicuntur *igne examinata*, scilicet Spiritus sancti. Iob 12. „ Auris ver„ ba diiudicat, & fauces comedentis sapo„ rem. " Nullus potest examinare verba nisi habeat ignem Spiritus sancti. Pri. Cor. 2. „ A„ nimalis homo non percipit quæ sunt Spiri„ tus Dei. " Verum, quia est verax, implebit quod promisit. Et propter hoc dicit: *Protector est omnium sperantium in se*. Eccli. 2. „ Quis speravit in Domino, & confusus est? " Consequenter probat commendationem, quia hæ sunt proprietates, quod sit iustus, quod sit verax, & quod sit misericors. Si ergo ista bene conveniunt Deo meo, non quæras alium; sed nullus alius Deus est præter ipsum. Et ideo dicit: *Quis Deus præter Dominum*? quasi dicat, nullus. Esa. 42. „ Ego sum Dominus: „ hoc est nomen meum. " Deut. 6. „ Audi „ Israel, Dominus Deus tuus unus est. " In hoc differebant Iudæi ab aliis: quia † alias, & quia † alii colebant elementa mundi, vel homines, vel Angelos, hi vero dicebantur factores eorum; sed Iudæi colebant verum Deum factorem eorum. Dicit ergo, quod ipse est Deus totius creaturæ. Secundo quod ipse colebatur specialiter a Iudæis. Dicit ergo quantum ad primum: *Quis Deus præter Dominum*? scilicet totius creaturæ factorem? Iudith 16. „ Tibi „ serviat omnis creatura tua. " *Aut quis Deus præter Deum nostrum*? specialiter. Pri. Reg. 2. „ Non est sanctus ut Dominus, neque enim „ est alius extra te; & non est fortis sicut „ Deus noster. " Psal. 75. *Notus in Iudæa Deus &c.* Qui dicitur noster specialiter pietate, & cultura, & unione naturæ, & carnis assumptione, & redemptione. In hoc confunduntur Manichæi: quia hic est Deus & Dominus visibilium, & quod Deus veteris testamenti est verus Deus, quia nullus Deus præter eum.

(t) *Deus*. Hic ostendit quomodo habet a Deo idoneitatem ad vincendum. Deus enim aliquando dat virtutem alicui ad bene operandum; nec tamen sufficit, nisi Deus protegat eum exterius. Primo ergo ostendit quomodo Deus dedit virtutem interius; secundo quomodo iuvat exterius, ibi, *Dedisti mihi protectionem*. Tria sunt necessaria alicui ad vincendum, scilicet quod sit fortis: Prov. ult. „ For„ titudo, & decor indumentum eius." Luc.

11. „ Fortis armatus custodit atrium suum: " quod sit agilis, & quod sit doctus in bello. Et hæc tria dicit † alias, hæc dicit † se babere. Secundo ibi, *Qui perfecit pedes meos*; tertio, ibi, *Qui docet manus meas*. Circa primum duo facit. Primo confitetur sibi datam fortitudinem a Deo, secundo debitum fortitudinis usum. Dicit ergo: *Deus qui præcinxit me virtute ad bellum &c.* Milites prædicti præcinguntur armis, & gladio, ut sint expediti, & parati ad pugnam. Pri. Mach. 3. „ Iudas Machabæus induit se loricam sicut gigas, & succinxit se arma bellica in præliis. " Hæc est fortitudo, scilicet virtus quæ data est mihi a Deo, non solum in corporalibus bellis, sed & in spiritualibus, quæ non vincerem sine virtute Dei. Et ideo dicit, *Præcinxit me virtute*. Eph. 6. „ Confortamini in Domino, & in potentia virtutis Dei. " Esai. 40. „ Qui dat lasso † alias, lapso † virtutem, & his qui non sunt fortitudinem & robur multiplicat. " Vel, *Præcinxit*, ad modum currentis, ne impediatur ex defluxu vestium. Ita virtus Dei retinet affectum ne defluat ad terrena. Et ideo sequitur: *Et posuit immaculatam viam meam*. Pri. Reg. 25. „ Benedictus Deus, qui custodivit servum suum a malo. " Psal. 118 *Beati immaculati in via*. Vel via ista est via caritatis, quæ non agit perperam, ut supra dictum est.

(u) *Qui*. Hic ponitur agilitas, quæ necessaria est ad pugnandum † alias, ad pugnam. † Pri. Reg. 24. dicitur quod egressus est Saul contra David „ super petras abruptissimas, quæ solis cervis perviæ sunt; " quasi dicat: Tantam agilitatem mihi contulit Deus quod quasi cervus ibam per montes. *Et super excelsa statuit me*. In montibus declivibus vestigia hominis non figuntur, sed Deus dedit ei tantam gratiam ut non laberetur in eis. Mystice legitur sic. Cervus transcendit sine læsione spinas & sylvas; sic spiritualis affectus pertransit sine læsione & infectione mala, sive delectationes mundi. Gen. pen. „ Nephtalim cervus emissus dans eloquia pulchritudinis. " Es. 25. „ Tunc saliet sicut servus claudus. " *Et super excelsa statuit me*; idest super cælestia statuit mentem meam defixam. Habac. 3. „ Super excelsa mea deducet me victor. " Consequenter ponitur doctrina militaris: unde ait: *Qui docet manus meas ad prælium*. Doctrina militaris acquiritur scientia, & perfectio exercitio. Primo ergo scientiam sive doctrinam quærit, quia hæc doctrina necessaria est militibus. Prov. 24. „ Cum dispositione initur bellum. " Sed iste edoctus a Deo, dicit quantum ad secundum: *Posuisti ut arcum æreum brachia mea*; idest, brachia quasi infatigabilia mihi ad bellandum dedisti. Vel, *Qui docet &c.* idest, contra vitia, & dæmones docet nos operari ad superandos hostes, qui iter cæli claudere conantur. Postea mutans personam dicit, *Posuisti &c.* Alia littera habet: *Confregisti arcum æneum*, idest brachium meum. Psal. 143. *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium &c.* Nota, quod excellentia agilitatis, & excellentia fortitudinis est in leonibus qui ex siccitate nimia non habent † alias, leonibus siccitate nimia nec habent † medullam in ossibus; & hæc contingunt ex magna inæqualitate elementorum immixta; & ideo parum vivunt; & hoc non decet in homine propter operationes eius: unde huiusmodi dicuntur ex speciali munere data David, ut dicitur Eccli. 47. „ Lusit cum leonibus quasi cum agnis; & in ursis similiter fecit sicut in agnis ovium † alias, & ursis similiter fecit sicut cum agnis ovium. " † Et similiter sibi data est a Deo ex gratia doctrina pugnandi. Mystice, oportet nos in spirituali bello esse doctos. Eccli. 11. „ Multæ insidiæ sunt dolosi: " quas non possumus evadere nisi habeamus & doctrinam, & auxilium divinum. Iob 39. „ Gloria narium eius (idest dæmonis) terror: contemnit pavorem, nec cedit gladio " Pri. Cor. 4. „ Licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen qui intus est renovatur de die in diem. "

(x) *Et dedisti*. Hic ostendit quomodo prædicta sibi data conservantur a Deo exterius: unde dicit: *Præcinxisti me virtute*: & tamen protegit me: *Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ*; idest, protexisti me ad salutem, quia non sufficiunt prædicta nisi adsit protectio Dei. Psal. 63. *Protexisti me, Deus, a conventu malignantium &c. Et dextera tua suscepit me*, idest favor gratiæ tuæ me in bello confortavit. De hoc bello Ezech. 3. „ Manus Domini erat mecum confortans me. " Vel, *Dextera tua*, idest filius tuus, *suscepit me*, idest naturam meam. Vel *me* infirmum ad curandum. *Et disciplina tua correxit me in finem*, idest finaliter, & perfecte. Prover. 3. „ Quem diligit Dominus corrigit & castigat, & quasi pater in filio complacet sibi. " Unde, *Disciplina tua correxit me in finem*. Quantum ad secundum dicit, *Disciplina &c.* Contingit † alias, Hoc contingit † aliquando quod aliquis dubitat, aliquando errat. Ille autem, scilicet Deus, errata corrigit: unde, *Disciplina tua correxit me in finem*, ut supra dictum est. Item dubitata dirigit: *Et disciplina tua ipsa me docebit*. Psal. 118. *Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me*. Quantum ad tertium dicit: *Dilatasti gressus meos subtus me*; quasi, das agilitatem, & in ea foves illos qui latos habent gressus, quando

do non arctantur; vel spiritualiter, quando cor est promptum per caritatem ad bonum. Psal. 118. „ Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum. " *Et non sunt infirmata vestigia mea*, quia non defecit † alias, deficit. † Vel *vestigia*, idest signa quæ in itinere relinquuntur.

(y) *Persequar*. Supra Psalmista posuit idoneitatem suam ad vincendum; hic autem agit de victoria, quomodo persecutus est fugientes; & circa hoc duo facit. Primo ponit persecutionis modum; secundo ostendit impotentiam resistendi, ibi, *Confringam illos, nec poterunt stare*. Circa primum tria facit. Primo ostendit persecutionem esse iustam; secundo efficacem; tertio perseverantem. Iustam, cum dicit, *Persequar inimicos*; non amicos, sed inimicos. Pri. Mach. 3. „ Persecutus est Iudas inimicos perscrutans eos, & qui perturbabant populum suum succendit flammis. "

Sed non videtur quod liceat bonis viris facere persecutionem contra aliquos. Galat. 4. „ Quomodo tunc is qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundum spiritum; ita & nunc. " Ergo carnalium est inferre persecutionem, & spiritualium est pati.

Sed dicendum, quod affectus persequendi distinguit persecutionis genus. Quidam enim persequuntur amore & zelo: Psal. 68. *Zelus domus tua comedit me*: & hoc faciunt ut ad bonum, sive ad salutem perducant, vel malum impediant. Psal. 100. *Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar*. Et hoc modo persequuntur boni malos, sive peccatores. Quidam persequuntur ex odio inferentes malum, & impedientes bonum; & hoc modo persequuntur mali, sive carnales, viros iustos. Ps. 70. *Persequimini, & comprehendite eum &c.* Vel, *Persequar inimicos meos*, idest carnales affectus, *& comprehendam illos*; non illi comprehendent me, secundum Glo. Et ostendit quomodo est efficax ad persequendum inimicos: unde dicit: *Et comprehendam illos*. Tunc ostenditur efficax, quando pervenit ad finem ut capiat eos. Sec. Reg. 5. „ Si ascendam ad Philistiim, & si dabis eos in manu mea? Et dixit Dominus ad David: Ascende &c. " Et supra: „ Ingrediebatur proficiens atque succrescens, & Dominus Deus exercituum erat cum eo. " Item ostendit quomodo est perseverans: quia *non convertar*, scilicet a persecutione iniustorum, *donec deficiant*, idest donec consumantur. Sec. Reg. 1. „ Sagitta Ionathæ numquam rediit retrorsum. " Moraliter inimici nostri sunt motus concupiscentiæ, qui in nobis sunt, & movent continua bella. Rom. 7. „ Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ &c. " Hos debemus persequi, & comprehendere, & ligare, eis dominari, & refrenare. *Et non convertar*, idest desistam persequi, *donec deficiant a rebellione*. Sec. Reg. 8. „ Percussit David Philistæos, & humiliavit eos. " Sed hæc non deficiunt in vita ista: licet enim semper minuantur, numquam tamen totaliter extirpantur. Exo. 15 „ Evaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea. " Allegorice dicitur de Christo, qui persequitur inimicos nostros Iudæos, & alios peccatores, puniens eos corporaliter, & spiritualiter.

(z) *Confringam*. Hic excludit eorum potentiam resistendi; quasi dicat: Non resistent mihi, quia *confringam illos*, idest ita vires eorum diminuam, quod *nec poterunt stare*. Psal. 35. *Ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem, expulsi sunt, nec potuerunt stare*. Iob. 38. „ Brachium excelsum confringetur; " idest, non durabunt adversum me, vel non poterunt resistere. Levit. 26. „ Persequimini inimicos vestros, & corruent coram vobis. " Et hoc ideo, quia venient in potestatem meam; & hoc est quod dicit: *Cadent subtus pedes meos*. Hoc etiam debemus nos facere de malis motibus, & peccatis, vel de dæmonibus. Malach. 4. „ Calcabitis impios cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum. " Luc. 10. „ Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, & supra omnem virtutem inimici; & nihil vobis nocebit. " Gen. 4. „ Subtus te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. "

(aa) Et hoc totum est ex eo quia *& præcinxisti*. Hic agit de eorum totali deiectione, & commemorat duo. Primo divinum beneficium; secundo finale eorum exterminium, ibi, *Et comminuam eos &c.* Et quia ea quæ dixit videntur ad gloriam suam pertinere, ideo attribuit ea Deo. Et primo excludit propriam virtutem; secundo ostendit inimicorum deiectionem, *Supplantasti*; tertio eorum auxilii destitutionem, ibi, *Clamaverunt*. Dicit ergo: O Domine, tu fecisti hoc mihi, *& præcinxisti me virtute ad bellum*; idest, tota virtus quam habeo ad bellandum est a te, non a me. Esa. 40. Qui dat lasso † alias, lapso † virtutem, & his qui non sunt, fortitudinem multiplicat, & robur. *Et supplantasti insurgentes in me subtus me*. Ponit deiectionem inimicorum, de qua tria dixit: scilicet fugam, *Dedisti dorsum*, diminutionem, *Confringam*, & eorum casum, quia *cadent*: & hoc Deo attribuit non eodem ordine. Primo ponit casum inimicorum suorum, quasi dicat: Inimici mei cadent *subtus me*. Esa. 40. „ Deficient pueri, & laborabunt, & iuvenes in infirmitate cadent. " Sed tu hoc

hoc fecisti, *& supplantasti insurgentes in me subtus me*, idest virtutem abstulisti, ne possent mihi resistere. Lev. 26. „ Persequentur quin„ que de vestris centum alienos. " Secundo ponit fugam inimicorum: *Et inimicos meos dedisti mihi dorsum*. Esa. 45. „ Dorsa Regum † a„ lias, Regis † vertam. " Tertio agit de fractione: *Et odientes me disperdidisti*, in gentibus quas non noverunt.

(bb) *Clamaverunt*. Hic ostendit, quod omnino sunt desolati: unde dicit: *Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret*: quia nec auxilium hominum habebant, nec etiam deorum, quos ipsi dicebant creatores rerum. Hier. 2. „ Ubi „ sunt dii tui quos fecisti † alias, fecerunt? † „ Surgant, & liberent te in die afflictionis „ tuæ. " Unde sequitur: *Clamaverunt ad Dominum, nec exaudivit eos*. Esa. 1. „ Cum mul„ tiplicaveritis orationes vestras, non exau„ diam vos. "

Sed contra. Esai. penult. „ Antequam cla„ ment, ego exaudiam. " Ps. 90. *Clamabit ad me, & ego exaudiam eum*.

Et dicendum: Quando recta intentione quis clamat, sive orat, tunc exauditur; & Deus suam orationem approbat, & exaudit. Ioan. 9. „ Si quis Dei cultor est (scilicet recta inten„ tione) hunc exaudit. " Sed quando simulata oratione & ficta clamat † alias, clamarem † ad Deum, non exaudit. Iacob. 4. „ Pe„ titis, & non accipitis, eo quod male peta„ tis: " idest mala intentione, vel iniusta petitione. Proverb. 1. „ Tunc invocabunt, & „ non exaudiam: mane consurgent, & non „ invenient. "

Consequenter ostendit eorum totalem destructionem: unde dicit, *Et comminuam eos*. Quando pulvis proiicitur, nullum vestigium remanet, quia ventus ipsum dispergit; sic quando mali destruuntur, nullo modo remanent. Ideo dicit: *Et comminuam eos ut pulverem ante faciem venti*. Psalm. 2. *Impii tamquam pulvis quem proiicit ventus a facie terræ*, scilicet sunt dispersi. Psal. 9. *Periit memoria eorum &c.* Sed quia aliqui destruuntur aliquando cum honore, ostendit quod mali, sive peccatores viliter consumuntur, & inhoneste: unde dicit: *Ut lutum platearum delebo eos*. Iob 20. „ Si a„ scenderit usque ad cælum superbia eius „ (scilicet peccatoris,) & caput eius nubes „ tetigerit, quasi sterquilinium in fine perde„ tur. " Psal. 68. *Deleantur de libro viventium*. Esa. 17. „ Rapietur sicut pulvis montium a „ facie venti (scilicet peccator,) & sicut „ turbo coram tempestate. " Iob 13. „ Re„ digentur in lutum cervices vestræ. "

(cc) *Eripies*. Supra commemoravit Psalmista inimicorum persecutionem, & omnimodam destructionem; hic autem commemorat suam exaltationem, qua promotus est in Regem: & circa hoc duo facit. Primo ponit exaltationem; secundo gratiarum actionem, ibi, *Vivit Dominus*. Circa primum duo facit. Primo proponit suam exaltationem super Iudæos; secundo ponit devotionem gentilium, ibi, *Populum*: tertio protervitatem Iudæorum, ibi, *Filii alieni*. Hoc magis specialiter † alias, spiritualiter † pertinet ad Christum quam ad David; & ideo circa hoc duo facit. Primo ostendit quomodo liberatur a contradictione Iudæorum; secundo quomodo datur ei potestas contra gentes. Dicit ergo: Non solum *odientes me disperdidisti*, sed *eripuisti me de contradictionibus populi*. Si intelligatur de David, multum contradixerunt ei Iudæi. Sec. Reg. 20. „ Non est nobis pars in David, neque here„ ditas in filio Isai. Revertere in tabernacu„ la tua Israel. " Et etiam Christo contradixerunt, ut patet in Evangelio. Hebr. 12. „ Re„ cogitate eum qui talem sustinuit adversus „ semetipsum contradictionem &c. " Et ex hac ereptus fuit David, & etiam Christus. *Constitues me in caput gentium*; quasi dicat: Iudæi nolunt me dominari super se; sed tu me fecisti Dominum & Iudæorum, & gentium. Et hoc maxime convenit Christo, ut dicitur Eph. 1. „ Ipsum dedit caput super omnem „ Ecclesiam, quæ est corpus ipsius. " Deinde ponitur devota subiectio gentilium: unde dicit: *Populus quem non cognovi servivit mihi*, populus scilicet extraneus, puta Ismaelitarum & Moabitarum, qui, ut habetur 2. Reg. 8. „ facti sunt ei sub tributo. " Similiter & Christo: quia quos non cognovit visitando eos corporaliter, servierunt, & obedierunt ei. Mat. 15. „ Non sum missus nisi ad oves quæ „ perierunt domus Israel; " scilicet corporaliter visitare. Vel, *Non cognovi*, idest non approbavi dando ei legem & Prophetas. Esa. 55. „ Ec„ ce gentes quas nesciebas vocabis, & gen„ tes quæ te non cognoverunt ad te current. " *In auditu auris obedivit mihi*: quia, licet non videant me, ex solo auditu fidei per Apostolos obedierunt. Esa. 65. „ Invenerunt me qui „ non quæsierunt me. " Rom. 10. „ Fides ex „ auditu. " Vel, *In auditu auris obedivit mihi*, quia statim cum audissent, sicut dicitur Matt. 4. relictis omnibus secuti sunt eum.

(dd) *Filii*. Hic ponitur protervia Iudæorum; & vocat eos filios alienos, quia olim fuerunt filii generati a Deo per gratiam & doctrinam legis. Exo. 4. „ Primogenitus meus Israel. " Sed tamen alieni facti sunt. Esa. 1. „ Filios „ enutrivi, & exaltavi: " & sequitur: „ Ab„ alienati sunt retrorsum. " Et sunt alieni triplici ratione: *quia mentiti sunt mihi*; quia in-

inveterati; quia *claudi*. Alienatur quis a Deo, quando non servat fidelitatem ; & quantum ad hoc dicit : *Mentiti sunt mihi*, idest fregerunt pactum. Item quando non sequuntur patrum fidelium vestigia, unde, *Inveterati sunt*. Res inveterata est prope † alias, propter † interitum. Isti fuerunt a principio novi, 1. Paral. 12. cum dicunt † alias, 1. Paral. 12. dicunt : † „ Tui sumus, „ o David, & tecum, fili Isai. " Sed paulatim tepuerunt. Aliud est quando totaliter recedit: unde dicit: *Claudicaverunt a semitis suis*, quasi uno pede debiles vetus testamentum male servantes, & novum respuentes. Vel si referatur ad Christum: *Filii alieni mentiti sunt mihi*, quia pepigerunt pactum cum Deo : Exod. 24. „ Omnia quæcumque locutus est Deus, „ faciemus : " postea fregerunt. Psalm. 65. *Mentientur tibi in multitudine virtutis tuæ inimici tui*. Item virtus quæ fuit in patribus in filiis non est; ideo *inveterati sunt*. Baruch 3. „ Quid est, Israel, quod in terra inimico- „ rum es, & inveterasti in terra aliena? " Item *claudicaverunt a semitis suis*, idest præceptis legis : quia uno pede incedunt, scilicet sensu litterali, non spirituali. Item litteraliter etiam *claudicaverunt*, quia sequebantur solum traditiones Pharisæorum. III. Reg. 18. „ Usquequo claudicatis in duas „ partes ? Si Dominus est Deus, sequimini „ eum. "

(ee) *Vivit*. Hic ponitur gratiarum actio; & circa hoc tria facit. Primo proponit eam ; secundo ponit eius materiam, ibi, *Deus qui das &c.* tertio prorumpit in laudes Dei, ibi, *Propterea. Vivit Dominus*. Et loquitur ad modum Regis de Deo. Antiquitus modus salutandi Regem fuit: *Vivat Rex*. Hoc convenit Deo, quia ipse est vita æterna. Psalm. 35. *Apud te est fons vitæ*. Et ideo dicit, *Vivit Dominus*. Ezech. 33. „ Vivo ego, dicit Dominus „ Deus. " Ipse enim est dator vitæ hominibus. Ioan. 1. „ Quod factum est in ipso vita erat. " Item aliis optatur benedictio, sed ipse est ipsa benedictio. *Benedictus Deus meus*. Deus meus dicitur Filius. Esa. 9. „ Filius datus est no- „ bis. " Psalm. 66. *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus*. Dan. 3. „ Benedi- „ ctus es, Domine Deus patrum nostrorum, „ & laudabilis, & benedictus in sæcula. " Et quia nos benedictionibus implet. Tertio optat eius exaltationem. *Et exaltetur Deus salutis meæ*, idest auctor † alias, actor † & dator salutis gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro. Psalm. 43. *Tu es ipse Rex meus, & Deus meus, qui mandas salutes Iacob*. Item Ps. 73. *Operatus es salutem in medio terræ*. Non petit ut exaltetur in se, quia altissimus est: Psal. 86. *Fundavit eam Altissimus*; sed ut exaltetur in cognitione nostra. Et dicit, *Salutis meæ*, idest qui me salvat. Esa. 45. „ Deus iustus, & „ salvans non est præter me. " Act. 4. „ Non est „ aliud nomen datum hominibus sub cælo. " Vel Deus, qui salvat me, exaltetur per suum effectum, ut salvet me non solum in infimis, sed etiam in excelsis. Matth. 21. „ Benedi- „ ctus qui venit in nomine Domini, osanna „ in altissimis. " Eccli. 43. „ Exaltate illum „ quantum potestis: maior est enim omni lau- „ de " Psal. 98. *Exaltate Dominum Deum nostrum, & adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est*.

(ff) *Deus*. Hic ponitur materia gratiarum actionis & pro beneficio liberationis a malo, & pro beneficio promotionis ad bonum: unde dicit, *Deus &c.* Et hoc potest dici in persona Ecclesiæ : quia qui persequuntur eam, subiicientur sibi. Esa. 60. „ Venient ad te cur- „ vi filii eorum, qui humiliaverunt te; & ad- „ orabunt vestigia pedum tuorum. " Sicut Paulus qui condemnavit Stephanum prostratus est: unde pia vindicta est, dum rebellis subditur & humiliatur ; ideo tu es *liberator*. Ioan. 8. „ Si filius vos liberaverit &c. " *Meus de inimicis meis*, non qualibuscumque, sed *iracundis*. Prov. 27. „ Ira non habet misericor- „ diam. " Unde maior gloria a ferventibus malis liberari. *Et ab insurgentibus in me*. Psal. 26. *Insurrexerunt in me testes iniqui &c. Exaltabis me*. Ut ostendat Dei providentiam hoc dicit; idest, in quo credunt deprimere exaltant. Phil. 2. „ Propter quod & Deus exaltavit il- „ lum. " Gen. 7. „ Multiplicatæ sunt aquæ, „ & elevaverunt arcam in sublime. " *A viro iniquo eripies me*, idest a fraudulentis. Psalm. 139. *Eripe me, Domine, ab homine malo, a viro iniquo eripe me*. Consequenter concluditur gratiarum actio propter † alias, idest propter † prædictas causas. *Propterea confitebor tibi in nationibus, Domine, &c.* idest eoram omni populo te laudabo. Tob. 12. „ Benedicite Deum cæ- „ li, & coram omnibus viventibus confitemi- „ ni, &c. *Et nomini tuo Psalmum dicam*. In Psalmo intelligitur bona operatio : quia quicquid boni facimus, debemus facere in gloriam nominis Dei. *Magnificans salutes Regis eius*. Hieronymus habet sic: *Magnificanti, & facienti tibi*; scilicet magnificanti, & facienti secundum litteram nostram. *Deus qui das vindictas*. Et est Deus inquantum magnificans. Et ponit duo: unum ad statum Regni, aliud ad personam, quia utrumque magnificatum est. Quantum ad primum dicit : *Magnificans salutes Regis eius*, quia promovisti me ad Regnum. Vel *Regis*, idest Christi, per euius nomen omnes salvantur. Act. 4. „ Non est aliud „ nomen datum hominibus, in quo oporteat

„ nos

„ nos salvos fieri." Quantum ad personam dicit: *Et faciens misericordias Christo suo David, & semini eius usque in saeculum*: quia multiplicavit semen suum sicut promisit.

(a) In finem

PSALMUS DAVID XVIII.

CAEli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum.

(b) Dies diei eructat verbum; & nox nocti indicat scientiam. Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.

(c) In sole posuit tabernaculum suum; & ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo. Exultavit ut gigas ad currendam viam.

(d) A summo cælo egressio eius; & occursus eius usque ad summum eius, nec est qui se abscondat a calore eius.

(e) Lex Domini immaculata, convertens animas, testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis. Iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda; præceptum Domini lucidum illuminans oculos.

(f) Timor Domini sanctus permanens in sæculum sæculi; iudicia Domini vera iustificata in semetipsa.

(g) Desiderabilia super aurum, & lapidem pretiosum multum, & dulciora super mel, & favum. Etenim servus tuus custodit ea: in custodiendis illis retributio multa.

(h) Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me, & ab alienis parce servo tuo.

(i) Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero; & emundabor a delicto maximo. Et erunt ut complaceant eloquia oris mei: & meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Domine adiutor meus, & redemptor meus.

(a) SUpra Psalmista multipliciter egit gratias de beneficiis datis, & speratis; hic autem ex consideratione illorum beneficiorum consurgit in laudem benefactoris. Titulus patet: *In finem Psalmus David*. Secundum litteram refertur ad David; secundum autem mysterium ad Christum. *In finem*. Dividitur autem Psalmus iste in duas partes. In prima enim commendatur Deus ex sua eruditione, qua nos instruit. Et hoc dupliciter. Una communi, quæ se habet æqualiter ad omnes; & hæc per opera sua manifestatur. Rom. 1. „ Invisibilia Dei per ea quæ facta „ sunt, intellecta conspiciuntur." Alia speciali, per legislationem, quæ est solum ad fideles. Secundum ibi, *Lex Domini immaculata*. Psalmus iste secundum veritatem exponitur de Christo, quia Apostolus de hoc auctoritatem ad mysterium Christi, Rom. 1. inducit. *In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum*. Nihilominus tamen sicut mysteria Christi repræsentantur figuraliter quandoque in figuris veteris testamenti, ita quandoque figuraliter præmonstrantur in figuris operum sanctorum. Et ideo primo exponetur iste Psalmus quo ad figuram; secundo quo ad veritatem. Et primo loquitur de cælis; secundo de sole. Per cælos Apostoli; per solem Christus intelligitur. *In sole*. Circa hoc duo facit. Primo ponit doctrinam qua nos erudit Deus per cælos, quomodocumque intellectos; secundo excludit impedimenta huius doctrinæ, ibi, *Dies diei eructat verbum &c.* Duo necesse est cognoscere de Deo. Unum scilicet gloriam Dei, in qua est gloriosus; secundo opera eius. Si respiciamus corporales cælos, isti nuntiant nobis gloriam Dei: quia in eis est mira & ordinata distinctio, quæ est quædam redundantia illius infinitæ † alias, in firmitate † gloriæ. Eccli. 43. „ Species cæ„ li gloria stellarum, mundum illuminans in „ excelsis Dominus." Et quia sol illuminans per omnia respicit, & gloria Domini plenum est opus eius; ideo † alias, per omnia respexit, & gloria Domini plenum est opus eius. Et ideo † intelliguntur isti cæli materiales indicare nobis gloriam Dei, non quasi animalia materialia, ut Rabbi Moses dicit, sed in eius pulchritudine, qua multo magis indicatur eorum artifex. Et firmamentum demonstrat

ſtrat nobis quantum Deus ſit magnificus. Firmamentum dicitur cælum, ut dicitur Gen. 1. „ Vocavit Deus firmamentum cælum. " Secundum autem diſtinctionem dicitur cælum, & ſic in cælorum diſtinctione apparet divina ſapientia: ſi totum accipiatur ſimul, ſic narrat eius virtutem; & ideo dicit, quod *cæli enarrant*, ideſt maniſeſtant, *gloriam Dei, & firmamentum nuntiat opera manuum eius*: per quæ opera apparet eius virtus. Secundum autem veritatem per cælos intelliguntur Apoſtoli, in quibus tamquam in cælis habitat Deus. Et dicuntur cæli propter ſublimitatem converſationis. Phil. 3. „ Noſtra converſatio in cælis eſt. " Item ſtellati propter multarum virtutum abundantiam. Eccli. 43. „ Species cæli gloria ſtellarum. " Eſa. 55. „ Sicut exaltati ſunt cæli a terra &c. " Quia lucidi per doctrinam, & exemplum. Matth. 5. „ Sic luceat lux veſtra coram hominibus, ut videant opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum qui in cælis eſt. " Quia volubiles, per obedientiam, & diſcurſum prædicationis. Eccli. 24. „ Gyrum cæli circuivi ſola, & in fluctibus maris ambulavi, & profundum abyſſi penetravi, & in omni terra ſteti, & in omni populo, & in omni gente primatum tenui. " Iſti *enarrant gloriam Dei*, ſcilicet Patris, in qua eſt Chriſtus: & quia Chriſtus eſt æqualis Patri, & quod eſt Deus, & quod gratis peccata dimittit. Eſa. 52. „ Gratis venundati eſtis, & ſine argento redimemini. " Item Apoſtoli dicuntur firmamentum, quia firmati virtute Spiritus ſancti. Luc. ult. „ Sedete in civitate donec induamini virtute ex alto. " *Et annuntiant opera manuum eius*; ideſt mirabilia quæ fecit Chriſtus, ſcilicet nativitatem, paſſionem, reſurrectionem, & aſcenſionem. Eccli. 42. „ Nonne Deus fecit ſanctos enarrare omnia mirabilia eius? " Eſa. 12. „ Annuntiate hoc in univerſa terra ". Pſ. 95. *Annuntiate inter gentes gloriam eius, in omnibus populis mirabilia eius*. Vel, *Cæli enarrant &c.* Quia cæli novam ſtellam miſerunt, ortum Salvatoris nuntiantem. Matth. 2. „ Vidimus ſtellam eius in oriente. "

(b) *Dies*. Hic excludit impedimentum doctrinæ; & excludit triplex impedimentum. Aliquando impeditur doctrina, ut non poſſit addiſci ex tempore; aliquando ex linguarum varietate; aliquando ex locorum diverſitate. Primum impedimentum eſt de nocte. Non eſt tempus legendi, cum ſit tempus quieſcendi; & ſecundum diverſa tempora convenit docere, & diſcere. Et primo dicendum eſt de materialibus diebus qui cauſantur ſecundum naturam ex motu cæli; & ideo non ſolum ſubſtantiam cælorum oportet conſiderare, ſed etiam motum firmamenti; & ſic oportet accipere in hac viciſſitudine ſapientiam. Eccli. 33. „ Quare dies diem ſuperat, & lux lucem, & annus annum a ſole? A Domini ſcientia ſeparati ſunt, " ideſt diſpoſiti ſupra. Et ideo dicit: *Dies*, ſuccedens, *diei eructat verbum*, ideſt diem ſapientiæ; ideſt, maniſeſtat ordinem & bonitatem divinæ ſapientiæ, inquantum una dies eſt maior alia &c. Una die eſt maior æſtus quam alia; & ſic de ſingulis. *Et nox*. Supra oſtendit divinam ſapientiam, & ordinem diſpoſitionis divinæ, quia ordinate nox nocti ſuccedit; & dicit, quia *dies eructat*, quia tempus diei eſt tempus loquendi; & ideo eſt tempus verbi. Propter quod dicit, *Eructat verbum*. Sed tempus noctis eſt tempus meditationis propter quietem; & ideo in quiete noctis homo meditatur, & adinvenit multa ex quibus ſit ſciens; & ideo eſt tempus ſcientiæ. Et ideo dicit: *Et nox*, ſuccedens, *nocti indicat ſcientiam*, ſcilicet Dei: quia in una nocte eſt alia diſpoſitio temporis quam in alia; & hoc totum a ſcientia Dei diſponente. Secundum veritatem Apoſtoli dicuntur dies; & hoc eſt quod dicit: *Dies*, ideſt Apoſtoli, *eructant verbum*, divinæ ſapientiæ, *diei*, ideſt perfectis. Pri. Cor. 2. „ Scientiam loquimur inter perfectos. " Non enim omnibus omnia prædicantur; ſed clara claris, ſancta ſanctis, magnis magna prædicant. Item Apoſtolus, inquantum eſt nox, ideſt in carne vivens & mortalis, infirmitati, & ignorantiæ rudium condeſcendens tamquam nox indicat nocti, ideſt perfectis ſcientiam, ſed de rebus humanis. Pr. Cor. 3. „ Non potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus. Tamquam parvulis in Chriſto lac vobis dedi, non eſcam. " Vel, *Dies*, ideſt Gabriel, *eructat verbum diei*, ideſt Virgini Beatæ proponit verbum Salvatoris; ſed *nox*, ideſt diabolus, *indicat ſcientiam nocti*, ideſt Evæ. Gen. 3. „ Eritis ſicut dii, ſcientes bonum & malum. " Item ſecundo impeditur doctrina ſecundum varietatem linguarum, ſed hæc doctrina per hoc non impeditur; quia *non ſunt loquelæ, neque ſermones*; ideſt, quæcumque ſint illæ linguæ, ſeu nationes, poſſunt erudiri de divina ſapientia, & virtute; & hoc ſive per cælos, ſive per Apoſtolos. Sed ſecundum veritatem dicendum, quod *non ſunt loquelæ neque ſermones, quorum non audiantur verba eorum*: quia voces, ſive prædicationes, ſive doctrina Apoſtolorum auditur a quolibet.

Sed de loquela Apoſtolorum duplex eſt opinio. Quidam enim dicunt, quod Apoſtoli una lingua loquebantur; ſed alii omnes eos intelligebant.

Sed contra hoc eſt Apoſtolus 1. Corin. 14. „ Gra-

„ Gratias ago Deo meo, quod omnium vestrum „ lingua loquor. " Unde *non sunt loquelæ*, in quibus non audiantur loqui. Loquelæ significant linguas principales; sed sermones significant varietates idiomatum in eadem lingua. Vel *loquelæ* linguæ, *sermones* sunt modi loquendi. Est autem triplex modus loquendi. Unus humilis, quem communiter loquimur; alius quando est coloratus; & alius quando est ornatus tantum. Primus convenit docenti; secundus persuadenti; tertius delectanti; & quolibet istorum modorum loquebantur Apostoli. Esa. 28. „ In loquela labii, & lingua „ altera loquar ad populum istum. " Item impedimentum doctrinæ est diversitas & remotio loci. Quia doctrina aliquando non vadit ad remotas partes; sed non ita est de ista: quia *in omnem terram exivit sonus eorum*, scilicet cælorum, vel Apostolorum, quia ubique est doctrina, qua cæli erudiunt. Sed de Apostolis melius dicitur, quia dicit: *Exivit*, non exierunt, *sonus*, idest fama, *& in fines orbis terræ verba eorum*. Esa. 12. „ Cantate Domi„ no quoniam magnifice fecit, annuntiate hoc „ in universa terra. " Matth. ult. „ Euntes „ docete omnes gentes. " Et ideo dicit: *In fines orbis terræ verba eorum*, quia sonus pervenit ad remota, & verba ad loca propinqua. Sed non est ita de Apostolis, immo etiam verba, idest distinctio soni pervenit ad fines orbis terrarum, vel prophetia aliqua, vel fama miraculorum.

(c) *In sole*. Supra Psalmus fecit mentionem de cælis; & hic ad ostendendam laudem creatoris agit de sole. Et sicut per cælos intelliguntur Apostoli, ita per solem intelligitur Christus. Malac. 4. „ Vobis timentibus no„ men meum, orietur sol iustitiæ." Et quædam prophetiæ dicunt hoc de Christo sub figura solis. Ideo primo ponit figuram per quam incipit veritatem de Christo explicare. Circa figuram tria ponit. Primo situm solis; secundo motum, *Et ipse tamquam sponsus*; tertio effectum eius, *Non est qui se abscondat &c.* Primo sciendum est, quod hæc diversa littera Hieronymi habet: *Soli posuit tabernaculum in eis*; quasi dicat: Ita *cæli enarrant &c.* & pro eis, scilicet cælis, *posuit soli tabernaculum*, idest collocavit eum in cælis. Ponitur convenienter tabernaculum: quia hic mundus est locus viatorum, non habitantium in certo loco, quia sunt in continuo motu. Nostra autem littera habet: *In sole posuit tabernaculum suum*. Domus alicuius domini pulchrius stat in civitate, quam in rure; ita pulchrius in cælo videtur tabernaculum Dei; & ideo dicit: *In sole posuit tabernaculum suum*; quasi dicat: Sol est eius tabernaculum: non quod Deus in loco contineatur, sed quia, ut Dionysius dicit, in sole maxime repræsentatur bonitas, & virtus Dei, sive divina. De motu solis duo dicit: *A summo cælo*. Nota quod loquitur de cælo sicut est in motu suo, qui est finis noctis, & principium diei. Et secundum quod est finis noctis, non est nisi exitus de occulto in manifestum: quia non oritur, quasi tunc esse incipiat, sed quia tunc manifestatur; & ideo assimilat eum sponso egredienti de thalamo: quia sicut occultatur sponsus in thalamo, sic occultatur sol de nocte: ideo dicit: *Ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo*. Secundum autem quod est principium diei, quatuor ponit: scilicet proprietatem, sive efficaciam eius, magnitudinem, velocitatem, & regularitatem motus eius. Proprietatem, quia nox tristitiam indicat; sed dies lætificat. Psal. 29. *Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia*. Et ideo dicit, *Exultavit*. Magnitudinem, quia magnus inter omnia corporalia particularia; & ideo dicit, *Ut gigas*. Velocitatem; unde dicit, *Ad currendam*. Regularitatem; unde dicit, *Viam*, quia non exorbitat a rectitudine viæ, sicut aliqui planetæ. Item hanc similitudinem exponit, cum dicit, *A summo cælo*. Et quod hic dicitur, potest dupliciter intelligi. Uno modo quia sunt duo puncta secundum Astrologos, scilicet summitas cælorum, ubi sol est quando est in meridie, & punctus oppositus qui est angulus terræ, ubi est sol in medio noctis; & hoc est quod dicit: *A summo cælo egressio eius*, secundum illos qui incipiunt diem a medio noctis, *& occursus eius usque ad summum eius*, quantum ad angulum cæli, ubi est in meridie. Sed si ad unum punctum summum referatur, sic est unus punctus, ubi sol est in meridie. Et hoc est quod secundum Astrologos plures dies computantur a medio diei, quasi dicat: A punto meridionali est recursus eius, scilicet solis, usque ad locum illum. Eccle. 1. „ Oritur sol, & occidit, & „ ad locum suum revertitur. " Effectus eius manifestatur cum dicit: *Nec est qui se abscondat a calore eius*; quasi dicat: Sol in meridiano ita exurit terram, & ita calidus est quod in aliquibus terris vix homo subsistit. Eccli. 43. „ In meridiano exurit terram: & in con„ spectu ardoris eius quis potest subsistere? " Secundum autem rem significatam designantur mysteria Christi. Et primo designatur ipsius conceptio; secundo nativitas; tertio eius progressus; quarto eius ascensio. Conceptio designatur cum dicitur: *In sole posuit tabernaculum suum*. Est autem consuetum quod per tabernaculum intelligitur corpus. Sec. Pet. 1. „ Scio quod „ velox est depositio tabernaculi mei, secun-

„ dum

„ dum quod Dominus noster Iesus Christus significavit mihi. " Sec. Cor. 5. „ Qui sumus „ in hoc tabernaculo, ingemiscimus. " Quod ergo dicit, *In sole posuit &c.* idest, corpus suum posuit in sole, idest in Beata Virgine, quæ nullam habuit obscuritatem peccati. Cant. 4. „ Tota pulchra es, amica mea, & macula „ non est in te. " Vel in sole sunt tria. Lucet, ardet, & distinguit vices temporum. *In sole posuit tabernaculum suum*, idest in manifesto: quia cum invisibilis esset, per assumptionem corporis factus est visibilis. Ioan. 1. „ Verbum caro factum est, & habitavit in „ nobis. " Item, *In sole*, idest ardore, *posuit tabernaculum suum*, idest corpus suum, quia suscepit passibile. Esa. 53. „ Vere languores „ nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse „ portavit. " Item subiecit ipsum varietati: & qui secundum quod Deus, erat æternus, secundum quod homo, factus est temporalis. Psal. 30. *In manibus tuis tempora mea*. Vel, *Tabernaculum suum*, idest Ecclesiam: Apoc. 21. „ Ecce tabernaculum Dei cum hominibus: " *posuit in sole*, idest in manifesto. Matt. 5. „ Non potest civitas abscondi supra montem „ posita. " Nativitas designatur cum dicitur. *Ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo*. Thalamus uterus virginalis est: de hoc sicut sponsus processit, quia in ea unione perpetua desponsavit humanam naturam: unde in morte divinitas remansit unita animæ & corpori. Oseæ 2. „ Sponsabo te mihi in fide. " Processus viæ eius describitur a iucunditate. Unde, *Exultavit*, interius scilicet cum lætitia spirituali, quam nec mors, nec tristitia aliqua in sensualitate potuit perturbare: quia etiam in passione fruebatur. Esa. 42. „ Non erit tristis, neque turbulentus † alias, tribulatus: " † quia ex tristitia sensualitatis, nulla tristitia in parte superiori fuit; tamen tota patiebatur secundum quod erat natura; non autem secundum quod erat conversa ad Deum. Item describitur a magnitudine: quia *ut gigas*, geminæ substantiæ, quia naturæ divinæ, in qua magnus: Psal. 76. *Quis Deus magnus sicut Deus noster*? & humanæ naturæ, in qua etiam magnus. Luc. 1. „ Hic „ erit magnus &c. " A velocitate, quia salutem nostram operatus est in modico tempore: unde dicit: *Ad currendam viam*. Act. 10. „ Pertransivit benefaciendo, & sanando, " quasi velociter.

(d) *A summo*. Hic prosequitur de ascensione: & circa hoc tria facit. Primo ponit ascensionem debitam; secundo eius terminum; tertio effectum debitum ponit. Primum, cum dicit: *A summo cælo egressio eius*. Naturale est cuilibet rei tendere in locum suum sibi connaturalem. Locus naturalis summus debetur ei qui habet summam naturam. Christus est natus a Patre habens summam naturam. Ephe. 4. „ Qui descendit ipse est qui et ascendit. " Et ideo dicit: *A summo cælo egressio eius*, scilicet per æternam generationem. Et dicit, *A summo*, non ex æthereo, vel empyreo, vel alio; sed ab esse Trinitatis, quia † alias, qui † est consubstantialis Patri, idem in essentia. Deinde ponit terminum. Dicit ergo: *Et occursus eius usque ad summum eius*. Ioa. 16. „ Exivi a Patre, & veni in mundum: „ iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem. " Sequitur effectus: *Nec est qui se abscondat a calore eius*. Ephe. 4. „ Dedit dona „ hominibus. " Ibidem: „ Ascendit super omnes cælos, ut adimpleret omnia. " Sol † alias, sed † quando est in alto, omnes calefacit; sic Christus ascendens misit Spiritum sanctum discipulis: unde dicit: *Nec est qui se abscondat a calore eius*. Spiritus sanctus calefacit. Cant. 8. „ Lampades eius lampades ignis. " Sed numquid multi non recipiunt calorem eius? Dicendum, quod sicut est de sole materiali, ita contingit de Spiritu sancto. Multi autem possunt se abscondere, & non recipere calorem solis; sed sol ex parte sua se exhibet omnibus; sic Spiritus sanctus effunditur ubique, & petit ab omnibus recipi, nisi aliquis se per malitiam abscondat. Vel, *Non est qui se abscondat &c.* quia licet peccator non recipiat eum, tamen non potest abscondi quin cognoscatur ab eo. Prov. 15. „ Infernus, & perditio coram Domino. "

(e) *Lex*. Supra Psalmus egit de sua generali instructione, quæ fit per creaturas; nunc agit de speciali, quæ fit per legis lationem. Et circa hoc duo facit. Primo ponit legis commendationem; secundo agit de delictis quæ committuntur contra legem, ibi, *Delicta quis intelligit?* Et convenienter post mysteria incarnationis Christi, agit de lege veteri, quæ est per Christum impleta, & nova tradita. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit legis bonitatem, sive rectitudinem; secundo eius suavitatem, seu dilectionem, ibi, *Desiderabilia*. Circa primum tria facit. Primo commendat legem in generali; secundo ea quæ in lege continentur, ibi, *Testimonium Domini*; tertio commendat ea quæ adiacent legi, ibi, *Timor Domini*. Est autem considerandum, quod de lege Domini dicit duo: & quod est immaculata, & quod est convertens: & potest ad utramque legem referri, scilicet novam, & veterem; & ponuntur ad differentiam legis humanæ, in qua quædam illicita permittuntur; sicut usuræ & postribula: non enim potest omnia corrigere. Sed lex Domini non est

talis; sed est *immaculata*, idest omnia mala excludens. Psalm. 11. *Eloquia Domini eloquia casta &c.* Iob 6. „ Non invenietis in lingua „ mea iniquitatem, nec in faucibus meis „ stultitia personabit. " Item lex humana non extendit se nisi ad ea ad quæ se habet iudicium humanum, scilicet tantum ad exteriora. Pri. Reg. 16. „ Homo videt quæ ap- „ parent, Deus autem intuetur cor. " Et ideo lex humana retrahit ab exterioribus; sed † alias, licet † divina lex convertit † alias, convertat † cor ad Deum. Et ideo dicit: *Convertens*, non tantum exteriores actus, sed & *animas*. Sed lex vetus hoc faciebat imperfecte, lex nova perfecte: quia lex vetus cohibet per pœnas temporales, quæ coercent manum; sed lex nova cohibet per pœnas æternas, quæ coercent cor. Continentur autem in lege tria: testimonia, iudicia, & præcepta. Testimonia, quia lex divina procedit ex necessitate super aliqua credulitate. Heb. 11. „ Accedentem ad Dominum oportet crede- „ re. " Et ideo necessaria sunt testimonia per quæ fides recta hominis † alias, hominibus † probetur; & ita in ea sunt testimonia, & cæremoniæ. Et dicit de eis duo: quod testimonia sive præcepta habent aliquid fidele, & quod sapientiam præstant. Doctrinæ autem humanæ habent aliquid non fidele, nec sapientiam præstant. Non fidele, quia antiquitus confixerunt in legibus quædam falsa, secundum quod videbatur eis ad utilitatem civitatum: sicut quod quidam homines nati sunt ex diis, ut conciperent magnos animos, & quod bene regentes transferebantur ad deos, ut animarent ad bonum reipublicæ. Sed *testimonium Domini*, idest doctrina, seu mandatum divinum, est *fidele*, idest habet veritatem; sed illud, scilicet doctrina illorum est falsa. Psal. 92. *Testimonia tua*, Domine, *credibilia facta sunt nimis*. Et hoc ideo est, quia lex illa ordinat ea quæ sunt in vita ista tantum; sed lex divina ordinat ad futuram vitam. Rom. 8. „ Non sunt condignæ passiones huius tempo- „ ris ad futuram gloriam, quæ revelabitur in „ nobis. " Testimonia proprie dicuntur in lege illa quæ generant auctoritatem præcipientis in corde subditorum, ut obediant præceptis; ut quod Deus sit unus, & quod sit creator cæli & terræ, & huiusmodi. Et quia cæremonialia præcepta sunt ex sola auctoritate divina debita, possent dici testimonia; præcepta vero moralia fundantur in debito omnis virtutis; iudicialia vero præcepta fundantur in debito quod est inter homines quantum ad contractus. Lex autem illa humana non præstat sapientiam. Aliqua enim sapientia est in humanis ubi est aliqua veritas, ut philosophica: & quædam sapientia est, qua utebantur sacerdotes in templo, & hæc est falsa; & hæc multis proponebatur, sed illa philosophica paucis: sed divina *parvulis*, quia populis. Deut. 4. „ Hæc est sapientia vestra, & intel- „ lectus coram populis. " Vel *parvulis*, idest humilibus. Matt. 11. „ Abscondisti hæc a sa- „ pientibus & prudentibus, & revelasti ea „ parvulis. " *Iustitia Domini recta*, seu iudicia illa quæ dicuntur Exod. 22. „ Qui fura- „ tus fuerit bovem, aut ovem &c. " Esa. 26. „ Rectus callis iusti ad ambulandum. " Prov. 21. „ Gaudium est iusto facere iustitiam; & „ pavor operantibus iniquitatem. " Et dicit duo de eis: quod recta, & quod iucunda. Recta, quia continent iustitiam. Rectum dicitur iustum. Prov. 8. „ Iusti sunt omnes ser- „ mones mei, & non est in eis pravum quid, „ nec perversum: recti sunt intelligentibus „ &c. " Iucunda, non severa, & perturbativa, quia sunt æquitati permixta: unde dicit: *Lætificantes corda*, propter æquitatem, & spem præmii. Psal. 118. *Lætabor ego super eloquia tua*. Moralia vero præcepta sunt lucida & illuminativa: unde dicit: *Præceptum Domini lucidum*. Lucidum dicitur, quia in se est manifestum & evidens, sicut hic, Non occides, non mæchaberis, non furtum facies, & similia: quæ habent in se claritatem, quod quilibet servare tenetur dicens Prover. 6. „ Mandatum lucerna, & lex lux. " Præceptum dicitur ad quod attenditur secundum imperium superioris; & est de agendis, & importat debitum faciendi in eo cui præcipitur: quod quidem debitum est vel ex parte regulæ divinæ, quam tenemur sequi; & sic illud cadit sub debito sine quo rationis ordo servari non potest: vel est debitum ex auctoritate præcipientis, cui obedire tenemur: vel ex parte finis, quem omnino volumus, qui est præstitutus nobis; & tunc cadit sub præcepto illud sine quo non possumus servare subiectionem ad præcipientem, vel sine quo non possumus consequi finem intentum. Dicitur enim præceptum quasi præcise ceptum, scilicet ad agendum; quasi quod præcise teneamur illud agere; ideo tale præceptum est *illuminans oculos*, scilicet rationis, qui oculi tenebrescunt per cupiditatem exteriorum, & concupiscentias interiorum passionum: & hoc removet præceptum Domini; & ideo *illuminans oculos*. Ps. 12. *Illumina oculos meos, ne umquam obdormiam in morte*.

(f) *Timor*. Hic ponit quædam adiacentia legi: quorum unum est ex parte nostra, scilicet timor, qui inducit nos ad servandum præcepta. Eccle. ult. „ Deum time, & mandata „ eius observa. " Et de timore isto duo dicit,

cit. Primo dicit eum sanctum; secundo dicit eum permanentem. Omnis autem timor ex amore causatur, quia illud timet homo perdere quod amat. Et ideo sicut est duplex amor, ita est duplex timor: quidam est timor sanctus, qui causatur ab amore sancto; quidam non sanctus, qui a non sancto causatur. Sanctus amor est quo amatur Deus. Ro. 5. „ Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. " Timor iste sanctus tria facit. Primo timet Deum offendere; secundo recusat ab eo separari; tertio se Deo per reverentiam subiicit; & iste timor dicitur castus, & filialis. Non sanctus timor est qui causatur ab amore non sancto, qui est mundi, & sui ipsius; & de tali amore non sancto causatur duplex timor non sanctus. Servilis, qui est ex amore sui; & mundanus, qui procedit ab amore mundi. Mat. 10. „ Nolite timere eos qui „ occidunt corpus &c. " De timore sancto, „ Psal. 33. " *Timete Deum omnes sancti eius, quoniam non est inopia timentibus eum*. Mundanus timor non permanet nisi cum mundo; servilis permanet in malis in perpetuum; sed sanctus permanet in bonis. De hoc dicit Psalmus: *Timor Domini sanctus permanet in saeculum saeculi*.

Sed contra. „ Perfecta caritas foras mittit „ timorem: " 1. Ioan. 4.

Dicendum, quod caritas expellit timorem servilem; sed filialis timor dupliciter permanet, scilicet in patria. Primo quantum ad sui praemium. Psal. 9. *Patientia pauperum non peribit in finem*: non quod ibi sit patientia, quia non est ibi tribulatio; sed fructus eius, & sic fructus timoris permanet. Eccli. 1. „ Timenti Deum bene erit in extremis, & in die „ defunctionis suae benedicetur. " Vel manet secundum aliquem sui actum: non quod timeat offendere, quia ibi non timet peccatum, nec separationem; sed quantum ad reverentiam: quia submittent se Deo, nec audebunt se ei aequare, Iob 26. „ Columnae caeli con„ tremiscunt, & pavent ad nutum eius. "

Ex parte Dei est illud, scilicet iudicium eius, quod dicitur executio iustitiae. Psal. 93. *Quousque iustitia convertatur in iudicium*. Et haec fiunt secundum quod punit, vel praemiat. Et ideo *iudicia Domini* dicuntur *vera*, & *iustificata*. *Vera*, propter rectitudinem, quia in eis semper est veritas. Ro. 2. „ Iudicium Dei est „ secundum veritatem in eos qui talia agunt. " Non enim sequitur testimonia humana; Sed *iustificata in semetipsa* dicuntur † alias, dicitur † quia vel non sequuntur † alias, sequitur, † aliam superiorem legem, sed in semetipsa: vel quia in semetipsis ipsa iudicia Domini habent evidentem iustitiam. Psal. 36. *Et educet quasi lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum tamquam meridiem*.

(g) *Desiderabilia*. Supra Psalmus commendavit legem divinam quantum ad eius rectitudinem; hic autem commendat quantum ad eius suavitatem & iucunditatem. Et circa hoc duo facit. Primo ponit eius commendationem; secundo talem commendationem probat, ibi, *Etenim servus tuus*. Praefert autem legem, quantum ad desiderium animae, omnibus rebus mundi. In rebus autem mundanis desiderantur exteriores divitiae, & voluptates corporales. Et supra ista est delectatio legis Dei. Quantum ad primum dicit ista quae dicta sunt, *desiderabilia super aurum*. Prov. 8. „ Melior est sapientia cunctis opibus pretio„ sissimis, & omne desiderabile ei non potest „ comparari. " Psal. 118. *Dilexi mandata tua super aurum &c.* Et tangit illa duo quae homines desiderant, unde dicit, *Aurum*; & pompas, unde, *Lapidem pretiosum*. Lapides pretiosi non serviunt nisi ad apparentiam: unde ibi *multum* potest referri vel ad lapidem, vel ad pretiosum. Item quantum ad secundum dicit: *Et dulciora super mel & favum*. Psal. 118. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo*. Dicitur mel & favum quantum ad delectationes corporales. Mel extrahitur a cera, sed favus est mel & cera. Delectationes corporales quandoque sunt manifestae, & sic est mel: quandoque sunt absconditae, & dulciores; & sic est favus. Prov. 9. „ Aquae furti„ vae dulciores sunt &c. " Vel praeferuntur favo propter vetus testamentum, in quo est mel in favo, veritas in figura: melli propter novum, ubi est veritas manifesta.

Sed numquid spirituales delectationes sunt delectabiliores?

Dicendum est, quod sic; & est triplex ratio. Una ex parte boni delectati, quod est potius bonum, & ex causa delectationis quod est maius bonum: ergo magis delectabile. Secunda ex parte potentiae delectantis: quia vis intellectiva est fortior sensitiva. Tertia ex modo delectationum. Corporales delectationes consistunt in fieri, & in motu, sicut in cibis, & in aliis. Motus autem est quid imperfectum, & quoddam futurum, & praeteritum importat, quia non habetur totum simul; spirituales autem delectationes non sunt in motu: quia consistunt in amando, & intelligendo bonum, quod non est in motu. Sed per accidens plus desiderantur illae, inquantum abundant aliqui in sensu, & deficiunt in intellectu. Vel sancti homines plus diligunt praecepta Dei quam seipsos. Et sancti designantur per aurum, & lapidem pretiosum. Pri. Cor. 3. „ Si quis aedifi„ ca-

„ caverit super fundamentum hoc aurum, ar„ gentum, lapides pretiosos. " Item per mel & favum significantur illi qui alieni sunt a rebus mundi: sed favus sunt illi qui adhuc rebus mundi delectantur; & tales, quia non sunt totaliter alieni, diligunt plus se quam praecepta; alii diligunt plus praecepta quam se. Et hoc probat dupliciter. Primo, experimento; secundo ex effectu † alias, affectu. † Experimento, cum dicit: *Etenim servus tuus custodit ea*; quasi dicat: Possum dicere quia dulcia sunt, quia probavi ea: nam ego diligo, & experior ea. Nullus autem testimonium potest ferre nisi qui experitur. Ioan. 7. „ Si quis voluerit volun„ tatem eius facere, cognoscet de doctrina „ mea utrum ex Deo sit, an ego a meipso „ loquar. " Iob 23. „ Vestigia eius sequutus est „ pes meus. " Ex effectu, idest remuneratione, probat idem, cum dicit: *In custodiendis illis retributio multa*. Mat. 5. „ Gaudete & ex„ ultate, quia merces vestra copiosa est in cae„ lis. " Et non dicit pro custodia; sed, *In custodiendis illis*: quia ipsa custodia eorum est magna retributio; scilicet gloria cordis, & munditia. Sec. Cor. 1. „ Gloria nostra haec est te„ stimonium conscientiae nostrae. " Et sic commendatur lex ab honestate, quando dicit: *In custodiendis illis retributio multa*: quia honestum idem est quod virtus; & est per se appetibile † alias, appetibilis †

(h) *Delicta*. Hic orat pro delictis illorum qui pretereunt legem. Et primo proponit occultationem peccatorum; secundo petit eorum remissionem, ibi, *Ab occultis*; tertio ponit rationem petitionis, ibi, *Si mei &c.* Dicit ergo: Legem frequenter offendimus; sed *delicta quis intelligit*? quasi dicat, nullus. Et hoc propter tria. Primo quia delictum excaecat oculos peccantis, unde non de facili discernuntur parva peccata. Sap. 2. „ Excaecavit eos malitia eo„ rum. " Secundo quia peccata sunt multa. Psal. 39. *Circumdederunt me mala quorum non est numerus, comprehenderunt me iniquitates mea; & non potui ut viderem*. Item propter eorum subtilitatem. Psal. 39. *Multiplicata sunt super capillos capitis mei*, ex subtilitate. Sed non dicit peccata, sed, *Delicta*. Duplex est peccatum: scilicet transgressionis; & hoc facilius cognoscitur, quia homo scit se fecisse actum pravum: item omissionis; & hoc difficile cognoscitur, quia haec non obligant ad semper, sed pro loco & tempore. Et distingue. Quando est locus, & tempus, est difficile affirmare; & quando danda est eleemosyna; qualiter &c. & ubi. Consequenter ponit peccatorum remissionem. Est autem duplex genus peccati. Unum quod sumit initium a nobis; & hoc est praecipue originale, & quae ex corruptione fomitis procedunt, ut peccata carnalia; & haec animam inquinant, quia coniungunt eam rebus terrenis. Et ideo dicit: *Ab occultis meis munda me*, idest quae ab occulta radice procedunt, vel quae in occulto fiunt, vel quae secreta voluntate oriuntur. Eph. 5. „ Quae in „ occulto fiunt ab ipsis, turpe est & dicere. " Aliquando sumunt originem ab alio: ideo dicit: *Ab alienis parce servo tuo*.

Sed numquid alicui imputatur alienum peccatum? Eze. 18. „ Anima quae peccaverit, ipsa „ morietur. "

Dicendum, quod non, quando totaliter est alienum; sed quando transit ad te per imitationem: Eccli. 13. „ Qui tetigerit picem inqui„ nabitur ab ea: " vel per suasionem, vel consensum: Prov. 1. „ Fili mi, si te lactaverint „ peccatores, non acquiescas eis: " vel per dissimulationem, tempore, & loco debito; tunc fit tuum, & imputatur. Rom. 1. „ Non „ solum qui faciunt ea digni sunt morte, sed „ etiam qui consentiunt facientibus. " Et hoc maxime in praelatis, quando dissimulant scienter scelera subditorum.

Et dicit, *Parce servo tuo*, quia haec peccata videntur in nobis ex divina ira provenire, quod scilicet huiusmodi occasiones peccati dentur nobis. Vel, *Ab alienis*, idest superbis hominibus. Psalm. 17. *Filii alieni mentiti sunt mihi*.

(i) *Si mei*. Hic ponitur ratio petitionis. Et primo ex parte David petit immunitatem a malo; secundo perfectionem in bono, *Et erunt ut complaceant*. Petit autem immunitatem a malo; & hoc dupliciter; a futuro, & a praeterito. Dicit ergo: *Si mei non fuerint dominati*, vel *dominata*, scilicet peccata. Ps. 62. *In matutinis interficiebam omnes peccatores terra*, idest omnia peccata, quae terra dicuntur propter multas proprietates terrae: *ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem*, idest omnes operationes iniquas. Vel, *Dominati*, scilicet superbi. Vel, *Alieni*, idest peccatores, vel daemones qui dicuntur tunc dominari, quando pertrahunt ad consensum. Ioan. 8. „ Qui facit peccatum servus est „ peccati. " *Si ergo non fuerint dominati, tunc immaculatus ero*; idest, servabo me sine macula peccati, mortalis scilicet, non venialis. Iob 15. „ Quid est homo ut immaculatus sit? " De praeterito dicit: *Et emundabor a delicto maximo*. Esa. 1. „ Si fuerint peccata vestra sicut „ coccinum, quasi nix dealbabuntur. " Iob 11. „ Si iniquitatem quae est in manu tua abs„ tuleris a te, & non permanebit in taber„ naculo tuo iniustitia, tunc levare poteris „ faciem tuam. " Vel, *Maximo*, idest superbia, quia „ est initium omnis peccati: " Eccli. 10.

10. Non est maius peccatum quam apostatare a Deo; & hoc fit per superbiam. Unde peccatum quod est ex superbia, potius est quam quod fit † alias, quam fit † ex ignorantia, vel ex infirmitate. Superbia namque est initium & causa omnis peccati; & qui caret illa est vere immaculatus. Consequenter ponit illud quod pertinet ad perfectionem in bono. Et primo oris: unde dicit: *Et erunt ut complaceant eloquia oris mei*. Quamdiu homo est in peccatis, eloquia sua non placent Deo. Eccli. 15. „ Non est speciosa laus in ore peccatoris. “ Psal. 49. *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum?* Item ponit perfectionem cordis, quae requirit placentiam Dei: unde dicit: *Et meditatio cordis mei in conspectu tuo semper*, idest coram Angelis; vel qui intus vides, & conscientiam inspicis. Et hoc dico, quia tu, *Domine*, es *adiutor meus*, in bonis agendis, *Et redemptor meus*, a malis cavendis. Esa. 44. „ Revertere ad me, quia redemi te. “

(a) In finem

PSALMUS DAVID XIX.

Exaudiat te Dominus in die tribulationis; protegat te nomen Dei Iacob. Mittat tibi auxilium de sancto, & de Sion tueatur te. Memor sit omnis sacrificii tui; & holocaustum tuum pingue fiat.

(b) Tribuat tibi secundum cor tuum, & omne consilium tuum confirmet.

(c) Laetabimur in salutari tuo, & in nomine Dei nostri magnificabimur.

(d) Impleat Dominus omnes petitiones tuas: nunc cognovi quoniam salvum fecit Dominus Christum suum.

(e) Exaudiet illum de caelo sancto suo: in potentatibus salus dexterae eius. Hi in curribus, & hi in equis; nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus.

(f) Ipsi obligati sunt, & ceciderunt; nos autem surreximus, & erecti sumus.

(g) Domine, salvum fac Regem; & exaudi nos in die qua invocaverimus te.

(a) In praecedentibus Psalmis agebatur de liberatione a persecutione, & gratias egit pro liberatione; hic autem liberatus, vel in spe liberationis existens petit ad maiora promoveri. Dividitur ergo Psalmus iste in duas partes. In prima parte ponitur petitio exaltationis; in secunda proponitur promissio, ibi, *Domine, in virtute &c.* Circa primum tria facit; quia primo ponitur petitio; secundo ponitur spes exauditionis, ibi, *Nunc cognovi*; tertio ponitur conclusio Psalmi, ibi, *Domine, salvum fac &c.* Circa primum duo facit. Primo ponitur petitio pro malis; secundo pro promotione ad bonum, ibi, *Retribuat tibi*. Psalmus iste procedit alio modo quam praemissi. In aliis autem Psalmis inducitur quasi oratio David pro se petentis; hic inducitur quasi oratio aliorum pro ipso; & quamvis † alias, quasi † secundum litteram ea quae hic dicuntur, aliqualiter referantur ad David; tamen proprie & vere pertinent ad Christum; secundum mysterium autem pertinent ad Ecclesiam, & virum iustum; & qualitercumque intelliguntur circa istam partem. Psalmus duo facit. Primo ponitur exauditio deprecantis; secundo ponitur ratio exauditionis, ibi, *Protegat te*. Dicit ergo: O David, vel o Christe, *Exaudiat te Dominus*. Pri. Mach. 1. „ Exaudiat orationes vestras &c. “ *Exaudiat te Dominus*. David passus est tribulationes, & Christus in passione similiter; & ideo dicit: *In die tribulationis*, & correptionis. Esa. 37. „ Dies tribulationis, & correptionis, & blasphemiae dies haec. “ Et in hac exauditus est Christus pro se, & pro aliis. Hebr. 5. „ In die carnis suae cum clamore valido, & lacrymis offerens exauditus est. “ Et iustus homo dicit: Cum tribularer, clamando exaudivit me. Est ergo triplex causa quae facit orationem exaudibilem. Prima est divina bonitas; secunda sanctorum suffragia; tertia proprium meritum: quia, ut dicitur Ioan. 9. „ Deus peccatores non audit; sed si quis Dei cultor est, hunc exaudit. “ Ratio exauditionis ponitur cum dicit: *Protegat te nomen Dei Iacob*. Prima causa, idest propter suum nomen, idest propter suam bonitatem, *protegat te*, si referatur ad Christum. Si autem ad alios pertineat, sic ponitur: Deprecantem *protegat te nomen Dei Iacob*. Quem Deum ipse adoravit, quando apparuit ei in Bethel: Gen. 28. Deus Iacob, qui terrenos ad caelos ducit, & de celis auxiliatur terrenis. Iste ergo

go *protegat te*. Prov. 18. „ Turris fortissima nomen Domini. " Ps. 30. *Proteges eos in tabernaculo tuo &c.* Hoc nomen est omnipotens: Exod. 15. qui potest salvare &c. Item est nomen misericordiæ. Lucæ 1. „ Sanctum (idest misericors) nomen eius. " Cant. 1. „ Oleum effusum nomen tuum. " Sic ergo ex potentia & misericordia Dei protegimur. Esai. 49. „ Snb umbra manus suæ protexit me. " Psal. 16. *Sub umbra alarum tuarum protege me*. Secunda causa: *Mittat tibi auxilium de sancto*, idest de collegio sanctorum. Et est duplex collegium sanctorum. Unum regnantium cum Deo in gloria; aliud est militantium in terra; & ex utrisque adiuvamur, quia Angeli intercedunt pro nobis. Sec. Io. 1. „ Advocatum habemus, " scilicet collegium Angelorum. Apoc. 8. „ Ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu Angeli coram Deo. " Fumus est ex humore & calore. Item Christus, qui est Rex eorum, pro nobis assistit. Heb. 7. „ Accedens per semetipsum ad Deum, ad interpellandum pro nobis. " Et ideo dicit: *Mittat tibi auxilium de sancto*, idest de Filio incarnato qui anagogice dicitur sanctus. Luc. 1. „ Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. " Dan. 9. „ Ungatur sanctus sanctorum. " Vel, *De sancto*, idest de Christo passo, quia in passione sua sanctificavit se pro nobis. Io. 17. „ Pro eis sanctifico meipsum, ut sint & ipsi sanctificati in veritate. " Pri. Reg. 11. „ Craserit vobis salus cum incaluerit sol. " Vel, *Mittat tibi auxilium de sancto*, scilicet de beatorum collegio. Ps. 21. „ Tu autem in sancto habitas. " *Et de Sion tueatur te*. Sion, idest specula, idest de arce David: ubi era arca, tunc ibi colebatur Deus; quasi dicat: Ex precibus illorum qui speculantur in hoc mundo cælestia, *tueatur te*, idest faciat te esse tutum. Vel e converso, *De sancto*, scilicet collegio eorum qui sunt in mundo, *& de Sion*, idest illis qui sunt in gloria, *tueatur te*. Vel, *De sancto*, quantum ad eos qui sunt in vita activa, *& de Sion*, quantum ad illos qui sunt in vita contemplativa, omnium scilicet istorum precibus *tueatur te*. Tertia causa est, ut Deo sua opera sint placita: unde dicit: *Memor sit omnis sacrificii tui*. Omne opus bonum est sicut sacrificium, quia omnia debent Deo offerri. Pri. Cor. 10. „ Omnia in gloriam Dei facite. " Ergo omnia opera nostra sunt sacrificium quodammodo, sive eleemosynæ. Heb. ult. „ Beneficentiæ & communionis nolite oblivisci: talibus enim hostiis promeretur Deus. " Sive ieiunium. Rom. 12. „ Exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum, " In veteri quidem testamento quædam sacrificia fiebant, quæ non totaliter comburebantur, sed pars, & pars in usum offerentium veniebat, sicut hostiæ pacificæ: quædam quæ totaliter comburebantur, quæ dicebantur sanctissima, quæ vocabantur holocaustum ab *olon*, quod est totum, & *cauma*, quod est incensum. Et ideo est duplex genus bonorum operum. Quædam quæ dicuntur sacrificium, quando aliquis de bonis suis dedicat Deo; ut si quis coniugatus aliquibus diebus abstineat. Eccle. 3. „ Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexibus. " Sed quando aliquis totum dat, nihil sibi reservans, vel totaliter continet; sic dicitur holocaustum: ideo dicit: *Memor sit omnis sacrificii tui*: Ps. 50. „ Sacrificium Deo &c. *& holocaustum tuum pingue fiat*, idest acceptum Deo. Eccli. 35. „ Oblatio iusti impinguat altare, & odor suavitatis est in conspectu Domini. " Et dicit, *Pingue*, quia holocaustum incendebatur, & odorem faciebat: quia pinguia plus odoris habent. Et ideo qui plus devote sacrificium offert, magis est acceptum, quantumcumque sit illud. Hæc referri possunt ad sacrificium Christi, qui totum se obtulit in ara crucis. Et sic *memor sit*, idest memores nos faciat esse passionis & mortis. Tren. 3. „ Recordare paupertatis, & transgressionis meæ absinthii & fellis. " Vel, *Memor sit* bonorum operum nostrorum, quæ sacrificavimus ei.

(b) *Tribuat*. Supra petiit Psalmista orando promotionem in bonum quod est † alias, est bonum † exterius desideratum; hic petit illud bonum quod est interius petitum † alias, hic petit quid est illud bonum interius petitum. † Et circa hoc duo facit. Primo petit impleri quod postulat; secundo ponit rationem, ibi, *Lætabimur*. Circa primum duo facit. Primo petit illud quod est in interiori motu animæ, secundum voluntatem finis; secundo petit impleri consilium de his quæ sunt ad finem. *Et omne consilium tuum &c.* Dicit ergo: *Tribuat tibi secundum cor tuum*, idest secundum voluntatem quæ est de fine; quasi dicat: Perducat te ad finem quem intendis, qui debet esse Deus. Prov. 10. „ Desiderium suum iustis dabitur. " *Et omne consilium tuum confirmet*. Hoc est de his quæ sunt ad finem: consilia enim nostra debilia sunt, quia non possumus providere omnia. Sap. 9. „ Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ providentiæ nostræ. " Sed Deus est qui confirmat dirigendo consilium nostrum, quod debet esse de æternis petendis. Io. 16. „ Petite, ut gaudium vestrum sit plenum: " & dando efficaciam ad nostra consilia exequenda. Sed „ consilium pravorum dissipat, " ut dicitur Iob 5.

(c) La-

(c) *Lætabimur*. Hic ponitur ratio exauditionis. Deus libenter dat bona eis qui communicant aliis. Pri. Petri 4. „ In alterutrum „ illam administrantes. " Et ideo ratio exauditionis est, quando detur aliis bonum quod petitur communicari. Et hoc fit primo quantum ad multorum lætitiam, quasi: Nos exaltati *lætabimur in salutari tuo*, non in nobis. Gregorius: „ Iustum est ut in se semper mærorem inveniat, qui derelicto Deo in se gaudium quærebat. " *Et magnificabimur in nomine Dei nostri*, per invocationem eius qui te exaltavit. Sap. ult. „ In omnibus magnificasti „ populum tuum, & honorasti, & non despexisti, in omni loco, & in omni tempore assistens eis. " Et ideo dicit, *Magnificabimur &c.* idest magni erimus.

(d) *Impleat*. Hic agit de petitionibus exterioribus; & hoc, quando Deus quæ petimus exaudit: quia Christus pro nobis multas petitiones fecit: Io. 16. *Nunc cognovi*. Hic ponitur spes exauditionis, & dicit: Considerans quod de bono tuo multiplicabimur, *nunc cognovi quoniam salvum fecit Dominus Christum suum*; ut intelligantur vel de Christo, per quem multi salvati sunt, vel de David, quem salvum fecit in prædestinatione. *Nunc*, quasi ex nunc antequam fiat. Pri. Pet. 1. „ De qua salute exquisierunt Prophetæ prænuntiantes „ quæ in Christo sunt passiones, & posteriores glorias. " Et non solum est hoc quod salvum fecit Christum Iesum suscitando eum a mortuis: Psal. 15. *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem*; & sic salvo capite salvabuntur membra; sed *exaudiet illum*, scilicet Christum orantem pro membris. Io. 11. „ Pater, „ scio quia semper me audis. " Vel David.

(e) Sed etiam *exaudiet*. Hic commendatur virtus exaudientis. Et primo ponit virtutem; secundo experimentum virtutis, ibi, *Hi in curribus*. Potentatus dicit multitudinem potentiæ. Potentatus est opus validum dominatoris. Et potest referri ad homines, ut sit sensus: *Salus dexteræ tuæ*, qua salvas Christum, & nos per eum, apparet *in potentatibus*, idest in omni loco: qui virtuose, & potenter est in nobis. Vel potest referri ad Deum: & sic *salus dexteræ tuæ est in potentatibus*, idest in magnitudine potestatis tuæ. Ps. 67. *Qui educit vinctos in fortitudine*. Et dicit, *Dextera*, quia duplex est salus Dei. Una scilicet sinistra, qua salvat in temporalibus, bona temporalia largiendo. Psal. 48. *Homines, & iumenta salvabis, Domine*. Alia est salus dextera, quæ est æternorum, qua salvat iustos, dona tribuendo. Sapient. 10 „ Reddidit Deus mercedem laborum sanctorum suorum. " Consequenter ponit experimentum virtutis. Et primo ponit diversitatem fiduciæ, & gloriæ quæ est in hominibus; secundo ponit eventum utrumque, ibi, *Ipsi obligati sunt*. Est enim duplex genus hominum. Quidam enim ponunt totam spem suam in potentia sæculari; contra quos dicitur Hier. 17. „ Maledictus homo qui confidit in homine. " Psalm. 51. *Videbunt iusti, & irridebunt, & dicent: Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum*. Quidam ponunt spem in Deo. Psal. 117 *Bonum est sperare in Domino*. Et ideo dicit: *Hi in curribus, & hi in equis*; quasi dicat: Quidam confidunt in potentia sæculari, de quibus dicitur, *Hi in curribus &c.* Vel refertur ad pugnam, vel ad triumphos: quia quidam pugnant in curribus, quidam in equis. Exo. 15 „ Ingressus est Pharao cum curribus, & equitibus. " Vel ad triumphos; & tunc non confidunt, sed gloriantur: quia, secundum Gl. antiquitus erat duplex genus triumphi; unus maior, alter minor. Primus dicebatur laureatus, quia victor coronabatur lauro, & hoc fiebat in curru: secundus dicebatur ovatio, & fiebat in equo. Quasi dicat: Quidam gloriantur in magnis, quidam in equis, ut in ovatione. *Ovo ovas* idem est quod lætari; & est tractum a pueris, qui lætantur quando datur eis ovum. Sed nos magis, idest, gloriamur in nomine Domini. Triumphus dicitur a *tris*, quod est tres, & *phonos*, quod est sonus: quia triplex sonus revertentibus victoribus exhibebatur. Primo enim totus populus ei obviam exibat; secundo omnes captivi sequebantur currum eius ligatis manibus: tertio ipse indutus tunica Iovis sedebat in curru, quem trahebant quatuor equi albi; & sic ducebatur ad Capitolium. Sed in curru ponebatur cum eo servus quidam qui colaphizabat eum dicens: Cognosce teipsum.

(f) *Ipsi*. Hic ponitur diversus eventus, quia est eventus malorum. Hieronymus habet, *Incurvati*; & tunc planum est, quia incurvatio est via ad casum; & sic potentia mundi paulatim deficit. Vel, *Obligati*, quia bona temporalia ligant, & maxime peccatores. Sap. 14. „ Creaturæ Dei factæ sunt in odium; „ & in muscipulam pedibus insipientium ", idest peccatorum. Unde dicit, *Et ceciderunt*, quia finaliter conterentur. Esa. 8. „ Cadent, „ & conterentur; irretientur, & capientur. " Item eventus potentiæ, cum dicit: *Nos autem surreximus*, paulatim. Michææ 7. „ Cecidi, consurgam: cum in tenebris sedero, Dominus lux mea est. " *Et erecti sumus*. Sicut inclinatio est via ad casum, ita erectio est via ad rectitudinem status. Et hoc in sanctitate est.

(g) *Domine*. Ponitur conclusio totius istius Psalmi; qui quidem ad duo videtur tendere,

Quia vel petit pro Christo vero, vel pro Christo figurative. Quantum ad primum dicit: *Domine, salvum fac Regem*, idest Christum. Vel pro David; & sic deprecatur pro ipsis orantibus. *Exaudi nos in die qua invocaverimus te*. Psal. 137. *In quacumque die invocavero te exaudi me*.

(a) In finem

PSALMUS DAVID XX.

DOmine, in virtute tua lætabitur Rex; & super salutare tuum exultabit vehementer.

(b) Desiderium cordis eius tribuisti ei, & voluntate labiorum eius non fraudasti eum.

(c) Quoniam prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis; posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso. Vitam petiit a te, & tribuisti ei longitudinem dierum in sæculum, & in sæculum sæculi.

(d) Magna est gloria eius in salutari tuo; gloriam, & magnum decorem impones super eum. Quoniam dabis eum in benedictionem in sæculum sæculi; lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.

(e) Quoniam Rex sperat in Domino, & in misericordia Altissimi non commovebitur.

(f) Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis; dextera tua inveniat omnes qui te oderunt.

(g) Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui: Dominus in ira sua conturbabit eos, & devorabit eos ignis.

(h) Fructum eorum de terra perdes, & semen eorum a filiis hominum.

(i) Quoniam declinaverunt in te mala: cogitaverunt consilia quæ non potuerunt stabilire. Quoniam pones eos dorsum: in reliquiis tuis præparabis vultum eorum.

(k) Exaltare, Domine, in virtute tua: cantabimus & psallemus virtutes tuas.

SUpra in præcedenti Psalmo facta est petitio pro exaltatione Regis; hic autem quasi exauditus prænuntiat eam. Titulus: *In finem Psalmus David*. Dividitur ergo Psalmus iste in duas partes. In prima prænuntiat Regis exaltationem; in secunda hostium deiectionem † alias delectationem † ibi, *Inveniatur*. Circa primum tria facit. Primo prænuntiat Regis gaudium; secundo ponit causam gaudii, ibi, *Desiderium*; & tertio meritum causæ, ibi, *Quoniam Rex sperat in Domino*. Hic Psalmus exponitur de Christo qui est Rex, & de David qui fuit eius figura; & ideo de utroque potest exponi: de Christo secundum veritatem, de David secundum figuram. Est ergo duplex gaudium: unum de Deo, aliud de Dei beneficio. Quantum ad primum dicit: O *Domine*, Deus Pater, *Rex*, idest Christus, *lætabitur in virtute tua*, idest tuæ divinitatis. Psalm. 71. *Deus iudicium tuum Regi da*. Et tunc lætatus est, quando vicit diabolum, & mortem morte sua, & quando fecit miracula, & quando ascendit in cælum. Psalm. 46. *Ascendit Deus in iubilo*. Esaiæ 23. „ Regnabit „ Rex, & sapiens erit &c. " Pri. Corin. 1. „ Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam." Similiter si dicatur de David, O *Domine* Deus, *Rex*, scilicet David, & alii sancti, *lætabuntur in virtute tua*. Cant. 1. „ Lætabimur, & exultabimus in te, memores uberum tuorum." Quantum ad secundum dicit: *Et super salutare tuum &c.* idest super adeptionem salutis per te factæ. Præcipue Christus exultabit per hoc quod per eum salvas genus humanum. Luc. 1. „ Ipse salvum faciet populum suum.

(b) *Desiderium*. Hic ponitur causa gaudii, quæ est impletio desiderii. Prover. 13. „ Desiderium, si compleatur, delectat animam." Sicut se habet desiderium ad gaudium, sic motus ad quietem, ad quam per motum pervenitur. Unde primo ponitur impletio desiderii; secundo ponitur in quibus desiderium implevit, ibi, *Quoniam prævenisti*. Est autem duplex desiderium: unum quod est tantum in cor-

corde, aliud quod exprimitur ore; & utrumque impletur, quia Deus antequam oretur, exaudit. Quantum ad primum dicit: *Desiderium cordis eius tribuisti ei*. Luc. 22. „ Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum. " Et dicitur de quolibet viro iusto. Quantum ad secundum dicit: *Et voluntate labiorum eius*, idest quam expressit per labia, *non fraudasti eum*, quia exaudisti eum. Hebr. 5. „ Exauditus est pro sua reverentia. " Esa. 46. „ Consilium meum stabit, & omnis voluntas „ mea implebitur. "

(c) *Quoniam*. Hic ponit in quibus impletur desiderium. Et primo dicit de impletione desiderii cordis; secundo de impletione desiderii orationis, quod idem est quod desiderium labiorum, ibi, *Vitam*. Est autem duplex beneficium; & ideo primo ponit beneficium spirituale interius, quod est beneficium gratiæ † alias, dulcedinis; † & quantum ad hoc dicit: *Quoniam prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis*. Unde dicere est bonum dicere; & dicere Dei, est eius facere: unde in benedictione Dei intelligitur infusio bonitatis. Genes. 26. „ Benedicam tibi, & multiplicabo „ semen tuum &c. " Et 17. „ Benedicam „ ei, & multiplicabo eum, & augebo eum „ valde. " Hæc ergo benedictio est dulcis. Sap. 12. „ O quam bonus & suavis est spiri„ tus tuus in nobis! " Ergo *in benedictionibus dulcedinis*, idest in bonis gratiæ, & in immunitate a peccatis, *prævenisti eum*, idest Christum, tempore, quia a principio conceptionis fuit plenus omni gratia. Ioan. 1. „ Vidimus „ eum plenum gratia, & veritate, quasi Unige„ nitum a Patre: " quia quam cito conceptus fuit, fuit unitus divinæ naturæ, & tam cito fuit plenus gratia. Item *prævenisti eum* quantitate: quia præ omnibus aliis gratiam accepit, & non ad mensuram. Sancti etiam dicuntur præveniri. Pri. Ioan. 4. „ Non quasi „ nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse „ prior dilexit nos. " Sapi. 6. „ Præoccupat „ eos qui se concupiscunt. " Et sic in figura Christi David speciali gratia præventus est, quia unctus fuit in Regem cum adhuc esset puer, antequam ipse cogitaret de Regno. Beneficium exterius ostendit dicens: *Posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso*. Si hæc referuntur ad Christum, tunc est sensus: *Posuisti in capite eius coronam de lapide &c.* idest fecisti eum Regem. Corona autem est signum regiæ dignitatis, quia, ut dicitur Esa. 33. „ Re„ gem in decore suo videbunt. " Cant. 3. „ Egredimini filiæ Sion, & videte Regem „ in diademate, quo coronavit eum mater „ sua; " idest divinitas † alias, divinitus. † Propter hoc dicit: *De lapide pretioso*, idest de divinitate, quia „ Regnum suum non est de „ hoc mundo: " Ioan. 18. Hieronymus: *De auro obrizo*, idest purissimo. Apoc. 6. „ Da„ ta est ei corona. " Vel, *Corona de lapide pretioso* sunt Apostoli, qui dicuntur lapides pretiosi propter pretiositatem doctrinæ. Apoc. 12. „ In capite eius (scilicet Christi) coro„ na stellarum duodecim. " Eccli. 25. „ Co„ rona senum multa peritia. " Unde cætus Apostolorum est quasi corona Christi. Vel, *Posuisti in capite eius coronam*, idest Ecclesiam. Prover. 12. „ Mulier (idest Ecclesia) dili„ gens, corona est viro suo, " idest Christo. Vel potest dici hoc de quolibet sancto: quia corona, sive merces est ipse Deus. Esa. 28. „ In die illa erit Dominus corona gloriæ. " *De lapide*, propter soliditatem, *pretioso*, quia David ad litteram ab ipso Deo coronatus est. Consequenter ostendit quomodo impletur petitio labiorum eius: unde dicit: *Vitam petiit a te*, quando petiit a te resurrectionem. Psal. 40. *Tu autem, Domine, miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis*. Et hoc datum est ei. Psal. 2. *Postula a me, & dabo tibi hereditatem*. Luc. 11. „ Omnis qui petit accipit. " Similiter etiam quilibet sanctus petit hoc, scilicet vitam, & maxime vitam æternam. Psalm. 26. *Unam petii a Domino, hanc requiram &c.* Et David similiter hoc petit. Secundo ostenditur quomodo impletur petitio quo ad alios: unde dicit: *Tribuisti ei &c.* Petiit quod corpus eius, scilicet Ecclesia, servetur in *longitudinem dierum*. Et hoc ei tribuit Deus. Matt. ult. „ Ec„ ce ego vobiscum sum usque ad consumma„ tionem sæculi. " Hoc etiam petebat David 2. Reg. 7. „ Insuper locutus est de do„ mo servi sui in longinquum. "

(d) *Magna*. Hic ponitur consummatio bonorum; & circa hoc duo facit. Primo ponit magnificationem istius Regis præventi, in quo inchoata est benedictio; secundo exponit magnitudinem, ibi, *Gloriam, & magnum decorem*. Dico, quod *prævenisti eum &c.* sed adhuc plus: quia *gloria eius*, scilicet Christi, & hominis, est *magna in salutari tuo*, idest in verbo, cui unita est natura humana. Vel, *Magna est gloria eius* apud homines; & hoc *in salutari tuo*, quia suscitasti eum. Heb. 5. „ In diebus car„ nis suæ preces supplicationesque &c." Vel, *Magna est gloria eius in salutari tuo*, idest in auxilio tuo, in quo institutum est ut habeat magnam gloriam: & hanc exponit quantum ad tria. Primo per comparationem ad seipsum; & ideo dicit: *Gloriam, & magnum decorem imposuisti super eum*: qui quidem decor impositus est super Christum in sua resurrectione, & gloria in aliorum admiratione. Vel ut accipiatur pro eodem: *Gloriam & magnum deco-*

rem imposuisti super eum. Iob 40. „ Circumda „ tibi decorem, & in sublime erigere, & esto „ gloriosus. " Secundo in comparatione ad alios, unde dicit: *Quoniam dabis eum in benedictionem in saeculum saeculi*; quia per ipsum derivata est benedictio in omnes alios. Gen. 22. „ In semine tuo benedicentur omnes gentes." Tertio in comparatione ad Deum, unde dicit: *Laetificabis eum in gaudio cum vultu tuo*; idest laetifica † alias, laetificat † Christum hominem laetitia sempiterna, & *in vultu tuo*, idest in visione vultus tui. Psalm. 15. *Adimplebis me laetitia cum vultu tuo*. Vel gloriam imposuit super eum, quando sanctis suis dedit facere miracula; & hoc super Christum, quia totum ad gloriam Christi factum est, scilicet quod benedixit eis, & quod perduxit eos ad visionem suam. Esa. 66. „ Videbitis, & gau- „ debit cor vestrum. " Ioan. 16. „ Gaudium „ vestrum nemo tollet a vobis. "

(e) *Quoniam*. Supra Psalmus nuntiavit Regis Christi exaltationem; hic autem meritum huius declarat: & hoc meritum est, quia Christus secundum quod homo, & quilibet iustus non ponit nisi in Deo spem suam. Hiere. 17. „ Benedictus vir qui sperat in Domino, & e- „ rit Dominus fiducia eius. " Et ideo quia speravit in Domino, *non commovebitur*. Psal. 124. *Qui confidunt in Domino sicut mons Sion: non commovebitur in aeternum qui habitat in Hierusalem*. Quia spes in Deo est firmamentum. Pri. Mach. 2. „ Omnes qui sperant in eo, non in- „ firmantur. " Ideo haec comparatur † alias, hae comparantur † anchorae. Sed notandum, quod tria sunt quae debent movere ad sperandum in Domino. Primo divina providentia. Homo non consuevit sperare in illis ad quos sui cura non pertinet; ad Deum autem pertinet cura nostra: ideo dicit, *Sperat in Domino*, cuius est gubernare. Secundum est *misericordia*. Luc. 1. „ Misericordia eius a pro- „ genie in progenies. " Tertium est potestas; & ideo dicit, *Altissimi*. Psalm. 90. *Qui habitat in adiutorio Altissimi*.

(f) *Inveniatur*. Supra praenuntiavit Psalmus Regis exaltationem; hic autem agit de hostium deiectione. Et circa hoc duo facit. Primo ponit hostium deiectionem; secundo infert conclusionem, ibi, *Exaltare*. Circa primum duo facit. Primo proponit poenam hostium; secundo culpam, ibi, *Quoniam &c*. Circa primum duo facit. Primo ponit inflictorem poenae; secundo ipsam poenam, ibi, *Pones &c*. Inflictor poenae est manus Dei, unde dicit: *Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis*. Hieronymus habet: *Inveniat manus dextera Dei inimicos odiens*. Sed hoc videtur repetitio Psalmi, quia idem est manus & dextera Dei, & inimicus & odiens: & consuetum est in Psalmis. Vel si distinguitur, omnis dextera eius est manus; sed non omnis manus dextera. Per manus ergo Dei intelligitur potentia Dei operativa: & haec est quaedam dextera, qua exaltat bonos in spiritualibus bonis. Prov. 3. „ Longitudo dierum in dextera eius. " Sinistra est qua punit malos, & largitur temporalia. Ibidem. „ In sinistra illius divitiae. " Dicit ergo: *Manus*, idest potentia, *inveniat*, idest tradat † alias, tradet † ad votum, *omnes inimicos*. Esa. 9. „ In omnibus his non est a- „ versus furor eius; sed adhuc manus eius ex- „ tenta. " Et *dextera*, quia hoc quo Deus punit malos pertinet ad dexteram, inquantum talis punitio ordinatur ad salutem electorum. Sic ergo inquantum punit malos, dicitur manus; & inquantum ordinatur ad bonum iustorum, dicitur dextera. Vel, *Dextera* est Christus, & manus: unde, *Manus tua*, idest Christus, *inveniatur*, idest cognoscatur in bonum ab his qui sunt amici tui, scilicet gentibus. Rom. 10. Esa. 65. „ Invenerunt me qui non „ quaesierunt me. " Vel in malum. *Inveniatur &c*. idest cognoscatur, *ab inimicis tuis*, idest Iudaeis in iudicio, cum venerit ad iudicium. Luc. 21. „ Videbunt filium hominis ve- „ nientem &c. " *Et dextera tua*, idest filius tuus, *inveniat*, idest puniat, *omnes qui te oderunt*.

(g) *Pones*. Hic ponitur poena hostium. Et primo quantum ad mala eis inflicta: secundo quantum ad bona eis sublata, ibi, *Fructum*. Ponit autem triplicem ordinem poenae: & si referatur ad mysterium, patet quia in futuro iudicio erunt tria. Primo erit ignis incendens superficiem mundi. Psal. 96. *Inflammabit in circuitu inimicos eius*. Ideo dicit: *Pones eos ut clibanum ignis*, scilicet *in tempore vultus tui*, idest Christi, quo tempore apparebit ad iudicium. Psalm. 16. *De vultu tuo iudicium meum prodeat &c*. Et dicit, *Ut clibanum*, quasi undique igne oppressi. Mat. 6. „ Sicut foenum, „ quod hodie est, & cras in clibanum mitti- „ tur. " Vel, *Ut clibanum*, idest in se ignem continens; & per hunc intelligitur ignis quem mali patientur interius pravae cupiditatis, & iracundiae. Bona affectio est bonus ignis. Tre. 1. „ De excelso misit ignem in ossibus meis „ &c. " Mala affectio est malus ignis. Psal. 57. *Supercecidit ignis, & non viderunt solem*; idest, semper ardent in conscientia impietatis suae. Oseae 7. „ Omnes adulterantes quasi „ clibanus succensus a coquente. " Adulterantes omnes sunt quicumque alii quam Deo se coniungunt inordinate. Coquens est diabolus, qui malas cogitationes ministrat, sicut coquens ministrat ligna, Tre. ult. „ Pellis no-

„ nostra velut clibanus exusta est a facie tem-„ pestatum famis. " Et hoc *in tempore vultus tui*, idest in tempore manifestationis tuæ ad iudicium. Secundo ponitur disceptatio iudicii, in qua improperabit impiis peccata, & proferet sententiam damnationis, sive vocaliter, sive mentaliter. Et ideo *Dominus in ira sua conturbabit eos*; idest, turbationem inducet tristitiæ de malis illatis, & de bonis sublatis. Tertio ab igne involvetur: unde, *Et devorabit eos ignis*. Iob 20. „ Devorabit eos ignis, „ qui non succendetur, " scilicet humano flatu; sed succendetur virtute divina: unde Hieronymus habet, *Deiiciet eos*. Hæc omnia possunt satis David convenire.

(h) *Fructum*. Hic ponitur privatio bonorum. Bona quæ habent homines in hoc mundo, quædam sunt quibus cupiunt homines in hac vita frui, & quædam desiderant demittere post se; & utraque perdent. Et ideo quantum ad primum dicit: *Fructum eorum de terra perdes*, quo frui quærebant. Sap. 3. „ Va-„ na est spes eorum, & labor eorum sine fru-„ ctu. " Rom. 6. „ Quem fructum habuistis „ tunc in illis, in quibus nunc erubescitis?" Quantum ad secundum dicit: *Semen eorum*, scilicet peribit, *a filiis hominum*, scilicet a societate sanctorum. Esa. 14. „ Perdam Ba-„ bylonis † alias, Babylonem † nomen, „ & reliquias, & progeniem, & germen." Et hoc ideo accidit, quia, ut dicitur Eccli. 14. „ omne opus corruptibile in fine defi-„ ciet. " Sap. 3. „ Nationes enim iniquæ, „ diræ sunt consummationis, & ab iniquo „ thoro semen exterminabitur. "

(i) *Quoniam*. Hic ponitur culpa peccatorum, & describitur quantum ad duo. Primo quantum ad conatum operis; & quantum ad hoc dicit hic: *Quoniam declinaverunt &c.* quia licet non possint facere, tamen conantur quantum possunt mala inferre. Psal. 34. *Retribuebant mala mihi*. Vel, *Declinaverunt*, quia mala eis imminentia volunt aliis inferre. Imminebat enim duplex malum Iudæis, scilicet malum pœnæ; & hoc in Christum retorquere conati sunt, quando, ne Romani auferrent dominium, occiderunt Christum. Secundo imminebat eis malum culpæ. Ioan. 8. „ Vos ex „ patre diabolo estis. " Et hoc torquebant in Christum quando dicebant Ioan. 8. „ Nonne „ bene dicimus nos, quia Samaritanus es, & „ dæmonium habes? " Ipsi dæmoniaci erant, & Christo peccatum imponebant. Secundo describitur culpa Iudæorum, sive peccatorum, quantum ad conatum cogitationis: unde dicit: *Cogitaverunt consilia &c.* idest, cogitaverunt ut fidem eius destruerent. Hier. 11. „ Cogi-„ taverunt consilium contra me dicentes: Ve-„ nite, mittamus lignum in panem eius, & „ eradamus eum de terra viventium. " De hoc ligno dicitur Sap. 14. „ Benedictum est „ lignum per quod fit iustitia. " Sed non stabilierunt, idest non potuerunt perficere cogitatum. Esa. 8. „ Inite consilium, & dissipa-„ bitur, & loquimini verbum, quod non fiet." Quare? Quia „ non est consilium contra Do-„ minum. " (Prov. 21.) Et rationem huius dicti assignat, quare non stabilierunt consilium contradicentes: *Dorsum*. Littera Hieronymi planior est. *Quoniam pones eos humerum, fines tuos firmabis contra facies eorum*. Dupliciter contingit quod hostes contra aliquem consilia non stabiliunt. Uno modo, si ab eo vincantur; alio modo, si fines hostium sint firmati; & ideo dicit: *Non potuerunt stabilire* consilium eorum: *quoniam pones eos dorsum*; idest, fugient ante te. Item, *Fines tuos firmabis contra eorum facies*. Hoc spiritualiter intelligitur de Christo, cuius nullus potuit irrumpere fines. Io. 10. „ Non rapiet eas quisque de manu „ mea. " Et in littera nostra habetur: *In reliquiis tuis praeparabis vultum eorum*, idest contra vultum eorum, secundum Glossam. Supra Psalmus posuit pœnam malorum futuram; hic autem ponit pœnam † alias, hic autem pœnam † eorum præsentem. Et est duplex pœna spiritualis, quæ est in anima; scilicet secundum aversionem a Deo, & secundum conversionem ad malum. ;Quantum ad primum dicit: Tu secundum tuam providentiam *pones eos dorsum*. Quantum ad secundum dicit: *In reliquiis tuis praeparabis vultum eorum*. Et hoc multipliciter exponitur, secundum Glos. Uno modo de his quæ Christus reliquit, scilicet temporalia quæ contempsit. Ioan. 18. „ Re-„ gnum meum non est de hoc mundo. " Quia in cupiditate rerum temporalium relinques vultum eorum; idest, præparabis intentionem eorum, ut propter hoc occidant Christum, sicut cum dixerunt (Ioan. 11.) „ Ne forte „ veniant Romani, & tollant locum nostrum, „ & gentem. " Vel, *In reliquiis eorum*, idest gentibus quas relinquis convertendas. Rom. 15. „ In eum gentes sperabunt. " *Praeparabis vultum eorum*, idest cognitionem tuam, quæ est eorum, idest Iudæorum, idest eis promissam. Vel reliquiæ Christi extrema vitæ eius dicuntur, idest passio & mors eius; & in istis fuit præparata mala eorum intentio ad eius passionem. Vel præparationem vultus in bonum, idest in reliquiis Iudæorum qui convertentur. (Rom. 9.) „ Reliquiæ salvæ fient. " Et licet ponantur ut dorsum modo, tamen reliquiæ convertentur, & cognoscent.

(k) *Exaltare*. Hic ponitur conclusio. Et primo petit id quod est ex parte Dei; secundo

do promittit id quod eſt ex parte noſtra. Dicit ergo: *Exaltare, Domine, in virtute tua*, ut ſcilicet in ea Rex lætetur. Eſa. 26. „ Exaltetur manus tua, ut non videant, & confundantur. “ Tamen ſecundum myſterium, *Exaltare*, Chriſte, in reſurrectione, quæ erit *in virtute tua*. Ioan. 10. „ Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & iterum ſumo eam, “ per reſurrectionem: & per aſcenſionem, *exaltare* † alias per reſurrectionem, & aſcenſionem. *Exaltare*, † quæ erit in virtute tua. Eſa. 63. „ Gradiens in multitudine virtutis ſuæ. “ Et nos *cantabimus*, ſcilicet interius, *& pſallemus*, exterius, *virtutes tuas*. Vel, *Cantabimus*, ideſt prædicabimus & annuntiabimus excellentiam poteſtatis tuæ. I. Pet. 2. „ Ut virtutes annuntietis eius qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen ſuum. “

(a) In finem pro Aſſumptione

PSALMUS XXI.

Deus Deus meus, reſpice in me: quare me dereliquiſti? Longe a ſalute mea verba delictorum meorum.

(b) Deus meus, clamabo per diem, & non exaudies; & nocte, & non ad inſipientiam mihi.

(c) Tu autem in ſancto habitas, laus Iſrael.

(d) In te ſperaverunt patres noſtri; ſperaverunt, & liberaſti eos. Ad te clamaverunt, & ſalvi facti ſunt; in te ſperaverunt, & non ſunt confuſi.

(e) Ego autem ſum vermis, & non homo; opprobrium hominum, & abiectio plebis. Omnes videntes me, deriſerunt me; locuti ſunt labiis, & moverunt caput.

(f) Speravit in Domino, eripiat eum: ſalvum faciat eum, quoniam vult eum.

(g) Quoniam tu es qui extraxiſti me de ventre: ſpes mea ab uberibus matris meæ, in te proiectus ſum ex utero.

(h) De ventre matris meæ Deus meus es tu: ne diſceſſeris a me.

(i) Quoniam tribulatio proxima eſt, quoniam non eſt qui adiuvet.

(k) Circumdederunt me vituli multi; tauri pingues obſederunt me. Aperuerunt ſuper me os ſuum, ſicut leo rapiens & rugiens.

(l) Sicut aqua effuſus ſum, & diſperſa ſunt omnia oſſa mea. Factum eſt cor meum tamquam cera liqueſcens in medio ventris mei.

(m) Aruit tamquam teſta virtus mea, & lingua mea adhæſit faucibus meis: & in pulverem mortis deduxiſti me.

(n) Quoniam circumdederunt me canes multi: conſilium malignantium obſedit me. Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumeraverunt omnia oſſa mea.

(o) Ipſi vero conſideraverunt, & inſpexerunt me: diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem.

(p) Tu autem, Domine, ne elongaveris auxilium tuum a me: ad defenſionem meam conſpice.

(q) Erue a framea, Deus, animam meam, & de manu canis unicam meam.

(r) Salva me ex ore leonis, & a cornibus unicornium humilitatem meam.

(ſ) Narrabo nomen tuum fratribus meis; in medio eccleſiæ laudabo te.

(t) Qui timetis Dominum laudate eum; univerſum ſemen Iacob glorificate eum. Timeat eum omne ſemen Iſrael.

(u) Quoniam non ſprevit, neque deſpexit deprecationem pauperis. Nec avertit faciem ſuam a me; & cum clamarem ad eum, exaudivit me.

(x) Apud te laus mea in eccleſia magna: vota mea reddam in conſpectu timentium eum.

(y) Edent

(y) Edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt Dominum qui requirunt eum vivent corda eorum in sæculum sæculi.

(z) Reminiscentur, & convertentur ad Dominum universi fines terræ; & adora. bunt in conspectu eius universæ familiæ gentium.

(aa) Quoniam Domini est Regnum; & ipse dominabitur gentium.

(bb) Manducaverunt, & adoraverunt omnes pingues terræ: in conspectu eius cadent omnes qui descendunt in terram.

(cc) Et anima mea illi vivet; & semen meum serviet ipsi.

(dd) Annuntiabitur Domino generatio ventura; & annuntiabunt cæli iustitiam eius populo qui nascetur, quem fecit Dominus.

IN præcedentibus prius videtur esse actum de tribulatione quam sustinuit David a filio, & a Saule; hic autem in tertia decade agitur de persecutione quam passus est a toto populo, qui eum abiecit ad mandatum Saulis. Dividitur ergo Psalmus iste in tres partes. In prima narratur tribulatio; in secunda funditur oratio ad Deum pro liberatione; in tertia ponitur gratiarum actio. Secunda incipit Psalm. 24. *Ad te, Domine, levavi animam meam*; tertia, ibi (Psal. 28.) *Afferte Domino*. Circa primum duo facit. Primo exponit tribulationem; secundo ostendit quomodo a Deo iuvatur in tribulatione, ibi, (Psal. 22.) *Dominus regit me*. Sicut supra dictum est, sicut in aliis prophetiis, ita hic agitur de aliquibus tunc præsentibus, inquantum erant figura Christi, & quæ ad ipsam prophetiam pertinebant. Et ideo quandoque ponuntur aliqua quæ ad Christum pertinent, quæ excednnt quasi virtutem historiarum. Et inter alia specialiter iste Psalmus agit de passione Christi. Et ideo hic est eius sensus litteralis. Unde specialiter hunc Psalmum in passione dixit, cum clamavit: *Eli, Eli lamasabacthani?* quod idem est quod *Deus Deus meus &c.* sicut hic Psalmus incipit. Et ideo licet figuraliter hic Psalmus dicatur de David, tamen specialiter ad litteram refertur ad Christum. Et in Synodo Toletana quidam Theodorus Mopsuestenus, qui hunc ad litteram de David exponebat, fuit damnatus & propter hoc, & propter alia multa; & ideo de Christo exponendus est. Sciendum est autem, quod quinque Psalmi agunt † alias, quandoque prius agitur † de passione Christi prolixe; quorum iste Psalmus primus est: alii enim brevius tangunt passionem Christi. Secundus est (Psalm. 34.) *Iudica, Domine, nocentes me*. Tertius est (Psalm. 34.) *Exaudi, Deus, orationem meam, & ne despexeris deprecationem meam*. Quartus (Psalm. 68.) *Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ*. Quintus (Psalm. 108.) *Deus, laudem meam ne tacueris*. Et hoc propter quinque plagas Christi, vel propter quinque effusiones sanguinis. Et unus est modus procedendi in omnibus: quia incipiunt a gemitu, & terminantur in salutem populorum: quia ex passione facta est salus omnibus hominibus. Titulus Hieronymi est: *Victori pro cervo matutino*. In nostra littera: *Victori pro assumptione*, vel *pro cerva matutina*. In hoc Psalmo principaliter agitur de passione Christi; secundo tangitur in eo de resurrectione: quia per eam datur intelligi passio; & passio ordinatur ad resurrectionem; sicut si dicam, Iste est manumissus, ostendit quod fuit servus. Ergo iste Psalmus est David, idest Christi. Et est *pro assumptione*, idest resurrectione, & hæc fuit matutina: unde, *Pro cervo*, idest pro humana natura, *vel pro cervo matutino*, idest, Christo. Psal. 107. *Exurgam diluculo*. Hic autem titulus est quando David ibat profugus, & latebat in desertis sicut cervus. Unde supra dixit: (Psalm. 17.) *Et posuit pedes meos tamquam cervorum*. Unde pro ista tribulatione quæ figurabat passionem Christi intitulatur iste Psalmus hoc modo. Tamen melius refertur ad Christum ut per cervum intelligatur humana natura in Christo: quia cervus transit spineta sine læsione pedum; sic Christus transivit per istam vitam præsentem sine sui inquinatione. Item cervus optime salit; sic Christus de fovea mortis ascendit ad gloriam resurrectionis. Et ideo cervus dicitur, & matutinus dicitur: quia tunc surrexit. Psalmus iste dividitur in tres partes. In prima ponitur conquestio; in secunda narratio passionis, ibi, *Ego autem sum vermis*; in tertia ponitur liberationis petitio, ibi, *Tu autem, Domine, ne elongaveris auxilium tuum a me*. Circa primum tria facit. Primo ponitur conquestio, sive questio: secundo ponitur expositio conquestionis, ibi, *Longe a salute*; tertio ponitur ratio conquerendi, ibi, *Tu autem in sancto habitas*. Hæc est translatio Septuaginta. In Græco autem, & in Hebræo non est *Respice in me*; sed habetur sic: *Deus Deus meus, quare me dereliquisti?* quia hæc verba dixit Christus in cruce: sed *Respice* interpositum est. Ponitur ergo petitio, cum dicit, *Deus Deus meus*. Repetitur autem bis Deus ad maiorem certitudinem. Gen. 41. „ Quod autem secun-

„ do

„ do vidisti ad eamdem rem pertinens, indi- „ cium est firmitatis. " *Respice in me*, idest miserere mei. Psal. 24. *Respice in me, & miserere mei, quia unicus &c. Quare me dereliquisti?* Hæc fuerunt verba Christi in cruce. Ex his autem verbis Arrius occasionem sumpsit erroris, scilicet quod in morte Christi separata est divinitas ab humanitate. Unde de hoc secundum eum conqueritur Dominus dicens: *Quare me dereliquisti?* Sed hoc erroneum est. Est autem sciendum, quod aliquis dicitur derelictus a Deo quando non adest ei Deus, sicut videtur adesse quando protegit eum, & implet eius petitionem. Hiere. 20. „ Domi- „ nus Deus mecum est tamquam bellator for- „ tis: idcirco qui persequuntur me cadent, „ & infirmi † alias, infimi † erunt." Et quia Christus non est liberatus a passione corporali, cum esset in passione, secundum hoc dicitur ad horam derelictus, idest passioni expositus. Rom. 8. „ Proprio filio suo non peper- „ cit &c. " Item illa petitio, „ Pater, „ si fieri potest, transeat a me calix iste, " ut dicitur Matt. 26. non videtur impleta: quia erat secundum carnem. Esa. 54. „ Ad pun- „ ctum, & in modico dereliqui te (idest passioni te exposui) & in miserationibus ma- „ gnis congregabo te, " scilicet in resurrectione. Et ideo dicit: *Quare me dereliquisti?* idest, passioni me exposuisti. *Longe a salute mea verba delictorum meorum*. Hic exponitur conquestio, sive questio. Et primo in generali; secundo in speciali, ibi, *Deus meus, clamabo*. Dicit ergo, *Dereliquisti me*; & hoc quia *longe sunt verba delictorum meorum a salute mea*, idest mei veri hominis, inquantum habeo humanam naturam. Psalm. 118. *Longe est a peccatoribus salus*. Et hæc verba, scilicet *dereliquisti*, & *longe*, & *quare*, non videntur esse hominis iusti, sive iustitiæ; sed videntur esse *verba delictorum meorum*, scilicet hominis peccatoris; idest, ostendunt me non esse iustum, sed peccatorem. Unde hæc verba dixit Christus in persona peccatoris, sive Ecclesiæ. Et hæc est una de regulis supra in principio Psalterii positis, quod ea quæ pertinent ad membra, dicit Christus de se, propter hoc quod sunt sicut unum corpus mysticum Christus & Ecclesia; & ideo loquuntur † alias, Ecclesia, loquuntur † sicut una persona, & Christus transformat se in Ecclesiam, & Ecclesia in Christum. Rom. 12. „ Multi unum corpus sumus „ in Christo. In membris autem Christi, idest in Ecclesia, sunt delicta, sive peccata. In capite vero, idest in Christo, nullum est delictum, sed similitudo delicti. Rom. 8. „ Misit „ Deus filium suum in similitudinem carnis „ peccati, & de peccato damnavit peccatum." Sec. Cor. 5. „ Eum qui peccatum non noverat, „ peccatum † alias, peccatorem † pro nobis „ fecit, ut nos efficeremur iustitia † alias, via † „ Dei in Christo. " Christus autem imminente passione oravit: „ Pater, si fieri potest, transeat a „ me calix iste. " (Mat. 26.) Sed hæc verba Christi orantis possunt dupliciter exponi. Uno modo ut Christus ea protulerit quasi gerens infirmorum personam, qui sunt in Ecclesia: quia futurum erat ut aliqua membra sua debilia, quando immineret eis passio, formidarent. Alio modo quod protulit hanc petitionem gerens officium carnis infirmæ in Christo, quæ naturaliter timet, & fugit mortem. Quod petiit ergo liberari, fuit verbum vel membrorum, in quibus delictum invenitur, vel carnis Christi, in qua est similitudo delicti, sive peccari; & ideo dicit, *Verba*, quibus petiit liberari; quæ sunt *delictorum meorum*, idest fidelium, pro quorum delictis patior; vel sunt infirmæ carnis, quæ habet similitudinem delicti: *longe a salute* corporali, quia calix, sive passio non transit a me, ut petii; quasi dicat: Non consequor salutem quam intendo, si petitio mea, quam peto, exaudiretur. „ Pa- „ ter, transeat a me calix iste. " Et ideo littera Hieronymi habet: *Longe a salute mea verba gemitus mei*. Aliter exponit Augustinus in libro de Gratia novi testamenti. Hæc verba, quibus peto liberari a passione, & conqueror quod sum derelictus passioni, sunt longe a salute mea, quam secundum quod Deus debeo facere. Matth. 1. „ Ipse salvum faciet „ populum suum a peccatis eorum. " Et assignat rationem quare sit derelictus. Est enim duplex salus. Una corporalis, quæ est communis hominibus, & iumentis. Psalm. 35. *Homines, & iumenta salvabis, Domine*. Alia spiritualis, & æterna; & hæc est propria Christi: unde dicit, *Mea*, quia salus novi testamenti est per Christum facta. Esai. 45. „ I- „ srael salvatus est in Domino salute æter- „ na. " Et hæc differunt: quia prima quærebatur in veteri testamento; secunda quæritur in novo. Quare ergo derelictus est passibilis? Quia ipse venit in novo testamento. Et hæc verba quæ hic dixit, *longe a salute mea* spirituali, quia sunt pro corporali salute. *Longe*. Christus loquitur in persona peccatorum, qui quandoque propter peccata derelinquuntur a Deo: unde dicit: *Verba delictorum meorum*, idest peccatorum, sunt *longe a salute* spirituali: quia hæc est causa quare peccatores non salvantur, quia sunt peccatores. Io. 9. „ Pec- „ catores Deus non audit. " Vel secundum Augustinum loquitur. *A me*, quasi derelinquendo me fecisti me longe a salute mea, idest corporali. Et hæc verba sunt delictorum meorum.

(b) *Deus*,

(b) *Deus*. Hæc in speciali prosequitur. Per diem & noctem duo intelligere possumus. Uno modo ad litteram diem & noctem temporalem; & sic clamare est clamare assidue: unde dicit, *Non exaudies*; quasi dicat: Quamvis assidue clamem, non sum tamen exauditus. Littera Hieronymi habet: *Et nocte, & non est silentium mihi*; quasi, non sileo die & nocte orare. Alio modo ut per diem intelligatur prosperitas, & per noctem adversitas. Et secundum Augustinum, verba quæ pro salute corporali dicuntur, fiunt per diem pro prosperis, per noctem, ut tollatur adversitas. Ergo Christus clamat per diem quando est in prosperitate, & non exauditur, quia petit ut non pereat; & per noctem ut tollatur adversitas, & non tollitur.

Sed contra. Dicitur de Christo (Hebr. 5.) quod „ exauditus est &c. "

Et dicendum, quod oratio est actus rationis. Unde omnis oratio Christi procedens ex rationis iudicio est exaudita. Secus est de oratione exprimente infirmitatem naturæ passibilis, & proprium motum membrorum, quia nec ipse voluit eam exaudiri. Io. 12. „ Nunc anima „ mea turbata est, & quid dicam? Pater &c. " Et quare non est exauditus in prosperis & adversis, ostendit: *Et non ad insipientiam mihi*: quia hæc petitio non pertinet ad salutem novi testamenti, quam ego intendo, quæ est salus æterna; sed pertinet ad salutem veteris testamenti. Ut ergo hanc sapientiam discas, scias quod salus temporalis non pertinet ad novum testamentum, sed ad vetus. Hæc est sapientia quæ stultitia est apud homines. Pri. Cor. 4. „ Nos stulti propter Christum. " (Ib. 1.) „ Nonne Deus stultam fecit sapientiam huius „ mundi? &c. "

(c) *Tu autem*. Supra posita est quæstio Christi inquirentis causam passionis suæ; hic autem ostendit quod huiusmodi quæstio est rationabilis, & rationabile est quod est derelictus. Et primo dicit hoc esse mirabile ex parte Dei; secundo ostendit hoc experimento antiquo, ibi, *In te speraverunt*. Hoc quod hic dicitur, tripliciter refertur ad prædicta, secundum tres expositiones. Una est, quia est longe a salute temporali; & sic facta est ista divisio. Unde illud est mirabile ex parte Dei propter duo. Primum est, cum Deus in sanctis habitet, & non defendat eos. Iudith 6. „ Si Dominus no- „ biscum est, cur hæc mala omnia apprehen- „ derunt nos? Ubi sunt mirabilia eius quæ „ patres nostri narraverunt nobis? " Et ideo dicit: *Tu autem in sancto habitas*. Hierem. 14. „ Tu in nobis es, Domine. " Sed specialiter habitat in Christo. Alia ratio est, quia quicquid boni habemus, totum est in laudem Dei; & ideo si nobis est bene, melius a nobis laudatur Deus. Et ideo sequitur, *Laus Israel*. Hierem. 17. „ Sana me, Domine, & sanabor; „ salvum me fac, & salvus ero, quoniam laus „ mea tu es. " Secundum aliam expositionem: *Quare me dereliquisti?* Ideo scilicet quia *verba delictorum meorum sunt longe a salute mea*, spiritualiter; sed ego clamo pro temporali; tu vero, qui *habitas in sancto*, ut sis *laus Israel*, non exaudies, quia non exaudis quando quis non clamat pro spirituali salute. Vel secundum tertiam expositionem, ut loquatur Christus in persona peccatoris, quasi dicat: Ideo es longe a salute mea, quia non habitas in peccatoribus; sed in sancto.

(d) *In te*. Hic ponitur alia ratio quæ sumitur ex antiqua consuetudine, & experimento quo sancti patres liberabantur a tribulationibus invocantes Deum, sicut patet Exo. 14. quod liberati sunt de persecutione Aegyptiorum: & de Susanna quæ liberata est ab iniqua sententia senum: Dan. 13. Daniel liberatus de ore sive de lacu leonum: Dan. 14. Quomodo ergo sum derelictus a te, & non sum liberatus a passione? Duo ergo facit circa hoc. Primo facit mentionem de malo corporalis afflictionis; secundo de malo confusionis. Quantum ergo ad liberationem primi mali, duo faciebant. Primo sperabant in eum, unde dicit: *In te*, non in mundo, *speraverunt patres nostri*. Esai. 26. „ Sperastis in Domino in sæculis æternis; in „ Domino Deo forti in perpetuum &c. " *Et liberasti eos*: & iste est fructus spei, quia liberasti eos. Secundo clamabant, unde dicit: *Ad te clamaverunt*, ex magna cordis affectione, *& salvi facti sunt*. Ps. 119. *Ad Dominum, cum tribularer, clamavi, & exaudivit me*. Quantum ad secundum malum, scilicet confusionem, dicit: *In te speraverunt, & non sunt confusi*.

Sed contra. Dan. 3. „ Non est confusio confi- „ dentibus in te. " Rom. 5. „ Spes non con- „ funditur. "

Dicendum, quod patres pertinebant ad vetus testamentum, in quo temporalia dabantur: & ideo ut ostendat quod divina providentia temporalia etiam disponat, liberat eos etiam temporali liberatione. Sed Christus promittit, & donat spiritualia; & ut ostendat contemnenda temporalia, & speranda æterna, noluit temporalem liberationem secundum rationem: & tamen aliqui in novo testamento sunt temporalibus liberationibus liberati, & in veteri testamento aliqui sunt spiritualibus afflictionibus eruditi, ut ostendatur Deus auctor esse utriusque testamenti.

(e) *Ego autem*. Hic ponit passionem suam, & primo proponit confusionem suam quam passus est; secundo exponit eam, ibi, *Omnes viden-*

dentes me; tertio causam eius assignat, ibi, *Quoniam tu es*. Prima pars dupliciter potest legi. Uno modo ut primo proponat similitudinem confusionis; secundo exponat opprobrium. Dicit ergo: Illi sunt liberati, ego autem non sum liberatus a confusione, sed sic viliter conculcatus ac si essem vermis, & non homo. Iob 25. „ Homo putredo, & filius hominis vermis. " Tren. 3. „ Factus sum in derisum „ omni populo, canticum eorum tota die. " Et quomodo, exponit: *Opprobrium hominum, & abiectio plebis*. Matth. 27. „ Prætereuntes „ blasphemabant eum; Vah qui destruis templum. Et qui crucifixi erant convitiabantur ei: Alios salvos fecit; seipsum non potest salvum facere." Et Ioa. 19. „ Plectentes „ coronam de spinis &c." Et ideo, *opprobrium* factus sum *hominum*, in verbis eorum, ut dictum est, *& abiectio plebis*, quia spreverunt eum, & quia abiecto eo petierunt Barabbam: Matt. 27. Tren. 3. „ Abiectionem posuisti me in medio populorum." Secundo modo ut pertineat ad Christi dignitatem. Vermis enim non generatur ex coitu, sed ex terra solo calore solis cælestis. „ Ipse enim quasi tenerrimus ligni vermiculus, " ut dicitur 2. Reg. 23. Sic Christus ex virgine sola operatione Spiritus sancti. Ps. 84. *Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum*. Ideo dicit; *Ego autem sum vermis, & non homo*, scilicet tantum, sed etiam Deus. Vel aliter secundum Augustinum. Per hominem intelligitur homo vetus, scilicet Adam, qui sic fuit homo quod non filius hominis; per vermem intelligitur Christus, qui sic fuit homo quod filius hominis, idest virginis: ideo dicit: *Sum vermis, & non homo*: scilicet gaudens temporalibus, sed filius hominis gaudens spiritualibus. *Abiectio plebis*: hic non mutatur. Consequenter ponit derisionem; & primo ostendit quomodo sit universalis; secundo quomodo sit multiplex. Quod sit universalis, ostendit cum dicit: *Omnes videntes me deriserunt me*. Hier. 20. „ Tota die omnes subsannabant mihi: " quia populi, & principes; & hæc distributio *omnes* pro toto populo intelligitur, scilicet malo. Quod illusio fuerit multiplex, ostendit, quia verbis: unde dicit, quia, *locuti sunt labiis*. Mat. 27. „ Prætereuntes blasphemabant eum. " Esa. 57. „ Super quem lusistis, & super quem dilatastis os, & eiecistis linguam." Sap. 2. „ Si „ verus filius Dei est, suscipiet illum." Item factis: *Et moverunt caput*. Matth. 27. „ Moventes capita sua (scilicet præ derisu) dicentes: Alios salvos fecit &c."

(f) *Speravit*. Ostendit quæ sint illa verba quæ in eius confusionem loquebantur: quia primo improperabant sibi spem quam habebat de Deo: unde dicit: *Speravit in Domino, eripiat eum*. Matth. 27. „ Confidit in Deo, liberet eum, si „ vult;" quasi dicat: Si sperasset in Domino, liberasset eum, quia dictum est supra statim, quia *speraverunt in te patres nostri, & liberasti eos*. Sed decipiuntur, quia non intelligitur de salute, sive de liberatione temporali. Secundo improperant Christo, quod non sit Deo acceptus: unde dicit: *Salvum faciat eum, quoniam vult eum*, Sap. 2. „ Filium Dei se nominat."

(g) *Quoniam*. Consequenter ponitur causa confusionis, & circa hoc duo facit. Primo ponit causam; secundo prorumpit in orationem, *Ne discesseris*. Causa irrisionis consuevit esse stultitia. Unde temporales reputant bonos homines stultos, quia non confidunt de mundo. Psal. 13. *Consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes eius est*. In hac causa duo facit. Primo ponit divinum beneficium motivum ad sperandum; secundo ipsam spem, ibi, *Spes mea*; quasi dicat: Derident me, quia spes mea est in te; & ideo dicit: *Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre matris meæ*. Hic ponit primo quæ pertinent ad caput. Quæcumque nascuntur naturaliter, & universaliter ex utero matris, virtute divina producuntur, & ipsa est omnium causa. Gal. 1. „ Qui me segregavit „ ex utero matris meæ, & vocavit per gratiam suam." Sed singulariter dicit Christum abstractum ex utero matris, quia mirabiliter conceptus est, & sine semine natus, servata matris integritate. Hoc est beneficium, & ex hoc sequitur spes. Et circa hoc tria ponit. Primo ipsam spem, secundo eius perfectionem, tertio eius rationem. Dicit ergo: *Spes mea ab uberibus matris meæ*; idest, tu es spes mea ex quo homo sum, & suxi ubera matris meæ: quia cum erat verbum apud Deum non conveniebat ei sperare, Psal. 70. *Spes mea a iuventute mea*.

Sed contra. Christus ab instanti conceptionis habuit usum liberi arbitrii: ergo ex tunc speravit.

Respondeo dicendum, quod ubera, idest lac uberum, in eodem tempore præparatum fuit quo fuit conceptus: unde ubera ad ipsam conceptionem referuntur. *In te proiectus sum ex utero*.

Contra. Si postquam egressus est ex utero proiectus est in Deum, ergo antequam exiret uterum non fuit proiectus in Deum.

Dicendum, quod ille proiicitur in alterum, qui non in se, sed ei innititur. Pri. Petr. 5. „ Omnem solicitudinem vestram † alias, nostram † proiicientes in eum." Unde *proiectus sum ex utero*, quia tibi soli innitor. Et sic describitur perfectio spei.

(h) *De*

(h) *De ventre*. Hic ponitur ratio spei, quasi dicat: In te speravi, quia te habui semper ut Deum. Psalm. 27. *In Deo speravit cor meum, & adiutus sum*. Et ideo dicit: *Tu es Deus meus de ventre matris mea*, idest ex quo factus sum homo, quia ante non erat Dei filius homo. Sed si exponatur de membris Christi, proiectio, sive extractio est de uno in aliud secundum carnem; Christus autem semper tendebat in Deum. Sed loquitur de membris quæ secundum carnem semper sunt in ventre carnali, scilicet concupiscentiis mundanis; sed per Deum ab huiusmodi concupiscentiis extrahuntur, & proiiciuntur in Deum: ut nihil nisi Deum sperent, & quærant. Consequenter concludit orationem, cum dicit, *Ne discesseris a me*, scilicet defendendo, vel in me, vel in membris meis quantum ad spiritualia; quasi dicat: *Dereliquisti me*, exponendo passioni corporali: *ne recedas a me*, fovendo me spiritnali auxilio.

(i) *Quoniam*. Hoc secundum Hieronymum est principium versus sequentis; & ideo potest, ut dictum est, convenienter † alias, convenientius † cum præcedentibus legi, & etiam cum sequentibus. Et, ut dicit Hieronymus, convenientius legitur cum sequentibus. Nam Psalmus ex persona Domini exponens passionem, præmittit primo orationem; postea ordinem passionis subsequitur † alias, consequitur, † ibi, *Circumdederunt me &c.* Circa primum duo facit. Primo proponit orationem: secundo necessitatem orandi ostendit: *Quoniam tribulatio*. Dicit ergo: *Tu es Deus meus de ventre matris mea*; & ideo oro, *Ne discesseris a me*, *quoniam tribulatio proxima est*. Hæc enim intelligenda sunt ut Christus loquatur in persona membrorum suorum, ut non derelinqueret ea in tribulationibus. Pri. Corint. 10. „ Fidelis Deus, „ qui non patietur vos tentari supra id quod „ potestis. " Ps. 70. *Ne derelinquas me: quia dixerunt inimici mei mihi; & qui custodiebant animam meam consilium fecerunt in unum*. Non autem dicit hoc pro se. Necessitas autem est duplex: tribulatio quæ imminet, & auxilium quod deficit. Unde dicit: *Tribulatio proxima est*, scilicet tempore. Matth. 26. „ Ecce ap„ propinquavit † alias, appropinquabit † ho„ ra; & filius hominis tradetur &c."

Sed obiicitur, quod cum hæc verba sint Christi iam in cruce existentis, quomodo dicit: *Quoniam tribulatio proxima est? &c.*

Possumus dicere, quod David mutat tempora. Augustinus aliter solvit. Tribulatio quandoque est propinqua, quandoque remota. Sensus doloris est in anima; propinquum animæ est corpus; remota sunt bona exteriora. Quando ergo est afflictio in exterioribus, tribulatio non est propinqua; sed quando est in proprio corpore, tunc est propinqua & proxima; & impossibile est quin homo sentiat. Christus autem in proprio corpore affligebatur. Psalm. 114. *Tribulationem, & dolorem inveni*.

Item deficit auxilium: *Quoniam non est qui adiuvet*: & ideo est orationi instandum. Esa. 63. „ Circumspexi, & non erat auxiliator; „ quæsivi, & non erat qui adiuvaret: " quia etiam Apostoli relicto eo fugerunt.

(k) *Circumdederunt*. Supra ostendit Psalmus in persona Christi suam conquestionem, sive querelam, rationabilem esse, & ex parte Dei, & ex antiquorum consuetudine, sive experimento; hic autem prosequitur ordinem passionis quantum ad afflictionem carnis. Et proponit primo persecutores; secundo persecutionis effectum, ibi, *Sicut aqua*; tertio persecutionis modum, ibi, *Circumdederunt me canes*. Primo ergo introducuntur persecutores invadentes opere: quorum quidam minores, ut plebs & ministri; & quantum ad hos dicit: *Circumdederunt me vituli multi*. Eccle. 1. „ Stultorum infinitus est numerus. „ Circumdederunt me, quia undique invaserunt. Psal. 117. *Circumdederunt me sicut apes &c.* Quidam sunt maiores, unde dicit: *Tauri pingues obsederunt me*. Eccli. 6. „ Ne extollas te in co„ gitatione tua sicut taurus; " qui ex pinguedine, & fortitudine nec iugo premitur, & multum generat, & superbit. Dicitur † alias, dicit, † quod taurus est animal melancolicum, & propter hoc diu retinet iram; & sicut minores habent audaciam propter multitudinem, ita maiores propter divitias: & ideo dicit, *Pingues*. Iob 15. „ Pingui cer„ vice armatus est. " *Obsederunt me*. Iob 19. „ Obsederunt in gyro tabernaculum meum." Consequenter ponit persecutores insurgentes ore: unde dicit: *Aperuerunt super me os suum*; & quidem multipliciter eum tentando. Matth. 22. „ Quid me tentatis hypocritæ? " Accusando, invidendo, ad mortem expetendo, dicentes, Crucifige. Tren. 3. „ Inimici „ mei aperuerunt os suum super me. " Consequenter adhibet similitudinem: *Sicut leo rapiens, & rugiens*; cui comparantur propter crudelitatem. Hierem. 12. „ Facta est mihi „ hereditas mea quasi leo in sylva: dedit con„ tra me vocem. " Nam leonis est ut capta præda rugiat. Amos 3. „ Numquid dabit ca„ tulus leonis vocem de cubili suo, nisi ali„ quid apprehenderit? " Et dicit, *Rapiens*, insidiando, & *rugiens*, manifeste in mortem expetendo. Ezech. 22. „ Sicut leo rugiens, „ rapiensque prædam, animam devorave„ runt. "

(l) *Sicut*. Consequenter ponit persecutionis

nis effectum: & primo proponit hunc effectum; secundo exponit eum, ibi, *Dispersa*. Dicit ergo: Persequuntur me, & nocent, quia quantum ad corporalem salutem totaliter invaluerunt; & ideo dicit: *Sicut aqua effusus sum*. Si effundatur oleum, aliquid remanet in vase; si effundatur vinum, saltem remanet odor in vase: sed de aqua nihil remanet; quasi dicat: Totaliter effusus sum secundum eorum opinionem. Sec. Reg. 14. „ Quasi aquæ dilabimur, quæ non revertuntur „ super terram. " Aqua leviter effunditur, & projicitur: sic ego effusus sum. Sic † alias, sicut † etiam Iudæi non solum eum delere desuper terram conati sunt, sed etiam famam eius perdere voluerunt. Vel assimilatur Christus aquæ, quia aqua lavat: sic passio Christi de omnibus peccatis, & omnes sordes lavat. Apoc. 1. „ Dilexit nos, & lavit nos a peccatis nostris „ in sanguine suo. " Item aqua rigat, & facit fructificare: sic passio Christi. Eccli. 24. „ Dixi: Irrigabo † alias, irrigo † ortum „ meum &c. " Et fructificat fructum vitæ æternæ. Eccli. 24. " Flores mei (idest „ passionis meæ) fructus honoris & honesta„ tis. " Item facit viam lubricam: sic passio Christi disponit Iudæos ad casum. Pri. Corinth. 1. „ Nos autem prædicamus Christum „ crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gen„ tibus autem stultitiam; ipsis autem vocatis „ Iudæis, atque Græcis Christum Dei virtu„ tem, & Dei sapientiam. " Consequenter exponit hunc effectum; & ideo dicit, *Dispersa sunt &c.* quasi dicat: Quicquid videbatur in me forte, est dissolutum: quicquid pulchrum, emarcuit. Et ideo dicit, *Dispersa &c.* In homine est duplex fortitudo. Una est fortitudo corporis; & hæc consistit in ossibus, & nervis; & quantum ad hoc dicit: *Dispersa sunt omnia ossa mea*; quasi dicat: Omnis virtus mea corporalis defecit. Tamen de Christo dicitur spiritualiter: nam Apostoli, qui sunt ossa Christi, dispersi fuerunt. Zachariæ 13. „ Percutiam pastorem, & dispergentur oves „ gregis. " Alia est fortitudo animæ, quæ consistit in corde; unde dicit: *Factum est cor meum tamquam cera liquescens*.

Quærit August. quomodo de Christo capite verum sit: quia hoc videtur provenire ex superabundanti timore; quod non est dicendum de Christo, quia etsi † alias, & † fuerit in eo timor naturalis, non tamen fuit tantus quod liquesceret cor. Et ita intelligitur de Christo non secundum se, sed quantum ad membra; quæ quidem sunt cor Christi, quæ & præcipue diligit. Phil. 1. „ Eo quod vos „ habeam in corde. " Et sequitur: „ Testis „ est mihi Deus, quomodo cupiam vos esse „ in visceribus Iesu Christi. " Hi fuerunt Apostoli, qui fuerunt ossa ad sustentandum infirmos in Ecclesia, sicut ossa sustentant carnes. Rom. 15. „ Debemus nos firmiores imbecillitatem infirmorum sustinere. " Et fuerunt corda eorum *sicut cera liquescens*. Primo mala liquefactione per timorem, sicut in fuga discipulorum. Matth. 26. „ Tunc relicto „ eo fugerunt omnes. " Et in negatione Petri. Lucæ 22. „ At ille negavit dicens: „ O homo, nescio quid dicis. " Secundo bona liquefactione, sicut in conversione discipulorum; ut patet in Petro, & Andrea. Vel dicendum, quod liquefactio etiam est amoris. Cant. 5. „ Anima mea liquefacta est. " Res antequam liquefiat dura est, & constricta in se; si liquescit, diffunditur, & tendit a se in aliud. Timor etiam quandoque indurat, quando scilicet non est magnus; & sic est etiam de amore: quia quando supervenit amor, tunc homo tendit in aliud qui † alias, quod † ante in se erat. Et de hac liquefactione potest exponi etiam de Christo, secundum quod est caput. Nam hoc liquefieri & est a Spiritu sancto, & est in medio ventris, idest affectus. Vel per cor Christi intelligitur Sacra Scriptura, quæ manifestat cor Christi. Hoc autem erat clausum ante passionem, quia erat obscura; sed aperta est post passionem, quia eam iam intelligentes considerant, & discernunt quomodo prophetiæ sint exponendæ.

(m) *Aruit*. Hic ostendit quod quicquid pulchrum fuit in Christo evanuit. Florere videbantur in Christo ante passionem tria. Operatio miraculorum, facundia doctrinæ, fama & gloria populorum. De primo Io. 6. „ Multitudo magna sequebatur eum, quia vide„ bant &c. " Et hæc virtus aruit in passione quantum ad opinionem eorum: unde clamabant: „ Alios salvos fecit &c. " *Aruit*, idest viluit, *tamquam testa virtus mea*. Vel, testa, quando arescit induratur: sic in passione virtus Christi fuit indurata ad sustentandum. Eccli. 27. „ Vasa figuli probat fornax, „ & homines iustos tentatio tribulationis. " De secundo Matth. 7. „ Erat docens eos tamquam potestatem habens. " Sed in passione *adhæsit lingua mea faucibus meis*, præ taciturnitate. Ezech. 3. „ Adhærere faciam lin„ guam tuam palato tuo, & eris mutus. " Et hoc est factum in passione, quia non respondebat Herodi. Luc. 23. „ Interrogabat „ eum Herodes multis sermonibus; at ipse „ nihil respondebat ei. " De tertio Matth. 21. „ Plurima autem turba straverunt vesti„ menta sua in via. Alii autem cedebant ra„ mos de arboribus &c. " Tunc impletum est quod David prophetaverat de Christo dicens

cens

cens (Psal. 117.) O *Domine*, *salvum me fac: o Domine*, *bene prosperare*: *benedictus qui venit in nomine Domini*. *Deus Dominus*, *& illuxit nobis*. Sed in passione viluit, unde dicit: *Et in pulverem mortis deduxisti me*; idest, vilem mortem me pati fecisti. Sap. 2. " Morte turpissima condemnemus eum. " Vel si referatur ad membra; *in pulverem mortis deduxisti me*, idest, membra mea, quæ sunt incinerata, non autem Christi. Vel, *In pulverem &c.* idest in potestatem Iudæorum dedisti me, qui sunt sicut pulvis &c.

(n) *Quoniam*. Hic ponitur modus passionis: & primo ponit ea quæ facta sunt ante crucifixionem; secundo quæ facta sunt in ipsa crucifixione; tertio quæ facta sunt post crucifixionem. Ante crucifixionem facta fuerunt duo. Primo fuit captus; & quantum ad hoc dicit: *Circumdederunt me canes multi*. Philip. 3. " Videte canes, videte malos operarios. " Esa. 56. " Canes impudentissimi nescierunt saturitatem. " Item secundo quomodo fuit illusus, unde dicit: *Consilium malignantium obsedit me*. Consequenter ponit ea quæ facta sunt in ipsa crucifixione: & primo quantum ad affixionem: *Foderunt manus meas*, *& pedes meos*, grossis clavibus affigentes ligno. Zach. 13. " Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? " Item quantum ad distensionem dicit: *Dinumeraverunt omnia ossa mea*, idest dinumerabilia fecerunt.

(o) *Ipsi vero*. Hic ponuntur illa quæ facta sunt post passionem. Unde dicit: *Ipsi vero consideraverunt* convenientes ad spectaculum ut illuderent. Luc. 23. " Milites illudentes impleverunt spongiam aceto dicentes: Si Rex Israel es, salvum te fac &c. " *Et inspexerunt*, scilicet quid eveniret de me. *Diviserunt inter se vestimenta mea*, quæ erant plura, & divisibilia, *& super vestem meam*, scilicet inconsutilem, *miserunt sortem*: & hoc fecerunt, vel propter cupiditatem, vel propter quamdam illusionem. Per hæc vestimenta divisa significantur Ecclesiæ sacramenta; sed per vestem quæ non dividitur signatur unitas Ecclesiæ, quam quilibet credit habere, sed non habet nisi unus: quia sola est unitas Ecclesiæ. Cant. 6. " Una est columba perfecta mea. "

(p) *Tu autem*. Narrata passione, hic procedit ad orationem: & circa hoc duo facit. Primo petit divinum auxilium; secundo petit præstiti auxilii fructum, ibi, *Narrabo nomen tuum*. Circa primum duo facit. Primo petit divinum auxilium in generali; secundo per se in speciali, ibi, *Erue a framea*. Circa primum duo facit. Primo petit accelerationem auxilii; secundo auxilii necessitatem. Dicit ergo quantum ad primum: Sic fecerunt: *foderunt manus meas*, *& pedes meos &c.* sed tu, *Domine*, *ne elongaveris auxilium tuum a me*; idest, ne differas præbere mihi homini Christo auxilium divinitatis; quasi dicat: Factum est, quia liberatus est a morte per gloriam resurrectionis, quæ non est elongata, quia post triduum resurrexit. Et fuit Christus resurgens. Pri. Corin. 15. " Christus resurgens ex mortuis primitiæ dormientium. " Psalm. 56. " Exurgam diluculo. " *Ad defensionem meam conspice*; quasi dicat: Ad hoc necessarium est auxilium tuum mihi, scilicet ad defensionem. *Sub umbra alarum tuarum protege me*, *a facie impiorum*, *qui me afflixerunt*. Defende me scilicet contra persequentes ad mortem, & contra dæmones, ne detineant in limbo. Sic ergo petiit ne corpus resolvatur in cineres, & ne anima detineatur in inferno. Actor. 2. " Solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illum. " Psal. 37. *Ne derelinquas me &c.*

(q) *Erue*. Hic exponit in speciali a quibus petit defendi: & primo contra mortem; secundo contra tentationem mortis, ibi, *De manu canis*. Dicit ergo: *Conspice ad defensionem meam*, & o *Deus*, *erue animam meam*, quam ipsi quærunt, *a framea*, idest a gladio qui fremit agitatus.

Sed contra. Christus non fuit occisus a gladio, sed lancea; & lancea etiam fuit percussus post mortem.

Sed dicendum, quod gladius sua acuitate dividit. Hebr. 4. " Acutior omni gladio ancipiti, & pertingens usque ad divisionem. " Et ideo quia mors dividit animam a corpore, & patrem a filio, & e contra, & fratrem a fratre, dicitur gladius. Zach. 13. " Framea (idest mors) suscitare super pastorem meum. " Et ab hac eruitur in resurrectione. Vel *framea* est lingua adversariorum. Psalm. 56. *Lingua eorum gladius acutus*. Vel hic loquitur Christus pro membris, quorum plures sunt occisi gladio. Actor. 12. " Occidit autem Iacobum fratrem Ioannis gladio. " *Et de manu canis*. Hic orat contra tentationes; & tripliciter describit hic eos irrationabiles. Et hoc facit sub similitudine canis, qui latrat antequam percipiat contra quem debeat latrare propter subitam iram eius. Sic Iudæi antequam scirent quare latrarent contra Christum, clamabant. Philip. 3. " Videte canes, videte malos operarios. " Et supra: *Circumdederunt me canes multi*. Hoc maxime pertinet contra Iudæos, qui contra Christum latrantes clamabant (*Lucæ 23.*) " Crucifige, crucifige eum. "

(r) *Salva me*. Hic describit eos crudeles sub

ſub ſimilitudine leonis, qui eſt crudele animal; & hoc refertur ad Pilatum, qui fungitur leonis poteſtate, ideſt Imperatoris, quem Apoſtolus dicit leonem. II. Thim. 4. „ Liberatus ſum de ore leonis. “ Vel refertur ad diabolum. Pri. Petr. ult. „ Tamquam leo rugiens circuit quærens quem devoret. “ *Et a cornibus unicornium humilitatem meam*. Hic deſcribit eos ſuperbos; & refertur ad principes ſacerdotum, & ſcribas, qui ſcilicet comparantur unicorni ſuperbiam deſignanti; & hoc indicat quod unum cornu habet in capite: & eſt tantæ ſuperbiæ quod nullo modo patitur ſubiectionem, ſed ſtatim captus moritur. Iob 39. „ Numquid volet rhinoceros „ (ideſt unicornis) ſervire tibi, aut morabitur ad præſepe tuum? “ Et per hoc ſignificantur principes Iudæorum, qui ſingulariter gloriabantur de cognitione Dei. Et quicumque ſingulariter ſe extollit, ſimilis eſt Phariſæo. Luc. 18. „ Non ſum ſicut ceteri hominum. “ Pſal. 74. *Nolite extollere in altum cornu veſtrum*.

(ſ) *Narrabo*. Conſequenter oſtendit divini auxilii fructum: & primo oſtendit hoc quantum ad ipſum Chriſtum; ſecundo quantum ad alios, ibi, *Edent pauperes*. Circa primum duo facit. Primo proponit duplicem fructum, ſcilicet prædicationis, & laudis; ſecundo explicat utrumque, ibi, *Qui timetis*. Circa primum ponit duplicem fructum de liberatione Chriſti. Primus fructus Chriſti fuit prædicatio per univerſum mundum. Dicit ergo: *Salva me ex ore leonis &c.* quia ſalvatus & liberatus de faucibus eorum, *narrabo nomen tuum fratribus meis*, ideſt Apoſtolis: & hoc fecit poſt reſurrectionem. Sunt autem Apoſtoli fratres ſui & per naturam aſſumptam, & per gratiam vocationis ad Apoſtolatum. Rom. 8. „ Quos „ præſcivit, & prædeſtinavit conformes fie„ ri imaginis filii ſui ..... Quos prædeſtinavit hos & vocavit. “

Sed numquid non narravit ante paſſionem nomen Dei? cum ipſe dicat Ioan. 17. „ Pater, manifeſtavi nomen tuum hominibus „ &c. “

Dicendum, quod ſic; ſed plenius poſt paſſionem, & reſurrectionem. Primo quidem narravit diſcipulis ore proprio, quando „ aperuit illis ſenſum ut intelligerent Scripturas.“ Luc. ult. Secundo dando eis ſpiritum paraclitum. Ioan. 16. „ Cum venerit paraclitus ille „ ſpiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. “ Et Io. 14. „ Cum venerit paraclitus quem mittet Pater .... ille docebit „ vos omnia. “ Sed pleniſſime narrabit quando manifeſtabit divinitatem ſuam in iudicio. Io. 14. „ Manifeſtabo ei meipſum. “ Luc. 21. „ Tunc videbunt filium hominis venientem „ cum poteſtate magna, & maieſtate. “ Tunc enim in filio cognoſcent patrem. Ioan. 14. „ In die illa cognoſcetis, quia ego in Patre, „ & Pater in me, & ego in vobis. “ Et hoc ipſi ſoli filio convenit, ut ipſe dicit Matth. 11. „ Nemo novit Patrem niſi filius. “ Secundus fructus liberationis Chriſti fuit laus divina: unde dicit: *In medio Eccleſiæ laudabo te*. Eſa. 42. „ Laus eius ab extremis terræ. “ Sed dicit, *In medio Eccleſiæ*; quod Auguſtinus ſic exponit, dicens primo ſic. Illud dicimus eſſe in medio, quod eſt in manifeſto. In veteri teſtamento Deus laudabatur in occulto, ideſt in myſteriis; ſed in novo laudatur in publico, quia in nuda veritate. Sec. Corinth. 3. „ Nos „ autem revelata facie gloriam Domini contemplantes, “ per amotionem velaminum. Aliquando dicimus eſſe in medio illud quod eſt intimum. Intimi in Eccleſia ſunt viri perfecti, qui ſpecialiter laudant Deum in corde. *In medio Eccleſiæ laudabo te*, ideſt in doctoribus, & viris perfectis.

(t) *Qui*. Exequitur utrumque: & primo primum; ſecundo ſecundum, ibi, *Apud te*. In primo proponit totam prædicationem novi teſtamenti, quomodo narratur nomen Domini. Et primo oſtendit ad quid inducuntur homines in novo teſtamento; ſecundo quid eis narretur, ibi, *Quoniam non ſprevit*. Ad tria inducuntur homines in novo teſtamento: videlicet ad confeſſionem oris, ad quærendam gloriam Dei, & ad Deum timendum. Quantum ad primum dicit: *Qui timetis Deum laudate eum*. Eſt autem duplex timor: unus filialis, qui timet Deum offendere, & timet ab eo ſeparari, & exhibet ei reverentiam; & hic eſt ex caritate: alius autem eſt timor ſervilis, qui timet ſolum pœnam; & hic non eſt ex caritate. Ioan. 4. „ Caritas foras mittit timorem. “ Vetus lex fuit timoris; ſed nova eſt lex amoris. Vos ergo *qui timetis Dominum*, ideſt qui impletis legem ex timore, *laudate eum*: quia nihil laudat quis quod non diligit; quaſi dicat: Confitemini ei ex amore. Pſal. 116. *Laudate Dominum omnes gentes, &c.* Quantum ad ſecundum dicit: *Univerſum ſemen Iacob magnificate eum*. Pri. Corinth. 10. „ Sive manducatis, ſive bibitis, ſive aliud facitis, omnia „ in gloriam Dei facite. “ Et dicit: *Univerſum ſemen Iacob &c.* quia filiis Iacob, ideſt Iudæis lex veteris teſtamenti fuit data, in qua promittitur gloria humana; ſed in novo teſtamento promittitur gloria Dei. Et dicit *Univerſum*, ut includat filios promiſſionis qui computantur in ſemine, ut dicitur Gal. 3. ſcilicet gentiles. Quantum autem ad tertium dicit: *Timeat eum omne ſemen Iſrael*, timore ro-

reverentiæ, qui est cum dilectione. Deut. 10. „ Et nunc, Israel, quid Dominus Deus tuus „ petit a te nisi ut timeas eum, & ambules „ in viis eius? " Israel idem est quod Iacob.

(u) *Quoniam*. Hic ostendit quid eis annuntietur, scilicet virtus † alias, virtutes † Christi, secundum quod loquitur in persona Christi orantis. Aliquando enim non vult quis preces exaudire, quando scilicet ipsum pro quo petitur, non vult videre, vel quando non vult videre rogantem; aliquando & si vult videre rogantem, non tamen vult exaudire petitionem: & hoc excludit quantum ad primum, cum dicit: *Non sprevit*, quasi negligendo, *neque despexit deprecationem pauperis*, idest humilitatem eius qui non habet spem in temporalibus, idest Christi. Secundum ostendit: *Nec avertit faciem suam a me*, quasi non acceptando me. Psal. 68. *Ne avertas faciem tuam a puero tuo &c.* Tertium, cum dicit: *Et cum clamarem ad eum exaudivit me*: quia iudex admisit quod petii pro me, & pro meis. Io. 16. „ Si quid petieritis Patrem in nomine „ meo, dabit vobis. " Ionæ 2. „ Clamavi, „ & exaudisti vocem meam. " Et nota, quod ante passionem tria dicit se fuisse passum. Dicit enim fuisse abiectum: *Ego sum vermis &c.* Derelictum: *Quare me dereliquisti*? Item dicit se non exauditum: *Clamabo per diem, & non exaudies*. Et quare? Quia tunc dicebat *verba delictorum*, idest pertinentia ad infirmitatem carnis, secundum quam potius temporalia quæruntur. Nunc autem quia per resurrectionem ad hoc genus adduxit humanam naturam ut quæreret spiritualia, dicit contrarium. Quia supra dixit: *Ego sum vermis &c.* hic dicit: *Non sprevit me &c.* Supra dixit: *Dereliquisti me*; hic dicit: *Neque avertit faciem suam a me*. Supra dixit: *Clamabo per diem*; hic dicit: *Dum clamarem ad eum exaudivit me*.

(x) *Apud*. Supra Psalmus ex persona Christi duo promisit se dicturum; scilicet narrationem divini nominis, & laudem Dei. De primo iam dixit: hic agit de secundo, scilicet de laude divina. Circa hoc duo facit. Primo ostendit qualis sit laus Dei; secundo quomodo laudi adiungit opus, ibi, *Vota mea &c.* Dicit ergo quantum ad primum: *Apud te laus mea*. Et hoc potest dupliciter intelligi. Uno modo sic: *Laus mea* qua ego laudor, est apud te, non apud homines, a quibus non habeo laudem; sed a te. Secun. Corint. 10. „ Non „ qui seipsum commendat ille probatus est; „ sed quem Deus commendat. " Alio modo sic: *Laus mea*, qua scilicet te laudo, est *apud te*, non in oculis hominum. Eccli. 47. „ De „ omni corde suo laudavit Deum, & dilexit „ Dominum. " Et hoc *in Ecclesia magna*, per me, & meo nomine congregata. *Magna*, dilatatione. Esa. 54. „ Dilata locum tentorii tui, „ & pelles tabernaculorum tuorum extende. " *Magna*, potestate. Matth. 16. „ Super hanc pe„ tram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ in„ feri non prævalebunt adversus eam. Et ti„ bi dabo claves Regni cælorum: & quodcum„ que solveris &c. " Dignitate. Apoc. 21. „ Re„ ges terræ afferent gloriam suam & honorem „ in illam. " Hic ostendit quomodo laudi adiungit opus. Votum Christi fuit ut se daret pro salute fidelium: ipse enim illud vovit inquantum homo. Ps. 39. *Ut facerem voluntatem tuam, Deus meus, volui*. Quæ quidem voluntas Dei est sanctificatio nostra. Ioa. 6. „ Descendi de „ cælo non ut faciam voluntatem meam; sed „ voluntatem eius qui misit me. " Hæc vota solvit Christus dando se ad passionem. Et iterum quando dedit corpus suum in cibum fidelium: unde dicit: *Vota*, idest sacrificia, *reddam*, in ara crucis, & in sacrificium fidelium. Et hoc faciam *in conspectu timentium eum*. Eccli. 3. „ Qui timet Dominum, honorat parentes. "

(y) *Edent*. Hic consequenter ponit effectum passionis qui est ad alios: & primo proponit diversos passionis effectus; secundo ostendit eos ad futura pertinere, ibi, *Annuntiabitur*. Circa primum duo facit. Primo proponit effectus pertinentes ad Apostolos; secundo ponit tales effectus per Apostolos ad alios derivatos, ibi, *Reminiscentur*. Ad Apostolos pertinet ministerium dominici sacramenti; quod designatur, cum dicit, *Edent pauperes*, idest humiles, & contemnentes res mundi. Matth. 5. „ Bea„ ti pauperes spiritu, quoniam ipsorum est „ Regnum cælorum. " Isti edent sacrificium, idest sacramentum corporis & sanguinis, sacramentaliter, & spiritualiter. Et ex hoc sequitur triplex effectus spiritualis, scilicet satietas, laus, & vita. Quantum ad primum dicit, *Et saturabuntur*, quia quiescet desiderium suum in plenitudine gratiarum, quam per hoc sacramentum acquirunt. Psal. 62. *Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea*. Quantum ad secundum dicit: *Et laudabunt Dominum qui requirunt eum*. Nec mirum, quia laus sequitur ex lætitia. Esa. 51. „ Venient in Sion lau„ dantes; & lætitia sempiterna super capita „ eorum. " Satietas autem desiderii causat delectationem. Esa. 55. „ Delectabitur in crassi„ tudine anima vestra, " idest in spirituali pinguedine. Ps. 41. *In voce exultationis, & confessionis sonus epulantis*. Sed non quilibet laudat Deum; sed *qui requirunt eum*, idest qui nihil aliud quærunt nisi Christum, vel Deum. Esai. 55. „ Quærite Deum dum inveniri potest; „ invocate eum dum prope est. " Quantum ad tertium dicit: *Vivent corda eorum &c.* Ioa. 6

„ Si

„ Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in „ æternum. " Et ideo dicit, *Vivent*; quasi dicat: Quamvis corpora moriantur imitando passionem Domini, tamen corda vivent. Psal. 68. *Quærite Dominum, & vivet anima vestra*.

(z) *Reminiscentur*. Hic ponit effectus derivatos ad alios: & primo communiter ad omnes; secundo quantum ad carnales, ibi, *Manducaverunt*; tertio quantum ad spirituales, ibi, *Et anima mea*. Est autem triplex effectus. Primus est divina cognitio, ad quam gentes per Apostolos devenerunt; secundus est effectus conversionis † alias, ad conversionem † ad Christum; tertius effectus manifestatur per operis perfectionem. Quantum ad primum dicit, *Reminiscentur*. Hominibus naturaliter inserta est quædam Dei cognitio; sed obliviscuntur Domini per peccatum. Deut. 32. „ Oblitus „ es Domini creatoris tui. " Gentiles autem habuerant aliquam Dei cognitionem, sed obliti fuerant † alias, fuerunt † propter peccata; sed per Apostolos fuerunt reducti ad reminiscentiam naturalis cognitionis. Hier. 51. „ Re- „ cordamini Domini procul &c. " Quantum ad secundum dicit: *Et revertentur ad Dominum*, scilicet per amorem: & hoc fecerunt non solum Iudæi, sed *universi fines terræ*. Esa. 21. „ Si „ quæritis, quærite, convertimini, & veni- „ te. " Et hi duo effectus etiam ad sacramentum altaris pertinent, quod est quoddam memoriale dominicæ passionis, ut dicitur 1. Cor. 11. Ideo dicit, *Reminiscentur*, quia conversio animæ ad Deum est effectus sacramenti altaris. Psal. 22. *Super aquam refectionis educavit me*. Colentes eum non in cæremoniis, sed *in conspectu eius*, idest spirituali cultu. Ioa. 4. „ Veri adoratores adorabunt Patrem in spiri- „ tu & veritate. " *Et omnes familiæ gentium*. Soph. 2. „ Adorabunt eum viri de loco suo, „ omnes insulæ gentium: " quasi ut intelligatur † alias, intelligatis † quod gentiles coluerunt Deum Israel, & sicut proseliti euntes ad habitandum cum Iudæis, recesserunt a loco suo.

(aa) *Quoniam*. Potestas spiritualis totius mundi est Christi. Dan. 7. „ Et dedit ei pote- „ statem, & honorem, & Regnum &c. " Et non solum Iudæorum, secundum illud (Esa. 9.) „ Super solium David: " sed *ipse dominabitur gentium*. Psal. 2. *Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem*.

(bb) *Manducaverunt*. Hic ponitur effectus qui secutus est quantum ad carnales: & ponit duo. Primo ponit bonum eorum; secundo ponit eorum defectum, ibi, *In conspectu eius cadent*, carnales. Et hi perceperunt duplex bonum; scilicet participationem sacramenti, & venerationem Dei in cultu. Quantum ad primum dicit, *Manducaverunt*, licet indigne, quia carnales sunt. Pri. Cor. 15. „ Caro & sanguis Re- „ gnum Dei non possidebunt. " De bonis dixit supra, quod saturabuntur, & laudabunt Dominum, & vivent: quia venerantur sacramentum per fidem quam habent. Sed isti quia sunt pingues terræ, idest in terrenis defixi, idest non in spiritualibus elevati, *cadent in conspectu eius*, scilicet Dei. Hiere. 31. „ Inebria- „ bo animas sacerdotum pinguedine; & po- „ pulus meus bonis meis adimplebitur. " Isti designantur per vaccas pingues, Amos 4. Deut. 32. " Incrassatus est dilectus, & recalcitravit. " Nam „ qui indigne manducat & bibit, iudi- „ cium sibi manducat & bibit; " ut dicitur 1. Corint. 11. Et bene dicit: *Omnes qui descendunt*; idest, si qui affectu demerguntur ad terrena: quia etsi isti videantur stare in conspectu hominum, tamen in conspectu Dei cadent. Es. 8. „ Offendent ex eis plurimi, & cadent. " Vel, *Cadent in conspectu eius*; idest, substernentur ei etiam inimici. *Omnes qui descendunt in terram*, idest in corruptionem peccati. Phil. 2. „ In nomine Iesu omne genu flectatur. "

(cc) *Et anima*. Hic ponitur effectus quo ad spirituales. Anima Christi sunt illi in quibus requiescit † alias, requiescit scilicet † Spiritus sanctus; spirituales scilicet, qui dupliciter se habent ad Deum. Primo quantum ad cor, quia vivunt illi, scilicet Deo, vel Christo. Gal. 2. „ Vivo ego iam non ego; vivit vero in me Chri- „ stus. " Sec. Cor. 5. „ Qui vivunt iam non sibi „ ipsi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est. " Secundo quantum ad opus: *Et semen meum*. Semen bonum sunt filii Regni; quasi dicat: Filii Regni quos ego seminavi, servierunt soli Deo: quia omnia opera quæ fecerunt, ad eius gloriam retulerunt.

(dd) *Annuntiabitur*. Hic exponit quando fiet, quia non in tempore suo, sed in futuris † alias, non in tempore, sed in futuris † temporibus. Et ponit tria. Primo prænuntiat fidei prædicationem; secundo a quibus debeat prædicari; tertio quibus prædicetur. Quantum ad primum dicit: *Annuntiabitur Domino generatio ventura*: & hoc potest dupliciter exponi. Uno modo cum Hieronymo, quasi dicat: *Generatio ventura annuntiabitur*, idest evangelizabitur; & ad hoc ut convertatur ad Dominum. Sive etiam annuntiabitur passive † alias, etiam annuntiabitur sive passive; † quasi dicat: Per prædicationem Apostolorum illa generatio adducetur ad Dominum. Matth. 11. „ Pauperes e- „ vangelizantur. " Vel sic: Bonum generationis annuntiabitur per Angelos ipsi Deo, non quod ignoret, sive indigeat, sed ut ordo servetur, ut dicit Dionysius, & ut dicitur Tob. 12. „ Ego sum Raphael Angelus, unus ex se-

ptem

„ ptem qui astamus ante Dominum. " *Et annuntiabunt cæli*: idest cælestes Apostoli: Phil. 3. „ Nostra conversatio in cælis est: " *iustitiam eius*, non humanam, sed Dei; quam repellunt Iudæi. Rom. 10. „ ignorantes Dei iu- „ stitiam, & suam quærentes instituere, iusti- „ tiæ Dei non sunt subiecti: " Quibus annuntiabitur? *Populo qui nascetur*, spirituali generatione. Ioan. 3. „ Nisi quis renatus fuerit ex „ aqua, & Spiritu sancto, &c. " Hic autem populus non renascitur operatione humana, sed divina. Ioan. 1. „ Non ex sanguinibus, „ neque ex voluntate carnis, neque ex volun- „ tate viri, sed ex Deo nati sunt. " Et ideo dicit: *Quem fecit Dominus*. Psal. 99. *Dominus fecit nos, & non ipsi nos*.

PSALMUS DAVID XXII.

(a) Dominus regit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocavit. Super aquam refectionis educavit me; animam meam convertit. Deduxit me super semitas iustitiæ propter nomen suum.

(b) Nam & si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Virga tua, & baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me. Impinguasti in oleo caput meum: & calix meus inebrians quam præclarus est!

(c) Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ. Et ut inhabitem in domo Domini in longitudinem dierum.

(a) Psalmista supra in persona Christi dixit de sua tribulatione multa, hic autem dicit de remedio quo in ea sustentatur: & primo commemorat beneficia quibus sustentatur; secundo potentiam sustentationis, ibi, *Domini est terra*. Psalmus iste non habet novum titulum, sed videtur designare aliquos in via ambulantes: unde potest significare reditum populi de Babylone; & signat reditum Christi de mundo ad cælum. Circa hoc duo facit. Primo commemorat beneficia præterita; secundo commemorat beneficia futura, ibi, *Et misericordia tua*. Circa primum duo facit, Primo commemorat beneficia quæ consistunt in consolatione bonorum; secundo ea quæ consistunt in adiutorio contra mala, ibi, *Nam & si ambulavero*. Circa primum tria tangit. Primo commemorat sufficientiam divinæ provisionis; secundo eius abundantiam, ibi, *In loco pascuæ*; tertio eius effectum, ibi, *Animam meam convertit*. Ponit ergo primo divinam provisionem, unde dicit: *Dominus regit me*. Hieronymus: *Dominus pascit me*. Et idem est, quia qui pascit regit. Et intelligitur in persona Ecclesiæ, deinde de Christo qui est pastor noster. Ioa. 10 „ Ego sum pastor bonus. " Matth. 6. „ Re- „ spicite volatilia cæli, quoniam non serunt, „ neque metunt, neque congregant in horrea; „ & Pater vester cælestis pascit illa. " Quia Deus dicitur pastor noster: ipse enim pascit etiam volatilia cæli, ut dictum est. Mich. 7. „ Pasce populum tuum in virga tua, gregem „ hereditatis tuæ. " Rom. 15. „ Qui exurget „ regere gentes. " Et sufficienter pascit: unde dicit: *Nihil mihi deerit*, scilicet de eo quod est necessarium ad salutem, & in temporalibus. Luc. 22. „ Quando misi vos sine saccu- „ lo, & pera, & calceamentis, numquid ali- „ quid defuit vobis? " Matth. 6. „ Primum „ quærite Regnum Dei, & hæc omnia adii- „ cientur vobis. " Tum in futuro omnem sufficientiam habebimus: quia nihil deerit nobis, quoniam habebimus Deum. Abundantiam omnem designat metaphorice per abundantiam cibi & potus. Quia si pascit, habet se ad nos, sicut pastor ad oves; quæ duobus pascuntur, scilicet herbis, & aqua. Quantum ad primum dicit: *In loco pascuæ ibi me collocavit*, idest pascuoso, ubi est abundantia herbarum. Hæc abundantia sunt sacra documenta divinæ Scripturæ, & spiritualium abundantia. Ezec. 34. „ In herbis virentibus, & in pascuis pinguibus „ pascentur. " Quantum ad secundum dicit: *Super aquam refectionis educavit me*. Et dicit, *Collocavit*, quia sermo divinus duo facit: scilicet incipientes instruit, & perficientes firmat. Propter primum dicit, *In loco pascuæ*; propter secundum dicit, *Ibi me collocavit*. Quantum ad secundum dicit: *Super aquam refectionis educavit me*. Hæc est aqua Baptismi. Ezech. 36. „ Effundam super vos aquam mundam &c. " Vel est aqua sapientiæ sacræ doctrinæ; quæ quidem & est cibus, quia confortat, & aqua, quia refrigerat. Eccli. 15. „ Aqua sapientiæ salutaris potavit illum. " *Animam meam convertit*. Hic est effectus pascuæ, quia *animam meam* con-

convertit. Vel dicit quæ sint hæc pascua, quia conversio animæ. Est autem duplex effectus spiritualis doctrinæ. Primus est interior in conversione animæ ad Deum, quando totaliter se † alias, ad se † a rebus mundi trahit. Psal. 18. „ Lex Domini immaculata convertens animas, „ testimonium &c. " Et conversio fit virtute Dei. Tren. ultim. „ Converte nos, Domine, ad „ te. „ Alius effectus est exterior † alias, exterius, † ut opera exteriora exequatur: unde dicit: *Deduxit me super semitas iustitiæ*; hæc autem sunt bona opera † alias, hæc autem bona opera. † Esa. 40. „ Rectas facite semitas „ Dei nostri. " Vel semitæ sunt consilia. Prov. 4. „ Deducam te per semitas æquitatis: " & hoc *propter nomen tuum*, idest gloriam nominis tui. Psal. 43. *Propter gloriam nominis tui libera nos*.

(b) *Nam*. Hic ponit beneficia contra mala: & primo in generali; secundo in speciali, ibi, *Virga tua*. Et loquitur ad similitudinem hominis euntis per loca periculosa, cui necesse est securitas; & hæc beneficia ponit hic. *Nam & si ambulavero in medio tribulationis, non timebo mala, quoniam tu mecum es*, tamquam dux & protector; & sic securus ero. Umbra mortis dicitur præsens tribulatio. Est enim umbra præsagium corporis subsequentis. Colos. 2. „ Lex „ umbra futurorum; corpus autem Christi. " Sic tribulatio est quasi mortis indicium. *In medio*, idest in intimo, sive vehementia tribulationis. Psal. 137. *Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me &c.* Vel umbra mortis dicitur præsens vita caligine peccatorum obscura. Iob 3. „ Occupet eum caligo &c. " Vel umbra mortis dicuntur facta hæreticorum portantium in se imaginem diaboli. Iob 28. „ Lapidem caliginis, & umbram mortis dividit „ torrens &c. " Dicitur autem umbra mortis, quæ non infert malum, Deo præsente. Iob 17. „ Pone me iuxta te, & cuiusvis manus pugnet „ contra me. " Esa. 43. „ Cum transieris per „ aquas, tecum ero, ne flumina operiant te; „ cum ambulaveris in igne, non combureris. " Sed præter dictam securitatem, ponit tria beneficia quæ Deus facit in eis. Primo sustentat, unde dicit: *Virga tua, & baculus tuus*. Et hoc potest dupliciter intelligi. Uno modo ut per virgam intelligamus directionem viæ: Ps. 44. *Virga directionis virga Regni tui*: per baculum intelligamus sustentaculum: Tob. 5. „ Baculum senectutis nostræ. " Littera Hieronymi habet, *Fulcimentum*; quasi dicat: Ostensio, & sustentatio *ipsa me consolata sunt*; idest, dederunt mihi consolationem in via. Sec. Corin. 1. „ Deus totius consolationis, qui consolatur „ nos. " Alio modo, ut exponatur hoc pertinere ad correctionem, quia virga sit correctio. Prov. 13. „ Qui parcit virgæ odit filium suum. " *Et baculus tuus*, scilicet sanioris disciplinæ; quasi dicat: Mitis & dura correctio tua dedit mihi consolationem. Proverb. 3. „ Quem diligit cor- „ ripit; & quasi pater in filio complacet sibi. " Quantum ad secundum dicit: *Parasti in conspectu meo mensam*, duplicis quidem doctrinæ. Proverb. 9. „ Proposuit mensam, misit ancillas „ suas vocare ad arcem: " ubi sunt diversa fercula, scilicet diversa documenta spiritualia. Et hoc *in conspectu meo*, quia *in lege meditatur die ac nocte* (Psal. 1.) Vel mensam sacramentalem, scilicet altaris. Triplex enim mensa legitur in Sacra Scriptura. Prima est mensa veteris legis. Exod. 25. „ Facies mensam de li- „ gnis Sethim; & pones super mensam panes „ propositionis, " Alia est novi testamenti. Pri. Corinth. 10. „ Non potestis mensæ Domini „ esse participes, & mensæ dæmoniorum. " Et hæc mensa fuit res & figura. Tertia mensa est in patria. Luc. 22. „ Ego dispono vobis „ Regnum; ut edatis, & bibatis super men- „ sam meam in Regno meo. " Et utraque mensa pugnamus contra inimicos nostros: unde dicit: *Adversus eos qui tribulant me*: quia per mensam quæ est Sacra Scriptura expellimus tentationes. Ephes. ult. „ In omnibus sumentes „ scutum fidei, in quo possitis omnia tela ne- „ quissimi ignea extinguere. " Item corpus Christi contra inimicos tuetur † alias, tutat, † ut dicit Chrysostomus super Ioan. *Impinguasti in oleo*, idest lætitia, *caput meum*. Hoc autem per duo signatur, scilicet per oleum inungens, & vinum inebrians. Et hoc dicit ad similitudinem antiquorum orientalium, qui in festis ungebant capita oleo. Esa. 61. „ Ut daret eis co- „ ronam pro cinere, & oleum gaudii pro lu- „ ctu. " *Caput meum*, idest Christum, *impinguasti*, idest, replesti abundantissime, *oleo*, spiritualis gratiæ, ut ex eo ad nos gratia diffunderetur. Pri. Corin. 8. „ Unus Dominus Iesus „ Christus, per quem omnia; & nos per ip- „ sum. " Psal. 44. *Unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ &c.* Vel, *Caput meum*, idest mentem meam. Matth. 6. „ Tu autem cum ieiunas un- „ ge caput tuum; " idest mentem oleo, idest spirituali devotione. *Et calix tuus*, vel *meus*, idest mihi datus, vel *tuus*, idest a te datus. Hic calix est donum divini amoris qui inebriat: quia ebrius non est in se, nec secundum se loquitur, sed secundum impetum vini. Sic ille qui est plenus divino amore loquitur secundum Deum: est enim in extasim factus. Cant. 5. „ Comedite, „ amici, & inebriamini. " Esa. 55. „ Quomo- „ do descendit imber & nix de cælo, & ine- „ briat terram, & germinare eam facit; sic „ erit verbum quod egredietur de ore meo. " Hier. 23. „ Factus sum quasi vir ebrius, & „ quasi

„ quasi homo madidus vino a facie Domini. “ Vel calix dicitur sanguis Christi, quia debet inebriare. Et hic *quam praeclarus est*! idest maxime clarus.

(c) *Et misericordia &c.* Hic ponit beneficia futura: & primo quantum ad participationem divinorum donorum; secundo quantum ad fruitionem ipsius Dei. Dicit ergo: Hæc omnia prædicta mihi fecisti; sed rogo ut *misericordia tua subsequatur me*. Alias petivit, ut præveniat, hic quod subsequatur. Et utraque est necessaria: quia præveniens est necessaria, quia inspirat animum, subsequensque iuvat ut efficiatur. *Ut inhabitem in domo Domini*, hoc est in Ecclesia, *in longitudinem dierum*, idest semper per gratiam, & in cælo per gloriam. Ps. 26. *Unam petii a Domino &c.* Esa. 65. „ Gaudebitis „ & exultabitis usque in sempiternum. “

(a) In prima sabbati

PSALMUS DAVID XXIII.

DOmini est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & universi qui habitant in eo. Quia ipse super maria fundavit eum, & super flumina præparavit eum.

(b) Quis ascendet in montem Domini; aut quis stabit in loco sancto eius?

(c) Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, nec iuravit in dolo proximo suo.

(d) Hic accipiet benedictionem a Domino, & misericordiam a Deo salutari suo. Hæc est generatio quærentium eum, quærentium faciem Dei Iacob.

(e) Attollite portas, principes, vestras, & elevamini, portæ æternales; & introibit Rex gloriæ. Quis est iste Rex gloriæ? Dominus fortis, & potens, Dominus potens in prælio. Attollite portas, principes, vestras, & elevamini, portæ æternales; & introibit Rex gloriæ. Quis est iste Rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ.

(a) POsita tribulatione, & auxilio divino, hic commendat Psalmus potestatem auxiliantis. Titulus non est novus in Hebræo, sed in Latino additur, *In prima sabbati*. Ubi sciendum est, quod sicut dicitur Exod. 20. „ Memento ut diem sabbati sanctifices &c.“ est tertium præceptum. Sex enim diebus fecit Deus cælum, & terram, & omnia quæ in eis sunt; & in septima requievit. Ita & nos debemus pro reverentia septima die requiescere. Unde omnes dies hebdomadæ sabbatum appellantur; sicut dies dominicus dicitur prima sabbati. Matt. ult. „ Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati. “ Et deinceps tota hebdomada sabbatum dicitur. Luc. 18. „ Ieiuno bis in sabbato. “ Unde Psalmus hic in prima sabbati commemorat ea quæ pertinent ad primam sabbati, idest ad dominicam: in qua † alias, quo † tria facta sunt; scilicet creatio mundi, productio lucis, & resurrectio Christi, ut in Evangelio habetur, Matth. 28. De istis ergo agit Psalmus, scilicet de potentia creantis, & gloria resurgentis: & forte iste Psalmus cantabatur in prima sabbati; sed videtur esse disiunctus. Tamen sciendum est, quod tempore David Deus colebatur solum in Iudæa; & David considerans quod Deus est Deus totius terræ, & videns in spiritu prophetico futurum esse, quod coleretur in toto mundo, fecit istum Psalmum; & de hoc agit hic. Dividitur ergo Psalmus iste in tres partes. In prima ponit universale eius dominium; in secunda ponit, sive ostendit modum quo homines accedunt ad Deum, ibi, *Quis ascendet?* in tertia prædicit futurum cultum Dei per totum mundum, ibi, *Attollite*. Circa primum duo facit. Primo ostendit quod universale est Dei dominium. Secundo ponit signum, vel causam, ibi, *Quia ipse super maria*. Vel sic: in Psalmo isto agit de tribus. Primo de creatione; secundo de illuminatione, ibi, *Quis ascendet?* tertio de resurrectione, ibi, *Attollite*, sive de resurgentis glorificatione. Circa primum duo facit. Primo ponit creantis potentiam; secundo subdit rationem, ibi, *Quia ipse super maria*. Est autem sciendum, quod terra potest dupliciter considerari: vel secundum quod est unum elementum, vel secundum quod est habitaculum hominum; & utroque modo est sub divino dominio. Primo modo fuerunt aliqui non extendentes divinam pro-

providentiam ad corruptibilia, sed tantum ad cælos. Iob 22. „ Nubes latibulum eius, circa cardines cæli perambulat, nec nostra „ considerat. " Ezech. 9. „ Dereliquit terram, & Dominus non videt eam. " Psalmus dicit: Mentimini, quia *Domini est terra*, scilicet ipsum elementum super quod habet dominium: vel *Terra*, idest Ecclesia, quæ est bona terra quæ facit multum fructum. Esa. 40. „ Quis appendit tribus digitis molem terræ, & libravit in pondere montes, & colles in statera? " Sed addit: *Et plenitudo eius*. Gen. 1. „ Terra erat inanis & vacua &c. " quia non erat plena arboribus, & aliis quæ pertinent ad ornatum terræ, sicut plantæ, & herbæ. Vel, *Plenitudo terræ*, idest plenitudo gratiarum Ecclesiæ. Et hic est Christus, qui attulit omnem gratiarum plenitudinem in se. Esther 15. „ Facies tua plena gratiarum. " Pri. Ioan. 1. „ De plenitudine eius omnes accepimus. " Secundo modo etiam dicitur Dei *orbis terrarum*, idest nostra terra habitabilis, *& universi qui habitant in ea*, idest omnes habitatores eius. Psal. 9. *Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in iustitia*. Esa. 45. „ Non in vanum creavi eam (scilicet terram) ut habitaretur formavi eam. " Centrum est infimus locus in mundo, ad quod terra gravitate sua tendit, & omnia alia cedunt sibi: & dicit Ps. 103. *Qui fundavit terram super stabilitatem suam*, quia per gravitatem tendit illuc: & super nihilum, quia nihil sibi subsidet. Et Esa. 40. dicit: „ Appendit tribus digitis molem terræ, " frigiditate, & partium suarum continuitate. Sed quia terra est elementum, & ex ea cum aliis elementis fit mixtum; terra autem est sicca, & frigida; unde nec ex motu, nec ex fluxu pars una continuatur alteri: indiget humore continente & continuante; & sic fundatur, vel confirmatur super aquas. Et quia in qualibet parte terræ quasi fit generatio aquarum, tota terra fere potest dici fundari super aquam. Propter quod dicit: *Ipse super maria fundavit eam*. Vel sicut fundamentum continet ædificium, sic acqua continet terram, ne discontinuetur. Discontinuatio etiam terræ facit quod aqua, quæ liquida est & gravis, fluat quasi per totam terram. Item per orbem designatur Ecclesia, & omnes habitantes in ea, scilicet fideles; & omnes sumus Christi; & „ sive vivimus, sive morimur, Domini sumus, " ut Apostolus dicit Rom. 14. Consequenter reddit causam supradictorum, quia scilicet *super maria fundavit eam*; quasi dicat: Illud est artificis quod ipse artifex facit; sed Deus fecit terram, & ea quæ sunt in terra: ergo ipsius est terra, & plenitudo eius.

Sed quidam dicunt, quod non est providentia Dei in rebus terrenis.

Sed contra. Hoc est signum magnæ providentiæ dispositio aquarum ad terram: quia elementa levia debent esse super graviora. Similiter ergo sicut aer circumdat aquam, ita aqua debet circumdare terram. Et Philosophi assignant super hoc multas causas. Sed causa est providentia divina, ut ibi esset habitatio hominum & animalium: unde Moyses in principio quando posuit rerum creationem, posuit terram primum informe: unde „ terra erat inanis " idest informis, & vacua arboribus; & ideo posuit eam circumdatam, sive opertam aqua; „ & tenebræ (idest aquæ) erant super faciem abyssi (idest super terram) & spiritus Domini (idest aer) ferebatur super aquas. "

Vel terra erat inanis, idest invisibilis, propter aquas: unde sequitur: „ Congregentur aquæ quæ sub cælo sunt in locum unum, & appareat arida. " Quasi dicat: Quia terra est prima secundum ordinem elementorum, a providentia divina factum est quod sit super aquas, ut homines, & animalia possint in ea vivere, & aquæ nihilominus occupent terram quantum durant maria: unde dicit: *Ipse super maria fundavit eam*, idest iuxta, sicut alibi (Psalm. 136.) *Super flumina Babylonis*, idest iuxta flumina Babylonis, *illic sedimus &c.* *Fundavit*, idest firmam statuit, ut mare eam non occupet. Iob 38. „ Posui mari ostia, & vectes, & dixi: Hucusque venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos. " Hier. 5. „ Qui posuit arenam terminum mari, præceptum sempiternum, quod non præteribit. " *Et super flumina præparavit illam*, idest iuxta flumina: & dicit, *Præparavit*, non fundavit, quia ad præparationem requiritur quod irrigetur flumine. Psal. 64. *Flumen Dei repletum est aquis: parasti cibum illorum, quoniam ita est præparatio eius. Rivos eius inebrians multiplica &c.* Vel, Ecclesia *fundata est super maria*, idest super tribulationes. Ps. 92. *Mirabiles elationes maris. Et super flumina*, idest persecutiones, quibus præparata est Ecclesia ad coronas martyrum. Vel, *Super maria*, idest amaritudines; & tamen consolationem eius præparavit flumina consolationum. Psalm. 45. *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei*.

(b) *Quis*? Quasi dicat: Magnus est, & quomodo accedetur ad eum? Eccle. 2. „ Quis est homo qui possit sequi Regem factorem suum? " Et ideo docet modum perveniendi: unde circa hoc duo facit. Primo ponit quæstionem; secundo responsionem, ibi, *Innocens manibus*. In quæstione quærit duo, scilicet

licet de via, seu motu: *Quis ascendet?* & de termino: *Aut quis stabit?* Mons signat hic altitudinem divinæ iustitiæ, sive maiestatis. Psal. 35. *Iustitia tua sicut montes Dei*. Mons ergo est altitudo divinæ maiestatis, vel sublimitas Christi, qui mons dicitur. Esa. 2. „ Erit „ in novissimis diebus præparatus mons domus „ Domini in vertice montium, & elevabitur „ &c. " Quis ergo ascendet tantum quod deveniat ad Christum, & Deum? Sancti viri, qui disponunt ascensiones in corde suo, ascendent, ut dicit Psalmus. Item quis poterit stare ibi ubi ipse est, qui est locus sanctus, locus gloriæ? Hiere. 17. „ Locus sanctificatio„ nis nostræ expectatio Israel." Exod. 3. „ Lo„ cus in quo stas terra sancta est." Quasi dicat: Quis stabilietur ibi? Sed alibi dicit Psal. 121. quod sic. *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Hierusalem*. Unde consequenter ponitur responsio.

(c) *Innocens*. Et primo ostendit hoc in generali; secundo in speciali, *Hæc est generatio*. Circa primum duo facit. Primo proponit meritum; secundo præmium, ibi, *Accipiet*. In merito est unum quod pertinet ad innocentiam operis: unde dicit, *Innocens manibus*. Iob 22. „ Salvabitur innocens; salvabitur au„ tem in munditia manuum suarum." Ps. 25. *Ego in innocentia mea ingressus sum*. Aliud pertinet ad puritatem cordis; & quantum ad hoc ponit, quod conservetur cor purum a concupiscentiis interioribus: unde dicit, *Et mundo corde*. Matt. 5. „ Beati mundo corde, „ quoniam ipsi Deum videbunt." Item ab omni cupiditate rerum temporalium: *Qui non accepit in vanum animam suam*, idest qui non effudit eam super res vanas; vel qui non vane gloriatur de virtutibus; vel qui non permittit sensualitatem suam pervenire usque ad consensum peccati. Hieronymus habet: *Qui non extollunt in vanum*: quia ex munditia cordis aliqui superbiunt. Psal. 130. *Domine, non est exaltatum cor meum*. Item pertinet ad veritatem oris: unde sequitur: *Nec iuravit in dolo proximo suo*. Zach. 8. „ Iuramentum men„ dax non diligatis."

(d) *Hic accipiet*. Hic ponit præmium. Præmium autem consistit in duobus: scilicet in consecutione bonorum: *Hic accipiet benedictionem*, idest bona a Deo. Prov. 10. „ Benedictio Do„ mini super caput iusti." Pri. Pet. 3. „ In „ hoc vocati estis, ut benedictionem heredi„ tate possideatis." Item in liberatione a malis: unde dicit: *Et misericordiam a Deo salutari suo*, qui liberat a miseria. Vel aliter, potest accedere innocens manibus: quia potest esse innocens, propter hoc quod *accipiet benedictionem a Domino, & misericordiam*, quia vitat peccata. Rom. 6. „ Non est volentis, ne„ que currentis; sed Dei miserentis." Consequenter ostendit istum modum in generali: *Hæc est generatio quærentium Dominum*; quasi dicat: In generali multi sunt tales: & isti sunt tota generatio quærentium Deum, qui sunt innocentes &c. Unde loquitur Scriptura de bonis sicut de una generatione. Matt. 24. „ Non pertransibit generatio hæc, " scilicet bonorum &c. Et describit eam a duobus: scilicet a studio, quia nihil quærit nisi Deum: unde dicit, *Quærentium Deum*, etiam in vita ista. Esa. 55. „ Quærite Dominum „ dum inveniri potest." Quo fine? Ut perveniat ad eius visionem: unde sequitur: *Quærentium faciem Dei Iacob* Gen. 32. „ Vidi Do„ minum facie ad faciem, & salva facta est „ anima mea."

(e) *Attollite*. Hæc est tertia pars Psalmi, in qua prænuntiat quomodo futurum erat quod Deus coleretur in toto mundo, ut sensus litteralis exponit. Deus dicitur hominem inhabitare per fidem: Ephes. 3. „ Inhabita„ re Christum per fidem in cordibus vestris:" & per caritatem: 1. Ioan. 4. „ Qui manet „ in charitate in Deo manet, & Deus in „ eo." Item dicitur intrare qui incipit esse ubi prius non erat. Tunc ergo Deus intrat in nos, quando incipimus habere fidem de eo. Olim totus mundus non habebat fidem Dei; & hoc contingebat propter duplex impedimentum; scilicet propter statuta Principum, & propter consuetudinem antiquam. Primum contingebat, quia singulæ civitates proponebant sibi leges de idolatria, & constituebant speciales deos; & hic cultus erat quasi inveteratus; hoc etiam dæmones procurabant. Item Angeli colebantur, quos vocabant militiam cæli; & ista impedimenta erant portæ, sive ostia quæ clausum prohibent introitum domus. Tria autem facit. Primo prænuntiat illud quod est futurum; secundo proponit quæstionem; tertio subdit responsionem. Dicit ergo: O *principes*, idest o mali homines, vel o dæmones, *attollite portas vestras*, idest elevetis impedimenta quæ apponitis ne homines accedant ad Deum. Hieronymus habet, *Elevate*; quasi dicat: Removeatis &c. Psalm. 9. *Exaltas me de portis mortis, ut annuntiem omnes prædicationes tuas in portis filiæ Sion*. Et o vos *portæ æternales*, idest æternum, & antiquum impedimentum, *elevamini*, idest removeamini. Psalm. 75. *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis*; quasi dicat: Vos antiqua impedimenta removeatis vos de cordibus hominum; & tunc ille qui est *Rex gloriæ*, introibit in mundum per fidem, & caritatem, & cultum. Vel potest dici, quod sunt duplices portæ: quæ-

quædam quæ sunt malæ, quæ claudunt aditum ad vitam; aliæ bonæ, quibus aperitur via vitæ. Psalm. 117. *Aperite vias vitæ*, idest iustitiæ &c. Portæ malæ sunt peccata; bonæ autem sunt virtutes. Dicit ergo: O *Principes, attollite portas vestras;* idest aperite, & removete peccata, & acquirite *æternales*, idest dona æterna a Deo æterno. *Elevamini*, in cordibus vestris; *& introibit Rex gloriæ*. Prophetice loquitur, quia a principio non statim omnes crediderunt, sed dubitaverunt; quasi dicat: Cui volumus credere, & cui volumus obedire? Numquid Deo Iudæorum? Exod. 5. „ Nescio „ Dominum; & Israel non dimittam. " Et ideo hoc † alias, hic † ostendit cum dicit: *Quis est iste Rex gloriæ?* Et respondet: *Dominus fortis, & potens*. Aliquis Rex apparet gloriosus ex tribus. Quia acquirit primo per robur magna, unde dicit, *Fortis*. Prover. 12. „ Manus „ fortissima dominabitur. " Iob 9. „ Si forti„ tudo quæritur, fortissimus est. " Secundo propter potestatem; & hanc ostendit cum dicit, *Dominus potens*, quia potentissimus est ad dominandum. Iob 36. „ Deus potentem non „ abiicit. " Dan. 7. „ Potestas eius potestas „ æterna &c. " Tertio quod sit bonus præliator, unde dicit: *Dominus potens in prælio*, quo contra mortem, & diabolum vicit in omnibus. Apoc. 5. „ Vicit leo de tribu Iuda. " Vel fortis in natura sua, potens in iurisdictione in suos, & potens contra adversarios. Quod ergo secundo dicit, *Attollite &c.* potest dici quod est repetitio: & sic ne differant, audientes quis hic potens sit. Vel prius refertur ad principes, idest ad dæmones. Quod autem hic dicit, refertur ad bonos Angelos, qui etiam sua dignitate prius, non suo studio erant ab hominibus colendi, qui colebant eos. Quar. Reg. 17. " Adoraverunt universam mi„ litiam cæli. " Quasi dicat: Removete impedimenta propter quæ homines vos colunt. Et ideo hic dicit: *Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ*. In Glo. autem est alia expositio. Christus ad inferos descendit, & ascendit in cælum; & hæc duo prænuntiat hic. Et primo monet infernales ut aperiant: unde dicit: *Attollite portas, principes, vestras*. O principes infernales, aperite portas vestras; *& elevamini portæ æternales; & introibit Rex gloriæ*. Sed cum dæmones quærerent. *Quis est iste Rex gloriæ?* respondet: Ille qui fuit *fortis, & potens in prælio*, contra te. Secundo monet supernos † alias, supra nos † cives, *Aperite portas*, paradisi. Unde respondens Christus quasi præconis voce, & vicem gerens, dirigens vocem in cælum dicit: O *principes* cælestes, *attollite*, idest aperite, *portas vestras, & elevamini, portæ æternales, & introibit Rex gloriæ*. Et illis quærentibus dicit: *Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ*. Est autem sciendum, sicut dicit Dionysius, quod non est intelligendum sic quod Angeli essent ignorantes de mysterio incarnationis; sed admirantes dixerunt: *Quis est iste Rex gloriæ?* Quia gloria Christi excellit omnem cognitionem. Aliquando enim ipse Christus docet de se per Scripturam, ut dicitur Esa. 63. „ Ego qui loquor iustitiam &c. " Hic autem non ipse, sed alii de eo, scilicet Angeli, respondent: *Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ*: quia aliqui Angeli accipiunt illuminationem immediate a Deo, sicut dicitur Esa. 6. „ Vi„ di Dominum sedentem super solium excel„ sum; & plena erat omnis terra maiestate „ eius. " Alii ab illis, sicut medii, & infimi; & istis hic respondetur ab aliis Angelis.

(a) In finem

(a) PSALMUS DAVID XXIV.

Ad te, Domine, levavi animam meam: Deus meus, in te confido, non erubescam. Neque irrideant me inimici mei.

(b) Etenim universi qui sustinent te non confundentur.

(c) Confundantur omnes iniqua agentes supervacue.

(d) Vias tuas, Domine, demonstra mihi, & semitas tuas edoce me. Dirige me in veritate tua, & doce me: quia tu es Salvator meus; & te sustinui tota die.

(e) Reminiscere miserationum tuarum, Domine, & misericordiarum tuarum, quæ a sæculo sunt.

(f) Delicta iuventutis meæ, & ignorantias meas ne memineris. Secundum misericordiam tuam memento mei tu, propter bonitatem tuam, Domine.

(g) Dulcis, & rectus Dominus.

(h) Pro-

(h) Propter hoc legem dabit delinquentibus in via. Diriget mansuetos in iudicio; docebit mites vias suas. Universæ viæ Domini, misericordia, & veritas, requirentibus testamentum eius, & testimonia eius.

(i) Propter nomen tuum, Domine, propitiaberis peccato meo, multum est enim.

(k) Quis est homo qui timet Dominum? Legem statuit ei in via quam elegit. Anima eius in bonis demorabitur; & semen eius hereditabit terram. Firmamentum est Dominus timentibus eum; & testamentum ipsius ut manifestetur illis.

(l) Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos. Respice in me, & miserere mei, quia unicus, & pauper sum ego.

(m) Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt: de necessitatibus meis erue me. Vide humilitatem meam, & laborem meum; & dimitte universa delicta mea.

(n) Respice inimicos meos, quoniam multiplicati sunt, & odio iniquo oderunt me.

(o) Custodi animam meam, & erue me: non erubescam, quoniam speravi in te. Innocentes, & recti adhæserunt mihi, quia sustinui te.

(p) Libera, Deus, Israel ex omnibus tribulationibus suis.

(a) Supra Psalmista † alias, Psalmus † posuit Christi tribulationem, & divinum auxilium; hic subiungit orationem: & circa hoc duo facit. Primo ponitur oratio; secundo orantis merita. *Iudica me, Domine &c.* Circa primum tria facit. Primo proponitur oratio; secundo subditur fiducia ex oratione concepta, ibi, *Dulcis, & rectus*; tertio continuat orationis instantiam, ibi, *Oculi mei*. Circa primum tria facit. Primo petit liberari ab hostibus; secundo petit dirigi in bona iustitiæ, ibi, *Vias tuas*; tertio petit remitti sibi peccata, ibi, *Reminiscere*. Circa primum tria facit. Primo proponitur præparatio ad orandum, secundum illud Eccli. 18. „ Ante orationem præ„ para animam tuam &c." secundo ponitur petitio, ibi, *Non erubescam*; tertio ponitur petitionis ratio, ibi, *Etenim universi*. Dupliciter enim præparatur ad orandum. Vel per erectionem mentis in Deum, quia, ut Damascenus dicit, oratio est ascensus intellectus in Deum. Vel per fiduciam quam quis habet de Deo. Quantum ad primum dicit: O *Domine*, ego *levavi animam meam ad te* per contemplationem, bonitatem tuam inspiciens, & per amorem. Tren. 3. „ Levemus corda nostra cum „ manibus ad Deum." Propter secundum, quia nullus impetrat nisi confidenter oret. Iac. 1. „ Postulet in fide, nihil hæsitans." Hebr. 4. „ Adeamus cum fiducia ad thronum „ gloriæ, (sive gratiæ) eius." Ideo dicit: *In te, Deus meus, confido*, Sec. Cor. 3. „ Fiduciam „ talem habemus per Christum ad Deum, „ non quod sufficientes simus cogitare aliquid „ a nobis." Consequenter ponitur petitio; & ponit duo. Unum quod pertinet ad ipsum secundum se; secundum quod pertinet ad ipsum per comparationem ad hostes. Quantum ad primum dicit, *Non erubescam*. Erubescit quis a tribus. Vel quando opprimitur ab hoste, vel quando frustratur spe, vel quando recogitat peccatum quod fecit. De hoc Ro. 6. „ Quem fructum habuistis tunc in illis in „ quibus nunc erubescitis?" De secundo, „ Rom. 5. „ Spes non confundit, quia cari„ tas &c." Unde dicit: *Neque irrideant me inimici mei*; idest, non habeant facultatem me irridendi, ad quod parati sunt. Sap. 5. „ Hi „ sunt quos aliquando habuimus in derisum, „ & in similitudinem improperii." Iob 12. „ Deridetur iusti simplicitas."

(b) Quantum ad secundum dicit, *Etenim*. Hic ponitur ratio petitionis; & est duplex; quasi dicat, Pero non erubescere, & non irrideri. Et primo ostendit, quibus non debeatur confusio; secundo ostendit quibus debeatur, ibi, *Confundantur &c.* Dicit ergo quantum ad primum: *Etenim qui sustinent te non confundentur.* Illi sustinent eum qui cum longanimitate eum expectant. Habac. 2. „ Si moram fecerit, ex„ pecta eum, quia veniens veniet." Eccli. 2. „ Nullus speravit in eo, & confusus est."

(c) *Confundantur*. Hic ostendit quibus debeatur confusio, sive erubescentia: quia *inique agentibus*. Est autem duplex confusio; scilicet bona, & mala. Eccli. 4. „ Est confusio addu„ cens peccatum, & est confusio adducens „ gloriam, & gratiam." De prima dicitur Hier. 8. „ Confusi sunt, quia abominationes „ fecerunt." Hæc confusio est pœnæ, & damnationis æternæ. Sed de bona confusione sequitur postea. Quinimmo confusione bona non sunt confusi; & ideo hic agitur de utraque confusione. Si enim intelligatur de mala confusione, tunc non optat, sed prænuntiat; quasi dicat: Confundantur omnes qui male agunt, scilicet me persequentes. Hier. 17. „ Confun„ dantur qui me persequuntur." *Supervacue*: quia non possunt habere intentum in persequendo. Hier. 1. "Bellabunt adversum te, „ &

„ & non prævalebunt. " Item *omnes inique agentes*, ideſt peccantes, *confundantur*, damnatione ſua, *ſupervacue*, ſcilicet iniqua agentes: quia in ipſo actu peccati elongantur a Deo, & impediuntur a fine intento, ſcilicet beatitudine. Sap. 3. „ Inutilia ſunt opera eorum, „ vel inhabilia. " Item poteſt intelligi de bona confuſione; & ſic dicit: *Confundantur &c.* optando ut ad pœnitentiam convertantur.

(d) *Vias*. Conſequenter petit promoveri ad bona: & primo ponit petitionem; ſecundo rationem eius, ibi, *Quia tu es Deus*: Eſt autem duplex bonum, ſcilicet activæ, & contemplativæ vitæ. Primo ponitur bonum vitæ activæ; ſecundo vitæ contemplativæ, ibi, *Dirige me*. In activa vita eſt duplex modus procedendi, ſcilicet communis per præceptum, & ſpecialis per conſilia. Quantum ad primum dicit: *Vias tuas, Domine, demonſtra mihi*. Viæ Domini quibus itur ad Deum, ſunt præcepta. Matth. 19. „ Si vis ad vitam ingredi, ſerva „ mandata. " Ezech. 18. „ Si in præceptis „ meis ambulaverit, & fecerit ea, hic iuſtus „ eſt, & vita vivet. " Per has enim vias venit Dominus ad nos, maxime per præceptum caritatis. Io. 14. „ Si diligitis me, mandata „ mea ſervate. " Has vias ego non cognoſco, & ideo oſtende eas mihi, & quantum ad intellectum, & quantum ad affectum † alias effectum. † Quantum ad ſecundum dicitur Eſa. 30. „ Erunt oculi tui videntes „ præceptorem tuum, & audies vocem poſt „ tergum monentis. " Quantum ad ſecundum dicit, *Et ſemitas*. Via eſt publica & communis; ſed ſemita eſt brevis, & non eſt communis, ſed quædam abbreviatio communis viæ. Item conſilia ſunt via ad Deum, ſed arctiora, & breviora. Hier.6. „ State ſupra vias „ veſtras (ſcilicet ſervate præcepta) & interrogate de ſemitis; " ideſt cuſtodite conſilia. Eſa. 40. „ Rectas facite ſemitas Dei. " Ad contemplativam autem vitam duo pertinent. Primo ut quis notis bene utatur ad alia inquirenda, & ut ignota diſcat. Quantum ad primum dicit: *Dirige me in veritate tua*, ideſt, propter veritatem; quaſi veritas tua dirigat. Pſal. 42. „ Emitte lucem tuam, & veritatem tuam. " *Et doce me*, quantum ad ſecundum dicit: non ſolum per Scripturam, & creaturas, ſed etiam interius. Ioan. 6. „ Omnis qui audivit † alias audit † a Patre, „ & didicit, venit ad me. " *Quia tu es Deus, ſalvator meus*. Hic ponitur ratio præmiſſæ petitionis: & eſt duplex. Una ex parte Dei; alia ex parte petentis. Ex parte Dei eſt, quia ipſe eſt ſalvator & creator humanæ ſalutis, quæ conſiſtit præcipue in cognitione veritatis. Pri. Tim. 2. „ Qui vult omnes homines ſalvos fieri, & ad agnitionem veritatis pervenire. " Unus enim eſt Deus, & unus mediator Dei & hominum Chriſtus Ieſus vere ſalvator. Eſa. 45. „ Dominus iuſtus „ & ſalvans non eſt præter me. " Item ex parte petentis, quia non expecto ab alio doceri niſi a te, quem *ſuſtinui tota die*. Pſalm. 36. *Suſtinentes Dominum ipſi hereditabunt terram*. Item (Pſal. 26.) *Confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum*.

(e) *Reminiſcere*. Hic petit peccatorum remiſſionem &c. Hic duo facit. Primo ponit petitionem in generali; ſecundo explicat eam in ſpeciali, ibi, *Delicta*. In generali autem petit miſericordiam. Hic proprie reſpicit miſeriam. Maxima miſeria eſt culpa. Miſeria autem felicitati opponitur, quæ conſiſtit principaliter in actu virtutis perfectæ, ſecundo in bonis exterioribus. Ergo miſeria conſiſtit principaliter in actu peccati, ſecundo in detrimentis, & exterioribus rebus. Prover. 14. „ Miſeros facit populos peccarum. " Et ideo petit miſericordiam contra peccata. In hac ergo miſericordia ſunt duo; ſcilicet uſus, ſive effectus miſericordiæ, qui vocatur miſeratio; ſecundum eſt ipſa miſericordia, quæ vocatur miſericordia ſecundum quod eſt virtus. Quando igitur Deus miſeretur actu, tunc dicitur miſericors, ſed videtur oblviſci quando actu non miſeretur. Unde dicit: *Reminiſcere miſerationum tuarum*. Pſalm. 76. *Aut oblviſcetur miſereri Deus*? Tamen hoc ipſo quod differt miſereri facit propter bona noſtra, licet ſecundum opinionem hominum videatur oblitus quando non miſeretur actu; quaſi dicat: Reminiſcere, ne apud iniquos videaris oblitus. *Et miſericordiarum*. Hoc dicit propter multos effectus miſericordiæ divinæ ad humanam naturam. *Quæ a ſæculo ſunt*, ideſt ab initio creaturæ. Luc. 1. „ Miſericordia eius a progenie &c. "

(f) *Delicta*. Hic explicat quare indigeat miſericordia; quaſi dicat: Hic peto miſericordiam, quia habeo peccata, quæ, ut ſic loquar † alias, loquatur, † ſunt digna miſericordia. Et ponit tria quæ faciunt ad dimiſſionem peccati. Primo ponit genus peccati; & eſt duplex. Unum tranſgreſſionis, & aliud omiſſionis; & hæc, ſcilicet peccata omiſſionis, vocantur delicta quaſi leviora, & aliquo modo magis venia digna, quia difficile eſt quod homo a delicto ſe totaliter cuſtodiat. Et ideo dicit, *Delicta*. Gal. ult. „ Si præoccupatus „ fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis. " Secundo ex parte peccantis, quia quanto magis homo eſt præditus ratione, & eſt in maiori ſtatu, tanto peccatum eſt gra-

gravius in eo. Et ideo peccata quæ in iuventute fiunt, minus imputantur quam illa quæ fiunt in senectute. Esa. 65. „ Peccator centum annorum maledictus erit. " Et ideo dicit, *Delicta iuventutis*. Ad litteram, pro illis quæ committuntur in iuventute, orat, prout dicitur Gen. 8. „ Proni sunt spiritus hominis in malum (idest in peccatum † alias, idest peccatum †) ab adolescentia sua. " Eccle. 11. „ Adolescentia, & voluptas vana sunt. " Vel, *Iuventutis*, idest originalis, quia homo nascitur filius iræ. Et quamdiu homo est iuvenis, est in domo patris, sic quamdiu homo est peccator, est in domo diaboli, quæ domus est ruinosa. Iob 1. „ Venit ventus a regione deserti, & concussit quatuor angulos domus, & oppressit omnes filios &c. " Vel, *Iuventutis*, idest peccata ex superbia commissa. Iuvenes naturaliter sunt superbi, & præsumptuosi. Tertio ex motivo ad peccandum, quia peccata quæ per ignorantiam committuntur, sunt minora. Unde dicit: *Et ignorantias meas ne memineris*. Pri. Tim. 1. „ Misericordiam consecutus sum, „ quia ignorans feci in incredulitate. " Psalm. 78. *Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum*; sed recorderis misericordiæ. Consequenter ponitur ratio petitionis. Non petit sibi peccata dimitti propter sua merita, quia misericordia non habet meritum. Et ideo allegat duo ex parte Dei, scilicet misericordiam, & bonitatem, quæ in Deo sunt ut in subiecto, sed differunt ratione. In Deo autem consideratur bonitas, scilicet communicatio bonorum in creaturis, quia bonum est diffusivum sui. Misericordia vero dicit specialem profusionem bonitatis ad removendam miseriam. Et ideo, *Secundum misericordiam tuam memento mei tu*, non peccatorum. Dan. 9. „ Non in iustificationibus nostris prosternimus „ preces ante faciem tuam, sed in miseratio„ nibus tuis multis. " Psalm. 78. *Cito anticipent nos misericordia tua, quia pauperes facti sumus nimis*. Non solum propter misericordiam, qua parcis miseris, sis memor tantum, sed *propter bonitatem tuam*, qua bona facis omnia. Hæc bonitas est ipse Deus, quia ipse est esse bonitatis.

(g) *Dulcis*. Supra petivit Psalmista sibi sua peccata dimitti per misericordiam divinam; hic autem ponit fiduciam ex misericordia divina conceptam: & circa hoc duo facit. Primo ponit causam fiduciæ; secundo ponit ipsam fidem conceptam, ibi, *Propter nomen tuum*. Circa primum duo facit. Primo proponit causam † alias, pro causa † fiduciæ circa divinam bonitatem; secundo ponit divinæ bonitatis effectum, ibi, *Propter hoc legem dabit &c.*

Notandum, quod circa divinam bonitatem dicit duo, scilicet dulcedinem, & rectitudinem, quia *dulcis, & rectus*. Dulcedo proprie est in corporalibus, metaphorice autem dicitur in spiritualibus: unde oportet quod in spiritualibus dulcedo sumatur ad similitudinem corporalis. Habet autem hoc dulcedo corporalis quod reficit gustum corporalem, & quietat, & delectat. Similiter & spiritualis dulcedo quietat, & reficit, & delectat spiritualem gustum. In Deo autem est essentialis dulcedo. Sap. 16. „ Dulcedinem quam habes in filios „ ostendebas. " Sed apud homines dulcedo dicitur inquantum satisfaciunt vel sibi, vel aliis, in malis, sive in peccatis; sed in Deo non est nisi in bonis; & ideo subdit: *Et rectus Dominus*. Psalm. 118. *Iustus es, Domine, & rectum iudicium tuum*: ita ut dulcedo ad misericordiam, rectitudo ad iustitiam referatur.

(h) *Propter*. Hic ponitur effectus divinæ bonitatis. Est autem triplex gradus hominum, in quibus iudicium divinæ bonitatis invenitur. Primus gradus est peccatorum; secundus pœnitentium; tertius iustorum. Quantum autem ad peccatores manifestat Deus suam bonitatem, eos corrigendo: unde dicit: *Propter hoc*, idest propter dulcedinem, & rectitudinem suam, *dabit legem delinquentibus in via*. Gal. 3. „ Lex propter transgressionem po„ sita est. " Et ideo bonitas Dei est quod delinquentes corrigit. Et dicit, *Delinquentibus*, quia, ut dicitur 1. Timo. 1. „ Iusto non est „ lex posita. " Item dicit, *In via*, quia in via est status merendi, & peccandi. Vel, *In via*, scilicet fidei, quæ † alias, quia † dicitur via qua itur ad Deum. Hebr. 11. „ Ac„ cedentem ad Deum oportet credere. " Ergo etiam si in fide delinquitur, reducitur ad Deum per correctionem. Vel dabit legem caritatis. Rom. 13. „ Plenitudo legis est dile„ ctio; ut ex caritate habeant remissionem „ peccatorum. " Prov. 10. „ Universa deli„ cta operit caritas. " Vel, *Delinquentibus in via* iustitiæ, eos corripiendo. Baruch 3. „ Viam „ autem sapientiæ nescierunt. " Et de his ponit legem. Secundus effectus est quod pœnitentes dirigit: unde dicit: *Diriget mansuetos in iudicio*. Mansuetatur autem bestia, quando deposita ferocitate subditur hominibus: sic homines quando deponunt peccata, subduntur Deo; & ideo dicit, *In iudicio*, scilicet correctionis, quia per iudicium correctionis proficiunt ad meliora, & in futuro iudicio magis proficient, in quo pœnitentes pervenient ad hereditatem æternæ vitæ, & audient sententiam pro se. Prov. 16. „ Hominis est ani„ mum præparare, & Domini gubernare lin„ guam. " Mansuetudo est virtus mitigans iram

iram † alias, iras, † quæ ira valde impedit cognitionem, & maxime in moribus invenitur. Hæc autem virtus maxime debet appeti: unde dicit Dionysius in Epist. ad Demophilum, quod Moyses propter nimiam mansuetudinem fuit dignus apparitione divina. Tertius effectus est quod iustos instruit: unde dicit: *Docebit mites vias suas*. Mansuetus dicitur qui de feritate ducitur ad pietatem, vel humilitatem; sed mites dicuntur qui semper tales fuerunt. Isti miserentur a Deo, quia disciplina Domini acquiritur ab homine secundum quod est homo, non secundum quod est bestia. Iob 33. „ Docet nos super iumenta „ terræ. " Proprium hominis, scilicet ratio, pervertitur per passionem irascibilis, & concupiscibilis; & mansuetudo temperat passionem irascibilis, & temperantia passionem concupiscibilis. Et ideo qui sunt mites merentur accipere Domini doctrinam. Esa. 28. „ Quem „ docebit scientiam, & quem intelligere fa„ ciet auditum? Ablactatos a lacte, avulsos „ ab uberibus. " Exponit consequenter vias quas docet: unde dicit: *Universa via Domini*. Viæ Domini sunt processus eius in aliquo opere; quasi dicat: Ego inveni istam viam. Processus autem Domini in operibus suis ad duo referuntur, scilicet ad misericordiam, & iustitiam. Nam si aliquid dicitur de Deo, & de homine, de utroque intelligitur secundum modum suum. Cum ergo dicitur misericordia de Deo, accipitur secundum modum Dei; & in homine secundum modum hominis. Misericordia in homine est cum compatitur in miseriis alienis. Iustitia quando reddit unicuique quod suum est. Hoc autem non hoc modo est in Deo, quia Deus est impassibilis, & non compatitur; quia compassio est cum alio in se assumpta passio de aliena tribulatione. Item nulli aliquid debet. Est ergo misericordia in Deo quando repellit miseriam uniuscuiusque rei, ut miseriæ large pro defectu sumantur. Iustitia est in Deo quando unicuique dat secundum suam proportionem. Et hæc duo invenimus in omnibus operibus Dei: quia in prima earum institutione non invenitur ratio iustitiæ, sed misericordiæ, quia nihilo nihil debetur; sed quando iam res fuerunt institutæ, tribuit eis omnia rebus competentia secundum proportionem; & in hoc manifesta est divina iustitia. Et sic etiam facit in effectibus gratiæ, quia prima iustificatio peccatoris est misericordiæ, & post iustificato dat præmia iustitiæ, quia dat secundum suam proportionem; & sic præcedit misericordia, & postea sequitur iustitia. Et ideo dicit: *Universa via Domini misericordia, & veritas*. Tob. 3. „ Omnes „ viæ tuæ misericordia, & veritas. " Psal. 144. „ *Miserationes eius super omnia opera eius*." Item 118. *Veritas tua &c.* Sed quibus videntur viæ Domini misericordia, & iustitia? Non iniquis & peccatoribus, immo videtur eis quod sint crudeles & iniustæ. Ezec. 18. „ Non est „ æqua via Domini, " dicunt peccatores: sed bonis & iustis viæ Domini videntur tales, ut dictum est. Psalm. 72. *Quam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde*! Et dicit quibus viæ Domini sunt misericordia, & veritas, & iustitia: quia *requirentibus testamentum eius, & testimonia eius*. Hieronymus habet, *Custodientibus*. Sed quid est testamentum eius, & testimonia eius? Testamentum generaliter est omne pactum Dei, testimonia vero sunt omnis Dei promissio. Deus autem promittit adiutoria, & adhuc adhibet miracula. Vel *testamentum* accipitur pro novo † alias, bono † testamento, in quo omnes promissiones sunt impletæ: *Testimonia*, scilicet vetus testamentum, quod est testimonium novi. Act. 10. „ Huic omnes „ prophetæ testimonium perhibent, " Vel testimonium dicitur quasi testata veritas. Deut, 7. " Custodivit testamentum, quod iuravit pa" tribus vestris. " Vel testamentum dicitur testificatio legis mentis secundum Iuristas; testatio autem potest dici manifestatio, vel certificatio, vel certitudo. Testes enim manifestant, & certificant; & sic testamentum dicitur quasi manifestatio, & certificatio mentis divinæ, sive quod aliquid velit Deus. Vel secundum Papiam, Testamentum in sacra Scriptura dicitur esse pactum, vel placitum. Testimonium autem dicitur omne quod ab extranea re sumitur ad faciendum fidem.

(i) *Propter*. Hic ponitur fiducia concepta ex divina misericordia, & iustitia. Et circa hoc duo facit. Primo ponit fiduciam quam habet pro seipso; secundo invitat alios ad confidendum, ibi, *Quis est homo?* Circa primum duo facit. Primo ponit suam fiduciam; secundo rationem eius assignat. Dicit ergo quod Dominus dabit legem &c. Et hoc ad bonitatem eius pertinet. Et ideo dicit: Ego confido quod ipse propitiabitur peccato meo, idest remittet mihi peccatum. Luc. 7. „ Quis „ est hic, qui etiam peccata dimittit? " Et hoc faciet non propter merita nostra, quia hæc merentur pœnam, sed *propter nomen tuum*. Nomen Dei accipitur hic non solum secundum quod dicitur, sed res significata per nomen, quæ est divina bonitas; quasi dicat: Propter bonitatem suam remittet mihi peccatum, (Psal. 78. aliis verbis) *Salvum fac propter nomen tuum*; idest, glorificetur nomen tuum. Et maxime competit nomini Iesu Christi, quod est nomen salutis, ut dicitur Matt. 1. Et quare? *Propter nomen tuum*: quia tantum

est

est peccatum meum quod ex merito non meretur remissionem: unde dicit: *Multum est enim*, idest magnum & grave, multitudine, & pluralitate peccatorum. Iac. 3. „ In multis offendimus omnes, " ad minus venialiter. Prov. 24. „ Septies in die cadit iustus, „ & resurget. " Vel, *Multum*, gravitate. Psalm. 37. *Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus grave gravatæ sunt super me*. Vel hoc dicitur contra Novatianos, qui se catharos dicebant, idest puros. Novatus sacerdos fuit tempore Decii, & hic dicebat, quod nullus poterat redire ad pœnitentiam post baptismum postquam lapsus fuerat. Sed si hoc esset verum, frustra diceret Psalmista: *Propitiaberis peccato meo*.

(k) *Quis?* Hic invitat alios ad confidendum: & primo ponit quid necesse est ex parte nostra; secundo quid sperandum a Deo. Ex parte autem nostra requiritur, quod subiiciamur; alias frustra confideremus. Prima ergo subiectio est per timorem. Eccli. 1. „ Timor Domini initium sapientiæ. " Unde dicit: *Quis est homo qui timet Dominum*? Eccli. 2. „ Qui timetis Dominum credite illi, & non „ evacuabitur merces vestra. " A Deo autem speranda sunt tria, secundum quod tria sunt in homine, scilicet intellectus, voluntas, & virtus operativa. Deus ergo intellectum instruit, voluntati satisfacit, & virtutem roborat. Quantum ad primum dicit: *Legem statuit ei in via quam elegit*; idest, homo qui timet Dominum, elegit viam, scilicet servire Deo. Psalm. 2. *Servite Domino in timore*. Esa. 30. „ Hæc est via, ambulate in ea. " Et in hac instruit qualiter homo procedat. Hieronymus habet, *Docebit eum*. Et hoc ponendo legem facit. Voluntas autem hominis ad duo refertur in isto mundo. Primo ut bona possideat; secundo quod illa bona filiis suis dimittat: & in his etiam Deus temporaliter timentibus eum satisfacit. Unde quantum ad primum dicit: *Anima eius in bonis demorabitur*. Sed melius est ut hoc spiritualiter intelligamus. Et videtur hic duo dicere: scilicet affluentiam bonorum: *Anima eius in bonis demorabitur*; ut accipiatur pro voluntate, cuius obiectum est bonum. Ergo tunc in bonis homo moratur, quando satiatur spiritualibus. Psal. 102. *Qui replet in bonis desiderium tuum*; idest bonis præsentis vitæ, scilicet spiritualibus virtutibus, & in futuro bonis gloriæ. Secundo dicit firmitatem: *Et semen eius hereditabit terram*. *Et semen*, idest opera hominis spiritualis, quæ opera sunt filii nostri. Et hic *hereditabit terram*, scilicet quando dabitur hereditas illa, scilicet terra viventium. Psal. 26. *Credo videre bona Domini in terra viventium*. Vel, *Semen*, idest corpus nostrum glorificatum, *hereditabit terram* illam propter bona opera. Quantum ad tertium dicit: *Firmamentum est Dominus timentibus eum*. Et primo ponit confirmationem virtutis operativæ; secundo ponit finem, *Et testamentum*. Dicit ergo: Alii homines propter timorem mundi infirmantur, quia vacillant; sed timor Dei facit fortes, quia, ut dicitur Eccli. 34. „ Qui timet Dominum nihil trepidabit. " Et ideo subditur: Spes eius est *firmamentum*. Et hic usque ad hoc firmatur quousque manifestet ei testamentum suum, idest suam promissionem † alias, possessionem. † Hoc ergo testamentum est vel promissio quam facit de adventu Christi, qui quidem adventus manifestatus est Simeoni timorato; vel promissio de vita æterna. Io. 14. „ Ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. „ Hieronymus habet: *Secretum Domini timentibus eum, fœdus illius manifestabitur illi*. Promissio enim vitæ æternæ est in secreto, ut dicitur Esa. 64. „ Oculus non vidit, Deus, absque te quæ præparasti diligentibus te. " Et hoc datur *timentibus eum*. Psalm. 39. *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te*! Et hoc secretum est fœdus quod promisit timentibus eum. Malac. 4. „ Vobis timentibus nomen meum orietur sol iustitiæ. "

(l) *Oculi*. Supra Psalmista posuit fiduciam conceptam ex divina misericordia, & ad hoc etiam alios invitavit; hic autem iterato ex concepta fiducia continuat orationem: & circa hoc duo facit. Primo præmittit præparationem ad orandum. Eccli. 18. „ Ante orationem præpara animam tuam. " Secundo ponit ipsam orationem, ibi, *Respice*. Circa istam autem partem duo facit. Primo ponit orationem in qua orat pro se; secundo ex parte inimicorum, ibi, *Respice inimicos meos*. Circa primum duo † alias, tria † facit. Primo petit misericordiam; secundo assignat rationem † alias, assignatur ratio † miserendi, ibi, *Tribulationes*. Præparatio orationis est elevatio mentis in Deum: unde, *Oculi*, scilicet cordis. Eph. 1. „ Illuminatos habentes „ oculos cordis nostri. " Isti oculi, scilicet intellectus, & fidei, dicuntur specialiter esse ad Dominum. Psalm. 122. *Ad te levavi oculos meos qui habitas in cælis*. Et hoc propter fiduciam conceptam: *Quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos*. Eccle. 9. „ Nescit homo finem suum; sed sicut pisces capiuntur hamo, & aves laqueo, sic homines a diabolo „ tempore malo. " Hæc mala sunt occasiones peccati. Et quando homo cadit in peccatum, tunc ligatur laqueo affectus eius, qui dicitur peccatum hominis: hunc laqueum sol-

vit solus Deus. Psalm. 123. *Laqueus contritus est, & nos liberati sumus*. Et quomodo? *Adiutorium nostrum in nomine Domini*. Consequenter petit misericordiam, & ideo dicit: *Respice in me, & miserere mei &c.* Avertere videtur oculos cum non impendit effectum misericordiæ suæ; sed respicit cum impendit: unde ad aspectum Christi Petrus flevit: Luc. 22. Sic dicit: *Respice in me &c.* Sap. 4. „ Misericordia est in „ sanctos eius. " Hic ponitur ratio quare misericordia indiget, quia *unicus*. Hoc uno modo intelligitur sic, quia qui non habet subsidium in se, oportet ut revertatur ad Deum. Psalm. 120. *Auxilium meum a Domino*. Habent enim homines duplex subsidium in mundo: unum amicorum, aliud rerum; sed hic neutrum habet: quia non amicorum, unde dicit, *Quia unicus*, idest solitarius absque adiutorio propinquorum, & amicorum. Eccli. 51. „ Respiciens eram adiutorium hominum, & non „ erat. " Item non rerum, quia *pauper*. Psal. 87. *Pauper sum ego, & in laboribus a iuventute mea*. Vel aliter. Duo requiruntur ad hoc quod homo iuvetur a Deo. Primo quod totaliter cor suum tendat ad Deum. Psalm. 26. *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ*. Luc. 10. „ Porro unum est necessarium. " Et hoc est quod † alias, hoc quod † dicit, *Quia unicus*, idest in unum intendo. Secundo quod sit contemptor rerum mundanarum; alias non esset unicus, nec placeret Deo tantum: ideo dicit: *Quia pauper sum*, idest contemno omnia propter te.

(m) *Tribulationes*. Hic ponit tria pertinentia ad miseriam. Duo videlicet pertinentia ad pœnam; tertium pertinens ad culpam. Est autem duplex pœna. Una est ex necessitate inflicta; alia voluntarie assumpta. Pœnæ inflictæ habent duo, quia affligunt interius cor, & exterius cogunt corpus. Quantum ad primum dicit: *Tribulationes cordis mei multiplicata sunt*; idest, ex diversis rebus, & † alias, in † multis tribulationibus quæ eveniunt, perveniunt tribulationes usque ad cor, sicut tribuli pungentes. Tren. 1. „ Multi gemitus „ mei, & cor meum mœrens. " Quantum ad secundum dicit: *De necessitatibus meis eripe me*. Tribulationes vocat necessitates, inquantum sunt utiles tribulationes, ut dicitur Rom. 5. „ Tribulatio patientiam operatur, patientia „ probationem, probatio autem spem; spes „ autem non confundit. " Iac. 1. „ Patien- „ tia opus perfectum habet. " Glos. „ Patien- „ tia non vincitur, perfectus probatur. " Et ideo sunt utiles, inquantum humiliant. Rom. 5. „ Non solum autem tribulamur, sed glo- „ riamur in tribulationibus &c. " Vel tribulationes dicuntur penuriæ: Deut. 8. „ Afflixit te penuria: " sicut dicit Rom. 12. „ Necessitatibus communicantes. " Vel propter violentiam quæ est necessitas quædam. Pœna autem assumpta interius est humilitas spiritus coram Deo: unde dicit: *Vide*, idest considera, *humilitatem meam*. Luc. 1. „ Respexit humili- „ tatem ancillæ suæ. " Item est etiam humilitas exterius manifesta, quæ est quidam labor: unde dicit, *Et laborem meum*. Psalm. 72. *In labore hominum non sunt &c.* De bonis hominibus dicitur Sap. 3. „ Bonorum laborum „ gloriosus est fructus. " De culpa dicit: *Dimitte omnia peccata mea*. Eccli. 28. „ Deprecan- „ ti tibi peccata solventur † alias, solvuntur. " † Et nota quod per tria consequitur quis remissionem peccatorum: scilicet per tribulationes quæ remissionem peccatorum operantur, si patienter portantur. Tob. 3. „ In tempore „ tribulationis peccata dimittis, & post tem- „ pestatem tranquillum facis, & post lacry- „ mationem & fletum exultationem infundis. " Item per humilitatem. III. Reg. 21. „ Quia „ humiliatus est Achab coram me, non indu- „ cam malum in diebus eius. " Psal. 50. *Cor contritum & humiliatum Deus non despicies*. Item per laborem. Deut. 26. „ Respexit humilitatem „ nostram, & laborem, & angustias; & edu- „ xit nos de Aegypto in manu forti. " Et „ ideo dicit: *Dimitte universa delicta mea*.

(n) *Respice*. Hic orat petens auxilium contra adversarios: & primo inducit Deum ad considerandum inimicos; secundo petit auxilium contra eos, ibi, *Custodi*; tertio assignat rationem, ibi, *Non erubescam*. Dicit ergo: *Respice*, oculo misericordiæ, *inimicos meos*, ut miserearis eorum, & convertas eos. Matth. 5. „ Orate pro persequentibus, & calumnian- „ tibus vos. " Prov. 16. „ Cum placuerit Do- „ mino via eius, inimicos quoque eius conver- „ tet ad pacem. " Et hoc peto orando, quia tunc habebo pacem. *Quoniam multiplicati sunt*: Psal. 118. „ Multi † alias, Psal. 24. Multiplicati „ sunt † qui persequuntur me, & tribulant „ me: " *& odio iniquo oderunt me*. Est autem duplex odium. Primum odium est bonum, quando quis odit peccatum, sive peccatorem propter culpam. Psal. 138. *Perfecto odio oderam illos*. Item est odium iniquum, quando quis odit naturam, vel iustitiam: ideo dicit: *Et odio iniquo oderunt me*, idest iniusto, & sine causa. Ioan. 15. „ Ut impleatur sermo qui in lege eo- „ rum scriptus est: Quia odio habuerunt me „ gratis. "

(o) *Custodi*. Hic petit auxilium contra inimicos, quia multi sunt, & iniqui: ideo petit duplex auxilium. Primo ut custodiat eum in persecutionibus, ne prævaleant temporaliter,

vel

vel spiritualiter; vel ut custodiat eum, ut non corruat in peccatum. Secundo ut liberet eum a malis: unde dicit, *Et erue me*, scilicet a malis totaliter, ut abundantia in patria perfruatur. Prima ratio ponitur cum dicit, *Non erubescam*: quia si non liberes, & custodias, veniam in confusionem. Et hoc non debet esse, *quia speravi in te*. Dan. 3. „ Non est confusio „ confidentibus in te. " Alia ratio, quia innituntur mihi amici tui. Aliquando Deus aliquem liberat non propter propria merita, sed ne amici Dei pereant cum eo cui innituntur: unde † alias, cum † dicit: *Innocentes, & recti adhaeserunt mihi*. Innocentes dicuntur qui declinant a malo, recti qui operantur bonum. Eccli. 13. „ Omne animal diligit sibi simile. " Et quare? *Quia sustinui te*, idest quia speravi in te. Psal. 26. *Confortetur cor tuum, & sustine Dominum*. Hieronymus habet: *Simplicitas, & veritas*.

(p) *Libera*. Hic ponit Psalmus petitionem pro toto populo: unde dicit: *Libera, Deus, Israel*, idest populum illum, vel eos quos praedestinasti ad hoc ut videant Deum, *ex omnibus tribulationibus suis*. Et hoc erit perfecte in patria quando complebitur illud Apoc. 21. „ Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, & iam non erit ultra neque luctus, „ neque clamor &c.

PSALMUS DAVID XXV.

(a) IUdica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum: & in Domino sperans non infirmabor. Proba me, Domine, & tenta me; ure renes meos, & cor meum.

(b) Quoniam misericordia tua ante oculos meos est; & complacui in veritate tua.

(c) Non sedi cum concilio vanitatis; & cum iniqua gerentibus non introibo. Odivi ecclesiam malignantium, & cum impiis non sedebo.

(d) Lavabo inter innocentes manus mea, & circumdabo altare tuum, Domine: ut audiam vocem laudis, & enarrem universa mirabilia tua.

(e) Domine, dilexi decorem domus tuae, & locum habitationis gloriae tuae.

(f) Ne perdas cum impiis, Deus, animam meam, & cum viris sanguinum vitam meam: in quorum manibus iniquitates sunt: dextera eorum repleta est muneribus. Ego autem in innocentia mea ingressus suum: redime me, & miserere mei.

(g) Pes enim meus stetit in directo; in Ecclesiis benedicam te, Domine.

(a) SUpra Psalmista proposuit orationem contra tribulationes; hic autem ut sua oratio sit acceptior, proponit suam iustitiam. Titulus planus est, quia non est novus. Circa hoc ergo Psalmista duo facit. Primo praemittit in generali totam intentionem; secundo exponit eam in speciali, ibi, *Non sedi cum concilio*. Circa primum tria facit. Primo petit iudicium; secundo allegat iustitiam, ibi, *Quoniam ego*; tertio excusat praesumptionem, *Quoniam misericordia*. David autem ex persona sua, vel iusti videns se commixtum inter † alias, in † peccatores loco, etsi non merito, petit ab eis discerni: unde dicit: *Domine, iudica*, idest discerne me ab eis.

Sed contra. *Non intres in iudicium cum servo tuo, quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens*. Psal. 142.

Respondeo dicendum, quod duplex est iudicium, scilicet severitatis, & districtionis; & hoc iudicium non petit, quia nullus posset ferre. Aliud est iudicium misericordiae, & discussionis; & hoc petit. Hier. 10. „ Corripe „ me, Domine, verumtamen in iudicio, & non „ in furore, " idest severitatis.

Et proponit innocentiam; & ideo dicit: *Quoniam ingressus sum in innocentia mea*, idest progressus sum in innocentia mea. Vel *ingressus sum*, quia vita nostra est quidam progressus. Prov. 4. „ Ducam te per semitas ae„ quitatis, quas cum ingressus fueris, non ar„ ctabuntur gressus tui. " Et hoc *in innocentia mea*, quam propono servare. Iob 22. „ Salvabitur innocens, & salvabitur in munditia „ manuum suarum. " *Non infirmabor*. Hieronymus habet, *Non deficiam*, scilicet in hac innocentia servanda. Iob 27. „ Donec deficiam „ non recedam ab ea. " Et hoc faciam non in viribus meis, sed confidentia divini auxilii: quia *in Domino sperans non infirmabor*. Pri. Mac. 2. „ Omnes qui sperant in eum, non infirmantur. "

Sed

Sed contra. Hoc videtur esse præsumptionis. Iob 9. „ Si iustificare me voluero, os meum „ condemnabit me. "

Respondeo dicendum, quod allegatio innocentiæ potest quandoque procedere ex superbia, quando scilicet aliquis attribuit eam sibi; & hoc est malum: quandoque ex divina misericordia; & hoc est bonum: & ideo subdit, *Quoniam misericordia tua*.

Sed unde scis quod tu sis innocens? *Proba, Domine*, tu hoc. Et ponit tria: scilicet probationem, tribulationem, & tentationem. Secundum sequitur ex primo, tertium ex secundo. Dicit ergo: *Domine, proba me*, non ut scias aliquid ex hoc de me, sed ut aliis ostendas. Probatur autem aliquis optime per tentationem, quæ est sumptio experimenti. Tentatio est acceptio experimenti de eo quod quis nescit. Probatio vero est eius quod scit virtutis manifestatio † alias, manifestatione. † Et ideo dicit, *Tenta me*, scilicet ad hoc ut probatus appaream mihi, & aliis. Non enim tentat Deus ad malum. Iac. 1. „ Deus enim intenta„ tor malorum est. " Sed dicitur tentare quando aliqua ex difficultate immensa ostenduntur. Hæc autem tentatio fit per ignem, ut dicitur Sapien. 3. „ Tamquam aurum in for„ nace probavit illos. " Et ideo dicit: *Ure renes meos, & cor meum*; idest, immitte tribulationes, per quas pateat quid fit in corde, & renibus meis. Cordi attribuitur cogitatio, renibus delectatio. Et hoc apparet per tribulationes: quia qui delectantur in terrenis, multum commoventur quando perdunt ea; sed non illi qui non delectantur. Vel potest referri ad ignem sancti Spiritus. Luc. 12. „ Ignem „ veni mittere in terram. " Quasi dicat: Ne deficiam in tribulationibus, adhibe auxilium, mitte ignem qui exurat quicquid carnalitatis est in delectationibus meis, & vanitatibus, in cogitatione.

(b) *Quoniam*. Hic excusat se dupliciter de hoc quod petit se tentari. Primo ex sua cogitatione, quia cogitat Dei misericordiam, cum dicit: *Quoniam misericordia tua ante oculos meos est*; quasi dicat: Ideo peto tentari, quia confido in misericordia tua, quæ semper facit cum tentatione proventum. Esai. 63. „ Miserationum Domini recordabor, laudem „ Domini super omnibus quæ reddidit † alias, „ reddit † mihi Dominus. " Item ex amore iustitiæ: *Et complacui in veritate tua*; idest, si punis me propter peccata, placet mihi; si tentor, scio quod remunerabis.

(c) *Non*. Hic explicat in speciali intentionem suam: & primo ponit suam innocentiam; secundo ponit petitionem, ibi, *Ne perdas cum impiis Deus*. Ostendit ergo innocentiam suam: & primo per recessum a malis; secundo per accessum ad bonum, ibi, *Lavabo*. Est autem triplex genus malorum, secundum tria peccata. Aut enim est peccatum contra Deum, aut contra proximum, aut contra se: contra se autem sunt vanitatis peccata, quibus homo vane delectatur in terrenis; & de his dicit: *Non sedi cum concilio vanitatis*; quasi dicat: Non dico † alias, dicit † quin in aliquo non fuerim † alias, aliquo fuerim † cum eis, quia non potest fieri quin homo vane aliquando non delectetur in terrenis. Sed dicit, *Non sedi*. Tob. 3. „ Numquam cum luden„ tibus miscui me, neque his qui in levitate „ ambulant participem me præbui. " Peccata quæ sunt contra proximum sunt peccata quæ opere generantur: unde dicit: *Et cum iniqua gerentibus non introibo*; idest non solum non sedi &c. sed nec introivi, idest nullo modo cum eis me miscui † alias, cum eis miscui. † Prov. 1. „ Fili, si te lactaverint peccatores, ne „ ambules cum eis. " Item cogitantur prædicta peccata corde; unde dicit: *Odivi ecclesiam malignantium*, idest congregationem malignantium. Ps. 118. *Iniquos odio habui*, idest culpam, & iniquitatem. Tertio ponit peccatum contra Deum, & hoc est impietas; & ideo dicit: *Et cum impiis*, idest hæreticis, & schismaticis, *non sedebo*: idest, eorum doctrinis non communicabo. Heb. 13. „ Doctrinis variis, „ & peregrinis nolite abduci. "

(d) *Lavabo*. Supra Psalmista ostendit innocentiam suam per hoc quod separabat se a malis; hic autem ostendit eam per hoc quod applicat se bonis: & quia bona quorum applicatio nos facit iustos, sunt divina bona, ideo dicit suam applicationem ad ea. Circa hoc duo facit. Primo ponit studium suum; secundo affectum, ibi, *Domine, dilexi decorem domus tua*. Circa primum tria facit. Primo proponit suam dispositionem ad divinum cultum; secundo ponit ipsum cultum divinum, ibi, *Circumdabo*; tertio fructum, ibi, *Ut audiam vocem laudis*. Dispositio fit per puritatem & innocentiam. Psal. 14. *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo*? Ps. 23. *Innocens manibus, & mundo corde*. Et ideo ut purus accedat, agit de puritate. Dicit ergo: *Lavabo inter innocentes manus meas*, idest opera mea, quæ principaliter lavantur a Deo per gratiam quam infundit. Psal. 50. *Amplius lava me, Domine, ab iniquitate mea &c.* Item lavantur a nobis per pœnitentiam. Esa. 1. „ La„ vamini, mundi estote &c. " *Lavabo* ergo, idest pœnitentiam adhibebo, ut laventur; & hoc *inter innocentes*, quia ex convictu mores forman-

mantur. Pf. 17. *Cum innocente innocens eris &c.* Et fic lotus accedam ad cultum divinum, *& circumdabo altare tuum, Domine*. Hic ponit de altari materiali, & dicit: *Circumdabo altare tuum, Domine*: quia vel orat, vel ftat iuxta. Eccli. 50. de Simeone facerdote magno: „ Ipfe „ ftans iuxta aram. " Et ideo facerdos quando accedit ad facramentum dicit: *Lavabo &c.* Vel poteft intelligi de altari fpirituali. Altare eft in templo; & ficut eft triplex templum, ita eft triplex altare. Primum eft vir iuftus. Pri. Cor. 6. „ Nefcitis quia membra veftra tem„ plum funt Spiritus fancti? " Huius templi altare eft cor. Lev. 6. „ Ignis (fcilicet caritatis) „ in altari (ideft in corde) femper ardebit." Hoc altare debemus circumdare, vel iuxta ftare, ideft ornare, femper redeundo ad Chriftum. Prov. 4. „ Omni cuftodia ferva cor tuum: „ quoniam ab ipfo vita procedit. " Aliud templum eft Ecclefia, & huius templi altare eft Chriftus. Hebr. ult. „ Habemus altare de quo „ edere non habent poteftatem qui taberna„ culo deferviunt. " Vel fides; & hoc debemus circumdare, ut toto corde fimus circa ipfum. Tertium templum eft ipfe Deus. Apo. 21. „ Templum vidi in ea; Dominus Deus o„ mnipotens templum illius eft &c. " Et huius altare eft mifericordia Dei; & hoc circumdare debemus defiderio mentis. Pf. 144. *Suavis Dominus univerfis, & miferationes eius fuper omnia opera eius*. Confequenter oftendit fructum; & eft duplex fructus, fcilicet audire, & enarrare: unde dicit: *Ut audiam vocem laudis*: & hoc, ad litteram, circa altare materiale, quia hoc facrificium eft maxime Deo acceptum. Pf. 49. *Sacrificium laudis honorificabit me*. Item laudem quam Spiritus fanctus loquitur in nobis Pfal. 84. *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus*. Item in cælo. Efa. 35. „ Gaudium, & „ lætitiam obtinebunt. " Vel, *Audiam vocem laudis*, ideft Chrifti me laudantis; & hoc erit in iudicio quando dicet: „ Efurivi &c. " Matt. 25. Sed Apoc. ult. dicitur: „ Qui audit dicat, „ Veni. „ Unde ad hoc audimus ut aliis dicamus. Efai. 21. „ Quæ audivi a Domino exercituum „ Deo Ifrael, annuntiavi vobis. " Et ideo fubdit: *Ut enarrem univerfa mirabilia tua*. Eccli. 42. „ Nonne Deus fecit enarrare fanctos fuos „ omnia mirabilia fua? " Et dicit, *Omnia mirabilia*, quantum ad affectum, five conatum, non quantum ad effectum, quia ipfe eft maior omni laude.

(e) *Domine*. Hic oftendit affectum quem habet ad cultum divinum; qui ut fit conveniens, debet effe affectus amoris. Propter quod dicit: *Domine, dilexi decorem domus tuæ*. Dionyfius: „ Bonum & pulchrum eft omnibus diligibile. " Unde omnis homo amat pulchrum: carnales amant pulchrum carnale, fpirituales amant pulchrum fpirituale; & hæc eft pulchritudo domus Dei. Num. 24. „ Quam pulchra taber„ nacula tua, Iacob, & tentoria tua Ifrael! „ ut valles nemorofæ, ut horti iuxta fluvios ir„ rigui, ut tabernacula quæ fixit Dominus. " Hæc autem pulchritudo eft bonorum operum, vel divinorum munerum, vel ipforum fanctorum: quia omnia hæc funt quafi quidam decor domus Dei. Hæc ergo omnia ego dilexi, ut me facerent aptum ad decorem domus Dei. Sic ergo oftenditur affectus: quia dilectio † alias effectus dilectio, † & pulchritudo, & decor. Sed fciendum eft, quod hic decor eft ex habitatione Dei, ficut domus non eft pulchra nifi inhabitetur: unde me dilexi, ut in me habites, vel patriam dilexi, ut ibi habitem, vel in eam tendam. Et ideo dicit: *Et locum habitationis gloriæ tuæ*. Et hæc omnia, ideft bona opera, dona Dei, & ipfi fancti funt decor domus Dei, inquantum relucet in eis gratia divina, quæ pulchrificat ficut lux, ficut dicit Ambrofius, „ quod fine luce omnia funt turpia. " Ezech. 43. „ Ingreffa eft gloria Domini portam. "

(f) *Ne perdas*. Hic explicat petitionem iudicii quod petiit, & exponit quale iudicium petiit: & petit duo. Primo petit feparari a malis quæ poffunt evenire in futuro; fecundo a malis quæ in præfenti patitur, ibi, *Redime*. Primo ergo ponit petitionem. Ubi fciendum eft, quod duobus generibus hominum fervatur pœna a Deo; fcilicet illis qui funt impii, five peccatores contra Deum. Ezec. 18. „ Impietas „ impii erit fuper eum. " Et ideo dicit: *Ne perdas &c.* quafi dicat: Si hic affligor, & patior terrena mala cum impiis; tamen ne perdas animam meam cum eis. Item fervatur pœna impiis contra proximum; ideo dicit: *Et cum viris fanguinum vitam meam*. Pfalm. 54. *Viri fanguinum, & dolofi*. Hi computantur omnes qui contra proximum offendunt quocumque modo. Eft autem triplex fanguis. Unus qui caufatur ex cibo & potu: unde cibus & potus dicitur fanguis pauperum. Eccli. 34. „ Panis egentium „ vita pauperis eft: qui defraudat illum homo „ fanguinis eft. " Secundus eft fanguis hominis; & hunc effundit homicida. Tertius eft fanguis feminis ad fpeciem confervandam; & hunc effundit fornicator, quia caufa prolis non agit. *In quorum manibus iniquitates funt*; quafi dicat: Ideo hoc peto, fcilicet ut feparer ab his tunc, quia nunc feparatus fum in converfatione, & vita: quia in eorum manibus iniquitates funt, fcilicet funt valde proni ad malum. Prov. 1. „ Pedes eorum ad malum cur„ runt, & feftinant ut effundant fanguinem. " Efa. 59. „ Opera iniquitatis in manibus eorum. " Item eft inclinatio affectus eorum ad mundana:

mi: unde dicit † aliss, dixit: † *Dextera eorum repleta est muneribus*. Iob 15. „ Ignis devorabit „ tabernacula eorum qui munera libenter ac- „ cipiunt. " Vel, *Dextera eorum repleta est muneribus*; quasi dicat: Licet ipsi sint iniqui, tamen das eis temporalia, & in his consistit merces eorum. Matth. 6. „ Receperunt mercedem suam. " Consequenter describit se dicens: *Ego autem in innocentia mea ingressus sum*; quasi dicat: Hoc peto ut sicut illis præparas mala, ita præpares mihi bona; sicut dicit Psal. 83. *Non privabit bonis eos qui ambulant in innocentia*. Consequenter petit ut liberetur a malis præsentibus. Mala quæ sunt homini duplicia possunt esse: quia vel sunt mala exteriora, & ab his petit redimi; unde dicit, *Redime me*, ut servum malorum me prementium. Vel de redemptione humani generis. Vel sunt mala interiora, & ab his petit liberari: unde dicit, *Miserere mei*: quia miseria proprie respicit malum interius. Prov. 14. „ Miseros facit populos peccatum. "

(g) *Pes enim*. Hic ponitur ratio quare hoc petit; & est duplex. Una est de præterito, quæ est rectitudo vitæ: unde dicit: *Pes meus*, idest affectus meus, vel processus meus, *stetit in directo*. Item de futuro propono tibi semper servire: unde dicit: *In Ecclesiis benedicam te, Domine*, idest coram multis. Psal. 39. *Annuntiavi iustitiam tuam in Ecclesia magna*. Et dicit pluraliter propter multitudinem particularium Ecclesiarum, ut dicitur Apoc. 3.

(a) In finem priusquam liniretur

PSALMUS XXVI.

Dominus illuminatio mea, & salus mea; quem timebo? Dominus protector vitæ meæ; a quo trepidabo? Dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas. Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt, & ceciderunt.

(b) Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum. Si exurgat adversum me prælium, in hoc ego sperabo.

(c) Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. Ut videam voluntatem Domini, & visitem templum eius.

(d) Quoniam abscondit me in tabernaculo suo; in die malorum protexit me in abscondito tabernaculi sui.

(e) In petra exaltavit me, & nunc exaltavit caput meum super inimicos meos.

(f) Circuivi, & immolavi in tabernaculo eius hostiam vociferationis; cantabo, & Psalmum dicam Domino.

(g) Exaudi, Domine, vocem meam, qua clamavi ad te; miserere mei, & exaudi me.

(h) Tibi dixit cor meum, exquisivit te facies mea; faciem tuam, Domine, requiram.

(i) Ne avertas faciem tuam a me, ne declines in ira a servo tuo.

(k) Adiutor meus esto, ne derelinquas me, neque despicias me, Deus salutaris meus. Quoniam pater meus, & mater mea dereliquerunt me; Dominus autem assumpsit me.

(l) Legem pone mihi, Domine, in via tua, & dirige me in semitam rectam propter inimicos meos.

(m) Ne tradideris me in animas tribulantium me: quoniam insurrexerunt in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi.

(n) Credo videre bona Domini in terra viventium.

(o) Expecta Dominum, viriliter age; & confortetur cor tuum, & sustine Dominum.

(a) PRæmissa oratione, hic Psalmista consequenter dicit fiduciam de oratione conceptam: & circa hoc duo facit. Primo ponit fiduciam conceptam; secundo iterato orat ut non deficiat in sua fiducia, ibi, *Ad te, Domine*. Titulus, *In finem Psalmus, priusquam liniretur*. Notandum est, quod sicut Glo. latius dicit, David tribus vicibus fuit unctus in Regem Pri-

Primo, a Samuele, 1. Reg. 16. Et tunc non fuit Rex, sed habuit signum Regni. „ Tulit „ Samuel cornu olei, & unxit eum in medio „ fratrum eius. Et tunc directus est Spiritus „ Domini in David: " quia ex tunc fuit propheta secundum Hieronymum, & Iosephum. Secundo in Hebron, 2. Reg. 2. „ Venerunt viri „ Iuda, & unxerunt David in Regem super „ domum Iuda. " Tertio, occiso Isboseth filio Saulis, regnavit super totum Israel. 2. Reg. 8. Hæ duæ inunctiones computabantur pro una, quia utraque fuit pro actuali dignitate Regni adipiscenda. In prima passus est persecutionem a Saule, sed post secundam & tertiam regnavit in pace.

Sed contra de Absalone.

Respondeo dicendum, quod non est passus persecutionem ab extraneis, sed ab Absalone, & Siba; & ideo fecit hunc Psalmum ante secundam unctionem † alias, inunctionem. † Melius tamen videtur ut referantur ad Christum duæ unctiones in novo testamento, scilicet Regis, & Sacerdotis. Et Christus fuit unctus oleo Spiritus sancti: Psal. 44. *Unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis*: in Regem, & Sacerdotem: & hæc unctio derivatur usque ad nos. Ps. 132. *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam barbam Aaron*. Io. 1. „ De plenitudine eius omnes acce„ pimus. " Primo ergo ungimur sacerdotali unctione in figura futuri Regni. Erimus enim Reges, & liberi. Et quia adhuc patimur hostes, postea ungemur † alias, ungimur † dupliciter actuali gloria, scilicet stola gloriæ animæ & corporis. Christus autem primo fuit unctus unctione gratiæ, postea gloriæ.

Dividitur ergo Psalmus iste in tres partes. In prima ponit fiduciam de Deo conceptam; in secunda ostendit desiderium ex fiducia conceptum, ibi, *Unam petii*; tertio ponit desiderii impletionem, ibi, *Exaudi, Domine*. Circa primum tria facit. Primo commemorat beneficia sibi a Deo præstita, propter quæ non timet, sed securus est; secundo commemorat impedimenta parata hostibus a Deo, ibi, *Dum appropiant*; tertio ostendit fiduciam quam habet a Deo, ibi, *Si consistant*. Notandum autem, quod ad timendum concitatur quis aliquando ex interiori causa, quandoque ex exteriori causa. Primo ergo ponit auxilium contra primam causam; secundo contra secundam, ibi, *Dominus protector*. Est autem duplex causa intrinseca timoris; ignorantia, & debilitas: unde in tenebris magis timendum est. Secunda causa timoris est debilitas; & contra has est remedium a Deo. Contra primum est illuminatio, unde dicit: *Dominus illuminatio mea*. Mich. 8. „ Cum sedero in tenebris, Dominus lux „ mea est. " Contra secundum est salus: unde sequitur, *Et salus mea*. Psalm. 61. *In Deo salutare meum, & gloria mea, Deus auxilii mei, & spes mea in Deo est*. Et ideo ostendit fiduciam: *Quem timebo*, sic illuminatus, & sic salvatus? Esa. 51. „ Quis es tu ut timeas ab „ homine mortali, & a filio hominis, qui „ quasi fenum sic arescet? " Rom. 8. „ Deus „ qui iustificat; quis est qui condemnet? " &c. „ Si Deus pro nobis, quis contra nos? " Causa extrinseca est homo qui adversatur; sed adhuc non est timendum, quia Dominus opponit se sicut scutum: unde dicit: *Dominus protector vitæ meæ*. Gen. 15. „ Ego protector „ tuus, & merces tua magna nimis. Et ideo dicit: *A quo trepidabo*? A quo, si sumatur masculine, tunc est sensus: *A quo*, scilicet a quo homine. Si neutraliter, a qua re. Et sic nihil est timendum, nec homo, nec res aliqua. *Dum appropiant super me nocentes*. Et quia posset dici, quod Deus est illuminator etiam hostium; ideo hoc removens dicit, quod Deus obsistit eis. Et primo dicit eorum conatum; secundo ponit impedimentum eis supervenienss, ibi, *Ipsi infirmati sunt &c.* Circa primum tria facit. Primo præmittit præsumptuosum insultum; secundo perversum actum; tertio malignum effectum. Quantum ad primum dicit: *Dum appropiant super me nocentes*, idest habentes animum nocendi, *super me*, idest mihi se præferentes. Tre. 1. „ Facti sunt hostes eius „ in capite; inimici eius locupletati sunt: quia „ Dominus locutus est super eam propter mul„ titudinem iniquitatum eius: parvuli eius du„ cti sunt in captivitatem ante faciem tribu„ lantis. † Alias, in capite, usque ante fa„ ciem &c. " † Quantum ad secundum, ut scilicet graviter affligant: *Ut edant carnes meas*, idest carnalem vitam. Prov. 1. „ Deglutiamus „ eum sicut infernus viventem, & integrum. " Mich. 3. „ Carnem populi comederunt, & „ pellem eorum desuper excoriaverunt. " Vel ut ly *ut*, teneatur consecutive, ut sit sensus: *Edant carnes*, idest carnalitates meas: quia quando mali persequuntur bonos, aliud intendunt ipsi mali, sive ipsi persecutores, scilicet offensionem corporalem; & secundum hoc est prima expositio: aliud intendit Deus hoc permittens, scilicet purgationem ab omni carnalitate; & sic secunda expositio. Et hoc modo dicit Apostolus Gal. 5. „ Qui Christi sunt car„ nem suam crucifixerunt cum vitiis, & con„ cupiscentiis. " Quantum ad tertium dicit: *Qui tribulant me inimici mei*: Psalm. 12. „ Qui „ tribulant me exultabunt si motus fuero: " *ipsi infirmati sunt*, quia non valuerunt implere propositum, *& ceciderunt*, quia superati sunt, & absorpti. Hiere. 20. „ Dominus me„ cum

„ cum est tamquam bellator fortis: idcirco „ qui persequuntur me, cadent, & infirmi „ erunt. “

(b) *Si consistant*. Homo debet habere securitatem in duobus. Primo in præparatione malorum; secundo in eorum passione, ibi, *Exurgam*. Dicit ergo: Dominus sic est illuminatio mea, quod † alias, quia † inimici cadunt coram me. Glo. *Si consistant adversum me castra* (castra sunt ubi steterunt milites) *non timebit cor meum*. Quamdiu homo est in castris, non pugnat, sed disponit, & consiliat ad pugnandum. Per castra intelliguntur consilia & coniurationes malorum contra aliquem. Quar. Reg. 19. „ Angelus Domini percussit castra „ Assyriorum. “ Exo. 14. „ Factum est in vi„ gilia matutina, & ecce ascendit Dominus „ super castra, & percussit &c. “ *Non timebit cor meum*, quia Dominus mecum est. Iob 17. „ Pone me iuxta te, & cuiusvis manus pu„ gnet contra me. “ Sed *si exurgat adversum me prælium*; idest, si iam invadant me, & prælientur contra me, quamvis sint multi, *in hoc ego sperabo*: quia, ut dicitur 1. Mac. 3. „ Non „ in multitudine exercitus victoria belli, sed „ de cælo fortitudo est. “ Est enim consuetudo amicorum iuvare amicos, cum impugnantur ab hostibus. Psalm. 93. *Consolationes tuæ lætificaverunt animam meam*.

(c) *Unam petii*. Supra Psalmista posuit fiduciam ex oratione conceptam; hic autem ponit desiderium quod ex hac fiducia oritur: & circa hoc duo facit. Primo proponit desiderium; secundo causam desiderii assignat, ibi, *Quoniam abscondit me*. Circa primum tria facit. Primo describit qualitatem desiderii; secundo ipsam rem desideratam, ibi, *Ut inhabitem*; tertio intentionem finis, ibi, *Ut videam voluntatem*. Desiderii ergo qualitas in duobus consistit, scilicet in unitate, & solicitudine; & utrumque pertinet ad perfectionem desiderii. Perfectio enim desiderii dependet ex perfectione causæ suæ, scilicet amoris, qui quando est perfectus, primo congregat in unum omnes vires, & movet eas † alias, eum † in amatum. Est enim, secundum Augustinum, pondus amantis. Res autem ponderosa sine vacillatione tendit ad unum; sed non sic, si res non est bene ponderosa. Sed divinus amor facit totum hominem in Deum tendere sine vacillatione. Psal. 72. *Quid enim mihi est in cælo, & a te quid volui super terram*? Gregorius: „ Vis amoris studium multiplicat inquisitio„ nis. “ Hoc fecit Anna prophetissa, quæ non discedebat de templo, ieiuniis, & orationibus serviens die ac nocte. Et ideo dicitur Luc. 10. „ Porro unum est necessarium.“ Unde dicit, *Unam petii*, idest unam rem, vel unam petitionem. Tert. Reg. 2. „ Unam pe„ titionem parvulam ego deprecor a te: ne „ confundas faciem meam. “ Secundo solicitat, cum sit sicut stimulus, & ignis amor. Can. 8. „ Lampades eius lampades ignis. “ Sec. Cor. 9. „ Caritas Dei urget nos. “ Unde dicit, *Hanc requiram*. Esa. 21. „ Si quæri„ tis, quærite. “ Matt. 7. „ Quærite, & „ invenietis. “ Consequenter ponitur res petita, unde dicit: *Ut inhabitem in domo Domini*. Domus Domini spiritualis est duplex, & tertia est materialis, scilicet Ecclesia, in qua morari salutiferum est. Gen. 28. „ Non est hic „ aliud nisi domus Dei, & porta cæli. “ Nam in ea excitatur animus hominis ad devotionem. Domus spiritualis Dei est Ecclesia militans. Pri. Tim. 3. „ Ut scias quomodo oporteat „ te conversari in domo Dei, quæ est Eccle„ sia Dei vivi, columna, & fundamentum ve„ ritatis. “ Alia est Ecclesia triumphans. Sec. Cor. 5. „ Si terrestris domus nostra huius ha„ bitationis dissolvatur, quod † alias, quam † „ ædificationem ex Deo habemus, domum non „ manufactam, sed æternam in cælis. “ De utraque ergo potest hoc intelligi, quia hæc domus via est ad illam, & porta eius. Psal. 117. *Hæc porta Domini*; *iusti intrabunt per eam*. Et ideo desiderandum est habitare in hac domo, scilicet Ecclesia. Et hoc *omnibus diebus vitæ meæ*, idest usque in finem. Psalm. 131. *Hæc requies mea in sæculum sæculi*; *hic habitabo, quoniam elegi eam*. Habitat autem quis in domo Dei p[illegible]n, & caritatem, & conformitatem bonorum operum. Psal. 67. *Qui habitare facit unius moris in domo*. Et laudabile est quod semper in ea habitet, & non separetur ab ea. Separatur autem homo ab Ecclesia per peccatum, per excommunicationem, & per schisma, vel hæresim. Qui ergo usque in finem habitat in ea, idest in ista Ecclesia, habitabit in illa in perpetuum. Psal. 83. *Beati qui habitant in domo tua, Domine*. Hic consequenter ponitur intentio, scilicet *ut videam &c*. Et ponit duo: quia *ut videam voluntatem, Domini, & visitem templum eius*. Alia littera habet: *Ut contempler habitationem*: Hieronymus habet: *Et videam pulchritudinem Domini*: ut est merces, secundum Augustinum. Io. 17. „ Hæc „ est vita æterna ut cognoscant te solum „ Deum verum, & quem misisti Iesum Chri„ stum. “ Tria sunt in illa visione desideranda, quæ naturaliter homo desiderat videre. Primo pulchra. Summa pulchritudo est in ipso Deo, quia pulchritudo in formositate consistit; Deus autem est ipsa forma informans omnia; ideo dicit secundum unam litteram: *Ut videam decorem* † *alias*, *delectationem* † *Domini*. Sap. 13. „ Si specie delectati deos pu„ tave-

„ taverunt, sciant quanto his dominator eo„ rum speciosior est. “ Speciei enim generator hæc omnia constituit. Secundo delectabilia, & fugere tristitiam; & ideo secunda littera habet: *Ut contempler delectationem Domini*, idest bonitatem Dei, in qua est summa delectatio. Psalm. 15. *Delectationes in dextera tua usque in finem*. Tertio dispositio rerum: unde multum est delectabile scire scientiam omnium rerum quæ in mundo sunt; & ideo videre dispositionem divinæ providentiæ est maxime delectabile. Et ideo dicit: *Ut videam voluntatem Domini*, idest rationem a Deo volitam & dispositam. Rom. 12. „ Probetis quæ „ sit voluntas Dei bona, beneplacens, & per„ fecta. „ Hæc autem habemus in vita ista imperfecte, & per fidem; in futura autem domo habebimus perfecte, ubi sunt sancti contemplantes Deum facie ad faciem. Sec. Cor. 3. „ Nos autem revelata facie gloriam Do„ mini contemplantes in eamdem imaginem „ transformamur a claritate in claritatem, „ tamquam a Domini spiritu. “ Sancti ergo qui sunt in patria, dirigunt contemplationem in ipsum Deum, & etiam in ea † alias, his † quæ sunt ad ipsum Deum ordinata. Et ideo dicit: *Ut visitem templum eius*; idest, frequenter videam templum, idest humanitatem † alias, humilitatem † Christi. Ioan. 2. „ Hoc autem dice„ bat de templo corporis sui. “ Vel, *Visitem*, sive videam ipsam ordinationem Ecclesiæ. Pri. Cor. 3. „ Templum Dei sanctum est, quod e„ stis vos. “ Item dispositionem totius mundi: ideo in Psalmo Hebraico habetur, *Et diluculo*, idest diluculo ut maneam. Psalm. 5. *Mane astabo tibi*.

(d) *Quoniam*. Hic assignatur ratio desiderii habitandi in domo Dei; quasi dicat: Quare tantum petis habitare in domo Dei? Ratio est ex beneficiis perceptis. Et circa hoc duo facit. Quia primo ponit ipsa beneficia; secundo addit recompensationem, ibi, *Circuivi*. Circa primum duo facit. Primo ponit beneficium protectionis a malo; secundo beneficium promotionis in bonum, ibi, *In petra exaltasti me*. Circa primum duo facit. Primo proponit beneficium; secundo eius necessitatem ostendit, ibi, *In die malorum*. Dicit ergo: Quare petis habitare in domo Domini? Ideo scilicet *quia abscondit me in tabernaculo suo*. Et secundum litteram, 1.Reg. 24. quando David fugit ad tutiora loca Engaddi, & abscondit se ibi. Unde loquitur ex persona fugientis, & latentis in alieno loco. Ad litteram, tabernaculum erat locus in quo orantes divino auxilio protegebantur, & maxime in sancta sanctorum, ubi erat propitiatorium, & sic vocabant † alias, vocabat † tabernaculum ipsam Dei defensionem, sicut in Psalm. 90. dicitur: *Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis &c.* Deut. 32. „ Expandit alas suas, & „ assumpsit eos, atque portavit in humeris „ suis. “ Sed mystice tabernaculum potest dici humanitas assumpta, sive caro Christi, in qua abscondit nos † alias, me † per fidem, & spem. Col. 2. „ Abscondita est vita vestra „ in Deo. “ Vel aliter tabernaculum dicitur tota dispositio Ecclesiæ; & in utroque istorum absconditur homo iustus: quia in isto tabernaculo quædam latent sub manifestis. Latentia sunt invisibilia & spiritualia, ubi morantur boni; mali autem morantur in exterioribus. Esa. 4. „ Tabernaculum erit in umbraculum „ diei ab æstu. “ Sed quid contulit hæc absconsio? Immo necesse erat mihi *in die malorum*, vel omnium illorum malorum quæ tunc imminebant. Et simile est: quia quando hostes, vel tribulatio imminet, illi soli salvantur † alias, salvabuntur † qui in civitate reperiuntur † alias, reperientur: † ita in tribulatione illi pereunt qui circa hæc exteriora habent affectum, quia facta tribulatione circa ista, tales commoventur. Abscondit ergo ipse Deus, vel Christus, vel mens iusti. Mat. 6. „ Pa„ ter tuus qui videt in abscondito, reddet „ tibi. “

(e) *In petra*. Hic proponit aliud beneficium promotionis in bonum; & est duplex. Unum exaltationis quantum ad se; secundum quantum ad hostes, ibi, *Nunc exaltavit caput meum*. Dicit ergo: *In petra exaltasti me*. Secundum litteram alludit ad ea quæ circa eum sunt gesta: quia quando persecutionem patiebatur, ibat per petras invias † alias, pervias † Pri. Reg. 24. Sed quando evasit, *tunc exaltavit † alias, exaltavit † cor meum super inimicos meos*. Sed mystice exponitur, *In petra exultavit me*, idest in Christo. Pri. Cor. 10. „ Petra autem „ erat Christus. “ Vel, *In petra*, idest in Deo. Sec. Reg. 22. „ Dominus petra mea. “ Psal. 60. „ Dum anxiaretur cor meum, in petra ex„ altasti me. “ *Et nunc iam exaltavit*; quasi dicat: Istud fecit in spe, sed nunc in re *exaltavit caput meum*, idest mentem meam, *super inimicos meos*, idest super omnes appetitus meos. Gen. 4. „ Subtus te erit appetitus tuus. “

(f) *Circuivi*. Hic ponitur recompensatio beneficii; & ponit duo. Primo sacrificium, *Et immolavi*; secundo canticum † alias, Primo canticum; secundo sacrificium, *Et immolavi*. † Secundum Hieronymum coniungitur cum præcedentibus, *Super inimicos meos*, &c, *In circuitu nostro sunt*. *Circuivi*, idest circa sceti, devotas preces offerendo pro eis. Psalm. 108. *Prout me diligerent*, idest deberent, *detrahebant mihi; ego autem orabam*. Vel circa altare sceti.

ti. Eccli. 50. „ Et ipse stans circa aram &c." Item strenui militis est circuire, & protegere castra, sicut dicitur de Iuda, 1. Mach. 3. „ Protegebat castra gladio suo." Unde, *Circuivi*, idest protexi. Vel circuitus iste refertur ad contemplationem. Circulus duo propria habet inter alias figuras. Unum quia est capacior aliis. Aliud est, quod est totus uniformis sine angulo, & convenit contemplationi. Primo quantum ad capacitatem, quia tunc dicitur circuire contemplando, quando omnia quæ consideranda sunt, contemplatur: unde dicit, *Circuivi*; idest, consideravi omnia dona tua, & Ecclesiæ beneficia. Beatus Dionysius posuit triplicem motum, scilicet circularem, rectum, & obliquum. Recto motu semper movetur aliquid difformiter, quia semper habet diversam distantiam; & ideo in contemplando motus est rectus, quando de uno ad aliud quis movetur considerando processum rerum. Circulari motu movetur aliquis contemplando, quando conceptio animæ est uniformis; & tunc dicitur circularis, quando scilicet revocat animam a rebus: & primo congregatur † alias, congregat † in se, postea unitur spiritualibus, & postea ascendit in contemplationem unius Dei. Obliquus motus est compositus ex utroque, quando quis procedit ex consideratione creaturarum, sed hanc ordinat in considerationem † alias, consideratione † Dei. Et ideo dicit, *Circuivi*, quantum ad uniformitatem: Ezec. 1. „ Hic erat „ aspectus splendoris per gyrum:" *& immolavi*. Est autem duplex sacrificium, scilicet interius, quo homo animum suum dat Deo. Psalm. 50. *Sacrificium*, scilicet acceptum, *Deo est spiritus contribulatus* † alias, *Sacrificium Deo spiritus*, scilicet acceptum Deo est spiritus contribulatus. † Et omne exterius sacrificium ordinatur ad repræsentandum illud: unde † alias, ut † Augustinus dicit: „ Quando † alias, „ quia quod † offers hoc exterius, est ut re- „ præsentes animum tuum Deo." Sed quia omnis repræsentatio fit per aliqua signa, inter quæ primatum tenent verba; ideo inter sacrificia videtur præeminentiam habere sacrificium laudis. Psalm. 49. *Sacrificium laudis honorificabit me*. Unde dicit: *Immolavi in tabernaculo eius hostiam*, non pecorum, sed potius *hostiam vociferationis*, idest divinæ laudis. Et hac vociferatione *cantabo* tibi, scilicet canticum, & lætitiam mentis, & rectitudinem operis. Psalm. 107. *Paratum cor meum. Cantabo*; quasi dicat: Paratum cor habeo ad serviendum tibi cum lætitia mentis. Psalm. 99. *Servite Domino in letitia*.

(g) *Exaudi*. Supra Psalmista posuit suum desiderium; hic prorumpit ad petendum rem desideratam: & circa hoc tria facit. Primo petit exaudiri; secundo proponit petitionem, ibi, *Tibi dixit cor meum*; tertio ostendit fiduciam quam habet de exauditione, ibi, *Credo videre bona Domini*. Ad hoc ergo quod exaudiatur, inducit duas rationes. Unam ex devotione propria; aliam ex sua miseria. Devotio est causa quod audiatur a Deo aliquis. Devotio est clamor cordis, qui excitat Deum ad audiendum. Et ideo dicit, *Exaudi*, quia clamavi non exterius, sed interius. Iac. 5. „ Clamor eorum „ ad aures Domini sabaoth introivit." Item miseria nostra provocat ad exaudiendum. Exo. 3. „ Videns vidi afflictionem populi mei, „ & descendi liberare eum." Unde dicit: *Miserere mei, & exaudi me*; quasi dicat: Me miserum, & meam miseriam cognosco; unde tuum est misereri. Iudith 9. „ Exaudi me mi- „ seram deprecantem."

(h) *Tibi*. Hic ponit petitiones: & primo petit divinæ faciei prospectum; secundo divinum auxilium, ibi, *Adiutor meus es tu*; tertio viæ suæ directivum, ibi, *Legem pone mihi, Domine*. Circa primum ostendit, quod de re petita habet magnum desiderium, & intimum, & anxium, & assiduum. Intimum, quia *tibi dixit cor meum*. Aliquando homo aliquid petit ore, sed cor eius ad alia versatur. Matth. 7. „ Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, „ intrabit in Regnum cælorum." Esa. 29. „ Populus hic labiis me honorat; cor autem „ eorum longe est a me." Sed quando petitio est ex intimo desiderio cordis, tunc est Deo accepta; sed tunc non os tantum, immo cor petit. Sec. Regum 7. „ Invenit servus „ tuus cor suum, ut oraret † alias, & orat † „ te oratione hac." Psalm. 118. *Clamavi in toto corde*. Anxium & æquum dicit habere, cum dicit: *Exquisivit te facies mea*. Contingit aliquando quod desiderium est intimum, & quietum, & non multum † alias, & multum † quærit; sed quando est anxium, tunc vere quærit † alias, tunc quærit. † Unde dicit, *Exquisivit te*, idest frequenter, & diligenter quæsivit. Et hoc etiam ostendit æquum desiderium, quia imago non perficitur nisi pertingat ad exemplar ad quod est facta: unde dicit: *Exquisivit te facies mea*. Facies hominis interior est in qua visus est interior, idest anima, sive mens rationalis; & hæc, scilicet facies mea, quæ est facta ad imaginem tuam, exquisivit te. Unde non potest reformari, & perfici nisi iungatur tibi, Domine. Unde sicut qualibet res quærit suam perfectionem, ita mens nostra quærit Deum. Et ostendit quod sit assiduum, quia *requiram*, idest iterum & iterum quæram. Esa. 21. „ Si quæritis, „ quærite." Matth. 7. „ Quærite, & inve-

„ nie-

„ nietis. " Hoc est proprium diligentis, quærere sæpe rem dilectam. Et quid quærit, ostendit cum dicit: *Faciem tuam Domine, requiram*. Hoc petebat Moyses, Exod. 33. „ Ostende mihi faciem tuam. " Et Dominus non statim ostendit, sed dixit: „ Ostendam tibi omne bonum. " Luc. 10. „ Beati oculi qui „ vident quæ vos videtis. " Et ideo David non erat extra spem, sed adhuc quærebat: unde alibi dicit (Psal. 79.) *Ostende nobis faciem tuam, & salvi erimus*. Iob 33. „ Deprecabitur „ Deum suum, & placabilis erit, & videbit „ faciem eius in iubilo. "

(i) *Ne avertas*. Hic proponit triplicem petitionem: & primo petit non fraudari a re desiderata; secundo petit amoveri causam per quam posset fraudari; tertio petit dirigi in via, ibi, *Legem pone*. Dicit ergo: *Faciem tuam, Domine, requiram*: & rogo: *Ne avertas faciem tuam a me*; quasi dicat: Sicut avertit se homo † alias, avertit homo † ab homine, quando non vult eum audire. Sed aliter est in Deo, & in homine. Homo enim avertens faciem mutatur ipse; Deus autem † alias, mutatur. Ipse Deus autem † immobilis est: sed dicitur avertere faciem, inquantum nos avertimur, & immutamur; & per hoc quod in corde nostro fit aliquod velamen quo inepti reddimur ad videndum faciem suam. Et ideo littera Hieronymi habet, *Ne abscondas*. Esa. 8. „ Expectabo Dominum qui abscondit „ faciem suam a domo Iacob. " Causa vero aversionis est ira Dei in pœnam peccati. Et hæc aversio est maxima pœnarum; & hoc est quod dicit: Et *ne declines in ira a servo tuo*; idest ne irascaris mihi in hoc quod declines faciem tuam a me. Et dicit, *In ira*, quia aliquando declinat in misericordia, cum scilicet non respicit peccata. Psalm. 50. *Averte faciem tuam a peccatis meis*. Aliquando declinat in providentia, quando scilicet permittit aliquem cadere ut fortius resurgat, quia „ diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. " Rom. 8.

(k) *Adiutor*. Hic petit divinum auxilium in agendis, antequam veniat ad faciem, ne scilicet impediatur a visione faciei. Et primo ponit petitionem; secundo dictorum rationem, ibi, *Quoniam pater meus*. Petit ergo divinum auxilium dicens: Peto videre faciem tuam; sed ad hoc pervenire non possum per me: ergo *tu esto adiutor meus*, ut ad hoc perveniam. Psalm. 120. *Auxilium meum a Domino*. Sed quantum ad superficiem non videtur ista littera recta esse, quia melius videtur dicendum esse: *Adiutor meus es tu*; & sic habetur in Hebraico, scilicet, *Auxilium meum fuisti*. Et secundum hoc commemorat beneficium; quasi dicat, adiutor fuisti. Non ergo de cetero *derelinquas me*. Et petit duo removeri, scilicet ipsam desertionem, & contemptum interiorem. Nam si homo sibi derelinquitur, perit. Oseæ 13. „ Perditio tua, Israel, ex te. " Deserit autem aliquis aliquem, quia despicit eum; & Deus despicit nos, quia sumus fragiles per naturam, & corrupti per culpam: & ideo dicit: *Ne despicias me, Deus*. Et quare hoc? Quia tu me creasti, & es *salutaris meus*, idest tu me salvasti. Nullus autem despicit opera sua. Psalm. 137. *Opera manuum tuarum ne despicias*. Consequenter ponitur ratio dictorum. Unde sequitur: *Quoniam pater meus, & mater mea dereliquerunt me; Dominus autem assumpsit me*; quasi dicat: Quia inveni te adiutorem in omnibus, aliis deficientibus, *ne despicias me*: & sic primo ponit defectum humani auxilii; secundo ponit auxilium divinum. Hæc littera legitur dupliciter. Uno modo de David ad litteram, sicut habetur in historia. Pri. Regum 16. quando fuit David unctus, Isai præsentavit maiores filios. Dominus autem elegit David, quia Samuel petiit eum. Vel potest legi in persona viri iusti, quia ad litteram speranti in Domino deficit omne humanum auxilium. Iob 19. „ Dereliquerunt me propinqui mei, & qui me noverant obliti sunt mei. Eccli. 51. „ Circumspiciens eram ad adiutorium hominum, „ & non erat. " Sed Dominus hunc assumpsit, & assumit curæ suæ; & hoc melius est. Psalm. 64. *Beatus quem elegisti, & assumpsisti; inhabitabit in atriis tuis*. Mystice autem, *Pater meus*, idest Adam, *& mater mea*, idest Eva, *dereliquerunt me*; idest, desertioni me exposuerunt per peccatum. Vel, *Pater meus*, idest diabolus, quia pater meus fuit in statu peccati, *dereliquit me*, quia non habet potestatem in me; *mater mea*; Babylon, *dereliquerunt me*, idest contempserunt me; & hoc quia *Dominus assumpsit me*.

(l) *Legem*. Supra Psalmista posuit duas petitiones. Prima fuit de divinæ faciei prospectu; secunda de divinæ protectionis auxilio: hic autem ponit aliam petitionem de directione viæ suæ. Et circa hoc duo facit. Primo ponit petitionem; secundo ostendit necessitatem, ibi, *Propter inimicos*. Circa primum duo facit. Primo ponit legis petitionem; secundo petit directionem in his quæ sunt legis, ibi, *Et dirige*. Dixerat supra *Unam petii a Domino &c.* & quid hoc sit explicavit, scilicet videre faciem tuam. Et quia ad hanc visionem, cum sit ardua, pervenitur quadam ardua via, per quam nullus vadit sine auxilio Dei, petit illud tribui † alias, tituli. † Psal. 83. *Beatus vir cuius est auxilium abs te*: quia ibunt

ibunt de virtute in virtutem. Quia vero qui per viam ignotam vadit, indiget ductore, petit eum, dicens: *Legem pone mihi, Domine, in via tua*; quasi dicat: Imminet mihi ascendere per viam, in qua peto ut ponas mihi legem. Lex est regula agendorum. In hac via proceditur per actus virtutum; & ideo necessaria est lex, quæ est regula actuum humanorum; quasi dicat: Da mihi regulam qualiter ambulem. Hieronymus habet sic: *Illuxit mihi Dominus viam*. Prov. 6. „ Mandatum lucerna est, „ & lex lux. “ Dare legem est illustrare. Sed quandoque scit aliquis in universali quid sit fiendum, sed non scit in particulari, præcipue propter seductores. Et contra hoc petit dicens: *Dirige me in semitam rectam*. Esa. 26. „ Semita iusti recta est, rectus callis iusti ad „ ambulandum. “ Et hoc *propter inimicos meos*. Hæc est causa quare peto dirigi in semita recta: quia ille qui scit viam, & via est recta, securus incedit, si non inveniat adversarium; sed quando inimicum, vel adversarium suum invenit, indiget protectione, & directione. Psal. 141. *In via hac qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi*. Isti inimici nostri sunt concupiscentiæ carnis, prava desideria, dæmones, pravi homines, sive peccatores, qui obsistunt in via eundi ad Deum.

(m) *Ne tradideris*. Hic exponit quod dictum est, & duo dicit. Primo petit liberari ab inimicorum periculo; secundo ostendit se inimicos habere, ibi, *Quoniam insurrexerunt*. Dicit ergo: *Ne tradideris me in animas tribulantium me*; quasi dicat: Sic peto dirigi in via quod non incidam in potestatem inimicorum. Et non dicit in manus, sed *in animas*, idest in voluntates. Sed contingit quod sancti traduntur in manus inimicorum, quia „ terra data „ est in manus impii, “ ut dicitur Iob 9. Sed non in animas, quia voluntas eorum est, ut trahatur ad malum; sed Deus hoc non permittit. Eccli. 18. „ Si præstes animæ tuæ „ concupiscentias tuas, faciet te in gaudium „ inimicis tuis. “ *Quoniam insurrexerunt*. Hic ostendit se habere inimicos: & primo ponit eorum conatum; secundo eorum defectum. Dico *propter inimicos*; & hoc, *quoniam insurrexerunt in me testes iniqui*. Hæc verba exponuntur tripliciter; historice, allegorice, & moraliter: historice, quia ad litteram aliqui mali testes falsum dixerunt contra David, scilicet Doech Idumæus, qui accusavit sacerdotem, & David; & alii. Allegorice de Christo, contra quem iniqui testes † alias, quia contra eum iniqui testes † accusantes eum insurrexerunt. Matth. 26. „ Novissime venerunt † alias, „ advenerunt † duo falsi testes accusantes eum. “ Moraliter, quia contra unumquemque iustum mali testes quandoque sunt falsi doctores, sua doctrina conantes a recta via alios declinare. Esaiæ 5. „ Væ qui dicunt „ malum bonum, & bonum malum. “ Item adulatores dicuntur testes falsi. Esaiæ 3. „ Po„ pule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te de„ cipiunt. “ Prov. 19. „ Testis falsus non „ erit impunitus. “ *Et mentita est iniquitas sibi*. Hic ponit eorum defectum. Hæc verba, secundum quod hic ponuntur † alias, sumuntur, † tripliciter intelligi possunt. Uno modo sic. Dicitur aliquis loqui sibi, quando solus intelligit verba sua, sed quando aliis, non. Pri. Cor. 14. „ Qui loquitur lingua, sibi, & „ Deo loquitur, non hominibus. “ † Alias, „ Si autem loquitur lingua, loquitur Deo, „ non hominibus. “ † Et sic est sensus: Sunt falsi testes, & loquuntur mendacium, & persuadent; sed *iniquitas* eorum *mentita est sibi*; quasi dicat: Non mihi, quia non acquiesco eis † alias, quasi dicat: Non acquiesco eis. † Vel *mentita est iniquitas sibi*, idest sui damno, quia ex mendacio eorum, quod intenderant ipsi, incurrerunt malum. Eccli. 27. „ Qui laqueum aliis „ ponit peribit in illo. “ Vel, *mentita est iniquitas sibi*: quia non pervenerunt ad effectum † alias, defectum † de hoc quod proposuerunt facere mihi, & aliis iustis viris. Iob 5. „ Consilia pravorum dissipat. “ Hieronymus habet: *Apertum mendacium*; idest, aperte locuti sunt contra me.

(n) *Credo videre*. Hic ponit spem de exauditione: & primo ponit spem quam ipse habet; secundo hortatur alios ad eamdem, ibi, *Expecta Dominum*. Sua petitio erat ut videret Deum; & ideo dicit: *Credo*, idest firmam fiduciam habeo, *videre bona Domini*, idest videre Deum facie ad faciem. Iob 19. „ Scio „ quod Redemptor meus vivit, & in novissi„ mo die de terra surrecturus sum, & rur„ sum circumdabor pelle mea, & in carne „ mea videbo Deum meum. “ Unde non dicit, Videre Dominum, sed, *Bona Domini*; quod potest intelligi dupliciter. Vel bona Domini, idest a Domino; & sic non sumitur hic: vel bona, idest quæ sunt in Domino; & hoc modo sumitur hic. Hæc omnia enim sunt in eo sicut in fonte primo, & sunt idem quod ipse. Sap. 7. „ Venerunt autem mihi omnia „ bona pariter cum illa &c. “ Et ubi? *In terra viventium*. Visio Dei est vita æterna, ut dicitur Io. 17. Hæc terra est morientium, † forte legendum, viventium, † quia sicut terra est patiens respectu celi fecundantis eam, ita vita beatorum immediate perficitur a Deo.

(o) *Expecta*. Hic inducit alios ad expectandum, cum dicit, *Expecta Dominum*. Esa. 30. „ Beati omnes qui expectant eum. “ Et dum expectas, habeas fiduciam in opere: unde dicit, *Viriliter age*, scilicet interius, & exterius.

Esa.

Esa. 35. " Confortate manus dissolutas. " Et hoc præmittit, quia „ qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. " Unde, *Sustine Dominum*, scilicet bona quæcumque faciens, etiam si videantur adversa. Eccli. 2. „ Væ his „ qui perdiderunt sustinentiam, & qui dereliquerunt vias rectas, & diverterunt in vias „ pravas. " Vel, *Sustine Dominum*, idest expecta Dominum; & tunc repetit ad maiorem certitudinem.

(a) PSALMUS IPSI DAVID XXVII.

AD te, Domine, clamabo: Deus meus, ne sileas a me: nequando taceas a me; & assimilabor descendentibus in lacum.

(b) Exaudi, Domine, vocem orationis meæ, dum oro ad te, dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.

(c) Ne simul tradas me cum peccatoribus, & cum operantibus iniquitatem ne perdas me. Qui loquuntur pacem cum proximo suo; mala autem in cordibus eorum.

(d) Da illis secundum opera eorum, & secundum nequitiam adinventionum ipsorum. Secundum opera manuum eorum tribue illis; redde retributionem eorum ipsis.

(e) Quoniam non intellexerunt opera Domini, & in opera manuum eius destrues illos, & non ædificabis eos.

(f) Benedictus Dominus, quoniam exaudivit vocem deprecationis meæ.

(g) Dominus adiutor meus, & protector meus: in ipso speravit cor meum, & adiutus sum. Et refloruit caro mea; & ex voluntate mea confitebor ei.

(h) Dominus fortitudo plebis suæ, & protector salvationum Christi sui est.

(i) Salvum fac populum tuum, Domine, & benedic hereditati tuæ; & rege eos, & extolle illos usque in æternum.

IN præcedenti Psalmo Psalmista ostendit fiduciam quam habet de Deo; hic autem, ut non deficiat in fiducia, adiungit Psalmum orationis. Titulus: *Psalmus ipsi David*. Secundum litteram dicitur, quod aliqui Psalmi pertinebant ad personam David, inter quos est iste, quasi iste pertineat ipsi David. Vel huic, quia ipse faciebat, & hunc, & alios per se cantabat. Mystice huic David intitulatur iste Psalmus, non figurali, sed vero David, scilicet Christo. In hoc enim Psalmo mystice agitur de oratione Christi ad patrem, secundum quod liberatur a malis passionibus. Tria ergo agit in hoc Psalmo. Primo petit exaudiri; secundo ponit petitionem suam, ibi, *Ne simul tradas*; tertio ponit gratiarum actionem, ibi, *Benedictus Dominus*. Duplici autem ratione petit exaudiri. Primo ratione periculi imminentis; secundo ratione suæ devotionis, ibi, *Exaudi Domine*. Circa primum tria facit. Primo ostendit indeficiens propositum orandi; secundo petit exaudiri, ibi, *Ne sileas*; tertio ponit imminens periculum, ibi, *Ne quando taceas*. Primum ostendit cum dicit: *O Domine, ad te clamabo*, non semel, sed continue. Luc. 18. „ Oportet semper orare. " Theff. 5. „ Sine intermissione orate. " Consequenter petit exaudiri: *Ne sileas, Deus meus*. Consuetus modus loquendi est, quod quando aliquis exaudit orantem, dicitur ei respondere. Tunc ergo Deus respondere videtur, quando satisfacit voto orantis. Iob 14. „ Vocabis me, & „ ego respondebo tibi. " *Ne sileas* ergo; idest, non subtrahas mihi responsionem tuam. Gen. 30. „ Respondebit mihi cras iustitia mea. " Ostenditur consequenter periculum imminens: *Nequando taceas a me*. Hominis perfecti est quod si sibi dimittitur, deficiat. Oseæ 13. „ Perditio tua ex te, Israel; tantummodo ex „ me auxilium tuum. " Nam † alias, Ne † si aliquando taceas non exaudiendo me, *ero similis descendentibus in lacum*, idest in infernum. Esa. 14. „ Verumtamen † alias, Tu autem † „ in infernum detraheris in profundo laci. " Tre. 3. „ Lapsa est in lacum vita mea. " Hieronymus habet: *Ne te tacente assimiler*. Mystice autem in Glo. ex persona Christi loquitur, quod homo Christus clamet ne deseratur a Deitate. Et dicit: *Ne sileas*, subtrahendo mihi beneficium resurrectionis; & *ne taceas*; idest, ne deseras in passione: alias essem similis aliis hominibus descendentibus in lacum, sicut inimici æstimant. Psal. 87. *Aestimatus sum cum descendentibus in lacum*.

(b) *Exaudi, Domine, vocem orationis mea, dum oro ad te*. Alia ratio est quod petit exaudiri

diri devotio orantis. Hæc autem devotio in duobus consistit; scilicet in interioribus cordis, & exterioribus operibus. In interioribus, quia Deus spiritus est, & eos qui adorant, oportet spirituales esse. Ioan. 4. „ Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu, & ve„ ritate. “ Et ideo dicit: *Exaudi deprecationem meam, dum oro ad te*. Sed debemus revereri etiam in nostris effectibus & signis exterioribus: unde dicit: *Dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum*. Hoc dupliciter legitur: vel ad litteram secundum Glos. quod Iudæis erat præceptum ut ubicumque essent, ad illam partem orarent ubi scirent Hierusalem esse: vel *dum extollo*, idest levo, *manus meas ad templum*, idest ad cęlum. Psal. 10. *Dominus in templo sancto suo, Dominus in cęlo sedes eius*. Ergo non solum in devotione cordis orabo, sed etiam in signis exterioribus versus cęlum orabo, & aliquam devotionem ostendam. Vel *Dum manus meas*, idest opera mea, *extollo ad templum*, idest dirigo ad Deum. Psalm. 140. *Dirigatur oratio mea*, idest opera mea, *sicut incensum in conspectu tuo*. De Christo autem potest exponi: quia ipse levavit manus suas versus templum, quia ipsum non reprobavit, sed approbando expulit vendentes & ementes in eo. Vel extulit manus in cruce. Esa. 65. „ Tota die expandi manus meas ad „ populum non credentem, “ sed contradicentem mihi. *Ad templum*, idest Ecclesiam construendam per passionem suam.

(c) *Ne simul tradas me cum peccatoribus, & cum operantibus iniquitatem*. Hic ponit petitionem ut non simul commisceatur † al. commoveatur † in punitione cum impiis: & circa hoc facit duo. Primo describit culpam; secundo ponit pœnam, ibi, *Da illis*. Quantum ad primum, culpam ostendit dicens peccata illorum, scilicet malum propositum, & malum actum. Dico: *Exaudi vocem meam, &c.* & hoc est *dum oro* quod liborer a perditione peccatorum: quia licet in vita iusti sint simul cum peccatoribus, tamen in judicio non erunt simul. Matth. 25. „ Se„ gregabit bonos a malis. “ Psal. 42. *Discerne causam meam de gente non sancta, ab homine iniquo, & doloso erue me*. Genes. 18. „ Numquid „ perdes iustum cum impio? “ Et ideo peto *ne simul tradas me* in damnationem, scilicet *cum peccatoribus*. Peccatores proprie sunt qui ex habitu peccant, vel peccandi propositum quantum ad actum & executionem peccati habent. Dupliciter quis exequitur actum peccati, scilicet per manifestam iniustitiam, & per fraudem; & hic est qui loquitur pacem quantum ad alios. De primo dicit: *Cum operantibus iniquitatem ne perdas me*. Illi dicuntur iniquitatem operari qui manifeste faciunt iniustitiam. Tamen non omne peccatum fit per iniustitiam; specialiter tamen fit, inquantum non reddit Deo obedientiam. De secundo dicit: *Qui loquuntur pacem cum proximo suo*. Et ponit duo, scilicet dulcia verba eorum in ore. Romanor. ult. „ Qui per dulces sermo„ nes, & benedictiones seducunt corda inno„ centium. “ Prov. 29. „ Homo qui blandis „ fictisque sermonibus loquitur amico suo, re„ te expandit gressibus suis. “ Aliud tamen habent in corde, unde sequitur: *Mala autem in cordibus eorum*, scilicet sunt, quæ parant inimicis suis. Hierem. 9. „ In ore suo pacem „ cum proximo suo loquitur; & occulte po„ nit ei insidias. “ Hæc omnia possunt referri ad Christum, qui in cruce cum sceleratis deputatus est, ut dicitur Esa. 53. Sed petit ut non simul, idest propter eamdem causam tradatur, idest crucifigatur cum eis: quia passio, sive damnatio illorum fuit propter peccatum proprium; passio autem Christi propter iniquitatem nostram. Item ne † alias, nec † eodem fine tradas me cum peccatoribus iniquis; idest, non secundum intentionem eorum qui intendebant quod nomen Christi delerent. Et hi sunt qui † alias, & hi qui † loquebantur pacem cum proximo suo; & in Christo quando tentabant ut caperent † alias, quando ut caperent † eum in sermone; sed *mala* erant *in cordibus eorum*, idest mala intentio: quia ut caperent, idest ut reprehendere possent. Matth. 22.

(d) Sequitur: *Da illis secundum opera eorum, & secundum nequitiam adinventionum ipsorum*. Hic agit de tribulatione & pœna eorum: & primo ipsam pœnam tangit; secundo pœnæ æquitatem, ibi, *Secundum opera eorum*; tertio eius perpetuitatem, ibi, *Quoniam non intellexerunt*. Duplex culpa posita est. Una exterior quæ est oris, alia interior quæ est cordis. Et ideo dicit quantum ad primum: *Da illis secundum opera eorum*. Psal. 61. *Reddes unicuique iuxta opera sua*. *Da* accipitur prænuntiative, idest dabis, vel conformando se iustitiæ divinæ. Psal. 57. *Lætabitur iustus cum viderit vindictam*. Vel referatur hoc ad Christum. Tu, Domine Pater, *da illis secundum opera eorum*; quasi dicat: Ex passione mea sequitur utilitas; sed tu *da illis*, scilicet peccatoribus non secundum fructum, sed secundum eorum intentionem, quæ fuit mala. Ioan 3. „ Erant „ autem eorum mala opera. “ Quantum ad secundum dicit: *Et secundum nequitiam adinventionum ipsorum*. Adinventiones sunt viæ excogitatæ ad nocendum, & peccandum. Et hi gravius puniuntur a Deo; sed pœna æqua eis debetur. Hic ita procedit littera: unde dicit: *Secundum opera manuum eorum tribue illis*: quia sci-

scilicet non coacti, sed sua prava voluntate peccaverunt. Unde opera eorum sunt opera manuum eorum. Secundum quod refertur ad Christum, sic dicit: *Secundum opera manuum eorum tribue illis:* quia Iudaei, etsi Christum manu sua non crucifixerunt, tamen & lingua, & manu hoc scelus operati sunt, quia per suam potestatem factum est: unde dicit: *Redde retributionem eorum ipsis*; ut scilicet sicut ipsi mala intentione hoc fecerunt, ita tu eis mala retribuas. Matth. 7. „ Mensura qua mensi fueritis remetietur vobis. "

(e) *Quoniam non intellexerunt opera Domini*. Supra praemisit Psalmus poenam debitam malis, & eius aequitatem; hic consequenter ponit huius poenae perpetuitatem: & facit duo in isto versu. Primo tangit poenae irreparabilitatem; secundo causam. Sciendum est autem, quod homo frequenter peccat, & ex hoc incurrit reatum poenae; sed quoniam per multa opera divinae iustitiae homo provocatur ad timorem, & per opera misericordiae provocatur ad spem, quandoque convertitur ad poenitentiam, & sanatur: sed si in consuetudine induretur in peccato, & intellectum perdat, non est spes salutis. Iob 4. „ Quia nullus intelligit, in aeternum peribunt. " Esa. 6. „ Excaeca cor „ populi huius &c. " Et ideo pro causa poenae irreparabilis praemittit carentiam intellectus. Notandum est, quod non omne opus est opus manuum, sed exteriora quaedam etiam sunt interiora opera. Ita in Deo quaedam sunt spiritualia, quae operatur in nobis: Esa. 26. „ Omnia opera nostra operatus es in nobis, „ Domine: " quaedam corporalia, ut caeli: ita etiam Christi spiritualia opera sunt salus fidelium; corporalia vero sunt miracula. Ioan 5. „ Opera quae ego facio, testimonium perhibent de me. " Et ideo dicit: *Quia non intellexerunt opera Domini*, scilicet spiritualia, & *opera manuum eius*, scilicet corporalia, *destrues illos*; & ita destrues quod non *aedificabis*. Et refertur hoc ad duplicem destructionem, scilicet spiritualem: quia destructi per casum a fide, & non a notitia Dei. Psal. 58. *Disperge illos in virtute tua, & depone eos &c.* Sed tamen isti qui sic sunt destructi aliquando reaedificantur, sicut Petrus; & sic etiam isti reaedificantur, vel reaedificabuntur usque ad finem mundi. Roman. 11. „ Caecitas ex parte contigit „ in Israel, donec plenitudo gentium intraret; „ & sic omnis Israel salvus erit. " Vel refertur ad corporalem destructionem: quia destructi per Romanos numquam reaedificati sunt, nec umquam reaedificabuntur: vel destructi per Babylones, & relevati per Persas: vel destructi per Antiochum, & relevati per Romanos; sed per Romanos ita tandem destructi quod numquam reaedificati sunt.

(f) *Benedictus Dominus*. Hic quasi exauditus gratias agit: & primo de beneficiis sibi collatis; secundo agit gratias de beneficiis collatis toti populo, ibi, *Dominus fortitudo*. Circa primum duo facit. Primo agit gratias pro sua exauditione; secundo ostendit in quo fuit exauditus, ibi, *Dominus adiutor meus*. Dicit ergo: Ego petivi, & sum exauditus in petitione mea: unde, *Benedictus Dominus*. Benedicere Dei nos, est causare bonitatem in nobis; quia *dixit, & facta sunt*. (Ps. 148.) Benedicere nos Deo est agnoscere eius bonitatem, qua nobis benefacit; & nihil ei accrescit ex hoc. Hoc tamen faciendum est nobis pro omnibus † alias, nobis omnibus † beneficiis. Sec. Corint. 1. „ Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum, & Deus totius „ consolationis. " Tob. 12. „ Benedicite Deum „ caeli, quia fecit nobiscum misericordiam „ suam. " Et ideo dicit: *Quoniam exaudivit vocem deprecationis meae*, idest devotionem orationis meae. Iacobi ult. „ Multum valet deprecatio iusti assidua. "

(g) Hic ostendit in quo est exauditus, scilicet quia consecutus est auxilium Dei: & circa hoc facit tria. Primo ponit beneficium divini auxilii; secundo meritum beneficii, ibi, *Et in ipso speravit cor meum*; tertio effectum beneficii, ibi, *Et refloruit*. Homo indiget divino auxilio ad duo, ad bene agendum; & quod liberetur a malis, & quod promoveatur ad bonum. Quantum ad primum dicit, *Dominus adiutor meus*. Ioan. 15. „ Sine me nihil potestis „ facere. " Esa. 50. „ Dominus Deus auxiliator „ meus. " Quantum ad secundum dicit, *Et protector meus*, a malis, † alias, & protector a malis † sicut scutum protegens hominem ab exterioribus telis. Esa. 49. „ Sub umbra manus „ suae protexit me. " Psalm. 63. *Protexisti me, Deus, a conventu malignantium*. Sed quo merito me defendis? Numquid meo? Non. Sed non alio nisi quia *in ipso speravit cor meum*; quasi, ex intimo affectu de ipso confido. Psal. 24. *In te confido; non erubescam*. Et ideo *adiutus sum*. Esa. 40. „ Qui sperant in Domino mutabunt fortitudinem. " Haec autem omnia possunt referri ad Christum inquantum homo: nam ut Deus omnes ipse iuvat, & protegit simul cum Patre; inquantum homo est iuvatus, & protectus a Patre. Et sequitur, *In ipso*. Effectus auxilii ponitur hic quantum ad duo. Primo quantum ad carnem; secundo quantum ad animam. Unde dicit, *Et refloruit*. Iuventus hominis comparatur flori: quia sicut flos est praesagium fructus, ita iuventus hominis est prae-

fagium vitæ futuræ. Pſalm. 89. *Mane ſicut herba tranſeat*. Tunc ergo caro refloreſcit, quando antiqua iuveneſcit: quoniam homo in triſtitia videtur ſeneſcere, in lætitia videtur iuveneſcere; ſed tamen caro Chriſti floruit flore honeſtatis, & incorruptionis. In primo homine floruit caro eius per innocentiæ puritatem; ſed peccando inquinata eſt: ſed in Chriſto refloruit in reſurrectione: fuit enim de Spiritu ſancto ſine peccato concepta. Eſa. 11. „ Flos „ de radice eius aſcendet. " Item in primo ſtatu natura humana floruit, quia erat incorruptibilis; ſed per peccatum eſt ſubiecta corruptioni. Rom. 8. „ Corpus per peccatum mor- „ tuum eſt. " Sed Chriſtus refloruit in reſurrectione. Cant. 1. „ Et † alias, en † lectulus „ noſter floridus eſt. " Quantum ad animam dicit: *Et ex voluntate mea confitebor tibi*. Anima quamdiu eſt in peccato, habet voluntatem a Deo averſam, & ad temporalia converſam; ſed quando per converſionem † alias, confeſſionem † reparatur, tunc convertitur ad Deum voluntas eius, & confitetur Deum laudando ipſum. Vel ſi dicatur hoc de Chriſto, refertur ad membra ſua, ſcilicet fideles. Pſalm. 53. *Voluntarie ſacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo, Domine, quoniam bonum eſt*.

(h) *Dominus*. Hic agit gratias pro beneficiis populi: & primo ponit beneficia iam exhibita; ſecundo petit ea continuari, ibi, *Salvum fac populum tuum*. Eadem beneficia quæ ſunt ſibi facta, cum dicit, *Dominus adiutor meus, &c.* dicit facta eſſe populo † alias, in populo, † cum dicit: *Dominus fortitudo*, populi Iudæorum per me liberati a Philiſtæis. Et Chriſtus eſt fortitudo populi eius liberati per eum a peccato. Eſa. 12. „ Fortitudo mea Dominus, & „ factus eſt mihi in ſalutem. " Pſal. 143. *Protector meus, & in ipſo ſperavi*. Et hic eſt *protector ſalvationum*, ideſt protegit eos qui ſalvati ſunt per Chriſtum. Actuum 4. „ Non eſt aliud „ nomen ſub cælo, in quo oporteat nos ſalvos „ fieri. " Chriſtus ergo protegit nos in præſenti, ut non cadamus in peccatum; & ideo *ſalvationum*, ideſt prædeſtinatorum ad ſalutem: proteget in futuro, liberando ab omni malo. Apocalyp. 7. „ Non eſurient, neque ſitient amplius, neque cadet ſuper illos ſol, neque „ ullus æſtus, &c."

(i) *Salvum fac*. Hic oſtendit continuationem beneficiorum, ſive ſalutis: & primo ponit ſalutem; ſecundo modum, ibi, *Benedic*. Dicit ergo: O *Domine*, tu, qui es protector meus, *ſalvum fac populum tuum*; ideſt, rogo ut ad ſalutem eos perducas. Ioan 17. „ Non rogo ut „ tollas eos de mundo, ſed ut ſerves eos a „ malo. " Eſa. 45. „ Salvatus eſt Iſrael in Do- „ mino ſalute æterna. " Conſequenter ponit modum perveniendi ad ſalutem; ad quam ut perveniatur, requiruntur tria: ſcilicet donum gratiæ, gubernatio, & ſpiritualis profectus. Quantum ad primum dicit: *Et benedic hereditati tuæ*, ideſt confirma dona eius. Prov. 10. „ Benedictio Domini ſuper caput iuſti. " Et dicit, *Hereditati*, quia electi ſunt hereditas, Pſalm. 32. *Beata gens, cuius eſt Dominus Deus eius*. Quantum ad ſecundum dicit, *Et rege eos*: quia etiam cum gratia neceſſaria eſt gubernatio. Prov. 11. „ Ubi non eſt gubernator, „ populus corruet. " Quantum ad tertium dicit: *Et extolle eos*, ideſt promove per profectum, *uſque in æternum*. Duobus modis poteſt intelligi. Primo in intellectu, quando elevatur ad manifeſtam cognitionem veritatis. Eſa. 52. „ Ecce intelliget ſervus meus, & exaltabi- „ tur. " Secundo in affectu, quando non cupit carnalia, ſed ſpiritualia, „ deſiderium ha- „ bens diſſolvi, & eſſe cum Chriſto: " Philip. 1. quoniam removetur ab hac vita ad vitam gloriæ. Eſa. 56. „ Suſtollam te ſuper altitudinem „ nubium, & cibabo te, &c."

(a) In conſummatione tabernaculi

PSALMUS DAVID XXVIII.

Afferte Domino, filii Dei.
(b) Afferte Domino filios arietum.
(c) Afferte Domino gloriam, & honorem; afferte Domino gloriam nomini eius; adorate Dominum in atrio ſancto eius.
(d) Vox Domini ſuper aquas; Deus maieſtatis intonuit; Dominus ſuper aquas multas. Vox Domini in virtute; vox Domini in magnificentia.
(e) Vox Domini confringentis cedros; & confringet Dominus cedros Libani.

(f) Et

(f) Et comminuet eas tamquam vitulum Libani : & dilectus quemadmodum filius unicornium .

(g) Vox Domini intercidentis flammam ignis ; vox Domini concutientis desertum ; & commovebit Dominus desertum Cades. Vox Domini præparantis cervos, & revelabit condensa: & in templo eius omnes dicent gloriam.

(h) Dominus diluvium inhabitare facit ; & sedebit Dominus Rex in æternum . Dominus virtutem populo suo dabit ; Dominus benedicet populo suo in pace .

(a) IN aliis Psalmis commemoravit Psalmista fiduciam quam habet de Deo; hic autem quasi liberatus gratias agit : & primo ponuntur Psalmi pertinentes ad gratiarum actionem; secundo commemorat, beneficia præstita, ibi (Ps.30.) *In te, Domine, speravi*. Circa primum duo facit. Primo invitat alios ad gratiarum actiones; secundo ipse gratias agit, ibi (Ps.29.) *Exaltabo te*. Titulus: *Psalmus David in consummatione tabernaculi*. Et nota historiam 1. Reg. 4. ubi filii Israel tempore Heli pugnaverunt contra Philistæos, & arca Dei capta † alias, rapta † est, & fuit in terra illa sex mensibus. Tandem propter plagam remiserunt eam in Gabaa. Et mortuo Saule David tulit eam, & portavit in Hierusalem, & fecit ei tabernaculum, & lusit ante eam, ut habetur 2. Reg. 6. Et tunc videtur factus fuisse iste Psalmus. Mystice per tabernaculum designatur sancta Ecclesia. Apoc. 21. „ Ecce tabernaculum Dei cum hominibus." Hoc tabernaculum, scilicet Ecclesia, ereptum est de manibus Philistiim, idest dæmonum. Et quæ in Psalmo isto dicuntur, pertinent ad dona Spiritus sancti, per quæ istud tabernaculum consummatur. Dividitur ergo in partes duas. In prima invitat alios ad offerendum Deo per gratiarum actionem; secundo commemorat beneficia, ibi, *Vox Domini super aquas*. Circa primum tria facit. Primo ostendit cui sit offerendum; secundo qui offerat; tertio quid debeant offerre. Dicit ergo, *Afferte*. Sed cui? *Domino* soli, non alii. Exo. 22. Quod soli Deo debeat offerri, dicitur 1. Paral. ult. „ Tua sunt „ omnia ; & quæ de manu tua accepimus, „ dedimus tibi." Qui debebant offerre ostendit: *Filii Dei*. Eccli. 34. „ Dona iniquorum non „ probat Altissimus." Gen. 4. „ Deus primo „ respexit ad Abel, & ad munera eius " postea : quia debet homo primo Deo placere, & postea ei oblationem facere; & ideo dicit, *Filii Dei*, per fidem. Ioan 1. „ Quotquot autem „ receperunt eum dedit eis potestatem filios „ Dei fieri, his qui credunt in nomine eius." Item per caritatem. Pri. Ioan 3. „ Videte qua- „ lem caritatem dedit nobis Deus, ut filii Dei „ nominemur & simus." Per bona opera. Rom. 8. „ Qui spiritu Dei aguntur, hi filii Dei „ sunt."

(b) *Afferte*. Hic ostendit quid debeat offerri : & primo ponit corporale sacrificium ; secundo spirituale, ibi, *Afferte Domino gloriam*. De tribus generibus animalium fiebat oblatio ; scilicet de bobus, capris, & arietibus ; & super cetera animalia agnus maxime consuetum sacrificium erat : unde Exod. 29. dicitur, quod quolibet mane, & vespere unus agnus immolabatur: quia per agnum maxime, & expressius figurabatur Christus. Ioan 1. „ Ecce agnus „ Dei." Et ideo dicit : *Afferte Domino filios arietum*, idest agnos. Mystice, arietes sunt principes gregis, idest Apostoli. Psal. 46. *Principes populorum congregati sunt*. Filii eorum sunt fideles. 1. Cor. 4. „ In Christo Iesu per Evangelium ego „ vos genui." Afferte ergo vos ipsos Deo, qui estis filii arietum.

(c) *Afferte*. Consequenter ponit spirituale sacrificium : & primo ponit ipsum; secundo manifestat, ibi, *Afferte Domino gloriam nomini eius*. Notandum, quod Dominus voluit sibi offerri ista, non propter se, quia ipse dixit (Ps. 49.) *Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo*? sed ut cognoscamus eum principium omnium bonorum nostrorum, & finem in quem omnia sunt referenda. Et ideo nulli licet offerre sacrificium nisi Deo : Deus enim est finis, & nihil possumus ei addere ; & ideo debemus eum glorificare, ut omnia quæ facimus in eius gloriam faciamus. Pri. Cor. 10. „ Omnia in glo- „ riam Dei facite." Item Deus est principium; & ideo debemus ei honorem. Malach. 1. „ Si ego „ Dominus, ubi est honor meus?" Et ideo dicit : *Afferte Domino gloriam, & honorem*. Pri. Timot. 1. „ Soli Deo honor, & gloria." *Adorate Dominum*. Hic manifestat spirituale sacrificium : & primo ostendit quomodo debemus ei gloriam; secundo quomodo debemus sibi honorem. Dicit ergo quod ipse Dens est gloriosus, & ideo debemus sibi gloriam: unde dicit: *Afferte Domino gloriam nomini eius*. Ipse in se gloriosus est ; sed nomen eius debet in nobis gloriosum esse, idest ut in notitia nostra sit gloriosum. Et quo † alias, quod † sit ipse in nobis gloriosus & clarus, debemus ei honorem dare. Et ideo dicit: *Adorate Dominum in atrio sancto eius*, idest Ecclesia ista, quæ est sicut atrium cæleste. Vel, *In atrio*, idest in mente. Ioan 4. „ Veri adoratores adorabunt Patrem „ in spiritu, & veritate."

(d) *Vox Domini super aquas*. Hic ponit divina beneficia: & primo præterita; secundo futura, ibi, *Dominus diluvium inhabitare facit*. Circa primum duo facit. Primo enumerat beneficia præstita; secundo concludit gratiarum actionem, ibi, *Et in templo eius*. Præstita beneficia possunt exponi figuraliter, & mystice. Figuraliter quidem; & sic in prima parte ponit duo beneficia præstita, scilicet in exitu; secundo post exitum: de eo, ibi, *Vox Domini confringentis*. Et primo commemorat beneficium eductionis de Aegypto; secundo manifestat illud. Dicit ergo: *Vox*, idest imperium, *Domini*, fuit, *super aquas*, maris divisi, ut dicitur Exod. 14. Et magnificat hoc tripliciter. Primo ex parte auctoritatis, *Deus maiestatis*, qui scilicet est ipsa maiestas. Esaiæ 6. „ Plena erat omnis terra maiestate eius. " *Intonuit*: quia cum elevasset Moyses manus, flavit ventus. Et hunc flatum dicit, *Intonuit*, quia tonitruum ex commotione ventorum fit. Item ex parte materiæ, quia siccavit non parvas aquas, sed multas, scilicet maris. Esa. 41. „ Numquid non siccasti mare? " Sapientiæ 10. „ Transvexit eos per aquam nimiam. " Item ex parte effectus, ex hoc quod fuit magnæ virtutis in hoc quod deiecit inimicos. Exo. 15. „ Dextera tua, Domine, percussit inimicum. " Propter quod dicitur: *Vox Domini in virtute*. Item alius effectus est magnificentiæ: unde dicit: *Vox Domini in magnificentia*, quia fecit transire per siccum mare: unde sequitur, ibidem, scilicet Exod. 15. „ Magnificus in sanctitate, „ terribilis, atque laudabilis, faciens mirabilia „ solus. "

(e) *Vox Domini confringentis cedros; & confringet Dominus cedros Libani*. Consequenter commemorat beneficia præstita post transitum; & hoc potest dupliciter intelligi. Primo per remotionem a malo; secundo per collationem bonorum, ibi, *Vox Domini concutientis*. Circa primum duo facit. Primo ponit beneficium; secundo facilitatem conferendi beneficium, ibi, *Et comminuet*. Dicit ergo: *Vox Domini confringentis cedros*. Cedri sunt homines magni; & signat Amorrhæos, qui erant magni & fortes. Amos 2. „ Exterminavi ante faciem „ eius Amorrhæum, cuius altitudo cedrorum „ altitudo illius; & fortis ipse quasi quercus. " Item in tota terra quæ promissa erat eis, erant Amorrhæi, & aliæ gentes, quæ non poterant exterminari, & subiugari usque ad tempus David. Omnes Amorrhæi adhuc habitabant circa Libanum, ut dicitur Iosue 15. Et ideo dicit: *Confringet Dominus cedros Libani*, idest Amorrhæos, qui adhuc habitabant ibi, *& comminuet eos* † *alias, eas* † *tamquam vitulum Libani, & Saron tamquam filium unicornium*. Hebræi habent sic: *Et comminuet eos tamquam vitulum Libani, & Sarion sicut filium bubalorum*. Et est sensus litteralis: quia differentia est inter bubalos & boves, quia bubali in paludibus nutriuntur, boves autem in montibus. Erant enim in monte Libani multa pascua, in quo crescebant magni cedri. Item erant ibi vituli & boves. Dicit ergo: Ita erit facile Deo comminuere cedros Libani, sicut si comminueret vitulum Saron. Saron est locus quidam. Esa. 35. „ Decor Carmeli & Saron. " Hic locus est aquosus, ubi bubali pascuntur; quasi dicat: Etiam Saron comminuet sicut filium bubali, vel vitulum. Mystice, *Vox Domini super aquas*, duplex beneficium innuit; scilicet conversionis, & donorum quæ dantur conversis. *Vox Domini in virtute*. Secundum mysterium potest dupliciter exponi. Uno modo ut referatur ad prædicationem Christi; & sic agitur de conversione Iudæorum, & gentium. Iudæorum, cum dicit, *Super aquas*. Homines assimilantur aquis: quia sicut aquæ homines fluunt, & non revertuntur. Sec. Reg. 14. Unde super aquas dicitur vox, idest prædicatio Domini, idest super populum Iudæorum, quia ex doctrina Dei nondum incarnati, sed expectati, Iudæi conversi sunt ad Deum. De conversione gentium sequitur cum dicit: *Deus maiestatis intonuit*. Tonitruum formatur in nube, in qua signatur ipsa incarnatio, quæ est sicut nubes. Esai. 19. „ Ecce Dominus ascendet super nubem le„ vem. " *Deus ergo maiestatis intonuit*; idest, Omnipotens intonuit per prædicationem de nube carnis suæ. Iob 37. „ Tonabit voce sua „ mirabiliter. " Et dicit, *Super aquas multas*: quia vox Domini incarnati fuit non tantum super Iudæos, sed super Gentiles. Esai. 49. „ Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea „ usque ad extremum terræ. " Vel *super aquas* Baptismi: unde & tempore quo Christus Baptizatus est, iste Psalmus cantatur. *Vox Domini in virtute*. Supra Psalmus secundum mysticum intellectum tetigit mysterium conversionis Iudæorum, & gentium; hic autem ponit beneficium temporalium donorum: & circa hoc tria facit. Primo proponit spiritualia dona; secundo ponit vitiorum extirpationem, quæ sequitur ex eis, ibi, *Vox Domini confringentis*; tertio profectionem, seu promotionem ad bona, ibi, *Vox Domini præparantis*. In spiritualibus donis hæc est differentia, quia quibus dantur spiritualia dona, quibusdam dantur ad ea quæ conveniunt communiter, & agenda sunt, & sunt de necessitate salutis; quibusdam ad quædam ardua, sicut ad miracula facienda, & huiusmodi. Quantum ad primum dicit: *Vox Domini in virtute*; idest, ex imperio Domini datur virtus ad implendum præcepta.

Quan-

Quantum ad ſecundum dicit: *Vox Domini in magnificentia*; ideſt ex imperio Domini datur virtus ſanctis ſuis magna faciendi. Pſalm. 67. *Super Iſrael magnificentia eius*. Glo. hæc adaptat donis Spiritus ſancti; & poſt ſcilicet converſionem fidelium ad donum timoris, qui ſit divina virtute, ad quam pertinet timores admittere. Magnificentia pertinet ad donum ſcientiæ, quia ad ſcientiam pertinet magna agere. Eccli. 25. „ Quam magnus eſt qui in-„ venit ſapientiam! " *Vox Domini confringentis*. Hic agit de excluſione vitiorum; & tangit primo vitium ſuperbiæ; ſecundo concupiſcentiæ, ibi, *Vox Domini intercidentis flammam ignis*; tertio vitium infidelitatis, ſive contemptus, ibi, *Vox Domini concutientis deſertum*. Oſtendit ergo primo excluſionem ſuperbiæ. Unde notandum eſt, quod ſicut abietes ſunt magnæ, ita & cedri; & ideo per eas ſignatur ſuperbia. Dicit ergo: *Vox Domini confringentis cedros*, ideſt virtus imperii divini ſuper omnes ſuperbos. Eſa. 14. „ Detracta eſt ad inferos ſu-„ perbia tua. " *Et comminuet cedros Libani*, ideſt vox Domini ſuper arrogantes, & ſuperbos, ipſos comminuendo † alias, & ſuperbos comminuendo † ſua potentia: quia omnes Reges per boc converſi ſunt ad Chriſtum; & finaliter ſuper cedros Libani: quia maiores Iudæorum converſi ſunt, ſicut de Nicodemo, Ioan. 3.

(f) Item: *Et comminuet eos tamquam vitulum*. Hic ponitur perfectio converſionis. Mons Libani eſt valde paſcuoſus; & ſacerdotes propter copiam victimæ faciebant paſcere ibi boves; & ideo *comminuet eos* † *alias*, *eas* † *tamquam vitulum Libani*; ideſt, humiliabit eos ſicut vitulum Libani, ut ſcilicet ſeipſos in ſacrificium offerant, ſicut offertur vitulus qui nutritur in monte Libani. Et hoc patet, quia multi magni ſe martyrio expoſuerunt pro Chriſto. Matt. 22. „ Tauri mei, & altilia occiſa „ ſunt. " *Et dilectus quemadmodum filius unicornium*. Hoc poteſt dupliciter legi. Primo ut ſignificet auctoritatem comminutionis; quaſi dicat: Dilectus faciet ea; & ſecundum hoc dilectus ponitur ſingulariter, quaſi auctoritatem habens. „ Hic eſt filius meus dilectus: " Matth. 3. „ Et hæc faciet *quemadmodum filius unicornium*, ideſt filius Iudæorum, quia myſterium incarnationis hæc operabatur: & Iudæi unicornes dicuntur inquantum gloriantur in cultu unius † alias, domus † Dei. Vel unicornis dicitur, quia ſecundum generationem æternam eſt ſine matre, & ſecundum temporalem generationem fuit filius ſine patre. Aliter: *Dilectus &c.* ideſt, Chriſtus in exemplum huius comminutionis patietur, ut det † alias, dabit † exemplum aliis patiendi. Pri. Petri 2. „ Chriſtus paſſus eſt pro no-„ bis, vobis relinquens exemplum, ut ſequa-„ mini veſtigia eius. " Et patietur non inquantum Deus, ſed inquantum filius unicornium Iudæorum. Revertamur ergo ad ſenſum litteralem.

(g) *Vox Domini intercidentis flammam*. Hic commemorat beneficium quo liberati ſunt a malo inflicto divinitus. Num. 11. dicitur, quod propter murmur populi ignis invaſit partem caſtrorum, & ad levationem manus Moyſi ignis extinctus eſt. Et hoc eſt quod dicit: *Vox*, ideſt imperium, *Domini intercidentis*, ideſt deſtruentis, *flammam ignis*. Conſequenter commemorat beneficia quæ promovent in bono: & ponit tria. Primo beneficia multiplicationis populi; ſecundo nutritionis parvulorum; tertio ducatus per deſertum. Littera Hieronymi habet: *Vox Domini parturientis deſertum*. Sic legitur in Ioſue. Nullus eorum qui exierunt de AEgypto, & venerunt in deſertum, intraverunt terram promiſſionis, niſi Ioſue, & Caleb; ut patet Num. 14. Sed omnes qui intraverunt in eam nati ſunt in deſerto; & ideo commemorat hoc beneficium quod populus non eſt extinctus. Unde dicit: *Vox Domini parturientis*, ideſt parturire facientis, & ſpecialiter *deſertum Cades*: quia quantum ad intentionem Moyſi fuit quod ſtatim exeuntes de AEgypto intrarent terram promiſſionis, & venirent in Cades: unde miſerunt exploratores, & illi diſſuaſerunt, & timuerunt intrare; & propter illud peccatum omnes mortui ſunt. Et quia ex illo dimiſerunt intrare, ideo in hoc deſerto omnes mortui ſunt. Vel ſecundum litteram noſtram, *Vox Domini concutientis deſertum*, ideſt commoventis ad generationem per deſertum Cades. *Vox Domini præparantis cervos*. Hieronymus habet, *Obſtetricantis cervos*. Hebræus habet, *Præparantis mulos*. Cervi in deſertis manent: & quia filii Iſrael quadraginta annis fuerunt in deſerto, ideo dicuntur cervi: Pſal. 17. *Statuit pedes meos tamquam cervorum*: quia mulieres habuerunt opportunitatem pariendi, & enutriendi. *Et revelabit condenſa*, vel ſaltus, quia ducatum ei præſtitit per columnam ignis per noctem, & nubis per diem. Pſal. 135. *Tranſduxit populum ſuum per deſertum*. Myſtice in hoc quod dicit, *Vox Domini confrigentis*, ſignat donum fortitudinis. Et ponit hic excluſionem peccati concupiſcentiæ, cum dicit: *Vox Domini intercidentis flammam ignis*, ſcilicet concupiſcentiæ. Sapien. 6. „ Concupiſcentia ſapien-„ tiæ deducet ad ignem perpetuum. " † Hic textus videtur intruſus. † Et hæc nutrit alia mala; de qua † alias, bac † Ioan. 2. „ Omne quod eſt in mundo, aut eſt concu-

„ pi-

„ piscentia oculorum, &c. “ Et hæc consumit. Iob 31. „ Ignis est usque ad consumptionem devorans. “ Basilius exponit sic: „ *Vox Domini intercidentis flammam ignis*: quia in „ die iudicii virtute divina ignis dividetur, „ quia ardor sine luce erit in igne involvente reprobos; & ignis splendens sine ardore „ erit ad gloriam electorum. “ Et hoc quod hic dicit pertinet ad donum consilii. *Vox Domini concutientis desertum*. Hic ponit exclusionem duplicis infidelitatis, scilicet Gentilium, & Iudæorum. Quantum ad primum dicit: *Vox Domini concutientis desertum*; idest, gentes ad fidem commovit convertendo ad eam. Esa. 54. „ Multi filii desertæ (idest populi „ Gentilis) magis quam eius quæ habet virum, “ idest synagogæ. Quantum ad secundum dicit, *Desertum Cades*, quod interpretatur sanctum legis: quia Iudæi sanctificati per legislatorem convertentur in fine mundi. Esa. 1. „ Terra „ nostra deserta, civitates nostræ succensæ „ igni. “ Et hoc pertinet ad donum intellectus. Consequenter commemorat beneficium quod pertinet ad promotionem in bonis: & primo ponit collationem sapientiæ; secundo eius actum. Dicit ergo: *Vox Domini præparantis cervos*, idest sanctos & perfectos viros: quia sicut cervi repellunt venenosa, ita sancti repellunt omne peccatum; & sicut cervi per spinas incedunt sine læsione, ita sancti per vanitatem mundi sine † alias, sicut sine † delectatione. Genes. penult. „ Nephtali cervus „ emissus, dans eloquia pulchritudinis. “ Et isti præparantur per Deum, non per se; & ipse Deus *revelabit* eis *condensa*, idest ea quæ aliis sunt abscondita. Matt. 11. „ Revelasti ea parvulis. “ Et hoc pertinet ad donum sapientiæ. Consequenter concludit gratiarum actionem pro prædictis beneficiis, dicens: *In templo eius omnes dicent gloriam*. Psalm. 148. *Iuvenes, & virgines, senes cum iunioribus, laudent nomen Domini*. Alia littera habet: *Omnis dicet*, vel *loquetur, gloriam*. Verum est quod quilibet habet dona communia, & etiam specialia † alias, spiritualia; † & pro hoc speciali dono quilibet dicet gloriam. Eccli. ultim. „ Danti mihi iustitiam, dabo gloriam. “

(h) *Dominus*. Hic agit de beneficiis sperantis: & primo commemorat potentiam benefactoris; secundo ponit sperata beneficia, ibi, *Dominus virtutem populo suo dabit*. In Hebræo habetur: *Dominus diluvio sedit*: & hoc habet planum sensum; quasi dicat: Verum est, quia hoc fecit populo Israeli. Numquid non eiusdem potestatis aliquando fuit? Immo a principio mundi iudicia eius manifesta fuerunt. Et commemorat unum manifestum, quod ex iudicio pro peccato hominum induxit diluvium. *Et sedebit Dominus Rex in æternum*, iudicans scilicet populos in æquitate. Hieronymus habet: *Dominus diluvium inhabitat*, vel *inhabitare facit*. Diluvio inundante, terra evacuata est ab habitatoribus. Postea iterum *inhabitare facit* terram dissipatam tunc, per multiplicationem hominum. Mystice potest tripliciter legi. Uno modo ut ly *Diluvium* sit quasi accusativus appositus ad hoc infinitum *inhabitare*: quia in arca Noe soli illi habitaverunt diluvium; & sic per arcam Noe signatur Ecclesia; & sancti qui sunt in ea, securi habitant diluvium tribulationum. Alio modo e converso, quasi diluvium inhabitet in templo suo. Diluvium est mundum, & carnales homines mundi. Nahum 1. „ In diluvio prætereunte consummationem faciet. “ Hoc ergo diluvium faciet inhabitare in templo suo quando convertentur; *& sedebit Rex in æternum*, ut supra expositum est. Alio modo diluvium inhabitat, idest aquas baptismales, quas ipse inhabitat per effectum gratiæ. Consequenter commemorat beneficia sperata: & primo pertinentia ad progressum; secundo ad finem. Quantum ad primum dicit: *Dominus virtutem populo suo dabit*, per quam possint proficere. Esa. 40. „ Qui dat lasso † alias, lapso † virtutem, & his qui non sunt fortitudinem & robur multiplicat. “ Quantum ad secundum dicit: *Dominus benedicet populo suo in pace*. Esa. 32. „ Sedebit populus meus in „ pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ, in requie opulenta. “

[a] PSALMUS CANTICI

in dedicatione domus David

XXIX.

Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me; nec delectasti inimicos meos super me. (b) Domine Deus meus, clamavi ad te, & sanasti me. Domine, eduxisti ab inferno animam meam; salvasti me a descendentibus in lacum.

(c) Psal-

(c) Psallite Domino, sancti eius, & confitemini memoriæ sanctitatis eius.

(d) Quoniam ira in indignatione eius; & vita in voluntate eius. Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.

(e) Ego autem dixi in abundantia mea: Non movebor in æternum. Domine, in voluntate tua, præstitisti decori meo virtutem. Avertisti faciem tuam a me; & factus sum conturbatus.

(f) Ad te, Domine, clamabo, & ad Deum meum deprecabor.

(g) Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? Numquid confitebitur tibi pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam?

(h) Audivit Dominus, & misertus est mei; Dominus factus est adiutor meus. Convertisti planctum meum in gaudium mihi: conscidisti saccum meum, & circumdedisti me lætitia.

(i) Ut cantet tibi gloria mea, & non compungar: Domine Deus meus, in æternum confitebor tibi.

(a) IN præcedenti Psalmo hortatus est Propheta alios ad gratiarum actiones; hic autem ipse gratias agit. Titulus: *Psalmus cantici in dedicatione domus David*. Sicut supra dictum est, Psalmus cantici dicitur † alias, dicuntur, † quando prius cantabatur, & post sequebatur Psalmus, quasi Psalmus † alias, prius † sequens canticum. Sed legimus, quod David domum Deo non dedicavit, quia prohibitus fuit per Nathan a Domino. 2. Regum 7. Sed hic non dicitur domus Domini, sed David. Legitur 2. Regum 5. quod post mortem Saulis cepit Hierusalem, & ibi fecit domum suam. Et consuetum est quod quando quis intrat domum, facit solemnitatem. Et posset dici quod tunc iste Psalmus cantatus fuit ab ipso David quando primo intravit domum illam novam, ut inhabitaret ibi. Tamen melius intelligitur quod referatur † alias, conseratur † ad mysterium domus David, idest Christi, qui est Ecclesiæ caput & corpus: & hæc eadem dicitur tabernaculum. Supra dictum est, *Pro consummatione tabernaculi*; hic autem, *In dedicatione domus*. Tabernaculum est militantium; & sic præsens Ecclesia dicitur tabernaculum. Apocal. 21. „ Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis. " Domus est quiescentium: sic Ecclesia expectat quietem patriæ. Psalm. 121. *In domum Domini ibimus*. Utraque hæc habet constructionem, quæ fuit in ordinatione suæ incarnationis; & dedicationem, quæ fuit in resurrectione, quando corpus Christi indutum est gloria immortalitatis. Super corpus Christi continue construitur per conversionem fidelium; & dedicabitur quando erit in gloria. Psalmus iste dividitur in duas partes. In prima in generali commemorat beneficia pro quibus gratias agit; secundo in speciali, ibi, *Ego autem dixi*. Circa primum duo facit. Primo agit gratias de propriis beneficiis; secundo invitat alios ad gratias agendas de communibus, ibi, *Psallite Domino, sancti eius*. Circa primum tria facit. Primo ponit gratiarum actionem; secundo commemorat beneficia, ibi, *Quoniam suscepisti me*; tertio exponit, ibi, *Domine Deus*. Dicit ergo: *Domine, exaltabo te*, non faciendo te altiorem, sed confitendo, & laudando tuam altitudinem. Eccli. 43. „ Benedicentes Dominum exaltate illum, quantum potestis. " Et assignat duo beneficia, quare exaltat: unum ex parte Dei, & aliud ex parte inimicorum; & secundum est effectus primi. Ex parte Dei, quia *suscepisti me*, in tuam protectionem; quando elegit eum, & protexit, ut habetur 1. Reg. 16. usque in finem. Vel Deus suscipit iustos quando unit sibi qui per unionem caritatis adhærent sibi. Sed Christum hominem univit sibi, suspiciendo in unitatem perfectam. Psal. 3. *Tu autem, Domine, susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum*. Ex parte inimicorum, quia *non delectasti*. Hoc enim non est odiosum valde quod inimici gaudeant de eo, quia non gaudent nisi de malo suo, & nullus optat malum nisi sibi exoso. Eccli. 18. „ Si præstes concupiscentias eius animæ tuæ, faciet te in gaudium inimicis tuis. " Sed certum est quod David non venit in gaudium inimicis, quia Saul non est assecutus propositum suum de eo. De Christo autem non videtur. Matth. 27. insultabant enim ei iam crucifixo: „ Vah qui destruis templum Dei, & in triduo illud reædificas, salva temetipsum. " Item etiam viris iustis † alias, iniustis † mali insultant, & lætantur super eos. Iob 30. „ Derident me iuniores tempore; nunc in eorum canticum versus sum, & factus sum in proverbium eis. " Sed dicendum, quod si ad horam Iudæi de Christo gavisi sunt, non tamen finaliter: quia Christo resurgente nomen eius magis invaluit. Mich.

7. „ Ne

7. „ Ne læteris, inimica mea, quia cecidi ; „ consurgam. "

(b) Deinde cum dicit, *Domine Deus meus*, ostendit quomodo liberatus sit: & primo a malis interioribus; secundo ab exterioribus, ibi, *Domine, eduxisti*. Malum interius est infirmitas vel corporalis, vel spiritualis. Hæc duo potuerunt esse in David, & in nobis; sed in Christo non nisi corporalis propter passibilitatem; & ideo dicit, *Clamavi*, scilicet David. Psal. 119. *Ad Dominum, cum tribularer, clamavi*. Item Christus clamavit, etsi inquantum Deus sit exauditor. Hebr. 5. „ Cum clamore valido, & „ lacrymis offerens exauditus est pro sua re„ verentia. " Sequitur, *Et sanasti me*. Dicit, quia ab utraque infirmitate; Christum vero sanavit a corporali solum passibilitate. Consequenter dicit se esse liberatum ab exterioribus malis: *Domine eduxisti*: & primo ab imminentibus; secundo ab illis a quibus est præservatus, ibi, *Salvasti*. *Dicit ergo*: *Domine, eduxisti ab inferno animam meam*. Hoc ad litteram non potest intelligi de David, quia non erat erutus de inferno quando hunc Psalmum fecit. Potest tamen intelligi de eo secundum metaphoram, quasi liberatus sit a mortali periculo. Sed ad litteram intelligitur de Christo, cuius anima educta est de inferno a Deo. Psalm. 15. *Ne derelinquas animam meam in inferno*. Item convenit illis qui per Christum resuscitati sunt. Zach. 9. „ Tu autem in san„ guine testamenti tui eduxisti vinctos tuos „ † alias, victos † de lacu in quo non erat „ aqua. " Secundo dicit se præservatum a mortali periculo, cum subdit: *Salvasti me a descendentibus in lacum*. Ad litteram lacus accipitur pro concavitate: mos enim fuit antiquitus quod sepeliebantur in profundis concavitatibus. *Salvasti me*, ait, *a descendentibus in lacum*; quasi dicat: Liberasti me a periculis mortis. Sed de Christo exponitur optime, quia per lacum intelligitur damnatio æterna: quia licet Christus descenderit in infernum, non tamen illuc descendit tamquam ad damnationem, sed ut liberaret eos qui erant in lacu; quasi dicat: Dedisti mihi ut non assimilarer descendentibus in lacum. Psal. 87. *Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber*. Vel, *In lacum*, idest in peccatum: immunis enim fuit a peccato.

(c) Deinde cum dicit, *Psallite Domino, sancti eius, &c.* inducit alios primo ad gratiarum actionem; secundo commemorat beneficia, ibi, *Quoniam ira in indignatione eius*. Ubi duo facit: quia primo ostendit qui sunt qui gratias Deo debent; secundo de quo, ibi, *Confitemini*. Dicit ergo, *Psallite*. Ecce qualiter Psalmus cantici. *Psallite*, inquam, vos *sancti*: quia Eccli. 15. „ Non „ est speciosa laus in ore peccatoris. " Apoc. 19. „ Laudem dicite Deo nostro, omnes sancti „ eius. " Sed de quo? *Confitemini*, gratias agendo, *memoria sanctitatis eius*. Uno modo *Memoria* potest intelligi, quia Deus memor est nostri. Hierem. 2. „ Recordatus sum tui, „ &c. " Et dicit, *Sanctitatis eius*; & dupliciter potest intelligi: vel quia hæc memoria provenit ex sanctitate, idest ex misericordia, & bonitate sua: Levit. 11. „ Sancti estote, „ quia ego sanctus sum: " vel quia memor est nostri ut sanctificet nos. Levit. 20. „ Ego „ Dominus qui sanctifico vos. " Alio modo, *Memoria*, scilicet nostræ, quia nos recordamur sanctitatis Dei; quasi dicat: Confitemini commemorando sanctitatem eius. Esa. 63. „ Mi„ serationum Domini recordabor. "

(d) Secundo, cum dicit, *Quoniam ira*, commemorat beneficia omnibus exhibita: ubi duo facit. Primo proponit hæc beneficia quæ spectant ad Dei clementiam; secundo clementiæ eius ostendit signum, ibi, *Ad vesperum*. Dicit ergo: *Quoniam ira in indignatione eius*. Misericordia Dei non est sine iustitia: ideo ponit primo iustitiam, secundo misericordiam. Iustitiam, cum dicit, *Quoniam ira*. Hic ira accipitur pro effectu iræ, idest pro vindicta; indignatio vero non pro commotione iræ in Deo, sed pro iustitia Dei, secundum quam detestatur impium: quia Sapient. 14. „ Simi„ liter odio sunt Deo impius & impietas e„ ius. " Quasi dicat: *In indignatione eius*, idest Dei iustitia iudicante peccata in ira, idest vindicta. Hieronymus planius: *Quoniam ad momentum est ira eius*; quasi dicat: Si aliquando irascatur suis, hoc est ad correctionem brevi tempore. Esa. 54. „ In momento indigna„ tionis abscondi faciem meam parumper a „ te. " Ezechielis 18. „ Nolo mortem pecca„ toris morientis. " Hieronymus: *Vita in propitiatione eius*; quasi dicat: Punit ad momentum, & post repropitiatur, & reddit vitam. Iob 5. „ Percutit, & manus eius medetur. " Ostendit autem clementiæ, & misericordiæ eius signum secundum litteram, cum subdit: *Ad vesperum demorabitur*; quasi dicat: In brevi tempore Dominus a tristitia ducit ad consolationem; quia si aliquis tristis sit vespere, mane erit lætus. Triplex autem ratio assignari potest quare vesperi tristitia insit, & mane lætitia. Una ex exteriori dispositione: quia vespere principium est tenebrarum, quæ contristant; mane vero lucis, quæ lætificat: unde cæci ut lætentur cantant. Tob. 5. „ Qua„ le gaudium mihi erit, qui in tenebris se„ deo, & lumen cæli non video? " Secundo ex interiori. Mane est hora sanguinis, quia homo disponitur ad gaudium. Vespere est hora me-

ra melancoliæ, quia † alias, qua † homo disponitur ad tristitiam. Tertio ex natura somni. Somnus enim est quies animalium: unde tristitia per somnum quietatur. Mystice littera est plana: quia *Ad vesperum* dominicæ sepulturæ fuit tristitia, quia adhuc fideles flebant mortem Christi; sed *ad matutinum*, propter nuntium resurrectionis, *lætitia*. Si ad totum genus humanum referatur, sic *ad vesperum*, idest peccatum primi parentis, *tristitia*: quia, ut habetur Genes. 3. post meridiem vergente iam sole ad occasum peccavit Adam. Et iste fletus non potest dici brevis, quia etiam post reparationem gratiæ manent reliquiæ eius. Sed *in matutino*, idest in Christo, *lætitia*. Vel vespere quando lux spiritualis incipit in homine deficere, & tunc in eo est fletus; sed quando relucet in eo, tunc est gaudium. Psalm. 5. *Mane astabo tibi, & videbo*.

(e) *Ego autem dixi in abundantia*. Supra gratias egit de beneficiis divinis; hic autem prosequitur totum ordinem quomodo hoc sit adeptus: ubi tria facit. Primo ponit processum suæ directionis; secundo suum recursum ad orationem, *Ad te, Domine, clamabo*; tertio ostendit orationis exauditionem, ibi, *Audivit Dominus*. Secundum Glo. prima intelliguntur de Christo, & de quolibet homine. Et primo exponamus quomodo intelliguntur de quolibet homine. Eccli. 10. „ Initium omnis peccati „ superbia. " Et ideo in processu directionis primo ponitur præsumptio de se confidentium; secundo falsitas præsumptionis, ibi, *Domine, in voluntate*; tertio præsumptionis pœna, ibi, *Avertisti faciem tuam a me*. Dicit ergo: *Ego dixi*, idest corde præsumpsi, *in abundantia*, corporalis prosperitatis, *Non movebor*, idest non deficiam. Apocalyp. 18. „ Sedebo Regina, „ &c. " Eccli. 11. „ In die bonorum ne im-„ memor sis malorum. " Vel *in abundantia* spiritualium bonorum, sicut Adam erat in paradiso. Ezechiel. 28. „ Plenus sapientia, per-„ fectus decore in deliciis. " Et in hac abundantia dicunt, *Non movebor*. Contra quod dicitur Pri. Corinth. 10. „ Qui se existimat stare, „ videat ne cadat. " Falsitatem præsumptionis ostendit cum dicit: *Domine, in voluntate tua, præstitisti decori meo virtutem*. Decor hominis temporaliter est prosperitas temporalis; ideo comparatur flori. Esa. 40. „ Omnis caro „ fenum. " Hic autem decor de sui natura non habet virtutem permansuram, sicut habetur Iac. 1. „ Sicut flos feni pertransibit. Exor-„ tus enim est sol cum ardore, & arefecit „ fenum, & flos eius decidit, & decor vul-„ tus eius deperiit: ita & dives in itineribus „ suis marcescet. " Sed unde habet virtutem, & firmitatem, & constantiam? Certe ex voluntate Dei; & ideo dixi, sed præsumptuose, quia *non movebor*. Sed non est ita; immo quamdiu tibi placuit, *præstitisti decori meo virtutem*. Bene in perpetuum, quia hæc sanctis in patria sunt æterna; hic autem ad velle suum. Item decor potest accipi pro virtute spirituali. Proverb. ult. „ Fortitudo & decor indumentum eius. " Hic etiam ex sui natura non est fortis: quia „ habemus hunc decorem „ in vasis fictilibus: " 2. Corin. 4. Lucæ ult. „ Sedete in civitate, donec induamini virtu-„ te ex alto. " Et ideo dicit: *Præstitisti decori meo virtutem*, sed in voluntate tua † alias, mea. † Rom. 9. „ Cuius vult miseretur. " Et hoc probat per effectum: quia quando *avertisti faciem tuam*, perii. Dicitur autem Deus avertere faciem tuam ab homine, ut eum non videat, vel ut non videatur ab eo. Videt autem omnes simplici visione, & notitia; sed quosdam visione misericordiæ. Psal. 24. „ Re-„ spice in me, & miserere mei. " *Avertisti* ergo *faciem tuam a me*, ne mei miserearis; *&* statim *factus sum conturbatus*, vel spiritualiter incidendo in peccatum, vel temporaliter in adversitatem. Vel, *Avertisti faciem tuam*, ne videaris *a me*. Et hoc videtur sonare littera Hieronymi. In adversis quibuscumque fortitudo hominis est habere oculos ad Deum. Psal. 76. „ Memor fui Dei, & delectatus „ sum. " *Avertisti* ergo, ne viderem; *& factus sum conturbatus*. Sed si exponatur de Christo, tunc in hoc *ego dixi*, non quidem præsumptuose, sed scientiæ certitudine, *in abundantia mea*, idest virtutum, & gratiarum: Ioan. 1. „ Vidimus gloriam eius gloriam quasi „ unigeniti a Patre: " *Non movebor*, a voluntate Dei. Ioan. 8. „ Quæ placita sunt ei, „ facio semper. " Et hoc quia *præstitisti decori meo virtutem*, scilicet faciendi miracula, & resistendi adversariis. Rom. 1. „ Prædestina-„ tus est filius Dei in virtute. " Et hoc patet: quia quando *avertisti faciem tuam a me*, in passione: Psal. 21. „ Deus Deus meus, quare „ me dereliquisti? " *factus sum conturbatus*, non in ratione, sed in sensualitate. Io. 12. „ Nunc anima mea turbata est. "

(f) *Ad te*. Consequenter recurrit ad orationem, cum dicit: *Ad te, Domine, clamabo, &c.* Et primo ponit orationem; secundo assignat rationem, ibi, *Quæ utilitas*? tertio ostendit orationis exauditionem, ibi, *Audivit Dominus*. Circa primum duo facit: quia primo orat pro amotione mali; secundo pro assecutione boni, ibi, *Et ad Deum meum deprecabor*. Dicit ergo: *Ad te, Domine, clamabo*; ut clamor intelligatur oratio quæ fit † alias, quasi † ad remotionem mali, in Christo passionis, in peccatore peccati, in homine adversitatis: *& ad Deum meum deprecabor*. Deprecatio est propter bonum dan-

dum,

dum, Christo scilicet gloriam, peccatori gratiam, homini afflicto prosperitatem. Vel clamor referatur ad afflictionem cordis, deprecatio ad assiduitatem orationis. Iac. ult. „ Multum valet deprecatio iusti assidua. "

(g) Deinde cum dicit, *Quae utilitas in sanguine?* dupliciter assignat: & primo in universali; secundo in speciali, ibi, *Numquid confitebitur?* Dicit ergo, *Quae utilitas?* Si de Christo exponatur, in sanguine Christi maxima fuit utilitas. Matth. 26. „ Pro multis effundetur in „ remissionem peccatorum. " Sed si cito resuscitatus non fuisset, sed eius resurrectio fuisset dilata usque ad finem mundi, nulla utilitas fuisset in eo, vel etiamsi corpus eius fuisset totaliter putrefactum. Sed numquid sufficeit passio ad salutem? Sic. Sed si hoc non fuisset, scilicet quod non surrexisset, & cito non fuisset credita eius divinitas; sic † alias, & sic † homines non fuissent utilitatem consecuti. In speciali ostendit dicens: *Numquid confitebitur tibi pulvis?* Dupliciter dicitur pulvis. Uno modo pulvis peccatorum intelligitur. Psal. 1. *Tamquam pulvis quem proiicit ventus a facie terrae.* Per mortem Christi peccatores, qui pulvis sunt, ad duo bona post resurrectionem pervenerunt, ut scilicet confiterentur peccata sua. Act. 2. „ His auditis compuncti sunt corde, &c. " Et ideo dicit: *Numquid confitebitur tibi pulvis*, scilicet peccator; si descendam in corruptionem putrefactionis? quasi dicat, non. Aliud bonum est confessio veritatis fidei: unde, *Aut annuntiabit veritatem tuam?* Vel numquid pulvis resolutus ex corpore, modo erit materia, ut per Apostolos confiteantur tibi populi veritatem, vel ipsi Apostoli veritatem tuam? Si exponatur de homine, tunc sic: *Numquid confitebitur?* idest, si moriar non potero te laudare.

(h) Tertio, cum dicit, *Audivit Dominus*, ostendit orationis exauditionem: & primo ponitur exauditio; secundo exauditionis modus, ibi, *Et misertus*; tertio fructus, *Ut cantet*. Dicit ergo: *Audivit Dominus &c.* Dixerat supra, *Clamabo*; hic autem dicit se exauditum: *Audivit* enim *Dominus*, quia exaudivit. Esa. penu. „ Eritque, † alias, etenim † antequam clament ego exaudiam; adhuc illis loquentibus „ ego audiam. " Ioan. 11. „ Pater, gratias ago tibi, quoniam exaudisti me: ego autem „ sciebam quia tu semper me audis. " Deinde ponitur modus: *Et misertus est mei*: & primo ipsum modum ostendit; secundo exponit, ibi, *Convertisti &c.* Dicit Glos. „ *Clamabo*, contra mala, *& deprecabor*, pro bonis; & in „ utroque sum exauditus. " Quia quantum ad primum *misertus est mei* removendo omne malum poenalitatis. Quantum ad secundum *Dominus factus est mihi adiutor*. Et quod consecutus sum gloriam immortalitatis. Psal. 27. *Adiutor meus, & protector meus: in ipso speravit cor meum, & adiutus sum: & floruit caro mea.* Exponit modum, cum dicit, *Convertisti*. Secundum quod loquitur de Christo, duo dicit. Primo enim ostenditur commutatio de malis ad bonum quantum ad interiora; secundo quantum ad exteriora, ibi, *Conscidisti*. Christus planctum habuit in tempore passionis in se: quia „ tristis est anima mea usque ad mortem: " Matt. 26. & in suis. Ioan 16. „ Quia plorabitis, „ & flebitis vos. " Hunc *planctum convertisti*, ait, *in gaudium* resurrectionis. Quantum ad se. Ps. 20. *Domine, in virtute tua laetabitur Rex*, scilicet Christus. Quantum ad suos: quia „ gavisi sunt discipuli viso Domino: " Ioan. 20. Secundo ostenditur commutatio facta de malis ad bona, quantum ad exteriora: quia *conscidisti*. Saccus est pannus austerus, & imponitur reanibus tempore tristitiae; & fit de pilis caprarum. Hic saccus est caro Christi, secundum quod habet similitudinem carnis peccati. Caprae enim, & haedi peccatores significant: quia pro peccatis offerebantur, ut habetur in Glos. *Conscidisti saccum meum*; idest, scindi permisisti clavis, & lancea; & restituisti mihi immortalitatem; & ideo dicit, *Circumdedisti*. Vel de quolibet iusto potest intelligi planctum commutatum in gaudium. Ioan 16. „ Tristitia „ vestra vertetur in gaudium. " Tob. 3. „ Post „ lamentationem, & fletum exultationem infundis. "

(i) Deinde cum dicit, *Ut*, ponitur fructus exauditionis. Fructus autem est gloria Dei: & quod cedat ad gloriam Dei, dupliciter potest intelligi; vel de gloria resurrectionis Christi, vel de gloria sanctorum: unde dicit: *Gloria mea*, mihi data in resurrectione, vel danda sanctis in patria, *cantet tibi*, idest sit tibi mea laus. Ioan 17. „ Ut filius tuus clarificet te. " Et hoc fit in perpetuum: unde dicit: *Domine Deus meus, in aeternum confitebor tibi.* Psal. 83. *Beati qui habitant in domo tua: in saecula saeculorum laudabunt te.*

(a) In

(a) In finem pro extasi

PSALMUS DAVID XXX.

IN te, Domine, ſperavi, non confundar in æternum.

(b) In iuſtitia tua libera me. Inclina ad me aurem tuam; accelera ut eruas me, Eſto mihi in Deum protectorem, & in domum refugii, ut ſalvum me facias.

(c) Quoniam fortitudo mea, & refugium meum es tu; & propter nomen tuum deduces me, & enutries me, Educes me de laqueo hoc, quem abſconderunt mihi, quoniam tu es protector meus.

(d) In manus tuas commendo ſpiritum meum: redemiſti me, Domine Deus veritatis. Odiſti obſervantes vanitates ſupervacue.

(e) Ego autem in Domino ſperavi: exultabo, & lætabor in miſericordia tua.

(f) Quoniam reſpexiſti humilitatem meam: ſalvaſti de neceſſitatibus animam meam, Nec concluſiſti me in manibus inimici: ſtatuiſti in loco ſpatioſo pedes meos.

(g) Miſerere mei, Domine, quoniam tribulor: conturbatus eſt in ira oculus meus, anima mea, & venter meus.

(h) Quoniam defecit in dolore vita mea; & anni mei in gemitibus. Infirmata eſt in paupertate virtus mea, & oſſa mea conturbata ſunt.

(i) Super omnes inimicos meos factus ſuum opprobrium vicinis meis valde, & timor notis meis. Qui videbant me foras fugerunt a me: oblivioni datus ſum tamquam mortuus a corde.

(k) Factus ſum tamquam vas perditum: quoniam audivi vituperationem multorum commorantium in circuitu.

(l) In eo dum convenirent ſimul adverſum me, accipere animam meam conſiliati ſunt.

(m) Ego autem in te ſperavi, Domine: dixi: Deus meus es tu: in manibus tuis ſortes meæ.

(n) Eripe me de manu inimicorum meorum, & a perſequentibus me. Illuſtra faciem tuam ſuper ſervum tuum, ſalvum me fac in miſericordia tua. Domine, non confundar, quoniam invocavi te.

(o) Erubeſcant impii, & deducantur in infernum: muta fiant labia doloſa:

(p) Quæ loquuntur adverſus iuſtum iniquitatem in ſuperbia, & in abuſione.

(q) Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abſcondiſti timentibus te! Perfeciſti eis qui ſperant in te in conſpectu filiorum hominum.

(r) Abſcondes eos in abſcondito faciei tuæ a conturbatione hominum. Proteges eos in tabernaculo tuo a contradictione linguarum.

(ſ) Benedictus Dominus, quoniam mirificavit miſericordiam ſuam mihi in civitate munita.

(t) Ego autem dixi in exceſſu mentis meæ: Proiectus ſum a facie oculorum tuorum.

(u) Ideo exaudiſti vocem orationis meæ, dum clamarem ad te.

(x) Diligite Dominum omnes ſancti eius, quoniam veritatem requiret Dominus, & retribuet abundanter facientibus ſuperbiam.

(y) Viriliter agite, & confortetur cor veſtrum, omnes qui ſperatis in Domino.

(a) SUpra enarravit Propheta tribulationes, & beneficia Dei, orationem ſuam, fiduciam, & gratiarum actionem; hic autem exponit totum ordinem ſuæ liberationis. Titulus: *In finem Pſalmus David pro extaſi*. Hieronymus non habet *Pro extaſi*, nec Hebræi; & forte Septuaginta addiderunt propter hoc quod dicitur infra, *In exceſſu*. Extaſis enim Græce, Latine dicitur exceſſus, qui eſt mentis, quoniam ſcilicet homo ponitur extra ſe. Et hoc du-

dupliciter contingit; vel quia a superioribus allicitur, vel quia ab inferioribus depellitur. Animus ergo hominis, si feratur extra se, dicitur vel allectus a supernis per contemplationem, & amorem: quia divinus amor, ut dicit Dionysius 4. cap. de Div. Nom. extasim facit, quia facit eum vivere non sua, sed Dei vita: Galat. 2. „ Vivo ego iam non ego, vivit „ vero in me Christus: " vel impugnatus, vel territus ab inferiori: unde quando timet fit extra se. Act. 3. „ Repleti sunt stupore, & „ extasi. " Et, sicut vult Glos. hoc modo hic accipitur extasis: agitur enim hic de tribulatione Christi in passione: unde Christus in cruce pendens ait: *In manus tuas commendo spiritum meum*: Lucæ 23. & de tribulationibus Ecclesiæ; & hoc sub figura eorum quæ contigerunt David. Vel intelliguntur verba Psalmi huius quasi ab una persona prolata: quia caput, corpus, & membra sunt una persona: unde Christus loquitur pro se, & pro corpore suo. Esa. 61. „ Quasi sponsum decoratum co„ rona, & quasi sponsam ornatam monilibus „ suis: " quia Christus & Ecclesia sunt una persona. Psalmus iste dividitur in duas partes: quia primo præmittit orationem; secundo ponit exauditionem, ibi, *Quam magna multitudo dulcedinis tua!* Sed quia oratio nititur spei; primo præmittit spem, & orationem; secundo assignat utriusque rationem, scilicet quare speret, & oret, ibi, *Quoniam fortitudo*. Circa primum duo facit. Primo enim præmittit spem; secundo subiungit rationem, ibi, *In iustitia tua libera me*. Circa spem duo facit. Primo ponit spei rectitudinem; secundo certitudinem sive firmitatem, ibi, *Non confundar in æternum*. Dicit ergo: *In te, Domine, speravi*. Hier. 17. dicitur: „ Maledictus homo qui con„ fidit in homine, & ponit carnem brachium „ suum. " Et ideo non potest spes esse recta in homine, sed in Deo. Eccli. 2. „ Qui „ timetis Dominum, sperate in illum, „ &c. " Et dicitur hoc ex persona Christi & Ecclesiæ.

Sed contra. Spes non habet locum in comprehensore: Christus autem fuit comprehensor: ergo non habuit spem, nec fidem; sed visionem.

Respondeo. Sperare dicitur a spe. Spes autem dicitur dupliciter. Quandoque enim dicit virtutem, quandoque vero obiectum eius, quod est unum sub duplici ratione: quia respicit Deum ut beatitudinem æternam, & ut beatitudinis datorem. Hanc non habuit Christus, quia obiectum eius est bonum futurum non habitum. Tamen aliqua alia expectanda erant Christo per auxilium Dei, sicut gloria immortalitatis, conversio hominum, & huiusmodi. Et quantum ad hoc sperabat; licet virtus spei non fuerit ei necessaria.

Secundo ponit firmitatem, quia *non confundar in æternum*: quia innititur Deo qui est incommutabilis; sed qui sperat in homine, qui deficit, confunditur aliquando.

(b) Deinde cum dicit, *In iustitia*, subiungit orationem: ubi tria facit. Primo assignat causam quare petit liberari; secundo petit celeritatem liberationis, ibi, *Inclina*; tertio ponit modum, *Esto mihi*. Dicit ergo: O Domine, spero, & ideo peto liberari † alias, *libera me*. † Sed qua causa? Non propter iustitiam meam, sed *in tua iustitia*, quia iustus es. Dan. 9. „ Non in iustificationibus nostris pro„ sternimus preces ante faciem tuam, sed in „ miserationibus tuis multis. " Vel *in iustitia tua*, quam mihi dedisti, non mea. Rom. 10. dicitur: „ Ignorantes Dei iustitiam, & suam „ volentes statuere, iustitiæ Dei non sunt sub„ iecti. " Item peto velociter liberari, quia non possum pati afflictionem. Dilatio potest contingere dupliciter. Una ratio potest esse, quia liberator est longe; alia vero, quia piger. Deus videtur longe esse a nobis: unde quidam dixerunt, quia non habet providentiam de nobis. Iob 22. „ Circa cardines cæli „ perambulat, nec nostra considerat. " Et ideo peto ut tu, Deus, qui in altis habitas, nec ego possum ad te accedere, inclines † alias, *inclina* † *aurem tuam*. Auris Dei est voluntas exaudiendi. Et dicitur Deus nobis appropinquare, quando condescendit nostris infirmitatibus & miseriis; & ideo ait, *Inclina*, idest condescende ex bonitate, & hoc cito; & ideo *accelera ut eruas me*. Esa. 8. „ Voca nomen eius „ Accelera: " quia non tardat in necessitate. Modus liberandi est duplex, vel scilicet quod non lædatur in malis existens, vel quod mala fugiat. Quantum ad primum dicit: *Esto mihi in Deum protectorem*, ut mala non me lædant. Esa. 49. „ In pharetra sua abscondit me. " Quantum ad secundum dicit, *Et in domum refugii*, & hoc est nomen Domini. Prover. 18. „ Turris fortissima nomen Domini. " Et ideo hic addit † alias, ait: † *Ut salvum me facias*.

(c) Deinde cum dicit, *Quoniam*, ostendit quid movet eum: & primo ad sperandum; secundo ad orandum, ibi, *Miserere mei, Domine, quoniam tribulor*. Circa primum duo facit: quia primo movetur ad sperandum ex consideratione divinæ conditionis; secundo experimento beneficiorum, ibi, *Ego autem in Domino speravi*. Hæc enim duo dant fiduciam. Conditionem autem Dei ostendit dupliciter. Primo per comparationem ad nos; secundo per comparationem ad adversarios: quia erant & adversarii, & hostes, ibi, *Odisti observantes*.

Circa

Circa primum tria facit: primo enim ponit habitudinem Dei ad nos; secundo quid ex hoc speret, ibi, *Et propter nomen tuum*; tertio in spem erectus prorumpit in orationem, ibi, *In manus tuas*. Sciendum est autem, quod Deus habet habitudinem ad nos, quia est fortitudo nostra ad complendum omnia bona quæ per eum facimus. Exod. 15. „ Fortitudo mea, „ & laus mea Dominus, & factus est mihi in „ salutem. " Item quia refugium nostrum ad vitandum mala. Psal. 103. *Petra* (scilicet Deus) *refugium herinaciis*. Et ideo ait: Spero de te propter ista duo. Et quid speret ostendit ex persona viatoris, qui semper indiget ductore, procuratore, & defensore. Primum pertinet ad viam, secundum ad vitam, tertium ad salutem. Et ideo quantum ad primum dicit, *Deduces*, scilicet per viam salutis. Quantum ad secundum, *Et enutries* nutrimento virtutum, & etiam corporali. Psal. 22. *Dominus regit me, & nihil mihi deerit*. Quantum ad tertium, *Educes me de laqueo*, idest de fraudulenti insidia, quam mihi præparaverunt. Prov. 1. „ Veni nobiscum, insidiemur sanguini. " Psalm. 123. *Laqueus contritus est*. Et ratio est, *quia tu es protector meus*; quasi dicat: Ideo spero quia ista facies mihi, *quia tu es protector meus*.

(d) *In manus*. Prorumpit tertio in subitam orationem: & circa hoc duo facit. Primo recommendat se Domino; secundo commemorat divinum beneficium, vel habitum, vel mox secutum, ibi, *Redemisti me, Domine Deus veritatis*. Dicit ergo quantum ad primum: *In manus tuas commendo spiritum meum*. Quod carius est in homine spiritus est; & qui timet in via, quod carius habet commendat ductori. Et ideo in via † alias, vita † ista periculosa, spiritum meum commendo tibi Deo. Hoc fecit Christus in nostrum exemplum: unde in cruce dixit: *In manus tuas commendo spiritum meum*. Sec. Tim. 1. „ Scio cui credidi, & certus sum quia „ potens est depositum meum servare in illum „ diem. " Ex persona Ecclesiæ intelligitur; quasi dicat Ecclesia capiti Christo: Tu dicis: *In manus tuas commendo spiritum meum, &c.* & ex hoc sequitur, scilicet ex cruce, redemptio nostra. Dicit autem, *Deus veritatis*, quia implevit quod promisit. Per comparationem autem ad adversarios, dicit, *Odisti*; quasi dicat: Sic te habes ad me; sed quomodo ad adversarios? Quia odis eos, & merito, quia *observant vanitates supervacue*; illi scilicet qui in rebus mundi spem habent, & figunt; & hoc *supervacue*, quia deficiunt. Sap. 5. „ Quid nobis „ profuit superbia, aut divitiarum iactantia „ quid contulit nobis? " Item vanitates, auguria, vel somnia, vel pacta dæmonum; & tales odiuntur a Deo, quia sacrilegi, & idolatræ. Psal. 39. *Beatus vir cuius est nomen Domini spes eius, & non respexit in vanitates, & insanias falsas*.

(e) *Ego autem*. Supra rationem suæ spei assignavit ex divina conditione; hic autem assignat eam experimento divinorum beneficiorum: circa quod duo facit: quia primo proponit spem; secundo eius effectum, ibi, *Exultabo*. Dicit ergo: Deus odit malos; *ego autem*, qui non observo vanitates, *speravi in* solo *Deo*, non in Deo divitiarum: Pri. Tim. 6. Effectus spei est spiritualis lætitia. Rom. 12. „ Spe gau„ dentes. " Et ponit modum lætitiæ: quia *exultabo, & lætabor*. Est autem exultatio gaudium per signa exteriora extra exiliens. Lætitia vero dicit interiorem dilatationem cordis. Exultatio ergo dicit magnitudinem gaudii, lætitia moderationem. Et præmittit exultationem, quia † alias, qua † homines inflammati amore Dei in principio plus gaudent, & post moderate. *Lætabor*, non in iustitia mea, sed tua.

(f) *Quoniam*. Hic commemorat beneficium liberationis: & primo liberationem; secundo liberationis modum, ibi, *Nec conclusisti*. A duobus dicit se liberatum; ab abiectione, & a tribulatione. Primum opponitur honori; secundum prosperitati. Quantum ad primum dicit, *Humilitatem*, idest abiectionem; quasi dicat: Licet tu altus sis in cælis, tamen *respexisti* hic abiectum. Vel *humilitatem* cordis. Luc. 1. „ Re„ spexisti humilitatem ancillæ tuæ. " Quantum ad secundum dicit: *Salvasti de necessitatibus*, idest tribulationibus, *animam*, non corpus: quia secundum corpus quandoque succumbunt, sed anima liberatur. Psal. 24. *De necessitatibus meis libera me*, Domine. Vel necessitates dicit passibilitates præsentis vitæ, scilicet mortis, famis, penuriæ, indigentiæ. Ro. 12. „ Necessitatibus sanctorum communicantes." Modus liberationis ostenditur primo quantum ad evasionem mali; secundo quantum ad conservationem in bono, ibi, quia *statuisti*. Dicit ergo quantum ad primum, *Nec conclusisti*. Illud concluditur, cuius nihil est extra. Deus permittit aliquem tentari ab hominibus, sed non concludit eum in manibus eorum: quia reservat aliquid ad quod hostis non potest, sicut in Iob (cap. 1.) quem † alias, qui † primo sic conclusit super substantiam, quod corpus non tangeret; deinde sic super corpus, quod non tangeret animam: unde dicit: „ Verumtamen „ animam illius serva. " Sed impii concluduntur *in manibus inimici*.

Sed contra. Iob 16. „ Conclusit me apud „ iniquum, & manibus impiorum me tradi„ dit. "

Res-

Respondeo. Verum est secundum intentionem inimici credentis se prævalere; sed non est verum simpliciter.

Quantum ad secundum ait: *Statuisti in loco spatioso*, idest in loco libero & amplo, *pedes*; idest affectus, quia ex nulla parte impeditur quin bene faciat. Proverb. 4. „ Ducam „ te per semitas æquitatis, quas cum ingres„ sus fueris, non arctabuntur gressus tui, & „ currens non habebis offendiculum. " Vel iste locus spatiosus est vita æterna. Baruch 3. „ O „ Israel, quam magna est domus Dei, & in„ gens locus possessionis eius! ubi steterunt „ † alias, statuerunt † pedes nostri. " Psalm. 121. *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Hierusalem*.

(g) Deinde cum dicit, *Miserere mei, Domine, quoniam tribulor &c.* rationem orationis assignat dupliciter. Primo in generali præmittit orationem, & eius causam; secundo prosequitur utrumque in speciali, ibi, *Conturbatus est*. Circa primum duo facit. Primo, ponit petitionem in generali; secundo causam petitionis, ibi, *Miserere*. Iudith 8. „ Indulgen„ tiam eius cum lacrymis postulemus. " Et quare? *Quoniam tribulor*. Psal. 118. *Multi qui persequuntur me, & tribulant me*.

Sed contra. Supra dicit: *Salvasti de necessitatibus animam meam*.

Respondeo dicendum, quod loquitur secundum diversa membra, vel secundum diversa tempora.

Sequitur, *Conturbatus est*: ubi exponit in speciali, primo tribulationem; secundo orationem, ibi, *Ego autem in te speravi*. Circa primum duo facit: quia primo quantum ad id quod est interius; secundo quantum ad id quod est exterius, ibi, *Quoniam defecit*. Quantum ad primum tria ponuntur, scilicet oculus, anima, & venter; per quæ ratio, voluntas, & sensualitas designantur: quando scilicet homine in tribulatione posito, omnia ista commoventur. Et ideo dicit, *Oculus*, interior: Eph. 1. „ Illuminatos oculos cordis vestri: " *in ira* inimicorum persequentium, vel Dei punientis. Psalm. 6. *Conturbatus est a furore oculus meus*. Vel *in ira*, quia irascor contra malos. Hæc enim non excæcat oculum rationis, sicut facit ira per vitium; sed conturbat, & obnubilat, quia non ita limpide videt. *Anima mea*, quantum ad voluntatem: quia proprium est voluntatis movere corpus, & voluntas movet omnia quæ in nobis sunt. Psalm. 6. „ Anima „ mea turbata est. " *Venter meus*, idest infirmus; & signat sensualitatem. Hier. 4. „ Ven„ trem meum doleo. " Vel *anima mea* refertur ad sensualitatem, venter autem ad corpus; quasi dicat: Sensualitas turbata est, & corpus. Vel refertur ad diversa membra Ecclesiæ. Nam *oculus* doctores, *anima* prælati, *venter* alii sunt.

(h) Deinde cum dicit, *Quoniam &c.* exponit tribulationem quantum ad exteriora. Tribulatio namque expellitur bonis præsentis vitæ: quæ tria sunt, scilicet deliciæ carnis, divitiæ, & honores. Pri. Ioan. 2. „ Omne „ quod est in mundo, concupiscentia carnis „ est, & concupiscentia oculorum, & super„ bia vitæ. " Contra primum ponit dolorem; contra secundum paupertatem; & contra tertium opprobria. Secundum est ibi, *Infirmata*; tertium vero ibi, *Super omnes inimicos*. Circa primum duo facit: primo enim ponit dolorem; secundo eius signum ibi, *Anni mei † alias, timor notis*. † Dicit ergo: *Tribulor* interius, & hæc tribulatio venit ex interiori: *quoniam defecit in dolore vita mea*. Vita continuo procedit ad defectum. Sap. 5. „ Continuo „ desivimus esse." Potest ergo qui tristatur dicere: *Vita mea defecit in dolore*. Eccli. 38. „ A tristitia „ enim festinat mors. " Vel vita spiritualis. Ro. 1. „ Iustus meus ex fide vivit. " Vel potest intelligi de vita, qua quis gaudet de bono aliorum. Sec. Cor. 7. „ Nunc gaudeo, non quia tristes „ estis, sed quia contristati estis ad pœniten„ tiam. " Et dolor causat in eis defectum; unde, *Et anni mei*, idest duratio vitæ meæ, *in gemitibus*, qui sunt signum doloris. De secundo dicit: *Infirmata est in paupertate virtus mea*. Divitiæ confirmant homines. Eccle. 7. „ Sicut protegit sapientia, sic protegit & pe„ cunia. " Et ideo paupertas refertur ad infirmitatem exteriorem. Sicut autem paupertas temporalis facit infirmitatem exteriorem, ita paupertas spiritualis infirmitatem spiritualem. *Virtus*, idest fortitudo corporalis, quæ est in nervis, & ossibus; & ideo subdit, *Ossa mea*; quasi dicat: Omnia in quibus fundabatur fortitudo eius erant debilitata. Psalm. 21. *Dinumeraverunt omnia ossa mea*.

(i) *Super*. Propheta assignans suam exteriorem tribulationem, proposuit dolores contra delicias, paupertatem contra divitias; hic autem opprobria contra honores mundi. Circa quod tria facit. Primo proponit confusionem quam patitur; secundo inducit similitudinem, *Factus sum tamquam vas*; tertio probationem, *Quoniam audivi*. Circa primum tria facit, secundum quod triplex gradus invenitur despicientium alios. Quidam enim manifeste inferunt opprobria; quidam eius societatem vitant; quidam qui omnino eius obliviscuntur; & hoc pertinet ad contemptum: quia nullus obliviscitur eius quod non contemnit. Primo ergo ponit primum, & dicit: *Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium vicinis meis valde*.

Hie-

Hieronymus habet: *Apud omnes hostes meos factus sum opprobrium vicinis meis nimis*: quasi dicat: Non solum inimicis meis factus sum opprobrium, sed & vicinis. Et sunt verba Christi ex parte Ecclesiæ. Vicini Ecclesiæ sunt qui nondum sunt conversi, sed proponunt converti. Et dicit, *Opprobrium*, propter pœnam, & propter culpam. Et quantum ad utrumque exponitur ut dicat Christus ex parte Ecclesiæ: *Factus sum opprobrium*, propter pœnas martyrum; & hoc *super omnes inimicos*: quia turpiores pœnas sancti sustinuerunt, quam latrones. Pri.Cor.4. „Spectaculum facti sumus &c." Item propter culpam. In Ecclesia sunt aliqui peccatores, & malæ vitæ, ita quod propter eos Ecclesia est contemptibilis apud illos qui debebant accedere. Et bene, *Super omnes inimicos*, quia turpior apparet vita eorum quam infidelium. Ezec. 5. „ Ista est Hierusalem, in „ medio gentium posui eam, & in circuitu „ eius terras. Et contempsit iudicia mea, ut „ plus esset impia quam gentes. " Item idem 16. „ Iustificasti sorores tuas in omnibus „ abominationibus tuis quas operata es. " Item quantum ad secundum nullus adiungit se ei: unde dicit, *Timor notis*, idest vicinis, qui timent ad me accedere: vel propter pœnas quas patior, vel propter malam vitam malorum Christianorum. Et signum huius subdit: *Qui videbant me*, idest qui considerabant huiusmodi opprobria culpæ, & pœnæ, *fugerunt a me foras*: quia noluerunt converti. Iob 6. „ Fratres mei pertransierunt quasi torrens. " Psalm. 87. *Longe fecisti notos Deos a me*. Tertium est oblivio. Et hoc est quod ait, *Oblivioni datus sum*. Sed quia homo quantumcumque diligat aliquem, post mortem tradit eum oblivioni; ideo dicit, *Tamquam mortuus*. Ps. 87. *Sicut vulnerati dormientes in sepulcris, quorum non es memor amplius*. Hæc ad Christum referuntur in persona sua, quia factus est in opprobrium. Psalm. 68. *Propter te sustinui opprobrium: operuit confusio faciem meam*. Item timor, quia *fugerunt* discipuli. Item *oblivioni datus*, quia „ sperabamus quod ipse redem„ pturus esset Israel: " Luc. 24.

(k) Deinde adducit exemplum: *Factus sum tamquam vas perditum*, idest inutile, de quo non curatur. Hier. 51. „ Reddidit me quasi „ vas inane, absorbuit me quasi draco, &c." Tertio probationem. Et circa hoc duo facit. Primo enim inducit contemptum; secundo persecutionem quam patitur, ibi, *In eo dum convenirent*. Dicit ergo: *Factus sum opprobrium*: *quia audivi vituperationem*, a viris meis. Hier. 20. „ Audivi contumelias multorum, &c. " *In circuitu*. Augustinus: „ Quandoque Chri„ stiani peccant, & infideles non dicunt: Hoc „ faciunt mali; sed hoc faciunt Christiani. „ Et si religiosi peccant, similiter. Et dicit, „ *In circuitu*, quia non intrant ad veritatis „ considerationem; quia tunc dicerent: Hoc „ faciunt mali Christiani. " Psalm. 11. *In circuitu impii ambulant*.

(l) Consequenter cum dicit, *In eo*, ostendit quomodo patitur persecutionem, & aggravat † alias, aggravatur † ex duobus. Primo ex multitudine persequentium, cum dicit: *In eo dum convenirent simul*, idest unanimiter, *adversum me*. Hoc timendum esset valde. Eccli. 26. „ A tribus timuit cor meum: „ delaturam civitatis, collectionem populi, „ & calumniam mendacem, &c. " Ex crudelitate ipsorum: non enim ad † alias, non ad † leve convenerunt, sed ad occidendum: unde, *Accipere animam meam*, idest vitam, *consiliati sunt*. Hier. 18. „ Tu scis, Domine, omne „ consilium eorum adversum me in mortem. " Gen. penul. „ In consilio † alias, in consiliis † „ eorum non veniat anima mea. "

(m) *Ego*. Supra Psalmista narravit mala quæ patiebatur; hic autem refugium habet ad orationem. Et quia oratio vacua est nisi certæ spei innitatur; ideo præmittit spem, & subiungit orationem, ibi, *Eripe me de manu inimicorum meorum*. Circa primum duo facit: primo enim ponit spem; secundo assignat spei rationem, ibi, *Dixi, Deus meus*. Continuatio talis est. Non dicit simpliciter, *Ego in te speravi*; sed, *Ego autem in te speravi*. Glo. Augustini dicit: „ Consuetum est quod pueri vo„ cantur mammontreca, quia volunt diu su„ gere mammas; sed matres apponunt ama„ ritudinem ut abhorreant. Ubera nostra, qui„ bus a Domino lactamur, sunt prosperitas „ temporalis † alias, temporalium, † & so„ latium amicorum. Quando videt Deus, quod „ homines confidunt nimis in his, & alliciun„ tur ab his, subtrahit ea, & ponit amaritu„ dinem, ut ponant in solo Deo spem suam." Sic ille advertens dicit: „ *Audivi*, inquit, „ *vituperationem*. " Et ideo dicit, *Ego autem in te speravi*; quasi dicat: Omnibus aliis contradicentibus, & pugnantibus adversum me, solum in te fuit spes mea. Hier. 17. „ Benedictus „ vir qui confidit in Domino. " Ratio spei duplex assignatur. Una ex cura & providentia Dei; alia ex potestate eius. Confidit ergo in eo primo, quasi commissus divinæ curæ, & a Deo susceptus: Deus enim ex sua virtute curam habet universorum. Sap. 12. „ Nec enim est „ alius Deus quam tu, cui cura est de omni„ bus. " Item eiusdem 14. „ Tu ergo, Pater, „ cuncta gubernas providentia. " Unde Deus omnium, specialiter tamen aliquorum habet curam. Pri. Pet. ult. „ Omnem solicitudinem „ ve-

" vestram proiicientes in eum: quoniam ipsi " cura est de vobis. " Et ideo specialiter Deus est eorum; & ideo dicit: *Speravi in te*, quia *Deus meus es tu*. Secundo ex potestate; quia nisi esset potens, deficeret spes. Sed non ita de Deo sentit, unde ait: *In manibus tuis sortes meæ*, idest omnia bona quæ mihi donantur, sunt in potestate tua. Eph. 1. " In quo " & sorte vocati sumus prædestinati &c. " Sciendum est autem, quod triplex est sors: quædam consultoria, quædam divinatoria, & quædam derisoria. Communiter loquendo, sors nihil aliud est nisi quoddam indicium divinæ voluntatis requisitum. Et ideo in Glo. Aug." Sors non est aliquid mali, sed res in huma- " na dubitatione divinam indicans voluntatem." Et ideo proiicere sortes † alias, sortes malas † nihil aliud est, quam exquirere voluntatis divinæ indicium. Ergo sors de sui ratione non dicit aliquid mali; sed efficitur mala ex duobus. Primo quando aliquis exquirit hoc indicium a quo non debet, ut a dæmone; & secundum hoc sortilegia damnantur inter alia quæ pertinent ad infidelitatem. Secundo si inquirat indicium in rebus in quibus non est necesse. In duobus debet inquiri hoc indicium: in necessariis, & in non valentibus aliter sciri. Si enim non fuerit de necessariis, tunc est curiositas; & hoc est in sorte divinatoria: quia in hac solicitantur de futuris, & ideo vana, & reprobatur. In necessariis autem quæ possunt aliter sciri, sortes etiam sunt prohibitæ: quia hoc est tentare Deum, cum scilicet potest sciri auxilio humano, & recurritur ad divinum. Ponere autem sortes in distribuendis quis habeat quid, vel in agendis quid melius sit in temporalibus rebus, dico quod sors non vituperatur. Unde divisiones frequenter per sortes fiunt. Similiter etiam ad temporales dignitates, si eligantur sorte. Sed hoc non licet in spiritualibus, quia in eis homo dirigitur per Spiritum sanctum: unde qui in eis faceret sortes iniuriaretur Spiritui sancto. Unde Apostoli ante Spiritum sanctum posuerunt sortes super Matthiam; sed post Spiritum sanctum elegerunt septem Diacones sine sorte. *In manibus* ergo, ait, *tuis sortes meæ*; idest, quod datur secundum indicium tuæ voluntatis, totum sub potestate tua est. Prov. 16. " Sortes mittuntur in sinum, sed a Do- " mino temperantur. " Alia littera habet, *Tempora mea*, quanta scilicet, & qualia. Dan. 2. " Ipse mutat tempora, & ætates. "

(n) Deinde subiungit orationem cum dicit, *Eripe*. Orat primo pro se; secundo contra hostes, ibi, *Erubescant*; Circa primum duo facit: primo enim orat liberari a malis; secundo promoveri ad bonum, ibi, *Illustra faciem tuam*. In adversariis duo considerat: & primo affectum, & hoc tangit cum dicit, *De manibus inimicorum*, idest odientium me. Psal. 142. *Eripe me de inimicis meis, Domine*. Isti sunt diaboli. Matt. 13. " Inimicus homo hoc fecit. " Item amici. Matth. 11. " Inimici hominis domestici e- " ius. " Secundo effectum, quia persequuntur. Psalm. 118. *Multi qui persequuntur me, & tribulant me*. Secundo orat promoveri ad bonum, cum dicit, *Illustra*. Circa quod duo facit. Primo petit promoveri in bonis; secundo ut non deficiat a petitione, ibi, *Non confundar*. Primum petit dupliciter. Primo secundum profectum sapientiæ; secundo secundum profectum iustitiæ, ibi, *Salvum me fac*. Lumen rationis nihil aliud est quam quædam participatio divini luminis. Ps. 4. *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*. Hoc lumen non crescit in nobis nisi ab eadem causa a qua inchoatum est. Unde si volumus in eo proficere, oportet quod fiat per illustrationem divinæ faciei. Psalm. 42. *Emitte lucem tuam, & veritatem tuam*. Secundum profectum iustitiæ, per quam pervenitur ad salutem, petit cum dicit: *Salvum me fac*, & hoc *propter misericordiam tuam*, non propter merita mea. Tit. 3. " Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, " sed secundum suam misericordiam salvos nos " fecit. " Quantum ad secundum dicit, *Non confundar*, deficiendo scilicet in spe tua: vel, *Non confundar*, fraudatus scilicet spe mea; & hoc ideo *quia invocavi te*. Ioel 2. " Omnis " quicumque invocaverit nomen Domini, sal- " vus erit. " *Invocavi te*. Glo. Augustini: " Invocas Deum, quando in te vocas Deum, " quando in domo cordis tui invitas eum, " quod prius necesse est mundari universis sor- " dibus, vel fraudibus: aliter enim vere non " invocas. Si enim invocas Deum ut det ti- " bi lucrum, lucrum invocas, non Deum. " Gratis ergo invocas Deum, o avare, ut te " pecuniæ, non te ipse Deus impleat. Num- " quid sine auro, & argento non vis illum " ad te venire? Quid ergo de his quæ facit " tibi Deus sufficit, cum ipse Deus non sufficit?"

(o) Consequenter orat contra hostes cum dicit, *Erubescant*: & primo ponit suam petitionem; secundo assignat illorum meritum, ibi, *Quæ loquuntur*. Et notandum, quod hæc oratio magis intelligenda est per modum prænunciationis quàm orationis; quasi dicat: *Erubescant*, conformando voluntatem suam divinæ iustitiæ. Contra primum tria ponit, quæ in eis venient, quia in iudicio confundentur. Unde dicit: *Erubescant*, quoniam dicet, Mat. 25. " Esurivi, & non dedistis mi- " hi manducare &c. " Quoniam conscientia reprehendet eos. Esa. 1. " Erubescetis super

" ortis

„ ortis quos elegeratis, cum fueritis velut quer- „ cus, defluentibus foliis, & velut ortus si- „ ne aqua. " Secundo mittentur in supplicium æternum; & hoc est quod dicit: *Et deducantur in infernum*. Psalm. 48. *Sicut oves in inferno positi sunt; mors depascet eos*. Tertio obmutescent, unde dicit: *Muta fiant labia dolosa*. Psalm. 106. *Omnis iniquitas opilabit os suum*.

Sed contra. Immo erunt loquentia. Apoc. 16. „ Blasphemaverunt Deum præ doloribus „ & vulneribus suis. " Item ingemiscent. Sap. 5. „ Gementes præ angustia spiritus, & „ dicent &c.

Respondeo dicendum, quod obmutescent a verbis superbiæ, & doloris illati sanctis.

(p) Secundo cum subdit, *Quæ*, assignat triplex illorum peccatum, & præcipue oris, quod ex tribus aggravatur: scilicet ex persona contra quam dicitur, ex eo quod dicitur, & ex radice eius quod dicitur. Quantum ad primum dicit, *Adversus iustum*; quod peius quam si contra peccatorem; quasi dicat: Illa obmutescent quæ modo loquuntur, de eo quod dicunt, quia iniustitiam dicunt, & falsa. Ps. 35. *Verba oris eius iniquitas, & dolus*. Ex radice vero, quia aliquid aliquando dicitur contra virum iustum ex ignorantia, & deceptione; sed si ex prava radice procedit, tunc est malum. Et hæc prava radix est duplex; scilicet superbia, & abusio. Prov. 11. „ Ubi fu- „ erit superbia, ibi erit & contumelia. " Item abutuntur bonis sibi datis, quia data sunt eis ut humilientur, & ipsi inde extolluntur. Hieronymus habet, *Et despectione*: quia stulte alios contemnunt. Et hæc est abusio, quia non utitur iusto ut debet, contemnendo ipsum.

(q) *Quam*. Psalmista supra præmisit tribulationem, & orationem; hic autem accedit ad gratiarum actionem, tamquam exauditus: ubi duo facit. Primo commemorat universaliter beneficia quæ Deus humano generi, & sanctis confert; secundo prorumpit ad gratias, ibi, *Benedictus Dominus, quoniam mirificavit misericordiam suam mihi in civitate munita*. Et circa primum duo facit: primo enim ostendit Dei misericordiam quantum ad dona collata sanctis; secundo quantum ad mala a quibus tuetur eos, ibi, *Abscondes eos*. Circa primum duo facit: ostendit enim primo præparationem bonorum; secundo eorum adimpletionem, ibi, *Perfecisti eis*. Dicit ergo: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine!* Dulcedo in spiritualibus transumptive dicitur: sicut enim dulcedo corporalis delectat gustum carnis, ita quod mentem delectat interius, dicitur dulcedo. Contingit autem quandoque quod gustus carnis non bene dispositus delectatur in corrupto sapore, & tunc falso delectatur. Sic affectus hominis quando non est bene ordinatus, delectatur in re quæ non vere est delectabilis; sed si bene sit dispositus, delectatur in vero bono, scilicet divino. Et ideo bonitas substantialis Dei dicitur dulcedo Dei. Sap. 16. „ Substantiam tuam, & dulce- „ dinem tuam, quam in filios habes, ostende- „ bas. " Vel dulcedo Dei dicitur eo modo quo aliquis dicitur amarum habere affectum, quando scilicet cogitat quomodo alios contristet. Eph. 4. „ Omnis amaritudo tollatur a vobis. " Ergo per contrarium dulcedo animi, quando proponit alios consolari: unde dulcedo Dei propositum dicitur quo „ vult omnes homines salvos fieri. " I. Timoth. 2. *Gustate, & videte quoniam suavis est Dominus*: Psalm. 33. Item, *Dulcis, & rectus Dominus*: Ps. 24. Et quocumque modo dulcedo dicatur, continet delectationem: quia quamvis sit una & simplex in se, tamen est radix & fons omnis bonitatis: & ideo quicquid delectat in mundo totum est in Deo; ut sapientia, veritas, honores, excellentia, voluptas, & omnia huiusmodi in excessu sunt ibi: & ideo dicit: *Quam magna multitudo!* Superexcedens secundum magnitudinem, infinite a nobis incomprehensibilis. Item similiter multitudo quantum ad dulcedinem affectus: quia quicquid homini potest provenire, totum est ex dulcedine bonitatis Dei. Sap. 12. „ O quam suavis est, Domine, spi- „ ritus tuus in nobis! " Esa. 54. ubi agitur de multitudine iustorum: „ Multi filii de- „ sertæ, magis quam eius quæ habet virum. " Quod vero ait, *Quam abscondisti &c.* dupliciter potest intelligi. Uno modo quod Deus abscondit se ab eis, ut non cognoscant eum, ut scilicet crescat eorum desiderium: alio modo quod in abscondito reposuisti, ut timentes te habeant eam; & hoc melius, quasi dicat: In abscondito reposuisti propter eos. Et quare? Quia illa dulcedo non est in sensibilibus bonis, quæ manifesta sunt nobis, sed est in invisibilibus; & non in rebus creatis, sed in invisibilitate ipsius Dei. Apoc. 2. „ Vincenti dabo manna „ absconditum. " Pri. Cor. 2. „ Oculus non „ vidit, nec auris audivit, nec in cor homi- „ nis ascendit, quæ præparavit Dominus di- „ ligentibus se. " Præparatio ergo bona est in abscondito; sed consummatio, & expletio est manifesta: unde subdit: *Perfecisti eis qui sperant in te*. Inter illam prædestinationem & eius effectum, eius scilicet qui est in gloria, in medio est status gratiæ, qui est inchoatio gloriæ. Et hac prætermissa tendit ad perfectum, & dicit, *Perfecisti*, idest perficies, & incepisti perficere id absconditum. Pri. Cor. 13. „ Cum venerit quod perfectum est, eva- „ cuabitur quod ex parte est. " Sed quibus?

Eis qui sperant in te, ad quos perveniet hæc perfectio, non ad eos qui in seipsis confidunt. Rom. 5. „ Gloriamur in spe gloriæ filiorum „ Dei. " Sed tunc non erit abscondita, immo erit *in conspectu filiorum hominum*: quia illam gloriam omnes videbunt, boni, & mali. Rom. 8. „ Existimo quod non sunt condignæ „ passiones huius temporis ad futuram gloriam „ quæ revelabitur in nobis. " Sap. 5. „ Videntes mirabuntur in subitatione insperatæ „ salutis, dicentes intra se, pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes: „ Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improperii. Nos „ insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore. Ecce „ quomodo computati sunt inter filios Dei, & „ inter sanctos sors illorum est. † Alias, in subitatione &c. usque, quomodo computati sunt „ inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est. " † Vel *filiorum*, idest sanctorum, qui plene videbunt. Psalm. 106. *Videbunt recti, & lætabuntur*. Vel *qui sperant in te &c.* Et hanc manifestant *in conspectu filiorum hominum*. Rom. 1. „ Non enim erubesco Evangelium. "

(r) Deinde cum dicit, *Abscondes*, ostendit beneficia Dei in sanctos per liberationem a malo. Sed quia duplex malum potest homo pati, scilicet in opere, & in verbo; primo ostendit quando protegit a primo malo; secundo quomodo a secundo, ibi, *Proteges*. Dicit ergo, *Abscondes &c.* Loquitur similitudinarie: sicut si aliquis quæratur ad mortem, quicumque illum absconderit in secretis suæ domus, ibi tutus esset: sic est de sanctis. Impii persequuntur eos; sed Deus abscondit eos in abscondito; idest, perducet ad illum absconditum suæ dulcedinis. Col. 3. „ Vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. " Sed hoc erit in futuro perfecte, quando videbunt eum facie ad faciem. Pri. Col. 13. „ Tunc autem facie ad faciem videbimus eum sicuti est. " Et hoc est quod ait, *faciei tuæ*. Sed in præsenti etiam abscondit, inquantum videmus aliquid de dulcedine gloriæ suæ contemplando: & intantum abscondit inquantum homines turbare non possunt firmatos in Dei amore. Sap. 3. „ Iustorum animæ in manu Dei sunt, & „ non tanget illos tormentum malitiæ. " Vel non sentient conturbationes, quas homines patientur in iudicio. Sap. 5. „ Turbabuntur timore horribili &c." Item inquantum homo absconditur in contemplatione, & non sentit turbationes mundi. Sap. 8. „ Intrans in domum meam conquiescam in illa: non enim „ habet amaritudinem conversatio illius, nec „ tædium convictus illius, sed lætitiam & gaudium. " Secundo ostendit quomodo absconduntur a maliloquis, cum dicit: *Proteges eos in tabernaculo tuo a contradictione linguarum*. Aliqui enim proteguntur a malefactoribus, sed non a maliloquis: ab hoc enim malo non omnes proteguntur. Unde Octavianus Tiberio, respondit zelanti pro ipso contra male loquentes de eo: „ Nolo super hac re mihi, Tiberi, „ turberis. Satis præstitum est nobis, ut nullus nos offendere posset † alias, possit. " † Dicit ergo: *Proteges eos in tabernaculo tuo*. Hoc ad præsentem Ecclesiam respicit, quæ tabernaculum est militantium. Esai. 4. „ Tabernaculum erit in umbraculum diei ab æstu, & in „ securitatem, & absconsionem a turbine, & „ a pluvia. " Et hoc *a contradictione linguarum*, quæ vel blasphemando Deum, vel docendo falsa contradicunt veridicæ doctrinæ, ut sunt schismata, & diversæ hæreses. Iob 16. „ Suscitatur falsiloquus adversus faciem meam, „ contradicens mihi. " Si ergo recurratur ad tabernaculum Dei, idest ad Ecclesiam, & ad secreta fidei eius, ibi invenitur defensio secura ab huiusmodi *contradictione linguarum*.

(s) Consequenter cum dicit, *Benedictus*, refert gratiarum actionem; ubi duo facit: primo enim gratias agit; secundo inducit alios ad hoc, quibus prædicta beneficia sunt collata, ibi, *Diligite*. Circa primum tria facit: primo enim prorumpit in gratias; secundo proponit materiam gratiarum, ibi, *Quoniam mirificavit &c.* tertio exponit causam, ibi, *Ego autem dixi*. Dicit ergo, *Benedictus Dominus*; quasi dicat: Ex quo protectus est sic populus sanctorum a Deo, nihil aliud restat nisi benedicere Deum, idest attribuere hoc eius bonitati. Tob. 12. „ Benedicite Deum, & enarrate omnia mirabilia eius. " Et quare? *Quia mirificavit*, idest mirabilem fecit, *misericordiam suam mihi* tunc enim videtur homo teneri ad gratiarum actiones, quando mirabiliter liberatur a magnis periculis. Et quomodo mirificavit? *In civitate*, inquit, *munita*; quasi dicat: Ita liberavit me quod fecit me sicut civitatem munitam. Alia littera: *In civitate circumstantiæ*. Hebræi habent, *Obsessa*. Hoc autem potest referri ad duas intentiones, & utrumque misericordiam Dei ostendit mirabiliter: quia in civitate munita ita liberavit me quod † alias, quia † fecit me sicut civitatem munitam contra mala. Et hæc civitas est Ecclesia. Hier. 1. „ Dedi te hodie in civitatem munitam, & in columnam ferream, „ & in murum æneum. " Vel *in civitate obsessa*, similiter mira misericordia est, quia sumus liberati a maiori malo. Periculum enim magnum perferunt obsessi; & ideo dicit: Eram *in civitate obsessa*, seu circumdata; & tamen

men liberavit me velut centrum a circumferentia: circumferentia namque ponitur in gyro, centrum in medio: populus Iudæorum, qui in medio erat gentium, qui circumstabant Iudæam, ubi dicebantur laudes Deo, ubi sacrificia offerebantur, ubi prophetiæ non cessabant. Modo autem in omnibus gentibus circumstantibus diffusa est misericordia Dei. Mar. ult. „ Euntes in mundum universum prædica„ te Evangelium omni creaturæ. " *In civitate ergo*, ait, *circumstantia*, scilicet in toto populo gentium.

(t) Deinde cum dicit, *Ego autem*, exponit materiam gratiarum: ubi primo ponit magnitudinem; secundo ponit exauditionem, ibi, *Ideo exaudisti &c.* Dicit ergo: *Ego dixi in excessu mentis meæ*. Excessus contingit quandoque ex causa inferiori, & hoc quando videt stupenda ex quibus fit extra se. Act. 3. „ Repleti sunt „ stupore & extasi. " Quandoque a causa superiori, quando scilicet contemplatur quis divina, & rapitur extra se supra se. Sec. Cor. 5 „ Sive mente excedimus, Deo. " Sic ergo elevatus ad divina dicit: *Projectus sum a facie oculorum tuorum*; idest, perpendi me longe esse a te. Quia quanto homo magis accedit ad Deum, tanto se minorem advertit. Iob ult. „ Auditu „ auris audivi te; nunc autem oculus meus „ videt te: idcirco ipse me reprehendo, & „ ago pœnitentiam in favilla & cinere. " Vel si intelligatur quantum ad excessum causæ inferioris, quod innuit littera Hieronymi, aliquando homo considerat gravitatem peccatorum, vel malorum imminentium, & ex hoc reputat se derelictum, sicut Christus in persona suorum dixit, Matt. 27. „ Deus Deus meus, „ ut quid me dereliquisti? " Et sic dicit hoc David: Considerans mala quæ mihi veniunt, *projectus sum*. Ionæ 2. „ Abiectus sum a conspe„ ctu oculorum tuorum. "

(u) Secundo cum dicit, *Ideo exaudisti*, ponit exauditionem; quasi dicat: *Ideo* quia hoc dixi, *exaudisti*. Ps. 10. *Respexit in orationem humilium*. Sic publicanus Luc. 18. quoniam recognovit se peccatorem, „ descendit iustificatus „ in domum suam. " Eccli. 35. „ Oratio hu„ miliantis se nubes penetrat. " Vel secundum Hieronymum ponitur interrogative. *Ego dixi... Ergo ne exaudies*? quasi dicat: Mirum est, cum sum ita longe a te, quod me exaudias, *dum clamarem ad te*. Gl. Augustini: „ Cla„ mor fit ad Deum non voce, sed corde, quia „ multi silentes labiis, corde clamaverunt: „ multi ore strepentes, corde adverso nihil „ impetrare potuerunt. Clama ergo intus ubi „ Deus audit. "

(x) Consequenter cum dicit, *Diligite Dominum*, inducit illos quibus prædicta beneficia sunt collata ad gratias exhibendas: & ordinat eos primo quantum ad affectum, secundo quantum ad effectum, ibi, *Viriliter agite*. Circa primum duo facit. Primo inducit eos ad diligendum Deum; secundo rationem diligendi assignat: *Quoniam veritatem requiret*. Dicit ergo: Quia exaudivit, & quia mirificavit, *diligite Dominum*. Deut. 4. „ Et nunc, Israel, audi præ„ cepta, & iudicia, quæ ego doceo te &c. " Et qui sunt qui diligere debent, ostendit: quia *sancti*. Cant. 1. „ Recti diligunt te. " *Quoniam veritatem*. Assignat causam diligendi. Redditur autem duplex causa quare Deum diligere tenentur: quia quod diligunt sancti Deus diligit, & quod odiunt, Deus odit. Secunda est ibi, *Et retribuet*. Quantum ad primum dicit: *Quoniam veritatem requiret Dominus, & retribuet abundanter facientibus superbiam*; quasi dicat: Diligere debetis Dominum, quia diligit quod diligitis, & hoc requirit. Sancti diligunt veritatem; & ideo Deus qui veritatem requirit, debet a nobis diligi. Requirit autem Deus veritatem iustitiæ. Rom. 2. „ Iudicium „ Dei est secundum veritatem in eos qui talia „ agunt. " Item vitæ. Esa. 38. " Obsecro Do„ mine, memento, quæso, quomodo ambula„ verim coram te in veritate, & corde per„ fecto. " Item doctrinæ. Matth. 22. „ Scimus „ quia verax es, & viam Dei in veritate do„ ces. Secunda ratio quare tenemini diligere Deum, est, quia punit quod oditis: punit enim Deus superbiam, quam sancti odiunt; & hoc est quod dicit: *Et retribuet*, pœnam scilicet, *abundanter*, idest supra seipsos: quia ipsi supra se extollunt. Esa. 16. „ Superbia eius, & ar„ rogantia eius, & indignatio eius, plusquam „ fortitudo eius. "

(y) Deinde cum subdit, *Viriliter*, ordinat eos quantum ad effectum; & primo ut sint fortes in opere, cum ait, *Viriliter agite*. Proverb. 18. „ Qui mollis, & dissolutus est in opere suo, „ frater est sua opera dissipantis. " Item ut sint fortes in corde: *Et confortetur cor vestrum*. Ps. 26. *Expecta Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum*.

(a) Intellectus David.

PSALMUS XXXI.

Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum; nec est in spiritu eius dolus.

(b) Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea, dum clamarem tota die. Quoniam die ac nocte gravata est super me manus tua: conversus sum in ærumna mea, dum configitur spina.

(c) Delictum meum cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi. Dixi: Confitebor adversum me iniustitiam meam Domino: & tu remisisti impietatem peccati mei.

(d) Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno.

(e) Verumtamen in diluvio aquarum multarum ad eum non approximabunt.

(f) Tu es refugium meum a tribulatione quæ circumdedit me: exultatio mea, erue me a circumdantibus me.

(g) Intellectum tibi dabo, & instruam te in via hac qua gradieris: firmabo super te oculos meos.

(h) Nolite fieri sicut equus, & mulus, quibus non est intellectus.

(i) In camo & freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.

(k) Multa flagella peccatoris; sperantem autem in Domino misericordia circumdabit.

(l) Lætamini in Domino, & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde.

(a) Hic incipit quarta deca primæ quinquagenæ: & sicut in prima decade sunt Psalmi in quibus fit mentio de persecutione Absalonis, in secunda de persecutione Saulis, in tertia de persecutione populi; ita in ista quarta de tribulatione quam boni a peccatoribus sustinent. Sec. Petri 2. „ Habitans „ apud eos qui de die in diem animam iustam „ iniquis operibus cruciabant. " Dividitur autem hæc deca in duas partes. Quia primo commendatur iustorum dignitas; secundo imploratur auxilium contra persecutiones impiorum in quarto Psalmo (34.) *Iudica, Domine, nocentes me.* Circa primum duo commemorat. Primo gratiam iustificantem; secundo dignitatem iustorum, ibi (Ps. 32.) *Exultate iusti in Domino*; tertio monet iustos ut in iustitia sistant, ibi (Ps. 33.) *Benedicam Dominum.* Huius Psalmi novus est titulus, scilicet, *Intellectus David.* Hieronymus habet, *Eruditio David.* In multis Psalmis sequentibus est invenire titulum hunc: & signatur per hoc quod in omnibus Psalmis in quibus hic titulus dicitur, tractatur aliqua veritas communis, non solum pertinens ad unam personam, sed quasi ad providentiam Dei, vel ad aliquid aliud arduum. Et licet in omnibus Psalmis quædam sint ad eruditionem, ista tamen ad hoc principaliter ordinantur. Specialiter vero iste Psalmus intitulatur ab intellectu quem debet habere pœnitens, qui debet intelligere se peccatorem, & gratiam Dei liberantis. Levitic. 5. „ Si intellexerit homo delictum „ suum, agat pœnitentiam pro peccato. " Hunc „ intellectum dat vexatio: " Esai. 28. *Beati quorum.* Iste est secundus Psalmus pœnitentialium. In primo enim egit de contritione cordis, in isto vero de confessione; & dividitur in tres partes. In prima enim ponitur remissio peccatorum; in secunda via ad remissionem, ibi, *Quoniam tacui &c.* tertio desiderium sanctorum de remissione, ibi, *Pro hac orabit.* Circa primum duo facit: primo enim ponitur aliquid quod est ex parte Dei; secundo illud quod est ex parte hominis, ibi, *Nec est in spiritu.* In peccato namque, primo est offensa Dei, secundo macula, tertio reatus pœnæ. Contra hæc tria ordinat tria: quia Deus remittit offensam, maculam tegit, reatum pœnæ tollit, non imputando peccatum. Quantum ad primum dicit: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates.* Sed quia beatitudo est duplex, scilicet rei, & spei; isti tales, scilicet quorum remissæ sunt iniquitates, sunt beati in spe, qui tandem erunt beati in re. Beatus enim ille est spe, in quo præcedit causa beatitudinis, & via, quæ est virtus, & præcipue perfecta: unde in quo virtus perfecta apparet, potest dici beatus in spe. Sicut arbor bene florens potest dici fructificans. Post corruptionem enim primi hominis isti flores non erant, sed

spinæ

ſpinæ peccatorum. Et ideo beatitudo peccatoris, quæ eſt in ſpe, non eſt huiuſmodi, ſed quod Deus remittat peccatum; & ſic fructificat. Hierem. 4. „ Novate vobis novale, & noli te ſerere ſuper ſpinas. " *Remiſſa*. Eſa. 40. „ Dimiſſa eſt iniquitas illius. " Luc. 6. „ Dimittite; & dimittetur vobis. " Quantum ad ſecundum dicit: *Et quorum tecta ſunt peccata*. Peccata ſunt maculæ animæ. Hier. 2. „ Quam viiis facta es nimis, iterans vias tuas! " Quando quis habet in ſe turpe, & illud tegitur, tunc oculos intuentium † alias, intuentis † turpitudo non offendit. Deus autem tegit turpitudinem peccatorum: ſed quomodo? Totaliter ſcilicet abluendo animam. In peccato enim duplex eſt deformitas. Una ſcilicet ex privatione gratiæ qua privatur peccator; & hæc totaliter tollitur, & non tegitur, quia datur ei gratia. Alia macula eſt ex actu peccati præterito; & hæc non deletur, quia non datur ei quod non fecerit, ſed quod non imputetur ei ad culpam; & hæc tegitur. Quantum ad tertium dicit: *Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum*. De reatu pœnæ intelligitur, quia pœna non ei reſervatur pro peccato. Dan. 3. „ Omnia induxiſti ſuper nos, & univerſa quæ feciſti nobis in vero iudicio feciſti. " Secundum Glo. triplex peccatum hic inſinuatur. Peccatum originale, actuale mortale, & actuale veniale. Primum ſignatur per iniquitatem, quæ eſt quædam inæqualitas; & hoc eſt in originali, inquantum in eo vires animæ recedunt ab æqualitate innocentiæ; & hoc dimittitur, & diminuitur, quia aufertur reatu, & remanet actu. Dicit autem pluraliter iniquitates, quia in diverſis diverſa originalia, & in uno unum. Secundum ſignatur per peccatum actuale mortale: actualia enim peccata mortalia dicuntur tegi, quando non imputantur peccatori iam ad culpam. Tertium ſignatur per peccatum veniale, quod non imputat Dominus: peccatum enim veniale non imputatur ad pœnam æternam. Vel primum dicit propter peccatum quod eſt ante baptiſmum; ſecundum propter peccata quæ ſunt poſt baptiſmum; tertio verum poſt confeſſionem, quia non imputabitur peccatum ad pœnam. Sed ex parte hominis requiritur quod non fictus confiteatur; alias non conſequitur gratiam. Sap. 1. „ Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum. " Et ideo, *Nec eſt in ſpiritu eius dolus*, ut aliud habeat interius, & aliud prætendat exterius.

(b) *Quoniam tacui*. Secunda pars eſt, ubi ponitur via perveniendi ad remiſſionem peccatorum: & circa hoc tria facit. Primo enim ponit ſtatum peccati; ſecundo converſionem, quæ eſt cauſa remiſſionis peccati, ibi, *Delictum meum*. Dicit ergo. *Quoniam tacui, &c.* Contradictio videtur hic: cum enim clamet tota die, dicit ſe tacere.

Reſpondeo. Tacebat ab eo quod dicendum erat; ſed clamabat quod dicendum non erat, necdum clamandum. Et in utroque eſt peccatum. De primo Eſa. 6. „ Væ mihi quia tacui. " Debet enim peccator dicere peccata ſua. Iob 16. „ Si tacuero, non recedit a me; nunc autem oppreſſit me dolor meus." Ergo *quoniam tacui*, peccata mea, *inveteraverunt oſſa mea*, ideſt interior fortitudo defecit. Sæpe in Scriptura ſacra per membra corporalia intelliguntur virtutes interiores: unde per oſſa, in quibus eſt fortitudo, intelligitur interior virtus. Et quia inveteraſcit quod deficit, ideſt minuitur, inde dicit, *Inveteraverunt oſſa mea*. Baruch 3. „ Quid eſt, Iſrael, quod in terra inimicorum es? Inveteraſti &c. " De ſecundo Eſa. 5. „ Expectavi ut faceret iudicium, & ecce iniquitas; iuſtitiam, & ecce clamor. " Et hoc eſt quod dicit: *Dum clamarem tota die*: clamabat enim ſe iuſtum, clamabat de pœna, & tacebat de culpa.

Sed quid fecit Dominus? Convertit eum aggravando manum Domini, gravamen inferentem: *Quoniam die ac nocte*. Secundo converſione conſequente: *Converſus ſum, &c.* Dicit ergo: *Die ac nocte*, ideſt continue, *gravata eſt ſuper me manus tua*. Manus Domini aliquando conſolatur. Eze. 3. „ Manus Domini erat mecum confortans me. " Aliquando aggravat, ſicut hic. I. Re. 5. dicitur manus Domini graviſſima. Eſa. 26. „ In tribulatione, murmuris doctrina tua eis. " Et ideo dicit: *Converſus ſum in ærumna mea*, ideſt in miſeria quam patior pro peccatis, *dum configitur ſpina*: dum ſpina, ideſt remorſus conſcientiæ, infigitur cordi meo. Vel pro ſpina dorſi quæ tenet totum hominem rectum, *dum configitur*: & ſignat ſuperbiam, quæ quando conſtringitur, corrigitur homo. Vel quare clamabas? Propter gravitatem, inquit, manus tuæ. Et hoc ideo quia non ſum converſus ad te, ſed ad peccatum; & hoc dum ſpina peccatorum configitur, ideſt firmatur in me; & ſic ſpina, ideſt peccatum, intelligitur. Vel dum ratio, quæ ſicut ſpina eſt regens dorſum, deprimitur. Vel, ſecundum Hebræos, *Converſus eſt humor meus in ſiccitatem æſtatis*; ideſt, ex aggravatione manus tuæ, quicquid in me carnale, & humidum fuit, converſum eſt in ſiccitatem æſtatis. Hieronymus habet: *Verſatus ſum in miſeria mea, dum exardeſcit meſſis*; ideſt, ad modum meſſis arui.

(c) Deinde cum dicit, *Delictum*, primo ponit confeſſionem; ſecundo eius efficaciam oſtendit, ibi, *Dixi, Confitebor*. Sed quia duo debet

bet homo confiteri, scilicet bona omissa, & mala commissa; quantum ad primum dicit: *Delictum meum*, scilicet quia † alias, quod † dimisi facere quod debui, *cognitum tibi feci*: non quod Deus non cognoscat; sed quando homo recognoscit peccatum suum, tunc vult etiam quod Deus cognoscat, ut ignoscat. Quantum ad secundum dicit: *Iniustitiam meam non abscondi*. Iob 31. „ Si abscondi quasi homo peccatum meum, & celavi in sinu meo iniquitatem meam. " Prov. 28. " Qui abscondit „ scelera sua, non dirigetur. " Efficacia vero confessionis ostenditur cum dicit: *Dixi*, *Confitebor*. Confessionis effectus est remissio peccatorum. Dicit ergo: *Dixi*, idest proposui in corde meo, *Confitebor Domino*, idest ad honorem Domini. Iosue 7. „ Da gloriam Domino „ Deo Israel, & confitere, atque indica mihi, quod feceris ne abscondas. " *Iniustitiam meam*, non bona mea, *adversum me*, non pro me. Aliquis confitetur peccatum suum, sed contra proximum, dicens, Alius induxit me; contra naturam, Ex fragilitate sic accidit; contra Deum, Non potui resistere. Sec. Reg. ult. „ Ego sum qui peccavi, ego sum qui inique egi. " Vel *adversum me*, idest propositum meum, quo † alias, qui † manere in peccato proponebam. Sequitur remissio: *Et tu remisisti*. Eccli. 2. „ Remittit in tempore tribulationis peccata. "

Si tanta est efficacia confessionis, quod non solum quando quis actu confitetur, sed habens propositum confitendi, consequitur remissionem, ante ergo remittitur ei quam confiteatur, Esa. 65. „ Et erit, antequam clamet, ego exaudiam. " Quid ergo facit confessio?

Dicendum, quod propositum operandi operatur ex virtute rei propositae ut fiat. Unde si cessat operatio illius rei, cessat effectus; & ideo necesse est perseverare in proposito. Tamen in confessione actuali peccatorum, & absolutione virtute clavium dimittitur ei de poena, & propter verecundiam amplius ei gratia confertur, & multa bona consequitur.

(d) Hic tertio ponit desiderium sanctorum de remissione peccatorum: & circa hoc tria facit. Primo enim proponitur sanctorum ad hoc desiderium; secundo peccatorum monitio, *Nolite fieri sicut equus*, tertio concluditur Psalmus in gratiarum actione, ibi, *Laetamini*. Circa primum duo facit: primo enim exprimit desiderium sanctorum ad remissionem peccatorum in generali; secundo in speciali sui ipsius refugium ostendens, ibi, *Tu es*. Circa primum duo facit: primo enim proponit desiderium sanctorum signo orationis; secundo orationis effectum ostendit, ibi, *Verumtamen in diluvio*. Dicit ergo: *Dixi*, *Confitebor*, *Pro hac* re, idest pro remissione peccatorum, *orabit ad te omnis sanctus*. Et dicit tria. Primo quid orandum, scilicet ut remissionem consequamur: omnes enim peccavimus. Pri. Io. 1. „ Si dixerimus quia peccatum non habemus, „ nos ipsos seducimus. " Et ideo petenda est remissio. Eccli. 38. „ Ora Dominum, & ipse „ curabit te. " Matt. 6. „ Dimitte nobis de„ bita nostra. " Secundo quis debet orare, scilicet, *sanctus omnis*. Iac. ult. „ Multum valet „ deprecatio iusti assidua. " Tertio quando, quia *in tempore opportuno*, scilicet gratiae, & praesentis vitae: quia „ novissime clausa est „ ianua: " Matt. 25. Sec. Cor. 6. „ Ecce nunc „ tempus acceptabile &c. " Ioan. 9. „ Venit „ nox, quando nemo potest operari. "

(e) Deinde cum dicit, *Verumtamen*, ostenditur effectus orationis, quia *in diluvio aquarum multarum*. Aqua potest hic accipi tripliciter. Uno modo voluptatis. Gen. pen. „ Effusus es „ sicut aqua. " Alio modo falsae doctrinae. Prov. 9. „ Aquae furtivae dulciores sunt. ". Tertio tribulationis. Psal. 68. *Intraverunt aquae usque ad animam meam*. Sequitur: *Ad eum non approximabunt*. Quod dicit, *Ad eum*, dupliciter potest intelligi. Uno modo ut ly *eum* referatur ad sanctum; quasi dicat: Quamvis oret sanctus, patitur tamen aquas multas; sed eum non obruunt, sive sint aquae voluptatis, sive falsae doctrinae, sive tribulationis: unde *non approximabunt*. Esa. 43. „ Cum transieris per „ aquas, tecum ero, & flumina non operient „ te. " Psal. 43. *Transivimus per ignem, & aquam, & eduxisti nos in refrigerium*. Alio modo † alias, aliquando † ut ly *eum* referatur ad Deum; & sic loquitur mutata persona: quia primo ad Deum loquitur, modo ad alios; quasi dicat: Qui sunt in diluvio aquarum multarum, sicut dictae sunt, non appropinquabunt ad Deum.

(f) Consequenter cum dicit, *Tu es*, exprimitur desiderium sanctorum in speciali: & circa hoc duo facit. Primo exprimit desiderium ut liberetur; secundo effectum desiderii, ibi, *Intellectum*. Circa primum duo facit: primo enim ostendit unde concipit spem orandi; secundo subdit petitionem, *Erue me a circumdantibus me*. Spem autem petendi concipit ex duobus. Primo quia Deus est speciale iustorum refugium; secundo quia eorum speciale refugium in tribulatione. Ergo dicit: *Tu es refugium meum a tribulatione quae circumdedit me*. Tribulatio circumdat quando undique opprimit, ita quod non patet refugium ab aliqua parte. Psal. 39. *Circumdederunt me mala quorum non est numerus &c.* Sed in hac tribulatione non est refugium nisi ad Deum. Sec. Para. 20. „ Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui ut oculos

„ no-

„ nostros dirigamus ad te. " Psal. 90. *Qui habitat in adiutorio Altissimi in protectione Dei cali commorabitur*. Sic ergo habeo, inquit, ad quem refugiam, habeo & in quo consoler, quia *exultatio mea*. Sec. Cor. 1. „ Qui conso-„ latur nos in omni tribulatione nostra. " Psal.93. *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tua latificaverunt animam meam*. Deinde exprimit quid petit cum dicit: *Erue me a circumdantibus*, idest a tribulatione quæ circumdedit me. Et quia tribulatio habet fieri ab aliquo, oportet quod, si tribulatio circumdat, immittentes † alias, innitentes † sint circumdantes, scilicet dæmones, & persecutores; & ideo dicit, *A circumdantibus me*.

(g) Secundo cum dicit, *Intellectum*, ostendit effectum suæ orationis. Deus est qui loquitur: *Intellectum tibi dabo &c.* quasi dicat Deus: Petis a me ut eruam te, & ego tria tibi faciam: dabo enim tibi donum intellectus, & te instruam, & ite custodiam. Tria enim sunt necessaria homini a Deo. Primo ut gratiæ donum percipiat, ut per hoc anima hominis perficiatur ad prompte agendum. Sed quia quantumcumque † alias, sed quantumcumque † homo haberet donum gratuitum, nisi Deus moveat animam ad opus bonum, non sufficit; ideo † alias, sufficit. Et ideo † oportet quod post gratiam prævenientem, Deus opereur, & moveat ad bonum. Sed gratia & donum recipitur secundum modum naturæ nostræ, & non eo modo quo possit sufficere ad omnia † alias, possit ad omnia † vitanda, & ideo necessaria est super hoc protectio Dei, & defensio. Et ideo primo ponit donum intellectus, cum dicit: *Intellectum tibi dabo*. Eccli. 15. „ Implevit eum Dominus spi-„ ritu sapientiæ, & intellectus. " Et hoc necessarium est homini, ut scilicet cognoscat peccatum suum, & quod non possit salvari nisi per Deum. Secundo ponit debitum usum huius doni, cum dicit, *Instruam te*. Esa.54. „ Po-„ nam filios † alias, fines † tuos doctos a Do-„ mino. " Tertio custodiam, cum dicit: *In via hac*, scilicet mandatorum, *qua gradieris firmabo super te oculos meos*, idest protegam te. Sec. Para.16. „ Oculi Domini contemplantur „ universam terram, & præbent fortitudinem „ his qui corde perfecto credunt in eum. "

(h) Consequenter cum dicit † alias, consequenter ostendit cum dicit, † *Nolite*, convertit se ad peccatores, ut ad pœnitentiam redeant: & circa hoc duo facit. Primo ponit monitionem; secundo comminationem, ibi, *In camo*. Dicit ergo: Deus dat homini intellectum, sed & intellectu excedit animalia. Qui ergo indignum se reddit dono intellectus, comparatur animalibus. Et ideo dicit: *Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus*. Secundum Glo. equus est animal superbum, mulus vero animal pigrum † alias, mulus animal vero pigrum, † unde non currit. Illi sunt ergo sicut equi qui per superbiam extolluntur. Hiere. 8. " Omnes reversi sunt ad cursum „ suum quasi equus impetu vadens ad præ-„ lium. " Illi sunt sicut mulus qui tarde ad viam Dei veniunt. Prover. 13. „ Vult, & „ non vult piger. " Vel per mulum intelliguntur luxuriosi. Mulus luxuriosus est, tamen non generat. Sic peccata luxuriæ infructuosa sunt. Rom. 6. „ Quem ergo fructum habuisti „ tunc in illis in quibus nunc erubescitis? " Vel equus portat sessorem indifferenter, & mulus onus quodcumque. Peccatori duo imponuntur; sessor, scilicet diabolus, & onus, scilicet peccatum: non ergo sitis sicut equus non discernens inter sessores, an scilicet Christus sit, vel diabolus: nec sicut mulus, qui quodlibet onus, scilicet peccatum, indifferenter portat.

(i) Deinde cum dicit, *In camo*, ponitur comminatio: & primo per modum orationis; secundo per modum prænuntiationis, ibi, *Multa*. Dicit ergo, *In camo &c.* Sic metaphorice. Si homo se habet sicut homo, Deus tractat eum sicut hominem, monitionibus, & doctrinis; sed quando recedit a dignitate hominis, tractatur sicut brutum animal, quod coercetur pœnis, & violentia, scilicet *in camo, & freno*; quasi dicat: Monui quod non fiant sicut equus, & mulus: quod si non acquiescunt, fac eis sicut equo, & mulo, scilicet *in camo, & freno maxillas eorum constringe*, comprimendo scilicet loquacitatem, & subtrahendo cibos quibus utitur ad voracitatem. Locutioni enim, & gustui deservit maxilla. Esa. 37. „ Ponam circulum in naribus tuis, & fre-„ num in labiis tuis. " Vel *in camo & freno*, idest in maiori & minori tribulatione.

(k) Secundo cum dicit, *Multa*, prænuntiat; & primo quid paratur malis: quia *multa flagella* a Deo. Psal. 49. *Arguam te, & statuam contra faciem tuam*. A sua conscientia. Prov. 12. „ Quasi gladio pungitur conscien-„ tiæ. " A potestate. Rom. 13. „ Vindex „ est in iram ei qui male agit. " Prov. 26. „ Flagellum equo, & camus asino, & virga „ in dorso imprudentium † alias, impruden-„ ti. " † Secundo quid paratur bonis: *Sperantem autem in Domino misericordia circumdabit*. Misericordia potest esse nominativi casus, ut sic intelligatur quod ipsum misericordia circumdabit qui sperat in Domino. Vel potest esse ablativi casus, ut intelligatur quod Dominus misericordia sua circumdabit sperantem in se.

se. Et hoc est quando undique subvenit in miseriis hominum. Psal. 102. *Qui coronat te in misericordia, & miserationibus*.

(l) Ultimo concluditur Psalmus gratiarum actione, cum dicit, *Lætamini*. Hæc est autem consuetudo in Psalmis pœnitentialibus quod incipiunt in luctu, & finiunt in lætitia: quia hoc facit pœnitentia. In hac autem conclusione hortatur iustos & rectos ad bonam operationem, & rectam intentionem, dicens: *Lætamini in Domino, & exultate, iusti*; quasi dicat: Duo sunt necessaria homini, scilicet recta operatio, & hoc facit iustitia; & recta intentio, & hoc facit lætitia. Dicit ergo: *Lætamini, iusti, & exultate*, Secundum Glo. lætari est tacita suavitate gaudere; exultare vero est concitati animi fervore gaudere. Unde exultatio provenit ex interiori gaudio. Sed in quo? *In Domino*, inquit, non in mundo. Phil. 4. „ Gaudete in Domino, iterum dico, „ gaudete. " Sequitur: *Et gloriamini omnes recti corde*. Recti corde sunt qui conformant voluntatem suam voluntati divinæ: hi habent gloriari in Deo. Sec. Corint. 10. „ Qui glo„ riatur in Domino glorietur. "

(a) In finem

PSALMUS DAVID XXXII.

Exultate, iusti, in Domino: rectos decet collaudatio.

(b) Confitemini Domino in cithara; in psalterio decem chordarum psallite illi.

(c) Cantate ei canticum novum; bene psallite ei in vociferatione.

(d) Quia rectum est verbum Domini, & omnia opera eius in fide. Diligit misericordiam, & iudicium: misericordia Domini plena est terra.

(e) Verbo Domini cæli firmati sunt; & spiritu oris eius omnis virtus eorum.

(f) Congregans sicut in utre aquas maris, ponens in thesauris abyssos.

(g) Timeat Dominum omnis terra; ab eo autem commoveantur omnes inhabitantes orbem.

(h) Quoniam ipse dixit, & facta sunt; ipse mandavit, & creata sunt.

(i) Dominus dissipat consilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat consilia Principum.

(k) Consilium autem Domini in æternum manet; cogitationes cordis eius in generationem & generationem.

(l) Beata gens cuius est Dominus Deus eius; populus quem elegit in hereditatem sibi.

(m) De cælo respexit Dominus: vidit omnes filios hominum.

(n) De præparato habitaculo suo respexit super omnes qui habitant terram.

(o) Qui finxit singillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum.

(p) Non salvatur Rex per multam virtutem; & gigas non salvabitur in multitudine virtutis suæ. Fallax equus ad salutem; in abundantia autem virtutis suæ non salvabitur.

(q) Ecce oculi Domini super metuentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius: ut eruat a morte animas eorum, & alat eos in fame.

(r) Anima nostra sustinet Dominum, quoniam adiutor & protector noster est. Quia in eo lætabitur cor nostrum; & in nomine sancto eius speravimus.

(s) Fiat misericordia tua, Domine, super nos, quemadmodum speravimus in te.

Titulus non est novus: est enim, *In finem Psalmus David*. In Psalmo præcedenti egit Psalmista de sui iustificatione, in hoc autem agit de dignitate iustorum; & circa hoc duo facit: quia primo exhortatur iustos ad spiritualem laudem; secundo exprimit eorum dignitatem, ibi, *Beata gens*. Circa primum duo facit: primo enim exhortatur ad spiritualem iucunditatem, & laudem; secundo assignat rationem gaudii, & laudis, ibi, *Quia rectum*

rectum est. Circa primum duo facit: primo enim exhortatur ad iucunditatem, & laudem; secundo modum eorum exponit, ibi, *Confitemini Domino*, *&c.* Circa primum duo facit: ponit enim primo exhortationem; secundo assignat eius rationem: *Rectos decet collaudatio*. Dixerat enim: *Dixi*, *Confitebor*; &, *Tu remisisti*; &, *Pro hac orabit*, *&c.* Ergo, o *Iusti*, quia iustificati estis, *exultate in Domino*, non in mundo; alias non estis iusti: non enim est iustus qui non gaudet in iustitia; Deus autem ipse est iustus, & ipse est iustitia. Psal. 10. *Iustus Dominus iustitias dilexit*. Et ideo *iusti exultate in Domino*. Habacuch 3. „ Ego autem in „ Domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu „ meo." Sed quare dicit: *Exultate iusti in Domino*; & non dicit: Exultate omnes in Domino? Ratio est, quia *rectos decet collaudatio*, scilicet Dei. Videndum est igitur si sunt recti, & quomodo eos decet laus. Res non dicitur recta nisi per hoc quod conformatur regulæ & mensuræ. Mensura autem & regula voluntatis humanæ est iustitia, & voluntas divina. Illi ergo qui non habent rectum affectum, non possunt bene collaudare Deum, quia nolunt voluntatem suam conformare voluntati divinæ, sed divinam volunt potius conformari suæ; & ideo multa Deus facit quæ ipsi non approbant. Sed qui Dei voluntati se aptant, illi gaudent in prosperis & adversis. Et ideo dicit, *Collaudatio*, quia de omnibus laudant, non in aliquibus tantum. Item unanimiter. Eccli. 15. „ Non est speciosa laus in ore pecca- „ toris." Esa. 4. „ Exultatio his qui salvati fuerunt de Israel."

(b) Deinde cum dicit, *Confitemini Domino*, ponit modum laudis, & iucunditatis. Sciendum est autem, quod in laude Dei præcipue intenditur quod affectus hominis tendat in Deum, & dirigatur. Item consonantiæ musicæ immutant hominis affectum. Unde Pythagoras videns quod iuvenis insaniret ad sonum Phrygium, mutari modum fecit, & ita furentis adolescentis animum ad statum mentis pacatissimæ temperavit, ut dicit Boetius in procemio musicæ suæ. Inde est quod excogitatum est, quod in omni cultu aliquæ consonantiæ musicæ exerceantur, ut animus hominis excitetur ad Deum. Huius autem consonantiæ dupliciter consueverunt exerceri. Quandoque scilicet in instrumentis musicis, quandoque vero in cantionibus: & ideo primo ostendit primum modum, quia *in cithara*; secundo secundum, ibi, *Cantate ei*. Affectus enim hominis per instrumenta, & consonantias musicas dirigitur quantum ad tria. Quia quandoque instituitur in quadam rectitudine, & animi firmitate, quandoque rapitur in celsitudinem, quandoque in dulcedinem, & iucunditatem. Et ad hoc ut vult Philosophus in 8. Pol. cap. 7. tria genera cantus sunt instituta. Quia ad primum est cantus Doristicus qui est primi, & secundi toni, ut volunt quidam; ad secundum est cantus Phrygius, qui est tertii toni; ad tertium est cantus Hippolidicus, qui est quinti toni, & sexti. Alii sunt post super inventi. Et sic est in instrumentis: quia quidam quædam instrumenta faciunt primum, sicut tibia, & tuba; quidam faciunt secundum, ut organum; quidam tertium, ut psalterium, & cithara. Psal. 80. *Psalterium iucundum cum cithara*. Sed quia Psalmus intendit hic inducere ad exultationem, non facit mentionem nisi de istis duobus, scilicet psalterio, & cithara. Verum quia „ omnia in figura contingebant illis, " 1. Corinth. 10. non solum istis instrumentis utebantur ad hoc, sed in figura. Cithara habet sonum ab imo, & signat laudem quæ surgit ab imis, idest terrenis; psalterium vero habet sonum a supremo, & signat laudem quæ est de bonis cælestibus. Dicit autem, *Decem chordarum*, quia per eas signantur decem præcepta Decalogi, in quibus tota doctrina spiritualis consistit.

(c) Consequenter cum dicit, *Cantate*, agit de cantu humanæ vocis. Sciendum est autem secundum litteram, quod duplex est modulatio: quædam enim est per simplicem cantum, & quædam est organizando. Primum tangit cum dicit, *Canticum novum*; secundum ibi, *In vociferatione*. Secundum spiritualem intellectum de duobus debet homo exultare, scilicet de bonis gratiæ susceptis, & de bonis gloriæ expectatis. Per prima bona innovamur. Eph. 4. „ Renovamini spiritu mentis vestræ. " Rom. 6. „ In novitate vitæ ambulemus. " Ille ergo cantat canticum novum qui exultat Deo de renovatione gratiæ. Apocal. 14. „ Canta- „ bant sancti canticum novum. " Ille vero bene psallit in vociferatione qui de bonis gloriæ cantat, & canticum quod homo corde concipit exprimit verbis. Vel *in iubilatione* seu *in iubilo*, secundum Hieronymum. Est autem iubilus lætitia ineffabilis, quæ verbis exprimi non potest; sed voce datur intelligi gaudiorum latitudo immensa. Illa autem quæ non possunt exprimi, sunt bona gloriæ. Pri. Cor. 2. „ O- „ culus non vidit, nec auris audivit, nec in cor „ hominis ascendit quæ præparavit Deus iis „ qui diligunt illum. " Et ideo dicit: *Benepsallite ei in iubilatione*: quia cantu exprimi non valent.

Sed dices: In veteri testamento erant musica instrumenta, & cantica vocis. Quare ergo Ecclesia illa dimisit, hæc vero assumpsit?

Ratio duplex mystica assignatur. Quia erant figu-

figuralia. Secunda ratio est quod Deus laudatur mente & voce, non instrumentis. Alia ratio habetur ex verbis Philosophi, qui dicit quod contra sapientiam est quod homines instruantur in lyris, & musicis, quia occupant animum in sui operatione: sed simplex debet esse musica, ut a corporalibus retrahantur divinis laudibus mancipati.

(d) Secundo cum dicit, *Quia*, assignat rationem gaudii, & laudis. Ratio autem laudis, & gaudii duplex est: una ex parte Dei, de quo est exultandum; secunda ex parte effectuum eius, ibi, *Verbo Domini*. Circa primum tria facit. Primo ponit ex quibus ex parte Dei; & primo *quia rectum est verbum Domini*, idest instructio. Psal. 118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum*. Vel ipsa promissio. Prov. 8. „ Iusti sunt omnes sermones mei; non est in „ eis pravum quid, neque perversum; recti „ sunt intelligentibus. " Secundo quia *omnia opera eius in fide*, idest fidelis † alias, fideles. † Psalm. 144. *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis*. Multum habetur gaudium quando invenitur homo fidelis. Prov. 20. „ Virum autem fide„ lem quis inveniet? " Vel, *In fide*, ait, quia opera Dei sunt bona merita. Hæc autem non sunt meritoria, nisi fiant in fide, quia „ sine „ fide impossibile est placere Deo: " Heb. 11. Vel *rectum verbum, & opera eius*. Sed quibus? *In fide*, idest in fidelibus: in infidelibus enim non apparent opera Dei, & verba recta. Tertio quia *diligit*; & circa hoc duo facit: primo enim ostendit affectum Dei, cum dicit, *Diligit Dominus*; secundo manifestat per signum, ibi, *Misericordia Domini plena est terra*. Inter omnia quæ faciunt gaudere de Domino, sunt duo, scilicet misericordia, & iustitia. Prov. 20. „ Misericordia, & veritas custodiunt Re„ gem. " Per iustitiam enim subditi defenduntur. Tolle iustitiam, & nullus securus, & lætus erit. Item sine misericordia omnes timent, & non diligunt. Hoc de Deo dat intelligi, cum dicit: *Diligit* Dominus *misericordiam, & iudicium*. Diligit enim in seipso, quia in opere sunt hæc. Psal. 24. *Universæ viæ Domini misericordia, & veritas*. Item diligit in unoquoque. Mich. 6. „ Indicabo tibi, o ho„ mo, quid sit bonum, & quid Dominus requi„ rat, a te. Utique facere iudicium, & dili„ gere misericordiam. " Et ideo ait, *Exultate*, quia vere *misericordiam diligit* Deus: nam *misericordia Domini plena est terra*. Ecce manifestat per signum: omnis enim plenitudo terræ procedit ex misericordia Dei, quia terra est non temporalibus, sed spiritualibus bonis plena, & maxime post adventum Christi. Act. 2. „ Repleti sunt omnes Spiritu sancto, &c. Omnia enim hæc sunt ex misericordia Dei. Ro. 9. „ Non est volentis, neque currentis, „ sed Dei miserentis. " Dicit autem, *Terra*, & non cælum, quia in cælo nulla est miseria, & ideo non indiget misericordia; sed terra, ubi repletur homo multis miseriis, indiget plenitudine misericordiæ.

(e) Deinde cum dicit, *Verbo*, ponitur causa gaudii ex parte divinorum effectuum. Moyses in principio creationis rerum facit mentionem de tribus: de cælo, de aqua, & de terra. Ge. 1. „ In principio creavit Deus cælum, „ & terram. " Et infra: „ Spiritus Domini „ ferebatur super aquas. " Secundum hoc ergo Psalmus dicit primo effectum Dei in cælis; secundo in aquis, ibi, *Congregans*; tertio in terra, ibi, *Timeat Dominum omnis terra*. Dicit ergo: *Verbo Domini cæli firmati sunt*. Secundum Glo. exponitur litteraliter, & mystice. Et utroque sensu tractantur hæc verba quæ sunt ex parte Dei, scilicet Dominus, verbum, & spiritus oris. Dominus est nomen potestatis, & potentia appropriatur patri. Verbum est conceptio mentis, unde & sapientia genita dicitur; & verbum est filius. Spiritus eius est Spiritus sanctus. Dicitur autem spiritus oris, quia verbo appropriatur os: unde idem est dictu, ac si diceret: Spiritus verbi, quia ipse est spiritus filii & veritatis. Et licet indivisa sint opera Trinitatis in divinis: Io. 5. „ Quæcumque pater fecerit, hæc & filius fa„ cit similiter; " hic tamen secundum appropriationem loquitur. In cælo autem sunt duo mirabilia, scilicet eius perpetuitas, quia incorruptibile, & eius virtus, per quam totus mundus inferior immutatur: per calorem videlicet in æstate, per frigus vero in hyeme. Perpetuitas autem cæli contingit ex natura formæ suæ. Nam formæ elementorum sunt particulares, & non implent totam potentiam materiæ: unde materia eorum remanet in potentia ad aliam formam. Forma vero cæli habet totalitatem quamdam, & replet totam potentiam materiæ. Sed forma artificiati procedit ex forma artificis. Forma autem concepta in corde patris, est verbum. Ergo formatio omnis rei attribuitur verbo. Unde dicit: *Verbo Domini cæli firmati sunt*. Virtus autem cælorum est in movendo. Omnis autem motus posterior derivatur a priori sicut a causa. Primus motus in rebus quæ sunt per voluntatem, est motus amoris: quia omnis motus in rebus quæ voluntatem habent, est motus voluntatis. Et ideo dicit Dionysius 4. cap. de Div. No. quod „ divinus amor non finit eum „ esse sine germine; movet autem ipsum ad ope„ randum &c. " Necesse est ergo quod virtus cælorum sit a spiritu; & ideo dicit: *Et spiritu*

in oris eius omnis virtus eorum. Mystice per cælos intelliguntur Apostoli; hi firmati sunt verbo Domini, scilicet Christi, vel filio Domini. Et hoc est exoratio eius, & doctrina. Luc. 22. „ Ego pro te rogavi, ut non deficiat fides tua &c. Item virtus eorum firmata est per Spiritum sanctum. Luc. ult. „ Sedete in civitate, „ quoadusque induamini virtute ex alto. “

(f) Deinde cum dicit, *Congregans sicut in utre aquas maris*, ostendit effectum Dei in aquis. In aquis autem duo mirabilia sunt considerata. Unum quod aquæ congregantur in unam partem terræ, & non occupant totam superficiem, quod est mirabile propter duo. Primo quia naturalis ordo est quod sic aqua circumdet totam terram, sicut aer aquam. Item mare est altius terra. Secundo quia licet aqua continue evaporet per calorem solis, tamen in eadem quantitate conservatur. Et ideo duo dicit, scilicet quod congregantur in unum ex mandato Dei. Hiere. 5. „ Posui arenam terminum mari præceptum sempi„ ternum, quod non præteribit: & commo„ vebuntur, & non poterunt; & intumescent „ fluctus eius, & non transibunt illud. “ Iob 38. „ Quis conclusit ostiis mare, quando erum„ pebat quasi de vulva procedens; cum po„ nerem nubem vestimentum eius, & cali„ gine illud quasi pannis infantiæ obvolve„ rem? Circumdedi illud terminis meis, & „ posui vectem, & ostia, & dixi: Usque huc „ venies, & non procedes amplius, & hic „ confringes tumentes fluctus tuos. † Alias, „ Quis conclusit ostiis mare &c. usque tu„ mentes fluctus eius. “ † Et ideo dicit: *Congregans sicut in utre aquas maris*. Aqua congregata in utre habet tumorem, & elevationem; non tamen defluit, quia retinetur a pelle utris: sic aqua congregata in mare habet tumorem, & tamen non fluit, quia continetur virtute divina. Gen. 1. „ Congregentur aquæ „ in locum unum, & appareat arida. “ Aliud mirabile est quod continue evaporat, & non minuitur. Unde, sicut quidam Philosophi dicunt, per virtutem caloris solis tota aqua siccaretur secundum naturam. Et ideo contra hoc dicit: *Ponens in thesauris abysses*. Abyssus secundum Augustinum dicit profunditatem aquarum immeabilem; & habet duplicem interpretationem: ab *a*, quod est sine, & *basi*, quod est fundamentum; quasi sine fundamento, & sine candore, quia profunda est, & obscura. In thesauro sunt tria: quia thesaurus quamdam multitudinem auri dicit; & illud quod in thesauro ponitur, conservatur: unde dicitur quasi theca auri. Item ponitur ut ad utilitatem extrahatur. Hoc totum est in abysso, quia in ea est immensa abundantia sive multitudo aquarum; secundo in abysso conservatur aqua, & non decidit; tertio extrahuntur ad utilitatem, cum elevantur vapores ex eis, & generantur pluviæ, & irrigatur terra. Psalm. 17. *Apparuerunt fontes aquarum*. Mystice exponitur dupliciter, de bonis, & de malis. De bonis, ut per aquas maris intelligamus populos. Apocal. 17. „ A„ quæ multæ populi sunt, & gentes, & lin„ guæ. “ Quasi ergo aquas maris populos huius mundi congregat in Ecclesia sicut in utre. Comparatur autem Ecclesia utri propter unitatem: & quia uter † alias, & uter †, de pelle fit mortui animalis, per hoc insinuatur quod ad hoc aliqui ad Ecclesiam venient ut mortificent membra sua, quæ sunt super terram. Nam quasi cæli Apostoli confirmati sunt, & ex his congregati sunt in Ecclesia populi. *Ponens abyssos*, idest profunditatem divinorum sensuum, *in thesauris*, sacræ Scripturæ. Esa. 33. „ Divitiæ salutis, sapientia, & scientia: „ timor Domini ipse est thesaurus eius. “ Vel abyssos prius, scilicet peccatores profundos, & obscuros tenebris vitiorum, ponens thesauros auri Ecclesiæ. Magnus thesaurus Ecclesiæ Paulus est, & Matthæus, & Magdalena, qui quomdam fuerant quasi quædam abyssus. In malis vero, aqua maris intelligitur tribulatio huius vitæ. Psalm. 68. *Intraverunt aquæ usque ad animam meam*. Deus autem confirmat cælos, non tamen aufert eis infirmitates, quia sic gratia conservatur interius quod infirmitates exterius non excludat. Et ideo dicit, quod congregat tribulationes eorum, scilicet cælorum, idest virorum cælestium, *in utre*, idest in corporibus eorum, *ponens abyssos*, idest persecutores Ecclesiæ, *in thesauris*: quia non dat eis libertatem sæviendi contra Ecclesiam quantum volunt.

(g) Tertio cum dicit, *Timeat*, ostendit effectum Dei in terra: & primo præmittit monitionem; secundo ostendit effectum Dei circa terram, ibi, *Quoniam ipse dixit, & facta sunt*. Circa primum duo facit: primo enim ponit monitionem; secundo exponit eam, ibi, *Ab eo autem commoveantur omnes inhabitantes orbem*. Dicit ergo: *Timeat Dominum omnis terra*.

Sed quare hic posuit monitionem, cum locutus sit de effectibus aliis, in quibus nulla monitione usus est, sed solum de terra?

Ratio est, quia omnis alia creatura obedit Deo ad nutum, nisi homo terrenus. Et ideo dicit: *Omnis terra*, idest omnis homo terrenus, *timeat Dominum*. Eccle. ultim. „ Deum time, „ & mandata eius observa. Hoc enim est „ omnis homo. “ Nam methonimica locutio est hæc, ut intelligatur continens pro contento, cum dicit, *Terra*, idest habitatores terræ.

Secundo exponit monitionem, dicens: *Ab eo autem commoveantur omnes inhabitantes orbem*. Bona scilicet commotio ad servitium Dei, quia ipse solus trahit. Ioan. 6. „ Nemo potest „ venire ad me, nisi Pater qui misit me, tra- „ xerit eum. "

(h) Deinde cum dicit, *Quoniam*, ostendit effectum duplicem circa terram: & primo effectum creationis; secundo gubernationis, ibi, *Dominus dissipat*. In creatione autem sunt duo consideranda, scilicet ipsa formatio, & ipsa creatio. Utrumque autem est hic. Nam primo ostendit ipsam formationem, cum dicit: *Ipse dixit, & facta sunt*; secundo ipsam creationem, cum addit: *Ipse mandavit, & creata sunt*. Dicit ergo: *Quoniam ipse dixit*. Augustinus 7. super Gen. ad litteram: „ Omnis forma- „ tio est per verbum; quia res creatæ se ha- „ bent ad Deum, sicut artificiata ad artifi- „ cem. Unde sicut omnes formæ artificiati „ sunt a forma concepta † alias, sunt con- „ ceptæ † in mente artificis, ita omnis for- „ ma rerum est a verbo divino concepto. " Unde *ipse dixit*, idest concepit verbum ab æterno, & secundum illud omnia facta sunt; quasi dicat: Genuit verbum in quo erat ut fierent omnia; & sic est formatio. Secundo creatio: quia *mandavit, & creata sunt*. Dicere namque importat verbum formatum; mandare importat monitionem, vel emanationem solum. Unde mandare importat creationem materiæ informis. Eccle. 8. „ Sermo illius „ potestate plenus est. " Mystice, *Dixit, & facta sunt*, semine gratiæ: *mandavit* in opere veritatis. Psalm. 103. *Emitte spiritum tuum, & creabuntur*.

(i) Quantum vero ad opus gubernationis dicit, *Dominus*, quia stabilis manens immutat omnes. Et primo ponitur hominum mutatio; secundo sua stabilitas, ibi, *Consilium*. Circa habitatores terræ advertendum est, quod quidam sunt parvi, quidam magni; & utrique mutantur. Quantum ad parvos dicit: *Dominus dissipat consilia gentium*. Ubi duo tangit; scilicet propositum quod est de fine, & consilium de his quæ sunt ad finem. Et hoc immutatur, quia non agit secundum quod consiliatur, sed secundum quod Deus disponit. Esa. 8. „ Inite consilium, & dissipabitur. " Et hoc est quod dicit: *Dominus dissipat consilia gentium*. Et specialiter dissipavit consilium volentium dissipare legem Christi. *Et cogitationes reprobat populorum*, humana scientium. Talium enim propositum reprobat Dominus. Quantum ad magnos dicit: *Et reprobat consilia Principum*; quasi dicat: Non solum populorum, sed & Principum consilia reprobat; quia non est in potestate eorum quod intentum assequantur effectum, sed in ordinatione divina. Iob 12. „ Adducit consiliarios in stultum finem. "

(k) Deinde cum dicit, *Consilium autem Domini*, ponitur stabilitas Dei, quia consilium suum stat, & cogitatio sua perseverat.

Sed numquid consilium est in Deo? Videtur quod non: quia importat dubitationem.

Respondeo dicendum, quod aliter accipitur consilium in Deo, & aliter in nobis. Scientia enim in nobis importat discursum, in Deo vero certitudinem. Sic de consilio, cum est in nobis, dicit inquisitionem; cum autem dicitur de Deo, importat ordinationem respectu omnium ad debitum finem. Esa. 46. „ Consilium meum stabit, & omnis vo- „ luntas mea fiet. " Act. 5. „ Si ex Deo est „ consilium, non poteritis stare, & dissolve- „ re illud. " *Cogitationes cordis eius*, idest propositum voluntatis eius manet: quia si mutat sententiam, non mutat consilium. Esaiæ 55. „ Non enim cogitationes meæ cogitationes „ vestræ, neque viæ meæ viæ vestræ. "

(l) *Beata gens*. Supra hortatus est iustos ad iucunditatem; hic ponit eorum dignitatem: & circa hoc duo facit. Primo enim proponit eorum dignitatem; secundo probat, ibi, *In cælo*. Dignitas sanctorum maxima est, quia ipsi soli perveniunt ad quod omnes homines naturaliter desiderant. Si unus, vel pauci pervenirent ad unum ad quod omnes pervenire desiderant † alias, desiderarent, † hoc esset magna dignitas. Omnes autem desiderant tendere ad beatitudinem, ad quam tamen soli iusti perveniunt: quia eam consequentur in futuro perfecte, nunc vero inchoative, & in spe. Ergo dignitas iustorum est magna. Circa eorum beatitudinem hic inchoatam, & in futuro perficiendam, duo tangit, materiam scilicet, & causam, ibi, *Populus*. Dicit ergo, *Beata gens*. De beatitudine diversi diversa senserunt; & secundum diversas opiniones de hac sunt diversæ sectæ Philosophorum. Quidam enim posuerunt eam in bonis corporalibus, sicut Epicurus. Quidam in operibus activæ vitæ, ut Stoici. Quidam in veritatis contemplatione, ut Peripatetici. Quærere beatitudinem in eo quod est infra nos, est vanum, quia beatitudo est supra nos. Quod autem est supra nos, hoc est Deus. Ergo beatitudo hominis est inhærere Deo. Unumquodque enim perfectum est, si inhæret proprio bono. Proprium autem bonum hominis est Deus. Psalm. 72. *Mihi autem adhærere Deo bonum est*. Deo autem potest quis inhærere mente, scilicet intellectu, & voluntate; non sensu, quia hic etiam brutis est communis. Dupliciter ergo inhæret homo Deo, scilicet per intellectum contemplando & cognoscendo,

do, & per affectum amando. Et quia hæc imperfecta sunt in via, perfecta vero in patria; ideo hic beatitudo est imperfecta, ibi perfecta. Et ideo dicit, *Beata gens*. Et quare? Quia *Dominus est Deus eius*, idest † alias, ideo † habet Deo mentem coniunctam. Propterea *beatus populus cuius est Dominus Deus eius*. Heb.11. „ Non confunditur Deus vocari „ Deus eorum. " Sed quæ causa est eius? Numquid natura, fortuna, vel propria virtus? Non; sed electio divina. Ioan. 15. „ Non vos „ me elegistis, sed ego elegi vos. " Item ibidem 6. „ Nemo potest venire ad me, nisi „ Pater meus qui misit me, traxerit eum. " Et ideo subdit: *Populus quem elegit*; quasi dicat: Ideo beati, quia a Deo electi. Eph. 1. „ Elegit nos in ipso ante mundi constitutio- „ nem. " Et hoc *in hereditatem*, idest ut ipsi simus eius hereditas. Hereditas importat stabilem possessionem. Deus autem possidet omnia per dominium; sed soli iusti subduntur ei per voluntatem: unde in hereditatem eos elegit, idest ad habendam iustitiam sempiternam. Sap. 1. „ Iustitia perpetua est & im- „ mortalis. " Esa. 19. „ Hereditas mea I- „ srael. " Dominus ergo Deus eorum, quia eo fruuntur; & ipsi sunt hereditas Dei, quia ei subiiciuntur.

(m) Deinde cum dicit, *De cælo*, probat eorum dignitatem per discussionem divini iudicii; & circa hoc tria facit: primo enim præmittit certitudinem divini iudicii; secundo subdit vanitatem humanæ prosperitatis, ibi, *Non salvabitur Rex*; tertio efficaciam gratiæ in sanctis, ibi, *Ecce oculi Domini*. Circa primum duo facit. Primo certitudinem divini iudicii pensat ex eius altitudine; secundo ex eius causalitate. Et primo ostendit eam ex primo; secundo ex secundo, ibi, *Qui finxit*. Circa primum duo facit: primo enim ostendit certitudinem divini iudicii ex eius altitudine; secundo removet dubitationem, ibi, *De præparato*. Dicit ergo: *De cælo respexit Dominus*. Quanto aliqua virtus est altior in ordine & genere virtutis, tanto est efficacior ad opera quæ illi virtuti conveniunt; & ideo quanto aliqua virtus cognitiva est subtilior, tanto est efficacior in cognoscendo. Nihil adeo est sublime sicut divinus intellectus; & ideo efficacia eius in cognoscendo est maxima. Et ideo dicit, *De cælo*, idest altitudine divinæ maiestatis. Sicut enim nihil est altius cælo in corporalibus, ita nihil altius Deo in spiritualibus. Et ideo quia de alto respicit, ideo *videt omnes filios hominum*: quia quanto plus ex alto videt, tanto plures videt. Prov. 16. „ Omnes viæ hominum patent oculis e- „ ius. "

(n) Deinde cum dicit, *De*, removet dubitationem. Aliqui enim crediderunt Deum habitare in cælis, quasi in remotis non cognosceret humana. Iob 22. „ Circa cardines cæ- „ li perambulat, & nostra non considerat. " Hoc excludit Psalmus dicens, *De præparato habitaculo*; quasi dicat: Nullus præparat sibi locum ad impediendum se. Secus forte si alius præpararet. Stultus enim Rex esset, si præpararet sibi sedem ubi non posset regere Regnum. Et hoc est quod dicit: *De præparato habitaculo*, idest de cælo, quod sibi præparavit ut esset habitaculum suum: non quidem quod comprehendatur eo, sed quia magis relucet in eo gloria sua: *respexit*, inquit, *super omnes qui habitant terram*, idest carnem, eam domando. Psal. 112. *Quis sicut Dominus Deus noster qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo, & in terra*? Psalm. 102. *Dominus in cælo paravit sedem suam &c.* Vel, *de cælo*, idest Christo, Angelis, vel Apostolis, respexit oculo misericordiæ suæ ad salvandum homines.

(o) Deinde cum dicit, *Qui finxit*, probat certitudinem divinæ cognitionis ex eius causalitate; & circa hoc duo facit: primo enim ponit eius causalitatem; secundo concludit certitudinem cognitionis eius, ibi, *Qui intelligit*. Stultum esset dicere, quod aliquis faciens aliquod opus operatum ignoraret usum eius: frustra enim faceret, cum usus sit finis eius. Et ideo alibi dicit, Psal. 93. *Qui finxit oculos non considerat?* Quomodo ergo potest esse quod faceret aliquid proportionatum ad cognoscenda particularia, nisi ipse cognoscat ea? Homo namque cognoscit singularia per intellectum, & animam, & cor suum: ergo Deus, qui facit illud cor, cognoscit ea. Et nota, quod verba habent pondus suum. Dicit enim, *Corda*, ut excludat unitatem intellectus in omnibus. Nam diversi diversos habent intellectus. Dicit autem, *Singillatim*, ut ostendat quod anima non est duplex, alias non diceretur finxisse singillatim, sed unam, ex qua omnes; & sic simul singillatim. Ergo ipse singulas per se animas finxit, scilicet per creationem, cum sit anima substantia per se subsistens, non ex materia. Item dixit, *Finxit*, ut ostendat quod non de substantia Dei fit, alias non diceretur ficta, sed consubstantialis. Et dicit signanter, *Finxit*, quia fingere figulorum est, qui vili materiæ † alias, materia † pulchram formam imprimunt: sic Deus corpori luteo animam creando infundit. Sec. Cor. 4. „ Habemus „ thesaurum istum in vasis fictilibus. " Rom. 9. „ Numquid dicit figmentum illi qui se finxit, „ Quid me fecisti sic? " Et ex hoc concludit, quod *intelligit omnia opera eorum*: qui enim scit causam, scit effectum. Causa autem omnium effe-

eſſe num humanorum eſt cor. Deus autem ſcit cor: ergo & eius opera. *Finxit*. Intelligitur de figmento gratiæ, quia ab ipſo ſunt dona gratiæ; & hoc ſingillatim, quia „ diviſio„ nes gratiarum ſunt: " 1. Cor. 12. Et hoc quia ipſe *intelligit opera eorum* adiuvando, & promovendo.

(p) *Non ſalvatur*. Supra Pſalmus oſtendit dignitatem ſanctorum ex certitudine divini iudicii, ex qua probare intendit dignitatem ſanctorum; nunc in parte iſta oſtendit humanæ proſperitatis vanitatem; & circa hoc duo facit: primo enim oſtendit quod nulla poteſtas temporalis poteſt homines ad ſalutem iuſtorum perducere; ſecundo oſtendit quia hoc facit miſericordia Dei, ibi, *Ecce oculi Domini*. Dicit ergo: *Non ſalvatur Rex*. Sed quia poteſtas ſæcularis eſt triplex; una quæ conſiſtit in multitudine ſubditorum, alia in robore corporis, & alia in divitiis exterioribus; ideo oſtendit quod nullum eorum poteſt perducere ad ſalutem: & primo de prima poteſtate, & hæc eſt regia; & ideo dicit: *Non ſalvatur Rex per multam virtutem*. Hieronymus habet, *In multitudine exercitus*. Pſalm. 145. *Nolite confidere in Principibus, in filiis hominum, in quibus non eſt ſalus*. Immo ſi aliquando habent ſalutem, hoc eſt per Deum. Pſalm. 143. *Qui das ſalutem Regibus*. Secundo oſtendit quod non eſt ſalus in robore corporis: unde dicit: *Et gigas non ſalvabitur in multitudine virtutis ſuæ*, ideſt roboris. Baruch 3. „ Ibi fuerunt gigantes nominati, illi „ qui ab initio fuerunt ſtatura magna, ſcien„ tes bellum. " Tertio quod non in divitiis: & ponit duo adminiculativa, ſcilicet equum, & abundantiam rerum. Quantum ad primum dicit: *Fallax equus ad ſalutem*; ideſt, quantumcumque habeat bonum equum, tamen non poteſt ſalvari corporaliter, vel ſpiritualiter. Prov. 21. „ Equus paratur ad diem belli; Do„ minus autem ſalutem tribuet. " Quantum ad ſecundum dicit: *In abundantia autem virtutis ſuæ non ſalvabitur*, ideſt rerum exteriorum. Prov. 11. „ Qui confidit in divitiis ſuis, „ corruet. " Eſa. 31. „ Væ qui deſcendunt „ in Aegyptum ad auxilium, in equis ſperan„ tes. " Myſtice, moraliter, & allegorice ſic exponitur, quod homo non ſalvatur propria virtute, quodcumque bonum obtineat. Eſt enim triplex bonum per quod videtur quis conſequi poſſe ſalutem. Primum eſt potentia; & quantum ad hoc dicit: *Non ſalvatur Rex per multam virtutem*. Si vero ſit potens ut regat alios, hoc non eſt per virtutem ſuam, ſed habet a Deo. Secundum eſt conſtantia; & hanc non habet per virtutem ſuam: unde dicit: *Et gigas non ſalvabitur in multitudine virtutis ſuæ*. Tertium eſt bona diſpoſitio corporis, & fortitudo: unde dicit, *Fallax equus*; ſcilicet, corpus forte, & robuſtum eſt fallax. Vel eſt univerſaliter *in abundantia virtutis ſuæ*; ideſt, undecumque habeat aptitudinem ad bonum, non ſalvatur, niſi ei Deus ſalutem tribuat. Pſalm. 29. *Ego dixi in abundantia mea: Non movebor in eternum .... Avertiſti faciem tuam a me, & factus ſum conturbatus*. Hoc eſt quod dicitur Hierem. 9. „ Non glorietur ſa„ piens in ſapientia ſua, & non glorietur for„ tis in fortitudine ſua, & non glorietur di„ ves in divitiis ſuis. "

(q) Deinde cum dicit, *Ecce oculi*, oſtenditur efficacia divinæ miſericordiæ ad ſalvandum. Et primo ponit miſericordiam ſalvantem; ſecundo affectum ſanctorum ex hac conſideratione conceptum, ibi, *Anima noſtra*. Circa primum tria tangit: primo enim oſtendit divinam miſericordiam; ſecundo in quibus habet effectum divina miſericordia, ibi, *Super metuentes eum*; tertio quem effectum habet, ibi, *Ut eruat*. Dicit ergo: *Ecce oculi Domini*: divinam enim miſericordiam inſinuat per reſpectum Dei. Pſal. 118. *Aſpice in me, & miſerere mei*. In quo autem reſpicit, ſubdit: *Super metuentes eum &c.* Habac. 1. „ Mundi ſunt oculi „ tui, ne videas malum; & reſpicere ad ini„ quitatem non poteris. " Reſpice ergo ſuper eos qui timorem habent & ſpem. Unum enim ſine altero non ſufficit, quia timor ſine ſpe deſperat, & ſpes ſine timore præſumit. Timor autem conſurgit ex conſideratione divinæ poteſtatis. Hier. 10. „ Quis non timebit te, o „ Rex gentium? " Spes vero conſurgit ex Dei miſericordia. Ex primo conſurgit fuga peccati, ex ſecundo ſpes veniæ. Effectum autem divinæ miſericordiæ oſtendit cum dicit: *Ut eruat a morte animas eorum, & alat eos in fame*. Ubi duplicem effectum oſtendit: quia liberat a malo; & quantum ad hoc dicit, *Ut eruat a morte*. Item confirmat in bono; & quantum ad hoc dicit, *Et alat eos*. Dicit ergo: *Ut eruat a morte animas eorum*, a morte corporali, & morte peccati, & a morte futuræ damnationis in reſurrectione. Oſeæ 13. „ De manu mor„ tis liberabo eos, de morte redimam eos. " Confirmat etiam in bono: unde ait: *Et alat eos in fame*, ideſt in neceſſitate; & loquitur de alimento corporali. Pſal. 144. *Oculi omnium in te ſperant, Domine; & tu das illis eſcam in tempore opportuno*. Et de alimento ſpirituali. Deut. 8. „ Non in ſolo pane vivit homo, ſed „ in omni verbo quod procedit de ore Dei. " Et de alimento ſacramentali. Ioan. 6. „ Caro „ mea vere eſt cibus. " *In loco paſcua ibi me collocavit*: Pſal. 22.

(r) Conſequenter cum dicit, *Anima*, oſtendit quis effectus ſequitur in iſtis ex hac conſideratio-

ratione. Et est duplex. Primus effectus sperandi; secundus orandi, ibi, *Fiat misericordia tua &c.* Circa primum duo facit: primo enim ostendit quomodo in eis consurgit effectus spei; secundo assignatur ratio, ibi, *Quoniam adiutor*. Dicit ergo ita: *Oculi Domini super metuentes eum &c.* Et ideo *anima nostra sustinet Dominum*; idest, si qua mala nobis a Deo immittuntur, patienter sustineamus. Iac. 1. „ Sufferentiam „ Iob audistis. " Item expectando eius promissa. Sustinet ergo punientem, & promittentem. Et est duplex ratio. Una est propter experientiam beneficiorum; alia vero propter spem futurorum, ibi, *In eo lætabitur*. Experientia beneficiorum est in bonorum promotione: unde dicit, *Quoniam adiutor*. Item in protectione a malis; & ideo dicit, *Et protector*. Speramus autem futuram iucunditatem: unde ait: *In eo lætabitur cor nostrum*, idest in eius visione. Esa. 66. „ Videbitis, & gaudebit „ cor vestrum. " Et Iob 22. „ Tunc super o„ mnipotentem deliciis afflues, & elevabis ad „ Deum faciem tuam. " Et hoc gaudium est hic imperfectum, sed ibi, in patria scilicet, est perfectum. Et hoc ideo, quia *in nomine sancto eius speravimus*. Ponitur enim hic & pro *quia*. Nomen sanctum eius est nomen misericordiæ eius; quasi dicat: Ideo *lætabimur*, quia *speravimus in nomine sancto eius*, idest in eius bonitate, vel in eius misericordia, & non in meritis nostris.

(f) Deinde cum dicit, *Fiat misericordia*, ponitur orandi effectus. Nam oratio interpres est spei, & ideo sequitur spem. Et licet quodlibet particulare beneficium sit ex misericordia divina, duo tamen specialiter sunt ex hac. Primum est beneficium incarnationis. Lucæ 1. „ Per viscera misericordiæ Dei nostri, in qui„ bus visitavit nos oriens ex alto. " *Fiat misericordia tua*, scilicet ut carnem suscipias, & liberes nos, *super nos*, idest supra nostra merita. Aliud beneficium est salutis; & hoc est *super nos*, quia „ non ex operibus iustitiæ, quæ „ fecimus nos, sed secundum suam misericor„ diam salvos nos fecit: " Tit. 3. *Quemadmodum speravimus in te*: quia „ nullus speravit in Do„ mino, & confusus est: Eccli. 2.

(a) Cum mutavit os suum coram Abimelech, et dimisit eum, et abiit,

PSALMUS DAVID XXXIII.

Benedicam Dominum in omni tempore; semper laus eius in ore meo.

(b) In Domino laudabitur anima mea.

(c) Audiant mansueti, & lætentur.

(d) Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum.

(e) Exquisivi Dominum, & exaudivit me; & ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.

(f) Accedite ad eum, & illuminamini; & facies vestræ non confundentur.

(g) Iste pauper clamavit, & Dominus exaudivit eum, & ex omnibus tribulationibus eius salvavit eum.

(h) Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum; & eripiet eos.

(i) Gustate, & videte quoniam suavis est Dominus: beatus vir qui sperat in eo.

(k) Timete Dominum omnes sancti eius, quoniam non est inopia timentibus eum.

(l) Divites eguerunt, & esurierunt; inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono.

(m) Venite, filii, audite me; timorem Domini docebo vos.

(n) Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos? Prohibe linguam tuam a malo, & labia tua ne loquantur dolum. Diverte a malo, & fac bonum; inquire pacem, & persequere eam.

(o) Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum.

(p) Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.

(q) Clamaverunt iusti, & Dominus exaudivit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos.

(r) Iux-

(r) Iuxta est Dominus iis qui tribulato sunt corde; & humiles spiritu salvabit. Multæ tribulationes iustorum.

(ſ) Et de omnibus his liberabit eos Dominus.

(t) Custodit Dominus omnia ossa eorum; unum ex his non conteretur.

(u) Mors peccatorum pessima; & qui oderunt iustum delinquent.

(x) Redimet Dominus animas servorum suorum; & non delinquent omnes qui sperant in eo.

(a) Titulus: *Psalmus David, cum mutavit vultum suum coram Abimelech, & dimisit eum, & abiit*. Historia hæc habetur 1. Reg. 21. ubi dicitur, quod David fugiens a facie Saulis, venit ad Achis Regem Geth, & cognitus est ibi, & etiam virtus † alias, & virtus † eius, quia occiderat Philistæum; & timens ex hoc sibi periculum imminere, quia illi erant de genere Philistinorum, & etiam propter virtutis suæ invidiam, voluit hoc vitare, & finxit se fatuum; & sic Rex ille contempsit eum. Totum hoc habetur 1. Reg. 21. nisi quod nomen non consonat, quia ibi Rex vocatur Achis; hic vero Abimelech. Nec est inconveniens, vel quia binomius fuit, vel quia Achis nomine, sed de † alias, in † genere Abimelech. Unde *mutavit vultum*, ostendendo se fatuum; *& dimisit eum, & abiit*, quia David eiectus ab eo abiit, & recessit. Mystice, Christus *mutavit vultum suum*, quando mutavit sacramentum suum, in quo divina veritas occultata † alias, occulta † fuit. Vel Christus vetus sacramentum † alias, testamentum † paschale mutavit in novum *coram Abimelech*, qui interpretatur patris mei Regnum. Pater Christi Deus secundum divinitatem, David vero secundum humanitatem: Regnum David est populus Iudæorum; Regnum Dei est Ecclesia. Christus vero *mutavit vultum suum coram Abimelech*, idest coram Iudæis, qui erant Regnum patris sui David, qui non cognoverunt eum: Esa. 53. „ Vidimus eum, & non erat aspectus; “ & contempserunt eum: unde „ nec reputavi„ mus eum. “ Et abiit ad gentes. Vel Achis, qui incredulus interpretatur, significat Iudæos. In præcedenti Psalmo exposuit Psalmista iustorum dignitatem; hic autem invitat alios ad Dei laudem. Dividitur autem iste Psalmus in duas partes: primo enim ponitur exhortatio ad laudem; secundo quædam instructio necessaria, ibi, *Venite filii*. Circa primum duo facit: primo enim agit de Dei laude; secundo ponit materiam laudis, ibi, *Exquisivi*. Circa primum duo facit: primo enim præmittit laudis exemplum; secundo hortatur alios ad imitandum, ibi, *Audiant*. Circa primum duo facit: primo enim ponit exemplum laudis in se; secundo laudis Dei fructum, ibi, *In Domino laudabitur*. Dicit ergo, *Benedicam Dominum*. Aliquando laudat Deum aliquis propter seipsum, sicut quando loquitur lingua, sibi soli loquitur. Aliquando propter consolationem aliorum, sicut quando prophetat etiam aliis. Benedicere ergo Domino est, ut dictum est, confiteri laudem Dei; sed benedicere Dominum est facere bonum *in omni tempore*, scilicet adversitatis, & prosperitatis. Contra Ps. 48. *Confitebor tibi, cum benefeceris ei*. Sed non sic faciebat Iob (cap. 2.) „ Si bona suscepi„ mus de manu Domini, mala autem quare „ non suscipiamus? “ Tob. 4. „ Omni tempo„ re benedic Deum. “ Item oportet ut non solum in se, scilicet in corde suo, quis benedicat Deum, sed etiam quod laudem eius habeat in ore. Necessitas enim laudis vocalis est, ut non solum laudes Deum, sed etiam ad utilitatem, & provocationem aliorum laudes eum: unde dicit: *Laus eius in ore meo*. Esa. 51. „ Gaudium & lætitia invenietur in ea, gra„ tiarum actio, & vox laudis. “ *Semper* autem dicit, idest in omni statuto tempore. Vel in præparatione animi. Vel semper benefaciendo, ex quo † alias, quod † Deus semper laudatur. Nota, quod hic versiculus cantatur in sexta, quando Christus passus est, cuius passio est nobis causa laudis.

(b) Deinde cum dicit, *In Domino*, ponitur fructus laudis. Dicit ergo: *In Domino laudabitur anima mea*: semper enim bonum amici quis reputat suum bonum. Unde dicit: In laude Dei etiam laus mea est. Si Deus est magnus, constat quod eius amicus est magnus. Ps. 117. *Fortitudo mea, & laus mea Dominus*. Et dicit, *Anima*, quia ad ipsam principaliter est gaudium spirituale.

(c) Consequenter cum dicit, *Audiant*, inducit alios primo ad causam laudis; secundo ad ipsam laudem, ibi, *Magnificate*. Principium laudis est interius gaudium: unde dicit: *Audiant mansueti*. Et ideo lætantur in omnibus quæ Dei sunt, quia immites non lætantur, sed rebellant. Et dicit, *Audiant*, quia hæc lætitia est ex auditu aliorum bene agentium.

(d) Deinde cum dicit, *Magnificate*, hortatur ad laudem: & primo ad interiorem; secundo ad exteriorem, ibi, *Et exaltemus*. Quantum ad primum dicit: *Magnificate Dominum mecum*. Idem est magnificare & laudare Deum, quia idem

idem est bonitas Dei & magnitudo : quia in his quæ non mole magna sunt , idem est maius esse quod melius, secundum Aug. de Trin. Et ideo dicit, *Magnificate*. Luc. 1. „ Magnificat anima mea Dominum. " Et hoc † alias , hic † respondet ei quod dicit, *Benedicam Dominum*. Quoad secundum dicit : *Et exaltemus nomen eius*; quod in se altum exaltari dicitur , dum diffunditur in multis . Eccli. 43. „ Glorificantes Deum exaltate eum quantum „ potestis &c." *In idipsum*, idest concorditer. Et hoc respondet ei quod dicit : *Laus eius in ore meo*.

(e) Consequenter cum dicit, *Exquisivi*, ponitur materia laudis , quæ est divina clementia in exaudiendo . Circa primum duo facit : primo enim ponit clementiam eius exauditionis; secundo meritum exauditionis , ibi , *Iste pauper clamavit*. Circa primum duo facit: primo enim ponit beneficium sibi concessum ; secundo invitat alios ad hoc beneficium consequendum, ibi, *Accedite &c.* Circa primum tria facit: primo enim ponit petitionem ; secundo exauditionem, ibi, *Et exaudivit*; tertio exauditionis effectum , ibi , *Et ex omnibus*. Dicit ergo, *Exquisivi Dominum*. Optima optio quærere ipsum Deum. Unde in oratione dominica primo petitur : „ Sanctificetur nomen tuum. " Esa.55. „ Quærite Dominum dum inveniri pot- „ est . " Dicit ergo , *Exquisivi* ; quasi dicat : Cum magna diligentia quæsivi; & ideo subditur exauditio : *Et exaudivit me* . Effectus autem exauditionis est, quia *ex omnibus tribulationibus meis eripuit me* . Eripuit namque iustos ex tribulationibus, quandoque ut tribulationes non patiantur. Iob 5., „ In sex tribulationibus „ liberabit te , & in septima non tanget te „ malum . " Quandoque ut non nimis molestentur. Psal. 93. *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo , consolationes tuæ lætificaverunt animam meam* . Sec. Corint. 1. „ Qui „ consolatur nos in omni tribulatione nostra. " Et hanc consolationem semper habent viri sancti. Item eripuit exterius , quia numquam mali possunt separare sanctos a Christo . Rom. 8. „ Quis nos separabit a caritate Christi? "

(f) Deinde cum dicit, *Accedite ad eum, & illuminamini; & facies vestræ non confundentur*, invitat alios ad hoc beneficium consequendum: & circa hoc duo facit: primo enim ponit invitationem ; secundo invitationis effectum , ibi, *Et facies vestræ non confundentur*. Dicit ergo , *Accedite ad eum* , per fidem, & caritatem. Iac.4. „ Appropinquate Deo , & appro- „ pinquabit vobis. " Et ideo subdit , *Et illuminamini*. Deus lumen est ; & qui accedit ad lumen illuminatur. Esa. 60. „ Surge (per af- „ fectum) & illuminare . " Deut. 33. „ Qui „ appropinquant pedibus eius , accipient de „ doctrina illius. " Effectus autem inductionis est quia *facies vestræ non confundentur*, in repulsa : quia scilicet non patiemini eam , quia „ non est confusio sperantibus in eum."(Dan.3.) Vel, *Facies vestræ* , idest cogitationes vestræ , *non confundentur*, per defectum veritatis.

(g) Deinde cum dicit, *Iste pauper clamavit*, ponit meritum exauditionis : & circa hoc tria facit . Primo ponit ipsum meritum ; secundo promittit simile beneficium aliis, ibi , *Immittet*; tertio exhortatur ad experiendum , *Gustate* . Dicit ergo , *Iste pauper* . Iste versus nihil differt ab alio , *Exquisivi* , nisi quod ibi dicit de se, hic vero de paupere . Et ideo hoc solum exponatur, quis sit iste pauper. Et cum dicit †al. Et dicitur , † quod *iste* , vel demonstrat seipsum, vel Christum. Et in hoc quod dicit , *Pauper*, insinuat meritum exauditionis: quia pauper spiritu, vel pauper superbia , vel voluntate habendi terrena † alias, vel pauper superbiæ , vel habendi voluntate terrena . † Et isti exaudiuntur. Iudith 9. „ Humilium & mansuetorum tibi „ semper placuit deprecatio. " Psalm. 32. *Respexit in orationem humilium, & non sprevit precem eorum* . *Clamavit* , magnitudine interioris affectus. Esa.6. „ Seraphim clamabant alter ad „ alterum, & dicebant: Sanctus, sanctus, sanc- „ ctus Dominus Deus sabaoth. "

(h) Secundo cum dicit , *Immittet Angelus* , promittit simile beneficium ; quasi dicat : Ita exaudiuntur alii sicut & *iste pauper* . Multi codices habent : *mmittit Angelus Domini* . Hieronymus habet : *Circumdat Angelus Domini in gyro timentes eum* . Dicit ergo : *Immittit Angelus Domini* , splendore sui luminis protegendo, *in circuitu* . Psalm. 124. *Montes in circuitu eius*, scilicet Angeli. IV. Reg. 6. „ Mul- „ to plures nobiscum sunt quam cum illis. " Et infra : „ Ecce mons plenus equorum , & „ curruum igneorum in circuitu Elisei . " *Immittet* ergo , idest immissionem faciet . Hebræor. 1. „ Omnes sunt administratorii spiritus . " *Et eripiet eos*, scilicet ab impugnatione hostium , & dæmonum . Iudith 7. „ Filii Israel non „ in lancea, nec in sagitta confidunt; sed mon- „ tes defendunt illos; " scilicet Angelus, vel Christus. Esa. 9. secundum translationem septuaginta interpretum : „ Vocabitur magni „ consilii Angelus: " quia missus a Deo inquantum homo . Vel Angelus intelligitur prælatus Ecclesiæ. Malach. 2. „ Angelus Domini exer- „ cituum est. " Prælati enim Ecclesiæ debent custodire gregem suum.

(i) Tertio cum dicit, *Gustate, & videte quoniam suavis*, hortatur ad experiendum: & circa hoc duo facit : primo enim exhortatur ad experientiam divini consortii ; secundo ad obser-

vantiam divini timoris, ibi, *Timete*. Circa primum duo facit: primo enim hortatur ad experientiam; secundo ponit experientiae effectum, *Et videte quoniam*. Dicit ergo: *Gustate, & videte &c.* Experientia de re sumitur per sensum; sed aliter de re praesente, & aliter de absente: quia de absente per visum, odoratum, & auditum; de praesente vero per tactum, & gustum; sed per tactum de extrinseca praesente, per gustum vero de intrinseca. Deus autem non longe est a nobis, nec extra nos, sed in nobis. Hier. 14. „ Tu in nobis es, Domine. " Et ideo experientia divinae bonitatis dicitur gustatio. Pri. Petr. 2. „ Si tamen gustastis quam dulcis est Dominus." Prov. ultimo: „ Gustavit, & vidit quoniam bona est negotiatio eius. " Effectus autem experentiae ponitur duplex. Unus est certitudo intellectus; alius securitas affectus. Quantum ad primum dicit, *Et videte*. In corporalibus namque prius videtur, & postea gustatur; sed in rebus spiritualibus prius gustatur, postea autem videtur: quia nullus cognoscit qui non gustat; & ideo dicit prius, *Gustate*, & postea, *Videte*. Quantum ad secundum dicit: *Quoniam suavis est Dominus*. Sap. 12. „ O quam bonus & suavis est, Domine, spiritus tuus in nobis! " Psal. 30. *Quam magna multitudo dulcedinis tuae!* Et postea: *Beatus vir qui sperat in eo*. Esai. 30. „ Beati omnes qui expectant eum. "

(k) Deinde cum dicit, *Timete*, hortatur primo ad observantiam divini timoris; secundo causam timoris assignat, ibi, *Quoniam non*; tertio causam manifestat, ibi, *Divites eguerunt*. Dicit ergo: *Suavis & dulcis est Dominus*. Sed quibus? *Timentibus eum*. Ergo *timete Dominum omnes sancti eius*. Et dicit, *Sancti*, quia nullus potest esse sanctus, nisi sit timens. Et dicit hoc, quia non solum timor necessarius est accedentibus † alias, ascendentibus † ad sanctitatem, sed etiam manentibus in ea. Eccli. 27. „ Si non in timore Domini tenueris te, „ instanter a te subvertetur domus tua. " Et etiam quia nihil ita evacuat sanctitatem sicut superbia, & timor est retinaculum superbiae. Eccle. 7. „ Qui timet Deum nihil negligit. " Eccli. 40. „ Non est in timore Domini minoratio. " Causam autem quare timendum est, subdit: *Quoniam non est inopia timentibus eum*. Hoc exponitur multipliciter. Primo de inopia spiritualium bonorum. Esa. 33. „ Divitiae salutis sapientia & scientia, timor Domini ipse thesaurus eius. " Si ergo timor Domini thesaurus est, non est inopia timentibus eum. Item de inopia corporali. Contingit namque aliquando timentem Deum parum habere, sed non contingit eum esse inopem. Inops est qui se deficientem reputat: qui timent Deum sunt contenti his quae habent. Phil. 4. „ Ubique & „ in omnibus institutus sum &c. " Item Deus quaerentibus se subvenit in necessitate.

Sed obiicit Augustinus in sermone Domini in monte, quia Apostolus ait 1. Cor. 4. „ Usque in hanc horam esurimus, & sitimus, & „ nudi sumus. " Quomodo ergo non est inopia timentibus eum?

Et dicit, quod Deus est nutritor, & medicus. Medicus autem subtrahit nutrimentum infirmo, & facit esurire, & sitire, quia expedit sanitati. Ita Deus secundum quod expedit saluti nostrae, quandoque inopiam immittit, quandoque divitias confert; quandoque longitudinem dierum concedit, quandoque brevitatem adducit.

(l) Sed consequenter cum dicit, *Divites*, manifestat rationem per contrarium. Contrarium enim timori Domini est affectus eorum qui animas suas divitiis dant. Primo ergo ostendit quod qui in divitiis sunt, deficiunt; secundo quod qui quaerunt Deum, sunt absque defectu, ibi, *Inquirentes*. Dicit ergo, *Divites eguerunt*, scilicet spiritualiter; idest, qui sunt divites in mundanis, eguerunt in spiritualibus divitiis. Apoc. 3. „ Dicis quia dives sum, „ & locupletatus sum, & nullius egeo; & „ nescis quia tu es miser, & miserabilis, & „ pauper, & caecus, & nudus. " *Et esurierunt*, scilicet spiritualia bona: quia naturalis appetitus inest homini ad virtutem: licet enim appetitus depravatus sit ad peccata, tamen naturaliter desiderat virtutes. Vel in futuro, *Eguerunt*, idest egebunt, *& esurierunt*, idest esurient. Esa. 65. „ Servi mei comedent, & „ vos esurietis. " Item ad litteram intelligitur: quia divites frequenter ad egestatem deducuntur, quia res mundanae sunt caducae. Luc. 1. „ Esurientes implevit bonis, & divites „ dimisit inanes. " *Inquirentes autem Dominum*: Es. 55. „ Quaerite Dominum dum inveniri potest, invocate eum dum prope est: " *non minuentur omni bono*: non deficient perfecto bono: quia spiritualia habebunt ad votum, & temporalia ad necessitatem. Luc. 12. „ Primum „ quaerite Regnum Dei, & haec omnia adiicientur vobis. " Proverb. 10. „ Desiderium „ iustis dabitur. " Et „ eorum desiderium est „ omne bonum: " Prov. 11. Et ideo omne bonum habebunt.

(m) *Venite*. Posita superius exhortatione ad laudem, hic ponitur instructio necessaria; & circa hoc duo facit: primo enim instruit de timore Dei; secundo de divina providentia, ibi, *Oculi Domini super iustos*. Circa primum duo facit: primo enim praemittit quasi prooemium suae doctrinae; secundo addit doctrinam suam

suam, ibi, *Quis est homo*? In exordio tria facit. Primo reddit audientem benevolum; secundo attentum, ibi, *Audite me*; tertio docilem, ibi, *Timorem Domini docebo vos*. Dicit ergo quantum ad primum, *Venite filii*. Parentum enim est diligere filios: & ideo dicit, *Filii*, ut eos reddat ex paterna dilectione benevolos. Item parentum est invitare filios ad doctrinam, & eos erudire: unde dicit, *Venite*. Gen. pen. „ Vocavit autem Iacob filios suos, & di„ xit: Congregamini, ut annuntiem quæ ventu„ ra sunt vobis diebus novissimis. " Hebr. 12. „ Patres quidem carnis nostræ eruditores ha„ buimus, & reverebamur eos. " Quantum ad secundum dicit, *Audite me*. Prov. 1. „ Audiens „ sapiens sapientior erit, & intelligens taberna„ cula possidebit. " Eccli. 33. „ Audite me, ma„ gnates, & omnes populi, & rectores ecclesiæ „ auribus percipite. " Tertio reddit docilem; & hoc quando instruit de quo est dicturus: *Timorem Domini docebo vos*; idest, quem fructum habebitis, si timueritis Deum. Vel quomodo timeatis Deum. Et incipit a timore; & bene, quia in scientia incipiendum est ab elementis. Prov. 1. „ Timor Domini principium sapien„ tiæ, " scilicet divinæ.

(n) Deinde subiungit doctrinam suam cum dicit, *Quis est homo*? Et circa hoc duo facit. Primo docet fructum timoris; secundo doctrinam, ibi, *Prohibe*. Dicit ergo: *Quis est homo qui vult vitam*? Homo namque desiderat duo, scilicet longam vitam, & prosperitatem: sed quia longa vita in malo est fugienda, ideo dicit: *Quis est homo qui vult vitam*? Hanc autem acquirit homo per timorem Domini, qui est *initium sapientiæ*, ut dicitur in Psalmo 110. sine qua sapientia non est vita: unde ipsa dicit Proverbiorum 8. „ Qui me invenerit inveniet „ vitam. " Aliqui autem vivunt, sed in malis & ærumnis. Gen. 47. „ Dies peregrinatio„ nis vitæ meæ centum triginta annorum par„ vi, & mali. " Et ideo dicit: *Diligit dies videre bonos*, idest plenos, quia nihil in diebus illis æternitatis est nisi bonum. Psal. 83. *Melior est dies una in atriis tuis super millia*. Sed quis sit effectus timoris ostendit primo in sermone; secundo in opere, *Diverte*. In sermone duo vetat, scilicet manifestum malum, & fraudulentum bonum. Quantum ad primum dicit: *Prohibe linguam tuam a malo*, scilicet detractionis, infamationis, & erroris. Ephe. 4. „ Omnis sermo malus ex ore vestro non pro„ cedat. Iacobi 1. „ Si quis putat se religio„ sum esse, non refrenans linguam suam, sed „ seducens cor suum; huius vana est religio. " Quantum ad secundum dicit: *Et labia tua ne loquantur dolum*; quasi dicat: Nec etiam bona proferas in dolo. Psal. 11. *Disperdat Dominus linguam dolosam*. Et nota, quod prius loquitur de lingua cohibenda, & postea de labiis: quia prius movet quis linguam cum vult loqui, & postea labia. Item lingua prius format, sed labia distinguunt verba. Item opere demonstrat duo facienda: debet enim homo ordinare vitam suam primo quantum ad se; & quantum ad hoc dicit, *Diverte*; secundo quantum ad proximum; & quantum ad hoc dicit, *Inquire &c.* Circa primum duo facit, secundum diversas partes iustitiæ, quæ sunt scilicet divertere a malo, & facere bonum. Secunda est ibi, *Et fac bonum*. Dicit ergo, *Diverte a malo*. Eccli. 7. „ Noli facere mala, & non te apprehen„ dent. " Divertere a malo non est quid meritorium, si divertere dicat solum negationem. Per hoc enim, scilicet non facere malum, vitatur quidem pœna quam incurrisset, si illud admisisset, non tamen propter hoc vita acquiritur. Et ideo sic accipiendo, non facere malum non est meritorium; dummodo talis voluntas non sit informata caritate, ut propter Deum a malo divertat. *Et fac bonum*. Esa. 1. „ Discite benefacere. " Secundo quantum ad proximum dicit, *Inquire pacem &c.* Sed contingit aliquando quod habes proximum qui impugnat te; & tunc tuum est inquirere pacem. Et ideo, *Inquire pacem*. Roman. 12. „ Si fieri pot„ est, quod ex vobis est, cum omnibus homi„ nibus pacem habentes. " Quandoque vero contingit quod habes aliquem qui inquirat a te pacem; & tuum est tunc sequi eum: unde ait, *Et persequere eam*. Vel de pace loquitur quam in se debet habere; & hanc, inquit, inquiras in vita ista. Sed non plene habetur, quia „ caro concupiscit adversus spiri„ tum, & spiritus adversus carnem: " Gal. 5. Dicit autem, *Et persequere eam*, ut scilicet magis habeas; licet non sit perfecta hic, sed in futuro, ubi „ sedebit populus in pulchri„ tudine † alias, multitudine † pacis: " Esa. 32. Vel *inquire pacem*, idest Christum, qui „ est „ pax nostra, " Eph. 2. *& sequere eam*. Eccle. 2. „ Quis est homo qui possit sequi Regem facto„ rem suum?

(o) Deinde cum dicit, *Oculi Domini super iustos*, instruit de divina providentia: & circa hoc duo facit: primo enim præmittit divinam providentiam; secundo divinæ providentiæ effectum ostendit, ibi, *Clamaverunt iusti*. Circa primum duo facit. Primo proponit divinam providentiam quantum ad bonos; secundo quantum ad malos, ibi, *Vultus autem Domini*. Dicit ergo, *Oculi Domini super iustos*. Illis de quibus curam gerimus, dupliciter intendimus: scilicet visu ad eorum facta; & quantum ad hoc dicit, *Oculi Domini*: & auditu ad verba; & quantum ad hoc dicit, *Et au-*

aures. Et licet in Deo non sit visus, & auditus, sed ipsa Dei sapientia; tamen propter diversa cognita dicitur utrumque, visus scilicet, & auditus. Visus signatur per oculos quantum ad ipsa facta; auditus autem per aures quantum ad verba: ideo ait: *Oculi Domini super iustos*, scilicet visu approbationis: II. Tim. 2. „ Novit Dominus qui sunt eius: " Eccli. 15. „ Oculi Domini ad timentes eum &c. " *& aures eius*, ut scilicet sit intentus ad exaudiendum, *in preces eorum*: qui enim vult exaudire, libenter audit precantes: unde per hoc signat quod voluntarius est ad exaudiendum. Et dicit, *In preces*, quia adhuc loquentibus audit. Esa. pen. „ Adhuc illis loquentibus ego exaudiam. "

(p) Consequenter cum dicit, *Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum*, ostenditur providentia Domini circa malos; & circa hoc duo facit: primo enim ponitur quod providentia divina se extendit ad malos; secundo quomodo diversimode quantum ad bonos, ibi, *Ut perdat*. Dicit ergo: *Vultus autem Domini &c.* Dixerat supra: *Oculi Domini super iustos*. Posset malus dicere: Si oculi Domini non sunt super me, possum peccare licenter, quia non videt. Iob 22. „ Nubes latibulum eius, nec nostra considerat. " Ezec. 8. „ Non videt Dominus, dereliquit enim terram. " Sed non ita est, quia vultus Domini super malos. Prover. 15. „ Infernus, & perditio coram Domino &c." Et dicit, *Vultus*, quia designat cum quadam ira respicere in ipsos malos. Sed ad quid super eos respicit? Certe *ut perdat de terra memoriam eorum*. Hoc dupliciter potest intelligi. Vel quia potest referri ad terram præsentem; & sic dupliciter perditur memoria eorum de terra: uno modo ut omnino non sit, alio modo ut male. Prover. 10. „ Nomen impiorum „ † alias, impium † putrescet. " Multi mali quæsierunt ut eorum memoria maneret; & tamen periit. Sed si aliquorum permanet memoria, tamen periisse dicitur, quia putrida est & mala. Psalm. 9. *Periit memoria eorum cum sonitu*. Vel potest intelligi de terra viventium.

Sed numquid sancti non habent memoriam impiorum? Si non habent memoriam malorum quæ passi sunt, quomodo ergo *lætabitur iustus cum viderit vindictam*? Psalm. 57.

Respondeo. Dicendum est, quod habebunt memoriam eorum, sed non in bonum, quia non habebunt memoriam compassionis & miserationis eorum, nec orabunt pro eis. Luc. 16. „ Chaos magnum firmatum est inter nos „ & vos; ut hi qui volunt hinc transire ad „ vos non possint, neque inde huc transmeare; " quasi dicat: Etiamsi vellent, non possunt misereri, quia sunt ibi coniuncti Deo, ubi non possunt velle nisi quod Dei iustitia decrevit. Esa. 26. „ Contrivisti eos, & perdidisti omnem memoriam eorum. "

(q) Deinde cum dicit, *Clamaverunt*, ponitur effectus divinæ providentiæ: & primo quantum ad bonos; secundo quantum ad malos, ibi, *Mors peccatorum*. Circa primum duo facit: primo enim ostendit quomodo aures Domini sint in preces iustorum; secundo quomodo oculi Domini super eos, ibi, *Iuxta*. Circa primum tria facit: quia primo præmittit orationem sanctorum; secundo ponit exauditionem, ibi, *Et Dominus exaudivit eos*; tertio exauditionis effectum, ibi, *Et ex omnibus*. Dicit ergo, *Clamaverunt*. Oratio sanctorum dicitur clamor. Esai. 19. „ Clamabunt ad Dominum a facie tribulantis. " Iacobi ultim. „ Clamor eorum in aures Domini sabaoth intravit. " Clamor est magna vox; & oratio sanctorum magna est vox propter duo; scilicet propter magnitudinem affectionis, & propter magnitudinem petitionis, quia petunt æterna. Matth. 6. „ Primum quærite Regnum „ Dei. " *Et Dominus exaudivit eos*: quia ipse mihi dat ut petam. Psalm. 119. *Ad Dominum, cum tribularer, clamavi, & exaudivit me*. Sequitur effectus exauditionis: *Et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos*, ut scilicet tribulationes non sustineant. Vel si patiantur, tamen non ut obruantur tribulationibus. Hebr. 11. „ Fortes facti sunt in bello. " Vel quia liberati sunt de limbo. Zach. 9. „ Tu „ autem in sanguine testamenti eduxisti vinctos de lacu in quo non est aqua. " Supra: *Iste pauper clamavit, & Dominus exaudivit eum, & ex omnibus tribulationibus eius salvavit eum*.

(r) Secundo cum dicit, *Iuxta est Dominus*, ostendit quomodo oculi Domini sint super iustos. Et circa hoc tria facit: primo enim ponit iustorum meritum; secundo eorum periculum imminens, ibi, *Multa*; tertio auxilium eis præstitum, ibi, *Et de omnibus his*. Circa primum duo facit, secundum quod est duplex meritum iustorum, unde promerentur Dei misericordiam: tangit enim primo meritum contritionis de peccatis; & quantum ad hoc dicit: *Iuxta est Dominus iis qui tribulato sunt corde*. Psalm. 144. *Prope est Dominus omnibus invocantibus eum*. Quidam sunt realiter miseri; tamen non cognoscunt, unde nec conteruntur; & ideo non consequuntur misericordiam. Apoc. 3. „ Dicis, quod dives sum, & locupletatus sum, & nullius egeo; & nescis „ quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. " Necesse est enim

nim quod recognoscant miseriam suam corde gemendo; & ideo ait: *His qui tribulato sunt corde*. Ecce contritio de peccatis. Esai. 66. „ Ad quem respiciam nisi ad pauperculum, „ & contritum spiritu, & trementem sermones meos? " Matth. 5. „ Beati qui lugent, „ quoniam ipsi consolabuntur. " Quantum ad secundum dicit: *Et humiles spiritu salvabit*. Spiritu dicit, non verbis: quia, Eccli. 19. „ est „ qui nequiter se humiliat, & interiora eius „ plena sunt dolo. ". *Humiles* ergo *spiritu*, qui veram scilicet humilitatem habent in corde, *salvabit*. Prover. 29. „ Humilem spiritu „ suscipiet. " Consequenter ponit imminens periculum, quia *multa tribulationes iustorum*. Tren. 1. „ Multi gemitus mei, & cor meum mærens. " II. Timoth. 3. „ Omnes qui volunt „ pie vivere in Christo, persecutionem patiuntur. " Et has tribulationes patiuntur a persequentibus. Psalm. 118. *Multi qui persequuntur me, & tribulant me*. Item ex convictu eorum quos peccare vident, dolent. II. Pet. 2. „ Habitans apud eos qui de die in „ diem animam iusti iniquis operibus cruciabant. " Item a tentationibus mundi, carnis, & hostis. Gal. 5. „ Caro concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnem. "

(ſ) Consequenter cum dicit, *Et de omnibus his liberavit*, ponit auxilium eis præstitum. Dupliciter autem iuvantur. Primo ut totaliter liberentur; & quantum ad hoc dicit: *Et de omnibus his liberavit eos Dominus*; secundo ut tribulationibus non succumbant; & quantum ad hoc dicit: *Custodit Dominus omnia ossa eorum*. Dicit ergo: *Et de omnibus his tribulationibus liberavit eos Dominus*, partim hic sed perfecte in futuro, quando (Apocal. 7.) „ non esurient, neque sitient amplius, neque „ cadet super illos sol, neque ullus æstus. " Eccli. 51. „ Liberasti me secundum multitudinem misericordiæ nominis tui. " II. Mach. 1. „ De magnis periculis a Deo liberati, magnifice gratias agimus ipsi. "

(t) Deinde cum dicit, *Custodit Dominus*, ostendit quomodo liberat eos, ne succumbant. Dicit ergo: *Custodit Dominus omnia ossa eorum*. Sicut visus est in oculo, ita in ossibus, & nervis est fortitudo; & ideo sicut visus signatur per oculum, ita fortitudo & virrus per ossa: quia sicut per ossa sustentatur corpus, ita per virtutes sustentatur vita humana. In futuro ergo liberabit totaliter, sed interim custodit ossa, idest virtutes quæ magis proficiunt in infirmitate. Vel per ossa viri perfecti intelliguntur, quos Dominus custodit. Ezech. 37. „ Hæc † alias, Et † dicit Dominus Deus his ossibus: Ecce ego intromittam „ spiritum in vos, & vivetis, & dabo super „ vos carnes. " *Unum ex his non conteretur*: quia in tribulationibus nulla virtus hominis deficit, quem Deus custodit: non enim deficiebat caritas in sanctis per odium, quia pro persequentibus orabant; non mansuetudo per iram, quia non murmur resonabat † alias, resonat; † non patientia per iniustitiam † alias, institiam, † immo in patientia sua possidebant animas suas. Et ideo dicitur de agno paschali: „ Os non confringetis ex eo: " Exod. 12. Psalm. 36. *Cum ceciderit, non collidetur*. Vel, *Unum ex his*, scilicet prædestinatis. Ioan. 17. „ Nemo ex his periit nisi filius perditionis. "

(u) Deinde cum dicit, *Mors peccatorum*, ponit effectus divinæ providentiæ quantum ad malos; & circa hoc duo facit: primo enim ponuntur pericula malorum; secundo ostenditur quomodo ab his liberat † alias, liberavit † sanctos suos, ibi, *Redimet*. Circa primum duo facit: primo enim ostendit malum iniustorum † alias, iustorum † quod patiuntur in se; secundo quod eis imminet ex eo quod persequuntur bonos, ibi, *Et qui oderunt*. Dicit ergo, *Mors*, corporalis, vel spiritualis. Corporalis quidem hæc est pessima in malis, quia mittuntur ad pessimum locum. Luc. 16. „ Mortuus est dives, & „ sepultus est in inferno. " Item quia perdunt spem gratiæ post mortem. Prov. 11. „ Mortuo „ homine impio, nulla erit amplius spes. " Mors ergo peccatorum pessima est, quia moriuntur in corpore, & in anima. Spiritualis. Ephes. 5. „ Exurge a mortuis. " Et hæc mors est pessima. Mors enim est privatio vitæ. Mors ergo quanto meliori privat, tanto est peior. Privat autem spiritualis mors animam vita gratiæ, quæ est optima, quia est per Deum. I. Cor. 6. „ Qui adhæret Deo nnus „ est spiritus. " Ergo est pessima. Hieronymus habet sic: *Interficiet impium malitia*, idest interimet. Hæc est malitia quæ ingerit peccatoribus mortem. Rom. 6. „ Stipendia peccati „ mors. " Consequenter ostendit quid malis immineat ex eo quod persequuntur iustos. Luc. 10. „ Qui vos spernit me spernit. " Et ideo dicit: *Et qui oderunt iustum delinquent*. Prov. 29. „ Viri sanguinum oderunt simplicem. " Si ergo qui odit Deum delinquet, ergo & qui † alias, ergo qui † odit servos Dei.

(x) Deinde cum dicit, *Redimet Dominus*, ostendit quomodo in his periculis liberantur boni: & primo quomodo a peccatis præteritis; secundo quomodo proteguntur a futuris, ibi, *Et non delinquent*. Dicit ergo: *Redimet Dominus animas servorum suorum*. Posset dici: Si mors peccatorum pessima est, cum nullus sic sit iustus quod non peccet; ergo & ipsorum iusto-

iustorum mors est etiam pessima. Et ideo ad hoc excludendum dicit: *Redimet Dominus animas servorum suorum. Redimet*, inquam, pretio mortis suæ, *animas servorum suorum*. Non dicit liberorum: illi enim sunt liberati, qui excutiunt a se iugum iustitiæ. Rom. 6. „Liberati a peccato servi facti Deo, habetis „fructum vestrum in sanctificationem, finem vero in vitam æternam." Tales ergo qui de servis Dei facti sunt liberi non rediment ur, sed illi qui subduntur iugo Dei rediment ur a culpa, & a pœna pretioso Christi sanguine. I. Pet. 1. „Non corruptibilibus argento, vel „auro redempti estis de vana vestra conver„satione paternæ traditionis; sed pretioso „sanguine quasi agni incontaminati, & im„maculati Christi." Oseæ 13. „De morte „redimam eos." Secundo ostendit quomodo proteguntur a peccato futuro: quia *non delinquent*, idest non peccabunt ad mortem, *omnes qui sperant in eo. In eo* dicit, scilicet in Domino, non in propria virtute, quia tales cadunt: unde Psalm. 29. *Ego dixi in abundantia mea*, idest in virtute mea: *Non movebor in æternum. Domine, in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem. Avertisti faciem tuam a me, & factus sum conturbatus*. Sed qui sperat in Domino, sicut, ille qui dicebat, Sap. 8. „Scivi quoniam aliter non possum esse continens „nisi Deus det;" hic non delinquet, dum protectus a Deo mortaliter non peccabit &c.

(a) In finem

PSALMUS IPSI DAVID XXXIV.

IUdica, Domine, nocentes me, expugna impugnantes me.

(b) Apprehende arma, & scutum, & exurge in adiutorium mihi. Effunde frameam, & conclude adversus eos qui persequuntur me; dic animæ meæ: Salus tua ego sum.

(c) Confundantur, & revereantur quærentes animam meam. Avertantur retrorsum, & confundantur cogitantes mihi mala.

(d) Fiant tamquam pulvis ante faciem venti; & Angelus Domini coarctans eos. Fiant viæ illorum tenebræ, & lubricum; & Angelus Domini persequens eos.

(e) Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui; supervacue exprobraverunt animam meam.

(f) Veniat illi laqueus quem ignorat, & captio quam abscondit, apprehendat eum; & in laqueum cadat in idipsum.

(g) Anima autem mea exultabit in Domino; & delectabitur super salutari suo. Omnia ossa mea dicent: Domine, quis similis tibi? Eripiens inopem de manu fortiorum eius; egenum, & pauperem a diripientibus eum.

(h) Surgentes testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me. Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

(i) Ego autem, cum mihi molesti essent, induebar cilicio; humiliabam in ieiunio animam meam: & oratio mea in sinu meo convertetur.

(k) Quasi proximum, & quasi fratrem nostrum, sic complacebam: quasi lugens, & contristatus, sic humiliabar.

(l) Et adversum me lætati sunt, & convenerunt: congregata sunt super me flagella, & ignoravi.

(m) Dissipati sunt, nec compuncti; tentaverunt me, subsannaverunt me subsannatione, frenduerunt super me dentibus suis.

(n) Domine, quando respicies? Restitue animam meam a malignitate eorum, a leonibus unicam meam.

(o) Confitebor tibi in Ecclesia magna; in populo gravi laudabo te. Non supergaudeant mihi qui adversantur mihi inique; qui oderunt me gratis, & annuunt oculis. Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, & in iracundia terræ loquentes, dolos cogitabant,

tabant. Et dilataverunt super me os suum, dixerunt: Euge, euge; viderunt oculi nostri.

(p) Vidisti, Domine; ne sileas: Domine, ne discedas a me.

(q) Exurge, & intende iudicio meo, Deus meus, & Dominus meus, in causam meam. Iudica me secundum iustitiam tuam, Domine Deus meus; & non supergaudeant mihi. Non dicant in cordibus suis: Euge, auge animæ nostræ; neque dicant: Devorabimus eum.

(r) Erubescant, & revereantur simul qui gratulantur malis meis. Induantur confusione, & reverentia qui magna loquuntur super me.

(s) Exultent, & lætentur qui volunt iustitiam meam, & dicant semper: Magnificetur Dominus, qui volunt pacem servi eius. Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam, tota die laudem tuam.

(a) IN Psalmis præcedentibus manifestata est dignitas iustorum; hic autem imploratur auxilium contra persecutiones impiorum; & circa hoc tria facit: primo enim petit divinum auxilium contra peccatores persequentes; secundo confitetur se huiusmodi tribulationes pati propter peccatum, ibi, *Domine, ne in furore*; tertio ostendit suam fiduciam quam habet in Deo, ibi, *Expectans expectavi*. Circa primum tria facit: primo enim petit divinum auxilium contra impiorum persecutionem; secundo describit eorum nequitiam, ibi, *Dixit iniustus*; tertio ostendit eorum prosperitatem esse contemnendam, ibi, *Noli æmulari*. Titulus communis est: *In finem Psalmus ipsi David*. Mystice pertinet ad Christum verum David; & secundum mysticam expositionem est secundus Psalmus eorum qui prolixe loquuntur de passione Christi. Primus fuit, *Deus Deus meus respice*. (Ps. 21.) Hic ergo Psalmus sive legatur ex persona David, sive Christi, vel cuiuscumque, duo facit. Primo enim petit impiorum repulsam; secundo assignat causam, ibi, *Surgentes testes*. Circa primum tria facit: primo enim petit adversariorum condemnationem; secundo proponit condemnationis meritum † alias, interitum, † scilicet eorum culpam, ibi, *Quoniam gratis*: tertio assignat fructus condemnationis huius, ibi, *Anima autem mea*. Circa primum duo facit: primo enim proponit in generali suam petitionem; secundo explicat eam, ibi, *Apprehende arma, & scutum*. Circa primum duo petit in generali, scilicet condemnationem eorum, & divinum auxilium, ibi, *Expugna*: hæc enim duo petit contra duo: nam contra nocentes petit condemnationem, & contra impugnantes petit divinum auxilium. Primo quis impugnat alium; secundo prævalens ei nocumentum infert. Est ergo hic ordo præposterus. Quando enim aliquis impugnat alium, non statim meretur condemnationem, sed concitatur impugnatus ad petendum auxilium; quando vero nocet, tunc petit condemnationem. Et ideo hic distinguit utrumque, quia nocumentum prius est in intentione inferentis; & ideo primo petit condemnationem nocentium. Dicit ergo: O *Domine, iudica nocentes me*. Est autem triplex iudicium: scilicet condemnationis. Iac. 2. „ Iudicium sine „ misericordia illi qui non fecerit misericor„ diam. “ Item purgationis. Nehe. 4. „ Tem„ pus est ut incipiat iudicium a domo Domi„ ni. “ Item discretionis. Psalm. 42. *Iudica me, Deus, & discerne causam meam*. Hic autem agitur de primo. Similis petitio habetur Hier. 11. „ Tu autem Domine sabaoth, qui „ iudicas iuste, & probas renes, & corda: vi„ deam ultionem tuam ex eis. “

Contra. Mat. 5. „ Orate pro persequenti„ bus, & calumniantibus vos. “

Respondeo dicendum, quod in omnibus istis imprecationibus duplex est intellectus. Unus quod dicantur per modum prænuntiationis, ut cum dicit, *Iudica*; quasi dicat, iudicabis: vel ut omnia intelligantur prolata non ex zelo vindictæ propriæ, sed divinæ iustitiæ, cui se conformant iusti.

Secundo impugnatus desiderat ut adversario resistat; unde ait: *Expugna impugnantes me*, ut scilicet non prævaleant in me. Hier. 20. „ Do„ minus mecum est tamquam bellator fortis. “ Esai. 63. „ Ego qui loquor iustitiam, & pro„ pugnator sum ad salvandum. “

(b) Consequenter cum dicit, *Apprehende arma*, explicat petitionem suam: duo enim petiit, scilicet condemnationem nocentium, & expugnationem impugnantium; & ideo in particulari ista duo explicat: primo enim explicat secundum; secundo primum, ibi, *Confundantur*. Circa primum quinque proponit, quæ sunt necessaria in defensore. Primum est quod se armet; & hoc tangit dicens: *Apprehende arma, & scutum*. Arma Dei sunt electi eius. Rom. 6. „ Exhibete membra vestra arma iusti„ tiæ Deo. “ Unde Angeli dicuntur arma Dei, quibus utitur ad pugnandum contra malos. Sap. 5. „ Pugnabit pro † alias, cum † illo orbis „ terrarum contra insensatos. “ Scutum Dei

pro-

proprie est divina protectio, & voluntas sua qua protegit. Psal. 5. *Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti eos*. Dicit ergo: *Apprehende arma, & scutum*; idest, mitte sanctos tuos, & tu etiam protege me bona voluntate tua. Vel *arma, & scutum* sunt virtutes. Sap. 5. „ Induet „ pro thorace iustitiam, sumet scutum inexpu„ gnabile æquitatem. " Secundum est quod procedat ad bellum; & ideo dicit: *Exurge in adiutorium mihi*. Deus dicitur dormire, quando homo est in tribulationibus, & non sentit auxilium divinum. Matth. 8. „ Motus magnus „ factus est in mari, ita ut navicula operire„ tur fluctibus, ubi erant discipuli; ipse vero „ dormiebat; & concitaverunt eum dicentes: „ Domine, salva nos, perimus. Et surgens „ imperavit ventis, & mari; & facta est tran„ quillitas magna. " Psal. 43. *Exurge, quare obdormis, Domine?* Tertium est exemptio gladii; & ideo dicit, *Effunde frameam*. Hieronymus habet, *Evagina gladium*. Framea idem est quod gladius. Verumtamen *Effunde* hic designat abundantiam divinæ vindictæ. Glo. „ *Effunde* „ *frameam*, idest multiplica vindictam. " Zac. 13. „ Framea suscitare super pastorem meum, „ & super virum cohærentem mihi. " Framea potest intelligi vel vindicta Dei, vel anima Christi, vel quilibet iustus, qui sunt gladius Dei contra malos. I. Cor. 2. „ Spiritualis „ autem diiudicat omnia. " Quartum est percussio; & ideo dicit: *Et conclude adversus eos qui persequuntur me*. Hieronymus habet: *Et præoccupa ex adverso persequentes † al. persequentibus † me*; quasi dicat: Prius percutias quam sibi cavere possint. Et hoc etiam proprie dicitur concludi, quasi non posse † alias, potest † evadere. Iob 10. „ Cum sit nemo qui de manu tua „ possit eruere. " Vel concludi quis dicitur, quando convincitur de falsitate: unde, *Conclude*, ait; quasi dicat: Convince eos ut errorem suum cognoscant. Quintum est ut eripiatur ille qui protegitur: unde dicit: *Dic animæ meæ: Salus tua ego sum*; quasi dicat: Per effectum manifesta, ut per interiorem inspirationem † alias, per inspirationem † cognoscam te esse salutem animæ meæ. Ps. 84. *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus*. Esa. 43. „ Ego Dominus, & non „ est absque me salvator. "

(c) Consequenter cum dicit, *Confundantur*, agit de condemnatione nocentium: & primo petit eorum condemnationem; secundo adhibet similitudinem, ibi, *Fiant tamquam pulvis ante faciem venti*. Circa primum duo petit in condemnatione contra duo quæ mali persequentes intendunt: principaliter enim intendunt eum totaliter destruere. Psalm. 82. *Non memoretur nomen Israel ultra*. Secundo intendunt quod saltem inferant ei aliqua mala; & de utroque petit eos condemnari. Secundum ibi, *Avertantur*. Circa primum duo facit: primo enim ponit pœnam quam expetit; secundo subdit eorum demeritum, ibi, *Quærentes animam meam*. Pœnam petit duplicem, scilicet confusionem, & timorem. Confusio autem consistit in hoc quod non potest quis suum implere intentum. Secundum est quod deficiens a proposito, timet ne incidat vel in similem pœnam, vel in manus adversarii; & ideo dicit quantum ad primum, *Confundantur*, & quantum ad secundum, *Revereantur*, idest timeant similem pœnam. Simile habetur Hier. 17. „ Confundantur qui me persequun„ tur, & non confundar ego; paveant illi, „ & non paveam ego. " Hoc etiam potest reduci ut intelligatur esse dictum pro confusione eorum, de bona scilicet confusione, & de bono timore, ut salubriter *confundantur* ad pœnitentiam, *& revereantur*, idest timeant pœnas; etiam si meritum eorum contradicat, quia sunt quærentes animam meam. De secundo dicit, *Avertantur*; & circa hoc duo facit: primo enim petit ut impediantur a proposito; secundo quod confundantur impediti, ibi, *Et confundantur*. Dicit ergo: *Avertantur retrorsum*, non valentes proficere in eo quod intendunt; sed deficiant in posterius, & ex hoc *confundantur*. Potest etiam ad bonum reduci: *Avertantur retrorsum*, ut me sequantur: Mar. 8. „ Vade retro sathana: " *& confundantur*, de peccatis suis: Ro. 6. „ Quem fructum habuistis in „ illis, in quibus nunc erubescitis? " *cogitantes mihi mala*. Hier. 18. „ Tu scis, Domine, „ omne consilium eorum adversum me in mor„ tem. "

(d) Deinde cum dicit, *Fiant*, adhibet similitudinem: & primo quantum ad primum; secundo quantum ad secundum, ibi, *Fiant via illorum*. Dicit ergo: *Fiant tamquam pulvis*. Petiit namque primo iudicium contra eos qui quærebant eum totaliter destruere; & ideo similitudinem adhibet de re quam totaliter destruitur, scilicet de pulvere. Dispersio enim pulveris ex tribus contingit. Ex pulveris scilicet dispersione, quia siccus est pulvis, & in minima divisus; & ideo facile dispergibilis est. Et ideo dicit: *Fiant tamquam pulvis*, ut sicut pulvis comminutus est in multis propter defectum humoris, ita sint & impii. Alia ratio est ventus commovens: unde ait, *Ante faciem venti*. Ventus quandoque significat tribulationem. Iob 27. „ Tollet eum ventus urens, & aufe„ ret, & velut turbo rapiet eum de loco suo. " Quandoque ipsam tentationem peccati. Esa. 64. „ Iniquitates vestræ quasi ventus abstule„ runt vos. " Tertio ex impulsu alicuius impellentis ventum: unde ait: *Et Angelus Domini*

ni coarctans eos, scilicet ad hoc ut totaliter dispergantur. Nam sicut per auxilium Angelorum aliqua prosperantur virtute maiori, ita ex Angelis bonis, vel malis contingit quod tribulationes magis gravantur: nam Deus quandoque punit etiam per bonos Angelos, peccatores. Esai. 37. „ Egressus est Angelus Domini, „ & percussit in castris Assyriorum centum o„ ctoginta quinque millia: & surrexerunt ma„ ne; & ecce omnes cadavera mortuorum. " Deinde cum dicit, *Fiant via illorum*, ponitur similitudo de secundo impedimento, idest de processu viae; & tria impedimenta ponit in via. Primum est tenebrae: quia tunc de facili quis impingit. *Fiant* ergo *via illorum*, idest processus, *tenebrae*. Secundum est quod sit lubrica & disposita ad casum. Tren. 4. „ Lubri„ caverunt vestigia nostra in itinere viarum „ nostrarum. " Et tertium est quod sit aliquis persequens, & cogens, ut magis corruant. *Et Angelus Domini persequens eos*. Prov. 17. „ An„ gelus crudelis contra eum mittetur. " Dicit ergo: *Fiant via illorum tenebrae*, ignorantiae: Psalm. 81. „ Nescierunt, neque intelle„ xerunt; in tenebris ambulant: " *& lubricum*, idest vitia carnalia, in quibus de facili cadant; *& Angelus Domini persequens eos*, ipse daemon tentans ad peccandum, vel Angelus bonus permittens cadere, ut humiliati fortiores resurgant.

(e) *Quoniam gratis absconderunt*. Supra Psalmus petiit, quod nocentes iudicarentur, & expugnantes in expugnatione venirent; hic autem ostendit quomodo merito haec patiantur: & primo ponit culpam; secundo poenam, ibi, *Veniat illis*. Circa primum proponit primo malitiae interpretationem; secundo executionem, ibi, *Supervacue*. In primo ponuntur tria, quae aggravant culpam. Primum est iniquitas; & ideo dicit, *Gratis*: secundum est fraus; & ideo dicit, *Absconderunt*: tertium est crudelitas; & ideo dicit, *Interitum laquei sui*. Dicit ergo, *Quoniam gratis*. Si aliquis intentat malum contra se nocentem, non videtur totaliter iniquum; sed quando contra eum qui in nullo nocuit, hoc omnino est iniquum: & hoc est quod dicit, *Gratis*, scilicet sine offensa quam fecerim. Ioan 15. „ Odio habuerunt me gratis. " Esa. 52. „ Assur absque ulla causa calumniatus „ est eum. " Fraus vero notatur cum dicit, *Absconderunt mihi*, quia scilicet per fraudem intentant mala mihi. Tren. 3. „ Ursus insidians „ factus est mihi, leo in absconditis. " Ps. 9. *Insidiatur quasi leo in spelunca sua*. Crudelitatem autem ostendit, quia parant insidias ad mortem: unde ait, *Interitum laquei sui*, idest, abscondunt laqueum ad mortem. Proverb. 1. „ Veni nobiscum, insidiemur sanguini, abs„ condamus tendiculas contra insontem, fru„ stra deglutiamus eum &c. " Secundo cum dicit, *Supervacue exprobraverunt*, ponitur executio, similiter sine causa. Dicit autem, *Exprobraverunt*, quia opprobria intulerunt. Est autem opprobrium, quando quis imponit crimen alicui quod est contra eius honorem. Aliquando imponitur crimen alicui ut confundatur, & abiiciatur; aliquando vero ut perdat vitam; & hoc est contra animam eius. Et ideo dicit, *Animam meam*; quasi dicat: Propter hoc fecerunt, ut totaliter me vita privarent. Sic Iudaei Christo imposuerunt crimina morte digna. Luc. 23. „ Commovit populum „ docens per universam Iudaeam. " Psalm. 68. *Improperia exprobrantium tibi ceciderunt super me*. Sed hoc *supervacue*, idest sine causa, sicut supra dictum est, scilicet gratis. Ioan 8. „ Quis „ ex vobis arguet me de peccato? Ergo *supervacue* imposuerunt ei peccatum. Vel *supervacue*, idest frustra, quantum ad eorum intentionem: quia intendebant fidem eius destruere. Ioan 11. „ Quid facimus, quia hic homo „ multa signa facit? Si dimittimus eum sic, „ omnes credent in eum; & venient Romani, „ & tollent locum nostrum, & gentem. " Tamen hoc consilium fuit *supervacue*, quia totus mundus post eius mortem ad fidem conversus est.

(f) Consequenter cum dicit, *Veniat illi laqueus quem ignorat*, ponitur poena conveniens culpae; & hoc, quia eodem iudicio iudicantur quo iudicare volebant. Matth. 7. „ In quo iu„ dicio iudicaveritis, iudicabimini. " Isti fraudulenter intendebant mortem ipsius; ideo Psalmus petit contra eos, vel conformando voluntatem suam voluntati divinae, vel praenuntiando: & petit tria; scilicet quod laqueus eis praeparetur, quod capiantur, quod non evadant. Quantum ad primum dicit, *Veniat illi laqueus*, scilicet populo, vel ei qui principalis est inter eos. Laqueus hic tripliciter potest intelligi. Vel propter laqueum poenae, quia propter mortem Christi illaqueati sunt. Esa. 8. „ Offendent ex eis plurimi, & cadent, & con„ terentur, & irretientur, & capientur: " quia captivi sunt apud omnes gentes. *Quem ignorat*, dicit, quia nec suspicari quidem poterant talem poenam. Luc. 21. „ Erit enim „ pressura magna super terram, & ira populo „ huic; & cadent in ore gladii, & captivi du„ centur in omnes gentes. " Matth. 24. „ Erit „ enim tunc tribulatio magna, qualis num„ quam fuit ab initio mundi usque modo, ne„ que fiet. " Vel de laqueo culpae. I. Timot. ult. „ Qui volunt divites fieri incident in tentatio„ nem, & in laqueum diaboli. " Quasi dicat: Veniat illi laqueus culpae, quem praevidere non pot-

potest: quia peccatori non videtur quod sit ligatus, sed quod faciat voluntatem suam; in veritate tamen laqueatus est, quia, Proverb. 5. „ Funibus peccatorum suorum constringitur. “ Vel de laqueo iustitiæ; quasi dicat: Veniat illi laqueus, constringens ad bonum, quem ignorat: quia, 1. Corinth. 2. „ animalis „ homo non percipit ea, quæ sunt spiri- „ tus. “ Quantum ad secundum dicit: *Et captio quam abscondit apprehendat eum*; idest, capiatur, sicut in abscondito me voluit capere. Proverb. 5. „ Iniquitates suæ capiunt im- „ pium. “ Quantum ad tertium dicit: *In laqueum cadat*, idest deiiciatur a laqueo, ut inde se non eximat, *in idipsum*, idest in laqueo quem paravit aliis. Psal. 9. *In laqueo suo humiliabit eum*; *inclinabit se*, *& cadet*, *cum dominatus fuerit pauperum*. Sic evenit Iudæis: quia ipsi Christum gentibus tradiderunt, gentibus postmodum traditi sunt.

(g) Deinde cum dicit, *Anima autem mea exultabit in Domino, & delectabitur super salutari tuo*, ponit fructum condemnationis impiorum: & ponit fructum ex parte sua duplicem. Primo exultationis specialis; secundo reverentiæ divinæ, ibi, *Omnia ossa mea*. Circa primum duo facit: primo enim ponit exultationem ex Dei iudicio provenientem; secundo materiam exultationis, ibi, *Et delectabitur*. Dicit ergo: Peto ut sic fiat; sed cum hoc feceris, *anima mea exultabit in Domino*. Habac. 3. „ Exultabo in Domino Iesu meo. “ Et ratio huius est, quia per eum adeptus sum salutem: unde dicit: *Et delectabitur super salutari suo*, idest super Christum, vel super salutem factam per Christum. Luc. 1. „ Exultavit spiritus „ meus in Deo salutari meo. “ Et potest hoc referri ad Ecclesiam. Consequenter cum dicit, *Omnia ossa mea*, ponitur secundus fructus, qui est reverentiæ divinæ; & circa hoc duo facit: primo enim ponit reverentiam ad Deum: secundo rationem assignat, ibi, *Eripiens*. Dicit ergo, *Omnia ossa mea*. Omnis fortitudo hominis Deo comparata, debilitas est: unde quanto quis plus habet de cognitione Dei, tanto minus esse suam virtutem intelligit. Sed quia posset credi quod illud quod infirmum est in nobis sit Deo incomparabile, non tamen quod est firmum: ostendit non sic esse, quia omne, quantumcumque firmum est, Deo incomparabile est: sunt enim illa infinita, ista vero finita. Et ideo dicit, *Omnia ossa mea*; idest, virtutes (per ossa quippe intelligitur virtus, vel Apostoli) dicent: *Quis similis tui*? Iob 28. „ Non ad- „ æquabitur ei aurum, vel vitrum; non com- „ mutabuntur pro eo vasa auri. “ Vel ex persona dicentis: *Omnia ossa mea*; idest, quicquid virtuosum est in me. Vel cognitio veritatis. Vel fervor caritatis † alias, fervor, caritas, † & huiusmodi. Dicit: *Domine, quis similis tui*? Ex hoc asseritur, quod nihil est Deo comparabile.

Sed contra. Videtur quod aliquid sit simile Deo: unde Genes. 1. „ Faciamus hominem ad „ imaginem & similitudinem nostram. “

Respondeo dicendum. Similia dicuntur quæ habent eamdem formam & characterem. Sed est duplex similitudo. Una quæ facit similes perfecte, quando scilicet duo participant eamdem formam unius rationis. Quædam vero similitudo dissimilium, quando videlicet forma invenitur in aliquo vere, & in aliquo per remotam participationem: & sic istud est simile illi, non quia habeat eamdem formam, sed quia accedit ad hoc secundum debilem participationem. Et si quæ de Deo, & de homine dicuntur similia, de homine dicuntur per remota; quasi dicat: Deus est, & tu; sed tuum esse est participatum, suum vero essentiale; & similiter de aliis. Et ideo hæc similitudo est dissimilium. Et quæ dicit manifestat per effectum. Fortis enim videtur aliquis quando liberat aliquem debilem a potente: hoc enim est magnæ fortitudinis; & hoc facit Deus in mundo isto. Fortes sunt divites. Proverb. 18. „ Substantia divitis, urbs roboris eius, & qua- „ si murus validus circumdans eum. “ Deus autem liberat pauperes ab eis. Divites namque primo invadunt pauperes; secundo expoliant debiles: sed Deus ab his liberat eos. Quantum ad primum dicit: *Eripiens inopem*, sine ope, *de manu fortium eius*. Quantum ad secundum dicit: Et *egenum, & pauperem a diripientibus eum*. Egenus dicitur quis, quasi egens necessariis; sed pauper quasi nihil habens in pera. Et idem sunt ista tria, scilicet inops, egenus, & pauper. Proverb. 28. „ Leo ru- „ giens, & ursus esuriens, Princeps impius „ super populum pauperem. “ Ezech. 22. „ Prin- „ cipes † alias, Princeps † eius in medio il- „ lius, quasi lupi rapientes prædam. “

(h) *Surgentes*. Secunda pars principalis est. Superius Psalmus petivit impiorum repulsam: hic autem assignat causam: & primo prosequitur eorum malitiam; secundo petit divinum auxilium, ibi, *Domine, quando respicies*? Circa primum duo facit: primo enim ostendit eorum iniquitatem; secundo eorum pertinaciam in malum, ibi, *Ego autem cum mihi molesti*. Iniquitatem ostendit primo quantum ad falsitatem; secundo quantum ad ingratitudinem, ibi, *Retribuebant*. Dicit ergo quantum ad primum: *Surgentes testes iniqui*, sicut Principes Iudæorum, & inducti ab eis, sicut populus, *quæ ignorabam*, scientia approbationis; quasi dicat: Quæ non approbabam: *interrogabant me*: quia scilicet faciebant accusationem de pecca-

tis, quæ non approbabam. II. Cor. 5. „ Eum qui „ non noverat peccatum, pro nobis peccatum fe- „ cit." Quantum ad secundum dicit: *Retribuebant mihi mala pro bonis*, factis eis in veteri testamento: Mich. 6. „ Popule meus, quid feci tibi aut „ quid molestus fui tibi, responde mibi: " & in novo testamento, quia cæcos illuminavit, & alia multa beneficia eis contulit. Ioan. 10. „ Multa bona opera ostendi vobis ex Patre „ meo. " Hier. 18. „ Numquid redditur pro „ bono malum, quia foderunt foveam animæ „ meæ? " Et quæ mala? *Sterilitatem animæ meæ*. Alludit ei parabolæ, Esa. 5. de vinea, quam plantavit, electa, quæ fecit labruscas. Populus Iudæorum plantatus fuit ad bonum fructum faciendum; sed sterilis factus est. Et hanc sterilitatem ostendit populus contra animam Christi, quam expetierunt. Et ideo dicit: *Sterilitatem animæ meæ*.

(i) *Ego autem*. Supra Psalmus præmisit Iudæorum nequitiam; hic autem ostendit eorum pertinaciam, qua perdurant in malo; & reprobatur pertinacia aliquorum ex eo quod nullo remedio reducuntur ad bonum. Est autem duplex remedium quo aliqui solent revocari ad bonum. Primo per sanctitatem eius quem persequuntur; secundo ex divino flagello. Primo ergo ostendit eorum pertinaciam ex eo quod non sunt revocati per sanctitatem. Secundum, ibi, *Dissipati*. Circa primum duo facit. Primo ponit sanctitatem suam contra tribulationes; secundo pertinaciam eorum in malum, ibi, *Et adversum me*. Circa primum facit tria, secundum quod sanctitas in tribus consistit, scilicet in carnis maceratione, in spiritus devotione, & in affectus pietate; & hæc tria ponit Psalmus per ordinem: nam primo ait de carnis maceratione; secundo de spiritus devotione, ibi, *Et oratio mea*; tertio de affectus pietate, ibi, *Quasi proximum*. Circa primum duo facit: quia enim caro indiget tegumento, & alimento, afflictio carnis habet fieri vel asperitate tegumenti, vel subtractione alimenti; & ideo primo dicit, quod affligitur tegumento aspero; secundo, alimento subtracto, ibi, *Et humiliabam*. Dicit ergo quantum ad primum: *Ego autem, cum mihi molesti essent, induebar cilicio*. Hic cilicium metaphorice dicitur, si exponatur de Christo, quia non legitur portasse cilicium. Hoc autem fit de piiis caprarum. Et in lege hircus caprarum immolabatur pro peccato; & ideo cilicium signat peccatum. Christus ergo dicitur portare cilicium, quia indutus est carne non peccatrice quidem, sed habente similitudinem carnis peccati. Et nos etiam portare cilicium debemus, idest pœnitentiam de peccatis. Esa. 3. „ Erit pro fascia pectorali cilicium. " Quantum vero ad secundum dicit: *Et humiliabam in ieiunio animam meam*; quasi dicat: Non solum tegumento aspero afflixi carnem meam, sed & alimento, dum illud a me subtraxi ieiunando. De ieiunio corporali Christi habetur Matt. 4. Potest etiam dici de spirituali ieiunio Christi. Christus enim desiderabat salutem humanam. Hæc est illa aqua quam petiit a Samaritana, Ioan. 4. Et in cruce ait, „ Sitio, " Ioan. 19. Sed ieiunabat ab hoc, quia invenit homines longe a salute. Si autem dicatur in persona iusti, tunc dupliciter potest intelligi. Uno modo quod ieiunium sit causa humilitatis in iusto; & per animam intelligatur vita carnalis, ut sit sensus: *Humiliabam in ieiunio animam meam*; idest, superbiam carnalis vitæ humiliabam macerando eam. Psal. 98. *Genua mea infirmata sunt a ieiunio, & caro mea immutata est propter oleum*. Iudith 8. „ Humiliemus „ illi animas nostras in spiritu constituti humi„ miliato servientes illi. " Item potest dici quod humilitas est socia ieiunii, quia quando ieiunio non iungitur humilitas, illud ieiunium non est Deo acceptum. Esa. 58. „ Quare ieiunavi„ mus, & non aspexisti? &c. " Quando vero humilitas ieiunio iungitur, tale ieiunium est Deo gratum; & ideo dicit: *Humiliabam in ieiunio*. Sed quia nihil valet humiliare carnem, nisi impinguet spiritum, & confortet: hostis enim debilitandus est, & pugnator fortificandus; spiritus autem confortatur per orationem; ideo addidit: *Et oratio mea in sinu meo convertetur*. Tob. 12. „ Bona est o„ ratio cum ieiunio. " Oratio est speciale præsidium in tribulatione. Iaco. ult. „ Trista„ tur aliquis vestrum? Oret æquo animo, & „ psallat. " Psalm. 76. *Renuit consolari anima mea: memor fui Dei, & delectatus sum*. Sed dicit: *In sinu meo convertetur*. Si de Christo accipiatur, intelligitur dupliciter. Uno modo ut referatur ad Deum, quem adorat, quia ad Patrem in cuius sinu erat. Io. 1. „ Unigenitus „ filius qui est in sinu Patris. " Alio modo ut referatur ad illos pro quibus orabat: quia orabat pro his qui erant in sinu Christi. Sinus autem Christi est secretum Dei; & hoc est propositum prædestinationis: unde pro prædestinatis orabat. Ioan. 17. „ Ego pro eis rogo, non „ pro mundo. " Si autem referatur ad iustum aliquem qui orat pro alio, non semper obtinet pro eo. Hie. 7. „ Tu ergo noli orare pro po„ pulo hoc, neque assumas pro eis laudem, & „ orationem, & non obsistas mihi, quia non ex„ audiam te: " quia scilicet peccata eius non merentur exaudiri. Tamen exauditur pro seipso, cum oratio sua efficitur meritoria: unde, *In sinu*, idest ad me ipsum. Matth. 10. „ Pax „ vestra ad vos revertetur. " Sed verum est

quod prædicta utilia sunt; parum tamen valent, nisi habeat aliquis pium affectum ad proximum; & ideo subiungit, *Quasi proximum*.

(k) Affectus autem ad proximum ostenditur in duobus; scilicet in complacentia boni alterius, & in displicentia mali. Rom. 12. „ Gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus." Primum ostendit cum dicit, *Quasi proximum*. Secundum cum subdit, *Quasi lugens*. Dicit ergo quantum ad primum, *Quasi proximum*. Hæc constructio est mirabilis, quia non habent hi accusativi unde regantur. Glo. „ Casus pro casu ponitur, accusativus scilicet pro ablativo, quasi dicat: Sic complacebam mihi in eis, quasi in proximo, & in fratre." Vel secundum Hieronymum deest hic unum *Ad*. Sic enim habet Hieronymus: *Quasi ad amicum, & quasi ad fratrem meum*. Vel dicitur: *Quasi sic complacebam*, Deo, habens me ad eos, sicut ad proximos, & ad fratres. Iudæi namque fuerunt proximi Christo, quia cum eis conversabatur. Baruch 3. „ Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est." Fuerunt & fratres eius per originem. Rom. 9. „ Ex quibus Christus secundum carnem." Ioa. 4. „ Salus ex Iudæis est." Sed Iob 30. „ Frater fui draconum, & socius struthionum." Quantum ad secundum, scilicet displicentiam in malis, dicit: *Quasi lugens contristatus, sic humiliabar*. Hoc maxime fuit in Christo, Luc. 19. quando flevit super civitatem. Et dicit, *Lugens*: luctus enim est planctus pro mortuis. Tunc ergo homo luget pro aliis, quando plorat mala eorum, quæ ipsi non sentiunt velut mortui. Peccatores namque in peccatis mortui sunt, nec sentiunt mala sua; sed iusti inde dolent ex compassione. Hier. 9. „ Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontes lacrymarum? Et plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei." Aliquando etiam dolet quis pro malis alicuius, quæ etiam in se sentit; & hoc est contristari: unde Hieronymus habet pulchrius: *Quasi lugens mater tristis incurvabar*, scilicet super eos; quasi dicat: Dolebam de eis, sicut si essem eorum mater. Hanc ergo sanctitatem affectus ostendi eis, per quam debuissent converti; sed amplius obstinati sunt: quia *& adversum me lætati sunt, & convenerunt*.

(l) Et circa hoc duo facit: primo enim ponit eorum malitiam; secundo suam patientiam, ibi, *Et ignoravi*. Circa primum tria facit: ponit enim tria quæ in Christi passione fuerunt. Primo ponitur Iudæorum in malo iucunditas; secundo eorum consensus in malum, ibi, *Et convenerunt*; tertio dura Christi afflictio, ibi, *Et congregati sunt &c.* Dicit ergo: *Adversum me lætati sunt*, insultando in morte, Tren. 1. „ Omnes inimici mei audierunt malum meum, lætati sunt, quoniam tu fecisti." Contra quod dicitur Proverb. 24. „ Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina eius ne exultet cor tuum." *Et convenerunt*. Ecce consensus eorum in malum. Convenerunt enim Principes in mortem Christi adinvicem, & cum plebe; & Iudæi cum gentibus. Ps. 2. „ Astiterunt Reges terræ, & Principes convenerunt in unum." Et *congregata sunt super me flagella*. Ecce afflictio Christi dura: quia a Iudæis, & gentibus cæsus fuit. Tren. 1. „ Multi gemitus mei, & cor meum mærens." In Hebræo habetur: *Congregati sunt super me flagellantes*. Deinde cum dicit, *Et ignoravi*, ostenditur patientia Christi: quia *ignoravi*, idest ad modum ignorantis me habui, tacendo scilicet, & non loquendo. Psalm. 37. *Ego tamquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum*. Esai. 53. „ Sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum." Hierem. 11. „ Ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam; & non cognovi, quia cogitaverunt super me consilia dicentes: Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viventium; & nomen eius non memoretur amplius." Vel *ignoravi*, secundum æstimationem eorum: quia eis videbar quod nescirem consilia eorum. Alia littera habet, *Ignorabant*: ignorabant enim tria, scilicet quem flagellarent: quia „ si cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent:" I. Corinth. 2. Item causam quare. Ioan 18. „ Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem bene, cur me cædis?" Item effectum iniquitatis: pro hac enim perpetuo sunt privati. Lucæ 21. „ Et ira populo huic."

(m) Secundo cum dicit, *Dissipati sunt*, ostendit, quod non sunt revocati, nec mutati ad bonum per secundum remedium, quod est flagellum divinum. Et circa hoc tria facit: primo enim ostendit malum quod patiebantur; secundo defectum compunctionis ipsorum, ibi, *Nec compuncti*; tertio eorum obdurationis effectum, ibi, *Tentaverunt me &c.* Dicit ergo, *Dissipati sunt*. Hoc dupliciter exponitur: & primo sic: *Dissipati sunt*, idest corde stupefacti, dum nescirent rationem eorum quæ fiebant, idest miraculorum in passione: quia, Mat. 27. „ multa corpora sanctorum, quæ dormierant surrexerunt, & exeuntes de monumentis venerunt in sanctam civitatem, & apparuerunt multis." Obscuratus est sol &c. Unde „ revertentes percutiebant pectora sua." Vel, *Dissipati*, idest divisi: quia, Ioan 7. „ alii dicebant, quia bonus est, alii autem dicebant: Non sed „ sedu-

„ seducit turbas. "*Et non sunt compuncti*, idest conversi ad pœnitentiam. Et hoc patet per effectum, quia *tentaverunt me*, dicentes, Ioan. 10. „ Si tu es Christus, dic nobis palam. " Vel ad passionem Christi non sunt conversi: nam post mortem ipsius adhuc insultabant ei, dicentes verba blasphemiæ contra Christum; quia dicebant verba irrisionis. Matth. 27. „ Vah qui destruis templum Dei, & in triduo illud reædificas, salva temetipsum. " Et quantum ad hoc dicit, *Subsannaverunt me*. Subsannatio est irrisio quæ fit rugato naso. Esa. 37. „ Cui exprobrasti, & quem blasphemasti, & super quem exaltasti vocem tuam, „ & levasti altitudinem oculorum tuorum?" Item verba indignationis. Matth. 27. „ Recordati sumus quia seductor ille dixit adhuc vivens. " Et quantum ad hoc dicit: *Frenduerunt super me dentibus suis*. Hoc est aprorum, qui crudeles sunt; sic † alias, sicut † & Iudæi. Tren. 2. „ Frenduerunt dentibus, & dixerunt, Devorabimus. "

(n) *Domine, quando respicies?* Supra Psalmista ex persona Christi, vel iusti, nequitiam persecutorum, & pertinaciam ostendit; hic autem contra utrumque invocat Deum: & primo petit divinum auxilium; secundo ostendit divini auxilii fructum, ibi, *Confitebor*. Circa primum duo facit. Primo petit accelerationem; secundo ipsum auxilium, ibi, *Restitue*. Dicit ergo: *Domine, quando respicies?* In hoc ergo auxilii accelerationem exprimit, & affectum animi non valentis amplius pati moram, quasi in anxietate positi. Et ideo dicit: *Domine, quando respicies?* Hoc est enim proprie non ferentis moram. Psa. 41. *Quando veniam, & apparebo ante faciem Domini?* Et potest hoc dupliciter intelligi, secundum quod duplex est respectus Dei. Unus est misericordiæ, quoad iustos ad salutem. Sap. 4. „ Gratia Dei, & misericordia eius in sanctos eius, „ & respectus eius in electos illius. " Alius est quoad malos ad puniendum. Iudith 9. „ Respice castra Assyriorum nunc, sicut castra Aegyptiorum videre dignatus es, quando post servos tuos armati currebant. " Et de utroque respectu potest intelligi, si de Christo exponatur. *Domine, quando respicies* me, ut resuscites me? (Psal. 12.) *Respice, & exaudi me, Domine Deus meus. Illumina oculos meos, ne umquam obdormiam in morte: ne quando dicat inimicus meus: Prævalui adversus eum*. Vel *quando respicies* super adversarios meos? Habac. 1. „ Quare respicis super iniquitates „ (sive inique agentes) & taces devorante „ impio iustiorem se? " Deinde cum dicit, *Restitue*, ipsum auxilium quod petit, exponit; & in hac petitione dat duo intelligere. Primo scilicet necessitatem quam patiebatur; secundo malitiam adversariorum, ibi, *A malignitate*. Dicit ergo quantum ad primum, *Restitue*, quia necessitas grandis est: nam periculosa res est, quia in periculo animæ. *Restitue*, inquam, *animam meam*, corpori scilicet, a quo separata fuit in morte, licet a divinitate non fuerit separata. Ioan. 10. „ Potestatem habeo ponendi animam meam, & „ potestatem habeo iterum sumendi eam. " Hoc poterat potentia divinitatis, quæ non est alia quam potentia Patris: unde ita facit a se quicquid facit, quod tamen habet a Patre. Hoc etiam dicat quilibet vir iustus, quando est in periculo vel corporali, vel spirituali; quasi dicat: Libera me a periculis. Malitia hostium duplex. Primo quantum ad fraudulentiam: unde dicit, *A malignitate eorum*, quia malitiose contra me procedunt. Pri. Ioan. 2. „ Vicistis malignum. " Item quantum ad crudelitatem: Et *a leonibus unicam meam*: quia anima unica liberatur a leonibus, idest a dæmonibus, vel a tyrannis. Psal. 56. *Animam meam eripuit de medio catulorum leonum*. Eccli. 51. „ A rugientibus præparatis ad escam. "

(o) *Confitebor*. Hic ponit fructum auxilii: & primo ex parte sua; secundo ex parte hostium, ibi, *Non supergaudeant*; tertio ex parte iustorum, ibi, *Exultent*. Fructus ex parte liberati est laus Dei: unde dicit: *Confitebor tibi, & laudabo te*, quia liberasti me. Psal. 65. *Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea*. Et si referatur ad Christum, fructus resurrectionis Christi est instructio Ecclesiæ, & fides qua Ecclesia confitetur Deum. Rom. 10. „ Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. " Vel describitur Ecclesia ex multitudine credentium; secundo ex virtute eorum. Quantum ad primum dicit: *In Ecclesia magna* quidem numero, & diffusione terrarum. Malach. 1. „ Magnum est „ nomen meum † alias, tuum † in gentibus." Item magna constantia, & virtute, quia „ portæ inferi non prævalebunt adversus eam:" Matt. 16. Psal. 39. *Annuntiavi iustitiam tuam in Ecclesia magna*. Quantum ad secundum dicit: *In populo gravi laudabo te*. Gravitas quandoque sumitur in bono, quandoque in malo: quia similitudinarie est duplex proprietas in corporali gravitate. Una est ponderositatis, quæ tendit deorsum, & hæc est mala: quia homo dicitur gravis, secundum quod ad terræ ponderositatem & similitudinem tendit. Psal. 4. *Filii hominum usquequo gravi corde?* Esa. 1. „ Populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis. " Alia proprietas est stabilitas, quæ opponitur levitati, & non commovetur. Levis homo dicitur qui movetur omni

mni

mni vento, Ephes. 4. Qui stabilis in bono est dicitur gravis. II.Cor.10. „ Epistolæ graves sunt, „ & fortes. " Hieronymus habet: *In populo forti laudabo te*. *Non supergaudeant mihi inimici mei*. Hic ponitur fructus ex parte hostium; ubi petit quod eorum exultatio reprimatur: & primo proponit hunc fructum; secundo ponit radicem insultationis, ibi, *Adversantur*; tertio ponit radicis commotionem, ibi, *Vidisti, Domine*. Dicit ergo, *Non supergaudeant*; quasi dicat: Peto restitui, ut *non supergaudeant mihi*, quasi vincentes me. Et hoc quia Christo resuscitato eorum gaudium versum est in confusionem. Vel *non supergaudeant mihi*, idest † alias, in † membris meis, quæ non sunt gravia, quia sustentantur per Christum. Mich. 8. „ Non læteris inimica mea. " *Qui adversantur*. Hic ponit causam insultationis. Causa & radix insultationis est triplex. Ex parte cordis, operis, & oris. Ex parte operis illi supergaudent qui adversantur inique. Si pro iustitia adversarentur, & supergauderent, bonum esset & iustum; sed quia inique gaudent, indecens est. Ps. 35. *Iniquitatem meditatus est in cubili suo*. Ex parte cordis est odium indebitum: unde dicit: *Et qui oderunt me gratis*, idest sine causa. Ps. 119. *Dum loquebar illis, impugnabant me gratis*. Ioan. 15. „ Ut impleatur sermo „ qui in lege eorum scriptus est, Quia odio ha„ buerunt me gratis. " Psalm. 37. *Retribuebant mala pro bonis*. Item odium simulantium, quia cum odio cordis *annuunt oculis*. Hoc dupliciter. Uno modo ad ostendendum palliationem odii, quasi annuentes quod diligerent. Vel annuebant sibi invicem oculis, concitantes se ad malum. Proverb. 6. „ Homo apo„ stata vir inutilis. " Ex parte oris dupliciter. Primo quantum ad verba fraudulenta; secundo quantum ad irrisoria. Quantum ad primum dicit, quod in ore; secundo quod in corde. In ore verba pacis: unde dicit: *Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur*. Mar. 12. „ Scimus quia verax es. " Psal. 27. *Loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum*. In corde habebant dolos, idest verba dolosa. Hiere. 9. „ Sagitta vulnerans „ eorum lingua, dolum locuta est. " Et hoc *in iracundia terræ, dolos cogitabant*, idest habentes iram contra me pro terrenis. Ioan.11. „ Ne forte veniant Romani, & tollant nostrum „ locum, & gentem. " Hieronymus habet: *In rapina terræ verba irrisoria*. Qui irridet aliquem, duo facit: quia huiusmodi verba molestant derisum, & lætificant irridentem; & ideo dicit: *Dilataverunt super me os suum*: quasi audacter, & gaudenter loquuntur malum de alio. Esa. 37. „ Super quem exaltasti vo„ cem tuam, & levasti in altitudinem oculos „ tuos? " *Dilataverunt super me os suum*. Gaudium eorum ostendit cum dicit, *Euge*: interiectio congratulantis. Matth. 25. „ Euge ser„ ve bone & fidelis, quia super pauca fuisti „ fidelis, supra multa te constituam: intra in „ gaudium Domini tui. " Quasi dicat: Sibi ipsis congratulantes de victoria quam videbant se habere de me. Et hoc quia *viderunt oculi nostri*, scilicet Christi passionem quam desideraverunt. Matt. 27. „ Vah qui destruis tem„ plum Dei, & in triduo illud reædificas. " Tren. 20. „ Hæc est dies quam expectaba„ mus; invenimus, vidimus. "

(p) *Vidisti*. Supra Psalmus posuit radicem insultationis, quæ fuit eorum malitia; hic autem removet illam radicem, sive causam, implorans Dei iudicium. Circa quod tria proponit. Primo cognitionem necessariam ad iudicium præcessisse; secundo petit iudicium, ibi, *Ne sileas*; tertio iudicii effectum, ibi, *Non dicant*. Iudex non potest iuste ferre sententiam nisi prius instructus de facto: hoc autem divino iudicio non deest, quia videt ea quæ aguntur ex utraque parte: unde dicit, *Vidisti*, scilicet eorum malitiam, & meam iustitiam. Hebr. 4. „ Omnia nuda & aperta sunt oculis e„ ius. " Consequenter petit iudicium divinum: & primo agit de iudicii dilatione; secundo petit processum iudicii. Quod iudicium differatur procedit ex duobus, scilicet ex patienti tolerantia defectus iniquorum, & ex hoc quod iudex non diligit eum pro quo sententia dari debet, & ex hoc concludit eum. Quantum ad primum dicit, *Ne sileas*, scilicet eorum malitiam, quam vidisti pertranseundo. Haba. 1. „ Quare respicis contemptorem, & „ taces conculcante impio iustiorem se? " Quantum ad secundum dicit: *Ne discedas a me*, quasi non ferendo auxilium in necessitate. Oseæ 9. „ Væ eis cum recessero ab eis. "

(q) *Exurge*. Hic ponit processum iudicii: tria enim requiruntur in iudicio. Primo quod iudex sumat iudicandum; secundo quod consideret merita causæ; tertio quod proferat sententiam iustam. Quantum ad primum dicit, *Exurge*, idest a torpore, & assume animum iudicandi. Psalm. 43. *Exurge, quare obdormis, Domine?* Quantum ad secundum dicit duo, quibus debet iudex intendere, scilicet † alias, debet scilicet † iudicium proferendum, & causam super quam debet sententiam ferre: unde dicit: *Intende iudicio meo*, idest pro me ferendo. Psalm. 71. *Deus, iudicium tuum Regi da, & iustitiam tuam filio Regis*. Quantum ad secundum dicit: *Deus meus, & Dominus meus in causam meam*. Uno modo, *In litem* † *alias, in litem meam*, † sicut in Hebræo: *In litem meam*. Iob 29. „ Causam quam „ ne-

„ nesciebam, diligentissime investigabam. " Vel *in causam*, secundum quod causa idem est quod principium, ex quo sequitur aliud; quasi dicat: *Intende in causam*, pro qua † alias, per quam † ego patior. Et hæc est obedientia Patris. Philip. 2. „ Factus est obediens usque „ ad mortem, mortem autem crucis. " Item causa est caritas quam habuit ad nos, propter quam causam patiebatur. Quantum ad secundum dicit, *Iudica me*. Una littera habet: *Secundum iustitiam tuam*; alia littera habet: *Iudica me, secundum iustitiam meam*. Primum idem est ac si diceret: *Iudica me*, secundum legem tuam, & iustitiam: nam iustitia Dei est reddere unicuique secundum merita: & quæ non possunt falli, & flecti a veritate. Roma. 2. „ Iudicium Dei est secundum veri- „ tatem. " *Secundum iustitiam meam*, scilicet quam ego sum secutus. Et potest dici quod idem est iustitia mea & tua; Dei scilicet iustificantis, hominis quasi iustificati, quia iustitia nostra est ex Deo. Rom. 10. „ Volen- „ tes iustitiam suam statuere iustitiæ Dei non „ sunt subiecti. " Consequenter petit effectum iudicii: *Et non supergaudeant mihi*: & circa hoc duo facit. Primo petit insultationis reprehensionem; secundo petit eorum confusionem, ibi, *Erubescant*. Exterior exultatio nascitur ex interiori gaudio. Primo ergo petit ut reprimatur eorum gaudium intus; secundo exterior insultatio. Dicit ergo quantum ad primum: *Non supergaudeant mihi*; quasi dicat: Ita iudicium tuum reprimat eos ut non gaudeant super me. Tren. 1. „ Omnes „ inimici mei audierunt malum meum, & „ lætati sunt. " Quantum ad secundum dicit: *Non dicant in cordibus suis*. Insultatio in duobus fit, sicut & gaudium. Gaudium autem vel est de præsentibus bonis, vel de bonis futuris. Similiter insultatio vel est propter mala iam facta, vel propter fienda. Primo ergo petit removeri insultationem de præteritis; & ideo dicit: *Ne dicant in cordibus suis*: *Euge, euge anima nostra*; idest, non congratuletur anima eius super aliquibus de me; & *dicant animæ nostræ, Devorabimus eum*. Aliquando enim aliquis opprimit aliquem non exultatione, sed surreptione ex infirmitate; & hoc patet quod statim pœnitet: sed quando ex malitia opprimit, tunc gaudet se fecisse. Et hoc est quod dicit: *Nec dicant, Devorabimus eum*, scilicet in futurum. Psal. 56. *Lingua eorum gladius acutus*. Habac. 3. „ Exultatio eorum sicut „ eius qui devorat pauperem in abscondito. "

(r) *Erubescant*. Hic petit eorum confusionem; & petit duo correspondentia duobus præmissis, de quibus fit insultatio, scilicet de factis, & fiendis. Primo petit ut confundantur de malis iam factis; secundo ut confundantur super futuris, ibi, *Induantur confusione*. Primo ergo petit erubescentiam eorum, vel bonam confusionem, vel æternam; & hoc dicit per modum prænuntiationis, vel conformationis ad Deum. Esai. 65. „ Servi mei læta- „ buntur, & vos confundemini. " Secundo petit eorum diffidentiam, sive timorem: unde, *Et revereantur simul*. Vel in bonum, quasi incipiant Deum timere: nam timor initialis & castus proprie reverentia dicitur; & hic timor inducit in salutem: quia, ut dicitur Eccli. 1. „ timor Domini initium sapien- „ tiæ. " Vel semper sint in timore. Sapien. 17. „ Cum sit timida nequitia, dat testimo- „ nium condemnata. " Iob 15. „ Sonitus ter- „ roris semper in auribus eius. " Et quare hæc eveniunt eis? Quia † alias, eveniant eis: quia † gloriantur in malis meis. Consequenter petit confusionem de futuro, & aliqua petit per alium modum, quia idem est confusio quod erubescentia; & sicut illa possunt accipi in bono, & malo, ita hic confusio, & reverentia. Sed quod additur, *Induantur confusione*, aliquid addit. Indumentum enim dicit habitum. Qui ergo simpliciter, & in principio timet non potest dici habere habitum timoris; sed qui firmantur in malo, & desiderant malum. Hie. 17. „ Duplici contritione „ contere eos. " Et quare plus petit modo quod affligantur quam ante? Quia est maior culpa; quasi scilicet non sunt contenti his quæ fecerunt, sed adhuc maligna cogitant contra me. Sicut Iudæi etiam post mortem Christi volebant occultare eius resurrectionem corrumpendo custodes. Prover. 30. „ Verbum mali- „ gnum, vanitatem, & verba mendacia lon- „ ge fac a me. " Hieronymus habet: *Qui magna loquuntur contra me*. I. Reg. 2. „ Nolite „ multiplicare loqui sublimia, gloriantes. "

(s) *Exultent, & lætentur*. Hic est tertius fructus qui consurgit ex parte divini auxilii; & hic fructus est gaudium sanctorum. Et primo ponit fructum exultationis dicens, *Exultent, & lætentur*. Ponit autem pro fructu sanctorum iucunditatem, quia lætitia dicit latitudinem cordis, unde signat interius gaudium. Psalm. 118. *Dilatasti cor meum*. Et hæc lætitia est proprie in iustis. Psalm. 96. *Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia*. Exultatio dicit gaudium prorumpens exterius ab interiori; & hæc exultatio competit iustis. Psalm. 32. *Exultate iusti in Domino*. Et hoc competit rectis; unde dicit: *Qui volunt iustitiam meam*, scilicet imitari. Vel si dicatur ex persona David, *volunt iustitiam meam*; idest, congaudent bonis meis; sic est gaudium cordis, & ex hoc sequitur exultatio oris. Esa. 51. „ Gaudium,

„ dium, & lætitia invenietur in ea, gratia- „ rum actio, & vox laudis. " Et ideo subdit: *Dicant semper, Magnificetur Dominus*; idest, magnificent Deum sancti. Non enim secundum veritatem magnum faciendo, sed nuntiando, & prædicando eum magnum. Psalm. 33. *Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum*. Eccli. 43. „ Admirabi- „ lis magnificentia eius. " Item ibidem: „ Quis magnificabit eum sicut est? " Et qui sunt illi qui hoc faciunt? Certe *qui volunt pacem servi eius*, scilicet Christi secundum humanam naturam: quam pacem Christus fecit, & dat, quia „ ipse est pax nostra, qui fecit utraque „ unum: " Ephe. 2. „ Pacem meam do vo- „ bis, pacem meam relinquo vobis: " Ioan. 14. Et, „ In me pacem habebitis: Ioan. 17. Si autem intelligitur dictum ex persona David, sic est sensus: *Qui volunt pacem servi eius*: idest, illi exultent, & lætentur qui volunt quod servus eius, scilicet ego habeam pacem. Sed *& lingua mea*. Hic ostendit quod etiam ipse est particeps gaudii huius; quasi dicat: Non solum illi qui habent gaudium, sed & ego etiam gaudii sanctorum sum particeps. Et de hoc ponit duo. Primo ponit interiorem meditationem; secundo ponit interiorem laudem. Dicit ergo quantum ad primum: Sed *& lingua mea meditabitur iustitiam tuam*.

Sed contra. Meditari non pertinet ad linguam, sed ad cor.

Et est triplex responsio. Uno modo lingua meditatur, idest meditata loquitur. Psal. 48. *Os meum loquetur sapientiam*, scilicet meditatam. Qui est iustus loquitur ex præmeditatione: sic & sapiens. Alio modo est duplex os, sive duplex locutio, scilicet interius, & exterius. Matth. 15. „ Quæ procedunt de ore „ (scilicet cordis) hæc sunt quæ coinqui- „ nant hominem. " Et sic accipitur hic lingua, scilicet interior. Tertio modo sic: *Meditabitur*, idest decantabitur, & modulabitur, *tota die laudem tuam*, idest semper cogitabit quomodo laudet te. Psalm. 33. *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo*.

(a) In finem servo Dei

PSALMUS DAVID XXXV.

DIxit iniustus, ut delinquat in semetipso: non est timor Dei ante oculos eius. Quoniam dolose egit in conspectu eius; ut inveniatur iniquitas eius ad odium. Verba oris eius, iniquitas, & dolus: noluit intelligere, ut bene ageret. Iniquitatem meditatus est in cubili suo; astitit omni viæ non bonæ; malitiam autem non odivit.

(b Domine, in cælo misericordia tua, & veritas tua usque ad nubes. Iustitia tua sicut montes Dei; iudicia tua abyssus multa.

(c) Homines, & iumenta salvabis, Domine: quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam, Deus!

(d) Filii autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ; & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te est fons vitæ.

(e) Et in lumine tuo videbimus lumen.

(f) Prætende misericordiam tuam scientibus te, & iustitiam tuam his qui recto sunt corde. Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris non moveat me.

(g) Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem; expulsi sunt, nec potuerunt stare.

(a) IN præcedenti Psalmo Psalmista imploravit Dei auxilium contra persecutiones peccatorum; hic autem describit peccatorum nequitiam. Titulus: *In finem servo Dei Psalmus David*. Et est novum hoc quod dicit, *Servo Dei*. Ille est fidelis servus qui bona domini sui non usurpat sibi, & mala sua non retorquet in dominum. Quidam enim sunt qui peccata sua in Deum retorquent dicentes, quod necessitate peccant, & bona sua sibi vendicant dicentes, quod habent ea ex virtute propria. E contrario facit David: & circa hoc duo facit. Primo facit mentionem de malis quæ sunt in nobis ex nobis; secundo de bonis quæ insunt nobis a Deo, ibi, *Domine, in cælo*. Circa primum duo facit. Primo ponit radicem mali: secundo ponit processum mali ex illa radice, ibi, *Verba oris*. Radix mali est propo-

propositum. Primo ergo proponitur malum propositum; secundo ponit causam, ibi, *Non est timor*; tertio probat, ibi, *Quoniam dolose*. Sicut dicit Philosophus in 3. Ethic. hic aliquis facit iniustum, & non iniustificat; aliquis facit, & iniustificat, sed non est iniustus; aliquis facit, & iniustificat, & est iniustus. Primum facit ille qui retinet rem alterius quam credit suam: secundum facit ille qui non secundum habitum, sed ex passione facit iniustum; qua passione cessante reddit rem alienam: tertium facit ille qui ex proposito facit iniustum: & ideo dicit: *Dixit iniustus*, idest ex proposito deliberavit, *ut delinquat in semetipso*, quia in eius potestate est ut proponat peccare, non in fato stellarum. Eccli. 15. „ Deus „ ab initio constituit hominem, & reliquit „ eum in manu consilii sui. " Sed processus irrefrenatus peccandi est ex eo quod removetur impedimentum peccati. Dicitur autem, quod peccatum in Spiritum sanctum est quando ex certa malitia peccatur; & hoc quando removetur impedimentum. Hoc autem impedimentum est † alias. Hoc ergo impedimentum removet † timor Domini. Prover. 16. „ In timore Domini declinatur a malo." Iob 15. „ Quantum in te est evacuasti timorem, „ & tulisti preces coram Deo. " Et ideo dicit: *Non est timor Dei ante oculos eorum*. Timor est in affectu, sed causa timoris est in oculis, ex hoc quod non considerant iudicium † alias, iudicia † Dei. Dan. 13. „ Averterunt „ oculos suos, ne viderent cælum. " Sed causa est, *quoniam dolose egit*. Quando aliquis in oculis Regis facit aliquid Regi odiosum, signum est quod non timet eum. Sic peccator quando facit peccatum coram Deo, qui omnia videt, signum est quod non timet Deum: quia *in conspectu suo*, scilicet Dei, *egit dolose*, idest fecit dolum. Hebr. 4. „ Omnia nuda & „ aperta sunt oculis eius. " Et dicit, *Dolose*, quia aliud profert extra, aliud simulat. Psalm. 5. *Virum sanguinum, & dolosum abominabitur Dominus*. Iob 36. „ Simulatores, & „ callidi provocant iram Dei. " Et ideo *inveniatur iniquitas eius ad odium*; idest, talis sit iniquitas eius quod Deus habeat eam odio. Et hoc est signum quod Deus tales simulatores odit, quia in Evangeliis multa invehit Deus contra simulatores. Alia littera habet: *In conspectu suo, ut videret iniquitatem suam, & odisset*. Contingit quod aliquis discutit conscientiam suam, ut inveniat iniquitatem suam, & odiat. Frequenter in hoc fraudulenter agit, quia non discutit bene, sed gravia leviat, & levia aggravat. Et ideo dicit: *Dolose egit in conspectu suo*, idest in conscientia: quia si fideliter suam odisset iniquitatem, discussisset. Vel secundum eumdem sensum, *In conspectu suo*, scilicet Dei, idest in sacra Scriptura, quam non attendunt secundum veritatem suam, & Spiritus sancti, sed agunt dolose; & hoc ideo quia non inveniunt iniquitatem. Consequenter ponit processum radicis: & primo ponit peccata oris; secundo cordis, & operis. Homo committit peccatum ore dupliciter: vel per apertam malitiam, cum aperte mentitur; & hoc est quod dicit: *Verba oris eius iniquitas*: Iob 6. „ Non in- „ venietis in ore meo iniquitatem: " vel per occultam fraudulentiam; & hoc est dolus. Hier. 9. „ Sagitta vulnerans lingua eorum do- „ lum locuta est. " In corde peccat quis dupliciter, per contemptum boni, & per studium mali. Contingit quod aliquis peccat per infirmitatem, aliquis ex ignorantia. Sed quando est ignorantia affectata, tunc est grave peccatum. Iob 21. „ Scientiam viarum tuarum no- „ lumus. " Et ideo dicit: *Noluit intelligere ut bene ageret*: unde voluit intelligere curiose † alias, curiosa, † & non ut bene operaretur. Hier. 4. „ Sapientes sunt ut faciant mala: bo- „ na facere nescierunt. " Item aliquando facit homo peccatum ex studio malitiæ: unde dicit: *Iniquitatem meditatus est in cubili suo*, idest in corde suo. Vel *in cubili*, idest quando stat in secreto. Prov. 24. „ Cogitatio stulti „ peccatum est, & abominatio. " *Astitit*. Hic ponit quod committitur opere: & primo ponit coadiuvationem ad malum; secundo quod non impedit malum. Quantum ad primum dicit: *Astitit omni via non bonæ*; idest vidit † alias, vivit, † & favit omni malæ viæ, vel malæ operationi. Psal. 2. *Astiterunt Reges terræ*. Quantum ad secundum dicit: *Malitiam autem non odivit*. Psalm. 51. *Dilexisti malitiam super benignitatem † alias, iniquitatem; † iniquitatem magis quam loqui æquitatem*. Iob 20. „ Cum dulce fuerit in ore eius malum, abs- „ condit illud sub lingua sua "

(b) *Domine*. Hic ostendit quæ recepit a Deo: & primo numerat ipsa bona; secundo petit ea sibi dari, ibi, *Prætende*. Circa primum duo facit. Primo proponit causam bonorum quæ recepit a Deo; secundo enumerat ipsa bona, ibi, *Homines, & iumenta*. Et primo ponit commendationem causæ; secundo proponit profunditatem effectuum, ibi, *Iudicia tua*. Quicquid Deus facit in nobis, vel est ex iustitia, vel ex misericordia, vel ex veritate. Ex iustitia, quando reddit pro meritis; ex veritate, quando reddit quod promisit; ex misericordia, quando excedit merita & promissa. Probemus hæc tria. Iustitia Dei alta est, quia nullus tantum meretur quin Deus plus reddat. Veritas est altior, quia Deus promittit & solvit quæ numquam meruimus; sicut in-

carnationem, & alia quæ pertinent ad mysterium redemptionis. Sed misericordia est altissima, quia ea quæ cogitare non possumus largitur. I. Cor. 2. „ Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit quæ „ præparavit Deus his qui diligunt illum. " Et ideo iustitiam comparat montibus, veritatem nubibus, quæ altiores sunt, misericordiam cælis, qui sunt super omnia. Dicit: *Domine, in cælo misericordia tua*; quæ est causa omnium bonorum meorum est in cælo. Psal. 144. *Miserationes eius super omnia opera eius*. Esai. 63. „ Miserationum Domini recordabor. " *Et veritas tua usque ad nubes: iustitia tua sicut montes Dei*. Hæc omnia dicuntur secundum effectus, quia secundum essentiam idem sunt. Mystice per hæc tria intelliguntur iusti, quia in ipsis iustis inveniuntur iustitia, veritas, & misericordia. Iusti signantur per cælum propter retributionem, & caritatem. Matth. 5. „ Merces vestra copiosa est in cælis. " Item in illis maxime relucet misericordia: quia omnino sunt ab omni tribulatione liberati. Nos autem sumus adhuc in calamitatibus. Per nubes intelliguntur doctores. Esa. 5. „ Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbrem. " Et in eis relucet veritas quam manifestant. Per montes intelliguntur sancti viri. Et quid sequitur ex omnibus istis? Quod hæc *iudicia* sunt *abyssus multa*, idest incomprehensibilia. Rom. 11. „ Quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & investigabiles viæ eius!

(c) *Homines*: Supra commendavit Psalmus Dei iustitiam, veritatem, & misericordiam, & iudicia, ex quibus nobis bona proveniunt; hic autem enumerat illa bona: & circa hoc duo facit. Primo commemorat bona quæ communiter largitur omni creaturæ; secundo bona propria quæ confert rationali creaturæ, ibi, *Filii autem hominum*. Circa primum duo facit. Primo commemorat quæ communiter proveniunt a Deo; secundo consurgit in admirationem divinæ misericordiæ, ibi, *Quemadmodum multiplicasti*. Dico ergo, quod misericordia tua est magna, & ex hac salvas homines, & iumenta, idest rationales, & irrationales creaturas. Vel per homines intelliguntur iusti, per iumenta ipsi peccatores, qui temporali salute salvantur a Deo. Matt. 5. „ Pluit super iustos, & iniustos. " Psal. 48. *Homo, cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis*. Et hæc salus communis est omnibus in duobus, scilicet in salute corporis: Eccli. 30. „ Non „ est census super censum salutis corporis: " & in rerum provisione. IV. Reg. 6. „ Salva me „ Rex. Qui ait: Non te salvat † alias, salvet † Dominus. Unde salvare te possum? „ De area, an de torculari? " Consequenter admiratur divinam misericordiam, ibi, *Quemadmodum multiplicasti*, scilicet quam multum multiplicasti, *misericordiam tuam*, scilicet quod salvas non solum homines, sed & iumenta! Vel quod est tibi curæ non solum de iustis, sed etiam de peccatoribus, quantum ad bona temporalia quæ in eis multiplicas. Hieronymus habet: *Quam † alias, quod † pretiosa est misericordia tua, Domine*! Magna est enim misericordia Dei, quod omnes salvat, magna etiam, quia unicuique plus dat quam meruit. Psal. 85. *Misericordia tua magna est super me*.

(d) *Filii autem*. Hic ponit bona spiritualia, quæ sunt tria. Fiducia, spiritualis refectio, & intelligibilis cognitio: & hæc respondent gradibus entium. Entium quædam sunt tantum, quædam sunt, & vivunt, quædam cum hoc etiam intelligunt; & inter entia rationalis creatura quamdam æternitatem participat, quia anima rationalis non perit. Et ideo dicit: *Filii hominum*, idest filii Dei Christi: vel filii hominum generaliter omnes homines intelliguntur: *sperabunt in tegmine alarum tuarum*: & loquitur metaphorice. Gallina protegit pullos suos alis, ne occidantur; ita ipse Deus spirituali protectione protegit rationalem creaturam, ne deficiat specialiter in anima. Matt. 23. „ Quoties volui congregare filios tuos, „ quemadmodum gallina congregat pullos suos „ sub alas, & noluisti? " Esa. 49. „ Sub tegumento manus suæ protexit me. " Vel *in tegmine*, idest in protectione spirituali. Et sic duæ alæ sunt doctrina novi, & veteris testamenti. Item quæ hic inferius vivunt, specialiter cibantur refectione. Et primo ponit ipsam refectionem; secundo ponit eius causam, ibi, *Apud te*. Refectio spiritualis in duobus consistit; scilicet in donis Dei, & in eius dulcedine. Quantum ad primum dicit: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ*. Domus est Ecclesia. I. Tim. 3. „ Ut scias quomodo oporteat „ te conversari in domo Dei. " Et hæc domus quæ modo est in terris, quandoque transferetur in cælos † alias, cælis. † Ps. 121. *In domum Domini lætantes ibimus*. In utraque est ubertas donorum Dei; sed in hac Ecclesia est imperfecta, sed in alia est perfectissima abundantia omnium bonorum: & hac satiantur spirituales viri. Psal. 64. *Replebimur † alias, replebitur † in bonis domus tua*. Et quod plus est, inebriantur, inquantum supra omnem mensuram meriti desideria † alias, & desiderii † implentur: ebrietas enim excessus quidam est. Esa. 64. quod „ oculus non vidit, Deus, absque te quæ præ„ parasti expectantibus te. " Can. 5. „ Inebriamini carissimi. " Et qui sunt ebrii non in se sunt, sed extra se: sic qui repleti sunt spiritua-

ritualibus charismatibus, tota eorum intentio fertur in Deum. Philip. 3. „ Nostra conversatio in cælis est. " Et non solum donis † alias, bonis † reficientur, sed etiam dilectione Dei. Iob 22. „ Tunc super omnipotentem deliciis afflues, & elevabis ad Deum faciem tuam. " Et ideo dicit quantum ad secundum: *Et torrente voluptatis tuæ potabis eos*. Hic est amor Spiritus sancti, qui facit impetum in anima, sicut torrens. Esa. 59. „ Quasi fluvius violentus, quem spiritus Domini cogit. " Et videtur voluptatis, quia voluptatem & dulcedinem in anima facit. Sapien. 12. „ O quam bonus & suavis est spiritus tuus, Domine, in nobis! " Et hoc potu potantur boni. I. Cor. 10. „ Eumdem potum spiritalem biberunt. " Vel *torrente voluptatis tuæ*, scilicet Dei, quæ dicitur torrens. Prov. 18. „ Torrens redundans fons sapientiæ: " quia voluntas eius sic efficax est ut ei resisti non possit, sicut nec torrenti. Rom. 9. „ Voluntati eius quis resistit? " Materia autem talis refectionis est, quia coniunguntur fonti: & sicut qui tenerent os suum ad fontem vini, inebriarentur; sic qui tenent os suum, idest desiderium, ad fontem vitæ, & dulcedinis, inebriantur. † Alias, quia qui coniunguntur fonti, & qui tenerent os suum ad fontem vini, inebriarentur. Sic qui tenent &c. † I. Corin. 11. „ Alius autem ebrius est. " Et sic inebriantur, quia *apud te est fons vitæ*. Si referatur ad Christum, sic est sensus: *Apud te est fons vitæ*; idest, tu es fons vitæ. Si autem referatur ad Patrem, sic est sensus: *Apud te est fons vitæ*; idest verbum tuum vivificans omnia *est apud te*. Ioan. 1. „ Verbum erat apud Deum. " Hier. 2. „ Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, &c. " qui vere est fons vitæ, idest spiritualium bonorum, ex quibus omnia vivificantur.

(e) Secundum est cognitio intelligibilis, quam homines, sive rationales creaturæ participant; ideo dicit, *Et in lumine*. Duo sunt privilegia rationalis creaturæ. Unum quod rationalis creatura videt in lumine Dei; & quia alia animalia non vident in lumine Dei, ideo dicit, *In lumine tuo*. Non intelligitur de lumine creato a Deo, quia sic intelligitur illud quod dicitur Gen. 1. „ Fiat lux. " Sed *in lumine tuo*, quo scilicet tu luces, quod est similitudo substantiæ tuæ. Istud lumen non participant animalia bruta; sed rationalis creatura primo participat illud in cognitione naturali. Nihil enim est aliud ratio naturalis hominis nisi refulgentia divinæ claritatis in anima; propter quam claritatem est ad imaginem Dei. Psal. 4. *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*. Secundum est lumen gratiæ. Ephes. 5. „ Exurge qui dormis, & illuminabit te Christus. " Tertium est lumen gloriæ. Esa. 60. „ Surge illuminare, Hierusalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est. " Vel *in lumine tuo*, idest in Christo, qui est lumen de lumine; & sic est lumen quod est verus Deus. Est ergo lumen Christus, inquantum procedit a Patre: est fons vitæ, inquantum est principium spiritus vivificantis. Aliud privilegium est quia sola creatura rationalis videt hoc lumen: unde dicit, *Videbimus lumen*. Hoc lumen vel est veritas creata, idest Christus secundum quod homo, vel est veritas increata, qua aliqua vera cognoscimus. Lumen enim spirituale veritas est: quia sicut per lumen aliquid cognoscitur inquantum lucidum, ita cognoscitur inquantum est verum. Animalia bruta bene cognoscunt aliqua vera, puta hoc dulce; sed non veritatem huius propositionis, Hoc est verum: quia hoc consistit in adæquatione huius intellectus ad rem, quod non possunt facere bruta: ergo bruta non habent lumen creatum. Similiter nec lumen increatum, quia solus homo factus est ad videndum Deum per fidem, & per spem: & sicut nunc videmus per fidem in lumine, sic videbimus eum in specie quando erimus in patria.

(f) *Prætende misericordiam*. Hic convertit se ad orationem, & petit misericordiam Dei: & primo petit petitionem quantum ad alios; secundo qnantum ad se, ibi, *Non veniat mihi*. Duo petit, secundum duo genera hominnm qui conversantur in domo Domini. Quidam enim cognoscunt Deum per fidem, quidam etiam iustificati inhærent ei. Qui ergo non cognoscunt Deum, non sunt in eius domo, sed qni habent fidem possunt subiicere peccato; & ideo petit eis misericordiam. Ideo dicit: O Domine, *scientibus te*, per fidem scilicet; & vocat cognitionem scientiam propter certam inhæsionem; *his prætende*, idest amplia, extende ad eos, *misericordiam tuam*, miserando peccatis eorum. Esai. 27. „ Non est populus sapiens. " Hier. 9. „ In hoc glorietur qui gloriatur, scire & nosse me. " Sed *his qui recto sunt corde*, idest qui habent rectum cor, & sunt confirmati tibi per caritatem; *prætende eis*, idest amplia iustitiam, idest coronam quam meruerunt, quia isti iam merentur coronam. II. Tim. 4. „ In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex. " Et ideo petit eis iusta. Pro se duo petit. Primo petit conservari a peccato, & hoc removendo duas causas peccati. Una est interior, & hæc est superbia. quæ est initium omnis peccati. Unde dicit: *Non veniat mihi pes superbiæ*; idest, affectus superbiendi removeatur a me. Eccli. 23. „ Extollentiam oculorum

„ meorum ne dederis mihi. " Alia caufa eft exterior, quando incitatur ab aliquo ad peccandum. Pfal. 18. *Et ab alienis parce fervo tuo.* Et ideo dicit: *Manus peccatoris non moveat me*; ideft, inductiones, & promiffiones, & blandimenta non inducant me ad peccandum.

(g) *Ibi ceciderunt*. Hic ponitur petitionis ratio; & eft duplex. Primo quia ex hoc pede eft cafus; ficut quando quis cadit propter pedem quem habet malum; & ideo dicit: *Ibi*, ideft in pede fuperbiæ, *ceciderunt*. Ecce „ initium omnis peccati fuperbia: " Eccli. 10. Homo enim ex hoc peccat pro eo quod non continetur fub regula legis divinæ, fed ex fuperbia exit arrogantia. I. Cor. 10. „ Qui fe „ exiftimat ftare (ideft per fuperbiam) videat ne „ cadat. " Et dicit, *Qui operantur*, non qui operati funt, quia aliquis aliquando ex infirmitate peccat, vel ignorantia, & ifte non permanet; fed qui peccat ex fuperbia, hic perfiftit: quia, Prov. 2. „ lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus peffimis. " Item alia caufa eft alieni impulfus: unde dicit: *Expulfi funt*; ideft, impulfi dum inaniter fe efferunt; ficut Lucifer de cælo, & homo per fuperbiam de paradifo expulfi funt; *nec potuerunt ftare*. Iob 18. „ Expellet eum de luce in tenebras, & de orbe transferet eum. " Sed humilitas facit ftare. Pfal. 121. *Stantes erant pedes noftri in atriis tuis, Hierufalem*.

(a) PSALMUS IPSI DAVID XXXVI.

NOli æmulari in malignantibus, neque zelaveris facientes iniquitatem. Quoniam tamquam fenum velociter arefcent, & quemadmodum olera herbarum cito decident.

(b) Spera in Domino, & fac bonitatem; & inhabita terram, & pafceris in divitiis eius.

(c) Delectare in Domino; & dabit tibi petitiones cordis tui. Revela Domino viam tuam; & fpera in eo, & ipfe faciet.

(d) Et educet quafi lumen iuftitiam tuam, & iudicium tuum tamquam meridiem. Subditus efto Domino, & ora eum.

(e) Noli æmulari in eo qui profperatur in via fua, in homine faciente iniuftitias.

(f) Define ab ira, & derelinque furorem; noli æmulari ut maligneris. Quoniam qui malignantur exterminabuntur, fuftinentes autem Dominum, ipfi hereditabunt terram.

(g) Et adhuc pufillum, & non erit peccator; & quæres locum eius, & non invenies.

(h) Manfueti autem hereditabunt terram; & delectabuntur in multitudine pacis.

(i) Obfervabit peccator iuftum, & ftridebit fuper eum dentibus fuis.

(k) Dominus autem irridebit eum, quoniam profpicit quod veniet dies eius.

(l) Gladium evaginaverunt peccatores; intenderunt arcum fuum. Ut deiiciant pauperem, & inopem; ut trucident rectos corde. Gladius eorum intret in corda ipforum; & arcus eorum confringatur.

(m) Melius eft modicum iufto, fuper divitias peccatorum multas.

(n) Quoniam brachia peccatorum conterentur: confirmat autem iuftos Dominus.

(o) Novit Dominus dies immaculatorum: & hereditas eorum in æternum erit.

(p) Non confundentur in tempore malo, & in diebus famis faturabuntur: quia peccatores peribunt. Inimici vero Domini mox ut honorificati fuerint, & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient.

(q) Mutuabitur peccator, & non folvet; iuftus autem miferetur, & retribuet. Quia benedicentes ei hereditabunt terram, maledicentes autem ei difperibunt.

(r) Apud Dominum greffus hominis dirigetur, & viam eius volet. Cum ceciderit, non collidetur, quia Dominus fupponit manum fuam.

(f) Iunior fui, etenim fenui; & non vidi iuftum derelictum, nec femen eius quærens panem. Tota die miferetur, & commodat; & femen illius in benedictione erit.

(t) Declina a malo, & fac bonum; & inhabita in fæculum fæculi. Quia Dominus amat iudicium, & non derelinquet fanctos fuos; in æternum confervabuntur.

(u) In-

(u) Iniusti punientur; & semen impiorum peribit. Iusti autem hereditabunt terram, & inhabitabunt in sæculum sæculi super eam.

(x) Os iusti meditabatur sapientiam, & lingua eius loquetur iudicium. Lex Dei eius in corde ipsius; & non supplantabuntur gressus eius.

(y) Considerat peccator iustum, & quærit mortificare eum. Dominus autem non derelinquet eum in manibus eius; nec damnabit eum, cum iudicabitur illi.

(z) Expecta Dominum, & custodi viam eius, & exaltabit te, ut hereditate capias terram: cum perierint peccatores, videbis.

(aa) Vidi impium super exaltatum, & elevatum sicut cedros Libani. Et transivi, & ecce non erat; & quæsivi eum, & non est inventus locus eius.

(bb) Custodi innocentiam, & vide æquitatem, quoniam sunt reliquiæ homini pacifico. Iniusti autem disperibunt, simul reliquiæ impiorum interibunt. Salus autem iustorum a Domino, & protector eorum in tempore tribulationis. Et adiuvabit eos Dominus, & liberabit eos, & eruet eos a peccatoribus, & salvabit eos, quia speraverunt in eo.

SUpra petivit Psalmista divinum auxilium contra peccatores, & ostendit malitiam eorum; hic autem docet contemnendam esse eorum felicitatem. Titulus non est novus. Intentio autem Psalmi huius est ostendere, quod non reputentur prosperitates impiorum: circa quod Psalmus tria facit. Primo enim præmittit intentionem Psalmi; secundo ponit rationes in generali, ibi, *Quoniam tamquam fenum*; tertio explicat in speciali, ibi, *Noli æmulari in eo*. Circa primum duo facit: primo enim removet a bonis malorum æmulationem; secundo zelum, *Neque zelaveris*. Dicit ergo, *Noli æmulari*. Hic ponit unum ex parte peccatorum per modum designationis; & ex hoc ponit malignantes, & facientes iniquitatem. Aliud vero ponit ex parte bonorum per modum prohibitionis; & ponit duo, scilicet, *Noli æmulari*, &, *Neque zelaveris*. Peccatores autem designat primo quantum ad pravam ipsorum intentionem, quia malignantes. Malignitas enim pertinet ad cor: unde dicitur malignus, quasi malus ignis. Quando scilicet aliquis facit ex prava intentione aliquid, illud est malignum consilium. Secundo quantum ad pravitatis executionem: unde dicit, *Facientes iniquitatem*. Sed iusto cuilibet dicit: *Noli æmulari &c.* Secundum Philosophum in 2. Ethic. quatuor ad idem genus spectant, scilicet misericordia, invidia, zelus, & nemesis; & hæc omnia important tristitiam de eventibus aliorum: sed misericordia, & invidia de his quæ eveniunt bonis; alia vero duo de his quæ eveniunt malis. Invidia enim est tristitia de prosperitate bonorum: sed misericordia est tristitia de miseria bonorum. Zelus proprie est quando quis tristatur de bono alterius; non ex eo quod ipse bonum habet, sed ex eo quod ipse non habet. Nemesis est tristitia de bonis quæ indignis eveniunt. Sed quia loquitur hic de malis, non facit mentionem de duobus primis. Advertendum est autem hic, quod si aliquis indignetur, sive æmuletur de prosperitate malorum, non vituperatur secundum Philosophos, qui tractaverunt de prosperitate civili, in qua possunt aliqua videri magna secundum se considerata, non respicientibus ad æterna. Si vero ad spiritualia comparentur, cum nullum temporale quantumcumque magnum possit spiritualibus comparari; in talibus æmulatio locum non habet; & ideo non sunt æmulandi mali de huiusmodi bonis sibi provenientibus. Unde Theologi attendentes divinam providentiam in his bonis quæ indistincte bonis & malis, dignis & indignis proveniunt, non tristantur quando indignis adveniunt. Considerant enim quod iusta Dei ordinatione disponuntur, vel ad eorum correctionem, vel ad eorum damnationem; & quod huiusmodi bona sunt quasi nihil in comparatione ad futura quæ servantur bonis. Et ideo huiusmodi tristitia prohibetur: unde dicit: *Noli æmulari*, idest indignari, *in malignantibus*, pro eo quod florent. Prov. 3. „ Ne æmuleris hominem iniustum, nec imiteris vias eius. " Item *neque zelaveris facientes iniquitatem*; quasi dicat: Ne tristeris, si non habes quæ habent illi, quia reservantur tibi meliora. Eccli. 9. „ Non zeles gloriam & honorem peccatoris: non enim scis quæ futura sit illius subversio. " *Quoniam tamquam fenum*. Hic ponit rationes in generali: & primo quare non est æmulandum; secundo quare non zelandum: *Spera in Domino*. Dicit ergo: *Quoniam tamquam fenum*; quasi dicat: Non est æmulandum in malignantibus, quia id parum est, & transitorium. Et ideo dicit: *Tamquam fenum velociter arescent, & quemadmodum olera herbarum cito decident*. Ponit enim exemplum de rebus quæ florent, & fructificant, & cito decidunt. Sic est de homine, qui floret, viret, & cito deci-

decidit. Psal. 89. *Mane sicut herba transeat: mane floreat, & transeat; vespere decidat, induret, & arescat*. Et hæ duæ similitudines pro eodem ponuntur, ad maiorem scilicet manifestationem. Vel aliter. Duo sunt in homine quæ magna esse videntur. Primum est decor, quando videntur homines vivere in gaudiis. Sapien. 2. „ Nullum sit pratum quod non „ pertranseat luxuria nostra. " Et ideo dicit, *Tamquam fenum*. Vel aliter. Quia decor gaudii cito deficit. Iob 20. „ Gaudium hypocritæ „ ad instar puncti. " Psal. 128. *Fiant sicut fenum tectorum, quod priusquam evellatur, exaruit*. Esa. 40. „ Omnis caro fenum, & omnis „ gloria eius quasi flos agri. " Secundum est celsitudo sæcularis potestatis designata per herbas olerum, quæ crescunt; & tamen totum transit. Et ideo dicit, *Tamquam olera*. Vel per fenum intelliguntur maiores, per herbam vero minores. Non ergo indignandum est de bonis eorum. Item non est zelandum super facientes † alias, zelandum facientes † iniquitatem, quia tibi promittuntur maiora. Et hoc ostendit cum dicit, *Spera in Domino*.

(b) Et quia prosperitas temporalis in tribus consistit, scilicet in divitiis, voluptatibus, & honoribus: Pri. Ioan 2. „ Omne quod est in mun„ do concupiscentia carnis est, & concupiscen„ tia oculorum, & superbia vitæ: " ideo, secundum quod etiam prosperitas spiritualis in tribus consistit, tria facit: primo enim ponuntur divitiæ; secundo voluptates, ibi, *Delectare*; tertio gloria, ibi, *Educet*; quas promittit Deus sperantibus in se. Circa primum tria facit. Primo ostendit modum acquirendi spirituales divitias; secundo ubi sunt quærendæ, ibi, *Et inhabita terram*; tertio promittit illas abundanter, ibi, *Et pasceris*. Circa primum duo facit, secundum quod in acquisitione duo exiguntur: primo enim proponitur finis; secundo ponitur conatus ad finem, ibi, *Et fac bonitatem*. Dicit ergo: *Spera in Domino*; idest, spera te habiturum bona Domini, idest ipsum Dominum. Psalm. 15. *Dominus pars hereditatis mea, & calicis mei; tu es qui restitues hereditatem meam mihi*. I.Pet. 1. „ Regeneravit nos in „ spem vivam, per resurrectionem Iesu Christi „ ex mortuis in hereditatem incorruptibilem, „ & incontaminatam, & immarcescibilem „ conservatam in cælis in vobis. " Et hic est finis intentus. Vel, *Spera in Domino*, idest de Deo, scilicet de auxilio Domini. Eccli. 2. „ Qui timetis Deum sperate in illum, & in „ oblectatione veniet vobis misericordia. " Secundo dicit quod conetur ad acquirendum finem bona operando; & ideo subiungit, *Et fac bonitatem*, idest omnia opera virtutum. Psalm. 33. *Declina a malo, & fac bonum*. Deinde cum dicit, *Et inhabita terram*, ostendit ubi quærendæ sunt istæ divitiæ. Hoc non potest intelligi de materiali terra, quia etiam iniusti inhabitant eam; sed exponitur de quadruplici terra. Et primo de terra viventium, quæ est gloriæ. Psalm. 26. *Credo videre bona Domini in terra viventium*, quam inhabites per desiderium. Phil. 3. „ Nostra conver„ satio in cælis est. " Item de anima tua. Luc. 8. „ Quod autem cecidit in terram bo„ nam hi sunt qui in corde bono & optimo „ audientes verbum retinent, & fructum af„ ferunt in patientia. " Et hanc inhabites semper ad conscientiam revertendo. Sap. 8. „ Intrans in domum meam conquiescam cum „ illa. " Tertia terra est Ecclesia militans. Psalm. 64. *Visitasti terram, & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam*. Et hanc inhabites per confessionem fidei, non recedendo ab Ecclesia. Quarta terra est propriæ carnis. Gen. 3. „ Spinas & tribulos germinabit tibi. " Et hanc inhabites extirpando vitia, & inserendo virtutes. Consequenter ostendit quod abundanter hæ divitiæ tribuentur, cum dicit: *Et pasceris in divitiis eius*, vel cælestis patriæ, vel Ecclesiæ, vel iucunditatis, vel abstinentiæ carnis. Hieronymus habet: *Peregrinare in terra, & pascere fide*; idest, sis sicut peregrinus non reputando terrena, *& pascere fide*, per fidem possidendo invisibilia.

(c) Secundum est voluptas spiritualis, quæ promittitur cum dicit, *Delectare*. Et circa hoc duo facit, secundum quod hic delectationis lætitia consistit in duobus; scilicet in consequendo desiderium, & implendo suum propositum. Secunda est ibi, *Revela*. Dicit ergo de primo, *Delectare &c.* Prov. 13. „ Desiderium si „ compleatur delectat animam. " Si Deo inhæres, impletur desiderium tuum. Sed quia ad hoc requiritur ut sit iustum desiderium: non enim est Deus actor iniustitiæ, ideo primo ponit radicem iusti desiderii, scilicet quod homo delectetur in Deo per amorem: unde ait, *Delectare in Domino*; idest, totus amor tuus sit in Deo. Phil. 4. „ Gaudete in Domino semper. " In Greco habetur, *Deliciare*; quasi dicat: Non sis contentus de necessariis ad salutem, sed quære superabundantias exquisitas, sicut deliciosi homines non sunt contenti communibus cibis. Iob 22. „ Tunc super omnipotentem de„ liciis affluens. " Et tunc *dabit tibi petitiones cordis tui*. Non dicit carnis. Petitiones enim cordis, secundum Origenem, sunt quæ cor desiderat: verbi gratia, secundum eum, si oculus posset petere, desideraret pulchros colores; auditus autem dulces sonos: sic cordis obiectum cum sit veritas, & iustitia, hæc desiderantur ab eo. *Et* hæc, inquit, *dabit tibi*

Matth. 7.

Matth. 7. „ Petite, & dabitur vobis. " Vel *cordis*, ait; idest, quando erunt cordis, Deus exaudiet antequam clamet. Esa. 65. „ Antequam clament, ego exaudiam. " De secundo dicit; *Revela Domino viam tuam*. Cum enim impletur propositum alicuius, tunc gaudet. Ad quod implendum duo sunt pernecessaria. Primo quod recurrat ad Deum; secundo quod fiduciam habeat de eo: & sic tertio impletur. Dicit ergo: *Revela Domino viam tuam*, idest propositum tuum, quantum ad primum. Sed nonne scit Deus, qui scit cogitationes hominum? Psalmus loquitur per similitudinem: *Revela Domino &c.* idest, recurre ad ipsum pro impletione tui propositi; & hoc in oratione. Psal. 118. *Vias meas annuntiavi tibi, & exaudisti me*. Quodlibet enim negotium debet incipere ab oratione, sicut etiam Plato dicit, & Scipio faciebat. Sed petitioni tuæ addas spem; & ideo dicit, *Spera in eo*, quantum ad secundum: & sic tertio implebitur petitio tua. Et hoc est quod subdit: *Et ipse faciet*, idest implebit vias tuas. Vel aliter. *Revela Domino viam tuam*, idest peccata tua. Iob 13. „ Vias meas in conspectu eius arguam, & „ ipse erit salvator meus. " Et ideo bene dicit: *Spera in eo*, scilicet veniam peccatorum; *& ipse faciet*, idest remittet tibi peccata tua.

(d) Tertium quod promittit est gloria, cum dicit, *Et*: ubi primo promittit gloriam; secundo ostendit quomodo perveniatur ad illam, ibi, *Subditus esto Domino*. Circa primum duo facit: primo enim promittit gloriam quam consequitur; secundo ostendit modum consecutionis, ibi, *Et iudicium*. Dicit ergo: *Et educet quasi lumen iustitiam tuam*. Sancti suam institiam occultant. Matt. 6. „ Attendite ne „ iustitiam vestram faciatis coram hominibus, „ ut videamini ab eis. " Sed „ nihil occultum „ est quod non reveletur: " Luc. 12. Unde Deus revelat vel hic, vel in futuro; & ideo dicit, *Educet*, idest extra ducet. Iob 28. „ Pro„ funda fluviorum scrutatus est, & abscondi„ ta produxit in lucem. " Secundum Origenem simile est sicut si aliquis habens fidelem servum quem manumittere intendit, gloriatur in eo. Esa. 49. „ Servus meus es tu, Israel, „ quia in te gloriabor. " Et hoc erit in iudicio: unde sequitur, *Et iudicium tuum tamquam meridiem*; idest, iudicium quo iudicaberis † alias, iudicabis † non habebit tenebras. Duo autem requiruntur volenti pervenire ad gloriam quæ promittitur. Primum est humilitas. Iob 22. „ Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. " Unde dicit: *Subditus esto Domino*. II. Mach. 9. „ Iustum est subditum esse Domino, & mor„ talem non paria Deo sentire. " Secundum est oratio per quam pervenitur ad Deum, qui est gloria nostræ beatitudinis; & ideo subdit, *Et ora eum*. Iacob. ult. „ Multum valet depreca„ tio iusti assidua. "

(e) *Noli æmulari*. Supra posuit duas rationes quare non est æmulandum, neque zelandum super peccatores. Et erat una ex parte peccatorum, quorum felicitas brevis est; alia vero ex parte bonorum, quia meliora sunt eis promissa. Hic autem explicat in speciali: & primo quid sit circa primum; secundo quid circa excellentiam iustorum; tamen utrumque mixtum, ibi, *Melius est modicum*. Circa primum duo facit. Primo reiterat sententiam, & exponit cuius rationem assignare intendit; secundo assignat rationem, ibi, *Desine ab ira*. Dicit ergo: *Noli æmulari in eo*. Hic repetit sententiam quam supra posuit, & exponit quod dixerat: *Noli æmulari in malignantibus*. Posset autem quis quærere quid in eis prohibet æmulandum. Dico, quod temporalis prosperitas est illa; & ideo dicit: *Noli æmulari*, idest indignari, *in eo qui prosperatur in via sua &c.* quod potest intelligi coniunctim sic: *Noli æmulari &c.* quasi dicat: Qui facit iniustitiam prosperatur, de quo etiam iusti æmulantur. Ps. 72. *Zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns*. Item potest legi divisim; & sic sunt duæ rationes quare indignetur contra eos. Una quia omnia eis ad votum succedunt, & ideo dicit: *In eo qui prosperatur*, idest si vides eos prosperari. Prov. 1. „ Prosperitas stultorum perdet „ eos. " Item si vides quod invalescant super iustos, noli indignari. Sic dicebat Baruch 4. „ Animæquior esto populus Dei, memorabilis „ Israel. Nocentes peribunt qui te vexave„ runt, & qui gratulati sunt in tua ruina, „ punientur. " Et ideo dicit: *Et in homine facientes iniustitias*.

(f) Deinde cum dicit, *Desine*, assignat rationem prædictæ admonitionis, & hanc duplicem. Unam ex parte eius cui fit monitio, aliam ex parte peccatorum, ibi, *Adhuc pusillum*. Circa primum duo facit: primo enim ostendit periculum præsens, si non acquiescat monitioni, secundo periculum futurum, ibi, *Noli æmulari ut maligneris*. Ubi primo ponit periculum culpæ; secundo pœnæ, ibi, *Quoniam qui malignantur*. Circa periculum pœnæ duo facit: primo enim ponit delinquentium pœnam; secundo præmium sustinentium, ibi, *Sustinentes autem Dominum*. Dicit ergo, *Desine ab ira*. Ecce præsens periculum, quia indignatio est ira, & ipsa ira est mala. Ephes. 4. „ O„ mnis amaritudo, & ira, & indignatio, & „ clamor, & blasphemia tollatur a vobis cum „ omni malitia. " Et ideo dicit, *Desine ab ira*. Iacobi 1. „ Ira viri iustitiam Dei non operatur. " *Et derelinque furorem*. Ira & furor idem sunt, sed

sed differunt secundum magis & minus: quia furor nihil aliud est quam ira accensa. Prov. 27. „ Impetum concitati spiritus ferre quis „ poterit? " Ergo *desine ab ira*, in corde, *&* *derelinque furorem*, in opere. *Noli æmulari ut maligneris*. Ecce futurum periculum culpæ: quando enim aliquis indignatur propter prosperitatem aliorum, declinat aliquando a iustitia; & ideo dicit: *Noli æmulari ut maligneris*, idest ne forte inducat te in iniustitiam. Malac. 3. „ Vanus est qui servit Deo: & quod e„ molumentum, quia custodivimus præcepta e„ ius? " *Quoniam qui malignantur*. Ecce periculum pœnæ futurum. Nota, quod omnes peccatores malignantur: quando enim peccat quis vel ex infirmitate, vel ex ignorantia, non malignatur; sed quando ex electione peccat, tunc malignatur. Primi de facili corriguntur, sed tertii difficile. Eccle. 1. „ Perversi „ difficile corriguntur. " Et ideo dicit, *Exterminabuntur*, idest extra fines ponentur, scilicet iustitæ, & boni. Iob 18. „ Expellet eum „ de luce in tenebras, & de orbe transferet „ eum. " Sic exterminabuntur qui malignantur; sed *sustinentes Dominum*, idest qui non sic indignantur ut malignentur, sed expectant in futurum, *ipsi hereditabunt terram*, scilicet viventium: possidebunt enim eam hereditario iure sicut heredes. Rom. 8. „ Si autem filii, & „ heredes. " Illa autem cælestis patria dicitur terra propter stabilitatem. Eccle. 1. „ Ter„ ra in æternum stat. " Et, ut dicit Augustinus, sicut terra nostra se habet ad cælum, ita superior vita beatorum se habet ad cælum superius, scilicet ad Deum, a quo illuminatur, & fecundatur. Apoc. 25. „ Claritas Dei illu„ minabit eam. "

(g) Deinde cum dicit, *Et*, assignat rationem ex parte malorum. Et circa hoc duo facit. Dixerat enim: *Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua, in homine faciente iniustitias*. Primo ergo rationem assignat, quod non est æmulandum eorum prosperitati; secundo quod non eorum iniustitiæ, ibi, *Observabit peccator*. Circa primum duo facit. Proponit enim primo periculum imminens malis; secundo fructum iustorum, ibi, *Mansueti*: quia oppositum per opposita melius innotescit. Circa primum duo facit: primo enim denuntiat destructionem eorum quantum ad seipsos; secundo quantum ad locum ipsorum, ibi, *Et quæres*. Dicit ergo quantum ad seipsos: *Adhuc pusillum*, *&* *non erit peccator*.

Si non erit, ergo non patietur pœnas æternas.

Respondeo: Non erit in gloria in qua nunc est, sed in inferno. Iob 7. „ Qui descendit ad „ inferos non ascendet, nec revertetur ultra in „ domum suam, neque eum cognoscet amplius „ locus eius, " quoniam est pusillum. Contingit quidem quod peccatores deiiciuntur in brevi. Eccli. 10. „ Omnis potentatus vita bre„ vis. " Sed si etiam toto tempore vitæ suæ sint in prosperitate, adhuc illud tempus comparatum æternitati nihil est & pusillum. Aggæi 2. „ Adhuc unum modicum est, & ego „ movebo cælum, & terram. " Quantum ad locum vero dicit: *Et quæres locum eius*, *&* *non invenies*. Tripliciter exponitur hic locus: primo namque, locus, idest opportunitas: dicitur enim de aliquo, quando habet locum, posse † al. habet, posse † alicubi habere opportunitatem. Peccator autem haber locum in isto mundo: quia est opportunus ad minus ad exercitium iustorum. Sed quando hoc exercitium cessabit, tunc non habebit locum; & ideo tolletur a iustis. Secundo quia aliquando non desinit aliquis peccare, & tamen remanet locus eius. Sed finaliter etiam locus eius non remanebit, nec invenietur. Ubi modo Rex Assyriorum? Ubi Nero? Et finaliter omnia Regna mundi evacuabuntur. I. Cor. 15. „ Demum finis, cum „ tradiderit Regnum Deo & Patri; cum eva„ cuaverit omnem principatum, & potesta„ tem, & virtutem. " Tertio, secundum Origenem, locus peccatoris est illud in quo quiescit, ubi sunt temporalia, & terrena: ergo locus eius est iste mundus. Sed hic transibit. Luc. 21. „ Cælum, & terra transibunt; verba „ autem mea non transibunt. " Et ideo si in eis ponimus locum nostrum, non transibit.

(h) Deinde cum dicit, *Mansueti*, ponit fructum iustorum. Hic autem est duplex: unde primo ponit fructum divitiarum; secundo voluptatum, ibi, *Et delectabuntur*: hoc enim homines in isto mundo desiderant; & utrumque promittitur iustis. Dicit ergo: *Mansueti autem hereditabunt terram*. Per mansuetos signat iustos: illi enim sunt iusti qui possident cor suum in puritate. Et quia nihil ita trahit hominem extra se sicut ira, & mansuetudo temperat eam; ideo vocat iustos mansuetos. Hieronymus dicit, *Mites*. Matt. 5. „ Beati mites, quo„ niam ipsi possidebunt terram: " idest, dabitur eis in possessionem terra viventium. Augustinus contra Valentinum dicit, quod Christus nihil accepit de veteri testamento, quantum ad promissiones; quod patet Matth. 5. In veteri autem testamento promittebantur temporalia & terrena. Ad litteram. Mansueti autem inhabitant terram istam, quia illi infestantur qui alios infestant; sed mansueti nullos infestant: non debent ergo ab aliis merito infestari. Sed tamen specialiter hereditabunt illam terram viventium, sicut iam dictum est. Secundo ponuntur eorum deliciæ, cum dicit:

Et

Et delectabuntur in multitudine pacis. Hæc enim pax est valde delectabilis. Dicit autem, *In multitudine*, quia ibi est multiplex pax; hic vero sunt bella. Quoddam est enim ad homines † alias, hic vero sunt multæ guerræ. Una est enim ad homines; † sed hoc non erit ibi, quia omnes erunt in unum pacifici. Esa. 32. „ Sedebit populus meus in pulchritudine pacis „ &c. " Item hic est bellum contra carnem, quæ concupiscit adversus spiritum. Gal. 5. „ Caro concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnem: hæc enim sibi invicem adversantur, ut non quæcumque vultis illa faciatis. " Sed tunc habebunt pacem adinvicem. Iob 5. „ Scies quod pacem habeat „ tabernaculum tuum. " Item voluntas contra se est divisa † al. diversa † per diversa desideria; tunc autem non erit divisa, sed unita in Domino. Ps. 75. *In pace factus est locus eius*. Item hic est bellum ad Deum propter peccata. Esa. 59. „ Peccata, sive iniquitates vestræ diviserunt „ inter vos & Deum vestrum. " Sed ibi † al. illi † omnes habebunt pacem cum illo. Iob 22. „ Acquiesce ei, & habeto pacem cum eo, & „ per hæc habebis fructus optimos. "

(i) *Observabit*. Supra posuit unam rationem, quare non debent viri Dei indignari super peccatorem, quia scilicet eius prosperitas non est stabilis; hic ponit aliam, quia scilicet peccatores non possunt nocere iustis. Et circa hoc duo facit: primo enim proponit eorum malignitatem, quam in corde cogitant contra iustos; secundo eorum conatum exteriorem, ibi, *Gladium evaginaverunt*. Circa primum duo facit, secundum quod interior eorum malitia est duplex: primo enim ostendit quod mali insidiantur bonis; secundo quod turbantur contra eos, ibi, *Et stridebit*. Dicit ergo: *Observabit peccator iustum*, si aliquid forte possit habere contra eum. Luc. 14. „ Ipsi autem observabant „ eum. " Sic peccatores observant bonos insidiando eis, & sancta eorum studia pervertendo. Ecclesiæ enim bona in mala convertentes insidiantur &c. Sed contra hoc dicitur Prover. 24. „ Ne insidieris, & quæras impietatem in „ domo iusti, neque vastes requiem eius. " Secundo turbantur contra iustum: dicunt enim, Sap. 2. „ Quoniam dissimilis est aliis vita „ illius, & immutatæ sunt viæ eius. " Unde *stridebit super eum dentibus suis*, idest commovebuntur ad iram. Loquitur ad modum aprorum. Psal. 111. *Peccator videbit, & irascetur*. Act. 7. „ Stridebant dentibus in eum. "

(k) Deinde cum dicit, *Dominus autem*, ostendit, quod hæc eorum malitia non habet effectum intentum, quia irridentur a Deo. Et circa hoc duo facit: primo enim ponit irrisionem; secundo eius rationem, ibi, *Quoniam prospicit*. Dicit ergo: *Dominus irridebit eum*; idest, facit eum, vel considerat irrisibilem. Et ratio est, quia Dominus vidit eum attentare magna, & tamen scit quod statim debet mori; & ideo subdit: *Quoniam prospicit quod veniet dies eius*, scilicet in promptu; & hoc est ei debitus dies, scilicet condemnationis. Iob 21. „ In diem perditionis servatur malus, & ad „ diem furoris ducetur. " De hac die dicit hic. Non ergo turbari debetis contra eos, dicit Psalmus, quia non possunt prævalere contra vos.

(l) Consequenter cum dicit, *Gladium*, addit de conatu malorum exteriori; & circa hoc tria facit: primo enim ostendit eorum conatum; secundo finem intentum, ibi, *Ut decipiant*; tertio conatus huius eventum, ibi, *Gladius eorum*. Circa primum duo facit, secundum quod est duplex conatus eorum contra bonos: primo enim ostendit conatum eorum per apertam persecutionem; secundo per fraudulentam calumniam, ibi, *Intenderunt arcum*. Dicit ergo quantum ad primum: *Gladium evaginaverunt peccatores*. Per gladium intelligitur omnis aperta facti persecutio. Luc. 22. „ Si „ percutimus in gladio? " Persecutio etiam verbi dicitur gladius. (Psal. 56.) *Lingua eorum gladius acutus*. Et hic gladius est gladius diaboli, qui per linguam hominis multos interficit. Hic autem gladius est in vagina quamdiu est in corde; sed quando profertur, est sicut iam evaginatus. Cavendum est ergo primum ut non habeamus eum; secundo ut † alias, & † si haberetur, non evaginemus eum. Quia si tenetur in vagina, primo contrahit rubiginem, tandem tamen consumitur, & tepescit odium; & voluntas iniuriandi. Quantum ad secundum dicit: *Intenderunt arcum suum*. Arcus a longinquo percutit, & non videtur trahens cum eo, sicut videtur percutiens cum gladio; & ideo arcus signat persecutionem dolosam. Consequenter ostendit quid intendunt, cum dicit, *Ut decipiant*. Circa quod duo facit, secundum quod duo intendunt. Primo enim intendunt decipere, secundo occidere, ibi, *Ut trucident*. Dicit ergo: *Ut decipiant pauperem & inopem*. Decipere est per actum † alias, arcum † dolosum. Iob 12. „ Ipse novit & decipientem, „ & eum qui decipitur. " *Sed pauperem & inopem*. Pauper est qui parum habet, inops est qui eget ope. Vel secundum Glo. pauper est qui sibi non sufficit; inops vero qui non sustentatur alterius ope. Et hoc dicit, quia tales non habent subvenientem. Occisio designatur per gladium, vel corporaliter, vel spiritualiter. Hebr. 11. „ In occisione gladii mor„ tui sunt. " Eventus autem conatus eorum est quia revertetur in caput suum. Et primo osten-

ostendit quantum ad gladium dicens: *Gladius eorum intret in corda ipsorum*. Tu eximis gladium contra alium, & forte non percutis eum, quia forte ei nocere non potes. Tamen ex ipso spiritualiter tu es percussus. Proverb. 1. „ Ipsi quoque contra sanguinem suum insidiantur, & moliuntur fraudes contra animas „ suas. " Secundo quantum ad arcum: unde dicit: *Et arcus eorum confringatur*. Psalm. 75. *Ibi confregit potentias, arcum, scutum, gladium, & bellum*. Hoc autem erit quando destruetur dolositas eorum, ne implere possint quod cœperunt. Iob 5. „ Qui dissipat cogitationes mali„ gnorum, ne possint implere manus eorum „ quod cœperant. "

(m) *Melius*. Supra Psalmus assignavit rationem quare non debemus æmulari malos, & prosperitatem eorum, ex deiectione eorum sumptam; hic assignat sumptam ex parte iustorum: & primo ostendit dignitatem iustorum; secundo subiungit monitionem ad sectandam iustitiam, ibi, *Expecta*. Circa primum duo facit. Primo proponit intentum; secundo manifestat propositum, ibi, *Quoniam brachia*. Dicit ergo: *Melius est modicum iusto super divitias peccatorum multas*. Intentio eius est probare quod bona iustorum præeminent bonis peccatorum. Et sic minus habentes non æmulentur plus habentes: unde dicit, *Melius &c.* quasi dicat: Contingit iustum parum habere, & peccatorem satis.

Sed quid melius?

Respondet, quod parum iusti. Prov. 16. „ Melius est parum cum iustitia quam multi „ fructus cum iniquitate. "

Cuius ratio est, quia quæ rationem boni habent, ex hoc solum habent quod utilia sunt ad finem, & non propter aliud. Intantum enim bona sunt inquantum utilia: postquam autem incipiunt esse nociva, non sunt bona; sicut est de medicina, si plus quam ad sanitatem sit necessaria, accipias, iam non est bona. Res autem mundi bonæ sunt inquantum instrumentaliter deserviunt ad virtutem. Quando ergo habes tantum de eis quod sufficiunt ad virtutem, bonæ sunt; si autem a virtute abducunt † alias, abducuntur, † sunt malæ: & ideo melius est parum habere de eis cum iustitia, quia hoc est bonum, quam multum cum iniustitia, quia hoc est malum. Et hoc etiam intelligendum est de omnibus aliis divitiis spiritualibus, scilicet parum de sapientia cum iustitia, & sic de aliis.

(n) Deinde cum dicit, *Quoniam*, probat quod melius est. Cuius triplex est ratio. Primo ex parte diuturnitatis; secundo utilitatis, ibi, *Mutuabitur*; tertio virtutis, ibi, *Os iusti*, Circa primum duo facit: primo enim proponit contritionem malorum; secundo firmitatem bonorum. Dicit ergo: *Quoniam brachia peccatorum conterentur*; quasi dicat: Ideo bona iustorum pauca, sunt meliora quam impiorum multa, quia sunt stabilia, illa vero non. Et hoc est quod dicit, *Quoniam brachia*. Nomina membrorum corporalium designant virtutes, seu actus eorum membrorum. Nomine ergo brachii designatur virtus hominis operativa: unde, *Brachia peccatorum conterentur*; idest, virtus operativa ipsorum destruetur. Iob 38. „ Brachium excelsum confringetur. " Sed hoc brachium conteritur quandoque a Deo, quandoque a diabolo, quandoque simul ab utroque. A Deo conteritur, quando intendit nocere iustis, & impeditur in suo proposito. Iob 5. „ Dissipat cogitationes malignorum, ne pos„ sint implere manus eorum quod cœperant. " A diabolo vero, quando homo proponit facere bonum, & impeditur a sathana. I. Thess. 2. „ Voluimus venire ad vos, sed impedivit „ nos sathanas. " Sicut cum quis proponit facere eleemosinam, & retrahitur a cupiditate. Ab utroque autem simul, a Deo quidem per auctoritatem ad probandum, a diabolo vero per executionem. Iob 1. & 2. cap. Secundo cum subdit, *Confirmat autem iustos Dominus*, ostendit quod iusti sunt diuturni, & firmi, & stabiles. Dicit ergo: *Confirmat autem iustos Dominus*. Licet iustitia sit virtus & firmitas animi, tamen non inest homini a seipso. Unde I. Corinth. 1. „ Non glorietur omnis ca„ ro in conspectu eius: ex ipso autem vos e„ stis in Christo Iesu, qui factus est nobis sa„ pientia a Deo, & iustificatio, & redem„ ptio: ut, quemadmodum scriptum est, qui „ gloriatur, in Domino glorietur. " Homo enim in se factus est infirmus. Psalm. 6. *Miserere mei, Deus, quoniam infirmus sum*. Et ideo indiget confortari ab aliquo, maxime a Deo; a quo quidem confirmatur quandoque in temporalibus inquantum expedit iusto ad salutem, sed in spiritualibus semper; & hoc interiori gratia. Item bonis verbis. Item bonis exemplis. De primo Rom. 1. „ Gra„ tiæ spiritualis ad confirmandos vos. " The. 2. „ In gratia exhortetur corda vestra, „ & confirmet in omni opere, & sermo„ ne bono. " Psalm. 50. *Spiritu principali confirma me*. De secundo Psalm. 118. *Confirma me in verbis tuis*. Act. 15. „ Verbo plurimo „ consolati sunt fratres, & confirmaverunt „ eos. " De tertio † alias, secundo † Lucæ 22. „ Conversus confirma fratres tuos. " I. Pet. 2. „ Christus passus est pro nobis, vobis „ relinquens exemplum, ut sequamini vesti„ gia eius. " Et 4. „ Christo igitur in carne „ passo, & vos eadem cogitatione armami„ ni,

„ ni, quia qui passus est in carne desiit a peccatis." Unde in 5. „ Ipse perficiet, confirmabit, solidabitque." Confirmatur per exemplum crucis de qua dicitur (ab Augustino Enar. in hunc Psalm. Ser. 2. num. 4.) „ Crux „ enim finita est in pœna, sed manet in gloria: a locis enim suppliciorum transit ad „ frontes Imperatorum. Qui tamen dedit honorem suis pœnis, quid faciet fidelibus „ suis?"

(o) Consequenter cum dicit, *Novit Dominus*, manifestat propositum: & primo dicit de stabilitate iustorum; secundo de contritione iniustorum, ibi, *Quia peccatores*. Iusti autem dupliciter confirmantur a Deo: quia primo bona eorum stabiliuntur; secundo a malis curantur, ibi, *Non confundentur*. Sed duplex est bonum; scilicet bonum viæ, & bonum finis; & in utroque iusti stabiliuntur. Quantum ad primum dicit, *Novit Dominus*; quantum ad secundum dicit, *Et hereditas*. Dicit ergo, *Novit Dominus*. Heb. 4. „ Omnia nuda & aperta sunt oculis eius." Sed præcipue quod sibi affinis, & familiaris fuerit. II. Tim. 2. „ Novit Dominus qui sunt eius," & eos quos approbat: & sic dicitur hic: *Novit Dominus*, idest approbat, *dies immaculatorum*.

Sed Iob 15. dicitur: „ Quis est homo ut „ immaculatus sit, & ut iustus appareat natus de muliere?"

Respondeo dicendum, quod verum est quod ex se nullus est immaculatus, si macula intelligatur peccatum mortale; sed tamen per gratiam sic. Si vero macula intelligatur originale peccatum, sic nullus est immaculatus.

Dies isti tripliciter possunt intelligi: quia primo dies præsentis vitæ; & licet sint communes bonis & malis, tamen boni eis bene utuntur. Gen. 25. „ Mortuus est in senectute bona, provectæque ætatis, & plenus „ dierum." Impii autem male utuntur eis. Psalm. 54. *Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos*. Et quia dies iustorum sunt pleni, ideo † alias, & ideo † approbati; illorum vero dimidiati, & ideo non approbantur. Item & isti sunt mali, & pauci, tamen Deus novit eos. Alii opera virtutum. Rom. 13. „ Sicut in die honeste ambulemus;" & isti sunt approbati a Deo. Alii dies æternitatis, & iustitiæ, & isti sunt dies iustorum, sed soli Deo noti. Esa. 64. „ Oculus non vidit absque te, quæ præparasti expectantibus „ te." Bonum vero finis ostendit cum dicit: *Et hereditas eorum in æternum erit*. Illud † alias, istud † dicitur hereditas in quo est stabilimentum & finis alicuius. Iusti finem suum habent in re æterna. Psalm. 15. *Dominus pars hereditatis mea*. Tren. 3. „ Pars mea," Et ideo non potest eorum hereditas deficere. Impii autem ponunt finem suum in mundanis. Sapien. 2. „ Hæc est pars nostra, & hæc est „ sors;" & ideo non manet. Et de istis dicitur 1. Pet. 1. „ In hereditatem conservatam in cælis."

(p) Deinde cum dicit, *Non confundentur*, ostendit quomodo iusti tueantur contra mala. Et hoc dupliciter: quoddam enim est malum quod bono est contrarium; & quoddam est malum per defectum boni, ibi, *Et in diebus famis*. Dicit ergo quantum ad primum: *Non confundentur in tempore malo*, idest in tempore adversitatis. Amos 5. „ Prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum est." Est enim tempus malum dupliciter. Vel de præsenti, & hoc est tempus adversitatis, quod est malum: unde, *Non confundentur in tempore malo*, idest in tempore adversitatis: mali enim in tempore adversitatis confunduntur, non boni. Tunc nempe confunditur quis, quando perdit in quo sperat; sed quando id manet in quo sperat, non confunditur. In adversitate autem perduntur temporalia, in quibus boni non sperant; & ideo non confunduntur tempore adversitatis. Vel de futuro in die iudicii; & in eo impii confundentur per erubescentiam de peccatis. Psalm. 6. *Confundantur, & erubescant valde velociter*. Iusti autem honorabuntur. Rom. 2. „ His quidem „ qui secundum patientiam boni operis gloriam, & honorem, & incorruptionem quærunt, vitam æternam." Quantum ad secundum malum, quod est per defectum boni, subiungit: *Et in diebus famis saturabuntur*. Hoc tripliciter exponitur. Ad litteram enim hoc potest exponi de fame temporali: nam aliquando Deus providit, quod fames esset apud infideles, apud fideles vero abundantia, quia fideles sibi invicem communicabant quæ habere poterant. Aliquando etiam providetur a Deo fidelibus ne egeant. Iob 5. „ In vastitate, & fame ridebis." Sic & Helias satiatur tempore famis: 3. Reg. 17. Ad probationem tamen nostram, aliquando famis necessitas servos Dei præoccupasse probatur. Unde Apostolus ait de seipso, II. Corint. 11. „ In „ fame, & siti, in ieiuniis multis, in frigore, & nuditate." Vel quia servi Dei modico contenti saturantur. Phil. ultim. „ Scio „ & humiliari, scio & abundare (ubique, „ & in omnibus institutus sum) & satiari, & „ esurire, & abundare, & penuriam pati." Impii autem multa volunt, & multa quærunt; & ideo in diebus famis non saturabuntur. Exponas etiam de fame verbi Dei. Et in his diebus hoc saturantur iusti. Matt. 5. „ Beati „ qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam

„ ipsi saturabuntur. " Vel tertio exponitur de fame quæ erit in futura vita, ubi iusti saturabuntur, & iniusti esurient. Esa. 65. „ Servi mei comedent, & vos esurietis. " Origenes in Glo. Exo. 16. „ Qui non colligebat manna in die sexto, esuriebat in die septimo. Nunc est dies sextus; & ideo qui non colligit nunc, esuriet tunc ibi. " Consequenter cum dicit, *Quoniam peccatores peribunt*, ostendit quomodo conterentur brachia peccatorum: & ponit tria. Primo casum impiorum; secundo ordinem cadendi, ibi, *Inimici*; tertio modum, ibi, *Quemadmodum fumus*. Dicit ergo: *Quia peccatores peribunt*; quasi dicat: Ideo iusti conservantur, quia perditio debetur solis peccatoribus, sed salus iustis. Iob 34. „ Conteret multos & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis. " Ordo cadendi est quia tolluntur in altum, ut fortius cadant. Iob 30. „ Elevasti me, & quasi super ventum ponens elisisti me valide † alias, valde. " † Et ideo dicit: *Inimici vero Domini, mox ut honorificati fuerint, & exaltati*. Psalm. 72. *Deiecisti eos dum allevarentur*. Sed modus est sicut fumus, quia si dispergitur, non reparatur. Et hoc est quod ait: *Deficientes quemadmodum fumus deficient*. Iac. 4. „ Quæ est vita vestra? Vapor est ad modicum parens. "

(q) *Mutuabitur peccator*. Supra ostendit, quod pauca iustorum bona præponderant multis malorum bonis ratione stabilitatis; hic autem ostendit idem ratione utilitatis: & primo ostendit, quod bona iustorum sunt fructuosa, sed malorum e converso; secundo ostendit hoc experimento, ibi, *Iunior fui*; tertio concludit principale intentum, ibi, *Declina*. Circa primum duo facit, secundum quod duplex fructus provenit homini. Unus enim est ex bonis possessis, alius ex operibus quæ fecit. Unde primo ostendit quod fructuosi sunt boni, quantum ad primum; secundo quantum ad secundum, ibi, *Apud Dominum*. Circa primum duo facit: primo enim præmittit fructuositatem bonorum, & contrarium malorum: secundo assignat rationem, ibi, *Benedicentes*. Circa primum duo facit. Primo ostendit infructuositatem malorum; secundo fructuositatem bonorum, ibi, *Iusti autem*. Dicit ergo, *Mutuabitur peccator*. Legatur primo secundum superficiem litteræ. Duplex signum est quod aliquis deficiat in temporalibus. Unum quando indiget mutuum accipere. Deuteron. 28. „ Ipse fenerabitur tibi, & tu non feneraberis ei. " Et ideo dicit, *Mutuabitur peccator*, idest mutuum accipiet. Aliud signum est quando quis mutuum consumpsit, & reddere non potest; unde dicit, *Et non solvet*, Eccli. 29. „ Solidi vix reddet dimidium. " Et e converso unum signum abundantiæ est quod habeat unde gratis det: unde dicit: *Iustus autem miseretur*, idest per misericordiam gratis subvenit indigentibus. Iob 31. „ Ab infantia crevit mecum miseratio, & de utero matris meæ egressa est mecum. " Aliud est signum quando homo est promptus reddere quod debet: unde dicit, *Et retribuet*, scilicet debitum. Rom. 13. „ Reddite omnibus debita. "

Sed quid est hoc quod dicit? Numquid iusti semper abundant terrenis, & mali non? Immo videtur contrarium. Iac. 2. „ Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo? "

Sed Deus secundum istam expositionem loquitur secundum statum veteris testamenti, in quo servantibus legem promittuntur temporalia bona, transgredientibus vero mala; ut saltem per temporalia traherentur ad spiritualia. Tamen in illis bonis signantur promissa quædam spiritualia; & ideo oportet exponere etiam quantum ad illos qui in veteri testamento pertinebant ad novum testamentum.

Oportet ergo hoc altius exponere. *Mutuabitur peccator, & non solvet*. Et potest referri ad duplex mutuum. Homo enim aliquid a Deo mutuatur, & aliquid a ministro Dei, scilicet homine. Dicitur autem peccator homo quicumque. Dicit ergo, *Mutuabitur*, scilicet a Deo: quia „ quid habes quod non accepisti? " I. Cor. 4. Et hoc est quasi mutuum: quia ad hoc dat nobis Deus quæcumque bona ut ex eis crescamus in his quæ ad honorem Dei sunt. Luc. 19. „ Et ego veniens cum usuris utique exegissem illam. " Et sic retribuimus ei per gratiarum actionem. Sed Deus peccatori dedit bona naturalia. Temporalia vero aliquando largitur, & spiritualia; sed peccator non solvit per spiritualem profectum, & gratiarum actionem. Esa. 1. „ Filios enutrivi, & exaltavi: ipsi autem spreverunt me. " A ministro enim Dei accipit homo mutuum. Prælati namque, & doctores sunt quidam campsores. Item, Luc. 19. „ Vocatis decem servis dedit eis decem mnas, & ait ad illos: Negotiamini dum venio. " Ergo sunt negotiatores. Doctor ergo dat populo doctrinam quasi pecuniam. Psal. 11. *Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terra, purgatum septuplum*. Sed dat verba Domini, non sua. Boni autem retribuunt, quia faciunt quod audiunt; sed mali non, quia non implent obediendo. Eze. 33. „ Audient verba tua, & non facient ea. " Iustus autem quod accepit a Deo, quicquid sit illud, & quocumque modo, expendit in alios. I. Petri 4. „ Unusquisque prout accepit gra-

„ tiam

„ tiam in alterutrum illam administrantes. " Et sic miserebitur. Item regratiatur Deo, & sic retribuet. Psalm. 115. *Quid retribuam Domine pro omnibus quæ retribuit mihi*? Ratio assignatur, *quia benedicentes*. Hic sunt tres sensus secundum Gl. *Benedicentes ei*, scilicet Deo in omnibus gratias agentes, & iussa sequentes, *hereditabunt terram*, scilicet viventium. II. Cor. 9. „ Qui seminat in benedictionibus, „ de benedictionibus & metet vitam æternam." Vel, secundum litteram, *hereditabunt terram*, idest terram promissionis. Et loquitur populo carnali. Esa. 1. „ Si volueritis, & audieritis „ me, bona terræ comedetis. " E contrario qui maledicunt Deo, scilicet non solum verbo, sed facto, vel occasionaliter, *disperibunt*. Psalm. 1. *Iter impiorum peribit*. Origenes exponit aliter. *Benedicentes ei*, scilicet iusto, benedicentur: quicquid enim fit iusto, Deus accipit sibi factum. Luc. 10. „ Qui vos spernit, „ me spernit. " Et Matt. 25. „ Quod uni ex „ minimis meis fecistis, mihi fecistis. " *Hereditabunt terram*, iusto debitam. Matth. 10. „ Qui recipiunt iustum in nomine iusti mer„ cedem iusti accipient. " *Maledicentes autem ei*, scilicet iusto, *disperibunt*. Gen. 27. „ Qui „ maledixerit tibi, sit ille maledictus. " Sed Hieronymus habet aliter: *Peccator deficiet ut non solvat*; *sed iustus miseretur, & retribuet*. Qui benedicti a Deo *hereditabunt terram*. Prov. 10. „ Benedictio Domini divites facit. " Iniusti vero, qui maledicti sunt a Deo, idest puniti, *disperibunt*; & ideo sunt steriles. Gen. 3. „ Maledicta terra in opere tuo. "

(r) Deinde cum dicit, *Apud*, ostendit bonorum fructuositatem quantum ad opera. In operibus autem duo ostenduntur: & primo eorum prosperitas; secundo eorum reparatio, ibi, *Cum ceciderit*. Sed quia prosperitas est ex electione Dei, primo ostenditur quod est ex parte Dei diligentis; secundo quod est ex parte hominis dilecti, ibi, *Et viam eius volet*. Dicit ergo: *Apud Dominum gressus hominis dirigetur*; idest a Deo processus hominis dirigetur, quod homo directe intendat in finem ultimum: hoc enim non est homini a se. Hier. 10. „ Non est hominis via eius, nec viri est „ ut ambulet, & dirigat gressus suos: " sed est a Deo. Prov. 16. „ Hominis est animum „ præparare, & Domini gubernare linguam: „ omnes viæ hominum patent oculis eius. " Psalm. 16. *Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non moveantur vestigia mea*. Dirigit autem Deus gressus hominis in via veritatis cognoscendæ, ut non labatur in errorem. Psalm. 24. *Dirige me in veritate tua, & doce me: quia tu es Deus salvator meus, & te sustinui tota die*. Item in via iustitiæ, ut declinet a malo, & faciat bonum. Psalm. 26. *Dirige me in semitam rectam propter inimicos meos*. Quantum ad secundum dicit: *Et viam eius volet*. Hoc dupliciter potest intelligi; ut dicatur primo: Et homo directus a Deo volet viam eius, scilicet Dei; quasi dicat: Deus sic dirigit hominem quod non cogit eum, sed facit eum velle, & eligere bonum, & id quod est Dei. Phil. 2. „ Qui operatur in nobis & velle, & „ perficere. " Vel aliter. Et Dominus volet, idest acceptabit, & remunerabit viam eius, idest bona opera nostra. Prov. 4. „ Quæ a dextris „ sunt novit Dominus. " Consequenter cum dicit, *Cum ceciderit*, ostendit bonorum in operibus fructuositatem, quantum ad eorum reparationem; & circa hoc duo facit: primo enim ponit ipsam reparationem; secundo ipsius causam assignat, & rationem, ibi, *Quia Dominus supponit manum suam*. Dicit ergo, *Cum ceciderit*. Directio viatoris sic est ut aliquando cadat, sed comprehensoris est non cadere. Viator tamen & si forte ceciderit, Deus reparat eum. Et hoc est quod dicit, *Non collidetur*. Hoc autem potest intelligi de secundo casu, scilicet temporalis adversitatis. II. Reg. 1. „ Quomodo ceciderunt fortes? Nolite an„ nuntiare in Geth, neque annuntietis in „ compitis Ascalonis: ne forte lætentur filiæ „ Philistiim, ne exultent filiæ incircumciso„ rum. " Et sic si iustus † allas, Et sic iustus † cadit, non collidetur, quia patienter sustinet. Iac. 1. „ Patientia opus perfectum ha„ bet, ut sitis perfecti, & integri, in nullo „ deficientes. " Sed peccator dum cadit colliditur, quia impatiens est. Vel de casu venialis peccati, quia nullus est qui tale peccatum non committat aliquando. Iac. 3. „ In mul„ tis offendimus omnes. " Et sic sensus est: Si ceciderit hoc casu, non collidetur, ut mortaliter peccet: unde dicitur Prov. 24. „ Se„ ptics in die cadit iustus, & resurgit. " Quod si referatur ad casum peccati mortalis, quo aliquando iustus cadit; ut David per adulterium, & homicidium; & sicut Petrus negando Christum: sic peccatores ex casu colliduntur, dum desperati nolunt ad pœnitentiam redire. Unde Eph. 4. „ Desperantes se„ metipsos tradiderunt impudicitiæ, in o„ perationem immunditiæ omnis, in avari„ tiam. " II. Cor. 12. „ Lugeam multos ex „ his qui ante peccaverunt, & non egerunt „ pœnitentiam &c. " Sed iustus non colliditur per desperationem, sed redit ad pœnitentiam: unde David dicit: „ Peccavi Domino: " & dictum est ei (2. Reg. 12.) „ Dominus „ transtulit peccatum tuum. " Item Petrus „ flevit amare. " Matt. 26. Mich. 7. „ Non „ læteris inimica mea, quia cecidi; consur„ gam.

„ gam. " Ratio autem quod non colliditur est, *quia Dominus supponit manum suam*, scilicet gratiæ confortantis eum. Ezec. 13. „ Manus Domini erat mecum confortans me. " Psalm. 138. *Et tenebit me dextera tua*.

(f) Deinde cum dicit, *Iunior fui*, ostendit experimento, quod bona iustorum sunt fructuosa, sed non malorum. Et ponit illud diuturnum de duobus. Primo de immunitate bonorum a malis; secundo de profectu eorum in bono, ibi, *Tota die*. Circa primum duo facit: primo enim ostendit immunitatem a malo quantum ad ipsum iustum; secundo quantum ad semen eius, ibi, *Nec semen eius*. Circa primum duo facit: primo enim ponit diuturnitatem experimenti; secundo ipsum experimentum, ibi, *Non vidi*. Dicit ergo, *Iunior fui*; ac si diceret ei aliquis; Unde habes hæc omnia quæ dicis de bonis iustorum? &c. Respondet, quia ab experimento. *Iunior fui, etenim senui*. Hoc dupliciter potest exponi. Primo de ætate corporali, secundum quod homo primo floret in iuventute, & postea senex fit. Psalm. 89. *Mane floreat, & transeat*.

Sed contra hoc dicit Augustinus: Tu David semper fuisti in terra tua; & si in illa non fuit iustus derelictus, non tamen est mirum si alibi est derelictus † alias, & si in illa fuisti iustus; nec tamen est mirum si ibi non es derelictus. †

Et ideo vult Augustinus quod loquatur in persona Ecclesiæ. Et hæc habet ætatem pueritiæ in Abel, iuventutis in Patriarchis, senectutis in Apostolis, senectam in fine mundi. Prætermittit † alias, præmittit † duas medias ætates, & ponit extremas; & sic fuit a principio mundi, & erit usque ad finem. Et hæc distinctio ponitur Gal. 4. Vel potest intelligi de spiritualitate: quia quamdiu homo delectatur in puerilibus & vanis, sic est puer mente; sed quando delectatur in maturis, fit senex. Et hæc distinctio ponitur I. Cor. 13. „ Cum „ essem parvulus loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus. „ Cum autem factus sum vir evacuavi quæ erant „ parvuli. " Et ideo dicit: Sive in statu puerili, sive in statu senectutis hoc iudicavi, quod scilicet ipse iustus sit immunis a malis, & quantum ad se, & quantum ad semen eius. Idque † alias, Ideo † ostendit dicens: *Non vidi iustum derelictum*, quantum ad se.

Si hoc referatur ad bona temporalia, non videtur hoc verum, quia de iustis dicitur Hebr. 11 „ Egentes, angustiati, & afflicti. "

Respondeo dicendum, quod licet subtrahantur eis bona temporalia, non tamen deseruntur a Deo: quia totum hoc cedit in bonum eorum, vel pro bonis, vel ut collatur causa alicuius mali, ut dicit Augustinus. Mat. 6. „ Primum quærite Regnum Dei, & hæc omnia (scilicet temporalia † alias, spiritualia †) „ adiicientur vobis. " Verum est, sed si Deus videt expediread nostram salutem.

Quantum ad semen eius dicit: *Nec semen eius quærens panem*. Exod. 20. „ Ego sum Deus „ zelotes... reddens misericordiam in millia „ his qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea. " Luc. 1. „ Misericordia eius a „ progenie in progenies timentibus eum. " Et ideo sicut ipsi non derelinquuntur, ita nec semen eorum. Et potest referri ad panem temporalem, quantum ad vetus testamentum; sed secundum spiritualem intellectum panis iste intelligitur participatio Christi, scilicet veritas, sapientia, & iustitia. Ioan. 6. „ Ego sum panis vivus qui de cælo descendi. " Hic est panis qui dat delicias Regibus: Gen. 49. Et dicit, *Quærens panem*, quia iste panis præsto est quærentibus eum.

Sed contra. Abraham iustus fuit, & Isaac; Ismael autem, & Esau, qui fuerunt filii iustorum, non habent spiritualem panem.

Respondeo. Apostolus solvit, quod filii promissionis computantur filii iustorum. Ergo semen est ille qui imitatur eum. Unde tam filii carnales qui imitantur patres in bono, quam discipuli qui imitantur magistrum, sunt semen spirituale, scilicet illi qui imitantur eorum doctrinam in opere.

Tota die. Hic ostendit aliud signum experientiæ, sive aliud † alias, aliquod † experimentum, & dicit, quod aliud quod est expertus de viro iusto, est † alias, quod aliud quod expertus de viro iusto est † quia *tota die*, idest toto tempore vitæ suæ, *miseretur*, miseriis aliorum, *& commodat*, scilicet spiritualia, & temporalia. Psa. 111. *Iucundus homo qui miseretur, & commodat*, vel actu, vel promptitudine. Et ideo *semen illius in benedictione erit*. Gen. 22. „ Multiplicabo semen tuum sicut stellas „ cæli, & velut arenam quæ est in littore maris. "

(t) *Declina a malo*. Supra ostendit Psalmus quod bona iustorum sunt meliora quantum ad fructum; hic autem prorumpit in exhortationem ad illa. Circa hoc duo facit: primo enim ponitur exhortatio ad ista; secundo ponitur fructus, ibi, *Dominus amat*. Iustitia habet duas partes. Recedere a malo, & facere bonum. Et ideo dicit: *Declina a malo, & fac bonum*. Hæ autem duæ partes iustitiæ correspondent præceptis legis. Iustitia enim regulatur lege. In lege sunt quædam præcepta affirmativa quæ implentur faciendo bonum; & quædam sunt negativa, quæ implentur declinando a malo. Item per hæc duo perficitur naturalis inclinatio appetitus,

tus, cuius sunt duo obiecta, scilicet bonum, & malum: quia appetitus naturaliter tendit in bonum, & refugit malum falsum. Sed dicit, *Declina a malo*. Est autem duplex malum. Unum quod facit homines malos, & hoc vere dicitur malum; aliud malum est quod non facit homines malos, scilicet malum pœnæ. Primum est peccatum; & de hoc intelligitur cum dicit, *Declina a malo*, idest a peccato. Eccli. 9. „ Non zeles hominem in peccato suo. " Et non dicit quod non faciat malum, quia in hoc intelligitur sola negatio, sed, *Declina a malo*, ut scilicet voluntatem faciendi non habeat. Esa. 1. „ Quiescite agere perverse, discite bene„ facere. " Hæc duo frequenter introducuntur in sacra Scriptura. Sed quandoque præmittitur bonum, sicut ibi (Psal. 44.) *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem*. Quandoque præmittitur vitatio mali, sicut Esa. 7. „ Ut sciat „ reprobare malum, & eligere bonum. " Et ratio est, quia duplex est ordo. Unus scilicet intentionis; & secundum hunc ordinem semper prius debet præmitti bonum quam vitatio mali: quia ad hoc vitat malum ut faciat bonum. Alius est ordo executionis; & secundum hunc ordinem prius præcipitur ut vitet malum, quia omnes nascimur filii iræ; & non possumus fieri iusti nisi expellamus malum. *Et inhabita in sæculum sæculi*. Hic ponitur fructus institiæ; quasi dicat: Si declinaveris a malo, & feceris bonum, inhabitabis; sed non dicit explicite ubi, sed quantum, quia *in sæculum sæculi*. Sed est sensus: *Inhabita*, quasi intus habita. Sensibilia dicuntur exteriora bona, quia exteriori sensu capiuntur. Interiora bona sunt spiritualia & intelligibilia. Cum ergo dicit, *Inhabita*, dicit † alias, idest: † Intra possessionem spiritualium bonorum habitabis. Cant. 1. „ Introduxit me Rex in cellaria sua. " Et dicit, *In sæculum sæculi*, idest in perpetuum. Exod. 15. „ Introduces eos, & plantabis eos „ in monte hereditatis tuæ..... Dominus re„ gnabit in æternum, & ultra. " *Quia Dominus amat iudicium*. Hic ponitur ratio quare inhabitet in sæculum sæculi; quasi dicat: Ideo inhabitabit, quia hoc statutum est ex divino iudicio. Probat hoc, scilicet quod inhabitet semper, & libenter † alias, semper libenter † *quia Dominus amat iudicium*. Esai. 61. „ Ego Domi„ nus diligens iudicium. " Et inducitur quod hic dicitur duplici ratione: quia sic est ratio eius quod dicit, *Declina a malo, & fac bonum*; ut scilicet sis imitator Dei, *quia Dominus amat iudicium*. Et hoc est declinare a malo, & facere bonum. Vel ad hoc refertur, *Inhabita in sæculum sæculi*; quia hoc iustum est; & *Deus amat iudicium*. Iustum enim est ut si homo non velit relinquere Deum, non relinquatur ab eo qui est æternus. Et ideo non relinquentur ab eo iusti, qui volunt esse cum eo; & ideo dicit: *Non derelinquet sanctos suos*. Et ex hoc sequitur quod *in æternum conservabuntur*, quia æternus est, & potens. Psal. 11. *Tu, Domine, servabis nos, & custodies nos a generatione hac in æternum*. Esa. 33. „ Non rumpentur funiculi. "

(u) *Iniusti*. Hic ponitur forma iudicii, quæ erit bonis, & malis. Primo ergo ponit quid dabitur malis in iudicio; secundo quid bonis, ibi, *Iusti*. Malis immittet punitionem, quia *iniusti punientur*. Eccli. 21. „ In finem illorum „ (scilicet peccatorum) inferni, & tenebræ, „ & pœnæ. " II. Thes. 1. „ Dabunt pœnas in „ interitu æternas. " Item exterminationem, *quia semen impiorum peribit*. Hic loquitur secundum exterminationem hominum. Mali autem cum moriuntur, credunt saltem in filiis vivere. Sed dicit, quod *semen eorum peribit*, idest vel carnales filii, qui proprie imitantur eorum malitiam, vel sectatores falsæ doctrinæ aliquorum, sicut semen Arrii. Iustis autem duo retribuet: contra punitionem dabit remunerationem, unde dicit: *Iusti autem hereditabunt terram*, quasi hereditate eam possidentes. Psal. 68. *Hereditate acquirent eam &c.* I. Petr. 1. „ Re„ generavit nos in spem vivam. " Contra exterminationem hereditatem † alias, hereditatis † quia *inhabitabunt in sæculum sæculi super eam*; idest, in hac terra viventium semper erunt.

(x) *Os iusti meditabitur*. Hic ostendit quod bona iustorum maiora sunt quantum ad usum virtutis: quia iniusti habent os pronum ad malum. Primo ergo agit de spiritualibus bonis iustorum; secundo de perversitate malorum, ibi, *Considerat*. Circa primum duo facit: primo enim ponit bona spiritualia † alias, ponit spiritualia † iustorum præeminentia; secundo ponit fructum ipsorum bonorum, ibi, *Non supplantabuntur*. Bona spiritualia in duobus consistunt, scilicet prout sunt in ore, & prout sunt in corde. In ore iusti non est nisi bonum, & veritas. Eph. 4. „ Deponentes mendacium, lo„ quimini veritatem. " Est autem duplex veritas, & utraque habet iusti præmia. Prima est de divinis; secunda est de humanis. Quantum ad primum dicit: *Os iusti meditabitur sapientiam*.

Sed non videtur bene dicere: quia meditari est actus cordis, non oris.

Respondeo dicendum, quod *meditabitur*, idest meditata loquetur, vel modulabitur. Et multipliciter aliqui meditantur sapientiam. Quidam meditantur Christum, qui est sapientia Dei Patris, saltem credendo. Deut. 4. „ Hæc est „ sapientia vestra, & intellectus coram popu„ lis. " Quidam acquiescendo cum intelligentibus,

tibus. Eccli. 6. „ Si dilexeris audire, sapiens „ eris." Quidam in ea psallendo. Colos. 3. „ Psallentes in cordibus vestris Domino." Prov. ult. „ Os suum aperuit sapientiæ, & lex „ clementiæ in lingua eius." Sed *os iusti meditabitur sapientiam* docendo. I. Cor. 2. „ Sapientiam loquimur inter perfectos." Origenes autem dicit: „ Imperiti pessimum vitium „ habent, ut superfluos eos dicant qui studium „ doctrinæ impendunt: imitantes rerum vocabula, eorum studium contemnunt, loquacitatem suam, inertiam † alias, & suam „ inertiam † & imperitiam approbantes." Quantum ad secundum dicit, *Et lingua eius*. Hoc tripliciter exponitur. *Lingua eius loquetur indicium*; idest, cum iudicio, & discretione sermonem proferet. Psalm. 111. *Disponet sermones eius in iudicio*. Eccli. 21. „ Verba prudentum statera ponderabuntur." Alio modo secundum quod refertur ad iudices: quia iudex, sive os iusti, sive lingua iudicis iustum iudicium loquitur in sententiando. Vel lingua iusti loquetur de iudiciis Dei, & convertet peccatores ad pœnitentiam ex consideratione divini iudicii. Iob 19. „ Fugite a facie gladii, „ quoniam ultor iniquitatum gladius est."

Sed quare dicit in futuro, *Meditabitur*, & *loquetur*?

Respondeo dicendum, quod loquitur in futuro ut designet continuitatem meditationis; quasi dicat: Continue loquitur, & meditatur. Vel dicit hoc de futuro, quia modo modicum quid de sapientia possumus loqui; sed in futuro poterimus magna meditari de sapientia, & plura loqui de iudiciis Dei. Sed contingit quod aliquis non habet in corde de quod loquitur ore. Matth. 15. „ Populus „ hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me." Non sic de viro iusto, sed sicut loquitur ita habet in corde, quia infixam habet in memoria per meditationem, & in voluntate per amorem, legem Dei. Propter hoc dicit: *Lex Dei eius in corde ipsius*; idest, legem, & iudicium loquitur, & meditatur. Et ideo *non supplantabuntur gressus eius*. Et ponit hic fructum bonorum operum, quia non deficient, neque fraudabuntur: quia qui habet sacram Scripturam, & legem Dei in corde, non decipitur a diabolo. Psal. 118. *In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi*. Nam lex est lucerna; & ideo qui sciunt eam, non offendunt.

(y) *Considerat peccator*. Hic agit de consideratione malorum: & primo ponit cogitationes malorum contra bonos; secundo defensionem bonorum. Dicit ergo: *Considerat peccator iustum*, scilicet insidiose quomodo possit nocere. Psal. 21. *Ipsi vero consideraverunt*. Prov. 24. „ Ne insidieris, & quæras impietatem in do„ mo iusti." *Et quærit mortificare eum*. Ubi ostenditur eius crudelitas, vel intentio. Prov. 1. „ Pedes eius ad malum currunt, & festi„ nant, ut effundant sanguinem." Sap. 2. „ Morte turpissima condemnemus eum." Sed iusti defenduntur. Primo quia evadunt eorum persecutionem, unde dicit: *Dominus autem non derelinquet eum in manibus eius*: quia licet ad horam impii habeant potestatem super iustos, non tamen semper. Psal. 124. *Non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem iustorum, ut non extendant iusti ad iniquitatem manus suas*. Secundo quia liberantur divino iudicio. Unde dicit, quod non solum hic liberantur, sed nec damnabuntur, *cum iudicabitur illi*, idest iusto, idest ad utilitatem iusti. Vel, *illi*, idest peccatori, condemnabitur. Matt. 12. „ Resurgent „ in iudicio," idest in condemnationem.

(z) *Expecta*. Multa locutus est Psalmus in præmissis ad commendationem iustorum, & deiectionem malorum; & hæc omnia retulit ad hoc ut sequamur iustitiam, & declinemus malum: hic autem † alias, & hic † inducit exhortationem ad iustitiam. In duobus servatur iustitia, scilicet in his quæ sunt ad Deum, & in his quæ sunt ad proximum. Circa hoc ergo tria facit. Primo proponit exhortationem; secundo ostendit præmium, ibi, *Et exaltabit te*; tertio probat quoddam quod proposuit, ibi, *Vidi impium*. Ordinat ergo exhortando ad Deum primo per expectationem, secundo per obedientiam. Dicit ergo, *Expecta Dominum*; ubi dicit duo. Primo quod si aliquam molestiam pateris, non statim desperes, nec turberis contra Deum; sed expecta quousque succurrat. Psal. 39. *Expectans expectavi Dominum, & intendit mihi*. Et sic hortatur ad sapientiam. Secundo hortatur ad longanimitatem; quasi dicat: Si nondum remuneratus es de bonis tuis, non frangaris, sed expecta remunerationem. Habac. 2. „ Si moram „ fecerit, expecta eum: quia veniens veniet, „ & non tardabit." Iac. 5. „ Expectat agri„ cola pretiosum fructum terræ patienter fe„ rens." *Et custodi vias eius*. Expectatio est in malis, custodia est in bonis. Custodi ergo vias, scilicet caritatis, & præceptorum, & serva cum diligentia. Prover. 4. „ Omni cu„ stodia serva cor tuum, quia ex ipso vita „ procedit." Iob 23. „ Vestigia eius secutus „ est pes meus: viam eius custodivi." Psal. 118. *Scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo*. *Et exaltabit te*. Hic ponitur præmium sive fructus, hoc est fructum bonorum, ut ab eo exaltentur. Eccli. 15. „ Exaltabit il„ lum apud proximos suos." Sapien. ult. „ In „ omnibus honorasti populum." Et ad quid? *Ut hereditate capias terram*.

Mi-

Mirum est quod dicit. Cum terra sit infima, quomodo exaltabit, ut capias eam?

Et dicendum, quod terra de qua loquitur est terra viventium; & hæc est in alto, quasi stabilitas æternorum & spiritualium bonorum; & ad hanc non pervenit quamdiu mens iacet in imis, sed oportet quod exaltetur. Esa. 58. „ Sustollam te super altitudinem terræ. “ Vel etiam potest intelligi de ista terra. Illi ergo hereditate capiunt terram qui terræ dominantur: & tales sunt qui habent cor elevatum a terra, quia non habent cor pressum ad terram, sicut sunt servi terræ, & possessio terræ. Et ideo oportet, ad hoc quod capiant eam, ut exaltentur. Proverb. 4. „ Glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus. “ *Cum perierint peccatores videbis*. Iusti † alias, Isti † lætabuntur de perditione malorum. Psal. 17. *Lætabitur iustus cum viderit vindictam: manus suas lavabit in sanguine peccatoris*. Iob 22. „ Videbunt iusti, & lætabuntur. “ Sed non propter perditionem impiorum, quia Deus non propter ipsam lætatur: Sapien. 1. „ Non lætatur in perditione virorum: “ sed de divina iustitia. Esa. ult. „ Egredientur, & videbunt cadavera virorum qui prævaricati sunt in me. “ Item de divina misericordia ipsis exhibita, qua sunt liberati a malis, sive a pœnis damnatorum. Et ad hoc videndum oportet quod sis etiam exaltatus: quia si es depressus, non videbis perditionem ipsorum. Psal. 72. *Hoc labor est ante me*, scilicet facta peccatorum, *donec intrem in sanctuarium Dei, & intelligam in novissimis eorum*.

(aa) *Vidi impium*. Hic probat duo circa perditionem peccatorum. Primo ponit prosperitatem ipsorum; secundo perditionem: unde dicit: *Vidi impium*, idest quemcumque peccatorem, *superexaltatum*, idest supra statum suæ conditionis, & supra alios homines felicem quantum ad statum mundi. Iob 21. „ Quare impii vivunt, confortati sunt, roborati divitiis? “ *Et elevatum sicut cedros Libani*. Hic est duplex littera. Vel supra cedros Libani, quæ inter omnes arbores maiorem altitudinem habet; quasi dicat: Excellentem † al. Excellenter † super alios vidi eum. Eccle. 10. „ Positum stultum (idest peccatorem) in dignitate sublimi. “ Amos 2. „ Altitudo cedrorum altitudo † alias, quasi altitudo † illius, & fortis ipse quasi quercus. “ Sed quare impii vivunt, est duplex ratio. Una quia quandoque sublimantur mali propter peccata hominum. Iob 34. „ Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. “ Et ideo mali sunt quasi flagella Dei ad populum, cum dominantur. Esa. 10. „ Væ Assur, virga furoris mei, & baculus ipse est. “ Alia ratio est ut mali, cum dominantur, gravius pereant. Iob 30. „ Elevasti me, & quasi super ventum ponens elisisti me valide † alias, valde. “ † Unde quandoque in eo quod magis desiderant, magis deiiciuntur. Alia ratio est ad instructionem iustorum, ut non multum reputent hæc temporalia, quæ etiam boni habent & mali, ut dicit Augustinus. Iob 21. „ Verumtamen non sunt in manu eorum bona sua; “ sicut bona animæ. Non curo de eis. Item ut iuste damnentur, quia † alias, qui † abutuntur bonis datis. Esa. 1. „ Filios enutrivi, & exaltavi; ipsi autem spreverunt me. “ Vel hoc potest referri ad hæreticum, qui elevatur in suo sensu. Et finaliter dicitur, *Et transivi*. Hic primo ostendit deiectionem peccatoris; secundo ostendit destructionem loci eius. Dicit autem, *Transivi*; non dicit *Transivit*; quasi dicat: Transivi ego per considerationem. Exod. 3. „ Transibo, & videbo. “ Quamdiu homo defigit oculum in rebus mundi, videtur ei quod mali sunt potentes; quando autem mente transit ad spiritualia, & Dei iudicia, pro nihilo reputat eos. Unde, *Transivi* per conversionem: quia quamdiu aliquis est sæcularis affectu, & corpore, placent ei res mundi; sed quando affectu transit ab eis, pro nihilo habet in sæculo abundantes. Psal. 14. *Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus*. Et ideo sancti viri reputantur superbi, quia non appretiant † alias, appretiantur † nec reputant homines propter divitias, vel dignitates, si non suppetant eis virtutes. Unde sequitur, *Et ecce non erat*, etiam in præsenti, quia nihil reputat iustus homo gloriam peccatorum, quæ videtur aliquid. I. Mach. 2. „ Gloria hominis peccatoris stercus, & vermis est; hodie extollitur, & cras non invenietur. “ Hierem. 4. „ Aspexi terram (idest gloriam terrenam) & ecce vacua erat, & nihil. “ Vel, secundum Origenem, *non erat*, quia quando homo elevatur ad divina, conformatur divino intellectui; & quæ sunt futura, sunt ei quasi præsentia. Unde qui videt quod tempus huius vitæ est breve, damnationem impiorum videt quasi præsentem. I. Corinth. 1. „ Elegit Deus quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret. “ Unde dicit: *Quæsivi eum, & non est inventus locus eius*, idest dignitates eius, vel familia, & domus eius; quasi dicat: Non solum ipse, sed quicquid ad eum pertinet destruitur. Iob 20. „ Oculus qui eum viderat non videbit, neque ultra intuebitur eum locus eius. “ Vel *locus eius*, idest mundus, in quo quiescit, quia „ transit mundus, & concupiscentia eius (Pri. Ioan. 2.) “ I. Corinth. 7. „ Præterit enim figura huius mundi. “

(bb) *Custodi innocentiam, & vide æquitatem*. Hic exhortatur ad iustitiam quæ est ad proxi-

mum: & circa hoc tria facit. Primo ponit exhortationem; secundo præmium, ibi, *Quoniam sunt*; tertio exponit quod dixerat, ibi, *Salus*. Proximo debet homo facere ut primo ei non noceat; secundo ut debita reddat. Quantum ad primum dicit, *Custodi innocentiam*, nihil nocendo. Iob 22. „ Salvabitur innocens; „ salvabitur autem munditia manuum suarum." *Et vide aequitatem*. Alia littera habet, *Directionem*, idest rectitudinem, & iustitiam. *Vide*, idest iudica. Iob 6. „ Id quod iustum est, iudi„ cate." *Quoniam sunt reliquiæ homini pacifico*. Hoc est præmium iustorum. Origenes dicit, quod quando spiritus separatur a carne, ossa hominis dicuntur reliquiæ; ita quando anima recedit, quod remanet, scilicet corpus, dicitur reliquiæ: & ideo non solum præmiabitur in anima, sed etiam corpus eius ad immortalitatem perducetur: I. Corint. 15. Vel reliquiæ dicitur quicquid est homini post hanc vitam, quæ sunt multæ; quasi dicat: Non terminabitur in vita ista, sed etiam in fine vitæ sunt alia multa. Unde alia littera habet: *Extremum vitæ eius est pax*. Consequenter ponit damnationem malorum. Mali habent duo, Primo quia ipsi pereunt; secundo quia nihil dimittunt post eos: ideo dicit: *Iniusti autem disperibunt*. Iob 4. „ Et quia nullus intelligit, in æ„ ternum peribunt." *Et simul reliquiæ impiorum interibunt*; quæ interibunt cum eis in gehenna. Vel reliquiæ, idest omnia quæ habuerunt, scilicet divitiæ quæ pereunt, fama quæ putrescet, semen quod peribit. Iob 22. „ Nonne „ succisa est erectio eorum, & reliquias eo„ rum devoravit ignis?" *Salus autem iustorum*. Probat quod reliquiæ iustorum salvantur. Et primo ostendit in generali quæ sunt; secundo ostendit ordinem consequendi eas; tertio causam huius salutis. Duo sunt in reliquiis: salus in bonis, & ereptio † alias, erectio † a malis. Quantum ad primum dicit: *Salus autem iustorum a Domino* est solo, in quo sperant, non ab alio. Origenes dicit: *Apud Dominum*; quasi dicat: In nullo creato, sed in solo Deo. Esa. 45. „ Israel salvatus est in Domino salute „ æterna." Quantum ad secundum dicit: *Et protector eorum in tempore tribulationis*, scilicet præsentis, ut nec etiam corporaliter opprimantur. I. Corint. 10. „ Faciet cum tentatione „ etiam proventum, ut possitis sustinere;" vel in die iudicii, vel in morte. Nahum 1. „ Bonus Dominus, & confortans in die tribu„ lationis, & sciens sperantes in se." Ordo est quadruplex. Primo adiuvat † alias, adiuvatur † ad bene operandum: unde, *Adiuvabit*, idest cooperabitur. Psal. 120. *Auxilium meum a Domino*. Esa. 28. „ Omnia enim opera nostra „ operatus es in nobis. „ *Et liberabit*, scilicet a malis, *Et eruet eos a peccatoribus*, vel quantum ad præsentem statum, quando iusti liberabuntur, & non sequentur peccatorum vias. Psal. 1. *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum*. Vel in die iudicii, quando segregabit oves ab hædis. Vel a dæmonibus in morte cuiuslibet: quia tunc dæmones veniunt, quærentes si aliquid suum inveniant. Ioan. 14. „ Ve„ nit princeps mundi huius." Et finalis salus, quia salvabit eos. Et causa est, *quia speraverunt in eo*, quia hæc salus debetur sperantibus.

(a) In rememoratione sabbati

PSALMUS DAVID XXXVII.

Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.

(b) Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & confirmasti super me manum tuam. Non est sanitas in carne mea a facie iræ tuæ; non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum. Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum; & sicut onus grave gravatæ sunt super me. Putruerunt, & corruptæ sunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ.

(c) Miser factus sum, & curvatus sum usque in finem: tota die contristatus ingrediebar. Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus; & non est sanitas in carne mea.

(d) Afflictus sum, & humiliatus sum nimis: rugiebam a gemitu cordis mei.

(e) Domine, ante te omne desiderium meum; & gemitus meus a te non est absconditus.

(f) Cor meum conturbatum est, dereliquit me virtus mea; & lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum.

(g) Ami-

(g) Amici mei, & proximi mei adversum me appropinquaverunt, & steterunt: & qui iuxta me erant, de longe steterunt; & vim faciebant qui quærebant animam meam: & qui inquirebant mala mihi locuti sunt vanitates, & dolos tota die meditabantur.

(h) Ego autem tamquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum. Et factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones.

(i) Quoniam in te, Domine, speravi: tu exaudies me, Domine Deus meus.

(k) Quia dixi: Ne quando supergaudeant mihi inimici mei: & dum commoventur pedes mei, super me magna locuti sunt. Quoniam ego in flagella paratus sum, & dolor meus in conspectu meo semper.

(l) Quoniam iniquitatem meam annuntiabo, & cogitabo pro peccato meo. Inimici autem mei vivunt, & confirmati sunt super me, & multiplicati sunt qui oderunt me inique. Qui retribuunt mala pro bonis detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem.

(m) Ne derelinquas me, Domine Deus meus, ne discesseris a me. Intende in adiutorium meum, Domine Deus salutis meæ.

(a) Supra Psalmus imploravit divinum auxilium contra persecutores, ibi (Ps. 34.) *Iudica*; ostendit etiam eorum nequitiam, ibi (Ps. 35.) *Dixit iniustus*; docuit contemnere prosperitatem impiorum, in prædicto Psalmo, *Noli æmulari*: in hoc autem Psalmo confitetur se pro peccatis suis afflictum. Circa hoc ergo facit duo. Primo proponit suam afflictionem; secundo cautelam in futuro, ibi, *Dixi*, *Custodiam*. Titulus: *Psalmus David in rememoratione*. Augustinus addidit, *In rememoratione sabbati*; sed hoc non habetur neque in Hebræo, neque in Hieronymo. Et est sciendum, quod hic est tertius Psalmus pœnitentialium; & diversi tales † alias diversitates † Psalmi referuntur ad diversos actus pœnitentiæ, & commemorationem peccatorum: & ideo dicit, Ad commemorandum, scilicet peccata. Esa. 38. „ Recogitabo „ tibi omnes annos meos, in amaritudine ani- „ mæ meæ. " Sed si addatur sabbatum, pertinet ad finem huius commemorationis, quare scilicet sit affligendum, & rememorandum; scilicet propter sabbatum, idest propter quietem repromissam. Esa. 58. „ Si averteris a sabbato „ pedem tuum, facere voluntatem tuam in die „ sancto meo, & vocaveris † alias, vocabe- „ ris † sabbatum delicatum; " idest quies deliciosa. Dividitur ergo Psalmus in partes duas. In prima petit misericordiam; secundo exponit miseriam, ibi, *Quoniam sagitta*. Misericordia petitur a iudice, cuius pœna timetur. Iudex primo arguit verbis. Psalm. 49. *Arguam te*. Postmodum corrigit factis. Psalmista ergo non petit quod non arguatur, sed quod non in furore: unde dicit: *Domine, ne in furore tuo arguas me*. Furor & ira in Deo non ponunt commotionem, quia, Sapient. 12. „ cum „ tranquillitate iudicat. " Sed quantum ad effectum dicuntur de Deo, quia furiosus non parcit. Unde petit corripi, sed non in ira: ideo dicit: *Neque in ira tua corripias me*: quia, ut dicitur Prover. 6. „ zelus, & furor viri non „ parcet in die vindictæ. " Unde in furore arguit quando non parcit: sicut Matth. 25. „ Esurivi, & non dedistis mihi manducare &c." Item: „ Ite maledicti in ignem æternum, " Unde peto corripi, sed non in furore. Secundo agit de pœna iudicis; & est duplex pœna. Una est ad exterminationem, & hæc infernalis; & hanc petit sibi non infligi, cum dicit: *Domine, ne in furore tuo arguas me*. Alia est ad correctionem, & hanc petit sibi infligi; sed petit quod non corripiatur in ira, ibi, *Neque in ira tua*, idest gravi pœna, *corripias me*. Hier. 10. „ Corripe me, Domine; verumtamen „ in iudicio, & non in furore. "

(b) *Quoniam sagitta tua*. Misericordia non habet locum nisi ubi est miseria; & ideo circa hoc duo facit. Primo commemorat multiplicem suam miseriam; secundo petit divinum auxilium, ibi, *Ne derelinquas*. Miseriam ostendit primo quam patitur a superiori, scilicet Deo infligente; secundo ostendit miseriam quam patitur ab interiori, scilicet conscientia remordente, ibi, *Non est pax*; tertio ab exteriori, scilicet homine contemnente, ibi, *Amici*. Circa primum duo facit. Primo ponit percussionem divinam; secundo effectum percussionis, ibi, *Non est sanitas*. Hic loquitur ut referatur uno modo ad percussionem tribulationis quam Deus immittit; alio modo ad commotionem contritionis. Primo modo congruunt hæc tria. Percussio est gravis ex duobus, scilicet ex hoc quod intima penetrat; & ex hoc homo convertitur. Et quantum ad hoc dicitur primo, quia pervenit usque ad intima: unde dicit: *Sagitta tua*,

 idest

idest percussio tua, *infixa sunt mihi*, scilicet usque ad interiora. Iob 6. „ Sagittæ Domini in „ me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum „ meum. “ Secundo quia huiusmodi percussiones non cito transeunt, sed manent: unde dicit: *Confirmasti super me manum tuum*. Esa. 30. „ Erit transitus virgæ fundatus, quam requiescere faciet Dominus super eum. “ Heb. 10. „ Horrendum est incidere in manus Dei viventis. “ Tertio quia sunt graves; & est ratio eius quod dicit, *Non in furore*, quia iam satis sum sagittatus. *Non est sanitas*. Hic ponitur effectus sagittationis. Caro mea deordinata est, corruptioni, & infectioni subiecta. Rom. 7. „ Scio quod non habitat in me, hoc „ est in carne mea, bonum. “ Alio modo de commemoratione contritionis potest intelligi; & sic assignat rationem quare non vult a Deo puniri: *Quoniam sagittæ*. Sagittæ Dei verba Dei sunt. Esa. 49. „ Posuit me quasi sagittam electam. “ Quando autem peccator audit verba Dei, & infiguntur cordi eius, tunc reponit in corde suo; & tamen eis non compungitur, & ex hoc est dignus furore: quia non est compunctus ex sermonibus Dei. Sed, sicut dicit Gregorius, „ frustra laborat extra „ lingua prædicatoris, si intus non operatur „ virtus Redemptoris. “ Et ideo oportet quod manus Dei infigat has sagittas usque ad intima; & ideo dicit: *Confirmasti super me manum tuam*. *In carne mea* Galat. 5. „ Caro concupiscit „ adversus spiritum, & spiritus adversus car„ nem. “ Quando caro sanitatem habet, spiritus est infirmus, & e converso, scilicet quando spiritus est sanus, & fortis, caro est infirma: quia totum enervatur quicquid ad carnem pertinet. Psalm. 108. *Caro mea immutata est propter oleum*. Effectus ergo verbi Dei immissi, vel infixi, est quod emarcet concupiscentiam carnis. Coloss. 3. „ Mortificate mem„ bra vestra quæ sunt super terram. “ Origenes dicit secundum primam expositionem: „ *A facie*, idest a consideratione iræ tuæ: quia „ per verba tua consideratur ira futuri iudi„ cii. “ Et ex hoc caro emarcet. Et *non est pax ossibus meis*. Hic ostendit interiorem miseriam, idest peccatum, propter quod patitur tribulationem; quasi dicat: Aufertur sanitas carnis præ consideratione iræ tuæ; sed recognoscendo peccata mea, etiam spiritus concutitur. Unde dicit: *Non est pax ossibus meis*, idest spiritui meo. Esa. 57. „ Non est pax impiis, „ dicit Dominus. “ Et hoc *a facie peccatorum meorum*; idest, præ multitudine, & gravitate peccatorum non possum habere pacem mentis. Sed numquid habes tribulationem? Et dicit, quod sic: unde exposuit se habere. Et primo peccata ponit; secundo defectum pacis. Tria sunt quæ exaggerant peccata: scilicet multitudo peccatorum, gravitas, & reiteratio: quia si frequenter peccat, grave est. Dicit ergo quantum ad primum: *Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum*. Modus loquendi est. Per iniquitates signatur multitudo peccatorum: quia sicut aqua hominem obruit, ita peccata submergunt hominem. Et hoc non facit aqua nisi quando tantum excrescit quod caput excedit. Quasi dicat: Sic multiplicatæ sunt quod super caput meum ascenderunt. Psalm. 68. *Infixus sum in limo profundi, & non est substantia*. II. Paral. ult. „ Peccavi super nu„ merum arenæ maris, & multiplicata sunt „ peccata mea. “ Et dicit, *Super caput meum*, idest super mentem meam tractam in consensum peccati. Tripliciter se homo habet in peccato. Quandoque est tantum in concupiscentia, & mens resistit; & tunc non attingit caput. Quandoque consentit, sed ex passione; & tunc licet perveniat ad caput, non tamen supergreditur. Sed quando „ lætantur quod ma„ le fecerint, & exultant in rebus pessimis; “ (Prover. 2.) tunc iniquitates supergrediuntur caput. Quantum ad secundum dicit: *Sicut onus grave gravatæ sunt super me*. Dicuntur autem gravare peccata, quia deprimunt more rei gravis. Quanto ergo homo deprimitur, tanto a Deo recedit. Zach. 1. „ Iniquitas sedet super „ talentum. “ Esa. 1. „ Populo gravi iniqui„ tate. “ Alia littera habet: *Sustulit in altum*: quia quandoque peccata gravia inducunt in contemptum; & superbit impius „ cum per„ venerit in profundum peccatorum. “ (Prov. 18.) Quantum ad tertium dicit, propter recidivum: *Putruerunt, & corruptæ sunt cicatrices meæ*. Cicatrix ex vulnere relinquitur: ita etiam quando quis peccavit, & dimissum est ei peccatum, sed adhuc est pronitas ad peccandum, est quasi cicatrix ex vulnere. Quandoque autem Deus sanat eam per satisfactionem, & exercitium bonorum operum. Hier. 30. „ Obducam cicatricem tibi, & a vul„ neribus tuis sanabo te. “ Quandoque autem non bene custodimus nos; & sicut per imperitiam medici, quandoque infirmitas generat intus putredinem, & corrumpit membrum, sic est in peccatore: quia quando non curatur peccatum per correctionem, sive per pœnitentiam, fit putredo interius, idest delectatio peccati præteriti; & consentit in aliud simile. Ioel. 1. „ Computruerunt iumenta in ster„ core suo. “ Ex hoc sequitur corruptio, quando peccatum procedit in actum. Vel corruptio est quando non solum in se sunt putrefacti, sed exhalant per infamiam ad alios. *A facie insipientiæ meæ*. Medicus quando curat, per insipientiam suam aliquando vulnus putrefit,

trefit; sic ex insipientia hominis nescientis sibi bene cavere, patitur recidivum. Prover. 14. „ Errant qui operantur malum. “

(c) *Miser*. Supra dixit Psalmista: *Non est pax ossibus meis*; & ostendit quæ sunt sua peccata, quia multa, gravia, & reiterata: hic agit de pacis sublatione; & circa hoc duo facit. Primo ponit inquietudinem contra pacem; secundo ponit remedium consolationis, & spei, ibi, *Domine, ante te*. Inquietudinem animi sui ostendit dupliciter. Primo quantum ad deiectionem, & quantum ad irascibilem; secundo quantum ad deiectionem cordis, quod pertinet ad commotionem concupiscibilis, ibi, *Tota die*. Circa primum duo facit. Primo proponit causam deiectionis; secundo ipsam deiectionem. Causa deiectionis est, *Quia miser factus sum*, idest miseriam meam ego cognosco. Miseria opponitur felicitati; & ideo in contrariis consistit. Felicitas humana consistit in rebus mundi. Psal. 143. *Beatum dixerunt populum cui hac sunt*. Felicitas vera consistit in hæsione ad Deum; & ideo sequitur: Immo *beatus populus cuius est Dominus Deus eius*. Miser ergo est ex hoc quod a Deo avertitur per peccatum. Prov. 14. „ Miseros facit populos peccatum. “ Iste ergo sciens se separatum a Deo per peccatum reputat se miserum; & ex hoc dicitur animus eius deiectus: unde dicit: *Incurvatus sum*. Hæc incurvatio potest referri ad depressionem animi, propter gravedinem peccati, quia peccata faciunt sicut grave onus, quod hominem incurvat, & facit terram respicere: ita peccata faciunt inferiora respicere, & non permittunt per affectum tendere ad superiora. Par. 36. „ Incurvatus sum multo vinculo ferri. “ Vel potest referri ad humilitatem; quasi dicat: Incurvatus sum propter humilitatem, quia cum † alias, non † recognoscit homo peccatum suum, non sapit alta. Luc. 18. de Publicano, qui „ nolebat oculos suos ad cælum levare. “ Et hæc incurvatio non debet esse momentanea, sed in tota vita: unde dicit, *Usque in finem*, scilicet vitæ, quamdiu durat corruptio corporis. Rom. 7. „ Infelix ego, quis me liberabit de corpore mortis huius? “ Consequenter agit de tristitia cordis; & facit tria. Primo proponit tristitiam; secundo tristitiæ causam; tertio magnitudinem tristitiæ. Dicit ergo: Non solum humiliatus sum contra superbiam, sed etiam sum *contristatus*, contra delectationem peccati; & hæc est tristitia bona. II. Cor. 7. „ Quæ enim secundum Deum tristitia est, bona est. “ Et tangit duo circa tristitiam. Primo quod oportet esse continuam: unde dicit, *Tota die*. Rom. 9. „ Dolor continuus cordi meo. “ Psal. 6. *Lavabo per singulas noctes lectum meum*. Hier. 9. „ Et plorabo „ die ac nocte interfectos populi mei. “ Augustinus: „ Semper doleat, & de dolore gaudeat. “ Secundo quia est quædam tristitia absorbens, quæ in desperationem inducit. II. Corint. 2. „ Ne forte abundantiore tristitia absorbeatur qui eiusmodi est. “ Quædam est aggravans; & hæc est accidia, quæ sic deiicit ut non permittat agere bonum. Sed tristitia pœnitentis non est sic, sed est cum spe, & exercitio bonorum operum: unde dicit, *Ingrediebar*; idest, in vita, & bonis operibus proficiebam. Processus boni est ingressus, quia bona spiritualia ad quæ tendit bonus sunt interiora. Phil. 3. „ Quæ retro sunt obliviscens „ (idest bona temporalia, ad quæ tendunt „ peccatores, quæ sunt † alias, ad quæ tendunt peccatores, sunt † exteriora) ad ea „ quæ priora sunt extendens me ipsum. “ Prov. 4. „ Ducam te per semitas æquitatis, „ quas cum ingressus fueris non arctabuntur „ gressus tui. “ *Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus*. Hic ponitur causa tristitiæ. Secundum Glos. exponitur, quod per lumbos intelligitur anima. Et dicit, *Lumbi*, quia ibi est delectatio. *Et non est sanitas in carne mea*; ut ostendat se infirmum intus & extra. Sed melius exponitur aliter, quod affligitur per peccatum cum recognoscit miseriam suam. Miseria autem maxime recognoscitur in corruptione sensualitatis. Rom. 7. „ Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. “ Et subdit: „ Infelix ego homo, „ quis me liberabit de corpore mortis huius? “ Quasi dicat: Ideo cognosco me miserum, & sum *contristatus, quia lumbi mei impleti sunt illusionibus*. Ad litteram, carnalis delectatio implet me illusionibus, quia diabolus utitur sensualitate nostra sicut instrumento, & ubi nos debiles conspicit, ibi impugnat nos. Prov. 14. „ Stultis illudit peccatum. “ Istæ autem illusiones variarum rerum ex duplici causa proveniunt. Quandoque ex corruptione, quia caro semper quærit convenientia sibi, quantum est de se; & nisi spiritus retineat, oportet quod delectetur in eis; & impossibile est quod spiritus semper sit vigil; & ideo oportet quod illudatur. Quandoque proveniunt tales illusiones ex spiritu proprio, quando scilicet aliquis sæpe inserit in se tales cogitationes carnales: & hoc est veniale peccatum primo; demum si consentiat, fit mortale; & hoc recognoscit, non quasi ex carne, sed ex se: unde ait: *Non est sanitas in carne mea*. † Alias, quasi non ex carne, sed quia *non est sanitas in carne mea*. † Rom. 7. „ Scio quod non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. “

(d) *Afflictus*. Hic ponit magnitudinem tristitiæ: & primo ponit talem magnitudinem; secun-

secundo ponit signum, ibi, *Rugiebam*. Duo posuit in tristitia. Primum, quod est contristatus; secundo quod est incurvatus. Per primum designat tristitiam, per secundum vero deiectionem; & hæc duo habet repetere hic. Quantum ad hoc quod est incurvatus, dicit, *Humiliatus*; quantum ad hoc quod est contristatus, dicit, *Afflictus*; & de utroque, *Nimis*. Et hoc propter magnitudinem mali quod incurrerat, quia peccatum est maximum malum; & ideo affligitur multis doloribus. Item propter amissionem magni boni. Hier. 2. „ Vide, & scito quam malum est dereliquisse Dominum „ Deum tuum. " Item, secundum Origenem, propter immutationem status de statu gratiæ & virtutis in statum peccati. Boetius: „ Magnum infelicitatis genus est fuisse felicem. " Iob 29. „ Quis mihi det ut sim iuxta menses „ pristinos, secundum dies quibus Deus custo„ diebat me? " Signum magnæ tristitiæ est rugitus: ideo dicit: *Rugiebam a gemitu cordis mei*. Rugitus dicitur esse vox bestiarum, scilicet leonis, & ursi, propter vehementiam doloris, vel famis. Unde rugitus est vehementia fletus. Iob 3. „ Quasi inundantis aquæ sic rugitus meus. " Unde, *Rugiebam*, scilicet amarissime flebam. Sed contingit aliquando quod aliquis flet extra, non tamen ex animi commotione. Sed non sic ego fleo; immo a gemitu cordis mei procedit hic rugitus. Tren. 1. „ Multi gemitus „ mei, & cor meum mærens. " Esai. 59. „ Rugiemus quasi ursi omnes. "

(e) *Domine, ante te omne desiderium meum*. Hic ponitur remedium consolationis: & primo ostendit quod in Deo solo est consolationis suæ remedium; secundo ostendit quod hoc est sibi necessarium, quia nihil in se habet de quo consoletur, ibi, *Cor meum*. Oseæ 13. „ Perditio tua ex te, Israel; tantummo„ do ex me auxilium tuum. " Est autem duplex tristitia. Quædam tristitia est inducens desperationem; & hæc tollit desiderium, & gemitum, quia utrumque istorum fit in occulto; ideo desiderium, & gemitus interior notum est Deo: unde dicit: *Domine, ante te omne desiderium meum*. Ante te approbatum est quod desidero; & ideo spero mihi dari per te. Proverb. 10. „ Desiderium suum iustis dabi„ tur. " Psalm. 9. *Desiderium pauperum exaudivit Dominus*. Alio modo sic. *Ante te*; idest, tibi cognitum est, qui scrutaris corda. I. Reg. 16. „ Deus intuetur cor. " Prov. 15. „ Per„ ditio, & infernus coram Domino; quanto „ magis corda filiorum hominum? " Alio modo sic. *Ante te &c.* idest, ad hoc est desiderium meum ut sim ante te. Psal. 41. „ Sitivit „ anima mea ad Deum fontem vivum. " *Et gemitus meus a te non est absconditus*; idest, tu approbas eum, vel tu cognoscis eum. Exo. 3. „ Vi„ dens vidi afflictionem populi mei in Aegy„ pto. "

(f) *Cor meum conturbatum est*. Hic ostendit necessitatem consolationis suæ esse a Deo, quia nihil est in eo de quo possit consolari. Tria sunt in homine, scilicet intellectus, voluntas, & potentia executiva. Intellectus dirigit, voluntas imperat; potentia exequitur; & hæc tria deficiunt in me. Quia *cor*, idest affectus, *conturbatum est*, idest commotum est tristitia, & commotione. Psalm. 59. *Commovisti terram, & conturbasti eam; sana contritiones eius, quia commota est*. Vel conturbatum est præ sollicitudine mundi. Item virtus executiva dereliquit me, quam habui ante peccatum. Vel loquitur ex persona humani generis. Virtus quam accepi in primo parente, ut non haberem corruptionem interiorem, aut exteriorem, *dereliquit me*, propter peccatum. Esa. 50. „ Non est in me virtus. " *Et lumen oculorum meorum*, idest ratio, & mens mea, *non est mecum*; idest, privatur lumine rationis, per quod vitat malum, & facit bonum. Vel, *Lumen oculorum meorum*, idest Deus, non est mecum propter peccatum: quia „ pecca„ ta vestra absconderunt faciem eius a vo„ bis: " Esa. 59.

(g) *Amici mei, & proximi mei*. Supra Psalmista diligenter exposuit miseriam suam quam a superiori, & ab inferiori † alias, interiori † patitur; hic autem miseriam quam patitur ab æquali. Circa hoc duo facit. Primo ostendit quid patiatur ab hominibus; secundo qua de causa, ibi, *Inimici autem mei*. Circa primum tria facit. Primo præmittit mala quæ patitur ab hominibus; secundo ostendit patientiam suam in illis, ibi, *Ego autem*; tertio ostendit patientiæ causam, ibi, *Quoniam in te, Domine*. Ostendit ergo se afflictum ab omni genere hominum, & pulchre: quia ostendit, primo se pati afflictionem ab amicis; secundo ab inimicis, ibi, *Et vim faciebant*. Amici affligunt dupliciter, persequendo, & derelinquendo: quia ex hoc ipso quod non iuvant, affligunt. *Et qui iuxta me*. Item amicorum est duplex genus. Quidam sunt soli amici, & extranei; quidam amici, & cognati: & ab utrisque dicit se affligi. Quantum ad primum dicit, *Amici mei*. Et potest intelligi vel ex persona Christi, qui in hoc Psalmo quandoque loquitur pro † alias, per † se, quandoque pro membris, vel ex persona pœnitentis. Si legatur ex persona Christi, manifestum est quod Iudæi, qui sunt proximi, fuerunt adversarii ei: unde dicit: *Adversum me appropinquaverunt, & steterunt*. Vel ex persona pœnitentis; & tunc Origenes: „ Aliquis in sæculo est

„ inter

„ inter peccatores, & quamdiu est in peccatis ostendunt ei amicitiam; sed quando deserit mundum, & peccatum, tunc peccatores adversantur ei. “ Unde dicit, *Amici mei*, idest qui prius erant amici. Eccli. 6. „ Est „ amicus qui convertitur ad inimicitiam. “ *Et proximi*, idest in carne coniuncti. Mich. 7. „ Inimici hominis domestici eius. “ Hierem. 20. „ Audivi contumelias multorum, & terrorem in circuitu. “ *Adversum me appropinquaverunt, & steterunt*. Contingit quod amicus quandoque adversatur in dicto, vel facto alicui; sed tamen tantam habet reverentiam ad amicitiam quod non adversatur ei in facie: & ideo dicit † alias, & dicit, † quod non solum de longe steterunt, sed *appropinquaverunt*, idest in facie inimici contradixerunt. Quandoque etiam amicus facto commovetur contra eum; tamen non perseverat. Sed de istis dicit, quod *steterunt*, idest fuerunt mihi adversarii. Psalm. 2. *Astiterunt Reges terra &c. Et qui iuxta me erant de longe steterunt*. Hic ostendit quomodo est derelictus. Si exponitur de Christo, vere fuit derelictus. Matt. 26. „ Relicto eo omnes fugerunt. “ Item pœnitens derelinquitur, postquam est conversus ad Deum: unde, *Et qui iuxta me erant*, idest amici familiaritate, vel carne, *de longe steterunt*. Iob 6. „ Ecce non est auxilium mihi in „ me; necessarii quoque mei recesserunt a „ me. “ Psalm. 87. *Elongasti a me amicum, & proximum &c. Et vim faciebant qui quærebant animam meam*. Et non solum est sic ab amicis afflictus, sed etiam ab inimicis. Est autem duplex genus inimicorum. Quidam sunt inimici capitales, & occidunt; alii sunt qui non sunt capitales, quia non quærunt occidere: & de utrisque loquitur hic. De primis dicit: *Vim faciebant qui quærebant animam meam*, idest quærebant me occidere. Ad litteram dicitur de Christo, quem Iudæi quærebant occidere: unde, *Vim faciebant*, idest violentiam inferebant. Prov. 22. „ Ne inferas violentiam „ pauperi, quia pauper est. “ Hieronymus: *Ut vim facerent*. Vel *quærebant*, scilicet dæmones, seu amici qui volebant me inducere in malum postquam conversus sum ad Deum; & vim faciebant mihi. De secundis dicit: *Et qui inquirebant mala mihi locuti sunt vanitates*; idest, mendacium contra me dixerunt. Ita accidit de Iudæis contra Christum, qui mendacium loquentes dicebant, Luc. 23. „ Hunc „ invenimus subvertentem gentem nostram, & „ prohibentem tributa dari Cæsari. “ Item *dolos tota die meditabantur*, „ ut caperent eum „ in sermone: “ Matth. 22. Item hoc accidit cuilibet pœnitenti, quia aliquis pœnitens, ut Origenes dicit, confitetur peccatum suum, & si necesse fuerit, agit publicam pœnitentiam; & deridetur ab aliis, qui perseverant in peccato. Iob 12. „ Deridetur iusti simplicitas. “ Et dicunt multa vana, & falsa contra eum: Psalm. 11. *Vana locuti sunt unusquisque*. Et etiam insidiantur, si inveniant aliquid unde confundant eum. Proverb. 24. „ Ne insidieris, „ & ne quæras impietatem in domo iusti. “

(h) *Ego autem tamquam surdus*. Hic ostendit patientiam a se exhibitam: & primo ponit patientiam; secundo patientiæ effectum, ibi, *Et factus sum sicut homo*. Homines quando affliguntur, nisi patienter portent, primo commoventur in animo, deinde deordinantur in verbis. Sed remedium quod non commoveatur † alias, commoveantur † in animo, est quod sit sicut surdus non audiens verba iniqua. Et ideo dicit: *Ego autem tamquam surdus non audiens*, idest audire me fingebam. Eccli. 1. „ Usque ad tempus sustinebit pa„ tiens. “ Item ibidem 28. „ Sepi aures tuas „ spinis, & noli audire linguam nequam. “ Et remedium quod non deordinetur in verbo, est quod sit sicut mutus. Psalm. 38. *Obmutui, & humiliatus sum, & silui a bonis*. Unde dicit: *Et sicut mutus non aperiens os suum*. Et hoc maxime fecit Christus, ut dicitur Matth. 27. „ Et non respondit ei verbum, ita ut mira„ retur præses vehementer. “ Esa. 53. „ Tam„ quam ovis ad occisionem ducetur, & tam„ quam agnus coram tondente se obmutescet, „ & non aperiet os suum. “ Sic etiam facere debent viri iusti. Psalm. 38. „ Posui ori „ meo custodiam, dum consisteret peccator ad„ versum me. “ *Et factus sum sicut homo non audiens*. Hic ponitur effectus patientiæ; sed hoc est contra opinionem malorum, qui hoc imputant ignaviæ, non virtuti. Et dicit: *Factus sum*, scilicet opinione, *sicut homo non audiens*, & non virtuosus. Unde de Christo dicitur: „ Mihi non loqueris? “ Ioan. 19. *Et non habens in ore suo redargutiones*, idest ac si non sit sapiens ad respondendum. Unde de Christo dicitur Lucæ 23. quod „ illusit ei, „ & despexit eum Herodes. “

(i) *Quoniam in te, Domine, speravi*. Hic ponitur causa patientiæ, quæ est triplex. Ex parte Dei, ex parte inimicorum, & ex parte sui. Ex † alias, Et ex † parte Dei causa patientiæ est quod tota causa relinquitur Deo. „ Mihi vindicta, & ego retribuam: “ Hebræ. 10. Et ideo dicit: Ego autem *in te speravi, Domine*; quasi dicat: In te est causa mea. Hiere. 17. „ Spes mea tu. “ Et quid speras de Deo? Dixi: *Tu exaudies me, Domine Deus meus*. Origenes: „ Quandoque ho„ mo orat Deum, & non exauditur, quia „ ipse non audit eum præcipientem. “ Prov. 28.

28. „ Qui declinat aures ne audiat legem , „ oratio eius fiet execrabilis; " sed qui obedit Deo, & legi, tunc exauditur. Iac. ultim. „ Multum valet deprecatio iusti assidua . " Deus autem maxime præcepit patientiam . Matth. 5. „ Si quis te percusserit in una maxilla, præbe illi & alteram. " Et ideo illi exaudiuntur a Deo qui noverunt pro inimicis orare, ut Ecclesia facit: unde dicit Hier. 13. „ Si steterint Moyses, & Samuel coram me „ (quia isti in veteri testamento oraverunt „ pro inimicis) non est anima mea ad populum istum: " idest, non exaudiam eos pro populo isto. Quasi dicat: Ideo quia † alias, Quia si † patienter sustineo, tu exaudies me.

(k) *Quia*. Supra posuit Psalmista mala quæ passus est ab hominibus; & ostendit etiam patientiam suam, assignavitque unam rationem patientiæ ex parte Dei: hic autem assignat rationem patientiæ ex parte inimicorum. Contingit aliquando ex Dei misericordia quod qui patitur tribulationem aliquam, sustinet mala quæ ab aliis inferuntur, ut pacem cum inimicis habeat. Prover. 16. „ Cum placuerint „ Domino viæ eius, inimicos eius convertet „ ad pacem. " Iob 5. „ Bestiæ terræ pacificæ erunt tibi. " Et hoc etiam naturale est: quia nullus est ita sevus sive crudelis, quod quando videt aliquem humiliatum, affligat eum ulterius. Canis etiam non mordet hominem iacentem. Quando ergo aliquis resistit inimico, concitat inimicum ad nocendum sibi, & Deus non iuvat. Psalm. 7. *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis*. Et ideo assignat hic rationem patientiæ, quæ est ne veniat in manibus eorum. Et circa hoc duo facit. Primo commemorat de hostibus gaudium corporis; secundo insultationem eorum. Dicit ergo: *Dixi: nequando supergaudeant mihi inimici mei*: Si nollet me defendere Deus, non intueretur me ; & sic superarent me hostes, & gauderent. Quantum ad secundum dicit : *Et dum commoventur pedes mei*. Hieronymus habet, *Deficio*. Littera nostra habet: *Super me magna* † *alias, mala* † *locuti sunt*. Et dum labuntur pedes mei &c. loquentur. Si intelligatur de præterito, sic est sensus: *Dixi: nequando &c.* Potest hoc referri ad experimentum; quasi dicat: Expertus sum quod gauderent. Sed si laberentur pedes mei &c. Quidam corruunt; quidam labuntur, sed non corruunt; quidam sunt infirmi. Mali quandoque contra aliquem religiosum insultant, & maxime loquuntur super ipsum. I. Reg. 2. „ Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes. " Psalm. 11. *Disperdat Dominus universa labia dolosa*. Tertia ratio est † alias, est ratio † ex parte sui, scilicet ex parte patientis. Primo proponit promptitudinem animi ; secundo causam . Dicit ergo : *Quoniam ego in flagella paratus sum*. Nullus est impatiens nisi de eo quod invitus sustinet : quando igitur est paratus ad sustinendum, non est impatiens. Consideranda sunt duo genera hominum. Quidam sunt qui hic non flagellantur, sed reservantur æterno igni. Psalm. 72. *In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur*; scilicet hic non corripiuntur. Alii sunt qui flagellantur in hoc mundo, quia Deus corripit eos ut filios. Hebr. 12. „ Flagellat omnem filium quem recipit . " Gregorius : „ Signum æternæ reprobationis „ est quando Deus nullum flagellum dat ho- „ mini in mundo. " Sic & Ambrosius noluit hospitari in domo illius qui semper fuerat in prosperitate. Et ideo dicit: *Quoniam ego in flagella paratus sum.* Primo ponit dolorem; secundo doloris causam. Est autem consuetudo quod quando aliquis patitur gravem dolorem, sustinet alium dolorem, ut liberetur ab alio graviori: sicut quando homo sustinet extractionem dentis, ut liberetur a dolore dentium . Et ideo dicit : *Sum paratus ad flagella*: quia habeo alium dolorem quem volo curare. Et ideo dicit: *Dolor meus*, scilicet de peccatis, *in conspectu meo semper*. Rom. 9. „ Dolor con- „ tinuus cordi meo. " Treo. 1. „ O vos o- „ mnes qui transitis per viam, attendite, & „ videte, si est dolor sicut dolor meus. " Et hic dolor est maior omni dolore : non quidem sensu, sed secundum rei veritatem. Augustinus dicit, quod omnes afflictiones animæ causantur ex amore. Homo delectatur in eo quod amat, & timet contrarium eius quod amat, & dolet similiter . Ergo quanto maior est amor, tanto est maior dolor de contrario. Sed minima caritas est maximus amor. Ergo dolor de peccato est maximus; sed non magis sentitur, quia appetitus sensitivus non movetur nisi ex apprehensione sensibilium, nisi per redundantiam rationis. Et inde est quod homo plus sentit dolorem de aliquibus aliis rebus quam de peccato; tamen secundum rationem plus vellet sustinere eum quam dolorem de peccato. Causa huius doloris magis † alias, magis † est peccatum.

(l) Et ideo dicit: *Quoniam iniquitatem*; quasi dicat: Ideo doleo, quia peccatum meum considero, & intantum ut aliis manifestem. Unde *Ego annuntiabo*, idest aliis manifestabo, in quo maximum remedium sentio; quod maxime fit in confessione, quæ lætificat confitentem . Prover. 28. „ Qui abscondit scelera sua non „ dirigetur; qui autem confessus fuerit, & „ reliquerit ea, misericordiam consequetur. " Iac. ul. „ Confitemini alterutrum peccata vestra. "

Secun-

Secundo ponitur peccati satisfactio contra illos qui sic confitentur ut non satisfaciant. Esa. 38. „ Recogitabo tibi omnes annos meos „ in amaritudine animæ meæ. " Iob 23. „ Considerans eum timore sollicitor. " Et ponuntur hic tres partes pœnitentiæ. *Dolor* refertur ad contritionem; *Iniquitatem meam &c.* ad confessionem; *Cogitabo*, idest satisfaciam, *pro peccato meo*, ad satisfactionem. *Inimici autem mei vivunt, & confirmati sunt super me.* Hic ponitur ratio misericordiæ, scilicet prosperitas inimicorum, & ponit causam quantum ad tria. Primo quantum ad cordis stabilitatem, ibi, *Vivunt*; secundo quantum ad potestatis magnitudinem, ibi, *Et confortati sunt*; tertio quantum ad multitudinem, ibi, *Et multiplicati sunt.* Dicit ergo: *Inimici mei vivunt.* Et continuat sic Origenes: „ Pœnitens aliquando si dimitteretur in pace, cogitaret de peccato in pœnitentia; sed tot tribulationes contra eum „ insurgunt quod videtur sibi quod debeat se „ defendere: tamen iste dicit, quod licet vivant; & prosperentur inimici mei, non tamen dimitto dolorem de peccatis. Non enim debet homo resilire a pœnitentia. " Christus multos habuit inimicos, & habet. Psalm. 119. *Odio habuerunt me gratis.* Et Deus habet inimicos. Ioan. 15. „ Odio habuerunt „ me, & Patrem meum. " Et alii iusti multos habent inimicos, qui non vivunt sine flagello. *Et confortati sunt*; idest, habent magnam potestatem, idest sunt nimis potentes; *& multiplicati sunt qui oderunt me inique*, idest iniuste: quia persequuntur me propter iustitiam quam sequebar. *Qui retribuunt mala pro bonis.* Est autem quadruplex retributio. Una est quæ retribuit bonum pro bono † al. malo, † alia quæ retribuit malum pro malo; & istæ sunt communes bonis & malis, quia etiam bonus malum pœnæ pro malo culpæ tribuit: alia est quæ retribuit bona pro malis; & hæc est proprie bonorum: quarta est quæ retribuit malum pro bono; & hæc est inimicorum. Hiere. 18. „ Numquid redditur pro bono malum? " *Detrahebant mihi.* Rom. 1. „ Detractores, Deo „ odibiles. " Triplex est detractio, quarum una est mala, quando detrahit homo homini de peccato, etiam si peccata sint occulta: quia non sunt occulta publicanda † alias, quia si sint occulta, non sunt publicanda † per modum detractionis. Alia est peior, quando detrahit de falso. Pessima, quando detrahit non homini, sed virtuti: videlicet si dicas castitatem malam esse. Et sic est in proposito: *Quia sequebar bonitatem, detrahebant mihi.* Esa. 5. „ Væ qui dicunt malum bonum, & bonum „ malum. " Dan. 6. „ Non invenerunt occasionem Danieli nisi in lege. " Glos. „ Felix conscientia, cui non potest imponi nisi „ quod servat legem Dei sui?

(m) *Ne derelinquas me, Domine.* Hic ponitur oratio: & petit removeri quod timet, & petit sibi præstari quod amat, ibi, *Intende in adiutorium meum.* Hic petit non amoveri, scilicet præsentiam Dei: unde dicit: *Ne derelinquas me, Domine Deus meus*, scilicet in tribulatione. Psalm. 90. *Cum ipso sum in tribulatione.* Deuter. 31. „ Dominus Deus tuus est, „ non dimittet te. " Et si ad modicum videaris me derelinquere, tamen omnino *ne discesseris a me*: quia timeo quod per me non possim subsistere. Esa. 54. „ Misericordia mea „ non recedet a te. " *Intende in adiutorium meum*; idest, adiuva me ut proficiam. Et nota, quod istum versiculum dicit Ecclesia in principio omnium horarum, quia versiculus iste valet contra omnes tentationes. Unde cum incipimus orare, diabolus tentat nos: propter quod petit auxilium: ideo dicit, *Intende*, quia tu es Deus dator, & conservator salutis meæ. Ps. 143. *Qui das salutem Regibus; qui redemisti David servum tuum de gladio maligno, eripe me.*

(a) In finem pro Idithum Canticum David.

PSALMUS XXXVIII.

DIxi: Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator adversum me. Obmutui, & humiliatus sum, & silui a bonis; & dolor meus renovatus est. Concaluit cor meum intra me; & in meditatione mea exardescet ignis.

(b) Locutus sum in lingua mea: Notum fac mihi, Domine, finem meum: & numerum dierum meorum quis est; ut sciam quid desit mihi.

(c) Ecce mensurabiles posuisti dies meos; & substantia mea tamquam nihilum ante te.

(d) Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens.

(e) Verumtamen in imagine pertransit homo; sed & frustra conturbatur. Thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea.

(f) Et nunc quæ est expectatio mea? Nonne Dominus? Et substantia mea apud te est.

(g) Ab omnibus iniquitatibus meis erue me. Opprobrium insipienti dedisti me. Obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu fecisti: amove a me plagas tuas. A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus. Propter iniquitatem corripuisti hominem. Et tabescere fecisti sicut araneam animam eius; verumtamen vane conturbatur omnis homo.

(h) Exaudi orationem meam, Domine, & deprecationem meam, auribus percipe lacrymas meas. Ne sileas, quoniam advena ego sum apud te; & peregrinus sicut omnes patres mei. Remitte mihi, ut refrigerer priusquam abeam, & amplius non ero.

(a) Psalmista confessus est se passum afflictionem suam pro peccato suo; hic autem promittit cautelam in posterum. Titulus talis est: *In finem Canticum* † *al. caritati* † *David pro Idithum*. Et hoc non est novum, licet sit novus Titulus: quia ut habetur in historia I. Paralip. 15. quando David arcam fœderis, quæ fuerat capta a Philistæis reduxit, quatuor millia cantorum instituit, qui Psalmos canerent; quos posuit intus, quos Asaph, Itamar, & Idithum vocavit. Et hic ponitur in titulo. Et, sicut Origenes dicit, hæc consuetudo erat † al. est † etiam apud Græcos, quod si aliquando aliqui poetæ erant qui carmina recitabant in populo, si non erant ab ipsis recitantibus facta, sed ab aliis, victoria non dabatur recitatori, sed poetæ. Sic etiam fit de Psalmis. Nam omnes Psalmos fecit David, & quosdam ipse cantavit coram arca, ut habetur II. Reg. 6. quosdam dabat aliis cantandos; & ideo illi quibus dabantur erant quasi cantores, & eis intitulantur: tum propter dignitatem, quia fuerunt prophetæ; tum propter mysterium. Unde hoc competit mysterio Idithum, quod interpretatur intus vir sciens, vel transiliens; & signat transilientem vanitatem mundi, de qua multum in hoc Psalmo agitur. Dividitur ergo Psalmus iste in partes duas. In prima ponit cautelam, quam habet ad evadendum pericula; in secunda ostendit necessitatem cautelæ, ibi, *Ecce mensurabiles*. Circa primum duo facit. Primo præmittit cautelam; secundo ostendit periculum ex ea incidens, ibi, *Obmutui*. Circa primum duo facit. Primo præmittit cautelam; secunda ponit rationem cautelæ, ibi, *Posui ori meo*. In cautela considerанda sunt tria; scilicet cavendi propositum, unde ait, *Dixi*, idest cum deliberatione in corde meo statui, & proposui. Eccle. 2. „ Dixi „ in corde meo: Vadam, & affluam deliciis. " Secundo considerandum est quid proponat; quia, *Custodiam vias meas*, idest processus meos. Et debet homo custodire vias Dei, ut imitetur. Iob 23. „ Vestigia eius sequutus est pes meus: „ viam eius custodivi, & non declinavi ex ea." Item debet custodire vias suas, ne erret. Deuter. 4. „ Custodite vias vestras, & studia ve„ stra. " Tertio considerandus est fructus qui ex hoc sequitur: *Ut non delinquam in lingua mea*. Homo debet diligenter se custodire ab omnibus peccatis, & præcipue a peccato linguæ, quia faciliter in eis prolabitur: lingua enim est mobilis, & de facili prorumpit in malum. Vel alia ratio † alias, Vel ratio † est, quia lingua est immediatum organum ad interiorem conceptum cordis explicandum. Unde quam cito verbum est in corde, est in lingua; & ideo oportet diligenter custodiri. Consequenter ponitur ratio huius custodiæ: *Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator adversum me*; quasi dicat: Hæc est ratio quare sic custodio vias meas, quia semper adversarius est contra me. Alibi dictum est, quod homo ponat custodiam cordi: Proverb. 4. „ O„ mni custodia serva cor tuum: " hic dicit quod ponat custodiam ori: non quod † alias, quod non † claudatur totaliter; sed debet custodiri, idest servari a malis verbis quantum ad tempus, & quantum ad ea quæ dicit Eccle. 8. „ Omni negotio tempus est, & oppor„ tunitas. " Et quare posui ori meo custodiam? *Cum consisteret peccator adversum me*. Hoc exponitur tripliciter. Unus sensus est: *Adversum me*, ad insidiandum; & tunc magis necessaria est cautela. Eccli. 5. „ Si est tibi „ intellectus, responde proximo; sin autem, „ sit manus tua super os tuum. " Matth. 22. „ Ut caperent eum in sermone. " Secundus sensus est: *Adversum me*, ad iniuriandum, vel impugnandum: quia etiam tunc cum impugnat, debes tibi cavere, quia ibi est virtus. I. Petri 2. „ Cum malediceretur, non maledice„ bat. " Tertius sensus est: *Adversum me*, idest in conspectu meo, ut instruatur; & tunc neces-

necessaria est cautela, ne omnia omnibus proferat. Quædam enim sunt proferenda iustis, quæ non sunt dicenda peccatoribus. I. Cor. 3. „ Non potui loqui vobis quasi spiritualibus, „ sed quasi carnalibus. " Matt. 7. „ Nolite „ sanctum dare canibus. " Quasi dicat: Posui custodiam, ne secreta doctrinæ propalarem peccatoribus. *Obmutui*. Hic ponit periculum cautelæ, in quod posset incidere; propter quod dicit: Videns peccatores impugnantes contra me, proposui omnino tacere: unde dicit, *Obmutui*, idest penitus tacui. Sed quandoque contingit quod propter cautelam aliquis indiscrete tacet aliquando, & aliquando aliquis tacet exterius, & turbatur interius. Eccli. 33. „ Præcordia fatui quasi rota percurrens." Sed iste non turbatur interius; ideo dicit: *Humiliatus sum*, scilicet intus; sed periculum est, quia dum volui tacere a malis, *silui etiam a bonis*; vel a bonis verbis quæ non dixi; vel a bonis hominibus quibus nolui loqui. Ephes. 4. „ Omnis sermo malus de ore vestro „ non procedat; sed si quis bonus ad ædifica- „ tionem fidei, ut det gratiam audientibus. „ † alias, sed si quis est ad ædificationem." † Unde sequitur: *Et dolor meus renovatus est*; quasi dicat: Prius dolui de indiscreta locutione; modo doleo de indiscreta taciturnitate; quasi dicat: Innovavit me dolor. Sed adhibetur remedium internæ caritatis; & ideo dicit: *Concaluit cor meum intra me*; idest, concitatus est calor caritatis in corde meo. Proverb. 6. „ Numquid potest homo abscondere „ ignem in sinu suo, ut vestimenta eius non „ ardeant? " Sic impossibile est quod homo abscondat verba Dei, cum inflammatur cor caritate. Psalm. 118. *Ignitum eloquium tuum vehementer, & servus tuus dilexit illud*. Causa autem huius concitationis est meditatio de divinis: unde dicit: *Et in meditatione mea exardescet ignis*. Nihil amatur nisi bonum & pulchrum: unde in exterioribus amoribus visio corporalis est causa amoris. Et ideo si vis accedere ad spiritualia, oportet quod accendatur cor tuum amore Dei. Effectus concitationis est, quia qui proposuit tacere, movetur ad loquendum: unde dicit, *Locutus sum*. Act. 2. „ Repleti sunt omnes Spiritu sancto, „ & cœperunt loqui. " Gregorius: „ Spiri- „ tus quos replet, ardentes pariter & loquen- „ tes facit. " Ioh 4. „ Conceptum sermonem „ quis retinere potest? " Simile dicitur Hierem. 20. „ Factus est sermo Domini mihi... „ Et dixi: Non loquar ultra in nomine il- „ lius. " Et sequitur: „ Et factus est in cor- „ de meo quasi ignis. " Vel exponitur secundum Glo. *Obsurdui*, idest factus sum surdus. Deus non dat gratiam homini, nisi utatur illa; & ideo quando quis per negligentiam gratia sibi data non utitur, Deus aufert ei, ut patet de talento, Lucæ 19. Auferte ab eo mnam, „ & date ei qui decem mnas habet. " Et ideo dicit: *Obsurdui, & humiliatus sum*, idest deiectus: & tunc non sonat in virtutem, sed delictum; & ideo dicit: *Concaluit cor meum*, præ solicitudine. Origenes exponit aliter: „ *Dixi: Custodiam vias meas*. Punctus. *Ut non* „ *delinquam in lingua mea, posui ori meo custo-* „ *diam*. Et post: *Dum consisteret peccator adver-* „ *sum me, obmutui*. " Est autem triplex genus hominum. Quidam in tribulationibus positi maledicunt persequentibus se; quidam benedicunt; quidam sunt medii, qui saltem perveniunt ad hoc quod tacent. Ita evasit gradum primum, quia posuit ori suo custodiam, & non maledicebat. Sed quia obmutuit, & non benedicebat, evasit secundum gradum: quia sentiebat dolorem, & æstuabat intra præ indignatione &c.

(b) Hic convertit se ad Deum, & exardescit. *Locutus sum in lingua mea*: *Notum fac mihi, Domine, finem meum: & numerum dierum meorum*. Ponitur hic duplex petitio. Prima ibi, *Notum fac mihi, Domine, finem meum*. Finis accipitur hic Christus. Roman. 10. „ Fi- „ nis legis Christus. " Et dicit: Domine, notifica mihi Christum. Alia petitio est ibi, Notum fac mihi *numerum dierum meorum*; idest, volo considerare qualis sit vita præsens, ut possim eam comparare ad finem illum: quia isti dies sunt mali, pauci, & imperfecti; illi autem sunt perfectissimi: & tunc scitur „ quod non sunt condignæ passiones huius tem- „ poris ad futuram gloriam quæ revelabitur „ in nobis; " ut dicitur Roman. 8. Et sic *sciam quid desit mihi*, idest quomodo sum imperfectus ad illam vitam. Origenes dicit, quod finis sumitur hic pro perfectione. Quælibet enim ars habet finem quem intendit, qui est perfectio eius. Et sic dicit: *Notum fac mihi finem meum*, idest quæ sit summæ perfectionis via † alias, summa perfectionis vita, † in qua vis me ambulare. Ps. 118. „ Omnis consum- „ mationis vidi finem. " *Et numerum dierum meorum*, idest opera mea, quæ sunt dies; quasi dicat: Fac me recte iudicare opera mea, quantum valent. Et hoc, *ut sciam quid desit mihi*, scilicet a perfectione. Vel potest exponi simpliciter de fine vitæ: quia, sicut dicitur Eccli. 7. „ in omnibus operibus tuis memorare no- „ vissima tua. " *Et numerum dierum meorum quis est*, idest quantum vivam, ut præparem me ad pœnitentiam.

(c) *Ecce mensurabiles posuisti*. Supra memoravit Psalmista cautelam exhibitam per silentium, periculum ex silentio imminens, & re-

medium quo periculo subvenitur; hic autem ostendit necessitatem cautelæ prædictæ, quæ sumitur ex miseria præsentis vitæ: & circa hoc duo facit. Primo describit præsentis vitæ miseriam; secundo contra eam petit remedium, ibi, *Et nunc quæ est*? Circa primum duo facit. Primo describit miseriam huius vitæ, quantum ad ipsam vitam; secundo quantum ad vitæ occupationem ibi, *Verumtamen in imagine*. Circa primum duo facit. Primo describit miseriam hanc quantum ad vitam; secundo rationem assignat ibi, *Verumtamen universa*. Miseriam huius vitæ ostendit quantum ad eius brevitatem, & quantum ad eius debilitatem. Quantum ad primum dicit: Domine, petivi ut annuntiares mihi numerum dierum meorum; sed † alias, & † numquid sunt numerabiles dies mei? Ita, quia *ecce mensurabiles posuisti dies meos*. Homo est sic conditus quod si numquam peccasset, non moreretur, & ita dies eius non mensurarentur; sed peccando moritur, & sic numerari possunt. Iob 14. „ Breves dies hominis sunt, numerus mensium eius apud te est. " Sed esto quod vita esset brevis, & posset † alias, brevis, posset † esse ita pretiosa quod multum reputanda esset; tamen † alias, sed † hoc nihil est, quia *substantia mea*, & natura mea, & vita mea *tamquam nihilum ante te* est, idest in comparatione tui: licet aliquid videatur esse in comparatione creaturarum infimarum. Esa. 40. „ Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo. " Potest autem dici sic: *Substantia mea*: idest, dum considero illud quod est ante te, idest bona æterna, quæ dabis sanctis, substantiam meam nihil reputo. Vel sic: Qui considerant res huius mundi ante te, idest oculo divino, nihil reputant eas.

(d) *Verumtamen universa*. Hic assignat rationem secundum litteram. *Universa*, secundum litteram nostram, vel est nominativi casus singularis numeri, vel est nominativi casus neutri generis, & pluralis numeri. Si secundo modo, sic est sensus: *Verumtamen universa*; quasi dicat: Non est mirum si vita hominis est nihil ante te, quia *universa*, idest inferiora omnia, sunt vanitas. Et ideo Hieronymus habet: *Omnia enim vanitas*; ut sit quasi ratio præcedentium. Eccli. 1. „ Omnia vanitas. " Et dicuntur vanitas, quia vanitas opponitur soliditati & stabilitati. Omnia enim quæ sunt in mundo sunt subiecta mutabilitati, & ideo sunt vana; & etiam inter ea *omnis homo vivens* est subiectus mutabilitati, & sic est vanitas. Roman. 8. „ Vanitati enim creatura (idest homo) subiecta est non volens. " Vel secundum litteram, *Universa*, si sit singularis numeri, sic est sensus: *Universa vanitas*, idest omnis vanitas † alias, idest vanitas, † est † alias, & † *omnis homo vivens*; idest, est in omni homine mundane vivente. Vanus dicitur homo ex hoc quod sequitur res mutabiles. Hierem. 2. „ Ambulaverunt post vanitates, & vani facti sunt. " Vel sic: *Omnis homo vivens*, idest carnaliter, est omnis, idest perfecta, vanitas.

(e) *Verumtamen in imagine*. Hic ostendit miseriam conditionis humanæ quantum ad occupationem: & circa hoc tria facit. Primo ostendit quod aliquid sit in homine quod vanitati debet resistere; secundo ostendit in generali vanitatem occupationis eius, ibi, *Sed frustra*; tertio ostendit hoc idem in speciali, ibi, *Thesaurizat*. Dicit ergo: *Omnis homo vanitas*; tamen aliquid est in homine fixum, quod semper manet in eo dum transit, & hoc est imago. Et potest hoc tripliciter exponi. Uno modo de imagine Dei, quæ est inquantum homo est præditus ratione. Gen. 1. „ Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. " Et hæc imago debet resistere vanitati, scilicet ratio; & debet eam, scilicet vanitatem, excludere. Et hoc est quod ait: Quamvis homo sit subiectus vanitati, semper tamen est præditus ratione. Sed quia non determinatur hic cuius sit imago, ideo nota hic duplicem imaginem. Vnam cælestis hominis, aliam vero hominis terreni. I. Corin. 15. „ Sicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis. " Dico ergo, quod omnis homo est vanitas, tamen omnis homo pertransit in aliquam imaginem: quia vel per bona opera repræsentat in se imaginem hominis cælestis, vel per mala imaginem terreni. Vel aliter. Imago importat similitudinem; cursus autem vitæ istius dirigitur per aliquam cognitionem, quia affectus movetur secundum cognitum. Est autem duplex cognitio. Una qua cognoscitur veritas, & hæc est certa; alia est per verisimilitudinem, & hæc est quasi cognitio imaginis, quia non attingit ad ipsam veritatem, sed ad similitudinem veritatis. Si homo attingeret ad ipsam veritatem sicut est, non turbaretur, quia consideraret conditionem huius vitæ, & quid erimus post hanc vitam; & sic non occuparetur in ista vita, sed ad ea quæ sunt in alia vita tenderet. Et ideo Hieronymus habet: *Quantum ad imaginem pertransit homo, tantum turbatur*; idest, quantum deficit homo a vera cognitione veritatis, tantum turbatur per occupationem huius vitæ sive in bonis, sive in malis. Lucæ 10. „ Martha, Martha, solicita es, & turbaris erga plurima. " Quando ergo facit bona opera, tunc non turbatur frustra; sed quando non occupat se in bonis, tunc frustra turbatur. Esa. 49. „ Vane consumpsi fortitudinem meam. " Et ponit exemplum

plum de occupatione quæ conturbat homines, quæ est occupatio avaritiæ; hæc autem maxime conturbat homines. Concupiscentia autem ad boram occupat homines, similiter & ira. Sed, ut dicitur Eccle. 5. „ Avarus non im„ pletur pecunia. " Et ideo de eo ponit exemplum, dicens: *Thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea*; idest, congregat thesauros superfluos in hac vita. Matth. 6. „ Nolite thesau„ rizare vobis thesauros in terra; " scilicet vane, & frustra: quia ignoratis cui congregatis ea. Sibi non, quia (Iob 27.) „ dives, cum „ dormierit, nihil secum affert. " Ergo aliis; sed nescit cui: quia aliquando non congregat pueris, quia non remanent post eum; & si remanent, non tamen scit quales sint, quia aliquando sunt contra parentes.

(f) *Et nunc quæ est expectatio mea*? Hic petit Dei auxilium contra miseriam: & primo ponit fiduciam, ex qua oratio sua procedit; secundo proponit orationem, ibi, *Ab omnibus iniquitatibus*; tertio petit eam exaudiri, ibi, *Exaudi*. Quandoque homo est in miseria; & tunc aut confidit liberari per se, aut per alium. Si confidit liberari per se, non expectat alium, sed in seipso † alias, seipsum † habet subsidium. Si per alium, tunc expectat, quia sperat per alium iuvari. Sic est in ista miseria, quia breves dies sunt; & non confidit in se, sed dicit cum Iob 6. „ Ecce non est auxilium „ mihi in me: " sed expectat auxilium a Deo: unde dicit: *Quæ est expectatio mea? Nonne Dominus*? quasi dicat: Solus potest me liberare, quia ipse solus est super omnem veritatem qui solus est veritas. Esa. 30. „ Beati omnes qui „ expectant eum. " In expectatione etiam mora est; quasi dicat, Ego præstolabor. Habac. 2. „ Si moram fecerit, expecta eum. " *Et substantia mea apud te est*. Hic ponitur ratio fiduciæ quam habet de Deo. Naturale est quod homo confidat de Deo, apud quem collocat quod habet. Qui ergo totum quod habet ponit in Deo, potest confidere de Deo; & ideo dicit: *Substantia mea apud te est*; quasi dicat: Etsi in me nihil sim, tamen quicquid spero me esse, & quicquid habeo, est in te. Heb. 10. „ Cognoscentes vos habere meliorem, & ma„ nentem substantiam. " Mat. 6. „ Thesauri„ zate vobis thesauros in cælo. " II. Tim. 1. „ Scio cui credidi, & certus sum. " Glos. exponit de Christo. *Substantia mea apud te est*; idest, tu, Christe, sumes de mea carne: quia „ factus est ex semine David secundum car„ nem: " Rom. 1.

(g) *Ab omnibus*. Supra Psalmista posuit fiduciam habitam de Deo, cum dicit: *Et nunc quæ est expectatio mea? Nonne Dominus*? hic autem proponit Deo suam petitionem: & circa hoc tria facit. Primo petit a Deo remotionem culpæ; secundo petit remotionem pœnæ; tertio assignat rationem coniunctionis harum petitionum. Secundo ibi, *Amove*; tertio ibi, *Propter iniquitatem*. Circa primum duo facit. Primo petit petitionem; secundo allegat meritum exauditionis, ibi, *Opprobrium*. Dicit ergo: *Ab omnibus iniquitatibus meis erue me*. Ubi sciendum est, quod hæc petitio commendabilis est propter rem petitam, quæ necessaria est, scilicet liberari a peccato. Iob 11. „ Si iniquita„ tem quæ in manu tua est, abstuleris a te, „ & non permanserit in tabernaculo tuo in„ iustitia, tunc levare poteris faciem absque „ macula. " Secundo quia petit non meritis propriis, sed petit sibi dari a Deo. Esa. 43. „ Ego sum qui deleo iniquitates tuas propter „ me. " Tertio quia petit ab omnibus liberari, quia impium est a Deo petere veniam de peccatis, a quo tota liberatio non speratur. Ioan. 7. „ Totum hominem sanum feci in sab„ bato. " Unde dicit: *Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me*; quasi, non peto liberari ab uno solo peccato, sed ab omnibus. Ezec. 36. „ Mundabimini ab omnibus inquinamentis ve„ stris. " Ps. 24. *Dimitte omnia peccata mea*. Meritum sumitur ex parte patientis. Tob. 3. „ Omnia peccata hominum in tribulatione di„ mittis. " Et ideo primo ostendit quod sustinet; secundo ostendit patientiam quam habuit: tertio assignat causam. Dicit ergo: *Opprobrium insipienti dedisti me*; quod potest dupliciter intelligi. Uno modo ut opprobrium sit pœna sibi inflicta a Deo: quia sicut proprium præmium virtuosi est honor, ita pœna peccati est opprobrium. Malac. 2. „ Scandalizastis plu„ rimos in lege. " Alio modo quod Deus causaverit eam, idest patientiam, non opprobrium, sed causam opprobrii, ex hoc quod iam incipitur contemnere terrena; quod stulti & insipientes reputant opprobrium propter patientiam quam ago. Patientiam quam habuit ostendit cum dicit, *Obmutui*. Signum patientiæ est quod homo cum verba opprobrii inferuntur ei, non reddit malum pro malo; sicut Christus, I. Pet. 2. „ Cum malediceretur non maledice„ bat. " Et ideo dicit: *Obmutui, & non aperui os meum*. Et potest ad duo referri. Uno modo ut cum dicit, *Non aperui*, designet continuationem patientiæ: quia licet aliquis ad horam videatur patiens, & taceat, postea impatiens factus loquitur valde. Esa. 53. „ Tamquam ovis „ ad occisionem ducetur, & tamquam agnus „ coram tondente se obmutescet, & non ape„ riet os suum. " Psal. 37. *Ego autem tamquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum*: quasi dicat, Habui patientiam. Vel *obmutui*, ab opprobriis contra proximum, *& non*

& non aperui os meum, contra Deum. Causa est, *quoniam tu fecisti*. Et potest referri ad hoc quod dicitur, *Opprobrium*. Causa quod sustineat patienter iniurias est quia † alias, quando † cogitat quod divino iudicio fit sibi hoc. Hoc fecit David cum dixit 2. Reg. 16. „ Dimitte „ eum ut maledicat. " Prov. 3. „ Disciplinam Domini, fili mi, non dimittas, ne deficias cum ab eo corripieris. " Vel potest referri ad hoc quod dicit: *Obmutui, quoniam tu fecisti*, scilicet patientiam. Secunda petitio sua est de amotione pœnæ: & primo ponit petitionem; secundo rationem petitionis. Dicit: *Amove a me plagas tuas*, idest flagella tua: & potest dupliciter exponi. Vel de corporalibus flagellis; & hæc sunt exteriora, sicut flagella ceteræque adversitates quibus homo punitur pro peccatis suis a Deo. Hiere. 30. „ Plaga „ inimici percussi te. " Ergo hæc flagella amove a me. Item sunt plagæ spirituales, idest interiores, sicut remorsus conscientiæ. Psal. 49. *Arguam te, & statuam contra faciem tuam*. Et has petit removeri. Secundum autem Origenem causa huius petitionis est *a fortitudine*. Flagellatio exterior multum utilis est, inquantum patienter sustinetur; sed quando non fertur patienter, sed deficit, & desperat se, sunt nocivæ. II. Cor. 2. „ Consolemini eum, ne „ abundantiori tristitia absorbeatur. " Et ideo timens hoc, petit removeri plagas, quia defecit *a fortitudine*, idest a violentia percussionis. Esa. 8. „ In forti manu erudivit me. " I. Reg. 5. „ Fiebat manus Domini gravissima. " Deficit homo tripliciter in flagellis. Unus modus est communis bonis, & malis, qui est corporalis. Ps. 89. *Et in ira tua defecimus*. Alius est impatientiæ; & hic est malorum. Iob 4. „ Nunc venit super te plaga, & defecisti. " Alius modus est bonorum, quo quis deficit a se, & tendit in Deum. Psal. 118. *Defecit in salutare tuum anima mea*. Et quolibet istorum modorum potest intelligi quod dicitur hic; quasi dicat: Ideo peto quod amoveas a me flagella tua, quia sum correptus, quo ad tertium modum defectionis: quia *ego defeci a fortitudine manus tuæ in increpationibus*. Vel quia despero quo ad secundum modum. Vel quia non possum sustinere, quo ad primum modum. Nec est vis, si dicatur secundum aliam litteram: *In increpationibus ego defeci &c. Propter iniquitatem corripuisti hominem*. Hæc est ratio quare proponit duplicem petitionem: quia primo removetur causa, & postea removetur effectus. Culpa est causa plagarum; & ideo dicit, quod homo flagellatur propter peccata: unde dicit: *Tu corripuisti*, idest flagellasti hominem, *propter iniquitatem*, idest propter peccata sua. Et ideo primo petit removeri peccata, quia pœnæ futuræ sunt ad damnationem, sed pœnæ huius vitæ ad purgationem, quantum est de se, & sunt ad correptionem. Ps. 31. „ Multa flagella peccatoris. " *Et tabescere fecisti sicut araneam animam eius*. Hic ponitur modus, sive terminus correctionis. *Tabescere*, idest desiccare, potest † alias, *Tabescere*, idest desiccare. Potest ergo † exponi corporaliter, quando refertur ad tribulationem corporalem, quia humiditas & pinguedo corporalis desiccatur, & sic vita tabescit. Iob 33. „ Tabescet caro „ eius. " Item ibidem: „ Consumpta est caro eius a suppliciis. " Alio modo ut referatur ad animam. In homine spiritualiter est duplex pinguedo. Una mala per delectationes corporales. Deut. 32. „ Impinguatus est, & „ dereliquit † alias, Impinguatus est, dereliquit † Deum factorem suum. " Et ab hac pinguedine desiccare bonum est; & hoc est quod dicit: *Tabescere fecisti*, idest desiccasti, *animam meam sicut araneam*, ab amore carnalium rerum: quia aranea est animal calidum, & non est pingue, quia facit subtilissima fila: ita anima separata a carnalibus delectationibus, inhæret per affectum rebus invisibilibus, & facit operationes, & affectiones invisibiles. II. Corin. 4. „ Non contemplantibus nobis quæ „ videntur, sed quæ non videntur. " Vel *tabescere*, idest desiccare a pinguedine devotionis, sicut dicit Ps. 62. † alias, Ps. dicit 62. † *Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea*: & hæc est mala desiccatio. Hoc fit, quia anima efficitur indevota, & inhæret peccatis, & caret pinguedine devotionis, sicut aranea. Item tela araneæ est fragilis; ita cogitationes peccatorum sunt vanæ. Esa. 59. „ Telas araneæ (idest inutilia) texue„ runt; " idest fecerunt. Item aranea tantum emittit de filis illis quod moritur; ita homines moriuntur spiritualiter propter peccata quæ faciunt. Iacobi 1. „ Peccatum cum „ consummatum fuerit, generat mortem. " Et legitur sic: *Animam eius*, existentem *sicut araneam fecisti tabescere*, idest desiccare bona facitate. *Verumtamen vane conturbatur omnis homo*. Hic est defectus correptionis, quia licet faciat sic tabescere, tamen multi manent in malitia sua, vel redeunt ad malum. Et quod aliqui non conturbantur vane, hoc non est inquantum sunt homines, sed inquantum sunt elevati a Deo a rebus terrenis ad considerationem cælestium.

(h) *Exaudi orationem meam, Domine, & deprecationem meam; auribus percipe lacrymas meas*. Hic petit suam petitionem admitti, ubi petit ut exaudiatur; & ponit tria quæ faciunt acceptam petitionem Deo. Primum est elevatio mentis in Deum; & hæc est oratio, quæ est ascensus mentis in Deum: unde dicit:

Exau-

Exaudi orationem meam, Domine. Psal. 68. *Ego vero orationem meam ad te, Domine*. Secundum est continuatio petendi; & hoc cum dicit, *Et deprecationem meam*. Iacobi ult. „ Multum va„ let deprecatio iusti assidua. " Tertium est lacrymarum multitudo; & hoc ostendit cum dicit: *Auribus percipe lacrymas meas. Ne sileas*. Hic ponitur signum exauditionis: unde petit quod Deus non sileat. Dicitur autem aliquando Deus silere, quantum ad malos, quando eos non punit, sicut dicitur Esaiæ 42. „ Tacui, „ semper silui, patiens fui. " Et *ne sileas*; idest, ne taceas a punitione. Item aliquando silet non consolando bonos; & sic dicit, *Ne sileas*, animæ meæ; sed *dic animæ meæ: Salus tua ego sum*. (Psalm. 34.) Et hoc facit Deus in vita ista, cum dicit peccatori: „ Remit„ tuntur tibi peccata tua: " (Lucæ 5.) & etiam in futuro quando dicet: „ Venite benedicti „ Patris mei, possidete paratum vobis Regnum „ a constitutione mundi. " Matth. 25. Hieronymus habet: *Ad lacrymas meas non obsurdescas*; & continuatur cum præcedentibus. *Quoniam advena ego sum apud te*. Hic assignat rationem suæ petitionis; quasi dicat: Hoc præcepit Deus Exodi 22. scilicet quod exaudiantur advenæ. Et quia ego sum advena, iustum est quod exaudias me. Ego dimisi mundum, & ad te confugi, & sum apud te sicut advena: quia in mundo isto non habeo mansionem manentem, sed sum sicut peregrinus tendens alibi, scilicet ad patriam vitæ æternæ, *sicut omnes patres mei* fuerunt. Multi enim sunt advenæ in mundo isto non habentes affectum ad res mundanas, *sicut omnes patres mei*, scilicet sancti, qui peregrini fuerunt, ut Apostolus dicit II. Cor. 5. „ Habentes alimenta, & quibus tegamur, his „ contenti simus: " I. Tim. 6. *Remitte mihi*. Hic petit accelerationem exauditionis; quasi dicat: Celeriter fiat quod peto. Et primo ponit effectum petitionis; secundo tempus determinat: unde dicit, *Remitte mihi*, scilicet peccata: quia, *beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata*. (Psalm. 31.) Et hoc ut hic *refrigerer*, scilicet a peccato, sive a pœna quam malignus intendit. Sapient. 4. „ Iu„ stus autem si morte præoccupatus fuerit, „ in refrigerio erit. " Et hoc facias, scilicet quod remittas mihi, *priusquam abeam*, idest antequam recedam ab hoc mundo: quia ibi non est remissio. Iob 10. „ Antequam vadam, & „ non revertar ad terram tenebrosam, & o„ pertam mortis caligine. " *Et amplius non ero*. Hoc potest dupliciter intelligi. Uno modo sic: *Remitte mihi, ut refrigerer priusquam abeam*: quia postquam abiero non ero in statu ubi possint peccata dimitti. Iob 7. „ Non revertetur „ oculus meus ut videat bona, " scilicet præsentia. Alio modo sic: *Remitte &c.* quia si abeam ex hoc mundo, nisi remiseris peccatis, non ero in bono esse amplius. Iob 18. „ Habitent in „ tabernaculo eius socii eius, qui non sunt. "

(a) In finem

PSALMUS DAVID XXXIX.

Expectans expectavi Dominum; & intendit mihi. Et exaudivit preces meas, & eduxit me de lacu miseriæ, & de luto fæcis. Et statuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos. Et immisit in os meum canticum novum, carmen Deo nostro.

(b) Videbunt multi, & timebunt, & sperabunt in Domino. Beatus vir cuius est nomen Domini spes eius; & non respexit in vanitates, & insanias falsas.

(c) Multa fecisti tu, Domine Deus meus, mirabilia tua; & cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi. Annuntiavi, & locutus sum; multiplicati sunt super numerum.

(d) Sacrificium, & oblationem noluisti; aures autem perfecisti mihi. Holocaustum & pro peccato non postulasti: tunc dixi, Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam: Deus meus, volui & legem tuam in medio cordis mei.

(e) Annuntiavi iustitiam tuam in Ecclesia magna: ecce labia mea non prohibebo: Domine tu scisti. Iustitiam tuam non abscondi in corde meo: veritatem tuam, & salutare tuum dixi. Non abscondi misericordiam tuam, & veritatem tuam a concilio multo,

(f) Tu

(f) Tu autem, Domine, ne longe facias miserationes tuas a me: misericordia tua, & veritas tua semper susceperunt me. Quoniam circumdederunt me mala quorum non est numerus, comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui ut viderem. Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei; & cor meum dereliquit me.

(g) Complaceat tibi, Domine, ut eruas me: Domine, ad adiuvandum me respice. Confundantur, & revereantur simul qui quærunt animam meam ut auferant eam. Avertantur retrorsum, & revereantur qui volunt mihi mala. Ferant confestim confusionem suam qui dicunt mihi: Euge, euge. Exultent, & lætentur super te omnes quærentes te; & dicant semper, Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.

(h) Ego autem mendicus sum, & pauper: Dominus solicitus est mei. Adiutor meus, & protector meus tu es; Deus meus, ne tardaveris.

(a) Psalmista in Psalmis præcedentibus invocavit divinum auxilium contra malitiam malorum, & ostendit propositum suæ cautelæ; hic autem agit de fiducia divini auxilii: & circa hoc duo facit. Primo describit ipsam fiduciam; secundo agit de misericordia, quæ est causa fiduciæ, ibi (Ps. 40.) *Beatus qui intelligit*. Circa primum duo facit. Primo commemorat fiduciam quam habet de Deo, continuando se ad præterita, secundo petendo futura, ibi, *Tu autem, Domine*. Circa primum duo facit. Primo commemorat fiduciam quam habet de Deo, recitando præterita beneficia, secundo ostendit misericordiam Dei per quam benefacit, ibi, *Multa fecisti*. Psalmus iste mystice agit de mutatione veteris testamenti in novum. Titulus: *In finem Psalmus David*. In aliis Psalmis finis accipitur pro Christo. Rom. 10. „ Finis legis Christus. “ Hic finis accipitur pro novo testamento, quod est finis veteris. I. Tim. 1. „ Finis præcepti est caritas. “ Circa primam partem tria commemorat. Primo efficaciam fiduciæ in generali; secundo tangit eam in speciali, ibi, *Statuit*; tertio ostendit hanc esse in aliis, ibi, *Videbunt*. Circa primum duo facit. Primo tangit fiduciam ostendens eam efficacem; secundo fiduciæ signum. Dicit ergo, *Expectans*. Hæc littera intelligitur quod David in persona sua multoties expectavit divinum auxilium. Sed quia loquitur in persona Ecclesiæ, melius est ut de humano genere expectante gratiam novi testamenti accipiatur † alias, melius est ut dicatur de humano genere expectante gratiam novi testamenti. † Et dicit: *Expectans expectavi Dominum*, ut ostendat continuationem: quia licet tardaret, non tamen defecit. Habac. 2. „ Si moram fecerit, „ expecta eum, quia veniens veniet. “ Et sic debet quilibet iustus homo semper in fiducia Dei manere, quia non deficit sperantibus in se. Vel refertur ad diversos status expectantium: quia Patriarchæ, & Prophetæ, & omnes alii expectaverunt; & satis communiter tenetur. Exteriori expectationi adiungit intentionem, cum dicit, *Et intendit mihi*: quia licet Deus omnes audiat, non tamen omnibus intendit, quia non omnes sunt ordinati ad bonum; & ideo, *Intendit mihi*, idest ad utilitatem meam. Signum fiduciæ est deprecatio: quia nullus finaliter rogat nisi quia sperat exaudiri. Et ideo dicit: *Et exaudivit preces meas*. Psa. 142. „ Respexit in orationem humilium. “ *Et eduxit me de lacu miseria*. Hic ponit in speciali efficaciam fiduciæ in quibus est exauditus; & tangit tria. Primo liberationem a malis; secundo collationem bonorum, ibi, *Et statuit*; tertio gratiarum actionem utriusque, ibi, *Et immisit*. Est autem duplex malum quod refugiunt homines, scilicet malum miseriæ, & pœnalitatis. Quantum ad primum dicit: *Eduxit me de lacu miseria*; & potest hoc etiam referri ad miseriam temporalem, in qua aliquando fuit David. Et dicitur lacus miseria temporalis, propter eius profunditatem, & multiplicitatem. Potest etiam referri ad miseriam culpæ: quia „ miseros facit populos peccatum: “ Prov. 14. Et potest utrumque reduci ad culpam vitiorum carnalium, cum dicit, *De lacu miseria*, idest de profundo peccatorum carnalium † alias, de profundo peccatorum. † Vel potest referri ad spiritualia peccata, quibus peccatis homo iustus involvitur † alias, quibus homo iustus involvitur peccatis. † Unde dicit, *De luto facis*, ad peccata carnalia referendo. Non dicit lutum simpliciter, sed fæcis, vel *fimi*, secundum Hieronymum: quia lutum in terra non corrupta non est fæx, nec fætidum, & abominabile. Vel *lacus miseria*, idest infernus de quo, sancti educti sunt a Christo. Et lutum est opprobrium, de quo sancti sunt educti in quo detinebantur a dæmonibus. Consequenter agit de collatione bonorum: in quo duo laudabilia ponit. Primo ut homo in bonis firmetur; & quantum ad hoc dicit: *Statuit supra petram pedes meos*, idest affectus meos, quibus procedendum est in via spirituali. Petra dicitur fundamentum divini auxilii. II. Reg. 22. „ Dominus petra mea. “ Vel petra dicitur Christus. I. Corinth. 10. „ Petra autem erat Christus. “ Et sic firmavit supra petram, idest divinum auxilium, vel supra Christum, pedes meos, idest affectus meos. Secundum est ut

ut in bonis proficiat; & quantum ad hoc dicit: *Et direxit gressus meos*, idest prævenit me ad meliora. Prov. 16. „ Cor hominis disponit † alias, dissipavit † viam suam; sed Domini est „ dirigere gressus eius. " Consequenter gratias agit; quasi dicat: Hoc ipsum quod laudamus est supra vires meas, quia est maior omni laude: unde Deum digne laudare est a Deo; idest, ipse *immittit in os meum canticum novum*. II. Corin. ult. „ An experimentum quæ„ ritis eorum quæ in me loquitur Christus? " *Canticum novum*, idest de novis beneficiis; & sunt hæc, scilicet incarnationis opus. Hier. 31. „ Novum fecit Dominus super terram: femina „ circumdabit virum. " Item novus liberationis modus. Hebr. 9. „ Per proprium sanguinem introi„ vit semel in sancta, æterna redemptione inventa. *Et immisit* Dominus *novum* † al. Dominus David † *canticum in os meum*: quia novum canticum, idest novum testamentum. Esa. 55. „ Fe„ riam vobiscum pactum sempiternum, mise„ ricordias David fidelis. " Apoc. 14. „ Nemo „ poterat dicere canticum † alias, canticum „ novum, † nisi illa centum quadraginta qua„ tuor millia: " quia novus Rex, nova lex, nova gaudia. Homines veteris testamenti cantabant vetera cantica: Oculum pro oculo, animam pro anima. Ad inferos quoque descendebant: quia conclusa erat eis ianua Regni, prohibente Cherubim aditum paradisi, in cuius manu erat acuta romphæa. Sed omnes homines novæ legis cantat canticum novum, quod novus homo Christus attulit. Apoc. 21. „ Ecce „ nova facio omnia. Novus ergo populus nova cantat, scilicet de incarnatione Domini, de resurrectione, de ascensione, de nativitate, & aliis huiusmodi. Unde in his præcipuis solemnitatibus ministri Ecclesiæ induti albis, vel sericis ornamentis cantant, & legunt, ut novum canticum nemo nisi innovatus cantare præsumat. Canticum dico, non de vanitate, non de turpibus; sed quod placet Deo: unde dicit, *Hymnum*, vel *carmen*, quod placet *Deo nostro*, idest laudem Deo. Psal. 114. *Te decet hymnus, Deus, in Sion*. Ephes. 5. „ Cantantes, „ & psallentes in cordibus vestris Deo. "

(b) *Videbunt multi*. Hic ponitur utilitas in aliis, scilicet in aliorum conversione: & primo ponit ipsam utilitatem; secundo ponit fructum eius, ibi, *Beatus vir*. Hic est ordo conversionis. Primo oportet quod homo videat illud ad quod debet converti: unde dicit: *Videbunt multi*, scilicet Christum natum. Multi priores populi qui eum expectaverunt viderunt. Baruc 3. „ Post hæc in terris visus est, „ & cum hominibus conversatus est. " Vidit eum Simeon; qui recepit eum in templo, & multi alii. Luc. 2. „ Viderunt oculi mei salu„ tare tuum. " Et Luc. 10. „ Multi Reges, „ & prophetæ voluerunt videre quæ vos vi„ detis, & non viderunt. " Vel viderunt multi miracula Christi. Luc. 5. „ Vidimus mirabi„ lia hodie. " Et hoc vel per fidem, vel per oculos. Secundo oportet quod timeat illum ad quem debet converti: unde dicit, *Et timebunt*. Eccli. 1. „ Qui sine timore est non poterit iu„ stificari: quia timor Domini expellit pecca„ tum. " Tertium est spes. Rom. 8. „ Spe e„ nim salvi facti sumus. " Nisi enim adesset spes timori, homo fugeret a Deo. Et ideo oportet quod sit timor, quo fugiat peccatum, & spes, qua accedat ad Deum. Fructus erit beatitudo: unde dicit: *Beatus vir cuius est nomen Domini spes eius*. Et primo ponitur fructus, qui est beatitudo; & quibus debetur, quia illis qui Deo inhærent; & ideo ponit primo veram opinionem, & excludit falsam. Vera opinio est quod beatitudo non est nisi in illis qui spem habent in eo. Esaiæ 30. „ Beati o„ mnes qui expectant eum. " Et ideo dicit: *Beatus vir cuius est nomen Domini spes eius*. Hoc nomen Iesus est vera spes, quia in ipso est salus. Unde ille est beatus qui non temporalia expectat ab eo, sed salutem æternam, quam nomen eius indicat. Unde qui expectant salutare Dei, illi beatificantur. Vel, *Beatus vir cuius est nomen Domini spes eius*, idest cuius spes est invocatio nominis Domini. Ps. 19. *Hi in curribus, & hi in equis; nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus*. Falsa opinio est quod beatitudo consistat in rebus temporalibus, vel in cultu idolorum; & hoc excludit cum dicit: *Non respexit in vanitates*, idest in res temporales, & voluptates; in quo includuntur omnia ad voluptates, & temporalia pertinentia. Eccli. 1. „ Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. " Secundum excludit cum dicit, *Et insanias falsas*, idest culturas idolorum, in quibus falsa quædam finguntur, quod homines fierent dii. Item sunt ibi lasciviæ multæ, & immunditiæ, & crudelitates exercentur. Sap. 14. „ Dum lætantur insaniunt. " Item erant falsæ, quia erant in falsitate, & non super virtutem divinam fundatæ, quibus non conveniebat. Amos 3. „ Congregamini super montes Sa„ mariæ, & videte insanias multas in medio „ eius. " Ad hanc pertinent omnes vanæ & noxiæ superstitiones, sicut nigromantia, divinationes, & auguria. Vel insania dicitur iracundia, rixa, vel vana spectacula ludorum.

(c) *Multa fecisti*. Supra Psalmista ex parte Christi, vel Ecclesiæ fiduciam suam exposuit, & effectus eius, scilicet multiplicia Dei beneficia; hic autem ostendit causam huius fiduciæ, scilicet unde motus fit ad confitendum, & spem ex meritis provenientem † alias, & spes ex me-

meritis proveniens. † Et ita causa fiduciæ sunt multa bona temporalia † alias, multa bonorum temporalium, † quæ etiam sunt retributiones quædam, quas homo retribuit Deo pro beneficiis. Psal. 115. *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Et ideo utroque modo exponitur hoc, quia meritum Christi est causa fiduciæ, & retributio meritorum. Et hoc consistit in prædicatione divinæ veritatis. Et circa hoc tria facit. Primo proponit meritorium actum, scilicet annuntiationem divinorum operum; secundo ponit causam annuntiandi, ibi, *Sacrificium*; tertio ponit modum, ibi, *Annuntiavi iustitiam tuam*. Circa primum tria facit. Primo ostendit misericordiam suam esse copiosam ad annuntiandum; secundo manifestat causam, sive necessitatem annuntiationis, ibi, *Multiplicati*. Materia annuntiationis est copiosa; & primo quantum ad multiplicitatem divinorum operum, quia *multa fecisti*. Et in operibus naturæ. Iob 9. „ Qui facit mirabilia, & inscrutabilia. " Psalm. 138. *Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscit nimis*. Et ad mirabilia facienda est ipse per se sufficiens, quia non est ab alio instructus, sed per suas cogitationes: unde dicit: *Et cogitationibus tuis*, idest per ordinationes suæ sapientiæ. Psal. 103. *Omnia in sapientia fecisti*. Iob 26. „ Cui dedisti consilium? Numquid Deo? " Rom. 11. „ Quis consiliarius eius fuit? " Est magnus in opere, & sufficiens. Item in utroque excellens, quia in opere miraculorum, quando Petrum super mare fecit ambulare, & alia mirabilia multa, quæ hic possunt adaptari. Et nullus potest comparari operibus eius, nec cogitationibus eius: unde dicit: *Non est qui similis sit tibi*. Psalm. 85. *Quis similis tui in diis, Domine?* quo ad primum. Esai. 55. „ Sicut exaltantur cæli a terra, sic exaltatæ „ sunt viæ meæa viis vestris, & cogitationes „ meæ a cogitationibus vestris: " quo ad secundum. Sic ergo habes materiam affluentem ad prædicandum: unde subdit: *Annuntiavi, & locutus sum*. Et dicit: *Annuntiavi*, in quo designat manifestationem divinorum operum, *& locutus sum*; quasi dicat: Expressius dixi verbo quam nutu. Vel designat ordinem prædicationis. Vel *annuntiavi*, ego Christus per prophetas, *& locutus sum*, ego ipse in propria persona. Esa. 52. „ Ego ipse qui loquebar, ec„ ce adsum. " Necessitas prædicandi fuit multitudo malorum: *quia multiplicati sunt super numerum*, bonorum. Et ideo ad hoc ut minuantur mali, & augeantur boni, oportet quod nuntietur eis, Matth. 7. „ Arcta est via quæ „ ducit ad vitam, & lata est quæ ducit ad per„ ditionem. " Vel, *Multiplicati sunt super numerum*. Eccle. 1. „ Stultorum infinitus est nu„ merus. " Vel aliter, ut significet effectum prædicationis; idest multiplicati sunt boni per prædicationem † alias, per prædicationis materiam † super numerum æstimatum. Deuter. 1. „ Addat Dominus ad numerum istum millia „ millium. " Esa. 54. „ Multi filii desertæ, ma„ gis quam eius quæ habet virum. " Hieronymus habet aliter: *Multa fecisti, Deus meus, mirabilia tua; & cogitationes tuas pro nobis*, idest ad nostram salutem. Hier. 29. „ Ego cogito „ cogitationes pacis. " *Non inveni ordinem coram te.* (Item Hieronymus.) Et est dictum illud, quod non est similis tibi. Et sequitur: *Si annuntiare, & enarrare voluero, plura sunt quam annuntiari queant*; quasi dicat: Plura sunt quam possint numerari. Et sic etiam Hieronymus ponit divinorum operum effectus, cum dicit: *Multiplicati sunt super numerum*.

(d) *Sacrificium, & oblationem noluisti*. Hic assignat rationem quare hanc recompensationem reddit Deo pro beneficiis, vel quare prædicavit: & hanc causam assignat dupliciter. Primo ponit pro causa voluntatem divinam; secundo suum propositum, ibi, *Tunc dixi*. Circa primum sciendum est, quod in veteri testamento pro beneficiis a Deo receptis offerebantur aliqua sacrificia, & in generali quatuor erant genera eorum quæ offerebantur Deo: omne enim sacrificium est oblatio, sed non omnis oblatio est sacrificium, quia sacrificium importat factionem sacri. Unde cum in oblatione nihil est aliud nisi quod in usum sacerdotis venit, est pura oblatio; quando aliquid aliud fiebat † alias, fit † inde, puta quod comburebatur, tunc vocabatur sacrificium. Fiebat autem in veteri testamento triplex sacrificium. Unum vocabatur dignissimum, quod dicebatur holocaustum; secundum sacrificium pro peccato; tertium victima, vel hostia pacificorum. Et primum totum incendebatur, & hoc erat acceptissimum. Et dicitur ab *holon*, quod est totum. De hostia pro peccato una pars incendebatur, & alia cedebat in usum sacerdotis, & nihil veniebat in usum offerentis: quia dabant eam pro peccato; nisi forte in duobus casibus: vel quando offerebatur pro peccato sacerdotis, & tunc totum comburebatur, quia nihil inde fiebat: item quando offerebatur pro toto populo, quia inter eos etiam erat sacerdos. Victima autem dividebatur in tres partes. Nam una offerebatur Deo, alia dabatur sacerdotibus, alia dabatur offerentibus. Et omnia ista tangit hic. Hostiam pacificorum tangit cum dicit, *Sacrificium*; oblationem simplicem tangit cum dicit, *Et oblationem noluisti*; holocausta tangit cum dicit, *Holocaustum & pro peccato*; quasi dicat: Fecisti multa beneficia mihi, & ego volui tibi retribuere; non tamen sacrificia, & hu-

& huiusmodi, quia tu noluisti ea tempore novi testamenti: quia tunc figura cessavit, & alia sacrificia erant figuræ veri sacrificii, scilicet Christi. Et ideo post Christum, destructum est templum, & cessaverunt sacrificia. Unde & Iudæi etiam pauca servant hodie de illis, scilicet circumcisionem in signum. Vel *noluisti*; idest, non per se acceptasti in bonis operibus quæ homo facit: quædam enim sunt Deo accepta propter se; ut opus iustitiæ, caritatis, fidei, & virtutis; & hoc Deus vult. Deut. 10. „ Nunc, Israel, quid Dominus Deus tuus petit a te nisi ut timeas Dominum Deum tuum, „ & ambules in viis eius, & diligas eum, ac „ servias Domino Deo tuo in toto corde tuo, „ & in tota anima tua? “ Sed oblationes non acceptat propter se. (Psal. 49.) *Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?* Non. Sed quid? (Ibidem) *Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua.*

Quare ergo fuerunt ordinata in lege?

Respondeo. Propter duo: videlicet in figura futuri sacrificii: I. Corint. 10. „ Omnia in „ figura contingebant illis; “ & ad cautelam, ut non offerrent ea idolis declinantes ad idolatriam existentes in medio gentium, ad quam proni erant filii Israel in principio legis. Sed in Exodo non fit mentio de sacrificiis, nisi postquam lapsus populus adoravit vitulum. Hier. 7. „ Non sum locutus patribus vestris, & non „ præcepi eis in die qua eduxi eos de terra „ Aegypti de verbo holocaustomatum, & vi„ ctimarum. “ Secus est de sacrificio novi testamenti, quod continet ipsum Christum, qui per se Deo est acceptus. *Aures autem perfecisti mihi*. Alia littera habet, *Corpus*. Et sic Apostolus inducit, Hebr. 10. „ Corpus autem apta„ sti mihi. “ Et sic est sensus: Et ideo voluisti sacrificium aliud novi testamenti, quia venit aliud sacrificium: dedisti enim mihi corpus, ut offerrem per sanctum sacrificium. Vel *perfecisti*, ideft perfectum sine macula corpus mihi tribuisti. Vel *aptasti*, idest unisti mihi. Vel *aures perfecisti mihi*, vel *fodisti*. Et concordat cum præcedentibus, quia magis vult nos offerre sacrificium labiorum, idest prædicationum operum Dei, quam animalium. Et ideo dicit: *Aures autem perfecisti mihi*; quasi dicat: Istud requiris a me quod principaliter dedisti mihi, scilicet virtutem percipiendi sapientiam. Et ideo hoc requiris ut ostendam sapientiam, quam ad hoc accepimus ut enarremus, & prædicemus. Esa. 50. „ Dominus „ aperuit mihi aures. “ Et *non postulasti*, idest non accepisti, *holocaustum & pro peccato*. Vel *non postulasti* hostiam etiam † alias, etiam hostiam † pro peccato. Esa. 1. „ Holocausta a„ rietum, & adipem pingium, & sanguinem „ vitulorum † alias, pinguium, vitulorum, † „ & agnorum, & hircorum nolui. “ Et, ut etiam dicitur, hoc holocaustum est Deo acceptum. Sed quando holocaustum est tantum sacrificium simplex, tunc est sicut quando facimus bona opera. Si autem omnia opera fiant propter Deum, tunc est holocaustum. Et si nos aliquo tempore servamus continentiam, est sacrificium; si perpetuam virginitatem, tunc est holocaustum: quia opera perfectionis sunt; ideo sunt Deo acceptissima. *Tunc dixi, Ecce venio*. Hic assignat causam prædicationis divinorum operum ex parte sua, ostendendo suum propositum: & primo ostendit suum propositum; secundo ostendit illud esse conforme divinæ voluntati, ibi, *In capite*. Hæc verba forte vellet aliquis exponere de David, & continuare sic, quasi dicat: *Ecce venio*, spirituali accessu ad te, & *in capite libri scriptum est de me*. (I. Reg. 15.) „ Caput in tribubus Israel consti„ tui te. “ Sed quia Apostolus exponit de Christo, & nos etiam exponamus de eo. Et ideo cum dicit, *Tunc*, designat causam, & necessitatem adventus Christi: quia sacrificia veteris testamenti non erant Deo accepta: quia Hebr. 7. „ nihil † alias, neminem † ad perfe„ ctum adduxit lex. “ Et „ impossibile est per „ sanguinem taurorum, & hircorum, auferri „ peccata: “ Hebr. 10. Et ideo necessarium erat ut verum sacrificium veniret, & manifestaretur. Et ideo dicit, *Ecce venio*, scilicet per incarnationem. Et dicit, *Ecce*; quasi dicat: In promptu sum propter propinquitatem. Esa. 14. „ Prope est ut veniat tempus eius. “ Psal. 79. *Excita potentiam tuam, & veni*. Et hoc propositum est conforme voluntati divinæ: unde dicit, *In capite libri*. Liber Christus est. Liber est instrumentum in quo sunt conceptiones cordis. In Christo autem sunt conceptiones intellectus divini. Colos. 2. „ In „ ipso sunt omnes thesauri sapientiæ & scien„ tiæ Dei absconditi. “ Caput libri est Deus Pater. I. Cor. 11. „ Caput Christi Deus. “ Ergo *in capite libri*, idest in voluntate Dei Patris, *scriptum* est, idest ordinatum est, *de me*, quod veniam. Vel aliter. Est liber prædestinationis, qui † alias, quod † est liber vitæ. Psa. 68. *Deleantur* damnati *de libro vitæ*, sive *viventium*. In hoc libro sunt scripti omnes salvandi, sed per ordinem: quia in capite huius libri scriptus est Salvator, & omnes sunt scripti per eum. Rom. 8. „ Quos prædestinavit conformes „ fieri imaginis filii eius, ut sit ipse primoge„ nitus in multis fratribus. “ Ephes. 1. „ Ele„ git nos ante mundi constitutionem, ut es„ semus sancti. “ Quasi dicat: Non est scriptum de Christo sicut de aliis, sed in capite libri. Vel in capite libri Psalmorum, quia pri-

mus Psalmus scriptus est de Christo. *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum &c.* Sic ergo ostendit propositum suum accedendi. Consequenter ostendit propositum obediendi, secundum quod homo. Sunt autem in homine duo principaliter; scilicet voluntas, & intellectus. Voluntas hominis debet subiici voluntati divinæ, & intellectus debet dirigi secundum legem Dei. Et ideo dicit: *O Deus meus*, Pater, inquantum Deus; vel *Deus meus*, inquantum homo: *volui ut faciam voluntatem tuam*, quæ est etiam voluntas mea, inquantum Deus. Lucæ 22. „ Non mea voluntas, sed tua „ fiat. " Item intellectus meus dirigitur secundum te: unde dicit: *Et legem tuam in medio cordis mei*: & dicit, *In medio*, quia perfecte cognoscit rationes divinas.

(e) *Annuntiavi iustitiam tuam in Ecclesia*. Hic ponitur modus annuntiandi. Tria ergo annuntiare debemus de divinis; scilicet opera iustitiæ; dogmata veritatis, & beneficia divinæ misericordiæ; & hæc tria dicit se nuntiasse. Primo dicit se nuntiasse iustitiæ opera: *Annuntiavi iustitiam*; quam tripliciter annuntiavit, sive prædicavit. Primo publice, prompte, & pure. Quantum ad primum dicit: *In Ecclesia magna*, idest in congregatione multorum. Ioan. 18. „ Ego palam locutus sum mundo. " Vel *in Ecclesia magna*, idest in Ecclesia catholica, quæ magna est potestate, & firmitate. Matth. 16. „ Portæ inferi non præ„ valebunt adversus eam. " Et magna, diffusione. Malach. 1. „ Ab ortu solis usque ad oc„ casum magnum est nomen tuum. " Quantum ad secundum dicit: *Ecce labia mea non prohibebo*; quasi dicat: Non cedam prohibentibus. Act. 4. „ Da servis tuis cum fiducia loqui ver„ bum tuum. " Quantum ad tertium dicit, *Tu scisti*, idest approbasti intentionem meam. Hier. 18. „ Tu scis omne consilium eorum. " Vel *tu scisti*, idest ab æterno prædestinasti: quantum ad Christum, cum dicit: *Iustitiam tuam non abscondi in corde meo*. Dogmata veritatis confitetur cum dicit, *Veritatem tuam*. Hanc Christus confessus est ante Pilatum. Ioan. 18. „ In hoc natus sum, & ad hoc veni in „ mundum ut testimonium perhibeam verita„ ti. " Prov. 8. „ Veritatem meditabitur gut„ tur meum. " *Et salutare tuum dixi*, quia per confessionem veritatis homini advenit salus. Ioel. 2. „ Omnis qui invocaverit nomen Do„ mini, salvus erit. " Beneficia misericordiæ confitetur cum dicit: *Non abscondi misericordiam tuam, & veritatem tuam*: quia misericordia, & veritas se consequuntur; & ideo dicit, *Veritatem*. Non ponitur hic pro veritate doctrinæ, sed pro veritate iustitiæ in promissis: quia Deus verax est. Veritas autem consistit in hoc quod dat quod promittit: quia non est aliter debitor noster nisi inquantum promittit.

(f) *Tu autem Domine*. Supra Psalmista commemoravit fiduciam quam habet de Deo quantum ad præterita; hic autem ponit fiduciam quam habet de Deo quantum ad futura, exprimens eam per orationem: & circa hoc duo facit. Primo proponit orationem in generali; secundo in speciali, ibi, *Complaceat*. Circa primum duo facit. Primo ponit petitionem; secundo assignat petendi rationem, ibi, *Misericordia tua*. Dicit ergo: *Annuntiavi iustitiam tuam .... Sed tu, Domine, ne longe facias miserationes tuas a me*. Aliqui iam percipiunt miserationem Dei, qui scilicet fruuntur gratia, & gloria. Psal. 118. *Misericordia Domini plena est terra*. Alii sunt proprie qui non habent impedimentum misericordiæ, sed meritum aliquod. Psal. 144. *Prope est Dominus omnibus invocantibus eum*. Alii sunt in quibus est impedimentum: propterea est longe ab eis. Et ideo peto ne sit longe miseratio tua a me propter mea demerita. Et ratio huius petitionis est duplex. Una fiduciæ quæ concepta est ex experientia divinæ bonitatis; alia necessitatis quam patitur. Duo sunt secundum quæ Deus subvenit nobis, scilicet misericordia, inquantum largitur nobis aliqua quæ etiam non promisit: Rom. 15. „ Gentes autem super mise„ ricordia honorare Deum: " & veritas, quando reddit vel promissa, vel pro meritis. Et ideo ista sunt unita simul: quia semper facit quod promisit, vel abundantius facit. Hæc duo sunt homini necessaria. Misericordia, ut trahatur ad spem gloriæ, & veritas, ut confidat. Et hoc non quasi trahamus Deum ad nos † alias, trahamur ad Deum † ex meritis nostris; sed Deus per ista nos trahit, & traxit. Et ideo dicit: *Misericordia, & veritas tua semper susceperunt me*. Alia causa est necessitas malorum. Et ponit duplicia mala; scilicet alia illata † alias, scilicet illata † ab exteriori, alia ab interiori, ibi *Comprehenderunt me*. Quantum ad primum dicit: *Quoniam circumdederunt me mala quorum non est numerus*; quæ scilicet mala inferuntur mihi & a mundo, & ab hostibus. Psal. 117. *Circumdederunt me sicut apes*. Et dicit: *Quorum non est numerus*, quia sunt infinita pericula in mundo, & infiniti mali homines. Eccle. 1. „ Infinitus stultorum est „ numerus. " Interiora mali sunt peccata; & hæc mala sunt periculosa dupliciter: propter gravitatem, quia *comprehenderunt me iniquitates meæ*; idest, peccata mea ligaverunt me suo pondere: Prover. 5. „ iniquitates suæ capiunt „ impium: " *& non potui ut viderem*. Sapien. 2. „ Excæcavit eos malitia eorum. " Esa. 59. „ Iniquitates vestræ diviserunt inter vos & „ Deum

„ Deum vestrum. " Item periculosa sunt propter multitudinem : unde dicit: *Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei*. Sicut enim capilli sunt innumerabiles, ita sunt innumerabilia peccata, & maxime venialia; quæ si non terrent propter pondus, terrent tamen propter multitudinem. Glo. „ Si vitasti gravia, cave „ ne obruaris arena. " Non quod peccata venialia, quomodocumque, & quæcumque sint, faciant peccatum mortale; sed quia disponunt ad ipsum. Iac. 3. „ In multis offendimus o„ mnes. " Effectus huius est distractio cordis. Eccle. 10. „ Muscæ morientes perdunt suavi„ tatem unguenti. " Et ideo dicit: *Et cor meum dereliquit me*; quasi dicat: Si non tollant caritatem, impediunt tamen fervorem; & ita cor distrahitur ut non sit fervens. II. Reg. 7. „ Invenit servus tuus cor suum, ut oraret te „ oratione hac. " Vel, *Cor meum dereliquit me*; id est, non cogitavit quæ mihi sunt utilia. Psal. 37. *Lumen oculorum meorum non est mecum*.

(g) *Complaceat tibi, Domine*. Hic ponitur oratio explicite: & primo explicat orationem quantum ad se; secundo quantum ad malos, ibi, *Confundantur*; tertio quantum ad bonos, ibi, *Exultent, & lætentur*, Quantum ad se petit ut eruatur a malis. Eccli. 51. Eruis su„ stinentes te. " Et vt iuvetur ad bona consequenda: quia per providentiam tuam datur auxilium mihi. Et hoc non ex merito meo, sed ex beneplacito tuo: unde dicit, *Complaceat*. Designatur dignitas personarum quantum ad adversarios, cum dicit, *Ut eruas me*, a malis, vel hominibus, vel peccatis. Et nota, quod ait, *Complaceat*, non diffidens de misericordia Dei; quasi dicat: Si tu vis, potes; & ideo dicit: *Ad adiuvandum me respice*, scilicet in boni operatione; quasi dicat: Respice pœnitentes in dolore suo. Respectus Dei est auxilium nostrum. *Confundantur*. Hic ponit confusionem adversariorum: quorum quidam sunt capitales, & quærunt occidere; quidam qui non quærunt occidere, sed lædere; alii sunt qui quærunt verbis irridere, vel decipere. Et hæc tria genera malorum designantur hic. Et possunt hæc referri vel ad bonum, vel ad malum: quia duplex est confusio. Quædam confusio est bona, quæ est per pœnitentiam. Rom. 6. „ Quem „ fructum habuistis tunc in illis in quibus nunc „ erubescitis? " Alia est confusio per pœnam. Ergo cum dicit, *Confundantur*, idest puniantur; hoc orat † alias, idest puniantur. Et hoc orat † conformando se divinæ voluntati, vel iustitiæ. Vel *confundantur*, idest pœniteant, *& revereantur simul*: vel timore pœnarum, quo ad primum. Sap. 17. „ Cum sit timida ne„ quitia dat testimonium condemnata: " vel timore provocante ad pœnitentiam. Et hoc quia *quærunt animam meam*: ut corporaliter occidant eam. Vel animas, ut in tenebras inducant † alias, ut tenebræ seducant. † Gen. 14. „ Da mihi animas, cetera tolle tibi. " Corporales hostes petit ut impediantur: unde dicit, *Convertantur retrorsum*, in bonum; idest, sequantur Christum retro eum. Matth. 16. Vel in malum; idest decidant ab intentione, ut deficiant, *& erubescant qui cogitant mihi mala*, idest qui gaudent de malis meis. Tren. 1. „ Omnes inimici mei audierunt ma„ lum meum; lætati sunt, quoniam tu feci„ sti. " Contra tres hostes petit accelerationem: quia mora consuevit esse damnosa. Eccle. 8. „ Etenim quia non cito profertur con„ tra malos sententia, filii hominum absque „ ullo timore perpetrant malum. " Et ideo dicit: *Ferant confestim confusionem suam*: idest, cito confundantur, quia isti sunt qui applaudendo *dicunt mihi, Euge, euge*, idest, mendaciter gaudent, quantum ad adulatores. Vel *euge*, idest irrident, vel insultant. Hieronymus habet sic secundum hæc verba, *Vah*: sic irridebant Iudæi Christo, Matth. 27. Pro bonis petit quod gaudeant de auxilio suo, & de liberatione, & laudent Deum. Et quantum ad primum dicit: *Exultent, & lætentur omnes quærentes te*. Quantum ad secundum: *Et dicant semper, Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum*. Ubi quatuor ponit quæ conveniunt bonis. Primo ut diligant salutare Dei, quod est Christus. Luc. 2. „ Viderunt oculi mei „ salutare tuum. " Secundo ut quærant dilectionis actus. Can. 3. " In lectulo meo quæ„ sivi per noctes quem diligit anima mea. " Esa. 55. „ Quærite Dominum dum inveniri „ potest. " Tertio ut gaudeant de invento dilecto: unde, *Exultent*. Habac. ult. „ Ego au„ tem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo „ Iesu meo. " Exultatio est quantum ad exteriora signa; lætitia † alias, lætitiæ † quantum ad interius gaudium, quasi lætitia, & dilatatio cordis. Quarto gratiarum actio est laus: unde dicit: *Et dicant semper, Magnificetur Dominus &c.* Esa. 12. „ Exulta, & lauda, ha„ bitatio Sion: quia magnus in medio tui san„ ctus Israel. "

(h) *Ego autem*. Hic ponitur causa petitionis: & primo proponit indigentiam, secundo ponitur auxilium Dei contra eam. Dicit ergo: Peto hæc omnia, quia per me non possum aliquid facere, quia *mendicus sum*. Et potest dupliciter legi. Uno modo, ad litteram, de Christo in persona sua, qui in hoc mundo vivens & mendicus, & pauper fuit. II. Cor. 8. „ Sci„ tis gratiam Domini nostri Iesu Christi, qui „ cum esset dives, egenus factus est pro nobis, „ ut ipsius inopia divites essetis. " Mendicus dici-

dicitur qui ab alio quærit victum; pauper vero qui sibi non sufficit: & hæc duo dicuntur de Christo. Lucæ 9. „ Filius hominis non habet ubi caput suum reclinet." Vel spiritualiter necesse habeo mendicare a Deo auxilium gratiæ, *& pauper sum*, quia non sufficiunt mihi hæc quæ habeo. Et ideo quia hoc † alias, hæc † recognosco, *Dominus solicitus est mei*. Et quia indigeo, *tu*, Domine, esto *adiutor meus*. Et propter periculum, *ne tardaveris*. Matt.15. „ Domine, adiuva me."

(a) In finem

PSALMUS DAVID XL.

Beatus qui intelligit super egenum, & pauperem: in die mala liberabit eum Dominus.

(b) Dominus conservet eum, & vivificet eum, & beatum faciat eum in terra, & non tradat eum in animam inimicorum eius.

(c) Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius: universum stratum eius versasti in infirmitate eius. Ego dixi: Domine, miserere mei; sana animam meam, quia peccavi tibi.

(d) Inimici mei dixerunt mala mihi: Quando morietur, & peribit nomen eius? Et si ingrediebatur ut videret, vana loquebatur: cor eius congregavit iniquitatem sibi. Egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum.

(e) Adversum me susurrabant omnes inimici mei; adversum me cogitabant mala mihi. Verbum iniquum constituerunt adversum me. Numquid qui dormit non adiiciet ut resurgat?

(f) Etenim homo pacis meæ, in quo speravi, qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem.

(g) Tu autem, Domine, miserere mei, & resuscita me; & retribuam eis.

(h) In hoc cognovi quoniam voluisti me, quoniam non gaudebit inimicus meus super me. Me autem propter innocentiam suscepisti, & confirmasti me in conspectu tuo in æternum.

(i) Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo, & usque in sæculum: fiat, fiat.

(a) IN præcedenti Psalmo Psalmista ostendit fiduciam quantum ad Deum; hic autem petit a Deo misericordiam sanantem † alias, firmantem. † Titulus: *In finem Psalmus David*. Hic titulus manifestus est iam supra: quia scilicet iste Psalmus quem fecit David, ducit nos in finem, idest in Christum: quia agit de passione eius quantum ad quædam. Dicitur tamen in Glossa, quod secundum Hieronymum in originali eius est titulus: *Intellectus filiis* † *alias*, *filii* † *Core*: & est novus titulus in titulis Psalmorum. Est ergo sciendum, quod, sicut legitur Num. 16. quando Dathan, & Abiron fecerunt schisma contra Moysen pro principatu populi, tunc Core insurrexit contra Aaron pro principatu sacerdotii; & tunc ipse crematus est: non tamen omnes de familia sua in hoc consenserunt; & ideo isti remanserunt, qui † al. quia † non consenserunt ex eis: unde tempore David inter cantores istis data fuerunt ministeria. Et intelligitur quod iste Psalmus in diebus illis ordinatus fuit ad cantandum. Sed notandum, quod in quibus dicitur, *Intellectus filiis Core* (& dicitur secundum litteram in omnibus in quibus ponitur intellectus) datur intelligi, quod per illum Psalmum populus incitatur ad intelligendum divina beneficia, vel aliqua secreta: sicut illud (Psalm. 93.) *Intelligite insipientes*. Et ibi (Ps.77.) *Attendite, popule meus, legem meam.* Mystice Core interpretatur calvaria: & Christus crucifixus in loco calvariæ; & ideo Psalmus iste attribuitur filiis passionis, idest crucis Christi. Et isti sunt „ qui carnem suam crucifixerunt," ut dicitur Gal. 5. Intentio Psalmi est quod petit misericordiam divinam. Dividitur ergo Psalmus iste in partes duas. In prima petit divinam misericordiam in generali; in secunda in speciali, ibi, *Tu autem, Domine*. Circa primum duo facit. Primo petet

-tit misericordiam; secundo inducit necessitatem misericordiæ petendæ, ibi, *Inimici mei*. Circa primum duo facit. Primo ostendit quibus debetur misericordia; secundo † alias, secundo ostendit † sentiens in se quod meretur misericordiam, petit eam, ibi, *Ego dixi*: quia, Matth. 5. „ beati misericordes, quoniam ipsi „ misericordiam consequentur. “ Ergo misericordibus debetur misericordia duplici ratione. Primo ex acceptatione divina: quia Deus misericordiam acceptat, per quam homo imitator est Dei. Luc. 6. „ Estote misericordes „ sicut & Pater vester misericors est. “ Secundo ex oratione sanctorum. Eccli. 29. „ Con„ clude eleemosynam in sinu pauperis; & hæc „ orabit pro te. “ Et hoc facit ibi, *Dominus conservet eum*. Circa primum prænuntiat meritum; secundo præmium. Dicit ergo: *Beatus qui intelligit super egenum, & pauperem*. Beatus est ille qui est misericors, qui miseretur egeno, & pauperi. Prov. 14. „ Qui miseretur pau„ peri beatus erit. “ Et dicit, *Qui intelligit*; non dicit, Qui subvenit: quia, sicut dictum est, debes † alias, debet † esse misericors ad modum Dei; sed Deus non expectat quod semper petatur: unde subvenit desiderio antequam petatur: & ideo ille est vere misericors qui non solum petentibus subvenit, sed etiam indigenti subvenit priusquam petatur. Iob 31. „ Si negavi quod volebant pauperibus; si o„ culos viduæ expectare feci. “ Egenus est qui indiget ab alio accipere: pauper dicitur ille qui parum habet. Hieronymus habet: *Qui considerat &c.* idest qui suscipit sibi in cura negotia pauperum. Iob 29. „ Oculus fui „ cæco, & pes claudo. “ Mystice si referatur ad Christum, beatus Christianus, si est filius Core, idest crucis Christi per meditationem. *Qui intelligit*, idest qui habet intellectum reductum in obsequium, intelligens *super egenum, & pauperem*, idest beneficium quod Christus fecit per crucem. Tre. 3. „ Recordare „ paupertatis, & transgressionis meæ, absin„ thii & fellis. “ Primum ponit cum dicit: *In die mala † alias, malorum † liberabit eum Dominus*. Dies secundum naturam suam sunt boni, quia sunt facti a Deo. Psalm. 118. *Ordinatione tua perseverant dies*. Sed dicuntur mali propter mala quæ in eis contingunt. Eph. 5. „ Redimentes tempus, quoniam dies mali „ sunt. “ Et dicit, *In die mala*, idest in die alicuius malæ tribulationis. Est autem multiplex dies mala: scilicet triumphationis. Eccli. 11. „ In die bonorum ne immemor sis ma„ lorum. “ Summum malorum est damnatio æterna, quæ imminet homini in iudicio, vel particulari, scilicet morte, vel in iudicio universali, idest in fine mundi. Et illa dies est mala in qua fit talis damnatio, idest dies illa dies iræ, dies tribulationis, & angustiæ, &c. In hac mala die liberat Dominus misericordem. Matth. 25. „ Esurivi, & dedistis mihi „ manducare; sitivi, & dedistis mihi bibere... „ Venite, benedicti Patris mei, percipite Re„ gnum quod vobis paratum est a constitutio„ ne mundi. “ Non quod sola misericordia sine aliis virtutibus liberet hominem, sed quia per misericordiam homo satisfacit pro peccatis.

(b) *Dominus conservet*. Hic ostendit quomodo meretur misericordiam ex oratione sanctorum, qui orant pro misericordibus: & ponitur oratio pro misericorde existente in statu prosperitatis; secundo pro existente in statu adversitatis. In statu prosperitatis homo duobus indiget: scilicet ut promoveatur, & conservetur in bono; secundo ut liberetur a malis. Est autem triplex bonum: scilicet bonum naturæ, bonum gratiæ, & bonum gloriæ. Primum, scilicet bonum naturæ, petit sibi conservari: unde dicit: *Dominus conservet eum*, scilicet in bono habito, scilicet in bono naturæ. Psal. 55. *Conserva me, Domine*; ne scilicet corruptum sit bonum naturæ per peccatum, vel per tribulationes imminentes. Bonum gratiæ petit dari, cum dicit: *Et vivificet eum*, per gratiam. Namque homo habet vitam spiritualem. Hæc autem vita consideranda est; & habetur per fidem formatam. Habac. 2. „ Iustus meus ex fide vivit. “ Gal. 2. „ Quod autem vivo in carne, in fide vivo fi„ lii Dei. “ Et † alias, Etiam † sine hac vita, scilicet gratiæ, vita nostra est mors. I. Tim. 5. „ Quæ in deliciis vivens mortua est. “ Quantum ad tertium bonum, scilicet gloriæ, dicit: *Et beatum faciat eum in terra*. Si de perfecta beatitudine intelligatur, sic dicitur *in terra*, scilicet viventium. Psalm. 26. *Credo videre bona Domini in terra viventium*. Matth. 5. „ Beati mites, quoniam ipsi possidebunt ter„ ram. “ Si autem intelligatur de beatitudine huius vitæ, inquantum aliquid æternum mente sapimus, sicut dicitur Phil. 3. „ No„ stra conversatio in cælis est: “ sic dicitur: *Beatum faciat eum in terra* hac, scilicet participatione illius beatitudinis. *Et non tradat eum in animas inimicorum eius*. Hic petit liberari a malis † alias, malo. † Inter omnia mala summum malum est incidere in manus inimicorum: Psalm. 58. *Eripe me de inimicis meis, Deus meus*: quia inimici ex odio persequuntur, & affligunt: unde dicit: *Ne tradas eum in animas*, idest in voluntates inimicorum, quorum est semper odire, quod † alias, quia † nihil aliud est quam velle malum. Quando ergo quis subiicitur malis, traditur in voluntatem inimici.

mici. Vel *in animas inimicorum*, idest in potestatem diaboli, & ministrorum eius.

(c) *Dominus opem*. Hic ponitur oratio pro misericorde existente in adversitate: & primo petit divinum auxilium sive subsidium; secundo allegat necessitatem huius. Dicit ergo: *Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius*. Petit pro misericorde, sive pro viro iusto filio Core, simpliciter quod Dominus vivificet eum, & quod beatum faciat eum in terra; secundo conservet eum, & quod non tradat eum in animas inimicorum eius: & ex hoc posset aliquis colligere, quod misericors nullo modo affligeretur. Unde ad hoc excludendum dicit, quod quandoque lectus eius repletur doloribus: & hoc fit ipsi misericordi aliquando ad correctionem. Iob 33. „ Increpat quandoque „ per dolorem in lectulo. " Vel ad humiliationem; sicut Paulo datus est stimulus carnis: II. Cor. 12. Vel ad probationem: Iob per totum, & Tobiae. Et ideo dicit: *Dominus opem ferat illi*, idest misericordi existenti in tribulatione, *super lectum*; ad litteram, in quo iacet, vel in quo quiescit. I. Corinth. 10. „ Fi„ delis Deus, qui non patietur vos tentari „ supra id quod potestis. " Et quod feras illi opem necessitas magna hoc exigit: quia *universum stratum eius versasti in infirmitate eius*. Et loquitur hic ad similitudinem febricitantis, qui non invenit locum in lecto in quo possit quiescere, sed continuo se vertit. Et ideo dicit, *Versasti*; quasi dicat: Indiget ope, quia tanta est eius infirmitas quod continue vertitur per lectum. Et hoc est secundum litteralem sensum. Tamen simpliciter omne illud per quod in temporalibus quiescebat, versum est sibi in amaritudinem: quia in eis Deus ponit amaritudinem, ut eis contemptis convertatur ad Deum. Eccle. 2. „ Cumque convertissem me „ ad universa opera quae fecerant manus meae, „ vidi in omnibus vanitatem. " Et quia misericordi † alias, si misericordi † debetur misericordia, eius misericordiae conscius peto misericordiam. Primo ergo petit misericordiam absolute; secundo ostendit in quo praecipue eam petit; tertio causam petitionis assignat. Dicit ergo: *Domine, ego dixi, Miserere mei*; quasi dicat: Non recurro ad iustitiam, sed ad misericordiam, quia non in iustitiis nostris est salus. Esa. 64. „ Quasi pannus men„ struatae omnes iustitiae nostrae. " Sed in quo petit misericordiam? Ubi est praecipua miseria. Et hoc datur, scilicet misericordia, ubi est praecipua beatitudo: quia beatitudo non est in rebus corporalibus, quia corporalia ordinantur ad ultimam beatitudinem. Ergo praecipua miseria non est in rebus corporalibus, sed in his quae habent in se contrarium ad beatitudinem dispositionem; sicut in adulteriis, furtis, homicidiis, & aliis peccatis: & „ qui huiusmodi agit Regnum Dei non conse„ quetur; " ut Apostolus dicit Gal. 5. sed est damnatus. Prover. 14. „ Miseros facit po„ pulos peccatum. " Peccatum enim deordinavit corpus, & corpus deordinavit animam. Sap. 9. „ Corpus quod corrumpitur, aggravat „ animam. " Et haec sanitas habetur a Deo solo. Sap. 16. „ Non herba, neque malagma „ sanavit eos; sed sermo tuus, Domine. " Et ratio petitionis huius est, *quia peccavi tibi*. Sed numquid peccata merentur misericordiam? Non. Hoc ergo continuatur sic ut scilicet ly, *quia*, designet materiam misericordiae, non meritum. Nulla miseria est ubi non sit locus misericordiae. Et ideo quia sum miser, peto misericordiam. Vel ut ly *quia* denotet causam meritoriam. & sic quia confessio peccati est meritum misericordiae, ideo dicit: Peto misericordiam, quia confiteor quod peccavi tibi. Proverb. 28. „ Qui abscondit sce„ lera sua non dirigetur; qui autem con„ fessus fuerit, misericordiam consequetur. " Vel aliter: *Quia peccavi tibi*; quasi dicat: Quare peto misericordiam? Quia tu solus es qui potes sanare: quia in te facta est iniuria, & peccatum; ideo ad te pertinet remissio. Et in omni peccato offenditur Deus. Et cantatur hic versus in tertia, quia fide, & operatione Trinitatis remittitur peccatum.

(d) *Inimici mei dixerunt*. Supra Psalmus petiit misericordiam sanantem; hic autem ponit necessitatem huiusmodi petitionis, quae causatur ab hostibus; & secundum mysticum sensum, quia litteralis est planus, in loco isto dicuntur ista verba ex persona Christi. Circa quod † alias, hoc † tria facit. Primo ponit affectionem malorum volentium malum eius; secundo ponit studium eorum insidiantium, ibi, *Et si ingrediebatur*; tertio ponit consilium tractantium, ibi, *Adversum me*: quia inimicus primo desiderat offendere; secundo insidiatur; tertio cogitat quomodo perficiatur. Dicit ergo, *Inimici mei dixerunt*, in corde, vel in ore, *mala mihi*. Mat. 12. „ Malus homo de „ malo thesauro profert mala: " & haec mala sunt verba † alias, & haec verba mala sunt † exprimentia desiderium eorum de morte Christi, vel viri iusti. Unde dicitur: *Quando morietur*? Hic est modus expressivus desiderii. Psal. 41. *Quando veniam, & apparebo ante faciem Domini*? Sapien. 2. „ Morte turpissima conde„ mnemus eum. " Et volebant mortem Christi, ut fama eius, quae tunc erat celebris, extingueretur. Hier. 11. „ Eradamus eum de „ terra viventium; & nomen eius non me„ moretur amplius. " Unde dicunt: *Et peribit* no-

nomen eius. Sed contrarium accidit, quia per mortem magis exaltatus est, & plures post mortem Christi conversi sunt. Ioan. 12. „ Si „ granum frumenti mortuum fuerit, multum „ fructum affert: " etsi mali insidiantur bonis, ut extinguatur nomen eorum. Sed, ut dicitur Prover. 10. „ Memoria iusti cum laudi„ bus: " & hoc peccatores procurant insidiando. Sic ergo ponit primo insidiandi modum; secundo ostendit insidiarum effectum, ibi, *Ingrediebatur*. Circa primum tria facit: primo enim proponit dolosum ingressum; secundo fictum verbum; tertio insidiosum animum. Dicit ergo: *Si ingrediebatur ut videret*: Hieronymus habet, *Ut visitaret*; quasi dicat: Non veniebant causa amicitiæ, sed causa explorandi. Sic veniebant principes Iudæorum, ut caperent Iesum. Sic etiam post mortem Christi multi ingressi sunt Ecclesiam, ut caperent, & insidiarentur sanctis viris. Hoc est quod Apostolus dicit Galat. 2. „ Propter subin„ troductos falsos fratres, qui subintroierunt „ explorare libertatem nostram. " Quantum ad secundum dicit, *Vana loquebatur*; idest, falsa loquebatur populus Iudæorum contra Christum, quia ore verba dulcia simulabat: Matt. 22. „ Magister, scimus quia verax es: " & interius moliebantur mortem. Psalm. 11. *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum, labia dolosa in corde & corde locuti sunt*. Quantum ad tertium dicit: *Cor eius congregavit iniquitatem sibi*. Animus insidiosus est ille qui congregat verba ex quibus virum iustum offendat: isti enim non faciunt sicut apes, quæ congregant mel; sed sicut scarabei, qui congregant stercus. Sed boni congregant mel, quia de divina dulcedine alios dulcorant. Et ideo dicit: *Cor eius congregavit iniquitatem sibi*. Et dicit, *Sibi*, idest contra se. Proverb. 1. „ Ipsi „ contra sanguinem suum insidiantur. " Vel *sibi*, idest ad suum desiderium consequendum: quia si eum in aliquo malo comprehenderent, multum gauderent. Eccli. 18. „ Si præstes animæ „ tuæ concupiscentias eius, faciet te in gau„ dium inimicis tuis. " Sic dicebant contra Christum (Mat. 27.) „ Recordati sumus, quia „ seductor ille dixit adhuc vivens: Post tres „ dies resurgam. " Consequenter ostenditur insidiarum effectus: quia egredientes detrahebant. Unde dicit: *Egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum*. Egrediebatur vel a simulatione, vel a malitia, vel a familiaritate, vel ab amicitia: quia ante erat, & videbatur quasi amicus, & sic loquebatur in idipsum, idest falsum, sicut prius, & falsitatis verba. Vel egrediebatur foras a sinu veritatis; vel ab amicitia, quam simulabat; vel ab Ecclesia, vel societate Christi. Ioan. 6. „ Multi discipulorum „ abierunt retro. "

(e) *Adversum*. Hic ostendit malum consilium eorum, quomodo noceant: & primo ponit consilium inimicorum; secundo ostendit quod hoc in etiam convenerunt aliqui amici boni, ibi, *Homo pacis*. Et primo ponit ordinem consiliandi, ostendens, quod primo conveniunt consiliantes; secundo discutiunt de quo consiliant; tertio determinant quid sit faciendum. Et hæc tria describit hic. Dicit ergo: *Omnes inimici mei subsannabant adversum me*. Glo. *Egrediebatur*: & post sequitur, *In idipsum &c.* Et hoc in littera Hieronymi habetur; tamen non est vis. Et dicit: *Subsannabant*, idest silenter loquebantur: & hic est modus specialiter in consiliariis, & maxime de malis consiliis, & malis hominibus, qui in occulto hoc faciunt. Lev. 19. „ Non eris criminator, „ nec susurro in populis. " Eccli. 28. „ Su„ surro, & bilinguis maledictus erit: multos „ enim turbabit pacem habentes. " Et dicit, *Adversum me*: & ita non sunt bona consilia, sed mala. Ps. 35. *Iniquitatem meditatus est in cubili suo*. Et ideo *cogitabant mala mihi*. Ps. 1. „ Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum „ &c. " *Verbum iniquum constituerunt adversum me*, idest iniustum. Hoc ergo determinaverunt in eorum concilio, Io. 11. „ Expedit vobis ut „ unus homo moriatur pro populo. Et ex illa „ hora cogitaverunt ut interficerent eum. " Matt. 21. „ Hic est heres; venite, occida„ mus eum. " Sap. 2. „ Morte turpissima „ condemnemus eum. " Hoc verbum iniquum habetur Hier. 18. „ Tu scis, Domine, consi„ lium eorum adversum me in malum, & „ mortem. " *Numquid qui dormit non adiiciet ut resurgat*? Hic ponit rationem eorum pravæ determinationis. Ly *non*, superfluit; quasi dicat: Qui dormit non resurget; quasi dicat: Si occiderimus eum, non resurget. Sap. 2. „ Non est qui agnitus sit reversus ab infe„ ris. " Et ideo resurrectionem credebant seductionem. Vel aliter: *Numquid qui dermit &c.* ut ly *non* construatur cum ly *adiiciet*, & sit sensus ut sint verba Ecclesiæ eis † alias, ci † insultantis; quasi dicat: Vos constituistis eum occidere; sed frustra hoc fecistis, quia resurget. Unde dicit: *Numquid qui dormit non adiiciet ut resurgat*? Et dicit, *Dormit*, quia etiam hoc dicitur Dan. 12. „ Multi de his qui „ dormierunt in pulvere terræ evigilabunt: " nam † alias, dum † simpliciter mors Christi dormitio fuit: quia ipse seipsum posuit in mortem, & mortuus est non per violentiam, sed per propriam voluntatem; & ideo habuit potestatem sumendi animam virtute divinitatis.

II. Cor. 13. „ Si mortuus est ex infirmitate, „ vivit tamen ex virtute Dei. "

(f) *Etenim homo pacis meæ, in quo speravi*. Supra proposuit Psalmus consilium inimicorum tractantium mortem Christi; hic autem introducit consilium amicorum. Et quia ipse Christus, Ioan. 13. istud verbum introducit de Iuda, ideo nos de Christo hic exponamus: ubi duo facit. Primo describitur conditio eius; secundo culpa. Conditio personæ Iudæ describitur ex tribus, quæ aggravant peccatum: quia amicus, quia familiaris, & quia beneficiatus. Dicit ergo quantum ad primum: *Etenim homo pacis meæ*. Dixit supra, quod dormivit, id † alias, idest † procurante proditore. Vel *verbum iniquum constituerunt adversum me inimici*. Sed non est mirum, quia *homo pacis meæ*, quia Iudas inter amicos reputabatur. Hæc autem prophetia contigit facto, quia osculo prodidit Christum, quod est signum amicitiæ, & pacis. Unde Dominus dixit, Luc. 22. „ Iuda, osculo tradis filium hominis? " Psalm. 27. *Loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum*. Hierem. 20. „ Audivi contumelias multorum, & terrorem in circuitu .... ab † alias, & ita ab † omnibus viris „ qui erant pacifici mei † alias, mihi, † & „ custodientes latus meum. " Item familiaris erat: unde, *In quo sperabam*. Sed numquid deceptus est Christus in spe sua? Non. Et ideo dicit, *In quo sperabam*; idest, in quo videbar sperare, idest confidere: quia commiserat ei dispensationem rerum suarum. Vel *in quo sperabam*, idest talis conditionis: & ita me habebam ad eum quod debebam sperare in eo. Sed aliquando credit quis sperare in eo quem credit amicum, & de quo deberet confidere; & tamen decipitur. Hier. 9. „ In omni fratre tuo non habeas fiduciam. " Mich. 7. „ Nolite credere amico, & nolite confidere „ in duce. " Vel *in quo sperabam*; in membris meis, quæ in Christo sperabant. Mat. 25. „ Quod uni ex meis minimis fecistis mihi fecistis. " Quantum ad tertium dicit: *Qui edebat panes meos*: quia Christus cum signo panis eum designavit. Ioan. 13. „ Cui intinctum „ panem porrexero. " Et licet Iudas ederet panem Christi, tamen perrexit † alias, porrexit † contra eum. Eccli. 29. Pascet, & potabit ingratos. " Vel *panes meos*, idest doctrinam meam. Gen. 49. „ Aser, pinguis panis eius, & præbebit delicias Regibus. " Talis panis est panis Christi, qui est pinguis propter dulcedinem doctrinæ. Ps. 118. „ Quam „ dulcia faucibus meis eloquia tua! Super mel ori „ meo. " *Magnificavit super me supplantationem*. Ecce peccatum. Hieronymus habet: *Levavit contra me calcaneum suum*. Et loquitur ad similitudinem eius qui vult aliquem omnino comprimere; quasi dicat: Attentavit ut me totaliter contereret. Et diversitas translationum videtur processisse ex æquivoco: quia quod in altum levatur, magnificatur. Vel *magnificavit super me supplantationem*; idest, fecit magnam supplantationem contra me, quia mortem intulit. Hier. 9. „ Omnis supplantans supplantabit. " Amos 5. „ Odio habuerunt corripientem in porta. "

(g) *Tu autem*. Christus iam exposuit in generali suam petitionem; hic autem ostendit in quo misericordiam petat: unde dicit: *Ipsi conturbaverunt me*; sed non restat nisi ut recurram ad Deum. Et ideo dicit: *Tu autem, Domine, miserere mei*. Misericordia debet esse ubi est miseria: Christus autem factus est particeps miseriæ nostræ, non quantum ad culpam, sed quantum ad pœnalitatem, & præcipue quantum ad pœnam mortis. Et ideo, *Miserere mei*. Psal. 88. *Misericordiam meam non dispergam ab eo*. Sed in quo petit misericordiam, ostendit cum dicit, *Resuscita me*; quasi dicat: Illi dicunt: *Non adiiciet ut resurgat*; sed tu *resuscita me*.

Sed numquid Christus non resurrexit † alias, Christus resurrexit † propria virtute, quia dicit, *Resuscita me*? Immo videtur quod sic: quia Psalmus dicit in persona Christi: *Ego dormivi, & exurrexi*. Psalm. 3.

Dicendum, quod Christus, secundum quod homo, non habuit potestatem resurgendi; sed secundum virtutem divinitatis, quæ est eadem in Patre, & Filio. Et ideo si surrexit potestate Patris, surrexit potestate sua. Et petit a Patre ut homo quod habebat ut Deus, ut ostendat virtute divinitatis hoc fieri.

Et retribuam eis. Hic ponit effectum eius. Duplicem potestatem habuit Christus post resurrectionem: quia in cælo, & in terra: & ideo retribuit eis captivitatem temporalem, quia dispersi sunt per mundum; & retribuet eis in futuro damnationem. Ioan. 5. „ Potestatem „ dedit ei iudicium facere. " Hieronymus habet: *Resuscita me, & retribuam tibi*; quasi dicat: Iste fructus resuscitationis, quod resuscitatus adducam multos ad cognitionem nominis tui. Psalm. 115. *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?*

(h) *In hoc cognovi*. Hic ponit fiduciam exauditionis: & primo ponit quod Deus voluit eum, idest complacitum fuit paternæ voluntati in ipso: unde dicit: *Quoniam voluisti me*. Matth. 3. „ Hic „ est filius meus dilectus, in quo mihi com„ placui. " Esa. 42. „ Complacuit sibi in illo „ anima mea. " Item dicit: *Non gaudebit inimi-*

micus meus super me; idest, Iudas, etsi fuit gavisus in morte, non tamen finaliter gaudebit, quia contristabitur in resurrectione. Mich. 7. „ Ne læteris, inimica mea, super me, quia „ cecidi; consurgam. " Et potest littera ordinari dupliciter. Uno modo ut primum sit argumentum secundi, & sit sensus: Ex hoc quod considero quod sum tibi acceptus, *cognovi quia voluisti me*. Alio modo ut secundum sit causa primi, ut sit sensus: Quia inimicus meus non poterit gaudere super me, *cognovi quia voluisti me*. Sed quia indigebat signo aliquo, dicit, *Cognovi*, idest cognoscere feci, vel quia alii † alias, vel alii qui † hoc cognoverunt. *Me autem propter innocentiam suscepisti, & confirmasti me in conspectu tuo in æternum*. Hic exauditus gratias agit: & primo confitetur beneficium; secundo subiungit laudem, ibi, *Benedictus*. In beneficio confitetur totum quod ad se pertinet: primo enim proponit meritum; secundo ostendit resuscitationis beneficium; tertio resurgentis statum; quarto exaltationem. Quantum ad meritum eius consideremus eius innocentiam: unde dicit: *Me autem suscepisti propter innocentiam*. I. Pet. 2. „ Peccatum non fecit. " Psal. 25. *Ego autem in innocentia mea ingressus sum*. Et ex hoc merito dicit se susceptum, sive assumptum. Non dicit hoc de assumptione in unitatem personæ, quia illa assumptio non fuit ex meritis ipsius hominis Christi, sed ex mera gratia: unde & Spiritus sancti operatione facta est; sed hoc dicit de susceptione ab inferis, qua † alias, a qua † surrexit. Psal. 3. *Tu autem, Domine, susceptor meus es*. Et dicit, *Suscepisti*, scilicet animam meam ab inferis, & carnem de sepulcro. Sed qualiter susceptus est? Numquid ad vitam mortalem, ut Lazarus? Non; sed susceptus est ad statum immortalitatis: unde dicit: *Et confirmasti me in conspectu tuo in æternum*, idest in statu immortalitatis. Roman. 6. „ Christus resurgens ex mortuis iam „ non moritur. " Et adhuc plus: quia constituit eum ante conspectum suum. Hebr. 9. „ In„ troivit in ipsum cælum, ut appareat vultui „ Dei pro nobis. " Et hoc *in æternum*, idest semper.

(i) *Benedictus Dominus*. Hic ponit laudem: & circa hoc duo facit. Primo ponit quædam ex parte laudati; secundo ex parte laudantis. *Benedictus*. Benedicere nihil aliud est quam dicere bonum. Aliter nos benedicimus Deum, & aliter benedicit nos Deus. Nos benedicimus Deum, recognoscendo bonitatem eius. Tob. 12. „ Benedicite Deum cæli. " Eccli. 43. „ Be„ nedicentes Dominum exaltate eum quan„ tum potestis. " Deus autem benedicit nos, causando in nobis bonitatem: quia suum dicere est facere. (Psal. 148.) *Dixit* enim *& facta sunt*. Secundum ostendit cum dicit, *Dominus*. Potestas Dei attenditur secundum duo. Primo secundum opus gubernationis: Sap. 12. „ Tu „ autem dominator virtutis cum tranquillitate „ iudicas, & cum magna reverentia disponis „ nos: " & secundum opus creationis. Et hæc duo tangit cum dicit, *Dominus*, ad quem pertinet gubernare; secundo cum dicit, *Deus*: illud enim omnes opinantur Deum quod est primum principium essendi omnibus: sed operatio gubernationis habet ministros; in opere autem creationis nullum ministerium potest esse. Unde honor qui debetur gubernatori, potest aliis communicari. Gal. 4. „ Sicut Angelum „ Dei excepistis me. " Et hæc dulia est. Sed latria, quæ debetur creatori, nulli debetur. Et ideo Glo. dicit: „ *Dominus*, cui debetur dulia; „ *Deus*, cui debetur latria. " Et dicit, *Israel*, idest videntium Deum: quia etsi omnia gubernat, tamen uberem fructum gubernationis, qui est vita, soli fideles consequuntur. Et si omnes colant Deum, tamen cultum latriæ soli fideles soli Deo offerunt. Tertium ostendit cum dicit: *A sæculo, & in sæculum*: quia scilicet potestas tua non est corporalis, sed æterna. Psal. 144. *Regnum tuum Regnum omnium sæculorum*. Ex parte laudantis dicit duo: scilicet confessionem oris. Ro. 10. „ Corde creditur ad iustitiam, „ ore autem confessio fit ad salutem. " Et hoc facit cum dicit: *Benedictus Deus &c.* Item complacentiam affectus. Phil. 4. „ Gaudete in Domino. " Et ideo dicit, *Fiat, fiat*; quasi dicat: Complacet sibi cum bonis eius: & ingeminat ad significandum huius complacentiæ continuationem. I. Paral. ult. „ Domine Deus, custodi hanc vo„ luntatem. " In Hebræo habetur, *Amen, amen*. Et quia *Amen, amen* ponitur in fine librorum, credunt quidam quod dividatur liber Psalmorum in multos libros, & compleatur unus hic. Sed non est verum: quia ponitur hic *Fiat*, sive *Amen*, ut sit continuatio voluntatis, non ut sit consummatio operis.

(a) In finem intellectus filii Core.

PSALMUS XLI.

Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus. Sitivit anima mea ad Deum fontem vivum: quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?

(b) Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: Ubi est Deus tuus?

(c) Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam: quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei.

(d) In voce exultationis, & confessionis, sonus epulantis. Quare tristis es, anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi: salutare vultus mei, & Deus meus. Ad me ipsum anima mea conturbata est: propterea memor ero tui de terra Iordanis, & Hermoniim, a monte modico.

(e) Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum. Omnia excelsa tua, & fluctus tui super me transierunt.

(f) In die mandavit Dominus misericordiam suam, & nocte canticum eius. Apud me oratio Deo vitæ meæ; dicam Deo: Susceptor meus es. Quare oblitus es mei, & quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus? Dum confringuntur ossa mea, exprobraverunt mihi qui tribulant me inimici mei; dum dicunt mihi per singulos dies: Ubi est Deus tuus? Quare tristis es, anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi: salutare vultus mei, & Deus meus.

HAEc est quinta deca primæ quinquagenæ; & sic ordinatur ad implorandum auxilium contra præsentia mala. Et hæc est figura temporalium malorum, quæ acciderunt David, qui passus est persecutionem ab Absalone; & contra hoc fuit prima deca. Item a Saule; & contra hoc secunda deca. Item a toto populo; & contra hoc tertia deca. Item a multis æmulis; & contra hoc quarta deca. (Psal. 34.) *Iudica, Domine, nocentes me*. Restat quinta deca, in qua loquitur specialiter de his quæ pertinent ad Regnum. Et petit in ista deca contra impugnatores Regni auxilium divinum. Et ut ad mysterium referatur, petit iustus homo contra illos qui Regnum Ecclesiæ impugnant. Dividitur ergo Deca ista in duas partes. † Alias, Dividitur ergo Psalmus iste in tres partes. † Primo format petitionem pro statu Regni; secundo, quia Regnum videtur esse turbatum per peccatum, ideo petit veniam pro peccato, ibi (Ps. 50.) *Miserere mei, Deus*. Circa primum duo facit. Primo proponit petitionem contra hostes Regni; secundo exauditus gratias agit de gloria Regni, ibi (Psal. 44.) *Eructavit*. Et quia omnis petitio provenit ex desiderio, ideo circa primum duo facit. Primo proponit suum desiderium; secundo addit orationem, ibi (Psal. 43.) *Deus auribus*. Circa primum duo facit. Primo ostendit desiderium quod habet ad Deum; secundo petit desiderii impletionem, ibi (Psal. 42.) *Indica me*. Titulus: *In finem intellectus filii Core* Hoc est expositum in titulo præcedentis Psalmi; tamen alia littera habet: *In finem intellectu*; idest, attribuitur iste Psalmus filiis Core, *intellectu*, idest per intellectum ducens nos in finem. Core interpretatur calvaria. Unde illi dicuntur filii Core qui patiuntur irrisionem propter crucem. Unde IV. Reg. 4. pueri irridebant Eliseo: „ Ascende calve, ascende calve: & „ maledixit eis Eliseus, & ursi comederunt „ illos. " Illi ascendunt de Bethel qui ad fidem Christi convertuntur de Iuda, quæ olim domus Dei vocabatur. Et hi deridentur a pueris, idest Iudæis puerili sensu utentibus, quia adhuc sub pedagogo sunt, & improperant crucem Christi: & isti duo ursi devoraverunt eos, scilicet Titus, & Vespasianus. Dividitur ergo Psalmus in duas partes: in prima enim ponit suum desiderium; in secunda ponit tristitiam incitantem desiderium, ibi, *Fuerunt mihi*. Circa primum tria facit. Primo proponit desiderium sub similitudine; secundo rationem similitudinis assignat, ibi, *Sitivit*; tertio exponit rem desideratam, ibi, *Quando veniam*. Similitudinem sumit ex cervo, qui specialiter habet hanc proprietatem quod pede conterit serpentem; & quando vult mutari, comedit serpentem; & sic æstuat præ veneno, & tunc currit ad aquam, & sic renovatur. Sicut cer-

vus

vus in generali desiderat aquas, ita fidelis desiderat Deum. Tamen in speciali adaptatur catechumenis, & viris perfectis. Catechumenus enim est sicut cervus, qui sentit in se veneni ardorem, quod est ex suggestione serpentis introductum. Gen. 3. Ex quo veneno secutum est peccatum originale. Rom. 5. „ Per unum „ hominem in hunc mundum peccatum intra- „ vit. " Et hoc venenum est reatus concupiscentiæ, & reatus primi peccati. Et ideo debet desiderare fontem baptismi. Zach. 13. „ Erit „ fons patens domui Iacob in ablutionem pec- „ catorum. Ezec. 36. „ Effundam super vos „ aquam mundam. " Vir autem perfectus est sicut cervus in petra stabilitus. Psal. 17. „ Qui „ perfecit pedes meos tamquam cervorum. " *Sitivit anima mea*. Hic iam comedit, idest destruxit peccatum. Eccli. 21. „ Quasi a facie colu- „ bri, fuge peccatum. " Et ideo nihil habet in mundo quod concupiscat; & ideo desiderat venire ad fontem vitæ. Et ideo, quia istis convenit hæc similitudo, scilicet catechumenis, & viris perfectis, ideo cantatur Psalmus iste in officio baptismi in Sabbato sancto, & Pentecostes, quando fit solemne baptisma, quantum ad catechumenos. Item cantatur cum exequiis mortuorum, quia convenit viris perfectis accedere ad fontem vitæ æternæ. *Ita desiderat anima mea ad te, Deus*. Hic adaptat similitudinem. Anima mea desiderat interiori affectu. Esa. 26. „ Anima mea deside- „ ravit te in nocte. " Tren. 3. „ Pars mea „ Dominus, dixit anima mea. " Sed numquid in Deo est fons aquarum? Ita: unde dicit: *Sitivit anima mea ad Deum fontem vivum*. Fons dicitur qui scaturit, & producit aquas vivas, & qui † alias, quia † iugiter & indeficienter emittit aquas. Omnis aqua gratiarum ab illo fonte emanat, scilicet a Deo Patre. Hier. 2. „ Dereliquerunt fontem aquæ vivæ. " Item emanat a Filio etiam inquantum Deus. Psal. 35. *Apud te est fons vitæ*. „ Fons sapientiæ ver- „ bum Dei est: " Eccli. 1. Item a Spiritu sancto. Ioan. 4. „ Fiet in eo fons aquæ salien- „ tis in vitam æternam. " Et Ioan. 7. „ Hoc „ autem dixit de spiritu quem accepturi erant „ credentes in eum. " Ergo quia ipse est fons, anima mea sitivit ad eum. Sitis designat desiderium cum anxietate: ita iste designat se pati anxietatem, non solum ex dilatione rei desideratæ, sed propter mala quæ hic affligunt. Matth. 5. „ Beati qui esuriunt, „ & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi † alias, „ ipsa † saturabuntur. " Sed de hoc fonte desiderat hoc, scilicet *quando veniam*. Hæc verba desiderantis sunt, & exprimunt desiderium catechumeni ad baptismum; & sic est sensus: Quando veniam ad sacrum Christi baptisma? Mat. 21. „ Venite ad me omnes qui laboratis, „ & onerati estis; & ego reficiam vos. " Psal. 33. *Venite filii, audite me; timorem Domini docebo vos*. Hoc, ut dicit Augustinus, convenit catechumenis: quia a principio catechumeni, quousque adulti non fuissent † alias, cum adulti fuerint, † non admittebantur ad sacra mysteria, sed usque ad Evangelium poterant interesse. Unde dicit: *Quando veniam, & apparebo*, ad litteram, cum aliis, *ante faciem Domini*? idest ad sacramenta Christi. Item convenit viris perfectis; & est sensus: *Quando veniam, & apparebo*, idest ut videam te facie ad faciem, quia modo sum procul a te, quia video te per fidem? Sed quando videbo te per speciem, tunc ero prope. Phil. 1. „ Desiderium „ habens dissolvi, & esse cum Christo. " Et non dicit: Apparebit mihi Dominus; sed, *Apparebo ante faciem Domini*: quia ex hoc quod videbo faciem Domini reddar conspicuus omnibus, multo magis quam Moyses, qui vidit eum in vita ista. Pri. Ioan. 3. „ Nondum apparuit „ quid erimus: scimus quoniam cum apparue- „ rit, similes ei erimus. " Rom. 8. „ Non „ sunt condignæ passiones huius temporis ad „ futuram gloriam quæ revelabitur in nobis. " Quasi dicat: Intererò societati videntium Deum; & ex hoc conspicuus, & gloriosus ero. Sed ab hac visione excluditur hypocrita. Iob 13. „ Non veniet in conspectu eius omnis hypo- „ crita. "

(b) *Fuerunt mihi lacrymæ*. Hic describit unde habeat hoc desiderium, vel anxietatem: & primo ponit eam; secundo ponit remedium quod habet contra eam, ibi, *Hæc recordatus sum*. Et primo ponit magnitudinem suæ tristitiæ; secundo ponit causam huius tristitiæ. Circa tristitiam procedit sic: quia primo exprimit magnitudinem tristitiæ; secundo effectum; tertio continuitatem. Primum ostendit cum dicit: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ*, in quas scilicet homo prorumpit ex abundanti tristitia. Et hæc tristitia vel est de peccatis impedientibus consecutionem rei desideratæ, vel de molestiis aliorum. Secundum ostendit cum dicit, *Panes*. Panis reficit; & sic etiam lacrymæ reficiunt duplici ratione. Una est quia unicuique est delectabilis actio sibi conveniens: unde tristitiæ † alias, tristitia † est delectabilis actio conveniens tristitiæ; & lacrymatio est tristitiæ actio. Alia ratio est quia quando calor evaporat extra, minuitur; & ideo dicit, quod lacrymæ sunt ei sicut panis, quasi reficientes eum. Vel sicut panis, quia sicut per panem sustentatur, ita ipse sustentatur in bono per lacrymas. Tertium ostendit cum dicit, *Die ac nocte*, scilicet in prosperitate & adversitate. Hier. 9. „ Plorabo die ac nocte. " Et

causa

causa huius est, *Dum dicitur mihi quotidie: Ubi est Deus tuus?* Hæc, si sunt verba gentilium, referuntur ad catechumenos; quasi dicat: Nos, dicunt gentiles, habemus Deum quem videmus; scilicet solem. Sed ubi est Deus vester, quem fingitis? Respondete: Deus videri potest, sed non a te, quia non es mundus corde. Item si dicatur Iudæo converso a Iudæo infideli: Ubi est Deus tuus? respondeat Iudæus conversus ad fidem: Ubi sit Deus meus, apparet in pœna vestra, scilicet Iudæorum: quia estis dispersi. Item si sunt verba peccatoris ad virum iustum in afflictione positum; quasi dicat: *Ubi est Deus tuus?* quare non liberat te de afflictione quam pateris? respondeat iustus: Quia hæc temporalia non sunt præmium quod Deus dat servis suis, sed cœlestia.

(c) *Hæc recordatus sum*. Supra posuit Psalmista suum desiderium, & causam desiderii; hic autem ponit remedium contra causam, scilicet tristitiam: & circa hoc duo proponit, sive facit. Primo ponit remedium ex parte propriæ meditationis; secundo ex parte divini auxilii, ibi, *Ad meipsum*. Circa primum duo facit. Primo proponit remedium; secundo per hoc remedium, tristitiæ impedimentum, ibi, *Quare tristis?* In remedio proponit primo meditationem; secundo mentis delectationem, ibi, *Effudi*. Ergo assignat huius rationem, ibi, *Quoniam transibo*. Dicit ergo: *Hæc recordatus sum*, scilicet improperia infidelium dicentium: *Ubi est Deus tuus?* Tren. 3. „ Memoria memor ero. " Et habui consolationem mentis, *quia effudi in me animam meam*. Quando liquor diffunditur, dilatatur: unde quia latitudo cordis pertinet ad lætitiam, quæ quædam delectatio est † alias, quę quasi lætitia est † ideo in effusione animæ designatur delectatio. Psal. 61. *Effundite coram illo corda vestra*. Alia littera habet: *Effudi super me animam meam*. Et secundum hoc aliter legitur, & est sensus: Dicunt: *Ubi est Deus tuus?* Et ego hæc recordatus, primo quęsivi insensibiles creaturas, si invenirem Deum meum, sed inveni in eis quędam Dei vestigia. Ro. 1. „ Invisibilia „ Dei a creatura mundi per ea quæ facta sunt „ conspiciuntur. " Sed ultra processi in rebus intellectualibus animæ; *& effudi super me animam meam*; idest, solicite discutiens quæsivi quicquid est in eis, quasi coram me ponens omnia; sicut qui extrahit de vase omnia, ut discutiat quicquid sit intus: & tamen non est ibi Deus meus. Sed est adhuc aliquid supra hoc; & hoc feci: *quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei*; quasi dicat: Totum solatium quod habere possem, est spes tendendi in Deum. Et dicit duo: scilicet quo tendat, & quomodo, ibi, *In voce exultationis, & confessionis*. Circa primum accipienda est talis imaginatio. In veteri testamento erat duplex locus divino cultui deputatus: scilicet tabernaculum, de quo habetur Exo. 36. Postea crescente populi statu & religione, ædificata est domus Dei, scilicet templum: non ut tabernaculum, sed ut res fixa. Et hanc voluit facere David, sed prohibitus est a Deo. II. Regum 7. „ Numquid ædificabis mihi domum? „ Item 1. Paral. 17. Sed promissum est ei quod filius suus ædificaturus esset domum Dei: unde ipse paravit impensas; & ideo dicit: *Dicunt mihi: Ubi est Deus tuus?* Et ego hęc recordatus delector quod inveniam eum; & ideo toto affectu tendam in eum. *Et transibo in locum tabernaculi admirabilis*; quasi dicat: Non quiescam donec inveniam eum. Et dicit, *Transibo*, quia per tabernaculum, quod erat mobile, signatur status præsentis Ecclesiæ, quæ non est perpetua, nec stabilis nisi usque ad consummationem sæculi; & tunc transferetur. Et hoc dicitur Apoc. 21. „ Ecce tabernaculum Dei cum hominibus; " idest præsens Ecclesia; cum hominibus, idest donec homines erunt in vita ista † alias, illa. † Et ex hoc transibo ad stabilem domum Dei. Ps. 64. *Replebimur in bonis domus tuæ*. Ioan. 14. „ In domo Patris mei mansiones multæ sunt. " Et sic innuit ire in tabernaculum mirabile, & in domum Dei. Et dicitur in tabernaculum mirabile propter mirabilia quæ facit sanctis suis.

(d) *In voce*. Hic describitur modus transeundi usque ad domum Dei; & hic similiter accipienda est quædam imaginatio. Erat autem consuetudo quod quando aliqui per turmas ibant ad tabernaculum, ibant cum gaudio. Esa. 30. „ Canticum erit vobis sicut vox „ sanctificatæ solemnitatis, & lætitiæ; sic qui „ pergit cum tibia gaudenter vadit. " Et ideo dicit: *Ibo in locum tabernaculi admirabilis*; & cum gaudio: quia *in voce exultationis, & confessionis sonus epulantis*. Alia littera habet, *Soni epulantis*; quasi dicat: Ibo in voce soni epulantis, quia in epulis est sonus gaudii; & hoc magis patet secundum alias lætitias quæ sunt ibi. Referamus ergo hoc ad ingressum gaudii, quia erunt ibi tria. Primo erit ibi exultatio de bonis habitis. Es. 35. „ Gaudium & lætitiam obtinebunt. " Secundo erit ibi confessio de beneficiis gratiæ, quia agnoscent se illa obtinuisse per gratiam Dei; & ideo confitebuntur mirabilia Dei: & ideo sequitur ibi (Es. 51.) „ Gratiarum actio, & vox laudis. „ Tertio erit ibi spiritualis refectio. Esa. pen. „ Servi mei comedent, & vos esurietis; servi mei bibent, & vos „ sitietis &c. " Matth. 5. „ Beati qui esuriunt, „ & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur

tur

„ tur ; “ & ideo erit ibi sonus epulantis. Item festivitatis, idest iugis exultatio. Baruch. 5. „ Conspice, Hierusalem, ad orientem, & „ vide iucunditatem a Deo tibi venientem. “ Et quia † alias, licet † hæc omnia imperfecte sunt in Ecclesia, subdit: *Quare tristis es anima mea*? Hic adhibet remedium contra causam tristitiæ: & primo removet affectum; secundo removet effectum eius. Dicit ergo: *Quare tristis es anima mea*? Cum debeas gaudere, quia es in tabernaculo, & quia ibo ad domum Domini. Quare ergo es tristis? Nam parva mala non sunt reputanda in consideratione ad bona æterna. Eccli. 30. „ Tristitiam (scilicet sæculi) „ longe expelle a te. “ II. Corint. 7. „ Tristi- „ tia sæculi mortem operatur. “ Effectus tristitiæ est turbatio, quia ex inordinatione affectus ipsa ratio conturbatur. Et quis loquitur? Anima secundum hunc sensum. Anima habet duas partes: scilicet sensitivam, quam nominat hic animam propter animalitatem; & superiorem rationem, quæ nominat seipsam: quia unusquisque maxime est quod melius in eo est; & ideo dicit ratio superior inferiori: *Quare conturbas me*? Et quæ est causa? Ostendit autem quod non debet esse tristis, quia est spes futuræ confessionis; & ideo dicit: *Spera in Domino, quoniam adhuc confitebor illi*; quasi dicat: Spera in ipso Deo, quia adhuc venies ad hoc quod desideras, quia scilicet *adhuc confitebor illi*, idest adhuc spero vultum eius vel in via, vel in patria; quod maxime est materia gaudii. Iac. ult. „ Tristatur quis in vobis? Oret æquo „ animo, & psallat &c. “ *Salutare vultus mei*. Hic ly *salutare* secundum Glo. est nominativi casus, & est sensus: Ego dico quoniam ego confitebor illi. Et cui illi? Scilicet Christo, in quo sunt duæ naturæ: humana scilicet, qua est similis matri; & ideo dicit, *Salutare vultus mei*, idest vultum meum gerens. Luc. 2. „ Vi- „ derunt oculi mei salutare tuum &c. “ Gen. pen. „ Salutare tuum expectabo, Domine. “ Item natura divina; & quantum ad hoc est Deus meus; ideo dicit, *Deus meus*. Rom. 9. „ Ex quibus est Christus secundum carnem, „ qui est super omnia Deus benedictus in sæ- „ cula. “ Vel secundum Hieronymum ly *salutare* est accusativi casus; quasi dicat: Confitebor ei salutare, idest salvationem qua me salvavit. Et quod sequitur, *Deus meus*, coniungitur cum sequentibus. Consequenter adhibet remedium, scilicet divini auxilii: ubi primo proponit remedium; secundo exponit. Dicit ergo, *Ad me ipsum*. Alia littera habet: *A me ipso anima mea conturbata*. Prima est melior; quasi dicat: Quæ est ratio, quæro, *quare, anima, conturbas me*? Et hæc turbatio venit, quia qualitercumque converto me ad me, invenio mihi tribulationem. Oseæ 13. „ Perdi- „ tio tua, Israel, ex te; tantum ex me auxi- „ lium tuum. “ Et ideo Hieronymus habet: *Deus meus in meipso*. Secundum illam litteram est sensus, quasi dicat: Causa turbationis a me ipso est: quia si referamus ad humanum genus, corruptio sensualitatis a ratione venit, scilicet a sensu primi parentis. Item homo quicumque peccando corrumpit naturam suam; & ideo post peccatum sensualitas magis resistit rationi. Et quia non est in me nisi causa turbationis, *propterea memor ero tui*, idest recurro ad te. Oseæ ult. „ Memoriale eius sicut „ vinum Libani. “ Et unde? *De terra Iordanis, & Hermoniim*. Iordanis est fluvius in terra promissionis. Hermon est quidam mons propinquus Iordani. Et secundum historiam, II. Reg. 17. quando Absalon ivit in Hierusalem, & habuit consilium ut persequeretur David, qui erat citra Iordanem; & tunc Chusi impedivit; & ideo dicit: Si essem in tanta tribulatione sicut tunc, tamen *memor ero tui*. Tria tamen designantur hic quæ sunt in baptismo. Per Iordanem designatur descensus gratiæ in baptismum. Iac. 1. „ Omne datum bonum, & „ omne donum perfectum desursum est: “ & *de terra*: quia per influxum gratiæ terra cordis inde secundatur. Hermon interpretatur *anathema*, & designat abrenuntiationem quam facimus diabolo, & pompis eius in baptismo: quia tunc quilibet anathematizat, idest separat se a diabolo. *A monte modico*: quia hæc renuntiatio, & gratia venit ab humili corde, quia „ humilibus Deus dat gratiam: “ Iac. 4. Et diabolus „ est Rex super omnes filios super- „ biæ. “ (Iob 41.)

(e) *Abyssus abyssum*. Exponit remedium quantum ad duo dicta; scilicet quantum ad turbationem quam habet in se, & quantum ad memoriam de Deo, ibi, *In die mandavit*. Quantum ad primum proponit similitudinem, & exponit eam. Abyssus in Scriptura signat multitudinem aquarum. Gen. 1. „ Tenebræ e- „ rant super faciem abyssi; & spiritus Domi- „ ni ferebatur super aquas. “ Contingit etiam quod aquæ, quando in multitudine generantur in aere, possunt vocari abyssus. Et in istis pluviis est quædam circulatio, quia descendunt ad terram, & ex eis elevantur vapores, qui generant alias aquas: & intermedia sunt frequenter tonitrua, quæ fiunt ex commotione nubium, quæ generantur a vaporibus & pluviis. Item contingit quod post tonitruum sequuntur fulgura. Psal. 134. *Fulgura in pluviam fecit*. Dicit ergo: *Abyssus*, idest multitudo aquarum, *invocat abyssum*; idest trahit ad se multitudinem aquarum aliarum; & hoc *in voce cataractarum tuarum*; idest, quædam loca

ca occulta sunt, in quibus generantur aquæ, & ex quibus descendunt. Unde cataractæ, idest nubes, quæ quasi cataractæ quædam sunt, ex quibus generantur. Et hæc in Scriptura, scilicet abyssus, & tempestas, important malum. Exod. 15. „ Abyssi operuerunt „ eos. " Unde, *Abyssus &c.* quasi dicat: Una punitio Dei *abyssum invocat*, idest continuatur ad aliam; quasi dicat: Iudicium Dei quo † alias, qui † infert præsentia mala, invocat iudicium quo futura mala infert. Psal. 35. *Iudicia tua abyssus multa*. Et hoc fit *in voce cataractarum tuarum*, idest per vocem Scripturarum tuarum, vel prædicatorum. Et hoc refertur ad hoc quod dicit: *Anima mea conturbata est*. Quare? Quia abyssus; idest, ex uno malo, vel ex uno peccato sequitur magna pœna. Vel aliter. *Propterea memor ero &c.* ut per abyssus intelligatur sacra doctrina; & sic est sensus: *Abyssus*, idest vetus testamentum, vocat alium, idest novum testamentum. Et hæc duo concorditer inducit, ut memor sim tui, quia in utroque promittit homini auxilium Dei, & hoc *in voce cataractarum tuarum*, idest prædicatorum, & doctorum. Vel aliter. *Propterea memor ero &c.* quia *abyssus*, idest homo; qui vocatur † alias, idest quilibet homo vocatur † abyssus: quia „ quis scit ho„ minum quæ sunt hominis, nisi spiritus ho„ minis qui in ipso est? "I. Cor. 2. Hier. 17. secundum aliam litteram: „ Profundum est cor „ hominis, & inscrutabile. " Ergo *abyssus*; idest, unus homo invocat alium ad Christum. Et hoc fit non propria virtute, sed *in voce cataractarum tuarum*, idest inspiratione Spiritus sancti, ex qua habet efficaciam lingua prædicatoris. *Omnia excelsa tua*. Supra Psalmista posuit similitudinem suæ tribulationis; hic autem ipsam similitudinem exponit. Supra dixit: *Abyssus abyssum invocat*, & refertur ad signandum, quod non solum unam pœnam passus est, sed multas; & ad hoc sequitur suam similitudinem. Homo affligitur ab aqua, aut descendente ab aere, aut existente inferius; & iste ab utraque dicit se afflictum. A prima, cum dicit: *Omnia excelsa tua*. A secunda, cum dicit: *Et fluctus tui super me transierunt*. Excelsa ista sunt futura supplicia, & respiciunt futurum iudicium, quod fuit in mari quando „ submersi sunt quasi plumbum: " Exo. 15. Fluctus sunt pœnæ præsentes, quæ invocant illud; & ideo turbatus sum. Iob 19. „ Viam fecerunt „ sibi per me. " Gio. „ *Transierunt*, idest a me „ recesserunt, *fluctus tui*. " Et sic secundum istam expositionem, est ratio consolationis; quasi dicat: Memor ero tui, quia omnia excelsa tua, & fluctus tui recesserunt a me; quasi dicat: Pœnæ maiores, quæ designantur per fluctus, transierunt super me, idest videbantur excedere facultatem meam. Sed prima expositio est melior.

(f) *In die*. Sicut dictum est, duo dixit; turbationem ad seipsum &c. & fiduciam, ibi, *Propterea memor ero tui*. Et posuit causam turbationis; modo exponit causam quare memor sit Dei: & primo ponit experimentum divinæ misericordiæ; secundo addit orationem, ibi, *Apud me oratio*. Et facit duo, secundum duplicem statum divinæ misericordiæ: quia misericordia Dei placida est in prosperitate & adversitate. Et ideo quantum ad prosperitatem dicit: *In die mandavit Dominus misericordiam suam*, idest tempore prosperitatis; quasi dicat: Quicquid habeo prosperitatis imputo divinæ misericordiæ. Tren. 3. „ Misericordiæ Domini, „ quia non sumus consumpti. " Quantum ad statum adversitatis dicit: *Et nocte*, idest tempore adversitatis, dedit, *canticum eius*, idest lætitiam; idest, est mihi in tribulatione consolatio maxima ex divina misericordia. Unde alia littera habet: *In die declaravit*, idest divina misericordia declaratur, idest manifestatur tempore adversitatis. Eccli. 35. „ Speciosa „ misericordia Dei in tempore tribulationis. " Psalm. 50. *Secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam*. Secundum Hieronymum tamen sic legitur: *In die mandavit Dominus misericordiam suam, & nocte canticum eius apud me*. Et hæc oratio Domini &c. quasi dicat: Percipio misericordiam Dei &c. in die naturali, vel adversitatis; in nocte canticum Dei, & oro iterum *Deo vitæ meæ* Et hæc est planior. Tamen secundum quod Glos. exponit, exponatur, & dicamus: *Apud me oratio*: ubi proponit orationem; & facit circa hoc tria. Primo describit modum orandi; secundo orationis tempus; tertio orationis effectum. De oratione duo dicit: qualiter se habeat ad orandum; quia aliquando orat homo, & oratio eius non est apud Deum, quando non orat per se, sed ut videatur quasi in publico. Mat. 6. „ Tu autem cum oraveris, intra in cubicu„ lum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum „ in abscondito; & pater tuus, qui videt in „ abscondito, reddet tibi. " Secundo qualiter se habeat ad eum quem orat, quia *Deo vitæ meæ*, scilicet naturalis vitæ auctori † alias, actori. † I. Reg. 2. „ Dominus mortificat, & „ vivificat. " Item vitæ gratiæ. Ipse est vita tua: quia anima vivit per gratiam per hoc quod vivit Deo. Item vitæ gloriæ. Psalm. 35. *Apud te est fons vitæ*. Consequenter ponitur oratio: Et *dicam Deo*: *Susceptor meus es &c.* In qua duo facit. Primo gratias agit de beneficiis perceptis; secundo quærit rationem de malis quæ patitur. Primo debet homo præmittere quia non est gratus de beneficiis perceptis; ideo

ideo indignus est de percipiendis. Sapient. 16. „ Ingrati spes tamquam hybernalis glacies tabescet, & disperiet tamquam aqua super- „ vacua. " Et ideo dicit: *Susceptor meus es*. Hieronymus habet: *Petra mea es*, idest fortitudo. Et ideo susceptor dicitur ad defendendum. Psalm. 3. *Tu autem, Domine, susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum*. Vel *susceptor meus es*, idest naturæ meæ. Esa. 42. „ Ecce servus meus; suscipiam illum. " Vel *susceptor meus*, in baptismo. Psal. 17. *Assumpsit me de aquis multis*. Et si susceptor es, miror de malis quæ patior. Et primo inquirit rationem de malis; secundo proponit quædam quæ sunt signa unius, & causa alterius, ibi, *Dum affligit*. Ex malis duo considerat: unum ex parte Dei, scilicet quod esset eius oblitus; aliud ex parte sui, quia premebatur tristitia. Ex parte Dei, quia permittebat eum affligi; & ideo dicit: *Quare oblitus es mei*, quia olim sic suscepisti me? Esa. 49. „ Dominus oblitus est mei. " Sed in rei veritate non est oblitus ex parte sui qui affligebatur: unde dicit: *Et quare contristatus incedo*? idest, quæ est causa qua das me tristitiæ? Psal. 37. „ Tota die contristatus ingrediebar. " *Dum affligit me inimicus*. Hic ostendit dolorem quem patitur ab adversariis; & assignat effectum persecutionis; quasi dicat: Hæc est causa quare contristatus incedo, quia affligor ab inimicis; quandoque a temporalibus, quandoque a spiritualibus. Matt. 13. „ Inimicus homo hoc fecit. " Causa doloris, seu effectus est *dum confringuntur ossa mea*. Ossa Ecclesiæ sunt fortes, ut prælati, & viri perfecti. Et quandoque per adversarios temporales, quandoque per tentationes affliguntur. Psal. 21. *Dinumeraverunt ossa mea*. In quolibet homine qualibet virtus est sicut quoddam os; & si contingat iustum castum cadere, confringitur os eius. *Exprobraverunt*. Hic agit de causa tristitiæ quam patitur ex verbis iniuriosis: unde dicit, *Exprobraverunt mihi*, scilicet verbis iniuriosis, Hier. 20. „ Factus sum in derisum tota die, „ omnes subsannaverunt me. " Et hoc improperium est gravissimum. Tanto quis gravius fert improperium, quanto sit sibi de re de qua gloriatus confidit. Iste autem maxime gloriabatur de Deo; & ideo hoc opprobrium est sibi gravissimum. Et ideo inimici mei *dicunt mihi per singulos dies: Ubi est Deus tuus?* Psal. 12. „ Ne „ quando dicat inimicus meus: Prævalui ad- „ versus eum. " *Quare tristis es, anima mea, & quare conturbas me?* Hic ostendit orationis effectum. Et oratio habet duplicem effectum: unus est expulsio tristitiæ; alius est augmentum spei. Primus effectus est quia per orationem ascendit mens hominis in Deum; & quia Deus est summe bonus, quando anima inhæret ei, sentit delectationem maximam; & delectatio pellit tristitiam, vel diminuit: & ideo dicit: *Quare tristis es &c.* ex quo oravi? Et hoc expositum est supra. Alius effectus est quia crescit in spe: quia si Rex admittit aliquem ad familiare obsequium, & colloquium, assumit fiduciam petendi, & obtinendi. In oratione autem homo specialiter loquitur cum Deo. Ps. 27. *In ipso speravit cor meum, & adiutus sum*. Et ideo subdit, *Spera in Deo*; & hoc expositum est supra.

(a) In finem

PSALMUS DAVID XLII.

IUdica me, Deus, & discerne causam meam de gente non sancta: ab homine iniquo, & doloso erue me. Quia tu es, Deus, fortitudo mea: quare me repulisti; & quare tristis incedo, dum affligit me inimicus?

(b) Emitte lucem tuam, & veritatem tuam; ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua. Et introibo ad altare Dei, ad Deum, qui lætificat iuventutem meam. Confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus: quare tristis es, anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi: salutare vultus mei, & Deus meus.

(a) IN præcedenti Psalmo David narravit suum desiderium; nunc autem adhibet orationem ad implendum desiderium: & primo ponit orationem; secundo effectum eius, ibi, *Quare tristis es*? Circa primum duo facit. Primo proponit orationem in generali; secundo in speciali, ibi, *Ab homine inique*. Et primo petit iudicium; secundo iudicii effectum. Petit ergo: *Iudica me, Deus*.

Sed videtur præsumptionis esse; quia ipse dicit:

dicit: *Non intres in iudicium cum servo tuo*: Psalm. 142.

Respondeo dicendum, quod est duplex iudicium; scilicet severitatis, & misericordiæ seu æquitatis. Primum est quando attenditur solum res, & non conditio; & hoc est timendum. De hoc dicit Psalm. 142. *Non intres in iudicium cum servo tuo*: quia iustitiæ nostræ nihil sunt in conspectu Dei, ut dicitur Esa. 64. Et hoc iudicium est sine misericordia, ut dicitur Iac. 2. Secundum est quando consideratur non solum natura rei, sed conditio personæ. Psal. 102. *Misertus est Dominus timentibus se, quoniam ipse cognovit figmentum nostrum*. Et hoc petit. Vel aliter. Est duplex iudicium: scilicet discussionis, cum merita discutiuntur; & hoc non petit hic, quia discussio est timenda. Iob 9. „ Verebar omnia opera mea, sciens quod „ non parceres delinquenti. “ Aliud est discretionis, scilicet separationis a malis; & hoc petit: & ideo subdit: *Et discerne causam meam*. Et hoc refertur ad præsentem statum; & sic petimus discerni a malis, etsi non loco, saltem causa. Multa enim sunt communia nobis & eis: quia locus est eventus fortunæ, sed causa non: quia eisdem rebus aliter utuntur boni, & aliter mali: quia in adversis boni rutilant per patientiam, mali vero fumant per impatientiam. Si vero ad futurum iudicium referamus, petimus distingui: quia causa malorum iudicabitur ad condemnationem, bonorum ad salutem. In speciali autem petit iudicari quantum ad duo; videlicet quantum ad liberationem a malo, & quantum ad promotionem in bono. Petit ergo liberari a malo, vel præsenti, vel futuro; unde dicit: *Ab homine iniquo, & doloso erue me*. Homo iniquus dicitur diabolus. Mat. 13. „ Inimicus homo hoc fecit. “ Vel alius homo seductor, sive iniustus quicumque. Et dicitur iniquus ille qui iniustitiam intendit aperte; dolosus vero propter occultam fraudulentiam. Prov. 12. „ Dolus in corde cogitantium mala. “ Ab his ergo liberatur quis dupliciter: uno modo ut non seducatur occulta dolositate; alio modo ut non opprimatur adversitate. *Quia tu es Deus meus*. Hic ponitur ratio liberationis; & est duplex: una ex parte Dei qui potest: unde dicit: *Tu es fortitudo mea*. Esa. 12. „ Fortitudo mea, & laus mea Dominus. “ Et dicitur fortitudo nostra effective, quia ab ipso est. Esa. 40. „ Qui dat lasso virtutem, & „ his qui non sunt fortitudinem, & robur „ multiplicat. “ Alia ratio est ex parte sua, scilicet malorum quæ patitur. Quædam mala patimur secundum opinionem, quia cum simus in adversitatibus videmur repulsi a Deo: unde dicit: *Quare me repulisti*? Sed *non repellet Dominus plebem suam* (Ps. 94.) Et sic † alias, sic. Et † est tantum opinatum malum hoc. Aliud est verum: unde sequitur, *Quare tristis incedo*? tristis scilicet, vel tristitia sæculi, quæ mortem operatur; & sic est sensus: *Quare tristis incedo*, scilicet temporaliter, *dum affligit me inimicus*, homo malus temporaliter? Vel *tristis incedo*, tristitia bona quæ operatur pœnitentiam in salutem; & sic est sensus: *Quare tristis incedo* tantum? Quia etiam lætitia adiungenda est pœnitentiæ.

(b) *Emitte*. Hic ponit promotionem in bono: & primo petit divina bona quibus promovetur; secundo petit promotionem per illa. Petit autem duo bona: lucem, & veritatem. Ad Deum pervenitur passibus mentis, & per cognitionem. Heb. 4. illis promittitur introitus qui credunt. Duo sunt necessaria cognitioni; scilicet lux, & cognitum. Eph. 5. „ Omne quod manifestatur lumen est. “ Et ideo duo petit; scilicet lucem, & veritatem: ad quæ per me non valeo venire. Et ideo dicit: *Emitte lucem tuam, & veritatem tuam*. Idem est lux & veritas hic, quia accipiantur pro Christo. *Emitte lucem tuam*, idest Christum: Ioan. 1. „ Erat lux vera quæ illuminat omnem „ hominem venientem in hunc mundum: “ *& veritatem tuam*: quia ipse Christus veritas est. Ioan. 14. „ Ego sum via, veritas, & vi„ ta. “ Quasi dicat Deus Pater emitte Christum. Vel lux hic accipitur pro lege: quia Prov. 6. „ Mandatum Domini lucerna, & lex „ lux. “ *Et veritatem*, idest novum testamentum. Consequenter ponitur promotio in bono: & ponit primo directionem in accedendo, ibi, *Ipsa me deduxerunt*; scilicet, lux, & veritas me † alias, idest † duxerunt ad te. Vel *deduxerunt*, idest abstraxerunt a malis, *& adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua*. Hæc oratio respondet desiderio præcedentis Psalmi: *Transibo in locum tabernaculi admirabilis*. Et quia adhuc non sufficit, peto adduci per Deum ad montem &c. Hierusalem erat in pede montis in latere Aquilonis: & sic primo perveniebant ad montem qui illuc ibant; secundo ibant ad habitationem; tertio ad locum sacrificii, scilicet altare. Et etiam ibi non quiescit spiritus meus, sed ascendit ad Deum; & ideo dicit: *Adduxerunt me in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua*, idest ad habitationem. Et iterum non quiescit ibi, sed vadit ad domum Dei, idest ad altare; ideo dicit: *Introibo ad altare Dei*. Et non quiescit ibi, ne videatur idolatra, sed vadit ad Deum; *qui lætificat iuventutem meam*. Mystice autem in monte, & in tabernaculo † alias, tabernacula, † Ecclesia præsens designatur, vel Ecclesia cælestis; quasi dicat: Deduxerunt me in Ecclesiam tuam.

Esa. 2.

Esa. 2. „ Erit præparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super „ omnes colles; & fluent ad eum omnes gen„ tes, " *Et tabernacula*, idest diversitates sanctorum, quæ sunt quædam peregrinationes super terram: Heb. 11. Et hæc Ecclesia dicitur porta celi. Gen. 28. „ Non est hic aliud nisi „ domus Dei, & porta celi. " Et ideo etiam dicitur altare Dei, idest ipse Deus. Apoc. 21. „ Ipse Deus est templum: " quia omnia sacrificia spiritualia sunt offerenda in Deo, non in re terrena. Et ibi erit lætitia. Isaiæ 66. „ Videbitis, & gaudebit cor vestrum. " Matth. 25. „ Intra in gaudium Domini tui. " Et ideo dicit: *Lætificat iuventutem meam*; idest, erit ibi renovatio, & iuventus: quia, ut dicitur Eph. 4. „ omnes apparebimus in mensuram „ ætatis plenitudinis Christi. " Et ideo dicit, *Iuventutem*. Ps. 102. *Renovabitur ut aquila* † *alias aquila* † *inventus tua*. Et hunc Psalmum dicunt presbyteri cum accedunt ad altare: quia hæc duo, scilicet lætitia, & renovatio, sunt necessaria illis qui ad cæleste altare accedere volunt. Levit. 10. „ Quomodo potui comedere, aut „ placere Domino in cæremoniis mente lugubri? " Item non est ibi vetustas peccati. I. Ioan. 2. „ Scribo vobis iuvenes † alias, iu„ ventus. " † Vel totum quod dictum est refertur ad cælestem patriam, in qua desiderio debemus stare, & ad illam desideranter pergere; & hoc designat cum dicit: *In montem sanctum tuum*. Exod. 15. „ Introduces „ eos, & plantabis in monte hereditatis tuæ: " quia est ibi stabilitas status. Item est ibi societas sanctorum: unde dicit: *Et in tabernacula tua*. Numeri 24. „ Quam pulchra taber„ nacula tua, Iacob! " Psal. 83. *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum*! Et dicuntur tabernacula, quia licet sint homines cives secundum gratiam, tamen secundum conditionem humanæ naturæ sunt ibi hospites. Tertio altare designat humanitatem Christi. Esa. 33. „ Regem in decore suo vide„ bunt. " Et Christus dicitur altare Dei. Hebr. ult. „ Habemus altare de quo edere „ non habent potestatem qui tabernaculo de„ serviunt: " quia sicut omnia sacrificia carnalia offerebantur in altari, ita omnes orationes offeruntur per Christum. Unde omnis oratio terminatur „ per Christum Dominum „ nostrum. " Sed quia non est quies in humanitate, ideo ulterius tendit ad divinitatem: unde dicit: *Ad Deum qui lætificat inventutem meam*. Iob 22. „ Super Omnipotentem deliciis „ afflues, & elevabis ad Deum faciem tuam. " Effectus orationis est confessio laudis: unde dicit: *Confitebor tibi in cithara, Deus*: & hoc dicit propter affectum: quia, Esa. 51. „ gaudium „ & lætitia invenietur in ea, " Et dicit, *In cithara*, ad differentiam psalterii: quia psalterium sonat a superiori, sed cithara ab inferiori: unde, *Confitebor in cithara*, quia sumus liberati a malis mundi; & psalterio † al. & psalterio, † quia consequuti sumus illa gaudia superna. *Quare tristis es, anima mea, & quare conturbas me?* Totum hoc quod sequitur, expositū est supra in præcedenti Psalmo.

(a) In finem pro filiis Core intellectus.

PSALMUS XLIII.

Deus, auribus nostris audivimus: patres nostri annuntiaverunt nobis opus quod operatus es in diebus eorum, & in diebus antiquis. Manus tua gentes disperdidit; & plantasti eos: afflixisti populos, & expulisti eos. Nec enim in gladio suo possederunt terram; & brachium eorum non salvavit eos; sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui: quoniam complacuisti in eis.

(b) Tu es ipse Rex meus, & Deus meus, qui mandas salutes Iacob. In te inimicos nostros ventilabimus cornu; & in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis.

(c) Non enim in arcu meo sperabo; & gladius meus non salvabit me. Salvasti enim nos de affligentibus nos; & odientes nos confudisti.

(d) In Deo laudabimur tota die; & in nomine tuo confitebimur in sæculum.

(e) Nunc autem repulisti, & confudisti nos; & non egredieris, Deus, in virtutibus nostris.

(f) Avertisti nos retrorsum post inimicos nostros: & qui oderunt nos, diripiebant sibi. Dedisti nos tamquam oves escarum; & in gentibus dispersisti nos. Vendidisti populum tuum sine pretio; & non fuit multitudo in commutationibus eorum.

(g) Posuisti nos opprobrium vicinis nostris; subsannationem, & derisum his qui in circuitu nostro sunt. Posuisti nos in similitudinem gentibus; commotionem capitis in populis.

(h) Tota die verecundia mea contra me est; & confusio faciei meæ cooperuit me: a voce exprobrantis, & obloquentis, a facie inimici, & persequentis.

(i) Hæc omnia venerunt super nos; nec obliti sumus te, & inique non egimus in testamento tuo. Et non recessit retro cor nostrum, & declinasti semitas nostras a via tua.

(k) Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos umbra mortis. Si obliti sumus nomen Dei nostri, & si expandimus manus nostras ad Deum alienum; nonne Deus requiret ista? ipse enim novit abscondita cordis. Quoniam propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oves occisionis.

(l) Exurge, quare obdormis, Domine? Exurge, & ne repellas in finem. Quare faciem tuam avertis, oblivisceris inopiæ nostræ, & tribulationis nostræ? Quoniam humiliata est in pulvere anima nostra; conglutinatus est in terra venter noster. Exurge, Domine, adiuva nos, & redime nos propter nomen tuum.

(a) Supra Psalmista ostendit desiderium suum ad Deum; hic autem procedit ad orandum contra afflictionem totius populi. Titulus: *In finem Psalmus filii Core ad intellectum*. Filii Core sunt filii passionis Christi, & hi sunt proprie martyres, quia Christum imitantur. I. Petr. 2. „ Christus passus est pro nobis, vobis „ relinquens exemplum, ut sequamini vestigia „ eius. " Et ideo convenit proprie martyribus. Verum est quod a Deo dantur omnia bona temporalia, & spiritualia. Temporalia sunt minora bona, spiritualia autem sunt maiora. Pater parvis filiis dat parva, magna vero dat perfectis; & sic Deus facit: nam quando homines erant in statu parvulorum, dedit eis parva, idest temporalia, sicut patet in veteri testamento. Gal. 3. erant sicut parvuli sub pædagogo, idest sub oservantiis legis. Esa. 1. „ Si volueritis, & audieritis me, bo- „ na terræ comedetis. " Sed iam perfectis in novo testamento non promittuntur temporalia, sed duræ afflictiones: & hoc sub spe spiritualium. Luc. 6. „ Beati eritis cum „ vos oderint homines &c. " Et sic est intentio Psalmi † alias, prius † retrahere homines novi testamenti ab appetitu terrenæ prosperitatis promissæ in veteri testamento. Dividitur ergo Psalmus iste in tres partes. Primo agitur de prosperitate præterita; secundo de adversitate præsenti, ibi, *Nunc autem repulisti*; tertio petitur auxilium contra eas, ibi, *Exurge*. Circa primum duo facit. Primo enumerat beneficia antiquis collata; secundo ostendit se habere spem maiorum, ibi, *Tu es ipse*. Circa primum tria facit. Primo præmittit auditum beneficiorum; secundo temporis, ibi, *Opus quod*: tertio ponit ipsum beneficium, ibi, *Manus tua*. Circa primum proponit modum audiendi; secundo a quibus audierunt. Præmittit autem invocationem divini nominis, cum dicit, *Deus*. Et sic † al. hic † Psalmus iste procedit per modum orationis, quæ est ascensus mentis in Deum: vel quia in isto Psalmo agit de prosperis, & adversis. In adversis homo respectum habet ad Deum, sicut ad defensorem. Psal. 119. *Ad Dominum, cum tribularer, clamavi, & exaudivit me*. In prosperis cum gaudio invocat Deum. Eccli. 26. „ Sicut sitiens „ cum gaudio ingreditur ad fontem. " *Audivimus*. Auditus necessarius est ad sapientiam. Eccli. 6. „ Si dilexeris audire, sapiens eris. " Et etiam est necessarius sapienti. Proverb. 1. „ Audiens sapiens sapientior erit. " Similiter cuilibet est necessarius: quia nullus est sufficiens ad excogitanda omnia quæ ad sapientiam pertinent; & ideo nullus ita sapiens est quin instruatur ab alio: quia si audit bona, iuvatur recipiendo: si audit mala, iuvatur cognoscendo meliora. *Auribus nostris*. Auribus suis audit qui audit auribus subiectis rationi. Unde homo dicitur inquantum habet rationem. Quando aures sunt subiectæ rationi, sunt humanæ, quando non subiiciuntur rationi, sunt brutales. Luc. 8. „ Qui habet aures audiendi „ audiat, " idest consideret. *Patres nostri annuntiaverunt nobis*. Hic ostendit quid audivit ab illis † alias, a quibus audivit, † qui voluerunt docere veritatem, quia patres sunt. Deut. 32. „ Interroga patres tuos, & annuntiabunt ti- „ bi. " Item qui potuerunt docere veritatem, quia antiqui. „ In antiquis est sapientia " (Iob 12.) *Opus quod operatus es in diebus eorum*. Hic ponit tempus in quo ista audivit. Quædam beneficia sunt antiqua, quæ ipsi viderunt, unde dicit: *Et in diebus antiquis*. *Manus tua*. Hic ponit ipsum beneficium; secundo ponit beneficii ordinem, & beneficii causam. In beneficio consideramus opus, & fructum

ctum operis. Opus divinæ virtutis est, quia expulit ante eos gentes: unde dicit: *Manus tua*, idest potentia tua (nam per membra in Deo signatur actio quam exercemus per ipsa) *gentes disperdidit*; idest, habitantes in terra promissionis destruxit etiam corporaliter. Psal. 58. *Disperge illos in virtute tua*. Fructus est, quia ipsi successerunt eis. Iob 34. „ Conteret multos, & innumerabiles, & stare faciet alios „ pro eis. " Propterea dicit: *Et plantasti eos*. Exo. 15. „ Introduces eos, & plantabis in loco „ hereditatis tuæ. " Quod plantatur radicatur ut faciat fructum. Esa. 5. „ Expectavi ut „ faceret uvas, & fecit labruscas. " *Afflixisti populos*. Hic est modus, & ordo beneficii: quia non statim fuit destructa, quia terra fuisset inculta, & bestiæ multiplicatæ; & ideo paulatim eos consumpsit: unde dicit: *Afflixisti populos*, & per bella, & per bestias, & per scrabrones. Iosue 24. „ Misi ante vos scrabro„ nes. " Sap. 12. „ Misisti antecessores exerci„ tus tui vespas. " *Et repulisti eos*, ita paulatim eos affligens. Psal. 77. „ Eiecit a facie eo„ rum gentes. " *Non enim in gladio suo possederunt terram*. Hic ponitur causa beneficii: & primo excludit causam opinatam; secundo ponit veram causam. Causa opinata posset esse fortitudo populi, quod expulissent eos, & ideo removens hoc, dicit: *Non in gladio suo possederunt terram*. Duplex est fortitudo hominis: una est ex experientia armorum, & hanc excludit: *Non in gladio suo possederunt terram*. Iudith 7. „ Filii Israel non confidunt in lancea, „ neque in sagitta. " Et sequitur ibidem: „ Vicerunt non cum gladio. " Alia est virtus naturalis; & hanc excludit dicens: *Et brachium eorum non salvavit eos*, idest potestas eorum. Psalm. 32. *Non salvatur Rex per multam virtutem*. Deut. 32. „ Ne dicerent: Manus no„ stra excelsa, & non Dominus fecit hæc o„ mnia. " Causa vera est, quia a Deo factum est: unde dicit: *Sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui*. Et ponit quatuor: tria ad executionem, quartum ad effectum pertinet. Si Rex vult iuvare aliquem, tria facit ei. Primo dat ei favorem; secundo impendit auxilium operis; tertio dat consilium in dirigendo. Sic fecit eis Deus: primo enim fuit eis favorabilis, & dedit eis prosperitatem; & hæc signatur in dextera, per quam signatur prosperitas. Exo. 15. „ Manus dextera „ tua magnificata est. " Item dedit eis auxilium; & hoc signatur in brachio. Luc. 2. „ Fe„ cit potentiam in brachio suo. " Tertio direxit eos, ibi, *Et illuminatio vultus tui*, idest directe procedens a providentia tua. Quartum pertinet ad affectum: *Quoniam complacuisti in eis*; quasi dicat: Quare fecit nobis ista? Numquid propter merita nostra? Non. Deut. 9. „ Ne dicas in corde tuo, cum deleverit eas „ Dominus Deus tuus in conspectu tuo; Pro„ pter iustitiam meam introduxit me Dominus „ ut possiderem terram hanc. " Sed hoc fuit propter gratiam Dei. *Quoniam complacuisti in eis*: idest, placitum tibi fuit, o Deus, in eis. Matth. 11. „ Quoniam sic placitum fuit ante „ te. "

(b) *Tu es ipse*. Hic ponitur spes quam habet de maiori beneficio, quæ consurgit ex spe ipsius Dei; & idem tria facit. Primo proponit causam spei; secundo fiduciam, ibi, *In te inimicos*; tertio gratiarum actionem, ibi, *In Deo laudabimur*. Circa primum tria facit. Primo ponit immutabilitatem Dei; secundo gubernationem; tertio experientiam divini auxilii. Dei immutabilitatem, ostendit, quia Deus fecit hoc patribus, & iterum quia virtus eius non est diminuta; & ideo sibi facere etiam maiora potest: unde dicit: *Tu es ipse Rex meus, & Deus meus*, qui non es diminutus. Item ad te etiam pertinet cura hominis sicut tunc: unde dicit: *Rex meus*, qui defendis, & gubernas, *& Deus meus*, qui provides mihi. Deuter. 6. „ Audi Israel: Dominus Deus no„ ster, Dominus unus est. " Ergo confido sicut & illi confisi sunt. Item experientia, quia tu solus es qui salvas: unde dicit: *Qui mandas salutes Iacob*. Et hoc dicit, quia olim salvabat per alios, sed hic ipsemet salvat. Esa. 25. „ Ecce Deus noster iste; expectavimus „ eum, & veniet, & salvabit nos. " *In te inimicos nostros*. Hic ponit fiduciam quam habet de Deo: & primo proponit quod sperat; secundo ostendit quod illud attribuit Deo; tertio ponit causam. Sperat autem auxilium contra inimicos, contra quos habet duplex auxilium: unum ut vincat hostem; & quantum ad hoc dicit: *In te*, idest in tua virtute, non in nostra, *ventilabimus cornu*, idest *inimicos nostros*, vel in præsenti, vel in futuro. Et dicit *Cornu* similitudinarie, quia virtus impugnativa bovis est in cornu. Et dicit, *Ventilabimus*, quia in area separantur paleæ a frumento; sicut in iudicio mali auferentur, & boni ramanebunt. Aliud auxilium est quod non vincatur ab hoste; & quantum ad hoc dicit: *In nomine tuo spernemus insurgentes in nobis*; idest, per virtutem tuam spernemus omnes hostes nostros in futuro, vel in præsenti, quia nihil poterunt nobis nocere.

(c) *Non enim*. In præcedenti versu Psalmista posuit spem repulsionis hostium; hic autem rationem dictorum ostendit, scilicet quod dixit, *In te inimicos nostros*. Et ideo ostendit quod non sperat in seipso, quia *neque in arcu*. Nam 1. Reg. 2. dicitur. „ Arcus fortium superatus „ est. "

„ est." Item non sperat etiam in gladio: unde, *Et gladius meus non salvabit me*. Psal. 36. *Gladius eorum confringatur*. His enim duobus pugnatur; scilicet arcu ad distantes: unde per arcum designatur astutia hominis, per quam homo in futuro sibi providet; quasi dicat: Non spero in mea providentia. Gladio pugnatur ad propinquos; in quo designatur potentia; quasi dicat: Nec in potentia mea spero, sed in te. Unde habes hanc spem? Ex Deo. Et ostendit per experientiam: *Salvasti enim nos ex affligentibus nos*: vel in præsenti: quia etsi corporaliter nobis noceant, spiritualiter tamen nocere non possunt; vel in futuro. Sancti dupliciter affliguntur: quandoque in corporalibus, verbis, vel factis. I. Reg. 1. „ Affligebat quoque eam æmula eius." Quandoque affliguntur spiritualiter, quando peccant illi qui habitant apud eos. Et ab his afflictionibus liberantur a Deo: *Et odientes nos confudisti*: dum non possunt consequi † alias, sequi † contra nos intentum suum: & confunduntur hic, & confundentur in futuro. Esa. 41. „ Ecce confundentur, & erubescent omnes qui „ pugnant adversum te."

(d) *In Deo*. Hic ponitur gratiarum actio: & primo ponit laudem qua ipsi laudabuntur; secundo ponit laudem qua ipsi laudabunt. Nam in prima laudabunt, & laudabuntur; ideo dicit, *Tota die*, idest æternitate. Et hæc laus est sancta, quia non est in seipsis, sed in Deo. Hier. 17. „ Laus mea tu es." Psalm. 150. *Laudate Dominum in sanctis eius*. Item erit continua, quia *tota die* æternitatis. Psal. 83. *Melior est dies una in atriis tuis, super millia*. Laudabuntur, dico, a Christo. Matth. 10. „ Qui „ me confessus fuerit coram hominibus, con„ fitebor & ego (idest laudabo) eum coram „ Patre meo." Hieronymus habet: *In Deo laudabunt*: quia sancti in patria laudabunt Deum considerando bonitatem eius, & confitebuntur gratias agentes de beneficiis.

(e) *Nunc autem*. Hic ponit adversitatem sanctorum novi testamenti: & primo ponit adversitatem quam patiuntur; secundo ponit eorum patientiam, & firmitatem, ibi, *Hæc omnia venerunt super nos*. Circa adversitatem autem sanctorum primo tangit adversitatis causam, scilicet subtractionem divini auxilii; secundo tangit ordinem, ibi, *Avertisti nos*. Sanctus homo tria habet in Deo, scilicet confugium. Psalm. 89. *Domine refugium factus es nobis*. Prov. 18. „ Turris fortissima nomen Do„ mini, ad ipsum currit iustus, & exaltabi„ tur." Secundo habet in Deo gloriam. Psalm. 3. *Tu es gloria mea*. Tertio ipsum auxilium. Psalm. 120. *Auxilium meum a Domino*. Quandoque autem in exterioribus videtur quod homo non habeat in Deo refugium; & ideo dicit: *Nunc autem repulisti nos*, qui olim eras refugium; & hoc inquantum non defendis nos ab impellente. Tre. 2. „ Repulit Do„ minus altare suum:" non tamen quantum ad interiora repulit: *quia non repellet Dominus plebem suam* (Psalm. 94.) Item non es gloria mea, quia *confudisti nos*. Videris nos in exterioribus confundere, quando sustines nostram confusionem. Item solebas consiliari, & auxiliari; sed modo non facis, quia *non egredieris, Deus, in virtutibus nostris*. Et loquitur ad modum ducis. Consuetum erat in veteri testamento quod quando Deus auxiliabatur populo pugnanti, tunc Deus egrediebatur ante populum. Habac. 3. „ Egressus es in salutem „ populi tui, &c." Hoc autem non signat motum localem in Deum, sed processum providentiæ eius ad exteriora. Nunc autem non egreditur Deus dum permittit nos succumbere hostibus. Et hoc facit ut abducat nos a terrenis: quia si semper esset prosperitas in rebus temporalibus, homo serviret Deo pro eis. Et si hoc esset, intentio nostra frustraretur in istis. Ut ergo amor noster non sit mercenarius, & intentio nostra non referatur ad corporalia, subtrahit hoc suis amicis.

(f) *Avertisti*. Hic ponitur ordo adversitatis sanctorum virorum, quantum ad duo; scilicet quantum ad consolationem quam non habent, & quantum ad afflictionem quam patiuntur. Homines qui vadunt ad bellum, fugiunt, capiuntur, occiduntur, disperguntur, & venduntur. Quantum ad primum dicit: *Avertisti nos retrorsum post inimicos nostros*; idest fecisti nos fugere. Deut. 28. „ Per unam viam egredie„ ris contra eos (scilicet inimicos) & per se„ ptem fugies." Hoc maxime pertinet ad sanctos martyres: quia in persecutione aliqui non valentes sustinere aversi sunt a fide. II. Pet. 2. „ Melius erat eis viam iustitiæ non „ cognoscere, quam post cognitionem retror„ sum converti." Aliqui fugiebant. Matth. 10. „ Si vos persecuti fuerint in una civita„ te, fugite in aliam." Quantum ad secundum dicit: *Et qui oderunt nos diripiebant sibi*. Tob. 3. Traditi sumus in direptionem." Esa. 42. „ Ipse autem populus direptus, & vasta„ tus est." Hoc etiam contigit sanctis, quia aliqui drepti sunt a diabolo, scilicet qui negaverunt fidem: item aliqui capti ab hostibus qui fugiebant. Quantum ad tertium dicit: *Facti sumus opprobrium*; & hoc quia occiderunt nos corporaliter. Quantum ad quartum dicit: *Et in gentibus dispersisti nos*: quia, ad litteram, Iudæis sic accidit. Deut. 28. „ Dispergemi„ ni in omnem ventum, &c." & similiter sancti martyres dispersi sunt. Quantum ad quin-

quintum dicit: *Vendidisti populum tuum sine pretio*: quia ita occisi sunt martyres sine pretio, scilicet magno. In quo ostenditur quod habebantur viles. Esa. 52. „ Gratis venundati „ estis. " *Et non fuit multitudo in commutationibus eorum*. Hieronymus habet, *Non fenerasti*. Fenerator dat modicum, & accipit multum. Quasi dicat: Non multi sunt qui lucrati sunt ibi, quia pauci tunc conversi fuerunt: unde plures mortui quam converterentur. Vel *non fuit multitudo* aliorum qui in morte illorum psallerent Deo. Tre. 1. „ Viæ Sion lu„ gent, eo quod non sint qui veniant ad so„ lemnitatem. "

(g) *Posuisti*. Supra Psalmus posuit oppressionem sanctorum; hic vero ponit eorum vilificationem: & primo ponit vilificationem quam exterius passi sunt; secundo ostendit quid ex hoc efficitur in corde, ibi, *Tota die verecundia* † *al. verba mea*. Circa primum ponit processum vilificationis ex parte utilitatis hominum, & ex parte utilitatis rei. Ex parte utilitatis hominum est, quod primo dicitur alicui opprobrium, scilicet quod est latro, vel adulter; secundo patitur hoc in derisionem; tertio crescit † al. putrescit † in fabulam, idest in infamiam. Ex parte personarum, quia primo a suo socio; secundo transit ad alios; tertio divulgatur. Et hoc dicit quantum ad primum: *Facti sumus opprobrium vicinis nostris*, idest fratribus, & consanguineis: quia sancti vocabantur sacrilegi, homicidæ, vel alia huiusmodi. Et hæc illusio fit nutu, unde dicit, *Subsannatio*; & verbo, unde dicit, *Et derisio*. Subsannatio est quando rugato naso deridet aliquis. Derisio quando cum ludo, vel lætitia loquitur quæ ad vituperium pertinent. Hiere. 20. „ Factus sum in deri„ sum tota die: omnes subsannant me. " Et dicit: *His qui in circuitu nostro sunt*; quasi, non solum vicinis, sed iam ad alios devoluti sumus in vituperium, & opprobrium nostrum: sic etiam sancti martyres fuerunt ab omnibus derisi. I. Cor. 4. „ Tamquam purgamenta hu„ ius mundi facti sumus. " Quantum ad tertium irridentur: quia homines loquuntur de eis, ut cantant: unde dicit: *Posuisti nos in similitudinem gentibus*. Quando malum infertur alicui, vertitur in parabolam, & dicitur: Ita accidat tibi sicut tali. Et sic qui male tractatur ponitur in opprobrium. Forte aliqui dicebant: Sic contingat tibi sicut Laurentio, & aliis; & ideo dicit: *Posuisti nos in similitudinem gentibus*, idest in exemplum mali, & opprobrii. Iob 17. „ Posuit me quasi in prover„ bium vulgi, & exemplum sum coram eis. " III. Reg. 9. „ Erit domus ista in exemplum. " Item fit hoc facto, & nutu: unde dicit: *Commotionem capitis in populis*. Matt. 27. „ Præter„ euntes blasphemabant eum, moventes capi„ ta sua. " Psalm. 21. *Locuti sunt labiis, & moverunt caput*. Vel *posuisti*, idest in similitudinem Christi; idest, hoc † alias, vel hoc † nobis pati fecisti, quod Christus passus est; quasi dicat: Sicut gentes moverunt Christo capita sua, blasphemantes, ita fecerunt nobis.

(h) *Tota die*. Hic agit quid ex exteriori opprobrio nascatur in corde: & primo ponit verecundiam; secundo subdit causam, ibi, *A voce*. Primo ponit verecundiam, & dicit: *Tota die verecundia mea contra me est*, idest continue est in conspectu meo. Vel *contra me*, idest contra id quod debetur mihi, scilicet honor qui debetur virtuosis. Verecundia secundum Philosophum est timor de turpi. Est autem turpitudo duplex. Prima secundum veritatem, & hæc est turpitudo peccati, & verecundia de tali non cadit in virtuosos, quia non habent in se conscientiam peccati, de quo verecundari possint; sed cadit in malos. Rom. 6. „ Quem fructum habuistis tunc in il„ lis in quibus nunc erubescitis? " Alia turpitudo est secundum æstimationem, scilicet quod patiatur exterius abiecta, vel opprobria; & hæc est etiam in perfectis viris; & de hac dicit hic: *Tota die verecundia mea contra me est*. Signum verecundiæ est rubor in facie. Verecundia est timor confusionis; & passio hæc concitat spiritus vitales, & ideo alteratur sanguis: & inverecundi sunt pallidi, & verecundi sunt rubei; tamen timidi qui timent mortem fiunt pallidi, sed non qui timent opprobrium. Et ratio est, quia natura retrahit se ad locum ubi est defectus: unde quando timet de vita, sanguis, & spiritus retrahunt se ad principium vitæ, scilicet cor; quando vero timet aliquid exterius, spiritus, & sanguis retrahunt se ad exteriora. Dicit ergo: *Et confusio faciei meæ cooperuit me*, idest induit vultum meum rubedine. Et dicit *confusio faciei meæ*, quia nascitur in facie: sed quando est magna quod cooperiat totum corpus, causatur ex conculcatione, & vilificatione. Quantum ad secundum dicit, *A voce exprobrantis*. Exprobratio est quando ingeritur alicui improperium in faciem. Psalm. 100. *Tota die exprobrabant mihi inimici mei, & qui laudabant me, adversum me iurabant*. Oblocutio est occulta detractio. Eccle. 10. „ Si mordeat ser„ pens in silentio, nihil minus ab eo qui oc„ culte detrahit. " Sic factum est sanctis tempore persecutionis. Nam Maximus fecit comprehendi malas mulieres, & confiteri quod Christiani mala fecissent cum eis: unde dicit, *A voce exprobrantis*. Exprobraverunt etiam Christo & in se, & in membris; & ideo dicit:

cit: *A facie inimici, & p rsequentis*. Et dicit, *Inimici*, quia odium est causa persecutionis. I. Cor. 4. „ Persecutionem patimur (propter iu„ stitiam) & sustinemus. "

(i) *Hæc omnia*. Hic ostendit eorum perseverantiam in bono; & proponit eorum stabilitatem in duobus. Homo persistere debet in his quæ pertinent ad fidem, & in bona operatione. Et dicit, quod propter hæc omnia quæ venerunt super nos, idest propter omnes prædictas adversitates, neque fidem in corde dimiserunt: unde dicit: *Nec obliti sumus te*: Psalm. 87. *Omnes fluctus tuos induxisti super me*: neque dimiserunt cultum divinum: unde sequitur: *Et inique non egimus in testamento tuo*; idest, neque dimisimus notitiam quam habemus de te per fidem, neque testamentum tuum. Testamentum Dei est pactum initum cum eo in lege, & in baptismo: unde qui facit contra observantiam divini cultus, tunc facit inique contra testamentum Dei. Et hoc non fecerunt martyres. Hieronymus habet: *Et non sunt mentiti in te*: quia scilicet nec verbo contra eum offenderunt. Eccli. 11. „ Sta in te„ stamento tuo. " Item sunt stabiles in bonis operibus iustitiæ, quæ ex recto corde procedunt; & ideo dicit: *Non recessit retro cor nostrum*, per dimissionem caritatis. Luc. 9. „ Ne„ mo mittens manum ad aratrum & aspiciens „ retro aptus est Regno Dei. " Esa. 1. „ Ab„ alienati sunt retrorsum, " scilicet peccatores. Sed caritas martyrum in nullo diminuta est, quantum ad ipsa opera. Et dicit: *Non declinasti semitas nostras a via tua*; quasi dicat: Non permisisti quod actiones nostræ declinarent a via iustitiæ tuæ. Esa. 30. „ Hæc „ est via, ambulate in ea. " Vel *declinasti*, secundum aliam litteram, *semitas nostras*; idest, semitæ nostræ sunt ad quas inducit nostra natura secundum se, scilicet secundum concupiscentiam. Et sic quia ducit ad vias cordis nostri, in quibus non est ambulandum, repulisti tales vias a via tua.

(k) *Quoniam*. Supra Psalmus posuit mala quæ patiuntur sancti, & eorum constantiam; hic autem rationem eorum quæ dicta sunt. Et potest hoc cum præmissis continuari dupliciter, secundum duos sensus dictos ibi. *Declinasti semitas*, idest vias quibus quærimus quæ carnis sunt; & secundum hoc continuatur sic quasi dicat: Non permisisti nos declinare in his quæ sunt carnis: *quoniam humiliasti nos in loco afflictionis*, idest mundi. Eccle. 1. „ Vidi „ cuncta quæ fiunt sub sole, & ecce omnia „ vanitas. " Et in hoc humiliat Deus sanctos dupliciter, scilicet humiliatione virtutis: Psal. 34. *Humiliabam in ieiunio animam meam*: & humiliatione coactionis, Ps. 104. *Humiliaverunt in compedibus pedes eius*. Quantum ad secundum dicit: *Et cooperuit nos umbra mortis*, idest indicium † alias, iudicium † futuræ mortis: nam umbra præcedit; postea habemus responsum mortis. Vel *umbra mortis*, idest peccatores qui sunt in tenebris, & subiecerunt nos sibi, & servituti eorum. Iob 28. „ Lapidem „ caliginis, & umbram mortis dividet torrens „ a populo peregrinante. " *Si obliti sumus*. Hic probat quæ † alias, quod † dixit: & primo proponit ea; secundo ponit divinum iudicium; tertio evidens signum. Dicit ergo: Dixi, Non sumus te obliti &c. & ideo proponit: *Si obliti sumus nomen Dei nostri*. *Si*, idest non. Item, *Si expandimus manus nostras ad Deum alienum*; alienum scilicet a natura divinitatis, & a ritu Iudæorum; quasi dicat: Si oramus eos sicut deos, quod est iniqua agere in testamento Dei. Et si ista fecimus, requiret iudicium Dei. Et iudicium Dei sufficiens est ad hoc requirendum: unde dicit: *Nonne Deus requiret ista*? quasi dicat: immo, quia ipse scit omnia: unde sequitur: *Ipse enim novit absconditа cordis*. Hier. 17. „ Pravum est cor hominis, & inscrutabile; & „ quis cognoscit illud? " quasi dicat: Solus Deus. Item probat hoc per indicium evidens: quia si voluissent recedere, nulla mala paterentur sancti in hoc mundo, sicut nunc patiuntur. Et primo ponit causam quare patiantur, quia causa facit martyrem. Et ideo dicit: *Propter te mortificamur tota die*. I. Pet. 4. „ Nemo „ vestrum patiatur quasi homicida, aut fur, aut „ maledicus, aut alienorum appetitor; si autem „ ut Christianus, non erubescat. " Secundo ponit mala quæ patiuntur. Et primo ostendit hæc esse mala ex gravitate pœnæ, ex continuitate, & ex opinione. Punientium gravitas, *quia mortificamur*, continuitas, quia *tota die*. I. Corinth. 14. „ Quotidie morior propter „ gloriam vestram. " Opinio, quia credebant eos occidere non ut beatos, sed ut malos, & dignos morte; & ideo dicit: *Aestimati sumus ut oves occisionis*, ad utilitatem hominum, vel ad patientiam martyrum; quasi dicat: Quare mortificamur tota die, & tamen non reclamamus, sed sustinemus sicut oves ductæ ad occisionem? Sic etiam fuit de Christo.

(l) *Exurge, quare obdormis, Domine*? Hic invocat auxilium Dei: & primo ponitur quæstio admirantis; secundo petitio divini auxilii. Admiramur ergo, quia permittit sanctos suos sic affligi. Et hoc potest esse aut ex defectu voluntatis, aut cognitionis. Quod non velit contingit dupliciter; vel propter pigritiam, vel propter contemptum. Quantum ad primum dicit: *Quare obdormis, Domine*? quasi dicat: Numquid propter pigritiam permittis nos affligi? Et dicitur obdormire propter effectum. Psalm.

Psalm. 120. *Ecce non* † *alias*, Non tamen † *dormitabit, neque dormiet qui custodit Israel*. Quantum ad secundum dicit: *Et ne repellas in finem*, scilicet finaliter; etsi videaris nos repulisse ad tempus. Et hoc dicitur de Christo, ut sit verbum nostrum; quasi dicat: Abscondisti te, & nondum surrexisti in fide gentium. Exurge in eis, & nos non repellemur ab eis. *Quare faciem tuam avertis*? Dupliciter contingit defectus cognitionis: vel quia non videt † alias, videtur; † & ideo dicit, *Avertis*. Quando Deus iuvat, videtur respicere; quando non, videtur averti † alias, avertere. † Exod. 3. „ Videns vidi afflictionem populi mei qui est „ in Aegypto ..... & sciens dolorem eius de- „ scendi ut liberem eum de manibus Aegyptio- „ rum. " *Ne avertas faciem tuam a me*. Vel *quare avertis faciem tuam*, ut te non videamus? Nam si videremus, non pateremur aliquod malum. Vel quia est oblitus; & ideo dicit: *Inopiae nostrae, & tribulationis nostrae oblivisceris*. Hic enumerat mala quae patimur. Et est triplex malum; in exterioribus, in corpore, & in anima. Quantum ad primum dicit: *Oblivisceris inopiae nostrae*: quia, ad litteram, pauperes erant propter bona sublata. Heb. 10. „ Rapinam bo- „ norum vestrorum cum gaudio suscepistis. " Quantum ad secundum dicit, *Tribulationis*: quia *multae tribulationes iustorum*. (Psal. 33.) Quantum ad tertium dicit: *Quoniam humiliata est in pulvere anima nostra*. Aliqui humiliantur animo, aliqui corpore, aliqui spiritu intrinsecus; & ideo dicit: *Adhaesit in terra venter noster*: & ponit ventrem pro toto corpore. Vel hoc quod dicit, *Humiliata est in pulvere anima nostra*, refertur ad defectum in spiritualibus: quia *anima*, idest cogitatio animae, cogitat terrena. Esa. 29. „ De terra loqueris, „ & de humo audietur eloquium tuum. " *Et venter*, idest sensualitas, totaliter terrae inhaeret. Vel aliter. *Quoniam humiliata est &c.* idest perfectiores in nobis humiliati sunt, *a pulvere*, idest a peccatore. Psa. 1. *Tamquam pulvis quem proiicit ventus a facie terrae*. Item *venter*, idest infirmi inter nos, adhaeserunt terrenis hominibus, quia recesserunt † alias, recedentes † a fide. Contra oblivionem dicit, *Adiuva nos*; contra obdormitionem dicit, *Exurge*; contra mala dicit: *Et redime nos propter nomen tuum*.

(a) In finem pro his qui commutabuntur filiis Core ad intellectum, Canticum pro dilecto.

PSALMUS DAVID XLIV.

ERuctavit cor meum verbum bonum: dico ego opera mea Regi. Lingua mea calamus scribae, velociter scribentis.

(b) Speciosus forma prae filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis: propterea benedixit te Deus in aeternum.

(c) Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime specie tua, & pulchritudine tua.

(d) Intende, prospere procede, & regna. Propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam: & deducet te mirabiliter dextera tua. Sagittae tuae acutae; populi sub te cadent, in corda inimicorum Regis.

(e) Sedes tua, Deus, in saeculum saeculi: virga directionis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo laetitiae prae consortibus tuis.

(f) Myrrha, & gutta, & casia a vestimentis tuis, a domibus eburneis, ex quibus delectaverunt te filiae Regum in honore tuo.

(g) Astitit Regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate.

(h) Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam; & obliviscere populum tuum, & domum patris tui. Et concupiscet Rex decorem tuum: quoniam ipse est Dominus Deus tuus; & adorabunt eum. Et filiae Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur, omnes divites plebis.

(i) Omnis gloria eius filiae Regis ab intus, in fimbriis aureis, circumamicta varietatibus.

(k) Adducentur Regi virgines post eam: proximæ eius afferentur tibi. Afferentur in lætitia, & exultatione; adducentur in templum Regis.

(l) Pro patribus tuis nati sunt tibi filii; constitues eos Principes super omnem terram. Memores erunt nominis tui in omni generatione & generationem. Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, & in sæculum sæculi,

(a) SUpra Psalmista proposuit orationem pro adversitate Regni, & Regis; hic quasi proponit gloriam Regis, & Regni ex divino beneficio: & primo proponit divinum beneficium; secundo invitat ex hoc exemplo alias gentes ad serviendum Deo, ibi, (Ps. 46.) *Omnes gentes*. Circa primum duo facit. Primo proponit gloriam Regis, & magnificentiam Regni; secundo proponit pacem Regni, ibi, (Ps. 45.) *Deus noster refugium*. Iste Psalmus dicitur epithalamicus. Consuetudo enim erat quod in nuptiis cantabantur aliqua cantica ad laudem sponsi & sponsæ, & illa dicuntur epithalamica. Est ergo materia huius Psalmi de quibusdam sponsalibus Christi & Ecclesiæ, quæ quidem primo initiata fuerunt quando filius Dei univit sibi naturam humanam in utero virginali. Psal. 18. *Et ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo*. Unde eadem est materia huius Psalmi, & libri qui dicitur Cantica canticorum. Titulus talis est: *In finem pro his qui commutabuntur filiis Core ad intellectum, Canticum pro dilecto*. Et potest dupliciter intelligi. Uno modo ut suppleatur Psalmus, ut sit sensus: Psalmus iste est ducens nos in finem Christum, pro his qui commutabuntur, scilicet de statu infidelitatis ad Christum. Unde dicit: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii*. Et ita hic Psalmus convenit passioni Christi, idest credentibus in Christum passum; & hoc ad intelligendum mysteria Christi, & Ecclesiæ. Et non solum Psalmus, sed etiam *Canticum pro dilecto*, scilicet Christo. Matt. 3. „ Hic est filius meus dilectus. " Hieronymus habet sic: *Victoria pro liliis filiorum Core, canticum pro dilectissimo*. Et quod dicit, *Pro liliis*, ostendit quod agit hic Psalmus pro deliciis sponsi, & sponsæ. Et hoc signatur per flores, rosas, & lilia. Canticorum 2. „ Fulcite me floribus, &c. " Et competit virginibus, quæ sunt quasi lilia. Iste dividitur in tres partes. Primo ponitur prooemium cantici; secundo ponitur commendatio sponsi, ibi, *Speciosus*; tertio ponitur commendatio sponsæ, ibi, *Audi filia*. Circa primum tria facit. Primo proponit editionem Psalmi; secundo finem, ibi, *Dico*, tertio designat auctorem, ibi, *Lingua*. Editio designatur cum dicitur: *Eructavit cor meum verbum bonum*. Eructatio ex nimia plenitudine, sive repletione procedit; in quo signatur quod ex abundantia devotionis, & sapientiæ loquitur. Matth. 12. „ Ex abundantia „ cordis os loquitur. " Et notandum, quod editio huius Psalmi attribuitur cordi, ex cuius magna devotione est compositus, quia non est iste de illis de quibus dicitur Esai. 29. „ Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me; " sed corde pronuntiat laudes Christi. I. Cor. 14. „ Psallam spiritu, psallam & mente. " Hoc cor eructavit verbum, scilicet huius Psalmi, quod est bonum, quia consolatorium: loquitur enim mysteria Christi, & Ecclesiæ. I. Tim. 1. „ Fidelis sermo: " & nullus sermo melior illo. Zachar. 1. „ Respondit Dominus Angelo qui „ loquebatur in me verba bona, verba consolatoria. " *Dico ego*, idest pronuntio, *opera mea Regi*, idest ad honorem Regis Christi. Esa. 32. „ Ecce in iustitia regnabit Rex. " Quasi dicat: Canto hunc Psalmum ad honorem Christi, cui opera nostra omnia debemus dicare. Coloss. 3. „ Omne quodcumque facitis in verbo, „ aut in opere, omnia in nomine Iesu Christi facite. " *Lingua mea calamus scribæ*. Hic ponitur auctor † alias, actor † Psalmi, qui est lingua; quasi dicat: Non intelligatur quod ex proprio hunc fecerim, sed auxilio Spiritus sancti, qui utitur lingua mea sicut scriptor utitur calamo. Et ideo principalis auctor huius Psalmi est Spiritus sanctus. II. Reg. 23. „ Spiritus Domini locutus „ est per me, " quasi per instrumentum. II. Pet. 1. „ Non voluntate humana, allata est sapientia, sed Spiritu sancto inspirati locuti „ sunt sancti Dei homines. " Et cuius calamus est? *Scribæ velociter scribentis*, Spiritus sancti, qui velociter scribit in corde hominum. Qui enim per studium quærunt sapientiam, per partes, & etiam longo tempore student; sed qui habent eam a Spiritu sancto, velociter accipiunt. Act. 2. „ Factus est repente de cælo „ sonus tamquam advenientis spiritus vehementis, & replevit totam domum ubi erant sedentes. " Illi qui habent scientiam per revelationem divinam subito implentur sapientia, sicut illi sunt subito „ repleti Spiritu „ sancto. " Psal. 147. *Velociter currit sermo eius*. Eccli. 11. „ Facile est in oculis Dei „ subito honestare pauperem. " Vel velociter operantis, quia *dixit, & facta sunt* (Ps. 148.) Potest autem lingua ad aliud referri, quia scilicet † alias, quia scilicet quod † non solum voluit dicere, sed corde primo cogitavit, secundo dixit ore, & tertio scripsit; quasi

dicat:

dicat: Non solum prosint præsentibus qui audiunt, sed etiam futuris. Esa. 8. „ Sume tibi „ librum grandem, & scribe in eo stylo ho„ minis. " Habac. 2. „ Scribe visum, & expla„ na eum. " Hæc ergo expositio est litteralis. Sed aliqui dicunt quod hæc verba proponuntur ad commendationem Christi secundum divinitatem, quasi sint verba Dei Patris. Sed hanc expositionem non approbant Augustinus, & Hieronymus; tamen Dionysius utitur 2. cap. de Divi. Nom. ubi introducit hoc verbum *Eructavit*, *&c.* Et secundum ista expositionem commendatur a Patre tripliciter. Primo describitur eius emanatio; secundo eius virtus, ibi, *Dico*; tertio eius operatio, ibi, *Lingua*. Circa emanationem eius a Patre ponit quatuor. Primo eius naturalem processionem, cum dicit, *Eructavit*, quod est quædam emanatio de plenitudine: unde processius filii a Patre est divina eructatio, quia procedit ex plenitudine divinæ naturæ. Ioan. 3. „ Pater „ diligit filium, & omnia dedit in manus „ eius. " Secundo ponit modum emanationis, quia non corporaliter, nec de aliqua alia natura emanavit, sed ad modum spiritalis. *Cor meum*, quasi non ex nullo, nec de alia essentia, sed de corde meo. Psal. 109. *Ex utero ante luciferum genuite*. Tertio ponitur proprietas procedentis, quia *verbum*. Ioan. 1. „ In prin„ cipio erat verbum. " Item ponitur perfectio procedentis, quia *bonum*, quasi habens plenam bonitatem divinitatis. Lucæ 18. „ Ne„ mo bonus nisi solus Deus. " Virtus ostenditur cum dicit: *Dico ego*, idest per verbum facio, omnia *mea opera Regi*, idest ad honorem Regis, scilicet filii, qui est unus Deus mecum. Ioan. 1. „ Omnia per ipsum facta sunt. " Propria operatio designatur cum dicit: *Lingua mea calamus scribæ*; quasi dicat: Quod ipse est lingua mea, est etiam calamus scribæ. In sacra Scriptura operationes metaphorice designantur per instrumenta, vel membra quæ sunt operationum principia; & sic per linguam, & calamum operatio Dei designatur conveniens linguæ, & calamo. Operatio linguæ est quod per eam diffunditur sapientia cordis ad alios; per calamum autem designatur, quod sapientia quæ est in corde, transfunditur in materiam sensibilem, scilicet pergamenum. Deus autem & loquitur, & scribit. Loquitur quando transfundit sapientiam suam in mentes rationales. Psalm. 84. *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus*. Et hoc dicitur verbum, quia per ipsum est omnis illuminatio. Ioan. 1. „ Et vita erat „ lux hominum. " Scribit, quia indicia suæ sapientiæ imprimit in rationabilibus creaturis. Rom. 1. „ Invisibilia Dei, per ea quæ facta „ sunt intellecta conspiciuntur. " Eccli. 1. „ Deus effudit illam super omnia opera sua. " Sicut enim respiciens librum cognoscit sapientiam scribentis, ita cum nos videmus creaturas, cognoscimus sapientiam Dei. Calamus igitur est verbum Dei.

(b) *Speciosus forma præ filiis hominum*. Præmisso proœmio secundum unum sensum, vel Christi divinitate secundum alium sensum, hic ponitur commendatio Christi secundum humanitatem. Et quia dixit: *Dico ego opera mea Regi*; commendat Christum secundum similitudinem Regis, scilicet David, a quatuor; scilicet a gratiositate, a bellica virtute, a iudiciaria potestate, & a deliciarum multitudine. Secunda pars ibi, *Accingere*: tertia ibi, *Sedes*; quarta ibi, *Myrrha*. Circa primum duo facit. Primo describit gratiositatem Regis; secundo causam, vel effectum, ibi, *Propterea*. Nota, quod duo sensus vigent in homine principaliter, scilicet visus, & auditus: unde per hæc duo aliquis gratiosus apparet: per pulchritudinem visui, per gratiosum verbum auditui. Unde hæc duo præcipue fuerunt in Christo: unde Can. 2. „ Ostende mihi faciem tuam; so„ net vox tua in auribus meis: vox enim tua „ dulcis, & facies tua decora. " Ipse enim pulcher fuit, & eloquens in his quæ decuit suam eloquentiam. Quantum ad primum dicit, *Speciosus forma*. Et nota in Christo quadruplicem pulchritudinem. Unam secundum formam divinam: Phil. 2. „ Qui cum in for„ ma Dei esset; " & secundum hanc fuit speciosus præ filiis hominum: nam omnes tantum habent gratiam secundum redundantiam, & participationem; sed iste per se, & plene. Colos. 2. „ In eo habitat omnis plenitudo di„ vinitatis corporaliter. " Hebr. 1. „ Cum sit „ splendor gloriæ, & figura substantiæ eius. " Sap. 7. „ Candor est lucis æternæ, & specu„ lum sine macula Dei maiestatis. " Alia est pulchritudo iustitiæ, & veritatis † alias, virtutis. † Hierem. 31. „ Benedicat tibi Domi„ nus, pulchritudo iustitiæ. " Ioan. 1. „ Ple„ num gratiæ, & veritatis. " Alia est pulchritudo conversationis honestæ; & de hac I. Pet. ult. „ Forma facti gregis. " Et hac forma fuit speciosus præ filiis hominum, quia sua conversatio fuit magis honesta, & virtuosa quam alicuius. I. Petr. 2. „ Peccatum non „ fecit, nec inventus est dolus in ore eius. " Augustinus in originali: „ Nobis cernentibus „ ubique speciosus: pulcher in manibus paren„ tum, pulcher in miraculis, pulcher in fla„ gellis, pulcher deponens animam, pulcher „ in patibulo, pulcher in ligno, pulcher in „ cælo. " Quarta est pulchritudo corporis; & hæc etiam Christo iufuit. Canti. 1. „ Ecce „ tu pulcher es, dilecte mi. "

Sed numquid secundum hanc pulchritudinem fuit speciosus præ filiis hominum? Videtur quod non: quia Esa. 53. dicitur: „ Vidimus, & non erat in eo species, neque decor. " Item per rationem probatur quod Christus voluit paupertatem habere, & non uti divitiis, ut doceat eas contemnendas. Sed sicut ista sunt contemnenda, ita pulchritudo corporalis. Proverb. ulti. „ Fallax gratia, & vana est pulchritudo. "

Respondeo dicendum, quod pulchritudo, sanitas, & huiusmodi dicuntur quodammodo per respectum ad aliquid: quia aliqua contemperatio humorum facit sanitatem in puero quæ non facit in sene. Aliqua est enim sanitas leoni, quæ est mors homini. Unde sanitas est proportio humorum in comparatione ad talem naturam. Et similiter pulchritudo consistit in proportione membrorum, & colorum. Et ideo alia est pulchritudo unius, alia alterius; & sic hanc pulchritudinem Christus, secundum quod competebat ad statum, & reverentiam suæ conditionis, habuit. Non est ergo intelligendum, quod Christus habuerit capillos flavos, vel fuerit rubeus, quia hoc non decuisset eum; sed illam pulchritudinem corporalem habuit summe quæ pertinebat ad statum, & reverentiam, & gratiositatem in aspectu; ita quod quoddam divinum radiabat in vultu eius, quod omnes eum reverebantur, ut Augustinus dicit. Ad primum dicendum, prophetiam velle exprimere contemptum Christi in passione, in qua deformata fuit sui corporis forma præ multitudine afflictionum. Ad aliud dicendum, eas divitias, & pulchritudines contemnendas quibus male utamur. Gratiosus etiam fuit in verbo: unde dicit: *Diffusa est gratia in labiis tuis*. Eccli. 6. „ Lingua eucharis in bono homine abundabit. " Et gratiosum verbum eius. Tripliciter propter ea quæ aliquis dicit, reputatur verbum eius gratiosum, quando scilicet dicit ea quæ placent, & utilia: sic verbum Christi fuit gratiosum, quia levia imponebat, & quietem promisit. Matt. 11. „ Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. " Ioan. 6. „ Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes. " Item aliquis habet gratiosum verbum propter ordinatum modum proferendi, & ferventem; & sic habuit ordinatum, & ferventem modum Christus in proferendo. Psalm. 118. *Ignitum eloquium tuum*. Item aliquis dicitur habere gratiosum verbum propter efficaciam ad persuadendum: sic etiam habuit Christus. Matt. 7. „ Erat docens in templo sicut potestatem habens. " Et ideo dicitur Luc. 21. quod „ omnis populus manicabat ad eum; " idest, mane veniebat ad eum in templo audire eum. Et Ioan. 7. " Numquam sic locutus est homo. " *Propterea benedixit te Deus in æternum*. Hic ponitur vel causa, vel effectus. Sicut dictum est, benedicere Dei signat effectum bonitatis, vel eius collationem beneficii. Deus itaque homini Christo duplex beneficium contulit. Gloriæ, sive Regni; & hoc est præmium meritorum Christi. Philip. 2. „ Propter quod & Deus exaltavit illum. " Et sic ly *propterea* denotat causam meritoriam; quasi dicat: Quia tu es speciosus in forma, gratiosus in doctrina, *propterea benedixit te Deus in æternum*, benedictione spiritualis Regni. Genes. 22. „ In semine tuo benedicentur omnes gentes. " Aliud est beneficium gratiæ; & sic est sensus: *Propterea benedixit te Deus in æternum*, ut tu esses speciosus † alias, sponsus, † & esset diffusa gratia in labiis tuis.

(c) *Accingere gladio tuo super femur*. Hic describitur virtute potens; & primo ponitur eius bellica virtus; secundo eius in bello processus, ibi, *Intende*; tertio effectus, ibi, *Et deducet te*. Virtus bellica consistit in fortitudine naturali, & præparatione armorum. Primo ergo ponit fortem præparationem armorum, cum dicit: *Accingere gladio tuo*. Secundum aliam litteram dicit: *Super femur tuum potentissime*: ubi designatur virtus armorum. Cant. 3. „ Uniuscuiusque † alias, unusquisque † ensis super femur suum. " Sed secundum Glo. aliud est accingi, quia qui accinguntur parantur ad bellum, scilicet milites. I. Mac. 3. „ Accingimini, & estote filii potentes, & estote parati in mane, quoniam melius est nobis mori in bello quam videre mala gentis nostræ, & sanctorum. " Aliud est præcingi, quia præcinguntur qui parantur ad serviendum. Luc. 12. „ Præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis. " Aliud est succingi, quia succinguntur qui parantur ad ambulandum. Eccli. 36. „ Latro succinctus exiliens de civitate. " Aliud est discingi, quia discinguntur qui vadunt ad quiescendum. III. Reg. 20. „ Non glorietur accinctus æque ut discinctus. " Gladius Christi est doctrina eius. De hoc gladio habetur Ephes. ulti. „ Gladius spiritus, quod est verbum Dei. " Hoc gladio posuit Christus divisionem in hoc mundo, ut bona discernantur a malis. Matth. 10. „ Non veni pacem mittere, sed gladium. " Hic gladius est „ ex utraque parte acutus, " ut testatur Apoc. 1. quia de æternis, & temporalibus instruxit. Et est super femur, quia organo humanitatis verbo doctrinæ usus est. Esa. 52. „ Ego ipse qui loquebar, ecce adsum. " *Potentissime*: ubi ostenditur † alias, oritur † eius virtus, seu potentia naturalis. I. Reg. 2. „ Non

„ Non est fortis sicut Deus noster. " Iob 9. „ Si fortitudo quaeritur, robustissimus est. " *Specie tua*. Secundum Hieronymum, & Hebraeos, hoc quod dicitur *specie* coniungitur cum hoc quod dicitur *potentissime*; & est totum sub uno versu, & sic uno modo legitur in Glo. & sic, si coniungatur cum *potentissime*, sic est sensus: Tu, Christe, es potentissimus *specie tua*, scilicet humanitatis, secundum quam etiam est maximus virtute: Cant. 5. „ Species eius ut Li- „ bani: " *& pulchritudine tua*, scilicet divinitatis. Sapien. 13. „ Quorum si specie delectati „ deos putaverunt, sciant quanto his domina- „ tor eorum speciosior est. " Vel es potentissimus *specie tua*, idest speciosa † alias, sponsa † *pulchritudine tua*: unde Hieronymus habet, *Laude tua*: quia ex hoc es laudabilis, & gloriosus, quia es armatus, & fortis.

(d) *Intende*, *prospere procede*. Psalmus supra ad commendationem Christi posuit fortitudinem, & apparatum Regis; hic autem agit de eius processu: & circa hoc duo facit. Primo proponit processum Regis; secundo eius causam, ibi, *Propter veritatem*. Circa primum sciendum est, quod loco istorum trium quae hic ponuntur, scilicet *Intende*, *prospere procede*, *& regna*, in Psalmo Hieronymi habetur unum tantum: *Prospere ascende*. In ascensu designatur processus. Hier. 49. „ Leo ascendit, & „ superbia Iordanis ad pulchritudem robu- „ stam. " Unde manifestum est quod haec pertinent ad quamdam perfectionem, & ascensum. In ascensu bellicosi sunt tria; principium, medium, & finis. Principium debet esse diligens & discreta consideratio. Prover. 34. „ Cum dispositione initur bellum. " Et Lucae 4. dicitur quod „ Rex iturus ad bel- „ lum prius sedens cogitat si possit cum de- „ cem millibus occurrere ei qui cum vigin- „ ti millibus venit ad se. " Unde, *Intende*, idest diligenter considera. In Christo autem intendere designat dispositionem misericordiae eius, qua intendit ad salutem humani generis. Psalm. 37. *Intende in adiutorium meum*. Medium est prosper processus. Processus autem Christi intelligitur dupliciter. Uno modo secundum quod ex utero virginis processit in nativitate: Psalm. 18. *Tamquam sponsus procedens de thalamo suo*: & hic fuit prosper processus, quia sine peccato natus est, & matri non abstulit virginitatem, nec dolorem intulit. Alio modo secundum quod processit de homine ad hominem convertendum, hunc & illum. Et in hoc fuit prosper, quia tandem pervenit ad conversionem totius mundi. Esa. 55. „ Faciet quaecumque volui, & prospera- „ bitur in his ad quae misi illum. " Psal. 117. *O Domine, bene prosperare*. Quod dicit, *Intende*, potest coniungi cum hoc quod dicit, *Specie tua*; quasi dicat: Ergo, speciose † al. sponse, † virtute humanitatis &c. & pulchritudine divinitatis intende. Finis eius Regnum eius. Ps. 46. *Regnabit Deus super omnes gentes*. Finis eius quod regnet per fidem in cordibus hominum. Luc. 1. „ Et regnabit in domo Iacob. " Et ideo dicit, *Et regna*. Causa processus est *propter veritatem*. Et hoc vel causa dispositiva, vel finalis. Si ly † alias, per ly † *propter* primo dicatur secundum quod est causa dispositiva, secundum quod in Hieronymo habetur: *Propter verbum veritatis, & mansuetudinem iustitiae*: notandum, quod duo sunt necessaria ut Rex prospere agat. Primo scilicet ut ei credatur: quia si nihil ei crederetur, & ipse aliis crederet, non posset plus quam unus homo. Prover. 17. „ Non decent stultum verba compo- „ sita. " Secundo quod diligatur: quia si non diligitur, non potest prosperari in Regno, nec in negotiis suis; & hoc facit fieri mansuetudo & clementia Regis. Eccli. 3. „ Fili, „ in mansuetudine opera tua perfice. " Et ita haec duo disponunt ad prosperitatem Regis. Prov. 20. „ Misericordia, & veritas custodiunt Regem. Psalm. 36. *Mansueti hereditabunt terram*. Sed secundum litteram nostram ad hoc ut Rex possit † alias, posset † prosperari in negotiis suis, debet habere tria; scilicet veritatem, mansuetudinem, & iustitiam. Et ista tria fecerunt prosperari Christum: quia fuit verax in docendo, mansuetus in patiendo, iustus in operando. De primo, Matth. 22. „ Scimus quia verax es, & viam „ Dei in veritate doces. " De secundo, I. Per. 2. „ Cum pateretur non comminabatur. " Hiere. 11. „ Ego sicut agnus mansuetus qui „ portatur ad victimam. " De tertio, quia in nullo a iustitia discessit. Psalm. 144. *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis*. Si autem ly *propter* designat causam finalem, sic est sensus: *Intende*, *prospere procede*, *& regna*; idest ut facias veritatem. Christus autem fecit veritatem dupliciter, scilicet implendo promissiones, & adimplendo figuras. Rom. 15. „ Di- „ co autem Christum Iesum ministrum fuisse „ circumcisionis ad confirmandas promissiones „ patrum. " II. Cor. 1. „ Quotquot promis- „ siones Dei sunt, in illo. " Et iterum propter mansuetudinem derivandam in discipulos. Matth. 11. „ Discite a me quia mitis sum, „ & humilis corde. " Item *regna*, propter iustitiam. Ioan. 5. „ Pater omne iudicium de- „ dit filio. " *Deducet te mirabiliter dextera tua*. Hic est modus determinati processus: *Procede prospere*. Et quomodo? *Deducet te dextera tua*. Et loquitur ad similitudinem bellicosi, qui, si habet hostem contra se, dicitur sibi: Oportet quod

quod manus tua faciat tibi viam, & sic bellando transibis; quasi dicat: Procede, si manus tua dextera faciat tibi viam. Et hoc *mirabiliter*, quia omnes mirabuntur. Hieronymus habet: *Docebit te dextera tua*; idest, dum facies magnifica, manus tua ostendet te mirabilem. Tamen in alio Psalmo habetur: *Manus tua deducet te*. Sed dicendum, quod littera ista non est contra illam, quia Christus est Deus & homo; & ideo secundum quod est Deus, eadem est dextera sua & Patris. Et deduxit Christum dextera sua mirabiliter in oppugnationem hostium. Exo. 15. „ Dextera tua, Domine, magnificata est in fortitudine, dextera tua, Domine, percussit inimicum. " Et in operatione miraculorum virtute suæ divinitatis. Unde paravit sibi viam in corde hominum. Psalm. 117. *Dextera Domini fecit virtutem*. Et si consideremus viam, mirabilis est. Esther 15. „ Valde enim mirabilis es, Domine. " Item dicta est mirabilis. Psalm. 138. „ Mirabilia opera tua. " *Sagitta tua acuta*; quasi dicat: Ideo parabit tibi viam, quia sagittæ tuæ sunt acutæ. Et ponitur hic virtus armorum, & effectus eorum. Arma Christi sunt sagittæ, quæ sunt verba Christi, quæ dicuntur sagittæ propter tria. Primo quia sagitta suo acumine usque ad cor penetrat. Oseæ 2. „ Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius. " Ita verba Christi. Hebr. 4. „ Vivus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. " Item sagitta velociter movetur. Sap. 5. „ Transitus vitæ &c. " † Textus hic videtur intrusus; & forte substituendum quod habetur ibidem v. 12. „ Tamquam sagitta emissa in locum destinatum, divisus aer continuo in se reclusus est; ut ignoretur transitus illius. " † Sic verbum Christi subito totum orbem implevit, quia fere per totum mundum ante destructionem Hierusalem sermo Christi fuit diffusus. Psalm. 147. *Velociter currit sermo eius*. Item sagitta ad remota attingit: sic etiam sermo Christi. Psalm. 18. *In omnem terram exivit sonus eorum*. Et sic sermo Dei est gladius inquantum vulneravit Iudæos qui conversi sunt ad Christum, qui erant prope. Propter quod dicitur: *Accingere gladio tuo*. Et est sagitta etiam inquantum ad remotos gentiles pervenit, & conversi sunt ad Christum. Eph. 2. „ Evangelizavit pacem vobis qui longe fuistis, & pacem his qui prope. " *Populi sub te cadent*. Hic ponitur effectus verbi divini, qui est conversio populi ad Deum: unde, *Populi sub te cadent*; idest, omnes ad te current. Phil. 2. „ In nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum. " Sed quid est quod addit, *In corda inimicorum Regis*? Hoc potest dupliciter intelligi? Uno modo ut coniungatur cum prima clausula huius versus, *Populi sub te cadent*, ut sit interpositio; & sic est sensus: *Sagitta tua acuta* intrant *in corda inimicorum Regis*. Verba tua sunt sicut sagittæ quæ penetrant corda &c. Et ex hoc *populi sub te cadent*. Alio modo ut coniungatur cum hac, *Populi sub te cadent*; & hoc *in corda*, vel *in corde inimicorum Regis*, idest tui, qui es Rex. Quædam enim subiiciuntur violenter, sicut modo subiiciuntur inimici. Et de hac subiectione dicit se non loqui, sed de voluntaria; & ideo dicit, *In corda*: quasi dicat: Secundum illa corda subiiciantur secundum quæ inimicabantur Christo. Psalm. 53. *Voluntario sacrificabo tibi*. Vel aliter: *Sagitta tua acuta* sunt: *populi sub te cadent, in corda inimicorum Regis*. Populi, dico, qui erant inimici Regis, idest Christi; quasi dicat: Illi qui erant contra Regem, scilicet Christum, subiicientur ei. Et ad litteram sic factum est; quia gentiles qui conati sunt destruere fidem Christi, nunc serviunt Christo. Esa. 55. „ Ecce gentes quas nesciebas vocabis. " Psalm. 17. *Populus quem non cognovi servivit mihi*.

(e) *Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi*. Supra Psalmista commendavit Christum a gratiositate, & bellica virtute; hic commendat eum a iudiciaria potestate: & primo describit eius iudiciariam potestatem; secundo potestatis executionem, ibi, *Virga directionis*; tertio rationem, ibi, *Propterea unxit*. Dicit ergo, *Sedes tua, Deus*. Per sedem in Scriptura iudiciaria potestas designatur. Psalm. 121. *Illic sederunt sedes in iudicio*. Christo autem iudiciaria potestas convenit, sive competit. Ioan. 5. „ Pater omne iudicium dedit filio. " Et ideo per sedem Christi eius potestas accipitur. Mat. 19. „ In generatione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ. " Sed hanc † alias, hanc etiam † iudiciariam potestatem habent etiam Prælati, & Reges; verum sicut † alias, verum est, sed sicut † ministri. Sap. 6. „ Cum essetis ministri Regni illius, non ratione iudicastis. " Sed Christus sicut principalis iudex, & sicut verus Deus; & ideo dicit, *Sedes tua, Deus*: Domini enim vindicta est, & hic expresse loquitur de Christo, quia dirigit sermonem suum ad eum. De hoc Apoc. 3. „ Qui vicerit dabo ei sedere in throno meo, sicut & ego vici, & sedi in throno. " Esa. 6. „ Vidi Dominum sedentem super thronum. " Item alia est † alias, est aliqua † potestas iudiciaria temporalis, alia perpetua; & talis est potestas filii Dei: unde dicit, *In sæculum sæculi*, quia de æternis est iudicium eius. Dan. 7. „ Potestas eius potestas æterna. " Sic igitur describit Dei potestatem, digni-

dignitatem, & æternitatem. Consequenter agit de executione potestatis, cum dicit, *Virga directionis*. Et primo ponitur executio potestatis; secundo eius expositio. Necesse enim est quod Rex cohibeat delicta: quia, ut Philosophus dicit, si animi hominum essent a Deo ordinati quod obedirent monitioni paternæ, non essent necessarii Reges, & Iudices: unde ut inquieti corrigantur necessarii sunt Reges: unde habent sceptrum. Prov. 22. „ Stultitia colligata est in collo pueri, & virga „ disciplinæ fugabit eam. " Sed habet virgam ad hostes coercendos. Psalm. 2. *Reges eos in virga ferrea, & tamquam vas figuli confringes eos*. Item ad subditos gubernandos. Mich. ult. „ Pasce populum tuum in virga tua. " Et ideo dicitur: *Virga Regni tui* est *virga directionis*, idest ad ducendum populum in via recta: quia hæc est finis legis, & regiminis, ut non excorient, sed ut faciant virtuosos: & hæc est finis politicæ; & hoc convenit Christo. Psal. 24. *Dirige me in veritate tua, & doce me*. Sed hæc directio consistit ut homo deserat malum, & adhæreat bono. Esa. 30. „ Hæc est via: „ ambulate in ea, & non declinetis neque ad „ dexteram, neque ad sinistram: " idest neque per excessum, neque per defectum. Et ideo dicit, *Dilexisti iustitiam*. Item debet odire iniquitatem: quia si non diligat iustitiam, non ducit ad bonum; & hoc maxime fecit Christus, quia *iustus Dominus, & iustitiam dilexit* (Psalm. 10.) Item si non odiunt iniquitatem, non puniunt. Et quia Christus maxime odit iniquitatem, propterea punit malos. *Propterea unxit*. Hic ponitur causa vel finalis vel effectiva; quasi dicat: Ideo operatus es † alias, est † iustitiam, ut Deus ungat te. Sed numquid meruit Christus hanc unctionem? Non; sed meruit manifestationem huius unctionis. Et in Scriptura dicitur aliquid fieri quando innotescit. Et Christus per passionem meruit exaltationem in fide omnium populorum, & sic littera *propterea* designat causam finalem. Sed si sit causa effectiva, sic intelligetur, quasi dicat: Ut sedes tua, & virga, &c. *propterea unxit te Deus*. In veteri testamento ungebantur Sacerdotes, & Reges, ut patet de David 1. Reg. 16. & de Salomone, ut patet 3. Reg. 1. Et Prophetæ inungebantur, ut patet de Eliseo, qui inunctus fuit ab Helia: 3. Reg. 19. Et hæc conveniunt Christo, qui fuit Rex. Luc. 1. „ Regnabit in do„ mo Iacob in æternum. " Item fuit Sacerdos, qui seipsum obtulit Deo sacrificium: Eph. 5. Item fuit Propheta, qui prænuntiavit viam salutis. Deut. 18. „ Prophetam suscita„ bit Dominus de filiis Israel. " Sed quomodo unxit? Non oleo visibili, quia Regnum eius non est de hoc mundo: Ioan. 18. Item non est functus sacerdotio materiali; & ideo non materiali oleo unctus, sed oleo Spiritus sancti; & propterea dicit, *Oleo lætitiæ*. Et dicitur Spiritus sanctus oleum, quia sicut oleum supereminet omnibus liquoribus, ita Spiritus sanctus omnibus creaturis † alias, quia supereminet omnibus liquoribus, & ita Spiritus sanctus omnibus creaturis. † Gen. 1. „ Spiri„ tus Domini ferebatur super aquas; " idest, debet esse super omnia in cordibus hominum, quia est amor Dei. Secundo propter suavitatem suam. Misericordia, & omnis suavitas mentis a Spiritu sancto est. II. Cor. 6. „ In „ suavitate, in mansuetudine, in Spiritu san„ cto. † Alias. In suavitate mansuetudinis Spi„ ritus sancti. " † Tertio quia oleum est diffusivum: sic † alias, sicut † Spiritus sanctus est communicativus. II. Cor. ult. „ Communi„ catio sancti Spiritus sit semper cum omni„ bus vobis, amen. " Rom. 5. „ Caritas dif„ fusa est in cordibus vestris per Spiritum „ sanctum. " Item oleum est fomentum ignis, & caloris: & Spiritus sanctus fovet, & nutrit amoris calorem in nobis. Can. ult. „ Lam„ pades eius lampades ignis. " Item oleum illuminat; ita & † alias, & ita † Spiritus sanctus. Iob 32. „ Inspiratio Omnipotentis dat „ intelligentiam. " Sed dicit, *Deus Deus*. Hæc littera *Deus* vel est nominativi casus, vel vocativi; & ideo in Latino est dubium, sed in Græco non: quia ibi unum est casus nominativi, & aliud vocativi, quia dicit: *O Deus, Deus tuus unxit te oleo lætitiæ*. Et datur intelligi quod loquitur de Christo, qui est Deus, & non potest inungi inquantum Deus, quia secundum quod Deus non potest promoveri; & ideo oportet aliquid accipi in Christo in quo ungatur, & hæc est humana natura. Et secundum hanc habet Deum, quia secundum quod Deus, non habet Deum. Et dicitur oleum lætitiæ, quia in tempore lætitiæ orientales ungebant se oleo. Esa. 61. „ Oleum gau„ dii pro luctu. " Spiritus sanctus est causa gaudii. Rom. 14. „ Et gaudium in Spiritu „ sancto. " Gal. 5. „ Caritas, gaudium, pax. " Quia Spiritus sanctus non potest esse in aliquo quin gaudeat de bono, & spe futuri boni: unde dicit, *Præ consortibus tuis*: quia Christus fuit unctus præ omnibus aliis sanctis. Ioan. 1. „ Vidimus eum plenum gratiæ, & veritatis. " Consortes eius dicuntur inungi: quia quicquid habetur de oleo isto, idest de gratia Spiritus sancti, est ex redundantia Christi. Ioan. 1. „ De „ plenitudine eius omnes accepimus. " Psal. 132. *Sicut unguentum in capite quod descendit in barbam, barbam Aaron*.

(f) *Myrrha, & gutta*. Hic agit de deliciis Re-

quod manus tua faciat tibi viam, & sic bellando transibis; quasi dicat: Procede, si manus tua dextera faciat tibi viam. Et hoc *mirabiliter*, quia omnes mirabuntur. Hieronymus habet: *Docebit te dextera tua*; idest, dum facies magnifica, manus tua ostendet te mirabilem. Tamen in alio Psalmo habetur: *Manus tua deducet te*. Sed dicendum, quod littera ista non est contra illam, quia Christus est Deus & homo; & ideo secundum quod est Deus, eadem est dextera sua & Patris. Et deduxit Christum dextera sua mirabiliter in oppugnationem hostium. Exo. 15. „ Dextera tua, Do„ mine, magnificata est in fortitudine, dex„ tera tua, Domine, percussit inimicum." Et in operatione miraculorum virtute suæ divinitatis. Unde paravit sibi viam in corde hominum. Psalm. 117. *Dextera Domini fecit virtutem*. Et si consideremus viam, mirabilis est. Esther 15. „ Valde enim mirabilis es, Domi„ ne." Item dicta est mirabilis. Psalm. 138. „ Mirabilia opera tua." *Sagitta tua acuta*; quasi dicat: Ideo parabit tibi viam, quia sagittæ tuæ sunt acutæ. Et ponitur hic virtus armorum, & effectus eorum. Arma Christi sunt sagittæ, quæ sunt verba Christi, quæ dicuntur sagittæ propter tria. Primo quia sagitta suo acumine usque ad cor penetrat. Oseæ 2. „ Ducam eam in solitudinem, & lo„ quar ad cor eius." Ita verba Christi. Hebr. 4. „ Vivus est sermo Dei, & efficax, & pe„ netrabilior omni gladio ancipiti." Item sagitta velociter movetur. Sap. 5. „ Transitus „ vitæ &c." † Textus hic videtur intrusus; & forte substituendum quod habetur ibidem v. 12. „ Tamquam sagitta emissa in locum de„ stinatum, divisus aer continuo in se reclu„ sus est; ut ignoretur transitus illius." † Sic verbum Christi subito totum orbem implevit, quia fere per totum mundum ante destructionem Hierusalem sermo Christi fuit diffusus. Psalm. 147. *Velociter currit sermo eius*. Item sagitta ad remota attingit: sic etiam sermo Christi. Psalm. 18. *In omnem terram exivit sonus eorum*. Et sic sermo Dei est gladius inquantum vulneravit Iudæos qui conversi sunt ad Christum, qui erant prope. Propter quod dicitur: *Accingere gladio tuo*. Et est sagitta etiam inquantum ad remotos gentiles pervenit, & conversi sunt ad Christum. Eph. 2. „ E„ vangelizavit pacem vobis qui longe fuistis, „ & pacem his qui prope." *Populi sub te cadent*. Hic ponitur effectus verbi divini, qui est conversio populi ad Deum: unde, *Populi sub te cadent*; idest, omnes ad te current. Phil. 2. „ In nomine Iesu omne genu flectatur cæ„ lestium, terrestrium, & infernorum." Sed quid est quod addit, *In corda inimicorum Regis?* Hoc potest dupliciter intelligi? Uno modo ut coniungatur cum prima clausula huius versus, *Populi sub te cadent*, ut sit interpositio; & sic est sensus: *Sagitta tua acuta* intrant *in corda inimicorum Regis*. Verba tua sunt sicut sagittæ quæ penetrant corda &c. Et ex hoc *populi sub te cadent*. Alio modo ut coniungatur cum hac, *Populi sub te cadent*; & hoc *in corda*, vel *in corde inimicorum Regis*, idest tui, qui es Rex. Quædam enim subiiciuntur violenter, sicut modo subiiciuntur inimici. Et de hac subiectione dicit se non loqui, sed de voluntaria; & ideo dicit, *In corda*: quasi dicat: Secundum illa corda subiiciantur secundum quæ inimicabantur Christo. Psalm. 53. *Voluntarie sacrificabo tibi*. Vel aliter: *Sagitta tua acuta* sunt: *populi sub te cadent, in corda inimicorum Regis*. Populi, dico, qui erant inimici Regis, idest Christi; quasi dicat: Illi qui erant contra Regem, scilicet Christum, subiicientur ei. Et ad litteram sic factum est: quia gentiles qui conati sunt destruere fidem Christi, nunc serviunt Christo. Esa. 55. „ Ecce gentes quas ne„ sciebas vocabis." Psalm. 17. *Populus quem non cognovi servivit mihi*.

(e) *Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi*. Supra Psalmista commendavit Christum a gratiositate, & bellica virtute; hic commendat eum a iudiciaria potestate: & primo describit eius iudiciariam potestatem; secundo potestatis executionem, ibi, *Virga directionis*; tertio rationem, ibi, *Propterea unxit*. Dicit ergo, *Sedes tua, Deus*. Per sedem in Scriptura iudiciaria potestas designatur. Psalm. 121. *Illic sederunt sedes in iudicio*. Christo autem iudiciaria potestas convenit, sive competit. Ioan. 5. „ Pa„ ter omne iudicium dedit filio." Et ideo per sedem Christi eius potestas accipitur. Mat. 19. „ In generatione cum sederit filius homi„ nis in sede maiestatis suæ." Sed hanc † alias, hanc etiam † iudiciariam potestatem habenr etiam Prælati, & Reges; verum sicut † alias, verum est, sed sicut † ministri. Sap. 6. „ Cum essetis ministri Regni illius, non „ ratione iudicastis." Sed Christus sicut principalis iudex, & sicut verus Deus; & ideo dicit, *Sedes tua, Deus*: Domini enim vindicta est, & hic expresse loquitur de Christo, quia dirigit sermonem suum ad eum. De hoc Apoc. 3. „ Qui vicerit dabo ei sedere in thro„ no meo, sicut & ego vici, & sedi in thro„ no." Esa. 6. „ Vidi Dominum sedentem „ super thronum." Item alia est † alias, est aliqua † potestas iudiciaria temporalis, alia perpetua; & talis est potestas filii Dei: unde dicit, *In sæculum sæculi*, quia de æternis est iudicium eius. Dan. 7. „ Potestas eius potestas „ æterna." Sic igitur describit Dei potestatem, digni-

dignitatem, & æternitatem. Consequenter agit de executione potestatis, cum dicit, *Virga directionis*. Et primo ponitur executio potestatis; secundo eius expositio. Necesse enim est quod Rex cohibeat delicta: quia, ut Philosophus dicit, si animi hominum essent a Deo ordinati quod obedirent monitioni paternæ, non essent necessarii Reges, & Iudices: unde ut inquieti corrigantur necessarii sunt Reges: unde habent sceptrum. Prov. 22. „ Stultitia colligata est in collo pueri, & virga „ disciplinæ fugabit eam. " Sed habet virgam ad hostes coercendos. Psalm. 2. *Reges eos in virga ferrea, & tamquam vas figuli confringes eos*. Item ad subditos gubernandos. Mich. ult. „ Pasce populum tuum in virga tua. " Et ideo dicitur: *Virga Regni tui* est *virga directionis*, idest ad ducendum populum in via recta: quia hæc est finis legis, & regiminis, ut non excorient, sed ut faciant virtuosos: & hæc est finis politicæ; & hoc convenit Christo. Psal. 24. *Dirige me in veritate tua, & doce me*. Sed hæc directio consistit ut homo deserat malum, & adhæreat bono. Esa. 30. „ Hæc est via: „ ambulate in ea, & non declinetis neque ad „ dexteram, neque ad sinistram: " idest neque per excessum, neque per defectum. Et ideo dicit, *Dilexisti iustitiam*. Item debet odire iniquitatem: quia si non diligat iustitiam, non ducit ad bonum; & hoc maxime fecit Christus, quia *iustus Dominus, & iustitiam dilexit* (Psalm. 10.) Item si non odiunt iniquitatem, non puniunt. Et quia Christus maxime odit iniquitatem, propterea punit malos. *Propterea unxit*. Hic ponitur causa vel finalis vel effectiva; quasi dicat: Ideo operatus es † alias, est † iustitiam, ut Deus ungat te. Sed numquid meruit Christus hanc unctionem? Non; sed meruit manifestationem huius unctionis. Et in Scriptura dicitur aliquid fieri quando innotescit. Et Christus per passionem meruit exaltationem in fide omnium populorum, & sic littera *propterea* designat causam finalem. Sed si sit causa effectiva, sic intelligetur, quasi dicat: Ut sedes tua, & virga, &c. *propterea unxit te Deus*. In veteri testamento ungebantur Sacerdotes, & Reges, ut patet de David 1. Reg. 16. & de Salomone, ut patet 3. Reg. 1. Et Prophetæ inungebantur, ut patet de Eliseo, qui inunctus fuit ab Helia: 3. Reg. 19. Et hæc conveniunt Christo, qui fuit Rex. Luc. 1. „ Regnabit in do„ mo Iacob in æternum. " Item fuit Sacerdos, qui seipsum obtulit Deo sacrificium: Eph. 5. Item fuit Propheta, qui prænuntiavit viam salutis. Deut. 18. „ Prophetam suscita„ bit Dominus de filiis Israel. " Sed quomodo unxit? Non oleo visibili, quia Regnum eius non est de hoc mundo: Ioan. 18. Item non est functus sacerdotio materiali; & ideo non materiali oleo unctus, sed oleo Spiritus sancti; & propterea dicit, *Oleo lætitiæ*. Et dicitur Spiritus sanctus oleum, quia sicut oleum supereminet omnibus liquoribus, ita Spiritus sanctus omnibus creaturis † alias, quia supereminet omnibus liquoribus, & ita Spiritus sanctus omnibus creaturis. † Gen. 1. „ Spiri„ tus Domini ferebatur super aquas; " idest, debet esse super omnia in cordibus hominum, quia est amor Dei. Secundo propter suavitatem suam. Misericordia, & omnis suavitas mentis a Spiritu sancto est. II. Cor. 6. „ In „ suavitate, in mansuetudine, in Spiritu san„ cto. † Alias. In suavitate mansuetudinis Spi„ ritus sancti. " † Tertio quia oleum est diffusivum: sic † alias, sicut † Spiritus sanctus est communicativus. II. Cor. ult. „ Communi„ catio sancti Spiritus sit semper cum omni„ bus vobis, amen. " Rom. 5. „ Caritas dif„ fusa est in cordibus vestris per Spiritum „ sanctum. " Item oleum est fomentum ignis, & caloris: & Spiritus sanctus fovet, & nutrit amoris calorem in nobis. Can. ult. „ Lam„ pades eius lampades ignis. " Item oleum illuminat; ita & † alias, & ita † Spiritus sanctus. Iob 32. „ Inspiratio Omnipotentis dat „ intelligentiam. " Sed dicit, *Deus Deus*. Hæc littera *Deus* vel est nominativi casus, vel vocativi; & ideo in Latino est dubium, sed in Græco non: quia ibi unum est casus nominativi, & aliud vocativi, quia dicit: *O Deus, Deus tuus unxit te oleo lætitiæ*. Et datur intelligi quod loquitur de Christo, qui est Deus, & non potest inungi inquantum Deus, quia secundum quod Deus non potest promoveri; & ideo oportet aliquid accipi in Christo in quo ungatur, & hæc est humana natura. Et secundum hanc habet Deum, quia secundum quod Deus, non habet Deum. Et dicitur oleum lætitiæ, quia in tempore lætitiæ orientales ungebant se oleo. Esa. 61. „ Oleum gau„ dii pro luctu. " Spiritus sanctus est causa gaudii. Rom. 14. „ Et gaudium in Spiritu „ sancto. " Gal. 5. „ Caritas, gaudium, pax. " Quia Spiritus sanctus non potest esse in aliquo quin gaudeat de bono, & spe futuri boni: unde dicit, *Præ consortibus tuis*: quia Christus fuit unctus præ omnibus aliis sanctis. Ioan. 1. „ Vidimus eum plenum gratiæ, & veritatis. " Consortes eius dicuntur inungi: quia quicquid habetur de oleo isto, idest de gratia Spiritus sancti, est ex redundantia Christi. Ioan. 1. „ De „ plenitudine eius omnes accepimus. " Psal. 132. *Sicut unguentum in capite quod descendit in barbam, barbam Aaron*.

(f) *Myrrha, & gutta*. Hic agit de deliciis Re-

Regis, & describit has delicias ex quatuor: ex vestitu, ex habitaculo, ex ministerio, & ex coniugio. De primo dicit: *Myrrha, & gutta, & casia a vestimentis tuis*. Vestimenta Christi possent esse duplicia: scilicet corpus eius. Esa. 63. „ Quare rubrum est vestimentum „ tuum? " Item vestimentum Christi sunt sancti omnes. Esa. 49. „ His omnibus velut ornamento vestieris. " Et ab his procedit odor myrrhæ, guttæ, & casiæ; sive de vestimento, quod est corpus eius, sive de sanctis. Myrrha habet amaritudinem; & sic si referatur ad corpus Christi, signat amaritudinem passionis. Can. 5. „ Digiti eius (scilicet confixi ligno) „ pleni myrrha probatissima. " Si autem referatur ad sanctos, signat pœnitentiam. Eccli. 24. „ Sicut myrrha electa dedi suavitatem odo„ ris. " Ubi nos habemus, *Gutta*, Græcus habet *Aloes*, Hebræi, *Stacles*. Gutta est liquor alicuius herbæ, & calidum quid, & valet contra inflationes, & signat humilitatem; quæ humilitas maxime fuit in Christo. Matt. 11. „ Discite a me quia mitis sum, & humi„ lis corde. " Item fuit etiam in sanctis. Esa. 66. „ Super quem respiciam nisi ad paupercu„ lum, & contritum spiritu, & trementem „ sermones meos? " Aloes est succus herbæ; sed non sumitur hic sic, sed pro quodam ligno, & vocatur aloes, quod est odoriferum. Stactes est gumma myrrhæ, quod est speciosius quam myrrha. Et hæc idem est quod myrrha quantum ad odorem. Casia est triplex. Quædam est casia quæ est sicut fistula; quædam est fructus arboris; & de hac non intendit hic, quia non est aromatica: sed est quædam casia virga quæ est aromatica, & ad istam refertur quod dicitur hic. Vel secundum Glo. est quædam arbor casiata, quæ nascitur in locis aquaticis; & per hoc signatur aqua lacrymarum, vel aqua baptismalis; quasi dicat: Odor omnium istorum procedit a sanctis, & corpore tuo. II. Corinth. 2. „ Christi bonus o„ dor sumus. " Ex secundo dicit, *A domibus eburneis*; quasi dicat: Redolet etiam a domibus tuis eburneis, quæ redolent propter ista aromata. Antiqui parietes erant tabulati, apud nos sunt marmorei. Et sic apud Hebræos, & orientales, parietes erant tecti ebore. Amos 3. „ Peribunt domus eburneæ. " Domus signat fideles. I. Pet. 2. „ Et ipsi tamquam lapi„ des vivi ædificamini in domos spirituales „ &c. " Eburneæ, frigidæ propter castitatem. Cantic. 5. „ Venter illius eburneus. " Item candidæ propter puritatem, rubicundæ propter castitatem. Tren. 4. „ Rubicundiores ebore „ antiquo. " Ex tertio, *Ex quibus delectaverunt te filiæ Regum in honore tuo*; quasi dicat: Ita est deliciosus quod filias Regum habet in ministerio; quasi dicat: Vestimenta tua paraverunt filiæ Regum quæ serviunt tibi. Ad litteram, filiæ Regum mundanorum delectant nos ad honorem Christi, quia † alias, quæ † dedicaverunt se Christo, & mortuæ sunt pro Christo; & hoc *in honore tuo*, idest ad tuum honorem; quasi scilicet, non solum unius Regis † alias, ut quasi non solum unius, scilicet Regis, † sed etiam filiæ Regum serviunt Christo. Vel aliter Reges sunt Apostoli; filiæ † alias, filii † eorum sunt animæ fideles. Vel Reges sunt doctores. Apocal. 5. „ Fecisti nos Deo nostro regnum, „ & sacerdotes. " Filiæ eorum sunt populus Christianus & fidelis. I. Corinth. 4. „ In „ Christo Iesu per Evangelium ego vos genui. " Hæ † alias, hi † sunt filiæ in honore Christi, non in honore Regum, scilicet Petri, & Pauli, sed Christi. I. Corinth. 1. „ Nos prædica„ mus Christum crucifixum. " Istæ delectaverunt istis aromatibus.

(g) *Astitit Regina*. Supra Psalmus laudavit Christum ex gratiositate, ex virtute bellica, & ex deliciis; hic autem laudat eumdem ex sponsa, quam describit ex quatuor; scilicet quantum ad sponsi præsentiam, quantum ad dignitatem, quantum ad gloriam, & quantum ad ornatum. Sponsa Christi est Ecclesia; & sponsæ Regis dicuntur Reginæ. Esther 2. Ista est Esther ordinata Regina. Et hæc Regina est † alias, in † Ecclesia. II. Corint. 11. „ Despon„ di vos uni viro virginem castam exhibere „ Christo. " Dignitas eius est quod est Regina. Hæc astitit semper inhærens Deo, & coniuncta. Unde Angeli qui non mittuntur, dicuntur assistentes. Daniel 7. „ Millia millium mi„ nistrabant ei. " Psalm. 5. *Mane astabo tibi, &c.* Dicit Gregorius: „ Videt quidem per fi„ dem, erigitur per spem, unitur per cari„ tatem. " Gloria istius Reginæ est prærogativa quam habet, quia, *a dextris*, idest in potioribus bonis. Unde & filius, inquantum est in potioribus bonis patris secundum quod homo, dicitur esse a dextris. Marc. ult. „ Do„ minus quidem Iesus sedet a dextris Dei. " Et hæc meliora sunt; sed si comparentur spiritualia temporalibus, spiritualia sunt potiora. Et hæc Regina astitit in spiritualibus. Prov. 3. „ Longitudo dierum in dextera eius. " Item si per dexteram significentur bona opera, hæc sunt potiora quam peccata. Prov. 4. „ Vias „ quæ a dextris sunt novit Dominus. " Et in his astitit hæc Regina. Ornatus describitur cum dicit, *In vestitu deaurato*. Hieronymus non habet, *Circumdata varietate*; nec Hebræi; sed Hieronymus habet, *In diademate deaurato*. In Hebræo, *In massa auri*. Et secundum nostram litteram est duplex vestimentum Ecclesiæ. Unum est doctrina duorum testamentorum.

rum. Prov. ult. „ Omnes domestici eius vestiti „ duplicibus. " Et iste vestitus non est aurum solum, sed deauratus, quia est refulgens divina sapientia, qua hæc doctrina est plena. Tamen est *circumamicta varietate*. Et potest referri quantum ad diversa genera linguarum, vel quantum ad profundiorem modum sapientiæ. Alius vestitus est operatio virtuosa. Pf. 131. *Sacerdotes eius induam salutari*. Per aurum autem significatur caritas. Gen. 2. „ Aurum terræ illius optimum. " Est enim caritas fulgida & rubea. Et ideo dicitur deauratus, quia informatus caritate. I. Corinth. ult. „ Omnia opera vestra in caritate fiant. " Vel *circumamicta varietate*, idest diversis virtutum operibus: quia alii fuerunt aurei per martyrium, alii rosei per gemitum pœnitentiæ. Colos. 3. „ Induite vos sicut electi Dei, sancti, & dilecti, viscera misericordiæ, &c. " Et potest exponi totum hoc de Beata Virgine, quæ Regina, & mater Regis est, & † alias, quæ † astat super omnes choros in vestitu deaurato, idest deaurata divinitate: non quod sit Deus, sed quia est mater Dei.

(h) *Audi filia*. Hic commendatur sponsa quadrupliciter: scilicet a decore; ab excellentia gloriæ, ibi, *Omnis gloria*; a societate, ibi, *Adducentur*; & a prole, ibi, *Pro patribus tuis*. Circa primum duo facit. Primo ponit quomodo acquirat decorem, seu gratiositatem; secundo agit de ipsa gratiositate, ibi, *Et concupiscet*. Primo ergo redditur attenta ipsa ad admonitionem: unde dicit, *Audi filia*. Vocat futuram Ecclesiam filiam duplici ratione. Una est quasi loquens David in persona sua: quia sicut inquantum adhæremus Christo filio Abrahæ, sumus filii Abrahæ; ita & filii David, cuius filius est Christus. Vel loquitur in persona Apostolorum, ex quibus sumus propagati in Christo Iesu per Evangelium. Dicit itaque, *Audi filia*. Iacobi 1. „ Sit omnis homo velox ad audiendum, " scilicet Evangelium, vel verbum Christi. Luc. 11. „ Beati qui audiunt verbum Dei. " Vel Scripturam prophetarum, ut credant Christo. Esaiæ 53. „ Quis credidit auditui nostro? " *Et vide*, per fidem hic; sed in futuro videbis per speciem. I. Corinth. 13. „ Videmus nunc „ per speculum, & in ænigmate, tunc „ autem facie ad faciem. " Vel *vide* Christum natum. Baruch 13. „ Post hæc in „ terris visus est. " Ioan. 1. „ Vidimus „ eum plenum gratiæ, & veritatis. " *Inclina aurem tuam*, scilicet per humilitatem, ut obedias. Eccli. 6. „ Si inclinaveris aurem „ tuam, excipies doctrinam. " *Obliviscere populum tuum*. Monitio imaginaria, quod hæc Regina venerit ad David, vel Salomonem ex populo alieno; & ideo monetur ut memor sit sui. Et hoc competit Ecclesiæ, quæ vocata est ad Christum ex alieno populo, vel Iudæorum, vel gentilium, quia, secundum Augustinum, nemo potest venire ad vitam novam Christi, nisi pœniteat eum veteris vitæ, scilicet peccati. Et ideo dicit: *Obliviscere populum tuum*: I. Paral. 16. „ Transierunt de gente in „ gentem, & de Regno ad populum alterum: " *& domum patris tui*, scilicet diaboli. Ioan. 8. „ Vos ex parte diabolo estis. " Ezech. 16. „ Pater tuus Amorrhæus. " Vel peccati, vel carnalis affectus. Gen. 41. „ Oblivisci me fecit Deus omnium laborum meorum, & do„mus patris mei. " Et hoc signat Deut. 21. de puella captivorum, quæ debet radi, & debet plorare patrem & matrem sicut mortuum. *Et concupiscet Rex decorem tuum*. Hic promittit ipsi sponsæ gratiositatem Regis. Primo a Rege, & hoc est amoris; secundo a populo, & hoc est honoris, ibi, *Vultum tuum deprecabuntur*. Repromittit ergo Regis amorem, & ostendit Regis dignitatem. Dicit ergo: Si oblivisceris populum tuum, & domum patris tui, ex hoc acquires decorem spiritualem. Psalm. 25. *Domine, dilexi decorem domus tuæ*. Et hic decor concupiscitur a sponso spirituali: propterea dicit: *Et concupiscet Rex decorem tuum*. Et hic decor est pulchritudo iustitiæ. Hier. 31. „ Benedicat tibi Dominus, pulchritudo iustitiæ. " *Concupiscet*, idest delectabitur in eo. Esai. 62. „ Quia complacuit Domino in te. " Et hoc est desiderandum, quia iste Rex est magnus in potestate, in natura, in honore: primum habet, quia Rex; ideo est Dominus. Psal. 99. *Scitote quoniam ipse est Dominus*. Secundum, quia ipse est Deus. Psal. 94. *Quoniam Deus magnus Dominus*. Tertium, quia adorabunt eum, scilicet remoti, & omnes populi totius mundi. Ps. 85 *Omnes gentes quascumque fecisti, venient, & adorabunt coram te, Domine*. Soph. 2. „ Adorabunt „ eum omnes viri de loco suo, omnes insulæ „ gentium. " Item adorabunt eum propinqui: *quia filia Tyri in muneribus*, quia scilicet Tyrus est vicina terræ promissionis. Unde *filia*, idest habitatores terræ illius, *vultum tuum deprecabuntur*, idest subdentur tibi, *cum muneribus*: quia hoc impletum est quando mulier Chananæa egressa a finibus Tyri venit ad Iesum: Matth. 15. „ Vel *vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis*, idest viri qui sunt in Tyro. Tyrus interpretatur angustia: unde omnes qui sunt in angustia, deprecabuntur te. Ad litteram, omnes veniebant ad Christum. Lucæ 4. „ Cum sol autem occidisset, omnes „ qui habebant infirmos variis languoribus du„cebant illos ad eum; at ille singulis manus „ imponens curabat eos. " Esa. 26. „ Domine, „ in angustia requisierunt te, in tribulatione „ murmuris doctrina tua eis. " Et offerent munera, idest seipsos, vel eleemosinas. Esa. 19.

19. „ Vota vovebunt Domino, & solvent. “

(i) *Omnis gloria*. Supra Psalmus commendavit sponsam a decore; hic autem commendat eam quantum ad gloriam, & intrinsecus, & extrinsecus. Primum facit cum dicit, *Omnis gloria eius*. Ly *eius* superfluit: unde construitur expositive: *Eius*, scilicet *filia Regis ab intus*; & hoc tripliciter. Primo quia in interiori conscientia, non in exteriori fama hominum, sicut est fama peccatorum, II. Cor. 1. „ Gloria „ nostra hæc est, testimonium conscientiæ „ nostræ. “ Secundo in interiori iustitia, non in exteriori observantia, sicut in veteri testamento. Rom. 2. „ Circumcisio cordis (non carnis) in spiritu, non in littera: cuius laus „ non est ex hominibus, sed ex Deo. Tertio quæ est in spe æterna, quæ est interna, non in spe temporalium, quæ est extra. Matth. 6. „ Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus: sed cum facis eleemosinam „ noli tuba canere ante te. “ Secundum facit cum dicit, *In fimbriis aureis*. Per has fimbrias intelligitur doctrina Ecclesiæ. Exod. 28. ubi Dominus mandat quod in fimbriis vestimenti sacerdotis essent tintinnabula, quorum sonus audiretur. Per sonum ergo doctrina designatur: ergo in doctrina divinæ sapientiæ, quæ per aurum designatur, est magna gloria; & tamen est *circumamicta varietate*, idest ornata, & vestita aliis linguis, idest variis modis docendi; tamen eamdem veritatem sonat. Act. 2. „ Loquebantur variis linguis Apostoli magnalia Dei. “ Vel aliter: *In fimbriis aureis*; & hoc refertur ad interiorem munditiam, & ornatum virtutum; *circumamicta* ad exteriorem; quasi dicat: Omnis gloria ab intus; & hæc duo præcipue sunt in fimbriis aureis. Et propter hoc intelligitur finis vitæ quantum ad totam Ecclesiam, vel ad totum hominem, quia fimbriæ sunt extremæ in vestimento; & non dicit deauratæ, sed quia sunt aureæ. Glos. enim dicit, quod illi qui invenientur in fine mundi, erunt perfecti & sancti. Item homo quamdiu proficit, est quasi deauratus; sed quando erit in fine, tunc erit totus repletus claritate † alias, caritate. † Prov. 4. „ Iustorum „ semita quasi lux splendens crescit, & pro„ ficit usque ad perfectum diem. “ Et dicit, *Circumamicta varietate*, exteriori, scilicet diversarum gentium, vel diversarum gratiarum, & virtutum.

(k) *Adducentur*. Hic commendatur a societate; & circa hoc tria facit: primo enim describitur eius societas; secundo quomodo ad eius societatem perveniatur, ibi, *Afferentur*; tertio quando hæc societas, vel ubi terminetur, ibi, *Adducentur*. Hieronymus habet aliter: *Omnis gloria filia Regis a perfasciis aureis vestita*. Et hic est punctus, quasi dicat: Habet vestimentum fasciis aureis. Et post: *In varietate cum aliis &c. adducentur &c.* In Hebræo aliter: *Pra inclusione auri vestimenta*, idest circumamicta. Et post: *Insuper cum subtilibus*, quæ sunt plumariæ quæ eam attingunt, *adducentur*, sic indutæ. Et duo numerat, *virgines*, & *proxima*. Et si accipiatur † alias, accipiant † easdem esse, sic est sensus: *Virgines* interius, scilicet fideles animæ non corruptæ per peccatum, *adducentur Regi*, scilicet Christo, qui est Rex Regum: adducentur, dico, quia non per se venient. Ioan 6. „ Nemo venit ad „ me nisi Pater meus traxerit eum. “ Et ideo dicit Cant. 1. „ Trahe me post te. “ Sed *adducentur post eam*, scilicet universalem Ecclesiam; quia nullus veniet, nec adducetur ad Christum nisi sequatur doctrinam ecclesiasticam. Vel *post eam*, idest post Beatam Virginem: quia ad Christum eius virgines adducentur ad servandam castitatem, & ad exercitium aliarum virtutum. Et hæ sunt *proxima eius*, scilicet vel Ecclesiæ, vel Beatæ Virginis; & hæ afferentur. De illis dicit, *Adducentur*, quia levius convertentur ad Christum. De istis dicit, *Afferentur*, quia importunius trahuntur. II. Tim. 4. „ Insta opportune, importune. “ Si vero accipiantur ut diversæ, sic per virgines intelliguntur perfecti; & isti adducuntur quasi per se ire volentes † al. valentes. † Ps. 104. *Eduxit populum suum in exultatione, & electos suos in lætitia*. Quia *afferentur in lætitia*, interiori, *& exultatione*, exteriori. Christo enim voluntarie se obtulerunt. Psal. 53. *Voluntarie sacrificabo tibi*. Vel *afferentur* ab Angelis in cælum, Luc. 16. „ Factum est ut moreretur mendicus, & por„ taretur ab Angelis in sinum Abrahæ. “ Et quo afferentur? *In templum Regis*. Ubi manifestum est quod loquitur de Rege Christo Deo, quia dicit *templum*, quasi dicat: Ut ipsi sint templum Regis. I. Corint. 3. „ Templum Dei „ sanctum est, quod estis vos. “ Vel ut in templo Dei contemplentur, idest ut vacent Deo. Nam ad hoc ordinatur consortium virginum, ut vacent Deo. I. Corint. 7. „ Quæ nupta est „ mulier, cogitat quomodo placeat viro; quæ „ autem innupta cogitat quomodo placeat „ Deo. “

(l) *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii*. Hic commendat eam a prole: circa quam quatuor ponit; scilicet prolis originem, dignitatem, officium, & fructum. Dicit ergo: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii*. Filii Ecclesiæ primitivæ sunt Apostoli, & eorum successores. Filii dicuntur esse nati Ecclesiæ per doctrinam Christi sponsi eius, & alii per doctrinam Apostolorum, & alii filii aliorum prædicantium. Et ideo non est inconveniens quod iidem sint filii, & pa-

& patres: quia Apostoli ipsi † alias, quia Apostoli. Item ipsi † sunt patres eorum quos converterunt. I. Cor. 4. „ In Christo Iesu ego vos „ genui. " Alii etiam sunt patres, & filii. Isti ergo filii sunt nati Ecclesiæ. Filii Apostoli, & alii sancti viri, & doctores. Vel patres boni fuerunt Prophetæ. Eccli. 44. „ Laudemus „ viros gloriosos, & parentes nostros. " Et loco istorum nati sunt Ecclesiæ filii, qui funguntur dignitate illorum; & sic patet proles, & origo sponsæ. Sequitur dignitas: *Constitues eos Principes super omnem terram*; idest, primo capientes primum capies. Isti ergo Principes dicuntur, quia primi dona Spiritus sancti acceperunt. Rom. 8. „ Non solum autem „ illi, sed nos ipsi primitias Spiritus habentes: " „ tempore prius, ceteris abundantius, " dicit Glo. Unde sicut Beatæ Virgini nulla mulier comparatur, ita nec aliquis sanctus potest Apostolis comparari, nec adæquari. Item dicuntur Principes, quia fuerunt, & sunt Ecclesias gubernantes. Item quia primi post Christum doctores nostri fuerunt. Psal. 67. *Prævenerunt Principes coniuncti psallentibus*. Isti sunt diligendi. Iudic. 5. „ Cor vestrum diligit Princi- „ pes Israel. " Istos constitues Principes, qui non sunt per seipsos constituti, sed per Christum. Ioan. 15. „ Non vos me elegistis, sed e- „ go elegi vos &c. " Item alii prælati constituuntur per summum Pontificem. Hebr. 5. „ Nemo assumat sibi honorem. " Et non in aliqua parte, sed *super omnem terram*. Ps. 18. *In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum*. Et: *Nimis honorati sunt amici tui, Deus*: Ps. 138. Et hoc specialiter convenit Petro & Paulo. Nam Petrus obtinuit principatum universalem Ecclesiæ. Ioan. 21. „ Pasce oves meas. " Paulus super totum mundum, quantum ad gentes gentiles. Esai. 49. „ Posui te in lucem gentium, ut sis salus „ mea usque ad extremum terræ. " Et hoc etiam dicit ipse, Act. 13. *Memores erunt nominis tui, Domine*. Hic ponitur officium Apostolorum, quod est prædicare nomen Dei. Marc. ult. „ Euntes in mundum universum prædica- „ te Evangelium omni creaturæ. " Et ideo dicit: *Memores erunt*, idest facient habere memoriam, *nominis tui in omni generatione*, quantum ad locum, quia in omni parte mundi, *& generatione*, quantum ad tempus, quia „ cælum & terra „ transibunt; verba autem mea non transibunt: " Mar. 13. Matth. ult. „ Ecce ego vobiscum sum „ usque ad consummationem sæculi. " *Propterea populi*. Hic ponitur fructus, qui est quia omnes populi confitebuntur tibi, Christe: & dicit, *Populi*, quia non solum unus populus, sed omnes. Psal. 66. *Confiteantur tibi populi, Deus, confiteantur tibi populi omnes*. Philip. 2. „ Omnis „ lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Chri- „ stus in gloria est Dei Patris. " Isti *confitebuntur tibi in æternum*. In Græco idem est æternum quod sæculum, vel ævum: unde Glo. „ *In æternum*, scilicet præsentis sæculi, *& in* „ *sæculum sæculi*, idest in futuro. " Et hæc memoria durabit in æternum. Esa. 35. „ Gau- „ dium & lætitiam obtinebunt. " Alia littera habet: *Memor ero nominis tui &c.* Et hæc est melior; & tunc refertur ad fructum Apostolorum; & erit vox populi conversi, quasi dicat: Dico quod constitues eos Principes; & ego populus Christianus memor ero nominis tui &c. in quo designatur fides quæ est in corde, & post laus quæ est post fidem. Et hic Psalmus cantatur in festo natalis Domini, propter sponsi laudem quæ tangitur. Item cantatur in festis Virginis, propter eius laudem quæ tangitur. De primo ibi, *Speciosus*; de secundo ibi, *Astitit Regina*. Item cantatur in festivitatibus virginum, quia *adducentur*. Item in festis Apostolorum, *Pro patribus tuis*.

(a) In finem filiis Core pro arcanis

PSALMUS DAVID XLV.

Deus noster refugium, & virtus, adiutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis. Propterea non timebimus dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris.

(b) Sonuerunt, & turbatæ sunt aquæ eorum; conturbati sunt montes in fortitudine eius.

(c) Fluminis impetus lætificat civitatem Dei: sanctificavit tabernaculum suum Altissimus.

(d) Deus in medio eius non commovebitur; adiuvabit eam Deus mane diluculo.

(e) Conturbatæ sunt gentes, & inclinata sunt Regna: dedit vocem suam, mota est terra.

(f) Dominus virtutum nobiscum: susceptor noster Deus Iacob.

(g) Venite, & videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram, auferens bella usque ad finem terræ. Arcum conteret, & confringet arma, & scuta comburet igni.

(h) Vacate, & videte, quoniam ego sum Deus: exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra. Dominus virtutum nobiscum: susceptor noster Deus Iacob.

(a) Postquam Psalmista petiit divinum auxilium contra adversa quæ patitur ab hostibus, cum dixit (Psal. 43.) *Deus auribus*; & ut iam exauditus ostendit gloriam Regis, dicens (Psal. 44.) *Eructavit*; hic autem exauditus pro populo, ostendit beneficium datum populo. Et sicut per præcedentem Psalmum gloria Christi designatur, ita in hoc Psalmo designantur beneficia exhibita fidelibus Christi. Unde in titulo hoc etiam designatur; & est duplex littera: *In finem Psalmus David pro arcanis*. Arcana quæ sunt, a principio sunt abscondita, scilicet quod filius Dei factus est homo, quod Deus moriatur, quod gentes convertantur ad Christum. Ista fuerunt secretissima. Esa. 24. „ Secretum meum mihi. " Eph. 3. „ Aliis filiis hominum non est agnitum. " Et hæc sunt revelata per Christum. Matth. 13. „ Eructabo abscondita. " Iob 28. „ Abscondita „ produxit in lucem. " Hic ergo *Psalmus* tendens *in finem*, idest in Christum, est *David pro arcanis*, idest ad arcanorum manifestationem. Alia littera habet: *Pro filiis Core*. Per † al. Pro † Core, qui interpretatur calvaria, intelligitur crux Christi. Hic ergo Psalmus attribuitur fidelibus crucis Christi pro revelatione arcanorum. Hieronymus habet, *Pro viventibus*: agit enim hic de tribulatione, & conservatione in eis. Est ergo pro viventibus, idest pro his qui servantur in vita; & qui servantur auxilio Dei, dicuntur esse in abscondito. Psal. 30. *Protexit me in abscondito faciei sua, a conturbatione hominum*. Dividitur ergo Psalmus iste in duas partes. Primo agit de auxilio divino contra tribulationes; secundo agit de pace post tribulationes concessa, ibi, *Venite, & videte*. Circa primum duo facit. Primo præmittit causam horum beneficiorum; secundo exponit mala, & beneficia data contra mala, ibi, *Sonuerunt*. Circa primum duo facit. Primo ponit auxilium Dei contra tribulationes præteritas; secundo ponit fiduciam conceptam de futuris, ibi, *Propterea non timebimus*. Circa primum duo facit. Primo tangit Dei auxilium; secundo tribulationem contra quam divinum auxilium datur. Si aliquis vult subveoire afflicto, hoc facit tripliciter. Primo ut ipsum fugientem recipiat, & hoc est parum; secundo ut assistat ei in tribulatione posito; tertio ut ei auxilium exterius præbeat. Et hæc tria Deus facit, qui est refugium; & ideo dicit: *Deus noster refugium*. Prov. 18. „ Turris fortissima „ nomen Domini. " Item pugnantes, & afflictos adiuvat, & fortificat: ideo dicit, *Virtus*. Esa. 40. „ Qui dat lasso virtutem. " Item adiuvat exterius per se, & per alios: unde dicit, *Adiutor*. Ps. 9. *Adiutor in opportunitatibus*. Hoc auxilium est necessarium *in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis*. Hæ tribulationes sunt & spirituales, & corporales. Spirituales sunt peccata; & hæc ioveniunt homines nimis, quia dolor pœnitentiæ maximus est inter omnes dolores. Ps. 37. *Afflictus sum, & humiliatus sum nimis*. Et in hac tribulatione Christus est refugium: quia in eo consolatur, & ab ipso roboratur, & iuvatur homo. Corporales fuerunt in primitiva Ecclesia sanctis. II. Cor. 1. „ Gravati sumus supra modum. " Et ideo dicit, *Nimis*. Hieronymus habet: *Auxilium inventum est in tribulationibus validum*. Et sic *nimis* refertur ad adiutorium divinum. *Propterea non timebimus*. Psal. 26. *Dominus illuminatio mea, & salus mea: quem timebo*? quasi dicat: Nullum timebo. Et merito, quia ipse est *Deus noster refugium, & virtus, adiutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis*. Secundo ostendit quæ sunt timenda. Duo autem sunt timenda, scilicet generalis tribulatio, & oppressio magnorum. Generalis tribulatio est quando omnes trucidantur. Alia est quando Principes capiuntur. In his habet locum timor. Sed ego non timebo, *dum turbabitur terra*; idest, si totus populus tribuletur, *& transferentur montes in cor maris*. Nec timebo, etiam si magni capiantur. Sed mystice per terram, quæ solida est, intelligitur Iudæa, quæ solida fuit in cognitione unius Dei, & fixa, & cingebatur gentibus, sicut terra circumdatur mari, & cingitur aquis. Esa. 1. „ Terra vestra „ deserta. " Et sic signat persecutionem quam fideles passi sunt a Iudæis; quasi dicat: Non timebo dum turbabitur Iudæa per prædicationem Christi. Matth. 2. „ Audiens hoc Herodes „ turbatus est, & omnis Hierosolyma cum illo. " Et non timebo, quia *montes*, idest Apostoli, transferent se ad gentes. Act. 13. „ Ecce convertimur ad gentes. " *In cor maris*, idest in dilatationem gentium: quia gentes habuerunt Apostolos in magna reverentia. Vel *in cor maris*, idest usque ad profunda, & extrema terræ. Act. 22. „ Ad nationes longe mittam te. "

(b) So-

(b) *Sonuerunt, & turbata sunt aquæ*. Hic ostendit quæ sint istæ tribulationes: & primo proponit eas in metaphora; secundo exponit. Dicit ergo: *Sonuerunt, & turbata sunt aquæ eorum*. Secundum Hieronymum, *Aquæ eius*. Et hæc est melior littera; & est sensus: *Transferentur in cor maris aquæ eius*, idest maris; scilicet populi *sonuerunt* propter iracundiam contra nos. Ps. 87. *Omnes fluctus tuos induxisti super me*. Sed *montes*, idest Principes, sicut Nero, & alii, *conturbati sunt in fortitudine eius*, scilicet Dei: quia ex hac fortitudine etiam ipsi montes turbati sunt. Hebræus habet, *In superbia sua*. Mystice loquitur sic: *Sonuerunt montes*, idest Apostoli, qui montes dicuntur, *turbatæ sunt aquæ*, idest populi gentilium ad sonum montium, idest ad prædicationem Apostolorum. Aquæ signant sapientiam; quasi dicat: Aquæ, idest prophetiæ gentilium, sunt turbatæ. I. Corin. 1. „ Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. " Vel *montes*, idest Apostoli, *turbati sunt*, scilicet exterius per tribulationes, *in fortitudine* maris.

Sed videtur contrarium dicere alibi. *Iustus non conturbabitur*. Psal. 36.

Sed dicendum, quod verum est interius: quia non contristrabit iustum quicquid ei acciderit.

(c) *Fluminis*. Sub quadam similitudine posuit tribulationes quas sancti sustinuerunt; hic autem sub alia similitudine proponit divinam consolationem quantum ad duo: scilicet quantum ad affluentiam divinæ gratiæ, & quantum ad solatium divinæ præsentiæ, ibi, *Deus in medio eius*. Et sicut tribulatio exprimitur sub similitudine aquarum sonantium & turbatarum; ita consolatio exprimitur sub similitudine fluminis, quod signat gratiam propter aquæ abundantiam, quia in gratia est abundantia donorum. Psa. 64. *Flumen Dei repletum est aquis*. Et quia derivatur a principio, scilicet fonte, sed non fons a flumine, quia fons est in suo principio; & Spiritus sanctus est a Patre, & Filio. Apoc. ult. „ Ostendit mihi fluvium aquæ vivæ „ splendidum sicut chrystallum, procedentem „ a sede Dei, & agni. " Item quia fluvius movet arenam, & lapides; sic Spiritus sanctus movet cor ad opus. Ioan. 7. „ Flumina de ventre eius fluent aquæ vivæ. " Sed aliqui sunt fluvii, qui habent tardum motum: non est talis iste, quia est festinus: unde dicit, *Impetus fluminis*. Et hoc refertur ad duo. Primo quia Spiritus sanctus gratia perfundit subito cor. Act. 2. „ Factus est repente de cælo sonus, „ tamquam advenientis spiritus vehementis. " Alio modo quia Spiritus sanctus impetu amoris movet cor. Esa. 56. „ Cum venerit quasi „ fluvius violentus. " Rom. 8. „ Qui spiritu „ Dei aguntur, hi filii Dei sunt. " Cant. 4. „ Fons hortorum, puteus aquarum viventium, „ quæ fluunt impetu de Libano. " Hieronymus habet, *Fluminis divisiones*. Et hæ sunt gratiæ Spiritus sancti: quia „ divisiones gratiarum sunt: " I. Cor. 12. Effectus est duplex. Iucunditatis est unus; & hoc designat cum dicit, *Lætificat civitatem Dei*. Et hoc manifestatur ex auctoritate sacræ Scripturæ, quæ dicit, Rom. 14. „ Regnum Dei non est esca, & „ potus; sed iustitia, & pax, & gaudium in „ Spiritu sancto. " Galat. 5. „ Fructus spiritus est pax, gaudium, &c. " Et quia facit amare Deum. Et in hoc amore semper est iucunditas, quia quilibet delectatur in præsentia amati, & qui diligit Deum habet Deum præsentem. Pri. Ioan. 4. „ Qui manet in caritate in Deo manet, & Deus in eo. " Hæc civitas est Ecclesia. Ps. 86. *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei*. Tria sunt in ista civitate, quæ sunt de eius ratione. Primum est quod sit ibi multitudo liberorum: quia si est ibi unus, vel pauci, non est civitas; & similiter si sunt servi. Et hoc maxime invenitur in Ecclesia. Gal. 4. „ Non sumus ancillæ filii, sed liberæ. " Secundum est quod habeant sufficientiam per se: in vico enim non inveniuntur omnia necessaria vitæ humanæ, sanis, & infirmis; sed in civitate oportet inveniri omnia necessaria ad vitam. Et hæc sufficientia est in Ecclesia: quia quicquid necessarium est ad vitam spiritualem, invenitur in ea. Psalm. 64. *Replebimur in bonis domus tuæ*. Tertium est unitas civium: quia ab hoc, scilicet ab unitate civium, civitas nominatur: quia civitas quasi civium unitas. Et hæc est in Ecclesia. Ioan. 17. „ Ut sint unum in nobis, sicut & nos unum „ sumus. " Hæc ergo civitas lætificatur per gratiam Spiritus sancti in eam descendentem. Secundus effectus est sanctitatis: unde dicit: *Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus*. Hoc tabernaculum uno modo est ipsa civitas. In civitate habitant quiescentes; in tabernaculo militans Ecclesia † alias, in tabernaculo militantes. Ecclesia, † quæ hic habet pacem, scilicet ex Deo; & tamen patitur inquietem a mundo. Ioan. 16. „ In mundo pressuram habebitis; in me autem pacem. " Et ideo propter primum dicitur civitas; propter secundum dicitur tabernaculum: hoc ergo sanctificavit Altissimus per proprium sanguinem: Hebr. 9. Item ult. „ Iesus ut sanctificaret per suum „ sanguinem populum, extra portam passus est. " Item per sacramenta, in quibus operatur virtus sanguinis Christi. I. Cor. 6. „ Sed abluti „ estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis. " Vel aliter. In civitate, & in exercitu est principale tabernaculum Regis, vel ducis; ita in hac

hac civitate, ideſt Eccleſia, principale tabernaculum eſt corpus Chriſti. Et corpus tabernaculum dicitur. II. Pet. 1. „ Sciens quod velox eſt depoſitio tabernaculi mei. " Et ſic corpus Chriſti eſt tabernaculum, quia in eo eſt tota plenitudo divinitatis. Hoc tabernaculum ſanctificavit Altiſſimus: non quod aliquando non fuerit ſanctus, ſed quia in ipſa conceptione ſanctum ipſum † alias, ipſe † formavit; quod fuit ſingulare in Chriſto.

(d) *Deus in medio eius*. Hic ponitur conſolatio ex præſentia: & primo ponitur beneficium huius præſentiæ; ſecundo effectus, ibi, *Non commovebitur*. Dicit ergo, *Deus in medio*, ſcilicet Eccleſiæ. I. Cor. 14. „ Vere proteſtans „ quod Deus eſt in vobis † alias, verbis. " † Et dicit, *In medio*, ut oſtendat quod non eſt acceptor perſonarum, ut dicitur Act. 10. & Ephe. 6. Medium autem dicitur quod æqualiter diſtat ab extremis. Et Deus, quantum eſt in ſe, æqualiter ſe habet ad omnes. Luc. 24. „ Stetit Ieſus in medio diſcipulorum. " Geneſ. 2. „ Lignum vitæ erat in medio paradiſi. " Vel ideo dicit, *In medio*, quia cor dicitur eſſe in medio hominis. Quia ergo habitat in cordibus noſtris, ideo dicitur eſſe in medio. Effectus eſt duplex. Stabilitas contra mala, & firmitas ad bona. Dicit ergo: Quia *Deus eſt in medio eius*, ſcilicet iſtius civitatis, *non commovebitur*, ideſt firma reddetur, & ſtabilis. Pſal. 124. *Qui confidunt in Domino, ſicut mons Sion, non commovebitur in æternum*. Matt. 16. „ Portæ inferi non prævalebunt adverſus eam. " Quantum ad ſecundum dicit: *Adiuvabit eam Deus*; quod non ſolum oportet quod detur ſtabilitas contra mala, ſed auxilium ad bona implenda † alias, implendo. † Dicit ergo: *Adiuvabit eam Deus*, ideſt Eccleſiam, *mane diluculo*. Per mane intelligitur principium boni operis. Quidam dicunt, quod principium boni eſt a naturali principio; ſed finis, & conſummatio eſt a Deo. Sed contra eſt † alias, contradicit † quod hic dicit, quod *mane*, ideſt ab exordio boni operis. Unum exordium boni operis ex parte intellectus eſt cogitatio, aliud ex parte voluntatis: & hæc duo ſunt a Deo, quia „ non ſufficientes ſumus cogitare aliquid a nobis „ (ut Apoſt. dicit 2. Cor. 3.) ſed ſufficientia „ noſtra ex Deo eſt. " Item in ipſo eſt „ velle, & perficere; " ut idem Apoſtolus dicit Phil. 2. Et per hoc quod additur, *Diluculo*, deſignatur quod Eccleſia iuvatur per ſpiritualem illuminationem Spiritus ſancti. Eſa. 60. „ Surge illuminare, Hieruſalem. " Alia littera habet, *Vultu ſuo*: & hoc refertur vel ad ſtatum præſentem, & ſic ſignat præſentiam auxilii eius quaſi principaliter ei ſubvenientis; ſecundum illud Pſ. 39. *Oſtende* nobis, Domine, *faciem tuam, & ſalvi erimus*: vel ad ſtatum futurum; quaſi dicat: Modo eſt in medio eius, & permittit eam conquaſſari; ſed in futuro præbebit ei auxilium aſpectu vultus ſui. Pſ. 20. *Lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo*. In Hebræo eſt talis littera. Et ſi pro eodem accipiatur mane & diluculo, ſcilicet conſideratione † alias, conſiderationis † diluculi, quia optima eſt ad contemplandum hora matutina. Pſ. 5. *Mane aſtabo tibi*. Item (Pſal. 62.) *In matutinis meditabor in te*. Quaſi dicat: *Adiuvabit eam Deus vultu ſuo*, ideſt in contemplatione ſuæ altitudinis. Et poſſunt hæc referri ad Beatam Virginem, quia ipſa eſt civitas; in ipſa habitavit; ipſam fluminis impetus, ſcilicet Spiritus ſanctus, lætificavit; ipſam ſanctificavit in utero matris ſuæ poſtquam formatum fuit corpus, & creata anima. Tunc primo „ operuit „ gloria Domini tabernaculum; " ut dicitur Exod. 40. Et eſt alia ſanctificatio Beatæ Virginis, & aliorum ſanctorum: quia alii ſic ſanctificati fuerunt quod numquam mortaliter peccaverunt, tamen venialiter ſic. Pri. Ioan. 1. „ Si dixerimus quia peccatum non habemus, „ ipſi nos ſeducimus. " Beata autem Virgo nec mortaliter, nec venialiter umquam peccavit. Cant. 4. „ Tota pulchra es, amica mea, „ & macula non eſt in te. " Et ideo dicit, *Non commovebitur*, nec veniali peccato; & ideo † alias, & ideo dicit † *adiuvabit eam Deus mane diluculo*, ideſt adhuc ea exiſtente in utero. Et hoc eſt quod dicit, quod auxiliatus eſt ei Dominus in ipſo ortu matutino.

(e) *Conturbatæ ſunt gentes*. Supra Pſalmus poſuit afflictionem aliorum, & conſolationem propriam ſub ſimilitudine; hic autem exponit primo quod dictum eſt de afflictione; ſecundo de conſolatione, ibi, *Dominus virtutum*; & ordinate exponit omnia. Supra loquens de tribulatione, dicit: *Sonuerunt, & turbatæ ſunt*; ubi tetigit turbationem, & cauſam, *In fortitudine*. Item turbationem aquæ; & hoc exponit cum dicit: *Conturbatæ ſunt gentes*. Apoc. 17. „ Aquæ „ multæ populi multi. " *Conturbati ſunt*, in malo, quia inſanierunt contra Chriſtum. Vel in bono: quia qui ad bonum convertitur ſentit afflictionem propter conſuetudinem præteritam. Item *turbati ſunt montes*. Et dicit † alias, hoc dicit: † *Inclinata ſunt Regna*; ideſt, Reges terræ humiliati ſunt ad fidem Chriſti. Eſ. 49. „ Vultu in terram demiſſo adorabunt „ te. " Et cauſam exponit cum dicit: *Dedit vocem ſuam*. Supra dixit, *In fortitudine*. In veteri autem teſtamento, dicit, *dedit vocem*, ſed per prophetas; ſed poſtea per ſeipſum. Pſ. 17. *Intonuit de cælo Dominus, & Altiſſimus dedit vocem ſuam*. Can. 2. „ Sonet vox tua in auribus „ meis. " Ad hanc vocem *mota eſt terra*; primo

mo Iudææ, postea tota terra universaliter. Esa. 24. „ Commotione commovebitur terra. " Quidam autem commoti sunt in malum per vocem Christi, sicut pharisæi, & alii multi; quidam in bonum, sicut Apostoli, & qui conversi sunt ad fidem.

(f) *Dominus virtutum*. Hic exponit quod dicit de consolatione, scilicet quod dicit, *Deus in medio eius*. Et describit Deum adiuvantem, & eius præsentiam, & eius auxilium. Deum describit dupliciter: quia *Dominus virtutum*, quia dominatur non solum creaturis inferioribus, sed etiam virtutibus cælestibus. Non erat sufficiens homini quod mitterentur Angeli, quos misit ad dationem veteris testamenti; sed oportebat quod ipse veniret, ut innotescat quod anima hominis est tantæ excellentiæ quod non nisi in Deo virtutum potest beatificari. Ps. 79. *Domine virtutum respice, & vide, & visita vineam istam*. Et est nobiscum primo per carnis similitudinem. Phil. 2. *In similitudinem hominum factus*. Item per familiarem conversationem. Baruch 3. „ Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est. " Item per gratiam inhabitans nos. Ephes. 3. „ Inhabitare Christum per fidem in cordibus vestris. " Et ideo dicitur Emanuel, idest nobiscum Deus. *Susceptor noster Deus Iacob*. Hic ostendit auxilium quod habet a Deo, quia ipse susceptor noster est qui suscepit nos in suam curam. Psalm. 3. *Tu autem, Domine, susceptor meus es*. Vel ostendit quomodo sit nobiscum, quia scilicet suscepit nostram naturam. Hebr. 2. „ Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ. " Ideo dicitur *Deus Iacob*. Deus virtutum dicitur propter gentiles, ne credant quod non habeamus alium Deum quam ipsi. Hebr. 2. „ Non confunditur vocare eos fratres, „ dicens: *Nuntiabo nomen tuum fratribus meis*; „ *in medio Ecclesiæ laudabo te*. " (Ps. 21.)

(g) *Venite, & videte opera*. Hic exprimit tranquillitatem subsequentem; & facit tria. Primo excitat attentionem; secundo proponit tranquillitatem; & tertio inducit conclusionem. Primo ergo inducit in considerationem divinorum operum; & ideo dicit, *Venite*, per fidem: II. Cor. 5. „ Per fidem ambulamus: *& videte*, per studium, & diligentiam. Matth. 11. „ Venite ad me omnes qui „ laboratis, & onerati estis; & ego reficiam „ vos. " *Et videte*, idest considerate, *opera Domini*. Esa. 5. „ Opus Domini non respexistis: " dicitur peccatoribus. Ps. 138. „ Mirabilia opera „ tua, & anima mea cognoscit nimis. " *Quæ posuit prodigia super terram*. Hæc opera sunt prodigia, quæ prætendunt aliquid in futurum. Et mirabilia quæ tempore Christi fuerunt, sive circa mortem Christi, sive in vita quæ fecit: quæ omnia fuerunt signa alicuius futuri. Et sunt *super terram*, idest super omnem naturalem virtutem. Et quæ sunt ostendit. *Auferens bella*. Primo fuit opus pacis; secundo ostendit magnitudinem operis huius; tertio utilitatem, *Abstulit bella*: quia in tempore nativitatis Christi in toto mundo facta est pax. Ps. 71. *Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis*. Psalm. 75. *Ibi confregit potentias*. Et hæc significabant pacem, quam venit facere Christus inter Deum & humanam naturam. Magnitudo pacis ostenditur quantum ad locum, quia *usque ad finem terræ*, quia fuit quasi universalis pax. Ad litteram, tempore nativitatis Christi: quia iam quiescentibus bellis civilibus, Octavianus dominabatur toti mundo. Et hæc pax prætendebat quod pax Christi derivari debebat in omnibus hominibus. Luc. 2. „ Gloria in altissimis Deo, & in terra pax „ hominibus. " Secundo quantum ad tempus, quia diuturna. Et hanc diuturnitatem describit: quia si homo timet bellum, conservat arma. Et ideo dicit: *Arcum conteret, & confringet arma*; quasi dicat: Tamdiu durabit pax quod omnes tradent oblivioni arma, quia illa pax diu durabit. Esa. 2. „ Conflabunt gladios „ suos in vomeres, & lanceas suas in falces. " Et describit arma impugnationis quæ a remotis percutiunt: unde dicit, *Arcum conteret*: Oseæ 1. „ Conteram arcum Israel in valle Iezrael: " & quæ de prope; & hic est gladius, & lancea. Item describit arma defensionis: quia *scuta comburet igni*. Et hæc significabant perpetuitatem pacis fiendæ per Christum. Esa. 9. „ Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. " *Conteret arcum*, idest dolosas machinationes: Psal. 36. „ Arcus eorum confringatur † alias, confringetur: " † *& confringet arma*, idest manifestas insidias. Lucæ 11. „ Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea „ quæ possidet. " *Et scuta comburet igni*: idest, obstinatarum mentium defensiones, quibus nituntur resistere divinæ voluntati. Iob 41. „ Corpus eius sicut scuta fusilia, & compactum „ squamis se se prementibus. " Hæc comburet igne Spiritus sancti, qui dissolvit duritiam cordium. Luc. 12. „ Ignem veni mittere in „ terram. "

(h) *Vacate, & videte*. Hic finis est pacis. Finis † alias. Et finis † pacis temporalis, secundum Philosophum, est contemplatio veritatis. Unde pax est utilis finis vitæ activæ, & pax ordinatur ad contemplationem. Et secundum Augustinum, Christus procuravit pacem Romani Imperii, ut Apostoli discurrerent per totum mundum. Et ideo dicit: Ex quo est tanta pax, *vacate, & videte*. Unde

patet

patet quod D^eus dat pacem, ut non vacent malis operibus, sed contemplationi veritatis. I. Cor. 7. „ Ut vacetis orationi. " Eccli. 39. „ Et in prophetis vacabit. " *Videte*. Dicit duo: primo quod Christus est verus Deus; secundo quod eius fides debeat divulgari per totum mundum. Quantum ad primum dicit, quod sit Deus. Deu. 32. „ Videte quod ego sim solus, „ & non sit alius præter me. " Quantum ad secundum, *Exaltabor in gentibus*; idest, demonstrabor altus in fide gentium. Mala. 1. „ Ab „ ortu solis usque ad occasum magnum est no„ men meum in gentibus. " Et ponit hoc iterato: *Exaltabor in terra*, scilicet Iudæorum, quæ dicitur terra propter stabilitatem. Rom. 11. „ Donec plenitudo gentium intraverit, & „ sic omnis Israel salvus erit. " Ostendit ex his magnitudinem Dei, cum dicit: *Deus virtutum nobiscum*; quasi dicat: Ex † alias, Et † his operibus Dei magnis tunc ostensis, possumus dicere, quod Dominus virtutum est nobiscum. Et hoc expositum est supra.

(a) In finem pro filiis Core

PSALMUS DAVID XLVI.

OMnes gentes plaudite manibus; iubilate Deo in voce exultationis.

(b) Quoniam Dominus excelsus, terribilis, Rex magnus super omnem terram: Subiecit populos nobis, & gentes sub pedibus nostris.

(c) Elegit nobis hereditatem suam: speciem Iacob quem dilexit. Ascendit Deus in iubilo, & Dominus in voce tubæ. Psallite Deo nostro, psallite: psallite Regi nostro, psallite.

(d) Quoniam Rex omnis terræ Deus: psallite sapienter. Regnabit Deus super gentes; Deus sedet super sedem sanctam suam. Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham: quoniam dii fortes terræ vehementer elevati sunt.

(a) IN præcedentibus Psalmis Psalmista exposuit gloriam Regis, & Regni; hic autem exhortatur gentes alienigenas ut convertantur ad Deum: & primo hortatur ad Dei laudem; secundo ad spem de Deo habendam; tertio docet eas cultum divinum. Secundum incipit ibi (Psalm. 48.) *Audite hæc*. Tertium ibi (Psalm. 49.) *Deus Deorum*. Titulus est manifestus, quia est expositus supra: *In finem pro filiis Core Psalmus David*. Circa primum duo facit. Primo exhortatur omnes gentes ad laudem Dei; secundo ponitur materia laudis, ibi (Psalm. 47.) *Magnus Dominus*. Circa primum tria facit. Primo enim ponit invitationem † alias, imitationem † ad laudem Dei; secundo causam, ibi, *Quoniam Dominus excelsus*; tertio manifestat hanc causam, ibi, *Ascendit Deus*. Laus Dei procedere debet ex iucunditate cordis, sicut etiam est in patria. Esa. 51. „ Gaudium & lætitia invenie„ tur † alias, invenitur † in ea. " Hæc lætitia cordis ostenditur per signum exterius, facti, vel verbi. Primo ergo inducit ad laudem quantum ad facta; secundo quantum ad verba. Dicit ergo, *Omnes gentes*, quasi dicat: Nobis tot bona fecit Deus: ergo laudate eum facto. *Plaudite manibus*. Plausio manuum fit in signum exultationis. Hier. 5. „ Sacerdotes „ applaudebant manibus suis. " Quasi dicat: *Plaudite*, idest exultationem cordis ostendite per plausum manuum. Et hoc fit quando exterius operatur homo servitia Dei cum iucunditate. Psal. 99. *Servite Domino in lætitia*. Esa. 55. „ Omnia ligna regionum plaudent manu; " idest, omnes populi plaudent. Item laudate eum in verbo; unde dicit: *Iubilate Deo in voce exultationis*, idest in voce exteriori demonstrante interiorem affectum. Glo. Iubilus est ineffabile gaudium, quod nec taceri potest, sed non potest exprimi, quia excedit comprehensionem. Et talis est bonitas Dei, quæ non potest exprimi; & si exprimatur, imperfecte tamen exprimitur. Et ideo dicebat Hieremias 1. „ A, a, a, ecce nescio loqui. " Et hunc iubilum signat Ecclesia, quando in eadem dictione multiplicat notas. Psalm. 65. *Iubilate Deo omnis terra, Psalmum dicite nomini eius, date gloriam laudi eius*.

(b) *Quoniam Dominus*. Hic ponitur causa laudis, & bona quæ proveniunt ex magnitudine Dei: & primo ponitur magnitudo Dei; secundo magnitudinis signum. Magnitudo Dei commendatur dupliciter. Primo per altitudinem potestatis; secundo per maiestatem domina-

minationis. Dicit ergo: Laudandus est Deus propter altitudinem suæ naturæ, *quia Dominus excelsus*. Ps. 112. *Excelsus super omnes gentes Dominus, & super cælos gloria eius*. Et quia excelsa sunt a nobis remota, posset aliquis credere quod non esset timendus, nec haberet providentiam de nobis, sicut aliqui stulti dixerunt, in quorum persona dicitur, Iob 22. „ Circa cardines cæ„ li perambulat, nec nostra considerat. " Et ideo dicebat: „ Quantum in te est, evacuasti „ timorem. " Sed non est ita. Iste est excelsus, quia est terribilis, quia omnia prospicit, omnia punit. Item timendus est propter eius dominium, quia *Rex magnus super omnem terram*. Psalm. 23. *Domini est terra, & plenitudo eius*. Magnus est universalitate dominii, quia *Regnum omnium sæculorum* (Psalm. 144.) item duratione, quia in æternum: item auctoritate, quia Rex omnium Regum. Signum magnitudinis huius Regis sumitur ex his quæ in nobis fecit; & hæc sunt beneficia Dei primo in subiectione aliorum; secundo in collatione bonorum. Dicit ergo: *Subiecit populos nobis*. Hæc sunt verba Ecclesiæ, cui etiam temporaliter sui inimici subiiciuntur. Augustinus in Glo. „ Quanti enim modo currunt „ ad Ecclesiam nondum Christiani, rogant au„ xilium Ecclesiæ, subvenire sibi temporali„ ter volunt, etiamsi nobiscum in æternum „ regnare adhuc nolunt? Item ut sint verba Apostolorum: *Subiecit populos nobis*, scilicet Iudæorum, *& gentes*, idest nationum † alias, Iudæorum, & nationum, † *sub pedibus nostris*. Esa. 52. „ Quam pulchri super montes pedes „ annuntiantis, & prædicantis pacem! " Item ibidem 45. „ Ut subiiciam ante faciem „ eius gentes. " Vel aliter. *Subiecit populos nobis*. Quidam convertuntur ad fidem, & isti subiiciuntur propria voluntate; alii non convertuntur, sed gentiliter vivunt, & isti subiiciuntur sub pedibus, quia finaliter erunt oppressi sub nostra iudiciaria potestate.

(c) *Elegit nobis hereditatem suam*. Hic ponitur aliud beneficium collationis bonorum: ubi notandum est, quod electio importat acceptionem unius super alterum. Electio autem Dei potest accipi ex duplici parte. Primo ex parte bonorum quæ conferuntur: & sic distingue: quia quædam horum quæ conferuntur sunt temporalia, quædam spiritualia. Impii autem peccatores accipiunt pro parte eos contingente temporalia. Sap. 2. „ Hæc „ est pars nostra. " Iusti autem accipiunt in parte ipsum Deum. Psalm. 15. *Dominus pars hereditatis meæ*. Deus autem elegit sibi bona spiritualia; idest, fecit nos eligere bona spiritualia. *Elegit* ergo *nobis hereditatem suam*; quasi dicat: Cum sint diversæ partes bonorum, elegit nobis dare hereditatem suam. Secundo accipitur electio Dei ex parte illorum quibus datur; & sic fit distributio: quia damnati omnes sunt in peccato originali; tamen quidam salvantur ex Dei electione. Et ideo dicit: *Elegit nobis hereditatem suam*. Et quæ sit hæc hereditas, ostendit: *Speciem Iacob quem dilexit*. Littera Hieronymi habet: *Gloriam, vel superbiam Iacob*. Et hic accipitur superbia pro excellentia. Esa. 60. „ Ponam te in super„ biam; " idest in excellentiam sæculorum: ibidem, „ Cum gloria, " idest specie, vel decore: quia in ipsa hereditate æterna erunt excellentes, gloriosi, & decori. Hier. 31. „ Benedicat tibi Dominus, pulchritudo iusti„ tiæ. " *Quem dilexit*: vel quem Iacob; quasi dicat: Hæc hereditas est gloria Iacob, idest fidelis; quam gloriam Deus dilexit, quia *diligit Dominus portas Sion* (Psalm. 86.) Vel *speciem Iacob*, idest id quod est repræsentatum per Iacob: quia repræsentata sunt ei spiritualia bona, ad quæ sumus nos electi: quia scala quam vidit, & alia huiusmodi. Sed prima lectura est melior. *Ascendit Deus in iubilo*. Hic exponit causam, & ordinem. Dicit, quod est excelsus, & Rex magnus, & propter hoc est laudandus. Sed numquid est ita excelsus? Ita. Et primo ostendit eius excellentiam; secundo ostendit amplitudinem Regni eius, ibi, *Psallite*. Circa primum duo facit. Primo ponit excellentiam eius, secundo concludit exhortationem, ibi, *Psallite*. Dico ergo, quod est excelsus, quia *ascendit*. Sed si excelsus, quomodo ascendit? Quia descendit. Eph. 4. „ Qui ascendit ipse est & qui descendit. " Sed quomodo ascendit? *In iubilo*. Iubilus est gaudium immensum; & hic iubilus signat imperfectam cognitionem. Duo genera psallentium fuerunt in ascensione Christi, scilicet Apostoli, & Angeli. Apostoli autem imperfectam cognitionem habent de divinis, & ideo ad eos pertinet iubilus de gaudio ascensionis Christi cum gloria. Item fuerunt ibi Angeli, & claram cognitionem habuerunt, & ad eos non pertinet iubilus, sed manifesta annuntiatio; & ideo dicit: *Et Dominus in voce tubæ*. Unde Angeli dicunt, Act. 1. „ Viri Ga„ lilæi, quid statis aspicientes in cælum? " Si ergo est excelsus, *psallite Deo nostro*, ore, *psallite Regi † alias, Deo † nostro*, corde. Corinth. 14. „ Psallam spiritu, psallam & men„ te. "

(d) *Quoniam Rex*. Consequenter ostendit quod est Rex magnus: & ostendit hoc ordine converso: quia primo inducit eos ad psallendum Regi; secundo assignat causam; tertio manifestat eam. Dico ergo: *Psallite Deo*; sed iterum *psallite Regi*, quia est magnus. Et dicit

dicit bis, *Psallite*, *psallite*, quia eodem honore honoramus humanitatem, & divinitatem in Christo: quia idem suppositum est. Ioan. 5. „ Omnes honorificent filium † alias, Christum filium † sicut honorificant Patrem. “ Et quod sit psallendum ostendit: quia est *Rex omnis terræ Deus*. Et ideo vos habitatores terræ psallatis ei. Et dicit, *Omnis terræ*, non Iudææ tantum, vel Græciæ, sed totius orbis. Sed *psallite sapienter*, idest discrete. Et psallite non solum ore, sed corde renovati interius: quia „ non est speciosa laus in ore „ peccatoris; “ sicut dicitur Eccli.15.Item non cum mente turbata. Iac. 5. „ Oret æquo a„ nimo. “ Item continue. Esa. 23. „ Bene „ cane; frequenta † alias, frequenter † can„ ticum. “ Consequenter manifestat quomodo sit Rex omnis terræ: & primo prædicit Regnum Christi super omnes gentes; secundo super omnes Principes gentium; quasi dicat: Dico, quod est Rex omnis terræ: quia licet nunc regnet in Iudæa tantum, regnabit tamen super omnes gentes, quia omnes gentes convertentur ad Deum. Psalm. 116. *Laudate Dominum omnes gentes*. Et huius ratio est, quia Christus Deus est, & iam ascendens ad dexteram patris *sedet super sedem sanctam*, idest a dextris Dei; & sic nihil restat nisi ut omnes subiiciantur ei. Dan. 7. „ Datum est ei Re„ gnum. “ Nec solum gentes subiiciuntur ei, sed etiam eorum Principes: unde dicit: *Principes populorum*, scilicet omnium, *congregati sunt*, per fidem, & amorem, *cum Deo Abraham*. Et dicit, *Abraham*, quia ipse fuit principium credendi, & patrem, & filium. Matth 3. „ Po„ tens est suscitare de lapidibus istis filios A„ brahæ. “ Psalm. 71. *Reges Arabum, & Saba dona adducent*. Et ratio quare congregati sunt: *quia dii fortes terræ vehementer elevati sunt*. Et hoc potest dupliciter intelligi. Uno modo de Iudæis: quia ipsi fuerunt dii, quia instructi de Deo. Ioan. 10. „ Illos dixit deos ad quos ser„ mo Dei factus est. “ Item fuerunt fortes, quia constantes in fide unius Dei; sed *terræ*, quia oculi eorum, & affectus eorum erant semper ad terrena. Isti *sunt elevati* per superbiam, *vehementer*, intantum quod noluerunt Christi doctrinam. Et ideo Apostoli iverunt ad gentes. Alio modo *quia dii fortes*, idest Apostoli. Et dicuntur dii propter iudiciariam potestatem; & iudices in veteri testamento dii vocabantur. Exod. 22. „ Diis non detra„ hes.... Applica ad deos, “ idest ad iudices. Et dicuntur fortes, propter constantiam in passione. Rom. 8. „ Quis nos separabit a ca„ ritate Christi? “ *Terræ*, idest adhuc in terrenis existentes. II. Corinth. 4. „ Habemus „ thesaurum istum in vasis fictilibus. “ Et *elevati sunt vehementer*, per prædicationem. Mar. ultim. „ Illi autem profecti prædicaverunt u„ bique. “ Item per miraculorum operationem. Item per gloriæ adeptionem. Hieronymus habet: *Quoniam dii scuta terræ*: quia Apostoli fuerunt protectores omnium populorum.

[a] PSALMUS CANTICI

filiis Core pro secunda sabbati.

XLVII.

MAgnus Dominus, & laudabilis nimis, in civitate Dei nostri, in monte sancto eius.

(b) Fundatur exultatione universæ terræ mons Sion, latera aquilonis, civitas Regis magni Deus in domibus eius cognoscetur, cum suscipiet eam.

(c) Quoniam ecce Reges terræ congregati sunt, convenerunt in unum. Ipsi videntes sic admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt; tremor apprehendit eos. Ibi dolores ut parturientis: in spiritu vehementi conteres naves Tharsis.

(d) Sicut audivimus, sic vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri: Deus fundavit eam in æternum.

(e) Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui. Secundum nomen tuum, Deus, sic & laus tua in fines terræ: iustitia plena est dextera tua. Lætetur mons Sion, & exultent filiæ Iudæ, propter iudicia tua, Domine.

(f) Circumdate Sion, & complectimini eam: narrate in turribus eius. Ponite corda

vestra

vestra in virtute eius; & distribuite domos eius, ut enarretis in progenie altera. Quoniam hic est Deus, Deus noster in æternum, & in sæculum sæculi: ipse reget nos in sæcula.

(a) SUpra Psalmista invitavit gentes ad psallendum Deo de beneficiis Dei; hic autem describit magnam populi, vel civitatis exultationem. Titulus: *Psalmus laus cantici filii Core pro secunda sabbati*. Apud Iudæos sabbatum solemnissimum habebatur; & omnes ferias a sabbato vocabant, ita quod dies dominica vocabatur prima sabbati; dies lunæ vocabatur secunda sabbati; & sic de aliis diebus. Dicit ergo, *Pro secunda sabbati*, quia Gen. 1. prima die dixit Deus, „ Fiat lux: “ secunda die dixit, „ Fiat firmamentum. “ Per lucem intelligitur Christus; per firmamentum Ecclesia designatur. Quia ergo agit hic de magnificentia Ecclesiæ, ideo convenienter dicitur, *Pro secunda sabbati*. In Hebræo tamen, nec in Hieronymo non est, *Pro secunda sabbati*. Dividitur ergo Psalmus iste in duas partes: primo enim describit magnificentiam civitatis; secundo subdit gratiarum actionem, ibi, *Suscepimus, Deus*. Circa primum duo facit. Primo describit magnificentiam civitatis; secundo inducit testimonium, ibi, *Quoniam ecce*. Dignitas civitatis dependet a Domino eius; & ideo primo commendat Dominum; secundo civitatem, ibi, *Fundatur*. Dominum describit ex propria dignitate, & ex suis operibus. Ex dignitate, quia *magnus Dominus*. Psalm. 76. *Quis Deus magnus sicut Deus noster*? Et magnitudo eius est immensitas eius bonitatis. Augustinus: „ In his quæ non mole magna sunt, idem est magnum esse quod bonum esse. “ Ex operibus, quia *laudabilis nimis*. Laus proprie respicit opera. Et dicit, *Nimis*, quia quantumcumque laudes eum, adhuc deficis a laude eius. Eccli. 43. „ Glorificantes Deum quantumcumque potestis, prævalebit adhuc. “ Et hoc, licet in tota creatura pateat, specialiter tamen apparet in beneficiis gratiæ, quibus constituta est Ecclesia. Et ideo dicit: *In civitate Dei nostri*, scilicet Ecclesia. Apoc. 21. „ Vidi civitatem sanctam Hierusalem descendentem de cælo a Deo, paratam sicut sponsam ornatam viro suo. “ Et hæc civitas, scilicet Ecclesia, sita est *in monte sancto eius*. Hic mons est Christus. Esa. 2. „ Erit mons domus Domini. “ De hac civitate dicitur Matth. 5. „ Non potest civitas abscondi supra montem posita. “

(b) *Fundatur*. Hic commendat civitatem tripliciter. Primo ex amplitudine, vel iucunditate; secundo ex dispositione; tertio ex sapientia civium. Dicit ergo: *Fundatur exultatione universæ terræ*; quasi dicat: Fundata est in monte, idest Christo. Sed numquid hæc fundatio pertinet ad unam terram tantum? Non; sed redundat in gaudium universæ terræ: quia omnes percipiunt gaudium huius fundationis. Psal. 65. *Iubilate Deo omnis terra, Psalmum dicite nomini eius, date gloriam laudi eius*. Esa. 51. „ Venient in Sion laudantes. “ Tren. 1. „ Hæccine est urbs perfecti decoris? “ Alia littera habet, *Fundator*; quasi dicat: Magnus Dominus. Et dico, *Dominus*, qui est fundator huius civitatis; & hoc *in exultatione*. *Mons Sion, latera aquilonis*, idest deposita in latere montis Sion ad aquilonem. Sion signat Iudæos; aquilo vero signat gentiles idolatras. Hæc ergo civitas est composita ex Iudæis, & gentilibus. Hieronymus aliter habet, & competit mysterio sponsæ: *Germinet gaudio universæ terræ montis Sion, in lateribus aquilonis civitatis Regis magni*. Et exponitur secundum mysterium. Hæc civitas laudatur ex civilitate quam colit, & ex humanitate Christi quam assumpsit. Dico, quod est magna; & hoc est ex ipso specioso germine, idest Christo. Et hoc est gaudium universæ terræ. In Hebræo habetur: *Decorus nimis exultationis*, scilicet Christus; & hoc est in monte Sion. *Deus in domibus eius cognoscetur*. Hic commendat civitatem a sapientia civium. Vera namque sapientia consistit in Dei cognitione. Hier. 9. „ In hoc glorietur qui gloriatur, scire, & nosse me. “ Et ideo commendat eam ex hoc quod Deus in ea cognoscitur; & dicit: *Deus in domibus eius cognoscetur*. Est autem triplex cognitio Dei: quia hoc potest referri ad statum civitatis Hierusalem, & ad Ecclesiam, & ad futuram gloriam. Una ergo cognitio de Deo est figuralis, & obscura; & hæc cognitio fuit in veteri testamento; & talis cognitio fuit in civitate illa, scilicet Hierusalem; & in populo Iudaico. Psalm. 75. *Notus in Iudæa Deus, in Sion magnum nomen eius*. Et secundum hoc dicitur: *Deus in domibus eius cognoscetur*. Hieronymus habet: *Deus agnitus est in domibus eius, in auxiliando*, scilicet non in uno loco, sed in omnibus domibus, & civitatibus. Et dicit, *In domibus*: nam apud Athenas cognoscebatur Deus. Act. 17. „ In ipso vivimus, movemur, & sumus. “ Ad Rom. 1. „ Invisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta cognoscuntur. “ Sed non cognoscebatur in domibus, sed in scholis apud aliquos; sed in gente illa omnes cognoscebant Deum. Alia est cognitio realis,

sed obscura, & imperfecta; & hæc est cognitio qua Deus cognoscitur per fidem. I. Cor. 13. „ Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. “ Et sic Deus in domibus cognoscitur cognitione reali, sed fidei. II. Cor. 3. „ Nos autem revelata facie gloriam Domini contemplantes. “ Et dicit, *In domibus*, quia tota universalis Ecclesia continet sub se multas Ecclesias, & multa collegia, quarum quælibet domus dicitur habere cognitionem Dei. Hier. 31. „ Me omnes cognoscent a minimo usque ad maximum. “ Alia est realis, quæ est cognitio perfecta, & aperta. I. Cor. 13. „ Tunc cognoscam sicut & cognitus sum. “ In domibus cælestis Hierusalem. Et dicuntur plures domus diversi ordines sanctorum, scilicet Apostolorum, Martyrum, Confessorum, & Virginum, &c. Ioan. 14. „ In domo Patris mei mansiones multæ sunt. “ Et secundum hoc dicitur in Psalterio Romano: *Deus in gradibus eius cognoscetur*: quia non omnes æqualiter cognoscent; sed erunt diversi gradus cognitionis secundum quosdam. I. Cor. 15. „ Stella differt a stella in claritate. “ Sed hoc erit, *cum suscipiet eam*, ad adiuvandum: quia ipse est susceptor, & auxiliator noster. Alia autem littera (Hieronymi) habet, *In auxiliando*.

(c) *Quoniam*. Hic probat dignitatem civitatis per testimonium: & primo inducit testes; secundo eorum probitatem; tertio ipsorum confessionem. Ad hoc quod testimonium sit credibile, tria sunt necessaria: scilicet dignitas testium, ut † alias, si † sint testes auctoritatis, quia si sint leves, eorum testimonium non debet approbari; item numerositas; & concordia. Et hæc tria sunt in istis testibus, quia sunt magnæ dignitatis, quia *Reges terræ*. Unus fuit Constantinus, alius fuit Iustinianus, & Carolus Magnus, qui Ecclesiam firmaverunt privilegiis. Item multi fuerunt, quia congregati sunt de diversis nationibus, & temporibus. Possunt etiam per Reges intelligi sapientes, & iusti, qui testimonium perhibuerunt Ecclesiæ conversi ad fidem. Ps. 46. *Principes populorum*. Item sunt concordes: *Convenerunt in unum*, scilicet testimonium, & sententiam. Psalm. 101. *In conveniendo populos in unum, & Reges, ut serviant Domino*. Potest iterum aliter exponi; tamen prima expositio est litteralis, quia in Hieronymo habetur, *testati sunt*. In Græco habetur, *Suscipient eam*, scilicet ad defendendum. Et hoc necessarium est: *Quoniam ecce Reges terræ congregati sunt, convenerunt in unum*, scilicet contra Ecclesiam. Et isti qui aliquando testimonium perhibent, aliquando contra Ecclesiam fuerunt, & aliquando persecuti sunt eam; postea eam firmaverunt † alias, formaverunt. † *Ipsi videntes*, Hic describit eorum probitatem, ubi septem fuerunt. Primum visio, idest cognitio fidei: unde dicit, *Ipsi videntes*, idest cognoscentes per fidem miracula quæ Christus, & Apostoli faciebant. Esa. 62. „ Videbunt gentes iustum tuum, & cuncti Reges inclytum tuum. “ Secundum est admiratio in his quæ videntur, quia sunt supra sensum, & rationem humanam. Esa. 60. „ Videbis, & afflues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum. “ Psalm. 138. *Mirabilia opera tua*. Tertium est conturbatio pro peccatis. Propter secundum *admirati sunt*; propter tertium *conturbati sunt*. Psalm. 59. *Commovisti terram, & conturbasti eam*. Quartum est commotio. Aliquando quis conturbatur de peccato, & labitur in desperationem, vel persistit in malo; sed isti commoti sunt ad pœnitentiam. Esa. 24. „ Commotione commovebitur terra. “ Quintum est quia hæc commotio debet esse cum timore Dei, ut non attribuat sibi quod per se moveatur ad bonum, sed Deo; & ideo dicit, *Tremor apprehendit eos*. Psalm. 2. *Servite Domino in timore*. Hic dolor, & tremor est fructuosus: unde dicit: *Ibi dolores ut parturientis*: qui convertuntur in gaudium propter spem prolis, & fructus. Esa. 26. „ A timore tuo, Domine, concepimus, & peperimus spiritum salutis. “ Et hoc est sextum. Septimum est *in spiritu vehementi conteres naves Tharsis*, idest mare universaliter; & sic conteres naves maris. Vel dicendum, quod ibi est una provincia quæ Cilicia vocatur, & Tharsis est metropolis eius, ubi natus est Paulus, & ex illa civitate tota regio nominatur Tharsis, & ibi sunt multæ naves; vel sicut in mari mediterraneo primi navigantes fecerunt Carthaginem, & isti simul pugnantes cum Tyriis prævaluerunt: & ideo Tharsis vocatur totum mare mundi. Per naves quæ ad negotiandum vadunt signatur cupiditas, & hoc est abundantia rerum mundi. Et sicut naves fluctuant in mari, ita divites fluctuant in rebus mundi. Sed quando convertitur homo ad pœnitentiam, tunc naves; idest cupiditates huius mundi, conteruntur; sed *in spiritu vehementi*, scilicet in Spiritu sancto. Abdiæ 1. „ Iuxta est dies Domini super omnes gentes. “ Esa. 23. „ Ululate naves maris. “ Sed secundum Cassiodorum per hoc designatur totum tempus incarnationis Christi. *Deus cognoscetur in domibus eius cum suscipiet eam*, idest humanam naturam in unitate personæ. Esa. 52. „ Propter hoc sciet populus meus nomen meum. “ Et quare? *Quoniam ecce Reges terræ congregati sunt, convenerunt in unum*. Reges, scilicet Principes Iudæorum, & scribæ populi congregati sunt

sunt ab Herode sciscitante ab eis ubi Christus nasceretur. Et *convenerunt in unum*, scilicet quod natus erat in Bethleem. Et videntes sic, sicut Prophetæ dixerunt, *admirati sunt*, *commoti sunt*: quia „ Herodes turbatus est, & „ omnis Hierosolyma cum eo: " Matth. 2. Et *commoti sunt*, aliqui ad fidem. Et tantus fuit pavor ut corpus tremeret: *Tremor apprehendit eos*; & *ibi fuerunt dolores ut parturientis*, propter necem infantium occisorum ab Herode; & *in spiritu vehementi*: quia in furore „ mittens occidit omnes pueros a bimatu & „ infra " (ibid.) idest a duobus annis & infra. Et in furore fecit comburi omnes naves Tharsis, idest in Tharso Ciliciæ, quas credebat Magos per aliam viam revertentes portasse in patriam suam. Propterea dicit, *In spiritu vehementi*.

(d) *Sicut audivimus*. Hic ponitur confessio, & testimonium testium: & primo confitentur veritatem eius quod audierunt. *Sicut audivimus*, per prædicationem Apostolorum, *ita & vidimus*, idest percepimus verum esse. Hoc dixerunt quando conversi sunt ad Christum. Vel ut sit conversio Iudæorum. Nos audivimus per Prophetas, & ecce iam vidimus. Sed contingit aliquando quod aliquis audit aliquid magnum, & non credit sic esse, donec experiatur. Et hoc Iacob dixit, Genes. 28. „ Vere „ locus iste sanctus est, & ego nesciebam. " III. Reg. 10. Regina Saba, quæ venit experiri sicut audierat, non tamen credebat tantam sapientiam Salomonis; quæ plura incredibilia vidit in eo quam audisset. Et sic sunt isti qui vident plura quam audiant antequam ad fidem veniant. Et ubi videmus? *In civitate Domini virtutum*, scilicet cælestium. Ubi ostendit quod potest te illuc perducere. Et ne credatur quod sit altus, ne tu possis ire ad eum, dicit: *In civitate Dei nostri*; quasi dicat: Sic est Deus virtutum quod tamen est Deus noster. Et iste *fundavit eam*, scilicet civitatem istam, non ad tempus, sed *in æternum*. Eccli. 26. „ Fun„ damenta æterna super petram solidam. "

(e) *Suscepimus*. Supra posuit Psalmista magnalia civitatis; hic autem ponit gratiarum actionem: & circa hoc duo facit. Primo ponitur gratiarum actio; secundo invitantur homines ad considerandum adhuc magnalia istius civitatis, ibi, *Circumdate*. Sicut dicitur alibi (Psal. 24.) *Universæ viæ Domini misericordia, & veritas*. Unde gratiarum actio pertinet primo ad effectus divinæ misericordiæ; secundo pertinet ad effectus iustitiæ, ibi, *Iustitia plena est dextera tua*. Circa primum duo facit. Primo proponit perfectionem divinæ misericordiæ; secundo effectum huius perfectionis, ibi, *Secundum nomen tuum*. Hoc, secundum superficiem litteræ, legitur ex persona non Iudæorum, sed admirantium, & dicentium: *Sicut audivimus sic vidimus. Suscepimus, Deus, misericordiam tuam*. Hoc similiter potest legi ex persona Iudæorum. Sed dicit: *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam*. Misericordia Domini tripliciter accipitur; scilicet effectus gratiæ, qui effectus confertur in sacramentis Christi. Tit. 3. „ Secundum suam misericordiam „ salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis, „ & renovationis Spiritus sancti. " Et in Ecclesia omnes communiter suscipiunt misericordiam; sed boni cum sacramentis suscipiunt misericordiam, idest gratiam, & effectum sacramenti; mali autem suscipiunt tantum sacramentum. Dicunt ergo boni: Nos *suscepimus misericordiam*, idest gratiam tuam, *in medio templi tui*. In templo, in extremo sunt peccatores; in medio templi sunt virtuosi & iusti. Alio modo misericordia est ipse Christus, qui datus est nobis ex Dei misericordia. Psal. 101. *Quoniam venit tempus misericordiæ eius*. Et sic potest exponi hoc de duplici templo, & de duplici susceptione: scilicet corporali, & sic hæc verba sunt Simeonis iusti: O *Deus, suscepimus misericordiam tuam*, scilicet Christum, in ulnas nostras, *in medio templi tui*, scilicet materialis. Item de susceptione fidei; & sic est sensus: O Deus, nos suscepimus Christum misericorditer datum per fidem. Iac. 1. „ In mansuetudine suscipite insitum verbum. " *In medio templi*, idest in consensu Ecclesiæ: quia qui non suscipiunt communem doctrinam Ecclesiæ, non suscipiunt hanc misericordiam. Eccli. 15. „ In medio Ecclesiæ aperuit os eius. " *Secundum nomen tuum, Deus*. Hic ponitur effectus huius susceptionis; quasi dicat: Per hoc quod nos nomen tuum suscepimus, laus tua diffusa est in omnem terram. Et hoc *secundum nomen tuum, Deus*, qui es essentialiter bonus. Et quicumque cognoscit Deum secundum illam mensuram, laudat eum secundum quod cognoscit eum; & ideo dicit: *Secundum nomen tuum, Deus*, idest secundum cognitionem quam habet de te, *sic & laus tua*. Et quia ubique est notus, ideo dicit, *In fines terræ*. Malach. 1. „ A „ solis ortu usque ad occasum, magnum no„ men meum in gentibus. " Vel *in fines terræ*, idest in tota Ecclesia, quæ ubique diffusa est. Vel quia laus tua vera non est nisi in sanctis, qui vere te laudant, quia vere te cognoscunt. Ioan. 7. „ Scio eum. " *Iustitia plena est dextera tua*. Hic commendat iustitiam: & primo ponit commendationem iustitiæ; secundo ponit eius effectum. Dico ergo, quod *suscepimus misericordiam tuam*, & hoc non sine iustitia; immo *iustitia plena est dextera tua*. Manus Dei dicitur virtus eius operativa. Et

Deus

Deus habet duas manus, scilicet dexteram qua remunerat bonos, & sinistram qua punit malos. Matth. 25. „ Statuet oves a dextris, hædos autem a sinistris. " In utraque manu est iustitia; sed in sinistra non est plena iustitia, quia punit citra condignum; sed in dextera est plena iustitia, quia abundanter remunerat. Lucæ 6. „ Mensuram bonam, & confertam, & coagitatam, & supereffluentem dabunt in sinum vestrum. " Rom. 8. „ Existimo quod non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis. " *Dextera tua*, idest gloria futura, *est plena iustitia*, quia ibi nullus est nisi iustus. Esa. 66. „ Populus tuus omnes iusti. " *Laetetur mons Sion*. Hic ponitur effectus iustitiæ, quam † alias, quem † fecit sinistra; & est gemitus: sed effectus iustitiæ quam fecit dextera, est lætitia. Psalm. 18. *Iustitia Domini recta lætificantes corda*. Supra dixit, quod effectus misericordiæ se extendit usque ad fines terræ; hic autem attribuit effectum iustitiæ monti Sion, & filiis Iudæ. Hoc etiam Apostolus dicit Rom. 15. „ Dico autem Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones patrum. " Quia ergo promissus fuit filiæ Sion: Zachar. 9. „ Exulta satis, filia Sion, iubila filia Hierusalem: ecce Rex tuus veniet tibi iustus, & salvator; ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pulum filium asinæ. " *Laetetur mons Sion*, quia iustitiæ est quod promissio servetur † alias, debetur † ei. Sed quia non fuit facta promissio gentibus, misericordia fuit quod daretur. Potest tamen dici, quod mons Sion dicitur tota Hierusalem. *Et exultent filiæ Iudæ*, idest confessionis, idest totus populus Iudæorum. *Exultent*, & hoc faciant *propter iudicia tua, Domine*, quia recta sunt.

(f) *Circumdate*. Hic inducit ad diligentiorem considerationem, ut intelligatur quod Reges iam aliquando viderunt magnalia; sed tamen David invitat omnes ut plus considerent: & primo invitat ad hoc; secundo addit causam invitationis. Dicit ergo, *Circumdate*, scilicet Ecclesiam militantem, vel triumphantem, oculo contemplationis. Cant. 3. „ Surgam & circuibo civitatem; per vicos, & plateas quæram quem diligit anima mea. " Aliqui circumdant iniquo oculo Ecclesiam ad impugnandum; sed nos circumdamus eam ad amandum; & ideo dicit, *Complectimini eam*, scilicet diligendo. Psal. 25. *Domine, dilexi decorem domus tuæ*. Hieronymus habet, *Circuite*; quasi, ite extra, & circuite per vicos, & *narrate in turribus eius*. Hic inducit ad considerationem in spirituali. In civitate sunt tria magnifica, scilicet turris, muri, & plateæ. Quantum ad primum dicit: *Narrate in turribus eius*. Hieronymus habet: *Mirate turres eius*. Turres sunt ad videndum a longe. Turres ergo Ecclesiæ sunt prælati, & fuerunt Apostoli, quasi dicat: Mirate Apostolos, & prælatos. Vel *narrate*, idest doctores, secundum doctrinam Apostolorum, & doctorum. Quantum ad secundum dicit: *Ponite corda vestra in virtute eius*. Hieronymus: *Ponite cor vestrum in manibus eius*. Et hęc † al. hoc † est virtus Spiritus sancti, qui protegit hanc civitatem. Luc. ult. „ Sedete in civitate donec induamini virtute. " Hæc virtus est dilectio. Can. 8. „ Fortis est ut mors dilectio. " Quantum ad tertium dicit: *Et distribuite domos eius*. Hieronymus habet: *Separate domus eius, distinguite palatia eius*. *Distinguite*, scilicet per rectum iudicium: sunt enim aliqui qui propter aliquos malos volunt totam Ecclesiam damnare. Dicit ergo, *Distribuite*; idest, non debetis bonos propter malos damnare. Genes. 18. „ Absit a te, Domine, ut perdas iustum cum impio. " Vel *distribuite domus eius*, scilicet dispensando diversas Ecclesias diversis ministris, ut non sit confusio in Ecclesia; sicut Paulus fuit Apostolus gentium, & Petrus fuit minister circumcisionis, idest Apostolus Iudæorum. Alia littera habet, *Gradus eius*, idest ordines diversos: quosdam subdiacones, quosdam diacones, & quosdam sacerdotes. Eph. 4. „ Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores, & doctores. " Finis huius considerationis est laus Dei. Et primo ponit quibus nuntietur laus Dei; secundo quare nuntietur. Dicit ergo, *Ut enarretis*, scilicet quæ audistis. Esa. 21. „ Quæ audivi a Domino exercituum Deo Israel, nuntiavi vobis: " quia quod accepit unus debet aliis communicare. *In progenie altera*, idest peccatoribus. Vel *altera*, idest futura. Et quid enarretis? Duo: quia omnis prædicatio ad duo debet ordinari; scilicet ad ostendendam Dei magnificentiam, sicut quando prædicat fidem; vel ad annuntiandum beneficia Dei, ut accendatur caritas in eorum cordibus. Quantum ad primum dicit: *Quoniam hic est Deus, Deus noster*. Baruch 3. „ Hic est Deus noster. " Et „ Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est. " Heb. ult. „ Christus Iesus heri, & hodie, ipse & in sæcula. " Quantum ad secundum dicit: *Ipse reget nos in sæcula*. Matth. ult. „ Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. " Psal. 22. *Dominus regit me, & nihil mihi deerit*.

(a) In

(a) In finem pro filiis Core

PSALMUS DAVID XLVIII.

AUdite hæc, omnes gentes; auribus percipite omnes qui habitatis orbem: quique terrigenæ, & filii hominum, simul in unum dives, & pauper.

(b) Os meum loquetur sapientiam; & meditatio cordis mei prudentiam. Inclinabo in parabolam aurem meam; aperiam in psalterio propositionem meam.

(c) Cur timebo in die mala? Iniquitas calcanei mei circumdabit me. Qui confidunt in virtute sua, & in multitudine divitiarum suarum gloriantur. Frater non redimit, redimet homo: non dabit Deo placationem suam, & pretium redemptionis animæ suæ: & laborabit in æternum, & vivet adhuc in finem.

(d) Non videbit interitum, cum viderit sapientes morientes: simul insipiens, & stultus peribunt.

(e) Et relinquent alienis divitias suas: & sepulcra eorum domus illorum in æternum. Tabernacula eorum in progenie & progenie: vocaverunt nomina sua in terris suis.

(f) Et homo cum in honore esset non intellexit; comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

(g) Hæc via illorum scandalum ipsis; & postea in ore suo complacebunt.

(h) Sicut oves in inferno positi sunt, mors depascet eos. Et dominabuntur eorum iusti in matutino; & auxilium eorum veterascet in inferno a gloria eorum. Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferi, cum acceperit me.

(i) Ne timueris, cum dives factus fuerit homo, & cum multiplicata fuerit gloria domus eius: quoniam cum interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius.

(k) Quia anima eius in vita ipsius benedicetur; confitebitur tibi cum benefeceris ei. Introibit usque in progenies patrum suorum, & usque in æternum non videbit lumen. Homo cum in honore esset non intellexit; comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

(a) SUpra Psalmista invitavit gentes ad gaudium, & gratiarum actionem pro beneficiis populo Dei datis; hic autem monet eas ut confidant de Deo: & circa hoc duo facit. Primo excitat attentionem; secundo prosequitur propositum. Titulus non est novus. Secundum autem titulum homo dupliciter redditur attentus. Uno modo dicitur attentus reddi aliquis ex parte auditorum; alio modo ex parte dicendorum, cum promittit se dicturum aliqua magna. Prov. 8. „ Audite me, quia de „ rebus magnis locutura † alias, locuta † sum. " Et hoc modo loquitur hic. Primo ergo reddit eos attentos ex parte eorum quibus loquebatur; secundo ex parte dicendorum, ibi, *Os meum*. Dicit ergo, quod ad omnem differentiam hominum, & ad omnes pertinent quæ dicturus est. Et tangit quatuor differentias hominum. Unam ex diversitate populorum: quia alius erat populus Iudæorum, & alius gentium. Aliam ex parte locorum. Aliam ex parte originis: quidam enim erant nobiles, & insignes; quidam non. Aliam ex parte fortunæ: quia quidam divites, quidam non. Primam ponit cum dicit: *Audite hac, omnes gentes*, non solum Iudæorum: quia hæc ad omnes pertinent audire; & est hoc necessarium. Prov. 1. „ Audiens sapiens sapientior erit. " Secundam ponit cum dicit: *Auribus percipite qui habitatis orbem*, idest quamcumque partem orbis; & dicit, *Auribus percipite*, quia oportet audire, & percipere. Matth. 13. „ Qui habet „ aures audiendi audiat, " idest attendat. Hieronymus habet, *Habitatores occidentis*; quasi sit quædam prophetia: quia fides Christi præcipue viget in populo occidentis: quia in aquilonari sunt adhuc multi gentiles, & in orientalibus sunt multi schismatici, & infideles. Vel *audite hac, omnes gentes*, refertur ad malos; *qui habitatis orbem*, ad bonos, qui dominan-

nantur terræ. Tertiam ponit cum dicit: *Quique terrigena*, ideſt ignobiles, *& filii hominum*, ideſt nobiles. Hieronymus habet: *Tam filii Adam, quam filii ſingulorum*; quia quidam nihil habent inſigne ex parentibus. Myſtice terrigenæ dicuntur peccatores, qui terræ adhærent per affectum, unde ſerpenti comparantur. Eſa. 65. „ Serpenti (ideſt terrenis) pulvis „ panis eius. " Filii hominum dicuntur boni, qui imaginem Dei, & Chriſti, qui eſt filius hominis, habent. Quartam ponit cum dicit: *Simul in unum dives, & pauper*; quaſi dicat: Omnes audiatis hæc documenta, quia omnibus ſunt utilia. Et quæ ſunt? Matth. 5. „ Beati „ pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt Re„ gnum cælorum. " Eccli. 31. „ Beatus dives „ qui inventus eſt ſine macula, & qui poſt „ aurum non abiit, nec ſperavit in pecunia, „ & theſauris. " Tamen aliquis eſt dives actu, ſed non affectu; & hic poteſt eſſe ſanctus, ſicut Abraham, & Ludovicus Rex Franciæ. Alius eſt dives actu, & affectu; & hic non eſt ſanctus. De hoc dicitur Matth. 19. „ Facilius „ eſt camelum intrare per foramen acus quam „ divitem intrare in Regnum cælorum: " quia ſicut eſt contra naturam intrare camelum per † alias, intrare per † foramen acus; ita intrare divitem in Regnum cælorum eſt contra iuſtitiam divinam. Et tales ſunt *terrigena*; ſed primi ſunt *filii hominum*.

(b) *Os meum*. Hic reddit attentos ex promiſſione dicendorum. Quicumque docet, aut docet res, aut docet verba. Quando prædicamus fidem, & mores, docemus res; quando exponimus Scripturam, docemus verba. Primo ergo dicit de prima doctrina; ſecundo de ſecunda, ibi, *Inclinabo*. Rerum autem cognitio neceſſaria eſt ad duo; ſcilicet ad cognitionem veritatis, & ad uſum operationis. Omnis ergo cognitio veritatis quæ nobis neceſſaria eſt de aliis rebus, referenda eſt ad cognitionem veritatis divinorum. Unde Auguſtinus dicit: „ Qui ſcrutatur „ hæc non referens ad æterna, eſt otioſus. " Et ideo omnis cognitio veritatis pertinet ad ſapientiam; & ideo dicit: *Os meum loquetur ſapientiam*. I. Cor. 2. „ Sapientiam loquimur in„ ter perfectos. " Id autem quod eſt neceſſarium quantum ad uſum operationis, pertinet ad prudentiam, qua † alias, quia † habetur directio rerum humanarum; & ideo dicit: *Et meditatio cordis mei prudentiam*, ſcilicet loquetur. Prover. 10. „ Sapientia eſt viro pruden„ tia: " quia ſapientia comparata ad res humanas, & materiales eſt prudentia. *Inclinabo*. Hic agit de ſecunda doctrina, ſcilicet verborum obſcurorum † alias, obſcuriorum. † Et ſunt circa ea duo neceſſaria. Primo ut ſtudeat intelligere; ſecundo ut ſtudeat ea exponere aliis. Quantum ad primum dicit: *Inclinabo in parabolam aurem meam*. Parabola eſt ſententia aliqua quando habet obſcuram ſimilitudinem; quaſi dicat: Dabo ſtudium ad intelligendum aliorum dicta. Prov. 1. „ Animadverte parabo„ lam, & interpretationem eius, verba ſa„ pientium, & ænigmata eorum. " Vel *inclinabo aurem meam in parabolam*, quam loquitur Deus: quia ænigmatice loquitur; quaſi dicat: Inclinabo intellectum meum ad vocem Domini, qui loquitur parabolice. *Aperiam in pſalterio propoſitionem meam*. Propoſitio dicitur dupliciter. Uno modo id quod præ aliis opto, & eſt illud quod magis deſidero. Illud *aperiam in pſalterio*, ideſt in mea operatione, quia hic eſt optimus modus aperiendi propoſitum ſuum: quia ſi tu proponis intrare vitam æternam, non manifeſtas propoſitum tuum, ſi non habes bonam operationem. Vel propoſitio eſt ſermo obſcurus, vel † alias, unde † propoſitus cauſa tentationis. Sic Samſon Iudic. 14. propoſuit problema, unde dicit: „ Si non araſſetis in vitu„ la mea. " Et ſic accipitur hic propoſitio. Et ideo Hieronymus dicit, quod eſt ſermo obſcurus. Hebræi habent, *Divinationem meam*, quod idem eſt.

(c) *Cur timebo*? Propoſito proœmio Pſalmi, in quo populi incitavit attentionem, hic † alias, hic autem † procedit ad propoſitum principale, quod eſt inducere homines ad non timendum mala præſentia, ne † al. nec † confidant de bonis præſentibus; ſed eorum † al. eius † timor & fiducia ſit in Deo ſolo. Et circa hoc duo facit. Primo oſtendit de quo ſit timendum; ſecundo oſtendit de quo non debeant timere, ibi. *Ne timueris*. Circa primum duo facit. Primo proponit intentum; ſecundo probat propoſitum, ibi, *Qui confidunt*. Circa primum duo facit. Primo proponit quæſtionem; ſecundo ponit concluſionem. Quæſtio eſt: *Cur timebo in die mala*? Ubi primo videndum eſt quæ ſit iſta dies mala: quia omnes dies ſunt a Deo. Sed dicuntur mali propter mala quæ in eis contingunt. Epheſ. 5. „ Redimentes tem„ pus, quoniam dies mali ſunt. " Poteſt ergo dies mala dici in qua aliquod periculum evenit; & præcipue in qua imminet periculum æternæ damnationis: & hæc eſt dies iudicii. Soph. 1. „ Vox diei Domini amara: tri„ bulabitur ibi fortis. " Ergo *cur timebo in die mala*? ideſt, quid faciet me timere in die illa? Et reſpondet: *Iniquitas calcanei mei circumdabit me*. Nihil enim timendum eſt, niſi peccatum: quia nulla nocebit adverſitas, ſi nulla dominetur iniquitas. Proverb. 28. „ Fugit im„ pius nemine perſequente. " Eccli. 34. „ Qui „ timet Deum nihil trepidabit. " Et ideo dicit, *Iniquitas calcanei*. Per calcaneum poſſunt

tria

tria intelligi. Primo quia est extrema pars corporis; & ideo iniquitas calcanei mei est iniquitas quæ perseverat usque ad finem vitæ; & hoc modo accipitur calcaneum Genes. 3. ,, Ipsa (scilicet mulier) conteret caput tuum ,, (scilicet ratio superior conteret † alias, scilicet ratio superior; sed ipsa conteret † caput serpentis) & tu insidiaberis calcaneo ,, eius; " idest, insidiaberis ei usque ad finem vitæ. Item per calcaneum potest intelligi infirmitas carnis: quia quando homo deficit, calcaneus labitur. Et sic *iniquitas calcanei*, idest peccatum procedens ex infirmitate carnis, *circumdabit me*. Tertio persecutio iniusta, quam quis movet contra alium, secundum illud Ioan. 13. ,, Qui manducat panem meum, levabit contra me calcaneum. " Et sic iniquitas calcanei, idest persecutio iniusta, retorquetur contra persequentem. Proverb. 5. ,, Iniquitates ,, suæ capiunt impium. " *Qui confidunt in virtute sua*. Hic ponitur ratio quare sit timendum, quia propter peccatum. Et est duplex ratio quare sit timendum peccatum. Primo propter impossibilitatem evadendi pœnam peccati. Iob 11. ,, Peribit ab eis refugium, & spes eorum ,, abominatio animæ. " Alia ratio est propter mala quæ malis imminent. Primo ergo ponit impossibilitatem evadendi pœnam; secundo ostendit mala imminentia malis, ibi, *Non videbit*. Aliquis evadit pœnas primo per auxilium extrinsecum; secundo per propriam solicitudinem; tertio propter defectum subiecti, ut quando moritur. Et ostendit quod nullo istorum modorum evadere potest. Primo propter auxilium; secundo quod nec per remedium a se exhibitum; tertio quod nec per defectum subiecti. Qui vult liberari per auxilium, quandoque liberatur ex potentia sui exercitus. Ioan. 18. ,, Si Regnum meum esset de hoc mundo, ,, ministri mei decertarent utique, ut non traderer Iudæis. " Quandoque per divitias. Proverb. 6. ,, Omnem substantiam domus suæ ,, tradet, & liberabit se. " Quandoque per amicos. Et ostendit quod nullum istorum potest a pœna peccati liberare. Et licet secundum Glo. legatur aliter, tamen secundum Hebræos legitur: quia Deus confidentes de se liberat: *Frater non redimet*; quasi dicat: Frater non redimet eos qui confidunt in eo. Et ideo primo ostendit quod per auxilium amicorum non iuvatur a pœna peccati, quia virtus amicorum modica est; & ideo in virtute corporali amicorum non est confidendum. Ideo dicit: *Qui confidunt in virtute sua*, scilicet amicorum suorum, vel in virtute propria speciali † alias, spirituali † quia ,, est via quæ videtur homini recta, novissima autem illius ,, ducunt ad mortem: " Proverb. 14. Item *qui confidunt in virtute divitiarum suarum*, non liberantur per ista omnia a peccati pœna: quia, Prov. 11. ,, qui confidunt in divitiis suis, corruent. " Non enim confidendum est in divitiis corporalibus, vel spiritualibus; sed quærat homo prout potest salutem suam. Hier. 9. ,, Non glorietur sapiens in sapientia sua, & ,, non glorietur fortis in fortitudine sua, & ,, non glorietur dives in divitiis suis. " Nec persona coniuncta sibi quantumcumque potest eum redimere, idest liberare a peccato, sive a pœna. Ezech. 14. ,, Si fuerint tres viri in medio ,, eius, Noe, Daniel, & Iob; ipsi iustitia sua ,, liberabunt animas suas. " Sed postquam frater non potest redimere quamtumcumque sibi propinquum, numquid redimet homo? Non: quia homo non potest aliquem eripere de manu Dei; sed solus Deus redimet eos & homo, scilicet Christus: homo, ut pretium, idest mors, locum in eo habere possit † alias, sed solus Deus redimet eos. Et homo, scilicet Christus, ut pretium, idest mors, locum in eo habere possit; † & Deus, ut habeat virtutem redimendi. Vel aliter. *Frater*, idest Christus, qui est verus frater noster. Psa. 21. *Narrabo nomen tuum fratribus meis*. Can. 8. ,, Quis mihi det te fratrem meum sugentem ,, ubera matris meæ? " Si non redimet iste, quis alius redimet? quasi dicat, nullus. *Non dabit Deo placationem suam*. Hic ostendit quod non evadunt pœnam propter aliquid quod faciunt dum sunt in peccato: quia duplici remedio indigent peccatores propter duplex malum quod incurrunt, scilicet offensam Dei, & reatum pœnæ. Et ideo indigent placare Deum; quod ipsi facere non possunt: quia ex quo ipsi non placent Deo, & sunt inimici Dei, nec eorum munera accipit: unde dicit: *Non dabit Deo placationem suam*: quia non placent exteriora Deo, nisi sit interior gratia, quam non potest purus homo dare. Item indigent absolvi a pœna, & hoc etiam homo facere non potest: unde dicit: *Nec pretium redemptionis animæ suæ*, scilicet purus homo potest dare; & ideo non potest liberare a pœna. Psal. 88. *Quis est homo qui vivit, & non videbit mortem, eruet animam suam de manu inferi?* Sed Christus, qui est Deus & homo, dedit placationem pro nobis. Rom. 5. ,, Cum inimici essemus, reconci- ,, liati sumus Deo per mortem filii eius. " Item solum pretium redemptionis. I. Pe. 1. ,, Redempti estis de vana vestra conversatione ,, paternæ traditionis. " Vel *non dabit*, idest non curabit dare, *placationem, & pretium redemptionis animæ suæ*: ille scilicet qui confidit in divitiis. Et secundum hoc potest continuari alia littera quæ dicit: *Frater*, Christus scilicet, *non redimit*, quia illi non curant placare Deum

Deum per pœnitentiam: quia Christus non iuvat eos qui nolunt se iuvare. *Et laborabit*. Hic ostendit quod non evadet per defectum sui, quia semper punitur: unde dicit: *Laborabit in æternum*, idest punietur supplicio æterno. Matth. 25. „ Ibunt hi in supplicium æternum: " quia noluerunt hic laborare. Psal. 72. *In labore hominum non sunt*. Et quia quantum in se fuit, in æternum peccaverunt, quia præferunt peccatum legi Dei; ideo † alias, & ideo † non timent pœnam, sed semper vellent facere peccatum. *Et vivet adhuc in finem*; idest, vita eius non deficiet in pœnis. Iob 20. „ Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur. "

(d) *Non videbit*. Supra ostendit Psalmista quod timendum est propter peccatum, quia nullum remedium est ad evadendum pœnam; hic autem agit de malis quæ imminent eis propter improvidentiam eorum: & circa hoc tria facit. Primo commemorat improvidentiam eorum de malis futuris; secundo commemorat mala quæ imminent, ibi, *Relinquent alienis*; tertio ponit spem de Deo qua sperat liberari ab his malis, ibi, *Verumtamen*. Circa primum duo facit. Primo ostendit eorum improvidentiam; secundo ignorantiæ causam, ibi, *Cum viderit*. Dicit ergo: Iste talis cui imminent tot mala, *Non videbit*, idest non considerabit interitum, idest damnationem suam: iustorum enim est novissima memorari: Eccli. 7. Sed de istis dicitur Deuter. 32. „ Gens absque prudentia, „ & sine consilio. " Et quare iniusti non prævident sibi? Redditur ratio, Eccle. 9. „ Hoc „ est pessimum inter omnia quæ sub sole fiunt: „ quia eadem cunctis eveniunt. " Et ideo non considerant quid eis possit evenire in futurum. Et ideo, *Cum viderit* etiam *sapientes morientes*. Sed videntes mortem corporalem, non considerant eorum gloriam. Sap. 4. „ Videbunt „ finem sapientis, & non intelligent quid co„ gitaverit de illo Deus. " Differentia est inter insipientem & stultum. Insipiens est qui habet scientiam humanam, & non considerat æterna; stultus est qui non considerat etiam præsentia. Vel insipiens est qui non attendit mala præsentia, sed futura; stultus est qui attendit, & non vitat. Unde dicit; *Simul insipiens, & stultus peribunt*. Secundum Hieronymum, duplex est causa contemptus iniustorum: diuturnitas vitæ, & quia vident simul sapientes, & insipientes mori.

(e) *Et relinquent*. Hic ponit mala quæ contingunt peccatoribus: & primo ponit mala quæ contingunt in præsenti; secundo ponit mala quæ evenient in futuro, ibi, *Sicut oves*. Circa primum duo facit. Primo ponit mala quæ eveniunt in præsenti quantum ad bona extrinseca; secundo quantum ad bona intrinseca, ibi, *Cum in honore*. Et ostendit primo quid perdit malus per mortem. Dicit quod perdit divitias: unde dicit: *Relinquent alienis divitias suas*. Hiere. 17. „ Fecit divitias, & „ non in iudicio; in dimidio dierum suorum re„ linquet eas. " Et dicit, *Suas*, quasi a se possessas, vel quia non usus † alias, vel quia usus † est eis ad utilitatem aliorum. Phil. 2. „ Omnes quæ sua sunt quærunt. " Et dicit, *Alienis*, quia sæpe alieni, idest extranei secundum carnem, accipiunt divitias suas. Psal. 38. *Thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea*. Quod si aliquando etiam filiis dimittat divitias † alias, Dicit aliquando, quod si etiam filiis dimittat divitias, † tamen alieni sunt; ut dicitur Luc. 10. „ Ille proximus qui fecit „ misericordiam in illo. " Et contingit quod filii & nepotes nihil boni faciunt mortuis; sed residua sunt eis duo de rebus mundi, sepulcrum, & fama hominum. Secundum ibi, *Tabernacula*. Quantum ad primum dicit: Habuerunt domos, & vineas, & currus, & multa pretiosa. Sed quid habebunt in morte? Pro palatio habebunt sepulcrum; & hoc *in æternum*; idest, usque in diem iudicii habitabunt in sepulcris. Vel ex hoc quod faciunt curiosa sepulcra, credunt habitare in æternum in eo. Sed decipiuntur, quia & sepulcra destruentur. Unde licet secundum opinionem eorum illa sepulcra sint domus eorum in æternum, tamen non est ita. Hieronymus tamen habet aliter: *Interiora eorum domus illorum in æternum*: quia homo habet duplicem domum; exteriorem scilicet, & hæc non manet in æternum; & interiorem, scilicet conscientiam, & hæc manet. Esa. 38. „ Dispone domui tuæ. " Sive bona, sive mala, semper manet. *Tabernacula*. Hic ostendit quod non remanet fama, seu memorabile † alias, memoriale † hominis post mortem. Memorabilia † alias, memoriale † hominis sunt ædificia fortia; ideo dicit: *Tabernacula eorum in progenie & progenie*; quasi dicat: Ita ædificantur ac si sint duratura usque in finem; sed decipiuntur, quia destruuntur. Iob 21. „ Ubi „ est domus Principis, & ubi tabernacula im„ piorum? „ Mar. 13. „ Vides has magnas ædi„ ficationes? Non relinquetur lapis super la„ pidem qui non destruatur. " Et dicit, *Tabernacula*, quia non diu manent in eis. *Vocaverunt nomina sua in terris suis*; quasi dicat: Hæc est intentio huius ædificationis, ut essent nominati in terris suis. Gen. 11. „ Venite ædi„ ficemus civitatem, & turrim, & celebremus „ nomen nostrum. " Eccli. 40. „ Aedificatio „ civitatis confirmavit nomen. " Unde vocant civitates ex nomine suo. Et dicit, *Suis*, quia nomen alicuius non multum extenditur extra terram suam. Et ideo stultum est quod homo cele-

celebret nomen suum in terris. Vel *invocabunt nomina eorum*, idest defunctorum, *in terris suis*, portando cibaria ad sepulcra.

(f) *Et homo*. Supra proposuit Psalmus mala quæ imminent malis, quantum ad amissionem exteriorum; hic autem ponit quæ ex corruptione bonorum interiorum † alias, inferiorum † eis imminent: & circa hoc duo facit. Primo proponit malum interioris corruptionis; secundo ostendit quid ex hoc malo sequitur, ibi, *Hæc via illorum*. Sciendum est autem, quod homo est compositus ex natura rationali, & sensitiva. Secundum naturam rationalem homo habet similitudinem cum Deo, & Angelis. Gen. 1. „ Faciamus hominem ad imaginem & „ similitudinem nostram. " Psal. 8. *Minuisti eum paulo minus ab Angelis*. Secundum autem sensitivam naturam habet communicationem cum bestiis. Primo ergo ponit honorem hominis quantum ad hoc quod habet similitudinem cum Angelis: unde dicit: *Homo cum in honore esset*. Secundum Philosophum, honor est excellentius quid quam laus: quia laus ordinatur ad aliud; honor autem est per se, & in se. Et dicit, *Esset*, scilicet similis ad Deum. Et ex hoc quod hæc habet præmittit tria: quia præmittit quod hæc non considerat, scilicet quod sit similis Deo; secundo quod declinat in ignorantiam, & ignobilitatem bestialem; tertio quod consequitur actum bestialem. Quantum ad primum dicit, *Non intellexit*, scilicet quod ad imaginem Dei sit factus; & quod esset aptus ad possidenda cælestia. Sap. 2. „ Neque speraverunt mercedem iustitiæ; nec iudicaverunt „ honorem animarum sanctarum. " Quantum ad secundum dicit, *Comparatus est iumentis*. Bruta animalia operantur ex passione; & hoc patet, quia canis statim cum irascitur clamat, equus cum concupiscit hinnit. Sed non imputatur eis, quia carent ratione. Si ergo homo statim cum concupiscit sequitur passionem, & iratus percutit, comparatus est in agendo iumentis insipientibus. Psalm. 31. *Nolite fieri sicut equus, & mulus, quibus non est intellectus*. Quantum ad tertium dicit: *Et similis factus est illis*: Nam quando natura brutorum inclinatur ad aliquid, sic utitur passione; & consuetudo vertitur in naturam. Quando homo ergo assuescat secundum passionem vivere, iam vertitur in naturam; & ideo *similis factus est illis*, per habitum ex malis operibus aggravatum. Hier. 5. „ Equi amatores in feminas, & emissarii „ facti sunt. " Et ideo dicit Philosophus, quod peior est malus homo quam mala bestia, quia cum malitia habet intellectum, ut diversa mala adinveniat.

(g) *Hæc via*. Hic ostendit quid sequitur ex hoc malo quod incurrunt, scilicet quod facti sunt bestiales. Nam posset aliquis dicere, quod † alias, Nam † nihil mali inde sequitur; sed non est ita; immo aliquid aliud sequitur. Et primo ostendit quid sequitur quantum ad eos; secundo quantum ad alios. Quantum ad eos dicit, *Hæc via*, quia scilicet sequitur passiones, est *scandalum ipsis*, quia interius conturbantur. Psal. 68. *Fiat mensa eorum coram ipsis in scandalum*. Item exterius etiam conturbantur, quia puniuntur, & infamantur. Philosophus: „ Pœnitudine † alias, Plenitudine † re„ plentur pravi. " Quantum ad alios sequitur quod † alias, qui † *postea in ore suo complacebunt*. Et exponitur dupliciter. Uno modo sic. Postquam interius scandalizantur, & faciunt mala, vellent quod alii sequerentur eos; & ideo student aliis complacere, ut trahant eos ad peccandum. Prov. 1. „ Si te la„ ctaverint peccatores, ne acquiescas eis. " Alio modo sic reprehendit simulationem; quasi dicat: Postea quam iam sit conturbantur, & sequuntur mala, *in ore suo complacebunt*, idest student loqui sancta, & blanda. Matthæi 23. „ Væ „ vobis, scribæ, & pharisæi hypocritæ: qui „ similes estis sepulcris dealbatis quæ a foris „ parent hominibus speciosa, intus vero plena „ sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia; sic „ & vos a foris quidem paretis hominibus „ iusti, intus autem pleni estis hypocrisi, & „ iniquitate. " Glos. „ Peiores sunt simulan„ tes quam aperte mali. "

Sed numquid hoc verum est? Videtur quod non. Esai. 3. „ Peccatum suum sicut Sodoma „ prædicaverunt. " Glo. Hieronymi: „ Secun„ da tabula est occulte peccare. "

Dicendum, quod aliud est non publicare peccatum, & aliud est simulare innocentiam. Nam publicare peccatum est malum, quia scandalizat alios; sed simulare innocentiam, ut alios trahant ad peccatum, maius malum † alias, malum † est. Et de his loquitur hic. Alia littera habet: *Et in ore suo benedicent Deum*; & exponitur sic: Quamvis interius sint bestiæ, tamen labiis exterius benedicent Deum. Esai. 29. „ Populus hic labiis me honorat; cor autem „ eorum longe est a me. " Vel aliter. Benedicent Deum de malis quæ fecerunt. Hieronymus habet: *Post eos iustitia eorum current*; quasi dicat: Non intellexit, & similis factus est bestiis: & inde scandalizantur; & ideo fit, quia voluerunt esse bestiæ. Ideo *post eos*, idest in finem, comedentur a bestiis, idest a dæmonibus; quasi dicat: Current post dæmones in inferno.

(h) *Sicut oves*. Hic ponit mala quæ eveniunt peccatoribus post hanc vitam. Et quia tria mala iam dixit; scilicet quod sunt similes bestiis, quod contemnunt sapientiam; tertium est

est quod confidunt in virtute. Et contra primum dicit: Quia isti sunt sicut bestiæ, dignum est quod sicut bestiæ puniantur: unde dicit: *Sicut oves in inferno positi sunt*. Oves non habent auxilium a natura ad se defendendum, & ideo expositæ sunt ad cædem. Psal. 43. *Aestimati sumus sicut oves occisionis*. Quia ergo mali in inferno sunt omnino pœnis expositi, ideo sunt sicut oves. Hierem. 12. „ Congrega eos sicut gregem ad „ victimam. " Item oves tunduntur, & tunsæ occiduntur: ita prius tunduntur a lana mali, & privantur sive expoliantur exterioribus bonis, & postea occiduntur in inferno. *Mors depascet eos*. Apocalyp. 21. „ Pars eorum est „ sulphur. " Hic depascet eos. Et dicit, *Depascet*, quia etsi mors inferat pœnam, non tamen totaliter aufert; sed reservat semper ad pœnam. Vel *mors*, idest diabolus: Apocalyp. 6. „ Nomen illi mors: " *depascet eos*, idest deducet de † alias, in † pascuis ad pascua, idest de pœnis ad pœnas. Iob 24. „ Ad calorem nimium transiet ab aquis nivium. " Alia littera habet: *Mors pastor eorum erit*. Et loquitur sic: In vita ista sunt sicut oves deputandi ad infernum, & diabolus est pastor eorum. *Et dominabuntur*. Hoc est contra illud quod dixit supra, quod videntur sapientes simul mori cum insipientibus. Hic dicit, quod *iusti dominabuntur eorum*, scilicet malorum. Vel sapientes, qui vocantur iusti, *in matutino*, idest in die iudicii, quando accipient iudiciariam potestatem. Malach. 4. „ Calcabitis impios cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum. " *Et auxilium eorum*. Hoc est illud quod dixit: *Et in multitudine divitiarum suarum gloriantur*; quasi dicat: Auxilium eorum quod erat ab amicis, & divitiis eorum, *veterascet*, idest peribit in inferno. Esa. 10. „ Ad cuius fugietis „ auxilium? " Iob 6. „ Ecce non est auxilium „ mihi in me. " *A gloria eorum*, idest iuxta gloriam eorum. Apocal. 18. „ Quantum glorificavit se, tantum date illi tormentum. " *Verumtamen redimet animam meam*: quasi dicat: Mali ista habent, sed ego liberabor ab istis. Et per quid? Per effusionem sanguinis Christi. *Redimet de manu inferi*, idest de manu diaboli, sub qua erant homines ante adventum Christi. Oseæ 13. „ De morte redimam eos. " *Cum acceperit me*, idest cum acceperit animam meam. Hebr. 2. „ Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ. "

(i) *Ne timueris*. Supra Psalmus ostendit quid sit homini timendum in mundo; hic ostendit quid sit non timendum, scilicet prosperitas impiorum. Et primo monet ut non timeamus propter prosperitatem malorum; secundo assignat rationem, ibi, *Quoniam cum interierit*. Prosperitas malorum duo habet, scilicet abundantiam divitiarum, & sublimitatem gloriæ. Quantum ad primum dicit: *Ne timueris cum dives factus fuerit homo*; quantum ad secundum: *Et cum multiplicata fuerit gloria domus sua*. Et dicit, *Homo*. Homo constat ex duplici natura, scilicet animali, & rationali. Et quandoque sumitur pro una, quandoque pro alia. Hic sumitur pro animalitate; quasi dicat: Si homo animalis dives factus fuerit: tales enim sæpe ditantur. Iob 21. „ Quare impii vivunt, „ sublimati sunt, confortati sunt divitiis? " Item ibidem 12. „ Abundant tabernacula prædonum. " Si ista scilicet videris, ne timueris. Duplex potest esse causa timoris. Una ne desæviant in homines; alia ne ex hoc scandalizentur boni, & deficiant a spe, secundum illud Psalm. 72. *Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei .... Et dixi: Ergo sine causa iustificavi cor meum*. Quasi dicat: Ex quo tot bona Deus facit malis, videtur quod non curet de nobis, secundum illud Malach. 3. „ Vanus est qui servit Deo: & quod emolumentum habemus, quia custodivimus præcepta Domini? " Quantum ad secundum dicit: *Et cum multiplicata fuerit gloria domus eius*. Eccli. 9. „ Non zeles gloriam, & opus peccatoris. " Psalm. 36. „ Vidi impium superexaltatum, & elevatum sicut cedros Libani. " *Quoniam cum interierit*. Hic assignatur ratio, quare non sunt timendi mali, si divites fiant. Primo quia quandoque omnibus exterioribus bonis privabuntur; secundo etiam omnibus interioribus bonis deficient. Secunda ibi, *Quia anima eius*. Ideo, dicit, non sunt timendi, quia Deus reservat tibi maiora; hæc autem quæ dantur istis sunt transitoria. Et ostendit primo quod divitiæ transeunt dicens: *Quoniam cum interierit*, scilicet dives, *non sumet omnia*, idest nihil ex omnibus quæ habuit poterit habere. Iob 27. „ Dives cum dormierit nihil secum „ auferet. " I. Tim. ulti. „ Nihil intulimus in „ hunc mundum: haud dubium quia nec au„ ferre quid poterimus. " Secundo ostendit defectum gloriæ hominis peccatoris: *Neque descendet cum eo gloria eius*: quia tunc gloria eius finitur cum carne, & reservatur ei ignominia in inferno. Oseæ 4. „ Gloriam eorum in ignominiam commutabo. " Apocalyp. 18. „ Glorificavit se &c. "

(k) *Quia anima eius in vita ipsius benedicetur: confitebitur tibi cum benefeceris ei*. Hic ponit primo defectum interiorum pertinentium ad corpus; secundo ad animam, ibi, *Et introibit*. Primo ergo ostendit quod post hanc vitam deficit eis bonum corporis; secundo ostendit quod finitur bonum virtutis, si quod habuerunt. Dicit ergo: *Quia anima eius*. Sicut homo sumitur aliquando pro natura animali, aliquando

pro

pro rationali; ita anima sumitur dupliciter. Quandoque pro vita rationali, ut (Deut. 6.) † alias, Quandoque ut † „Diliges Dominum Deum tuum „ ex toto corde tuo, & ex tota anima tua. “ Quandoque pro animali vita. Luc. 12. „ Anima mea, habes bona multa posita in annos „ plurimos. “ Dicit ergo secundum hoc: *Quia anima*, idest animalis vita, *eius in vita ipsius benedicetur*; quasi dicat: Quicquid habet de divitiis & gloria, totum est in hac vita, & cessante hac vita deficit eius gloria; & ideo non potest vitæ suæ benedicere nisi dum vivit. Item aliquando peccatores laudant Deum, vel faciunt opera de genere bonorum; sed si adversitas immineat, cessat eius laudatio, sive operatio bona. Et ideo convertit se ad Deum dicens: O Deus, iste talis, scilicet peccator, sive aliquis in prosperitate existens, *confitebitur tibi*, idest laudabit te, *cum benefeceris ei*; idest, dederis sibi bona temporalia, quę amat. Prov. 10. „ Benedictio Domini divites „ facit. “ Hieronymus: *Laudabunt te cum bene sibi fuerit*; idest, homines laudant, & serviunt divitibus quamdiu suppetunt, & prosperantur in divitiis; sed si mutetur fortuna, mutantur; nedum non laudant, sed detrahunt eis. *Introibit*. Hic ponit defectum spiritualium: & primo ostendit defectum; secundo ponit ordinem perveniendi ad ipsum defectum, ibi, *Homo*. Et primo ponit defectum culpæ, secundo pœnæ. Quantum ad primum dicit: *Introibit*, scilicet iste peccator sic dives, & quem laudant omnes dum bene est ei; introibit, dico, *usque ad progeniem patrum suorum*, scilicet per imitationem, dum omnia mala quæ tota sua progenies fecit ipse operatur. Matt. 23. „ Et vos implete mensuram patrum „ vestrorum. “ Hiere. 11. „ Reversi sunt ad „ iniquitates patrum suorum priores. “ Vel *introibit usque ad progeniem patrum suorum*: quia patres sui impii sunt in inferno, & iste ibit illuc. Quantum ad secundum dicit: *Et usque in æternum non videbit lumen*: quia quasi scilicet hic in suo æterno, scilicet in vita, noluit sequi lumen rationis; ideo *in æternum non videbit lumen*. Iob 15. „ Non credit quod reverti possit de tenebris ad lumen. “ Matth. 25. „ Inutilem servum mittite in tenebras exteriores &c. “ Et quo ordine? Quia cum esset prædictus lumine rationis, sicut homo in honore constitutus, noluit illo lumine regi. *Assimilatus est iumentis insipientibus*, & ideo facit sicut iumenta † alias, iumentis; † debet deputari occisioni.

(a) PSALMUS ASAPH XLIX.

DEus Deorum Dominus locutus est, & vocavit terram. A solis ortu usque ad occasum, ex Sion species decoris eius.

(b) Deus manifeste veniet, Deus noster, & non silebit. Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida.

(c) Advocavit cælum de sursum, & terram discernere populum suum. Congregate illi sanctos eius, qui ordinant testamentum eius super sacrificia. Et annuntiabunt cæli iustitiam eius: quoniam Deus iudex est.

(d) Audi populus meus, & loquar; Israel, & testificabor tibi: Deus Deus tuus ego sum.

(e) Non in sacrificiis tuis arguam te: holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Quoniam meæ sunt omnes feræ sylvarum, iumenta in montibus, & boves. Cognovi omnia volatilia cæli, & pulchritudo agri mecum est. Si esuriero, non dicam tibi: meus est enim orbis terræ, & plenitudo eius.

(f) Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?

(g) Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua.

(h) Et invoca me in die tribulationis: eruam te, & honorificabis me.

(i) Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu vero odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum. Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas.

(k) Os tuum abundavit malitia; & lingua tua concinnabat dolos. Sedens adversus fratrem tuum loquebaris, & adversus filium matris tuæ ponebas scandalum. Hæc fecisti,

cisti, & tacui. Existimasti inique quod ero tui similis: arguam te, & statuam contra faciem tuam.

(l) Intelligite hæc qui obliviscimini Deum, ne quando rapiat, & non sit qui eripiat. Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter quo ostendam illi salutare Dei.

(a) SUpra Psalmista invitavit gentes ad confitendum de Deo; hic instruit eas ad cultum Dei. Titulus, *Psalmus Asaph*. Iste Asaph unus fuit de præfectis super cantores populorum, & super illos qui cantabant, & laudabant in cimbalis, sicut 1. Paral. 13. & 16. & 25. dicitur. Et dicitur *Psalmus Asaph*, quia cantatur ministerio Asaph. Et congruit ministerio, quia Asaph interpretatur synagoga, & sic legitur in synagogæ persona. Ubi instructus de sacrificiis, duo proponit de cultu Dei: quæ antecedunt divinum iudicium; & est primum: secundum est disceptatio Dei cum populo de cultu suo, ibi, *Audi populus meus*. Ante iudicium erunt tria. Citatio iudicis, adventus iudicis, & apparatus. Primo ergo ponit citationem; secundo adventum, ibi, *Deus noster manifeste veniet*; tertio apparatum, ibi, *Ignis in conspectu*. Circa primum tria facit. Primo ostendit quis sit citator; secundo qui sunt citati, ibi, *Et vocavit*; tertio quo ordine citentur, ibi, *Ex Sion*. Qui citat magnus est, quia Deus omnium, etiam deorum. Unde dicit: *Deus deorum Dominus locutus est*. Primo ergo commendatur ab excellentia naturæ, quia Deus deorum, non Angelus. Hieronymus habet, *Fortis Deus*. Sed numquid sunt multi dii? I. Corin. 8. „ Siquidem sunt „ dii multi, & domini multi. " Deus enim dicitur tripliciter; scilicet naturaliter; & iste est tantum unus Deus. Deut. 6. „ Audi Israel, „ Dominus Deus tuus unus est. " Item per participationem; & isti sunt multi: I. Cor. 8. Item per nuncupationem, & opinionem; sicut idola, & astra, venus, & saturnus. Psal. 95. *Omnes dii gentium dæmonia*. Sed dici dii aliqui possunt quatuor modis. Uno modo per unionem; & sic solus Christus dicitur Deus. Ioa. 20. „ Dominus meus, & Deus meus. " Alii per gratiam adoptionis. Ps. 81. *Ego dixi: Dii estis, & filii Excelsi omnes*. Aliqui per participationem divinæ potestatis in miraculis faciendis. Exo. 7. „ Constitui te Deum Pharaonis. " Alii per ministerium, sicut iudices. Exod. 22. „ Diis non „ detrahes. " Item commendatur a gubernatione, cum dicit: *Dominus locutus est*. Hic locutus est interius per inspirationem. Psal. 84. *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus*. Item, exteriori locutione. Hebr. I. „ Novissime locu„ tus est nobis in filio. " *Et vocavit terram*, scilicet universam, idest universos habitatores terræ: unde citati sunt non aliqui tantum in medio mundi, sed *a solis ortu usque ad occasum*. Mar. ult. „ Euntes in mundum univer„ sum prædicate Evangelium omni creaturæ. " Hier. 16. „ Ad te venient gentes ab extremis „ terræ, & dicent: Vere mendacium possede„ runt patres nostri. " Ordo vocationis ponitur cum dicit: *Ex Sion species decoris eius*; quasi dicat: Hæc vocatio inchoata est in Sion. Esa. 2. „ De Sion exibit lex, & verbum Domi„ ni de Hierusalem. " Nam Apostoli quando acceperunt Spiritum sanctum erant in Sion, & tunc fortes facti sunt ad eundum per mundum. Ex Sion ergo, ubi Apostoli erant, cœpit divulgari species decoris eius. Sed Christus bene incepit aliqualiter divulgari; sed non videbatur species eius, quia circumdatus erat infirmitate: quia „ vidimus eum novissimum vi„ rorum, virum dolorum; " ut habetur Esa. 53. Sed post passionem apparuit virtus & potestas sua.

(b) *Deus manifeste*. Hic agit de adventu; & dicit duo de secundo adventu contra duo quæ fuerunt in primo. In primo adventu venit Deus occultus in infirmitate humanitatis. Ezech. 32. „ Solem nube tegam. " Et illud Esa. 45. „ Vere tu es Deus absconditus. " Sed tunc erit manifestus. Apocal. 1. „ Ecce veniet, „ & videbit eum omnis oculus. " Thessal. 2. „ Quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris „ sui, & destruet illustratione adventus sui. " Item in primo adventu ostendit mansuetudinem. Esa. 53. „ Tamquam agnus coram ton„ dente ductus est. " Unde nihil dixit coram principibus, & sacerdotibus, nec coram Pilato. Sed tunc *non silebit*, sed loquetur. Esa. 42 „ Silui, semper tacui, & patiens fui, " in iudicio quando iudicabar, quando tolerabam malos; sed ut parturiens clamabit. Et dicit, *Noster*; quasi dicat: Non alius Deus est iste qui venit quam noster, extra quem non est salus. Hieronymus incipit versum: *Ex Sion perfecta decore, Deus apparebit*; quasi dicat: Deus apparebit ex Sion, quæ est perfecta decore Spiritus sancti. Quantum ad primum subdit: *Deus manifeste veniet*; quantum ad secundum: *Ignis in conspectu eius ardebit*. Hic ponit apparatum venientis. Principes coram se faciunt deferri insignia † alias, signa, † & gladios. Rom. 13. „ Non sine causa gladium portat † alias, gla„ dius portatur; " † quasi dicat: Quia habent potestatem iudicandi. Sic ante Christum præcedent signa vindictæ, & ministri iudicis.

Pri-

Primo ergo ponit signa, & instrumenta vindictæ; secundo ostendit potestatem quantum ad ministros, ibi, *Advocavit*. Instrumentum divini iudicii est duplex. Unum principale ex parte ignis punientis, & aliud ex parte totius creaturæ pugnantis contra insensatos: Sap. 5. Quantum ad primum dicit: *Ignis in conspectu eius exardescet*. Ad litteram, ignis præcedet ante eum, ut habetur Hebr. 10. quia ignis confringens ardebit, & purgabit superficiem terræ, & purgabit si quid est purgandum in bonis, & tandem involvet malos infernum. Vel ignis conscientiæ remordentis. Esaiæ 50. „ Ambulate in lumine ignis vestri. " Quantum ad secundum dicit: *Et in circuitu eius tempestas valida*, quæ consurget ex commotione omnium elementorum ante iudicium. Luc. 21. „ Erunt signa in sole, & luna, & stellis; & in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris & fluctuum. " Et erit tanta commotio quod etiam virtutes cælorum movebuntur. *Tempestas*, idest indignatio, erit *in circuitu eius*, idest in sanctis, qui erunt circa ipsum. Esaiæ 3. „ Ad puniendum peccatores. " Iob 27. „ Apprehendet eum quasi aqua inopia. " Prov. 1. „ Cum venerit repentina calamitas. "

(c) *Advocavit cælum desursum*. Posito adventu iudicis ad iudicium, & iudicis apparatu quantum ad instrumentorum pœnæ; hic ponit apparatum iudicii quantum ad ministros; & primo agit de assistentia ministrorum; secundo de officio Angelorum, ibi, *Congregate*; tertio de officio Apostolorum, ibi, *Annuntiabitur*. In prima parte fit mentio de cælo, & terra. Et intelligitur dupliciter. Uno modo ut intelligatur per methonimiam continens pro contento, ut per cælum designet sanctos, qui in cælis sunt, & per terram designet homines qui sunt in terra, & isti omnes ad iudicium vocantur. Et hæc est secunda vocatio, quia supra dixit, *Et vocavit terram*: quia illa vocatio est vocatio ad fidem, ad quam omnes vocantur, boni, & mali. Matth. 13. „ Simile est Regnum cælorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti. " Sed ista secunda vocatio est ad segregandum, quia „ elegerunt bonos in vasa sua, malos autem foras miserunt. " (Ibidem) Et ideo dicit: *Ut discerneret populum suum*, discretione bonorum a malis. Matth. 25. „ Segregabit oves ad hædis. " Psalm. 42. *Indica me, Deus, & discerne causam meam*. Sed aliter vocantur cæli, aliter terra: quia cælestes viri vocantur ad hoc quasi iudices. Matth. 19. „ Vos qui reliquistis omnia, & secuti estis me, in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. " Terreni vocantur ut iudicentur. Ioel. 3. „ Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Iosaphat. " Vel *vocavit cælum*, idest cælestes, idest iustos ad præmium. Dan. 12. „ Docti fulgebunt sicut splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos quasi stellæ in perpetuas æternitates. " *Et terram*, idest terrenos, idest malos ad pœnam. Potest etiam esse alius sensus, ut cælum, & terra ponantur pro ipsis creaturis corporalibus; & sic vocantur per modum testimonii, vel impugnationis contra infideles: quia in eis mali potuerunt advertere ex cælo, & terra. Iob 20. „ Revelabunt cæli iniquitatem eius, & terra consurget adversus eum, " scilicet peccatorem. Vel *advocavit cælum* † al. cælum, *& terram* † *desursum*, ut det ei † al. eis † animas sanctorum quas tenet, *& terram*, ut det animas malorum quas tenet in profundo. Et huic concordat littera Hieronymi, quæ dicit: *Congregate mihi omnes sanctos meos*, quasi dicat: Ad hoc advocat ut exhibeat sanctos suos. *Congregate illi sanctos eius*. Hoc est officium Angelorum, ut in iudicio scilicet congregent electos. Matth. 24. „ Mittet Angelos suos cum tuba, & voce magna, & congregabunt electos eius a quatuor ventis, a summis cælorum usque ad terminos eorum. " Et est vox Danielis prophetæ ad Angelos, ad ministerium missos. Sancti enim eius sunt *qui ordinant testamentum super sacrificia*. Ly *super* † al. *supra* † dupliciter accipitur. Uno modo ut designet ordinem causæ materialis; & tunc est sensus: *Super sacrificia*, idest qui fecerunt pactum Deo de sacrificiis offerendis. Et fecit mentionem de sacrificiis propter duo. Primo quia sequens disceptatio erit de sacrificiis, secundo quia disceptatio in iudicio erit solum cum fidelibus qui iudicabuntur; & isti sunt qui cum Deo pactum in sacrificiis fecerunt. Alio modo ut ly *super* notet excessum; & sic dicendum est, quod per testamentum intelligitur novum testamentum, quod excedit. Unde est sensus: *Super sacrificia*, idest qui præferunt novum testamentum sacrificiis veteris testamenti. Vel testamentum promissum a Deo; & sic, *Super sacrificia*, idest qui bona promissa a Deo reputant maiora omnibus meritis nostris. Rom. 8. „ Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis. " Vel per testamentum illud anima habet fœdus cum iustitia, misericordia, fide, & huiusmodi. Oseæ 2. „ Sponsabo te mihi in fide. " Et sic sunt *super sacrificia*, idest qui præferunt bona spiritualia, huiusmodi sacrificiis corporalibus. Oseæ 6. „ Misericordiam volo, & non sacrificium. " Vel *qui ordinant testamentum super*

per sacrificia, idest qui in sacrificiis quæ Deo exhibent, habent respectum ad testamentum Dei: quia aliqui referunt bona quæ faciunt ad aliud, ut in ipsum congregentur. I. Corin. 10. „ Omnia in gloriam Dei facite. " *Annuntiabunt cæli*. Officium Apostolorum † alias, Angelorum † est annuntiare: & hi designantur per cælos. Unde *cæli*, idest Apostoli, *annuntiabunt* iustitiam Dei. Et dicuntur *cæli*, quia ipsi eminent omnibus choris sanctorum, & illuminant totam Ecclesiam. Psal. 18. *Cæli enarrant gloriam Dei*. Annuntiabunt autem, *quoniam Deus iudex est*, per doctrinam instruendo. Act. 10. „ Ipse est qui constitutus est a Deo iudex „ vivorum, & mortuorum. " Instruunt ergo de futuro iudicio. II. Cor. 5. „ Omnes nos ma„ nifestari oportet ante tribunal Christi. " Alio modo nuntiabunt per iudicis † alias, iudicii † auctoritatem, promulgantes sententiam contra malos, quando sedebunt super sedes duodecim; ut dicitur Matth. 19.

(d) *Audi*. Hic † alias, Hic autem † agit de disceptatione iudicii. In disceptatione iudicii tria sunt necessaria. Unum requiritur ex parte nostra; aliud ex parte Dei; tertium est ipsa disceptatio. Ex parte nostra requiritur auditus non solum exterior corporalis, respectu eorum quæ audiuntur corporaliter, sed etiam interior. Eccli. 6. „ Si dilexeris audire, sapiens „ eris. " Et ideo dicit, *Audi*, idest etiam interius attende. Matth. 13. „ Qui habet aures „ audiendi, audiat. " *Populus meus*: quia qui non est de populo suo, non audit eum. Ioan. 6. „ Omnis qui audit a Patre meo. " Item ibidem 8. „ Propterea vos non auditis, quia ex „ Deo non estis. " Ex parte Dei requiritur locutio, & testificatio; & ideo dicit: *Et loquar; Israel, & testificabor tibi*. Est autem duplex locutio Dei. Una est exterior per prædicatores. Heb. 1. „ Olim Deus loquens patribus in „ prophetis. " Alia est interior per inspirationem. Psal. 84. *Quid loquatur in me Dominus Deus*. Item testificatio est duplex: una est per miracula: Ioan. 5. „ Opera quæ ego facio te„ stimonium perhibent de me: " alia per testes. Esa. 44. „ Vos testes mei. " Act. 1. „ Eri„ tis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iu„ dæa, & Samaria, & usque ad ultimum ter„ ræ. " Et sic ista possunt esse verba Christi populum instruentis. *Audi populus meus, & loquar; Israel, & testificabor tibi*, per miracula. Ioan. 5. „ Opera quæ dedit mihi Pater ut per„ ficiam. " Item (ibidem) „ Scrutamini Scri„ pturas. " Et ideo loquar per miracula, & per Scripturas; idest, apparebit quod ego vera loquor, & quod verus sum per Scripturas. Et quid testificabor? *Deus Deus tuus ego sum*, scilicet singulariter. Exod. 20. „ Ego Domi„ nus. " Et dicit, *Sum*, propter æternitatem, quia non declinat nec in præterito, nec in futuro; & dicit, *Deus tuus*, quia de semine Abrahæ. Rom. 9. „ Ex quibus Christus est „ secundum carnem. "

(e) *Non in sacrificiis tuis arguam te*. Hic agit de ipsa disceptatione; & circa hoc tria facit. Primo reprobat vetus sacrificium; secundo inducit sacrificium novum, ibi, *Immola Deo*; tertio ab hoc sacrificio repellit malos, ibi, *Peccatori*. Sacrificia sunt protestationes fidei; & ideo præmissurus de vultu Dei, præmittit de fide unius Dei. Et primo proponit intentum; secundo assignat rationem. Dicit ergo: Veniam, & iudicabo, & *non arguam te de sacrificiis tuis*, quæ non omisisti.

Sed contra. Qui tunc omisisset, errasset: sed pro omni errato adducetur in iudicium, ut dicitur Eccle. 12.

Dicendum, quod homo arguitur quando non facit voluntatem superioris. „ Voluntas autem Dei „ est sanctificatio vestra. " (I. Thes. 4.) Hæc autem sacrificia non conferunt ad sanctitatem vestram; & ideo non sunt per se volita a Deo, sed prout sunt signa alterius; & ideo dicit, Oseæ 6. „ Misericordiam volo, & non sacrifi„ cium: " & prout sunt signa interioris virtutis; & ideo de virtutibus arguuntur per se, quas non exercuerunt, non de sacrificiis. Rationem manifestat primo ex parte eorum; secundo ex parte sua. Unde dicit: *Holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper*; quasi dicat: Non arguam te de sacrificiis, quia promptus es ad sacrificia carnalia offerenda: quia libenter offerebant sacrificia, propter hoc quod delectabantur in eis in conviviis. Esa. 22. „ Ec„ ce gaudium immolare victimas, & iugula„ re arietes, comedere carnes, & bibere vi„ num. " Vel aliter. *Non arguam te in sacrificiis*, carnalibus: quia *holocausta tua*, scilicet spiritualia, *in conspectu meo sunt semper*, idest mihi placent. Et hæc sunt, sicut Gregorius, quando totum Deo offertur; scilicet qui seipsum offert, & totum quod habet, & sic expendit in Dei servitio. Ex parte Dei manifestat rationem, cum dicit: *Non accipiam de domo tua vitulos*. Ratio quare non arguam te de sacrificiis est quia quæ non quæro principaliter, non principaliter arguo de eis. Duo erant principalia sacrificia, vitulus, & hircus: Levit. 4. Et hæc duo ostendit se non accipere, idest acceptare, de domo carnalium. *Neque de* † alias omittebatur *Neque* † *gregibus tuis*, scilicet carnalibus, *accipiam*, idest acceptabo, *hircos*. Mich. 6. „ Numquid placari „ potuit Dominus in millibus arietum? " *Quoniam meæ sunt omnes feræ sylvarum*. Probat quod dixit, scilicet quod nec vitulos, nec hircos ap-

approbat; & quod si indigeret, non acciperet de domo sua. Nullus petit aliquod quod sit in potestate sua: omnia autem quæ isti offerebant, erant in potestate Dei. Tria offerebantur † alias, offerebant, † in veteri testamento: animalia quadrupedia, aves, & fructus, scilicet primitias, & panes. Quantum ad primum dicit: *Omnes feræ sylvarum meæ sunt*. Quadrupedia in duo genera dividuntur: quia quædam sunt sylvestria, & quædam domestica, & licet sylvestria non offerantur, tamen enumerat ea ut magis appareat quod etiam domestica sunt sua. Mystice autem per ista animalia possunt designari diversa genera personarum: unde dicit: *Feræ*, idest infideles, *iumenta*, idest fideles, boves in montibus, idest Apostoli; omnia mea sunt. Quantum ad secundum dicit: *Cognovi omnia volatilia cæli*; idest, ista subsunt meæ providentiæ. Per hæc volatilia sancti Angeli intelliguntur, qui sunt similitudo. Quantum ad tertium dicit: *Et pulchritudo agri mecum est*; idest, quicquid pulchrum est in eis mihi servit. Vel *pulchritudo agri mecum est*, quia ubique sum. Et *est*, quia semper sum, sine præterito, & futuro. *Si esuriero, non dicam tibi*. Concludit per impossibile. Si indigerem eis, non dicerem tibi, idest non quærerem a te. Quare? Quia *meus est orbis terræ, & plenitudo eius*. Psal. 23. *Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & universi qui habitant in eo*.

(f) *Numquid manducabo*? Supra Psalmus ex persona Domini assignavit rationem quare Dominus non accipiet hircos, etiamsi indigeret; hic autem ostendit quod non indiget. Sciendum est autem, quod in lege præcipitur, quod carnes holocaustorum comburerentur; & sanguis effundebatur ad altaris crepidinem. Et posset aliquis suspicari, quod Deus delectaretur in sanguine, & carnibus illorum. Hæc etiam fuit opinio gentilium, quod dii eorum delectarentur odoribus carnium, & sanguinis effusione, ut dicit Augustinus. Et Dominus dicit, quod in his non delectatur quæ non delectant secundum se; & ideo dicit: *Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo*? quasi dicat, non, quia non indigeo, nec delector: quia delector in his quæ per se sunt cibus Dei: sed alius est cibus Dei † alias, cibus Dei, & potus Dei † quam carnes, & sanguis animalium. Cibus enim Dei est id quod est cibus omnium sanctorum. Luc. 22. „ Ego dispono vobis, sicut „ disposuit mihi Pater meus, Regnum, ut eda„ tis, & bibatis super mensam meam in Re„ gno meo. “ Et sic eadem est refectio sanctorum & Dei. Sed sancti reficiuntur ipsius amore Dei. Et sic Deus reficitur in fruitione sui ipsius. Tob. 12. „ Ego cibo invisibili, & potu qui ab „ hominibus videri non potest, utor. “

(g) *Immola Deo*. Hic ostendit quid sit illud sacrificium quod Deus acceptat: & primo ostendit quid Deus acceptat ab homine; secundo quid retribuit. Duo requirit Dominus ab homine. Primo sacrificium laudis; & dicitur laus sacrificium, quia nihil est aliud sacrificium, nisi protestatio interioris devotionis, & fidei: quia per sacrificium recognoscimus Deum creatorem omnium. I. Para. 29. „ Tua sunt „ omnia, & quæ de manu tua accepimus, „ dedimus tibi. “ Augustinus lib. de. Doctri. Christiana dicit, quod nullum signum est ita expressum, & intentionem cordis significans, sicut verbum; & exterior fides, & devotio non potest melius explicari, quam per devotionem laudis; & sic laus est magis Deo accepta quam occisio animalium. Hebr. ultim. „ Per ipsum offeramus † alias, offerimus † „ ostiam laudis semper Deo. “ Oseæ ultim. „ Reddemus vitulos labiorum nostrorum. “ Secundo Dominus requirit ut reddat vota Altissimo; & ideo dicit: *Et redde Altissimo vota tua*. Laus est sacrificium Dei, inquantum est signum interioris devotionis, quia laus significat † alias, quia significat † quod homo Deo offert mentem suam. Et hoc vult Deus quod sibi reddatur; & hoc est votum, & ita votum est actus latriæ. Esa. 19. „ Colent eum „ in hostiis, & muneribus, & vota vovebunt „ Deo, & solvent. “ Eccle. 5. „ Si quid vo„ visti Deo, ne moreris reddere. “

(h) *Et invoca*. Hic Dominus exponit quid retribuet colentibus eum: & primo ostendit quid sancti patiantur; secundo quid faciant in tribulationibus; tertio quid a Deo recipiant; quarto quid Deo recompensant. Dicit ergo quod per hoc quod aliquis reddit vota, nihilominus affligitur. Psalm. 68. *Persequuntur me inimici mei iniuste*. Et ratio huius est, quia nisi affligerentur iusti in hoc mundo, multi servirent Deo, non propter ipsum, sed propter prosperitatem. Secundo ostendit quid faciant tempore tribulationis, quia debent eum invocare: unde, *Et invocabis me*. Deus quid faciet ei? Liberabit eum: *Eruam te*. Psalm. 119. *Ad Dominum, cum tribularer, clamavi, & exaudivit me*. Et postea liberatus debet Deum honorificare: *Et honorificabis me*.

(i) *Peccatori autem dixit Deus*. Hic arcet quosdam, scilicet peccatores a sacrificio laudis; & ponit tria. Primo humanam perversitatem; secundo Dei patientiam; tertio comminatur divinam severitatem. Perversitas humana consistit in hoc quod bona dicunt, & mala faciunt; & ideo ostendit quomodo indigni sunt bona dicere. Est autem duplex bonum.

nam. Unum est instructio morum; aliud est informatio ad laudem Dei. Dicit ergo: Tu, scilicet popule meus, *immola Deo sacrificium laudis &c. Sed peccatori dixit Deus*; idest Iudæis † alias, Iudæi: † prærordinatione fixum est, quod hoc iniustum est quod bona dicat, & mala faciat. Et hoc dixit, quia hoc in mente omnium etiam peccatorum impressum est. Et quid dixit? *Quare tu enarras iustitias meas?* Rom. 2. „ Qui prædicas non furandum, fu„ raris. “

Sed numquid qui in statu peccati mortalis est peccat mortaliter, quando prædicat, vel docet?

Dicendum, quod eius peccatum aut est publicum, vel occultum: & si occultum, vel est ex contemptu, & sine pœnitentia, aut cum pœnitentia. Dicendum est ergo, quod si aliquis est in peccato publico non debet publice prædicare, vel docere. Et dico publico, quia si peccatum non est publicum, posset cum caritate occulte fratrem suum de peccato etiam minori quam sit suum peccatum, quod occultum est, reprehendere; reprehendendo tamen seipsum. Si vero est in peccato occulto, & sine pœnitentia, tunc provocat Deum, quia simulat. Prover. 11. „ Simulator ore de„ cipit amicum suum. “ Et de his loquitur hic, sicut dicit Gl. Augustini. „ Lingua lau„ dare non præsumat cui contradicit con„ scientia. “ Si vero peccatum est occultum, & dolet, non peccat prædicando, vel docendo, etiam si publice loquatur contra peccatum: quia sic detestando aliorum peccata detestatur etiam suum. *Et assumis testamentum meum per os tuum?* Iustitia refertur ad instructionem, testamentum refertur ad laudem fidei. Eccli. 15. „ Non est speciosa laus in ore pec„ catoris: “ quia nomen Dei est sanctissimum; & ideo inconveniens est quod a peccatoribus assumatur, quasi usurpatum. Prov. 26. „ Quo„ modo pulchras frustra habet claudus tibias, „ sic indecens est in ore stultorum parabola. “ *Tu vero odisti disciplinam*. Hic ostendit mala quæ faciunt peccatores. Et faciunt duo mala: primum est quod odiunt divinam correctionem: unde dicit: *Tu vere odisti disciplinam.* Hæc correptio morum fit per difficilia. Heb. 12. „ Omnis disciplina in præsenti quidem vi„ detur esse non gaudii, sed mæroris. “ Hanc odiunt mali. Heb. 12. „ Si extra discipli„ nam estis, cuius participes facti sunt omnes; „ ergo adulteri, & non filii estis. “ Psal. 118. *Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me*. Amos 5. „ Odio habuerunt corripientem † a„ lias, correptionem † in porta. “ Tu ergo non vis ab aliis castigari, cum quotidie delinquas? *Et proiecisti sermones meos retrorsum*; quibus informaris ad bene operandum, & merendum. Tales sermones debent haberi in reverentia. Sed isti, scilicet peccatores, non accipiunt eos, nec considerant. Ezech. 33. „ Au„ diunt sermones tuos, & non faciunt eos: „ quia in canticum oris sui convertunt illos. “ Vel *proiecisti*, idest pro nihilo habuisti, *retrorsum*, ita ut nec etiam considerares eos. *Si videbas furem, currebas cum eo*. Hic proponit malitiam peccatorum quantum ad operationem mali. Sed paulo ante ostendit defectum eorum quantum ad desertionem boni, cum dixit: *Tu vere odisti disciplinam*. Et primo ponit eorum nequitiam quantum ad malum operis, deinde quantum ad malum oris. Dicit ergo, *Si videbas*: ubi sciendum est, quod hæc verba ex persona Dei proponuntur peccatori annuntianti, & prædicanti iustitiam Dei. Et competunt maxime prælatis, & doctoribus, qui non de facili per se in peccatum labuntur; sed aliis peccantibus consentiunt, & hæc convertuntur in eos. Rom. 1. „ Digni sunt morte „ non solum qui faciunt ea, sed etiam qui con„ sentiunt facientibus. “ I. Reg. 2. punitus est Heli, qui non correxit filios. Ideo de hoc reprehendit eos. Et tangit duo: scilicet furtum, & adulterium. Quantum ad primum dicit: *Si videbas furem*, ad te delatum ad iudicium, *currebas cum eo*, non corrigendo. Esa. 1. „ Principes tui infideles. “ Item *cum adulteris portionem tuam ponebas*, quia non corrigis adulteros, sed blandiris, & cooperis, & foves eos, cum ad notitiam tuam perveniunt. Hier. 9. „ Omnes adulteri sunt. “ Spiritualе autem furtum est quando ex verbis sacræ Scripturæ depravator furatur verum intellectum; & sic videns depravare, & occultare verum intellectum, & tu consentiens curris cum eo. Hie. 23. „ Ecce ego ad prophetas „ qui furantur verba mea. “ Adulterium spirituale est quando verba detorquentur in alium sensum, vel ad alium finem, puta si prædicent ad lucrum, vel seductionem. I. Cor. 2. „ Non sumus sicut plurimi adulterantes ver„ bum Dei. “

(k) *Os tuum*. Hic agit de peccato † alias, peccatoribus † oris, quod aggravatur † alias, aggravabatur † dupliciter. Primo ex circumstantiis; secundo ex conditione personarum, ibi, *Sedens*. Circa primum duo facit. Primo ponit conditiones aggravantes, scilicet frequentiam. Aliud est dolositas. Frequentia, quia si aliquando quis committat aliquod peccatum, quoquomodo tolerabile est; vel si ex lapsu linguæ aliquod inordinatum dicat, facilius portatur. Iac. 3. „ Si quis verbo non offendit, „ hic perfectus est vir. “ Si quis autem os suum implet maledictionibus; tunc ex malitia

tia propria procedit: nam „ ex abundantia „ cordis os loquitur: " Matt. 12. Psalm. 13. *Quorum os maledictione, & amaritudine plenum est*. Aggravatur etiam peccatum linguæ ex dolositate, sive fraude. Hier. 9. „ Sagitta vul- „ nerans lingua eorum dolum locuta est. " Et ideo dicit: *Et lingua tua concinnabat dolos*, idest componebat, & quasi ut docens ordinabat dolos, ut verba eius essent placentia. Prover. 12. „ Qui testis est repentinus, concin- „ nat verba mendacii. " *Sedens adversus fratrem tuum loquebaris*. Hic ostendit quomodo peccatum linguæ aggravatur ex conditione personatum: & primo ex conditione loquentis; secundo ex conditione eius contra quem loquitur; tertio ex conditione audientium. Dicit ergo, *Sedens*. Contingit aliquando quod aliquis dicit amarum verbum commotus, & provocatus; & hoc utcumque tolerabile est: sed quando aliquis quieto corde non provocatus dicit mala; hoc iniquum, & detestabile est: ideo dicit, *Sedens*, scilicet quietus. Psal. 68. *Adversum me loquebantur qui sedebant in porta*. Ex persona eius contra quem loquitur, aggravatur peccatum, quia si loqueretur contra iniquum, secus esset. Sed dicit, *Adversus fratrem tuum*: Hier. 9. „ Unusquisque a pro- „ ximo se custodiat: " *& adversum filium matris tuæ ponebas scandalum*. Hic ostendit quomodo aggravatur ex parte eorum qui ex hoc scandalizantur, scilicet audientium; & ideo dicit, *Ponebas scandalum*, scilicet aliorum contra fratrem tuum. Et quod dicit, *Filium matris tuæ*, ostendit quod parvuli lactentes dicuntur filii matris, & pusilli scandalizantur de verbis malis quæ dicit. *Hæc fecisti, & tacui*. Hic † alias, Hinc † agit de Dei simulatione: & primo ponitur dissimulatio Dei; secundo ponitur effectus dissimulationis in malis, ibi, *Existimasti*. Dicit ergo: *Hæc fecisti*, scilicet, omnia quæ supradicta sunt; locutus es bona, & perpetrasti mala, ut sic loquatur Psalmus in persona Dei: *& ego tacui*: quasi scilicet, non statim te correxi, & punivi; sed ex clementia, & misericordia te ad pœnitentiam expectavi. Esa. 42. „ Tacui, semper „ silui. " Rom. 2. „ An ignoras quod beni- „ gnitas Dei ad pœnitentiam te adducit? " Sed homo malus, & peccator hac clementia abutitur in superbiam. Rom. 2. „ Secundum „ duritiam tuam, & cor impœnitens † alias, „ impatiens † thesaurizas tibi iram in die iræ, „ & revelationis iusti iudicii Dei. " Et ideo dicit: *Existimasti inique quod ero tui similis*. Dictum est autem supra: *Si videbas furem, currebas cum eo*. Arguunt ex hoc peccatores, & credunt iniqui quod peccatum placeat Deo, & non puniat, quia tacet: *Hæc fecisti, & tacuis* sed hæc existimatio est iniqua, quia „ si- „ militer odio sunt Deo impius, & impietas „ eius; " ut dicitur Sap. 14. Habac. 1. „ Mun- „ di sunt oculi tui ne videant mala, & ad ini- „ quitatem respicere non poteris. " *Sed arguam te*. Unde hic ponitur divina securitas: & primo in eius reprehensione; secundo in effectu. Dicit ergo, *Arguam te*, idest condemnabo te. Psal. 7. *Domine, ne in ira tua corripias me*. In ira est effectus. *Statuam contra faciem tuam*. Deus qui punit, non solum punit per seipsum, sed per alias creaturas, ut dicitur Sap. 5. „ Pugnabit cum eo orbis terra- „ rum contra insensatos. " Item etiam ipse homo contra se pugnat per remorsum conscientiæ. Et sic etiam contra se pugnat, & per seipsum arguit. Et hoc est quod dicit: *Statuam* † *alias*, *Statuam te* † *contra faciem tuam*; idest, tu ipse te condemnabis. Ioan. 8. „ Nemo te condemnavit? Nemo, Domine. „ Nec ego te condemnabo. " Vel *statuam contra faciem tuam*, scilicet creaturas, ut dicitur Sap. 5. sive † alias, Si † rationales, idest Angelos, & sanctos; sive irrationales, quibus male usus est in peccatis. Iob 7. „ Posuisti me „ contrarium tibi, & factus sum mihimetipsi „ gravis. " Quia contra seipsum peccator dicet, Sap. 5. „ Erravimus a via veritatis. " Nahum 3. „ Revelabo pudenda tua in faciem „ tuam. " Esa. 3. Agnitio vultus eorum re- „ spondebit eis. " Et hæc pœna est vermis conscientiæ.

(l) *Intelligite hæc qui obliviscimini Deum*. Hic hortatur ad peccatorum considerationem: & primo ad considerandum Dei severitatem; secundo ostendit quid sit acceptum Deo in sacrificiis. Primo ergo hortatur ad intelligendum † alias, Primo ad quid hortatur, quia ad intelligendum: † unde dicit: *Intelligite hæc qui obliviscimini Deum*; scilicet, quæ dicta sunt considerate, & hoc necessarium est, quia estis obliti Dei. Deut. 32. „ Oblitus es Dei „ creatoris tui. " Secundo quid intelligat: *Nequando rapiat*, scilicet diabolus, *& non sit qui eripiat*, scilicet de eius potestate. Quando diabolus rapit ad pœnam inferni, non est qui eripiat. Aliquando rapit ad peccatum, & Deus eripit peccatorem. Psalm. 90. *Eripiam eum*. Quod non eripiat de potestate diaboli ad pœnam, non est ex impotentia; sed ex sua iustitia non vult. *Sacrificium laudis honorificabit me*. Hic concludit quid sit acceptum Deo in sacrificiis, & ostendit duplicem fructum in eis. Unus fructus ex parte Dei, ut excellentia eius manifestetur; & hoc fit per sacrificium laudis vocalis. I. Corinth. 10. „ Omnia in glo- „ riam Dei facite. " Alius fructus est ex parte nostra, scilicet vera salus: unde dicit: *Et*

illic iter quo ostendam illi salutare Dei; idest ad videndum Deum. Esa. 52. „ Levaverunt vo-„ cem; simul laudabunt. " Hieronymus habet: *Et qui ordinate ambulat ostendam illi salutare Dei*; quasi dicat: Duo autem necessaria sunt ad salutem, idest sacrificium laudis, & quod ordinate ambules.

(a) Quando venit ad eum Nathan propheta, cum intravit ad Bersabee,

PSALMUS DAVID L.

MIserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam; & secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Amplius lava me ab iniquitate mea, & a peccato meo munda me.

(b) Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper. Tibi soli peccavi, & malum coram te feci, ut iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.

(c) Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Ecce enim veritatem dilexisti.

(d) In certa, & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Asperges me hyssopo, & mundabor: lavabis me, & super nivem dealbabor.

(e) Auditui meo dabis gaudium & lætitiam; & exultabunt ossa humiliata.

(f) Averte faciem tuam a peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Cor mundum crea in me, Deus, & spiritum rectum innova in visceribus meis. Ne proiicias me a facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me.

(g) Docebo iniquos vias tuas; & impii ad te convertentur. Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis meæ; & exultabit lingua mea iustitiam tuam. Domine, labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam.

(h) Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique: holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum, & humiliatum, Deus, non despicies.

(i) Benigne fac, Domine, in bona voluntate tua Sion, ut ædificentur muri Hierusalem. Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationes, & holocausta; tunc imponent super altare tuum vitulos.

(a) IN præcedentibus Psalmis huius decadis videtur Psalmista egisse de his quæ pertinent ad statum Regni, cuius gloriam descripsit, & alios ad eam invitavit; nunc autem, quia gloria huius Regni impedita est per peccatum, agit de abolitione peccati: ubi duo consideranda sunt. Primum quod in ordine Psalmorum hic Psalmus est quinquagesimus; & hic est numerus iubilæus, ut dicitur Levit. 27. in quo fiebat remissio omnium debitorum: unde congruit hic numerus huic Psalmo, in quo agit de plena remissione peccatorum. Similiter quantum ad pœnitentiales iste ponitur quartus, & convenienter. Nam primus pertinet ad cordis contritionem: unde dicit (Psal. 6.) *Lavabo per singulas noctes lectum meum.* Secundus pertinet ad oris confessionem. (Psal. 31.) *Dixi: Confitebor adversum me iniustitiam meam Domino*. Tertius pertinet ad satisfactionem: unde dicit (Psal. 37.) *Afflictus sum, & humiliatus sum nimis*. Hic autem quartus pertinet ad effectum pœnitentiæ: in quo ostenditur quomodo pœnitentia restaurat hominem ad perfectum; & ideo inter omnes alios Psalmos iste magis frequentatur in Ecclesia, quia iste solum implorat misericordiam, & sic impetrat veniam; & hoc facile est, & cuilibet potest competere. In aliis autem sex Psalmis pœnitentialibus sunt quædam gravia, sicut (Psal. 6.) *Lavavo per singulas noctes lectum meum*. Et (Ps. 101.) *Cinerem tamquam panem manducabam, & potum meum cum fletu miscebam*: quæ non possunt

sunt cuilibet competere. Titulus talis est: *Psalmus David, quando venit ad eum Nathan propheta, cum intravit ad Bersabee.* Hæc historia habetur expresse II. Regum 11. & 12. capp. Quando David erat in prosperitate vidit mulierem lavantem se, & concupivit eam, & adulteravit, & fecit occidere virum eius. Et hoc displicuit Deo, & missus est ad eum Nathan propheta, & reduxit eum in detestationem sui peccati, sub similitudine ovis perditæ. Et David dixit: „ Peccavi Domino † a„ lias, Domine. " † Et dimissum est ei peccatum. Et hæc est materia huius Psalmi, scilicet dimissio peccati. Sed sciendum est in titulo huius Psalmi, quod David in aliis Psalmis loquitur de aliis; sicut ibi (Ps. 21.) *Deus Deus meus*, loquitur prænuntians passionem Christi; & sic in diversis Psalmis loquitur de diversis. Sed istum Psalmum propter seipsum fecit: in quo ostendit culpam, quam fecit mundo manifestam, & similiter veniam; & sic impletur illud quod Dominus dixit 2. Regum 12. „ Tu „ fecisti hoc in occulto; & ego faciam illud „ manifestum. " Ratio autem huius manifestationis est divina misericordia. Nam utilis est iustis hæc manifestatio, ut non præsumant de sua iustitia: quia si David post tot victorias, post donum Spiritus sancti, post tantam familiaritatem cum Deo, & prophetiam peccavit; quantum debemus cavere nos, qui fragiles, & peccatores sumus? I. Corinth. 10. „ Qui se existimat stare, videat ne cadat. " Item utilis est peccatoribus, ut non desperent. Proverb. 24. „ Si desperaveris lapsus, „ in die angustiæ imminuetur fortitudo tua. " Nam David post homicidium, & adulterium recuperavit gratiam prophetiæ.

Notandus est autem modus loquendi in titulo: *Quando venit*: ubi designat veniam, de qua agitur in Psalmo; quia per eum audivit eum Dominus, & transtulit peccatum illius; sed cum dicit, *Quando intravit ad Bersabee*, designatur culpa. Ubi duo ostensa sunt. Primum quod nominat culpam, cum dicit, *Et intravit*. Psalm. 11. „ Eloquia Domini eloquia ca„ sta. " Item cum commisisset duo peccata, scilicet adulterium, & homicidium, Scriptura nominavit adulterium tantum; & hoc propter duo. Primo ut designet quod in scrutandis, & publicandis peccatis aliorum non simus prompti, sed valde parci. Proverb. 24. „ Ne „ insidieris, ut quæras impietatem in domo „ iusti. " Et hoc signatur Matth. 25. ubi Dominus merita bonorum enumerat diligenter, demerita malorum transiit. Item adnotandum, quod quando quis facit duo peccata, & unum facit propter aliud, unum transit in speciem alterius; sicut qui committit furtum ut fornicetur, dicitur potius fornicator. Dividitur autem iste Psalmus in duas partes: primo enim implorat misericordiam; secundo promittit emendam, ibi, *Docebo iniquos*. Circa primum duo facit. Primo petit culpæ relaxationem; secundo petit sanctitatis, & gratiæ restaurationem, ibi, *Quoniam iniquitatem*. Petit ergo primo misericordiam Dei, cum dicit: *Miserere mei, Deus*. Ubi sciendum est, quod, sicut dicitur Prover. 14. „ miseros fa„ cit populos peccatum. " Sicut enim non est vere felix qui abundat divitiis, fruitur voluptatibus, pollet honoribus, sed qui fruitur Deo; ita non est miser qui est pauper, miser, & debilis, & infirmus, sed qui est peccator: & ideo iste qui est peccator, dicit: *Miserere mei, Deus*, tu scilicet qui „ misereris „ omnium, & nihil odisti eorum quæ fecisti: " Sap. 11. & secundum Apostolum misereris cui vis. Rom. 9. „ Miserebor cui voluero. " Ergo si voluntati tuæ subest misereri, *Miserere mei*, scilicet peccatoris. Non vult contendere, non quærit disputare; sed brevi utitur via, *Miserere*. Item non allegat misericordiæ causam, non servitia quæ fecit Deo, non pericula quæ sustinuit pro eo; sed solum Dei misericordiam implorat: unde dicit: *Secundum magnam misericordiam tuam*. Dan. 9. „ Non in „ iustificationibus nostris prosternimus preces „ ante faciem tuam; sed in miserationibus „ tuis multis. " Et notandum, quod aliquis potest sperare de misericordia divina, duplici ratione. Una ratio est ex consideratione divinæ naturæ; alia ratio est ex consideratione, & secundum multitudinem effectuum eius. Primo ergo ostendit quod sperat de misericordia Dei, ex consideratione naturæ divinæ, quia naturæ divinæ proprium est quod sit ipsa bonitas. Unde Dionysius dicit, quod Deus est ipsa substantia bonitatis. Et Boetius de Trin. similiter. Unde nihil aliud est hæc Dei misericordia, nisi bonitas relata ad depellendam miseriam. Ergo cum considero quod bonitatis miseriam repellere est proprium, & tamen est ipsa bonitas, confidenter ad misericordiam recurro. Et dicitur magna, sua incomprehensibilitate, qua implet omnia. Psal. 32. *Misericordia Domini plena est terra*. Et in omnibus habet locum. Nam iusti innocentiam servaverunt propter misericordiam Dei. Augustinus: „ Domine, gra„ tiæ tuæ deputo mala quæ non feci. " Item peccatores sunt conversi ad iustitiam propter Dei misericordiam. I. Tim. 1. „ Misericordiam „ consecutus sum. " Item in peccato existentes misericordiam Dei experti sunt. Tren. 3. „ Misericordiæ Domini multæ quod non su„ mus consumpti. " Item dicitur magna sublimitate, quia *miserationes eius super omnia opera*

ra eius. Nam misericordia non signat in Deo passionem animi, sed bonitatem ad repellendam miseriam. Item magna, duratione. Esa. 54. „ In misericordia sempiterna misertus sum „ tui. “ Item magna, virtute, quia Deum hominem fecit, de cælo Deum ad terram deposuit, & immortalem mori fecit. Ephes. 2. „ Deus autem, qui dives est in misericordia. “ Item magna per effectum, quia ex omni miseria potest homo per misericordiam elevari. Psalm. 85. *Misericordia tua magna est super me, & remisisti impietatem peccati mei*. (Psalm. 31.) Et ideo confidenter peto: *Miserere mei, Deus*. Item alia ratio est, quia in omnibus a principio mundi inveni effectus misericordiæ tuæ; & ideo dicit: *Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam*; quasi dicat: Miserere mei secundum quod multipliciter, & in diversis misertus es omnibus hominibus. Unde dicitur Esa. 63. „ Miserationum „ Domini recordabor. “ Ps. 24. „ Reminiscere miserationum tuarum quæ a sæculo sunt. “ *Dele iniquitatem meam*. Hic ponit effectum miserendi. Nathan dixit (II. Reg. 12.) „ Dominus transtulit peccatum tuum: non morieris. “ Et sic erat securus de venia; sed volebat totaliter peccatum extirpari. Remanet autem duplex effectus peccati; scilicet reatus pœnæ, & macula in anima. Primo ergo petit removeri reatum pœnæ; & ideo dicit: *Amplius lava me ab iniquitate mea*. Sciendum est, quod Hier. 17. dicitur quod „ peccatum Iuda scriptum fuit stylo ferreo in ungue adamantino: “ ad similitudinem iudicis qui scribit culpam, quæ tamdiu servatur scripta, quamdiu habet animum puniendi. Sed si deponit hunc animum, non servat scripturam. Et sic scriptum stylo adamantino dicitur quando peccatum non deletur. Et hoc est quod dicit: *Dele iniquitatem meam*; idest, non imputes mihi iniquitatem ad pœnam. Es. 43. „ Ego „ sum qui deleo iniquitates vestras. “ Item Ibid. 44. „ Delevi ut nubes iniquitates tuas, „ & quasi nebulam peccata tua. “ *Amplius*. Hic petit removeri immunditiam culpæ. Homo qui habet mentem bene dispositam plus abhorret immunditiam culpæ, quam austeritatem pœnæ; & ideo dicit: *Amplius lava me*; quasi dicat: Peto ut deleas pœnam; sed amplius peto quod mundes maculam. Vel *amplius lava*, quam ego intelligo. Ro. 8. „ Nam „ quid oremus sicut oportet nescimus. “ Eph. 3. „ Ei † alias, Et † qui potens est omnia facere superabundanter quam petimus, aut intelligimus. “ Duo sunt necessaria ad removendum maculam; scilicet ablutio præcedens, & munditia sequens. In corporibus ablutio fit per aquam; & sic secundum Glossam Psalmus per aquam præfigurat virtutem baptismi, qui † alias, quia † Deus dimissurus erat peccatum. Ezec. 36. „ Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. “ Zach. 13. „ Erit fons patens domui David in ablutionem peccatorum, & menstruatæ. “ Et licet baptismus nondum institutus esset, tamen virtus Dei lavans erat in baptismo. Ergo *lava me ab iniquitate mea*. Hiere. 4. „ Lava a malitia cor „ tuum, Hierusalem, ut salva fias. “ Item peto ut mundes me a peccato, quia nullus mundatur nisi a te. Iob 14. „ Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? “ Eccli. 34. „ Ab immundo quis mundabitur? “ Et dicit duo; scilicet iniquitatem, & peccatum. Iniquitas est contraria iustitiæ; peccatum vero munditiæ, & hoc est adulterium. Et sic iniquitas fuit inquantum læsit alium per homicidium; sed peccatum est per adulterium in quo † alias, quem † se polluit.

(b) *Quoniam*. Hic confitetur culpam: & primo confitetur culpam; secundo ostendit hanc confessionem esse Deo acceptam. Primo ergo confitetur culpam; secundo ipsam culpam exaggerat, ibi, *Tibi soli peccavi*; tertio eius originem demonstrat, ibi, *Ecce enim*. Recognoscit ergo culpam suam dicens, *Quoniam iniquitatem*. Quidam sunt qui peccata sua non cognoscunt propter tres causas. Quia aggravatur ratio ex gravitate peccati. Proverb. 18. „ Impius cum in profundum peccatorum venerit, contemnit. “ Psal. 39. *Comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui ut viderem*. Item quia non recordantur. Eccli. 5. „ Oblitus est deliciarum suarum. “ Item propter adulationes hominum. Psal. 9. *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ*. Et ideo quia alii laudant eum de peccatis, ipse non recognoscit. Sed felix qui peccatum suum recognoscit sicut David. Prov. 4. „ Cor quod novit † alias, Cor „ novit † amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non commiscetur extraneus. “ Quantum ad secundum dicit: *Et peccatum meum contra me est semper*. Quidam sunt qui etsi cognoscant peccatum suum, tamen non detestantur; sed iste semper peccatum suum contra se habet ut contrarium, & nocivum, & detestabile. Et dicit, *Semper*. Quidam sunt qui ad horam detestantur peccatum. Iac. 1. „ Considera„ vit se, & abiit, & statim oblitus est qualis „ fuerit. “ Esa. 38. „ Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. “ Psalmus: *Iniquitatem meam ego cognosco*. Alia littera, *Coram me*; & sic designatur quod recognoscit culpam, & quod continue meditatur de ea. Et hoc statutum est coram eo † al. Deo † per Nathan pro-

prophetam sub similitudine. *Tibi soli peccavi.* Supra Psalmista posuit recognitionem propriæ culpæ; hic autem exaggerat culpam suam: & circa hoc duo facit. Primo exaggerat ipsam; secundo ponit id quod ad exaggerationem consequitur, ibi, *Ut iustificeris*. Hanc culpam exaggerat per respectum ad Deum, & dupliciter, ut dicitur Hier. 29. „Ego ero iudex, & testis." Videtur autem Deum judicem contemnere qui non timet peccare propter iudicium eius. Et similiter contemnit Deum testem † al. cælestem † qui peccat in oculis eius; & ideo dicit: *Tibi soli peccavi*. Sed numquid non peccavit contra Uriam quem occidit? Sic; sed dicit, *Tibi soli*, idest Deo, quia ipse non est obnoxius famulo suo, sed sententiæ Dei. Cum enim peccat dominus, qui est super servum, non peccat servo, sed Deo. Sap. 6. „Potestas vobis data est a Domino, & virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra † al. tua, † & cogitationes scrutabitur." Vel *tibi soli*, idest per comparationem ad te solum peccavi: & potest hoc referri sive ad Deum, sive ad Christum. Deo dicitur peccare per comparationem ad iustum; & sic, *Tibi soli peccavi*, quia solus es † al. est † sine peccato. Et similiter Christus omnino fuit sine peccato. *Tibi ergo soli peccavi*, contemnendo iudicium tuum. Item contempsi te testem, quia *malum coram te feci*: vidente, & præsente feci. Prov. 15. „Infernus & perditio coram Domino; quanto „magis corda filiorum hominum?" Eccli. 23 „Oculi Domini multo lucidiores supra solem." *Ut iustificeris*. Hic ponitur quod consequens est ad istam exaggerationem; & hoc potest multipliciter legi: sed primo quod magis videtur dicam. *Ut* enim quandoque ponitur causaliter, quandoque ponitur consecutive tantum; & tunc est eius sensus: *Malum coram te feci, ut iustificeris tu*, quia nullus propter peccatum iustificatur; sed hoc consequitur ex peccato, quia ex hoc ipso quod homo peccat, iustitia Dei manifestior redditur. Nam ex peccatis eius apparuit quod eum Deus punivit. Hæc autem punitio consistit in duobus. Primo comminatur; secundo infert pœnam; & in utroque est iustus. Quantum ad primum dicit, *In sermonibus*, quibus pœnam comminaris. Proverb. 8. „Iusti sunt sermones mei." Quantum ad secundum dicit, *Vincas, cum iudicaris*; idest, cum aliis in iudicio compararis. Frequenter Deus ad ostendendam suam iustitiam & nostram etiam vult nobiscum iudicari. Esa. 5. „Iudicate „inter me & vineam meam." Et in hoc Deus iustior invenitur. Iob 9. „Si contendere cum Deo voluerit, non poterit ei respondere unum pro mille." Et quod hæc sit intentio Psalmi, patet ex Apostolo Rom. 3. „Est autem Deus verax, omnis homo mendax, sicut scriptum est." Sed in Gl. loquitur, ut hoc quod dicitur, *Iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris*, non continuetur cum *Malum coram te feci*; sed cum hoc quod dicit, *Tibi soli*, idest ad tui comparationem, qui solus es iustus, & intantum quod omnes sermones tui sunt iusti. Et sic ly *ut* ponitur causaliter; quasi dicat: Intantum es iustus *ut iustificeris*. Vel si referatur ad Christum, sic est sensus: *Tibi soli*, scilicet Christo, *peccavi*, quia es iustus, *& vincas* omnes homines, *cum iudicaris*, licet iudiceris a Pilato. Vel aliter: *Ut iustificeris* in hoc, amplius peto ut laves me, ad hoc *ut iustificeris*; scilicet, promissiones nostræ perfecte veræ sint, scilicet de Christo nascituro; cui promissum est (Psalm. 131.) *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*. Et quod peccatum remitteretur, II. Reg. 12. „Dominus transtulit tibi peccatum tuum." *Et vincas cum iudicaris*, ab hominibus, quod non debeas implere promissa, & non debeas delere peccata mea.

(c) *Ecce enim*. Hic ponit radicem culpæ. Radix omnis culpæ actualis est peccatum originale, quod a parentibus contrahitur infectis illo peccato. Hæc infectio erat in patre ipsius David, & in matre. Quantum ad patrem dicit: *In iniquitatibus conceptus sum*, non actualibus, quia † alias, puta † non de adulterio, sed de matrimonio, & sancto Iesse natus, sive generatus est, ut dicitur Ruth ultimo; sed in originali: nam in hoc peccato omnes nascuntur. Rom. 5. „Per unum hominem in hunc „mundum peccatum intravit."

Sed cum originale sit unum, quare dicit: *In iniquitatibus conceptus sum*?

Dicendum est, quod peccatum originale est unum in essentia, ut sic dicatur, multa tamen in virtute † alias, veritate: † quia occasionem præbet ad omnia alia peccata. Rom. 7. „Peccatum quod est in carne mea operatur." Et hoc diminuit culpam; quasi dicat: Non est mirum si pecco, quia in eis conceptus sum.

Quantum ad matrem dicit: *Et in peccatis concepit me mater mea*.

Sed numquid non erant mundati parentes David per circumcisionem ab originali peccato?

Dicendum est, quod baptismus, & circumcisio mundant animam a culpa originali. sed adhuc remanet fomes; & circumcisio fiebat in carne, & homo generat filios carnales secundum carnem; & ideo necesse erat quod iterum filius natus circumcideretur; sicut modo natus ex parentibus baptizatis baptizatur. Alia littera habet: *Alit me mater mea*. Et hoc ad actualia peccata refertur, quia etiam in pueris inordinati motus inveniuntur, ut Augusti-

gustinus in 6. Confession. dicit. Alia littera habet: *Peperit me mater mea*. Et sic quia quidam sanctificantur in utero; sed omnes præter Christum concipiuntur in originali; ideo † alias, & ideo † dicit, quod non est sanctificatus in utero, sed natus in originali. *Ecce enim veritatem dilexisti*. Qui vult satisfacere, debet diligere ea quæ Deus diligit; Deus autem diligit veritatem fidei. Ioan. 18. „ Omnis qui est ex „ veritate, audit vocem meam. " Item iustitiam. Psalm. 88. *Misericordia, & veritas præcedent faciem tuam*. Et hæc necessaria est in pœnitente, ut in se puniat quod deliquit. Item est necessaria confessio, ut confiteatur peccata.

(d) *Incerta*. Hic petit totaliter reparationem: & primo ponit spem quam habet; secundo petitionem. Et primo ponit acceptum beneficium, per quod erigitur in spem; secundo ponit suam fiduciam, ibi, *Asperges me*. Commemoravit beneficium potentiæ, cum dixit, *Incerta, & occulta*: quia scilicet Rex habui beneficium prophetiæ. II. Regum 23. „ Spiritus „ Domini locutus est per me; & sermo eius „ per linguam meam. " Et ponit tria; scilicet materiam prophetiæ, modum, & causam. Materiam prophetiæ ostendit cum dicit, *Incerta, & occulta*. De his est prophetia; scilicet, incerta, & occulta, quæ per sapientiam tuam comprehenduntur. In nobis est aliquid ignotum dupliciter, quod tamen est Deo notum. Aut propter defectum est nobis aliquid ignotum, aut propter excessum. Propter defectum est nobis ignotum aliquid futurum contingens: quia nondum habet determinatam veritatem. Propter excessum est nobis ignota divina substantia, & quæ excedunt capacitatem nostram. Utraque autem † al. enim † fuerunt revelata David per spiritum prophetiæ. Amos 3. „ Non facit Domi„ nus Deus verbum, nisi revelaverit secretum „ suum ad servos suos prophetas. " *Incerta* ergo *manifestasti mihi*, idest illa quæ de sui natura habent variabilitatem; & hæc fuerunt sibi revelata, ut patet in Psalmo. Occulta vocantur quæ excedunt oculum mentis naturæ. Iob 28. „ Sapientia trahitur de occultis. " Eccli. 24. „ Ego in altissimis habitavi, & thronus meus „ in columna nubis. " Et hæc subsunt † al. sunt † sapientiæ Dei; quasi dicat: Licet nobis sint occulta, tamen a sapientia tua comprehenduntur: & inter occulta commemorat mysterium incarnationis, quod etiam *manifestasti mihi*. Item misericordia Dei inter ista annumeratur, quia remittit peccata. Sed melius est ut accipiatur universaliter. Modus revelationis ponitur cum dicit, *Manifestasti mihi*. Triplex est modus prophetiæ. Unus in quo revelatur supernaturalis, & intelligibilis veritas sub similitudinibus corporalibus, & imaginationibus; & sic dicitur Esa. 6. „ Vidi Dominum seden„ tem super thronum excelsum & elevatum. " Alius est in quo fit revelatio supernaturalis, & intelligibilis veritatis, absque nebula imaginationis phantasticæ; immo nondum revelatur: & sic facta est revelatio Moysi Num. 12. „ Palam, & non per ænigmata, & figuras † a„ lias, figuris † vidit Deum. " Et talis etiam fuit revelatio David. II. Regum 23. „ Deus Israel „ locutus est mihi. " Et infra: „ Sicut lux „ auroræ mane oriente sole absque nubibus „ rutilat. " *Asperges me hyssopo*. Supra commemoravit Psalmista Dei beneficium sibi præstitum quantum ad gratiam prophetiæ, ex quo consurgebat in spem; hic autem ostendit quid a Deo sperabat. Et fuerunt duo: primo enim sperat remotionem malorum quæ incurrerat per peccatum; secundo sperat restitutionem bonorum, quæ amiserat, ibi, *Auditui*. Sciendum est autem, quod homo per peccatum primo incurrit immunditiam. Hier. 2. „ Macula„ ta es in iniquitate tua. " Secundo incurrit turpitudinem. Unde Tre. 4. „ Denigrata est su„ per carbones facies eorum. " Et hæc duo sperat a se removeri; immunditiam scilicet, & turpitudinem spiritualem. Immunditia contingit ex hoc quod affectus hominis inhæret rebus temporalibus, quibus similis efficitur: unde si adiungatur vilioribus, ut aurum plumbo, vilis efficitur. Oseæ 9. „ Facti sunt ab„ ominabiles sicut ea quæ dilexerunt. " Sed turpitudo ex eo quod inhæret rebus terrenis, quibus obscuratur † alias, terrenis, obscuratur † in eo lux rationis, quia comparatur animalibus brutis. Psal. 48. *Homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis*. Et ideo anima efficitur nigra, sive obscura; & ideo quantum ad primum dicit: *Asperges me hyssopo*; ubi alludit ritui veteris testamenti. Numeri 19. ubi tertio die aspergebatur immundus aqua lustrationis, & die septimo lavabatur aqua, & vestimenta etiam lavabantur; aqua † alias, & aqua † lustrationis fiebat de hyssopo. Et ideo dicit: *Asperges me hyssopo*. Et illa aqua fiebat ex cinere vitulæ rufæ, per quam figurabatur Christus. Unde per illam aspersionem quam petit signatur aspersio sanguinis Christi. I. Pet. 1. „ In aspersionem sanguinis Christi. " Heb. 12. „ Accessistis ad montem. " Et infra: „ Et „ sanguinis aspersionem melius loquentem quam „ Abel. " Hoc fiebat cum hyssopo. Hyssopus est herba quæ terræ inhæret, & curat inflationem, ut in Glossa dicitur; & convenit fidei quæ humilitatem habet: quia per fidem subiicitur intellectus Deo. II. Corinth. 10. „ In captivitatem redigentes omnem intellectum in

„ obse-

„ obsequium Christi. “ Item radicata est in petra, idest Christo. Matth. 16. „ Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam .... „ Petra autem erat Christus: II. Corinth. 10. “ Item depellit spiritus humani elationem, quæ est in illis qui non obediunt fidei Christi. I. Timot. ult. „ Si quis aliter docet, & non acquiescit sanis „ sermonibus Domini nostri Iesu Christi .... hic „ non est eius. “ (Rom. 8.) Dicit ergo: Domine, ego habeo firmam spem, quod tu asperges me aqua lustrationis. Ezech. 36. „ Effundam super vos „ aquam mundam; & mundabimini ab omnibus „ inquinamentis vestris. “ *Lavabis me*. Nam post fidem necessarius est baptismus. Zach. 13. „ Erit „ fons patens domui Iacob in ablutionem pecca„ toris, & menstruatæ. “ Esa. 1. „ Lavamini, „ mundi estote. “ Effectus huius lavationis: *Dealbabor super nivem*, quia nigredo tolletur; & hoc scilicet, quia anima erit albior nive. Esa. 1. „ Si „ fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix „ dealbabuntur. “ Et dicit, *Super nivem*, quia candor animæ sanctificatæ excedit omnem pulchritudinem corporalem, ut patet Matth. 17. in transfiguratione Christi, cuius „ vestimenta „ facta sunt alba sicut nix. “ Omnes iusti pertinent ad vestimenta Christi. Esa. 49. „ Omni„ bus his quasi vestimento vestieris. “ Et per hoc designat se ad vestimentum Christi pertinere per baptismum. „ Quotquot baptizati e„ stis, Christum induistis: “ dicit Apostolus Galat. 3.

(e) *Auditui*. Hic ponit quomodo habet spem de recuperatione bonorum quæ perdiderat; & sunt duo, scilicet donum prophetiæ, & gaudium conscientiæ. Donum prophetiæ assimilatur auditui, quia propheta non videt Dei essentiam, ut in ea videat revelata; sed quædam signa veritatis revelatæ fiunt in anima prophetæ; & hæc signa habent se per modum locutionis &c. I. Reg. 3. „ Loquere, Domine, quia audit ser„ vus tuus. “ Esa. 21. „ Quæ audivi a Do„ mino exercituum Deo Israel, annuntiavi vo„ bis. “ Hic auditus erat ei interruptus per peccatum, & sperabat se recuperaturum; & ideo dicit: *Auditui meo dabis gaudium, & lætitiam*. Vel *auditui*, quo audivi a Nathan translatum esse peccatum meum, quo concepi lætitiam. Sed quantum ad gaudium conscientiæ sciendum est, quod spirituale gaudium habet tres gradus. Primus existit in complacentia affectus; secundus in dilatatione cordis; tertius in progressu ad exteriora. Complacentia designatur per gaudium, cum dicit: *Auditui meo dabis gaudium*; ex hoc scilicet quod audiam quæ loqueris, vel quæ locutus est Nathan. Philip. 4. „ Gaudete in Domino semper; „ iterum dico, gaudete. “ Quando vero affectus quiescit in re amata, tunc animus eius dilatatur ad plus percipiendum dilatationem; & hoc etiam apparet in sensibilibus. II. Corin. 6. „ Cor nostrum dilatatum est. “ Et ideo dicit *lætitiam*; quæ hic importat dilatationem, quasi latitiam † alias, lætitiam. † Sed ulterius quandoque est quod lætitia redundat usque ad corpus. Prov. 17. „ Animus gaudens ætatem flori„ dam facit; spiritus tristis exsiccat ossa. “ Et idin visione gloriæ in patria post resurrectionem ex gaudio mentis corpus glorificabitur. Esa. ult. „ Videbitis, & gaudebit cor vestrum, & „ ossa vestra quasi herba germinabunt. “ Et sic dicit ipse: *Exultabunt ossa humiliata*; & hoc ad glorificationem præsentem. Nam per tristitiam pœnitentiæ cor hominis conteritur; & ideo quando sunt homines læti, est signum quod ossa, quæ sunt contrita, & afflicta, participant gaudium. Prov. 12. „ Mæror in corde „ viri humiliabit eum. “ Esa. 58. „ Implebit „ splendoribus animam tuam, & ossa tua li„ berabit. “ Vel *exultabunt ossa*, idest virtutes spirituales, quæ per lætitiam spiritualem augmentantur, & quia per hanc lætitiam roboratur iustus.

(f) *Averte*. Hic petit recuperationem innocentiæ: & quia considerat in se malum culpæ esse, & bonum gratiæ, petit primo removeri malum, sive peccatum; secundo petit removeri effectum peccati, ibi, *Cor mundum crea in me, Deus*. Peccatum enim removetur non hoc modo quod peccatum non fuerit, sed quod non imputetur ei peccatum commissum ad pœnam, secundum illud Psalm. 31. *Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum*. Et loquitur ad similitudinem iudicis punientis, qui primo considerat quantitatem culpæ, & postea taxat pœnam; & ideo petit ut non consideret peccatum eius, sed sit immemor eius; & ideo dicit: *Averte faciem tuam a peccatis meis*. Secundo petit ut non inferatur pœna, unde dicit: *Et omnes iniquitates meas dele*; quasi dicat: Scio quod malum coram te feci; & ideo rogo ut avertas faciem tuam a peccatis meis; idest non consideres peccata mea ad puniendum. Ezech. 18. „ Omnium iniqui„ tatum eius non recordabor. “ Item merui pœnam damnationis; sed rogo ut deleas, quia Deus etsi non mutat consilium, tamen sententiam mutat. *Cor mundum*. Supra Psalmus petiit removeri peccatum; hic autem petit removeri effectus peccati, qui sunt duo; scilicet inquinatio animæ, & inordinatio affectus. Primus effectus fit per hoc quod homo afficitur ad terrena: unde petit cordis munditiam. Matth. 5. „ Beati mundo corde, quoniam ipsi „ Deum videbunt. “ Et ideo dicit: *Cor mundum crea in me, Deus, & spiritum rectum*. Istam munditiam cordis solus Deus restituere potest.

Iob 14. „ Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu qui „ solus es? " scilicet mundus simpliciter. Et dicit, *Crea*. Creatur aliquid ad esse naturæ, quando ex nihilo producitur ad esse. Gene. 1. „ In principio creavit Deus cælum, & terram. " Item quando ad esse gratiæ producitur. I. Cor. 13. „ Si habuero prophetiam, „ & noverim mysteria omnia .... nihil sum, " in esse gratiæ. Sed quando Deus operatur operatione gratiæ in habente gratiam, dicitur magnificare eum; quando vero de peccatore facit iustum, tunc dicitur proprie creare † alias, dicitur creare. † Ephe. 2. „ Ipsius „ creatura sumus, creati in Christo Iesu in „ operibus bonis. " Iaco. 1. „ Ut sitis initium „ aliquod creaturæ Dei, " scilicet spiritualis eius. Secundum quod sequitur ex peccato, est inordinatio mentis, quæ fit per aversionem a fine debito. Sicut ergo per conversionem ad aliquod commutabile bonum animus afficitur immundus, ita per aversionem a fine deordinatur; & huiusmodi deordinationi opponitur rectitudo qua homo dirigitur in Deum. I. Cant. 1. „ Recti diligunt te. " Et ideo dicit: *Et spiritum rectum innova*; idest, de novo tribuas, quia per peccatum amisi. Ephes. 4. „ Renovamini spiritu mentis vestræ. " Et *innova*, non exterius, sed *in visceribus meis*, ut scilicet non labia tantum ad loquendum, sed cor sit rectum ad cognoscendum. *Ne proiicias me a facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas a me*. Hic petit restitutionem gratiæ: & primo petit ipsam gratiam, secundo petit gratiæ effectum, ibi, *Redde*. Gratiam Dei dicitur quis habere dupliciter. Nam aliquis dicitur habere gratiam Dei, & hominis, & quantum ad aliquid similiter, scilicet quando est utrique gratus, scilicet Deo, & homini. Et hæc vocatur gratia gratum faciens. Ephes. 1. „ In qua gratificavit nos in dilecto filio suo. " Et secundum hoc gratia dicitur benevolentia Dei, qua Deus diligit hominem ad vitam æternam. Et quantum ad aliquid est dissimile. Gratia enim hominis non facit eum bonum, sed ex sua bonitate efficitur gratus homini; sed apud Deum est e converso: quia ex Dei benevolentia sequitur quod homo fiat bonus. Duo ergo sunt in gratia Dei; scilicet ipsa benevolentia, & effectus eius in anima; & utrumque petit cum dicit: *Ne proiicias me a facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas a me*. Et hoc potest dupliciter intelligi. Ille qui est in facie alicuius, videtur ab eo, & potest illum videre. Iste dicitur esse in facie Dei secundum illud III. Reg. 17. „ Vivit Dominus, „ in cuius conspectu sto. † Alias, Vivit Dominus in conspectu sancto. " † Genes. 32. „ Deus, in cuius conspectu ambulaverunt pa„ tres nostri. " Et hoc quia ipsi recti sunt ad videndum Deum. Psalm. 26. *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ*. Per peccatum utrumque perditur: quia peccatores deserunt Deum, deseruntur a Deo, & amittunt fiduciam confidendi de Deo. Esai. 59. „ Peccata, & iniquitates diviserunt inter vos & Deum vestrum, „ (quantum ad primum) & peccata vestra abs„ conderunt faciem eius a vobis; " quantum ad secundum. Iste est ergo a facie Dei per peccatum proiectus; & ideo petit ne finaliter proiiciatur utroque modo. Item nota, quod in homine duo sunt; scilicet culpa, ex qua dignus est pœna, & natura, ex qua habet congruitatem ad gratiam: & ideo petit ut non prospiciat culpam, sed naturam; & ideo dicit, *Ne proiicias me*. Item donum gratiæ datur per caritatem, & tale donum datur per Spiritum sanctum; & ideo dicit: *Et spiritum sanctum tuum ne auferas a me*; cuius templum fueram, sed perdidi propter peccatum. Sap. 1. „ Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum. " Ne ergo auferas, scilicet finaliter. *Redde mihi*. Nam duo facit gratia in homine. Unum respectu superiorum: quia scilicet dat iucunditatem, quia qui habet gratiam, habet caritatem; & qui habet caritatem, amat Deum, & habet ipsum; & qui habet quod amat, gaudet. Ergo ubi caritas ibi gaudium. Ro. 14. „ Non est Regnum Dei esca, & potus, sed „ gaudium in Spiritu sancto. " Hoc gaudium perdiderat Psalmista; & ideo petit restitui sibi, cum dicit: *Redde mihi lætitiam*, non de mundanis, sed *salutaris tui*, idest de tua salvatione. Alia litera habet, *Lætitiam Iesu*, scilicet salvatoris, per quem fit remissio peccatorum. Habac. ult. „ Exultabo in Deo Iesu meo. " Alius effectus est respectu inferiorum; & hic effectus est confirmatio in gratia, quæ fit per Spiritum sanctum: *Et spiritu principali confirma me*. Spiritus autem sanctus firmat dupliciter. Uno modo contra mala: Esa. 8. „ In forti ma„ nu erudivi te: " alio modo in bono. Esa. 40. „ Qui sperant in Domino mutabunt fortitudinem. " Hæc fortitudo habetur per Spiritum sanctum. Nam corpus non est firmum ad sustinendum, nec ad faciendum nisi propter fortitudinem spirituum: ita homo non est fortis sine Spiritu sancto. Sed ille non præberet fortitudinem nisi esset spiritus principalis, quia virtus inferior non est sufficiens ad præbendum auxilium contra superiorem. Potestas autem diaboli est magna. Iob 41. „ Non est pot„ estas super terram quæ comparetur ei. " Ergo contra diabolum indiget homo iuvari spiritu principali, scilicet principante & dominante

nante super omnia. Et hoc spiritu indiget homo contra spiritum carnis. Nume. 16. „ Fortissime Deus spirituum universæ carnis." Item contra spiritum mundi. I. Corin. 2. „ Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, „ sed spiritum qui est ex Deo. " Item contra spiritum diaboli. I. Reg. 18. „ Invasit spiritus Domini malus Saul. " Notandum est, quod in hac lectione fit triplex mentio de spiritu: quia dicitur spiritus rectus, spiritus sanctus, & spiritus principalis. Et secundum Gl. quidam accipiunt spiritum essentialiter dictum, secundum quod est spiritus omne quod non est corpus. Unde spiritus dicitur Pater & Filius, & Spiritus sanctus; sed melius est ut accipiatur personaliter. Tria autem facit Spiritus sanctus in homine. Primo rectitudinem intentionis. Psalm. 142. *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam*. Item sanctificat nos. Rom. 1. „ Secundum spiritum sanctificationis. " Item nobilitat, & facit nos principes. Gal. 4. „ Quoniam estis filii Dei, misit Deus spiritum filii sui in corda vestra. "

(g) *Docebo*. Supra Psalmista proposuit suas petitiones Deo; hic autem repromittit recompensationem: & primo promittit quid sit facturus pro Deo in præsenti; secundo in futuro, ibi, *Benigne*. Circa primum duo facit. Primo promittit Deo quædam spiritualia sacrificia; secundo excusat se ab oblatione carnalium, ibi, *Quoniam si voluisses*. Duplex sacrificium spirituale Deo promittit; scilicet doctrinæ per quod instruatur proximus; secundo promittit spirituale sacrificium laudis, per quod laudetur Deus, ibi, *Libera me*. Dicit ergo: *Docebo iniquos vias tuas*. Et notandum, quod supra in alio Psalmo dixit (49.) *Peccatori dixit Deus*: *Quare tu enarras iustitias meas, & assumis nomen meum per os tuum?* Per quod ostendit quod peccatorem non decet doctrinam effundere. Et ideo quamdiu sensit se peccatorem, non promisit doctrinam manifestare; sed postquam restituit ei Deus spiritum principalem: & tales decet doctrinam habere, & alios docere. Hiere. 3. „ Dabo vobis pastorem iuxta cor meum, qui pascet vos „ scientia, & doctrina. " Et de Christo dicitur Acto. 1. „ Cœpit Iesus facere, & (postea) docere. " Fructus autem huius doctrinæ non est tantum speculatio veritatis ad beatam contemplationem, sed intentus finis eius est conversio peccatorum; & ideo dicit: *Et impii ad te convertentur*. Hierem. 15. „ Ipsi convertentur ad te, & tu non converteris ad „ eos. " Psalm. 21. *Convertentur ad Dominum omnes gentes*. Et secundum Glo. eosdem dicit impios, & iniquos, quamvis David intelligat quod iniqui dicuntur qui peccant contra Deum; & ideo signanter dicit, *Docebo iniquos*; quasi dicat: Aliqui etsi revereantur Deum, tamen operantur contra proximum, & iniusta; & hos docebo vias tuas, scilicet ut non offendant proximum. Pri. Ioan. 4. „ Mandatum habemus a Deo ut qui diligit Deum, diligat & „ fratrem suum. " *Libera me de sanguinibus*. Hic promittit sacrificium laudis; & sunt duo impedimenta huius sacrificii. Unum est reatus peccati; aliud est interior defectus. Primo ergo petit remotionem primi impedimenti; secundo petit remotionem secundi, ibi, *Domine, labia mea aperies*. Petit ergo remotionem impedimenti, & promittit sacrificium laudis. Impedimentum laudis divinæ, sicut dictum est, est reatus culpæ. Eccli. 15. „ Non est speciosa laus in ore peccatoris. " David autem erat gravi culpa reus; & ideo petit liberari ab ea † alias, eo † & ideo dicit: *Libera me de sanguinibus*. Secundum Glo. hoc nomen sanguis non declinatur in plurali numero; tamen translator voluit uti ad expressionem peccati; & refertur hoc ad concupiscentiam carnis quæ est caro & sanguis. Matt. 16. „ Caro & „ sanguis non revelavit tibi; sed Pater meus qui „ est in cælis. " Quasi dicat: Libera me de peccatis commissis ex carne & sanguine. Vel dicendum, quod David commiserat culpam adulterii, & homicidii; & in utroque est sangis: quia in homicidio sanguis effunditur. Ps. 5. *Virum sanguinum, & dolosum abominabitur Dominus*. Adulterium autem procedit ex fervore sanguinis; & ideo dicit, *De sanguinibus*. Oseæ 4. „ Sanguis sanguinem tetigit. " O Deus, libera ergo me de sanguinibus, quia tu solus potes: Esa. 43. „ Ego sum qui deleo ini„ quitates tuas propter me, & peccatorum „ tuorum non recordabor: " & quia tu es *Deus salutis meæ*, idest qui potes me salvare. *Et exultabit lingua mea*; idest, cum delectatione, & cum interiori gaudio cordis, narrabo iustitiam tuam. Esa. 30. „ Canticum erit vo„ bis, sicut vox sanctificatæ solemnitatis. " Item ibidem (cap. 35.) Venient in Sion lau„ dantes, & lætitia sempiterna super capita „ eorum. " Psal. 41. „ In voce exultationis, „ & confessionis sonus epulantis. " *Domine, labia mea aperies*. Est autem sciendum, quod homo aliquando impeditur a doctrina etiam propter impedimentum interius loquendi; & hoc contingit aliquando propter culpam auditorum. Ezech. 3. „ Linguam tuam adhærete „ faciam palato tuo; & eris mutus. " Et infra: „ Quia domus † alias, dominus † exa„ sperans est. " Et propter proprium peccatum. Psalm. 106. *Omnis iniquitas oppilabit os suum*. Quia ergo solus Deus „ linguas infan„ tium fecit disertas: " Sapien. 10. ideo petit:

tit: Domine, remove impedimenta quæ incurri per peccatum, a labiis meis; & tu *labia mea aperies*. Ephe. ulti. „ Ut detur mihi sermo in apertione oris mei, cum fiducia notum facere mysterium Evangelii. “ Est autem notandum, quod in apertione oris intelligitur doctrinæ profunditas, ubicumque in Scripturis invenitur apertio oris; ut Iob 3. „ Post hæc aperuit Iob os suum. “ Et Matth. 5. „ Aperiens Iesus os suum, “ scilicet in profunditatem Scripturæ. Et tunc *os meum annuntiabit laudem tuam*; quasi dicat: Quod in corde habeo, ore confitebor.

(h) *Quoniam si voluisses sacrificium*. Hic excusat se: & primo ostendit sacrificium non esse Deo acceptum; secundo ostendit quod sacrificium sit Deo acceptum, ibi, *Sacrificium Deo*. Dicit ergo: Ego repromitto doctrinam, & laudem: hoc enim sacrificium honorificabit te; sed carnale sacrificium non est tibi acceptum. Et ideo dicit: *Si voluisses sacrificium*, scilicet carnale, *utique dedissem*; sed utique *holocaustis non delectaberis*.

Sed numquid non vult sacrificia carnalia? Si illa sacrificia non approbat Deus, quare ergo mandavit fieri in veteri lege?

Dicendum, quod mandavit ea fieri non propter se † alias, quod non mandavit ea fieri propter se, † sed quia erant figura interioris veri sacrificii quo Christus se obtulit; & sunt signa interioris sacrificii, inquantum homo animam suam offert Deo; & iterum fuerunt instituta propter rudes, qui Deum non noverant; & ideo oportebat quod in rebus honorarent, & cognoscerent Deum, ne sacrificia idolis imolarent, ad quod erant multum proni. Sed quia David ex Spiritu sancto sciebat cordis sacrificium Deo acceptum, non dedit hic sacrificia corporalia. Inter omnia autem sacrificia, holocausta erant magis Deo accepta. Et tamen illa propter se non erant accepta Deo; ideo dicit: *Holocaustis non delectaberis*: quia & si ipsa fuissent tibi accepta simpliciter, obtulissem ea. Et si obiiciatur quod odor suavissimus erant Domino; dicendum, quod erat hoc propter figuratum sacrificium, & in signum interioris sacrificii, quod † alias, quo † Deo placet. Unde subdit: *Sacrificium Deo*, scilicet acceptum, *spiritus contribulatus*. Aug. 10. de Civi. Dei: „ Omne sacrificium, quod offert „ † alias, offertur † exterius, signum est interioris sacrificii, in quo animam suam offerr Deo. “ Sed sciendum, quod anima hominis deducitur in peccatum primo per inane gaudium. Eccle. 2. „ Risum reputavi errorem, „ & gaudio dixi: Quid frustra deciperis? “ idest deduceris in peccatum. Secundo induratur ad spiritualia ex peccato. Eccli. 3. „ Cor durum male habebit in novissimo. “ Rom. 2. „ Secundum duritiam tuam, & cor impœnitens. “ Tertio quia sufficit sibi in rebus corporalibus, & non curat de spiritualibus, tunc superbit; quod „ est initium omnis peccati: “ Eccli. 10. Oportet ergo quod pœnitens qui cor suum offert sacrificium Deo, contraria omnibus his faciat. Et primo contra inane gaudium oportet quod assumat tristitiam pœnitentiæ; & ideo subdit: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus*; idest, de omnibus peccatis simul tristatur, non de uno tantum. II. Cor. 7. „ Quæ „ secundum Deum est tristitia, pœnitentiam in „ salutem stabilem operatur. “ Baruch 2. „ Anima quæ est tristis super magnitudinem „ mali, & incedit curva † alias, incurva: “ † & infra: „ dat tibi gloriam, & tristitiam Do- „ mino. “ Contra secundum opponitur contritio: unde dicit, *Cor contritum*. Et nota differentiam inter confracta & contrita: quia confracta sunt quæ dividuntur in magnas partes; contrita sunt quæ in parvissimas partes dividuntur. Quamdiu ergo quis habet cor durum, tunc quasi integrum habet cor in malitia; sed quando totaliter deserit peccatum præbens se spiritualibus, dicitur tunc contritus. Iob 16. „ Ego ille quondam opulentus (scili- „ cet in temporalibus) repente contritus sum. “ Contra tertium opponitur humilitas; & ideo dicit: *Et humiliatum, Deus, non despicies*: quia „ superbis Deus resistit; humilibus autem dat „ gratiam: “ Iac. 4. Et est sciendum, quod facit mentionem de corde, & spiritu; & spiritus pertinet ad animositatem, & sic pertinet ad irascibilem. Esa. 25. „ Spiritus robu- „ storum quasi turbo impellens parietem. “ Cor pertinet ad concupiscibilem; & sic datur per hoc intelligi quod quicquid est in vi appetitiva, debet Deo offerri in sacrificium.

(i) *Benigne*. Hic promittit quid debeat facere in futurum: & primo petit quid fiendum a Deo; secundo pronuntiat, ibi, *Tunc acceptabis*. Oculus David ferebatur ad duo. Unum propinquum, quod erat figurale † alias, singulare; † aliud remotum, quod erat figuratum. Primum, quia legitur, quod David ædificavit muros civitatis Hierusalem, sed non consummaverat; & his consummatis ædificandum erat templum; & ideo dicit: *Fac in bona voluntate tua ut ædificentur muri Hierusalem*. Et tunc ædificatis muris, ædificabitur templum; *& tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationes, & holocausta*. Et hoc totum erat figurale. Sed si referamus ad figuratum, sic dicendum est, quod est duplex Hierusalem; scilicet cælestis. Gal. 4. „ Illa quæ sursum est „ Hierusalem, libera est, quæ est mater no- „ stra. “ Alia est præsens Ecclesia exemplata ab

ab illa. Apoc. 21. „ Vidi civitatem sanctam „ Hierusalem novam, descendentem de cælo „ a Deo. " Et utraque habet muros. Muri cælestis Hierusalem sunt munimenta æternitatis, & immortalitatis, quam consecuti sunt sancti per Christum. Rom. 8. „ Qui suscitavit „ Iesum Christum, vivificabit & mortalia cor„ pora nostra. " Muri præsentis Hierusalem, scilicet Ecclesiæ, sunt sacramenta, gratiæ, & doctores. Ezech. 13. „ Non stetistis ex adver„ so, nec opposuistis murum pro domo Israel, „ ut staretis in prælio. " Aedificationem istorum prævidebat spiritu prophetiæ Esaias 56. Ad hoc ergo quod ædificentur isti muri, *tu, Domine, fac benigne*; ideft, ostende benignitatem hanc: quam benignitatem Apostolus Tit. 3. dicit impletam. „ Apparuit benigni„ tas, & humanitas salvatoris nostri Dei. " Et hoc non propter merita nostra, sed propter tuam voluntatem bonam. Roma. 12. „ Ut „ probetis quę sit voluntas Dei bona, & be„ neplacens, & perfecta. " I. Thes. 4. „ Hæc „ est voluntas Dei sanctificatio vestra. " Et hoc facias ad hoc *ut ædificentur muri Hierusalem*, vel militantis, vel triumphantis. Sed quid erit? *Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ*. Hoc autem tripliciter exponitur: & duo primi modi pertinent ad Ecclesiam præsentem. Uno modo quod hoc referamus ad sacrificium, non quo trucidantur pecora, sed quo occiduntur homines propter Christum; & in hoc est duplex gradus: quia primum locum tenet sacrificium Christi. Galat. 2. „ Dilexit me, & „ tradidit semetipsum pro me. " Et ideo dicit, *Tunc*, ideft in ædificatione murorum Hierusalem, ideft Ecclesiæ, *acceptabis sacrificium iustitiæ*, quo Christus se obtulit, qui iustus est. Ioan. 8. „ Quis ex vobis arguet me de pecca„ to? " Et quia tantæ virtutis est ut satisfaceret pro homine, ut iustificaret eum. Secundum locum tenent alii sancti qui se propter Deum obtulerunt in sacrificium: unde dicit, *Oblationes*, scilicet confessores, qui confitendo Christum, quantum in se est, obtulerunt se morti, licet non sint occisi. Iudic. 5. „ Qui spon„ te obtulistis de Israel animas vestras ad pe„ riculum, benedicite Domino. " *Et holocausta*. Isti sunt martyres. Ioan. 15. „ Maiorem „ caritatem nemo habet, ut animam suam po„ nat quis pro amicis suis. " *Et tunc acceptabis*, quando ista ipsi sancti imponent se tamquam vitulos super altare tuum; ideft, super fidem tuam, & super Christum; ideft, exponent se tamquam vitulos, propter Christum, & fidem Christi ad immolandum. Alio modo ut referatur quantum ad opera iustorum; & sic est sensus: Acceptabis iustitiam, sicut sacrificium, quia opera iustitiæ, & misericordiæ sunt sicut sacrificium. Heb. ultimo: „ Beneficentiæ, „ & communionis nolite oblivisci: talibus enim „ hostiis promeretur Deus. " Et tunc accipies oblationes. Secundum Gregorium, holocaustum est quod totum incendebatur; & signat „ perfectos viros, qui totaliter dant se Deo. Oblationes sunt illi qui aliquid offerunt, & aliquid reservant: & tunc sacerdotes *imponent vitulos*, ideft, conversos de novo, *super altare*, ideft super fidem Christi: vel tunc prælati maiores imponent prædicatores mugientes doctrina fidei *super altare*, ideft super confessione fidei. Tertia expositio est de cælesti Hierusalem; & est sensus: *Tunc*, scilicet quando ædificabuntur muri cælestis Hierusalem, *acceptabis sacrificium iustitiæ*. Hic quandoque fit sacrificium pœnitentiæ; sed ibi est tantum laudis. Esa. 60. „ Populus tuus omnes iusti in per„ petuum hereditabunt terram. " Et hoc est illud sacrificium laudis de quo Psal. 63. *Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæ„ culorum laudabunt te*. Et tunc *oblationes*, ideft sanctos minores, *& holocausta*, ideft sanctos maiores acceptabis. Et hoc offerent Angeli, quibus dicitur, Matth. 13. „ Triticum „ autem congregate in horreum meum. " Et isti Angeli *imponent*, sanctos, *super altare tuum*, ideft in gloriam cælestem. Apoc. 8. „ Data „ sunt ei incensa multa, ut darent de oratio„ nibus sanctorum omnium super altare au„ reum. " Psalm. 68. *Placebit Deo super vitulum novellum cornua producentem, & ungulas*.

(a) In finem, cum venit Doech Idumæus, & nuntiavit Sauli: Venit David in domum Abimelech;

PSALMUS DAVID LI.

QUid gloriaris in malitia qui potens es in iniquitate? Tota die iniustitiam cogitavit lingua tua: sicut novacula acuta fecisti dolum.

(b) Dilexisti malitiam super benignitatem: iniquitatem magis quam loqui æquitatem.

tem. Dilexisti omnia verba præcipitationis, lingua dolosa.

(c) Propterea Deus destruet te in finem, evellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viventium.

(d) Videbunt iusti, & timebunt, & super eum ridebunt, & dicent: Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum; sed speravit in multitudine divitiarum suarum; & prævaluit in vanitate sua.

(e) Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi in misericordia Dei in æternum, & in sæculum sæculi. Confitebor tibi in sæculum, quia fecisti; & expectabo nomen tuum, quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum.

(a) HIc incipit secunda quinquagena. Et, sicut dictum est in principio libri, prima quinquagena pertinet ad pœnitentes. Ista secunda quinquagena pertinet ad proficientes: circa quos sunt tria per ordinem videnda. Nam primus gradus proficientium est iustificatio; secundus gradus est exercitium bonorum operum; tertius est consideratio divinorum operum. Et sic ista quinquagena dividitur in tres partes. Primo tangit de his quæ pertinent ad iustificationem; secundo agit de his quæ pertinent ad executionem bonorum operum, ibi (Psal. 71.) *Deus iudicium*; tertio agit de his quæ pertinent ad considerationem divinorum operum, ibi (Psal. 81.) *Deus stetit*. In iustificatione duo sunt necessaria, scilicet aversio a peccato, & conversio ad Deum; & sic duo sunt in peccato per oppositum, scilicet aversio a Deo, & conversio ad peccatum. Primo ergo ponit Psalmos qui pertinent ad aversionem, & detestationem peccati; secundo ponit Psalmos qui faciunt, sive continent subiectionem Deo, ibi, (Psal. 61.) *Nonne Deo subiecta?* Circa primum duo facit. Primo ostendit malitiam peccatorum; secundo ostendit mala quæ a peccatoribus fiunt. Ex duobus aggravatur peccatum; scilicet ex affectione peccandi, & ex contemptu Dei. Primo ergo aggravat malitiam peccatorum ex primo; secundo aggravat eorum malitiam ex secundo, ibi (Psal. 52.) *Dixit insipiens*. Titulus: *In finem intellectus David, cum venisset Doech Idumæus, & nuntiasset Sauli: Venit David in domum Abimelech*. Hæc historia habetur I. Reg. 21. & 22. quando scilicet David fugiens a Saule venit in Zebe, ubi erant sacerdotes, & accepit gladium Goliæ, & panes propositionis, & Doech Idumæus interfuit, qui inter pastores erat potens; & conquerente Saule, quod nullus pugnaret pro eo contra David, iste Doech enarravit quomodo Abimelech sacerdos receperat David, & dederat ei gladium Goliæ, & panes propositionis; & sic iratus Saul mandavit occidi omnes sacerdotes. Cumque illi nolent mittere manus ad occidendum sacerdotes, iste Doech interfecit omnes sacerdotes. Sed tamen diversitas est in titulo, & in historia: quia princeps sacerdotum in historia vocatur Achimelech, in titulo Abimelech. Et dicit Glo. quod hoc factum est vitio scriptorum, vel propter mysterium. Nam per David signatur Christus: tum quia usus est officio regiæ dignitatis; tum etiam quia usus fuit dignitate sacerdotali, comedendo panes propositionis. Doech interpretatur mutus † forte, motus; † Idumæus terrenus; Saul petitio; Abimelech patris mei Regnum. Doech † alias, Per Doech † ergo qui fuit motus a terrenis, cum venisset David, scilicet Christus, ad Abimelech, idest ad Iudæos, qui est patris mei Regnum, nuntiavit Sauli, idest morti, quod impii manibus & verbis accesserunt eam, & occiderunt eum. Vel *Doech*, idest antichristus, qui commovebit in fine mundi terrenos, cum venisset Christus in Ecclesiam, nuntiavit diabolo, quod persequetur Ecclesiam. Et principaliter intelligitur totus iste Psalmus de malis, qui persequuntur Christum, vel in se, vel in membri. Dividitur autem Psalmus iste in partes duas. In prima agit de malitia peccatoris, qui ad iniquitatem afficitur; secundo agit de iustitia sanctorum, ibi, *Ego autem sicut oliva*. Circa primum duo facit. Primo agit de culpa malorum; secundo de eorum pœna, ibi, *Propterea destruet te*. Sciendum est autem, quod in homine qui afficitur ad peccatum, tria per ordinem sequuntur. Primum est delectatio peccati; secundum est cogitatio de peccato: quia in illis cogitamus quæ diligimus; tertium est gloriatio de perpetratione peccati. Quilibet gaudet naturaliter cum facit quod amat. Sic ergo procedit ab ultimo ad primum, de gloria malorum in actu peccati; secundo de cogitatione circa peccatum, ibi, *Tota die*; tertio de amore peccati, ibi, *Dilexisti*. Circa primum duo facit. Primo ponit potentiam aliquorum ad male faciendum; secundo ostendit quod quidam gloriantur de malo opere. Quidam autem sunt prompti, & fortes ad mala, & ad bona debiles. Dicit ergo: Tu peccator qui *potens es in iniquitate*. Hier. 3. „ Fecisti mala, & potuisti. “ Esa. 5. „ Væ „ qui potentes estis ad bibendum vinum, & „ viri fortes ad miscendam ebrietatem. “ Tu ergo

ergo qui sic es potens, *quid*, idest quare, *gloriaris in malitia*? Unde debes verecundari, & confundi, & tristari. Proverbiorum 2. „ Lætantur cum male fecerint, & exultant in „ rebus pessimis. " *Tota die iniustitiam cogitavit*. Hic ostendit secundum quod præmiserat supra, scilicet quod non solum gloriantur in malitiis, sed cogitant quomodo male faciant. Et primo ponit assiduitatem cogitationis sine interpolatione: unde dicit: *Tota die iniustitiam cogitavit lingua tua*. Improprie dicitur, quod lingua cogitet, quia cogitare pertinet ad cor; & ideo potest dupliciter intelligi. *Lingua tua*, idest cor tuum, quod in lingua manifestatur. Eccli. 21. „ In ore fatuo„ rum cor eorum: " quia est unum cum lingua, idest paratum habet cor ad locutionem. Vel *lingua cogitavit iniustitiam*, inquantum excogitata loquitur, *tota die*; & specialiter quia docet per linguam peccare. Secundo exequitur efficaciter quæ cogitat: unde dicit: *Sicut novacula acuta fecisti dolum*. Et hic est similitudo quantum ad tria. Primo quia *novacula acuta*, idest rasorium, efficaciter, & cito incidit, quia nullus pilus resistit ei. Sic Doech non est reveritus sacerdotium, nec timorem David, nec aliquid; sed interfecit omnes sacerdotes. Mich. 2. „ In luce matutina faciunt „ illud, " idest statim. Vel *sicut novacula acuta fecisti dolum*; quia sicut novacula radit pilos, ita mali dolum acuunt contra iustos; idest, persecutores immittunt. Sed hoc † alias, hæc † vere faciunt sicut novacula, quæ pilos superfluos radit: quia non nisi superflua, idest temporalia, possunt peccatores sanctis auferre, spiritualia vero numquam. Seu † alias, sed † *sicut novacula acuta fecisti dolum*: quia promittit purgationem tantum: sed sicut inexperti barbitonsores incidunt carnem, ita mali faciunt, qui suis machinationibus carnem iustorum, idest famam suam, iniqua lingua student incidere. Psalm. 27. *Loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum*. Hieronymus habet: *Quid gloriaris in malitia potens misericordia Dei tota die*? Et hic est sensus † alias, versus, † quasi dicat: Tu qui potens es in malo, quid gloriaris in malitia? Misericordia parata est, ad quam potes converti.

(b) *Dilexisti*. Hic agit de affectu mali, sive peccatoris ad nocendum proximo. Et hic affectus in duobus consistit; scilicet in exterioribus, & interioribus. Primo ergo in exterioribus ostendit subtractionem iustitiæ. Dicit ergo: *Dilexisti malitiam super benignitatem*. Benignitas, idest bona igneitas, & sic facit liquescere animum hominis ad bona communicanda; malitia e converso movet impetum hominis ad nocendum. Et isti mali & peccatores plus malitiam quam bonitatem, idest benignitatem, dilexerunt: quia magis sunt prompti ad malum quam ad bonum, eo quod sunt frigidi, & remissi. Iob 20. „ Cum dulce fue„ rit in ore eius malum, abscondit illud sub „ lingua sua. " Quantum ad subtractionem iustitiæ dicit: *Dilexisti loqui iniquitatem magis quam loqui æquitatem*. Psal. 10. *Qui diligit iniquitatem odit animam suam*. Quantum ad interiorem dicit: *Dilexisti omnia verba præcipitationis*, trahendo alios in mortem, sicut Doech. Iterum in malum culpæ. I. Cor. 15. „ Cor„ rumpunt bonos mores colloquia prava. " Vel præcipitandi te ipsum; & ideo dicit, *Lingua dolosa*. Et tu, qui es linguosus, & dolosus, vel hoc facis per linguam dolosam. Hiere. 9. „ Sagitta vulnerans lingua eorum dolum „ locuta est. "

(c) *Propterea*. Supra egit Psalmus de malitia peccatorum; hic autem agit de pœna eorum: & circa hoc duo facit. Primo ponit ipsorum malorum pœnam; secundo ostendit pœnæ utilitatem, ibi, *Videbunt*. Circa primum duo facit. Primo ponit malorum pœnam; secundo ponit modum perveniendi in illam, ibi, *Evellet te*. Dicit ergo: *Propterea*, scilicet quia dilexisti malitiam &c. & dilexisti verba præcipitandi alios, *Deus destruet te in finem*, idest in perpetuum. Psalm. 27. *Destrues illos, & non ædificabis eos*. Et merito *præcipita eos, Domine, & divide linguas eorum* (Ps. 54.) Modus, quia *evellet te*: ubi notandum, quod primo ponitur ista destructio quantum ad ipsum modum; secundo quantum ad amissionem futurorum. Quantum ad primum duo consideranda sunt. Quandoque enim contingit quod homines habent aliqua fundamenta in sua prosperitate; sicut amicos, & divitias, & huiusmodi: & ideo comparantur radici, quia per hoc radicati sunt in his; & ideo dicit, *Evellet te*, ab omnibus istis in quibus, & per quos es in prosperitate radicatus. Iob 19. „ Quasi „ arbori avulsæ abstulit spem meam. " Hier. 1. „ Ut evellas, & destruas &c. " Secundo emigrat prima amissione, idest transfertur totaliter: unde, *Emigrabit te*, idest faciet te transire, *de tabernaculo tuo*, idest de domo, & de statu, & de dignitate tua. Esa. 22. „ Expellam „ te de statione tua. " Iob 20. „ Oculus qui „ eum viderat, non videbit. " Alia littera habet, *De tabernaculo suo*, idest Ecclesia. Apocal. 21. „ Ecce tabernaculum Dei cum ho„ minibus. " Nunc boni sunt malis permixti: sed in fine mali excludentur ab Ecclesia, ubi nunc sunt numero, non merito. Quantum ad amissionem futurorum dicit: *Et radicem tuam de terra viventium*, scilicet evellet. Per radicem intelligitur hic caritas, quæ est radix omnium bonorum. Ephes. 3. „ In caritate ra„ dicati, & fundati. " Hanc auferet Deus

de

de terra viventium, quia auferet tibi donum caritatis quod dedit. Item a bonis auferetur cupiditas, quæ potest per radicem signari. I. Tim. ult. „ Radix omnium malorum cupiditas. “ Hanc Deus viris spiritualibus aufert: quia qui ad temporalia student, non possunt pervenire ad terram viventium: quia „ qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem: “ (ibidem) in quibus cupiditatibus radicantur mali, scilicet antichristus, & diabolus. Iob 5. „ Vidi stultum (idest peccatorem) firma radice, & maledixi pulchritudini eius statim. “

(d) *Videbunt iusti*. Hic ponitur fructus pœnæ. Nam Deus punit hic, & prænuntiat pœnas propter utilitatem iustorum. Primo propter metum pœnæ: quia, *Et timebunt*. Et hoc potest transferri ad statum præsentis vitæ, in qua timent iusti habendo reverentiam ad Deum, & decidunt a statu in quo sunt. Rom. 11. „ Noli altum sapere, sed time † alias, timere. “ † Sed illi qui sunt in patria, non timent ab aliquo statu cadere, quia sunt in perfectione gratiæ confirmati: quia non separabuntur; sed reverentia filiali timebunt: Psal. 18. *Timor Domini sanctus permanens in sæculum sæculi*: & reverebuntur Dei iustitiam. Tamen specialius in præsenti vita timent. Secundo propter despectionem peccati, & præsentis prosperitatis. Et primo ponitur derisio; secundo ponitur causa derisionis, ibi, *Ecce*. Quantum ad primum: *Super eum*, idest contra eum, scilicet peccatorem, *videbunt* † alias, peccatores *videbunt*, † idest contemnent eius fiduciam, & prosperitatem. Et hoc specialiter fiet in futuro. Psalm. 57. *Lætabitur iustus cum viderit vindictam*. Iob 22. „ Videbunt iusti, & lætabuntur. “ Et derident primo peccatorum superbiam; secundo vanam fiduciam, & eorum fragilem gloriam. Superbiam, quia non sperabant in Deo, sed de se confidebant. *Et dicent*, iusti: *Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum*; idest, non posuit quod indigeret Dei auxilio. Psalm. 11. *Labia nostra a nobis sunt: quis noster Dominus est?* Deut. 39. „ Dereliquit factorem suum. “ De vana fiducia: unde dicit: *Sed speravit in multitudine divitiarum suarum*. Proverb. 11. „ Qui confidit in divitiis suis, corruet. “ I. Timot. ult. „ Divitibus huius sæculi præcipe non sublime sapere, nec sperare in incerto divitiarum. “ De vana gloria mala facere; & Deo permittente prævaluit: unde dicit: *Et prævaluit in vanitate sua*. Et de hoc deridentur. Psal. 93. *Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt*. Vel *prævaluit in vanitate sua*; ut referatur ad avarum, qui quantum ad aliquid prævalet omnibus aliis peccatoribus. Eccli. 10. „ Avaro nihil est scelestius. “ Et ex quo ad hoc inducitur incidit in aliis facile. Vel potest referri ad antichristum, quia prævalet omnibus aliis.

(e) *Ego autem sicut oliva fructifera*. Hic agit de sanctitate bonorum: & primo ostendit quid agunt in præsenti; secundo quid promittunt, ibi, *Confitebor*. Duplex bonum faciunt sancti in præsenti Ecclesia. Primo in hoc quod bene se habent ad proximum, fructificando in eis; & ideo iustus comparatur olivæ; quasi dicat: Peccator sic evellitur sine fructu; sed *ego sicut oliva fructifera in domo Dei*. Et comparatur olivæ propter pinguedinem: nam oliva semper habet fructum pingue. Iudic. 9. „ Non possum deserere pinguedinem meam. “ Hier. 11. „ Olivam uberem, pulchram, fructiferam, speciosam vocavit Dominus nomen tuum. “ Hic tamen comparatur olivæ propter fructum specialiter: quia ex olivis fit oleum, per quod significatur misericordia, ex qua iusti provident aliis, & fructum faciunt in Ecclesia. Ioan. 15. „ Posui vos ut eatis, & fructum afferatis. “ Et hunc fructum feci *in domo Dei*, non in mundo. Psal. 83. *Elegi abiectus esse in domo Dei*. Item quoad Deum, iusti in mundo isto faciunt aliud bonum, sperando scilicet in eo: unde dicit: *Speravi in misericordia Dei*, non meis meritis, sed illius misericordia. Tit. 3. „ Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam salvos nos fecit. “ Et hæc misericordia est *in æternum*. Et potest hoc dupliciter exponi. Uno modo ut designat æternitatem; & sic potest referri æternitas ad essentiam misericordiæ divinæ, quæ est æterna. Hier. 31. „ In caritate perpetua dilexi te: ideo attraxi te miserans. “ Alio modo ut referatur ad effectum misericordiæ. Aliquando ex misericordia Dei conceduntur bona æterna, & sic *in sæculum sæculi*, idest per omnia † alias, mea † sæcula. *Confitebor*. Hic promittit quid sit facturus, & promittit duo. Unum refertur ad præterita, & est gratiarum actio de beneficiis collatis. Propter hoc dicit: *Confitebor tibi in sæculum*, idest referam tibi laudes; & hoc quia tu *fecisti*, scilicet quod essem oliva fructifera in domo Domini, & quod spero in misericordia Dei. Aliud refertur ad futura: *Expectabo nomen tuum, quoniam bonum est*. Expectat nomen Iesu esse salutare suum. Et hoc specialiter contingit in illis qui sunt in patria: unde dicit: *Quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum*, qui vident ipsam essentiam bonitatis, unde non possunt † alias, potest † nisi diligere Deum.

DIVI

DIVI THOMAE AQUINATIS
DOCTORIS ANGELICI
IN CANTICUM CANTICORUM EXPOSITIO.

CAPUT PRIMUM.

OSculetur me osculo oris sui: quia meliora sunt ubera tua vino, fragrantia unguentis optimis. Oleum effusum nomen tuum; ideo adolescentulæ dilexerunt te. Trahe me post te: curremus in odorem unguentorum tuorum. Introduxit me Rex in cellaria sua. Exultabimus, & lætabimur in te, memores uberum tuorum super vinum. Recti diligunt te. Nigra sum, sed formosa, filiæ Hierusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis. Nolite me considerare quod fusca sim, quia decoloravit me sol. Filii matris meæ pugnaverunt contra me, posuerunt me custodem in vineis. Vineam meam non custodivi. Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie; ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum. Si ignoras te, o pulcherrima inter mulieres, egredere, & abi post vestigia gregum tuorum, & pasce hœdos tuos iuxta tabernacula pastorum. Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te, amica mea. Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis, collum tuum sicut monilia. Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento. Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur. Botrus Cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi. Ecce tu pulchra es, amica mea; ecce tu pulchra es; oculi tui columbarum. Ecce tu pulcher es, dilecte mi, & decorus. Lectulus noster floridus, tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.

SALOMON inspiratus divino spiritu, composuit hunc libellum de nuptiis Christi, & Ecclesiæ, & quodammodo Epithalamium fecit Christi, & Ecclesiæ, idest Canticum super thalamos. Unde & Cantica Canticorum vocavit hunc libellum: quia omnia alia Cantica superexcellit. Sicut enim † alias, etiam † dicitur: Rex Regum, & Dominus dominantium; & Solemnitas solemnitatum: sic dicuntur Cantica Canticorum, ob excellentiam & dignitatem. Est autem in hoc obscurissimus iste liber, quia nullæ ibi commemorantur personæ, cum tamen stylo quasi comico sit compositus.

Ait ergo: *Osculetur me osculo oris sui*. Desiderantis vox est synagogæ adventum Christi; quasi diceret: Quia toties mihi adventum suum promisit per prophetas, veniat ergo, & *osculetur me osculo oris sui*: idest per seipsum mihi loquatur. *Quia meliora sunt ubera tua vino*. Repente ad ipsum cuius desiderio fragrabat, verba convertens subdit: *Quia meliora sunt ubera tua vino*. Per ubera Christi, dulcedo Evangelii intelligitur, quia veluti lacte nutritur infantia credentium. Vinum autem austeritatem legis significat. Sed ubera Christi meliora sunt vino, quia dulcedo Evangelii melior est austeritate legis: in lege enim nulla reservatur pœnitentia: quia præcipit, ut qui occidit occidatur; Evangelium autem dicit: „ Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur impius a via sua, & vivat: " (Ezech. 33.) *Fragrantia unguentis optimis*. Unguenta do-na

na sunt Spiritus sancti, vel etiam operationes virtutum, de quibus Apostolus 2. Cor. 2. „ Christi bonus odor sumus Deo. " *Oleum effusum nomen tuum*. Nomen tuum, o Christe, effusum est. Chrisma Graece, Latine unctio dicitur. Inde nomen ab unctione vocatum est. Solet autem Spiritus sanctus hoc olei nomine appellari: iuxta quod Psalmista ait (Psal. 44.) „ Unxit te Deus Deus tuus oleo, " idest Spiritu sancto. Hoc oleum effusum est, quando haec gratia quam Christus singulariter habuit, data est omnibus electis. Unde & a Christo Christiani dicuntur participatione nominis Christi. Et bene non stillatum, sed effusum dicitur oleum: quia abundanter haec gratia omnibus data est in Christo credentibus. *Ideo adolescentulae dilexerunt te*. Adolescentulae dicuntur animae electorum, quia in baptismo reliquerunt sordes veteris hominis, & renovatae sunt in Christo. Bene autem feminino genere dicuntur, quia animae sanctorum quo maioris fragilitatis sibi consciae sunt, eo amplius diligunt Christum. Vox Ecclesiae de gentibus: *Trahe me post te: curremus*. Nam hactenus locuta est synagoga; hic incipit loqui Ecclesia de gentibus: *Trahe me post te*: quia, inquit, meam infirmitatem cognosco, & video nihil me meis viribus boni posse agere; tua gratia trahe me ad tui imitationem; vel etiam cum caelum ascenderis, *trahe me post te*, ut te sequi merear. *Introduxit me Rex in cellaria sua*. Hic loquitur Ecclesia de Christo sponso suo ad animas fideles. Cellaria Dei sunt aeterna beatitudo, & supernae patriae gaudia; in quam introducta est iam Ecclesia per fidem, & spem, & quandoque introducetur per rem. *Exultabimus, & laetabimur in te*. De donis, inquit, tuis exultabimus, & laetabimur: sed quia scimus hoc non nostri esse meriti; in te, non in nobis exultabimus. Hoc est quod Apostolus ait 2. Cor. 10. „ Qui gloriatur, in „ Domino glorietur. " *Memores uberum tuorum super vinum*; idest, memores gratiae tuae, & misericordiae, quia salvati sumus. Ubera enim sunt ipsa gratia qua salvamur. Recordantes etiam quia tu austeritatem legis uberibus doctrinae evangelicae temperare dignatus es. *Recti diligunt te*. Illi, inquit, qui recti corde sunt, diligunt te, idest illi qui nihil suis meritis tribuunt, sed omnia tuae gratiae deputant. Nullus enim te diligit nisi rectus, nullus est rectus nisi qui te diligit. *Nigra sum, sed formosa* (vel *decora*) *filia Hierusalem*. Hic rursus loquitur Ecclesia ad sanctas animas. *Nigra sum*, quia persecutiones patior: *sed formosa* sum virtutibus, *filia Hierusalem*; idest, o animae fideles, *nigra sum*, idest deformis, persecutionibus, & aerumnis quas sustineo; *sed formosa* sum decore virtutum. Quomodo anima nigra sit, vel quomodo formosa, ostendit cum subdit: *Sicut tabernacula Cedar, sicut pellis Salomonis*. Ita enim distinguitur: *Nigra sum sicut tabernacula Cedar, formosa sicut pellis Salomonis*. Cedar filius fuit Ismaelis, & interpretatur tenebrae. Ismaelitae vero semper in tabernaculis habitare soliti sunt, & non habent domos. Dicit ergo Ecclesia se nigram esse, sicut tabernacula Cedar, propter persecutiones quas patiebatur a filiis tenebrarum, quod interpretatur Cedar. Hinc Psalmista dicit Psalm. 119. „ Habitavi cum habitantibus „ Cedar; " idest, conversatus sum inter persecutores, & peccatores infidelitate nigros. Formosam vero se dicit sicut pelles, idest tabernacula Salomonis, qui pacificus interpretatur: quoniam digna erat visitatione, & consolatione sponsi sui Christi inter angustias. Et sicut tabernacula ex pellibus mortuorum animalium fiunt, ita Ecclesia, tabernaculum videlicet Dei, ex his construitur qui seipsos cum vitiis, & concupiscentiis mortificant. *Nolite me considerare quod fusca sim, quia decoloravit me sol*. O animae fideles, & Deo devotae, *nolite me considerare quod sim fusca*, idest quod tribulationibus afficiar, quod persecutionibus opprimar, *quia decoloravit me sol*; idest, fervor persecutionis splendorem in me quodammodo obfuscavit; ac si diceret: Interiorem pulchritudinem meam cogitate, & illam attendite, non illa quae foris pati videor. Tale est quod & Apostolus dicit Eph. 3. „ Nolite deficere in tribulatio„ nibus meis pro vobis, quae est gloria vestra.... „ Non enim sunt condignae passiones huius „ temporis ad futuram gloriam quae revela„ bitur in nobis: " (Rom. 8.) Sol autem in Scripturis multos habet sensus. Aliquando significat ipsum Dei & hominum mediatorem, sicut dicitur Malac. 4. „ Vobis timentibus no„ men meum, orietur sol iustitiae, " idest Christus. Significat etiam Ecclesiam, sicut Dominus dicit Matth. 13. „ Tunc iusti fulgebunt „ sicut sol. " Aliquando fervorem persecutionis, sicut hic, & in Evangelio (Mat. 13.) ubi dicitur de semine, quod cecidit super terram, & orto sole exaruit: quod ipse Dominus aperit exponens. „ Facta autem persecutione pro„ pter verbum, scandalizantur." *Filii matris meae pugnaverunt contra me*; *posuerunt me custodem in vineis*. *Vineam meam non custodivi*. Unde coeperit haec persecutio † alias, coeperit persecutio, † ostendit cum subdit: *Filii matris meae*. Vox primitivae Ecclesiae. *Filii matris meae pugnaverunt contra me*. Mater primitivae Ecclesiae, synagoga est, cui per Prophetam dicitur (Esa. 1.) „ Et vocaberis civitas fidelis, & mater civi„ tatum, fidelis Sion. " Huius filii sunt Iudaei,

qui

qui pugnaverunt contra Ecclesiam primitivam quando excitaverunt persecutionem contra credentes, propter quam omnes dispersi sunt per regiones, & per civitates Samariæ. *Posuerunt me custodem in vineis*. Vinea una fuit primitiva Ecclesia in Hierosolymis; sed ob Iudaicam persecutionem, dispersis omnibus credentibus, multæ vineæ factæ sunt, idest multæ Ecclesiæ constructæ sunt per universum mundum. Dicit ergo Ecclesia primitiva: *Posuerunt me*, scilicet Apostoli, & doctores, *custodem*; idest ut essem custos Ecclesiarum. Unde & bene, ubi nos legimus (Act. 8.) „ Omnes dispersi „ sunt, “ in Græco habetur: „ Disseminati „ sunt. “ Ad hoc enim divinitus dispersi sunt ut plures Ecclesiæ fierent per universum orbem. *Vineam meam*, idest unam illam Ecclesiam quæ in Hierosolymis fuit, *non custodivi*. Hoc autem non ad votum, neque ad mentem est referendum; sed ad locum. *Non custodivi*, subaudi, ut essem solummodo ibi ubi cœpit. *Indica mihi ubi pascas, ubi cubes in meridie*. Vox Ecclesiæ ad sponsum suum Christum. O sponse, *quem diligit anima mea*, idest quem tota intentione diligo, *indica mihi ubi pascas*; idest, ubi oves tuas pascere facias. Ipse est enim pastor bonus, sicut ipse dicit in Evangelio (Ioan. 11.) *Indica mihi ubi pascas*, & *ubi cubes*, idest requiescas, & hoc *in meridie*, idest in fervore persecutionis, vel tentationis. Laborans enim Ecclesia persecutionibus, obsecrat sponsum suum ut ei dicat in quorum mentibus requiescat: nam cubare sponso requiescere est, sicut ipse dicit (Esai. 11.) „ Super quem „ requiescet spiritus meus &c. “ Ne enim sancti æstu † alias, actu † tentationis arescant, ipse in eorum cordibus cubat, & requiescit, atque ab omni fervore tentationum, & persecutionum protegit. Quare hoc? *Ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum*. Greges sodalium appellat conventicula hæreticorum, qui sodales Christi sunt, quia & ipsi greges suos pascunt. Sed Christus unum habet gregem; hæretici vero non gregem, sed greges pascunt; & est sensus: O sponse, indica mihi sanctos, & electos tuos, in quorum mentibus requiescis; ne forte offendam & incurram hæreticos, putans te me ibi posse invenire. Hunc versum male hæretici distinguebant, tamquam interrogaret: *Ubi pascas, ubi cubes*; & ipse responderet: *In meridie* cubo, idest in australi parte. *Si ignoras te*. Vox sponsi ad sponsam suam Ecclesiam. *Si ignoras te o pulchra, egredere, & abi post vestigia gregum*; ac si diceret: Tu quereris te quasi a me derelictam, & persecutionum fervoribus denigratam; nec consideras, quod pulchra sis inter mulieres; idest non attendis virtutum spiritualium pulchritudinem, qua præ ceteris decoraris, licet tentationibus denigreris. *Si* ergo *ignoras te*; idest si hanc dignitatem, & formositatem tuam non recognoscis: *egredere*, de meo consortio, *& abi post vestigia gregum*. Hoc est, sequere, & imitare doctrinam errantium hæreticorum, qui contempto vero pastore unius gregis, multos sibi greges coacervaverunt; *& pasce hædos tuos iuxta tabernacula pastorum*, idest peccatores, & erroneos auditores sub dogmate hæreticorum. Unus enim pastor est Christus, qui unum habet gregem, idest unitatem Ecclesiæ catholicæ; pastores vero multi sunt hæretici, qui gregem deceptorum hominum sibi aggregant, quos diabolo pascunt, de quibus Psalmista (Psal. 48.) „ Sicut oves in inferno positi sunt. “ Oves vocantur in loco hoc mali, non propter boni simplicitatem, vel ignorantiam, sed propter hebetudinem: quia nesciunt resistere pravæ doctrinæ; sed omnia quæ sibi imponuntur a malis doctoribus, sustinent non bona patientia. Vox eiusdem sponsi: *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te, amica mea*. Equitatum suum appellat exercitum filiorum Israel, videlicet sexcenta sex millia qui egressi sunt de Aegypto, & transierunt mare rubrum. Equitatum autem suum illam multitudinem dicit: quia sicut auriga currui præest, ita Deus illi plebi præerat, protegens illam, & defendens, & ad terram repromissionis introducens. Huic suo æquitatui assimilavit amicam suam: quoniam sicut ille populus per mare rubrum salvatus est, Pharaone demerso; ita Ecclesia gentium per baptismum de diaboli servitute liberata est, & ad veram repromissionis terram evangelicam libertatem introducta. Sicque quæ erat ancilla vitiorum, facta est amica Christi, emundata & abluta per baptismum a sordibus peccatorum. Vel aliter, secundum Gregorium: *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te, amica mea*. Omnes enim qui luxuriæ, qui superbiæ, qui avaritiæ, qui invidiæ, qui fallaciæ deserviunt, adhuc quasi equi quidam sub curru Pharaonis sunt, idest sub regimine diaboli; omnis vero qui in humilitate, in castitate, in doctrina, in caritate fervet, iam equus effectus est creatoris nostri, iam in curru Dei positus est, iam sessorem Deum habet. Unde cuidam dicitur cui iam Dominus præsidebat, Act. 9. „ Durum est tibi contra stimu„ lum calcitrare; “ ac si diceret: Meus equus es, iam contra me calces iactare non potes, iam tibi ego præsideo. De istis equis alibi dicitur, Habac. 3. „ Misisti in mari equos tuos, „ turbantes aquas multas. “ Habet enim currus Deus, quia animabus sanctis præsidet, & per animas sanctas circumquaque discurrit: unde scriptum est, Psalm. 67. „ Currus Dei de-

„ cem millibus † alias, millia † multiplex „ „ millia lætantium. " Habet currus Pharao, qui tamen currus in mari rubro submersi sunt, quia multi perversi in baptismate mutati sunt. Dicit † alias, Dicat † ergo sponsus: *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te, amica mea*; idest, dum adhuc tu esses in curribus Pharaonis, ego te equitatui meo assimilavi: quia attendi quid prædestinationis in te fecerim, equis meis te comparavi. Videt enim Deus multos adhuc deditos luxuriæ, adhuc avaritiæ servientes; & tamen attendit in secreto iudicio quod † alias, quid † iam de ipsis operatus est. Quia habet equos Deus; sed multos videt adhuc equos esse Pharaonis; & quia considerat occulto iudicio, occulta prædestinatione ad bonum commutandos, similes illos attendit iam equis suis, quia videt illos ad currum suum ducendos qui prius in curru † alias, currus † Pharaonis deserviebant. Ubi consideranda sunt occulta iudicia: quia multi videntur per prædicationem, per sapientiam, per castitatem, per largitatem equos Dei esse; & tamen occulto Dei iudicio equis Pharaonis assimilantur: & multi videntur per avaritiam, per superbiam, per invidiam, per luxuriam equi Pharaonis esse; & tamen occulto Dei iudicio equis Dei assimilantur: quia & illos videt de bono ad mala verti, & istos videt de malo ad bonum reduci. Sicut † alias, Sic † ergo per distinctionem divini iudicii multi qui equi videntur Dei, equi sunt Pharaonis pro reproba vita quæ illos sequitur; ita per impietatem multi equi Pharaonis videntur qui per sanctam vitam quam in fine suo servaturi sunt, equis Dei assimilantur. Unde blanditur sponsus, & dicit: *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te, amica mea*; idest, tu adhuc in curribus Pharaonis subdita serviebas, sub vitia currebas; sed attendi ego quid de te prædestinatione fecerim. *Equitatui meo te assimilavi*; idest, electis meis similem te attendi. *Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis*. Turturis natura est ut si casu coniugem perdiderit, alium ultra non inquirat. Turturi ergo assimilatur Ecclesia, quia ex quo Christus præsentia sua corporali mundum deseruit, & cælos petiit, Ecclesia in eius amore tenacissime perseverat. Nec recipit ullum adulterum amatorem, quia contemnit mundum, & concupiscentias eius, & solius sponsi sui pulchritudinem mente contemplatur. Genis autem turturis genas Ecclesiæ comparat, quia in genis maxime verecundia apparet; & per hoc pudor & verecundia Ecclesiæ ostenditur, quia erubescit aliquid fœdum, & quod sponso suo displiceat, perpetrare; & est sensus: Noli timere, ne vageris per greges sodalium, quia tanto te amoris mei pudore, & tanta verecundia donavi ut certus sim te me non posse deserere, vel ad alienos deflectere. *Collum tuum sicut monilia*. Per collum Ecclesiæ, doctores sancti figurantur: nam sicut per collum cibi reficiendo corpora ministrantur, sermones etiam, quibus arcana mentium demonstrantur, per colli fistulam egrediuntur; sic doctores non solum cibum nobis salutaris doctrinæ ministrant, sed etiam secreta Scripturarum nobis manifestant. Hoc ergo collum Ecclesiæ quasi monile est, quia castæ doctrinæ gemmis, & virtutum ornamentis sancti doctores decorantur. Monile enim ornamentum est virginum, vel matronarum. *Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento*. Murenulæ iuxta litteram ornamenta sunt colli virginalis & puellaris; virgulæ videlicet auri perplexæ intermixtis nonnumquam pulchra varietate subtilissimis argenti filis; & hoc est quod dicit, *Vermiculatas argento*, idest in modum vermium terrenorum quos lumbricos dicunt, distinctas, & inter se coniunctas. Murenulæ autem a similitudine piscis maritimi, qui murena vocatur. Mystice, murenulæ sunt perplexa Scripturarum dogmata ex diversis Sanctorum Patrum sententiis inter se iuncta. Aurum quippe claritatem significat sensus spiritalis: argentum vero nitorem eloquii designat. Murenulas aureas ergo sponsus sponsæ suæ facit, cum Christus Ecclesiam suam doctrinis Sanctorum Patrum, sensu, & eloquio fulgentibus instruit, atque ad illorum fidem, & virtutem imitandam accendit. Notandum vero, quod dicit pluraliter, *Faciemus tibi*: quasi enim Christus se personis doctorum coniungit, per quos ipsæ murenulæ incatenantur, ut istis Ecclesia exornetur. *Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum*. Modo synagoga Regem sponsum suum Christum dicit, qui per divinitatem suam omnia regit, & etiam secundum humanitatem de regia David stirpe natus est. Accubitus huius Regis fuit incarnatio eius: accumbere enim est reclinare, & discumbere; & tunc Christus accubuit quando pro nostra redemptione se usque ad suscipiendam naturam nostram inclinavit, & tunc *nardus dedit odorem suum*, quia virtus Ecclesiæ magis enituit. Cum enim considerat Deum pro se hominem factum, amplius ad specialium virtutum studium, & amorem conditoris accenditur. Nardus enim fragrantiam virtutum specialium designat. Erant quidem ante incarnationem sancti Dei; sed, sicut dictum est, sanctitas magis a tempore incarnationis Christi excrevit; & tunc quodammodo *nardus* Ecclesiæ, idest odor virtutum fortis, *dedit odorem suum*. Iuxta litteram, nardus herba est aromatica, crassa, & fragili radice.

folio-

folioque parvo, & denso, cuius cacumina in aristas se spargunt. Hoc unguento Maria Magdalene caput, & pedes Domini perunxisse in Evangelio legitur, Luc. 7. cum esset in domo Simonis. *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi*. Myrrha species est aromatici nimiæ amaritudinis, qua mortuorum corpora condiuntur: hoc loco passio Christi, & sepulcrum designatur: nam depositum corpus Domini de cruce, a Nicodemo, & Ioseph myrrha, & aloe conditum est, & involutum linteis cum aromatibus, ac sepulturæ datum. Dicit ergo Ecclesia sponso eius: *Dilectus meus fasciculus myrrhæ mihi* factus est, quia propter me mortuus, & sepultus est. *Inter ubera mea commorabitur*. Nemo dubitat locum cordis inter ubera esse. Dicit ergo: *Inter ubera mea commorabitur cor*, id est in cordis mei memoria æternaliter habebitur, & numquam tantorum beneficiorum eius obliviscar; sed sive in prosperis, sive in adversis sim, recordabor eius qui me dilexit, & mortuus est pro me. *Botrus Cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi*. Cyprus insula est, ubi vites nobiles esse feruntur maximos botros procreantes. Engaddi locus similiter esse fertur habens arbusculas liquorem balsami desudantes. Loquitur ergo sponsa de resurrectione sponsi sui: *Botrus Cypri dilectus meus mihi*; ac si diceret: Sponsus meus, qui mortis amaritudinem pro me gustavit, & quasi fasciculus myrrhæ mihi fuit; sed in resurrectione sua factus est mihi botrus Cypri, quando me gaudio suæ resurrectionis lætificavit: „ vinum enim „ lætificat cor hominis: " (Ps. 103.) & hoc *in vineis Engaddi*, quia ex resurrectione, quasi suavissimi balsami odore, per universum mundum redoluit, & fragrantiam suæ fidei late dispersit. Engaddi autem fons hædi interpretatur, per quem significatur baptisma, & sacrificium, in quo omnia peccata abluuntur: hædus namque peccatores significat. Baptismus ergo fons hædi est, quia peccatores suscipit & maculatos, & mundatos ab omnibus peccatis reddit. Vox sponsi Christi ad Ecclesiam suam sponsam: *Ecce tu pulchra es, amica mea; ecce tu pulchra*. Bis eam repetit † alias, reperit † esse pulchram, propter perfectionem operis, & munditiam cogitationis. *Ecce tu pulchra es*, hoc est in bonis operibus perfecta es, sancte, & iuste, & pie vivendo secundum Apostolum (Tit. 2.) *Ecce tu pulchra es*, mundam, & simplicem habens cordis cogitationem atque intentionem: quia non propter terrena commoda, vel mundi gloriam, sed ut solis oculis Dei placeas bona operaris. *Oculi tui columbarum*. Columba simplicissima avis est; per hanc simplicitas, atque innocentia Ecclesiæ figuratur: quasi enim oculos columbarum habet, quia ab omni fictione & simulatione se immunem ostendit. Vel etiam oculos habet columbarum, quia scientiam † alias, scientia † divinarum Scripturarum casto, & simplici intuitu intelligit, spirituales & divinos sensus in ea requirens: nam quoniam Spiritus sanctus in specie columbæ apparuit, recte doctrina cælestis in oculis columbæ intelligitur. *Ecce tu pulcher es, dilecte mi, & decorus*. Postquam sponsus sponsam suam de pulchritudine operis & cordis laudavit, reddit ei vicem sponsa respondens: *Ecce tu pulcher es, dilecte mi, & decorus*; ac si diceret: Tu quidem me pulchram in opere, & cogitatione esse dicis; sed ego omnem hanc pulchritudinem a te me credo habere, & cognosco: tu enim es pulcher & decorus, tu es fons totius boni; & quicquid boni habeo, tua gratia habeo. Pulcher autem & decorus dicitur, quia & divinitatis perpetuitate, & etiam susceptæ humanitatis dignitate mirabilis est. *Lectulus noster floridus*. Lectulus Ecclesiæ est qualiscumque tranquillitas vel requies præsentis vitæ: nam quasi in bello est Ecclesia, dum pro Christo diversa tolerat certamina; quasi vero in lectulo requiescit, cum aliquantula pace sibi concessa fruitur: sed hic lectulus est floridus, hoc est varietate virtutum quasi vernantibus floribus distincta est requies Ecclesiæ: tunc enim liberius contemplationi divinæ insistit, cum ieiunia, vigilias, & cetera bonorum operum exercitia liberius exequitur. *Tigna † alias, ligna † domorum nostrarum cedrina, laquearia cypressina*. Domus Ecclesiæ sunt fidelium conventicula per orbem totum dispersa; tigna vero, & laquearia sunt ipsæ personæ fidelium ex quibus Ecclesia constat. Sed attendendum est, quod tigna ad munimentum domus sunt, laquearia ad ornamentum. Ideoque per tigna designantur doctores, quorum doctrina fulcitur & sustentatur Ecclesia; per laquearia vero sancti simplicitate gaudentes, qui suis virtutibus ornant Ecclesiam, non autem muniunt doctrina: & hic attendendum est, quod sicut laquearia tignis affixa sunt, sic & † alias, & sic † vita fidelium in Ecclesia ex doctoribus pendet, quia illorum doctrina instruitur, & roboratur. Bene autem tigna cedrina, & laquearia cypressina dicuntur: nam utræque arbores imputribilis naturæ sunt, sanctos designantes, qui immarcescibili desiderio flagrant amore sui conditoris, & contemptis transitoriis, ad æterna festinant. Cedrus etiam odore suo serpentes fugat; sic & † alias, & sic † sancti doctores dæmones, vel hæreticos fragrantia doctrinæ suæ repellunt.

CAPUT II.

EGo flos campi, & lilium convallium. Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias. Sicut malus inter ligna ſylvarum, ſic dilectus meus inter filios. Sub umbra illius quem deſideraveram ſedi; & fructus eius dulcis gutturi meo. Introduxit me Rex in cellam vinariam, ordinavit in me caritatem. Fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo. Læva eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Adiuro vos, filiæ Hieruſalem, per capreas, cervoſque camporum, ne ſuſcitetis, neque evigilare faciatis dilectam, quoadusque ipſa velit. Vox dilecti mei. Ecce iſte venit ſaliens in montibus, tranſiliens colles. Similis eſt dilectus meus capreæ, hinnuloque cervorum. En ipſe ſtat poſt parietem noſtrum, reſpiciens per feneſtras, proſpiciens per cancellos. En dilectus meus loquitur mihi: Surge, propera, amica mea, columba mea, formoſa mea, & veni. Iam enim hyems tranſiit, imber abiit, & receſſit. Flores apparuerunt in terra noſtra; tempus putationis advenit. Vox turturis audita eſt in terra noſtra, ficus protulit groſſos ſuos, vineæ florentes dederunt odorem ſuum. Surge, propera, amica mea, ſpecioſa mea, & veni: columba mea in foraminibus petræ, in caverna maceriæ, oſtende mihi faciem tuam, ſonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Capite nobis vulpes parvulas quæ demoliuntur vineas: nam vinea noſtra floruit. Dilectus meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia, donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ. Revertere, ſimilis eſto, dilecte mihi, capreæ, hinnuloque cervorum ſuper montes Beth-el.

IPſe quoque ſponſus de ſe qualis ſit oſtendit, poſtquam ſponſa qualem domum ipſa, & ſponſus eius habeant oſtendit, dicens: ***Ego flos campi, & lilium convallium;*** videlicet quia odorem meæ virtutis per latitudinem totius mundi diffundo † al. diffudi. † ***Ego ſum flos campi,*** ideſt decus † al. Deus † mundi: ſicut enim campus floribus adornatur, & vernat, ita totus mundus Chriſti fide, & notitia decoratur. Sum etiam ***lilium convallium***: quia illis mentibus meam præcipue gratiam tribuo quæ nullam ſpem in ſe habentes mihi ſe humili devotione ſubmittunt: convalles enim ſignificant humiles mentes, quarum lilium Chriſtus eſt, quia pulchritudo humilium mentium ipſe eſt, qui dixit (Mat. 11.) „ Diſcite a me quia mitis ſum, & „ humilis corde. " Poteſt & hoc quod dicit, ***Ego ſum flos campi***, ad incarnationem referri. Campus enim non aratur, non ſcinditur, non ullo vomere proſulcatur. Dicit ergo: Sum ***flos campi***, ideſt filius virginis. Non ergo ruris, ſed campi ſe florem vocat, quia virgineæ carnis fructus eſt ſecundum vaticinium Eſa. 11. „ Egredietur vir„ ga de radice Ieſſe, & flos de radice eius a„ ſcendet. " ***Lilium convallium*** eſt Chriſtus, hoc eſt filius humilium parentum: convalles enim, humiles parentes eius, & pauperes ſignificant. Veniens enim filius Dei in mundum, non ſolum homo fieri dignatus eſt, ſed etiam pauper homo pro nobis; nec divites, ſed pauperes elegit habere parentes, ut particeps factus paupertatis noſtræ, divitiarum, & gloriæ ſuæ nos participes faceret. ***Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias***. Videns ſponſam ſuam ad requiem feſtinare, & laborес refugere, ac per quietem præſentis temporis ad æternam beatitudinem tendere, monet eam tali comparatione, ut noverit ſe per preſſuras & labores huius ſæculi illuc pervenire debere. ***Sicut***, inquit, ***lilium*** eſt ***inter ſpinas, ſic amica mea inter filias***. Spinæ quæ pungunt, & lacerant, ſignificant pravos † al. parvos † quoſque vel intra Eccleſiam, vel extra Eccleſiam; & eſt ſenſus: Sic tibi vivendum eſt, & ſic parata debes eſſe contra omnia adverſa, ſicut lilium inter ſpinas eſt; & tamen florere, & gratum odorem ex ſe emittere non ceſſat. ***Sic amica mea inter filias***: quia non ſolum ab his qui extra Eccleſiam ſunt mala pateris, verum etiam ab illis qui generati per baptiſmum in filiationem Dei veniſſe videntur. Et nota, quod ſe ſuperius ſponſus lilium appellavit convallium; nunc ſponſam ſuam dicit ***quaſi lilium inter ſpinas***: quia ipſe, qui vere eſt lilium, per gratiam facit Eccleſiam ſuam eſſe lilium, candidam videlicet virtutibus, vel ab omni vitiorum labe immunem. ***Sicut malum inter ligna ſylvarum, ſic dilectus meus inter filios***. Nunc ſponſa laudata a ſponſo, vicem ei reddit, & dicit qualis quoque ſit ipſe. ***Sicut***, inquit, ***malum inter ligna ſylvarum, ſic dilectus meus inter filios***. Sicut malum pulchritudinem habet pomorum, & gratum odorem inter agreſtia ligna ſylvarum; ita mediator Dei & hominum Chri-

Christus Iesus spirituali refulget gratia inter filios Dei, & inter electos: ipse enim per naturam Dei filius est, reliqui electi per gratiam, potestate accepta ab unico filio Dei ut sint filii Dei. Hinc Ioan. cap. 1. dicit: „ Vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a „ patre. " Non qualemcumque, sed quasi unigeniti a patre. *Sub umbra illius quem desideraveram sedi*: quia in eius protectione confido, & ab eo inter adversa gubernari spero. Umbra enim Christi protectio divinitatis est, qua electos tuetur & defendit. *Fructus eius dulcis gutturi meo*, idest divinitatis contemplatio, qua me satiari confido: hæc est enim sanctorum expectatio, hæc est etiam satietas, & præmium, visio conditoris. Desiderat ergo umbram conditoris sui Ecclesia, quia protectionem illius exoptat inter præsentis vitæ adversa. *Fructus illius dulcis gutturi meo* est: quia expectat perfrui specie visionis illius, & satiari dulcedine claritatis eius. *Introduxit me Rex in cellam vinariam, ordinavit in me caritatem*. Cella vinaria Ecclesia est, in qua est vinum evangelicæ doctrinæ. In hanc ergo cellam amica sponsi introducitur, quando ex omnibus gentibus in unam Ecclesiam fideles adunantur. *Ordinavit*, inquit, *caritatem*. Inter omnes virtutes primatum tenet caritas, qua ipsa subsistit Ecclesia. Caritas ergo in Ecclesia ordinatur, quia non temere, non confuse, sed ordinate tenenda est omnis Dei & proximi dilectio. Deus enim est diligendus super omnia toto corde, tota anima, omnibus viribus, omni mente. Proximus diligendus est sicut se unusquisque diligit. Nam confundere vult caritatem qui proximi caritatem dilectioni Dei præponit, de quibus Dominus in Evangelio ait, Matt. 10. „ Qui amat patrem, aut „ matrem plusquam me, non est me dignus. " Vel etiam *ordinavit in me caritatem*; idest, ipse prior me dilexit, deinde qualiter eum diligere deberem docuit: unde ipse dicit, Ioan. 15. „ Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. " Namque in Evangelio dicitur (Ioan. 15.) „ Ipse „ Pater amat vos, quia vos me amastis. " Non ita putandum tamquam amor discipulorum præcesserit amorem divinum, sed ita potius quod Deus primo discipulos amaverit, illi vero subsequenter gratiam habentes divino amori, maiori dilectione se dignos fecerint. Et Pri. Ioan. 4. „ Diligamus Deum, quoniam „ ipse prior dilexit nos. " *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo*. Postquam Ecclesia, vel anima Deo dilecta, in se caritatem ordinatam dixit, qualiter velit requiescere, vel in quo lecto sponso suo pausare, ostendit subdens: *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo*. Alloquitur animas iam perfecte divino amori inhærentes. Per flores initia sanctæ conversationis intelliguntur, per mala vero perfectio bonorum operum; & est sensus: O sanctæ animæ, quæ iam dilectioni conditoris vestri inhæretis, fulcite me bonorum vestrorum exemplis, & qualiter in exordio virtutum, vel in provectu, vel in perfectione bonorum operum vixeritis, ostendite, *quia amore langueo*. Tunc enim anima amore Dei languet quando eius dilectioni nihil præponit; immo quasi ad sæculi opera, languida, & imbecillis efficitur; nihilque eam delectat nisi meditatio cælestium, & contemplatio conditoris sui. *Læva eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me*. Cum, inquit, tali in lecto iacuero, *læva eius*, idest sponsi, erit *sub capite meo*. Per lævam, præsentis temporis prosperitas, vel etiam dona Dei intelliguntur quæ sanctis in præsenti conferuntur; per dexteram vero beatitudo cælestis patriæ accipitur. Læva Dei sunt pignora Spiritus sancti, & Scripturarum divinarum intellectus, & cetera dona ac charismata, quibus sancta Ecclesia in præsenti consolatur. Caput principale mentis accipitur. Læva ergo sponsi sub capite sponsæ est: quia hæc omnia dona ad hoc percipit Ecclesia, vel anima fidelis, ut per hæc discat suspirare ad æterna. Dextera vero sponsi eam amplexatur, quia tota intentio Ecclesiæ, vel animæ fidelis, hæc est ut ad æternam beatitudinem quandoque perveniat, & specie † alias, spe † sui conditoris gaudeat. Et bene prius læva sub capite, post sponsi dextera eam amplectitur, quia nemo ad amplexus æternæ beatitudinis poterit pervenire, nisi hic mysteriorum cælestium, & donorum divinorum studuerit esse particeps. *Adiuro vos, filiæ Hierusalem, per capreas, cervosque camporum, ut non suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam meam, quoadusque ipsa velit*. Vox sponsi adiurantis filias Hierusalem, idest animas æternis desideriis intentas, & visionem pacis requirentes, ne quiescentem sponsam suscitent, & inquietent. *Adiuro vos*, inquit, *filiæ Hierusalem, per capreas, cervosque camporum, ut non suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam meam* † alias, *filiæ Hierusalem*, & reliqua usque *dilectam*; † hoc est, ne animam divinæ contemplationi dedicatam, orationibus, vel lectionibus divinis occupatam inquietare, & ad exteriora opera suscitare velitis, *donec ipsa velit*; hoc est, donec expleto contemplationis tempore, admonente corporis fragilitate, ipsa velit suscitari a somno internæ quietis, & ad temporalia agenda procedere. Videamus autem per quid adiuret filias Hierusalem: *Per capreas, cervosque camporum*. Capreæ, & cervi munda animalia sunt, serpentibus, & venenis inimica; & significantur

tur virtutes sanctorum, quæ munditia spirituali refulgent, & venena fraudis diabolicæ non solum cavent, verum etiam insectantur, & ad nihilum redigunt. Et est sensus: Adiuro vos, filiæ Hierusalem, per virtutes vestras, quas vobis divina gratia collatas gaudetis, ut animam contemplationi meæ intentam non inquietetis, donec contemplationis hora finita, ipsa aliud quid agere velit. Vox Ecclesiæ: *Vox dilecti mei*; subaudi, hæc est. Lætabunda enim Ecclesia, quod tantum diligitur a sponso ut etiam pro illa filias Hierusalem adiuret ut non eam requiescentem inquietent, dicit: Hæc *vox dilecti mei*, pro me loquentis: quem dilectum videre desiderans, sed non valens annectit: *Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles*. Montes, & colles intelliguntur perfecti, quique sanctæ conversationis sublimitate a terrenis sublevati sunt, & quasi camporum planitiem melioris vitæ meritis excedentes. De his quoque montibus Esaias dicit cap. 2. „ Erit mons domus Domini præparatus in vertice montium, & elevabitur super colles. “ Loquitur ergo sponsa de dilecto suo: *Ecce iste venit saliens in montibus, & transiliens colles*; hoc est, etiam secundum humanitatem, omnem sanctorum excellentiam, omnem contemplationis vitæ puritatem excedens. Nec stare in montibus, sed transilire dicitur: quia etsi ad horam per internam inspirationem cor sanctorum visitet, subito tamen recedit, ut eos amplius in sui dilectionem accendat. Potest etiam hoc ad incarnationem Christi referri, quia veniens quosdam saltus dedit: quia de cælo venit in uterum virginis, de utero virginis in præsepe, de præsepe ad baptismum, de baptismo ad crucem, de cruce ad sepulcrum, de sepulcro ad cælum. Hinc & Psalmista, Psal. 18. „ Exultavit ut gigas ad currendam viam: a summo cælo egressio eius. “ *Similis est dilectus meus capreæ, hinnuloque cervorum*. Capreæ, & cervi quamvis in sua natura multa habeant quæ allegoricis sensibus conveniant, hoc tamen habent singulare quod non in planioribus immorantur, sed in arduis & excelsis locis, & quod quosdam saltus dare solent. Recte ergo his assimilatur Christus propter subtilem contemplationem, & quia nullo intellectu divinitatis eius maiestas comprehendi potest. Non autem cervis assimilatur, sed capreis, mitioribus videlicet animantibus, propter humilitatem incarnationis suæ: quia non solum homo fieri, sed etiam humilis homo fieri dignatus est. Hinnulo autem cervorum similis dicitur, quia secundum humanitatem de cervis, hoc est de patriarchis, duxit originem. Unde & Paulus dicit 2. Tim. 2. „ Memor esto Dominum Iesum resurrexisse a mortuis, ex semine David secundum Evangelium meum. “ Vel etiam propter varietatem virtutum, & innocentiam, hinnulo cervorum comparatur. *En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos*. Paries, mortalis nostra conditio appellatur, quæ quodammodo inter nos & Deum, quasi crassus quidam paries constitutus, non permittit nos eius contemplatione frui. Nam primus homo conditus est ut visione, & alloquio Dei frueretur; sed postquam peccavit, appositus est quidam paries, ipsa videlicet mortalitas qua prægravamur. Nam, ut Sapiens dicit (Sap. 9.) „ corpus, quod corrumpitur, aggravat animam, & premit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. “ Sponsum ergo suum, quem superius capreis, vel hinnulis cervorum comparavit, nunc dicit post suum parietem stare: quia Christus aliquando vicinus fit ei cui se, quantum humana mens capit, contemplari permittit; aliquando vero elongatur, & quasi caprea, vel cervus quibusdam saltibus effugit. Quia ergo paries appositus erat inter nos & ipsum, nec videre illum poteramus, dignatus est in ipso pariete facere fenestras, & cancellos, per quos utcumque sentiri, utcumque perspici possit: unde & sequitur: *Respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos*: quasi enim fenestræ, & cancelli in pariete fiunt, cum ipse sua gratia se contemplari permittit; licet in † alias, licet ipse in † speculo, & ænigmate. Potest etiam hoc quod dicit, *Ipse stat post parietem nostrum*, ad † alias, & ad † humanitatem eius referri: quasi enim post parietem nostrum stetit, quia carnem nostram sibi opposuit, in qua divinitas eius latuit. Quod vero sequitur, *Respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos*, hoc ad divinitatem eius refertur: ille enim qui per fenestras, vel per cancellos intuetur, cuncta quæ foris aguntur videt, & ipse a nemine videtur: ita Deus cum omnia videat, & omnia perscrutetur, ipse investigari, & comprehendi non potest. *En dilectus meus loquitur mihi*. Ad prædicandum hortatur me dicens: *Surge, propera, amica mea, columba mea, formosa mea, & veni*. Vox sponsi ad publicæ operationis studia provocantis † alias, provocatis: † *Surge, propera, amica mea*, per fidem, & dilectionem; *columba mea*, per innocentiam, & simplicitatem; *formosa mea*, per virtutum pulchritudinem; festina, *& veni*; ac si diceret: Surge de stratu tuo illo tibi dulcissimo, hoc est de quiete in qua mihi soli placere in psalmis, hymnis, & orationibus desideras. Festina, & veni, idest festina ad utilitatem proximorum, ut illos quoque per prædicationis officium, & bonorum operum exempla tui imitatores facias,

& ad

& ad salutem perducas. Et notandum, quod superius filias Hierusalem adiurabat ne suscitarent, neque evigilare facerent dilectam; hic vero ipse eam suscitat, & surgere ad laborem hortatur, quia „ omnia tempus habent, & „ omni rei est tempus sub cælo. " (Eccle. 3.) Tempus contemplationis; tempus etiam actionis: alio enim tempore debent sancti prædicatores divinæ contemplationi insistere, & mentem suam cælesti quiete oblectari; alio vero tempore per caritatem debent curam proximorum agere, & eis bonorum operum exempla præbere, ac divinæ contemplationis doctrinam impendere. *Iam enim hyems transiit, imber abiit, & recessit*. Hyemis, & imbris nomine asperitas infidelitatis exprimitur, quæ totum mundum tenebat usque ad adventum Christi. Dicit ergo sponsus: *Surge, amica mea, & veni, quia hyems transiit*, sole iustitiæ apparente, & *imber*, infidelitatis, *recessit*, ac serenitas veræ fidei in mundo resplenduit. Tale est quod Apostolus ait, Rom. 13. „ Nox præ„ cessit, dies autem appropinquavit. " *Flores apparuerunt in terra nostra; tempus putationis advenit*. Finita hyeme, & imbre, flores in terra apparuerunt, decor videlicet virtutum, & pudicitiæ, & transeunte asperitate infidelitatis, verna fidei successit temperies. *Tempus putationis advenit*, hoc est purgationis sanctorum: putatio enim vinearum, sanctorum significat purgationem, quæ in Christo, & per Christum est, de qua ipse ait, Ioan. 15. „ Ego „ sum vitis vera, & vos palmites. Omnem pal„ mitem in me non ferentem fructum, tollet „ eum pater meus, & qui fert fructum pur„ gabit eum, ut plus afferat fructum. " *Vox turturis audita est in terra nostra*; hoc est, vox prædicantium Apostolorum. Turtur enim quæ est avis castissima, & quæ in excelsis semper, & in arboribus morari solet, & nidificare, Apostolos, vel ceteros doctores significat, qui possunt dicere: „ Nostra conversatio in cælis „ est: " Phil. 3. Quod etiam gemitum pro cantu habet, sanctorum ploratum significat, qui † alias, quique † suos ad fletum, & lamenta hortantur dicentes: „ Miseri estote, & lu„ gete, ut luctus vester in gaudium converta„ tur: " Iac. 4. *Vox turturis audita est in terra nostra*; idest, vox prædicantium Apostolorum; *in terra nostra*, hoc est in Ecclesia, de qua Psalmista (Psal. 23.) „ Domini est terra, & ple„ nitudo eius. " *Ficus protulit grossos suos*. Per ficus synagoga designatur. Grossi autem dicuntur primitivæ & immaturæ ficus inhabiles ad edendum, quæ ad pulsum venti facile cadunt. Voce autem turturis insonante ficus protulit grossos suos, quia Apostolis prædicantibus, emerserunt multi de synagoga Iudæorum qui & Christum crederent, & tamen legem carnaliter observare vellent, magisque auctoritate legis delectarentur, quam dulcedine Evangelii, volentes circumcisionem, & sabbatum, & alia legis præcepta iuxta litteram observare; de quibus Apostolus dicit, Galat. 4. „ Ae„ mulantur vos non bene .... Sed volunt vos „ circumcidi, ut in carne vestra glorientur: " (ibid. 6.) *Vineæ florentes dederunt odorem suum*. Postquam *turturis vox audita est*, postquam *ficus protulit grossos suos, vineæ florentes dederunt odorem suum*; quia multitudo Ecclesiarum per latitudinem orbis diffusa est, quæ † alias, quia † flores virtutum, & odorem bonæ opinionis late de se spargunt. *Surge, amica mea, sponsa mea, & veni: columba mea in foraminibus petræ, in caverna materiæ*. Vocat iterato sponsus amicam suam, & dicit: *Surge, amica mea, sponsa mea, & veni*. Noli, inquit, sponsa mea, quam mihi per fidem, & dilectionem amicam feci, otioso torpore lentescere; sed surge, & veni, & exempla virtutum foris proximis præbe. *Columba mea in foraminibus petræ*. Si † alias, sic † petra est Christus, iuxta quod Apostolus ait 1. Cor. 19. „ Petra autem erat „ Christus; " foramina petræ sunt vulnera quæ pro salute nostra in cruce suscepit, fixuram videlicet clavorum, lanceæ percussuram. In his ergo foraminibus columba, idest Ecclesia, moratur, quia totam spem salutis suæ in passione sui redemptoris constituit. Ibi ab insidiis malignorum spirituum, quasi a raptu accipitris secura delitescit; ibi nidificat, idest † alias, in † fetus bonorum operum congerit. *In caverna maceriæ*. Maceriæ construuntur ex viminibus, vel ex siccis lapidibus ad munimenta vinearum ad repellendas vulpes, vel ceteras nocuas bestiolas. Per maceriam ergo significatur cælestium custodia præceptorum, vel virtutum, vel angelicum præsidium; sicut Esaias de Domini vinea ait (cap. 5.) „ Et ma„ ceria circumdedit, & circumfodit eam. " In caverna ergo maceriæ moratur, quia præsidio Angelorum undique circumdatur, & a tentationibus custoditur. *Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decora*. Tu, inquit, dilecta mea, quæ in lecto contemplationis dulcissime requiescis, veni, & *ostende faciem tuam mihi*, & a secreto quietis egredere ad publicam actionem, & pulchritudinem bonorum operum tuorum aliis ad exemplum demonstra. *Ostende mihi*, dicit, quasi Deo: Deo enim suam faciem ostendit Ecclesia, cum proximis ad utilitatem, & profectum virtutum, quantam intrinsecus habeat pulchritudinem insinuat. Hoc est quod Dominus dicit in Evangelio, Matt. 5. „ Videant opera vestra bona, & glorifi-

„ cent patrem vestrum. “ *Sonet vox tua in auribus meis*; vox videlicet prædicationis, vel divinæ laudis, qua alios facias proficere. In auribus enim Dei vox Ecclesiæ sonat, cum prædicatione ex multorum conversione delectatur Deus. Bene autem dicit, *Faciem tuam*, &c, *Vox tua*, non aliena. Illam videlicet faciem mihi ostende quam in baptismo tibi dedi, quando mundavi te ab omni peccato. *Vox tua*, dicit, *in auribus mei sonet*, ut ex sincera intentione dilectionis meæ procedit, ut non propter aliud prædices nisi propter me. *Capite nobis vulpes parvulas, quæ demoliuntur vineas: nam vinea nostra floruit*. Vox sponsi præcipientis sponsæ suæ, & filiabus Hierusalem, sanctis videlicet doctoribus, vel animabus fidelibus. *Capite*, inquit, *nobis vulpes parvulas*. Vulpis dolosum est animal & fraudulentum, in cavernis, & specubus habitans, nec recto, sed tortuoso incedens itinere; ideoque designat hæreticos, & schismaticos, qui *demoliuntur vineas*, hoc est Ecclesiam Dei, plebem videlicet fidelium lacerare, & decipere non cessantes. Præcipit ergo ut parvulas vulpes capiant; idest, ut hæreticam pravitatem in ipso initio debellare, & destruere non cessent, ne robusta facta fortius Ecclesiam impugnet. *Nam vinea nostra floruit*; idest, Ecclesia per universum mundum flores virtutum emisit. Et nota, cum superius vineas pluraliter dixerit, modo dicit singulariter: *Vinea nostra floruit*; quia ex multis ecclesiis una est electa Ecclesia. *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia, donec aspiret dies, & inclinentur umbræ*. Vox sponsæ. *Dilectus meus mihi*; subaudi, societur vinculo caritatis & amoris, & ego illi coniungar, & consociabor vicissitudine mutuæ dilectionis. Vel *dilectus meus*, subaudi, det mihi verba exhortationis, & divinæ promissionis; *& ego*, subaudi, ostendam illi faciem meam. Vel etiam *dilectus meus mihi* dignetur coniungi glutino caritatis; *& ego illi* coniungar vinculo dignæ obedientiæ, obtemperans præceptis illius. *Qui pascitur inter lilia*; hoc est, delectatur, & iucundatur inter candidas, & odoriferas virtutes sanctorum. Et hic notandum, quod superius dixit lilium, hic vero pluraliter lilia: quia multæ sunt † alias, sunt † virtutes sanctorum; una tamen fides est, & una caritas, qua præcipue delectatur Deus. Sive etiam pascitur inter lilia, hoc est suavissime delectatur inter choros virgineos: candor enim liliorum recte munditiæ virginali comparatur. *Donec aspiret dies*; hoc est, donec transeant nebulæ præsentis vitæ, & appareat dies; hoc est, veniat claritas sempiternæ beatitudinis. Et est sensus: *Dilectus meus mihi* præstat auxilium, *& ego illi* dignam præbeo obedientiam; qui virtutibus sanctorum delectatur, quousque transcursa nocte præsentis vitæ, in qua per speculum, & in ænigmate cernitur, appareat dies supernæ claritatis, ut facie ad faciem videatur. *Revertere, dilecte mi, similis esto capreæ, aut hinnulo cervorum super montes Bethara*. † alias, *Bethel*, vel *Bether*. † Vox Ecclesiæ sponsi sui speciem desiderantis: O *dilecte mi*, qui me de lecto quietis surgere præcipis, & ut tibi faciem meam ostendam hortaris, *revertere*, hoc est claritatem divinitatis tuæ me perspeculari permitte, & hoc quod mihi perfecte promittis in alia vita, beatitudinem videlicet tuam, in hac adhuc peregrinatione me saltem in figura & ænigmate habere permitte. *Similis esto capreæ, aut hinnulo cervorum super montes Bethara*. Iam dictum est superius, quod capreæ campos despiciunt, & ad alta montium enituntur. Christus ergo capreis comparatur, quia secundum carnem resurgens a mortuis cælorum alta petiit. Hinnulus vero cervorum vocatur, hoc est filius antiquorum patrum. Cervi enim sunt patriarchæ, & prophetæ, de quibus Christus carnis originem duxit. Fertur hinnulus hanc habere naturam, ut fervente sole, umbrosa & opaca loca requirat, in quibus ab æstu protegatur: sic & Christus in eorum mentibus requiescit qui rore Spiritus sancti ab æstibus carnalium voluptatum temperantur; ac si diceret: O *dilecte*, *revertere*; hoc est, me sæpius tua visitatione illustrando lætifica, qui per carnem quam assumpsisti, iam cælorum sublimia penetrasti. Montes autem Bethara, mentes significant sanctorum a terrenis per superna desideria elevatas. Nam Bethara interpretatur domus consurgens, vel domus vigiliarum. Vigiliæ mentes sanctorum significant, quæ ad desideranda superna consurgunt, & ad ea percipienda invigilant. Quidam codices habent: *Super montes Bethel*. Bethel interpretatur domus Dei, apte mentes sanctorum signans, quæ domus Dei sunt habentes in se Deum inhabitatorem, qui dicit per Prophetam, Levit. 26. „ Inhabitabo in illis, & inambulabo. “ Super has ergo mentes dilectus similis est capreæ, hinnuloque cervorum, quia illas visitare est dignatus quæ domus Dei esse student.

CAPUT

CAPUT III.

IN lectulo meo per noctem quæsivi quem diligit anima mea. Quæsivi illum, & non inveni. Surgam, & circuibo civitatem; per vicos, & plateas quæram quem diligit anima mea. Quæsivi illum, & non inveni. Invenerunt me vigiles qui custodiunt civitatem: Num quem diligit anima mea vidistis? Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea: tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. Adiuro vos, filiæ Hierusalem, per capreas, cervosque camporum, ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. Quæ est ista quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & universi pulveris pigmentarii? En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi. Uniuscuiusque ensis super femur suum, propter timores nocturnos. Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani. Columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum, media caritate constravit, propter filias Hierusalem. Egredimini, filiæ Sion, & videte Regem Salomonem in diademate quo coronavit illum mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.

VOx Ecclesiæ de gentibus congregatæ. *In lectulo*, inquit, *meo*; hoc est, cum adhuc in desideriis carnalibus requiescerem, & cum adhuc in tenebris infidelitatis, & ignorantiæ posita essem; *quæsivi quem diligit anima mea*. Multi enim Philosophorum Deum ignorantes, summo tamen studio illum requirebant, per creaturas creatorem volentes cognoscere; sicut Plato qui in Timæo multa de anima disputavit, & sicut Aristoteles, & Socrates, & ceteri qui omne vitæ suæ tempus in studiis exquirendæ veritatis expendebant. *Quæsivi illum, & non inveni*: non enim per mundanam sapientiam Deus cognosci potuit. *Surgam, & circuibo civitatem; per vicos, & plateas quæram quem diligit anima mea. Quæsivi illum, & non inveni*. Exurgam, inquit, de strato † alias, statu † corporis, & carnalis delectationis, & circuibo civitatem huius mundi, maria, ac terras peragrando. *Per vicos, & plateas quæram quem diligit anima mea*; hoc est, per lata itinere gradientes huius sæculi, & suis voluptatibus deditos aspiciam, si forte in illis dilecti mei vestigia aspiciam. Hoc, cum causa exempli de multis dici possit, præcipue in illo Eunucho impletum est qui a finibus terræ venit Deum cæli Hierosolymis adorare, quem Philippus invenit, eique Christum in prophetia Esaiæ ostendit: Act. 8. Hoc quoque in Cornelio adimpletum est, qui adhuc paganus, & ignorans Deum, elemosynas faciebat, & orationibus vacabat; quem Petrus cum domo sua baptizavit: Act. 10. Iterat adhuc difficultatem inventionis † alias, intensionis, † & dicit: *Quæsivi illum, & non inveni. Invenerunt me vigiles qui custodiunt civitatem*. Vigiles sunt sancti Apostoli, & ceteri doctores Ecclesiæ, qui civitatem, idest sanctam Ecclesiam, custodiunt, & ab insidiis spiritualium hostium defendunt; quos interrogat: *Num quem diligit anima mea vidistis?* Quasi vigilans Ecclesia interrogabat, cum intenta aure eorum prædicationem percipiebat. *Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea*. Pertransire vigiles est eorum dicta & doctrinam diligenter perscrutari. Solemus namque dicere: Transcurri librum, legens, vel pertransivi. *Cum*, inquit, *pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea*: quia cum solicita meditatione dicta, vel scripta sanctorum requirimus, statim dilectum invenimus: quia Deum in eorum dogmatibus reperimus. Potest & sic intelligi: *Cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea*; hoc est, cum intellexissem Christum omnem sublimitatem, & gratiam superare, tunc *inveni quem diligit anima mea*; hoc est, tunc vere intellexi quantum ipse a ceterorum sanctorum meritis distet. *Tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ*; hoc est, ardentissima fide, & devotione illi inhæsi; *nec dimittam eum*, sed in eius amore, & fide perseverabo, *donec introducam eum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ*; hoc est, donec illum synagogæ, quæ est mater mea, spiritualiter prædicem, ut eam quoque ad eius fidem perducam. Hoc fiet in die iudicii † alias, in die iudicii, quando † ut Apost. ait, Rom. 11. „Cum plenitu„do gentium intraverit, tunc omnis Israel „salvus erit." Tantum ergo sibi de caritate sponsi sui promittit Ecclesia ut etiam se credat synagogam posse convertere. Quod au-

tem dicit, *Donec introducam eum*, non est putandum, quod tunc relictura sit illum cum in cubiculum matris introduxerit; sed *donec* pro sempiterno ponitur; idest, semper illi inhaerendo, semper in eius fide, & dilectione perseverabo. Taliter & in Psalm. 122. „ Ita „ oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, „ donec misereatur nostri. “ Numquid postquam nostri misertus fuerit, non erunt oculi nostri ad eum? Utique erunt. *Adiuro vos, filiae Hierusalem, per capreas, cervosque camporum, ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit*. Bis repetitur iste versiculus, nam superius positus est: sed supra ad Ecclesiam primitivam de Iudaeis collectam pertinet; hic vero ad Ecclesiam de gentibus congregatam, & amoris vinculo Christo arctius copulatam: una enim eademque cura est Deo de sanctis qui vel in circumcisione, vel etiam in tempore baptismatis coruscante gratia Evangelii illi placuerunt. Quia vero supra iste versiculus expositus est, iam hic videndum est, quare velut dormientem inducat Ecclesiam: unde & adiurat filias Hierusalem ne eam excitent, cum paulo superius non dormientem, vel quiescentem, sed studio laboriosissimae inquisitionis insistentem, qua sponsum inquirebat, introducat. Si ergo requirebat sponsum, quomodo requiescebat? Sed dulcissimus & suavissimus est somnus Christum quaerere. Dormit ergo Ecclesia, & sponsum quaerit; dormit videlicet a desideriis terrenis, ab actibus saeculi; vigilat autem, & requirit sponsum, quia eius contemplationi inhaeret, cum solum desiderat, & ad illum pervenire contendit. Adiurat ergo sponsus filias Hierusalem, animas videlicet desideriis terrenis contemptis supernae patriae inhiantes, ne illam excitent ab hoc somno suavissimae quietis, & contemplationis, donec ipsa velit. Somnus autem merito amor appellatur: quia sicut dormiens a visibilibus oculos claudit, & invisibilia contemplatur; ita is qui divinae contemplationi insistit, quasi alienus est, & dormit exterioribus, sola spiritualia, & caelestia videns. Nec mirum, si amor somnus vocatur, cum in sequentibus mors appellatur, ubi dicitur (cap. ultim.) *Fortis est ut mors dilectio*. Cum autem dicit, *Donec ipsa velit*, ostendit Ecclesiam de gentibus voluntarie se praeparaturam ad labores, & persecutiones pro Christo perferendas. *Quae est ista quae ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhae, & thuris, & universi pulveris pigmentarii?* Vox filiarum Hierusalem, idest sanctorum primitivae Ecclesiae admirantium pulchritudinem Ecclesiae ex gentibus congregatae. *Quae est*, inquit, *ista*? *Quae*, idest qualis, quanta laude, & admiratione digna, quae non circumcisione mundata, nec adhuc baptismo sanctificata iam currit ad Deum? *Ascendit*, inquit, *per desertum*. Hoc dicitur ad imitationem plebis priscae Iudaicae, quae liberata de Aegyptiaca servitute per desertum, mari rubro transito, venit ad terram repromissionis. Dic etiam: Ecclesia per desertum nationum descendebat iam de Aegypto, hoc est de confusione idolatriae, liberata, & a Pharaone, idest diabolo, submerso, ut caelesti manna pasceretur, & veram terram repromissionis ingrederetur. Ascendit, inquit, ad montem virtutum, vel etiam ad ipsum caelum virtutibus sublevata, quae in Psalm. 120. dicit „ Levavi oculos meos in montes, unde veniet „ auxilium mihi. “ Et alibi 122. „ Ad te le„ vavi oculos meos, qui habitas in caelis. “ Montes ipsi sunt Patriarchae, Prophetae, Apostoli, & ceteri sancti, qui merito virtutum montes appellantur. Primo enim ad montes, idest ad sanctos, sublevat oculos Ecclesia, vel anima fidelis: quia illorum doctrinam, actusque considerat; illorum exemplo, & intercessione muniri gaudet. Postea proficiens ad ipsum quoque qui fecit montes audet cordis aspectum erigere, & dicit: „ Ad te levavi o„ culos meos qui habitas in caelis; “ idest, gratanter requiescis in sanctis. *Sicut*, inquit, *virgula fumi ex aromatibus myrrhae, & thuris*. Fumus ex igne nascitur, & mox altiora aeris expetit, donec aspectibus intuentium subtrahatur. Fumus igitur significat sanctum desiderium igne divini amoris perfusum † alias, profusum. † Nec absolute fumo comparatur, sed virgulae fumi: quia sancta Ecclesia, vel anima sancta Deum amans, gracilis est, & delicata, disciplinis Spiritus sancti extenuata, non habens grossitudinem carnalium desideriorum. Sive virgulae fumi, non sparso fumo, comparatur propter unitatem Ecclesiae, quae in Christo una est. Unde vero esset ille fumus, ostendit cum subdit: *Myrrhae, & thuris, & universi pulveris pigmentarii*. Myrrha condiuntur mortuorum corpora; thus vero adoletur in sacrificio Dei: ideoque per myrrham carnis mortificatio designatur; per thus munditia orationum exprimitur. Virgulae ergo fumi, myrrhae, & thuris, Ecclesia assimilatur, quia sancti mortificatione carnis suae, & orationibus, mundo ac simplici corde profusis, Deo placere student. *Et universi*, inquit, *pulveris pigmentarii*, idest congerie omnium virtutum. Non autem integra fuisse aromata, sed in pulverem redacta dicuntur: quia sanctorum actiones magna discretione considerandae sunt, & tamquam cribro subtilissimae considerationis eventilandae, ne quid forte in illis durum, aut inconveniens existat, ne salutem per ipsas vir-

virtutes milleformis adversarius surripiat, qui callidus per bona etiam consuevit nocere. *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi. Uniuscuiusque ensis super femur suum, propter timores nocturnos.* Quo hæc dilecta, & mirabilis ascendere ostenditur, cum subditur: *En lectulum Salomonis*, & reliqua. Lectulus Salomonis, quamvis superna illius cælestis beatitudinis requies accipi possit, in qua Deus cum sanctis requiescit, probabilius tamen præsens accipitur Ecclesia, in qua sancti Dei, sopitis tumultibus vitiorum, amplexu Salomonis, idest viri pacifici, delectantur: unde & Psalmista de Christo dicit, Ps. 75. „ Factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion. " *Lectulum* ergo *Salomonis*, idest Ecclesiam Christi, *sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel*. Per ly *fortes* ordo doctorum intelligitur, qui vel prædicando Ecclesiam muniunt, vel contemplando ad illam supernam beatitudinem pervenire desiderant. Sexagenarius autem numerus ex senario & denario constat: sexies deni, vel decies seni sexaginta faciunt. Senarius vero perfectionem significat operis, quia sex diebus perfecit Deus opera sua; denarius vero remunerationem & præmium quod in fine electis dabitur. Unde & hi qui in vineam venerunt, denarium leguntur accepisse. *Sexaginta* ergo *fortes* significant, ut dictum est, sanctos doctores, fortes opere, & animo constantes. Additur vero, *Ex fortissimis Israel*, omnes in Christum credentes, & Christum diligentes. Israel, idest videns Deum, appellatur; fortissimi vero Israel sunt qui Ecclesiam tueri prædicando, & ab incursibus dæmonum, vel impugnatione hæreticorum defendere noverunt. Hi ergo ambiunt lectulum Salomonis, quia illis est commissa Ecclesia, & ab illis vigilanti cura est custodienda. *Omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi*. Tenent enim gladium spirituale verbi Dei, de quo Apostolus Ephes. 6. „ Et galeam " inquit, „ salutis assumite, & gladium spiritus, quod est „ verbum Dei " *Ad bella* vero sunt *doctissimi*: quia necesse est ut spiritualis prælii arte instructi sint qui † alias, quia † „ adversus „ principatus, & potestates, & adversus mun„ di rectores tenebrarum harum, contra spi„ ritualia nequitiæ, in cælestibus " (ibidem) bellum gerunt. Versutissimus enim est ille hostis, & tam subtilitate spiritualis naturæ, quam etiam temporis longinquitate doctissimus, contra quem sancti bella suscipiunt. *Uniuscuiusque ensis super femur suum*. Per femur propagatio sobolis accipitur. Super femur ergo ensem habent, quia timore Dei omnes comprimunt, & coercent motus carnalis voluptatis. Et hoc *propter timores nocturnos*, idest propter occultas insidias maligni hostis, qui in nocte huius sæculi, sanctis maxime qui in Ecclesia præeminent, insidiatur, ut illis deceptis, lectulum Salomonis, idest requiem sanctorum, fœdare possit. Et notandum, quod superius tenere gladios dicuntur, hic vero super femur enses habere: gladios enim tenent, ut adversariis resistant, ut hæreticos, & omnes sanæ fidei contradicentes confodiant; super femur vero enses habent, ut sibimet curam habeant, ut fluxus carnalium voluptatum reprimant, ne (iuxta verbum Apostoli 1. Cor. 9.) „ aliis prædicantes, ipsi reprobi efficiantur. " *Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani*. Quod superius per lectum Salomonis, hoc nunc designatur per ferculum, sancta videlicet Ecclesia, in qua velut in lecto requiescunt sancti Dei, & velut in lecto discumbunt ad epulas æternæ satietatis. *De lignis Libani fecit Salomon ferculum*. Libanus mons est Phœnicis, cuius arbores & proceritate, & pulchritudine, & durabilitate ceteris præeminent; ideoque significant sanctos virtutum specie fulgentes, & ad æterna festinantes: Libanus enim candidatio, vel dealbatio interpretatur. Ligna ergo Libani sunt sancti candidati & dealbati baptismo, & exornati omnium virtutum pulchritudine. *Columnas eius fecit argenteas*. Per columnas doctores eiusdem Ecclesiæ figurantur, qui eam verbo, & exemplo sustinent, ac roborant: unde dicitur, Galat. 2. „ Iacobus, & Ioannes, & Cephas, qui videbantur „ columnæ esse. " Hæ columnæ sunt argenteæ, quia nitore cælestis eloquii refulgent: „ eloquia enim Domini, eloquia casta, ar„ gentum igne examinatum, probatum terræ, „ purgatum septuplum: " Ps. 11. *Reclinatorium fecit aureum*. Per reclinatorium aureum, requies æterna accipitur, quæ sanctis in Ecclesia promittitur; ad quam tamen ascensus est purpureus. *Ascensus eius purpureus*. Purpureus ascensus est passio Christi, quia purpura colorem sanguinis imitatur. Ascensu ergo purpureo ad reclinatorium aureum pervenitur: quia illi ad æternarum epularum mensam discumbunt, & ad supernæ quietis requiem veniunt qui in præsenti passionem redemptoris sui digne venerari, & imitari satagunt. *Media caritate constravit propter filias Hierusalem*. *Media caritate constravit*: quia omnibus fidelibus suam caritatem Christus commendavit, patiendo pro nobis, & requiem nobis præparando; iuxta quod Apostolus Rom. 5. dicit: „ Commendat autem Deus suam caritatem in nobis: quoniam „ cum adhuc peccatores essemus, pro nobis „ filium suum in mortem tradidit. " Aliter per columnas argenteas, Apostoli, & apostolici

lici viri designantur; per reclinatorium aureum, doctorum ordo, qui cum inestabilia æternæ vitæ repromittunt, utique nos suaviter quiescere faciunt: & hoc reclinatorium bene aureum dicitur, quia inessabile est illud præmium quod sancti expectant. In rebus enim caducis nihil auro pretiosius est. Per ascensum etiam purpureum ordo designatur martyrum, qui passionem Christi imitati pro illo sanguinem suum suderunt. „ Sed quid nos „ faciemus (dicit B. Gregorius) qui nullius „ meriti sumus, & non inter doctores, non „ inter martyres locum nos habere videmus? " Sequitur, *Media caritate constravit*. Habeamus ergo caritatem, qua media huius ferculi constrata sunt, quæ & idcirco latum mandatum vocatur, quia omnibus suis observatoribus æternam salutem parat. Hanc efficaciter teneamus, & per hanc salvabimur. Et hoc *propter filias Hierusalem*, hoc est propter animas simplices, quæ nullius virtutis sibi sunt consciæ, quæ quanto maioris fragilitatis sibi sunt consciæ, tanto amplius salvatorem & redemptorem suum diligere satagunt. *Egredimini*, *&* *videte*, *filiæ Sion*, *Regem Salomonem in diademate quo coronavit eum mater sua in die desponsationis eius*, *&* *in die lætitiæ cordis eius*. Vox Ecclesiæ invitantis animas fidelium ad intuendum quam mirabilis & speciosus sit sponsus eius: filiæ namque Sion eædem sunt quæ & filiæ Hierusalem, sanctæ videlicet animæ, supernæ illius civitatis cives, quæ & perpetua cum Angelis pace fruuntur, & per contemplationem gloriam Domini speculantur. *Egredimini*, inquit, o *filiæ Sion*; hoc est, exite de turbulenta huius sæculi conversatione, ut mente expedita eum quem diligitis, contemplari possitis. *Et videte*, inquit, *Regem Salomonem*, hoc est verum pacificum Christum, *in diademate quo coronavit eum mater sua*; ac si diceret: Considerate Christum pro vobis carnem indutum, quam carnem de carne Virginis matris suæ assumpsit. Diadema namque vocat carnem quam Christus assumpsit pro nobis, in qua mortuus destruxit mortis imperium; in qua etiam resurgens resurgendi nobis spem contulit. De hoc diademate Apostolus Heb. 2. dicit: „ Vidimus Iesum per passionem glo- „ ria, & honore coronatum. " Mater vero sua eum coronasse dicitur, quia Virgo Maria illi de sua carne, carnis materiam præbuit. *In die desponsationis eius*, hoc est in tempore incarnationis eius, quando sibi coniunxit „ Ec- „ clesiam, non habentem maculam aut ru- „ gam: " (Ephes. 5.) vel quando Deus homini coniunctus est. *Et in die lætitiæ cordis eius*. Lætitia enim & gaudium Christi, salus est & redemptio generis humani; iuxta quod in Evangelio, multos ad fidem Christi cernens confluere, „ In illa hora, " inquit Evangelista, „ exultavit in spiritu, & dixit: Confiteor tibi, „ Pater cæli, & terræ: quia abscondisti hæc a „ sapientibus, & prudentibus, & revelasti ea par- „ vulis: " Mat. 11. Et in evangelica parabola inventa ove, vocat amicos dicens: „ Congratulamini „ mihi: " Luc. 15. Potest & hoc † alias, hoc & † simpliciter totum ad passionem Christi referri, iuxta litteram. Prævidens enim Salomon in spiritu passionem Christi, longe ante præmonebat filias Sion, idest plebem Israeliticam, *Egredimini*, inquiens, *&* *videte Regem Salomonem*, idest Christum, *in diademate*, idest in spinea corona, *qua coronavit eum mater sua*, synagoga, *in die desponsationis eius*, quando videlicet sibi iunxit Ecclesiam, *&* *in die lætitiæ cordis eius*, quo gaudebat per suam passionem redimere mundum de diaboli potestate. Egredimini ergo, & exite a tenebris infidelitatis, & videte, hoc est intelligite mente, quia ille qui ut homo patitur, verus est Deus. Vel etiam egredimini extra portam civitatis vestræ, ut eum in Golgotha monte crucifixum videatis.

CAPUT IV.

QUam pulchra es, amica mea, quam pulchra es! Oculi tui columbarum absque eo quod intrinsecus latet: capilli tui sicut greges caprarum quæ ascenderunt de monte Galaad: dentes tui sicut greges tonsarum quæ ascenderunt de lavacro. Omnes gemellis fetibus, & sterilis non est inter eas. Sicut vitta coccinea labia tua, & eloquium tuum dulce. Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ, absque eo quod intrinsecus latet. Sicut turris David collum tuum; quæ ædificata est cum propugnaculis. Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Duo ubera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli qui pascuntur in liliis, donec aspiret dies, & inclinentur umbræ. Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris. Tota pulchra es, amica mea, & macu-

macula non est in te. Veni de Libano, sponsa mea, veni de Libano, veni; coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum. Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum, & in uno crine colli tui. Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, soror mea sponsa! Pulchriora sunt ubera tua vino, & odor unguentorum tuorum super omnia aromata. Favus distillans labia tua, sponsa; mel, & lac sub lingua tua; & odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris. Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus. Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum, cum pomorum fructibus. Cypri cum nardo, nardus, & crocus, fistula, & cinnamomum cum universis lignis Libani, myrrha, & aloe cum omnibus primis unguentis. Fons hortorum, puteus aquarum viventium quæ fluunt impetu de Libano. Surge, aquilo, & veni auster, persla hortum meum, & fluent aromata illius.

Bis repetit, *Quam pulchra es, quam pulchra es*; idest, in opere, & prædicatione: in opere, quia nihil fœdum, nihil oculis meis indignum agit; in prædicatione, quia ad considerandum incarnationis meæ mysterium etiam sodales tuas filias Hierusalem invitare non cessas. *Oculi tui columbarum*. Per oculos intelligitur acumen sensuum spiritualium, quibus divina & sempiterna contemplatur, vel intuetur Ecclesia. Columbæ autem, oculi Ecclesiæ † alias, Columbæ autem oculis Ecclesiæ † comparantur, propter spiritualem gratiam, quia Spiritus sanctus in specie columbæ apparuit. Sequitur autem: *Absque eo quod intrinsecus latet*; idest, absque superna retributione illius, quam in fine sæculi perceptura es, quam & in præsenti per fidem contemplaris. Latet tamen intrinsecus, nec in præsenti videri potest, sed in futuro expectatur. *Capilli tui sicut greges caprarum quæ ascenderunt de monte Galaad*. Per capillos Ecclesiæ, subtiles cogitationes accipiuntur, quibus plerumque temporalia disponuntur. Comparantur vero gregibus caprarum, quia hæc animalia munda sunt, & in rupibus, sive in excelsis locis resupinata pascuntur: quia cogitationes sanctorum etsi corporali necessitate in temporalibus figuntur, tamen ab æternorum intentione non discedunt † alias, descendunt, † & in ipsa etiam cura quam necessitati corporeæ impendunt, quasi cælum semper intuentur. Possumus etiam per oculos, doctores Ecclesiæ, & prædicatores accipere, qui in corpore, cuius caput Christus est, summum locum tenent, & cælestia, & spiritualia ceteris membris vident; per capillos vero innumeram multitudinem simplicium fidelium in laicali ordine constitutorum, qui etsi minus vident spiritualia, sua tamen numerositate magnum decus præstant Ecclesiæ. Et bene gregibus caprarum comparantur. Capra peccatoribus convenit, per quam significantur plebes fidelium actionibus sæculi deditæ, quæ sine peccato agi non possunt. Bene autem sequitur, *Quæ ascenderunt de monte Galaad*. Galaad, acervus testimonii interpretatur. Iuxta litteram quidem, ideo quia Iacob recedente de Mesopotamia, persecutus est eum Laban, & die tertia reperit eum, ibique in testimonium mutui fœderis acervum lapidum extruxerunt. Mystice autem acervus testimonii Christus est, in quo multitudo consistit omnium sanctorum, qui sunt lapides vivi adhærentes illi lapidi de quo Petrus 1. Can. 2. ait: „ Ad „ quem accedentes lapidem vivum.... & ipsi „ tamquam lapides vivi simul coædificamini." Greges caprarum de monte Galaad ascenderunt, quia sanctorum multitudines ad celsa virtutum conscendunt, & Christi doctrinam, atque præcepta in omnibus sequi satagunt. *Dentes tui sicut greges tonsarum quæ ascenderunt de lavacro. Omnes gemellis fetibus, & sterilis non est inter eas*. Si per capillos Ecclesiæ, innumerabilis multitudo fidelium simplicium intelligitur, per dentes Ecclesiæ doctores figurantur: dentibus enim cibos commolimus, & masticamus. Et sancti doctores bene dentibus conformantur, quia spirituales cibos quos simplices capere nequeunt, ipsi quodammodo exponendo comminuunt. Dens Ecclesiæ præcipuus erat Petrus, cui dictum fuit in visione (Act. 10.) „ Surge, occide, & manduca; " ac si diceret: Hos quos ad fidem convertis, occide ab eo quod sunt, ut desinant esse peccatores; & manduca, hoc est transfer in corpus Ecclesiæ. Bene autem hi dentes ovibus tonsis, & lavacro lotis comparantur: solent enim oves post tonsionem currenti aqua ablui, ne illotus sudor corpori adhærescat, & scabiem generet. Tonsæ ergo oves sunt sancti doctores, & magistri Ecclesiæ, qui & lavacro baptismatis abluti sunt, & vellera, idest facultates, & substantias suas, pro Christo amiserunt. Omnibus quidem fidelibus convenit quod dicit: *Quæ ascenderunt de lavacro*: nullus enim sine lavacro baptismi fidelis esse potest; non autem omnibus tonsos esse † al. tonsoribus † convenit, quia non omnes ita sunt perfecti, ut sua pro Christo

sto valeant amittere; sed illis specialiter congruit, qui secundum verbum Domini vendunt omnia sua, & dant pauperibus, & nudi, atque expediti sequuntur Christum. Tales sunt ergo dentes Ecclesiæ, idest prædicatores, & magistri eius, oves per innocentiam abluti baptismo, voluntaria paupertate, & rerum spar sione gaudentes. Sequitur: *Omnes gemellis fetibus, & sterilis non est inter eas*: quia gemina caritate, dilectione † al. dilectionem † Dei, & proximi, præeminent, & hanc observare docent; vel etiam quia fidem, & operationem prædicant. *Et sterilis non est inter eas*; nullus videlicet alienus est a bonis operibus. *Sicut vitta coccinea labia tua, & eloquium tuum dulce*. Per labia Ecclesiæ, sancti prædicatores accipiuntur, qui & per dentes figurantur. Coccus autem sanguinis, vel ignis habet speciem. Labia ergo Ecclesiæ, idest sancti prædicatores, vittæ coccineæ assimilantur, quia passionem Christi assidue prædicant, qui pro nostra redemptione sanguinem suum fudit: sive vittæ coccineæ assimilantur, quia prædicant, & ardent dilectione; diligunt eos quibus verbum impendunt, & etiam a quibus malum patiuntur. Ad hoc etiam pertinet quod Spiritus sanctus in linguis igneis apparuit: quia loquentes, & ardentes fecit Apostolos; ardentes in dilectione, loquentes in prædicatione † alias, loquentes prædicatione. † Et bene vitta coccinea dicitur: vitta enim capillos ligat, & constringit; sic † alias, & † doctores sua prædicatione ad unitatem fidei, & dilectionis multitudinem fidelium in Ecclesia nectunt, & in unum decorem redigunt. Possunt etiam per capillos subtiles cogitationes nostræ accipi. Vitta ergo coccinea crines ligamus, quando cogitationes nostras disciplina timoris Dei constringimus, & coercemus. *Eloquium tuum dulce*. Dulce est eloquium Ecclesiæ, cum sancti doctores vel passionem sui redemptoris ad memoriam reducunt, & prædicant quantum Deus hominem dilexerit, vel etiam cum cælestia præmia auditoribus annuntiant. *Sicut fragmen mali punici, ita gena tua, absque eo quod intrinsecus latet*. Per genas superius diximus Ecclesiam figurari. Nam cum verecundamur, rubor sanguinis in genis effunditur. Malum autem punicum habet rubicundum corticem, interius vero multitudine granorum plenum est: unde & malum granatum vocatur. Per fragmen ergo mali punici, memoria eiusdem dominicæ passionis accipitur, quæ & in cocco superius figuratur: solet enim una res diversis exprimi figuris. Genas ergo Ecclesiæ fragmini comparamus, quia sancti doctores venerabiliter agunt memoriam passionis redemptoris sui, nec erubescunt crucem eius; immo gloriantur dicentes cum Apostolo Gal. 6. „ Mihi autem absit gloriari nisi in Cruce Domini Nostri Iesu „ Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, „ & ego mundo. " Et alibi idem Apostolus scribens ad discipulum suum: „ Noli erubescere „ Christi crucem, neque me vinctum eius: " II. Tim. 1. Bene autem non integro malo punico, sed fragmini comparantur: malum enim punicum cum frangitur, exterius rubor, interius candor apparet: sic & sancti prædicatores, cum passionem Christi nuntiant, quasi rubor est exterius; cum vero quanta utilitas nostræ redemptionis inde provenerit, & quod homo per passionem Christi non solum a peccatis iustificari, sed etiam quod divinum consortium meruerit demonstrant, quasi candidum est, quod intrinsecus latebat. Possunt etiam per genas Ecclesiæ martyres figurari, qui rubicundi sunt effusione sanguinis sui, veluti malum punicum. Sed fracto malo punico, candor interius apparet, quia post mortem miraculis corruscant. *Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis*. Collum sanctæ Ecclesiæ prædicatores sancti, & doctores eius sunt; hi enim hic designantur per collum qui superius per oculos, & per dentes, sancti videlicet prædicatores, qui veluti per collum acceptos verbi Dei cibos nutriendo corpori transmittunt, & vocem divinæ prædicationis auditoribus proferunt. Vel etiam sancti doctores per collum signantur, quia sicut collum caput & cetera membra corporis coniungit, ita sancti prædicatores quasi mediatores sunt inter Christum & reliquos quos instruunt fideles, & quasi Christum corpori suo, idest, Ecclesiæ, coniungunt. Hoc autem collum turri David comparatur. David, qui interpretatur manu fortis, vel visu desiderabilis, Christum significat; & tota quidem Ecclesia civitas David, idest magni Regis est Christi, qui est manu fortis, quoniam diabolum devicit, iuxta quod Psalmista dicit, Psal. 23. „ Do„ minus fortis, & potens, Dominus potens in „ prælio. " Est & visu desiderabilis: quia, ut Apostolus dicit (I. Petr. 1.) „ In eum desiderant „ Angeli prospicere. " Turres autem huius civitatis illi sunt qui vel scientia, vel operis perfectione ceteris præeminent. *Quæ ædificata est cum propugnaculis*. Propugnacula sunt divinarum Scripturarum sacramenta, de quibus veluti iacula procedunt, quibus adversariæ potestates repelluntur. *Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium*. Mille clypei intelliguntur innumera divinæ præsidia defensionis, quibus sancta Ecclesia vallatur & defenditur. *Omnis armatura fortium*, idest omnis instructio vel sanctæ prædicationis, vel sanctæ operationis. Et bene collum Ecclesiæ, hoc est prædicato-

catores, & doctores, turri David comparantur, quia semper quasi in bello sunt pro defensione Ecclesiæ pugnantes. *Duo ubera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli qui pascuntur in liliis, donec aspiret dies, & inclinentur umbræ.* Duo ubera Ecclesiæ eosdem significant sanctos doctores. Nec mirum, quod una eademque res diversis figuratur modis. Sancti doctores oculi sunt, quia vitæ vias, quas ingredi debeant, subiectis demonstrant. Dentes sunt, quia cibos divinarum Scripturarum & molunt † alias, Scripturarum molliunt, † & comminuunt, ut mandi possint. Collum sunt, quia caput & membra, hoc est Christum & Ecclesiam coniungunt. Ipsi ergo doctores sunt & ubera Ecclesiæ, quia parvulos & simplices fideles lacte verbi Dei nutriunt; iuxta quod Paulus simplicioribus intendens dicit, I. Cor. 3. „ Non „ potui vobis loqui tamquam spiritualibus, sed „ quasi carnalibus; tamquam parvulis in Chri„ sto, lac vobis potum dedi, non escam. " Et bene non absolute ubera, sed cum additamento dicit, *Duo ubera;* cum femina neque plus, neque minus habeat quam duo ubera, quia nimirum sancti doctores parvulos ex utroque populo, Iudaico videlicet, & Gentili, lacte verbi Dei nutriunt. Nam & Paulus de seipso dicit, Gal. 2. „ Qui operatus est Petro „ in Apostolatum circumcisionis, operatus est „ & mihi inter gentes. " Et apte hæc duo ubera sicut duo hinnuli capreæ gemelli esse dicuntur: quia videlicet fetus sunt, & filii salvatoris nostri Christi, qui superius per capream designatus est: hæc enim animalia acutissime vident, & nimia velocitate altiora conscendunt. Sic & sancti doctores quæ agenda sunt & ipsi vident, & aliis monstrant, & despectis terrenis ad superna nituntur. *Qui pascuntur in liliis;* hoc est, delectantur purissimis & nitidissimis sensibus Scripturarum. *Donec aspiret dies, & inclinentur umbra;* hoc est, donec dies illa æterna veniat, quam desiderabat Psalmista dicens, Ps. 83. „ Melior est dies una „ in atriis tuis super millia. " *Et inclinentur umbra;* idest, transeant mærores, & perturbationes huius sæculi. *Donec aspiret dies*, idest oriatur. Apparebit enim dies, idest orietur, quando ille verus sol iustitiæ apparebit; & tunc inclinabuntur umbræ, hoc est omnia nubila mæroris, & tenebræ præsentis sæculi pertransibunt. Sed & si ipsam litteram velimus aspicere, pulchre expressit ortum diei, & occasum noctis: nam nox nihil est aliud nisi umbra terræ, quæ sole sub terras descendente consurgit. Sole autem iterum super terras ascendente, inclinantur umbræ, idest cadit nox. *Pascuntur ergo liliis, donec aspiret dies, & inclinentur umbra:* quia sanctorum doctorum in præsenti tantum vita necessaria est prædicatio, & doctrina: nam in alia vita, postquam apparuerit æterna dies, & nox præsentis sæculi finita fuerit, non necesse erit doceri aliquem, quia omnes revelata facie gloriam Domini contemplabuntur: unde & Dominus per Prophetam dicit (Hier. 31) „ Non docebit vir fratrem suum dicens, Cogno„ sce Dominum: omnes enim cognoscent me, „ a minimo usque ad maximum. " *Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.* In myrrha, carnis mortificatio, vel mortificationum pro Christo tolerantia; in thure vero, sancta devotio orationum accipitur. Mons ergo myrrhæ, & collis thuris, sunt excelsæ animæ sanctorum per contemplationem. Promittit ergo sponsus se ad montem myrrhæ venturum, & ad collem thuris: quia illas mentes sua visitatione dignatur inhabitare, quæ membra cum vitiis & concupiscentiis mortificant, quæ etiam seipsas per sancta orationum studia Deo gratum sacrificium faciunt. *Tota pulchra es, amica mea, & macula non est in te.* Vox sponsi ad amicam & sponsam suam. *Tota pulchra es, amica mea.* Omni, inquit, ex parte nullam recipis maculam, aut rugam: non enim soli doctores, vel perfecti quique pulchri sunt ante oculos Dei, qui summa scientia, & contemplatione præeminent; sed etiam simplices, & fideles, qui recta fide, & bonis operibus exornantur, pulchri in oculis sponsi habentur. Nam, ut Psalmista dicit, Psal. 113. „ Benedi„ xit omnibus qui timent Dominum, pusillis „ cum maioribus. " Ideo dicit, *Tota pulchra es*, non pars tua. Hæc autem ideo dicimus, non quod aliquis in præsenti vita sine peccato esse possit, cum scriptum sit, Iob 25. „ Nemo „ est super terram sine peccato, nec infans unius „ diei: " sed ideo quia fides perfecta, & cæleste desiderium omnem abstergit maculam peccati levioris. Non enim de gravioribus nunc ratio est, quæ qui committunt, iam sponsa Christi non sunt, nec ullam habent particulam huius sanctæ pulchritudinis. Hinc est quod Ioannes dicit Ep. I. c. 3. „ Qui natus est ex „ Deo, non peccat; " scilicet peccatum ad mortem, non quod levibus peccatis quis careat, sine quibus vita ista agi non potest. Tota est ergo pulchra Ecclesia, inquantum se castam, & immunem ab omni peccato custodit. Si quando autem levi peccato fuscatur, cito pœnitudine † alias, plenitudine, † & recta fide, ac cælesti desiderio in ea prisca pulchritudo reparatur. *Veni de Libano, sponsa mea, veni de Libano, veni.* Libanus mons est Phœnicis. Interpretatur autem ex Hebræo candidatio, vel dealbatio. Ex Græco autem thus interpretatur. Unde & supra ubi loquitur: *Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris*, habetur collis

collis Libani. Vocat ergo sponsus sponsam suam candidatam baptismo, & dealbatam nitore omnium virtutum, fragrantem studio sanctarum orationum. Vocat eam ut veniat, idest ut virtutibus proficiat: non enim solum vocat Deus animam, quando eam a vinculis corporis exutam ad cælestia præmia ducit; sed etiam cum per internam inspirationem ut in virtutibus proficiat, hortatur: quot enim virtutibus sancti proficiunt, quasi tot passibus ad ipsum tendunt. Et tertio dicit, *Veni*, quia vult eam perfectam esse in cogitatione, locutione, & opere. Vel vocat eam primo, ut ad se veniat per fidem. Vocat secundo, ut dignam cælestium præmiorum retributionem iam liberata a corpore accipiat. Vocat tertio, ut in die generalis resurrectionis, iam assumpto corpore, duplici stola ornata perpetuo gaudeat. *Coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum*. Amana ipsum dicunt esse montem Ciliciæ † alias, Heliæ † Amanum, qui & Thaurus appellatur. Sanir vero, & Hermon montes sunt Iudææ, in quibus leones, & pardi feruntur habitare. Per hos autem montes, sæculi potestates, Reges videlicet, & Principes, intelliguntur, qui veluti montes in superbia extolluntur, & malignis spiritibus, quasi leonibus & pardis, cubilia præbent. Maligni autem spiritus leones vocantur propter superbiam; pardi autem propter ferocitatem, vel etiam pro mille nocendi artibus, quia pardus varium animal est. De his ergo montibus coronatur Ecclesia, quando Principes sæculi ad fidem Christi convertuntur. Et non solum propter suas virtutes, sed etiam propter talium conversionem † alias, conversationem † & salutem coronatur, vel remuneratur Ecclesia. Potest hoc & in præsenti accipi: nam coronatur Ecclesia de vertice horum montium, quando subiectis Principibus catholicæ fidei, Ecclesia, quæ ante premebatur, coronatur & gloriatur in Christo; sicut factum est tempore Constantini, quando illo converso, mirabiliter glorificata est Ecclesia. Coronatur & de cubilibus leonum, & montibus pardorum, quando superbos quoque & sævos ac dolosos convertit, & pro illorum quoque conversione † alias, conversatione † æterna præmia recipit. *Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa, vulnerasti cor meum*. Sponsam & sororem suam dicit sanctam Ecclesiam, quæ sponsa est, quia eam sibi Christus incarnatus desponsavit, eamque mundatam a sordibus peccatorum dote Spiritus sancti sibi coniunxit; soror vero est, quia propter eam incarnatus, frater eius fieri dignatus est: sicut resurgens a mortuis dixit mulieribus, Matth. 28. „ Ite, nuntiate fratribus meis. "

Cum ergo dixit vulneratum cor se habere, magnitudinem dilectionis expressit, qua † al. quia † sanctam suam diligit Ecclesiam. Affirmat autem hæc iterans, & inculcans, *Vulnerasti cor meum*, ut tali iteratione quantum Ecclesiam suam diligat ostendat. Qua autem re vulneratum sit, subiungendo demonstrat: *In uno oculorum tuorum, & in uno crine colli tui*. Per oculos Ecclesiæ superius † alias, superioris † spirituales sensus, vel doctores sanctos accipiendos esse diximus; per crines vero multitudines subiectarum plebium, quibus sancta decoratur Ecclesia. Et est sensus: Cum tota sis pulcbra, o Ecclesia, & cum te ob multa diligam; præcipue tamen nitor spiritualium sensuum, & doctorum tuorum sinceritas me delectat: simplicitas etiam subiectarum plebium, quæ pie & fideliter verbis suorum doctorum obtemperant. Bene autem cum superius pluraliter dixerit oculos, & capillos, hic singulariter in uno oculo, & in uno crine dixit, ut per hoc unitas sanctorum doctorum exprimatur; unitas etiam cælestis doctrinæ, quam subiectis impendunt. „ Unus enim Domi„ nus (ut Apostolus dicit, Eph. 4.) una fides, „ unum baptisma; " una etiam devotio subiectorum fidelium. Potest & hoc quod dicit, *Vulnerasti cor meum*, de passione Christi accipi; idest, tuo amore fecisti ut ego in cruce vulnerarer. Notandum vero, quod dicit, *In uno crine colli tui*: per collum enim Doctores diximus significari, & crinis Ecclesiæ collo adhæret, quia subiectæ plebes sanctis doctoribus connectuntur, & eorum sacræ doctrinæ inhærent, ac secundum illorum præcepta vivere satagunt. *Quam pulchra sunt mammæ tuæ, soror mea sponsa!* Per mammas superius eosdem doctores diximus figurari, qui & per oculos designantur: nam sancti doctores mammæ sunt, cum lacte, idest simplici doctrina, humiles quosque nutriunt; oculi sunt, cum summa quæque cælestia prædicant. Ait ergo: *Quam pulchra sunt mammæ tuæ, soror mea sponsa!* idest, quam pulchri sunt doctores tui, quoniam sermo illorum, & eloquia præeminent, & pondere sensuum pretiosa sunt. *Pulchriora sunt ubera tua vino*. Hic versiculus iam superius expositus est, ubi dicitur, *Meliora sunt ubera tua vino*. Et hoc notandum est, quod Ecclesia superius ubera sponsi sui laudavit dicens: *Meliora sunt ubera tua vino*; nunc vero vicissim sponsus sponsæ suæ ubera extollit, ut per hoc unitas Christi & Ecclesiæ commendetur. Christus enim est caput, Ecclesia corpus eius. Præcellit enim virtus prædicationis evangelicæ legalem scientiam. *Et odor unguentorum tuorum super omnia aromata*. Unguenta Ecclesiæ sunt doctrinæ cælestis charismata, vel etiam

iam fama virtutum, quæ de Ecclesia flagrat; aromata vero intelliguntur legales observationes. Super aromata ergo est odor unguentorum Ecclesiæ, quia fama evangelicæ perfectionis transcendit omnem laudem legalis observationis. *Favus distillans labia tua, sponsa.* Favus mellis est in cera; mel autem in cera est spiritualis intelligentia in littera. Labia ergo Ecclesiæ favus distillans vocantur, quia sancti doctores, qui per labia designantur, spiritualia documenta præferunt instruendis fidelibus. Nec solum favus, sed etiam distillans vocantur labia Ecclesiæ: distillat enim favus † alias, distillant enim favum, † cum mellis copia exuberans iam non potest cereis capsulis contineri. Recte ergo divina Scriptura favus distillans vocatur: quia multipliciter intelligitur, & variis sensibus exponitur; nunc iuxta litteram, nunc iuxta allegoriam, nunc iuxta moralem, nunc iuxta anagogen, idest superiorem sensum. *Mel, & lac sub lingua tua.* Lac parvulis convenit; ideoque per lac designatur simplex doctrina, qua † alias, quia † initia credentium imbuuntur; mel vero, quod de rore cæli confici creditur, cælestem & spiritualem doctrinam significat, quæ & perfectis, & instructis convenit. Sub lingua ergo Ecclesiæ mel, & lac est: quia aliquando cælestia mysteria perfectis, aliquando rudibus plana & simplicia annuntiat. *Et odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris.* Vestimenta Ecclesiæ sunt bonorum operum ornamenta, iuxta quod Ioannes in Apocaly. cap. 3. & 19. dicit: „ Byssinum „ enim iustificationes sunt sanctorum: " & ideo dicitur (Iob 29.) „ Iustitia indutus sum, & „ induit me sicut ornamento, & diademate iudi„ cio meo. " † alias, & ideo dicit: „ Iustitia „ induit byssum &c. " † Thure autem diximus superius sanctarum orationum munditiam designari. Vestimenta ergo Ecclesiæ thuri comparantur, quia omnia opera Ecclesiæ quasi orationes sunt. In cunctis enim quæ agit semper Dominum deprecatur, & tali modo implet hoc quod Dominus dicit, Luc. 18. „ O„ portet semper orare. " Nec hoc aliter impleri potest in nostra tota vita, nisi ut conversatio talis sit ut in conspectu Dei oratio deputetur. Thus est arbor Arabiæ felicis, cortice, & folio lauro similis, succum in modum amygdalæ emittens, qui bis in anno colligitur, autumno, & vere; sed autumnali collectione præparantur arbores, in eius corticibus flagrantissimo æstatis fervore, facto tenui vulnere, ac ex eo † alias, ac si † prosiliente spuma pingui, quæ concreta † alias, concreata † densatur; & ubi loci natura poscat tegente palmeam excipiente, quod in arbore hæsit, ferro depectitur; ideoque videtur esse purissimum, & hoc candidum † alias, candidatum † esse. Secunda vindemia eadem hyeme corticibus incisis, rubrum hoc exit, nec comparandum priori. Creditur & novellæ arboris candidius esse; sed veteris arboris odoratius. Quod ex eo in rotunditate guttæ dependet, masculum † forte, musculum † vocamus. Guttam concussu elisam mannam nuncupamus. *Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus.* Sororem & sponsam suam Ecclesiam dicit, quoniam ex ancilla sororem sibi esse constituit, & dote Spiritus sancti pignoratam sponsam sibi efficit. Hæc ergo Ecclesia † alias, Ecclesiæ † hortus est; quia spiritualium virtutum germina profert, quæ in sequentibus aromatum vocabulis designantur. Conclusus vero est hortus iste, quia sancta Ecclesia redemptoris, & domini sui adiutorio munita est, & præsidio angelicarum virtutum vallata, nullis malignorum spirituum patet insidiis. Hæc ipsa Ecclesia est fons signatus. Fons ideo quia cælestis doctrinæ fluentis manat, quibus omnes in Christum credentes a peccatis abluit, & veritatis scientia potat. Signatus vero est fons iste, quia sermo fidei evangelicæ veritatis signaculo munitus est, ita ut neque maligni spiritus, neque hæretici fidem catholicam violare, atque disrumpere valeant. Hic hortus, vel fons, idest Ecclesia, primum in parvo locello Iudeæ plantatus, vel exortus est, deinde per universum mundum disseminata prædicatione, areolas † alias, aureolas † suas, vel rivulos emisit. Unde sequitur: *Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus.* Emissiones Ecclesiæ, ut dictum est, incrementa fidei sunt, & disseminatio prædicationis, quæ emissiones paradisus Græce, hortus Latine: quia illa primitiva Ecclesia, quæ in Iudæa quasi hortus fuit, postea per universum mundum multos hortos, idest Ecclesias emisit. Mala autem punica, quæ rubicundum habent corticem, eos significant, qui non solum generali baptismo sanctificati sunt, verum etiam qui proprio sanguine sunt in passione baptizati, martyres videlicet. Fructus vero pomorum opera significant virtutum, sive eos qui ipsas virtutes opere exercent. Emissiones ergo Ecclesiæ paradisus malorum punicorum fuerunt, quia primum locum post Apostolos in Ecclesia † alias, Ecclesiam † martyres tenuerunt per ipsam Domini passionem, quam ipsi patiendo imitari studuerunt. Quamvis generaliter omnium fidelium multitudo paradisus malorum punicorum possit accipi, qui mala punica sunt, quia passionem sui redemptoris semper in memoria retinent. Et sicut malum punicum intra unum corticem multitudinem habet granorum, ita in Ecclesia multitudo fi-

delium intra mysterium dominicæ passionis continetur. Hinc Apostolus Ro. 6. dicit: „ Quot„ quot baptizati estis in Christo Iesu, in mor„ te ipsius baptizati estis, consepulti cum ipso „ per baptismum in morte. “ *Cypri cum nardo, nardus, & crocus, fistula, & cinnamomum cum universis lignis Libani*. In hoc horto sic clauso, idest in Ecclesia, nascuntur *cypri cum nardo, nardus simul, & crocus cum universis lignis Libani*. Cyprus arbor est aromatica, semen simile coriandri habens, idest album, & sublucidum, quod oleo coquitur, & inde exprimitur quod cyprus vocatur: unde regium ungentum paratur. Legimus in Exod. cap. 16. „ quod manna erat quasi semen coriandri al„ bum. “ Cyprus ergo, & manna unam habent significationem: significant enim cælestem gratiam tamquam mannam de cælis venientem. Cyprus ergo in horto Ecclesiæ est, vel nascitur, cum fideles quique docentur gratiam spiritualem omnibus præferre, & per illam salutem sperare. Nemo enim suis viribus, sed sola Dei gratia potest salvari. Nardus typus est dominicæ passionis. Unde & Maria nardo pistico caput, & pedes Domini unxit. Nardus ergo in horto † al. hortum † Ecclesię est, cum sancti memoriam dominicæ passionis venerantur, eique gratias agunt, quod intantum eos dilexerit ut pro eorum salute & liberatione mortem susciperet. Crocus aurei coloris habet florem; ideoque significat caritatem: sicut enim aurum inter cetera metalla pretiosius est, ita caritas inter omnes virtutes principatum tenet, dicente Apostolo 1. Cor. 13. „ Nunc au„ tem manent fides, spes, caritas, tria hæc; „ maior antem horum est caritas. “ Cum nardo ergo crocus in horto Ecclesiæ nascitur, cum membra Christi, hoc est fideles quique caritatem Dei, & proximi efficaciter tenere student. Crocus antem fertur ignitas febres refrigerare; sic vera caritas ardorem concupiscentiæ sæcularis refrigerat, & dilectionem Dei & proximi in mente accendit. *Fistula, & cinnamomum*. Fistula, brevis est arbuscula, quæ & casia vocatur, cortice purpureo; & significat sanctos in Ecclesia humilitate, & patientia præcipuos, pauperes videlicet spiritu, quorum est regnum cælorum. Purpureus autem cortex significat similitudinem passionis Christi, quam illi qui in vera humilitate fundantur, in corde semper retinere, & imitari satagunt. Cinnamomum & ipsa brevis est arbuscula, sed miræ virtutis, & odoris; ideoque profectum designat humilitatis † alias, humilitas † quæ & per fistulam designatur. Fistula ergo, & cinnamomum in Ecclesia sunt, cum sancti Dei humilitatem, & patientiam & in corde veraciter retinent, & foris aliis ostendunt. Quod autem fistula rubicundum habet corticem, cinnamomum vero cyaneum habet colorem', significat quod quanto plus sancti memores sunt passionis redemptoris sui, tanto in oculis suis viliores, & despectiores fiunt, dicentes cum Abraham, Gen. 18. „ Lo„ quar ad Dominum meum, quamvis sim pul„ vis, & cinis. “ Et cum Iob 42. „ Idcirco „ ipse me reprehendo, & ago pœnitentiam „ in favilla & cinere. “ *Cum universis lignis Libani*. Ligna Libani ceteris lignis pulchritudine, ac proceritate, & robore præeminent; ideoque significant doctores, & perfectos quosque in Ecclesia, de quibus superius domus Ecclesiæ dicitur ædificata, dicente eadem Ecclesia (supra cap. 1.) *Ligna domorum nostrarum cedrina, laquearia cypressina*: quia videlicet sancti doctores prædicatione sua, & exemplis Ecclesiam muniunt. Cum fistula ergo, & cinnamomo universa ligna Libani in horto † al. horreo † Ecclesię memorantur: quia sive humiles & patientes, sive perfecti quique doctores, eamdem habent fidem in Ecclesia, & eamdem beatitudinem expectant. *Myrrha, & aloe cum omnibus primis unguentis*. Myrrha arbor est cuius succus stacten dicitur, tantæ virtutis ut quicquid ex eo tactum fuerit, ab omni putredine, & vermibus servetur illæsum. Aloe est suavissimi odoris arbor, adeo ut vice thymiamatis, altaribus adoleatur. Habet vero succum amarissimum, resistentem putredini, & vermibus. Hinc & in passione Domini, Io. 19. Nicodemus detulisse dicitur „ myrrhæ & aloes „ quasi libras centum. “ Per has ergo arbores designantur carnis continentia & castimonia: nam putredo luxuriam solet designare; iuxta quod Propheta de quibusdam dicit (Ioel. 1.) „ Computruerunt iumenta in stercore suo. “ In horto ergo Ecclesiæ sunt myrrha, & aloe, hoc est mentes castæ, & omnis corruptionis immunes, audientes ab Apostolo, Heb. 12. „ Pacem sectamini cum omnibus, & castimo„ niam, sine qua nemo videbit Deum. “ *Cum omnibus primis unguentis*. Prima unguenta quid melius quam caritas intelliguntur? De qua Apostolus dicit 1. Cor. 19. „ Adhuc excellentio„ rem viam vobis demonstro. “ Ac deinde (c. 13.) „ Si linguis hominum loquar, & Angelorum; „ caritatem autem non habeam, nihil mihi „ prodest. “ Post myrrham ergo, & aloe, bene prima unguenta ponuntur: quia post carnis continentiam succedit vera caritas, qua Deus super omnia diligitur. Neque enim illi qui mundi dilectione tenentur, hoc est qui voluptatibus, & illecebris adhuc delectantur, huius caritatis participes esse possunt. *Fons hortorum puteus aquarum viventium quæ fluunt impetu de Libano*. Fons hortorum ipsa est primiti-

mitiva Ecclesia, quæ veritatis scientia hortos, idest Ecclesias per universum mundum disseminatas, irrigat. Ipsa est & puteus aquarum viventium: quia scientia veritatis, quæ est in Ecclesia, in quibusdam quasi fons est, ubi patet, in quibusdam quasi puteus, ubi latet, & ad liquidum percipi non potest. Nam inter fontem & puteum hoc distat quod fons est in imo, & in superficie terræ ducitur; puteus vero semper est in imo. Ecclesia ergo & fons est, & puteus, quia mysteria Dei in quibusdam veluti fons facile capiuntur, in quibusdam vero cum difficultate tamquam aqua ex puteo extrahuntur. Aquæ autem viventes, ipsa mysteria Scripturarum vocantur, quia in se cælestem habent virtutem: & e contra cisternæ vocantur, idest collectiones aquarum, dogmata hæreticorum, de quibus Dominus per Prophetam (Hier. 2.) „ Me dereliquerunt „ fontem aquæ vivæ; & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent „ aquas. “ *Quæ fluunt impetu de Libano*; hoc est, manant de Ecclesia, quæ dealbata est & candidata baptismate, & bonis operibus; quod Libanus interpretatur. De hoc Libano, hoc est de Ecclesia, fluunt, idest emanant aquæ doctrinarum cælestium; & hoc cum impetu, idest cum magna virtute, quia omnia hæreticorum figmenta destruuntur, & subvertuntur. Hinc & Psal. 45. „ Fluminis impetus lætificat „ civitatem Dei, “ idest virtus divinorum eloquiorum. *Surge aquilo, & veni auster, perfla hortum meum, & fluent aromata illius*. Numeratis Ecclesiæ virtutibus sub nomine aromatum, sciens Dominus, qui est sponsus, & redemptor Ecclesiæ, ipsam Ecclesiam persecutionibus esse multiplicandam, subsequenter ipse quodammodo iubet venire persecutionem, non præcipiendo, sed permittendo. *Surge*, inquit, *aquilo, & veni auster*. Per aquilonem, & austrum, flatus persecutionum & perturbationum intelliguntur contra Ecclesiam sævientium. Aquilo quidem frigidissimus ventus est; auster calidus: & ideo per aquilonem terrores & minæ designantur; per austrum blandimentorum decipulæ figurantur: quibus duobus modis probatur Ecclesia, terroribus videlicet, & blandimentis. Quando †al. Quod† autem dicit, *Surge aquilo, & veni auster*, non imperat malis, nec cogit eos ad mala facienda, sed permittit, & facultatem illis dat, ut possint sævire contra Ecclesiam, quatenus per illorum malitiam Ecclesia probetur, & illi gravius puniantur. Novit enim Dominus de malis hominum bona quædam facere. Sed & ipsam persecutionem in sua potestate habet, ut non tantum sæviant quantum volunt: unde scriptum est, Iob 28. „ Qui facit ventis pondus: “ quia videlicet flatibus persecutionum modum impendit; iuxta quod Apostolus dicit 1. Cor. 10. „ Faciet cum „ tentatione proventum, ut possitis sustinere. “ *Perfla*, inquit, *hortum meum*, hoc est Ecclesiam meam, *& fluent aromata illius*, hoc est fragrantia virtutum, & odor bonorum operum ex illa procedent. Quo enim acerbius Ecclesia conteritur, eo maiorem virtutum odorem ex se emittit.

CAPUT V.

Veniat dilectus meus in hortum suum, ut comedat fructum pomorum suorum. Veni in hortum meum, soror mea sponsa. Messui myrrham meam cum aromatibus meis, comedi favum cum melle meo, & bibi vinum meum cum lacte meo. Comedite amici, & bibite, & inebriamini carissimi. Ego dormio, & cor meum vigilat. Vox dilecti mei pulsantis. Aperi mihi, soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea: quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium. Expoliavi me tunica mea; quomodo induar illa? Lavi pedes meos; quomodo inquinabo illos? Dilectus meus misit manum suam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius. Surrexi ut aperirem dilecto meo. Manus meæ stillaverunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatissima. Pessulum hostii mei aperui dilecto meo; at ille declinaverat, atque transierat. Anima mea liquefacta est ut dilectus locutus est. Quæsivi, & non inveni illum; vocavi, & non respondit mihi. Invenerunt me custodes qui circumeunt civitatem; percusserunt me, & vulneraverunt me: tulerunt pallium meum mihi custodes murorum. Adiuro vos, filiæ Hierusalem, si inveneritis dilectum meum mihi ut nuntietis ei quia amore langueo. Qualis est dilectus tuus ex dilecto, o pulcherrima mulierum? Qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adiurasti nos? Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus. Caput eius aurum optimum; comæ eius sicut elatæ palmarum, nigræ quasi corvus; oculi eius sicut columbæ super rivulos aquarum, quæ

lacte

lacte sunt lotæ, & resident iuxta fluenta plenissima; genæ illius sicut areolæ aromatum consitæ a pigmentariis; labia eius lilia distillantia myrrham primam; manus illius tornatiles, aureæ, plenæ hyacintis; venter eius eburneus, distinctus sapphyris; crura illius columnæ marmoreæ quæ fundatæ sunt super bases aureas; species eius ut Libani, electus ut cedri; guttur illius suavissimum, & totus desiderabilis. Talis est dilectus meus, & ipse est amicus meus, filiæ Hierusalem. Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum; quo declinavit dilectus tuus? & quæremus eum tecum.

AUdiens Ecclesia persecutionem vocari, tamquam se præparans contra adversa dicit: *Veniat dilectus meus in hortum suum*; hoc est, veniat Christus sponsus meus, quem toto corde diligo, ad Ecclesiam suam, *ut comedat fructum pomorum suorum*; idest, delectetur atque pascatur bonis operibus fidelium suorum: nam cibus Domini, bona nostra opera sunt; sicut ipse fidem Samaritanorum vel gentium intuens dixit Apostolis, Ioan. 4. „ Ego cibum „ habeo manducare, quem vos nescitis. " *Veni in hortum meum, soror mea sponsa*. Desideranti Ecclesiæ ut ad se veniat sponsus, respondet se iam hoc fecisse: Ego iam *veni*: nam non est imperativus *veni*, sed præteritum indicativi. O soror mea sponsa, iam ego *veni in hortum meum*; idest, iam visitavi Ecclesiam meam, & quotidie visito, & virtutum illius tamquam pomis pascor, atque odore fruor. Venio ad eam, ut errantes corrigam, infirmantes roborem, dubios confirmem, & perfectos quosque præmiis cælestibus donem. *Messui myrrham cum aromatibus meis*. Per myrrham designantur illi qui vitam martyrio finierunt, vel etiam carnem suam cum vitiis & concupiscentiis mortificaverunt; aromata vero sunt opera sanctarum virtutum bonæ opinionis odoribus fragrantia. Mittit ergo Dominus myrrham cum aromatibus suis, quando sanctos martyres, vel reliquos electos bonis operibus insignes ab hac vita falce mortis præcidit, atque ad maturitatem bonorum operum perductos, in horreo † alias, horrea † supernæ quietis recondit. *Comedi favum meum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo*. Per favum, & vinum sancti prædicatores figurantur; per mel vero, & lac boni auditores. Favus enim prædicatores sunt, qui arcana & intima Scripturarum mysteria quasi mella de favis producunt, & prædicando aliis manifestant; mel vero sunt boni auditores, qui dulcedinem verbi Dei attente percipere, eaque delectabiliter pasci student. Vinum sunt ipsi prædicatores, qui & favus, qui fortia quæque sacramenta Scripturarum annuntiant; lac vero sunt infirmi, qui & auditores, quibus aperta mysteria quasi lac parvulis conveniunt. Cum ergo horum omnium vita diversis modis, & studiis agatur, horum tantum omnium bona intentione Redemptor delectatur, & pascitur; & sic quasi favum cum melle comedit, & vinum cum lacte bibit. Possumus hoc etiam ad mortem electorum referre, quos Dominus comedit cum ad æternam quietem vocat per mortem, & corpori suo, hoc est societati electorum, in illa iam cælesti felicitate lætantium coniungit. Quod si hoc non accipimus, in melle debemus eos accipere quorum animæ iam cælesti † alias, animæ cælesti † gloria lætantur. In favo vero eos qui iam corpore & anima in illa beatitudine laudant Deum, & in illo gaudent perpetuo; quales sunt illi qui cum Domino surrexerunt. *Comedite amici, bibite, & inebriamini carissimi*. Non solum Dominus profectu iustorum gaudet, verum etiam nos hortatur, ut in illorum virtutibus gaudeamus, & illos imitemur. *Comedite*, inquit, *amici*, hoc est fideles mei, quia amici mei estis faciendo quæ iubeo; carissimi mei estis, perfecta me animi caritate diligendo. Comedite, inquit, ergo, & bibite; idest, sanctorum bonis actibus congaudete, & illos vobis ad imitandum proponite. Notandum vero, quod dicit, *Bibite, & inebriamini carissimi*. Ebrietas aliquando pro saturitate ponitur in Scripturis, sicut de fratribus Ioseph scriptum est, Gen. 43. „ Biberunt, & inebriati sunt coram „ eo. " Et Ps. 64. „ Visitasti terram, et inebriasti „ eam; " idest satiasti, & replesti. Hortatur ergo nos ut non solum comedamus, & bibamus, verum etiam saturemur: quia sunt qui comedunt, & non saturantur; hi videlicet qui verba Dei, corporis quidem aure percipiunt, sed opere adimplere contemnunt. At vero electi quique & comedunt, & saturantur: quia videlicet prædicationem divinam delectabiliter audiunt, internis sensibus recondunt, & opere adimplere satagunt: de quibus Psalmista dicit, Psal. 21. „ Edent pauperes, & saturabuntur. " Si vero, ut superius dictum est, de morte sanctorum hoc acceperimus, amici, & carissimi angelici spiritus intelliguntur, quos iubet Dominus congratulari electis suis, cum ab hac vita ad æternæ beatitudinis requiem transferuntur; iuxta quod in Evangelii parabola legitur (Lucæ 13.) „ Congratulamini mihi, „ quia inveni ovem meam, quæ perierat. " *Ego dormio, & cor meum vigilat*. Vox Ecclesiæ:

Ego

Ego dormio, quia aliquantula pace largiente sponso meo requiesco; nec tales patior pressuras quales primitiva Ecclesia: *& ideo cor meum vigilat*, quia securius concessa mihi pace, amore sponso meo † alias, sponsi mei † inhæreo, & ad illum oculis cordis mei intendo. Sed quia hoc tempus non est requiei, sed potius laboris, & certaminis, rursus sponsus Ecclesiam suam ad labores excitat, & ad prædicationis certamen hortatur. *Vox dilecti mei pulsantis*. Pulsat dilectus, cum Christus fideles suos ad profectum virtutum hortatur; sive pulsat, cum eos admonet, ut proximos prædicando lucrentur. Est & tertia pulsatio, qua pulsat Dominus electos suos, cum per ægritudinis molestias esse mortem vicinam designat. De qua pulsatione in Evangelio dicitur (Lucæ 12.) „ Ut cum venerit, & pulsaverit, „ confestim aperiant ei. " Sed hoc loco pulsare dicitur, hoc est Ecclesiam ad opus prædicationis instigare. *Aperi mihi, soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea. Aperi mihi, soror mea. Soror*, quia coheres Regni mei facta: *amica mea*, quia de iugo servitutis liberata, arcana veritatis meæ cognovisti: *columba mea*, quia spiritus mei dote sanctificata: *immaculata mea*, quia effusione mei sanguinis ab omni peccatorum macula & nævo purgata es: *aperi mihi*; hoc est, de quiete, & otio dilectæ tibi contemplationis egredere ad opus prædicationis. *Quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium*. „ Caput Christi, (ut Apostolus dicit 1. Cor. 11.) „ Deus est; " cincinni vero sunt intimæ cogitationes sanctorum, quæ non laxæ & dissolutæ fluunt, sed vinculo timoris, & amoris Dei colliguntur. Ros vero, & guttæ noctium hoc loco tenebrosas, & infidelitate plenas, frigidasque mentes significant. Caput ergo sponsi plenum est rore, cum sæculares quique sæculi amore a caritate torpescunt; iuxta quod Dominus, Mat. 24. dicit: „ Abundante iniquitate, refrigescit caritas. " Et cum tales sanctos Dei cælestia meditantes persequuntur, & odiunt, quasi cincinni sponsi pleni sunt guttis noctium. Cum ergo tales multiplicantur, & gravant Ecclesiam, tunc sponsus admonet sponsam suam ut surgat, & operi prædicationis insistat. *Expoliavi me tunica mea; quomodo induar illa?* Provocata Ecclesia a sponso suo ad officium prædicationis respondet: *Expoliavi me tunica mea; quomodo induar illa?* Exui, inquit, me curis & occupationibus istius sæculi, sine quibus officium prædicationis aut vix, aut nullatenus agitur; & quomodo fieri potest ut ad ea quæ deserui iterum revertar? Nam qui se ad officium prædicationis suscipiendum aptat, debet quæque temporalia subditis providere, quæ sine magna solicitudine agi non possunt. Quod autem tunica solicitudines & curas sæculi significet, Dominus ostendit dicens in Evangelio Matt. 24. „ Et qui „ in tecto est, non descendat tollere tunicam „ suam; " quod est aperte dicere, qui in sublimi contemplationis arce consistit, non descendat & iterum occupationibus sæculi implicetur. Timet ergo Ecclesia, vel anima quæque sancta, hac tunica exuens in contemplatione sui conditoris requiescens, iterum illam indui, & sæcularibus negotiis occupari. *Lavi pedes meos; quomodo inquinabo illos? Lavi pedes meos*; hoc est, actiones quibus pulverem tangere, hoc est terrena agere consueveram, dignis pœnitentiæ fletibus ablui, adeo ut nihil nunc nisi divina me libeat meditari: *quomodo inquinabo illos?* idest, quomodo potest fieri ut iterum ad cogitanda terrena & caduca redeam, quæ nunc exoccupato et libero corde divino fruor contuitu? *Dilectus meus misit manum suam per foramen; & venter meus intremuit ad tactum eius*. Dilectus manum per foramen mittit, & ventrem tangit, cum interna conditor inspiratione visitat cor, et ad profectum virtutum accendit, sive etiam cum nos ad memoriam operum suorum revocat, ut cogitemus quia, cum esset Deus, homo pro nobis fieri dignatus est, ut terrena nostra suscipiens, cælestes nos faceret, & moriendo pro nobis, vitam æternam nobis daret. Quod cum fit, venter intremit: quia cum talia cogitare incipimus, cordis nostri arcana se concutiunt, dum stupere incipimus quanta dignatione hæc conditor pro nobis agere dignatus est. Nam quod venter cor significet, ostendit Propheta dicens (Hier. 4.) „ Ventrem meum doleo. " Quod quid esset, ostendit subdens: „ Sensus cordis mei dissipati „ sunt. " *Surrexi ut aperirem dilecto meo*. Aperimus dilecto, non solum cum adventum eius per caritatem suscipimus † alias, suspicimus, † verum etiam cum aliis prædicamus, & eos qui per malitiam pectus clauserant, nostra prædicatione conversos facimus, ut ipsi quoque ianuam cordis Christo aperiant. Bene autem primo dicitur, *Surrexi*, deinde, *Ut aperirem*: qui enim prædicando aliorum corda Christo vult aperire, prius debet surgere; hoc est, ad studia bonorum operum erigi, & opere implere quod prædicat; ne forte cum aliis prædicaverit, ipse reprobus efficiatur. Hinc & Lucas de Domino dicit, Act. 1. „ Quæ cœpit Iesus fa- „ cere, & docere. " Prius dicit † alias, dixit, † Facere, deinde, Docere. *Manus meæ stillaverunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatissima*. Per manus, quibus operamur, ipsa operatio designatur; per digitos vero discretio operationis, quia in nullo membro tan-

tæ

tæ sunt distinctiones articulorum, quantæ in digitis. Manus Ecclesiæ myrrham distillant, cum prædicatores eius, continentiæ, & mortificationi carnis suæ operam dant, dicentes cum Apostolo, 1. Corin. 9. „ Castigo corpus „ meum, & in servitutem redigo: " sive cum pro Christo mori parati sunt; sicut Ioannes dicit Ep. 1. cap. 3. „ Si Christus pro nobis animam „ posuit (vel mortuus est) & nos debemus „ pro fratribus animas ponere. " Digiti vero sunt pleni myrrha probatissima, cum ipsum opus mortificationis subtiliter discernimus, utrum pro spe vel intuitu supernæ mercedis fiat, an pro sæculi laudibus: qui enim pro humanis favoribus ieiunat, vel abstinentiæ, sive continentiæ operibus insistit, in manibus quidem myrrham habet, sed in digitis non habet: quia non discernit quare hoc faciat; de qualibus Dominus dicit, Mat. 6. „ Receperunt mercedem suam. " Sive manus sponsę distillant Myrrham, cum operarii sanctę Ecclesię, castimonię & continentiæ seipsos aptant. *Pessulum hostii mei aperui dilecto meo*; *at ille declinaverat, atque transierat*. Pessulum hostii aperit, cum Ecclesia, vel fidelis quæque anima, cor advenienti conditori præparat. *At* † *aliae*, *Et* † *ille declinaverat atque transierat*. Plerumque enim dum subtilia quæque tractare volumus, quanto subtilius intendimus, tanto acies cordis reverberatur. Unde Salomon dixit, Eccle. 7. „ Sapiens efficiar; & ipsa longius „ recessit a me. " Et Psal. 63. „ Accedet homo ad cor altum; & exaltabitur Deus. " Quanto enim quisque ad contemplationem divinam purificatione carnis cor sustollit, tanto altius quod quærebat esse invenit. Dicit ergo: *At ille declinaverat, atque transierat*: quia nemo in præsenti vita eum sicuti est comprehendere potest † alias, quia in præsenti vita eum sicuti est, comprehendere non potest. † *Anima mea liquefacta est, ut dilectus locutus est*. Quanto, inquit, vicinius adventum sponsi mei persensi ad tactum secretæ inspirationis, tanto magis quicquid in me erat frigidum incaluit, ita ut nihil mihi libeat iam nisi lacrymis resolvi. Loquitur enim sponsus interna sui inspiratione, cum Christus sanctam animam inspirat, eique cæleste desiderium suggerit. Et ita eo loquente liquefit: quia quo magis cælestibus afflat desideriis, eo amplius terrenis emoritur, & quasi insensibilis mundo efficitur, solumque desiderio cælesti vivit. Hoc est etiam quod per Prophetam Dominus dicit (Esai. 42.) „ Quis cæcus nisi servus meus? Quis „ surdus nisi ad quem causam per nuntios meos „ misi? " *Quæsivi illum, & non inveni*. Ingeminat iterum causam doloris sui. *Quæsivi illum, & non inveni; vocavi illum, & non respondit mihi*. Omnibus quidem se pie quærentibus semper adest Dominus, se invocantibus respondet, idest ad salutem exaudit; sed plerumque fidelem animam, & ad se venire desiderantem non exaudit, ad hoc ut ita se in præsenti ostendat sicut se in futurum ostensurum promisit. Vel etiam non respondet, idest non exaudit, ad hoc ut ad libitum suum sanctus quisque vinculis corporis exuatur, & liberis amplexibus sponsi sui demulceatur. Nam quando Apostolus dicebat, Phil. 1. „ Cupio dissolvi, & „ esse cum Christo; " quasi quærebat inhærere sponso suo, & vocabat illum desiderio mentis; sed non respondebat illi, quia non statim de corpore eum liberabat, sed adhuc laboribus exerceri, & utilitatibus Ecclesiæ insudare permittebat. *Invenerunt me custodes qui circumeunt civitatem; percusserunt me, vulneraverunt me: tulerunt mihi pallium meum custodes murorum*. Vigiles qui custodiunt civitatem, sancti sunt doctores, qui caritate Dei ipsam Ecclesiam † alias, caritatem Dei, idest Ecclesiam † circumeunt, pervigilem eius curam habentes, quo illa & ab adversariis tueantur, & verbo suo, vel exemplo ad cælestia desideranda accendant. Inveniunt ergo sponsam dilectum quærentem, eum sancti doctores animam cælestibus desideriis intentam, vel præsentes verbo, vel absentes scriptis suis instituunt & informant. *Percusserunt me*, inquit, *& vulneraverunt*. Verbum Dei gladius est, dicente Apostolo, Heb. 4. „ Vivus est sermo Dei, & ef„ ficax, & penetrabilior omni gladio ancipi„ ti, pertingens usque ad divisionem animæ. " Hoc gladio sponsa percutitur, & vulneratur, quando prædicatoris sermo de Deo loquitur, & auditoris mentem veluti quodam spiculo compunctionis, & amoris transfodit. *Tulerunt mihi pallium meum* † alias, hoc: † hoc pallium, quod superius tunica intelligitur, ubi dicitur, *Spoliavi me tunica mea*, tegmen videlicet sæcularium desideriorum, quod custodes auferunt: quia quod de amore præsentis sæculi in mente alicuius sancti remansit, totum sancti doctores auferunt, & ea † alias, eam † solummodo Christum diligere faciunt. Hi tales possunt dicere cum Apostolo, Gal. 6. „ Mi„ hi mundus crucifixus est, & ego mundo. " *Custodes murorum*. Muri civitatis sunt doctores Ecclesiæ. Custodes ergo murorum illi sunt qui etiam illos instruunt qui aliis prædicare possunt. Qualis erat Paulus qui Timotheum, & Titum muros utique huius civitatis instruebat, & custodiebat; hoc est, exhortabatur ad perfectionem boni operis. *Adiuro vos, filiæ Hierusalem, si inveneritis dilectum meum, ut annuntietis ei quia amore langueo*. Filiæ Hierusalem sunt animæ fideles, quæ

quę vel adhuc in pręsenti peregrinantur, vel etiam Christo fruuntur, idest filię supernę illius civitatis in qua est superna pax, & felicitas divinę contemplationis. Sed hoc loco filias Hierusalem animas debemus accipere Deum desiderantes, sed adhuc in hac peregrinatione versantes. Adiurat ergo sponsa filias Hierusalem, ut nuntient sponso quia amore languet: tunc enim anima fidelis amore languet cum fideles alios desiderantes Deum, pro se deprecatur ut suum desiderium Christo insinuent, eique nuntient suo amore illam teneri. Bene autem se amore languere dicit: quanto enim superna desiderare cœperit, tanto magis erga ea quę mundi sunt infirmatur, & languescit. Nec mirum si tales languere dicuntur, cum Apostolus, Col. 3. eos mortuos dicat, „ Mortui „ inquiens " estis, & vita vestra „ abscondita est cum Christo in Deo. " Ita ergo adiuranti sponsę, respondent filię Hierusalem: *O pulcherrima mulierum, qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adiurasti nos?* Hoc tunc fit, quando quis fidelis fratrem fidelem alloquitur, & invicem sibi cælestium desideriorum verba suggerunt, quibus se ad supernorum amorem accendant. Indica mihi, inquit, tamquam desideranti, & iam ad visionem conditoris mei venire cupienti, qualis est dilectus tuus, idest qualiter Christus amari debeat. Iamdudum, inquit, illum timere cœpi; sed iam caritate timorem expellente, opto audire verba quibus ad amorem illius accendar. Tu ergo, quæ illum iam amore quæris, eiusque amore langues, dic mihi *qualis est dilectus tuus ex dilecto*. Dilectus ex dilecto, filius est ex patre, sicut est Deus ex Deo, lumen de lumine. Vel etiam dilectus ex dilecto est Christus, ex ea parte videlicet qua diligendus est, non ex ea qua timendus: nam timere minus perfectorum est, quos timor a peccatis revocat; amare vero iam perfectorum est. Interrogat ergo qualis sit dilectus ex dilecto, idest qualiter Christus amari debeat, vel qualis sit erga illos qui illum tantum amare noverunt. *Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus*. Vox respondentis Ecclesiæ: *Dilectus meus candidus*, virginitate, *rubicundus* passione. *Candidus*, quia sine peccato natus est, & sine peccato est conversatus: „ peccatum enim non fecit, nec do„ lus inventus est in eo: " 1. Pet. 2. *rubicundus*: quia „ lavit nos a peccatis nostris in „ sanguine suo. " (Apocaly. 1.) *Electus ex millibus*. Singulari enim gratia homo Christus in humani generis massa refulsit: quia per illum proposuit Deus salvare genus humanum, & ipse est „ mediator Dei & hominum Iesus „ Christus. " De quo Psalm. 13. „ Non est „ qui faciat bonum, non est usque ad unum. " Et Salomon, Eccle. 7. „ Virum de mille u„ num reperi, " idest Christum. Et ipse in Ps. 140. „ Singulariter sum ego, donec trans„ eam. " Electus ergo ex millibus, quia solus ex multitudine sanctorum dignus fuit audire, Matt. 17. „ Hic est filius meus dilectus, „ in quo mihi bene complacui. " *Caput eius aurum optimum*. Caput sponsi Deus est, iuxta quod Apost. dicit 1. Cor. 11. „ Caput Christi „ Deus; " qui auro optimo comparatur, quia sicut aurum omnibus metallis est pretiosius, ita omnipotens Deus omnibus a se factis bonis præcellit, & supereminet. Unde Dominus, Mar. 10. „ Nemo bonus, nisi solus Deus. " Caput ergo sponsi aurum optimum est, quia Dei bonitas ineffabilis est, omnium rerum bonitatem transcendens: quia nihil bonum nisi participatione huius summi boni. *Comæ eius sicut elatæ palmarum, nigræ quasi corvus*. Comæ sponsi sunt multitudines fidelium per † alias, propter † fidem, & dilectionem Deo adhærentes, quæ elatis palmarum comparantur. Dicamus iuxta litteram de elatis palmarum. Elatæ palmarum sunt rami provectiores † alias, productiores, † & excellentiores, interdum aureo colore crispantes, & semper ad excelsa tendentes, & numquam virorem suum amittentes. Tales ergo dicit comas sponsi sui, crispas videlicet, & rutilas. Nonnulli dicunt elatas palmarum speciem esse arboris aromaticæ, quam Latini abietem sive spatam vocant, nam Græce abies, elates dicitur. Est autem hæc species apta conficiendis unguentis. Abietem vero hic non magnam illam arborem quæ est navigiis, vel domibus apta; sed, ut diximus, speciem aromaticæ arboris debemus accipere. Hæc iuxta litteram de elatis palmarum. Comæ ergo sponsi elatis palmarum comparantur, quia fidelium multitudines & virore fidei gaudent, & ad æterna præmia desideranda extolluntur, atque supernæ suavitatis dulcedinem degustant, quam quanto magis percipiunt, tanto amplius in oculis suis peccatores sibi, & contemptibiles esse videntur: unde sequitur, *Nigræ quasi corvus*. Comæ enim sponsi nigræ sunt quasi corvus, quia fidelium multitudines suæ fragilitatis consciæ sunt, & nihil se boni ex seipsis habere noverunt. Vel etiam elatæ palmarum sunt in spe, & victoria. Nigræ vero quasi corvus, quia despecti & contemptibiles sunt pressuris huius sæculi. Elatæ palmarum sunt sancti, qui per gratiam Dei ad cælestis victoriæ palmam tendunt. Nigræ vero quasi corvus, quia per se infirmos, & peccatores se esse cognoscunt. Possunt etiam comæ sponsi angelicæ virtutes accipi, quæ Deo specialiter inhærent, sicut comæ capiti, eum-

que e vicino contemplantur: quæ bene elatis palmarum comparantur, quia numquam a statu sui rectitudine inclinantur, sed in dignitate officii sui immaculate permanent: quæ quanto magis claritatem sui conditoris contemplantur in eo, quam vile sit omne creatum in eius comparatione aspiciunt; & ideo quasi corvus nigræ esse dicuntur. *Oculi eius sicut columbæ super rivulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ*. Oculi sponsi sunt dona Spiritus sancti; quod ostendit Ioannes in Apoc. 5. dicens: „ Vidi agnum tamquam occisum habentem cornua septem, & oculos septem; „ qui sunt septem spiritus Dei, missi in omnem terram. " Unde bene columbis super rivos aquarum comparantur, quia Spiritus sanctus puris, & sinceris mentibus delectatur: non enim super stagna vel paludes, sed super rivos aquarum columbæ resident, quia Spiritus sanctus castas & mundas mentes, ut dictum est, sibi habitaculum facit. *Quæ lacte sunt lotæ*. Lactis nomine gratia Dei intelligitur, quæ per Spiritum sanctum Ecclesiæ tribuitur, & qua, veluti lacte parvuli, ita Ecclesia nutritur. Possumus & per oculos sponsi doctores accipere, qui columbis comparantur propter innocentiam & simplicitatem. Hæ columbæ super rivos aquarum resident, quia sancti doctores fluentis divinarum Scripturarum immorantur. Columbæ super rivulos aquarum resident, ut adventum accipitris a longe prospiciant, et præcaveant; sic & sancti doctores aqua baptismatis persusi, nitore castitatis, & sanctimoniæ dealbati, resident iuxta fluenta plenissima, hoc est iuxta Scripturarum exuberantem scientiam. Si quid vero putamus distare inter rivulos & fluenta plenissima, dicendum est, per rivulos veteris testamenti Scripturas exprimi, per fluenta plenissima copiosam sancti Evangelii doctrinam designari. Istæ ergo columbæ & super rivulos aquarum sunt, & iuxta fluenta plenissima resident; quia sancti doctores assidue tam veteris testamenti, quam novi mysteria perscrutantur. *Genæ illius sicut areolæ aromatum consita a pigmentariis*. Genæ sponsi modesta † alias, modestia † Christi pietas, vel severitas, sive habitus vultus illius accipitur. Nam in genis viri lætitia, vel modestia; severitas quoque, & pietas deprehenditur. Ideoque in genis sponsi redemptoris nostri istius habitus vultus accipitur. Genæ illius erant cum exultaret in spiritu, ut Evangelium dicit (Mat. 11.) vel cum fleret super mortuum Lazarum: Ioan. 11. vel cum doleret super perituram Hierusalem: Luc. 19. & plura id genus. Hæ ergo genæ sponsi areolis aromatum comparantur: sicut enim areolæ aromatum optime compositæ & ordinatæ aspectum intuentium delectant, eisque odorem suum propinant; ita Christi mansuetudo & absentes fama, & præsentes re ipsa delectabat, & ad sui dilectionem provocabat. Hæ ergo areolæ a pigmentariis conditæ sunt. Pigmentarii sunt Prophetæ, vel Apostoli, quorum alteri futura omnia, alteri iam facta descripserunt. *Labia eius lilia distillantia myrrham primam*. Per labia sponsi, verba Domini Iesu Christi accipiuntur, quæ liliis comparantur, quia candoris æterni præmia annuntiant. Distillant myrrham primam, quia per carnis mortificationem ad hæc perveniendum docent. Vel etiam liliis labia Domini comparantur, quia castitatis ac munditiæ opera docent. Distillant myrrham primam, quia quæcumque adversa patienter perferenda insinuant. Labia Domini lilia erant, cum docens in monte diceret, Matt. 5. „ Beati pauperes spiritu .... „ beati mites... beati misericordes... beati mundo corde. " Distillabant myrrham primam, cum post hæc subiungeret: „ Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. " *Manus illius tornatiles, aureæ, plenæ hyacintis*. In manibus sponsi operatio salvatoris exprimitur. Sicut enim quis facile torno operatur, nec regula ulla indiget, sic operatio redemptoris facilis erat; quicquid enim volebat, illico perficiebat: quia „ dixit, & facta sunt," (Psalm. 148.) & de quo Evangelista dixit (Mat. 7.) „ Erat quasi in potestate habens sermonem. " Aureæ autem erant, quia operatio illius, divinitatis peragebatur potentia. Nam in auro divinitas figuratur: quia sicut aurum cetera metalla antecedit, & pretiosius est; ita divinitas omnibus suis operibus ineffabili modo cunctorum studia & operationes præcellit. *Plenæ hyacintis*. Hyacintus lapis est aerii coloris. Quid ergo in hyacintinis manibus nisi spes, & desiderium cæleste accipitur? Et manus Domini plenæ sunt hyacintis, quia omnis eius operatio nos ad spem, & desiderium supernorum excitat. Hyacintus etiam est flos aromaticus coloris purpurei, bonique odoris. Manus Domini plenæ sunt hyacintis, quia in cruce clavis perforatæ, & rubore sui sanguinis quasi colore purpureo resperſæ sunt. Sed superior expositio de hyacinto lapide melius hic convenit; quoniam in alia translatione etiam lapis habetur, dicitur enim: *Manus eius tornatiles plena sunt tharsis*. Tharsis autem lapis est quem nos chrysolitum dicimus. *Venter eius eburneus, distinctus sapphyris*. In membris humani corporis nihil ventre fragilius, nihil tenerius; ideoque per ventrem fragilitas humanitatis assumptæ in Christo accipitur. Ebur autem est os elephantis, quod animal dicunt esse castissimum, & naturæ frigidissimæ

mæ: unde & a dracone, qui calidæ naturæ est, vehementer appetitur. Venter ergo sponsi eburneus est, quia assumpta humanitas redemptoris, nullam corruptionem, nullam labem admisit. „ Peccatum enim non fecit, nec dolus inventus est in eo ullus " (I. Pet. 2.) Fragilitatem quidem carnis assumpsit, sed tamen totius peccati immunis fuit; sicut serpens æneus, qui a Moyse in deserto exaltatus fuerat (Ioan. 3.) figuram quidem serpentis habuit, sed malitia veneni caruit. *Distinctus sapphyris*. Sapphyrus lapis est, cæli sereni habens colorem: unde in visione Domini dicitur (Exodi 24.) „ Est sub pedibus eius quasi opus lapidis sapphyri, & quasi cælum cum serenum est. " Per sapphyros ergo opera divinæ maiestatis intelliguntur quæ in carne perficiebat. Venter ergo sponsi distinctus erat sapphyris, quia humanitas Christi cælestibus virtutibus refulgebat. Nec plenus dicitur esse sapphyris, sed distinctus, ita videlicet ut inter sapphyros appareret eboris candor: quia sic Dominus operabatur ea quæ erant humanitatis, ut non relinqueret ea quæ erant divinitatis: distincta est enim operatio in Christo divinitatis & humanitatis: nam quod esuriebat, quod flebat, quod lassabatur, quod ad ultimum crucifigi, & mori poterat, humanitatis opera erant; quod vero mortuos suscitabat, quod omnibus infirmitatibus succurrebat, quod seipsum a mortuis resuscitabat, evidentissima erant divinitatis opera. *Crura illius columnæ marmoreæ*. Crura sponsi itinera sunt Salvatoris, quibus homo fieri, & ad nos venire dignatus est: quæ recte columnis marmoreis comparantur, quia nihil marmore fortius, nihil columna rectius. Et crura sponsi columnæ marmoreæ sunt, quia omnia itinera Dei & fortia, & recta sunt. De fortitudine dicit Psal. 18. „ Exultavit ut gigas ad currendam viam. " De rectitudine alibi (Psalm. 10.) „ Iustus Dominus, & iustitiam dilexit, æquitatem vidit vultus eius. " Et (Psalm. 24.) „ Universæ viæ Domini misericordia, & veritas." *Quæ fundata sunt super bases aureas*. Hæc crura super bases aureas fundatas esse dicit, quia omnia quæ per Christum, vel in Christo agenda erant, divinitatis consilio ante mundi constitutionem præordinata, & præfinita sunt. Aurum enim, quod, ut sæpe dictum est, pretiosius est ceteris metallis, divini consilii sincerissimum secretum significat. De basibus ergo aureis columnæ marmoreæ procedunt, quia ab initio sæculi ordinata est incarnatio, nativitas, passio, & surrectio, ceteraque mysteria Salvatoris, quibus humanum genus redimeretur: unde Propheta laudans Dominum dicebat (Ps. 56.) „ Domine Deus meus, honorificabo te, laudem dicam nomini tuo, qui facis mirabiles res: consilium tuum verum fiet." *Species eius ut Libani, electus ut cedri*. Libanus Phœniciæ est mons, terminus Iudææ contra septemtrionem, & est excelsior ceteris montibus. Arbores etiam illius montis & proceritate, & specie, ac robore ceterarum sylvarum ligna præcellunt. Sicut, inquit, Libanus ceteris montibus Iudææ terræ præcelsior, ita Redemptor noster speciosior est omnibus electis: quia „ speciosus forma præ filiis hominum." (Psal. 44.) Et sicut cedrus pulchrior, & procerior est ceteris arboribus; ita ille gratia, & dignitate omnes ab initio sæculi præcellit. *Guttur illius suavissimum, & totus desiderabilis*. Superius per labia sponsi verba eius intellecta sunt. Nunc per guttur, ipsorum verborum interior dulcedo significatur, qua † al. quia † intellectus noster satiatur; & ad quam percipiendam invitabat Psal. 33. dicens. „ Gustate, & videte quoniam suavis est Dominus. " Et multi quidem verba Domini facile intelligere possunt; sed pauci sunt qui dulcedinem illorum valeant penetrare, hoc est qui præcepta Domini ex amore, & desiderio studeant adimplere. *Et totus desiderabilis*; ac si diceret: Quid per singula eius membra describendo immoror? Totus est desiderabilis sponsus meus. Totus, inquit, quia perfectus Deus, perfectus homo. Totus ergo desiderabilis est: quia Angelos & electos quosque ad suum desiderium accendit: iuxta quod Apostolus dicit (I. Pet. 1.) „ In quem desiderant Angeli prospicere. " Et quanto † alias, quanto, quod † vicinius aspicitur, tanto maiori affectu ad se aspiciendum desiderium provocat intuentis. *Talis est dilectus meus, & ipse est amicus meus, filiæ Hierusalem*. Dilectus, quia per fidem, & caritatem illi inhæreo; amicus vero, quia me de vinculo peccati redemptam, amicam suam, & secretorum suorum consciam facere dignatus est. Quem quanto quisque plus diligit, tanto amicitia eius dignus est. *Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum?* Vox est filiarum Hierusalem, idest Ecclesiarum, sive etiam animarum sanctarum. Nam sponsa Christi est Ecclesia; filiæ vero Hierusalem, ipsa Ecclesia est, quæ ex singulis fidelium animabus constat. Aiunt ergo: *Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum; quo declinavit dilectus tuus? & quæremus eum tecum*. Adiuraverat enim ipsa sponsa superius filias Hierusalem, ut nuntiarent sponso quod amore eius langueret. Interrogaverant hę eędem filię Hierusalem, qualis esset sponsus; & illa consequenter formam sui sponsi exposuerat. Nunc interrogant ipsæ filiæ Hierusalem, quo abierit sponsus ille, ut quærant eum cum ea. Hoc faciunt sanctæ animæ, quando adin-

adinvicem de æterna ſalute colloquuntur, flagrantes amore Chriſti, & eius aſpectum deſiderantes; ſive cum diligenter inveſtigant in quorum maxime cordibus Chriſtus requieſcat, ut eorum exemplo, et converſatione ædificentur. Notandum autem, quod dicitur: *Quo abiit* (vel *quo declinavit*) *dilectus tuus?* Quaſi enim ad tempus declinat, dum quærit ut ad maius deſiderium ad ſe ſequendum nos excitet. Ad hoc enim plerumque differuntur vota, et orationes ſanctorum ut ardentius eum deſiderare incipiant. Sicut et quondam Mariæ ſe quærenti non ſtatim ſe oſtendit, ſed in ſpecie hortulani apparens, tamdem quod ipſe eſſet qui quærebatur aperuit. Exaudit ergo ſemper Dominus electos ſuos, ſed tamen quaſi declinat, cum non ſtatim poſtulata concedit. Bene autem dicitur: *Quæremus eum tecum*: nam qui ſine Eccleſia Chriſtum quærit, errare poteſt, proficere non poteſt.

CAPUT VI.

Dilectus meus deſcendit in hortum ſuum ad areolam aromatum, ut ibi paſcatur in hortis, & lilia colligat. Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi qui paſcitur inter lilia. Pulchra es, amica mea, ſuavis, & decora ſicut Hieruſalem, terribilis ut caſtrorum acies ordinata. Averte oculos tuos a me, quia ipſi me avolare fecerunt. Capilli tui ſicut grex caprarum quæ apparuerunt de Galaad, dentes tui ſicut greges ovium quæ aſcenderunt de lavacro: omnes gemellis fetibus, & ſterilis non eſt in eis. Sicut cortex mali punici, ſic genæ tuæ abſque occultis tuis. Sexaginta ſunt Reginæ, & octoginta concubinæ; & adoleſcentularum non eſt numerus. Una eſt columba mea, perfecta mea, una eſt matris ſuæ, electa genitrici ſuæ. Viderunt eam filiæ Sion, & beatiſſimam prædicaverunt; Reginæ, & concubinæ laudaverunt eam. Quæ eſt iſta quæ progreditur quaſi aurora conſurgens, pulchra ut luna, electa ut ſol, terribilis ut caſtrorum acies ordinata? Deſcendi in hortum nucum, ut viderem poma convallium, & inſpicerem ſi floruiſſet vinea, & germinaſſent mala punica. Neſcivi. Anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab. Revertere, revertere, Sunamitis, revertere, revertere, ut intueamur te.

IAm ſupra diximus quis ſit hortus Chriſti, ſancta videlicet Eccleſia, de qua ſupra dictum eſt (cap. 4.) *Hortus concluſus ſoror mea ſponſa*. *Deſcendit*, inquit, Chriſtus *in hortum ſuum*, hoc eſt quem ipſe præparavit, & excoluit, quem virtutum germinibus conſevit, quem muro ſuæ cuſtodiæ ab incurſu malignorum ſpirituum defendit. Et bene in hortum ſuum deſcendiſſe dicitur: nam in horto ſepeliri voluit, & primum Mariæ Magdalenæ in horto apparuit (Ioan. 19. & 20.) ibique quodammodo primitias Eccleſiæ conſecravit. Deſcendiſſe ergo dicitur, quaſi de ſuperioribus & de cæleſtibus ſedibus in hortum quem in humili loco plantavit, ut hortus, ideſt Eccleſia ſua, dicit, quæ eſt iſta quæ deſcendit per deſertum. *Ad areolam*, inquit, *aromatum*. Per areolam anima cuiuſque fidelis intelligitur, quæ diſciplina cæleſti exultat, & diligenter compoſita, ac laterum parilitate exquadrata eſt. Sed ad hoc ipſe deſcendit, *ut paſcatur*, inquit, *in hortis*; ideſt, ut piis ſanctorum laboribus delectetur. Ipſe enim bonis noſtris paſcitur intantum ut in paupere ipſe reficiatur. *Et lilia colligat*; hoc eſt, ut ſanctas animas virtutis maturitate ad perfectum candorem perductas, de hoc mundo ad ſe colligat, & ſecum in æterna beatitudine gaudere faciat. Lilia enim ſanctæ ſunt animæ, virtutum ſtudiis, & bonis operibus candidatæ. *Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi qui paſcitur inter lilia*. *Ego dilecto meo* † alias, *Ego dilecto meo*, *& dilectus meus mihi*: † & ſubauditur, gratiam paſſionis † alias, paſſionem † præparo; *& dilectus meus mihi*: ſubauditur, gratiam perfectionis, vel præmium vitæ æternæ remunerationis præſtabit. Sive *ego dilecto meo*, in meipſa manſionem præſtabo; *& dilectus meus mihi*: quia ipſe in me habitat, & me in ſe habitare facit; ſicut ipſe in Evangelio dicit (Ioan. 15.) „ Ego in „ vobis, & vos in me. “ *Pulchra es, amica mea, ſuavis, & decora ſicut Hieruſalem*. Quærebat Eccleſia ſponſum ſuum tamquam abſentem; ſed ille, ut ſe ſemper præſentem oſtenderet, eique de ſe colloquenti, ſeque deſideranti ſemper adeſſe demonſtraret, cito reſpondit: *Pulchra es, amica mea, & decora ſicut Hie-*

Hierusalem. *Pulchra es*, quia maculam, & rugam peccati non habes, sed omni nitore virtutum vernas, amica mea, idest Ecclesia, vel anima quæque fidelis. *Suavis, & decora sicut Hierusalem*. Hierusalem, quæ visio pacis interpretatur, illam supernam civitatem designat, in qua est vera pax, & felicitas: quia ibi sic gaudent sancti de munere, ut non sit quod doleant de corruptione. Ergo Ecclesia quæ adhuc in terris est, vel anima quæque fidelis, ad similitudinem illius Hierusalem *suavis* est, & *decora*, quia illam pacem inquantum potest imitatur. *Terribilis ut castrorum acies ordinata*. Terribilis est Ecclesia malignis spiritibus, & est ordinata sicut castrorum acies, cum videlicet unusquisque fidelis ordinem suum, & vocationem recte custodit. Tres enim sunt Ecclesiæ ordines; doctorum, continentium, & coniugatorum; quæ acies †al. species† in tribus viris demonstrata est, Noe, Daniel, & Iob. Noe enim qui inter fluctus arcam rexit, sanctos doctores significat; Daniel celebs & castus, continentium; Iob, qui uxorem habuit & filios, ordinem coniugatorum exprimit. Ergo sancta Ecclesia ordinata est sicut acies castrorum, quia uniuscuiusque ordo Ecclesiæ velut in acie contra hostem malignorum spirituum consistit. Sancti doctores, dum † alias, dum sancti doctores † prædicationis & doctrinæ operam impendunt. Continentes, dum quæ mundi sunt contemnentes, tantum quæ Dei sunt cogitant, & liberi a terrenis cogitationibus, mente solum Deo vacant. Coniugati dum eleemosynis † alias Coniugati eleemosina, † & ceteris actualis vitæ bonis operibus insistunt, sicque utuntur mundo ut quæ Dei sunt non deserant. Hæc ergo ordinatissima dispositio Ecclesiæ terribilis est immundis spiritibus, velut acies castrorum ordinata ad bellum, quia imperium suum, & potestatem proferre non cessat usque ad terminos totius orbis. Sive *terribilis est ut castrorum acies ordinata*: quia sic unitate caritatis connexa est & coniuncta ut nulla ab hostibus peste discordiæ possit penetrari: nihil enim sic terret malignos quomodo caritas. *Averte oculos tuos a me, quia ipsi me avolare fecerunt*; ac si diceret: Ego quidem dedi tibi oculos columbinos, quibus me intueri, & arcana Scripturarum penetrare valeres; sed cave ne illos ad me videndum intendere velis, quia dum in præsenti vivis, non potes. „ Non „ enim videbit me homo, & vivet. " (Exod. 33.) Cum autem vinculis carnis absoluta ad me perveneris, tunc me aperta visione videbis, & implebitur quod in Evangelio repromittitur (Ioan. 14.) „ Qui diligit me, diligetur a Patre „ meo; & ego diligam eum, & manifestabo „ ei me ipsum. " Quod autem dicit, *Quia ipsi me avolare fecerunt*, non est putandum quod quærentes se deserat, & ab illis recedat, cum ipse præcipiat (Matth. 7.) „ Quærite, & invenietis: " sed ita potius accipiendum est, quia quanto amplius quis divinitatem maiestatis Dei perscrutari voluerit, eo amplius intelligit quia inscrutabilis, & incomprehensibilis sit. Et hoc est quod Psal. 63. dicit: „ Accedet „ homo ad cor altum; & exaltabitur Deus; " ac si diceret: Licet homo ad videndum Deum cor sublevet, exaltatur Deus, quia quantus sit comprehendi non potest. *Capilli tui sicut grex caprarum quæ apparuerunt de Galaad*. Hi autem superius expositi sunt, sed non pigeat iterato exponere quos non piguit Spiritum sanctum repetere. Ideo bis istos versiculos posuit ut certissimum & stabile teneremus quod sub repetitione † alias, quod repetitione † confirmari audiremus. Capillus sanctæ Ecclesiæ multiplex, est subtilium cogitationum varietas. Et bene comparantur gregi caprarum: nam capra peccatoris figura est: unde & in lege præcipitur, ut quicumque per ignorantiam peccaverit, & cognoverit reatum suum, offerat pro delicto suo capram in holocaustum. Capilli ergo Ecclesiæ gregi caprarum comparantur, quia sancti, qui sunt membra Ecclesiæ, omnes reatus cogitationis suæ per dignam pœnitentiam, & per lacrymas iustæ compunctionis deflere satagunt. Bene autem de monte Galaad apparuisse dicuntur. Galaad interpretatur acervus testimonii; ideoque per Galaad mens sanctorum designatur; qui sunt acervus testimonii, quoniam omnia quæ sæculi sunt neglexere, & solum desiderant Deum, sicut † alias, sic † evidentibus attestantur indiciis. Potest etiam per Galaad ipse Dominus, & Redemptor noster intelligi: Galaad enim & montis, & civitatis est nomen. De monte Galaad grex caprarum aparuit, quia Ecclesia super Christum fundata est, sicut ipse dicit, Matth. 5. „ Non „ potest civitas abscondi super montem posita. " Ipse est acervus testimonii qui multitudini prophetarum, & patriarcharum & gestis, & scriptis testimonium perhibet. *Dentes tui sicut grex ovium quæ ascenderunt de lavacro*. Per dentes Ecclesiæ firma sermonum eius stabilitas intelligitur, qui bene gregi ovium comparantur quæ de lavacro ascenderunt, quia verba Ecclesiæ nihil nisi innocentiam, & mansuetudinem sonant; nihil in se fœdum, nihil turpe, vel immundum retinent; sed lavacro sinceritatis, & puritatis lavantur, audientes ab Apostolo, Ephes. 4. „ Sermo malus ex ore vestro non pro„ cedat. " *Omnes gemellis fetibus, & sterilis non est in eis*. Bene autem omnes gemellis fetibus esse dicuntur † alias, dicunt, † quia sermo sanctorum nihil aliud sonat, & loquitur

nisi

nisi quod ad dilectionem Dei & proximi pertinet. Solummodo enim ea sancti loqui debent quæ ad perpetuam corporum, & animarum pertinent salutem. *Sicut cortex mali punici, sic gena tua, absque occultis tuis*. In genis diximus superius sanctorum castam verecundiam designari; in cortice mali punici, mysterium passionis Christi, dicente Paulo Apostolo, 2. Thi. 1. „ Noli erubescere crucem Christi, „ neque me vinctum eius. " Et quidem magna sunt quæ in aperto sunt; maxima vero sunt illa quæ sunt intrinsecus, hoc est quæ in futuro sanctis reservantur. *Sexaginta sunt Reginæ, & octoginta concubinæ; & adolescentularum non est numerus*. Reginæ sunt doctores sanctæ Ecclesiæ, qui merito fidei, & scientiæ thoro Regis æterni propinquant, & spirituales Deo filios † alias, filio † pariunt. Sexagenarius numerus ex denario & senario perficitur. Denarius per senarium multiplicatus in sexagenarium consurgit. Et per denarium significatur divina præcepta propter decalogum legis; senarius vero pro perfectione ponitur, quia sex diebus perfecit Deus opera sua. Reginæ ergo sexaginta dicuntur esse, quia eos significant, ut diximus, qui perfectione scientiæ, & operis pollent, & propter solum amorem conditoris sui, & intuitu supernæ remunerationis æterna gaudia prędicant; sic etiam idem numerus, idest sexagenarius, ex duobus senariis quinquies ductis conficitur. Nam quinquies duodeni, vel duodecies qnini, sexaginta sunt. Reginæ ergo sexaginta esse dicuntur, quia illos significant qui in Ecclesia constituti quinque sui corporis sensus iuxta institutionem duodecim Apostolorum caste disponere noverunt. Concubinæ significant eos qui non sincere Christum prędicant, sed propter lucra temporalia, vel propter laudes populares: nam & istæ, sicut & Reginæ ad thorum Regis per scientiam accedunt, & filios spirituales generant, sed a corona † alias, ad coronam † æterni regni alienæ existunt. Et bene octogenario numero comprehenduntur: nam hic numerus ex denario & octonario conficitur. Octonarius vero in malo accipitur aliquando propter quaternarium quo multiplicato † alias, multiplicatio † consistit. Quaternarius enim temporalia quæque & presentia significat propter anni tempora, vel propter quatuor mundi elementa. Recte ergo concubinæ istæ octoginta esse dicuntur: quia, ut dictum est, propter sola temporalia, & visibilia prędicant, & spiritualia minus curant. De talibus Apostolus dicebat, Phil. 1. „ Sunt quidam Christum annun„tiantes non sincere, existimantes pressuram „ se suscitare vinculis meis. Quid enim? Dum „ omni modo, sive per occasionem, sive per ve„ritatem, Christus annuntietur; & in hoc gau„deo, sed & gaudebo. " *Adolescentularum non est numerus*. Adolescentulæ sunt animæ quæ deposita primi hominis vetustate in Christo renatæ sunt; nec dum tamen sunt nubiles, nec dum thoro Regis aptæ, quia nec dum ad prędicationem de Christo perfectam pervenerunt † alias, perveniunt. † Quarum non est numerus, quia infinitus est numerus animarum in Christum credentium, nec ab ullo homine comprehendi potest. Ceterum Deo numerati sunt omnes electi: nam apud quem etiam stellarum numerus comprehensus est, ignorari non potest electorum numerus. *Una est columba mea*. Una catholica est per universum orbem diffusa Ecclesia, quæ ex Reginis, & adolescentibus constans iam contubernia habet, hoc est etiam qui nomine, vel re doctores dicuntur. Una est Ecclesia: quia scissuram & schismata non recipit; sed sicut „ unus est „ Deus, una est fides, unum baptisma; " (Eph. 4.) ita una est generalis Ecclesia; quæ & recte columba vocatur, quia Spiritus sancti dote, qui in specie columbæ apparuit, Christo sponsata est, & sanctificata. *Una est matris suæ*. Mater enim nostra illa cælestis Hierusalem est de qua Apostolus dicit, Gal. 4. „ Illa autem quæ sursum „ est Hierusalem, libera est, quæ est mater „ nostra. " Hæc ergo Ecclesia una est matris suæ, quia ad exemplum illius Ecclesiæ quæ iam Christo fruitur, ipsa in hac peregrinatione instituitur & informatur, atque ad illam beatitudinem, in qua cum Christo conregnat, pervenire nititur. *Viderunt illam filiæ Sion, & beatissimam prædicaverunt; Reginæ, & concubinæ laudaverunt eam*. Quas superius adolescentulas, hic filias appellat. Reginas vero, & concubinas in hoc loco ut superius intelligamus. Filiæ ergo, Reginæ, & concubinæ prędicant Ecclesiam, & laudant, quia universitas fidelium catholicam admiratur Ecclesiam: ipsa enim Ecclesia quæ ex multis fidelium constat personis, catholicam, idest universalem, efficit Ecclesiam. *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens?* In fine quidem sæculi cum plebs Iudaica ad prædicationem Heliæ, & Enoch conversa fuerit ad Christum, ipsa quoque de Ecclesia admirabitur dicens: *Quæ est ista*; idest, quanta & qualis est Ecclesia, *quæ progreditur*, hoc est proficit de virtute in virtutem? Non enim stare, sed progredi dicitur, quia non uno loco contenta, sed totum mundum cælesti prædicatione occupavit. *Quasi aurora progreditur*, quia transactis tenebris infidelitatis, lumen se veritatis habere ostendit. *Pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata*. Luna a sole illuminatur; & Ecclesia pulchra est ut luna, quia cla-

claritate sponsi sui Christi illuminatur, & eius gratia resplendet. Sive *pulchra* est *ut luna* in præsenti vita, ubi aliquando concessa sibi pace & securitate crescit, aliquando adversitatibus obscurata decrescit; *electa ut sol*, in alia vita, ubi perpetuo splendebit visione conditoris sui. Sive *electa* est *ut sol*, quia illum verum solem imitari nititur, de quo scriptum est, Mal. 4. „ Vobis timentibus nomen meum, „ orietur sol iustitiæ. " Hunc solem imitatur vivendo in omni humilitate, & iustitia, et pietate. *Terribilis*, aereis potestatibus, *ordinata ut castrorum acies*, idest caritatis unitate unita, ut nullis tentationibus penetrari valeat. *Descendi in hortum nucum, ut viderem poma convallium, & inspicerem si floruissent vinea, & germinassent mala punica*. Laudata Ecclesia ad synagogam respondet: *Descendi ad hortum nucum*. Hortus nucum est vita præsens: nam sicut in nuce tegmen quidem durissimum videtur, sed nucleus latet; ita in præsenti vita, nostræ conscientiæ clausæ sunt, et non apparent, donec fracta testa corporis manifestentur. Descendit ergo ad hortum nucum Ecclesia, quando per doctores suos vitas singulorum considerat. Unde sequitur: *Ut viderem poma convallium*. Poma convallium sunt virtutes quæ humilitate condiuntur. *Descendi*, inquit, *ut viderem poma convallium*; idest, considerarem sanctos excellentia quidem virtutnm præditos, sed humilitate depressos. *Ut inspicerem si floruisset vinea*; hoc est, considerarem qui in studio sanctarum virtutum proficerent; *& germinassent mala punica*: hoc est, ut eos quoque perquirerem qui iam apti sunt ad imitandum passionem Christi. Nam mala punica, ut sæpe dictum est, mysterium dominicæ passionis significant. Considerat ergo Ecclesia per prælatos suos qui in virtutibus crescunt, vel qui iam ita perfecti sunt ut imitantes passionem Christi pro illo quoque idonei sint sanguinem fundere, quales erant illi de quibus Apostolus dicebat, Phil. 1. „ Vobis datum est non solum ut credatis in Christum, sed ut pro illo „ patiamini. " *Nescivi. Anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab*. Vox est synagogæ, quæ videns tantam Ecclesiæ gratiam, inspecta veritate Evangelii, dolet, quod non antea cognoverit fidem Christi, & quasi excusans se quod tam tarde conversa sit, dicit, *Nescivi*. O sponsa Christi Ecclesia, *nescivi*, idest ignoravi, tantam gratiam, et tanta dona spiritualium virtutum tibi a sponso tuo collata. *Anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab*. Conturbata est, inquit, anima mea solicitudine pro tam subita Evangelii prædicatione. Sciebam enim legem, et prophetias divinitus datas; et ideo cum subito vidissem prædicari Evangelium, conturbata sum *propter quadrigas Aminadab*. Aminadab nepos fuit Iudæ, per quem generatio Christi contexitur. Interpretatur autem Aminadab populus meus spontaneus; ideoque significat Christum, qui populi sui spontaneus fuit, quia cum esset Deus, sponte factus est homo. Cum conditor esset et creator, sola benignitate sua factus est portio populi sui. Et est sensus. Conturbata, inquit, sum † alias, est † propter Evangelii subitam prædicationem, quæ veluti velocissimæ quadrigæ totum subito mnndum pervolavit. Et bene hanc prędicationem non currum, sed quadrigam appellat: quia Evangelii prędicatio, quatuor Evangelistarum auctoritate consistit; et quatuor Evangelia quadrigę sunt novi testamenti, cui preſidet auriga ipse Christus, temperans, et disponens ipse cursum Evangeliorum. *Revertere, revertere, Sunamitis, revertere, revertere, ut intueamur te*. Vox Ecclesię synagogam ad fidem invitantis. Revertere, o synagoga, ab infidelitate ad fidem, revertere ab odio ad dilectionem. Sunamitis interpretatur captiva, vel despecta. Talis est synagoga post † alias, erat synagoga ante † adventum Christi, captiva videlicet vinculo diaboli, despecta a Deo, quia Christum ad salutem suam missum non cognovit. *Revertere, ut intueamur te*, idest pulchritudinem tuę castitatis aspiciamus.

CAPUT VII.

QUid videbis in Sunamite nisi choros castrorum? Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Principis! Iuncturæ feminum tuorum sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis; umbilicus tuus crater tornatilis, numquam indigens poculis; venter tuus sicut acervus tritici vallatus liliis; duo ubera tua sicut duo hinnuli gemelli capreæ; collum tuum sicut turris eburnea; oculi tui sicut piscinæ in Esebon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis; nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum; caput tuum ut Carmelus, & comæ capitis tui sicut purpura Regis iuncta cana-

canalibus. Quam pulchra es, & quam decora, chariſſima in deliciis! Statura tua aſſimilata eſt palmæ, & ubera tua botris. Dixi: Aſcendam in palmam; & apprehendam fructus eius. Et erunt ubera tua ſicut botri vineæ, & odor oris tui ſicut odor malorum; guttur tuum ſicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labiiſque, & dentibus illius ad ruminandum. Ego dilecto meo, & ad me converſio eius. Veni, dilecte mi; egrediamur in agrum, commoremur in villis. Mane ſurgamus ad vineas; videamus ſi floruit vinea, ſi flores fructus parturiunt, ſi floruerunt mala punica. Ibi dabo tibi ubera mea. Mandragoræ dederunt odorem in portis noſtris. Omnia poma nova, & vetera, dilecte mi, ſervavi tibi.

VOx eſt ſponſi, qui audiens invitari ſynagogam a ſponſa ſua Eccleſia ad fidem, dicit: *Quid videbis in Sunamite niſi choros caſtrorum?* ac ſi diceret: Tu quidem, o ſponſa, doles de perditione ſynagogæ, & quod tarde ad fidem veniat; ſed adeſt tempus quo convertatur; & tunc nihil videbis in ea niſi choros caſtrorum, ideſt non niſi caritatis concordiam, & ſtabile robur fidei, quo pro defenſione meæ fidei pugnabit. Nam chori canentium ſunt; caſtra vero militum pugnantium. In Sunamite ergo chori caſtrorum videbuntur, quia converſa ſynagoga & concorditer Chriſtum prædicabit cum Eccleſia, & pro fide Chriſti uſque ad mortem certabit. *Quam pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis, filia Principis!* Ab hoc loco incipit ſponſus exponere laudes ſponſæ ſuæ. Et notandum, quod a greſſibus incipit eius pulchritudinem texere, & in laude oris † alias, ore laudis † eius finit, ſicut ſuperius ab oculis cœperat. Hoc autem fecit vel ad pulchritudinem carminis variandam, vel etiam quia ſic myſteriis aptiſſimum eſt. *Quam pulchri*, inquit, *ſunt greſſus tui!* Vidit Eccleſiam non in uno loco otioſe ſtantem, ſed veloci prædicatione totum mundum peragrantem; ideo a greſſibus cœpit eam laudare: greſſus enim Eccleſiæ ſunt veloces prędicationes Apoſtolorum, per quos in omnem terram Evangelium inſonuit. *In calceamentis*, ideſt in patrum præcedentium exemplis. Calceamenta ex mortuis fiunt animalibus. Et calceamenta Eccleſiæ ſunt patrum præcedentium exempla, quibus greſſus habet munitos, ut ſecura eos imitando, & ſine offenſione gradiatur. *Filia Principis*. Alia tranſlatio *Filia Aminadab* dicit. Aminadab, ut ſuperius dictum eſt, populus ſpontaneus dicitur, qui recte figuram Chriſti tenet Nam Eccleſia & filia eſt, & ſponſa: filia, quia eius ſanguine redempta, eius baptiſmate eſt regenerata; ſponſa, quia dote Spiritus ſancti illi eſt coniuncta. *Iunctura feminum tuorum ſicut monilia quæ fabricata ſunt manu artificis*. In feminibus, vel femoribus ſolet ſacra Scriptura generationis propagationem deſignare: unde de Iacob legimus (Exodi 1.) „Omnes animæ quæ egreſſæ ſunt de femoribus Iacob.“ Femina ergo Eccleſiæ ſunt ſpiritualis generatio, credentes populi per verbum prædicationis, & lavacrum baptiſmatis. Iunctura feminum eſt coniunctio duorum populorum Iudaici & Gentilis in una fide. Et bene hæc iunctura monilibus comparatur: nam „fides ſine operibus mortua eſt:“ Iac. 2. Fabricata ſunt autem manu artificis, hoc eſt Dei omnipotentis, cuius munere virtus boni operis credentibus tribuitur. Hic eſt ille artifex, de quo Paulus Apoſtolus dicit Hebr. 11. memoriam Abrahæ faciens: „Expectabat enim civitatem manentem, cuius artifex & conditor eſt Deus.“ *Umbilicus tuus crater tornatilis, numquam indigens poculis*. Umbilicus fragiliſſima pars eſt corporis; & ideo per umbilicum fragilitatem noſtræ mortalitatis debemus accipere: crater vero eſt calix maior, anſas hinc & inde habens. Umbilicus ergo Eccleſiæ, crater tornatilis eſt: quia quanto magis doctores ſanctæ Eccleſiæ fragilitatis meminerunt, tanto magis verbis prædicationis inſiſtunt; ideſt eleemoſynam verbi Dei præbentes, ipſi a Deo miſericordiam conſequuntur. Et bene crater tornatilis dicitur: torno enim facilius operamur, per quod ſignificatur facilitas erogandi verbum, vel eleemoſynam dandi. Non enim moroſe, vel hæſitando eleemoſyna danda eſt, iuxta quod Salomon dicit, Prov. 3. „Ne dicas amico tuo: Vade, & revertere, & cras dabo tibi; cum ſtatim poſſis dare.“ Quod etiam torno fit non indiget exterius adhibita regula vel linea, ſed inerrato ex ſe ipſo perficitur. Umbilicus ergo Eccleſiæ, crater tornatilis eſt, quia quicumque vel prædicat, vel eleemoſynam dat, pro ſola dilectione Dei, & ſupernæ mercedis expectatione hoc facere debet: nam quicumque vel prædicat, vel proximis miſeretur pro remuneratione temporali, crater quidem eſt, ſed non tornatilis. Et hic crater numquam indiget poculis, quia prædicatoribus numquam deeſt prædicatio verbi Dei, quia ipſe quem prædicant, pocula ſcientiæ, & virtutem conſtantiæ illis ſubminiſtrat. Unde Pſal. 67. „Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa.“ *Venter tuus ſicut acervus tritici val-*

vallatus liliis. Eadem fragilitas quæ per umbilicum designata est ostenditur hoc loco etiam per ventrem, quia venter nulla ossium firmitate præmunitur. Bene ergo venter Ecclesiæ, acervo tritici comparatur: quia sancti quanto memores sunt suæ fragilitatis, eo studiosius ad proferendos bonorum operum fructus insistunt. Et recte non copiam tritici, sed acervum tritici dicit, ut per hoc significet incrementa virtutum, quæ veluti acervus ab inferioribus ad superiora crescendo conscendunt. Nam sicut acervus in inferioribus lata amplitudine spatiatur, superius vero quadam brevitate contrahitur, & acuminatur; ita in Ecclesia multi sunt qui indulgentius vivunt, pauci vero qui summæ perfectioni insistant: plures etiam inveniuntur qui de bonis suis eleemosynam faciunt, quam qui sua omnia pro Domino relinquant. Hic acervus liliis vallatus dicitur, quia sancti bona quæ faciunt, pro desiderio supernæ claritatis & candoris agunt: nam per lilia cælestis illa claritas designatur. Potest etiam per ventrem Ecclesiæ, divinus fons baptismatis accipi, quo fideles in novam creaturam regenerantur. Bene ergo venter acervo tritici vallato liliis comparatur: quia generati fonte baptismatis, docentur bonis insudare operibus, & ad intuendam supernæ claritatis gloriam semper inhiare. *Duo ubera tua sicut duo hinnuli gemelli capreæ*. Ubera Ecclesiæ, sicut jam superius dictum est, sanctos doctores significant, qui parvulos, hoc est nuper in Christo regeneratos, lacte apertionis doctrinæ instruunt. Bene autem duo ubera dicuntur: quia de duobus populis, Iudaico videlicet, & Gentili, fideles congregantur, & lacte spiritualis doctrinæ aluntur. Hæc duo ubera sicut duo hinnuli capreæ gemelli esse dicuntur. Duo hinnuli duo sunt testamenta, quibus eorumdem doctorum omnis prædicatio subsistit: quorum duorum testamentorum unus est auctor & promulgator Christus; juxta quod Salomon dicit, Eccle. 12. „ Verba sapientium „ quasi stimuli, & sicut clavi in altum defixi, „ quæ data sunt a pastore uno, " Christo videlicet. Caprea enim recte Christum significat, quia intuitu, & velocitate ceteris animantibus præeminet; & mundum est animal ungulam dividens, & ruminans. (Levit. 11.) Tales sunt etiam membra Christi, doctores videlicet intuitu scientiæ insignes, & sua velocitate terrena deserentes, atque ad cælestia festinantes. Dividentes ungulam, idest habentes mali & boni discretionem. Et ruminantes, hoc est præcepta Dei sedula memoria meditantes. *Collum tuum sicut turris eburnea*. Doctores sancti qui designantur per ubera, ipsi etiam designantur per collum: nam per arterias colli vox egreditur, & colli ministerio vitalia alimenta ceteris membris ministrantur. Sic sancti doctores & verba vitæ populis annuntiant, & alimentis doctrinæ cælestis auditores enutriunt. Collum ergo Ecclesiæ turri eburneæ comparatur, quia sancti doctores eidem Ecclesiæ pulchritudinem, & robur præstant. Pulchritudinem quidem, quæ per candorem eboris designatur, caste, & sincere vivendo; robur vero præstant, quod significatur per turrim, quando eamdem Ecclesiam contra tentationes diaboli, vel impetus hæreticorum muniunt. *Oculi tui sicut piscinæ in Esebon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis*. Iidem ipsi doctores qui per collum designati sunt, designantur etiam per oculos: ipsi enim quasi oculi universo Ecclesiæ corpori provident, & iter quod ingredi debeat † alias, debeant † ostendunt. Hi oculi Ecclesiæ comparantur piscinis ædificatis in porta Esebon civitatis, quia sancti doctores populos in Christum credentes vitali lavacro abluunt, & salutaris doctrinæ potu reficiunt. Filia autem multitudinis vocatur Esebon iuxta litteram, ob multitudinem confluentium inibi populorum; sic & sancta Ecclesia recte filia dicitur multitudinis, quia numerositatem quotidie colligit gentium. Esebon autem interpretatur cingulum mæroris. Oculi ergo Ecclesiæ piscinis Esebon comparantur, quia sancti doctores neglectis caducis sæculi gaudiis, cingulis mæroris se constringunt: quia caste, & sobrie vivunt in hoc sæculo, & pro suis erratibus deflent, quatenus in præsenti sæculo lugentes, ad vera, & æterna gaudia pervenire possint. In porta autem Esebon hæ piscinæ esse dicuntur, quia nullus Ecclesiam ingredi valet, nisi prius aqua baptismatis abluatur, & nisi fonte sanctæ doctrinæ potetur. Hoc etiam significabatur per labrum æneum quod Salomon in porticu templi posuerat, ut sacerdotes ingressuri templum, & hostias immolaturi, ibi corpora abluerent. *Nasus tuus sicut turris Libani quæ respicit contra Damascum*. Quia naso fœtores, & bonos odores discernimus, recte per nasum Ecclesiæ, sancti doctores signantur: ipsi enim sagaciter discernere noverunt inter fragrantem catholicæ fidei doctrinam, & lethiferum hæretici erroris fœtorem. Nam de divinis charismatibus quæ per Spiritum sanctum distribuuntur dicitur 1. Cor. 12. „ Alii datur per „ spiritum discretio spirituum. " Nasus ergo Ecclesiæ turri Libani comparatur, quia sancti doctores & summum locum in Ecclesia tenent, ac veluti in Libano monte consistunt, & defendunt Ecclesiam a malignorum spirituum incursibus. Hæc turris contra Damascum esse dicitur. Damascus metropolis est Syriæ, quæ quon-

quondam contra filios Israel, utpote fortissimos, & crudelissimos Reges habens, dimicabat. Interpretatur autem Damascus sanguinis potus, vel sanguinis oculus: ferunt enim ibi Abel interfectum; ideoque significat potentes huius sæculi, qui sanguinis potum sitiunt, quia voluptatibus † alias, voluntatibus † & illecebris carnis, & sanguinis delectantur. Significat etiam aereas potestates quæ animarum nostrarum cruorem sitiunt. Contra Damascum ergo est hæc turris, quia Ecclesia semper diabolo, & membris illius, adiutorio Christi munita resistit. *Caput tuum ut Carmelus, & coma capitis tui ut purpura Regis iuncta canalibus*. Caput Ecclesiæ principalitas mentis fidelium intelligitur: nam sicut capite membra reguntur cetera, ita mente cogitationes disponuntur. Bene autem caput Ecclesiæ Carmelo comparatur: Carmelus enim, qui & Carmel dicitur, interpretatur cogitatio, vel scientia circumcisionis. Ergo caput Ecclesiæ Carmelo assimilatur, quia novit circumcisionem aliquando corporaliter celebratam, nunc spiritualiter debere observari † nunc se spiritualiter debere observare; † iuxta quod Propheta dicit (Hier.4.) „ Circumcidimini Domino in cordibus vestris." Hanc scientiam circumcisionis non habuerunt Iudæi; ideoque reprehenduntur a B. Stephano protomartyre dicente (Act. 7.) „ Dura cervice, & incircumcisis † alias, incircumcisi † „ cordibus, & auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis." In libro Regum legitur (3.Reg.18.) quod Helias in montem Carmeli ascenderit, & ibi orando aridam terram cælestibus pluviis irrigaverit post longam trium annorum & semis siccitatem; quæ historia pulchram redolet allegoriam: nam Helias qui interpretatur Deus meus Dominus, Christum significat, qui cum sit Deus, & Dominus totius creaturæ, specialiter suus, idest proprius Deus, & Dominus est Ecclesiæ. Hic ergo in Carmelum ascendit, & per eum † alias, eos † arenti mundo gratiarum suarum pluvias tribuit. Recte ergo, ut dictum est, caput Ecclesiæ Carmelo monti comparatur, quia mens sanctorum quadam conversatione sublimis est, & Christo in se ascensum præbet perfectum virtutum. Et *coma capitis tui ut purpura Regis iuncta canalibus*. Si per caput mens Ecclesiæ accipitur, per comas capitis cogitationes mentis debemus accipere, quæ assidue de illa prodeunt. Purpureus vero color qui sanguinis habet speciem, mysterium significat dominicæ passionis. Iuxta litteram, quod dicit, *Purpura Regis iuncta canalibus*, significat lanam iam purpureo colore confectam, & nondum in fila deductam, sed adhuc in canalibus constitutam; quos Græci baphias vocant, in quibus sanguis conchiliorum solet defluere, & lanam in purpureum vertere colorem. Mystice canales isti humilitatem significant sanctorum, in quibus æterni Regis purpura tingitur, cum sancti quique humilitatem sui Redemptoris imitando, passioni illius conformes fieri satagunt, quatenus in purpuræ dignitatem vertantur, idest laborantes pro Christo mereantur regnare cum ipso. Tincta autem hæc purpura esse dicitur, quia sanctorum præcordia fixa sunt & stabilita in timore, & amore Redemptoris sui, nec umquam a caritate eius separari possunt. *Quam pulchra es, & quam decora, carissima in deliciis!* *Quam pulchra*, subaudi in fide, *& quam decora*, in operatione, *carissima in deliciis!* Supra dictum est de eadem Ecclesia (cap.6.) *Pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata*. Nunc vero dicitur *pulchra, decora, carissima in deliciis*; quæ quasi contraria esse videntur. Nam ordinatam esse velut castrorum acies, & esse in deliciis, repugnat, quia deliciæ fortitudinem solent enervare. Sed Ecclesia utrumque agit: nam ordinata est ut castrorum acies, quia infidelibus, & hæreticis resistit, & malignos spiritus sua sanctitate & perfectione terret. In deliciis etiam est, quia suavitatem supernæ dulcedinis assidue palato mentis degustat, & inter pressuras huius sæculi illas adipisci desiderat, & continue illis satiari. Unde merito illa quæ talis est, sponso suo Christo carissima esse dicitur. *Statura tua assimilata est palmæ, & ubera tua botris*. Statura Ecclesiæ perfecta, est eius rectitudo: neque enim a vitiis incurvatur; sed recta & nobilis consistit. Unde Psalmista ex persona peccantium dicebat, Ps.118. „ Incurvatus sum, & humiliatus sum usquequaque." Et Propheta sub specie Hierusalem peccanti animæ de malignis spiritibus dicit (Esa.51.) „ Quia humiliaverunt te, & dixerunt animæ tuæ: Incurvare, ut transeamus; & posuisti ut terram corpus tuum, & quasi viam transeuntibus." Sancta Ecclesia recta stat, nec umquam incurvari consentit, audiens ab Apostolo, 1.Cor.16. „ Vigilate, state in fide, viriliter agite." Et Dominus filiis Israel loquitur, Exo. 6. „ Ego sum Dominus Deus qui eripui vos de ergastulo Aegyptiorum, ut incederetis recti." Statura ergo Ecclesiæ palmæ assimilatur, quia in omnibus quæ agit semper supernam in memoria retinet remunerationem: palma enim victricem ornat manum; & ideo significat præmium illud quod victoribus sanctis in cælestibus dandum est. *Et erunt ubera tua sicut botri vineæ, & odor oris tui † alias, odores tui † sicut odor malorum*. Ubera Ecclesiæ sunt, ut superius dictum est, sancti doctores, qui lacte simplicis do-

doctrinę regeneratos in Christo nutriunt. Sed hęc ubera botris assimilantur, quoniam iidem doctores perfectis perfectiora annuntiant, sicut Apostolus loquens simplicioribus dicebat, 1. Cor. 3. „ Non potui vobis loqui tamquam „ spiritualibus, sed quasi carnalibus: tamquam „ parvulis in Christo lac vobis potum dedi, „ non escam. " Ecce ubera lactis plena, quę ubera in botrum sunt versa, cum diceret, 1. Cor. 2. Nos pręedicamus Christum ..... Dei sapientiam. „ Et " Sapientiam loquimur inter perfectos. *Dixi: Ascendam in palmam, apprehendam fructus eius.* Ut ostenderetur omnis hęc excellentia & magnitudo donorum Ecclesię de Dei gratia provenire, introducitur idem sponsus dicere: *Ascendam in palmam*; quasi diceret: Unde habes ubera ad parvulos nutriendos, inde etiam botros, quibus perfectioribus perfectiorem propines doctrinam. Quia ergo in eam gratiam † alias, in ea gratia † vitę ascendi, & hanc tibi perfectionem concessi, *ascendam*, inquit, *in palmam*. Palma Ecclesiam significat, vel etiam animam cuiuscumque fidelis qui memor est Domini, qui dicit, Ioan. 16. „ Confidite; „ ego vici mundum. " Ipsa quoque omnium vitiorum, & iniquitatis victrix esse studet. Bene autem in palmam ascendisse hic dicitur, cum superius in hortum descendisse legatur (cap. 6.) dixit enim Ecclesia: *Dilectus meus descendit in hortum suum*. Est † al. Et † idem hortus quę & palma, videlicet una eademque Ecclesia: sed ad hanc, copiam suę gratię de cęlestibus mittendo, ascendit; ad illum autem, sua dona in eo incrementaque virtutum disseminans, descendisse dicitur: ideoque eamdem quibusdam profectibus veluti quibusdam gradibus ad celsiora sublevando nunc palmam nominat. Sed & hoc de natura palmę dicendum, quod in inferioribus asperitatem laborum & passionum sustinet pro Christo; in superioribus vero, hoc est in cęlestibus, pulchritudinem & suavitatem expectat pręmiorum. Potest etiam per palmam arbor dominicę Crucis exprimi, in quam Redemptor noster pro humani generis redemptione ascendit, & in qua hostem humani generis superavit. Ait ergo: *Dixi: Ascendam in palmam*: idest, per meos prophetas locutus sum, & promisi me ad passionem venturum, & meam Ecclesiam redempturum. *Apprehendam*, inquit, *fructus eius*; idest, fructus bonorum operum, & laborum quibus Ecclesia desudat, remunerabo. Vel etiam secundum eum sensum quo per palmam Crux intelligitur, *apprehendam fructus eius*; idest, impleto triumpho passionis, veniam ad gloriam resurrectionis, & Apostolis meis spiritualia dona concedam. *Et erunt ubera tua sicut botri vineae*. Hoc superius expositum est. Nam ubera Ecclesiæ doctores sunt, eum parvulos simplici doctrina nutriunt. Sed botri vineæ efficiuntur, cum perfectioribus sublimia quęque annuntiant. Nam B. Paulus uno eodemque tempore ubera, & botros habuit, quando de Christo loquens dixit, Ro. 9. „ Quorum patres, ex qui„ bus Christus. " Ecce ubera, idest simplex de Christo predicatio. Sed hæc ubera in suavissimum, & fortissimum vinum conversa sunt cum subiunxit (ibidem) „ Qui est Deus benedictus in „ sæcula. " *Et odor oris tui sicut odor malorum; guttur tuum sicut vinum optimum*. Os Ecclesię est pręsens predicatio, quę fama vel scripto ad absentes pervenit; guttur vero est vox ipsa prędicatoris, quę in pręsenti auditur. Odor ergo oris Ecclesię malis comparatur, quia ipsa fama predicationis plena est suavitatis & gratię; guttur vero vino optimo assimilatur, quia ipsa vox prædicantium magnam in se virtutem auditoribus ostendebat. Quod vero malorum odor in novitate est, vini vero in vetustate, significat prædicationem Ecclesię & in sui novitate, & etiam in sui profectione † alias, perfectione † omnem habere suavitatem, & gratiam. *Dignum dilecto meo ad potandum, labiisque, & dentibus illius ad ruminandum*; ac si diceret: Sponsus meus guttur meum vino optimo comparavit, & illud vinum dignum est ad potandum ipsi dilecto meo; hoc est, prędicatio evangelica, quam in ore meo posuit, per ipsum, & non per alium annuntiari debet in mundo. Neque enim per alium decebat mysteria Regni cęlestis prædicari in mundo, quam per mediatorem Dei & hominum Christum Iesum. *Et labiis, & dentibus illius † alias, illud † ruminandum*. Labia, & dentes sponsi, ut supra dictum est, doctores sancti sunt. Illud ergo vinum ruminandum fuit labiis, & dentibus sponsi, quia prædicatio evangelica a doctoribus tractanda, & exponenda est. Nec absurdum est quod cum vinum potetur, & non ruminetur, hic tamen dicatur labiis, & dentibus ruminandum; quod magis ad cibum, quam ad potum pertinet: nam sancti doctores vinum spirituale ruminant, quando præcepta evangelica diligenter exquirunt, & crebra meditatione investigant, atque invicem conferunt. *Ego dilecto meo, & ad me conversio eius. Ego dilecto meo*; subaudi, officium iustitiæ, & devotionis impendo illi; & non alteri fidem, et servitutem meam promitto; *& ad me conversio eius* est, ut me & in præsenti inter labores huius vitæ adiuvet, & in futuro ad gaudia patriæ cælestis inducat. Potest etiam hæc vox esse synagogæ ex persona sanctorum patrum adventum Christi desiderantium; ac si diceret: Scio quidem illum spirituali præsentia mihi semper adesse;

se; & ideo *ego dilecto meo* omni devotione famulari cupio. Sed tandem *ad me conversio eius*: quia opto ut, sicut mihi promisit, in mea substantia appareat. Nam dixerat supra sponsus: *Ascendam in palmam*; idest, promiserat se in carne venturum, & pro humano genere passurum. Inde iam gratulabunda dicebat: *Ego dilecto meo, & ad me conversio eius*; idest, credo illum hominem † alias, credo hominem † futurum, & in mea substantia hominem mundo manifestandum. *Veni, dilecte mi*; *egrediamur in agrum*, *commoremur in villis*. Eiusdem synagogæ vox est. *Veni dilecti mi*, idest appare per assumptum hominem. Tale est illud Psalmistæ 79. „ Excita potentiam tuam, & veni. " Et Esa. 64. „ Utinam disrumperes cælos, & de„ scenderes. " *Egrediamur in agrum*. Ager mundus iste est. *Egrediamur in agrum*; idest, prædicemus tuum adventum mundo. *Commoremur in villis*; hoc est, ipsis quoque paganis fidem tuam annuntiemus. Nemo nescit paganos a villa dictos, quia pagos Græce, villa Latine. Inde pagani dicti, quia longe sunt a civitate Dei. Potest esse & vox Ecclesiæ. *Veni dilecte mi*; ac si diceret: Iam mysterio ascensionis assumptum hominem ad cælos sublevasti; sed veni divinæ maiestatis præsentia † alias, præsentis † me sæpius visitando. *Egrediamur in agrum*; eodem sensu quo superius, idest prædicemus fidem incarnationis tuæ mundo; *commoremur in villis*; idest † alias, idem † etiam ignorantibus paganis tuam fidem annuntiemus; nec in transitu, sed commoremur ibi, donec illos ex paganis catholicos, ex alienis tibi proprios faciamus. *Mane surgamus ad vineas; videamus si floruit vinea, si flores fructus parturieaunt*. Mane est exortus novæ gratiæ, quando videlicet transeuntibus tenebris infidelitatis, Evangelium mundo cœpit prædicari. *Videamus si floruit vinea*; hoc est, inspiciamus Ecclesiam si iam prima fidei rudimenta suscepit, si flores fructus parturierunt. Inspiciamus etiam si flores parturiunt fructum; idest, si illi qui iam crediderunt apti sunt ad bene operandum. Nam flores fructum parturiunt, cum illi qui iam in Christum crediderunt, idonei sunt ad bene operandum. Nam flores emittit Ecclesia cum primo fideles ad fidem veniunt; flores vero fructus parturiunt, cum iam ipsa fide & dilectione bene operantur, nec ipsa fides otiosa sit, vel mortua sine operibus. *Si floruerunt mala punica*. Mala punica, sicut iam superius dictum est, rubicundum velut sanguineum habent corticem; & ideo significant passionem Domini, vel membrorum ipsius. Dic ergo: *Si floruerunt mala punica*; hoc est, si iam sancti qui in fide & opere perfecti sunt, idonei sunt etiam imitari passionem Christi, & pati pro illo. Mala punica erant illi quibus Apostolus dicebat Phil. 1. „ Vobis datum est nosse non solum ut „ in illum credatis, sed etiam ut pro illo pa„ tiamini. " *Ibi dabo tibi verba mea*. Verba Ecclesiæ sancti sunt doctores, qui fideles primum ad fidem erudiunt. *Ibi dabo tibi*, sponse † alias, sponsa, † *ubera mea*. Cum, inquit, ad vineam exierimus, *ibi dabo tibi ubera mea*; hoc est, spirituales tibi filios generabo. Unde adhuc sequitur: *Mandragora dederunt oderem suum in portis nostris*. Mandragora herba est aromatica, cuius radix similitudinem habet humani corporis. Poma eius optimi sunt odoris in similitudinem pomi matiani, quod nostri malum terræ vocant; herba rebus medicinalibus aptissima est. Nam ferunt eos qui incommodo vigiliarum laborant, haustu huius pomi levari, & posse dormire. Item ferunt eos qui ob curam secandi sunt, si exteriorem huius pomi corticem biberint, non sentire sectionem, vel adustionem: quæ omnia si quis mystice discutere voluerit, spirituales sensus, & Ecclesiæ convenientes ibi inveniet. Dicit ergo: *Mandragora dederunt odorem in portis nostris*. Portæ Ecclesiæ sunt Apostoli, & eorum successores, quia nemo civitatem Dei, idest Ecclesiam, intrat, nisi per sanctos doctores aqua baptismatis regeneratus, & vitali doctrina instructus fuerit. De his portis Psalmista dicebat, Psal. 86. „ Diligit Dominus portas Sion super omnia „ tabernacula Iacob. „ Mandragoræ fragrantiam virtutum designant. In portis autem Ecclesiæ mandragoræ odorem dederunt: quia Apostoli, vel eorum successores famam suavissimæ opinionis, & odorem virtutum longe lateque sparserunt. Ideoque invitat sponsum suum ut veniat, quia iam nomen eius longe lateque per Apostolos annuntiatur, & odor prædicationis eius ubique dispergitur. *Omnia poma nova, & vetera, dilecte mi, servavi tibi*; idest, præcepta, vel promissa veteris testamenti, & novi. Sciebat enim omnia quæ in veteri testamento annuntiata sunt, non nisi per Christum, & in Christo posse compleri; ideoque dicebat: *Tibi servavi poma nova, & vetera*; hoc est, te expecto ut per te impleantur in novo testamento quæ prædicta sunt in veteri. Unde & in passione sua iam pendens in cruce cum gustasset acetum dixit, Ioan. 19. „ Consumma„ tum est. " Et post resurrectionem suam dixit Apostolis, Luc. 24. „ Necesse est enim im„ pleri omnia quæ scripta sunt in lege, & pro„ phetis de me. " Possunt etiam nova poma, & vetera, iustorum personæ intelligi, quæ vel in veteri testamento, vel in novo fuerunt. Dicit ergo Ecclesia: *Servavi tibi poma nova, & vetera*; idest, iustos qui vel in veteri testamento præcesserunt, vel in novo subsecuti sunt,

sunt, tibi servavi, ut per te præmia suorum laborum reciperent: nullus enim iustorum regnum cælorum intrare valuit, nisi per Christum: quia ipse primum ascendit, & sequentibus membris suis cælum aperuit.

CAPUT VIII.

QUis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ, ut inveniam te solum foris, & deosculer te, & iam me nemo despiciat? Apprehendam te, & ducam in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. Ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vino condito, & mustum malorum granatorum meorum. Læva eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Adiuro vos, filiæ Hierusalem, ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. Quæ est ista quæ ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum? Sub arbore malo suscitavi te. Ibi corrupta est mater tua; ibi violata est genitrix tua. Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum: quia fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio. Lampades eius lampades ignis, atque flammarum. Aquæ multæ non potuerunt extinguere caritatem, nec flumina obruent illam. Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. Soror nostra parva, & ubera non habet. Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est? Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea; si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis. Ego murus, & ubera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens. Vinea fuit pacifico in ea quæ habet populos: tradidit eam custodibus; vir affert pro fructu eius mille argenteos. Vinea mea coram me est. Mille tui pacifici, & ducenti his qui custodiunt fructus eius. Quæ habitas in hortis, amici auscultant; fac me audire vocem tuam. Fuge, dilecte mi, & assimilare capreæ, hinnuloque cervorum super montes aromatum.

EX his verbis intelligitur totum hoc carmen divinum esse, & spirituale, & nihil in se habere quod iuxta litteram intelligi possit. Quæ enim amatrix umquam optavit ut is quem diligit parvulus, efficiatur eius frater, & in infantem versus sugat ubera matris? Est ergo vox illius Ecclesiæ quæ adventum Christi præcessit, quam synagogam, idest congregationem, appellamus. *Quis*, inquit, *det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ*? Et est sensus. Tu qui modo es in sinu patris, quis det ut homo efficiaris, & particeps ac consors naturæ meæ existens, frater meus appelleris? Nam ipse fratrem se Apostolorum vocare dignatus est, dicens per Psalmistam, Psalm. 21. „ Narrabo nomen tuum fratribus meis. “ Et post resurrectionem mulieribus (Matt. 28.) „ Ite “ inquit „ nuntiate fratribus meis &c. “ *Sugentem*, inquit, *ubera matris meæ*, hoc est implentem omnia quæ naturæ humanæ conveniunt, excepto peccato. Nam mater synagogæ hoc in loco ipsa humana natura intelligitur, de qua ipsa quoque synagoga exorta est. *Ut inveniam te foris*; hoc est, ut hominem factum in aperto videam: quasi enim intus erat adhuc Deus, cum in sinu paternæ maiestatis lateret; sed foris inventus est, cum homo factus, visibilem se hominibus præbuit, & incomprehensibilis voluit comprehendi. *Et deosculer te, & iam nemo me despiciat*. *Et deosculer te*, inquit; idest, aperta visione te aspiciam quem nunc totum in fide teneo. Hoc est osculum, quod in initio carminis optabat dicens: *Osculetur me osculo oris sui*; idest, per semetipsum veniat, & mihi appareat. Quasi enim per prophetas osculabatur eam dilectus, cum adventum suum per eos, & redemptionem repromitteret. Optat ergo ut per semetipsum adveniens illam osculetur, hoc est in carne præsentiam exhibeat. *Et iam me nemo despiciat*: quasi enim despecta erat synagoga, antequam Christus veniret, quia legalibus observationibus dedita sub typo & figura cum veritate adventum Christi prænuntiabat. Sed postquam Christus apparuit, & adventus sui gratia mundum illustravit, iam nemo despexit Ecclesiam; quinimmo terribilis ut castrorum acies hostibus suis fuit, quia per universum mundum Christum prædicavit, & mundanum imperium sibi subdidit. Nec mirum videri debet, si ante Ecclesiam synagogam dicimus: una est enim Ecclesia in præcedentibus & in sequentibus

bus patribus. *Apprehendam te, & introducam in domum matris meæ, & in cubiculum genetricis meæ: ibi me docebis:* Mater Ecclesię hoc loco cælestis illa Hierusalem intelligitur de qua Paulus, Gal. 4. „ Illa autem, quæ sursum est „ Hierusalem, libera est, quæ est mater no„ stra. " Ducam, inquit, te in domum matris meæ; idest, prosequar te revertentem in cælum post peractum incarnationis tuæ & passionis mysterium. *Ducam* autem hic pro eo quod est deducam † alias, pro eo quod deducam † & prosequar accipitur, quia ascendentem Dominum in cælis, Apostoli oculis deduxerunt, Act. 1. & quousque eum nubes suscepit, pio aspectu prosecuti sunt, donec Angeli astantes dixerunt: „ Viri Galilæi, quid sta„ tis aspicientes in cælum? " *Ibi docebis me.* Cum in cælo receptus fueris, & me quoque tecum in cælum assumpseris, *ibi me docebis.* Hoc ad superiora refertur, ubi dicitur: *Inveniam te foris.* Cum, inquit, te foris invenero, hoc est cum te in assumpta carne aspexero, *ibi docebis me*; quia ad omnia quæ interrogare voluero respondebis. Nam etiam sæpe volentes Apostolos interrogare Dominus præveniebat, eosque instruebat. Potest & ad hunc locum iungi ubi dicit: *Ducam te in domum matris meæ, ibi me docebis*, & in omnem veritatem induces; quod impossibile est homini in præsenti vita posse consequi † alias, in præsenti vita persequi. † Hinc est quod Dominus Apostolis repromittit dicens, Ioan. 16. „ Venit „ hora, cum iam non in proverbiis loquar vo„ bis, sed palam de Patre annuntiabo vobis." Ergo *ibi me docebis*; idest, ibi te, & Patrem aperta visione revelabis; ibi te, hoc est divinitatem tuam, mihi facie ad faciem ostendes. *Et dabo tibi poculum ex vino condito, & mustum malorum granatorum meorum.* Per vinum fervor caritatis & dilectionis intelligitur. Dabo tibi, inquit, vinum; hoc est, ostendam, quam ferventissima caritate diligam. Et hoc vinum non simplex erit, sed conditum odoribus, bonis videlicet operibus & virtutibus. Nam „ amor Dei (sicut B. Gregorius dicit) numquam „ otiosus est. Operatur enim magna si est; si „ enim operari renuit, amor non est. " Vinum ergo conditum est dilectio cum operatione. Unde & Dominus in Evangelio, Ioan. 14. „ Si „ quis diligit me, sermonem meum servabit." Probatio dilectionis, exhibitio est operis. *Et mustum malorum granatorum meorum.* Malum granatum idem est quod & malum punicum. Dicitur autem malum punicum granatum, eo quod multitudine granorum † alias, granatorum † sit plenum. Malum punicum vero, eo quod in Africa plurimum abundet. Punicia enim ipsa est Africa. Habet autem corticem sanguinei coloris; & ideo, ut sæpe dictum est, figuram tenet dominicæ passionis. Mustum ergo malorum granatorum est dilectio martyrum, qui intantum dilexerunt Deum ut pro illo mori non dubitarent. Et bene mustum dicit, & non aliud poculum, quia mustum ferventissimum est, ita ut nimio fervore omnem sordem de se excoquat, & expurget. Dabit ergo Ecclesia dilecto mustum malorum granatorum suorum; idest, ostendet in passionibus sanctorum martyrum quanta caritate Christum diligat. *Læva eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Per lævam, ut B. Gregorius dicit, omnia prospera præsentis vitæ accipiuntur; per dexteram vero futura beata vita cæli accipitur. Lævam ergo sponsi Ecclesia sub capite habet, & dextera eius illam amplexatur: quia quæcumque prospera præsentis sæculi pro nihilo reputat † alias, deputat, † cuncta quæ temporaliter arrident despicit, dum ad solam supernæ beatitudinis visionem tendit, dum illam solummodo amplexari desiderat. *Adiuro vos, filiæ Hierusalem, per capreas, cervosque camporum, ut non suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, quoadusque ipsa velit.* Habet Ecclesia quosdam in se qui baptismo Christi sunt regenerati, & nomine Christianitatis titulati; moribus tamen, & conversatione sæculo serviunt, & Ecclesiam suavissima quiete sopitam inquietare, atque ad perferendos tumultus sæculi excitare nituntur. Hi ergo tales propter gratiam mysteriorum Christi quam perceperunt, filiæ Hierusalem appellantur in hoc loco; cum tamen moribus contraria agant. Et adiurat eas sponsus, ne suscitent, neque evigilare faciant dilectam; hoc est, ne illam in somno dulcissimæ quietis positam, idest contemplatione sui conditoris, sua inquietudine excitent, & ad solicitudines & curas sæculi evigilare compellant. *Donec ipsa velit*; hoc est, donec peracto officio debitæ servitutis, quod in psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus exhibet Deo, admoneatur tantum cura corporeæ fragilitatis ad ea quæ sunt sæculi redire. *Quæ est ista quæ ascendit de deserto deliciis affluens, innixa super dilectum suum?* Vox synagogæ admirantis Ecclesiam de gentibus congregatam. *Quæ est ista*, inquit, idest qualis est & quanti meriti, *quæ ascendit de deserto?* Derelicta enim fuerat a Deo per idolatriam & veritatis ignorantiam. Ascendebat ergo virtutum gradibus de deserto, hoc est de errore infidelitatis, in quo ad tempus derelicta fuerat, *deliciis affluens*, hoc est virtutibus abundans, *innixa*, inquit, *super dilectum suum*, idest fiducialiter in Christo agens, & omnes virtutes suas, & cuncta bona ad eius gratiam referens: sciebat enim se nihil suis viri-

viribus implere posse; ideoque cum Apostolo dicebat, 1. Cor. 15. „ Gratia Dei sum id quod „ sum. " Et notandum, quod dicit, *Super dilectum suum*: nam synagoga solam se putabat habere cognitionem Dei, ceteris gentilibus in ignorantia Dei constitutis: „ notus enim (ut „ ait Psalmista Psalm. 75.) in Iudaea Deus. " Sed ita admiranti synagogae respondet ipse sponsus & dilectus per id quod sequitur: *Sub arbore malo suscitavi te. Ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua*. Arborem malum Crucem dominicam debemus accipere, sub qua arbore suscitata est synagoga, quia ipsa a praevaricatione originalis peccati, & a potestate diaboli per Crucem Christi redempta est. Ibi suscitata est quae peccatis erat mortua. Et bene arborem mali dicit: nam & supra huic arbori Christum comparavit dicens (cap. 2.) *Sicut malum inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios* † alias, *filias*. † *Ibi corrupta est mater tua, & violata genitrix tua*. Matrem & genitricem synagogae maiorem † alias, matrem † & principalem plebem Iudaicae partis dicit, quales erant scribae, & pharisaei qui Christum Pilato tradiderunt, qui reliquam plebem tamquam mater & genitrix regere debebant, & erudire; quales erant illi qui suadentibus ipsis principibus improbe acclamabant: " Cru„ cifige eum. " (Mar. 15.) Haec ergo mater synagogae sub arbore malo corrupta, & violata est, quando se, suosque posteros crudeli maledictione constrinxit dicens, Matt. 27. „ Sanguis eius super nos, & super filios no„ stros. " Nam & isti sub Cruce Christi erant, licet non fide, & devotione, tamen crudelis vindictae sibi & suis posteris imprecatione. *Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum: quia fortis est ut mors dilectio, dura ut infernus aemulatio*. Quia, inquit, *sub arbore malo suscitavi te*, hoc est quia passione in cruce te redemi; *pone me ut signaculum super cor tuum*; hoc est, habeto me semper in memoriam, & ne obliviscaris quanta pro tua salute pertulerim. *Pone me*, inquit, *ut signaculum super cor tuum*, per fidem, pone me *ut signaculum super brachium tuum*, per dignam operationem. Nam & nos quando aliquid rememorari nobis volumus, signaculum digito vel brachio imponere solemus, ut illo admoniti, rei cuius † alias, quam † curam habemus, recordemur. Et nos ut signaculum super cor & brachium Christum † alias, Christi † imponere debemus, ut eius memoriam semper habeamus, & ut recte in illum credentes, fidem ipsam bonis operibus exornemus: quod si fecerimus, ipse quoque nos velut signaculum assumet, & nostri recordabitur; iuxta quod Zorobabel iudici Iudaeae repromittit, Aggaei 2. „ In illa die suscipiam te, Zoroba„ bel serve meus, & ponam te sicut signacu„ lum in conspectu meo. " Nam si nos beneficiorum eius obliti fuerimus, nec ei dignas gratiarum actiones retulerimus, ipse quoque nostri obliviscetur; sicut de impio Rege Iechonia dicit, Hier. 22. Si fuerit Iechonias annu„ lus in dextera manu mea, inde evellam „ eum. " *Quia fortis est ut mors dilectio, dura ut infernus aemulatio*. Dilectio Christi fortis est ut mors: sicut enim mors animam a corpore separat, ut iam nihil concupiscere, nihil in praesenti vita homini liceat ambire; ita dilectio Christi quem vere pervaserit totum saeculo huic mortificat, & quasi insensibilem reddit; solumque Christo vivens, mundo mortuus est. Idem sensus est cum dicit: *Dura ut infernus aemulatio*: nam sicut infernus eos quos semel recipit numquam restituit, sed semper retinet; ita verus Christi amor quem semel receperit, numquam dimittit. Unde Apostolus dicit, Rom. 8. „ Quis nos separabit a carita„ te Christi? Tribulatio, an fames, an an„ gustia, an gladius? " Sed & de dilectione Christi hoc potest accipi, cuius dilectio fortis fuit ut mors: quia intantum nos dilexit, ut immortalis pro nobis mortem susciperet. Dura fuit aemulatio eius ut infernus, quia sicut infernus nescit misereri, aut a poenis reorum mitigare, sic Christi dilectio non potuit cessare, aut ullis improbitatibus persecutorum removeri ab amore humani generis. Quidam hoc quod dicitur, *Dura est ut infernus aemulatio*, ad synagogam referunt, quae gentes aemulabatur, & invidebat saluti illarum. Monet ergo eam Christus haec dicens, ut ab invidia cesset, & saluti Ecclesiae congaudeat. *Lampades eius lampades ignis atque flammarum*. *Lampades eius*, scilicet dilectiones, praecordia sunt sanctorum, in quibus veluti in vasis dilectio inhabitat. Hae ergo lampades ignis sunt, quia in corde ardent per amorem. Lampades vero flammarum, quia exterius lucent per operationem. *Aqua multa non potuerunt extinguere caritatem, nec flumina obruent illam*. Aquae, & flumina sunt violentae persecutorum minae, vel etiam blandimenta quibus sanctos a caritate Dei separare nituntur: de quibus Dominus in Evangelio dicit, Mat. 7. loquens de viro qui aedificavit domum suam supra petram, quod „ venerunt flumina, flaverunt venti, & „ impegerunt in domum illam; & non ceci„ dit. " *Aquae ergo multae non potuerunt extinguere caritatem*: quia nulla tribulatio, nulla angustia sanctos a caritate Dei separare valebit. *Si dederit homo omnem substantiam domus sua pro dilectione, quasi nihil despiciet eam*. Hic versiculus non eget expositione. Nam nullae

huius

huius mundi substantiæ, nullæ opes, comparatione dilectionis aliquid sunt. Legimus quosdam sanctos sua dedisse pro amore Christi; sed tamen nihil sibi videbantur dimittere in comparatione caritatis quam emebant: unde Apostolus, cum non solum terrenam substantiam, sed & paternas traditiones dimitteret pro Christo, dicebat Phil. 3. „ Hæc omnia contemno, & arbitror ut stercora, ut Christum „ lucrifaciam, " idest amorem illius acquiram. *Soror nostra parvula, & ubera non habet. Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est?* Vox dilecti synagogam alloquentis est pro Ecclesia gentium. *Soror*, inquit, *nostra*, idest gentium Ecclesia, *parva est*, & *ubera non habet*. Ex magna dilectione dilectus communicato cum synagoga nomine dicit, *Soror nostra*: quia enim ex Iudæis carnem assumpsit, ideo se quasi synagogæ comparavit, & exæquavit † alias, exæquat. † *Parvula*, inquit, *est soror nostra*. Sicut alicuius hominis ætas describitur, sic etiam ætas Ecclesiæ: parva enim adhuc erat Ecclesia de gentibus congregata sub ipsis Domini, & Apostolorum temporibus: quia & parvitate credentium parva existebat, & ubera nec dum habebat, idest nequaquam prædicando spirituales Deo filios generare valebat. Dicit ergo quasi consilium synagogæ requirens: *Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est?* Allocutio Ecclesiæ est, vel cum intrinsecus occulta inspiratione, vel exterius aperta prædicatione admonet Deus animam uniuscuiusque fidelis; & est sensus: Quando per Apostolos meos alloquar Ecclesiam de gentibus congregatam, quid faciemus? idest, quomodo illi præcepta cælestia committemus, utrum videlicet quæque minima, an, quo maior efficiatur, perfectiora † alias, perfectione † illi secretorum cælestium mysteria tradémus? Nam Deus omnipotens pro mensura & capacitate mentis humanæ temperat verbum prædicationis, considerans vires & capacitatem auditoris. Sed synagoga tacente, ipse pro ea respondit: *Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea; si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis. Si*, inquit, soror nostra *est murus, ædificemus super eum propugnacula argentea*; ac si diceret: Cum cœperint Apostoli mei prædicare Ecclesiæ de gentibus congregatæ, si tales fuerint auditores qui merito perfectionis murus appellari possint, dum videlicet vel ingenio naturali præditi, vel philosophica eruditione præstantes, quasi alios † al. alienos † defendere & munire possunt, ut defendit murus; ædificemus super hunc talem murum propugnacula argentea: addamus illis eloquia divinarum Scripturarum. Nam Psalmista dicit Psalm. 11. „ Eloquia Domini eloquia casta; „ argentum igne examinatum. " Si vero tales fuerint auditores, qui nequaquam hostibus resistere possint, nec tela contravenientia repellere; sed fuerint † alias fuerit, † velut ostium, ut simplicia aonuntiantes possint aliquos ad Ecclesiam, & ad fidem adducere, quales sunt sacerdotes minoris gradus, qui baptizando in Ecclesia, & divinis mysteriis initiando, homines in Ecclesiam introducunt † alias, introducant, † *compingamus illud*, ostium, *tabulis cedrinis*; idest, proponamus eis exempla præcedentium patrum, qui veluti cedri, imputribilia videlicet ligna, immarcescibilia opera habent, & veluti tabulæ scientiæ, & caritatis latitudine diffusi sunt. Latitudo enim tabularum latitudinem cordis, vel scientiam significat, dicente Psalmista, Psal. 118. „ Viam „ mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti „ cor meum. " His ergo cedrinis tabulis, idest sanctorum exemplis, compingamus illud ostium, ut videlicet eorum imitendo exemplis aliis Ecclesiam introeundi, veluti ostium iaouam pandant. *Ego murus, & ubera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens*. Vox Ecclesiæ, quæ cum audisset pro sua salute consulentem dilectum suum, ipsa læta respondet: *Ego murus*, sum, *& ubera mea sicut turris*. *Ego*, inquit, *murus*, quia ego supra firmam petram fundata sum, & glutino divinæ caritatis solidata. Sive *murus sum*, quia de vivis lapidibus & electis, hoc est sanctis, sum ædificata. *Et ubera mea sicut turris*, quia tales intra me contineo qui vice uberum alios nutrire possunt spirituali doctrina, & vice muri, & turris defendere, & munire; quique † al. quodque, † sicut turres muniunt, & defendunt, ita merito doctrinæ, & conversationis inter reliqua membra præcellunt. Hoc autem non meis meritis, neque libertate mei arbitrii habeo, sed dono & gratia sponsi mei. *Ex quo facta sum coram eo, quasi pacem reperiens*; idest, ex quo ille suum sanguinem pro me fudit, & repropitiando mihi Deum Patrem, dissolvit inimicitias quæ erant inter Deum & hominem, mihique cælestia pacificavit. Ex quo ergo hanc pacem reperi, murum † alias, murus † esse & habere ubera vice turrium merui. *Vinea fuit pacifico*, idest dilecto meo, qui verus est pacificus, quia per eum pacificata sunt omnia quæ sunt in cælis & quæ in terra. Inde a Propheta, „ pater futuri sæ„ culi, princeps pacis " appellatur: Esa. 9. In cuius veri pacifici typum, Salomon, idest pacificus, auctor huius carminis præcessit. Huic ergo fuit vinea, videlicet sancta Ecclesia. *Qua habet populos*. Hoc dicit ut se de Ecclesia gentium, non de synagoga ostenderet canere. Nam synagoga unius tantum gentis fuit;

ſuit; Eccleſia vero habet populos, quia omnes gentes intra capaciſſimum ſuum gremium recepit. *Tradidit eam cuſtodibus; vir affert pro fructu eius mille argenteos*. Cuſtodes huius vineæ, idcſt ſanctæ Eccleſiæ, ſunt Prophetæ, & Apoſtoli, Apoſtolorumque ſucceſſores. Sive etiam cuſtodes ſunt angelicæ virtutes, quæ ab incurſibus tentationum, & dæmonum Eccleſiam cuſtodiunt. *Vir affert pro fructu eius mille argenteos*. Omnes viros fortes dicit & perfectos. Nam vir a virtute vocatur. Fructus Eccleſiæ eſt cæleſtis vitæ remuneratio, pro qua ſancta Eccleſia in præſenti laborare non ceſſat. Mille autem argentei, quos pro fructu vir affert, ſignificant omnia quæ in hoc mundo poſſideri poſſunt. Millenarius enim numerus, pro ſumma perfectione & plenitudine ponitur. *Vir* ergo *pro fructu* huius vineæ *mille affert argenteos*, quia ſancti omnia ſua relinquunt, & pauperibus erogant, ut fructus huius vineæ, hoc eſt ſupernam mercedem, conſequantur. Tale eſt illud † alias, ut illud † quod Dominus in Evangelii parabola dicit, Matth. 13. „ Simile eſt Regnum cælorum theſauro abſcondito in agro, quem qui invenit homo, abſcondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit univerſa quæ habet, & emit agrum illum. “ *Vinea mea coram me eſt*. Vox ſponſi. Tu, inquit, dicis, quia vineam meam tradidi cuſtodibus; tamen vinea mea ſemper coram me eſt: quia licet eam cuſtodibus meis commiſerim † alias, commiſeram, † ego tamen ſemper curam illius habeo, nec pro illa ſolicitus eſſe deſiſto; ſed ſum cum illa uſque ad conſummationem ſæculi. *Mille tui pacifici, & ducenti his qui cuſtodiunt fructus eius*. *Mille tui*: ſubaudi argentei, quos pro vineæ dediſti fructu, *pacifici* tibi ſunt; quaſi diceret: O anima fidelis, noli dubia eſſe pro æterna mercede, pro qua tua omnia dimiſiſti, quia mille argentei tibi pacifici ſunt; ideſt, manet pro te illa certa remuneratio, & verum inde fructum conſecuta es. *Et ducenti*, ſubaudi, argentei, *his*, ſubaudi, pacifici ſunt † alias, *Et ducenti*, ſubaudi, argentei, *pacifici ſunt*, ſubaudi, his † qui cuſtodiunt fructus meos. Sicut per millenarium plenitudo perfectionis, ſic etiam per centenarium ſumma perfectio deſignatur, quia centenarius de læva in dexteram transfertur. Ducenti ergo argentei, qui de duplicatis ſunt centenariis, ſignificant eos qui doctrina, & operatione perfecti ſunt, qui iuſte & pie vivendo, ſemetipſos cuſtodiunt, & etiam prædicando alios convertunt. His ergo talibus ducenti argentei pacifici ſunt, quia duplicata in cælis eius manet remuneratio; de qua videlicet per Danielem (cap. 12.) dicitur: „ Et qui ad iuſtitiam erudiunt multos, fulgebunt quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. “ Hos enim dupliciter iubet Apoſtolus honorari, dicens, 1. Tim. 5. „ Presbyteri qui in vobis ſunt, duplici honore digni habeantur, maxime qui præſunt vobis, & laborant in verbo. “ *Quæ habitas in hortis, amici auſcultant, fac me audire vocem tuam*. Vox dilecti ſponſam Eccleſiam alloquentis. O Eccleſia, quæ habitas in hortis, ideſt quæ excolendis virtutum germinibus inſiſtis: hortus etenim ſponſi ipſa Eccleſia eſt, quia, ut ſuperius lectum eſt, crebro ſe promittit eam in hortis viſcre. Ergo Eccleſia in hortis habitat, quia plantaria virtutum aſſidue nutrit. Nec tranſitorie quaſi poſtmodum receſſura ibi tugurium ponit, ſed fixa ſtatione ibi habitat. *Fac me*, inquit, *audire vocem tuam*; ideſt, prædica Evangelium, præceptaque meæ legis ſimul, & promiſſionem cæleſtium præmiorum annuntia: hoc enim mihi iucundum & delectabile eſt ut audiam vocem tuam; hoc eſt, ut audiam te verba ſalutis æternæ annuntiantem. Sed & *amici auſcultant*: ideſt angelici ſpiritus vocem tuam delectantur audire, quos tibi amicos feci per effuſionem ſanguinis mei, tuoſque adiutores ac protectores contra malignos ſpiritus inſtitui. Sive *amici*, ideſt, ſpiritus iuſtorum, *auſculant*, quos de tuo cætu ad me in cæleſtibus aſſumpſi: & ipſi enim de tua prædicatione, & fratrum ſalute congaudent. Reſpondet confeſtim ipſa ſponſa dilecto ſuo: *Fuge, dilecte mi, & aſſimilare capreæ, hinnuloque cervorum ſuper montes aromatum*. Mira reſponſio. Invitatur ad prædicandum, ut ſponſus audiat vocem eius; illa vero hortatur ſponſum ſuum ut fugiat. Sed magna eſt myſterii conſequentia. Nam ſuperius prædicta fuerat Chriſti nativitas, cum dixit: *Quis det te fratrem meum ſugentem ubera?* Prædicta etiam fuerat eius paſſio ubi dictum eſt: *Sub arbore malo ſuſcitavi te*. Nunc conſequenter hortatur ſponſum ut fugiat, hoc eſt velociſſime per aſcenſionem ad Patrem redeat. Et eſt ſenſus: Iubes me prædicare, vis vocem meam audire. *Fuge, dilecte mi*; ideſt, impleto incarnationis, & paſſionis tuæ myſterio, revertere ad cælum, ut non iam te ſicut hominem, ſed ſicut Deum ſuper omnia cogitare incipiam. Tunc enim audies vocem meam, quia tunc liberius prædicabo omni mundo. Et hoc eſt quod Dominus in Evangelio dicit, Ioan. 16. „ Ego veritatem dico vobis: expedit vobis ut ego vadam. “ Expediebat enim Apoſtolis, & omni Eccleſiæ ut Chriſtus rediret, ideſt præſentiam temporalem abſentaret: quia dum in corpore præſens erat, non poterant eum ſpiritualiter amare, & non poterant eum quem hominem cernebant ut Deum inviſibi-

lem, & ubique præsentem cogitare. At postquam cælos ascendit, cœpit eum Ecclesia spiritualiter diligere, & sicut Deum iam cogitare, & prædicare. Et hoc est quod Apostolus ait, 2. Cor. 5. „ Et si noveramus Christum secundum carnem; sed nunc iam non „ novimus eum. “ Ergo *dilecte mi*, si vis me ita prædicare, *refuge*; idest, recede ad cælestia, & qui fuisti comprehensibilis per humanitatem, efficere incomprehensibilis per divinitatem. Verumtamen ne me in præsenti sine tua visitatione relinquas, mihique te penitus subtrahas. *Similis esto capreæ, hinnuloque cervorum super montes aromatum*. Sicut, inquit, capreæ, & hinnuli cervorum indomita animalia humanum consortium fugiunt, tamen crebrius in montibus videntur; sic & tu post tuam ascensionem licet invisibilis sis, dignare mihi tamen sæpius dono tuæ gratiæ apparere. Et hoc *super montes aromatum*: montes enim aromatum sancti Dei sunt, excellentia sanctæ conversationis, & cælo proximi, & odore, ac fama virtutum longe lateque fragrantes. Hinc & Apostolus de se sibique similibus dicit, Phil. 3. „ Nostra conversatio „ in cælis est. “ Et alibi (2. Corinth. 2.) „ Christi bonus odor sumus Deo, in omni „ loco. “

DIVI

DIVI
THOMAE
AQUINATIS
DOCTORIS ANGELICI
IN CANTICUM CANTICORUM
EXPOSITIO ALTERA.

PROOEMIUM S. THOMAE.

Sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decora. *Cantic.* 2.

IN principio cuiuslibet libri, quantum ad præſens ſpectat, duo ſunt notanda: primo quis ſit libri titulus; ſecundo quæ ſint cauſæ operis. Prædicta autem auctoritas, quæ legitur Cantic. 2. aliter & aliter expoſita, nobis utrumque inſinuat. Nam ſi verba prædictæ auctoritatis ſint ſponſi ad ſponſam, ideſt Chriſti ad Eccleſiam, tunc declarant nobis libri titulum; ſi vero intelligantur de Chriſto dicta, manifeſtant nobis cauſas operis. Intitulatur autem liber iſte, *Cantica Canticorum*, ut ex Gloſſa haberi poteſt. Cantus tamen qui in hoc libro docetur non eſt corporalis, ſeu ſenſibilis, ſed magis intellectualis, & ſecundum ſpiritum. Dicimus enim duo eſſe genera verborum, interiora, & exteriora, ſive ſenſibilia, & intellectualia, ut patet per Aug. in 2. de Civitat. Dei, ubi ipſas cogitationes cordis locutiones appellat. Sicut ergo in locutionibus exterioribus ſecundum melodiam, & proportionem prolatis reſultat cantus ſenſibilis; ita in locutionibus interioribus, & etiam affectionibus ſecundum proportionem, & ordinem debitum ad Deum directis † alias, directum, † reſultat quædam melodia ſpiritualis, & quidam cantus intelligibilis. Non enim ſic debemus reſtringere nomen cantus ut ſolum in ſenſibilibus vocibus eſſe habeat. Nam Boetius in Muſica ſua oſtendit muſicam proportionem aliquo modo circa omnia eſſe † alias omittitur, eſſe, † inquantum ſingula ſecundum melodiam per quamdam proportionem ſunt condita. Sicut & Aug. in 6. Muſicæ extendit numeros muſicales ad actiones animæ. Nam ſecundum quinque numerorum genera, quæ ipſe diſtinguit in 2. capit. dicti libri, ideſt † alias, ut † ſecundum numeros iudiciales, progreſſores, occurſores, recordabiles, conſonales, ſalvat actiones ipſius animæ. Immo † alias, Immo cum † ipſa uſitata locutio admittit † alias, admittat † ut manifeſte dictum, canticum appellet, ſecundum quem modum Geometræ loqui conſueverunt: unde † alias, ut † cum aliquid geometrice probare volunt, dicunt: Sicut cantat talis propoſitio; ſi in illa propoſitione manifeſte illud profertur. Quia ergo Deo omne cor patet, & omnis voluntas loquitur, & cogitationes, & affectiones voluntatis non diſcedunt a melodia, & a proportionibus, qua, & ſecundum quas † alias, a proportionibus, ſecundum quas † attenditur operatio virtuoſa, quoddam canticum dici poſſunt. Tale eſt Canticum quod hic cantatur: quia hic exprimuntur † alias, quia exprimuntur † debitæ affectiones, & cogitationes cuiuſcumque animæ ſanctæ, vel etiam totius Eccleſiæ, ſecundum quas intendit guſtare divinam dulcedinem, & habere ſui ſponſi † alias, ſpiritus † conſortium. Et ſi volumus ſecundum quamdam adaptationem loqui, dicere poſſumus, Deum habere duas aures; unam iræ, aliam pietatis. Secundum aurem iræ audit clamorem, ſecundum quem modum dixit ad Cain: „ Vox

„ sanguinis fratris tui clamat ad me de terra: “ Genes. 4. Secundum autem pietatis dicitur audire cantilenas, idest affectiones, cogitationes, orationes, desideria devotarum mentium: & quia suave est illi, scilicet Deo, audire tales cantus, & delectatur in animabus sanctis, sicut bonus pater in bonis filiis; ideo invitans animam sanctam, sive totam Ecclesiam ad sic cantandum, ait: *Sonet vox tua in auribus meis*: & subdit causam: *Vox enim tua dulcis, & facies tua decora*. His enim duabus causis appetitur cantus alicuius: primo † alias, idest † propter se, videlicet quando cantus est dulcis, & suavis; secundo ratione cantantis, ut si habeat decoram faciem: nam cui placet vultus cantantis, verisimile est quod magis delectetur in cantu. Utroque autem † alias, enim † modo delectatur Christus in † alias, & † anima sancta; scilicet ratione ipsius cantus, videlicet propter bonitatem affectionum, & cogitationum; & ratione ipsius gratiæ: nam gratia Dei in essentia animæ existens † alias, antecedens † reddit animam bonam, & opera eius Deo grata. Patet ergo quod si verba prædicta sunt sponsi ad sponsam, designant titulum huius libri, qui dicitur *Cantica Canticorum*, quia excellenti modo hic talis melodia insinuatur: consuevit enim genitivus pluraliter appositus nominativo denotare excellentiam, ut „ Rex Regum, & Dominus Dominantium “ (Apocalyp. 19.)

Sed si prædicta verba volumus exponere ut sint verba Ecclesiæ loquentis ad Christum, designant nobis causas huius operis, licet series litteræ contradicere videatur. Ex quo tamen a veritate fidei non discedit, non est talis expositio repellenda: quia in sacra pagina non solum assignatur sensus litteralis, qui semper est continuus, sed etiam mysticus, quem non oportet esse continuum. Secundum hoc ergo dicamus, quod causa materialis, & efficiens notatur cum dicitur: *Sonet vox tua in auribus meis*; formalis, cum dicitur: *Vox enim tua dulcis*; finalis, cum annectitur: *Et facies tua decora*. Sponsus, & sponsa, idest Christus, & Ecclesia, sive Christus, & anima sancta, est materia huius libri † al. sive Christus, & anima sancta. Est enim materia huius libri, † ut Glossa tangit. Quod si sponsa dicit sponso: *Sonet vox tua in auribus meis*, causam materialem habemus, & etiam efficientem: quia sponsus ipse † alias, ipse est, † qui est verus Deus, cum hoc quod est subiectum sive materia doctrinæ sacræ, est etiam principaliter causa efficiens huius scientiæ. De causa vero instrumentali non fit nobis curæ, quia huiusmodi causæ habentur respectu doctrinæ sicut instrumenta, sicut penna scribentis † alias omittitur, scribentis, † iuxta illud Psalm. 44. „ Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis. “ Sicut ergo superstitiosum esset, cum quæreretur de auctore alicuius libri, quærere cum qua penna scriptus fuisset liber: ita quodammodo superstitiosum videtur quod aliquis sit multum solicitus inquirere causas instrumentales Scripturæ sacræ: nam si constat de veritate, quod liber sit a Spiritu sancto, non est magna cura adhibenda ad inveniendum auctorem alium. Quod si tamen aliter videatur de hoc adhibenda cura, dicimus, quod Salomon fuit talis causa huius libri: qui, secundum quod Glossa tangit, fuit trinomius, & secundum numerum nominum tres edidit libros. Dictus enim fuit *Salomon*, idest pacificus; *Ieddidia* † alias, *Idida*, † idest dilectus; & *Ecclesiastes*, idest concionator. Secundum enim quod fuit pacificus, edidit librum Proverbiorum; secundum quod fuit dilectus, edidit librum Canticorum; & secundum quod fuit concionator, edidit librum Ecclesiastes.

Causa autem formalis habetur cum subiungitur: *Vox tua dulcis*. Consuevit enim distingui duplex forma, scilicet forma tractatus † alias, tractandi, † quæ est modus agendi; & forma tractandi, † al. tractatus, † quæ est ordinatio capitulorum ad invicem. Modus autem agendi in aliis scientiis est approbativus aut improbativus † alias, approbativus impugnativus; † in doctrina vero sacra, potissime in canone, esse videtur inspirativus, idest revelativus, quia † alias, & † magis talis tractatus † alias, textus † innititur revelationi, quam probationi. Modus autem in isto libro specialiter videtur esse affectivus, desiderativus, & contemplativus. Unde Glossa tangit, quod modus huius libri est osteusivus, quali † alias est, quasi † desiderio membra capiti adhæreant, & ei placere contendant, & quali affectione sponsus Ecclesiam diligat: unde modus agendi huius libri convenienter notatur per huiusmodi dulcedinem, cum dicit: *Vox tua dulcis*: quia complacentia, affectio, & desiderium quamdam dulcedinem amoris important. Ex hoc etiam potest haberi forma tractandi † alias, tractatus, † quæ talis debet esse qualem requirit modus agendi. Immo quia ipse ordo capitulorum ad invicem, bene intellectus, animam demulcet, & delectat; non inconvenienter forma tractandi † alias, tractatus † per dulcedinem intelligitur. Causa vero finalis habetur cum subinfertur: *Facies tua decora*. Est igitur finis huius libri, ut Glossa tangit, dilectio secundum quam sponsa delectatur; & cum hoc potissime sit propter decorem faciei sponsi, convenienter talis finis insinuatur cum dicitur: *Facies tua decora*. Dubi-

Dubitaret forte aliquis, cum in tota sacra pagina finis sit dilectio, quomodo differenter dilectio Dei sit finis huius libri, & totius doctrinæ sacræ: & utrum propter hoc quod finis huius scientiæ est opus, an practica scientia dici possit.

Ad horum evidentiam est notandum, quod sicut in tota physica naturali finis est cognoscere corpus mobile, inquantum mobile; in libris autem partialibus huiusmodi finis contrahitur, sicut patet quod in libro Physicorum † alias, in libris autem partialibus huius finis contrahitur, ut in libro Philosophicorum † non intenditur cognitio corporis mobilis quocumque speciali modo, sed cognitio talis corporis simpliciter, non contrahendo ad hoc, vel ad illud; in libro vero de Generatione intenditur talis cognitio, ut contrahitur corpus † alias, ut contracta, ut corpus † mobile ad formam; in libro vero de Cælo, ad situm; & sic in aliis libris, modo contracto, intenditur cognitio talis corporis: eodem modo in doctrina ecclesiastica dilectio Dei in universali sumpta intenditur quocumque modo manuducamur ad talem dilectionem; sed in partialibus † alias, spiritualibus † libris specificatur talis intentio, ut in Genesi, prout ad eam deducimur considerando divinam potentiam: quia ibi ostenditur quomodo Deus cælum, & terram, & omnia de nullo produxit in esse. In hoc autem libro specialiter manuducimur ad divinam dilectionem, considerando divinam benignitatem, & meditando quanta affectione Christus sponsam suam diligat, & quanto desiderio moveri debet anima sancta ad gustandum dulcedinem divinam. Quæ si bene advertimus, non inconvenienter finis huiusmodi libri assignatur dilectio Dei, licet etiam hoc sit finis totius doctrinæ sacræ: speciali enim modo liber iste provocat nos ad dilectionem Dei, & proximi.

Ad secundum quæsitum dicendum, quod hæc scientia dicitur Dei dilectiva, vel affectiva, ut manifeste probavimus in quæstionibus super primum Sententiarum; & si propter hoc aliquis velit eam appellare practicam, quia dilectio est quoddam opus, sententiam teneat, linguam corrigat. Nam scientia practica principaliter ordinatur ad opus exterius; ideo scientiæ politicæ practicæ nominantur, & polities, idest bonitas, dependet ex operibus nostris: nam secundum Philosophum, quia bona facimus, boni sumus; & ex similibus actibus generantur similes habitus. Bonitas vero spiritualis, quia non dependet ex operibus exterioribus, immo ex habitu caritatis, & eius operibus; sacra pagina quæ ad talem bonitatem ordinatur, practica dici non debet. Sicut ergo scientia quæ ordinatur ad speculationem, non dicitur practica, licet speculari sit quoddam opus; sed suscipit nomen ex speculatione, & dicitur speculativa: sic & Theologia, quæ ordinatur ad affectionem, sive dilectionem caritatis, quia huiusmodi opera non sunt exteriora, ab eis debet denominari specialiter Theologia, & debet dici affectiva, vel dilectiva, & non practica. His visis, accedamus ad expositionem litteræ.

TRACTATUS PRIMUS,

SIVE PRIMA PARS TOTIUS LIBRI.

CAPUT PRIMUM.

Osculetur me osculo oris sui: quia meliora sunt ubera tua vino, fragrantia unguentis optimis. Oleum effusum nomen tuum; ideo adolescentulæ dilexerunt te. Trahe me post te: curremus in odorem unguentorum tuorum. Introduxit me Rex in cellaria sua. Exultabimus, & lætabimur in te, memores uberum tuorum super vinum. Recti diligunt te. Nigra sum, sed formosa, filiæ Hierusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis. Nolite me considerare quod fusca sim, quia decoloravit me sol. Filii matris meæ pugnaverunt contra me, posuerunt me custodem in vineis. Vineam meam non custodivi. Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie; ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum. Si ignoras te, o pulcherrima inter mulieres, egredere, & abi post vestigia gregum tuorum, & pasce hœdos tuos iuxta tabernacula pastorum. Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te, amica

mica mea. Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis, collum tuum sicut monilia. Murænulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento. Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur. Botrus Cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi. Ecce tu pulchra es, amica mea; ecce tu pulchra es; oculi tui columbarum. Ecce tu pulcher es, dilecte mi, & decorus. Lectulus noster floridus, tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.

O*sculetur me osculo oris sui*. Intentio principalis huius operis est exprimere mutua desideria inter sponsum & sponsam, sive inter Christum & Ecclesiam: & quia secundum alium & alium statum † alias. Et secundum quidem alium statum † alia sunt desideria, ideo secundum diversos status Ecclesiæ oportet nos hunc librum dividere. Ecclesia enim † alias omittitur, enim † potest tripliciter considerari. Primo quantum ad statum primitivum, scilicet quantum ad statum rami fracti † alias, secundo quantum ad statum rami fracti: † nam Iudæi sunt excæcati, & gentiles sunt admissi, iuxta illud Rom. 11. „ Tu quidem (gentilis † alias, scilicet gen„ tiles †) cum oleaster esses, insertus es in „ illis (idest ramis bonæ olivæ) & socius ra„ dicis, & pinguedinis bonæ olivæ factus es." Secundo † alias omittitur, Secundo † rursum potest considerari quantum ad statum ultimum, quando Iudæi omnes salvi fient: quia tunc temporis „ si fuerit numerus fi„ liorum Israel, sicut arena maris, residui „ † alias omittitur, residui † salvi fient." (Rom. 9.) Et quia non est dare extrema sine medio, ideo præter statum primum, & ultimum est dare medium. Hos autem tres status quodammodo tangit Apostolus ad Rom. 11. cum ait: „ Quia cæcitas venit in Israel „ ex parte (quantum ad statum primitivum) „ donec plenitudo gentium intraret † alias, „ intret: † " quantum ad statum medium, secundum quem Ecclesia proficit, & quasi universaliter gentes sunt conversæ. Et subdit, quod „ tunc omnis Israel salvus erit, "quantum ad statum ultimum, quando Iudæi plene convertentur ad Christum, quod erit in fine sæculi. Secundum hos tres status liber iste dividitur in tres partes. Quia primo describuntur mutua desideria inter Christum & Ecclesiam, secundum quod Ecclesia fuit in statu primitivo; secundo describuntur talia desideria quantum ad statum medium; tertio describuntur quantum ad statum ultimum. Secunda pas est ibi, *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel*: ultra medium tertii capituli. Tertia pars est ibi, *Descendi in hortum meum* † *alias, nucum*; † (ut infra cap. 6. circa finem.)

Prima pars dividitur in duas partes, secundum quod desideria primitivæ Ecclesiæ dupliciter distingui † alias, Ecclesiæ distingui † possunt; scilicet quantum ad adeptionem boni, & quantum ad fugam mali. Primo ergo Salomon describit desideria sponsæ, idest Ecclesiæ, sive animæ sanctæ, secundum quod desiderat adipisci divinas dulcedines, & sponsi sui Christi degustationes. Secundo ponit desideria eius, secundum quod desiderat fugere exteriores tribulationes. Secunda ibi, *Nigra sum, sed formosa*. Prima dividitur in duas, quia primo ponitur sponsæ desiderium; secundo quia ad obtinendum quod desiderat, non potest per se sponsa sufficere, implorat divinum auxilium. Secunda ibi, *Trahe me post te*. Prima pars dividitur in tres partes: quia primo ponitur sponsæ desiderium; secundo subditur desiderii causa, sive ratio; tertio ex ratione assignata concludit sponsum suum naturaliter desideratum esse. Secunda ibi, *Quia meliora*; tertia ibi, *Ideo adolescentulæ*. Est autem tale desiderium Ecclesiæ, quod desiderat osculari osculo oris Dei, idest adipisci dulcedinem, & gratiam per ipsum. Debet ergo optative legi ista littera. *Osculetur*, idest utinam osculaetur me Deus Pater osculo oris sui; ita quod Deus Pater sit osculans, Filius sit os, & Spiritus sanctus sit osculum. Dicitur autem Filius os Patris, inquantum est verbum eius, & manifestativum ipsius. Spiritus autem sanctus dicitur osculum, quia sicut in osculo procedit corporalis spiritus ab osculante per os, sic Spiritus sanctus procedit etiam a Patre procedendo a Filio, cum Filius hoc habeat a Patre quod spiret Spiritum sanctum. Ideo Augustinus 16. de Trin. dicit, Spiritum sanctum principaliter procedere a Patre. Desiderat ergo gustare dulcedinem gratiæ, quæ appropriatur Spiritui sancto, participando eius dona, & suam gratiam. Deinde cum dicit, *Quia meliora sunt ubera tua vino*, assignat causam, & rationem desiderii sui. Quod antequam exponamus, triplex nobis occurrit dubitatio litteralis. Primo quia videtur textus hic diffusus esse, cum prius Ecclesia locuta fuerit in persona tertia, dicens: *Osculetur me osculo oris sui*: postea assignando causam, locuta est Deo in persona secunda, subdens: *Quia meliora sunt*

ubera

ubera tua vino. Secundo etiam apparet textus diffusus, & inconveniens ratio: quia cum sponsa desideret osculum, si vellet assignare causam desiderii sui, deberet commendare labia, per quæ fit osculum, non ubera. Tertio videtur inconveniens huiusmodi dictum, quia sponsæ consueverunt habere ubera, non sponsi. Cum ergo in prædicta locutione sponsa loquatur ad sponsum, non videtur competens quod laudat ubera eius.

Respondeo dicendum, quod primam dubitationem solvit Glossa, dicens, quod sponsa loquitur more amantis, qui propter fervorem dilectionis, loquendo ordinem non valet servare; ideo aliquando loquitur in tertia persona, aliquando in secunda. Possumus etiam taliter † alias, tamen aliter † dicere: sponsam in primordio suæ locutionis loqui in tertia persona, quia non audet tantum Dominum in principio alloqui in secunda persona; sed petitione facta † alias, sancta † cognoscens se talia desiderare non posse sine divina gratia, iuxta illud 2. Corint. 3. „ Non quod sufficien„ tes simus cogitare a nobis aliquid quasi ex „ nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est: " ideo confisa de Dei auxilio, quæ prius proposuerat sua desideria Deo in tertia persona, dicens: *Osculetur me osculo oris sui*; in dando rationem sui desiderii, alloquitur ipsum in secunda persona, subdens: *Quia meliora sunt ubera tua vino*.

Secunda dubitatio etiam solvitur, quia secundum Dionys. 1. de Div. Nomin. intelligibilia sunt incomprehensibilia a sensibus; ideo per unum sensibile non expresse manifestatur intelligibile, sed multa sensibilia expressius unum intelligibile † alias, expressius intelligibile † notificant. Ut ergo detur intelligi, osculum a sponsa quæsitum, non fuisse carnale, sed spirituale, in quo non solum bonitas labiorum, sed etiam uberum, & aliorum sensibilium multorum † alias, & multorum sensibilium † perabundantius comprehendatur, in laudando prædictum osculum, laudat sponsa ubera, non labia.

Tertia dubitatio solvitur similiter a Glossa: quia ideo tribuit sponsa sponso ubera, ut ostendat se figurative loqui. Aliter etiam solvi potest: quia non est simile de matrimonio carnali, & spirituali. Nam sicut in matrimonio carnali sponsa dat dotem sponso; in spirituali fit e converso, quia sponsus charismatibus dotat animam: sic etiam in huiusmodi matrimonio ubera principalius competunt sponso. His visis, notandum, quod assignare rationem, vel † alias, & † causam quare aliquid sit desideratum, est ostendere illud esse bonum: quia secundum Philosophum in 1. Ethic. & 1. Rhetoric. bonum est quod omnia appetunt. Et quia bona spiritualia nobis innotescunt † alias, spiritualia innotescunt † per corporalia, ideo sponsa in ostendendo bonitatem osculi sponsi, per similem bonitatem divinæ dulcedinis commendat eam tripliciter. Primo ex eo quod reficit gustum, quod notatur cum dicitur: *Quia meliora sunt ubera tua vino*; secundo ex eo quod reficit odoratum, quod habetur cum subiungitur: *Fragrantia unguentis optimis*; tertio quia delectat tactum, quod habetur cum dicitur: *Oleum effusum nomen tuum*.

Ad intelligentiam prædictorum notandum, quod dulcedo quam Ecclesia sponsa Christi desiderat adipisci, hauritur secundum contemplativam vitam. Vita autem contemplativa, prout de ea locuti sunt Philosophi, & sancti † alias, Theologi, Apostoli, & Philosophi, & Epicurei, † non accipitur uniformiter: nam Philosophi finem contemplationis ponunt in sapere. Ideo in 10. Ethic. ubi determinatur de contemplatione, & felicitate † alias, declaratur de felicitate † ostenditur operationem perfectam † alias, per actionem perfectam † secundum spiritualem contemplationem esse felicitatem: nam speculari secundum sapientiam, idest secundum metaphysicam, est summa felicitatis quam posuerunt Philosophi. Ideo Philosophus in 4. Ethic. volens talem felicitatem summe extollere, ostendit eam esse maxime delectabilem, dicens † alias, & † quod Philosophia videtur habere delectationes mirabiles puritate & firmitate. Sed contemplatio, ut de ea loquuntur Theologi, magis consistit in sapore, quam in sapere; & magis consistit in dilectione, & dulcedine, quam in contemplatione † alias, sermone. † Et si invenitur aliquando studium litterarum pertinere ad contemplativam vitam secundum Theologos, hoc est inquantum per huiusmodi studium manuducimur in amorem Dei. Si quis ergo ad hoc studet ut sciat, non ut ædificet, & in dilectione Dei proficiat, cognoscat se vivere vita contemplativa secundum Philosophos, non secundum Theologos. Si ergo de huiusmodi contemplatione † alias, contemplationibus † secundum sensibilia † alias, sensitiva † loqui volumus, per quamdam adaptationem dicere possumus, vitam contemplativam Philosophorum reficere auditum, & visum; spiritualem autem contemplationem Theologorum reficere gustum, odoratum, & tactum. Nam licet omnes sensus nobis ad cognitionem deserviant, potissime tamen † alias autem † auditus, & visus nobis famulantur ad scientiam. Nam secundum Philosophum † alias, Platonem † omne quod quis novit, aut discens, aut inveniens novit. Auditus ergo,

go, qui est sensus disciplinabilis, ut dicitur 1. Metaph. nobis deservit ad scientiam, ut habetur per doctrinam, & ut sumus discentes. Visus vero, qui plures differentias nobis † alias, rerum † demonstrat, ut in eod. 1. Metaph. probatur † alias, dicitur, † deservit nobis ad scientiam, ut † alias, quæ † habetur per inventionem, & ut invenientes novimus. Ideo contemplatio philosophica, quæ consistit in sapere, apparet, si considerentur prædicta, quia potissime reficit auditum, & visum. Contemplatio vero spiritualis, quæ consistit in sapore, & secundum quam est magis vita nostra † alias, est vita nostra, † habet reficere gustum, odoratum, & tactum, quæ magis nobis deserviunt ad necessitatem vitæ. Unde cum beatitudo Philosophorum consistat in intellectu; beatitudo vero spiritualis completive, & consummative consistat in voluntate, ut suo loco poterit declarari (cum cogitationes mentis dicantur locutiones, & visiones, ut plane dicit Augustinus in 9. de Trinit. cap. 11. non tamen proprie dicantur gustationes, & odorationes, & tactus, quia talia magis videntur tenere se ex parte voluntatis) satis apparet bene esse dictum quod proposuimus, contemplationem philosophicam reficere auditum, & visum; spiritualem vero, gustum, odoratum, & tactum. Volens ergo sponsa commendare contemplationem spiritualem, non philosophicam, ait: *Meliora sunt ubera tua vino, fragrantia unguentis optimis*. In quibus verbis tangit tria genera hominum existentium in Ecclesia, quos aliquo modo reficit divina dulcedo. Nam inquantum ubera sponsi, idest voluptas dulcedinis eius, melior vino dicitur, idest omni sapore corporali, reficiuntur † alias, perficiuntur † perfecti, qui talem dulcedinem nituntur gustare; prout vero huiusmodi, idest ubera, sunt *fragrantia unguentis optimis*, idest omnibus odoribus sensibilibus, reficiuntur proficientes, qui ad talem dulcedinem moventur per odoratum. Sed ut nomen Christi est *oleum effusum*, propter sui mollitiem, & pinguedinem delectans tactum super cetera, reficiuntur incipientes, qui se habent ad modum habentium solum tactum secundum spiritualem vitam. Nam sicut tactus est illud quo restringitur † alias, reficitur † sensibilis vita in infirmo: quia alius secundum Philosophum modus vivendi est secundum alios sensus, alius secundum tactum † alias, quia animal secundum Philosophum est animal secundum tactum, † quia talis vita sine tactu remanere non potest; ita incipientes participant spiritualem vitam in infirmis, propter quod videntur habere solum tactum secundum talem vitam. Sed cum proficiunt, sic ratione profectus † alias, sed cum proficere sit ratione profectus, † odoratum acquirunt, secundum quod moventur ad odorem dulcedinis. Cum vero perfecti sunt, plene in Christo delectantur, & dulcedinem eius gustant. Deinde cum dicit, *Ideo adolescentulæ*, infert ex dictis, sponsum Christum universaliter dilectum in Ecclesia; & continuatur sic textus: O Domine Iesu Christe, qui es omnia in omnibus † alias, in hominibus † conformando te omnibus, perfectis, proficientibus, & incipientibus, omnibus secundum suum modum tuas dulcedines tribuens: quia omnibus sic te conformas, *ideo adolescentulæ*, idest incipientes, *dilexerunt te*. Vult ergo arguere sponsa per locum a minori: nam si adolescentulæ, idest incipientes, de quibus minus videtur, diligunt Christum; sequitur quod Christus in Ecclesia universaliter sit dilectus. Et notandum, quod ista conclusio, *Ideo adolescentulæ dilexerunt te*, dupliciter potest continuari. Primo secundum quod sequitur † alias, Primo quod sequatur † ex omnibus supradictis, quemadmodum est expositum; secundo secundum quod sequitur † alias, Secundo quod sequatur † ex immediate suppositis; ut quia nomen Christi est *oleum effusum*, idest reficit incipientes, ut est expositum; *ideo adolescentulæ*, per quas intelliguntur incipientes, *dilexerunt te*. Dicuntur autem *adolescentulæ* incipientes, ut patet per Glossam dicentem, quod „ *adolescentulæ* sunt non ve„ tustæ per culpam, sed novellæ per gratiam." Semper autem per locum a minori concludit † alias, concluditur, † Christum esse universaliter dilectum.

Trahe me post te. Postquam sponsa expressit suum desiderium, quo dulcedinem Christi adipisci volebat; videns per se ipsam non posse obtinere suum desiderium, in parte ista implorat divinum auxilium. Et dividitur pars ista in partes duas, quia in postulando tale auxilium primo ponitur sponsæ petitio; secundo sponsi exauditio, ibi, *Introduxit me Rex*. Circa primum duo facit: quia primo sponsa implorat divinum auxilium; secundo confitetur, ipsum esse suave, & validum. Primum habetur cum dicitur: *Trahe me post te*. Secundum cum subditur: *Curremus in odorem unguentorum tuorum*. Continuetur ergo sic. Domine Iesu Christe, video, quod ex me non possum ad te venire, nec tuam dulcedinem gustare; ideo tuum auxilium implorans † alias, implorando † rogo: *Trahe me post te*. Nam secundum quod Christus dicebat, Ioan. 6. „ Nemo potest „ venire ad me, nisi Pater, qui misit me, „ traxerit illum." Et quia indivisa sunt opera Trinitatis, ut dicit Augustinus 1. de Trinit. c. 3. & Damascenus lib. 3. c. 18. ideo sicut † alias,

lias, si † nullus accedit ad Christum sponsum, nisi Pater eum trahat; ita nullus accedit ad Christum sponsum, nisi Christus cum trahat. Bene ergo dicit sponsa, idest Ecclesia, sponso suo Christo: *Trahe me post te*. Deinde cum dicit, *Curremus in odorem*, sponsa confitetur, auxilium Christi esse suave, & validum. Continuatur autem sic. Non ad insipientiam dico: *Trahe me post te*: quia tuus tractus est suavis, & validus. Quia si tu me traxeris, non solum movebor qualitercumque, sed etiam curram *in odorem unguentorum tuorum*; idest, velociter movebor, dummodo possim suaviter odorare virtutem, & dona tua. Notandum autem, quod cum sponsa dicit, se cursuram ad tractum Christi, confitetur eius tractum non esse violentum, sed suavem: nam currere est voluntate moveri. Rursum confitetur, talem tractum esse fortem, quia in cursu notatur velocitas motus, quæ sine magna virtute esse non potest. Nec mirum, si Christus trahit suaviter, & fortiter, quia „ Christus est Dei virtus, & Dei sapientia, “ secundum Apostolum, 1. ad Corinth. 1. „ & „ sapientia (ut legitur Sap. 8.) attingit a „ fine usque ad finem fortiter, & disponit „ omnia suaviter. “ Et notandum, quod sponsa, cum postulat se trahi, nominat se in singulari, dicens, *Trahe me post te*. Cum dicit huiusmodi tractui se obedire, nominat se in plurali, dicens: *Curremus in odorem unguentorum tuorum*: cuius ratio est, quia Deus, quantum est de se, uno modo trahit, quia secundum Dionysium 4. de Div. Nomin. „ sicut sol non ratiocinans, neque præeligens immittit radios suos „ sensibiles; sic Deus immittit radios suos in„ telligibiles. “ Non tamen trahimur uno modo, quia licet Deus uno modo se habeat ad omnia, non tamen se habent omnia uniformiter ad ipsum, quia eadem influentia diversimode recipitur in creaturis. Quomodo autem intelligendum sit dictum Dionysii, & quomodo Deus se habeat ad omnia uniformiter, alibi (p. 1. q. 47. ar 1.) declaravimus. Deinde cum dicit, *Introduxit me Rex*, ponitur, quomodo sponsus exaudiat petitiones suæ sponsæ. Et circa hoc sponsa tria ostendit: quia primo dicit, se ad dulcedinem quam petierat, esse introductam; secundo bonum quod desideraverat, gaudet se esse adeptam; tertio fatetur, se circa illud bonum non esse deceptam. Primum cum dicitur: *Introduxit me Rex in cellaria sua*; secundum cum annectitur: *Exultabimus, & lætabimur in te*; tertium, cum subinfertur: *Memores uberum tuorum super vinum. Recti diligunt te*. Continuatur autem sic. Non in vanum petii divinum auxilium, quia sponsus meus, qui est Christus, „ Rex Regum, & Dominus dominantium, “ (Apoc. 19.) respiciens humilem petitionem meam, *introduxit me in cellaria sua*, idest in dulcedinem suam, dando mihi gratiam suam. Dicitur autem gratia cellaria in plurali, quia ab ea fluunt, & derivantur singulæ virtutes spirituales, perficientes diversas potentias; & secundum diversas virtutes diversarum potentiarum diversimode lætamur, & gaudemus in Domino: & perfecti secundum tales virtutes derivatas a gratia, quodammodo potamus vina spiritualis lætitiæ de diversis cellariis. Deinde cum dicit, *Exultabimus, & lætabimur in te*, ostendit sponsam bonum quod desiderabat, scilicet ipsum Deum, esse adeptam. Nam secundum modum intelligendi, prius perficimur secundum gratiam divinam, & postea perfecti per gratiam, adipiscimur ipsum, ad quem gratia nos ordinat † alias, ordinavit; † ideo introducti per gratiam in spiritualem lætitiam, *exultabimus, & lætabimur* † *alias, delectabimur* † *in te*. Notandum autem, quod universaliter omnes homines appetunt beatitudinem; diversificant autem in particulari: quia quidam ponunt felicitatem in venereis, quidam in divitiis, & sic de aliis; in quibus non est vera beatitudo, quia non delectantur in ipso summo & vero bono, sed in quadam participatione eius, inquantum omnia participant de pleno bono. Gratia vero divina facit nos ponere felicitatem in summo & vero bono, & non in alio; ideo signanter dicit: *Exultabimus, & lætabimur in te*, qui es summum & verum bonum. Deinde cum dicit, *Memores uberum tuorum super vinum*, ostendit, se circa bonum quod desideraverat, non esse deceptam. Ad cuius evidentiam notandum, hanc esse differentiam inter sensibilia, & intellectualia bona, quod sensibilia bona antequam habeantur reputantur magna, habita autem vilescunt, ut potest haberi ab Aug. in lib. de doctr. Christ. & a Philosopho in 1. Ethic. propter quod quilibet invenit se deceptum, cum adipiscitur sensibilia bona, quia non reputat ea tanta bona posteaquam habet, quanta credebat. Sed in intellectualibus bonis non sic se habet, quia habita, maiora reputantur, & potissima, & præcipue summum bonum, quod Deus est. Causa autem quare bona sensibilia per modicum tempus delectant, & quod non inveniuntur tanta bona sicut credebantur, assignari potest, quia huiusmodi bona non sunt delectabilia secundum se, sed † alias, & † quod delectent, hoc est ratione habentium appetitum corruptum: quia unusquisque est talis, qualis finis videtur ei † alias, quia ut unusquisque est, talis sibi finis videtur, † ut dicitur in 3. Ethic. Et quia huiusmodi appetitus

tus sequitur † alias, servat † naturam ut transmutabilem, ideo facta mutatione in natura, quæ prius erant delectabilia, postea non sunt. Unde dicit Philosophus 1. Rhetoric. in tract. de disceptatione, quod transmutare est delectabile, quia in ipsa natura fit transmutatio. In bonis autem Dei, vel divinis non sic se habet: nam talia bona secundum se sunt appetibilia, & ideo delectabilia secundum se, quia ea desideramus secundum illud quod in nobis est supremum, & optimum. Unde etiam desiderando ea, distrahimur ab huiusmodi varietatibus; propter quod talia adepta numquam habentur in fastidio, immo semper inveniuntur esse maiora bona, quam crederentur ante. Continuetur ergo sic littera. Nos *memores uberum tuorum*, idest memores quod diximus de uberibus, quod sunt meliora vino, non sumus decepti circa talem sententiam, quia *recti*, idest illi qui recte sapiunt, *diligunt te super vinum*. Bene † alias, Unde † poterat dicere ista sponsa, postquam introducta erat in cellaria sponsi, & gustaverat dulcedinem eius, id quod dixit Regina Saba Regi Salomoni; quæ, ut habetur 2. Paralip. 9. cum audisset famam Salomonis, venit tentare eum, & cum locuta est ei quæcumque erant in corde suo; postquam exposuit ei Salomon omnia quæ proposuerat, nec fuit verbum quod posset Regem latere, videns sapientiam Salomonis, non erat præ stupore in ea spiritus; dixitque Regi: „ Verus est sermo quem audieram in terra mea de virtutibus tuis. “ Notandum autem, quod sponsa prius loquitur in singulari, dicens, *Introduxit me*; postea in plurali, cum subdit: *Exultabimus, & lætabimur in te, memores uberum tuorum*. Propter quod eamdem causam attingit quam supra assignavimus. † Alias, Propter eamdem causam contingit quam superius assignavimus. † Potest tamen alia causa assignari, quia sponsa, quæ unum petiit, multis modis, & multis communicatum, & communicandum invenit; in quibus, & pro quibus gaudens dicit: *Exultabimus, & lætabimur in te*.

Nigra sum, sed formosa. Postquam posita sunt desideria sponsæ secundum quæ desiderabat adipisci divinam dulcedinem, sive divina bona, hic ponuntur desideria eius secundum quæ desiderabat fugere tribulationes, & mala. Ad intelligentiam autem dicendorum notandum, sponsam Christi esse Ecclesiam. Ecclesia autem dupliciter potest accipi. Primo pro tota congregatione † alias, aggregatione † fidelium; secundo pro ipsis prælatis: quia quando aliquod nomen convenit toti congregationi, tale nomen dicitur de superiori parte totius; sicut videmus, quod hoc nomen homo est nomen totius coniuncti; quia tamen intellectiva pars in homine est superior, nuncupamus hominem etiam illam partem superiorem, quæ dicitur intellectiva: quia quæ facit homo secundum intellectum, dicitur facere per se ipsum. Propter quod Philos. in 9. Ethic. dicit, hominem esse magis intellectum, quam sensum. Sic etiam quia nomen Ecclesiæ dicitur de tota congregatione fidelium, prælati qui supremum gradum in Ecclesia tenent, dicuntur Ecclesia; & quod prælati faciunt, dicitur Ecclesia facere; & Dominus de eo qui noluit audire unum, aut duos, aut tres, Matth. 18. ait: „ Dic Ecclesiæ, “ idest prælato, secundum unum modum exponendi. Sic ergo accipiendo Ecclesiam pro ipsis prælatis, melius poterimus continuare seriem litteræ. Hoc viso, sciendum est, prælatos propter curam quam habent, dupliciter turbari: primo exterius propter illatas tribulationes; secundo interius per turbationes, quia interiores tribulationes † alias, secundo, quia interiores tribulationes † aliquando mentem intantum distrahunt quod si post tribulationem quis ad mentem velit regredi, inveniat se non posse percipere illam dulcedinem quam prius perceperat. Salomon ergo in narrando ibi tribulationes Ecclesię, idest prælatorum, duo facit: quia primo exteriores tribulationes narrat; secundo interiores distractiones, ibi, *In lectulo meo quæsivi quem diligit anima mea*; in principio 3. cap. Propter primum notandum, quod Ecclesia primitiva, de qua nunc agitur, ut patet ex textu, habebat quatuor genera tribulationum; & quantum ad duo conveniebat cum Ecclesia moderna, quantum ad alia duo differebat. Nam Ecclesia moderna, sive prælati temporis huius dupliciter turbantur: primo ex administratione filiorum, administrantes enim non facile est sine turbatione esse, ut habetur 2. Corinth. 11. Turbantur etiam ex insidiatione hæreticorum, quia adhuc hodie regnant multi falsi Christiani. Has autem duas tribulationes habebat primitiva Ecclesia: nam prælati tunc temporis habebant curam subditorum, & hæretici insidiabantur eis. Habebat etiam illa Ecclesia duo genera turbationum quæ non habet ista: quia tunc temporis communiter Christiani, & maxime prælati, impugnabantur a Iudæis, & gentibus, a quibus non impugnantur modo: non enim impugnantur a gentibus, quia plenitudo gentium iam intravit Ecclesiam; nec impugnantur a Iudæis, quia non sunt illius auctoritatis super Christianos cuius erant tunc. Duo ergo facit Salomon: quia primo narrat turbationes primitivæ Ecclesiæ in quibus differebat ab ista; secundo illas etiam in quibus conveniebat cum ista; & hoc in principio secun-

cundi cap. *Ego flos campi*. Prima pars dividitur in duas partes: quia primo narrat sponsa huiusmodi turbationem; secundo petit Christi subventionem, ibi, *Indica mihi quem diligit anima mea*. Turbatio autem quem habuit primitiva Ecclesia, differens a moderna, erant stimulatio gentium, & impugnatio Iudæorum; ideo circa primum duo facit: quia primo instruit Ecclesia, quomodo turbabatur ex gentilium stimulatione; secundo quomodo impugnabatur ex Iudæorum vexatione, ibi, *Filii matris meæ*. Prima pars dividitur in duas: quia primo ponitur gentilium impugnatio; secundo ex illa impugnatione subinfertur filiorum instructio, ibi, *Nolite me considerare*. Propter primum modum, notandum † alias omittitur, notandum, † quod impugnatio Ecclesiæ facit ad eius pulchritudinem; ideo Ecclesia narrando turbationem quam patiebatur a gentilibus, narrat etiam pulchritudinem suam. Continuetur ergo sic littera. O filiæ Hierusalem, quarum curam habere debeo, ego Ecclesia mater vestra *sum nigra sicut tabernacula Cedar; sed sum formosa sicut pelles Salomonis*. Cedar fuit secundus filius Ismaelis, ut dicitur Genes. 25. & fuit profugus super terram, sicut Ismael pater suus, cui dictum fuerat: *Manus tua contra omnes, & manus omnium contra te*. Ideo Cedar quasi habitus odio ab omnibus gentibus non morabatur inter gentes, sed morabatur extra in tentoriis, cuius tabernacula ratione pluviæ denigrata erant. Sic Ecclesia despecta a gentilibus inter eos absque turbatione manere non poterat, ut Glossa videtur tangere: in quo notatur turbatio quam Ecclesia primitiva patiebatur a gentibus. Et licet sic essem nigra propter turbationes illatas exterius, attamen interius formosa sum *sicut pelles Salomonis*, quæ fuerunt rubricatæ, ex quibus fecit tabernaculum, sicut Glossa tangit, vel ex quibus texuit arcam Domini: in quo notatur formositas secundum caritatem. Deinde cum dicit, *Nolite me considerare quod fusca sim, quia decoloravit me sol*, postquam Ecclesia narravit turbationem suam, nunc ex turbatione illata convertit se ad instruendum filios suos, & confirmandum eos, dicens: O filiæ Hierusalem, *nolite me considerare quod fusca sim, quia sol*, idest Christus, *decoloravit me*, idest denigravit me. Dicitur autem Christus denigrasse Ecclesiam primitivam, quia fuit causa finalis suæ denigrationis, inquantum propter Christum denigrata erat † alias, dicitur denigrata, † sentiendo turbationes illatas a gentibus. Intendit ergo Ecclesia instruere filios suos per talem rationem: quia intentio, & consideratio principalis non est ponenda in iis quæ sunt ad finem, sed in ipso fine: sed turbationes mundi sunt ea per quæ venimus ad Christum; Christus autem est finis noster: cum ergo turbamur propter Christum, non debemus considerare, nec curare de ipsis turbationibus, sed tota intentio nostra debet poni in Christo, propter quem talia sustinemus. Deinde cum sequitur, *Filii matris meæ pugnaverunt contra me; posuerunt me custodem in vineis*, ponitur † alias, posita † illa pars in qua, postquam Ecclesia narravit turbationes gentium, narrat stimulationes Iudæorum. Ad cuius evidentiam notandum est, quod Iudæi persequendo Apostolos, & Christianos, qui erant in Hierusalem, fecerunt, quod dicti Christiani converterent se ad gentes, iuxta illud Act. 13. „ Ecce convertimur ad gentes; " & convertendo se ad gentes facti fuerunt custodes vinearum, idest gentium: propter quod saltem occasionaliter Iudæi Ecclesiam primitivam custodem fecerunt in vineis gentium, expellendo eam de Hierusalem: propter quod Apostoli custodiendo gentes non custodierunt Hierusalem, quæ erat quasi vinea propria ipsorum. In numerando ergo Ecclesia turbationes Iudæorum, tria tangit. Primo narrat personas impugnantes eam, cum dicit: *Filii matris meæ*, idest Iudæi, *pugnaverunt contra me*: fuit enim synagoga quasi mater nostra, quia ab ea aliquo modo processit Ecclesia. Et quia Iudæi erant filii synagogæ, ideo Ecclesia vocat eos filios matris suæ. Secundo ponit turbationis excessum, cum subdit: *Posuerunt me custodem in vineis*: quia tantus fuit excessus turbationis quod Christiani non valentes stare in Hierusalem, converterunt se ad gentes, quarum facti sunt custodes. Tertio ponit impugnationis effectum, cum subinfertur: *Vineam meam non custodivi*; quia ex hoc secutum est ut relinquerent Hierusalem. Deinde cum dicit, *Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie*, videns Ecclesia se habere tot turbationes, petit Christi auxilium, & subventionem. Et dividitur in partes duas: quia primo sponsæ petitio ponitur, sive quæstio; secundo subiungitur quæsiti ratio, ibi, *Ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum*. Continuetur ergo sic. O mi sponse, Domine Iesu Christe, *quem diligit anima mea*, tu vides me tot tribulationibus circumventam, & quia sine te non possum eas fugere: ergo *indica mihi ubi pascas, ubi cubes in meridie*. Volebat Ecclesia scire domum Christi, quia domus est in qua pascimur, & requiescimus; & sciebat, Christum non esse vagabundum; immo quicumque ad domum suam iret ut eum quæreret, & ad eum recurreret in suis tribulationibus, sciebat quod eum semper inveniret paratum, & promptum; ideo dixit † alias omittitur, ideo: † *Indica mihi, ubi cubes*

tur Aureola. Huiusmodi aurea, sive præmium essentiale, dicitur muraenula, quæ est catenula coniungens ornamentum colli, intus diversis coloribus colorata. Ergo præmium essentiale est unus Deus. Attamen secundum diversitatem meritorum de illo uno Deo non omnes habebunt par gaudium: quod declarat Dominus, Ioan. 14. „In domo Patris mei mansiones „ multæ sunt." Huiusmodi autem muraenula aurea erit *vermiculata argento*, propter additionem præmii accidentalis: quia sicut argentum deficit ab auro, sic præmium accidentale deficit a substantiali. Dicitur autem huiusmodi præmium accidentale vermiculatum propter diversitatem eius, quia non idem præmium accidentale habebunt omnes. Notandum autem, quod signanter, cum loquitur de spe præmii, dicit, *Faciemus*, quia spes respicit futurum tempus. Deinde cum dicit, *Dum esset Rex in accubitu suo nardus mea dedit odorem suum*, ponitur correptio sponsæ. Et quia dupliciter erat increpata, scilicet de ignorantia, & de diffidentia, ideo duo facit: primo enim ostendit sponsa se non diffidere, sed confidere: unde quasi correpta de diffidentia, confitetur beneficia sibi facta. Secundo quasi correpta de ignorantia, confitetur se non debere Deum quærere absentem, sed præsentem. Secunda ibi, *Lectulus noster floridus*. Propter primum notandum, quod secundum Philosophum 1. Etic. differentia est inter correptionem, & correctionem: quia correptio est gratia patientis, ut bonus fiat; sed correctio, sive castigatio est gratia facientis, ut ius servetur: ideo cum aliquis corripitur, si propter correptiones melioratur, & acquiescit corripienti, debet commendari, & laudari, ut in correptione sua maneat. † Alias, Differentia est inter correctionem, & pervinctionem: quia correctio, sive castigatio, est gratia patientis, ut bonus fiat; sed pervinctio est gratia facientis, ut sanetur; ideo cum aliquis corrigitur, si propter correctionem melioratur, & acquiescit corrigenti, debet commendari, & laudari, ut in correctione sua maneat. † Dividitur ergo pars ista in partes duas: quia primo quantum ad diffidentiam ponitur sponsæ correptio † alias, correctio; † secundo eius commendatio, ibi, *Ecce tu pulchra es, amica mea*. Correptio † alias, correctio † autem sponsæ quantum ad diffidentiam consistit in beneficiorum recognitione, quia confitetur auxilia sibi facta. Huiusmodi autem auxilia, ut dictum fuit, fuerunt quatuor, quæ de Christo notabiliter prædicantur. Nam oppressio inimicorum potest appropriari incarnationi: licet enim per passionem princeps huius mundi sit eiectus foras, hoc non fuit nisi quia homo ille qui patiebatur, Deus erat: & quia in incarnatione Deus factus fuit homo, ideo inimicorum oppressio non incongrue incarnationi attribuitur. Donum autem caritatis potest appropriari passioni, quia „maio„ rem caritatem nemo habet, quam ut ponat „ animam suam quis pro amicis suis." (Ioa. 15.) Donum autem fidei potest appropriari resurrectioni, quia Christo passo omnes Apostoli titubaverunt; ipse vero resurgens confirmavit eos in fide. „Qui post passionem suam præbuit „ semetipsum vivum, in multis argumentis per „ dies quadraginta apparens eis, & loquens „ de Regno Dei;" ut dicitur Actor. 1. Spes autem potest appropriari ascensioni, & missioni Spiritus sancti: quia Christus ascendens misit Ecclesiæ suæ Spiritum sanctum, quem accipientes habent pignus hereditatis æternæ, propter quod solidata fuit spes respectu præmiorum æternorum. Quatuor ergo facit sponsa, secundum quod quatuor beneficia confitetur: nam primo confitetur incarnationem, per quam inimici deprimuntur; secundo passionem, qua caritas Christi ostenditur; tertio resurrectionem, per quam fides nostra confirmatur: quarto & ultimo confitetur Spiritus sancti missionem, per quam spes nostra roboratur. Secunda ibi, *Fasciculus myrrha*; tertia ibi, *Botrus Cypri*: quarta ibi, *In vineis Engaddi*. Dicit ergo: *Dum esset Rex in accubitu suo*, idest in sinu Patris, in quo quiescit, *nardus mea*, idest humilitas mea, *dedit odorem suum*. Nardus enim est herba modica, & odorifera, & significat humilitatem: quæ dedit odorem, quando Filius respiciens humilitatem Ecclesiæ suæ, incarnatus est. Deinde cum dicit, *Fasciculus myrrha*, confitetur passionem, dicens: *Dilectus meus* est *mihi fasciculus myrrha*. Myrrha secundum Glossam est arbor Arabiæ, altitudinis cubitorum quinque, cuius gutta est viridis, & amara: unde significat passionem Christi. Hæc autem passio fuit *fasciculus myrrha*. Fasciculus dicitur quid congregatum, & est nomen diminutivum: sic Christus per passionem reputabatur diminutus. Esa. 53. „Non erat species ei, neque decor:" & sequitur: „Unde nec reputavimus eum." Rursum in eo fuit congregatio myrrhæ, idest amaritudinis, propter multas passiones, & opprobria quæ sustinuit: & ad litteram, datum fuit ei in passione myrrhatum vinum. Et quia tantum bonum Christus contulit sponsæ quod voluit pro ea pati, & mori, ideo sponsa hoc recognoscens, subdit, quod talis dilectus suus *inter ubera commorabitur*, idest inter intellectum, & affectum: quia nihil vult sapere quod ei displiceat; & nihil vult amare quod ipse abhorreat. Deinde cum dicit, *Botrus Cypri dilectus meus mihi*; idest valde dulcis, & iucundus. Cyprus enim est quædam insula, cuius

cuius botri, siue uvæ faciunt optimum vinum. Et quia „ vinum lætificat cor hominis, " (Psal. 103.) ideo hic intelligitur resurrectio: quia „ viso Domino (post resurrectionem) gavisi sunt discipuli: " Ioan. 20. Deinde cum dicit † alias, dicitur, † *In vineis Engaddi*, confitetur Spiritus sancti missionem. Continuetur sic. Tu dilectus meus non solum es *botrus Cypri*, lætificans animam per resurrectionem; sed etiam es mihi botrus *in vineis Engaddi*, idest botrus balsami: quia, secundam Glossam, in Engaddi sunt arbores balsami crescentes in modum vinearum: unde significat missionem Spiritus sancti, quia dona Spiritus sancti suscipimus per unctionem chrismatis, quod conficitur ex balsamo, & oleo. Deinde cum dicitur, *Ecce tu pulchra es, amica mea*, ponitur sponsæ commendatio. Et dividitur in partes duas: quia primo Christus sponsam commendat; & quia totum bonum nostrum a Christo est, sponsa hoc recognoscens, secundo hanc commendationem ad Christum refert, & ordinat, ibi, *Ecce tu pulcher es*. Continuetur sic. Omnis pulchritudo tua ex eo est quod acquiescis monitionibus meis. Et dicit bis, *Ecce tu pulchra*, ut ostendat eam pulchram & interius, & exterius, in opere, & intentione; ideo subdit: *Oculi tui columbarum*. Duo enim oculi † alias, oculi mei † sunt opus, & intentio. Columba enim est animal fecundum, & simplex. Tunc enim habemus oculos columbarum, quando opus nostrum est fecundum ratione bonitatis, & intentio nostra est simplex ratione rectitudinis. Deinde cum dicit, *Ecce tu pulcher, dilecte mi, & decorus*, ordinat sponsa pulchritudinem suam in Christum. Continuetur sic. Tu, dilecte mi, dixisti mihi: *Ecce tu pulchra es, amica mea, ecce tu pulchra*: quia nihil habeo quod non acceperim a te; ideo nolo gloriari, quasi non acceperim. Confiteor, quod omnis pulchritudo mea est a pulchritudine tua. Illa ergo duplex pulchritudo quam dixisti esse in me, peramplius, & perfectius reservatur in te: propter quod, *dilecte mi, ecce tu pulcher es, & decorus*. Deinde cum dicit, *Lectulus noster floridus*, ostendit sponsa se esse correptam de ignorantia † alias, eius ignorantia, † & confitetur se debere habere Deum præsentem, & non absentem. Quæsierat enim sponsa a Christo, ubi pasceretur, ubi cubaret; propter quod dupliciter ignorabat. Ideo duo facit: quia primo confitetur quod pascitur in se ipsa; secundo quod cubat in se ipsa, ibi, *Tigna domorum nostrarum*. Continuatur sic. Dilecte mi, ego quasi ignorans quærebam ubi pasceres; modo cognosco quod pasceris in me ipsa: nam tu pasceris inter flores, iuxta illud quod habetur infra, cap. 2. *Qui pascitur inter lilia*, sive inter flores: & quia *lectulus noster floridus est*, ideo in meo lecto, idest in mea mente, sive in mea conscientia pasceris. Deinde cum dicit, *Tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina*, confitetur quod cubat in se ipsa. Nam requies Christi est ubi sunt dona, & virtutes Spiritus sancti. Continnetur ergo sic. Non solum, mi dilecte, confiteor, quod tu pasceris in me, quia *lectulus noster floridus*; sed etiam cubas in me, quia *tigna* † *alias, ligna* † *domorum nostrarum*, idest mentis, & conscientiæ nostræ, sive potentiarum nostrarum, sunt *cedrina*, propter virtutes Spiritus sancti; & *laquearia cypressina*, propter eius dona. Tigna enim domus dicuntur ligna erecta in capite coniuncta, & significant virtutes Spiritus sancti, quæ sunt in diversis potentiis, coniunguntur tamen in capite, inquantum fluunt a divina gratia, quæ est in essentia animæ, in qua potentiæ radicantur. Huiusmodi autem virtutes dicuntur cedrinæ propter incorruptibilitatem. Laquearia autem dicuntur ligna coniungentia ipsa tigna: unde immediatius laquearia adhærent lateribus, ex quibus tegitur domus, quam faciant ipsa tigna: propter quod dicta sunt laquearia; unde significant dona spiritus, secundum quæ movemur a Spiritu sancto: nam secundum tales motus virtutes in nobis stant magis firmæ. Huiusmodi vero laquearia sunt cypressina propter odorem, quia spargunt odorem usque ad Spiritum sanctum.

C A P U T II.

EGo flos campi, & lilium convallium. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Sicut malus inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios. Sub umbra illius quem desideraveram sedi; & fructus eius dulcis gutturi meo. Introduxit me Rex in cellam vinariam, ordinavit in me caritatem. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo. Læva eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Adiuro vos, filiæ Hierusalem, per capreas, cervosque camporum, ne suscitetis,

tetis, neque evigilare faciatis dilectam, quoadusque ipsa velit. Vox dilecti mei. Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. Similis est dilectus meus capreæ, hinnuloque cervorum. En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. En dilectus meus loquitur mihi: Surge, propera, amica mea, columba mea, formosa mea, & veni. Iam enim hyems transiit, imber abiit, & recessit. Flores apparuerunt in terra nostra; tempus putationis advenit. Vox turturis audita est in terra nostra, ficus protulit grossos suos, vineæ florentes dederunt odorem suum. Surge, amica mea, speciosa mea, & veni: columba mea in foraminibus petræ, in caverna maceriæ, ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Capite nobis vulpes parvulas quæ demoliuntur vineas: nam vinea nostra floruit. Dilectus meus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia, donec aspiret dies, & inclinentur umbræ. Revertere; similis esto, dilecte mi, capreæ, hinnuloque cervorum super montes Bether.

E*Go flos campi, & lilium convallium*. Postquam descriptæ sunt turbationes quas patiebatur Ecclesia primitiva ut differebat a moderna, hic narrat turbationes quas patiebatur ut conveniebat cum ea. Huiusmodi autem turbationes sunt duæ, scilicet administratio filiorum, & insidiatio hæreticorum. Dividitur autem pars ista in duas partes: quia primo ponitur invitatio Christi secundum quod invitat Ecclesiam ad flores producendum, sive procurandum, & ad hæreticos capiendum; secundo ponitur famulatio sponsæ, quæ est prompta ad Christo obediendum, ibi, *Dilectus meus mihi*. Prima dividitur in duas partes: quia in prima Christus invitat Ecclesiam ut procuret filios; secundo ut capiat hæreticos, ibi, *Capite nobis vulpeculas*. Prima in duas: quia primo invitat Ecclesiam ad officium suscipiendum; secundo ad officium exequendum, ibi, *Vox dilecti mei*. Propter primum, notandum, quod primo Christus invitat Ecclesiam ad ministrandum filiis, & habendam curam de eis; secundo videns sponsa, quod non est bonum repellere monitionem sui sponsi, non respondet sponso, innuens se assentire monitionibus eius; sed convertit se ad filios, declarans quomodo intelligendum sit susceptum officium, ibi, *Sicut malus*; tertio Christus huiusmodi declarationem confirmat, ibi, *Adiuro vos, filiæ Hierusalem*. Prima pars dividitur in partes tres secundum quod tripliciter invitat Ecclesiam ut ministret filiis, & eorum curam habeat. Nam primo invitat Ecclesiam ratione exempli; secundo ratione præmii, ibi, *Et lilium*; tertio ratione meriti, ibi, *Sicut lilium inter spinas*. Continuatur sic. Tu, amica mea, turbaris per gentiles, quia nigra es, sicut tabernacula Cedar: turbaris etiam per Iudæos, quia filii matris tuæ pugnaverunt contra te. Sed ultra hoc oportet te tribulationes sustinere propter administrationem filiorum; ad quod debes induci exemplo meo: quia *ego* sum *flos campi*: non enim sum flos anguli, sed in campo existens, posui animam meam pro ovibus meis." (Ioan. 10.) Sic & tu exemplo meo debes hoc facere. Deinde cum dicit, *Et lilium convallium*, ostendit hoc idem ratione præmii. Continuatur sic. Non solum, amica mea, debes ponere animam tuam pro filiis tuis, habendo curam de eis, ut sis *flos campi*, sicut ego; sed debes etiam hoc facere considerando quia ego sum *lilium convallium*, sive decor, & præmium humilium. Ideo si te humiliaveris ad hoc faciendum, habebis a me mercedem, & præmium. Deinde cum dicit, *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias*, ostendit hoc idem ratione meriti. Est enim modus loquendi, quod si aliquis vellet habere aliquem in amicum, & diceret eo audiente, si aliquis vult esse amicus meus, debet esse purus, sicut aurum: ille autem si esset sensatus, iam intelligeret, quod oporteret eum esse talem, si vellet esse amicus eius. Sic loquitur Christus Ecclesiæ, cum ait: *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias*. Ideo tu, sponsa, si vis esse amica mea, oportet quod tu exponas te spinis, idest tribulationibus propter filios tuos, atque pungaris, sive affligaris propter huiusmodi spinas; quia per hoc mereberis: in quo invitat eam ad suscipiendum officium ratione meriti. Deinde cum dicit, *Sicut malus inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios*, declarat Ecclesia filiis suis, qualiter habere se debeant in suscepto officio. Vult enim ostendere quod prius debet intendere sibi, postea aliis. Et hoc ostendit duplici ratione. Primo ex differentia vitæ activæ a contemplativa † alias, actione ad contemplationem; † secundo ex ordine caritatis. Prima ratio talis est. Vita contemplativa melior est quam vita activa, iuxta illud Domini, qui dixit, Mariam elegisse optimam partem, Luc. 10. quia elegerat vitam contemplativam; sed ad maius bonum prius est intendendum: cum ergo prælatus per vitam

propter prælatos, sive propter Ecclesiæ doctores, qui sunt capreæ quæ debent subtiliter videre quid expediat subditis † alias, sive propter Ecclesiam, qui sunt capreæ quæ subtiliter vident quod expediat subditis: † & sunt cervi camporum qui debent solicite currere ad subditorum defectum. Propter huiusmodi prælatos, propter sponsam meam rogo vos, *ne suscitetis, neque evigilare faciatis* ipsam *dilectam*, a somno contemplationis, *donec ipsa velit*: quia prius debet intendere per se, & pro se, dulcedini divinæ † alias, pro se, & pro dulcedine divina, † & postea actionibus vestris.

Vox dilecti mei. Postquam sponsus invitavit Ecclesiam ad officium suscipiendum, ut susciperet curam filiorum, in parte ista invitat ipsam ad tale officium exequendum. Et circa hoc duo facit: quia primo Christus ad tale officium exequendum Ecclesiam invitat; secundo huiusmodi officium declarat, ibi, *Surge, amica mea*. Prima dividitur in tres partes, secundum quod Christus tripliciter invitat Ecclesiam ad dictum officium exequendum: quia primo invitat eam ex parte sua; secundo ex parte auditorum, ibi, *En dilectus meus*; tertio ex parte auxiliorum, ibi, *Vox turturis*. Circa primum, notandum, quod prælatus in exequendo officium sibi commissum, quantum ad præsentia, tria debet facere: nam primo ad supplendum subditorum defectum debet velociter currere; secundo ad talem defectum cognoscendum perspicaciter, & ardenter intendere; tertio debet suos subditos diligenter instruere. Et quia hæc omnia facit Christus, ideo prælatus ex parte ipsius Christi, & exemplo ipsius motus, debet circa subditos suos sic se habere. Posset ergo sic formari ratio. Omnis Christi actio est prælatorum instructio; & licet sit instructio omnium Christianorum, est tamen potissime instructio prælatorum. Sed Christus ad subveniendum filiis velociter cucurrit; eorum defectum perspicaciter, & ardenter perspexit, & eos fideliter instruxit. Ergo & tu Ecclesia, tu sponsa mea, tu prælate, qui per sponsam, & Ecclesiam designaris, debes hoc facere. De hac autem ratione non ponitur nisi medium; ideo dividitur pars ista in partes tres, secundum quod medium trahit: nam primo ostenditur quod Christus ad subveniendum nobis velociter cucurrit; secundo quod defectus nostros perspicaciter, & ardenter respexit † alias perspexit, † ibi, *Similis est dilectus meus capreæ*; tertio quod nos fideliter, & utiliter instruxit, ibi, *En ipse stat*. Dicit ergo primo: *Vox dilecti mei*; supple, auditur in me: ipsa enim audiebat in se ipsa vocem dilecti sui, juxta illud: „ Audiam quid loquatur in me Dominus „ Deus. " Psalm. 84. Et quia locutio interior quædam visio dici potest, ut dicit Augustinus 19. de Trin. ideo si sponsa in se ipsa loquentem andit dilectum suum, aliquo modo videbat ipsum. Et videns ipsum, admirata de velocitate eius, & de solicitudine ipsius, dicebat: *Ecce venit saliens in montibus, transiliens colles*, idest Angelos, Patriarchas, Reges, Prophetas, de quorum semine descendit Christus: in quo notatur magna, & solicita velocitas Christi ad subveniendum nobis; qui transiens Angelos venit in mundum, descendens ex semine Patriarcharum, Regum, & Prophetarum, ut nostro defectui subveniret. Quare autem Angeli montes, Patriarchæ, & Reges colles dici possint, de facili patet, si considerentur altitudines Angelorum, Patriarcharum, & Regum. Deinde cum dicit, *Similis est dilectus meus capreæ, hinnuloque cervorum*, ostenditur quomodo Christus defectus nostros ardenter, & perspicaciter intuetur: & continuatur sic. Non solum audivi dilectum meum loquentem in me, & audiendo ipsum, vidi † alias, sed vidi, † quod transilivit Angelos, Patriarchas, & Reges, & venit ad nos; sed etiam vidi, quod *dilectus meus similis est capreæ*, defectus nostros subtiliter videndo † alias, intuendo † quia, secundum Glossam, caprea subtiliter videt. Rursum similis est *hinnulo cervorum*, defectus nostros subtiliter considerando: hinnulus enim, secundum Glossam, agiliter currit. Unde potest designari excellentia amoris Christi: nam per amorem ferimur quocumque ferimur, juxta illud Aug. 11. Confessionum. „ Pes meus amor meus: eo feror quo„ cumque feror." Et si multus sit amor, per ipsum agiliter, & velociter ferimur. Deinde cum dicit, *En ipse stat*, ostenditur quod Christus nos fideliter, & utiliter instruxit. Unde adhuc verba ista sunt verba sponsæ videntis quod Christus *stat post parietem nostrum*, idest post carnem nostram, paratus ad nos docendum fideliter, & utiliter. Et stans post parietem nostrum, est *respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos*, idest per dicta Prophetarum, exponendo nobis illa: sunt enim dicta Prophetarum magis ænigmatica, quam ea quæ scribuntur in lege; ideo talia dicta designantur *per cancellos*; dicta vero legalia, quæ sunt magis aperta, designantur *per fenestras*. Et tunc est supplenda ratio: quia tu, sponsa, videns me dilectum sic fecisse, & habuisse diligentem curam filiorum, mei exemplo mota, debes diligenter exequi officium tibi commissum, & non solum ex parte mea, sed ex parte auditorum. Et circa hoc duo facit: quia primo ponitur blanda Christi invitatio † alias, intentio; † secundo subiungitur etiam invitatio-

tionis ratio, ibi, *Iam enim hyems transiit*. Dicit enim ſponſa: *En dilectus meus loquitur mihi*; & ait: *Surge, propera, amica mea*, propter caritatem, *columba mea* propter ſimplicitatem, *formoſa mea*, propter imaginis divinæ dignitatem: *propera* ſcilicet, *& veni*, exequendo officium tibi commiſſum, habendo curam filiorum tuorum. Deinde cum dicit, *Iam enim hyems tranſiit*, ponit rationem ad hoc ex parte auditorum, & intendit talem rationem. Quando materia eſt diſpoſita, tunc eſt operandum, & tunc eſt inducenda in eam forma debita; ſed auditores, & filii tui ſunt nunc diſpoſiti ad obediendum motionibus tuis: ergo debes ſurgere, & properare, & exequi officium tibi commiſſum circa eos. De iſta ratione ponit ſolum medium, oſtendens auditores eſſe diſpoſitos: & duo facit, ſecundum quod diſpoſitio dupliciter poteſt accipi, & attendi. Nam primo oſtendit auditores eſſe diſpoſitos ex contrariorum amotione; ſecundo ex poſitorum inductione, ibi, *Flores apparuerunt*. Continuatur ſic. Bene dico, quod debes ſurgere, & miniſtrare filiis tuis, quia *hyems iam tranſiit*, ideſt congelatio infidelitatis, quæ intelligitur per hyemem, ſecundum Gloſſam, receſſit a filiis tuis: propter quod filii tui habent diſpoſitum affectum ad obediendum. *Imber abiit, & receſſit*; ideſt, malitia intemperantiæ, & voluptuoſitas abiit, & receſſit: propter quod filii tui habent diſpoſitum affectum ad obediendum doctrinæ tuæ. Per imbrem enim, qui eſt humidus, intelligitur voluptuoſitas: quia ſicut humidum undique currit, & non bene terminatur in termino proprio; ſic voluptuoſi ſecundum quamlibet paſſionem currunt, & non bene terminantur iudicio rationis, quod debet eſſe eorum frenum, & terminus. Deinde cum dicit, *Flores apparuerunt*, oſtendit, auditores eſſe diſpoſitos ex parte conditionum propoſitarum: & continuatur ſic. Bene dico, quod tu debes ſurgere, quia auditores, & filii tui non ſolum non ſunt indiſpoſiti, quia parati ſunt ad dimittendum, vel etiam dimiſerunt conditiones contrarias; ſed videmus etiam iam apparere in eis conditiones convenientes, & congruas: unde *flores*, ideſt initia bonorum operum, ut exponit Gloſſa, *apparuerunt in terra noſtra*, ideſt in filiis noſtris, quos quaſi terram debemus arare, & colere. *Tempus putationis advenit*: quia ſunt in prompta diſpoſitione ad gaudium, vel ad germinandum. Et notandum, quod nos Dominus filios ſuos appellat terram ſuam: quia quod uni ex minimis fit, ſibi reputat fore factum. In quo eius magna benignitas deſignatur. Deinde cum dicit, *Vox turturis audita eſt in terra noſtra*, adducit rationem ex parte multorum auxiliorum. Intendit autem talem rationem. Tunc homo debet ſurgere ad operandum, quando videt ſibi adeſſe multa auxilia, per quæ poteſt conſequi quod intendit; & quia tu, ſponſa mea, habes multa auxilia te auxiliantia ad miniſtrandum filiis tuis, ideo debes ſurgere, & miniſtrare eis, exequendo officium tibi commiſſum. De iſta autem ratione ponit ſolum vim medii, notans auxilia quæ habet Eccleſia; & circa hoc tria facit, ſecundum quod talia auxilia tria ſunt: videlicet auxilium divinum, & humanum; humanum duplex, ſcilicet gentilium, & Iudæorum: quia aliqui ex Iudæis converſi erant, & ad adiuvandum Eccleſiam parati erant; & aliqui converſi erant de gentilibus, ad hoc idem parati † alias, & ad adiuvandum Eccleſiam parati: erant de gentilibus ad hoc idem parati. † Primo ergo narrat auxilium divinum, cum dicit: *Vox turturis*, ideſt vox Spiritus ſancti, ut Gloſſa exponit, *audita eſt in terra noſtra*: nam ipſe Spiritus ſanctus „ poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus; “ ut dicitur Rom. 8. Et quia tantum auxilium habes, ideo non debes pigritari ad ſurgendum. Secundo cum dicit, *Ficus protulit groſſos ſuos*, oſtendit hoc idem ex parte auxilii Iudæorum: & continuatur ſic. Bene dico, quod tu debes ſurgere, quia *ficus*, ideſt ſynagoga, quæ conſuevit eſſe ficus propter dulcedinem divini cultus, *protulit groſſos ſuos*, ideſt protulit ficus ſuas, quæ licet non ſint maturæ omnino, ſed ſint groſſæ, tamen prompti ſunt, & parati ad te auxiliandum. Poteſt etiam hoc legi aliter, ſed non mutatur, exponendo proferre pro proiicere † alias, proferre proiicere, † & abiicere. Sic ſynagoga *protulit*, ideſt proiecit, *groſſos ſuos*, ideſt immaturitatem ficuum ſuarum, quia iam non habet aliquas ficus maturas promptas ad auxiliandum † alias, ad terminandum. † Poſſunt enim dici groſſus & groſſi fructus, quia parent † alias, properant † in ficu ante maturitatem. Deinde cum dicit, *Vineæ florentes dederunt odorem ſuum*, oſtendit tertio hoc idem ex parte gentilium: nam Eccleſia debet ſurgere, & exequi officium ſibi commiſſum: quia *vineæ florentes dederunt odorem ſuum*; ideſt, quia iam aliqui ex eis parati ſunt ad te iuvandum. Nulla ergo tibi remanet excuſatio quare tu non debeas ſurgere, & habere diligentem curam filiorum. Deinde cum dicit, *Surge, propera, amica mea, ſpecioſa mea, & veni*, declarat Chriſtus Eccleſiæ huiuſmodi officium exequendum; & duo facit: quia primo oſtendit ad quid Eccleſia debeat exequi officium ſibi commiſſum, & ad quid debeat inducere filios ſuos; ſecundo oſtendit quomodo filios

ſuos

suos ad illud inducere debeat, ibi, *Ostende mihi faciem tuam*. Dicit ergo: *Tu amica mea*, propter caritatem, *speciosa mea*, propter cordis simplicitatem, *surge, & veni in foraminibus petræ*, idest in vulneribus Christi, quia secundum Apost. 1. Corint. 10. „ Petra autem erat Christus. “ Tunc enim venimus *in foraminibus petræ*, quando inducimur ad considerationem passionis Christi. Debet etiam Ecclesia venire *in caverna maceriæ*, quia debet filios suos inducere ad veritatem fidei: nam secundum Glossam, maceria est congeries lapidum compositorum in muro sine cæmento; sic fides nostra articulos, & sententias continet sine cæmento rationis; & ideo causam colligare non potest: attamen omnes articuli colligantur in unum, quia vel pertinent ad divinitatem, vel ad humanitatem Christi; & divinitas, & humanitas plene fuerunt in una hypostasi Christi. Ideo singulariter dicit, *In caverna maceriæ*: nam caverna significat locum imum, & cavum, quia humiliter debemus suscipere veritatem fidei, & captivare intellectum nostrum in obsequium Christi. Propter quod apparet, ad quid debeat Ecclesia suscipere curam filiorum, quia ad duo: primo ut inducat eos ad meditandam passionem Christi; de qua dicit Chrysostomus in quodam sermone de passione Christi, quod Crux Christi est Philosophia Christianorum; ut sic recolendo acerbitatem passionis Christi, non vadant post lascivias suas: in quo notatur bonitas affectus. Secundo debet eos inducere ad veritatem fidei, ne vadant post errores suos: in quo notatur bonitas intellectus. Deinde cum dicit, *Ostende mihi faciem tuam*, ostendit quomodo Ecclesia, sive prælatus possit inducere filios suos ad ea quæ dicta sunt. Ad cuius evidentiam notandum, quod prælatus dupliciter debet inducere subditos suos ad bonum, exemplo scilicet, & verbo, iuxta illud Act. 1. „ Cœpit Iesus facere, & docere. “ Et inquantum prælatus dat bonum exemplum subditis suis, inducit eos ad bonum, & ad bonitatem affectus, sive *ad foramina petræ*, quia inducit eos ut considerent passionem Christi, & non vadant post affectiones malas. Sic faciebat Apostolus 1. ad Corinth. 11. „ Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. “ Inquantum vero prædicat eis, inducit eos ad veritatem fidei, sive *ad cavernam maceriæ*, quia ostendit eis quid credendum, & quid non credendum † alias, quidnam credendum. † Nam et si verbo inducitur quis ad bonos mores, hoc est inquantum prædicatio præsupponit bonam vitam prædicantis: quia, ut dicit Gregorius, „ cuius vita despicitur, necesse est ut eius „ prædicatio contemnatur. “ Unde apparet quod ea quæ dicuntur, consonant eis quæ prius dixerat. Dicit Dominus ipsi Ecclesiæ, vel prælato: *Ostende mihi faciem tuam*; idest, ostende filiis meis, quos tibi commisi, faciem tuam, idest bonum exemplum de te, bene vivendo. Dicitur autem ipsum bonum exemplum *facies*, quia sicut facies est in aperto, ita bona opera prælatorum debent esse in aperto, ut inducant filios suos ad bonum, iuxta illud Matth. 5. „ Sic luceat lux vestra „ coram hominibus, ut videant opera vestra „ bona, & glorificent Patrem vestrum, qui „ in cælis est. “ Et addit: *Sonet vox tua in auribus meis*; idest, filii mei tibi commissi audiant vocem prædicationis tuæ. Quod enim Ecclesia facit filiis suis commissis sibi, Christus reputat sibi factum. Addit autem causam eius quod dixerat, dicens: *Vox enim tua dulcis*, quando proponis filiis meis verbum; *& facies tua decora*, quando tribuis eis bonum exemplum. Deinde cum dicit, *Capite nobis vulpes*, invitat Christus Ecclesiam ad hæreticos extirpandos; & quatuor tangit. Nam primo dicit hæreticos capiendos, cum ait, *Capite nobis vulpes*, propter fraudulentiam, quia latenter insidiantur doctrinæ sanæ. Secundo assignat tempus captionis, cum ait, *Parvulas*, quia quando hæretici incipiunt pullulare, & sunt parvuli, tunc sunt capiendi, idest sunt convincendi per doctrinam sanam: quia postquam confirmati sunt in errore suo, non ita de facili convertuntur. Vel sunt capiendi, ad litteram, quia sunt tollendi de medio, ne Ecclesiam destruant. Et ideo tertio subdit captionis rationem, cum ait: *Quæ demoliuntur vineas*: nam propterea capiendi sunt propter damna quæ inferunt, quia Ecclesiam destruunt. Quarto addit commoditatem damnificandi, cum subdit: *Nam vinea nostra floruit*: est enim hæc causa quare hæretici habent commoditatem ad damnificandum, quia *vinea*, idest Ecclesia, est in flore: quod potissime verificabatur in Ecclesia primitiva, de qua Sapiens loquitur. Potest etiam verificari adhuc quantum ad eos qui non sunt in fide solidati. Deinde cum dicit, *Dilectus meus mihi, & ego illi*, postquam posita est multiplex Christi invitatio, hic, ut dicebatur, ponitur Ecclesiæ famulatio. Et dividitur pars ista in tres partes: quia primo ponitur Ecclesiæ famulatio; secundo subditur famulationis ratio, ibi, *Qui pascitur inter lilia*; tertio ne Ecclesia in tali famulatu possit deficere, imploratur ab ea Christi subventio, ibi, *Revertere; similis esto, dilecte mi, capreæ, hinnuloque cervorum*. Continuetur sic. *Dilectus meus mihi*; supple, loquitur, ut meis filiis administrem, & ut hæreticos capiam; *& ego illi*; supple, sum parata obedire: in quo notatur eius famulatio.

tio. Deinde cum dicit, *Qui pascitur inter lilia*, assignat rationem suæ famulationis. Est enim Christo obediendum, quia obedientes ei sunt lilia, habentes candorem munditiæ. Continuatur ergo sic. Ideo sponso meo obedire volo, quia ipse est *qui pascitur inter lilia*, idest inter mundas mentes sibi famulantes: propter quod, ut munda sim, semper ipsi obedire volo, *donec inclinentur umbra*, idest donec cesset ænigmatica cognitio, quæ est in hac vita, *&* *aspiret*, idest illucescat, *dies*, scilicet æternitatis: in quo designat quod qui semper desiderat mundus esse, semper debet Christo obedire: nam (supple, semper) *pascitur inter lilia*, & diligit mundas mentes, quamdiu durat præsens vita. Multo magis hoc vult in futura vita, ita quod ly *donec* ibi teneatur inclusive, non exclusive. Deinde cum dicit, *Revertere*; *similis esto*, *dilecte mi*, *caprea*, *hinnuloque cervorum super montes Bethel*, implorat Ecclesia Christi auxilium, & subventionem, ut ei possit assidue famulari. Et continuatur sic. Tu dilecte mi, qui habitas *super montes Bethel*, idest super Angelos, Bethel enim interpretatur domus Dei, vel habitaculum Dei: unde montes Bethel significant eos qui in domo Dei tenent altum gradum. Tu autem, dilecte mi, qui es super eos, *revertere*; idest, si per aliquam negligentiam contingat me a te divertere, tu tamen revertere ad me, me adiuvando † alias, & me adiuvando, † ut ad te redeam, & tecum maneam. *Similis* † *alias*, Et *similis* † *esto caprea*, quæ habet † alias, *caprea*: habe † acutum visum, nostros defectus misericorditer aspiciendo; etiam *esto similis hinnulo cervorum*, qui movetur agiliter: ita tu meis defectibus, ne ultra procedant, succurre velociter.

CAPITIS III.

PARS PRIOR.

IN lectulo meo per noctem quæsivi quem diligit anima mea. Quæsivi illum, & non inveni. Surgam, & circuibo civitatem; per vicos, & plateas quæram quem diligit anima mea. Quæsivi illum, & non inveni. Invenerunt me vigiles qui custodiunt civitatem: Num quem diligit anima mea vidistis? Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea: tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. Adiuro vos, filiæ Hierusalem; per capreas, cervosque camporum, ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. Quæ est ista quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & universi pulveris pigmentarii?

IN *lectulo meo per noctem quæsivi quem diligit anima mea*. Sicut dictum est supra, Ecclesia respectu filiorum dupliciter turbatur: primo quantum ad exteriores turbationes; secundo quantum ad interiores distractiones. Finita parte illa ubi egit de exterioribus tribulationibus, nunc determinat de interioribus distractionibus. Et dividitur pars ista in tres partes: quia primo ponitur huiusmodi distractio; secundo subiungitur Christi compassio, ibi, *Adiuro vos*; tertio imponitur finis isti tractatui, in quo determinatur de primitiva Ecclesia: unde subinfertur dictæ Ecclesiæ commendatio, ibi, *Quæ est ista*? Distractio autem Ecclesiæ, sive prælati sic esse habet, quia ipsæ exteriores solicitudines, quibus curam filiorum gerit, ita eum occupant, quod quando vult redire ad conscientiam, multoties invenit se deficere ab illa dulcedine quam prius habebat: unde quærit in lectulo suo Christum, & non invenit; & quandocumque hoc contingit ei, debet surgere, & eum quærere *per vicos*, *& plateas civitatis*, idest per omnia desideria, & opera quæ fecit, & quæ concupivit, utrum aliquid concupierit, vel egerit quod Christo displicuerit, propter quod sentiat se distractum in conscientia. Et cum hoc agit, *vigiles civitatis*, idest vanæ cogitationes, inveniunt ipsum: quas debet pertransire, quia in talibus cogitationibus non invenitur Christus. Et talibus pertransitis, ipse invenit Christum. Et quia hæc se habent per ordinem, ideo pars ista dividitur in partes quatuor: quia primo ponitur ad conscientiam reversio; secundo ponitur Christi inquisitio, ibi, *Surgam*, *& circuibo*; tertio vanarum cogitationum occurrentium occupatio, ibi, *Invenerunt me vigiles*; quarto Christi inventio, ibi, *Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea*. Continuetur sic. Ego prælatus, vel Ecclesia, post administrationem, & vitam activam, volens redire ad dulcedinem contemplationis, *in lectulo meo*, idest in conscientia mea, *quæsivi per noctem*, idest tempore congruo,

grτο, videlicet tempore silentii, cuiusmodi est tempus noctis, illum *quem diligit anima mea*. *Quæsivi illum, & non inveni*: quia inveni me distractum, & perturbatum in conscientia mea, propter exteriores occupationes: in quo habetur ad conscientiam reversio, quomodo prælatus post actionem redit ad conscientiam, ut ibi Christum inveniat. Deinde cum dicit, *Surgam, & circuibo civitatem: per vicos, & plateas quæram quem diligit anima mea*, ponitur sponsæ inquisitio ad inveniendum: & continuatur sic. Rediens ad conscientiam meam, quæsivi Christum, & non inveni: unde ut eum inveniam, adhuc quæram. *Surgam, & circuibo civitatem*; idest, per attentam † alias, actualem † considerationem perquiram conscientiam meam; & *per vicos, & plateas*, idest per omnia dicta, desiderata, & facta, quæ ego dixi, & concupivi, utrum aliquid egerim quod displicuerit sibi; & sic faciendo Christum quæram, quem diligit anima mea. Nam si quis post actionem non potest redire ad dulcedinem contemplationis, debet cogitare quod forte in aliquo deliquit, propter quod solitam dulcedinem non sentit. Et ideo debet civitatem, idest conscientiam, totaliter scrutari. Notandum autem conscientiam esse lectulum in quo Christus requiescit, quia stratum coangustatum est, quia non potest iacere, nisi unus, scilicet Christus, vel diabolus. Esaiæ 28. „ Coangustatum est stratum, ita ut „ alter decidat, & pallium breve utrumque „ operire non potest. " Sed si consideremus conscientiam, & cor nostrum quantum ad genera peccatorum quæ ibi esse possunt; sic est civitas distincta per vicos, & plateas, idest per delicta maiora, & per minora. Deinde cum dicit, *Quæsivi illum, & non inveni*, ponitur vanarum cogitationum occupatio. Continuetur sic. Ad conscientiam meam redii; Christum per plateas, & vicos quæsivi. *Quæsivi illum, & non inveni*. Et est causa quare: quia *vigiles* civitatis, idest vanæ cogitationes, *qui custodiunt civitatem, invenerunt me*: ideo eis occupata, Christum non inveni, quia vix possumus dicere unum *Pater noster*, quin vanæ cogitationes nos non inveniant. Quare tales cogitationes dicuntur vigiles civitatis, quia semper sunt paratæ ad capiendum, & occupandum nos. Sed quando tales vigiles, seu cogitationes occupant nos, debemus eas derelinquere, quia in talibus cogitationibus non invenitur Christus. Ideo ironice talibus vigilibus dicitur: Numquid vidistis Christum, *quem diligit anima mea*? Deinde cum dicit, *Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea*, ponitur primo Christi inventio; secundo eius apprehensio, ibi, *Tenui eum*. Continuetur sic. Ita invenerunt me vanæ cogitationes, seu vigiles civitatis; sed *cum pertransissem eas*, scilicet derelinquendo, *inveni* Christum, *quem diligit anima mea*. Sciat enim quilibet, quod si ad conscientiam suam redit, & eam diligenter inquirit, & vanas cogitationes dimittit, his peractis Christum invenit. Deinde cum dicit, *Tenui eum*, ponitur Christi apprehensio. Et ostendit primo se apprehendisse fortiter, cum dicit, *Tenui eum*; quasi dicat: Non qualitercumque recepi ipsum, sed fortiter apprehendi, tenendo ipsum. Secundo ostendit quod eum apprehendit perseveranter, cum subdit, *Nec dimittam*; quasi dicat: Incessanter tenebo ipsum. Tertio innuit quod apprehendit utiliter, cum subinfert: *Donec introducam illum in domum matris meæ*, quantum ad maiores, *& in cubiculum genitricis meæ*, quantum ad minores. Sic debet facere Ecclesia, quasi bona mater, quod postquam invenit Christum, debet eum tenere, & non dimittere, donec introducat eum in corda filiorum maiorum, qui sunt domus matris suæ, idest domus gratiæ, quia gratia est mater omnium, cum ab ea habeamus esse spirituale: dicuntur enim maiores filii Ecclesiæ domus gratiæ, quia plus habent de gratia. Sic etiam Ecclesia debet introducere Christum in corda filiorum minorum, qui dicuntur cubiculum genitricis, idest cubiculum gratiæ, quia minus habent de gratia: cubiculum enim est domuncula parva. Notandum autem, quod Ecclesia non intendit Christum introducere in maiores; & in minores, quasi Christum non habeant: quia sic non essent domus, & habitaculum gratiæ; sed ut ipsa in contemplatione gaudeat de donis gratiæ maiorum, atque minorum. Potest etiam intelligi ut per talem introductionem aliqui fiant domus gratiæ, & sic maiores; & aliqui habitaculum, & sic minores. Deinde cum dicit, *Adiuro vos*, ponitur Christi compassio: nam videns Christus Ecclesiam, sive prælatum per exteriores occupationes aliquando distrahi, in conscientia ei compatiens, ait: *Adiuro vos*, idest obsecro, *filiæ Hierusalem*, quarum curam habet prælatus, *per capreas, cervosque camporum*, idest propter ipsos prælatos, ut supra expositum est, *ne suscitetis*, a somno contemplationis, *nec evigilare faciatis*, a quiete dulcedinis, *dilectam* Ecclesiam, *donec ipsa velit*. Notandum autem, bis adiurasse filias Hierusalem, ne evigilare faciant a somno contemplationis Ecclesiam matrem earum: dupliciter enim possunt errare subditi circa curam prælati. Primo si crederent quod prælati primo deberent intendere eis quam sibi; propter hoc dictum fuit primum, *Adiuro*: secundo si crederent quod postquam prælatus incepit intendere eis,

non

non deberet redire ad contemplationem intendendo sibi; & propter hoc Christus secundo filias Hierusalem adiurat, ut permittant matrem suam in contemplatione persistere. Deinde cum dicit, *Quæ est ista* ? vult imponere finem huic tractatui, in quo describitur status primitivæ Ecclesiæ; & quia laus est potissime in fine canenda, ideo imponit finem tractatui in commendatione Ecclesiæ primitivæ quintupliciter. Primo ab ascensu, est enim laudabile ascendere; & quantum ad hoc admirans ait: *Quæ est ista quæ ascendit* ? Secundo commendat a loco ascensus, cum subdit, *Per desertum*: nam si laudabile est ascendere qualitercumque, laudabilius tamen est ascendere *per desertum*, ubi sunt spinæ, & impeditiva, quia summæ laudis est bene conversari in medio nationis pravæ, & perversæ. Tertio commendat eam a modo ascendendi, cum ait, *Sicut virgula fumi*: virgula enim fumi est agilis ad ascensum, licet sit nigra, & obscura: sic Ecclesia primitiva obscura erat exterius, erat tamen agilis, & erecta interius. Quarto commendat eam a carnis mortificatione, cum ait, *Ex aromatibus myrrhæ*: myrrha enim amara est, & significat mortificationem carnis, ut dicit Glossa. Fumus ergo, cui assimilatur Ecclesia, surgit *ex aromatibus myrrhæ*, quia Deo placere nititur cum carnis mortificatione. Ad Gal. 5. „ Qui „ sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum „ vitiis, & concupiscentiis. " Quinto commendat eam ab orationis devotione, & virtutum plenitudine, cum dicit: *Et thuris, & universi pulveris pigmentarii*, ut Glossa exponit; ita ut odr othuris referatur ad orationem, universitas vero pulveris aromatici ad plenitudinem virtutum.

TRACTATUS SECUNDUS,

SIVE

SECUNDA PARS TOTIUS LIBRI.

CAPITIS III.

PARS ALTERA.

EN lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi. Unusquisque ensis super femur suum, propter timores nocturnos. Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani. Columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum, media caritate constravit, propter filias Hierusalem. Egredimini, filiæ Sion, & videte Regem Salomonem in diademate quo coronavit illum mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.

EN *lectulum Salomonis &c.* Finito tractatu in quo tractatur † alias determinatur † de Ecclesia primitiva, hic incipit tractatus in quo tractatur de Ecclesia moderna. Et sicut in primo tractatu primo describebatur Ecclesia primitiva, & postea finiebatur dictus tractatus in laudem Ecclesiæ, cum dicebatur: *Quæ est ista quæ ascendit* ? sic in parte ista primo describitur status Ecclesiæ modernæ; secundo finitur tractatus in laudem ipsius, ibi, *Quæ est ista, quæ progreditur* ? Prima pars dividitur in partes duas: quia primo describitur præsens Ecclesia quantum ad eius diversitatem; secundo quantum ad eius veritatem, ibi, *Pulchra es, amica mea*: circa principium sexti capituli. Prima pars dividitur in duas: quia primo describitur status Ecclesiæ quantum ad vitam contemplativam; secundo quantum ad vitam activam, ibi, *Ego dormio, & cor meum vigilat*. Prima pars dividitur in partes duas: quia primo describuntur ea quæ requiruntur ad contemplationem; secundo videns Ecclesia per se ipsam non posse in ipsis persistere, implorat Christi subventionem, ibi, *Veniat dilectus meus*: in principio quinti capituli. Contemplativa autem vita tria debet habere: nam primo debet

bet converti ad Deum; secundo debet relinquere mundum; tertio debet patienter sustinere tentationes. Ideo pars ista dividitur in partes tres: quia primo ostenditur Ecclesiæ ad Christum conversio; secundo quod ei convenit mundi derelictio, ibi, *Quam pulchra es!* in principio quarti capituli; tertio quod ei congruit tentationum toleratio, ibi, *Quam pulchra sunt mammæ tuæ!* ultra medietatem dicti capituli. Propter primum notandum, quod totum bonum quod est in Ecclesia, quantum ad incipientes, & proficientes, totum est a Christo; & ideo dignum est ut convertamur ad ipsum, a quo tanta bona habemus. Potest ergo sic formari ratio. Quilibet debet ad illum converti a quo habet omnia sua bona; sed Ecclesia omnia sua bona habet a Christo: ergo ad ipsum debet converti. In ista ratione sic procedit: quia primo ostendit, Christum omnia sua bona contulisse Ecclesiæ propter filias Hierusalem; secundo ex hoc concludit quod ipsæ filiæ Sion convertantur ad Christum, ibi, *Egredimini, filiæ Sion, & videte*. Prima pars dividitur in tres partes: quia primo ostenditur esse a Christo bona incipientium, & hoc sub figura lectuli, ibi, *En lectulum*; secundo ostenditur esse ab eo bona proficientium, & hoc sub figura ferculi, ibi, *Ferculum fecit sibi*; tertio ostenditur esse ab eo bona perfectorum, & hoc sub metaphora reclinatorii aurei, ibi, *Reclinatorium aureum*. Notandum autem, incipientes in Ecclesia potissime indigere custodibus, ne diabolus, & malæ tentationes eos invadant, & quasi imbecilles superent: propter quod apparet maxima benignitas Christi, & quod ipse multum diligit bonum incipientium, quando dignatur eis dare custodes. Et quia tria sunt genera huiusmodi custodientium, ideo dividitur pars ista in partes tres: quia primo ostenditur, huiusmodi incipientes esse custoditos per annuntiantes veritatem vitæ; secundo per annuntiantes veritatem doctrinæ, ibi, *Omnes tenentes gladios*; tertio per annuntiantes veritatem iustitiæ, ibi, *Uniuscuiusque ensis*. Continuatur sic. Primitiva Ecclesia multum vexata fuit, sed modernam Ecclesiam videmus esse in tranquillitate: quia *en* (pro ecce) ipsos, de quibus minus videtur, videmus esse *lectulum Salomonis*, quia in eis quiescit Christus, & huiusmodi lectum *ambiunt*, idest custodiunt, *sexaginta fortes ex fortissimis Israel*, idest annuntiantes veritatem vitæ: quia fortes, & non molles per tentationes debent esse qui volunt prædicare de moribus. Et notandum, quod numerus istorum custodum, scilicet numerus sexagenarius, bene competit officio: nam sexagenarius numerus constituitur ex senario ducto per denarium, per quod intelligitur veritas vitæ hoc modo, quia vere, & iuste vivimus, si per sex dies, quibus operari debemus, idest per totum tempus vitæ nostræ, quod intelligitur per numerum senarium, qui est numerus perfectus, observamus decem præcepta Decalogi. Signanter autem est notandum, quod Salomon incipiens tractare de moderna Ecclesia, incipit a lectulo, idest a quiete, quia iam cessavit persecutio. Deinde cum dicit, *Omnes tenentes gladios*, ostendit, huiusmodi incipientes esse custoditos per annuntiantes veritatem doctrinæ. Et continuatur sic. Huiusmodi fortes non solum sunt sexaginta secundum quod annuntiant veritatem vitæ, sed omnes sunt ad bella doctissimi, *tenentes gladios* doctrinæ sacræ; iuxta illud ad Ephes. ult. „Et gladium spiritus, quod est verbum Dei.“ Deinde cum dicit, *Uniuscuiusque ensis super femur suum*, ostendit quod incipientes custodiuntur per eos qui annuntiant veritatem iustitiæ: nam non sufficit quod aliquis prædicet de moribus, annuntiando veritatem vitæ, vel quod prædicet de fine, annuntiando veritatem doctrinæ; sed oportet eum annuntiare veritatem iustitiæ in se, ut faciat quod dicit, & credat quod docet: quia iustum est ut aliquis talis sit in se, qualem prædicat alium debere esse: ideo prædicatores, qui debent custodire lectulum Salomonis, sive incipientes, debent tenere ensem, non in ore tantum, ut dicant, & non faciant; sed uniuscuiusque ensis debet esse super femur suum, constringendo femora sua, vivendo caste, & observando quæ prædicant. Addit autem causam quare lectulum suum Christus vult sic custodiri, cum subdit, *Propter timores nocturnos*, idest propter impugnationes diabolicas, & alias tentationes malas. Deinde cum dicit, *Ferculum*, ostendit bonum proficientium esse a Christo. Ad cuius evidentiam notandum, quod incipientes dicuntur lectulus, quia in eis quiescit Christus; non tamen sunt ferculum, quia non ferunt Christum ad alios, generando ipsum in cordibus aliorum. Proficientes autem sunt ferculum, idest portatorium, quia Christum portant, & deferunt usque ad alios. Tanguntur autem tria bona proficientium: quoniam primum sumitur in ordine ad Deum, quod notatur cum dicitur: *Ferculum fecit sibi Rex Salomon*, scilicet ordinatum ad se ipsum, qui est verus Deus; secundo tangitur bonum quod habent proficientes in ordine ad se ipsos, cum subdit, *De lignis Libani*, idest de lignis albis, quia in se ipsis debent esse mundi; tertio tangitur bonum quod habent in ordine ad proximos, cum subdit, *Columnas fecit argenteas*: nam qui sunt proficientes, debent habere columnas argenteas, alios sustentando: & eis veritatis

ritatem annuntiando, quod notatur per argentum, quod est metallum sonorum. Deinde cum dicit, *Reclinatorium fecit aureum*, describit perfectos. Ad cuius evidentiam notandum, quod ferculum dicitur in quo aliquis portatur, & dicitur a fero fers, quia quiescenter fert. Reclinatorium autem est suprema pars huius sedis, in qua reclinatur, & quiescit caput sedentis. Unde per reclinatorium designantur perfecti, qui tenent supremum gradum in Ecclesia. Bonum autem istorum describitur tripliciter. Primo quantum ad situm quem tenent, quia altum, & clarum, sive splendidum: quod notatur cum dicitur, *Reclinatorium aureum*: secundo describitur quantum ad viam per quam ad talem situm ascendunt, cum dicitur, *Ascensum eius purpureum*: purpura enim ex sanguine piscis conficitur: unde Glossa infra cap. 8. ait, quod murices ferro circumcisi † alias, conchæ maris ferro circumcisæ † lacrymas purpurei coloris emittunt, quibus collectis tinctura purpurei coloris efficitur: unde possunt signare passionem Christi ratione effusionis sanguinis; quæ passio est via deveniendi ad statum perfectum, quia incedentes per eam perfectionis statum acquirunt. Tertio describitur perfectorum bonum quantum ad virtutem † alias, veritatem, † per quam moti sunt ad talem situm, cum ait, *Media caritate constravit*: quia caritas est virtus media, per quam constratum, sive constitutum est huiusmodi reclinatorium, inquantum virtute eius, perfecti ascendunt ad talem situm. Addit autem causam quare huiusmodi ordo est in Ecclesia, cum ait, *Propter filias Hierusalem*: quia propter nos Christus pati voluit, & Ecclesiam suam ordinavit, & diversis perfectionibus dotavit. Deinde cum dicit, *Egredimini*, concluditur ex habitis, quod existentes in Ecclesia, & potissime prælati, debeant converti ad Christum: nam si tanta bona Christus contulit Ecclesiæ propter eos qui sunt in Ecclesia, dignum est existentes in Ecclesia converti ad ipsum; ideo ait: *O filia Sion, egredimini, & videte Regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater sua*; idest, convertimini ad Christum, & considerate passionem eius, non tantum in mente, sed etiam in mentis affectu; in qua *mater sua* † alias, scilicet *mater sua*, † scilicet synagoga, *coronavit eum diademate*: quia, ad litteram, coronaverunt Iudæi in passione Christum corona spinea; quæ licet ex eorum prævaricatione Christo imposita fuerit ad confusionem, tamen secundum veritatem titulus est referens maiestatis honorem, quia „ propter hoc „ Deus exaltavit illum &c. “ ideo affixus est titulus Cruci, Ioan. 20. „ Rex Iudæorum, “ quod fuit *in die desponsationis illius*, idest Christi: quia in passione sua iunxit sibi Ecclesiam, dans sanguinem suum in pretium, & introducens latronem in Paradisum: Luc. 23. *Et in die lætitiæ cordis eius*, idest synagogæ: quia, ad litteram, Iudæi, & synagoga gaudebant, & lætabantur de passione Christi.

C A P U T IV.

QUam pulchra es, amica mea, quam pulchra es! Oculi tui columbarum, absque eo quod intrinsecus latet; capilli tui sicut greges caprarum quæ ascenderunt de monte Galaad; dentes tui sicut greges tonsarum quæ ascenderunt de lavacro. Omnes gemellis fetibus, & sterilis non est inter eas. Sicut vitta coccinea labia tua, & eloquium tuum dulce. Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ, absque eo quod intrinsecus latet. Sicut turris David collum tuum; quæ ædificata est cum propugnaculis. Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Duo ubera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli qui pascuntur in liliis, donec aspiret dies, & inclinentur umbræ. Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris. Tota pulchra es, amica mea, & macula non est in te. Veni de Libano, sponsa mea, veni de Libano, veni; coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum. Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum, & in uno crine colli tui. Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, soror mea sponsa! Pulchriora sunt ubera tua vino, & odor unguentorum tuorum super omnia aromata. Favus distillans labia tua, sponsa; mel, & lac sub lingua tua; & odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris. Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus. Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus. Cypri cum nardo, nardus, & crocus, fistula, & cinnamomum cum universis lignis Libani, myrrha, & aloe cum omnibus primis unguentis. Fons hortorum,

puteus

puteus aquarum viventium quæ fluunt impetu de Libano. Surge aquilo, & veni auster; perfla hortum meum, & fluent aromata illius.

Quam pulchra es, amica mea! Postquam ostensum est quod existentes in Ecclesia debent converti ad Christum, hic ostendit quod debent relinquere mundum; nec est propter hoc perversio ordinis: quia licet via generationis prius sit relinquere mundum, quam adhærere Deo; via tamen perfectionis, & complementi prius est adhærere Deo. Ita in bono formalius est converti ad ipsum. Dividitur autem hæc pars in partes tres, secundum quod tripliciter ostenditur quod Ecclesia debet relinquere mundum: nam primo hoc ostenditur ex statu Ecclesiæ; secundo ex fine eius; tertio ex dilectione quam habet Christus ad ipsam. Secunda ibi, *Coronaberis de capite Amana*; tertia ibi, *Vulnerasti cor meum*. In prima parte intendit talem rationem. Ille cuius status requirit totalem pulchritudinem, debet se avertere ab immunditia, ne contrahat sordes, & derogetur suo statui; sed status Ecclesiæ requirit totalem pulchritudinem: ergo debet se avertere a mundo, ubi est immunditia, ne coinquinetur. In hac autem ratione sic procedit: quia primo ostendit, Ecclesiam quantum ad omnia bona sua † alias, ad omnia sua † debere habere pulchritudinem; secundo ex hoc infert quod status Ecclesiæ requirit pulchritudinem totalem, ibi, *Vadam ad montem myrrhæ*; tertio ostendit ex habitis, quod Ecclesia debet recedere a mundo, ibi, *Veni de Libano*. Propter primum notandum, quod in quolibet tria reperiuntur; scilicet subiectum vel substantia, virtus, & operatio. In ostendendo vero statum Ecclesiæ quantum ad omnia requirere pulchritudinem, tria facit: quia primo hoc commendat, & ostendit de substantia; secundo de virtute, ibi, *Oculi tui*; tertio de operatione, ibi, *Capilli tui*. Dicit ergo: *Quam pulchra es, amica mea*, quantum ad substantiam interiorem; *quam pulchra*, quantum ad exteriorem! Quia in quolibet homine est duplex homo, exterior, & interior; duplex substantia, spiritualis, & corporalis. Primitiva autem Ecclesia fuit formosa interius, sed nigra exterius: unde ad differentiam illius Ecclesiæ, moderna Ecclesia dicitur pulchra interius, & exterius: quia cessaverunt persecutiones gentilium, & Iudæorum. Deinde cum dicit, *Oculi tui*, ostendit requirere pulchritudinem quantum ad virtutem, sive quantum ad potentias: unde ait: *Oculi tui*, idest intellectus, & affectiones, sunt *columbarum*, habentes simplicitatem, & rectitudinem, ut columbæ, *absque eo quod intrinsecus latet*, idest absque actionibus intellectus, & affectus, quæ latent intrinsecus, quia non sunt transeuntes in exteriorem materiam: vult enim dicere, quod propter pulchritudinem actionum, de qua statim dicetur, habet Ecclesia pulchritudinem oculorum, idest potentiarum, vel virtutum: dicuntur enim potentiæ, vel virtutes animæ, ut intellectus, & affectus, oculi eius, quia oculus est illud quo mediante tendimus in aliquid ut in finem, quod fit per intellectum, & affectum: per intellectum, inquantum dirigit in finem; per affectum, inquantum inclinat in ipsum. Huiusmodi autem oculi vere sunt columbarum, quando intellectus est simplex, & rectus, idest sine plica erroris; & affectus sine plica malitiæ. Deinde cum dicit, *Capilli tui*, ostendit eam habere pulchritudinem quantum ad operationes; & duo facit: quia primo ostendit hoc quantum ad operationes affectus; secundo quantum ad operationes intellectus, ibi, *Dentes tui*. Dicit ergo: *Capilli tui*, idest affectiones tuæ, quæ dicuntur capilli, quia radicantur in suprema parte animæ, sunt *sicut greges caprarum quæ ascenderunt de monte Galaad*. In quo tria tangit. Primo quod affectiones debent esse *greges*, quia debent esse congregatæ, non sparsæ, cuiusmodi sunt affectiones malorum, quæ quærunt bona sparsa, & particularia; secundo debent esse *caprarum*, idest debent esse altæ, sicut capræ quærunt in alto pastum; tertio debent ascendere *de monte Galaad*, qui interpretatur acervus testimonii: quia, ad litteram, moderna Ecclesia, & qualibet sancta anima, de qua nunc agitur, ascendit cogitationibus suis *in montem Galaad*, idest in acervum testimonii, scilicet in exempla quæ præcesserunt, & in altitudinem testimonii Scripturarum. Deinde cum dicit, *Dentes tui*, describit pulchritudinem actionum intellectualium; & facit quinque, secundum quod huiusmodi actiones quinque modis possunt accipi: quia primo ostendit quales debent esse huiusmodi actiones, ut sunt in intellectu; secundo quales debent esse, ut significantur per verba, ibi, *Sicut vitta coccinea*; tertio ut implentur per opera, ibi, *Sicut fragmen*; quarto ut ordinantur ad confusionem adversariorum, ibi, *Sicut turris*; quinto ut ordinantur ad documenta parvulorum, ibi, *Duo ubera tua*. Dicit ergo, *Dentes tui*, idest cogitationes intellectus, quæ dicuntur dentes, quia sicut per dentes frangitur quod est unitum, ita homo per intellectum quod uno conceptu recipit, frangit aliis per plures conceptus: unde Dionysius 25. cap.

cap. Cæl. Hierarch. dicit Angelos superiores, dentes, quia quod intelligunt uno conceptu, dividunt in inferiores per plures conceptus. Huiusmodi autem dentes, sive conceptus, esse debent *sicut greges tonsarum quæ ascendunt de lavacro*, quia debent esse tonsi a lana terrena, & debent ascendere *de lavacro* propter munditiam. Et debent esse huiusmodi conceptus *cum gemellis fetibus* propter consilia, & præcepta; & inter alias conditiones, non debent esse *steriles*, quia debent promereri aliquem fructum. Deinde cum dicit, *Sicut vitta coccinea*, ostendit quale debet esse eloquium exprimens huiusmodi cogitationes. Et tangit duo, secundum quod eloquium duo habere debet. Primo debet esse moderatum; & quantum ad hoc dicit: *Labia tua sicut vitta coccinea*: quia sicut vitta capillos tenet, sic eloquium moderatum tenet veram scientiam † alias, sententiam: † hæc autem vitta debet esse *coccinea*, quia coccus habet colorem rubeum, & verba contemplativa debent esse potissime de passione Christi. Secundo eloquium debet esse ordinatum, & compositum; & quantum ad hoc ait: *Eloquium tuum dulce*; iuxta illud Proverb. 16. „ Favus mellis verba composita. “ Deinde cum dicit, *Sicut fragmen*, ostendit quales debent esse operationes intellectus, ut adimpleantur per opera: nam talia debent esse opera quod respondeant interioribus affectionibus, & exterioribus: quia non debemus habere fictam sanctitatem. Ideo ait: *Genæ tuæ*, idest opera tua, quæ sunt in aperto, sicut genæ, sunt *sicut fragmen mali punici*; idest, sicut malum punicum fractum, in fractura tale apparet quale erat interius; sic opera nostra tales nos debent ostendere quales sumus. Est autem malum punicum malum granatum, quod quando frangitur, apparent in eo grana rubea plura: sic etiam ex una caritate plura bona opera debent procedere. Et quia simul cum pulchritudine exteriori debet adesse † alias, esse † pulchritudo interior, ideo additur: *Absque eo quod intrinsecus latet*. Deinde cum dicit, *Sicut turris*, ostendit quales sunt huiusmodi conceptus, ut ordinantur ad resistendum adversariis, dicens: *Collum tuum*, idest doctrina tua, & boni conceptus tui, per quos uniris mihi capiti, sicut per collum caput unitur corpori: huiusmodi autem collum est *sicut turris David*, *quæ ædificata est cum propugnaculis*: quia sufficiens est ad repellendum omnes impugnationes adversariorum. Ideo addit, quod *mille clypei*, idest perfectus numerus auctoritatum, *pendent ex ea*, *& omnis armatura fortium*: auctoritatibus enim, & articulis fidei munitur fides nostra, quasi per quosdam clypeos, notis lumine † alias, in lumine † divino, in quo est *omnis armatura fortium*, quia quicquid virtutis est in omni intellectu, peramplius, & perfectius continetur in lumine divino. Deinde cum dicit, *Duo ubera tua*, determinat de operationibus intellectus, ut ordinantur ad instructionem parvulorum; & tangit quatuor: nam actiones intellectus, sive doctrina, primo debet esse proportionata auditoribus parvulis; ideo dicit, *Duo ubera tua*; quia enim parvuli non possunt masticare dura, sugunt ubera; iuxta illud 1. Cor. 3. „ Tamquam parvulis in „ Christo lac dedi vobis potum, non escam. “ Et dicit, *Duo ubera*, propter duo testamenta; vel propter sensum litteralem, quem significant voces, & mysticum, quem significant res. Secundo hæc doctrina debet esse caritativa, quia doctor debet docere ardenter; ideo subdit: *Sicut duo hinnuli capreæ gemelli*: in quo designatur geminatio caritatis. Tertio docere debet regulariter, quia debet docere secundum ordinem sacræ Scripturæ; ideo subditur: *Qui pascuntur in liliis*, idest in candore divinarum Scripturarum; quia secundum quod est in sacris Scripturis, sic alios docere debemus. Quarto docere debet perseveranter † alias, Quarto perseveranter; † ideo addit: *Donec inclinentur umbræ*; idest, donec cessent ænigmata, quod tempus est totius vitæ præsentis; *& aspiret dies*, scilicet æternitatis, quod erit in futura vita, ubi non indigebimus ea doctrina qua indigemus modo. Deinde cum dicit, *Vadam ad montem myrrhæ*, concludit ex habitis, statum Ecclesiæ requirere talem pulchritudinem. Et continuatur sic. Dixi, o Ecclesia, te esse pulchram secundum omnia tua: ideo *vadam ad montem myrrhæ*, idest ad te quæ es mons myrrhæ propter carnis mortificationem † alias, idest ad te propter carnis mortificationem, † *& ad collem thuris*, idest ad te quæ es collis thuris propter assiduam, & multiplicem orationem. Et supple, dicam: *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te*: nam si Ecclesia secundum omnia sua requirit pulchritudinem, pulchritudo sua debet esse totalis. Est autem diligenter notandum, quod pulchritudo dicta de ipsa Ecclesia non debet referri ad actualitatem † alias, actualem actum, † ut actu talis sit, sed ad statum: non quia talis debeat esse semper, sed quia proficere debet; propter quod oportet eam mundum relinquere. Deinde cum dicit, *Veni de Libano*, infert ex habitis, quod debet relinquere mundum. Et continuatur sic. Habitum est quod status tuus requirit totalem pulchritudinem, *sponsa mea*, ergo ne inficiaris a mundo, *veni de Libano*, idest veni de mundo, & recede de mundo † alias omittitur, & rece-

recede de mundo; † *veni de Libano, veni*. Dicit autem ter, *Veni*, propter fidem Trinitatis, ad quam alios inducere debet, ut dicit Glossa: vel quia derelinqui mundus non potest, nisi Pater adducat sua potentia † alias, sua potentia, & praesentia. † Psalmista (Ps. 135.) „ Eduxit Israel de medio eius, in manu potenti, & brachio extento." Nisi Filius dirigat sua sapientia. Sap. 10. „ Eduxit illum sapientia," idest primum hominem, cum omnibus salvandis, a delicto suo, a quo nullus potest educi, nisi educatur de mundo. I. Iac. 4. „ Qui voluerit amicus esse huius saeculi, inimicus Dei constituitur." Nisi Spiritus sanctus attrahat sua bonitate, & clementia. Esa. 63. „ Spiritus Domini ductor eius fuit." Vel ter dicit, *Veni*, quia sicut peccamus † alias, peccavimus † cogitatione, locutione, & opere; ita his tribus ad Christum ire debemus. Dicitur autem mundus Libanus, idest candidus, per contrarium, quia in eo non est candor, sicut lucus, quia caret luce, & piscina, quia caret piscibus; sic dicitur mundus, quia caret munditia. Deinde cum dicit, *Coronaberis de capite Amana*, adducit rationem † alias, istam rationem † ad hoc sumptam ex fine. Et intendit talem rationem. Homo debet relinquere illud quo relicto potest adipisci suam coronam, & suum finem: sed si tu relinquas mundum, *coronaberis*: ergo debes mundum relinquere. De ista ratione non ponit plus, nisi quod si relinquat, coronabitur. Et ut intelligas verba eius, notandum, quod mundus quintupliciter inficit. Primo inficit irascibilem per timiditatem † alias, timorositatem; † secundo inficit concupiscibilem per intemperantiam, & foeditatem; tertio inficit voluntatem per iniustitiam; quarto intellectum practicum per falsitatem, & imprudentiam in dictis, & factis; quinto intellectum speculativum per infidelitatem. Ideo ait: *Coronaberis de capite Amana*, idest de mundo, relinquendo timiditatem, quae inficit irascibilem, *Amana* enim interpretatur coangustatus, & significat mundum, qui se ipsum coangustat, & constringit. Iterum *coronaberis*, si veneris *de vertice Sanir*, idest de foeditate, & intemperantia, relinquendo ipsam, quia inficit concupiscibilem: nam *Sanir*, secundum Glossam, idem est quod foedus † alias, foetor. † Iterum † alias, Item † *coronaberis de vertice Hermon*, idest de iniustitia, relinquendo ipsam, quia inficit appetitum intellectivum, sive voluntatem: interpretatur enim *Hermon* anathematizatio, sive divisio a Deo; quod maxime fit per iniustitiam, & potissime ut est vitium generale. Iterum *coronaberis*, si veneris *de cubilibus leonum*, idest de improvidentia, vel imprudentia, quae inficit rectam rationem agibilium, & inficit intellectum practicum: nam differt homo a bestiis ferocibus, quia est animal politicum per mansuetudinem, quam non habent animalia ferocia, quae intelliguntur per leones, qui non refrenant motus suos per prudentiam, sicut homo. Iterum *coronaberis de montibus pardorum*, idest de infidelitate, quae inficit intellectum speculativum: haeretici enim, & infideles insidiantur ut pardi; & supplendum est, relinquendo hoc perfecte, idest relinquendo mundum. Et quia non coronaberis, nisi ista relinquas; ideo debes perfecte mundum relinquere, ut coroneris. Deinde cum dicit, *Vulnerasti cor meum*, ponit tertiam rationem sumptam ex amore divino: congruum enim est ut amantes nos amemus; & quia Christus nos maxime diligit, debemus eum diligere. Cum ergo non possimus eius amori inhaerere, nisi mundum relinquamus, debemus mundum relinquere. De ista ratione non ponit nisi medium, videlicet quod Christus maxime nos diligit. Hoc est ergo quod a te volo, *soror mea*, propter naturae conformitatem, *sponsa mea*, propter fidem: *Vulnerasti cor meum*, sagitta amoris, *in uno oculorum tuorum*, idest in unitate cogitationum tuarum, *& in uno crine colli tui*, idest in unitate affectionum tuarum: nam per oculos, per quos conspicimus, debemus intelligere actiones intellectus, quae tunc placent Deo quando sunt iunctae per fidem. Per capillos, ut supra dicebatur, debemus intelligere affectiones, quae tunc placent Deo cum sunt iunctae per caritatem, & per alias perfectiones affectus. Et quia talem unitatem habere non possumus nisi mundum relinquamus, debemus mundum relinquere.

Quam pulchra sunt mammae tuae! Superius ostensum est, Ecclesiam, praecipue ut respicit statum contemplativorum, debere converti ad Christum propter susceptam ab eo bonitatem, & debere relinquere mundum, ne per ipsum contrahat foeditatem; hic ostendit, eam † alias, etiam † debere sufferre tentationes, ut adipiscatur finem, & mereatur ampliorem bonitatem. Et intendit talem rationem. Quicumque potest de facili aliquas turbationes sufferre, si per eas potest consequi finem, & augmentum in bono, ut talia adipiscatur, debet sufferre libenter; sed Ecclesia, potissime ut respicit statum contemplativorum, potest de levi tentationes ferre: ergo cum per eas mereatur finem, & augeatur in bono, debet eas patienter sufferre. In hac ratione sic procedit. Primo ostendit quod viri contemplativi possunt omnes tentationes de facili vincere: secundo ex hoc concludit quod vult eos per-

mittere tentari, ut ex hoc adipiscantur finem, & gloriam, ibi, *Surge aquilo*. Prima pars dividitur in duas: quia primo ostendit, viros contemplativos tentationes vincere; secundo ostendit quod hoc possunt de facili, ibi, *Emissiones tuæ*. Prima pars dividitur in duas: quia primo ostendit de quolibet genere tentationum, quod possunt ipsas vincere; secundo ex hoc concludit quod universaliter potest Ecclesia, ut respicit statum contemplativorum, omnem tentationem superare, ibi, *Hortus conclusus, soror mea*. Prima pars dividitur in tres partes, secundum quod tria sunt genera tentationum: nam primo ostendit, Ecclesiam posse superare tentationes diaboli; secundo ostendit, vincere posse tentationes mundi, ibi, *Favus distillans*; tertio ostendit, eam posse superare tentationes carnis, ibi, *Et odor vestimentorum*. Circa primum notandum, quod diabolus dupliciter nos vincit: primo decipiendo nos, cum se transformat in Angelum lucis; & contra hoc valet doctrina quam maxime habent viri contemplativi, quia separati a mundo magis percipiunt divinum influxum: nam Philosophus in libro de bona fortuna ostendit, aliquos simplices esse fortunatos, quia amoti a sensibilibus magis percipiunt vim substantiarum separatarum, & Dei; sicut cæci non intenti visibilibus magis memorantur. Et quantum ad hoc ait: *O soror mea sponsa, quam pulchra sunt mammæ tuæ!* idest quam pulchra est doctrina tua, quæ dicitur mammæ, & ubera, quia se contemperat secundum proportionem auditorum; & ideo subdit: *Pulchriora sunt ubera tua vino*; idest, doctrina tua prævalet doctrinæ Philosophorum, quæ non temperat se proportioni audientium, sed continet se in quadam austeritate, & excellentia verbi cum ponderositate sententiæ: ideo huiusmodi doctrina dicitur vinum, non lac, quia caret dulcedine. Secundo vincit nos diabolus, si inveniat nos denudatos virtutibus; & quantum ad hoc subdit: *Et odor unguentorum tuorum*, idest fama virtutum spiritualium, ut Glossa exponit, *super omnia aromata*; idest, superat omnem humanam scientiam: propter quod supplendum est, non debes timere ne diabolus te vincat decipiendo. Deinde cum dicit, *Favus distillans*, ostendit, Ecclesiam superare impugnationem mundanam: nam maxime mundum superamus, si (cum dividatur inter fideles, & infideles) fidelibus effundimus doctrinam, & eam celamus infidelibus, ne capiant nos in verbo; ideo ait: *Favus distillans labia tua*, quantum ad fideles; *mel, & lac sub lingua tua*, quantum ad infideles, quibus non debes communicare dulcedinem doctrinæ sacræ, sed tenere eam sub lingua tua. Deinde cum dicit, *Odor vestimentorum tuorum*, idest odor carnis † alias, caritatis † tuæ: est enim caro quasi quoddam vestimentum animæ, cuius odor est *sicut odor thuris*: thus enim cum igne crematur, redolet, sicut caro contemplativorum, cum in tentationibus stimulatur, sed eas vincunt, cum continentia redolent & merentur. Ex quibus haberi potest quod Ecclesia ut respicit vitam † alias, in † contemplativam, potest superare tentationes carnis. Deinde cum dicit, *Hortus conclusus*, infert, quod omnes tentationes universaliter potest superare. Et continuatur sic. Tu, Ecclesia, ut ostensum est, superare potes omnes tentationes diaboli, mundi, & carnis: ergo tu es *hortus conclusus, soror mea sponsa*: tu es *hortus conclusus*. Et dicit bis, *Hortus conclusus*, quia tentationes mundi, & carnis non possunt intrare ad ipsam. † Alias, Ergo tu es *hortus conclusus*, quia tentationes mundi, & carnis non possunt intrare ad ipsum. † Addit etiam quod est *fons signatus*, quia etiam tentationes diaboli non possunt ad eam ingredi. Est ergo Ecclesia *hortus conclusus*, inquantum continet poma munda a spurcitiis carnis. Est iterum † alias omittitur, iterum † *hortus conclusus*, inquantum continet poma vera, non sophisticata vanitatibus mundi: *est fons signatus*, inquantum continet aquas dulces † alias omittitur, dulces, † non amaricatas per versutias diaboli. Deinde cum dicit, *Emissiones tuæ*, ostendit, Ecclesiam, ut respicit contemplativos, de facili posse superare tentationes singulas: nam minima gratia sufficit ad superandum omnes tentationes. Si igitur quis habeat gratiam superabundantem, de facili eas superabit. Gratia superabundans in hoc cognoscitur inquantum alios inducit ad gratiam: nam perfectum est unumquodque cum potest sibi simile generare. Ostendere ergo, Ecclesiam de facili posse superare tentationes singulas, est ostendere quod derivationes gratiarum, prout fluunt ab Ecclesia ad suos filios, sunt sufficientes ad superandum tentationes singulas. Derivantur enim dona gratiarum divinarum a perfectioribus ad imperfectos: non quod perfecti ipsam gratiam causent, cum a solo Deo ipsa gratia causetur † alias, sed a solo Deo ipsa gratia causatur; † sed quia per prædicationes, & bona opera, & exempla perfecti ducunt imperfectos ad gratiam suscipiendam: & ulterius aliquando per suas orationes gratiam impetrant, & ministrando Sacramenta, aliquid efficiunt in illa: quo facto, nisi quis præbeat obicem, gratiam suscipit. Duo ergo facit: nam primo ostendit quod per huiusmodi derivationes potest quodlibet genus tentationis superare; secundo ex hoc concludit

dit quod universaliter omnes tentationes superare possit, ibi, *Fons hortorum*. Circa primum tria facit: quia primo ostendit quod per tales derivationes possunt superari tentationes mundi; secundo quod diaboli, ibi, *Cypri cum nardo*; tertio quod carnis, ibi, *Myrrha, & aloe*. Dicit ergo: *Emissiones tuæ*, idest dona gratiarum derivata a te ad alios, sunt *paradisus malorum punicorum*, idest illarum arborum, *cum pomorum fructibus*, idest cum fructibus dictarum arborum: fructus enim malorum punicorum habent corticem asperum, sed intus habent grana rubea, & significant doctrinam ecclesiasticam, cuius sensus committitur iis qui sunt intra ipsam; exterioribus autem monstratur cortex tantum. Unde pars ista respondet illi parti ubi dicebatur supra; *Favus distillans labia tua, mel, & lac sub lingua tua*. Sicut ergo per illa verba ostendebatur, Ecclesiam posse superare impugnationes mundi; sic per ista habetur quod per dona gratiarum derivata ab Ecclesia ad filios, possunt illas † alias, alios † superare. Deinde cum dicit, *Cypri cum nardo*, ostendit per tales emissiones posse superare diaboli tentationes. Legatur ergo sic. *Emissiones tuæ* non solum sunt *paradisus malorum*, sed etiam huiusmodi emissiones sunt emissiones *Cypri*: Cyprns enim, secundum Glossam, arbor est aromatica habens semen candidum, & potest significare perfectionem intellectus speculativi, quia huiusmodi intellectus est candidus, qui illuminatur lumine fidei, vel lumine intellectus agentis. Ex quo apparet quod hoc nomen *Cyprus* est æquivocum ad insulam, & arborem. Et huiusmodi emissiones sunt *cum nardo* † alias, sunt *nardus*: † nardus enim est herba redolens, & candida: unde potest significare perfectionem affectus, quia dat intelligere caritatem, ut dicit Glossa. Huiusmodi emissiones non solum sunt *nardus*, sed etiam *crocus*: crocus enim est aurei coloris, & potest significare prudentiam, cui deservit eubulia, ad quam pertinet dare consilium lucidum, & mundum: prudentia autem est in intellectu practico, unde significat perfectionem intellectus practici: sunt etiam huiusmodi emissiones *fistula, & cinnamomum*, per quæ designantur perfectiones irascibilis, & concupiscibilis: nam cinnamomum habet virtutem suam extra in cortice, & significat perfectionem irascibilis, quæ perficitur fortitudine, quæ consistit in aggrediendo; casia autem habet bonitatem suam interius, & significat perfectionem concupiscibilis, quæ perficitur per temperantiam, cuius bonitas videtur consistere intrinsecus, quia bonitas magis est in retrahendo, quam in aggrediendo: habet enim quodammodo modum contrarium fortitudini. Et inde est quod insensibilitas, quæ dicit defectum, minus opponitur temperantiæ quam † alias, in † intemperantia; & audacia, quæ dicit excessum, minus opponitur fortitudini, quam timiditas, ut dicitur 2. Ethic. Et huiusmodi emissiones sunt *cum universis lignis Libani*, idest cum omnibus aliis perfectionibus, designatis per ligna Libani, ratione candoris, & munditiæ. Et qui habet perfectum intellectum speculativum, & practicum, & irascibilem, & concupiscibilem, & alias perfectiones debitas, potest resistere diabolo. Ideo per hæc dicta etiam intelligitur, quod emissiones sponsæ possunt superare diabolicas tentationes: unde ista pars concordat cum illa parte superius quod ubera sponsæ erant *pulchriora vino*, quæ respiciunt intellectum; *& odor unguentorum* erat *super omnia aromata*, ratione virtutum respicientium potentias alias. Verum etiam per illa, scilicet Cyprum, & nardum, possumus intelligere perfectiones potentiarum, per quas superamus diabolum. Deinde cum dicit, *Myrrha, & aloe*, ostendit quomodo per tales emissiones superamus tentationes carnis, quia sunt *myrrha, & aloe*, idest conservant a putrefactione; & hoc *cum omnibus primis unguentis*, idest cum omnibus unguentis præcipuis conservantibus a putrefactione: myrrha enim † alias, etiam † a putrefactione conservat, ut dicit Glossa; & aloe etiam hoc facit, licet non tantum, ut in Glossa dicitur: & etiam unguenta præcipua habent hoc efficere. Et quia vitando tentationes, potissime servamur a corruptione; ideo per hoc datur intelligi quod per derivationes prædictas superantur tentationes carnis. Deinde cum dicit, *Fons hortorum*, concludit quod universaliter tentationes omnium superantur; ideo ait, quod huiusmodi emissiones sunt *fons hortorum*, inquantum valent ad producendum fructus *malorum punicorum*, resistendo tentationibus mundi. Sunt etiam *puteus aquarum viventium*, quia aquæ quas continent, non possunt mortificari per tentationes diaboli. Et huiusmodi aquæ sunt, *quæ fluunt impetu de Libano*, idest de candore, quia non maculantur immunditia carnis. Deinde cum dicit, *Surge aquilo*, concludit Christus quod vult permittere tentari sponsam, ut ex hoc mereatur finem, & gloriam. Continuatur ergo sic. Tu, sponsa, potes sustinere omnes tentationes, & potes eas sustinere de facili, cum ipsæ derivationes, & dona gratiarum derivata ad alios hoc possint; ideo *surge aquilo, & veni auster*; idest, volo permittere, quod surgant diversa genera tentationum, & perflent, idest stimulent, *hortum meum*, idest sponsam meam; *& fluent aromata illius*, quia per tales stimulatio-

tio-

tiones tu mereberis, & redolebis congruo modo. Aquilo enim est ventus frigidus, auster vero est ventus calidus; & significant omnia genera tentationum, & omnia quæ possunt inclinare ad malum: quia quicumque male agit, vel hoc facit ex timore infrigidante, vel ex amore male inflammante.

CAPUT V.

Veniat dilectus meus in hortum suum, ut comedat fructum pomorum suorum. Veni in hortum meum, soror mea sponsa; messui myrrham meam cum aromatibus meis; comedi favum cum melle meo, & bibi vinum meum cum lacte meo. Comedite amici, & bibite, & inebriamini carissimi. Ego dormio, & cor meum vigilat. Vox dilecti mei pulsantis. Aperi mihi, soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea: quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium. Expoliavi me tunica mea; quomodo induar illa? Lavi pedes meos; quomodo inquinabo illos? Dilectus meus misit manum suam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius. Surrexi ut aperirem dilecto meo. Manus meæ stillaverunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatissima. Pessulum hostii mei aperui dilecto meo; at ille declinaverat, atque transierat. Anima mea liquefacta est ut dilectus locutus est. Quæsivi, & non inveni illum; vocavi, & non respondit mihi. Invenerunt me custodes qui circumeunt civitatem; percusserunt me, & vulneraverunt me: tulerunt pallium meum mihi custodes murorum. Adiuro vos, filiæ Hierusalem, si inveneritis dilectum meum, ut nuntietis ei quia amore langueo. Qualis est dilectus tuus ex dilecto, o pulcherrima mulierum? Qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adiurasti nos? Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus. Caput eius aurum optimum; comæ eius sicut elatæ palmarum, nigræ quasi corvus; oculi eius sicut columbæ super rivulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, & resident iuxta fluenta plenissima; genæ illius sicut areolæ aromatum consitæ a pigmentariis; labia eius lilia distillantia myrrham primam; manus illius tornatiles, aureæ, plenæ hyacintis; venter eius eburneus, distinctus sapphyris; crura illius columnæ marmoreæ quæ fundatæ sunt super bases aureas; species eius ut Libani, electus ut cedri; guttur illius suavissimum, & totus desiderabilis. Talis est dilectus meus, & ipse est amicus meus, filiæ Hierusalem. Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum; quo declinavit dilectus tuus? & quæremus eum tecum.

Veniat dilectus meus in hortum suum. Quoniam videt sponsa per se ipsam † alias, Quoniam videtur per se ipsam † non posse ad sponsum converti, & mundum relinquere, & tentationes tolerare; ideo convertit se ad sponsum suum † alias, ad illum, † petens eius auxilium, & subventionem. Dividitur autem hæc pars in duas: quia primo ponitur sponsæ petitio; secundo subiungitur Christi responsio, ibi, *Veni in hortum meum.* Continuatur autem sic. Sponsus meus me hortatur, ut convertar ad ipsum, relinquendo mundum, & sustineam tentationes, & quod hoc de facili possum; sed, ut video, innixa meo auxilio, nullo modo sum potens ad talia. Et si dicit, me posse de facili, recognosco hoc verum esse per eius auxilium; ideo rogo, ut *veniat dilectus meus in hortum suum*, idest veniat in me, quæ sum hortus eius, & *comedat*, idest benevola receptione recipiat, *fructum pomorum suorum*: quia cognosco, & cum gratiarum actione confiteor, quod fructum quem ego facio, poma, quæ produco, bonarum cogitationum, affectionum, orationum, & operum, a me ipsa non facio, sed eius auxilio; ideo non sunt mea, sed sua. Deinde cum dicit, *Veni in hortum meum*, ponitur Christi responsio. Duo autem notanda posuit sponsa in petitione sua: primum quod auxilium a Christo petebat; secundum quod bona sua ab ipso recognoscebat. Christus autem respondendo sponsæ suæ, tria facit. Primo ostendit quod petitionem prævenit; secundo bona sponsæ a se esse consentit, ibi, *Messui myrrham meam*; tertio eam ad secure contemplandum inducit, ibi, *Comedite amici.* Et continuatur sic. Tu, sponsa mea, petis a me auxilium, ut veniam ad te, quæ es hortus conclusus: petitionem tuam iam præveni. Et hoc

hoc est quod ait: *Soror mea sponsa, veni in hortum meum*, ita ut ly *veni* sit temporis præteriti: unde est sensus: Ego iam *veni in hortum meum*, præveniendo petitionem tuam, paratus ad auxilium tuum. Posset autem legi, quod ly *veni* sit imperativi modi; sed quia non bene continuaretur præcedentibus, ideo de tali sensu non est nobis ad præsens cura † alias, curandum. † Deinde cum dicit, *Messui myrrham*, ostendit Christus quomodo assentit, bona sponsæ esse a se ipso: unde continuatur sic. Tu, sponsa mea, times ne deficias in certaminibus; ne timeas, quia ego *messui*, idest secavi, vel recollegi, *myrrham meam*, idest te, quæ es myrrha mea propter carnis mortificationem, † alias, *myrrham meam propter* carnis mortificationem, † secundum quam potes tentationes vitare; & hoc *cum aromatibus meis*, quia (ut tactum fuit) sustinendo tentationes, ex te fluebant aromata, prout merebaris finem, & gloriam: dicitur enim Christus metere myrrham cum aromatibus, inquantum sponsa hoc facit vincendo tentationes auxilio suo: in quo Christus assentit quod hoc bonum, quod est tentationes vincere, sponsa non habet a se ipsa, sed a Christo. Postea subdit: *Comedi favum cum melle meo*; idest, feci quod converteretis ad me, secundum quam conversionem gustas contemplationis dulcedinem: *bibi vinum meum cum lacte meo*; idest, feci quod tu biberes *vinum cum lacte meo*, quod relinqueres mundum, quem relinquendo biberes vinum propter spiritualem lætitiam; & biberes lac, propter candorem, & munditiam. Ex quo apparet Christum confiteri, sponsam non solum habere ab ipso quod tentationes vincit, sed etiam habere ab ipso quod convertitur ad ipsum, & relinquit mundum. Et notandum, quod quia causa prima plus est influens in suum causatum, quam causa secunda † alias, secundaria; † si sponsa metit myrrham, vincendo tentationes, & comedit favum cum melle, convertendo se ad Deum, & bibit vinum cum lacte, relinquendo mundum: si hoc facit, invocato auxilio Christi, qui est caput Ecclesiæ, & principium, peramplius, & perfectius dicitur Christus hoc facere. Deinde cum dicit, *Comedite*, hortatur Ecclesiam ad secure contemplandum; ideo ait: Vos *amici* mei, quia ego semper sum vobiscum, absque trepidatione *comedite* spiritualem dulcedinem, *bibite* vinum spiritualis lætitiæ, & *inebriamini carissimi*, ebrietate spiritus, in contemplationis dulcedine persistendo. Notandum autem, quod Christus prius locutus est Ecclesiæ in singulari, cum dixit: *Veni in hortum meum, soror mea sponsa*; nunc autem loquitur ei in plurali dicens, *Comedite amici*. Cuius ratio est, quia licet Ecclesia in comparatione ad Christum, cuius est sponsa, sit una, quia unius sponsi debet esse una sponsa; tamen quia dulcedo Christi non uniformiter recipitur in tota Ecclesia: quia dulcedo contemplationis aliquando in uno causatur ex maiestate, aliquando in alio ex pietate, in alio ex sapientiæ profunditate (2. 2. q. 180. ar. 4.) propter hoc dicitur Ecclesia in plurali comedere, & bibere.

Ego dormio, & cor meum vigilat. Postquam descriptus est status Ecclesiæ modernæ quantum ad contemplationem, hic describitur quantum ad actionem, sive quantum ad filiorum ministrationem. Et notandum, Christum sic hortari Ecclesiam ad contemplandum quod tamen eam invitat ad filiis ministrandum. Et ideo dixit: *Comedite amici, bibite, & inebriamini carissimi*. In quo hortatur Ecclesiam ad contemplationem. Hic autem tamquam bonus sponsus, habens curam filiorum, eam invitat ad ministrandum filiis. Et dividitur pars ista in duas: quia primo ponitur Ecclesiæ contemplatio; secundo subiungitur Christi exhortatio, secundum quam invitat Ecclesiam surgere a contemplatione ad actionem † alias, surgere ad actionem, † ibi, *Vox dilecti mei*. Contemplatio autem Ecclesiæ designatur cum dicitur: *Ego dormio, & cor meum vigilat*: viri enim contemplativi dicuntur dormire, quia quiescunt a sensibilibus, & exterioribus; tamen secundum cor vigilant, quia magis sunt apti ad percipiendum intrinsecus inspirationes, & divinos influxus: quia (ut superius tactum est) sicut cæci non intenti visibilibus, melius memorantur; sic viri contemplativi, non intenti exterioribus, magis percipiunt interiores inspirationes. Deinde cum dicit, *Vox dilecti mei pulsantis*, ponitur Christi invitatio. Et dividitur pars ista in partes duas: quia primo ponitur huiusmodi invitatio; secundo ponitur sponsæ excusatio, ibi, *Expoliavi me*. Circa primum duo facit: quia primo ponitur prædicta invitatio; secundo subiungitur invitationis ratio, ibi, *Caput meum*. Continuatur sic. Me existente in contemplatione, audita est in me *vox dilecti mei*, idest vox Christi, *pulsantis*, & dicentis: *O soror mea*, propter naturæ conformitatem, *amica mea*, propter caritatem, *columba mea*, propter cordis simplicitatem, surge a statu contemplationis, *aperi mihi*, prædicando filiis meis, aperiendo corda eorum, ut possim intrare ad eos. Notandum autem, quod Ecclesia per vitam activam, exercendo prædicationis officium, dupliciter aperit Christo: primo in ipsis fidelibus, quia „ quod uni ex minimis meis fecistis (dicit Christus, Matt. 25.) mihi fecistis. " Rursum etiam ipsi Christo aperimus, quando per prædicatio-

cationem cor alicuius aperitur, per quam apertionem ipse Christus intrat ad illum. Deinde cum dicit, *Quia caput meum plenum est rore*, assignat rationem dictæ invitationis. Rogo, sponsa mea, ut mihi aperias, prædicando fidei veritatem, & morum honestatem: *quia caput meum*, idest intellectus meus, *plenum est rore* infidelitatis, *& cincinni mei*, idest capilli, sive affectiones meæ sunt plenæ *guttis noctium*, idest frigiditate, & obscuritate peccatorum, quæ per noctes intelliguntur ratione privationis, quæ est essentialis cuiuslibet malitiæ, & quia „qui male agit, odit lucem." (Io.3.) Notandum autem, quod intellectus potest dici caput, & voluntas potest dici caput, ratione dominii; secundum quem modum qui dominatur aliis, caput eorum esse dicitur, quia voluntas in Regno animæ dominari videtur, quia ceteræ potentiæ exeunt in actiones suas secundum imperium voluntatis; & sic voluntas dicitur caput. Si vero consideremus caput, prout in eo viget cognitio, & sensus; & quia cetera membra diriguntur in actiones suas per caput, cum dirigere sit rationis; sic ratio, & intellectus merentur nomen capitis: propter quod non est inconveniens quod per caput intelligatur intellectus, & per capillos radicatos in capite designentur affectiones radicatæ in voluntate: unde non solum intellectus, sed etiam voluntas potest dici caput. Deinde cum dicit, *Expoliavi me tunica mea*, ponitur sponsæ excusatio: & dividitur pars ista in partes tres: quia primo ponitur huiusmodi excusatio; secundo subiungitur Christi attractio ibi, *Dilectus meus*; tertio per huiusmodi attractionem ponitur sponsæ famulatio, ibi, *Surrexi, ut aperirem*. Continuatur autem sic. Tu, dilecte mi, invitas me, ut habeam curam filiorum, & a statu contemplationis, propter quam dimisi temporalia, redeam ad statum actionis, secundum quam † alias, quem † de temporalibus curam habueram; sed ego *expoliavi me tunica mea*; idest dimisi ista temporalia; *quomodo induam illam?* idest, quomodo revertar ad habendam iterum curam temporalium? quasi dicat: Grave est mihi. *Lavi pedes meos*, idest affectiones meas, quæ dicuntur pedes, quia per † alias, secundum † eas venitur ad te. Huiusmodi affectiones lavi, quia non solum dimisi temporalia, sed etiam dimisi voluntatem habendi ea; *quomodo inquinabo illos?* idest, quomodo inquinabo pedes meos, idest affectiones meas, volendo iterum habere curam † alias, volendo curam † temporalium? Deinde cum dicit, *Dilectus meus misit manum suam per foramen*, ponitur Christi attractio: nam licet sponsa se excusaret, tamen tanta fuit potentia Christi quod virtute sua eam attraxit, voluntatem suam inclinando, ut vellet habere curam filiorum. Continuatur sic. Ego sponsa me excusabam, ne redirem ad activam vitam; sed *Dilectus meus* Christus, qui est potentiæ infinitæ, *misit manum suam per foramen*, idest intellectum, vel affectum: quia intellectus, vel etiam affectus sunt quasi quædam foramina, & rimulæ per quas ad nos Christus ingreditur. *Et ad tactum eius*, idest ad istam immissionem virtutis, secundum quam me Christus tetigit, *venter meus*, idest mollior pars in me, *intremuit*, idest præ timore obstupuit, non audens renuere quod sponsus vult; quasi dicat: Tanta fuit virtus Christi quod non solum fortiores partes animæ fuerunt paratæ ad obediendum Christo, sed etiam debiliores. Deinde dicit † alias, cum dicit: † *Surrexi ut aperirem dilecto*: quia, ut dictum est, tanta fuit virtus Christi, quod totam sponsam convertit ad suam voluntatem, ideo hic ponitur sponsæ confessio, & officii, ad quod invitata fuit, devota susceptio, scilicet curæ filiorum. Et quia, ut superius tangebatur, ex administratione filiorum circa exteriora fit distractio in mente, ideo duo facit: quia primo ponitur sponsæ famulatio; secundo additur mentis distractio, ibi, *Pessulum ostii mei*. Continuatur sic. Ita sponsus attraxit me: unde non volens, vel valens resistere ei, *surrexi* a contemplatione, *ut aperirem dilecto meo* per prædicationem; & non solum aperui ei prædicando verbo, sed etiam prædicando exemplo; ideo subditur: *Manus meæ*, idest operationes meæ, *stillaverunt myrrham*, idest carnis mortificationem, quæ per myrrham intelligitur, ut superius dictum est, inquantum aliquando exemplo mearum operationum moti egerunt pœnitentiam, mortificando carnem suam: quia sic alios debemus inducere ad pœnitentiam quod etiam nobis pœnitentiam servare debemus. Ideo subdit: *Et digiti mei pleni myrrha probatissima*; quasi dicat: *Manus meæ stillaverunt myrrham*, quia alii quasdam stillas, quasdam guttas perceperunt pœnitentiæ meæ, portando in carne sua; sed *digiti mei*, idest diversæ operationes meæ, quæ dicuntur digiti propter discretionem, ut Glossa tangit, remanserunt *pleni myrrha probatissima*: quia excellentiorem pœnitentiam in corpore meo portavi, quam aliis ostenderem. Deinde cum dicit, *Pessulum ostii mei aperui dilecto meo*, narrat sponsa mentis suæ distractionem. Et notandum, quod quando homo est in mente distractus, & non potest gustare illam dulcedinem quam prius sentit, debet reverti ad intima cordis sui, inquirendo Christum, discutiendo cogitationes, & affectiones. Et quia in tali inquisitione, & discussione occupatur homo aliquando vanis, & variis cogitationibus,

quæ

quæ dicuntur *vigiles civitatis*, debet huiusmodi vanas cogitationes abiicere, & Christum diligenter inquirere. Et si non potest ipsum per se ipsum invenire, debet aliorum auxilium exposcere. Secundum hunc ordinem pars ista dividitur in partes quatuor: quia primo ponitur mentis distractio; secundo additur duplex Christi inquisitio, ibi, *Anima mea*; tertio innuitur vanarum cogitationum occupatio, ibi, *Invenerunt*; quarto ponitur suffragii quæsitio, ibi, *Adiuro vos*. Continuatur sic. Ego sponsa, postquam aperueram ostium aliis prædicando, & intenta fueram circa aliorum profectum, volui intendere profectui meo, redeundo ad statum contemplationis: propter quod *aperui dilecto meo*, idest Christo, *pessulum ostii mei*. Pessulum dicimus vectem cum quo ostium clauditur; & potest hoc significare curam temporalium, quam debet prælatus ad tempus removere a se, ut possit redire ad contemplationem, aperiendo ostium suum Christo. Verum quia propter temporalium curam ut plurimum prælatus distrahitur secundum mentem, & Christum non invenit, ait; *At ille*, idest Christus, *declinaverat, atque transierat*; quia distracta in mente non inveni sponsum meum Christum, ut volebam. Deinde cum dicit, *Anima mea liquefacta est*, ponitur Christi inquisitio. Notandum autem, quod cum a statu actionis quis ad contemplationem redit, si Christum non invenit, ut vult, inter cetera quæ stimulant ipsum ut Christum quærat, est memoria præteritæ dulcedinis: nam cum homo sentit se aliquando in oratione gustasse dulcedinem; si postea ad orationem rediens non potest tantam sentire dulcedinem quantam prius, ex memoria talis dulcedinis stimulatur ad discutiendum tales suas cogitationes, & affectiones, utrum secundum eas displicuerit Christo, ut possit invenire causam quare nunc non possit sentire illam dulcedinem quam prius senserat. Ideo ait: *Anima mea liquefacta est*, propter dulcedinem contemplationis, *ut dilectus locutus est*, idest quando dilectus in oratione loquebatur mihi, & † alias, ut † ego sibi. Et quia talem liquefactionem modo non sentio, rediens ad conscientiam, Christum *non inveni*. Unde memorata dictæ dulcedinis † alias, dicta dulcedine, † *quæsivi* Christum discutiendo cogitationes intellectus, *& non inveni illum*; *vocavi* eum per desideria affectus, *& non respondit mihi*. Deinde cum dicit, *Invenerunt me custodes qui circumeunt civitatem*, postquam narravit Christi inquisitionem, & non inventionem, narrat variarum cogitationum occupationem. Ad cuius evidentiam notandum, Ecclesiam primitivam habuisse aliquo modo maiores turbationes, & aliquo modo minores, quam modernam: nam quantum ad persecutionem plus turbata est † alias, turbatur † illa quam ista, quia modo cessaverunt sævitiæ tyrannorum; sed quantum ad distractionem plus turbatur ista quam illa, quia modo Ecclesia maximis divitiis est dotata; ideo plus distrahitur interius propter curam temporalium, quam distracta fuerit primitiva Ecclesia. Ideo superius (cap. 3.) quando narrabatur distractio Ecclesiæ primitivæ, simpliciter dicebatur, quod in lectulo suo quæsivit Christum; hic autem dictum est: *Pessulum ostii mei aperui dilecto meo*, quia, ad litteram, curæ temporalium faciunt quoddam obstaculum, & pessulum in ostio mentis, quod oportet amovere, si Christum invenire volumus. Rursum ibi dicebatur: *Quæsivi illum, & non inveni*; hic autem dicitur, quod sponsus declinavit, atque transivit; & quod quæsivit, & non invenit; vocavit eum, & non respondit. In quo ostendit se Ecclesia moderna esse magis elongatam a Christo quam fuerit primitiva. Tertio ibi dicebatur † alias, dicebat † simpliciter, quod invenerunt sponsam vigiles qui custodiebant civitatem; hic autem dicitur † alias, dicit: † *Invenerunt me custodes, qui circumeunt civitatem*; idest, invenerunt me variæ cogitationes; & † alias omittitur, & † huiusmodi variæ cogitationes *percusserunt me, vulneraverunt me, & tulerunt pallium meum* † *alias, meum mihi* † huiusmodi cogitationes, quæ sunt *custodes murorum*. In quo ostendit moderna Ecclesia se magis involvi vanis cogitationibus quam fuerit primitiva: quod etiam designatur, quia primitiva Ecclesia per se ipsam inveniebat, unde dicebat (cap. 3.) *Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea*: hic autem Ecclesia moderna, ut possit Christum invenire, exposcit auxilium filiarum, cum dicit: *Adiuro vos, filiæ Hierusalem*. Notandum autem, quod † alias, bene quod † cogitationes, sive *vigiles civitatis*, nos percutiunt, quando eis damus aditum; nos vulnerant, quando in eis delectamur; sed nobis accipiunt pallium, expoliando nos virtutibus, & donis, quando eis consentimus. Deinde cum dicit, *Adiuro vos*, sponsa, ut possit invenire Christum, exposcit auxilium filiarum; hæc autem petitio est ad profectum Ecclesiæ, & ad profectum filiarum: ad profectum Ecclesiæ, inquantum propter preces filiarum sponsus aliqua bona largitur Ecclesiæ; ad profectum filiarum est, quia propter adiurationem matris moventur filiæ, ut ardentius Christum quærant. Ideo duo facit: quia primo ponitur huiusmodi adiuratio, secundo subiungitur † alias, adiungitur † ardentior filiarum inquisitio, ibi, *Qualis est dilectus tuus*? Continuatur sic. O *filiæ Hierusa-*

rusalem, quia propter vos causam vestram suscepi, ex qua cura cum † alias, & quia cum † distracta conscientia quæsivi Christum sponsum meum, & non inveni; ideo *adiuro vos*, idest obsecro vos, *si inveneritis dilectum meum*, quia forte in orationibus vestris loquitur vobis, quia non estis tantum intentæ exterioribus, qui non loquitur mihi, eo quod sum magis intenta vobis: si ergo contingat hoc, rogo *ut nuntietis ei quia amore langueo*; idest, propter amorem deficio, volo in amorem eius rapi, & dulcedinem contemplationis eius sentire, & non valeo, sed deficio.

Qualis est dilectus tuus, o pulcherrima mulierum? In parte ista ponitur filiarum ardens inquisitio. Et dividitur pars ista in partes duas: quia primo filiæ Hierusalem inquirunt a matre sua, idest ab Ecclesia, qualis sit Christus sponsus eius, ut cognoscant eius bonitatem; secundo quærunt ubi sit, ut habeant eius societatem, ibi, *Quo abiit dilectus tuus?* Habent autem se hæ duæ quæstiones per ordinem: quia prius est cognoscere quale aliquid sit, ut cognoscens eius bonitatem, eam desideret, & eius desiderio motus, secundo quærat † alias, quærit † ubi sit eius bonitas, ut eam adipisci valeat. Prima pars dividitur in partes tres: quia primo quærit qualis sit Christus secundum divinitatem, ibi, *Qualis est dilectus tuus ex dilecto?* secundo qualis sit secundum humanitatem, ibi, *Qualis est dilectus tuus?* tertio assignat rationem quæstionum factarum, ibi, *Quia sic adiurasti nos*. Continuatur sic. *O pulcherrima mulierum*, sponsa Christi, *qualis est dilectus tuus ex dilecto?* Nam Pater non est *dilectus ex dilecto*, quia a nullo; Spiritus sanctus est dilectus ex dilectis, quia a pluribus, ut a Patre, & Filio; solus autem Filius est *dilectus ex dilecto*. Deinde cum dicit, *Qualis est dilectus tuus?* quærit qualis est Christus secundum humanitatem: unde non addit † alias, unde addit † ibi, *ex dilecto*, quia sicut nascendo secundum divinam naturam est sine matre, sic quodammodo nascendo secundum humanam naturam est sine patre: nam cum filius debeat esse similis patri in natura, cum nullus homo fuerit pater Christi † alias, eius, † dicere possumus, aliquo modo Christum, secundum quod homo, non habuisse patrem. Deinde cum dicit, *Quia sic adiurastis nos*, assignat causam dictarum quæstionum. Continuatur sic. Ideo quærimus qualis sit dilectus tuus, vel sponsus secundum divinitatem, & qualis sit secundum humanitatem, quia tu movisti desiderium nostrum ad hoc: *quia sic adiurasti nos*; idest, sic nos obsecrasti. Deinde cum dicit, *Dilectus meus candidus*, ponitur sponsæ responsio; in qua facit quatuor: quia primo ostendit qualis sit Christus secundum divinitatem; secundo qualis sit secundum humanitatem, ibi, *Caput eius aureum*; tertio qualis sit secundum utrumque, ibi, *Species eius ut Libani*; quarto epilogat dicta, ibi, *Talis est dilectus meus*. Declarat ergo primo qualis sit Christus secundum divinitatem: Christus enim secundum divinitatem tripliciter potest considerari, vel declarari. Primo in comparatione ad Patrem; secundo in comparatione ad Spiritum sanctum; tertio in comparatione ad nos. Prout autem comparatur ad Patrem, est genitus ab eo, & procedit per modum intellectus, & dicitur lux, & candor; & quantum ad hoc ait: *Dilectus meus candidus*. Prout vero comparatur ad Spiritum sanctum, sic spirat ignem amoris; & quantum ad hoc subdit, *Et rubicundus*, ardore † al. amore † caritatis, & amoris procedentis ab ipso. Prout vero comparatur ad nos, ipse est filius naturalis, nos autem adoptivi; ideo subdit, *Electus ex millibus*. Deinde cum dicit, *Caput eius aurum optimum*, ostendit qualis sit Christus secundum humanitatem, & duo facit: quia primo ostendit qualis sit Christus in se: secundo qualis sit in suis membris, ibi, *Coma eius*. Christus autem secundum humanitatem est caput nostrum, quia caput debet esse eiusdem naturæ cum membris, quod non competit Christo secundum divinitatem, sed secundum humanitatem: hoc autem caput est *aurum optimum*, quia contagione peccati non fuit maculatum, nam in omnes secundum communem legem nascentes transit originale peccatum, præterquam in ipsum qui non communi lege concupiscentiæ, sed de Virgine Spiritu sancto conceptus est, & natus. Deinde cum dicit, *Coma eius sicut elata palmarum, nigra quasi corvus*, declarat qualis sit Christus secundum membra eius. Membra autem Christi dupliciter possunt dividi, scilicet secundum materiam doctrinæ, & vitæ. Duo ergo facit: nam primo declarat membra Christi ratione doctrinæ; secundo ratione diversitatis vitæ, ibi, *Manus illius*. Differentia autem doctrinæ in membris Christi est quadruplex: quia primo sunt Apostoli; secundo Prophetæ, qui magis procul viderunt Christum quam Apostoli; tertio sunt Doctores, qui accipientes dicta Apostolorum, & Prophetarum docent; quarto & ultimo sunt Prædicatores, qui ut audiunt a Doctoribus, sic referunt populo. Quatuor ergo facit: quia primo declarat quales sunt Apostoli, ibi, *Coma eius*; secundo quales sunt Prophetæ, ibi, *Oculi eius*; tertio quales sunt Doctores, ibi, *Genæ illius*; quarto quales sunt Prædicatores, ibi, *Labia eius*. Dicit ergo primo: *Coma eius*, idest Apostoli (qui dicuntur comæ, vel capilli, quia immediate adhæserunt Christo capiti) *quasi elata*

si elata palmarum, quia erectæ sunt superius huiusmodi comæ, idest Apostoli, sicut palmæ, unde sunt ad modum *elata palmarum*. Vel *elata palmarum* sunt quædam arbores ad modum palmarum, & sunt aromaticæ, & significant Apostolos propter odorem bonæ famæ: unde alia translatio (ut dicit Glossa) *Crines eius abietes*, ita quod per abietes intelligamus arbores aromaticas, non illas unde ædificia fiunt. Et addit, quod huiusmodi comæ sunt *nigræ quasi corvus*; quod potest esse dictum ratione persecutionis, quam passa fuit Ecclesia tempore Apostolorum. Deinde cum dicit, *Oculi eius sicut columbæ*, ostendit quales sunt Prophetæ, qui dicuntur *oculi* ratione visionis; iuxta illud I. Reg. 9. „ Qui enim Propheta dicitur hodie, „ vocabatur olim videns. " Hi autem *oculi* sunt *sicut columbæ* † alias, Hi *oculi* sunt *columbæ super rivulos aquarum*, propter ænigmaticam cognitionem: nam sicut columbæ iuxta fluenta aquarum vident in aquis speciem accipitris venientis; sic Prophetæ in aquis (quia per ænigmata) videbant insidias diaboli, & præcavendas † alias, præcavenda † populo annuntiabant. Addit autem quod hæ columbæ sunt *lotæ lacte*, propter munditiam: nam licet cognitio Prophetarum esset ænigmatica, erat tamen munda ab omni cogitatione erroris. Et subdit: *Et resident iuxta fluenta plenissima*, ratione revelationis: quod enim viderunt Prophetæ, habuerunt per inspirationem divinam, ex † alias, in † quo sunt fluenta plenissima Scripturarum. Deinde cum dicit, *Genæ illius sicut areolæ aromatum consitæ a pigmentariis*, ostendit quales sunt doctores † alias, idest doctores, † qui sunt *genæ* masticantes cibum doctrinæ. Hæ autem *genæ* sunt *sicut areolæ*, idest parvæ areæ, *aromatum*, quia in doctoribus, quasi in quibusdam parvis areis, Scripturarum aromata triturantur, & confringuntur, inquantum doctores ea quæ sunt in sacro Canone quasi in magna area, docent alios secundum modum eis proportionatum. Et huiusmodi parvæ areæ sunt *consitæ* † alias, structæ, sive *consitæ*, † idest constitutæ, & ordinatæ *a pigmentariis*, idest a Prophetis, & Apostolis, a quibus accipientes doctrinam, alios docent. Dicuntur autem Apostoli, & Prophetæ *pigmentarii* ratione plenitudinis scientiarum. Deinde cum dicit, *Labia eius*, ostendit, quales sunt Prædicatores, qui sunt *labia* referentia quæ a doctoribus audierunt. Hæc autem *labia* sunt *distillantia myrrham*, idest prædicantia voluntariam paupertatem, vel voluntariam pœnitentiam, quæ dicitur myrrha ratione amaritudinis. Et dicit, *Myrrham primam*, quia ad litteram ex arbusta myrrhæ fluit quædam gutta, vel quidam liquor sponte, & huiusmodi liquor dicitur *prima myrrha*, & significat pœnitentiam voluntariam: & postquam desistit talis liquor fluere a dicta arbusta, inciditur, & fluit inde ratione incisionis alius liquor, qui dicitur myrrha secunda, quæ non est adeo electa. Deinde cum dicit, *Manus illius tornatiles*, declarat membra Christi, ut distinguuntur secundum varietatem vitæ, quod est tripliciter. Quia quidam sunt activi, quidam contemplativi, quidam vero habent utramque vitam, ut prælati. Ideo tria facit. Primo describit activos; secundo contemplativos, ibi, *Venter eius*; tertio prælatos, ibi, *Crura illius*. Dicit ergo primo, *Manus illius*, idest activi, qui dicuntur manus, quia hæ sunt principale instrumentum ad agendum, vel operandum; sunt *tornatiles*, ad operandum faciliter bona, rotundum enim est facile mobile; & sunt *aureæ*, quia non sufficit ut ea fiant quæ sunt de genere bonorum, nisi fiant ex habitu caritatis, quæ designatur per aurum, quod habet colorem rubeum, & ignitum. Rursum hæ *manus* sunt *plenæ hyacinthis* propter rectam intentionem, quæ requiritur ad quodlibet opus bonum: hyacinthus enim est lapis pretiosus habens colorem cælestem, & significat rectitudinem intentionis, quia sursum ad cælum Trinitatis debemus intentionem nostram erigere in quolibet bono opere. Deinde cum dicit, *Venter eius eburneus distinctus sapphyris*, ostendit quales sunt contemplativi, dicens, *Venter eius*, idest contemplativi, qui sunt venter plenus spirituali cibo, quia ipsi potissime replentur spirituali dulcedine: hic autem † alias, enim † *venter* est *eburneus* ratione munditiæ, quia ipsi maxime sunt separati a terrenis coinquinationibus hominum; & huiusmodi venter est *distinctus*, idest artificiatus, cælatus, vel *distinctus* † alias, discretus † *sapphyris*, propter divinam adhæsionem: sapphyrus enim est lapis pretiosus habens colorem cælestem, sicut hyacinthus; quod maxime & potissime competit contemplativis: igitur maxime adhærent supremo cibo. Deinde cum dicit, *Crura illius columnæ marmoreæ*, declarat quales sunt prælati, dicens: *Crura illius*, idest prælati, qui dicuntur *crura*, quia alios portant; & hæc *crura* sunt *columnæ* propter rectitudinem, sunt *marmoreæ* propter firmitatem, *sunt fundatæ* † *alias*, *quæ fundatæ sunt* † *super bases aureas*, propter caritatem. Unde si inveniantur prælati carentes istis, magis sunt crura diaboli quam crura Christi. Deinde cum dicit, *Species eius ut Libani*, ostendit qualis sit Christus secundum humanitatem, & divinitatem simul. Et tangit tria quæ competunt ei secundum utramque naturam. Et primum est speciositas: nam inquantum homo est speciosus; iuxta illud Psalm. 44. „ Speciosus for-

„ ma præ filiis hominum: " inquantum Deus, est speciosus, quia est „ splendor gloriæ, " Hebræor. 1. & quia est vera sapientia, de qua Sapientiæ 7. „ Est speciosior sole, & super omnem stellarum dispositionem. " Secundum quod competit ei est incorruptibilitas; & hoc etiam ut est homo; iuxta illud Psalm. 15. „ Non dabis sanctum tuum videre „ corruptionem: " & inquantum Deus etiam, ut est vera sapientia. Sapien. 6. „ Clara est „ & numquam marcescit sapientia. " Tertium quod competit ei secundum humanitatem & divinitatem est dulcedo, & suavitas: quia homo in cælesti patria † alias, cælestem patriam †, „ ingredietur, " contemplando divinitatem, „ & egredietur, " contemplando Christi humanitatem; & utrobique „ pascua inve- „ niet, " (Ioan. 10.) idest plenam suavitate refectionem. Hæc autem tria tanguntur in parte ista: nam speciositas tangitur cum dicitur, *Species eius ut Libani*, idest pulchritudo eius clara, & lucida. Incorruptibilitas, cum subiungitur, *Electus ut cedri*: cedrus enim dicitur arbor imputribilis. Suavitas autem manifestatur cum subinfertur, *Guttur illius suavissimum*, idest dulcedo eius suavissima; ideo additur, quod est totus desiderabilis secundum humanitatem, & divinitatem; & concludit: *Talis est dilectus meus*, ad se attrahens amorem meum; *& ipse est amicus meus*, impertiens mihi amorem suum.

Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum? Postquam quæsierunt filiæ Hierusalem qualis esset dilectus Ecclesiæ, ut eum agnoscerent, hic quærunt ubi sit, ut eius habeant societatem. Dividitur autem hæc pars in duas: quia primo ponitur dicta quæstio; secundo subiungitur sponsæ responsio, ibi (cap. 6.) *Dilectus meus descendit*. Circa primum notandum, quod Christus secundum divinitatem abit, & elevatur a nobis; secundum vero humanitatem descendit, & declinat ad nos. In prima ergo parte tria tanguntur: quia primo quæritur ubi sit Christus secundum divinitatem; secundo ubi sit secundum humanitatem, cum dicit, *Quo declinavit dilectus tuus?* tertio assignatur utriusque ratio, cum subinferrur, *Et quæremus eum tecum*; quasi dicat: Ob hoc volumus scire ubi sit ut habeamus eius societatem tecum † alias omittitur, tecum. †

CAPITIS VI.

PARS PRIOR.

Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum, ut ibi pascatur in hortis, & lilia colligat. Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi qui pascitur inter lilia. Pulchra es, amica mea, suavis, & decora sicut Hierusalem, terribilis ut castrorum acies ordinata. Averte oculos tuos a me, quia ipsi me avolare fecerunt. Capilli tui sicut grex caprarum quæ apparuerunt de Galaad; dentes tui sicut greges ovium quæ ascenderunt de lavacro: omnes gemellis fetibus, & sterilis non est in eis. Sicut cortex mali punici, sic genæ tuæ, absque occultis tuis. Sexaginta sunt Reginæ, & octoginta concubinæ; & adolescentularum non est numerus. Una est columba mea, perfecta mea, una est matris suæ, electa genitrici suæ. Viderunt eam filiæ Sion, & beatissimam prædicaverunt; Reginæ, & concubinæ laudaverunt eam. Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata?

Deinde cum dicit, *Dilectus meus*, ponitur sponsæ responsio. Ad cuius evidentiam notandum, quod *ubi* cuiuslibet rei acceptum proprie, non competit ei secundum naturam, inquantum huiusmodi: nam natura, ut natura est, non habet *ubi*, nec quod sit in loco. Sed si *ubi* accipiatur large, sic *ubi* cuiuslibet naturæ sunt propria principia diffinientia ipsam, dicuntur enim talia ipsum *ubi* naturæ, quia sicut nihil est de re extra suum *ubi*, sic nihil est de re extra sua principia. Et non solum accipiendo proprie, sed etiam large, ipse Christus secundum divinitatem † al. sed etiam accipiendo ipsum Christum secundum divinitatem, † non clauditur ab † alias omittitur, ab † aliquo *ubi*, quia natura eius divina est infinita, nullis limitibus circumscripta; secundum humanitatem vero competit sibi, cum eius humanitas sit finita, & intra principia suæ speciei sit clausa. Et ideo non respondet sponsa ad quæstionem illam (cap. 5.) *Quo abiit dilectus tuus?* ubi quæritur de divinitate; sed respondet ad illam qua dicitur (ibidem) *Quo declinavit*, vel quo descendit, *dilectus tuus?* ubi quærebatur de eius humanitate. In dando autem suam responsionem tria facit: quia primo dat

dat suam responsionem; secundo subiungit responsionis rationem, ibi, *Ut pascatur*; tertio ostendit, se ad Christum habere veram dilectionem, ibi, *Ego dilecto meo*. Continuatur sic. Vos, filiæ Hierusalem, quæsivistis a me, *quo abiit dilectus meus*: quæsivistis etiam a me, *quo descendit*. Ad primam quæstionem † alias, ad rationem primam † non respondeo, quia non possum; ad secundam quæstionem respondens dico, quod *Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum*; idest, descendit in Ecclesiam, quæ est hortus suus, *ad areolam*, idest ad B. Virginem, quæ est † alias, fuit † area plena aromatibus virtutum, & donorum, assumendo carnem in ipsa, secundum quam carnem conversatus est mecum, quæ sum hortus, & † alias, in † Ecclesia sua. Deinde cum dicit, *Ut ibi pascatur in hortis*; idest, ut delectetur in bonis operibus nostris, ut dicit Glossa, nos ad bonum promovendo; *& lilia colligat*, idest electos ad suum beneplacitum congregando. Deinde cum dicit, *Ego dilecto meo*, ostendit, se veram dilectionem habere ad Christum, dicens: *Ego dilecto meo*; scilicet, locum receptionis ego præparo in me, ut Glossa supplet; *& dilectus meus mihi*, præparat apud se locum receptionis meæ, ut ille *qui pascitur inter lilia*, idest inter munda desideria, sit in me, & ego in eo. In quo ostendit, se ad Christum veram habere dilectionem, & Christum veram ad eam, quia „ qui manet in „ caritate, in Deo manet, & Deus in eo: “ Io. 4. Deinde cum dicit, *Pulchra es, amica mea*, determinat de † alias in † Ecclesiæ unitate, vel removet quamdam quæstionem, quæ posset oriri ex prædictis: dictum est enim, in Ecclesia esse diversos status, quia aliqui sunt incipientes, aliqui proficientes, aliqui perfecti. Rursum dictum est, quod ad unum & eumdem statum multa requiruntur, quia secundum quemlibet statum est dare aliqualem pulchritudinem substantiæ, virtutis, & operationis; & in operationibus maxime est dare multiplicem diversitatem. Et quia tanta diversitas est in Ecclesia, vult Christus ostendere, suam sponsam esse unam, cuius unitas propter talem diversitatem non tollitur. Et duo facit: quia primo repetit ea quæ in Ecclesia videntur facere diversitatem; secundo ostendit, hoc non impedire Ecclesiæ unitatem, ibi, *Una est columba mea*. Prima pars dividitur in duas, secundum quod duo videntur impedire Ecclesiæ unitatem: videlicet diversitas eorum quæ requiruntur ad quemlibet statum; secundo diversitas ipsorum statuum, ibi, *Sexaginta sunt Reginæ*. Prima pars dividitur in partes tres, secundum quod ad qnemlibet statum tria requiruntur; scilicet pulchritudo substantiæ, virtutis, & operationis. Et hæc omnia quodammodo sunt tacta superius; ideo reiterare ista est quodammodo repetere quæ superius fuerunt tacta. Primo ergo narrat pulchritudinem quam requirit Ecclesia quantum ad substantiam; secundo quantum ad virtutem, ibi, *Terribilis ut castrorum acies*; tertio quantum ad operationem, ibi, *Capilli*. Dicit ergo: *Pulchra es, amica mea*, quantum ad substantiam exteriorem, *suavis, & decora, sicut Hierusalem*, idest sicut Ecclesia primitiva, quantum ad substantiam interiorem: quia illa Ecclesia *formosa*, & pulchra erat interius, licet *nigra* esset exterius propter persecutionem: nunc autem cessavit persecutio, & idcirco exterius est pulchra. Deinde cum dicit, *Terribilis ut castrorum acies ordinata*, ostendit eam habere pulchritudinem quantum ad virtutem: & quia pulchritudo est per divinas inspirationes, ideo dicit tollendas esse rationes, quod facit ibi, *Averte oculos tuos*. Dicit ergo, quod Ecclesia propter magnitudinem & excellentem pulchritudinem est *terribilis* † alias, terribilis: *Terribilis* † *ut castrorum acies ordinata*, quæ adversarios non timet propter potentiam quam habet ex divino auxilio, & eius inspiratione. Deinde cum dicit, *Averte oculos tuos*, idest tolle rationes secundum quas vis me inquirere, quia ipsi oculi, idest rationes tuæ, *me avolare fecerunt*, eo quod deficiunt ipsæ rationes ab inquisitione mea: quod concordat cum eo quod habetur in Ps. 63. „ Accedet ho„ mo ad cor altum; & exaltabitur Deus. “ Quia quanto † alias, quando † Deum per rationes naturales investigare volumus, tanto magis recedit a nobis. Bonæ autem sunt rationes ad fidem defendendam; ad fidem autem probandam sunt tollendæ. (2.2.q.1.ar.5.) Quod ergo sumus terribiles ad fidem astruendam, & defendendam, per sapientiam divinam, & miracula, hoc habemus ex gratia, & inspiratione divina præcipue.

Deinde cum dicit, *Capilli tui*, narrat primo pulchritudinem quam habet ex operationibus affectus; secundo quam habet ex operationibus intellectus, ibi, *Sicut cortex* † *alias, grex*. † Dicit ergo: *Capilli tui*, idest affectiones tuæ sunt *sicut grex caprarum, quæ apparuerunt*, vel descenderunt, *de Galaad*. Exponatur sicut superius est expositum. Deinde cum dicit, *Dentes tui*, narrat pulchritudinem ex parte † alias omittitur, ex parte † operationum intellectivarum, dicens: *Dentes tui* sunt *sicut grex* † *alias, greges* † *ovium* (supple, tonsarum) *quæ ascenderunt de lavacro: omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est in eis*. Hoc etiam expositum est superius. Deinde cum dicit, *Sicut cortex mali punici, sic gena tua absque occultis*

cultis tuis, repetit pulchritudinem operum dicens: *Gena tua*, idest operationes exteriores, sunt *sicut cortex mali punici*, continens grana † alias, mala † rubea, idest fervorem caritatis, *absque occultis tuis*, idest absque eo quod intrinsecus latet: quia non solum es pulchra quantum ad exteriora, sed etiam quantum ad interiora. Deinde cum dicit, *Sexaginta sunt Reginæ, & octoginta concubinæ*, narrat diversitatem Ecclesiæ ex parte status. Status autem diversitatis potest multipliciter accipi. Primo ex diversitate perfectionis; & sic distinguitur, quia quidam sunt incipientes, quidam proficientes, quidam perfecti: vel ex parte vitæ, quia quidam sunt activi, quidam contemplativi: vel ex parte fructus, quia quidam faciunt fructum centesimum, ut virgines; quidam sexagesimum, ut viduæ; quidam trigesimum, ut coniugati. Et hanc diversitatem describit; ideo ait: *Reginæ*, idest virgines, quæ optime se rexerunt, *sunt sexaginta*, idest sunt in numero parvo, & excellenti. Sexaginta, cum hoc quod est numerus parvus, est tamen numerus superabundans, quia partes eius aliquotæ † alias omittitur, aliquotæ † simul sumptæ reddunt plus quam totum, & designant statum virginalem, quia virgines comparative sunt paucæ † alias, quia comparatæ sunt parvæ, † & in fructu excellunt alios. *Concubinæ* autem, idest viduæ, quæ dicuntur concubinæ, quia habuerunt aliquando virum alium, quam Christum, sunt *octoginta* † alias, hæ autem *concubinæ* sunt *octoginta*, † qui est numerus maior quantitate sexaginta, & minor virtute, quia non est numerus ita superabundans, si considerentur eius partes aliquotæ; & designat statum vidualem, in quo sunt plures quam in statu virginali, sed non faciunt tantum fructum. *Et adolescentularum*, idest imperfectorum, sive viventium in statu coniugali, *non est numerus*, quia tales quantitate excellunt alios, sed virtute deficiunt ab eis. Potest autem per ea quæ dicta sunt, diversitas Ecclesiæ aliter assignari; sed de hoc nihil ad præsens, quia continuationem excluderemus † alias, quia discontinuat orationem. † Deinde cum dicit, *Una est columba mea*, ostendit, ista non impedire Ecclesiæ unitatem; & duo facit, secundum quod duo narrata † alias variata † sunt quæ videntur impedire huiusmodi unitatem. Primo enim ostendit quod huiusmodi unitas non impeditur ex diversitate eorum quæ requiruntur ad quemlibet statum; secundo quod non impedit † alias, quod impedit † eam diversitas status, ibi, *Viderunt eam*. Propter primum notandum, quod Ecclesia universalis est quadrupliciter unita. Primo in fide, quia una est fides omnium; secundo in caritate, quia unum vinculum amoris omnes qui sunt in Ecclesia, connectit; tertio in gratia, quæ potest dici mater nostra, quia ab ea habemus esse spirituale; quarto unitur Ecclesia in fine, quia omnes tendimus ad cælestem Hierusalem, quæ potest dici genitrix nostra, quia eam imitari debemus, ut filiæ imitantur genitricem suam. Continuetur sic. Habitum est quod tanta diversitas est in Ecclesia, quia in quolibet statu in tota universali Ecclesia est dare pulchritudinem substantię, virtutis, & operationis; & est dare tantam diversitatem operum; non tamen propter hoc tollitur Ecclesię unitas, quia omnia ista uniuntur per fidem, uniuntur in caritate, in gratia, in fine. Et si per hæc † alias, hoc † uniuntur ea quæ sunt diversarum personarum, multo magis uniuntur substantia, virtus, & operatio, quæ ad unam personam pertinere possunt. Et hoc est quod ait, *Una est columba mea*, propter fidei unitatem, quæ designatur in columba, quæ est animal simplex: sic fides Ecclesiæ simplex est sine plica erroris † alias quæ est animal simplex, & sine plica erroris; † & etiam quia simpliciter assentimur † alias adhęremus † his quæ sunt fidei, cum eis non assentiamur propter discursum † alias, adhæreamus propter fidei discursum. Et † subditur: *Una est perfecta mea*, propter caritatem, quia caritas est vinculum perfectionis: & addit: *Una est matris suæ*, ratione gratiæ, a qua sicut a matre habemus esse spirituale. *Electa genitrici suæ*, propter unitatem finis, quia substantiam nostram, virtutem, & operationem, & totum quod in nobis est, secundum mensuram fidei, & ordinem caritatis, & perfectionem gratiæ, ordinare debemus ad illam cælestem Hierusalem, quam quasi genitricem imitari debemus. Deinde cum dicit, *Viderunt eam*, postquam ostendit, unitatem Ecclesiæ non impediri propter diversitatem substantiæ, virtutis, & operationum occurrentium † alias, concurrentium † ad quemlibet statum, & existentium in qualibet persona, & in quolibet membro Ecclesiæ; hic ostendit, huiusmodi unitatem non impediri propter diversitatem statuum, vel etiam personarum; & hoc sic. Nam extra Ecclesiam in nullo statu est salus, nec aliqua persona salvatur, † alias, ut aliqua persona salvetur † nisi intra unitatem Ecclesiæ; ideo *Reginæ, & concubinæ, filiæ*, vel adolescentulæ, & omnes qui sunt in Ecclesia, cuiuslibet status, cuiuscumque conditionis existant, intantum salvantur inquantum *laudant*, & approbant, & *beatissimam prædicant* unam catholicam Ecclesiam, fide, & caritate unitam; & ideo licet diversi status sint, una tamen est Ecclesia, in qua omnes isti status salvantur. Hoc est ergo

quod

quod ait: *Filia*, vel adolescentulæ, *viderunt eam*, idest viderunt Ecclesiam fide, & caritate unitam, *& beatissimam prædicaverunt*, approbando huiusmodi unitatem; sic etiam *Reginæ, & concubinæ laudaverunt eam*, idest unitatem eius. Per filias autem, & concubinas, & Reginas intelliguntur diversi status Ecclesiæ, requirentes diversitatem personarum, ut superius fuit expositum. Deinde cum dicit, *Quæ est ista?* finit tractatum Ecclesiæ modernæ in laudem eius, dicens: *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens?* Nam Ecclesia primitiva *ascendebat per desertum sicut virgula fumi*, propter persecutiones tyrannorum; Ecclesia vero moderna *progreditur quasi aurora consurgens*, quia cessavit persecutio, & appropinquavit dies. Et hæc Ecclesia, est *pulcra ut luna*, propter fidem; quia quæ per fidem cognoscimus † alias, quia fide cognoscimus, † videmus quasi in lumine lunæ, quia ea non clare apprehendimus. Est *electa ut sol*, ratione spei, secundum quam elevatur ad desiderium cælestis Hierusalem, quæ ratione claritatis potest dici sol. Est *terribilis ut castrorum acies ordinata*, propter caritatem, quam habentes terremus diabolum, quia unitatem, & pacem tenemus in terris, & Deo humiliter subiecti simus; quod ipse renuit tenere in cælis.

TRACTATUS TERTIUS,

SIVE

TERTIA, ET ULTIMA PARS

TOTIUS LIBRI.

CAPITIS VI.

PARS ALTERA.

Descendi in hortum nucum, ut viderem poma convallium, & inspicerem si floruisset vinea, & germinassent mala punica. Nescivi. Anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab. Revertere, revertere Sulamitis, revertere, revertere, ut intueamur te.

Descendi *in hortum meum*. Ut dictum est superius, totus iste liber dividitur in partes tres, secundum tres status Ecclesiæ. Executis duabus partibus, restat exequi de tertia, scilicet de statu ultimo Ecclesiæ, † al. restat exequi de tertio statu, ut de statu ultimo Ecclesię: † quia in primo statu fracti fuerunt rami, quia Iudæi communiter deseruerunt Christum; in secundo statu, ut in moderna Ecclesia, est plenitudo gentium; sed in tertio statu, ut in ultimis sæculis, omnis Israel salvus erit, ut superius tactum est. Determinare ergo de ultimo statu Ecclesiæ est determinare de conversione Iudæorum, vel synagogæ. Dividitur autem hæc pars in duas partes: quia primo determinatur de conversione synagogæ; secundo invitatur Ecclesia ut curam habeat de synagoga iam conversa, ibi, *Sub arbore malo*. Prima pars dividitur in duas: nam sicut determinabatur de statu Ecclesiæ primitivæ, quod primo describebatur status eius, & postea finiebatur tractatus ille in laudem eius, cum dicebatur, *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum?* & similiter cum tractabatur de Ecclesia moderna, primo describebatur status eius, & postea terminabatur in eius laudem, ubi dictum est: *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens?* sic modo primo describitur conversio synagogæ; secundo terminatur iste tractatus de conversione ipsius in laudem eius, ibi (c. 8.) *Quæ est ista quæ ascendit de deserto?* Prima pars dividitur in tres partes: quia primo Christus ad cognoscendam suam incarnationem synagogam excitat, secundo synagoga excitata per Christum, per ignorantiam se excusat, ibi, *Nescivi*; tertio Christus synagogam, ignorantiam cognoscentem, ad misericordiam revocat, ibi, *Revertere, revertere*. Circa primum notandum, quod sicut terminato statu Ecclesiæ primitivæ, incipiebatur status modernæ Ec-

Ecclesiæ a quiete, cum dicebatur (cap. 3.) *En lectulum Salomonis*, ut daretur intelligi quod iam cessaverat persecutio; sic modo cum determinatur de conversione Iudæorum, incipitur tractatus a descensu, cum dicitur: *Descendi in hortum meum*: quia speciali modo Christus descendit propter Iudæos, iuxta illud: „ Non sum missus, nisi ad oves quæ per„ ierunt domus Israel, " (Mat. 15.) Continuetur sic. O synagoga, tu toties petiisti ut descenderem, & salvarem te: certe ego *descendi in hortum meum*, idest in Ecclesiam meam, vel etiam in te, quæ *eras* hortus meus, assumendo carnem; & hoc feci, *ut* oculo misericordiæ *viderem poma convallium*, idest statum activorum, qui dicuntur poma convallium quia sunt in infimo statu † alias, idest eos qui sunt in infimo statu; † *& inspicerem* oculo pietatis † alias omittitur, oculo pietatis † *si floruisset vinea*; idest, si floruissent contemplativi, qui dicuntur flores vineæ propter odorem bonarum orationum; *& viderem*, si *germinassent mala punica*, idest prælati, qui dicuntur mala punica, quia utramque vitam habere debent, contemplativam, & activam. Ideo autem designantur per mala punica, quia hæc habent interius grana rubea, designantia fervorem vitæ contemplativæ; exterius vero habent corticem asperum, designantem turbationem vitæ activæ. Sic ergo descendi ut omnem statum inspicerem, & te secundum statum omnium adunarem; nisi præbuisses obicem. Deinde cum dicit, *Nescivi*, synagoga per ignorantiam se excusat. Et continuatur sic. Tu, Domine mi, Salvator meus, dicis te descendisse, & carnem assumpsisse, ut me iuvares: *nescivi*, idest ignoravi, quod tu esses ille qui venturus erat: numquam enim te crucifixissem, si te Dominum gloriæ credidissem. Causa autem, quia excæcata fui, extitit, quia *anima mea*, idest animalitas, & sensualitas mea, sive plebs mea, *conturbavit me*, non assentiendo monitionibus tuis; & hoc *propter quadrigas Aminadab*, idest propter scribas, & pharisæos persuadentes plebi ut non crederent tibi, sed te crucifigerent. Scribæ autem † alias, enim, † & pharisæi dicebantur quadrigæ, quia populum portabant, & ducebant; & hæ *quadriga Aminadab*, quod interpretatur *populus meus spontaneus*, quia secundum voluntatem eorum populum ducebant. Deinde cum dicit, *Revertere, revertere*, Christus ad se synagogam revocat, & duo facit: quia primo ponitur huiusmodi revocatio; secundo subiungitur revocationis ratio, ibi, *Quid videbis in Sunamite*? Continuatur sic. Ex quo tu, synagoga, vel *Sunamitis*, captivitatem miseriæ, & cæcitatis tuæ recognoscis, & vides † alias, sic vides † animalitatem tuam, *revertere*, relinquendo cæcitatem intellectus; *revertere Sunamitis*, relinquendo animalitatem & pravitatem affectus; *revertere*, adhærendo veritati; *revertere* intendendo bonitati; & hoc *ut intueamur te* oculo misericordiæ, miserendo tui.

CAPUT VII.

Quid videbis in Sulamite nisi choros castrorum? Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Principis! Iuncturæ feminum tuorum sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis; umbilicus tuus crater tornatilis, numquam indigens poculis; venter tuus sicut acervus tritici vallatus liliis; duo ubera tua sicut duo hinnuli gemelli capreæ; collum tuum sicut turris eburnea; oculi tui sicut piscinæ in Esebon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis; nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum; caput tuum ut Carmelus, & comæ capitis tui sicut purpura Regis vincta canalibus. Quam pulchra es, & quam decora, carissima in deliciis! Statura tua assimilata est palmæ, & ubera tua botris. Dixi: Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius. Et erunt ubera tua sicut botri vineæ, & odor oris tui sicut malorum; guttur tuum sicut vinum optimum: dignum dilecto meo ad potandum, labiisque, & dentibus illius ad ruminandum. Ego dilecto meo, & ad me conversio eius. Veni, dilecte mi; egrediamur in agrum, commoremur in villis. Mane surgamus ad vineas; videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica. Ibi dabo tibi ubera mea. Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris. Omnia poma nova, & vetera, dilecte mi, servavi tibi.

Deinde cum dicit, *Quid videbis in Sunamite*? assignat huiusmodi conversionis rationem. Et intendit talem rationem. Quilibet debet converti ad illum a quo habet totum bonum suum, & totam pulchritudinem suam; sed præmissum est quod tu, synagoga, a me Christo debes habere totam pulchritudinem tuam: ergo ad Christum converti debes. In hac ratione sic procedit: quia narratur primo synagogæ pulchritudo prævisa a Deo; secundo ostenditur quod huiusmodi pulchritudinem debet consequi synagoga per Christum, ibi, *Dixi, Ascendam in palmam*; tertio synagoga his dictis assentit, ibi, *Dignum dilecto meo*; quarto ad Christum se convertit, ibi, *Ego dilecto meo*. Circa primum duo facit: quia primo narrat pulchritudinem synagogæ † alias, Ecclesiæ synagogæ † in speciali, & diffuse; secundo repetit eius pulchritudinem in generali, & succincte, ibi, *Quam pulchra*! In narrando autem pulchritudinem synagogæ in speciali, ostendit, ipsam pulcherrimam esse quantum ad omnia sua: nam sicut pulchritudo animæ consistit in perfectione virtutum, & donorum, quæ ornant concupiscibilem, & irascibilem, intellectum practicum, & speculativum, & voluntatem; sic synagogæ talis pulchritudo prævisa erat, quam debebat consequi per Christum. Et quia huiusmodi perfectiones, quædam respiciunt potentias alligatas organo, quædam non alligatas; ideo pars ista, ubi determinatur † alias, ideo pars determinata † de huiusmodi pulchritudine, dividitur in duas partes: quia primo determinat de pulchritudine dicta per comparationem ad perfectiones potentiarum organo alligatarum; secundo per comparationem ad potentias organo non alligatas, ibi, *Duo ubera tua*. Potentiæ autem alligatæ sunt duæ, scilicet irascibilis, & concupiscibilis. Primo ergo ait de pulchritudine, prout respicit irascibilem; secundo ut respicit concupiscibilem, ibi, *Iunctura feminum tuorum*. Irascibilis autem potentiæ perfectio sive pulchritudo est fortitudo, secundum quam resistimus adversariis, & aggredimur eos. Primo ergo determinat de fortitudine, seu de perfectione irascibilis, inquantum adversario resistimus; secundo inquantum ipsum invadimus, & victoriam obtinemus, ibi, *Quam pulchri sunt gressus tui*! Continuatur sic. Synagoga enim † alias, non † est Sunamitis, idest captiva captivitate miseriæ; sed si consideramus eam secundum pulchritudinem a Deo sibi prævisam, sic est tota pulchra: nam pulchra est quantum ad irascibilem, inquantum prævisa est ei perfectio irascibilis, per quam possit adversariis resistere; ideo ait: *Quid videbis in Sunamite*, propter rationem tactam, *nisi choros castrorum*? idest munitiones fortes, per quas potest resistere adversariis; quasi dicat, nihil debile. Deinde cum dicit, *Quam pulchri sunt gressus tui*! ostendit, eam posse adversarium invadere, & superare. Et continuatur sic. Non solum prævisum est quod tu, synagogas, possis adversariis resistere, sed etiam quod possis ipsos invadere, & superare; ideo, o *filia Principis*, idest o synagoga, quæ prævisa es esse filia mea, qui sum Princeps Regum terræ, *quam pulchri sunt gressus tui*! idest, quam pulchri sunt processus, & operationes tuæ, secundum quas adversarium aggrederis, & invadis! Non sunt nudæ, sed sunt ordinatæ, & calceatæ, idest informatæ caritate, quæ † alias, quia † totum corpus nostrum, & omnia nostra vestit, & ornat, inquantum est forma, & perfectio omnium virtutum, & omnium operationum nostrarum; cum quælibet operatio sumat † alias, & quælibet operatio sumit † perfectionem a caritate: & ideo prout operationes nostræ dicuntur gressus, calceat eas caritas; prout vero sunt operationes manuum, caritas eas chirotecat, ut liceat secundum metaphoram sic loqui. Deinde cum dicit, *Iunctura feminum tuorum*, determinat de pulchritudine eius, ut respicit concupiscibilem. Circa autem concupiscibilem tripliciter contingit peccare: nam quidam sunt molles, quidam incontinentes, quidam intemperati. Molles sunt illi qui modica tentatione vincuntur. Incontinentes sunt illi qui non modica tentatione † alias, modica tentatione non † vincuntur, sed multis tentationibus stimulati cadunt: unde molles nesciunt pugnam, quia scilicet non pugnaverunt † alias, quasi non pugnaverint, † quod ipsum nomen designat; incontinentes autem pugnam experiuntur, sed pugna devicti se non continent: nam si nullam pugnam experirentur, non essent incontinentes, cum † alias, tamen † non esset cum quo certarent. Intemperati autem sunt illi qui iam acquisierunt habitum inclinantem ad venerea; ideo talibus est delectabile male agere, & peccant ex electione: unde „lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. (Prov. 2.) Hæc autem omnia patere possunt ex 7. Ethicorum. Et quia toties multiplicatur unum oppositorum, quoties multiplicatur & reliquum; sicut contingit tripliciter circa concupiscibilem errare, ita contingit tripliciter bene facere: nam quidam homines sunt perseverantes, quidam continentes, quidam temperati. Perseverantes † alias, Perseverantes autem † sunt illi qui non tentantur † alias, qui tentantur, † nec cadunt: unde sunt contrarii mollibus, qui sine tentationibus cadunt: continentes sunt illi qui mo-

molestati persistunt, nec cadunt; & hi sunt contrarii incontinentibus: temperati autem sunt quibus delectabile est bene facere; habent enim appetitum castificatum, & sunt perfecti per habitum inclinantem ad bonum. In narrando autem pulchritudinem, & perfectionem synagogæ prævisam a Deo ex parte concupiscibilis, tria facit: quia primo narrat, ut respicit temperantiam contra intemperantiam; secundo ut respicit continentiam contra incontinentiam, ibi, *Umbilicus tuus*; tertio ut respicit perseverantiam contra mollitiem, ibi, *Venter tuus*. † Alias omittitur, contra intemperantiam, &, contra incontinentiam, &, contra mollitiem. † Continuatur sic. O synagoga, non solum est tibi pulchritudo quantum ad irascibilem, sed etiam quantum ad concupiscibilem: quia secundum prævisionem divinam, *juncturæ feminum tuorum* sunt *sicut monilia*, quia sunt clausa femina tua, & nullo modo aperta; & hæc monilia *sunt fabricata manu artificis*, idest manu mea, qui sum ille faber, & artifex, qui fabricatus sum auroram, & solem. (Psal. 73.) Cum ergo secundum actus venereos aperiantur femina mulieris, ostenditur synagogæ prævisam perfectam castitatem, cum dicitur, femina sua esse sicut monilia, quæ sunt ornamenta quibus divisa clauduntur; & quia perfecta castitas designatur per temperantiam per ea quæ dicta sunt. Notandum autem, quod dicit, *Juncturæ feminum*, quia hoc femur femoris est virorum, sed hoc femen feminis est mulierum: quia synagoga induit personam muliebrem, & † alias, ut † personam sponsæ; ideo dicit, *Juncturæ feminum*, & non femorum. Iterum notandum, quod ait, *Sicut monilia*: monile autem est fibula, quam mulieres portant ad pectus, & claudunt vestimenta ante pectus: in quo datur intelligi, quod castitas, a qua commendatur synagoga, non solum nescit apertionem carnis, sed etiam nescit divisionem cordis: nam perfecta castitas requirit integritatem carnis, & mentis. Iterum notandum, quod huiusmodi monilia *fabricata sunt manu artificis*, idest manu Dei: quia temperantia, a qua laudatur, non acquisita est, sed infusa. Deinde cum dicit, *Umbilicus tuus*, commendat eam a continentia. Umbilicus enim est illud ubi viget luxuria in mulieribus, sicut dicit Gregorius (Iob 40. Lect. 2.) quod luxuria viris est in lumbis, feminis autem in umbilico. Hic autem *umbilicus* synagogæ secundum prævisionem divinam est *crater tornatilis*, propter rectam voluntatem, *numquam indigens poculis*, idest numquam carens poculis doctrinæ sacræ, propter intellectus perspicacitatem. Incontinens enim propter incontinentiam duo mala contrahit. Contrahit namque malitiam affectus † alias, in effectu: † unde non est *crater tornatilis*, quia non est agilis ad bonam operationem: vel non est *crater tornatilis*, quia non habet rectam intentionem, cum non agat propter æternam vitam, quæ per craterem tornatilem significatur, in quo ratione rotunditatis non est principium, nec finis. Contrahit etiam cæcitatem intellectus: nam propter passiones obcæcatus non observat leges bonas, nec documenta doctrinæ sacræ. Deinde cum dicit, *Venter tuus*, commendat eam a perseverantia: venter enim † alias omittitur, enim † est pars mollior mulieris; sed secundum prævisionem divinam venter synagogæ carebit mollitie, & habebit vim persistentis, & sustentantis: unde secundum talem prævisionem *venter* synagogæ erit *acervus tritici*: tritico enim alii roborantur, & sustentantur. In quo datur intelligi quod secundum prævisionem divinam synagoga debet adipisci tantam perseverantiam, vel tantam persistentiam, quod non solum ipsa non cadet, sed etiam alios sustentabit ne cadant. Quod ad litteram sic erit in finibus sæculorum, quando Israel universaliter convertetur ad Christum: quia multi tunc erunt firmiores in fide, & moribus. Et hic venter † alias, venter tuus † erit *vallatus liliis*, propter munditiam, quia per perseverantiam oppositam mollitiei, vitatur carnis spurcitia.

Deinde cum dicit, *Duo ubera tua sicut duo hinnuli gemelli capreæ*, postquam narrata fuit pulchritudo, quam Deus prævidit synagogæ quantum ad potentias organo alligatas, hic in parte ista narratur pulchritudo prævisa ei quantum ad potentias organo non alligatas. Hæ autem potentiæ sunt duæ, scilicet intellectus, & affectus; & intellectus dividitur in speculativum, & practicum. Tria ergo facit: quia primo narrat pulchritudinem, ut respicit intellectum speculativum; secundo ut respicit intellectum practicum, ibi, *Oculi tui*; tertio ut respicit appetitum intellectivum, ibi, *Caput tuum*. Prima pars dividitur in duas, quia in intellectu speculativo sunt scientia, & fides. Primo ergo narrat pulchritudinem ut respicit scientiam, & doctrinam; secundo ut respicit fidem, ibi, *Collum tuum*. Legitur sic littera. Secundum prævisionem divinam *duo ubera tua*, idest scientia, & doctrina, quæ dicuntur duo ubera propter duo testamenta continentia quasi ubera lac, idest dulcedinem doctrinæ. Hæc autem ubera, vel eius scientia, & doctrina, sunt *sicut duo hinnuli capreæ gemelli*: hinnuli enim sunt agiles, & capreæ acute vident; & designant doctrinam sacram, secundum quam & de facili invenimus quid

sit

sit verum, & videmus acute, & subtiliter iudicamus ipsam veritatem. Et hi *duo hinnuli capreæ* dicuntur duo † alias, duo capreę † propter duplicem sensum, litteralem, & mysticum: & sunt *gemelli*, quia hi duo sensus semper se se vident, & concomitantur, cum in qualibet parte doctrinæ sacræ hi duo sensus aliqualiter assignari possint. Deinde cum dicit, *Collum tuum sicut turris eburnea*, narrat pulchritudinem sibi prævisam ex parte fidei, dicens, *Collum tuum*, idest fides prævisa tibi, quæ dicitur collum, quia per eam debes uniri mihi capiti, sicut per collum caput unitur corpori. Hoc autem collum, sive fides, est *sicut turris*, ratione defensionis: nam licet fides non possit probari, potest tamen defendi. Et hæc *turris est eburnea*, idest clara, & solida, non habens admixtionem erroris. Deinde cum dicit, *Oculi tui*, commendat ipsam quantum ad intellectum practicum. Ad intellectum vero practicum, quantum ad præsens, duo pertinere videntur. Primum est diiudicare: nam & prudentia, quæ etiam bonorum morum videtur esse iudicativa, & præceptiva, est ut in subiecto in intellectu practico (2. 2. q. 47. a. 2.) Secundum quod pertinet ad hunc intellectum practicum, est discernere spiritus, & potissime prout per huiusmodi suggeruntur nobis contraria bonorum morum, quia non debemus omni spiritui credere, sed probare spiritus, an ex Deo sint. Duo ergo facit: primo eam commendat quantum ad doctrinam morum; secundo quantum ad discretionem spirituum, ibi, *Nasus tuus*. Dicit ergo: *Oculi tui*, idest cogitationes tuæ † alias omittitur, tuæ † per quas iudicas mores bonos a malis, sunt *sicut piscinæ in Hesebon*: Hesebon enim dicitur fuisse quædam civitas Sehon Regis ultra Iordanem, quam ceperunt filii Israel, in cuius porta † alias, parte † erant piscinæ, quibus potabatur multitudo populi. Talis est doctrina morum in Ecclesia, quia ea multitudo populi, idest omnes Christiani veri potantur, ad quam invitantur omnes. Ioan. 7. „Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. " Et Esaias (cap. 55.) „ Omnes sitientes venite ad aquas. " Unde subditur, quod hæ piscinæ *sunt in porta filiæ multitudinis*, idest in porta plena multitudinis: filius enim, vel filia in Scriptura sacra aliquando plenitudinem significat, iuxta illud Esaiæ 5. „ Vinea facta est dilecto in „ cornu filio olei, " idest in cornu abundanti, & pleno olei; & etiam ipsum usitatum eloquium habet hoc: dicitur enim aliquis filius denariorum, si denariis abundat. Deinde cum dicit, *Nasus tuus*, commendat eam a discretione spirituum, dicens: *Nasus tuus*, idest discretio tua, per quam discernis bonos spiritus a malis, est *sicut turris Libani*, idest turris clara, non deturpata deceptionibus diaboli; & hæc turris *respicit contra Damascum*, idest contra diabolum: Damascus enim interpretatur potus sanguinis, & significat diabolum, qui sitiens sanguinem nostrum, „ tamquam „ leo rugiens circuit quærens quem devoret: " I. Pet. 5. Deinde cum dicit, *Caput tuum ut Carmelus*, commendat eam quantum ad appetitum intellectivum, in quo duo considerare possumus, scilicet potentiam, & actum. Dupliciter ergo commendat eam: primo quantum ad ipsam voluntatem; secundo quantum ad actus eius, ibi, *Et coma capitis*. Dicit ergo, *Caput tuum*, idest voluntas, quæ potest dici caput, ut superius ostentum est, est *ut Carmelus*, qui est mons altus: quia non tendit in terrena, sed in cælestia: carmelus enim interpretatur scientia circumcisionis, quia debemus assuefacere nos ad habendum appetitum circumcisum a terrenis. Deinde cum dicit, *Et coma capitis*, commendat eam ab actibus ipsius voluntatis, dicens: *Coma capitis tui*, idest actus, & affectiones tuæ, quæ radicantur in voluntate, cui competit nomen capitis, ut dictum est, sunt † alias, hæ affectiones sunt † *sicut purpura Regis iuncta canalibus*, quia semper sunt coniunctæ passionibus Christi: purpura enim tingitur de sanguine piscis: quia conchæ maris, ut dictum est superius, & Glossa tangit, ferro circumcisæ lacrymas purpurei coloris emittunt; & hæc purpura potest significare carnem Christi, quæ fuit rubricata sanguine eius. Et forte, ad litteram, quando purpura tingitur, ponitur in canalibus, per quos derivatur sanguis ille ad ipsam purpuram: propter hoc quamdiu purpura iuncta est canalibus, non est verisimile quod colorem possit amittere, cum per talem coniunctionem illum colorem acquirat. Debent ergo affectiones nostræ esse *sicut purpura Regis*, propter memoriam passionis Christi; & debent esse *iunctæ canalibus*, quia illam rubricationem, & pulchritudinem quam acquirunt ex memoria passionis Christi, numquam debent amittere.

Deinde cum dicit, *Quam pulchra es!* repetit in generali, & succincte quæ in speciali tetigerat. Omnis enim pulchritudo assignata, ad tria potest reduci: quia vel pertinet ad contemplationem, vel actionem, vel instructionem. Tria ergo facit: quia primo commendat eam quantum ad vitam contemplativam; secundo quantum ad activam, ibi, *Statura tua*; tertio quantum ad instructionem, & doctrinam, ibi, *Et ubera tua*. Dicit ergo: Tu, synagoga, secundum prævisionem meam *carissima in deliciis*, in dulcedine contemplatio-

nis, *quam pulchra es*, exterius, *& quam decora*, interius! Vel *quam pulchra es*, quantum ad potentias organo alligatas, *& quam decora*, quantum ad non alligatas! Deinde cum dicit, *Statura tua*, commendat eam quantum ad vitam activam dicens: *Statura tua*, idest vita activa, secundum quam stas, & non inclinaris ad illicita, *assimilata est palma*, idest certamini, quia talis vita semper videtur esse in bello, idest in motu: unde designatur per Martham, quæ solicita erat, & turbabatur circa plurima. (Lucæ 10.) Deinde cum dicit, *Et ubera tua*, commendat eam quantum ad doctrinam, vel quantum ad instructionem, dicens: *Et ubera tua*, idest doctrina tua (supple, sunt assimilata) *botris*: quia sicut in botris est vinum in promptu, sic doctrina sua habet in promptu ut proferat pocula Scripturarum.

Deinde cum dicit, *Ascendam in palmam*, sequitur illa pars in qua postquam narravit pulchritudinem prævisam synagogæ, ostendit quod per Christum debet illam pulchritudinem adipisci. Iterum autem notandum, quod pulchritudo assignata, & narrata de synagoga, non est intelligenda secundum actualem existentiam, cum illa verba sint ad ipsam synagogam nondum plene conversam; sed intelligenda secundum prævisionem divinam, scilicet quod prævisum est ei a Deo quod ipsa per Christum debet habere talem pulchritudinem, & ideo debet ad ipsum converti. Continuatur sic. O synagoga, prævisa est tibi pulchritudo prædicta; sed eam debes adipisci per me: nam ego *dixi*: *Ascendam in palmam*, idest in crucem, quæ dicitur palma ratione victoriæ; (Op. 58. 21. & in fer. S. Andreæ) vel ad litteram, ut Glossa videtur tangere, crux dicitur palma, quia pars eius de palma; *& apprehendam fructus eius*, idest fructus crucis. Et exponit qui sint huiusmodi fructus, dicens: *Et erunt ubera tua sicut botri vineæ*, idest fructus unus erit, quod ubera tua, idest doctrina tua, erit botrus † al. botri † vineæ; & hoc propter pulchritudinem, quam Deus prævidit synagogæ ex instructione, vel doctrina; & erit fructus crucis ex ascensu meo in crucem, fructus odoris † al. in crucem odoris: † unde sequitur, *Sicut odor malorum*, propter bonitatem famæ, quæ respicit conversationem, & vitam activam. Et etiam propter ascensum in crucem, *guttur tuum*, idest dulcedo contemplationis tuæ, erit *sicut vinum optimum*, propter copiam spiritualis lætitiæ. Ex quo apparet maxime quod per ascendentem Christum in crucem synagoga debet adipisci pulchritudinem quantum ad doctrinam, & quantum ad vitam activam, & quantum ad contemplativam: & quia tota pulchritudo sibi prævisa respicit aliquod dictorum trium, clare patet quod concludere dicebamus, quod synagoga totam pulchritudinem sibi prævisam a Deo adipisci debet per Christum.

Deinde cum dicit, *Dignum dilecto meo ad potandum*, ponitur confessio synagogæ, secundum quam consentit, pulchritudinem prædictam se debere adipisci per Christum. Et continuatur sic. Tu, Domine Iesu Christe, dicis, quod per passionem tuam, & per ascensum in crucem debeo consequi dictam pulchritudinem: confiteor, quod vinum illud, idest passio illa, per quam debeo consequi prædicta, est *dignum*, idest congruum † al. congruum est † & competens *dilecto meo ad potandum*: quia nullius alterius passio esset sufficiens ad impetrandam mihi tantam pulchritudinem, nisi passio tua, & passio membrorum tuorum, inquantum passio illorum agit in virtute passionis tuæ; ideo addit, quod huiusmodi vinum est dignum *ad ruminandum labiis, & dentibus illius*, idest labiis, & dentibus Christi: quia per passionem membrorum Christi, Ecclesia adepta est multam pulchritudinem; quæ pulchritudo extendet † al. extendit † se usque ad synagogam, quando in fine temporum convertetur ad Christum. Quod autem passio Christi possit dici potus, patet per id quod dicitur Matth. 26. „ Pater mi, „ si non potest hic calix transire nisi bibam „ illum, fiat voluntas tua. " Notandum autem, quod Christus dicitur potasse passionem; sed membra Christi, videlicet dentes, & labia, ut Apostoli, & alii sancti, passionem Christi ruminaverunt, quia secundum rationem etiam superiorem non adeo acceptabant passionem ut Christus: propter quod † al. eo quod † aliquo modo facilius fuit Christo pati, quam aliis sanctis. Et ideo dicitur Christus suam passionem potasse, alii vero sancti dicuntur ruminasse, ut videtur tangere Glossa. Deinde cum dicit, *Ego dilecto meo, & ad me conversio eius*, ponitur conversio synagogæ, & dividitur pars ista in duas: quia primo synagoga cognoscens, tantam pulchritudinem se debere adipisci per Christum, se convertit ad ipsum; secundo ad hoc petit subventionem, & auxilium, ibi, *Veni, dilecte mi*. Notandum autem, quod ad continuationem textus oportet partem illam ab illo loco, *Quid videbis in Sunamite?* usque ad locum illum, *Dixi, Ascendam*, exponere de pulchritudine quam Deus prævidit synagogæ, & alia postea exponere ut dictum est. Sed in exponendo dicta verba de pulchritudine prævisa synagogæ, utrum debeat exponi de pulchritudine quantum ad irascibilem, & concupiscibilem, ut tangebatur

tur; vel quantum ad omnia membra synagogæ, ut per oculos intelligantur prædicatores, per caput vero prælati; vel alio modo: dummodo littera sit adaptata, non variat continuationem: & quod dictum est de expositione huius partis, intelligendum est de multis expositionibus superius assignatis. Nos autem secundum modulum intelligentiæ nobis divinitus datum, adaptationes apertiores fecimus, & aliquas factas recitavimus † al. recitamus, † ut nobis visum est secundum totalem litteræ seriem expedire. Continuatur autem sic littera. *Ego* synagoga video quod non possum consequi pulchritudinem mihi a Deo prævisam, nisi per Christum; ideo *dilecto meo*, idest ad dilectum meum, me converto, *&* rogo quod *ad me* sit *conversio eius*. Deinde cum dicit, *Veni dilecte*, postquam synagoga ad Christum se convertit, hic eius † al. omittitur, hie † auxilium, & subventionem petit; & duo facit: quia primo petit subventionem; secundo recognoscit, & confitetur eius incarnationem, ibi, *Quis mihi det te fratrem meum?* (Cap. 8.) Circa primum tria facit: quia primo petit Christi subventionem; secundo ponit subventionis specificationem, ibi, *Videamus, si floruit*; tertio ad dictam subventionem suscipiendam ostendit Iudæorum dispositionem, illic, *Ibi dabo tibi ubera mea*. In petendo autem subventionem Christi tria facit. Primo petit quod Christus ei subveniat proportionaliter; secundo quod ei subveniat perseveranter, ibi, *Commoremur in villis*; tertio quod ei subveniat solicite, & ardenter, ibi, *Mane surgamus*. Continuatur sic. Per te, dilecte mi, oportet me consequi pulchritudinem tuam; ideo, *dilecte mi, veni*, auxiliando mihi, *& egrediamur in agrum*, idest ad Iudæos, qui sunt ager inculti. (In Matt. 24. ibi „Duo erunt in agro.") Et hoc dico † al. Et dicit, † quia Iudæi adhuc parvuli in fide non possunt ingredi ad te, & ascendere; & sic oportet quod tu egrediaris condescendendo eis: in quo petit auxilium proportionaliter. Deinde cum dicit, *Commoremur in villis † al. vineis*, † petit huiusmodi auxilium perseveranter. Continuatur sic. Non sufficit, dilecte mi, quod *egrediamur in agrum*, idest in ipsos Iudæos proportionaliter ad adiuvandum, sed oportet quod *commoremur in villis † al. vineis †* idest in Iudæis, qui sunt villæ † al. vineæ † & quasi campestres, & ideo non cultæ: unde oportet quod commoremur in eis eosdem † alias, vineis, hos † perseveranter adiuvando. Deinde cum dicit, *Mane surgamus*, petit huiusmodi auxilium sibi fieri solicite, & ardenter: unde ait: *Surgamus mane*, idest tempestive: non pigritemur, sed ardenter, & solicite surgamus *ad vineas*, idest ad Iudæos, iuvando eos qui prius fuerunt vinea tua, & adhuc redire volunt, ut vinea tua sint. Deinde cum dicit, *Videamus si floruit vinea*, specificat auxilium, & subventionem. Ad cuius evidentiam notandum, quod bonitas nostra, quantum ad præsens spectat, videtur consistere in tribus: videlicet in bonis cogitationibus, quæ se tenent ex parte intellectus; & in bonis affectionibus, quæ se tenent ex parte affectus; & in operationibus, quæ se tenent ex parte effectus. Bonitas cogitationum, quæ per flores intelliguntur, ex bona voluntate dependet, similiter & affectionum, quia cogitationes, & affectiones quas homo habet † al. similiter exteriorum operationum, quia cogitationes etiam intelligentiæ intellective quas homo habet, † sine voluntate recta non placent, & sunt flores sine fructu: similiter operationes exteriores sine bona voluntate non convalescunt, & sunt fructus inutiles, quia merito carent: nihil enim est meritorium nisi secundum quod a voluntate procedit. (1. 2. q. 21. a. 1. & 2.) Operationes autem exteriores per mala punica designantur, in quibus sunt grana multiplicata: nam quod intellectu percipitur interius, exterius per diversitatem operum designatur; & aliquando quod simpliciter est in corde, multipliciter multiplicatur in opere, & explicatur. In specificando ergo Christi auxilium tria tangit: nam primo petit quod Christus ei subveniat movendo corda Iudæorum ad bene cogitandum; ideo ait: *Videamus*, oculo misericordiæ, scilicet ego, & tu cooperando multipliciter, *si floruit vinea*, idest si intellectus profert cogitationes † al. operationes † bonas. Secundo petit quod moveat affectum ad bene volendum; ideo subdit: *Videamus, si flores fructus parturiunt*, idest si per bonas cogitationes producuntur bonæ affectiones: quia te auxiliante necesse est hoc fieri. Tertio petit quod Christus moveat Iudæos ad bene operandum exterius; ideo ait: *Videamus si floruerunt mala punica*, idest bonæ operationes; quod te auxiliante fit. Nil autem obstat quod per fructus bonæ affectiones, & bona opera designentur: quia fructus sunt ad cibum, & bonis affectionibus cibamur, sicut dicitur Eccli. 15. „Cibavit illum pane vitæ, & intellectus." Et bonis similiter operationibus cibamur, iuxta illud Psalm. 127. „Labores manuum tuarum quia manducabis: beatus es, & bene tibi erit." Recte etiam bonæ cogitationes sunt flores, qui præcedunt fructus bonarum affectionum, & operationum. Rursum hæc tria possunt comparari ad præmium: & sic cum prædicta omnia, scilicet cogitationes, affectiones, & operationes præcedant,

cedant, possunt dici flores præmii, quod dicitur fructus, iuxta illud Psalm. 126. „ Cum „ dederit dilectis suis somnum, ecce hereditas „ Domini, filii; merces fructus ventris. "Quod autem operationes similiter † al. singulariter † possint dici flores, ex eo apparet quod † al. flo res, apparet, quia † primum procedens ab arbore cum odore sunt flores: odorem autem bonæ famæ ad ædificationem aliorum homo habet ex bonitate operationum, non cogitationum, vel affectionum, quæ non apparent. Recte ergo per flores malorum punicorum designantur bonæ operationes, quæ debent esse cum successivo incremento, vel profectu, ut sunt mala punica florentia: quia alia sunt in actu, alia in partu, alia in re, alia in flore.

Deinde cum dicit, *Ibi dabo tibi*, postquam petiit auxilium Christi † al. omittitur, Christi, † & in quo auxiliaretur Iudæis in speciali, scilicet ad bene cogitandum, bene volendum, & bene operandum; hic ostendit Iudæos esse dispositos ad tale auxilium recipiendum. Et tria facit, secundum quod triplex auxilium nominavit. Primo ostendit eos esse dispositos ex parte intellectus; secundo ex parte affectus, ibi, *Mandragora*; tertio ex parte exteriorum operum, ibi, *Omnia poma, dilecte mi.* Continuatur sic. Ideo peto, dilecte mi, quod tu venias in vineam meam, quia *ibi dabo tibi ubera mea*, idest Iudæos meos (hoc est carissimos, propter patres,) qui dicuntur ubera propter dispositionem ad suscipiendum lac doctrinæ tuæ: nam sicut ubera proprie sunt receptaculum lactis, sic ipsi propter dispositionem intellectus erunt proprie receptaculum doctrinæ tuæ, quæ est lac ratione candoris, & nutritivæ virtutis, ubi nullus est error admixtus † alias admissus. † Deinde cum dicit, *Mandragora*, ostendit eos dispositos ex parte affectus, sive voluntatis: unde continuatur sic. Non solum, dilecte mi, Iudæi sunt dispositi ex parte intellectus, sed etiam ex parte affectus: nam *Mandragora*, idest Iudæi, *dederunt odorem* suum, propter bonitatem desideriorum, & propter dispositionem affectus: *dederunt*, dico, *odorem*, & hoc *in portis nostris* † *alias meis*, † idest in introitu ad nos; quia volunt converti, & intrare ad nos; ad te principaliter, ad me Ecclesiam ex consequenti, inquantum per me, sicut per matrem, derivanda sunt dona gratiarum, vel sacramenta, a te ad illos. Notandum autem, quod mandragora est herba, cuius radix habet membra quasi hominis, non tamen caput; unde significat Iudæos, quia nunc sine capite sunt; sed in fine ad prædicationem, & odorem Ecclesiæ spirabunt & ipsi desideria ut iungantur Christo capiti. Deinde cum dicit, *Omnia poma*, ostendit, Iudæos esse dispositos quantum ad bonitatem exteriorum operum: unde ait: *O dilecte mi, ego servavi tibi*, idest tuæ providentiæ credidi, *omnia poma nova*, scilicet quando essent colligenda, & quando conservanda: unde add. t, *Et vetera*; quasi dicat: Sola providentia gratiæ tuæ habet quando colligi debent Iudæi, & quomodo conservari: qui dono tuæ gratiæ collecti, erunt *poma nova, & vetera*, quia secundum exempla, & testimonia † alias, secundum testimonia † novi, & veteris testamenti satagent operari.

CAPUT VIII.

QUis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ, ut inveniam te foris, & deosculer te, & iam me nemo despiciat? Apprehendam te, & ducam in domum matris meæ. Ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vino condito, & mustum malorum granatorum meorum. Læva eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Adiuro vos, filiæ Hierusalem, ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. Quæ est ista quæ ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum? Sub arbore malo suscitavi te. Ibi corrupta est mater tua; ibi violata est genitrix tua. Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum: quia fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio. Lampades eius lampades ignis atque flammarum. Aquæ multæ non potuerunt extinguere caritatem, nec flumina obruent illam. Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. Soror nostra parva, & ubera non habet. Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est? Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea; si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis. Ego murus, & ubera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens.

Vi-

Vinea fuit pacifico in ea quæ habet populos: tradidit eam custodibus; vir affert pro fructu eius mille argenteos. Vinea mea coram me est. Mille tui pacifici, & ducenti his qui custodiunt fructus eius. Quæ habitas in hortis, amici auscultant; fac me audire vocem tuam. Fuge, dilecte mi, & assimilare capreæ, hinnuloque cervorum super montes aromatum.

Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ? Hic synagoga recognoscit, & confitetur Christi incarnationem; & quatuor facit. Primo assumens fiduciam † alias, ob fiduciam † de Christo propter carnem assumptam petit ab ipso doctrinæ eius percipere veritatem; secundo postulat dulcedinis eius gustare suavitatem, ibi, *Ut inveniam te*; tertio ut possit vitare opprobrium, quod priscis temporibus passa fuerat propter cæcitatem, ibi, *Iam me nemo despiciat*; quarto desiderat Christum tenere propter filiorum utilitatem, ibi, *Apprehendam te*. Continuatur sic. Ut me doceres, mihi frater factus es; ideo *quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ*? idest exponentem mihi legem, & Scripturam sacram, quæ est quasi mater mea: ille enim qui sugit, lac quod latet in ubere, exterius trahit; & hoc fecit Christus, qui lac, & dulcedinem, quæ latebat in lege divina, traxit exterius in apertum; iuxta illud (Lucæ ultimo) „ Interpretabatur illis in omnibus Scri„ pturis, incipiens a Moyse, & omnibus Pro„ phetis. " Habere ergo Christum sugentem ubera legis, est habere ipsum doctorem, & magistrum legis. Notandum autem, quod licet nos omnes possimus vocare Christum fratrem nostrum ratione humanitatis assumptæ, specialiter tamen synagoga potest Ipsum fratrem appellare, quia de Iudæis natus est. Deinde cum dicit, *Ut inveniam te*, petit synagoga gustare Christi suavitatem. Continuatur sic. Domine Iesu Christe, non solum peto te ut sugentem ubera matris, docendo me, sed peto *ut inveniam te solum foris*, idest non clausum in lege, neque latentem in sinu Patris, sed *foris* in humana natura, secundum quam es frater meus; & sic te cognoscendo, & diligendo, *deosculer te*, percipiendo a te dulcedinis suavitatem. Deinde cum dicit, *Et iam me nemo despiciat*, petit vitare opprobrium quod passa est lapsis temporibus propter cæcitatem: unde ait: *Et iam me nemo despiciat*; quasi dicat: Usque nunc despecta † alias decepta † fui quasi cæca, eo quod redemptorem meum te non cognovi; sed *iam*, quia te cognosco, peto quod *nemo me despiciat*, improperando pristinam cæcitatem. Deinde cum dicit, *Apprehendam te*, ostendit se velle tenere Christum propter filiorum utilitatem. Dividitur autem hæc pars in quatuor. Primo synagoga istam utilitatem insinuat; secundo qualis sit ista utilitas, manifestat, illic, *Ibi me docebis*; tertio quia ex hoc videbatur synagoga suscepisse curam filiorum, qualiter sit cura habenda, declarat, ibi, *Leva eius sub capite meo*; quarto, & ultimo ponit dictum Christi quo † alias, qui † huiusmodi declarationem approbat, ibi, *Adiuro vos filiæ*. Continuatur sic. Non solum, dilecte mi, volo te habere, ut te deosculer percipiendo tuam suavitatem, sed etiam volo te habere ad filiorum meorum utilitatem: unde peto ut permittas quod *apprehendam te*, & sic *ducam* te *in domum matris meæ*, idest in corda illorum qui plus sciunt de lege: quam legem reputo quasi matrem, cuius mandata quasi matris servare debeo: & etiam ducam te *in cubiculum genitricis meæ*, idest in corda filiorum qui minus sciunt de lege, quam reputo matrem, & genitricem meam. Domus autem est amplioris spatii cubiculo: unde corda filiorum † alias, illorum † qui peramplius, & perfectius sciunt legem † alias, de lege, † domus legis, vel matris synagogæ sunt: illi autem sunt cubiculum legis, vel genitricis synagogæ, qui minus sciunt de lege. Posset etiam secundum aliam adaptationem intelligi, quod illi qui plus sciunt de lege, sint cubiculum, quia sciunt clausa, & obscura legis; domus autem, qui minus sciunt de lege, videlicet qui sciunt solum ea quæ sunt in aperto, & quæ quilibet de facili videre potest. Sed de hoc non est vis, quia continuationem non variat. Deinde cum dicit, *Ibi me docebis*, ostendit qualis sit ista utilitas filiorum, si in corda eorum introducatur † alias, inducatur † Christus. Et assignat triplicem utilitatem. Prima est illuminatio intellectus; secunda inflammatio affectus; tertia bonitas operum, vel promotio effectus. Illuminatio intellectus ostenditur † alias, Intellectus vero † cum dicitur, *Ibi me docebis*, si te introduxero in corda filiorum meorum, illuminando intellectum eorum, quia aliter doceri non possunt † alias, possent: † quod enim fit filiis suis, synagoga quasi bona mater reputat sibi factum; & ideo dicit, *Ibi me docebis*. Inflammationem autem affectus tangit cum dicit: *Et dabo tibi poculum*; idest, post talem illuminationem intellectus, filii mei grati † alias, filii non ingrati † dabunt tibi poculum, idest affectum inflammatum, & desiderium

ex

ex vino condito, idest ex abundantia lætitiæ spiritualis, vel ex dulcedine gratiæ, & suavitate contemplationis. (In Ioan. 2. Lect. 2.) Bonitatem vero operum tangit cum dicit: *Et mustum malorum granatorum meorum*, idest opera exteriora, quæ dicuntur mustum, quia sicut tale mustum exprimitur de granis malorum granatorum † alias, mali granati, † sic opera exteriora bona de puro corde, & caritate perfecta. Cor autem † alias, Et cor † potest dici malum granatum, quia continet ipsas affectiones, quasi grana parva rubricata, & decorata per caritatem: hoc tibi dabo, Christe, munus acceptum. Hæ sunt igitur utilitates propter quas desidero, o Christe mi, te venire in corda filiorum meorum, scilicet ut illumines intellectum eorum, inflammes affectum, multiplices effectum. Deinde cum dicit, *Leva eius sub capite meo*, quia ex eo quod petierat synagoga tenere Christum ad utilitatem filiorum, videbatur ex hoc † alias, videbatur certe † ipsorum filiorum habere curam; hic declarat quomodo hæc cura sit intelligenda. Hæc autem declaratio in hoc consistit quod synagoga, vel Ecclesia, vel prælatus, qui per dicta intelligi possunt, prius debent intendere sibi per vitam contemplativam, & postea subditis per activam. (2. 2. q. 182. a. 1.) Ideo ait synagoga, Ecclesia, vel prælatus: *Leva eius*, idest sinistra Christi, per quam intelligitur vita activa, erit *sub capite meo*, idest secundario intenta; *& dextera illius*, idest vita contemplativa, per quam intendo mihi, *amplexabitur me*, idest erit super me, & cooperiet me: quia primo intendam mihi, postea vobis. Deinde cum dicit, *Adiuro vos*, confirmat Christus quod synagoga declaraverat, dicens: *Filiæ Hierusalem, adiuro vos*, idest obsecro vos, *ne suscitetis*, a quiete, *neque evigilare faciatis*, a somno contemplationis, *dilectam* meam, idest synagogam matrem vestram † alias, nostram, † quæ mihi est dilecta, quia ad me conversa, *donec ipsa velit*, cum prius debeat intendere sibi, postea vobis.

Deinde cum dicit, *Quæ est ista?* sequitur illa pars in qua finitur tractatus de conversione, & est finis in laude eius. Quam quadrupliciter commendat. Primo ab ascensu: nam ascendere ad Deum est laudabile, & etiam mirabile; ideo cum admiratione † alias, admirative † ait: *Quæ est ista quæ ascendit?* Secundo commendat eam a loco ascensionis, unde ascendit, cum ait, *De deserto*, idest de spinis tribulationum, & de tribulis afflictionum: nam in primitiva Ecclesia fuerunt magnæ persecutiones, & maiores erunt in ultima: idcirco quando laudavit Ecclesiam modernam, non laudavit eam quasi ascendentem de deserto, vel per desertum, sed quasi auroram consurgentem. Tertio commendatur Ecclesia ultima ab ornatu, cum dicitur, *Deliciis affluens*, idest ornata bonis desideriis, & bonis operibus † alias omittitur, bonis, † ut Glossa videtur exponere. Quarto & ultimo commendatur a modo ascendendi, cum dicitur, *Innixa super dilectum suum*, idest super Christum, cuius virtute ascendit: propter quod commendabilis est ipsa Ecclesia, quia magna gloria est sequi Dominum suum, sed maior inniti ei, quia maioris caritatis est signum, sicut de B. Ioanne Evangelista dicitur, quod recubuit supra pectus Domini. (Ioan. 21.)

Sub arbore malo suscitavi te. Superius determinatum est de conversione synagogæ; in parte ista invitatur Ecclesia ad habendam curam, & ad præbendum auxilium synagogæ iam conversæ. Et dividitur hæc pars in tres partes. Primo Christus reducit ad memoriam Ecclesiæ suum beneficium, & subventionem; secundo ex hoc rependi sibi petit perpetuam dilectionem, ibi, *Pone me ut signaculum*; tertio ex ipsa dilectione quam Ecclesia tenetur habere ad Christum, invitat ipsam ad synagogam iuvandam, ibi, *Soror nostra parva*. Reducit ergo Christus ad memoriam Ecclesiæ gentium, beneficium quod sibi contulit, dicens, *Sub arbore malo*, idest sub cruce, quæ dicitur arbor malus, vel quia ad litteram fuit † alias, fuit ibi † de malo; vel quia arbor crucis fuit fructifera sicut arbor quæ dicitur malus. Sub cruce ergo, vel sub tali arbore, *suscitavi te*: erat enim Ecclesia gentium mortua, sed suscipiendo beneficium crucis revixit. Dat autem modum quomodo suscitavit Ecclesiam gentium, dicens: *Ibi*, scilicet *sub arbore malo*, sive sub cruce, *corrupta est mater tua*, idest idolatria quam sequebaris ut matrem, secundum quam eras cæca; *ibi violata est genitrix tua*, idest ablata † alias, accepta † est a te malitia tua, quam imitabaris ut genitricem, secundum quam eras depravata in affectu. Deinde cum dicit, *Pone me ut signaculum iuxta cor tuum*, petit perpetuam dilectionem; & duo facit. Primo exposcit prædictam dilectionem; secundo ad hoc inducit multiplicem rationem, ibi, *Quia fortis est ut mors dilectio*. Continuatur sic. Tu, Ecclesia gentium, suscitata es a me per passionem crucis, quia per talem passionem ego removi errorem idolatriæ a tuo intellectu, & malitiam a tuo affectu: ergo quia tantum bonum contuli tibi, *pone me ut signaculum super cor tuum*, diligendo me perpetuo, non volendo aliquid mihi contrarium; nec debes operari aliquid quod mihi displiceat: ita quod per signaculum cordis debemus intelligere impressam

ſam dilectionem, per quam unum fiat anima cum Deo, ei inſeparabiliter adhærendo † alias, una fiat anima inſeparabiliter adhærendo; † & per ſignaculum † alias, & propter ſignum † brachii bonam operationem exteriorem, quia brachium eſt extra. Deinde cum dicit, *Quia fortis eſt ut mors dilectio*, aſſignat eius quod dixerat, multiplicem rationem. Ad cuius evidentiam notandum, quod una ratio propter quam debemus Deo perpetuam dilectionem, ſumitur ex beneficiis nobis collatis; & hanc tetigit ſupra cum dixit: *Sub arbore malo ſuſcitavi te*. Alia ratio ſumitur ex ipſa dilectione: nam quia Deus nos dilexit, congruum eſt quod & nos eum diligamus. Habuit autem Chriſti dilectio ad nos quatuor conditiones, ſecundum quas ſumi poſſunt quatuor rationes propter quas debemus ei perpetuam dilectionem. Prima ratio ſumitur ex dilectionis eius immenſitate; ſecunda ex dilectionis eius utilitate, ibi, *Lampades eius*; tertia ex dilectionis eius firmitate, vel ſtabilitate, ibi, *Aqua multa non potuerunt extinguere caritatem*; quarta ex dilectionis eius pretioſitate, ibi, *Si dederit homo*. Prima ratio talis eſt. Quilibet debet perpetuam dilectionem illi † alias ad eum † qui diligit eum in immenſum, & ſupra modum; ſed ego Chriſtus, o Eccleſia, dilexi te in immenſum: ergo mihi debes, ut grata ſis, perpetuam dilectionem. De hac ratione ponit ſolum medium, ſcilicet quod Chriſtus valde Eccleſiam dilexit. Unde continuatur ſic littera. O Eccleſia, de iure debes me ponere ut ſignaculum ſuper cor tuum, & ſuper brachium tuum, ut perpetuo me diligas, & nihil contra me opereris: quia *dilectio* quam habui ad te, eſt & fuit excellens, & immenſa: *eſt* enim *fortis ut mors*; quæ, ad litteram, tanta fuit quod ſicut † alias omittitur, ſicut † mors ſeparavit animam a corpore, quando mori volui pro amore tuo, ut vivas: etiam *amulatio*, ideſt exceſſus amoris quem habui ad te, fuit *dura ſicut infernus*: quia dolores quos amore tui ſuſtinul, ſimiles fuerunt doloribus inferni: nam dolori meo non potuerunt dolores ſuper terram comparari; iuxta illud quod habetur Threnorum 1. „ O vos omnes qui tranſitis per viam, „ venite, & videte, ſi eſt dolor ſicut dolor „ meus. "

Deinde cum dicit, *Lampades eius lampades ignis*, adducit ad hoc ſecundam rationem, quæ talis eſt. Quilibet debet amorem perpetuum ei de cuius amore conſecutus eſt magnam utilitatem; ſed tu, Eccleſia, de amore quem habui, & habeo ad te, conſecuta es magnam utilitatem: ergo &c. De hac ratione ponit ſolum medium. Continuetur ſic. Bene dico, quod debes perpetuo me diligere, quia *lampades eius*, ideſt dilectionis quam habeo, & habui, ſunt valde utiles † alias, ſupple, lampades valde utiles: † ſunt enim *lampades ignis*, quæ purgaverunt tuum intellectum, & inflammaverunt tuum affectum ad omne bonum, *atque* ſunt (ſupple, lampades) *flammarum*, inquantum illuminaverunt tuum intellectum ad omne † alias, eſſe † verum neceſſarium: ex † alias de † dilectione enim quam Chriſtus habuit ad nos, conſequimur perfectionem intellectus, & affectus, quibus in hac vita hominibus nihil eſt utilius. Deinde cum dicit, *Aqua multa*, adducit ad hoc tertiam rationem, quæ talis eſt. Quilibet debet perpetuam dilectionem illi qui diligit eum perpetuo, & perſeveranter; ſed ego, o Eccleſia, dilexi te perpetuo, & perſeveranter: ergo &c. De hac ratione ponit ſolum medium. Continuetur ſic littera. O Eccleſia, de iure debes me diligere perpetuo, & perſeveranter † alias omittitur, & perſeveranter, † quia perpetuo, & perſeveranter te dilexi: quod apparet, quia *aqua multa*, ideſt tribulationes multæ, quantum ad quantitatem numeroſam, & quantum ad magnitudinem pœnoſam, *non potuerunt extinguere caritatem*; *nec flumina*, quantum ad impetuoſitatem, *obruent illam*, ſcilicet caritatem qua te dilexi, & diligo. Deinde cum dicit, *Si dederit homo*, ponit ad hoc quartam rationem, quæ talis eſt. Quilibet debet amorem perpetuum illi qui diligit eum amore caro, & pretioſo: tali amore, o Eccleſia, ego dilexi te: ergo &c. De hac ratione ponit ſolum medium. Continuetur ſic littera. O Eccleſia, de iure debes me diligere perpetuo, quia amore valde caro, & pretioſo dilexi te: fuit enim amor meus adeo pretioſus quod *ſi dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſua pro dilectione*, quam habui, & habeo ad te, non poterit æquo pondere adæquari pretio dilectionis; immo, ſi bene conſiderabit, *quaſi nihil deſpiciet*, & computabit *eam* ſubſtantiam, reſpectu dilectionis meæ, cui nihil terrenum poteſt comparari, cum incomparabiliter excedat. Deinde cum dicit, *Soror noſtra parva*, ex dilectione quam Eccleſia debet habere ad Chriſtum, Chriſtus invitat eam ut ſubveniat ſynagogæ iam converſæ. Notandum autem, quod non ſine cauſa Chriſtus aſſignavit tot rationes ad oſtendendum quod Eccleſia debet eum valde diligere: nam ſi ex tali dilectione Chriſtus intendit inducere Eccleſiam, quod amore ſui in ultimis ſæculis ſubveniat ſynagogæ converſæ, quia tunc erit magna perſecutio, non fuit ſuperfluum aſſignare rationes prædictas. Dividitur autem pars hæc in partes tres: quia primo ponitur Chriſti invitatio; ſecundo ſubiungitur prædictæ invitationis ſpecificatio, ibi, *Si murus eſt*; tertio additur

tur Eccleſiæ reſponſio, ibi, *Ego murus*. Intendit autem in invitando talem rationem. Quicumque diligit multum aliquem, debet amore illius ſubvenire omnibus illis qui habent affinitatem & coniunctionem ad illum; ſed tu, Eccleſia, debes mihi magnum amorem, ut oſtenſum eſt: ergo debes ſubvenire ſynagogæ, quæ mihi attinet, & eſt mihi coniuncta, quia eſt ſoror mea. Et debet ſubventio operoſius fieri, quanto indigentia plus requirit. Et ſic erit de ſynagoga in fine temporum: propter quod dicit, *Soror noſtra*; mea affinitate carnali, tua ſpirituali, quia ad eamdem gratiam colligenda † alias, coeligenda, † & ſic debes caritate † alias, caritative † moveri, quia mihi coniuncta, & coniungenda tibi. Ad hoc etiam moveri debes ex eius indigentia, quia *parva*, ideſt de novo converſa, & ideo indiget confirmatione: *& ubera non habet*; ideſt, doctores non habet de ſe, nec habere poteſt extra te; propter quod indiget tua inſtructione, ut per te nutriatur lacte doctrinæ. Huic invitationi conſentiens Eccleſia de auxilio ſynagogæ ferendo, doceri petit a ſponſo, & magiſtro, dicens: *Quid faciemus ſorori noſtra in die quando alloquenda eſt*, de ſui erroris correptione? quaſi dicat: Quod auxilium fiet ei? Deinde cum dicit, *Si murus eſt*, reſpondet Chriſtus quæſtioni, & ſpecificat quod auxilium ſynagogæ debeat impendi. Ad cuius evidentiam eſt notandum, quod ſicut in eſſe naturæ prius aliquid accipit quod poſſit ſubſiſtere in forma acquiſita, & hoc primo competit rei a principio ſuæ generationis; & poſtea accipit quod ſecundum formam illam poſſit ſibi ſimile producere, quod ei non competit niſi quando eſt iam perfecta, quia unumquodque tunc eſt perfectum quando poteſt ſibi ſimile generare: ſic in eſſe ſpirituali prius accipit homo quod ſtet in dono ſibi cælitus infuſo; & tunc dicitur murus, quia habet quod ſtet, non quod alios adducat; & poſtea quando eſt perfectus ſecundum donum illud accipit quod alios manuducat ad Chriſtum; & tunc dicitur oſtium, quia alios ad Chriſtum poteſt introducere. Hoc viſo, continuetur ſic littera. Tu, Eccleſia, interrogas, & vis a me doceri quod auxilium debeat ſynagogæ dari: hoc ſpecifico, & dico, quod *ſi eſt murus*, ideſt in eſſe ſpirituali nondum perfecta, quia non habet unde alios ad me introducere poſſit, ſed tantum ut ſtet; ut firmius, & conſtantius perſeveret, *ædificemus*, ego ſcilicet principaliter, & tu ſecundario mihi cooperando, *ſuper eum*, ideſt dictum murum, *propugnacula argentea*, ideſt ſententias divini eloquii firmas, & lucidas, ſicut argentum eſt firmum, & lucidum, quibus in fide, & dilectione corda firmantur; iuxta illud Pſ. 118. „ Confirma me in verbis tuis: " quibus vitantur hæreticorum, & dæmoniorum tentationes. *Si autem*, ideſt ſi non eſt murus, ſed *oſtium eſt*; ideſt, ſi ita iam perfecta eſt ſynagoga ut poſſint per eam alii ad me introduci, *compingamus illud tabulis cedrinis*; ideſt, ita ornemus ſanctorum teſtimoniis, & exemplis, ut decore converſationis, & bono odore famæ † alias, ut de converſationis bono odore, & famæ † alii facilius per tale oſtium inducantur venire ad me. Deinde cum dicit, *Ego murus*, ponitur Eccleſiæ reſponſio, & dividitur hæc pars in duas partes. Primo Eccleſia in ſua reſponſione fatetur ſe paratam, & promptam ad ſubveniendum ſynagogæ; ſecundo ex hoc ſynagoga conſurgens † alias, ſecundo conſurgens ſynagoga † in amorem Eccleſiæ, confitetur, eam a Chriſto eſſe derivatam, & ab illo eſſe cuſtoditam, & conſervatam, ibi, *Ex quo facta ſum coram eo quaſi pacem reperiens*. Continuatur ſic. Ego Eccleſia invitata a te, Domine Ieſu Chriſte, de ſubveniendo ſynagogæ, ſive ſit murus, ſive ſit oſtium, dico, quod amore tui ſum parata ſubvenire ſynagogæ, non ſolum inquantum eſt oſtium, ideſt inquantum habet eſſe perfectum, quia hoc non eſſet magnum, ſed leve; immo ſecundum quod eſt murus, ideſt ſecundum quod † alias omittitur, ſecundum quod † habet eſſe imperfectum, parata ſum non ſolum ædificare propugnacula argentea bonorum divinorum † alias omittitur, divinorum, † ſed etiam dare me ipſam murum ad confirmationem ſuam; iuxta illud 2. ad Corinth. 12. „ Ego ipſe impendam, & „ ſuperimpendar pro animabus veſtris. " Hoc eſt ergo quod ait: *Ego*, pro ſynagoga confirmanda, volo eſſe *murus*, ideſt dare me ipſam, *&* ex hoc *ubera mea*, ideſt doctrina mea, erunt *ſicut turris*, quia per omnia impenſa clarior, & altior, & efficacior ad defendendum apparebit doctrina. Deinde cum dicit, *Facta ſum coram eo quaſi pacem reperiens*, videns ſynagoga dilectionem Eccleſiæ ad ipſam, quia ex amore Dei parata erat pro ſua confirmatione dare ſe ipſam, conſurgit in amorem eius: & quæ prius appellabat Eccleſiam gentium adulteram † alias, Eccleſiam adulteram, ultimam, † & a Deo alienam, confitetur nunc eſſe veram ſponſam Chriſti, & ab eo derivatam, cuſtoditam † alias omittitur, cuſtoditam, † & conſervatam. Dividitur autem hæc pars in duas partes: quia primo ponitur ſynagogæ de Eccleſia talis confeſſio; ſecundo, ne videatur imperfecta dicta ſynagogæ confeſſio, ponitur Chriſti ſuppletio, ibi, *Vinea mea*. Prima dividitur in duas. Primo ſynagoga confitetur Eccleſiam a Chriſto derivatam; ſecundo confitetur eam a Chriſto derivatam, cuſtoditam, & conſervatam,

tam,

tam, ibi, *Tradidit eam*. Prima pars continuatur sic. Ego synagoga olim ex odio quod habui ad te, non cognoscens, nec reputans eum esse verum Deum, fui excæcata in intellectu, ex quo etiam Ecclesiam odio habui, non credens eam veram vineam Christi; sed *ex quo facta sum coram eo*, idest Christo, *quasi* (expressive dictum, idest pro certo) *pacem reperiens*, per illuminationem fidei, & remissionem peccatorum, corrigo errorem meum, & culpam meam; & quod Ecclesia est vera sponsa Christi, confiteor, pro cuius amore parata est exponere se totam, ut pro me salutem, quæ est in Christo, possit † alias, possim † consequi. Unde vere ore, & corde confiteor quod ipsa est vera sponsa Christi. *Et vinea fuit pacifico*, idest Christo, qui pacem attulit mundo, *in ea* (supple, fide) *qua habet populos*, idest in fide catholica, quod idem est quod universalis, idest populorum multorum. Notandum etiam, quod non dicit, In ea fide quam habent populi † alias, scilicet quam populi, † sed *qua habet populos*, quia quodlibet donum divinum magis habet nos quam nos habeamus ipsum, in quantum huiusmodi dona respectu bonorum operum sunt principaliora quam liberum nostrum arbitrium. Deinde cum dicit, *Tradidit eam custodibus*, ostendit Ecclesiam a Deo custoditam, & conservatam, dicens: Bene dico, quod Ecclesia fuit vinea ipsi Christo, quia Christus *tradidit eam custodibus*, idest Angelis, Apostolis, & prælatis, quorum quilibet prælatus *vir*, idest habens vires in operando in ista vinea, corde fideli *affert* (supple, Christo) *mille argenteos* † alias, *affert* ipsi Christo (supple, *mille argenteos*,) † idest totum tribuit Christo quod sequitur *de fructu eius*, sive sit temporale, sive sit spirituale. Deinde cum dicit, *Vinea mea*, quia male ab aliquibus prædicta confessio posset intelligi, Christus in hac parte supplet confessionem synagogæ. Et circa hoc duo facit. Primo supplet dictam confessionem; secundo ex dilectione quam habet synagoga ad Ecclesiam, invitat Ecclesiam ad subventionem synagogæ, ibi, *Quæ habitas in hortis*. Dupliciter autem posset alicui videri defectus in prædicta synagogæ confessione. Primo in custodiæ assignatione, quia dixerat, quod Christus *tradidit eam custodibus*, posset aliquis intelligere, Christum eam dereliquisse. Ad hoc excludendum supplet Christus: *Vinea mea coram me est*; quasi dicat: Sic tradidi Ecclesiam meam custodiendam aliis quod etiam per me ipsum immediate habui curam eius, cum sim verus Deus, omnia immediate conservans. Secundo in fructus assignatione, quia dixerat, *Vir affert pro fructu eius mille argenteos*, cum in Ecclesia nomine viri possint activi intelligi, posset ex hoc videri alicui, quod soli activi in Ecclesia fructificarent; ideo Christus † alias, Dominus † supplet hanc confessionem, ostendens quod etiam contemplativi in Ecclesia fructificant, ideo subdit: O Ecclesia, *pacifici tui*, idest contemplativi, qui dicuntur pacifici, quia sunt ab implicationibus sæcularibus, quæ turbant, abstracti: isti, inquam, tales sunt *mille*, idest perfecto fructu † alias, fructui † respondentes: sic † alias omittitur, sic † dictum est supra, quod *vir affert pro fructu eius mille argenteos*, & *mille* sunt *pacifici*, idest contemplativi, numero & fructu perfecti. Sed quia ad perfectionem vitæ oportet non solum habere vitam contemplativam, sed etiam activam ad curam aliorum (& tamen maius est meritum in contemplatione, quam in actione) ideo postquam dixit, *Mille tui pacifici*, subdit: *Et ducenti his qui custodiunt fructus eius*, idest merita Ecclesiæ, ubi maior numerus geminatur, scilicet centenarius (qui etiam geminatus ad ultimum numerorum limitem, qui est mille, non pervenit) quia licet vita contemplativa sit meriti amplioris, tamen activa simul & contemplativa meretur pluribus modis. Unde super illud, *Ducenti &c.* dicit Glossa interlinearis: „ Duplex meretur præmium qui & se tuetur, „ & alios lucratur. " Deinde cum dicit, *Quæ habitas in hortis*, Christus invitat Ecclesiam ad subveniendum synagogæ, eo quod synagoga eam diligit: & circa hoc duo facit. Primo ponitur eius invitatio, secundo Ecclesiæ responsio, ibi, *Fuge dilecte mi*. Continuatur † alias, continuabitur † sic. Usque nunc induxi te, o Ecclesia, ad subveniendum synagogæ ex amore meo: cum ergo ipsa synagoga te diligat (quod apparet quia confessa est, te esse veram sponsam, & vineam meam) huiusmodi amicitia, qua una, confessione & fide, facta est tecum in me, debet te movere ad subveniendum ei; & hoc est quod ait: Tu, Ecclesia, *quæ habitas in hortis*, idest in spiritualibus deliciis, *amici*, idest Iudæi, qui iam facti sunt amici tui, quia fideles mei, *auscultant*, idest parati sunt, & expectant te audire, & a te doceri, & desiderant voto cordis, dicentes: *Fac*, o Ecclesia, *me* synagogam, gratam † alias omittitur, gratam † tibi, fide, & caritate sociatam, *audire vocem tuam*, scilicet in prædicatione. Potest etiam hoc accipi ut sit verbum Christi invitantis Ecclesiam, ut doceat synagogam. Et dicit, *Me audire*, quia reputat sibi fieri quod fit aliis propter ipsum. Ultimo autem cum dicit, *Fuge dilecte mi*, ponitur Ecclesiæ responsio, quæ est quod tamquam bona sponsa optat ad tempus ab illo † alias, auxilio † separari; non ab eius fide, vel amore, sed ab eius suavitate; hoc est,

con-

contemplationis dulcedine ad tempus carere, † alias, cedere, † ut possit Iudæis iam conversis, & sic factis fratribus, intendere per informationem morum, & doctrinæ; ideo ait: Tu, *dilecte mi*, idest tu, Christe, qui habitas *super montes aromatum*, propter altitudinem devotionis, & odorem bonæ conversationis, & sanctæ operationis, *fuge*, idest mihi contemplationis dulcedinem subtrahe, ut possim commodius instructioni, & informationi Iudæorum vacare; tamen nolo quod hoc sit perpetuo, sed solum ad tempus. Et ideo ait: *Et assimilare capreæ*, videndo meos defectus, & quam sis mihi in contemplatione necessarius. *Assimilare* etiam *hinnulo cervorum*, ut ad me agiliter per contemplationem redeas, teque mihi cum delectabili contemplatione infundas. Quod in præsenti vita secundum statum viatorum, & in futura per apertam visionem comprehensorum, dignetur Christus operari in nobis; qui cum Patre, & Spiritu sancto vivit, & regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

FINIS TOMI PRIMI.

MONITUM TYPOGRAPHI.

Licet prætermissum sit nihil quo mendis omnino detersa hæc Editio prodiret, exsecutorum tamen negligentia aliquando curam correctoris elusit, ut ipsi vel leviter perlustranti notare licuit. Sphalmata igitur quædam quæ deprehendere potuit, subiicio, reliqua, si quæ sint, Lectorum humanitati corrigenda relinquens.

			Errata	*corrige sic.*
Pag. 6	Col. 2.	Lin. 14.	calidorum	callidorum
		43.	viventibus	viventes
16	1	57.	ac sic	ac si
20	2	26.	*Gandentque*	*Gaudentque*
23	2	10.	luxoriose	luxuriose
96	1	27.	scilict	scilicet
120	2	4.	mortus	mortuus
123	2	18.	quantum	quarum
302.	in titulo Ps. superfluit secunda (a)			
493	in tex. lin. 14.		meum mihi ut nuntietis	meum, ut nuntietis.